

GOVERNMENT OF INDIA

భారత ప్రభుత్వము

MINISTRY OF LAW & JUSTICE

న్యాయ మరియు న్యాయపాలన మంత్రిత్వ శాఖ

[LEGISLATIVE DEPARTMENT]

[శాసనాధికార విభాగము]

THE CONSTITUTION OF INDIA

[First Diglot (English-Telugu) Edition]

[Inclusive of the Constitution (One Hundred and Sixth Amendment) Act, 2023]

భారత రాజ్యాంగం

(మొదటి ద్విభాష (ఆంగ్లము-తెలుగు) ప్రచురణ)

[రాజ్యాంగ (నూట ఆరవ సవరణ) చట్టము, 2023తో సహా]

Printed and published on behalf of Government of India, Ministry of Law & Justice, Legislative Department, Official Languages Wing, Regional Languages Unit, New Delhi the Legal Affairs, Legislative Affairs & Justice, Law Department, Government of Telangana, Dr.B.R.Ambedkar Telangana Secretariat, Hyderabad by Telangana Technological Services Unit.

భారత ప్రభుత్వము, న్యాయ మరియు న్యాయపాలన మంత్రిత్వ శాఖ, శాసనాధికార విభాగము, అధికార భాషల డివిజన్, ప్రాంతీయ భాషల యూనిట్, న్యూఢిల్లీ తరపున, న్యాయ వ్యవహారములు, శాసన వ్యవహారములు మరియు న్యాయపాలన, న్యాయశాఖ, తెలంగాణ ప్రభుత్వము, డా॥ బి.ఆర్.అంబేద్కర్ తెలంగాణ సచివాలయము, హైదరాబాద్లోని తెలంగాణ టెక్నలాజికల్ సర్వీసెస్ యూనిట్ ద్వారా ముద్రించి మరియు ప్రచురించబడినది.

THE CONSTITUTION OF INDIA

(DIGLOT EDITION)

Prepared by : Law Department, Telangana Secretariat.

First Published : 2025

Copies : 1000 (500 A4 size + 500 Pocket Size)

Published by : Published on behalf of Government of
India by the Law Department, Telangana.

Printed at : Telangana Technological Services Unit,
Telangana Secretariat, Hyderabad.

PREFACE

This is the first English-Telugu (Diglot) edition of the Constitution of India. The present diglot edition has been prepared by the Law Department, Government of Telangana, Hyderabad and the same has been scrutinized and vetted by Government of India, Official Languages Wing (Regional Languages Unit), Legislative Department, Ministry of Law and Justice, New Delhi. The present diglot edition is in furtherance of the implementation of the decision of the Central Government to make available the text of Constitution of India and other Central Laws to the general public in languages specified in the Eight Schedule to the Constitution of India so as to enable its better understanding.

The Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015 containing details of acquired and transferred territories between the Governments of India and Bangladesh has been provided in Appendix I. The Constitution (Application to Jammu and Kashmir) Order, 2019 and the declaration under Article 370 (3) of the Constitution have been provided respectively in Appendix II and Appendix III for reference. After Appendix III, a English-Telugu Glossary has also been attached.

In this edition, the text of the Constitution of India has been updated by incorporating therein all the amendments including the provisions of the Constitution (One Hundred and Sixth Amendment) Act, 2023 with necessary foot notes. We hope this edition will prove useful to the Judges, Advocates, Students and the people in general.

New Delhi,
5th March, 2025

Dr. Rajiv Mani,
Secretary to the Government of India.

పీఠిక

ఇది భారత రాజ్యాంగ ద్వితీయ భాగం (ఆంగ్లము-తెలుగు) గ్రంథపు మొదటి ప్రచురణ. ఈ ప్రస్తుత ద్వితీయ భాగం అనువాద గ్రంథమును న్యాయశాఖ, తెలంగాణ ప్రభుత్వము, హైదరాబాద్ వారిచే తయారు చేయబడినది. ఈ ప్రస్తుత ద్వితీయ భాగం గ్రంథము కేంద్ర ప్రభుత్వ నిర్ణయములను అమలుపరచుటలో ప్రోత్సహించుటకు గాను రాజ్యాంగము మరియు ఇతర కేంద్రీయ శాసనములను సామాన్య ప్రజలు రాజ్యాంగంలోని ఎనిమిదవ షెడ్యూల్లో నిర్దిష్టపరచబడిన భాషలలో సులువుగా అర్థం చేసుకొనుటకై భారత ప్రభుత్వము, న్యాయ మరియు న్యాయ పాలన మంత్రిత్వ శాఖ, శాసనాధికార విభాగము, అధికారిక భాషల డివిజన్ (ప్రాంతీయ భాషల యూనిట్), న్యూఢిల్లీ వారిచే పరిశీలించబడి ఇప్పటి వరకు తాజాపరచడమైనది.

భారత ప్రభుత్వము మరియు బంగ్లాదేశ్ మధ్య ఆర్జించిన మరియు అంతరణ చేసిన భూభాగముల వివరములను కలిగి ఉన్న రాజ్యాంగ (నూతన సవరణ) చట్టము, 2015 యొక్క అనుబంధము-Iలో పొందుపరచబడినది. రాజ్యాంగ (జమ్మూ మరియు కాశ్మీరుకు వర్తింపు) ఉత్తరువు, 2019 మరియు రాజ్యాంగ ఆర్డీకల్ 370 (3) యొక్క ప్రకటన వరుసగా అనుబంధము-II మరియు అనుబంధము-III తదుపరి, పదకోశమును (ఆంగ్లము-తెలుగు) కూడా జతచేయడమైనది.

ఈ ప్రచురణలో, రాజ్యాంగ (నూతన సవరణ) చట్టము, 2023 నిబంధనలతో సహా అవసరమగునట్టి సవరణలన్నింటినీ పుటకు అడుగున వ్రాయబడు వివరములతో భారత రాజ్యాంగ పాఠ్యగ్రంథమును సవరించడమైనది. ఈ ప్రచురణ న్యాయమూర్తులు, న్యాయవాదులు, విద్యార్థులు మరియు సామాన్య ప్రజలకు ఉపయోగకారి కాగలదని ఆశిస్తున్నాము.

న్యూ ఢిల్లీ,
5 మార్చి, 2025

డా. రాజీవ్ మణి,
భారత ప్రభుత్వ కార్యదర్శి.

THE CONSTITUTION OF INDIA

PREAMBLE

WE, THE PEOPLE OF INDIA, having solemnly resolved to constitute India into a ¹**[SOVEREIGN SOCIALIST SECULAR DEMOCRATIC REPUBLIC]** and to secure to all its citizens:

JUSTICE, social, economic and political;

LIBERTY of thought, expression, belief, faith and worship;

EQUALITY of status and of opportunity;

and to promote among them all

FRATERNITY assuring the dignity of the individual and the ²[unity and integrity of the Nation];

IN OUR CONSTITUENT ASSEMBLY this twenty-sixth day of November, 1949, do **HEREBY ADOPT, ENACT AND GIVE TO OURSELVES THIS CONSTITUTION.**

1. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.2 for “SOVEREIGN DEMOCRATIC REPUBLIC” (w.e.f. 3.1.1977).

2. Substituted by ibid, for “unity of the Nation” (w.e.f. 3.1.1977).

భారత రాజ్యాంగం

ప్రస్తావన

భారతదేశ ప్రజలమైన మేము, భారతదేశాన్ని ¹ [సార్వభౌమ సామ్యవాద లౌకిక ప్రజాస్వామ్య గణతంత్ర] వ్యవస్థగా తీర్చిదిద్దడానికి చిత్తశుద్ధిగా తీర్మానించి ప్రజలందరికీ, సామాజిక, ఆర్థిక, రాజకీయ, న్యాయాన్ని; ఆలోచనలో, భావ ప్రకటనలో, విశ్వాసంలో, ఆరాధనలో స్వేచ్ఛను; అందరికీ హోదాను, అవకాశాలను, పెంపొందించే సమానత్వాన్ని; వ్యక్తి గౌరవాన్ని, ² [జాతి ఐక్యతను మరియు సమగ్రతను] నిర్ధారించే సౌభ్రాతృత్వాన్ని; కలిగించడానికి మా రాజ్యాంగ సభలో 26 నవంబర్ 1949 నాడు ఈ రాజ్యాంగాన్ని స్వీకరించి, చట్టరూపం కల్పించి మాకు మేము సమర్పించుకుంటున్నాము.

1. రాజ్యాంగ (సలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “సార్వభౌమ ప్రజాస్వామ్య గణతంత్ర” అను వాటికి బదులుగా 03.01.1977 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (సలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “జాతి యొక్క ఐక్యత” అను వాటికి బదులుగా 03.01.1977 నుండి ఉంచబడినది.

THE CONSTITUTION OF INDIA

CONTENTS

PREAMBLE

PART - I

THE UNION AND ITS TERRITORY

ARTICLES	PAGES
1. Name and territory of the Union.	1
2. Admission or establishment of new States.	1
2A. Omitted	1
3. Formation of new States and alteration of areas, boundaries or names of existing States.	1
4. Laws made under articles 2 and 3 to provide for the amendment of the First and the Fourth Schedules and supplemental, incidental and consequential matters.	2

PART - II

CITIZENSHIP

5. Citizenship at the commencement of the Constitution.	3
6. Rights of citizenship of certain persons who have migrated to India from Pakistan.	3
7. Right of citizenship of certain migrants to Pakistan.	3
8. Right of citizenship of certain persons of Indian origin residing outside India.	4
9. Persons voluntarily acquiring citizenship of a foreign State not to be citizens.	4
10. Continuance of the rights of citizenship.	4
11. Parliament to regulate the right of citizenship by law.	4

భారత రాజ్యాంగం

విషయసూచి

ప్రస్తావన

భాగము - I

కేంద్రము మరియు దాని భూభాగము

ఆర్టికల్స్

పేజీలు

1.	కేంద్రము పేరు మరియు దాని భూభాగము.	1
2.	క్రొత్త రాష్ట్రములను చేర్చుకొనుట లేక ఏర్పాటు చేయుట.	1
2ఏ.	వదిలివేయబడినది.	1
3.	క్రొత్త రాష్ట్రములను ఏర్పరచుట మరియు ఉన్న రాష్ట్రముల విస్తీర్ణమును, సరిహద్దులను, లేక పేర్లను మార్పుట.	1
4.	2వ మరియు 3వ ఆర్టికల్ల క్రింద చేయబడిన శాసనములలో ఒకటవ మరియు నాల్గవ షెడ్యూల్ల సవరణకు, అనుబంధ, సందర్భానుసార, పర్యవసాన విషయములను, పొందుపరుచుట.	2

భాగము - II

పౌరసత్వము

5.	రాజ్యాంగ ప్రారంభమున పౌరసత్వము.	3
6.	పాకిస్తాను నుండి భారత దేశమునకు వలస వచ్చిన కొందరు వ్యక్తుల పౌరసత్వ హక్కులు.	3
7.	పాకిస్తానుకు వలస పోయిన కొందరి పౌరసత్వ హక్కులు.	3
8.	భారతీయ మూలము కలిగి భారతదేశము వెలుపల నివసించు కొందరు వ్యక్తుల పౌరసత్వ హక్కులు.	4
9.	తమంతట తాము విదేశము యొక్క పౌరసత్వమును పొందిన వ్యక్తులు పౌరులు కాకుండుట.	4
10.	పౌరసత్వ హక్కుల కొనసాగింపు.	4
11.	పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా పౌరసత్వ హక్కును క్రమబద్ధము చేయుట.	4

(ii)

PART - III
FUNDAMENTAL RIGHTS

General

12.	Definition.	5
13.	Laws inconsistent with or in derogation of the fundamental rights.	5

Right to Equality

14.	Equality before law.	5
15.	Prohibition of discrimination on grounds of religion, race, caste, sex or place of birth.	5
16.	Equality of opportunity in matters of public employment.	7
17.	Abolition of Untouchability.	8
18.	Abolition of titles.	8

Right to Freedom

19.	Protection of certain rights regarding freedom of speech, etc.	9
20.	Protection in respect of conviction for offences.	11
21.	Protection of life and personal liberty.	11
21A.	Right to education.	11
22.	Protection against arrest and detention in certain cases.	11

Right against Exploitation

23.	Prohibition of traffic in human beings and forced labour.	13
24.	Prohibition of employment of children in factories, etc.	13

Right to Freedom of Religion

25.	Freedom of conscience and free profession, practice and propogation of religion.	13
26.	Freedom to manage religious affairs.	14

(ii)

భాగము - III

ప్రాథమిక హక్కులు

సాధారణ విషయములు

12. నిర్వచనము. 5
13. ప్రాథమిక హక్కులకు పరస్పర విరుద్ధముగా ఉన్న లేక వాటి స్థాయిని తగ్గించు శాసనములు. 5

సమానత్వమునకు హక్కు

14. శాసన దృష్టిలో సమానత్వము. 5
15. మతము, జాతి, కులము, లింగ భేదము లేక జన్మస్థాన కారణములను బట్టి విచక్షణ చూపుట పై నిషేధము. 5
16. ప్రభుత్వ ఉద్యోగముల విషయములో సమానావకాశము. 7
17. అంటరానితనం నిర్మూలన. 8
18. బిరుదుల రద్దు. 8

స్వాతంత్ర్య హక్కు

19. వాక్ స్వాతంత్ర్యము మొదలైన కొన్ని హక్కులకు రక్షణ. 9
20. నేరములకై దోష నిర్ధారణ విషయమున రక్షణ. 11
21. జీవనము మరియు వ్యక్తిగత స్వేచ్ఛకు రక్షణ. 11
- 21ఏ. విద్యా హక్కు. 11
22. నిర్ణీతమైన సందర్భములలో అరెస్టు మరియు నిర్బంధము నుండి రక్షణ. 11

దోపిడి నుండి రక్షణకు హక్కు

23. మనుష్యుల క్రయ విక్రయములపై మరియు బలవంతపు చాకిరీలపై నిషేధము. 13
24. కర్మాగారములు మొదలైన వాటిలో పిల్లలతో పనిచేయించుటపై నిషేధము. 13

మతస్వాతంత్ర్యపు హక్కు

25. మనస్ఫూర్తిగానుసరించి మతస్వాతంత్ర్యము, స్వేచ్ఛాయుత మతావలంబన, ఆచరణ, ప్రచారముల స్వేచ్ఛ. 13
26. మత వ్యవహారములను నిర్వహించుటకు స్వేచ్ఛ. 14

(iii)

27.	Freedom as to payment of taxes for promotion of any particular religion.	14
28.	Freedom as to attendance at religious instruction or religious worship in certain educational institutions.	14

Cultural and Educational Rights

29.	Protection of interests of minorities.	14
30.	Right of minorities to establish and administer educational institutions.	15
31.	Omitted.	15

Saving of Certain Laws

31A.	Saving of Laws providing for acquisition of estates, etc.	15
31B.	Validation of certain Acts and Regulations.	18
31C.	Saving of laws giving effect to certain directive principles.	18
31D.	Omitted.	19

Rights to Constitutional Remedies

32.	Remedies for enforcement of rights conferred by this part.	19
32A.	Omitted.	19
33.	Power of parliament to modify the rights conferred by this part in their application JH forces, etc.	19
34.	Restriction on rights conferred by this part while martial law is in force in any area.	20
35.	Legislation to give effect to the provisions of this Part.	20

(iii)

27. ఏదైనా ప్రత్యేకమైన మతమును ప్రోత్సహించుటకు పన్నుల చెల్లింపును గురించిన స్వాతంత్ర్యము. 14
28. నిర్ణీతమైన విద్యా సంస్థలలో మత బోధన లేక మత సంబంధమైన ఆరాధన జరుగునప్పుడు హాజరగుటను గురించిన స్వాతంత్ర్యము. 14

సాంస్కృతిక మరియు విద్యా విషయక హక్కులు

29. అల్పసంఖ్యాక వర్గముల యొక్క ప్రయోజనములకు రక్షణ. 14
30. విద్యా సంస్థలను ఏర్పాటు చేయుటకు మరియు నిర్వహించుటకు అల్ప సంఖ్యాక వర్గములకు గల హక్కు. 15
31. వదిలివేయబడినది. 15

కొన్ని శాసనములకు మినహాయింపు

- 31ఏ. ఎన్టీట్లు మొదలగు వాటిని పొందుట కొరకు పొందుబాటు చేసిన శాసనములకు మినహాయింపు. 15
- 31బీ. నిర్ణీతమైన చట్టములకు మరియు వినియమములకు చెల్లుబాటును కలుగజేయుట. 18
- 31సీ. కొన్ని ఆదేశిక సూత్రములను అమలుపరచు శాసనముల మినహాయింపు. 18
- 31డీ. వదిలివేయబడినది. 19

రాజ్యాంగ పరిరక్షణ హక్కు

32. ఈ భాగము ద్వారా ఇవ్వబడిన హక్కులను అమలు పరచుటకు పరిరక్షణ. 19
- 32ఏ. వదిలివేయబడినది. 19
33. ఈ భాగము ద్వారా ఇచ్చిన హక్కులను సాయుధ బలగములకు వర్తింపజేయునప్పుడు వాటిని మార్చుటకు పార్లమెంటుకు అధికారము. 19
34. ఏదైనా ప్రాంతములో సైనిక శాసనము అమలులో ఉన్నప్పుడు ఈ భాగము ద్వారా ఇవ్వబడిన హక్కులపై పరిమితులు. 20
35. ఈ భాగము యొక్క నిబంధనలను అమలు పరచుటకు శాసన నిర్మాణము. 20

(iv)

PART - IV

DIRECTIVE PRINCIPLES OF STATE POLICY

36.	Definition.	21
37.	Application of the principles contained in this Part.	21
38.	State to secure a social order for the promotion of welfare of the people.	21
39.	Certain principles of policy to be followed by the State.	21
39A.	Equal justice and free legal aid.	22
40.	Organisation of village panchayats.	22
41.	Right to work, to education and to public assistance in certain cases.	22
42.	Provision for just and humane conditions of work and maternity relief.	22
43.	Living wage, etc., for workers.	22
43A.	Participation of workers in management of industries.	23
43B.	Promotion of co-operative societies.	23
44.	Uniform civil code for the citizens.	23
45.	Provision for early childhood care and education to children below the age of six years.	23
46.	Promotion of educational and economic interests of Sheduled Castes, Scheduled Tribes and other weaker sections.	23
47.	Duty of the State to raise the level of nutrition and the standard of living and to improve public health.	23
48.	Organisation of agriculture and animal husbandry.	23

(iv)

భాగము - IV

ప్రభుత్వ విధానము యొక్క ఆదేశిక సూత్రములు

36. నిర్వచనములు. 21
37. ఈ భాగములో గల సూత్రముల వర్తింపు. 21
38. ప్రభుత్వము, ప్రజా సంక్షేమమును పెంపొందించు సామాజిక వ్యవస్థను నెలకొల్పుట. 21
39. ప్రభుత్వము అనుసరించవలసిన విధానమును గురించిన కొన్ని సూత్రములు. 21
- 39ఏ. సమాన న్యాయము, ఉచిత న్యాయ సహాయము. 22
40. గ్రామ పంచాయతీల వ్యవస్థీకరణ. 22
41. పనికి, విద్యకు మరియు నిర్ణీతమైన సందర్భములలో ప్రభుత్వ సహాయమునకు హక్కు 22
42. పని విషయములో న్యాయమైన మరియు మానవీయమైన పరిస్థితులకు మరియు ప్రసూతి సహాయమునకు ఏర్పాటు. 22
43. కార్మికులకు జీవనభృతి మొదలగునవి. 22
- 43ఏ. పరిశ్రమల నిర్వహణలో కార్మికులు పాల్గొనుట. 23
- 43బీ. సహకార సంఘములను ప్రోత్సహించుట. 23
44. పౌరులందరకు ఒకే విధమైన పౌర స్మృతి. 23
45. ఆరు సంవత్సరముల వయస్సులోపు గల పిల్లలకు ప్రారంభ బాల్యావస్థ సంరక్షణ మరియు విద్యాబోధనను సమకూర్చుట. 23
46. పెడవ్యాల్డు కులముల, పెడవ్యాల్డు జాతుల మరియు ఇతర బలహీన వర్గముల యొక్క విద్యావిషయక మరియు ఆర్థిక ప్రయోజనములను పెంపొందించుట. 23
47. పోషకాహార స్థాయిని, జీవన ప్రమాణమును పెంచుటలో మరియు ప్రజారోగ్యమును మెరుగుపరచుట ప్రభుత్వము యొక్క విధి. 23
48. వ్యవసాయ మరియు పశుగణాభివృద్ధి యొక్క వ్యవస్థీకరణ. 23

(v)

48A.	Protection and improvement of environment and safeguarding of forests and wild life.	24
49.	Protection of monuments and places and objects of national importance.	24
50.	Separation of judiciary from executive.	24
51.	Promotion of international peace and security.	24

PART – IVA

FUNDAMENTAL DUTIES

51A.	Fundamental duties.	25

PART – V

THE UNION

CHAPTER – I – THE EXECUTIVE

The President and Vice-President

52.	The President of India.	26
53.	Executive power of the Union.	26
54.	Election of President.	26
55.	Manner of election of President.	26
56.	Term of office of President.	27
57.	Eligibility for re-election.	28
58.	Qualifications for election as President.	28
59.	Conditions of President's office.	28
60.	Oath or affirmation by the President.	29
61.	Procedure for impeachment of the President.	29

(v)

48ఏ.	పరిసరముల పరిరక్షణ మరియు అభివృద్ధి మరియు అడవుల వన్య ప్రాణుల రక్షణ.	24
49.	జాతీయ ప్రాముఖ్యము గల స్మారక చిహ్నములను, స్థలములను, వస్తువులను రక్షించుట.	24
50.	న్యాయ వ్యవస్థను కార్యనిర్వహక వర్గము నుండి వేరుపరచుట.	24
51.	అంతర్జాతీయ శాంతి భద్రతలను పెంపొందించుట.	24

భాగము - IVఏ
ప్రాథమిక విధులు

51ఏ.	ప్రాథమిక విధులు.	25

భాగము-V
కేంద్రము
అధ్యాయము-1 - కార్యనిర్వహక వర్గము
రాష్ట్రపతి మరియు ఉపరాష్ట్రపతి

52.	భారత రాష్ట్రపతి.	26
53.	కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారము.	26
54.	రాష్ట్రపతి ఎన్నిక.	26
55.	రాష్ట్రపతిని ఎన్నుకొను విధానం.	26
56.	రాష్ట్రపతి పదవీకాలము.	27
57.	తిరిగి ఎన్నుకొనబడుటకు అర్హత.	28
58.	రాష్ట్రపతిగా ఎన్నుకొనబడుటకు అర్హతలు.	28
59.	రాష్ట్రపతి పదవీ షరతులు.	28
60.	రాష్ట్రపతిచే ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ.	29
61.	రాష్ట్రపతిపై అభిశంసన తీర్మాన ప్రక్రియ.	29

(vi)

62.	Time of holding election to fill vacancy in the office of President and the term of office of person elected to fill casual vacancy.	29
63.	The Vice-President of India.	30
64.	The Vice-President to be ex-officio Chairman of the Council of States.	30
65.	The Vice-President to act as President or to discharge his functions during casual vacancies in the office, or during the absence, of President.	30
66.	Election of Vice-President.	31
67.	Term of office of Vice-President.	31
68.	Time of holding election to fill vacancy in the office of Vice-President and the term of office of person elected to fill casual vacancy.	32
69.	Oath or affirmation by the Vice-President.	32
70.	Discharge of President's functions in other contingencies.	32
71.	Matters relating to, or connected with, the election of a President or Vice-President.	32
72.	Power of President to grant pardons, etc., and to suspend, remit or commute sentences in certain cases.	33
73.	Extent of executive power of the Union.	33

Council of Ministers

74.	Council of Ministers to aid and advise President.	34
75.	Other provisions as to Ministers.	34

The Attorney-General for India

76.	Attorney-General for India.	35

(vi)

62. రాష్ట్రపతి పదవి ఖాళీ అయినప్పుడు దానిని పూరించుటకు ఎన్నిక జరుపవలసిన కాలపరిమితి మరియు ఆకస్మికముగా ఏర్పడిన ఖాళీని పూరించుటకు ఎన్నుకొనబడిన వ్యక్తి యొక్క పదవీకాలము. 29
63. భారత ఉపరాష్ట్రపతి. 30
64. ఉపరాష్ట్రపతి పదవిరీత్యా రాజ్య సభకు ఛైర్మన్‌గా ఉండుట. 30
65. రాష్ట్రపతి పదవిలో ఆకస్మిక ఖాళీ ఏర్పడినప్పుడు, లేక రాష్ట్రపతి హాజరులో లేనప్పుడు, ఉపరాష్ట్రపతి రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరించుట, లేక ఆయన కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుట. 30
66. ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నిక. 31
67. ఉపరాష్ట్రపతి పదవీకాలము. 31
68. ఉపరాష్ట్రపతి పదవి ఖాళీ అయినప్పుడు దానిని పూరించుటకు ఎన్నిక జరుపవలసిన కాలపరిమితి మరియు ఆకస్మికముగా ఏర్పడిన ఖాళీని పూరించుటకు ఎన్నుకొనబడిన వ్యక్తి యొక్క పదవీకాలము. 32
69. ఉపరాష్ట్రపతిచే ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ. 32
70. ఇతర అనిశ్చిత పరిస్థితులలో రాష్ట్రపతి యొక్క కర్తవ్యముల నిర్వహణ. 32
71. రాష్ట్రపతి లేక ఉపరాష్ట్రపతి యొక్క ఎన్నికకు చెందిన లేక సంబంధించిన విషయములు. 32
72. నిర్ణీతమైన సందర్భములలో క్షమాబిక్ష మొదలైన వాటిని మంజూరు చేయుటకు మరియు విధించిన శిక్షను తాత్కాలికంగా నిలిపి వేయుటకు, మాఫీ చేయుటకు లేక తీవ్రత తగ్గించుటకు రాష్ట్రపతికి గల అధికారము. 33
73. కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికార పరిధి. 33

మంత్రి మండలి

74. రాష్ట్రపతికి సహాయ పడుటకు మరియు సలహా నిచ్చుటకు మంత్రి మండలి. 34
75. మంత్రులను గురించిన ఇతర నిబంధనలు. 34

భారతదేశ అటార్నీ జనరలు

76. భారతదేశ అటార్నీ జనరలు. 35

Conduct of Government Business.

77.	Conduct of business of the Government of India.	36
78.	Duties of Prime Minister as respects the furnishing of information to the President, etc.	36

CHAPTER - II - PARLIAMENT
General

79.	Constitution of Parliament.	36
80.	Composition of the Council of States.	37
81.	Composition of the House of the People.	38
82.	Readjustment after each census.	39
83.	Duration of Houses of Parliament.	40
84.	Qualification for membership of Parliament.	40
85.	Sessions of Parliament, prorogation and dissolution.	41
86.	Right of President to address and send messages to Houses.	41
87.	Special address by the President.	41
88.	Rights of Ministers and Attorney-General as respects Houses.	41

Officers of Parliament

89.	The Chairman and Deputy Chairman of the Council of States.	42
90.	Vacation and resignation of, and removal from, the office of Deputy Chairman.	42
91.	Power of the Deputy Chairman or other person to perform the duties of the office of, or to act as, Chairman.	42
92.	The Chairman or the Deputy Chariman not to preside while a resolution for his removal from office is under consideration.	42

(vii)

ప్రభుత్వము యొక్క కార్యకలాపముల నిర్వహణ

77. భారత ప్రభుత్వము యొక్క కార్యకలాప నిర్వహణ. 36
78. రాష్ట్రపతికి సమాచారమును అందజేయుట మున్నగు విషయములను గురించి ప్రధాన మంత్రి యొక్క విధులు. 36

అధ్యాయము - II - పార్లమెంటు

సాధారణ విషయములు

79. పార్లమెంటు నిర్మాణం. 36
80. రాజ్యసభ కూర్పు. 37
81. లోక్ సభ కూర్పు. 38
82. ప్రతి జనగణన పూర్తయిన తరువాత తిరిగి సర్దుబాటు. 39
83. పార్లమెంటు యొక్క సభల కాలపరిమితి. 40
84. పార్లమెంటు సభ్యత్వమునకు అర్హత. 40
85. పార్లమెంటు యొక్క సమావేశములు, వాయిదా మరియు రద్దు. 41
86. ఉభయ సభలలో ప్రసంగించుటకు, వాటికి సందేశములను పంపుటకు రాష్ట్రపతికి గల హక్కు. 41
87. రాష్ట్రపతి ప్రత్యేక ప్రసంగము. 41
88. సభలను గురించి మంత్రులకు, అటార్నీ జనరలుకు గల హక్కులు. 41

పార్లమెంటు అధికారులు

89. రాజ్యసభ యొక్క చైర్మన్ మరియు డిప్యూటీ చైర్మన్. 42
90. డిప్యూటీ చైర్మన్ పదవిని ఖాళీ చేయుట, ఆ పదవికి రాజీనామా ఇచ్చుట మరియు ఆ పదవి నుండి తొలగింపబడుట. 42
91. చైర్మన్ పదవికి చెందిన విధులను నిర్వర్తించుటకు లేదా చైర్మన్ గా వ్యవహరించుటకు, డిప్యూటీ చైర్మన్ లేక ఇతర వ్యక్తికి గల అధికారము. 42
92. చైర్మన్ లేక డిప్యూటీ చైర్మన్ ను పదవి నుండి తొలగించు తీర్మానముపై చర్చ జరుగునప్పుడు ఆయన అధ్యక్షత వహించకుండుట. 42

(viii)

93.	The Speaker or the Deputy Speaker of the House of the People.	43
94.	Vacation and resignation of, and removal from, the offices of Speaker and Deputy Speaker.	43
95.	Power of the Deputy Speaker or other person to perform the duties of the office of, or to act as, Speaker.	43
96.	The Speaker or the Deputy Speaker not to preside while a resolution for his removal from office is under consideration.	44
97.	Salaries and allowances of the Chairman and Deputy Chairman and the Speaker and Deputy Speaker.	44
98.	Secretariat of Parliament.	44

Conduct of Business

99.	Oath or affirmation by members.	45
100.	Voting in Houses, power of Houses to act notwithstanding vacancies and quoram.	45

Disqualification of Members

101.	Vacation of seats.	45
102.	Disqualifications for membership.	47
103.	Decision on questions as to disqualifications of members.	47
104.	Penalty for sitting and voting before making oath or affirmation under article 99 or when not qualified or when disqualified.	48

(viii)

93. లోక్సభ స్పీకరు మరియు డిప్యూటీ స్పీకరు. 43
94. స్పీకరు లేక డిప్యూటీ స్పీకరు పదవిని ఖాళీ చేయుట, ఆ పదవికి రాజీనామా ఇచ్చుట మరియు ఆ పదవి నుండి తొలగింపబడుట. 43
95. స్పీకరు పదవికి చెందిన విధులను నిర్వహించుట లేక, తాత్కాలిక స్పీకర్గా వ్యవహరించుటకు డిప్యూటీ స్పీకరుకు లేక ఇతర వ్యక్తికి గల అధికారము. 43
96. స్పీకరు లేక డిప్యూటీ స్పీకరును పదవి నుండి తొలగించుట కొరకు తీర్మానముపై చర్చ జరుగునప్పుడు ఆయన అధ్యక్షత వహించకుండుట. 44
97. చైర్మను, డిప్యూటీ చైర్మను మరియు స్పీకరు, డిప్యూటీ స్పీకరు యొక్క జీతములు మరియు భత్యములు. 44
98. పార్లమెంటు యొక్క సచివాలయము. 44

కార్యకలాప నిర్వహణము

99. సభ్యులచే ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ. 45
100. సభలలో ఖాళీలు మరియు కోరము ఉన్నప్పటికీ, సభలలో ఓటింగులను నిర్వహించుటకు సభలకు గల అధికారము. 45

సభ్యుల అనర్హతలు

101. స్థానములను ఖాళీ చేయుట. 45
102. సభ్యత్వమునకు అనర్హతలు. 47
103. సభ్యుల అనర్హతలకు సంబంధించిన ప్రశ్నలపై నిర్ణయము. 47
104. 99వ ఆర్డికల్ క్రింద ప్రమాణము, లేక ప్రతిజ్ఞ చేయుటకు ముందు లేక అర్హత లేనప్పుడు లేక అనర్హుడైనప్పుడు సమావేశమునకు హాజరైనందుకు మరియు ఓటు వేసినందుకు శిక్ష. 48

Powers, Privileges and Immunities of Parliament and its Members.

105.	Powers, privileges, etc., of the Houses of Parliament and of the members and committees thereof.	48
106.	Salaries and allowances of members.	49

Legislative Procedure

107.	Provisions as to introduction and passing of Bills.	49
108.	Joint sitting of both Houses in certain cases.	49
109.	Special procedure in respect of Money Bills.	51
110.	Definition of “Money Bills”.	51
111.	Assent to Bills.	52

Procedure in Financial Matters

112.	Annual financial statement.	52
113.	Procedure in Parliament with respect to estimates.	54
114.	Appropriation Bills.	54
115.	Supplementary, additional or excess grants.	54
116.	Votes on account, votes of credit and exceptional grants.	55
117.	Special provisions as to financial Bills.	56

Procedure Generally

118.	Rules of procedure.	56
119.	Regulation by law of procedure in Parliament in relation to financial business.	57
120.	Language to be used in Parliament.	57

**పార్లమెంటుకు, దాని సభ్యులకుగల అధికారములు, విశేషాధికారములు మరియు
మినహాయింపులు.**

105. పార్లమెంటు ఉభయసభలకు, దాని సభ్యులకు, కమిటీలకు గల అధికారములు, విశేషాధికారములు మున్నగునవి. 48
106. సభ్యుల జీతములు, భత్యములు. 49

శాసన నిర్మాణ ప్రక్రియ

107. బిల్లులను ప్రవేశపెట్టుటకు, ఆమోదించుటకు నిబంధనలు. 49
108. కొన్ని సందర్భములలో ఉభయ సభల సంయుక్త సమావేశము. 49
109. ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లులను గురించిన ప్రత్యేక ప్రక్రియ. 51
110. “ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లుల” నిర్వచనము. 51
111. బిల్లులకు అనుమతి. 52

ఆర్థిక విషయములలో ప్రక్రియ.

112. వార్షిక ఆర్థిక వివరణ. 52
113. అంచనాలకు సంబంధించి పార్లమెంటులో అనుసరించవలసిన ప్రక్రియ 54
114. ద్రవ్య వినియోగ బిల్లులు. 54
115. అనుబంధ, అదనపు లేక అధిక గ్రాంటులు. 54
116. తాత్కాలిక వ్యయమును సమర్థించు ఓట్లు, పరపతికి ఓట్లు మరియు అసాధారణ గ్రాంటు. 55
117. ఆర్థిక బిల్లులను గురించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు. 56

సాధారణ ప్రక్రియ

118. ప్రక్రియా నియమావళి. 56
119. పార్లమెంటులో ఆర్థిక కార్యకలాపమునకు సంబంధించిన ప్రక్రియను శాసనము ద్వారా క్రమబద్ధ పరచుట. 57
120. పార్లమెంటులో వాడవలసిన భాష. 57

121.	Restriction on discussion in Parliament.	58
122.	Courts not to inquire into proceedings of Parliament.	58

**CHAPTER – III – LEGISLATIVE POWERS OF THE
PRESIDENT**

123.	Power of President to promulgate Ordinances during recess of Parliament.	58

CHAPTER – IV – THE UNION JUDICIARY

124.	Establishment and constitution of Supreme Court	59
124A.	National Judicial Appointments Commission.	61
124B.	Functions of Commission.	62
124C.	Power of Parliament to make law.	62
125.	Salaries, etc., of Judges.	62
126.	Appointment of acting Chief Justice.	62
127.	Appointment of ad hoc judges.	63
128.	Attendance of retired Judges at sittings of the Supreme Court.	63
129.	Supreme Court to be a court of record.	64
130.	Seat of Supreme Court.	64
131.	Original jurisdiction of the Supreme Court.	64
131A.	Omitted.	64
132.	Appellate Jurisdiction of Supreme Court in appeals from High Courts in certain cases.	65
133.	Appellate jurisdiction of Supreme Court in appeals from High Courts in regard to civil matters.	65

121. పార్లమెంటులో చర్చపై పరిమితి. 58
122. పార్లమెంటు యొక్క కార్యకలాపములను గురించి న్యాయస్థానములు విచారణ జరుపకుండుట. 58

అధ్యాయము - III - రాష్ట్రపతి యొక్క శాసన నిర్మాణాధికారములు

123. పార్లమెంటు యొక్క విరామ కాలములో అధ్యాదేశములను జారీ చేయుటకు రాష్ట్రపతికి గల అధికారము. 58

అధ్యాయము - IV - కేంద్ర న్యాయ వ్యవస్థ

124. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ఏర్పాటు మరియు నిర్మాణము. 59
- 124ఏ. జాతీయ న్యాయపరమైన నియామకముల కమిషన్. 61
- 124బీ. కమిషన్ యొక్క కర్తవ్యములు. 62
- 124సీ. శాసనము చేయుటకు పార్లమెంటు యొక్క అధికారములు. 62
125. న్యాయమూర్తుల జీతములు మున్నగునవి. 62
126. తాత్కాలిక ప్రధాన న్యాయమూర్తి నియామకము. 62
127. తాత్కాలిక న్యాయమూర్తుల నియామకము 63
128. సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు యొక్క సమావేశములందు పదవీ విరమణ చేసిన న్యాయమూర్తులు హాజరగుట. 63
129. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము, రికార్డు న్యాయస్థానముగా ఉండుట. 64
130. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము ఉండు స్థలము. 64
131. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ప్రాథమిక అధికార పరిధి. 64
- 131ఏ. వదిలివేయబడినది. 64
132. కొన్ని కేసులలో ఉన్నత న్యాయస్థానము నుండి చేయబడిన అప్పీళ్లలో సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అప్పీల్ టు అధికార పరిధి. 65
133. సివిలు విషయములలో ఉన్నత న్యాయస్థానముల నుండి చేయబడిన అప్పీళ్లలో సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అప్పీల్స్ అధికార పరిధి. 65

(xi)

134.	Appellate jurisdiction of Supreme Court in regard to criminal matters.	66
134A.	Certificate for appeal to the Supreme Court.	67
135.	Jurisdiction and powers of the Federal Court under existing law to be exercisable by the Supreme Court.	67
136.	Special leave to appeal by the Supreme Court.	67
137.	Review of judgments or orders by the Supreme Court.	67
138.	Enlargement of the jurisdiction of the Supreme Court.	68
139.	Conferment on the Supreme Court of powers to issue certain writs.	68
139A.	Transfer of certain cases.	68
140.	Ancillary powers of Supreme Court.	69
141.	Law declared by Supreme Court to be binding on all courts.	69
142.	Enforcement of decrees and orders of Supreme Court and orders as to discovery, etc.	69
143.	Power of the President to consult the Supreme Court.	69
144.	Civil and judicial authorities to act in aid of the Supreme Court.	70
144A.	[Omitted.]	70
145.	Rules of Court, etc.	70
146.	Officers and servants and the expenses of the Supreme Court.	72

(xi)

134. క్రిమినలు విషయములలో సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అప్పిల్లేట్ అధికార పరిధి. 66
- 134ఏ. సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు అప్పీలుకై ధృవపత్రము. 67
135. అమలులో ఉన్న శాసనము క్రింద ఫెడరల్ న్యాయస్థానమునకు గల అధికార పరిధి మరియు అధికారములు సర్వోన్నత న్యాయస్థానముచే వినియోగింపదగి ఉండుట. 67
136. అప్పీలు చేసుకొనుటకు సర్వోన్నత న్యాయస్థానముచే ప్రత్యేక అనుమతి. 67
137. సర్వోన్నత న్యాయస్థానముచే ఇవ్వబడిన తీర్పులు లేక ఉత్తర్వుల సమీక్ష. 67
138. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అధికార పరిధిని విస్తరించుట. 68
139. కొన్ని రిట్లను జారీ చేయు అధికారములను సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు సంక్రమింప చేయుట. 68
- 139ఏ. నిర్ణీతమైన కేసుల బదిలీ. 68
140. సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు గల అనుబంధ అధికారములు. 69
141. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము ప్రకటించిన తీర్పులు న్యాయస్థానములన్ని విధిగా పాటించుట. 69
142. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క డిక్రీలను, ఉత్తరువులను అమలు పరచుట, మరియు నెల్లడి చేయుట మున్నగు వాటిని గురించిన ఉత్తరువులు. 69
143. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అభిప్రాయము తీసుకొనుటకు రాష్ట్రపతికి గల అధికారము. 69
144. పౌర మరియు న్యాయ సంబంధ అధికారులు సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు సహాయకులుగా పని చేయుట. 70
- 144ఏ. వదిలివేయబడినది. 70
145. న్యాయస్థానపు నియమావళి మున్నగునవి. 70
146. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అధికారులు మరియు ఉద్యోగుల వ్యయములు. 72

147.	Interpretation.	72

**CHAPTER – V – COMPTROLLER AND AUDITOR-
GENERAL OF INDIA**

148.	Comptroller and Auditor-General of India.	73
149.	Duties and powers of the Comptroller and Auditor-General.	74
150.	Form of accounts of the Union and of the States.	74
151.	Audit reports.	74

PART – VI

THE STATES

CHAPTER – I – GENERAL

152.	Definition.	75

CHAPTER – II – THE EXECUTIVE

The Governor

153.	Governors of States.	75
154.	Executive power of State.	75
155.	Appointment of Governor.	75
156.	Term of office of Governor.	76
157.	Qualifications for appointment as Governor.	76
158.	Conditions of Governor's office.	76
159.	Oath or affirmation by the Governor.	77
160.	Discharge of the functions of the Governor in certain contingencies.	77
161.	Power of Governor to grant pardons, etc., and to suspend, remit or commute sentence in certain cases.	77

147.	అర్థ వివరణ.	72

అధ్యాయము - V

భారత కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్

148.	భారత కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్.	73
149.	కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ యొక్క విధులు మరియు అధికారములు.	74
150.	కేంద్ర మరియు రాష్ట్రములకు చెందిన ఖాతాల నమూనా.	74
151.	ఆడిట్ రిపోర్టులు.	74

భాగము - VI

రాష్ట్రములు

అధ్యాయము - I - సాధారణ విషయములు

152.	నిర్వచనము.	75

అధ్యాయము - II - కార్యనిర్వహక వర్గము

గవర్నరు

153.	రాష్ట్రాల గవర్నర్లు.	75
154.	రాష్ట్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారము.	75
155.	గవర్నరు నియామకము.	75
156.	గవర్నరు పదవీ కాలము.	76
157.	గవర్నరుగా నియమింపబడుటకు అర్హతలు.	76
158.	గవర్నరు పదవీ పరతులు.	76
159.	గవర్నరుచే ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ.	77
160.	నిర్ణీత ఆకస్మిక పరిస్థితులలో గవర్నరు యొక్క కర్తవ్యములను నిర్వహించుట.	77
161.	కొన్ని సందర్భములలో క్షమాపణలు మొదలైనవాటిని మంజూరు చేయుటకు, మరియు దండనోత్తరువులను తాత్కాలికముగా నిలిపి ఉంచుటకు, మాఫీ చేయుటకు లేదా తగ్గించుటకు గవర్నరుకుగల అధికారము.	77

162.	Extent of executive power of state.	77

Council of Ministers

163.	Council of Ministers to aid and advise Governor.	78
164.	Other provisions as to Ministers.	78

The Advocate-General for the State

165.	Advocate-General for the State.	79

Conduct of Government Business

166.	Conduct of business of the Government of a State.	80
167.	Duties of Chief Minister as respects the furnishing of information to Governor, etc.	80

CHAPTER – III – THE STATE LEGISLATURE

General

168.	Constitution of Legislatures in States.	81
169.	Abolition or creation of Legislative Councils in States.	81
170.	Composition of the Legislative Assemblies.	82
171.	Composition of the Legislative Councils.	83
172.	Duration of State Legislatures.	84
173.	Qualification for membership of the State Legislature.	85
174.	Sessions of the State Legislature, prorogation and dissolution.	85
175.	Right of Governor to address and send messages to the House or Houses.	85
176.	Special address by the Governor.	86
177.	Rights of Ministers and Advocate-General as respects the Houses.	86

162. రాష్ట్ర కార్యనిర్వహణాధికారము యొక్క పరిధి. 77

మంత్రి పరిషత్తు

163. గవర్నరుకు సహాయపడుటకు, సలహానిచ్చుటకు మంత్రి మండలి. 78

164. మంత్రులను గురించిన ఇతర నిబంధనలు. 78

రాష్ట్ర అడ్వకేట్ జనరల్

165. రాష్ట్ర అడ్వకేట్ జనరల్. 79

ప్రభుత్వ కార్యకలాపముల నిర్వహణ

166. రాష్ట్ర ప్రభుత్వ కార్యకలాప నిర్వహణ. 80

167. గవర్నరుకు సమాచారమును అందజేయుట మొదలగు విషయములకు సంబంధించి ముఖ్యమంత్రి విధులు. 80

అధ్యాయము - III - రాష్ట్ర శాసన మండలి

సాధారణ విషయములు

168. రాష్ట్రములలో శాసన మండలాల ఏర్పాటు. 81

169. రాష్ట్రములలో శాసన పరిషత్తుల రద్దు లేక ఏర్పాటు. 81

170. శాసనసభల కూర్పు. 82

171. శాసన పరిషత్తుల కూర్పు. 83

172. రాష్ట్ర శాసన మండలాల కాలపరిమితి. 84

173. రాష్ట్ర శాసన మండలి సభ్యత్వమునకు అర్హత. 85

174. రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క సమావేశములు, వాయిదా మరియు రద్దు. 85

175. సభ లేక సభలలో ప్రసంగించుటకు, వాటికి సందేశములను పంపుటకు గవర్నరుకు గల హక్కు. 85

176. గవర్నరు యొక్క ప్రత్యేక ప్రసంగము. 86

177. సభలకు సంబంధించి మంత్రులకు మరియు అడ్వకేట్ జనరల్ కు గల హక్కులు. 86

Officers of the State Legislature

178.	The Speaker and Deputy Speaker of the Legislative Assembly.	86
179.	Vacation and resignation of, and removal from, the offices of Speaker and Deputy Speaker.	86
180.	Power of the Deputy Speaker or other person to perform the duties of the office of, or to act as, Speaker.	87
181.	The Speaker or the Deputy Speaker not to preside while a resolution for his removal from office is under consideration.	87
182.	The Chairman and Deputy Chairman of the Legislative Council.	87
183.	Vacation and resignation of, and removal from, the offices of Chairman and Deputy Chairman.	88
184.	Power of the Deputy Chairman or other person to perform the duties of the office of, or to act as, Chairman.	88
185.	The Chairman or the Deputy Chairman not to preside while a resolution for his removal from office is under consideration.	88
186.	Salaries and allowances of the Speaker and Deputy Speaker and the Chairman and Deputy Chairman.	89
187.	Secretariat of State Legislature.	89

Conduct of Business

188.	Oath or affirmation by members.	89
189.	Voting in Houses, power of Houses to act notwithstanding vacancies and quorum.	89

Disqualifications of Members

190.	Vacation of seats	90

రాష్ట్ర శాసనమండలి అధికారులు

178. శాసనసభ యొక్క స్పీకరు మరియు డిప్యూటీ స్పీకరు. 86
179. స్పీకరు లేక డిప్యూటీ స్పీకరు పదవిని ఖాళీ చేయుట మరియు ఆ పదవికి రాజీనామా ఇచ్చుట మరియు ఆ పదవి నుండి తొలగింపబడుట. 86
180. స్పీకరు పదవికి చెందిన విధులను నిర్వహించుటకు లేదా స్పీకరుగా వ్యవహరించుటకు, డిప్యూటీ స్పీకరు, లేక ఇతర వ్యక్తికిగల అధికారము. 87
181. స్పీకరు లేక డిప్యూటీ స్పీకరును పదవి నుండి తొలగించు తీర్మానముపై చర్చ జరుగుతున్నప్పుడు ఆయన అధ్యక్షత వహించకుండుట. 87
182. శాసన పరిషత్తు యొక్క ఛైర్మను మరియు డిప్యూటీ ఛైర్మను. 87
183. ఛైర్మను లేక డిప్యూటీ ఛైర్మను పదవిని ఖాళీ చేయుట, ఆ పదవికి రాజీనామా ఇచ్చుట మరియు ఆ పదవి నుండి తొలగించబడుట. 88
184. ఛైర్మను పదవికి చెందిన విధులను నిర్వహించుటకు లేదా ఛైర్మన్ గా వ్యవహరించుటకు, డిప్యూటీ ఛైర్మన్ లేక ఇతర వ్యక్తికి గల అధికారము. 88
185. ఛైర్మను లేక డిప్యూటీ ఛైర్మనును పదవి నుండి తొలగించు తీర్మానముపై చర్చ జరుగుతున్నప్పుడు ఆయన అధ్యక్షత వహించకుండుట. 88
186. స్పీకరు, డిప్యూటీ స్పీకరు మరియు ఛైర్మను, డిప్యూటీ ఛైర్మను యొక్క జీతములు మరియు భత్యములు. 89
187. రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క సచివాలయము. 89

కార్యకలాప నిర్వహణ

188. సభ్యులచే ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ. 89
189. సభలలో ఓటింగు, ఖాళీలున్నప్పటికి వ్యవహరించుటకు సభలకు గల అధికారము మరియు కోరము. 89

సభ్యుల అనర్హతలు

190. స్థానములను ఖాళీ చేయుట. 90

191.	Disqualifications for membership.	91
192.	Decision on questions as to disqualifications of members.	92
193.	Penalty for sitting and voting before making oath or affirmation under article 188 or when not qualified or when disqualified.	92

Powers, privileges and immunities of State Legislatures and their Members

194.	Powers, privileges, etc., of the Houses of Legislatures and of the members and committees thereof.	92
195.	Salaries and allowances of members.	93

Legislative Procedure

196.	Provisions as to introduction and passing of Bills.	93
197.	Restriction on powers of Legislative Council as to Bills other than Money Bills.	94
198.	Special procedure in respect of Money Bills.	95
199.	Definition of “Money Bills”.	95
200.	Assent to Bills.	96
201.	Bills reserved for consideration.	97

Procedure in Financial Matters

202.	Annual financial statement.	97
203.	Procedure in Legislature with respect to estimates.	98
204.	Appropriation Bills.	98

191. సభ్యత్వమునకు అనర్హతలు. 91
192. సభ్యుల అనర్హతలను గురించిన ప్రశ్నలపై నిర్ణయము. 92
193. 188వ ఆర్టికల్ క్రింద ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ చేయుటకు ముందు లేదా అర్హత లేనప్పుడు లేక అనర్హుడైనప్పుడు సభకు హాజరైనందుకు మరియు ఓటు చేసినందుకు శిక్ష. 92

**రాష్ట్ర శాసన మండలులకు మరియు వాటి సభ్యులకు గల అధికారములు,
విశేషాధికారములు మరియు రక్షణలు**

194. రాష్ట్ర శాసన మండలుల సభలకు వాటి సభ్యులకు మరియు కమిటీలకు గల అధికారములు, విశేషాధికారములు మున్నగునవి. 92
195. సభ్యుల జీత భత్యములు. 93

శాసన నిర్మాణ ప్రక్రియ

196. బిల్లులను ప్రవేశ పెట్టుటకు, ఆమోదింప చేయుటకు నిబంధనలు. 93
197. ద్రవ్యసంబంధమైనవి కానట్టి బిల్లులను గురించి రాష్ట్ర శాసన పరిషత్తు యొక్క అధికారములపై పరిమితి. 94
198. ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లులను గురించిన ప్రత్యేక ప్రక్రియ. 95
199. ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లుల నిర్వచనము. 95
200. బిల్లులకు అనుమతి. 96
201. పరిశీలనకై ప్రత్యేకించబడిన బిల్లులు. 97

ఆర్థిక విషయములలో ప్రక్రియ

202. వార్షిక ఆర్థిక వివరణ. 97
203. అంచనాలకు సంబంధించి శాసన మండలిలో అనుసరించవలసిన ప్రక్రియ. 98
204. ద్రవ్య వినియోగపు బిల్లులు. 98

205.	Supplementary, additional or excess grants.	99
206.	Votes on account, votes of credit and exceptional grants.	99
207.	Special provisions as to financial Bills.	100

Procedure Generally

208.	Rules of procedure.	100
209.	Regulation by law of procedure in the Legislature of the State in relation to financial business.	101
210.	Language to be used in the Legislature.	101
211.	Restriction on discussion in the Legislature.	102
212.	Courts not to inquire into proceedings of the Legislature.	102

CHAPTER – IV – LEGISLATIVE POWER OF THE GOVERNOR

213.	Power of Governor to promulgate Ordinances during recess of Legislature.	102

CHAPTER – V – THE HIGH COURTS IN THE STATES

214.	High Courts for States.	104
215.	High Courts to be courts of record.	104
216.	Constitution of High Courts.	104
217.	Appointment and conditions of the office of a Judge of a High Court	104
218.	Application of certain provisions relating to Supreme Court to High Courts.	106
219.	Oath or affirmation by Judges of High Courts.	106
220.	Restriction on practice after being a permanent Judge.	107

205. అనుబంధ, అదనపు లేక అధిక మొత్తములో గ్రాంట్లు. 99
206. తాత్కాలిక వ్యయమును సమర్థించు ఓట్లు (ఓట్ ఆన్ అకౌంట్), పరపతికి ఓట్లు మరియు అసాధారణ గ్రాంట్లు. 99
207. ఆర్థిక బిల్లులను గురించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు. 100

సాధారణ ప్రక్రియ

208. ప్రక్రియా నియమావళి. 100
209. రాష్ట్ర శాసనమండలిలో ఆర్థిక కార్యకలాపమునకు సంబంధించిన ప్రక్రియను శాసనము ద్వారా క్రమబద్ధపరచుట. 101
210. శాసనమండలిలో వాడవలసిన భాష. 101
211. శాసన మండలిలో చర్చపై పరిమితి. 102
212. శాసనమండలి యొక్క కార్యకలాపములను గూర్చి న్యాయస్థానములు విచారణ జరుపకుండుట. 102

అధ్యాయము - IV - గవర్నరు యొక్క శాసన నిర్మాణాధికారములు.

213. శాసనమండలి విరామ కాలములో అధ్యక్షములను జారీ చేయుటకు గవర్నరుకు గల అధికారము. 102

అధ్యాయము - V - రాష్ట్రములలో ఉన్నత న్యాయస్థానములు

214. రాష్ట్రములకు ఉన్నత న్యాయస్థానములు. 104
215. ఉన్నత న్యాయస్థానములు రికార్డు న్యాయస్థానములుగా ఉండుట. 104
216. ఉన్నత న్యాయస్థానముల ఏర్పాటు. 104
217. ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తి నియామకము మరియు ఆయన పదవీ పర్యంతులు. 104
218. సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు సంబంధించిన నిర్ణీతమైన నిబంధనలను ఉన్నత న్యాయస్థానములకు వర్తింపజేయుట. 106
219. ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిచే ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ. 106
220. శాశ్వత న్యాయమూర్తిగా పని చేసిన తరువాత న్యాయవాద వృత్తిని ఆచరించుటపై పరిమితి. 107

(xvii)

221.	Salaries, etc., of Judges.	107
222.	Transfer of a Judge from one High Court to another.	107
223.	Appointment of acting Chief Justice.	108
224.	Appointment of additional and acting Judges.	108
224A.	Appointment of retired Judges at sittings of High Courts.	109
225.	Jurisdiction of existing High Courts.	109
226.	Power of High Courts to issue certain writs.	110
226A.	Omitted.	111
227.	Power of superintendence over all courts by the High Courts.	111
228.	Transfer of certain cases to High Court.	112
228A.	Omitted.	112
229.	Officers and servants and the expenses of High Courts.	113
230.	Extension of jurisdiction of High Courts to Union territories.	113
231.	Establishment of a common High Court for two or more States.	114
232.	Omitted.	114

CHAPTER – VI – SUBORDINATE COURTS

233.	Appointment of district judges.	114
233A.	Validation of appointments of, and judgments, etc., delivered by, certain district judges.	115

221.	న్యాయమూర్తుల జీతములు మున్నగునవి.	107
222.	ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము నుండి మరొక ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు న్యాయమూర్తుల బదిలీ.	107
223.	తాత్కాలిక ప్రధాన న్యాయమూర్తి నియామకము.	108
224.	అదనపు మరియు తాత్కాలిక న్యాయమూర్తుల నియామకము.	108
224ఏ.	ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క సమావేశనములందు పదవీ విరమణ చేసిన న్యాయమూర్తుల నియామకము.	109
225.	ఉన్నత న్యాయస్థానముల యొక్క అధికార పరిధి.	109
226.	ఉన్నత న్యాయస్థానములు కొన్ని రిట్లను జారీ చేయుటకు అధికారము.	110
226ఏ.	వదిలివేయబడినది.	111
227.	న్యాయస్థానములన్నిటి పైన ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క పర్యవేక్షణాధికారము.	111
228.	ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు నిర్ణీతమైన కేసుల బదిలీ.	112
228ఏ.	వదిలివేయబడినది.	112
229.	ఉన్నత న్యాయస్థానముల యొక్క అధికారులు, ఉద్యోగులు మరియు వ్యయములు.	113
230.	ఉన్నత న్యాయస్థానముల అధికార పరిధిని కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు విస్తరింపజేయుట.	113
231.	రెండు లేక అంతకు మించిన రాష్ట్రములకు ఒకే ఉమ్మడి ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ఏర్పాటు.	114
232.	వదిలివేయబడినది.	114

అధ్యాయము - VI - దిగువ స్థాయి న్యాయస్థానములు

233.	జిల్లా న్యాయమూర్తుల నియామకము.	114
233ఏ.	నిర్ణీతమైన జిల్లా న్యాయమూర్తుల నియామకము మరియు వారిచే ఇవ్వబడిన తీర్పులు మొదలగు వాటి క్రమబద్ధీకరణ చేయుట.	115

(xviii)

234.	Recruitment of persons other than district judges to the judicial service.	115
235.	Control over subordinate courts.	116
236.	Interpretation.	116
237.	Application of the provisions of this Chapter to certain class or classes of magistrates.	116

PART – VII –

THE STATES IN PART ‘B’ OF THE FIRST SCHEDULE

238.	Omitted	117

PART – VIII

THE UNION TERRITORIES

239.	Administration of Union territories.	118
239A.	Creation of local Legislatures or Council of Ministers or both for certain Union territories.	118
239AA.	Special provisions with respect to Delhi.	118
239AB.	Provision in case of failure of constitutional machinery.	121
239B.	Power of administrator to promulgate Ordinances during recess of Legislature.	121
240.	Power of President to make regulations for certain Union territories.	123
241.	High Courts for Union territories.	124

(xviii)

234.	న్యాయ సంబంధ ఉద్యోగములకు జిల్లా న్యాయమూర్తులతో కాకుండా ఇతర వ్యక్తుల నియామకం.	115
235.	దిగువ స్థాయి న్యాయస్థానములపైన నియంత్రణ	116
236.	అర్థ వివరణ.	116
237.	నిర్ణీతమైన తరగతి లేక తరగతుల మేజిస్ట్రేట్లకు ఈ అధ్యాయము యొక్క నిబంధనల వర్తింపు.	116

భాగము - VII

మొదటి షెడ్యూల్ యొక్క భాగము 'బీ' రాష్ట్రములు

238.	వదిలివేయబడినది.	117

భాగము - VIII

కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు

239.	కేంద్ర పాలిత ప్రాంతముల పరిపాలన.	118
239ఏ.	నిర్ణీతమైన కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు స్థానిక శాసన మండలులను లేక మంత్రి మండలిని లేక రెంటిని ఏర్పాటు చేయుట.	118
239ఏఏ.	ఢిల్లీకి సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు.	118
239ఏబీ.	రాజ్యాంగపరమైన యంత్రాంగము విఫలమైన సందర్భంలో నిబంధన.	121
239బీ.	శాసనమండలి యొక్క విరామ కాలములో అధ్యాదేశములను జారీ చేయుటకు పరిపాలకునకు గల అధికారము.	121
240.	నిర్ణీతమైన కేంద్ర పాలిత ప్రాంతముల కొరకు వినియోగములను చేయుటకు రాష్ట్రపతికి గల అధికారము.	123
241.	కేంద్ర పాలిత ప్రాంతముల కొరకు ఉన్నత న్యాయస్థానములు.	124

242.	Omitted	125

PART – IX
THE PANCHAYATS

243.	Definitions.	126
243A.	Gram Sabha.	126
243B.	Constitution of Panchayats.	126
243C.	Composition of Panchayats.	126
243D.	Reservation of seats.	128
243E.	Duration of Panchayats, etc.	129
243F.	Disqualifications for membership.	129
243G.	Powers, authority and responsibilities of Panchayats.	130
243H.	Powers to impose taxes by, and Funds of, the Panchayats.	130
243I.	Constitution of Finance Commission to review financial position.	130
243J.	Audit of accounts of Panchayats.	131
243K.	Elections to the Panchayats.	131
243L.	Application to Union territories.	132
243M.	Part not to apply to certain areas.	132
243N.	Continuance of existing laws and Panchayats.	133
243O.	Bar to interference by courts in electoral matters.	133

PART - IXA
THE MUNICIPALITIES

243P.	Definitions.	134

242.	వదిలివేయబడినది.	125

భాగము - IX

పంచాయితీలు

243.	నిర్వచనములు.	126
243ఏ.	గ్రామ సభ.	126
243బీ.	పంచాయితీల ఏర్పాటు.	126
243సీ.	పంచాయితీల కూర్పు.	126
243డీ.	సీట్ల ప్రత్యేకికరణ.	128
243ఈ.	పంచాయితీల కాలపరిమితి మొదలగునవి.	129
243ఎఫ్.	సభ్యత్వమునకు అనర్హతలు.	129
243జీ.	పంచాయితీల యొక్క అధికారములు, అధికారులు మరియు బాధ్యతలు.	130
243హెచ్.	పంచాయితీలకు పన్నులు విధించు అధికారములు మరియు వాటి నిధులు.	130
243ఐ.	ఆర్థిక పరిస్థితిని సమీక్షించుటకై ఆర్థిక సంఘం ఏర్పాటు.	130
243జే.	పంచాయితీల యొక్క లెక్కల ఆడిటు.	131
243కె.	పంచాయితీలకు ఎన్నికలు.	131
243ఎల్.	కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు వర్తింపు.	132
243ఎమ్.	ఈ భాగము నిర్ణీతమైన ప్రాంతములకు వర్తించకుండుట.	132
243ఎన్.	అమలులో ఉన్న శాసనముల మరియు పంచాయితీల కొనసాగింపు.	133
243ఓ.	ఎన్నికలకు సంబంధించిన విషయములో న్యాయస్థానముల జోక్యమును నిరోధించుట.	133

భాగము - IXఏ

పురపాలికలు

243పీ.	నిర్వచనములు.	134

(xx)

243Q.	Constitution of Municipalities.	134
243R.	Composition of Municipalities.	135
243S.	Constitution and composition of Wards Committees, etc.	135
243T.	Reservation of seats.	136
243U.	Duration of Municipalities, etc.	137
243V.	Disqualifications for membership.	137
243W.	Powers, authority and responsibilities of Municipalities, etc.	138
243X.	Power to impose taxes by, and Funds of the Municipalities.	138
243Y.	Finance Commission.	139
243Z.	Audit of accounts of Municipalities.	139
243ZA.	Elections to the Municipalities.	139
243ZB.	Application to Union territories.	139
243ZC.	Part not to apply to certain arrears.	140
243ZD.	Committee for district planning.	140
243ZE.	Committee for Metropolitan planning.	141
243ZF.	Continuance of existing laws and Municipalities.	142
243ZG.	Bar to interference by courts in electoral matters.	143

PART – IXB

THE CO-OPERATIVE SOCIETIES

243ZH.	Definitions.	144
243ZI.	Incorporation of co-operative societies.	144

(xx)

243క్యూ.	పురపాలికల ఏర్పాటు.	134
243ఆర్.	పురపాలికల కూర్పు.	135
243ఎస్.	వార్డు కమిటీల మొదలగువాటి ఏర్పాటు మరియు కూర్పు.	135
243టీ.	సీట్ల ప్రత్యేకికరణ.	136
243యూ.	పురపాలికల కాలపరిమితి మొదలగునవి.	137
243వీ.	సభ్యత్వమునకు అనర్హతలు.	137
243డబ్ల్యూ.	పురపాలికల యొక్క అధికారములు, అధికారులు మరియు బాధ్యతలు మొదలగునవి.	138
243ఎక్స్.	పురపాలికలకు పన్నులు విధించు అధికారములు మరియు వాటి నిధులు.	138
243వై.	ఆర్థిక సంఘం.	139
243జడ్.	పురపాలికల యొక్క లెక్కల ఆడిటు.	139
243జడ్‌ఏ.	పురపాలికలకు ఎన్నికలు.	139
243జడ్‌బీ.	కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు వర్తింపు.	139
243జడ్‌సీ.	ఈ భాగము కొన్ని కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు వర్తించకుండుట.	140
243జడ్‌డీ.	జిల్లా ప్రణాళిక కమిటీ.	140
243జడ్‌ఈ.	మహానగరము కొరకు ప్రణాళిక కమిటీ.	141
243జడ్‌ఎఫ్.	అమలులో ఉన్న శాసనముల మరియు పురపాలికల కొనసాగింపు.	142
243జడ్‌జీ.	ఎన్నికల విషయములో న్యాయస్థానముల జోక్యమును నిరోధించుట.	143

భాగము - IXబీ

సహకార సంఘములు

243జడ్ హెచ్.	నిర్వచనములు.	144
243జడ్ ఐ.	సహకార సంఘముల ఏర్పాటు.	144

(xxi)

243ZJ.	Number and term of members of board and its office bearers.	145
243ZK.	Election of members of board.	145
243ZL.	Supersession and suspension of board and interim management.	146
243ZM.	Audit of accounts of co-operative societies.	147
243ZN.	Convening of general body meetings.	147
243ZO.	Right of a member to get information.	147
243ZP.	Returns.	148
243ZQ.	Offences and penalties.	148
243ZR.	Application to multi-State co-operative societies.	149
243ZS.	Application to Union territories.	149
243ZT.	Continuance of existing laws.	149

PART – X

THE SCHEDULED AND TRIBAL AREAS

244.	Administration of Scheduled Areas and Tribal Areas.	150
244A.	Formation of an autonomous State comprising certain tribal areas in Assam and creation of local Legislature or Council of Ministers or both therefor.	150

PART - XI

RELATIONS BETWEEN THE UNION AND THE STATES

CHAPTER – I – LEGISLATIVE RELATIONS

Distribution of Legislative Powers

245.	Extent of laws made by Parliament and by the Legislatures of States.	152

243జడ్ జే.	బోర్డు సభ్యులు మరియు దాని కార్యవర్గ సభ్యుల సంఖ్య మరియు పదవీ కాలము.	145
243జడ్ కే.	బోర్డు సభ్యుల ఎన్నిక.	145
243జడ్ ఎల్.	బోర్డు రద్దు, తాత్కాలికముగా తొలగింపు మరియు తాత్కాలిక నిర్వహణ.	146
243జడ్ ఎమ్.	సహకార సంఘముల లెక్కల ఆడిటు.	147
243జడ్ ఎన్.	సర్వసభ్య సమావేశములను నిర్వహించుట.	147
243జడ్ ఓ.	సమాచారమును పొందుటకు సభ్యుని హక్కు.	147
243జడ్ పి.	రిటర్నులు.	148
243జడ్ క్యూ.	నేరములు మరియు శిక్షలు.	148
243జడ్ ఆర్.	బహుళ రాష్ట్ర సహకార సంఘములకు వర్తింపు.	149
243జడ్ ఎస్.	కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు వర్తింపు.	149
243జడ్ టీ.	అమలులో ఉన్న శాసనముల కొనసాగింపు.	149

భాగము - X

షెడ్యూల్డ్ మరియు గిరిజన ప్రాంతములు

244.	షెడ్యూల్డ్ ప్రాంతముల మరియు గిరిజన ప్రాంతముల పరిపాలన.	150
244ఏ.	అస్సాంలో నిర్ణీతమైన గిరిజన ప్రాంతములను కలిపి ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి గల రాష్ట్రమును ఏర్పాటు చేయుట, మరియు దాని కొరకు స్థానిక శాసనమండలి లేక మంత్రి మండలిని లేక రెండింటిని ఏర్పాటు చేయుట.	150

భాగము - XI

కేంద్రమునకు మరియు రాష్ట్రములకు మధ్య సంబంధాలు

అధ్యాయము - I - శాసన నిర్మాణమును గురించిన సంబంధములు

శాసన సంబంధమైన అధికారముల పంపిణీ

245.	పార్లమెంటు మరియు రాష్ట్ర శాసన సభలచే చేయబడు శాసనముల పరిధి.	152

(xxii)

246.	Subject-matter of laws made by Parliament and by the Legislatures of States.	152
246A.	Special provision with respect to goods and services tax.	153
247.	Power of Parliament to provide for the establishment of certain additional courts.	153
248.	Residuary powers of legislation.	153
249.	Power of Parliament to legislate with respect to a matter in the State List in the national interest.	153
250.	Power of Parliament to legislate with respect to any matter in the State List if a Proclamation of Emergency is in operation.	154
251.	Inconsistency between laws made by Parliament under articles 249 and 250 and laws made by the Legislatures of States.	155
252.	Power of Parliament to legislate for two or more States by consent and adoption of such legislation by any other State.	155
253.	Legislation for giving effect to international agreements.	155
254.	Inconsistency between laws made by Parliament and laws made by the Legislatures of States.	156
255.	Requirements as to recommendations and previous sanctions to be regarded as matters of procedure only.	156

CHAPTER – II – ADMINISTRATIVE RELATIONS

General

256.	Obligation of States and the Union.	157

246. పార్లమెంటుచే లేక రాష్ట్ర శాసన సభలచే చేయబడు శాసనముల విషయ వస్తువు. 152
- 246ఏ. వస్తువుల మరియు సేవల పన్నుకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు. 153
247. కొన్ని అదనపు న్యాయస్థానముల ఏర్పాటుకై నిబంధనలు చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము. 153
248. శాసన నిర్మాణమునకు విశిష్టాధికారములు. 153
249. రాష్ట్ర జాబితాలోని ఏదైనా విషయమును గురించి జాతీయ ప్రయోజనం దృష్ట్యా శాసనములను అయినా చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము. 153
250. అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన అమలులో ఉన్నప్పుడు రాష్ట్ర జాబితాలోని ఏ విషయమునకు సంబంధించిన శాసనములను చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము. 154
251. 249, 250 ఆర్టికల్ల క్రింద పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనములకు మరియు రాష్ట్ర శాసన మండలులచే చేయబడిన శాసనములకు పరస్పర విరుద్ధము. 155
252. రెండు లేక అంతకు మించిన రాష్ట్రములకు వాటి సమ్మతిపై శాసనములను చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము మరియు ఏవైనా ఇతర రాష్ట్రములు అట్టి శాసనములను అనుసరించుట. 155
253. అంతర్జాతీయ ఒప్పందములను అమలుపరచుటకు శాసనములను చేయుట. 155
254. పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనములకు మరియు రాష్ట్ర శాసన మండలులచే చేయబడిన శాసనములకు మధ్య విరుద్ధత. 156
255. సిఫారసులు మరియు ముందస్తు అనుమతిని గురించిన ఆవశ్యకతలను, ప్రక్రియకు సంబంధించిన విషయములుగా మాత్రమే పరిగణించబడుట 156

అధ్యాయము - II - పరిపాలనా సంబంధములు

సాధారణ విషయములు

256. రాష్ట్రముల మరియు కేంద్రము యొక్క బాధ్యత. 157

(xxiii)

257.	Control of the Union over States in certain cases.	157
257A.	Omitted	158
258.	Power of the Union to confer powers, etc., on States in certain cases.	158
258A.	Power of the States to entrust functions to the Union.	158
259.	Omitted	158
260.	Jurisdiction of the Union in relation to territories outside India.	158
261.	Public acts, records and judicial proceedings.	159

Disputes relating to Waters

262.	Adjudication of disputes relating to waters of inter-State rivers or river valleys.	159

Co-ordination between States.

263.	Provisions with respect to an inter-State Council.	159

PART – XII

FINANCE, PROPERTY, CONTRACTS AND SUITS

CHAPTER – I – FINANCE

General

264.	Interpretation.	160
265.	Taxes not to be imposed save by authority of law.	160
266.	Consolidated Funds and public accounts of India and of the States.	160
267.	Contingency Fund.	160

(xxiii)

257. నిర్ణీతమైన సందర్భములలో రాష్ట్రములపై కేంద్రము యొక్క నియంత్రణ. 157
- 257ఏ. వదిలివేయబడినది. 158
258. నిర్ణీతమైన సందర్భములలో రాష్ట్రములకు అధికారములు మున్నగు వాటిని ఇచ్చుటకు కేంద్రమునకు గల అధికారము. 158
- 258ఏ. కేంద్రమునకు కర్తవ్యములను అప్పగించుటకు రాష్ట్రములకు గల అధికారములు. 158
259. వదిలివేయబడినది. 158
260. భారతదేశము వెలుపలి భూభాగములకు సంబంధించి కేంద్రము యొక్క అధికార పరిధి. 158
261. ప్రభుత్వ చట్టములు, రికార్డులు మరియు న్యాయపరమైన కార్యవ్యవహారములు. 159

జల సంబంధ వివాదములు

262. అంతర్ రాష్ట్ర నదీ జలాలు లేదా నదీ లోయల జలాలకు సంబంధించిన వివాదముల న్యాయ నిర్ణయము. 159

రాష్ట్రముల మధ్య సమన్వయము

263. అంతర్ రాష్ట్ర మండలిని గురించిన నిబంధనలు. 159

భాగము - XII

ఆర్థిక అంశాలు, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు

అధ్యాయము - I - ఆర్థిక అంశాలు

సాధారణ విషయములు

264. అర్థ వివరణ. 160
265. శాసనాధికారమును అనుసరించి తప్ప పన్నులు విధించకుండుట. 160
266. భారతదేశము యొక్క మరియు రాష్ట్రముల యొక్క సంచిత నిధులు మరియు పబ్లిక్ ఖాతాలు. 160
267. ఆకస్మిక ఖర్చుల నిధి. 160

Distribution of Revenues between the Union and the States.

268.	Duties levied by the Union but collected and appropriated by the State.	161
268A.	Omitted	161
269.	Taxes levied and collected by the Union but assigned to the States.	162
269A.	Levy and collection of goods and services tax in course of inter-state trade or commerce.	162
270.	Taxes levied and distributed between the Union and the States.	163
271.	Surcharge on certain duties and taxes for purposes of the Union	164
272.	Omitted	164
273.	Grants in lieu of export duty on jute and jute products.	164
274.	Prior recommendation of President required to Bills affecting taxation in which States are interested.	165
275.	Grants from the Union to certain States.	165
276.	Taxes on professions, trades, callings and employments.	167
277.	Savings.	167
278.	Omitted	167
279.	Calculation of “net proceeds”, etc.	167

కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల మధ్య రాబడుల (రెవిన్యూల) పంపిణీ

268.	కేంద్రముచే విధింపబడి, రాష్ట్రములచే వసూలు చేయబడి మరియు వినియోగించబడు సుంకములు.	161
268ఏ.	వదిలివేయబడినది.	161
269.	కేంద్రముచే విధింపబడి మరియు వసూలు చేయబడి రాష్ట్రములకు కేటాయించబడు పన్నులు.	162
269ఏ.	అంతర్ రాష్ట్ర వర్తకము లేదా వాణిజ్యము చేయు క్రమంలో వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను విధింపు మరియు వసూలు.	162
270.	కేంద్రముచే విధింపబడి మరియు వసూలు చేయబడి కేంద్రమునకు రాష్ట్రములకు మధ్య పంచబడెడు పన్నులు.	163
271.	కేంద్ర నిమిత్తమై కొన్ని సుంకములు మరియు పన్నులపై సర్పాజీ.	164
272.	వదిలివేయబడినది.	164
273.	జనపనారపై మరియు జనపనార ఉత్పత్తులపై ఎగుమతి సుంకమునకు బదులుగా గ్రాంట్లు.	164
274.	రాష్ట్రముల ప్రయోజనముల కొరకు పన్నుల విధింపునకు సంబంధించిన బిల్లులకు ముందుగా రాష్ట్రపతి యొక్క సిఫారసు ఆవశ్యకత.	165
275.	కొన్ని రాష్ట్రములకు కేంద్రము నుండి గ్రాంట్లు.	165
276.	వృత్తులు, వ్యాపారములు, ప్రత్యేక వృత్తిలోని నిపుణులు మరియు ఉద్యోగములపై పన్నులు.	167
277.	మినహాయింపులు.	167
278.	వదిలివేయబడినది.	167
279.	“నికర రాబడి” లెక్కింపు మున్నగునవి.	167

279A.	Goods and Services Tax Council.	168
280.	Finance Commission.	170
281.	Recommendations of the Finance Commission.	171

Miscellaneous financial provisions

282.	Expenditure defrayable by the Union or a State out of its revenues.	171
283.	Custody, etc., of Consolidated Funds, Contingency Funds and moneys credited to the public accounts.	171
284.	Custody of suitors' deposits and other moneys received by public servants and courts.	172
285.	Exemption of property of the Union from State taxation.	172
286.	Restrictions as to imposition of tax on the sale or purchase of goods.	173
287.	Exemption from taxes on electricity.	173
288.	Exemption from taxation by States in respect of water or electricity in certain cases.	174
289.	Exemption of property and income of a State from Union taxation.	175
290.	Adjustment in respect of certain expenses and pensions.	175
290A.	Annual payment to certain Devaswom Funds.	176
291.	Omitted	176

CHAPTER - II - BORROWING

292.	Borrowing by the Government of India.	176

- 279వ. వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను కౌన్సిల్. 168
280. ఆర్థిక సంఘం. 170
281. ఆర్థిక సంఘం యొక్క సిఫారసులు. 171

వివిధ ఆర్థిక సంబంధమైన నిబంధనలు

282. కేంద్రముచే లేదా రాష్ట్రముచే దాని రాబడుల నుండి భరించదగిన వ్యయము. 171
283. సంచిత నిధులు, ఆకస్మిక నిధుల, మరియు పబ్లిక్ ఖాతాకు జమకట్టబడిన డబ్బుల యొక్క సంరక్షణ మొదలైనవి. 171
284. ప్రభుత్వోద్యోగులు మరియు న్యాయస్థానములచే తీసుకొనబడిన కక్షిదారుల డిపాజిట్ల మరియు ఇతర డబ్బు యొక్క సంరక్షణ. 172
285. కేంద్రము యొక్క ఆస్తిని రాష్ట్రపన్ను విధింపు నుండి మినహాయించుట. 172
286. వస్తువుల అమ్మకము లేదా కొనుగోలుపై పన్ను విధించుటకు గురించిన పరిమితులు. 173
287. విద్యుచ్ఛక్తి మీద పన్నుల మినహాయింపు. 173
288. నిర్ణీతమైన సందర్భములలో జలము లేక విద్యుచ్ఛక్తికి సంబంధించి రాష్ట్రములు పన్ను విధించుట నుండి మినహాయింపు. 174
289. ఒక రాష్ట్రము యొక్క ఆస్తిని మరియు ఆదాయమును కేంద్రము యొక్క పన్ను విధానము నుండి మినహాయించుట. 175
290. నిర్ణీతమైన వ్యయములు మరియు పింఛనుల విషయములో సర్దుబాటు. 175
- 290వ. నిర్ణీతమైన దేవస్వము నిధులకు వార్షిక చెల్లింపు. 176
291. వదిలివేయబడినది. 176

అధ్యాయము - II - ఋణ సేకరణ

292. భారత ప్రభుత్వముచే ఋణ సేకరణ. 176

293.	Borrowing by States.	176

**CHAPTER - III - PROPERTY, CONTRACTS, RIGHTS,
LIABILITIES, OBLIGATIONS AND SUITS**

294.	Succession to property, assets, rights, liabilities and obligations in certain cases.	177
295.	Succession to property, assets, rights, liabilities and obligations in other cases.	177
296.	Property accruing by escheat or laps or as bona vacantia.	178
297.	Things of value within territorial waters or continental shelf and resources of the exclusive economic zone to vest in the Union.	179
298.	Power to carry on trade, etc.	179
299.	Contracts.	179
300.	Suits and proceedings.	180

CHAPTER - IV

RIGHT TO PROPERTY

300A.	Persons not to be deprived of property save by authority of law.	180

PART - XIII

**TRADE, COMMERCE AND INTERCOURSE WITHIN
THE TERRITORY OF INDIA**

301.	Freedom of trade, commerce and intercourse.	181
302.	Power of Parliament to impose restrictions on trade, commerce and intercourse.	181
303.	Restrictions on the legislative powers of the Union and of the States with regard to trade and commerce.	181
304.	Restrictions on trade, commerce and intercourse among States.	181

293. రాష్ట్రములచే ఋణ సేకరణ. 176

అధ్యాయము - III

ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు, హక్కులు, బాధ్యతలు, కర్తవ్యములు మరియు దావాలు.

294. ఆస్తికి, సంపదకు, హక్కులకు, బాధ్యతలకు మరియు కర్తవ్యములకు నిర్ణీతమైన సందర్భములలో వారసత్వం. 177
295. ఆస్తులకు, సంపదకు, హక్కులకు, బాధ్యతలకు మరియు ఇతర సందర్భములలో వారసత్వం. 177
296. వారసులు లేనందున లేక గతించిన లేక యజమాని లేని ఆస్తిగా ప్రాప్తించిన ఆస్తి. 178
297. తీర జల ప్రదేశములు లేక ఖండాంత పరిధిలోని విలువైన వస్తువులు మరియు ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాలలోని వనరులపై కేంద్రమునకు అధికారము. 179
298. వర్తకము మొదలగునవి సాగించుటకు అధికారము. 179
299. కాంట్రాక్టులు. 179
300. దావాలు మరియు చర్యలు. 180

అధ్యాయము - IV

ఆస్తి హక్కు

- 300ఏ. శాసనాధికారము ద్వారా తప్ప వ్యక్తుల అధీనంలోని ఆస్తిని తీసుకొనరాదు. 180

భాగము - XIII

భారత భూభాగము లోపల వర్తకము, వాణిజ్యము మరియు లావాదేవీలు

301. వర్తక, వాణిజ్య మరియు లావాదేవీలలో స్వేచ్ఛ. 181
302. వర్తకము, వాణిజ్య, లావాదేవీలపై, పరిమితులు విధించుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము. 181
303. వర్తకము మరియు వాణిజ్యములకు సంబంధించి కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల యొక్క శాసన నిర్మాణాధికారములపై పరిమితులు 181
304. రాష్ట్రముల మధ్య వర్తక, వాణిజ్య మరియు లావాదేవీలపై పరిమితులు. 181

(xxvii)

305.	Saving of existing laws and laws providing for State monopolies.	182
306.	Omitted	182
307.	Appointment of authority for carrying out the purposes of articles 301 to 304.	182

PART - XIV

SERVICES UNDER THE UNION AND THE STATES

CHAPTER - I - SERVICES

308.	Interpretation.	183
309.	Recruitment and conditions of service of persons serving the Union or a State.	183
310.	Tenure of office of persons serving the Union or a State.	183
311.	Dismissal, removal or reduction in rank of persons employed in civil capacities under the Union or a State.	184
312.	All-India services.	185
312A.	Power of Parliament to vary or revoke conditions of service of officers of certain services.	186
313.	Transational provisions.	187
314.	Omitted	187

CHAPTER – II – PUBLIC SERVICE COMMISSIONS

315.	Public service commissions for the Union and for the States.	187
316.	Appointment and term of office of members.	188
317.	Removal and suspension of a member of a Public Service Commission.	189

305. అమలులో ఉన్న శాసనములు మరియు రాష్ట్ర ఏకాధిపత్యము కొరకు పొందుబాటు చేయు శాసనముల మినహాయింపు. 182
306. వదిలివేయబడినది. 182
307. 301 నుండి 304 వరకు గల ఆర్టికల్ల ప్రయోజనములను నెరవేర్చుటకు అధికారి నియామకము 182

భాగము - XIV

కేంద్రము మరియు రాష్ట్రాల క్రింద సర్వీస్లు

అధ్యాయము - I - సర్వీస్లు

308. అర్హ నివరణ. 183
309. కేంద్రమునకు లేక రాష్ట్రమునకు పని చేయు వ్యక్తుల నియామకము మరియు వారి సర్వీసు షరతులు. 183
310. కేంద్రములో లేక రాష్ట్రములో పని చేయు వ్యక్తుల పదవీ కాలము. 183
311. కేంద్రము క్రింద లేక రాష్ట్రము క్రింద సివిలు హోదాలో నియమించబడిన వ్యక్తుల భర్తరపు, తీసివేయుట లేక పదవీ స్థాయి తగ్గింపు. 184
312. అఖిల భారత సర్వీసులు. 185
- 312ఏ. నిర్ణీతమైన సర్వీసులలోని అధికారుల సర్వీసు షరతులను మార్చుటకు, లేక తొలగించుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము. 186
313. పరివర్తన కాలిక నిబంధనలు. 187
314. వదిలివేయబడినది. 187

అధ్యాయము - II - పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్లు

315. కేంద్రమునకు మరియు రాష్ట్రములకు పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్లు. 187
316. సభ్యుల నియామకము మరియు వారి పదవీకాలము. 188
317. పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ సభ్యుని తీసివేయడము మరియు తాత్కాలిక తొలగింపు. 189

(xxviii)

318.	Power to make regulations as to conditions of service of members and staff of the Commission.	190
319.	Prohibition as to the holding of offices by members of Commission on ceasing to be such members.	190
320.	Functions of Public Service Commissions.	191
321.	Power to extend functions of Public Service Commissions.	193
322.	Expenses of Public Service Commissions.	193
323.	Reports of Public Service Commissions.	193

PART - XIVA

TRIBUNALS

323A.	Administrative tribunals	194
323B.	Tribunals for other matters.	195

PART - XV

ELECTIONS

324.	Superintendence, direction and control of elections to be vested in an Election Commission.	198
325.	No person to be ineligible for inclusion in, or to claim to be included in a special, electoral roll on grounds of religion, race, caste or sex.	199
326.	Elections to the House of the People and to the Legislative Assemblies of States to be on the basis of adult suffrage.	199
327.	Power of Parliament to make provision with respect to elections to Legislatures.	199
328.	Power of Legislature of a State to make provision with respect to elections to such Legislature.	200

(xxviii)

318. కమీషన్ సభ్యుల మరియు సిబ్బంది యొక్క సర్వీసు పరతులను గురించిన వినియోగములు చేయు అధికారము. 190
319. కమీషన్ సభ్యులు అట్టి సభ్యులుగా ఉండుట నుండి విరమించిన తరువాత ఇతర పదవులలో ఉండుటపై నిషేధము. 190
320. పబ్లిక్ సర్వీస్ కమీషన్ల కర్తవ్యములు. 191
321. పబ్లిక్ సర్వీస్ కమీషన్ల యొక్క కర్తవ్యములను విస్తృతపరచుటకు అధికారము. 193
322. పబ్లిక్ సర్వీస్ కమీషన్ల వ్యయములు. 193
323. పబ్లిక్ సర్వీస్ కమీషన్ల రిపోర్టులు. 193

భాగము - XIV ఏ

ట్రీబ్యునళ్ళు

- 323ఏ. పరిపాలనా ట్రీబ్యునళ్ళు. 194
- 323బీ. ఇతర విషయముల కొరకై ట్రీబ్యునళ్ళు. 195

భాగము - XV

ఎన్నికలు

324. ఎన్నికల యొక్క పర్యవేక్షణ, ఆదేశము, నియంత్రణ అధికారము ఎన్నికల కమీషన్ కు ఉండుట. 198
325. మత, జాతి, కుల లేక లింగ భేద కారణములనుబట్టి, ఏ వ్యక్తిని ఓటర్ల జాబితాలో చేర్చుటకు అనర్హునిగా చేయకుండుట లేక అట్టి కారణములనుబట్టి ఏదైనా ప్రత్యేక జాబితాలో చేర్చవలసినదిగా కోరరాదు. 199
326. లోక్ సభ మరియు రాష్ట్ర శాసనసభలకు ఎన్నికలు వయోజన వోటు హక్కు ప్రాతిపదికపై ఉండుట 199
327. శాసన మండలాల ఎన్నికలకు సంబంధించి నిబంధనలు చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము 199
328. శాసన మండలాల ఎన్నికలను గురించి నిబంధనలు చేయుటకు ఆ రాష్ట్ర శాసన మండలికి గల అధికారము. 200

329.	Bar to interference by courts in electoral matters.	200
329A.	Omitted	200

PART - XVI

SPECIAL PROVISIONS RELATING TO CERTAIN CLASSES.

330.	Reservation of seats for Scheduled Castes and Scheduled Tribes in the House of the People.	201
330A.	Reservation of seats for women in the house of the people:-	202
331.	Representation of the Anglo-Indian community in the House of the People.	202
332.	Reservation of seats for Scheduled Castes and Scheduled Tribes in the Legislative Assemblies of the States.	202
332A.	Reservation of seats for women in the Legislative Assemblies of the States.	204
333.	Representation of the Anglo-Indian community in the Legislative Assemblies of the States.	204
334.	Reservation of seats and special representation to cease after certain period.	204
334A.	Reservation of seats for women take effect.	205
335.	Claims of Scheduled Castes and Scheduled Tribes to services and posts.	205
336.	Special provision for Anglo-Indian community in certain services.	206
337.	Special provision with respect to educational grants for the benefit of Anglo-Indian Community.	206
338.	National Commission for Scheduled Castes.	207
338A.	National Commission for Scheduled Tribes.	209
338B.	National Commission for Backward Classes.	211
339.	Control of the Union over the administration of Scheduled Areas and the welfare of Scheduled Tribes.	213
340.	Appointment of a Commission to investigate the conditions of backward classes.	213
341.	Scheduled Castes.	214

329. ఎన్నికల విషయములలో న్యాయస్థానముల జోక్యమును నిరోధించుట. 200
- 329ఏ. వదిలివేయబడినది. 200

భాగము - XVI

కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు

330. పెడవ్యయాలకులకు, పెడవ్యయాల జాతులకు, లోక్ సభలో సీట్లను ప్రత్యేకించుట. 201
- 330-ఏ. లోక్ సభలో మహిళలకు సీట్ల ప్రత్యేకింపు. 202
331. లోక్ సభలో ఆంగ్లో ఇండియన్లకు సమాజమునకు ప్రాతినిధ్యము. 202
332. రాష్ట్ర శాసనసభలలో పెడవ్యయాలకులకు మరియు పెడవ్యయాల జాతులకు సీట్లను ప్రత్యేకించుట. 202
- 332ఏ. రాష్ట్రాల శాసన సభలలో మహిళలకు సీట్ల ప్రత్యేకింపు. 204
333. రాష్ట్ర శాసనసభలలో ఆంగ్లో ఇండియన్లకు సమాజమునకు ప్రాతినిధ్యము. 204
334. నిర్ణీత కాలము తరువాత సీట్లను ప్రత్యేకించుట మరియు ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్యము ఆగిపోవుట. 204
- 334ఏ. మహిళలకు సీట్ల ప్రత్యేకింపు అమలులోకి వచ్చుట. 205
335. సర్వీసులకు మరియు పోస్టులకు పెడవ్యయాలకు మరియు పెడవ్యయాల జాతుల యొక్క హక్కులు. 205
336. నిర్ణీతమైన సర్వీసులలో ఆంగ్లో ఇండియన్లకు సమాజము కొరకు ప్రత్యేక నిబంధన. 206
337. ఆంగ్లో ఇండియన్లకు సమాజము యొక్క మేలు కొరకు విద్యా సంబంధమైన గ్రాంటులకు సంబంధమైన ప్రత్యేక నిబంధన. 206
338. పెడవ్యయాలకులకు మరియు వారి కొరకు జాతీయ కమీషన్. 207
- 338ఏ. పెడవ్యయాల జాతుల వారి కొరకు జాతీయ కమీషన్. 209
- 338బీ. వెనుకబడిన తరగతుల వారికి జాతీయ కమీషన్. 211
339. పెడవ్యయాల ప్రాంతముల పరిపాలనపైన మరియు పెడవ్యయాల జాతుల సంక్షేమము పైన కేంద్రము యొక్క నియంత్రణ. 213
340. వెనుకబడిన తరగతుల వారి పరిస్థితులను దర్యాప్తు చేయుటకై ఒక కమీషన్ నియామకము. 213
341. పెడవ్యయాలకులకు. 214

(xxx)

342.	Scheduled Tribes.	214
342A.	Socially and educationally backward classes.	215

PART - XVII

OFFICIAL LANGUAGE

CHAPTER - I - LANGUAGE OF THE UNION

343.	Official language of the Union.	216
344.	Commission and Committee of Parliament on official language.	216

CHAPTER - II - REGIONAL LANGUAGES

345.	Official language or languages of a State.	217
346.	Official language for communication between one State and another or between a State and the Union.	218
347.	Special provision relating to language spoken by a section of the population of a State.	218

CHAPTER - III - LANGUAGE OF THE SUPREME COURT, HIGH COURTS, ETC.

348.	Language to be used in the Supreme Court and in the High Courts and for Acts, Bills, etc.	218
349.	Special procedure for enactment of certain laws relating to language.	219

CHAPTER - IV - SPECIAL DIRECTIVES

350.	Language to be used in representations for redress of grievances.	219
350A.	Facilities for instruction in mother-tongue at primary stage.	220
350B.	Special Officer for linguistic minorities.	220

342. పెడవ్యాల్లు జాతులు. 214
- 342ఏ. సామాజికముగా మరియు విద్యావిషయకముగా వెనుకబడిన తరగతులు. 215

భాగము - XVII

అధికార భాష

అధ్యాయము - I - కేంద్రము యొక్క భాష

343. కేంద్రము యొక్క అధికార భాష. 216
344. అధికార భాషపై కమీషను మరియు పార్లమెంటు కమిటీ. 216

అధ్యాయము - II - ప్రాంతీయ భాషలు

345. ఒక రాష్ట్రము యొక్క అధికార భాష లేక అధికార భాషలు. 217
346. ఒక రాష్ట్రము మరొక రాష్ట్రము మధ్య లేక ఒక రాష్ట్రము మరియు కేంద్రము మధ్యను, ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములకైన అధికార భాష. 218
347. ఒక రాష్ట్రము యొక్క జనాభాలో ఒక వర్గము వారు మాట్లాడు భాషకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధన. 218

అధ్యాయము - III - సర్వోన్నత న్యాయస్థానము, ఉన్నత న్యాయస్థానము

మున్నగువాటి యొక్క భాష

348. సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునందు మరియు ఉన్నత న్యాయస్థానములందు మరియు చట్టములు, బిల్లులు మొదలగు వాటి కొరకు ఉపయోగించవలసిన భాష. 218
349. భాషకు సంబంధించిన కొన్ని శాసనములను చేయుటకు ప్రత్యేక ప్రక్రియ. 219

అధ్యాయము - IV - ప్రత్యేక ఆదేశములు

350. ఇబ్బందుల నివారణ కొరకై విన్నపములలో ఉపయోగించవలసిన భాష. 219
- 350ఏ. ప్రాథమిక దశలో మాతృభాషలో విద్యాబోధన సౌకర్యములు. 220
- 350బీ. భాషా విషయక అల్పసంఖ్యాకుల కొరకు ప్రత్యేకాధికారి. 220

351.	Directive for development of the Hindi language.	220

PART - XVIII

EMERGENCY PROVISIONS

352.	Proclamation of Emergency.	221
353.	Effect of Proclamation of Emergency.	223
354.	Application of provisions relating to distribution of revenues while a Proclamation of Emergency is in operation.	224
355.	Duty of the Union to protect States against external aggression and internal disturbance.	224
356.	Provisions in case of failure of constitutional machinery in States.	224
357.	Exercise of legislative powers under Proclamation issued under article 356.	227
358.	Suspension of provisions of article 19 during emergencies.	228
359.	Suspension of the enforcement of the rights conferred by Part III during emergencies.	229
359A.	Omitted	230
360.	Provisions as to financial emergency.	230

PART - XIX

MISCELLANEOUS

361.	Protection of President and Governors and Rajpramukhs.	232
361A.	Protection of publication of proceedings of Parliament and State Legislatures.	233
361B.	Disqualification for appointment on remunerative political post.	233

351. హిందీ భాషను అభివృద్ధిపరచుట కొరకు ఆదేశము. 220

భాగము - XVIII

అత్యవసర పరిస్థితి గురించి నిబంధనలు

352. అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటనలు. 221
353. అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన యొక్క ప్రభావము. 223
354. అత్యవసర పరిస్థితి గురించి ప్రకటన అమలులోనున్నప్పుడు రాబడులను పంచుటకు సంబంధించిన నిబంధనల వర్తింపు. 224
355. విదేశీ దురాక్రమణ నుండి, అంతర్గత కలహాల నుండి రాష్ట్రములను రక్షించుట కేంద్రము యొక్క విధి. 224
356. రాష్ట్రములలో రాజ్యంగ యంత్రాంగము విఫలమైన సందర్భములో నిబంధనలు. 224
357. 356వ ఆర్టికల్ క్రింద జారీ చేయబడిన ప్రకటన క్రింద శాసన నిర్మాణాధికారములను వినియోగించుట. 227
358. అత్యవసర పరిస్థితిని విధించిన సమయములో 19వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలను తాత్కాలిక నిలుపుదల. 228
359. భాగము III ద్వారా ఇవ్వబడిన హక్కుల అమలును అత్యవసర పరిస్థితిని విధించిన సమయములో తాత్కాలికంగా నిలుపుదల చేయుట. 229
- 359ఏ. పదిలివేయబడినది. 230
360. ఆర్థిక అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన నిబంధనలు. 230

భాగము - XIX

వివిధ విషయములు

361. రాష్ట్రపతికి మరియు గవర్నర్లకు మరియు రాజప్రముఖులకు రక్షణ. 232
- 361ఏ. పార్లమెంటు మరియు రాష్ట్ర శాసన మండలాల యొక్క కార్యకలాపముల ప్రచురణకు రక్షణ. 233
- 361బీ. ప్రతిఫలమునిచ్చు రాజకీయ పదవిలో నియమించబడుటకు అనర్హత. 233

(xxxii)

362.	Omitted	234
363.	Bar to interference by courts in disputes arising out of certain treaties, agreements, etc.	234
363A.	Recognition granted to rulers of Indian States to cease and privy purses to be abolished.	235
364.	Special provisions as to major ports and aerodromes.	235
365.	Effect of failure to comply with, or to give effect to, directions given by the Union.	236
366.	Definitions.	236
367.	Interpretation.	241

PART - XX

AMENDMENT OF THE CONSTITUTION

368.	Power of Parliament to amend the Constitution and procedure thereof.	242

PART - XXI

**TEMPORARY, TRANSITIONAL AND SPECIAL
PROVISIONS**

369.	Temporary power to Parliament to make laws with respect to certain matters in the State List as if they were matters in the Concurrent List.	244
370.	Temporary provisions with respect to the State of Jammu and Kashmir.	245
371.	Special provision with respect to the States of Maharashtra and Gujarat.	246
371A.	Special provision with respect to the States of Nagaland.	247
371B.	Special provision with respect to the States of Assam.	251
371C.	Special provision with respect to the States of Manipur.	251

(xxxii)

362.	వదిలివేయబడినది.	234
363.	కొన్ని సంధులు మరియు ఒప్పందములు మొదలైన వాటి నుండి ఉత్పన్నమగు వివాదములలో, న్యాయస్థానముల జోక్యమును నిరోధించుట.	234
363ఏ.	భారత సంస్థానముల పాలకులకు ఈయబడిన గుర్తింపు నిలిపివేయుట మరియు రాజభరణముల రద్దు.	235
364.	పెద్ద ఓడరేవులు మరియు విమానాశ్రయముల విషయములలో ప్రత్యేక నిబంధనలు.	235
365.	కేంద్రముచే ఇవ్వబడిన ఆదేశములను పాటించని యెడల లేక అమలుపరచని యెడల కలుగు పరిణామము	236
366.	నిర్వచనములు.	236
367.	అర్థ వివరణ.	241

భాగము - XX

రాజ్యాంగం యొక్క సవరణ.

368.	రాజ్యాంగంను సవరించుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము మరియు అందుకైన ప్రక్రియ.	242

భాగము - XXI

తాత్కాలిక, పరివర్తనకాలిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు

369.	ఉమ్మడి జాబితాలోని అంశాలపై శాసనాలు చేయునట్లుగానే రాష్ట్ర జాబితాలోని నిర్ణీతమైన విషయములకు సంబంధించి శాసనములను చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల తాత్కాలిక అధికారము.	244
370.	జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు రాష్ట్రమును గురించిన తాత్కాలిక నిబంధనలు.	245
371.	మహారాష్ట్ర మరియు గుజరాత్‌లను గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన.	246
371ఏ.	నాగాలాండు రాష్ట్రమునకు గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన.	247
371బీ.	అస్సాం రాష్ట్రమును గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన.	251
371సీ.	మణిపూరు రాష్ట్రమును గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన.	251

(xxxiii)

371D.	Special provision with respect to the States of Andhra Pradesh or the State of Telangana.	251
371E.	Establishment of Central University in Andhra Pradesh.	255
371F.	Special provision with respect to the States of Sikkim.	255
371G.	Special provision with respect to the States of Mizoram.	258
371H.	Special provision with respect to the States of Arunachal Pradesh.	259
371I.	Special provision with respect to the States of Goa.	259
371J.	Special provision with respect to the States of Karnataka.	259
372.	Continuance in force of existing laws and their adaptation.	260
372A.	Power of the President to adapt laws.	262
373.	Power of President to make order in respect of persons under preventive detention in certain cases.	262
374.	Provisions as to Judges of the Federal Court and proceedings pending in the Federal Court or before His Majesty in Council.	262
375.	Courts, authorities and officers to continue to function subject to the provisions of the Constitution.	263
376.	Provisions as to Judges of High Courts.	263
377.	Provisions as to Comptroller and Auditor-General of India.	264
378.	Provisions as to Public Service Commissions.	264
378A.	Special provision as to duration of Andhra Pradesh Legislative Assembly.	265
379-391	Omitted	265
392.	Power of the President to remove difficulties.	265

(xxxiii)

371డీ.	ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రము లేక తెలంగాణ రాష్ట్రములను గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన.	251
371ఈ.	ఆంధ్రప్రదేశ్ లో కేంద్రీయ విశ్వవిద్యాలయము యొక్క ఏర్పాటు.	255
371ఎఫ్.	సిక్కిం రాష్ట్రమునకు గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన.	255
371జీ.	మిజోరాం రాష్ట్రమునకు గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన.	258
371హెచ్.	అరుణాచల్ ప్రదేశ్ రాష్ట్రమునకు గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన.	259
371ఐ.	గోవా రాష్ట్రమునకు గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన.	259
371జే.	కర్ణాటక రాష్ట్రమునకు గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన.	259
372.	అమలులో ఉన్న శాసనములను కొనసాగించుట, మరియు వాటి అనుకూల సవరణ.	260
372ఏ.	శాసనముల అనుకూల సవరణకు రాష్ట్రపతికి గల అధికారము.	262
373.	నిర్ణీతమైన సందర్భములలో ముందస్తు నిర్బంధము (ప్రివెన్టివ్ డిటెన్షన్) నందున్న వ్యక్తుల విషయమున ఉత్తరువు ఇచ్చుటకు రాష్ట్రపతికి గల అధికారము.	262
374.	ఫెడరల్ న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులను గురించిన మరియు ఫెడరల్ న్యాయస్థానములో లేదా హిజ్ మెజిస్ట్రేట్ కౌన్సిల్ సమక్షమున పెండింగులో ఉన్న చర్యలను గురించిన నిబంధనలు.	262
375.	రాజ్యాంగ నిబంధనలకు లోబడి న్యాయస్థానములు, అధికార సంస్థలు మరియు అధికారులు తమ తమ కర్తవ్యములను కొనసాగించుట.	263
376.	ఉన్నత న్యాయస్థానముల న్యాయమూర్తులకు సంబంధించిన నిబంధనలు.	263
377.	భారతదేశ కంప్లైలరు మరియు ఆడిటరు జనరల్ కు సంబంధించిన నిబంధనలు.	264
378.	పబ్లిక్ సర్వీసు కమిషనులకు సంబంధించిన నిబంధనలు.	264
378ఏ.	ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభ కాల పరిమితికి సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు.	265
379-391.	వదిలివేయబడినది.	265
392.	ఇబ్బందులను తొలగించుటకు రాష్ట్రపతికి గల అధికారము.	265

PART - XXII

**SHORT TITLE, COMMENCEMENT, AUTHORITATIVE
TEXT IN HINDI AND REPEALS.**

393.	Short title.	266
394.	Commencement.	266
394A.	Authoritative text in the Hindi language.	266
395.	Repeals.	266

SCHEDULES

FIRST SCHEDULE

I.	The States.	267
II.	The Union territories.	275

SECOND SCHEDULE

PART A.	Provisions as to the President and the Governors of States.	277
PART B.	Omitted	277
PART C.	Provisions as to the Speaker and the Deputy Speaker of the House of the People and the Chairman and the Deputy Chairman of the Council of States and the Speaker and the Deputy Speaker of the Legislative Assembly and the Chairman and the Deputy Chairman of the Legislative Council of a State.	278
PART D.	Provisions as to the Judges of the Supreme Court and of the High Courts.	279
PART E.	Provisions as to the Comptroller and Auditor-General of India.	283

భాగము - XXII

సంగ్రహనామము, ప్రారంభము, హిందీ భాషలో అధికారమైన మూల గ్రంథము
మరియు రద్దులు

393.	సంగ్రహనామము.	266
394.	ప్రారంభము.	266
394ఏ.	హిందీ భాషలో అధికారిక పాఠము.	266
395.	రద్దులు.	266

షెడ్యూళ్లు

ఒకటవ షెడ్యూల్

I.	రాష్ట్రములు.	267
II.	కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు.	275

రెండవ షెడ్యూల్

భాగము ఏ.	రాష్ట్రపతి మరియు రాష్ట్ర గవర్నర్లను గురించిన నిబంధనలు.	277
భాగము బీ.	వదిలివేయబడినది.	277
భాగము సీ.	లోక్ సభ స్పీకరు మరియు డిప్యూటీ స్పీకర్, రాజ్యసభ చైర్మన్ మరియు డిప్యూటీ చైర్మన్, రాష్ట్రము యొక్క శాసనసభ స్పీకర్ మరియు డిప్యూటీ స్పీకర్, శాసన పరిషత్తు యొక్క చైర్మన్ మరియు డిప్యూటీ చైర్మన్లను గురించిన నిబంధనలు.	278
భాగము డీ.	సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క మరియు ఉన్నత న్యాయస్థానముల యొక్క న్యాయమూర్తులను గురించిన నిబంధనలు.	279
భాగము ఈ.	భారతదేశ కంప్రోలరు మరియు ఆడిటరు జనరలును గురించిన నిబంధనలు.	283

THIRD SCHEDULE

Forms of Oaths or Affirmations.	284

FOURTH SCHEDULE

Allocation of seats in the Council of States.	288

FIFTH SCHEDULE

Provisions as to the Administration and Control of Scheduled Areas and Scheduled Tribes.

PART A. General	292

PART B. Administration and Control of Scheduled Areas and Scheduled Tribes.	292

PART C. Scheduled Areas.	294

PART D. Amendment of the Schedule.	295

SIXTH SCHEDULE

Provisions as to the Administration of Tribal Areas in the States of Assam, Meghalaya, Tripura and Mizoram.	296

SEVENTH SCHEDULE:

List I - Union List.	326

List II - State List.	333

List III - Concurrent List.	339

EIGHTH SCHEDULE: Languages.	343

NINTH SCHEDULE: Validation of certain Acts and Regulations.	345

TENTH SCHEDULE: Provisions as to disqualification on ground of defection.	364

ELEVENTH SCHEDULE: Powers, authority and responsibilities of Panchayats.	369

మూడవ షెడ్యూల్

ప్రమాణముల లేక ప్రతిజ్ఞల నమూనాలు. 284

నాలుగవ షెడ్యూల్

రాజ్యసభలో సీట్ల కేటాయింపు. 288

ఐదవ షెడ్యూల్

షెడ్యూల్లు ప్రాంతముల మరియు షెడ్యూల్లు జాతుల పరిపాలనను మరియు
నియంత్రణను గురించిన నిబంధనలు

భాగము ఏ. సాధారణ విషయములు 292

భాగము బీ. షెడ్యూల్లు ప్రాంతముల మరియు షెడ్యూల్లు జాతుల పరిపాలన మరియు
నియంత్రణ. 292

భాగము సీ. షెడ్యూల్లు ప్రాంతములు. 294

భాగము డీ. షెడ్యూల్‌ని నవరించుట. 295

ఆరవ షెడ్యూల్

అస్సాము, మేఘాలయ, త్రిపుర మరియు మిజోరాం రాష్ట్రములలోని గిరిజన
ప్రాంతముల పరిపాలనను గురించిన నిబంధనలు. 296

ఏడవ షెడ్యూల్

జాబితా I - కేంద్ర జాబితా. 326

జాబితా II - రాష్ట్ర జాబితా. 333

జాబితా III - ఉమ్మడి జాబితా. 339

ఎనిమిదవ షెడ్యూల్: భాషలు. 343

తొమ్మిదవ షెడ్యూల్: కొన్ని చట్టములు మరియు వినియోగముల చెల్లుబాటు. 345

పదవ షెడ్యూల్: పార్టీ ఫిరాయింపు కారణంగా అనర్హతకు గురి చేయు నిబంధనలు. 364

పదకొండవ షెడ్యూల్: పంచాయితీల అధికారులు, అధికారము మరియు బాధ్యతలు. 369

TWELFTH SCHEDULE: Powers, authority and responsibilities of Municipalities, etc.	371
APPENDIX: I	372
APPENDIX: II	392
APPENDIX: III	393

పన్నెండవ పెడ్యూల్: పురపాలికల అధికారులు, అధికారములు మరియు బాధ్యతలు మొదలగునవి.	371
అనుబంధము: I	372
అనుబంధము: II	392
అనుబంధము: III	393

PART - I
THE UNION AND ITS TERRITORY

1. Name and territory of the Union:- (1) India, that is Bharat, shall be a Union of States.

¹[(2) The States and the territories thereof shall be as specified in the First Schedule.]

(3) The territory of India shall comprise—

(a) the territories of the States*;

²[(b) the Union territories specified in the First Schedule; and]

(c) such other territories as may be acquired.

2. Admission or Establishment of new States:- Parliament may by law admit into the Union, or establish, new States on such terms and conditions as it thinks fit.

³**2A.** [Sikkim to be associated with the Union.] Omitted by the Constitution (Thirty-sixth Amendment) Act, 1975, s.5 (w.e.f. 26.4.1975).

3. Formation of new States and alteration of areas, boundaries or names of existing States:- Parliament may by law—

(a) form a new State by separation of territory from any State or by uniting two or more States or parts of States or by uniting any territory to a part of any State;

(b) increase the area of any State;

(c) diminish the area of any State;

(d) alter the boundaries of any State;

(e) alter the name of any State:

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, section 2, for clause (2) (w.e.f.01.11.1956).

2. Substituted by ibid, for sub-clause (b) (w.e.f.01.11.1956).

3. Inserted by the Constitution (Thirty-fifth Amendment) Act, 1974, section 2 (w.e.f.01.03.1975) and Omitted by the Constitution (Thirty-sixth Amendment) Act, 1975, s.5 (w.e.f. 26.4.1975)

భాగము - I

కేంద్రము మరియు దాని భూభాగము

1. కేంద్రము పేరు మరియు దాని భూభాగము:- (1) ఇండియా, అనగా భారతదేశము, రాష్ట్రముల కలయిక.

¹[(2) అందలి రాష్ట్రములు, భూభాగములు, ఒకటవ షెడ్యూల్ యందు నిర్దిష్టపరచినట్లు ఉండును.]

(3) భారతదేశ భూభాగమునందు-

(ఎ) రాష్ట్రముల యొక్క భూభాగములు;

²[(బి) మొదటి షెడ్యూల్‌లో నిర్దిష్టపరచిన కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు మరియు]

(సి) భవిష్యత్తులో స్వాధీనపరచుకొను ఇతర భూభాగములను కలిగి ఉండును.

2. క్రొత్త రాష్ట్రములను చేర్చుకొనుట లేక ఏర్పాటు చేయుట:- పార్లమెంటు తాను సరైనదని భావించునట్టి నిబంధనలు మరియు షరతులపై, శాసనము ద్వారా క్రొత్త రాష్ట్రములను కేంద్రములో చేర్చుకొనవచ్చును లేక ఏర్పాటు చేయవచ్చును.

³2ఏ. [సిక్కిం కేంద్రతో కలిసి ఉండవలెను.] రాజ్యాంగ (ముప్పై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1975, యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 26.04.1975 నుండి వదిలివేయబడినది.

3. క్రొత్త రాష్ట్రములను ఏర్పరచుట మరియు ఉన్న రాష్ట్రముల విస్తీర్ణమును, సరిహద్దులను, లేక పేర్లను మార్పుట:- పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా,-

(ఎ) ఏదైనా రాష్ట్రము నుండి భూభాగమును వేరుపరచుట ద్వారా లేదా రెండు లేక అంతకు మించిన రాష్ట్రములను లేక రాష్ట్ర భాగములను కలుపుట ద్వారా లేదా ఏదైనా భూభాగమును ఏదైనా ఒక రాష్ట్ర భాగముతో కలుపుట ద్వారా ఒక క్రొత్త రాష్ట్రమును ఏర్పరచవచ్చును;

(బి) ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క విస్తీర్ణమును పెంచవచ్చును;

(సి) ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క విస్తీర్ణమును తగ్గించవచ్చును;

(డి) ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క సరిహద్దులను మార్చవచ్చును;

(ఇ) ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క పేరును మార్చవచ్చును:

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (2)కు బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

2. అదే చట్టము యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా సబ్-క్లాజ్ (బి)కు బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ముప్పై ఐదవ సవరణ) చట్టము, 1974 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 2ఏ సెక్షన్ను 01.03.1975 నుండి చొప్పించబడి, రాజ్యాంగ (ముప్పై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1975, యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 26.04.1975 నుండి వదిలివేయబడినది.

(Part I. — The Union and its territory.)

¹[Provided that no Bill for the purpose shall be introduced in either House of Parliament except on the recommendation of the President and unless, where the proposal contained in the Bill affects the area, boundaries or name of any of the States ²[***], the Bill has been referred by the President to the Legislature of that State for expressing its views thereon within such period as may be specified in the reference or within such further period as the President may allow and the period so specified or allowed has expired.]

³[**Explanation I:-** In this article, in clauses (a) to (e) “State” includes a Union territory, but in the proviso, “State” does not include a Union territory.]

Explanation II:- The power conferred on Parliament by clause (a) includes the power to form a new State or Union territory by uniting a part of any State or Union territory to any other State or Union territory.]

4. Laws made under articles 2 and 3 to provide for the amendment of the First and the Fourth Schedules and supplemental, incidental and consequential matters:- (1) Any law referred to in article 2 or article 3 shall contain such provisions for the amendment of the First Schedule and the Fourth Schedule as may be necessary to give effect to the provisions of the law and may also contain such supplemental, incidental and consequential provisions (including provisions as to representation in Parliament and in the Legislature or Legislatures of the State or States affected by such law) as Parliament may deem necessary.

(2) No such law as aforesaid shall be deemed to be an amendment of this Constitution for the purposes of article 368.

1. Substituted by the Constitution (Fifth Amendment) Act, 1955, section 2, for the proviso (w.e.f.24.12.1955).

2. The words and letter “specified in Part A or Part B of the First Schedule” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, section 29 and Schedule (w.e.f.01.11.1956).

3. Inserted by the Constitution (Eighteenth Amendment) Act, 1966, section 2 (w.e.f.27.08.1966).

(భాగము I. - కేంద్రము మరియు దాని భూభాగము)

¹[అయితే, అందు గురించిన బిల్లును రాష్ట్రపతి సిఫారసుపై తప్ప పార్లమెంటు యొక్క ఏ సభలోను ప్రవేశ పెట్టరాదు మరియు సదరు బిల్లులోని ప్రతిపాదన ²[***] ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క విస్తీర్ణమును గాని, సరిహద్దులను లేక, పేరును మార్చునదిగా ఉన్న యెడల, రాష్ట్రపతి ఆ బిల్లును, దాని కోసం నిర్దిష్టపరచిన గడువులోగా లేదా రాష్ట్రపతి అనుమతించిన అదనపు గడువులోగా తన అభిప్రాయములను వ్యక్తపరచుటకు ఆ రాష్ట్ర శాసన మండలికి పంపవలెను మరియు అట్లు నిర్దిష్టపరచిన లేక అనుమతించిన గడువు ముగిస్తేనే తప్ప, అట్టి బిల్లును పార్లమెంటు యొక్క ఏ సభలోను ప్రవేశపెట్టరాదు.]

³[విశదీకరణ-I:- ఈ ఆర్టికల్‌లో (ఎ) నుండి (ఇ) వరకు గల క్లాజ్‌లలో “రాష్ట్రము” అను పదమునందు కేంద్రపాలిత ప్రాంతము చేరి ఉండును; అయితే వినాయింపులోని “రాష్ట్రము” అను పదము కేంద్రపాలిత ప్రాంతమునందు చేరి ఉండదు.

విశదీకరణ-II:- క్లాజ్ (ఎ) ద్వారా పార్లమెంటుకు ఇవ్వబడిన అధికారములో, ఏదైనా రాష్ట్ర భాగమును, లేక కేంద్రపాలిత ప్రాంత భాగమును ఏదైనా మరొక రాష్ట్రముతో లేక మరొక కేంద్రపాలిత ప్రాంతముతో కలుపుట ద్వారా క్రొత్త రాష్ట్రమును లేక, క్రొత్త కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమును ఏర్పరచు అధికారము చేరి ఉండును.]

4. 2వ మరియు 3వ ఆర్టికల్‌ల క్రింద చేయబడిన శాసనములలో ఒకటవ మరియు నాల్గవ షెడ్యూల్‌ల సవరణకు, అనుబంధ, సందర్భానుసార, పర్యవసాన విషయములను, పొందుపరచుట:- (1) 2వ లేక 3వ ఆర్టికల్‌లో నిర్దేశింపబడిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలను అమలు పరచుటకు, ఒకటవ మరియు నాల్గవ షెడ్యూల్ అవసరముకాగల సవరణ నిబంధనలు సదరు శాసనమునందు ఉండవలెను, మరియు దానిలో పార్లమెంటుచే అవసరమని భావింపబడు అనుబంధ, సందర్భానుసార మరియు పర్యవసాన నిబంధనలు కూడా (పార్లమెంటులో మరియు అట్టి శాసనములచే ప్రభావితమైన రాష్ట్రము లేక రాష్ట్రముల యొక్క శాసన మండలి లేక శాసనమండలులలోని ప్రాతినిధ్యమును గురించిన నిబంధనలతో సహా) ఉండవచ్చును.

(2) ముందు చెప్పబడిన ఏ శాసనమైనను 368వ ఆర్టికల్ నిమిత్తము ఈ రాజ్యాంగం యొక్క సవరణగా భావింపబడరాదు.

1. రాజ్యాంగ (అయిదవ సవరణ) చట్టము, 1955 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా వినాయింపుకు బదులుగా 24.12.1955 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-ఏ లేక భాగము-బీలో నిర్దిష్టపరచిన” అను పదములు మరియు అక్షరములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.

3. రాజ్యాంగ (పదైనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 1966 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 27.8.1966 నుండి చొప్పించబడినది.

PART-II

CITIZENSHIP

5. Citizenship at the commencement of the Constitution:- At the commencement of this Constitution, every person who has his domicile in the territory of India and—

- (a) who was born in the territory of India; or
- (b) either of whose parents was born in the territory of India; or
- (c) who has been ordinarily resident in the territory of India for not less than five years immediately preceding such commencement, shall be a citizen of India.

6. Rights of citizenship of certain persons who have migrated to India from Pakistan:- Notwithstanding anything in article 5, a person who has migrated to the territory of India from the territory now included in Pakistan shall be deemed to be a citizen of India at the commencement of this Constitution if—

(a) he or either of his parents or any of his grand-parents was born in India as defined in the Government of India Act, 1935 (as originally enacted); and

(b) (i) in the case where such person has so migrated before the nineteenth day of July, 1948, he has been ordinarily resident in the territory of India since the date of his migration, or

(ii) in the case where such person has so migrated on or after the nineteenth day of July, 1948, he has been registered as a citizen of India by an officer appointed in that behalf by the Government of the Dominion of India on an application made by him therefor to such officer before the commencement of this Constitution in the form and manner prescribed by that Government:

Provided that no person shall be so registered unless he has been resident in the territory of India for at least six months immediately preceding the date of his application.

7. Rights of citizenship of certain migrants to Pakistan:- Notwithstanding anything in articles 5 and 6, a person who has after the first day of March, 1947, migrated from the territory of India to the territory now included in Pakistan shall not be deemed to be a citizen of India:

Provided that nothing in this article shall apply to a person who, after having so migrated to the territory now included in Pakistan, has returned to the territory of India under a permit for resettlement or permanent return issued by or under the authority of any law and every such person shall for the purposes of clause (b) of article 6 be deemed to have migrated to the territory of India after the nineteenth day of July, 1948.

భాగము - II

పౌరసత్వము

5. రాజ్యాంగ ప్రారంభమున పౌరసత్వము:- ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమున ఎవరైనా వ్యక్తి భారతదేశ భూభాగమున స్థిరనివాసము కలిగి ఉండి, మరియు,-

- (ఎ) భారత దేశ భూభాగములో జన్మించి ఉండినచో, లేక
- (బి) ఆ వ్యక్తి యొక్క తండ్రిగాని, తల్లిగాని భారతదేశ భూభాగములో జన్మించి ఉండినచో, లేక
- (సి) రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఐదు సంవత్సరములకు తక్కువ కాకుండా ఆ వ్యక్తి భారతదేశ భూభాగములో సాధారణముగ నివసించుచుండినచో, అతడు భారతదేశ పౌరుడగును.

6. పాకిస్తాను నుండి భారత దేశమునకు వలస వచ్చిన కొందరు వ్యక్తుల పౌరసత్వ హక్కులు:- 5వ ఆర్టికల్లో ఏమున్నప్పటికీ, ఇప్పుడు పాకిస్తానులో చేరి ఉన్న భూభాగము నుండి భారతదేశ భూభాగమునకు వలస వచ్చిన వ్యక్తి,-

(ఎ) (మొదట్లో చేసినట్టి) ఇండియా ప్రభుత్వ చట్టము, 1935లో నిర్వచించబడినట్లుగా ఇండియాలో అతడు లేదా, అతని తల్లిదండ్రులలో ఎవరైన లేక, అతని అవ్వ, తాతలలో ఎవరైన జన్మించి ఉండినచో, మరియు

(బి) (i) అట్టి వ్యక్తి 1948, జూలై పంతొమ్మిదవ తేదీకి ముందు వలసవచ్చిన సందర్భములో, అతడు వలస వచ్చిన తేదీ నుండి భారతదేశ భూభాగములో సాధారణముగ నివసించుచుండినచో, లేక

(ii) అట్టి వ్యక్తి 1948, జూలై పంతొమ్మిదవ తేదీన లేదా ఆ తరువాత అట్లు వలసవచ్చిన సందర్భములో, పౌరులను రిజిస్టరు చేయుటకై భారతదేశ అధినివేశ ప్రభుత్వముచే నియమించబడిన అధికారికి, అందుకై నిర్ణయించబడిన నమూనాలోను, రీతిలోను, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు దరఖాస్తు పెట్టుకొనిన మీదట, ఆ అధికారిచే భారతదేశ పౌరుడుగ రిజిస్టరు చేయబడి ఉండినచో, అట్టి వ్యక్తి ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమున భారతదేశ పౌరుడుగా భావింపబడును:

అయితే ఏ వ్యక్తి అయినను, అతడు దరఖాస్తు పెట్టుకొనిన తేదీకి ముందు వెంటనే కనీసము ఆరు నెలలు, భారతదేశ భూభాగములో నివసించి ఉంటేనే తప్ప, అట్లు రిజిస్టరు చేయబడరాదు.

7. పాకిస్తానుకు వలస పోయిన కొందరి పౌరసత్వ హక్కులు:- 5వ మరియు 6వ ఆర్టికల్లలో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, భారతదేశ భూభాగము నుండి, ఇప్పుడు పాకిస్తానులో చేరి ఉన్న భూభాగమునకు 1947, మార్చి ఒకటవ తేదీ తరువాత వలస వెళ్ళిన వ్యక్తిని భారతదేశ పౌరుడుగా భావించరాదు:

అయితే, పాకిస్తానులో ఇప్పుడు చేర్చబడి ఉన్న భూభాగమునకు అట్లు వలస వెళ్ళిన తరువాత, భారత దేశములో పునరావాసమునకు లేక భారతదేశమునకు శాశ్వతముగా తిరిగి వచ్చుటకు, శాసన పరమైన ఏదైనా అధికార సంస్థచే లేదా దాని క్రింద జారీ చేయబడిన అనుమతి పత్రముతో భారతదేశ భూభాగమునకు తిరిగి వచ్చిన వ్యక్తికి, ఈ ఆర్టికల్లో ఉన్న దేదియు వర్తించదు మరియు అట్టి ప్రతి వ్యక్తి 6వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (బి) నిమిత్తము 1948, జూలై పంతొమ్మిదవ తేదీ తరువాత భారతదేశ భూభాగమునకు వలస వచ్చినట్లుగా భావించవలెను.

(Part II. — Citizenship.)

8. Rights of citizenship of certain persons of Indian origin residing outside India:-

Notwithstanding anything in article 5, any person who or either of whose parents or any of whose grand-parents was born in India as defined in the Government of India Act, 1935 (as originally enacted), and who is ordinarily residing in any country outside India as so defined shall be deemed to be a citizen of India if he has been registered as a citizen of India by the diplomatic or consular representative of India in the country where he is for the time being residing on an application made by him therefor to such diplomatic or consular representative, whether before or after the commencement of this Constitution, in the form and manner prescribed by the Government of the Dominion of India or the Government of India.

9. Persons voluntarily acquiring citizenship of a foreign State not to be citizens:- No person shall be a citizen of India by virtue of article 5, or be deemed to be a citizen of India by virtue of article 6 or article 8, if he has voluntarily acquired the citizenship of any foreign State.

10. Continuance of the rights of citizenship:- Every person who is or is deemed to be a citizen of India under any of the foregoing provisions of this Part shall, subject to the provisions of any law that may be made by Parliament, continue to be such citizen.

11. Parliament to regulate the right of citizenship by law:- Nothing in the foregoing provisions of this Part shall derogate from the power of Parliament to make any provision with respect to the acquisition and termination of citizenship and all other matters relating to citizenship.

(భాగము II.- పౌరసత్వము)

8. భారతీయ మూలము కలిగి భారతదేశము వెలుపల నివసించు కొందరు వ్యక్తుల పౌరసత్వ హక్కులు:- 5వ ఆర్టికల్‌లో ఏమున్నప్పటికీ, ఒక వ్యక్తి లేక అతని తల్లిదండ్రులలో ఎవరైన లేక, అతని అవ్వ తాతలలో ఎవరైన (మొదట్లో చేసినట్టి) ఇండియా ప్రభుత్వ చట్టము, 1935లో నిర్వచించబడినట్లుగా ఇండియాలో జన్మించి ఉండి, అట్లు నిర్వచించబడిన ఇండియా వెలుపలి ఏ దేశమందైనను సాధారణముగ నివసించుచున్నచో, తనను భారతదేశ పౌరునిగా రిజిస్టరు చేయవలసినదని, భారతదేశ అధినివేశ ప్రభుత్వముచే లేక భారత ప్రభుత్వముచే నిర్ణయించిన నమూనా, రీతిలోను, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు లేదా తరువాత, అతడు ఆ సమయమున నివసించుచున్న దేశము నందలి భారతదేశపు దౌత్య సంబంధ లేక వాణిజ్య ప్రతినిధికి దరఖాస్తు పెట్టుకొనిన మీదట, అట్టి దౌత్య సంబంధ లేక వాణిజ్య ప్రతినిధిచే భారతదేశ పౌరుడుగా రిజిస్టరు చేయబడినచో, అతడు భారతదేశ పౌరుడుగా భావించబడును.

9. తమంతట తాము విదేశము యొక్క పౌరసత్వమును పొందిన వ్యక్తులు పౌరులు కాకుండుట:- ఏ వ్యక్తి అయినను ఏదైనా విదేశము యొక్క పౌరసత్వమును తనంతట తాను పొంది ఉండినచో, 5వ ఆర్టికల్ బట్టి భారతదేశ పౌరుడు కారాదు లేక 6వ ఆర్టికల్‌నుబట్టి లేదా 8వ ఆర్టికల్‌నుబట్టి, భారతదేశ పౌరుడుగా భావించబడరాదు.

10. పౌరసత్వ హక్కుల కొనసాగింపు:- ఈ భాగములోని పైన చెప్పిన నిబంధనలలో దేని క్రింద అయిననూ భారతదేశ పౌరుడుగా లేక అట్టి పౌరుడుగా భావింపబడు ప్రతి వ్యక్తి, పార్లమెంటుచే చేయబడు ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, అట్టి పౌరుడుగా కొనసాగవలెను.

11. పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా పౌరసత్వ హక్కును క్రమబద్ధము చేయుట:- పౌరసత్వమును పొందుట మరియు రద్దు గురించి, పౌరసత్వమునకు సంబంధించిన అన్ని ఇతర విషయములను గురించి, ఏదైనా నిబంధన చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారమును, ఈ భాగములోని పైన చెప్పిన నిబంధనలో ఉన్న దేదియు తగ్గించదు.

PART-III

FUNDAMENTAL RIGHTS

General

12. Definition:- In this Part, unless the context otherwise requires, the “State” includes the Government and Parliament of India and the Government and the Legislature of each of the States and all local or other authorities within the territory of India or under the control of the Government of India.

13. Laws inconsistent with or in derogation of the fundamental rights:- (1) All laws in force in the territory of India immediately before the commencement of this Constitution, in so far as they are inconsistent with the provisions of this Part, shall, to the extent of such inconsistency, be void.

(2) The State shall not make any law which takes away or abridges the rights conferred by this Part and any law made in contravention of this clause shall, to the extent of the contravention, be void.

(3) In this article, unless the context otherwise requires,—

(a) “**law**” includes any Ordinance, order, bye-law, rule, regulation, notification, custom or usage having in the territory of India the force of law;

(b) “**laws in force**” includes laws passed or made by a Legislature or other competent authority in the territory of India before the commencement of this Constitution and not previously repealed, notwithstanding that any such law or any part thereof may not be then in operation either at all or in particular areas.

¹[(4) Nothing in this article shall apply to any amendment of this Constitution made under article 368.]

Right to Equality

14. Equality before law:- The State shall not deny to any person equality before the law or the equal protection of the laws within the territory of India.

15. Prohibition of discrimination on grounds of religion, race, caste, sex or place of birth:- (1) The State shall not discriminate against any citizen on grounds only of religion, race, caste, sex, place of birth or any of them.

1. Inserted by the Constitution (Twenty-fourth Amendment) Act, 1971, section 2 (w.e.f.05.11.1971).

భాగము - III

ప్రాథమిక హక్కులు

సాధారణ విషయములు

12. నిర్వచనము:- ఈ భాగములో సందర్భము ఇతర విధముగా కోరితేనే తప్ప, “రాజ్యం” అను పదములో భారతదేశం యొక్క ప్రభుత్వము మరియు పార్లమెంటు మరియు ప్రతి రాష్ట్రము యొక్క ప్రభుత్వము మరియు శాసనమండలి మరియు భారతదేశ భూభాగములోనున్న లేక భారత ప్రభుత్వము యొక్క నియంత్రణలోనున్న స్థానిక లేక ఇతర అధికార సంస్థలన్నీ చేరి ఉండును.

13. ప్రాథమిక హక్కులకు పరస్పర విరుద్ధముగా ఉన్న లేక వాటి స్థాయిని తగ్గించు శాసనములు:- (1) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే భారతదేశ భూభాగములో అమలులో ఉన్న శాసనములన్నియు, ఈ భాగములోని నిబంధనలకు ఎంతవరకు పరస్పర విరుద్ధముగా ఉండునో అంతమేరకు చెల్లబడవు.

(2) ప్రభుత్వము ఈ భాగముచే ఇవ్వబడిన హక్కులను తీసుకొను లేక కుదించునట్లుగా చేయు ఏ శాసనమును చేయరాదు మరియు ఈ క్లాజును ఉల్లంఘించుచు చేయబడిన ఏదైనా శాసనము, అట్లు ఉల్లంఘించినంత మేరకు చెల్లనివగును.

(3) ఈ ఆర్టికల్‌లో, సందర్భము ఇతర విధముగా కోరిననే తప్ప,-

(ఎ) “శాసనము” అను పదమునందు ఏదైనా అధ్యాదేశము, ఉత్తరువు, ఉపవిధి, నియమము, వినియమము, అధికారిక ప్రకటన మరియు భారతదేశ భూభాగములో శాసనమువలె అమలు కలిగియున్న ఆచారము లేక వాడుక చేరి ఉండును;

(బి) “అమలులోనున్న శాసనములు” అను పదబంధములో, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు భారతదేశ భూభాగమునందలి ఏదైనా శాసన మండలిచే లేక ఇతర సమర్థ అధికార సంస్థచే, ఆమోదించబడి, లేక చేయబడి, అట్టి ఏ శాసనమైనా లేక దానిలోని ఏ భాగమైనా పూర్తిగాగాని లేక కొన్ని ప్రత్యేక ప్రాంతములలో అమలులో లేనప్పటికీ అంతకుముందు రద్దుకాని శాసనములు చేరి ఉండును.

¹[(4) ఈ ఆర్టికల్‌లో ఉన్నదేదియు, 368వ ఆర్టికల్ క్రింద ఈ రాజ్యాంగం చేయబడిన ఏదైనా సవరణకు వర్తించదు.]

సమానత్వమునకు హక్కు

14. శాసన దృష్టిలో సమానత్వము:- ప్రభుత్వము భారతదేశ భూభాగములో ఏ వ్యక్తికీ శాసన సమక్షంలో సమానత్వమును లేక శాసనముల యొక్క సమాన రక్షణను నిరాకరించరాదు.

15. మతము, జాతి, కులము, లింగ భేదము లేక జన్మస్థాన కారణములను బట్టి విచక్షణ చూపుటపై నిషేధము:-

(1) ప్రభుత్వము కేవలము మత, జాతి, కుల, లింగభేద, జన్మ స్థలముల కారణములనుబట్టి లేక, వాటిలో వేనినిబట్టి ఏ పౌరుడిని విచక్షణకు గురి చేయరాదు.

1. రాజ్యాంగ (ఇరవై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 05.11.1971 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part III. — Fundamental Rights)

(2) No citizen shall, on grounds only of religion, race, caste, sex, place of birth or any of them, be subject to any disability, liability, restriction or condition with regard to—

(a) access to shops, public restaurants, hotels and places of public entertainment;
or

(b) the use of wells, tanks, bathing ghats, roads and places of public resort maintained wholly or partly out of State funds or dedicated to the use of the general public.

(3) Nothing in this article shall prevent the State from making any special provision for women and children.

¹[(4) Nothing in this article or in clause (2) of article 29 shall prevent the State from making any special provision for the advancement of any socially and educationally backward classes of citizens or for the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes.]

²[(5) Nothing in this article or in sub-clause (g) of clause (1) of article 19 shall prevent the State from making any special provision, by law, for the advancement of any socially and educationally backward classes of citizens or for the Scheduled Castes or the Scheduled Tribes in so far as such special provisions relate to their admission to educational institutions including private educational institutions, whether aided or unaided by the State, other than the minority educational institutions referred to in clause (1) of article 30.]

³[(6) Nothing in this article or sub-clause (g) of clause (1) of article 19 or clause (2) of article 29 shall prevent the State from making,—

(a) any special provision for the advancement of any economically weaker s of citizens other than the classes mentioned in clauses (4) and (5); and

1. Added by the Constitution (First Amendment) Act, 1951, section 2 (w.e.f. 18.6.1951).

2. Inserted by the Constitution (Ninety-third Amendment) Act, 2005, section 2 (w.e.f. 20.1.2006).

3. Inserted by the Constitution (One Hundred and Third Amendment) Act, 2019, section 2 (w.e.f. 14.1.2019).

(భాగము III.- ప్రాథమిక హక్కులు)

(2) ఏ పౌరుడు, కేవలము మత, జాతి, కుల, లింగభేద లేక జన్మస్థాన కారణములనుబట్టి లేక వాటిలో వేనినిబట్టి-

(ఎ) దుకాణములలో, పబ్లిక్ పలహారశాలలో, హోటళ్ళలో, బహిరంగ వినోద స్థలములలో ప్రవేశించు విషయమున; లేక

(బి) పూర్తిగా లేక కొంతవరకైనా ప్రభుత్వ నిధులతో నిర్వహించబడుచున్న లేక సాధారణ ప్రజల ఉపయోగార్థము అంకితము చేయబడిన బావులను, చెరువులను, స్నాన ఘట్టములను, రోడ్లను, సార్వజనిక విహార స్థలములను ఉపయోగించుకొను విషయమున ఎట్టి ప్రతిబంధకము, బాధ్యతకు, పరిమితులకు, లేక పరతుకు లోనగునట్లు చేయరాదు.

(3) ఈ ఆర్టికల్ లో ఉన్నదేదియు స్త్రీలకు మరియు పిల్లలకు ఏదైనా ప్రత్యేక నిబంధనను చేయుట నుండి ప్రభుత్వమును నివారించదు.

¹[(4) ఈ ఆర్టికల్ లేదా 29వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (2)లో ఉన్న దేదియు, సామాజికముగా మరియు విద్యా విషయకముగా వెనుకబడిన తరగతులకు చెందిన పౌరుల లేక షెడ్యూల్డ్ కులముల మరియు షెడ్యూల్డ్ జాతుల అభివృద్ధి కొరకు ఏదైనా ప్రత్యేక నిబంధనను చేయుట నుండి ప్రభుత్వమును నివారించదు.]

²[(5) ఈ ఆర్టికల్ లేదా 19వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లోని సబ్-క్లాజ్ (జి)లో ఉన్నదేదియు సామాజికముగా మరియు విద్యా విషయకముగా వెనుకబడిన తరగతులకు చెందిన పౌరుల లేక షెడ్యూల్డ్ కులముల లేక షెడ్యూల్డ్ జాతుల అభివృద్ధి కొరకు, 30వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించబడిన అల్ప సంఖ్యాకుల విద్యా సంస్థలు కానటువంటి, ప్రభుత్వము ద్వారా సహాయము పొందిన లేక సహాయము పొందని ప్రైవేటు విద్యా సంస్థలతో సహా, విద్యా సంస్థలలో వారి ప్రవేశమునకు సంబంధించినంత వరకు శాసనము ద్వారా ఏదైనా ప్రత్యేక నిబంధన చేయుట నుండి ప్రభుత్వమును నివారించదు.]

³[(6) ఈ ఆర్టికల్ లేదా 19వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లోని సబ్-క్లాజ్ (జి) లేదా 29వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (2)లో ఉన్నదేదియు,-

(ఎ) క్లాజ్లు (4) మరియు (5)లలో పేర్కొనిన తరగతులు కానటువంటి ఏదైనా ఆర్థికముగా బలహీనమైన వర్గాలకు చెందిన పౌరుల అభివృద్ధి కొరకైన ఏదైనా ప్రత్యేక నిబంధనను చేయుట నుండి; మరియు

1. రాజ్యాంగ (ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1951 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 18.06.1951 నుండి చేర్చబడినది.

2. రాజ్యాంగ (తొంభై మూడవ సవరణ) చట్టము, 2005 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 20.01.2006 నుండి చొప్పించబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నూట మూడవ సవరణ) చట్టము, 2019 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 14.1.2019వ తేదీ నుండి చొప్పించబడినది.

(Part III. — Fundamental Rights)

(b) any special provision for the advancement of any economically weaker sections of citizens other than the classes mentioned in clauses (4) and (5) in so far as such special provisions relate to their admission to educational institutions including private educational institutions, whether aided or unaided by the State, other than the minority educational institutions referred to in clause (1) of article 30, which in the case of reservation would be in addition to the existing reservations and subject to a maximum of ten percent of the total seats in each category.

Explanation:- For the purposes of this article and article 16, “economically weaker sections” shall be such as may be notified by the State from time to time on the basis of family income and other indicators of economic disadvantage.]

16. Equality of opportunity in matters of public employment:- (1) There shall be equality of opportunity for all citizens in matters relating to employment or appointment to any office under the State.

(2) No citizen shall, on grounds only of religion, race, caste, sex, descent, place of birth, residence or any of them, be ineligible for, or discriminated against in respect of, any employment or office under the State.

(3) Nothing in this article shall prevent Parliament from making any law prescribing, in regard to a class or classes of employment or appointment to an office ¹[under the Government of, or any local or other authority within, a State or Union territory, any requirement as to residence within that State or Union territory] prior to such employment or appointment.

(4) Nothing in this article shall prevent the State from making any provision for the reservation of appointments or posts in favour of any backward class of citizens which, in the opinion of the State, is not adequately represented in the services under the State.

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule, for “under any State specified in the First Schedule or any local or other authority within its territory, any requirement as to residence within that state”. (w.e.f. 1.11.1956).

(భాగము III.- ప్రాథమిక హక్కులు)

(బి) క్లాజ్లు (4) మరియు (5)లలో పేర్కొనబడిన తరగతులు కానటువంటి ఏదైనా ఆర్థికముగా బలహీనమైన వర్గాలకు చెందిన పౌరుల అభివృద్ధికై ఆర్టికల్ 30లోని క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశింపబడిన అల్ప సంఖ్యాకుల విద్యా సంస్థలు కానటువంటి, ప్రభుత్వము ద్వారా సహాయము పొందిన లేక సహాయము పొందని ప్రైవేటు విద్యా సంస్థలతో సహా, విద్యా సంస్థలలో వారి ప్రవేశమునకు సంబంధించినంత వరకు ప్రస్తుతమున్న ప్రత్యేకింపులకు అదనముగా ఉండు ప్రత్యేకింపు విషయములో మరియు ప్రతి శ్రేణిలోని మొత్తము సీట్లలో గరిష్ఠముగా పది శాతము ఉండుటకు లోబడి, శాసనము ద్వారా ఏదైనా నిబంధన చేయుట నుండి ప్రభుత్వమును నివారించదు.

విశదీకరణ:- ఈ ఆర్టికల్ మరియు 16వ ఆర్టికల్ల నిమిత్తము, “ఆర్థికముగా బలహీనమైన వర్గాలు” కుటుంబ ఆదాయము మరియు ఇతర ఆర్థిక పరమైన అననుకూలతల ఆధారంగా ఆయా సమయమునందు ప్రభుత్వముచే అధికారికంగా ప్రకటించునట్లుండును.]

16. ప్రభుత్వ ఉద్యోగముల విషయములో సమానావకాశము:- (1) ప్రభుత్వము క్రింది ఏదైనా కార్యాలయములో ఉద్యోగమునకు లేక నియామకమునకు సంబంధించిన విషయములలో పౌరులందరికి సమానావకాశము ఉండవలెను.

(2) ఏ పౌరునికి, కేవలము మత, జాతి, కుల, లింగభేద, వంశ, పుట్టిన ప్రదేశం, నివాస స్థల కారణములనుబట్టి లేదా వాటిలో వేటినినాబట్టి, ప్రభుత్వము క్రింది ఏదైనా ఉద్యోగమునకు లేదా పదవికి అనర్హులను చేయరాదు లేక విచక్షణను చూపరాదు.

(3) ¹[“ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకు లేదా కేంద్ర పాలిత ప్రాంత ప్రభుత్వమునకు లేక అందలి ఏదైనా స్థానిక లేక ఇతర అధికార సంస్థకు క్రింద ఉన్న,] ఒక తరగతి లేక తరగతుల ఉద్యోగముల విషయమున లేక ఏదైనా పదవిలో నియామకము చేయు విషయమున, అట్టి ఉద్యోగమునకు లేక నియామకమునకు ముందు ¹[ఆ రాష్ట్రములో లేక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములో నివాసము అవసరమని] నిర్ణయించు ఏదైనా శాసనమును చేయుట నుండి ఈ ఆర్టికల్లో ఉన్నదేదియు, పార్లమెంటును నివారించదు.

(4) వెనుకబడిన తరగతుల పౌరులకు ప్రభుత్వము క్రింది సర్వీసులలో తగినంత ప్రాతినిధ్యము లేదని ప్రభుత్వము అభిప్రాయపడిన యెడల, అట్టివారి కొరకు నియామకములను లేక పదవులను ప్రత్యేకించుటకైన ఏదైనా నిబంధన చేయుట నుండి ఈ ఆర్టికల్లో ఉన్నదేదియు ప్రభుత్వమును నివారించదు.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “ఒకటవ షెడ్యూల్లో నిర్దిష్టపరచబడిన ఏదైనా రాష్ట్రము లేదా ఏదైనా స్థానిక లేదా దాని భూభాగములోని ఇతర అధికారము క్రింది” అనుదానికి బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

(Part III. — Fundamental Rights)

¹[(4A) Nothing in this article shall prevent the State from making any provision for reservation ²[in matters of promotion, with consequential seniority, to any class] or classes of posts in the services under the State in favour of the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes which, in the opinion of the State, are not adequately represented in the services under the State.]

³[(4B) Nothing in this article shall prevent the State from considering any unfilled vacancies of a year which are reserved for being filled up in that year in accordance with any provision for reservation made under clause (4) or clause (4A) as a separate class of vacancies to be filled up in any succeeding year or years and such class of vacancies shall not be considered together with the vacancies of the year in which they are being filled up for determining the ceiling of fifty per cent. reservation on total number of vacancies of that year.]

(5) Nothing in this article shall affect the operation of any law which provides that the incumbent of an office in connection with the affairs of any religious or denominational institution or any member of the governing body thereof shall be a person professing a particular religion or belonging to a particular denomination.

⁴[(6) Nothing in this article shall prevent the State from making any provision for the reservation of appointments or posts in favour of any economically weaker sections of citizens other than the classes mentioned in clause (4), in addition to the existing reservation and subject to a maximum of ten per cent. of the posts in each category.]

17. Abolition of Untouchability:- “Untouchability” is abolished and its practice in any form is forbidden. The enforcement of any disability arising out of “Untouchability” shall be an offence punishable in accordance with law.

18. Abolition of titles:- (1) No title, not being a military or academic distinction, shall be conferred by the State.

(2) No citizen of India shall accept any title from any foreign State.

(3) No person who is not a citizen of India shall, while he holds any office of profit or trust under the State, accept without the consent of the President any title from any foreign State.

1. Inserted by the Constitution (Seventy-seventh Amendment) Act, 1995, s. 2 (w.e.f. 17.06.1995).

2. Substituted by the Constitution (Eighty-fifth Amendment) Act, 2001, s.2 for certain words (retrospectively w.e.f. 17.6.1995).

3. Inserted by the Constitution (Eighty-first Amendment) Act, 2000, s. 2 (w.e.f. 9.6.2000).

4. Inserted by the Constitution (One Hundred and Third Amendment) Act, 2019, s. 3 (w.e.f. 14.1.2019).

(భాగము III.- ప్రాథమిక హక్కులు)

¹[(4ఎ) ఈ ఆర్టికల్‌లో ఉన్నదేదియు, పెడవ్యాల్లు కులములు మరియు పెడవ్యాల్లు జాతుల వారికి ప్రభుత్వ సర్వీసులలో చాలినంతగా ప్రాతినిధ్యము లేదని అభిప్రాయపడినప్పుడు, ప్రభుత్వ సర్వీసులోని ఏదైనా తరగతి లేక తరగతుల పదవులకు ²[పర్యవసాన సీనియారిటీతో పదోన్నతి విషయములలో] ప్రత్యేకించుట కొరకు ఏదైనా నిబంధనను చేయుట నుండి ప్రభుత్వమును నివారించదు.]

³[(4బీ) క్లాజ్ (4) లేక క్లాజ్ (4-ఎ) క్రింద ఒక ప్రత్యేక తరగతి ఖాళీలుగా ప్రత్యేకింపు చేసిన ఏదైనా నిబంధన ప్రకారం సంవత్సరములో భర్తీ చేయుటకు ప్రత్యేకించిన ఖాళీలలో ఆ సంవత్సరములో భర్తీ చేయబడని వాటిని తదుపరి సంవత్సరము లేక సంవత్సరములలో భర్తీ చేయుటకై పరిశీలించుట నుండి ఈ ఆర్టికల్‌లో ఉన్న దేదియు రాష్ట్రమును నివారించదు మరియు అట్టి తరగతి ఖాళీలను, మొత్తం ఖాళీల సంఖ్యలో యాభై శాతం గరిష్ఠ పరిమితిలో ప్రత్యేకింపును (రిజర్వేషన్) నిర్ధారించుటకు, అవి ఏ సంవత్సరములో భర్తీ చేయబడుచున్నవో, ఆ సంవత్సరములోని ఖాళీలతో కలిపి పరిశీలించరాదు.]

(5) ఈ ఆర్టికల్‌లో ఉన్నదేదియు, ఏదైనా మతమునకు లేదా మత సాంప్రదాయ శాఖకు చెందిన సంస్థ యొక్క వ్యవహారములకు సంబంధించిన పదవిని నిర్వహించు వ్యక్తి లేక ఆ సంస్థ యొక్క పాలకవర్గ సభ్యుడు, ఫలానా మతమును ఆచరించినవాడై ఉండవలెనని లేక ఫలానా మత శాఖకు చెందినవాడై ఉండవలెనని పొందుపరచిన ఏదైనా శాసనము యొక్క అమలుకు ప్రభావము చూపదు.

⁴[(6) ఈ ఆర్టికల్‌లోనున్నదేదియు, క్లాజ్ (4)లో పేర్కొనబడిన తరగతులు కానటువంటి, ఆర్థికముగా బలహీనమైన తరగతుల పౌరులకు అనుకూలముగా నియామకములు మరియు పదవులలో ప్రస్తుతమున్న ప్రత్యేకింపుకు అదనంగా మరియు ప్రతి శ్రేణిలోని మొత్తము పదవులలో గరిష్ఠముగా పది శాతమునకు ప్రత్యేకింపు చేయుటకు లోబడి, ఏదైనా నిబంధన చేయుట నుండి ప్రభుత్వమును నివారించదు.]

17. అంటరానితనం నిర్మూలన:- “అంటరానితనం” నిర్మూలించబడినది మరియు ఏ రూపములోనైనా దాని ఆచరణ నిషేధించబడినది. “అంటరానితనం” నుండి ఉత్పన్నమగు ఏ అనర్హతను అమలు జరుపుట శాసన రీత్యా శిక్షించదగిన నేరమగును.

18. బిరుదుల రద్దు:- (1) సైనిక లేక విద్యా సంబంధమైన విశిష్టతను సూచించునది కానట్టి మరే బిరుదునైనను ప్రభుత్వము ఈయరాదు.

(2) భారతదేశ పౌరుడు ఎవరైనా ఏ విదేశము నుండి ఎటువంటి బిరుదును స్వీకరించరాదు.

(3) భారతదేశ పౌరుడు కాని ఏ వ్యక్తి, తాను ప్రభుత్వము క్రింద ఏదైనా లాభదాయక లేక బాధ్యతాయుత పదవిలో ఉన్నంత కాలము, రాష్ట్రపతి సమ్మతి లేకుండ ఏ విదేశము నుండి, ఎటువంటి బిరుదును స్వీకరించరాదు.

1. రాజ్యాంగ (డెబ్బై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1995 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 17.06.1995 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఎనభై ఐదవ సవరణ) చట్టము, 2001 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా కొన్ని పదములకు బదులుగా గతకాలిక ప్రభావముతో 17.06.1995 నుండి ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ఎనభై ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2000 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 9.6.2000 నుండి చొప్పించబడినది.

4. రాజ్యాంగ (నూట మూడవ సవరణ) చట్టము, 2019 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 14.1.2019 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part III. — Fundamental Rights)

(4) No person holding any office of profit or trust under the State shall, without the consent of the President, accept any present, emolument, or office of any kind from or under any foreign State.

Right to Freedom

19. Protection of certain rights regarding freedom of speech, etc:- (1) All citizens shall have the right—

- (a) to freedom of speech and expression;
- (b) to assemble peaceably and without arms;
- (c) to form associations or unions ¹[or co-operative societies];
- (d) to move freely throughout the territory of India;
- (e) to reside and settle in any part of the territory of India; ²[and]
- (f) ³[* * * * *]
- (g) to practise any profession, or to carry on any occupation, trade or business.

⁴[(2) Nothing in sub-clause (a) of clause (1) shall affect the operation of any existing law, or prevent the State from making any law, in so far as such law imposes reasonable restrictions on the exercise of the right conferred by the said sub-clause in the interests of ⁵[the sovereignty and integrity of India,] the security of the State, friendly relations with foreign States, public order, decency or morality, or in relation to contempt of court, defamation or incitement to an offence.]

1. Inserted by the Constitution (Ninety-seventh Amendment) Act, 2011, s. 2 (w.e.f. 8.2.2012).

2. Inserted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s. 2 (w.e.f. 20.6.1979).

3. Sub-clause (f) omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.2 (w.e.f. 20.6.1979).

4. Substituted by the Constitution (First Amendment) Act, 1951, s.3, for cl.(2) (with retrospective effect).

5. Inserted by the Constitution (Sixteenth Amendment) Act, 1963, s.2 (w.e.f. 5.10.1963).

(భాగము III.- ప్రాథమిక హక్కులు)

(4) ప్రభుత్వము క్రింద ఏదైనా లాభదాయక లేక బాధ్యతాయుత పదవిలోనున్న వ్యక్తి, రాష్ట్రపతి సమ్మతి లేకుండ ఏ విదేశము నుండి లేక, ఏ విదేశము క్రింద, ఎట్టి బహుమతిని లేక ప్రతిఫలమును లేక ఏ విధమగు పదవిని స్వీకరించరాదు.

స్వాతంత్ర్య హక్కు

19. వాక్ స్వాతంత్ర్యము మొదలైన కొన్ని హక్కులకు రక్షణ:- (1) పౌరులందరు ఈ క్రింది హక్కులు కలిగి ఉందురు;

- (ఎ) వాక్స్వాతంత్ర్యమునకు మరియు భావ ప్రకటనా స్వాతంత్ర్యమునకు;
- (బి) శాంతియుతముగ మరియు ఆయుధములు లేకుండ సమావేశమగుటకు;
- (సి) అసోసియేషనులు, లేక సంఘములు ¹[లేక సహకార సంఘములు] ఏర్పాటు చేయుటకు;
- (డి) భారతదేశ భూభాగమంతటా స్వేచ్ఛగా సంచరించుటకు;
- (ఇ) భారతదేశ భూభాగములోని ఏ భాగములోనైనా నివసించుటకు మరియు స్థిర నివాసమేర్పరచుకొనుటకు; ²[మరియు]
- (ఎఫ్) ³[* * * * *]
- (జి) ఏదైనా వృత్తిని అవలంబించుటకు లేక ఏదైనా ఉద్యోగమును, వర్తకమును, లేక వ్యాపారమును కొనసాగించుటకు.

⁴[(2) క్లాజ్ (1)లోని సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లో ఉన్నదేదియు, అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనము ద్వారా ఇచ్చిన హక్కును వినియోగించుటపై తగిన పరిమితులను విధించునదైనచో మరియు అట్టి పరిమితులు ⁵[భారతదేశము యొక్క సార్వభౌమత మరియు అఖండత], దేశభద్రత, విదేశములతో స్నేహ సంబంధములు, ప్రజాశాంతి, సభ్యత లేక నైతికతకు సంబంధించిన ప్రయోజనముల దృష్ట్యా లేక న్యాయస్థాన ధిక్కారము, పరువు నష్టము, లేక ఏదైనా అపరాధమునను ప్రేరేపించుటకు సంబంధించి విధించబడినచో, అంతమేరకు ఆ శాసనము యొక్క అమలుకు, సదరు సబ్-క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు ప్రభావము కలిగించదు, లేక ఆ శాసనము చేయుట నుండి ఈ సబ్-క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు ప్రభుత్వమును నివారించదు.]

1. రాజ్యాంగ (తొంభై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 2011, యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 12.01.2012 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 20.06.1979 నుండి చొప్పించబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 20.06.1979 నుండి వదిలివేయబడినది.

4. రాజ్యాంగ (ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1951 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (2)కు బదులుగా గత కాలిక ప్రభావముతో ఉంచబడినది.

5. రాజ్యాంగ (పదహారవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 05.10.1963 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part III. — Fundamental Rights)

(3) Nothing in sub-clause (b) of the said clause shall affect the operation of any existing law in so far as it imposes, or prevent the State from making any law imposing, in the interests of ⁵[the sovereignty and integrity of India or] public order, reasonable restrictions on the exercise of the right conferred by the said sub-clause.

(4) Nothing in sub-clause (c) of the said clause shall affect the operation of any existing law in so far as it imposes, or prevent the State from making any law imposing, in the interests of ¹[the sovereignty and integrity of India or] public order or morality, reasonable restrictions on the exercise of the right conferred by the said sub-clause.

(5) Nothing in ²[sub-clauses (d) and (e)] of the said clause shall affect the operation of any existing law in so far as it imposes, or prevent the State from making any law imposing, reasonable restrictions on the exercise of any of the rights conferred by the said sub-clauses either in the interests of the general public or for the protection of the interests of any Scheduled Tribe.

(6) Nothing in sub-clause (g) of the said clause shall affect the operation of any existing law in so far as it imposes, or prevent the State from making any law imposing, in the interests of the general public, reasonable restrictions on the exercise of the right conferred by the said sub-clause, and, in particular, ³[nothing in the said sub-clause shall affect the operation of any existing law in so far as it relates to, or prevent the State from making any law relating to,—

1. Inserted by the Constitution (Sixteenth Amendment) Act, 1963, s.2 (w.e.f. 5.10.1963).

2. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.2 for “sub-clauses (d), (e) and (f)” (w.e.f. 20.6.1979).

3. Substituted by the Constitution (First Amendment) Act, 1951, s.3, for certain words (w.e.f. 18.6.1951).

(భాగము III.- ప్రాథమిక హక్కులు)

(3) సదరు క్లాజ్ యొక్క సబ్-క్లాజ్ (బి)లో ఉన్నదేదియు, అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనము, సదరు సబ్-క్లాజ్ ద్వారా ఇచ్చిన హక్కును వినియోగించుటపై తగిన పరిమితులను విధించునదైనచో మరియు అట్టి పరిమితులు, ¹[భారతదేశము యొక్క సార్వభౌమత మరియు అఖండత, లేక] ప్రజాశాంతికి సంబంధించిన ప్రయోజనముల దృష్ట్యా విధించబడినచో, అంతమేరకు ఆ శాసనము యొక్క అమలుకు, సదరు సబ్-క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు ప్రభావము కలిగించదు లేక ఆ శాసనమును చేయుట నుండి ఈ సబ్-క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు ప్రభుత్వమును నివారించదు.

(4) అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనమును సదరు క్లాజ్ యొక్క సబ్-క్లాజ్ (సి) ద్వారా ఈయబడిన హక్కును వినియోగించుటపై తగిన పరిమితులను విధించునదైనచో, అట్టి పరిమితులు, ¹[భారతదేశము యొక్క సార్వభౌమత మరియు అఖండత, లేక] ప్రజాశాంతి లేక నైతికతకు సంబంధించిన ప్రయోజనము దృష్ట్యా విధించబడినచో, అంతమేరకు ఆ శాసనము యొక్క అమలుకు సదరు సబ్-క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు ప్రభావము చూపదు లేక ఆ శాసనము చేయుట నుండి ఆ సబ్-క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు ప్రభుత్వమును నివారించదు.

(5) అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనమును, సదరు క్లాజ్ యొక్క ²[సబ్-క్లాజ్‌లు (డి), మరియు (ఇ)] ద్వారా ఈయబడిన ఏదైనా హక్కును వినియోగించుటపై తగిన పరిమితులను విధించునదైనచో, అట్టి పరిమితులు సాధారణ ప్రజల యొక్క ప్రయోజనము కొరకు లేదా ఏదైనా షెడ్యూల్డ్ జాతి యొక్క ప్రయోజనముల రక్షణ కొరకుగాని విధించబడినచో, అంతమేరకు ఆ శాసనము యొక్క అమలుకు సదరు సబ్-క్లాజ్‌లలో ఉన్నదేదియు ప్రభావము చూపదు, లేక ఆ శాసనమును చేయుట నుండి ఆ సబ్-క్లాజ్‌లలో ఉన్నదేదియు ప్రభుత్వమును నివారించదు.

(6) అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనమును, సదరు క్లాజ్ యొక్క సబ్-క్లాజ్ (జి) ద్వారా ఇవ్వబడిన ఏదైనా హక్కును వినియోగించుటపై తగిన పరిమితులను విధించునదైనచో, అట్టి పరిమితులు సామాన్య ప్రజల యొక్క ప్రయోజనము కొరకు విధించబడినచో, అంతమేరకు ఆ శాసనము యొక్క అమలుకు సదరు సబ్-క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు ప్రభావము చూపదు, లేక ఆ శాసనమును చేయుట నుండి ఆ సబ్-క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు ప్రభుత్వమును నివారించదు, మరియు ప్రత్యేకించి, అమలులో ఉన్న లేదా చేయబడు ఏదైనా శాసనము, ³[ఈ క్రింద తెలిపిన వాటికి సంబంధించినదైన యెడల, అంత మేరకు ఆ శాసనము యొక్క అమలుకు, సదరు సబ్-క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు ప్రభావము చూపదు, లేక ఆ శాసనమును చేయుట నుండి ఆ సబ్-క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు ప్రభుత్వమును నివారించదు, అవేవనగా:-

1. రాజ్యాంగ (పదహారవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 05.10.1963 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా సబ్-క్లాజ్‌లు (డి), (ఇ) మరియు (ఎఫ్) 20.06.1979 నుండి ఉంచబడినవి.

3. రాజ్యాంగ (ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1951 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా కొన్ని పదములకు బదులుగా 18.6.1951 నుండి ఉంచబడినది.

(Part III. — Fundamental Rights)

(i) the professional or technical qualifications necessary for practising any profession or carrying on any occupation, trade or business, or

(ii) the carrying on by the State, or by a corporation owned or controlled by the State, of any trade, business, industry or service, whether to the exclusion, complete or partial, of citizens or otherwise].

20. Protection in respect of conviction for offences:- (1) No person shall be convicted of any offence except for violation of a law in force at the time of the commission of the Act charged as an offence, nor be subjected to a penalty greater than that which might have been inflicted under the law in force at the time of the commission of the offence.

(2) No person shall be prosecuted and punished for the same offence more than once.

(3) No person accused of any offence shall be compelled to be a witness against himself.

21. Protection of life and personal liberty:- No person shall be deprived of his life or personal liberty except according to procedure established by law.

¹[**21A. Right to education:-** The State shall provide free and compulsory education to all children of the age of six to fourteen years in such manner as the State may, by law, determine.]

22. Protection against arrest and detention in certain cases:- (1) No person who is arrested shall be detained in custody without being informed, as soon as may be, of the grounds for such arrest nor shall he be denied the right to consult, and to be defended by, a legal practitioner of his choice.

(2) Every person who is arrested and detained in custody shall be produced before the nearest magistrate within a period of twenty-four hours of such arrest excluding the time necessary for the journey from the place of arrest to the court of the magistrate and no such person shall be detained in custody beyond the said period without the authority of a magistrate.

(3) Nothing in clauses (1) and (2) shall apply—

(a) to any person who for the time being is an enemy alien; or

1. Inserted by the Constitution (Eighty-sixth Amendment) Act, 2002, s. 2 (w.e.f. 1.4.2010).

(భాగము III.- ప్రాథమిక హక్కులు)

(i) ఏదైనా వ్యక్తిని అవలంబించుటకు లేక ఏదైనా ఉపాధిని, వ్యాపారమును, లేక వర్తకమును కొనసాగించుటకు అవసరమగు వ్యక్తి సంబంధమైన, లేక సాంకేతిక అర్హతలు, లేక

(ii) పూర్తిగా లేక పాక్షికముగా లేక ఇతర విధంగా పౌరులను మినహాయించడం ద్వారా, ప్రభుత్వ లేక ప్రభుత్వమునకు చెందిన, లేక ప్రభుత్వము యొక్క నియంత్రణలోనున్న ఏదైనా కార్పొరేషను ద్వారా ఏదైనా వర్తకము, వ్యాపారము, పరిశ్రమ, లేక సేవలు నిర్వహించబడుట].

20. నేరములకై దోష నిర్ధారణ విషయమున రక్షణ:- (1) నేరమని ఆరోపించబడిన పనిని చేసిన సమయమున అమలులోనున్న శాసనమును ఉల్లంఘిస్తేనే తప్ప, ఏ వ్యక్తిని ఏ నేరమునకు నేరస్థునిగా చేయరాదు మరియు నేరము చేసిన సమయమున అమలులోనున్న శాసనము క్రింద విధించు దానికంటే మించిన శిక్షకు లోను చేయరాదు.

(2) ఏ వ్యక్తిని ఒకే నేరమునకు ఒక సారికి మించి నేర విచారణ జరుపరాదు మరియు శిక్షకు గురి చేయరాదు.

(3) ఏదైనా నేరం చేసినట్లు ఆరోపించబడిన ఏ వ్యక్తిని తనకు వ్యతిరేకముగ తననే సాక్ష్యమును చెప్పమని బలవంతము చేయరాదు.

21. జీవనము మరియు వ్యక్తిగత స్వేచ్ఛకు రక్షణ:- శాసనము ద్వారా నిర్ధారించిన ప్రక్రియ ప్రకారము తప్ప, ఏ వ్యక్తి యొక్క జీవనము లేక వ్యక్తిగత స్వేచ్ఛను లేకుండా చేయరాదు.

¹[21ఏ. విద్యా హక్కు:- ప్రభుత్వము శాసనము ద్వారా నిర్ధారించునట్టి రీతిలో ఆరు నుండి పదునాలుగు సంవత్సరముల వయస్సులోని పిల్లలందరికీ ఉచిత మరియు నిర్బంధ విద్యను కల్పించవలెను.]

22. నిర్ణీతమైన సందర్భములలో అరెస్టు మరియు నిర్బంధము నుండి రక్షణ:- (1) అరెస్టు చేసిన ఏ వ్యక్తిని, అట్టి అరెస్టుకు గల కారణములను గురించి నీలైనంత త్వరగా తెలియజేయకుండా నిర్బంధంలో ఉంచరాదు మరియు తాను కోరిన న్యాయవాదిని సంప్రదించుటకు, అట్టి న్యాయవాదిచే ప్రతివాదన చేయించుకొనుటకు అతనికి గల హక్కును నిరాకరించరాదు.

(2) అరెస్టు చేయబడి, నిర్బంధంలో ఉంచిన ప్రతి వ్యక్తిని, అట్లు అరెస్టు చేసిన తరువాత, అరెస్టు చేసిన స్థలము నుండి అక్కడికి అత్యంత సమీపమున గల మెజిస్ట్రేటు న్యాయస్థానమునకు అతనిని తీసికొని పోవుటకు కావలసిన సమయమును మినహాయించి, ఇరువది నాలుగు గంటల లోపల అట్టి మెజిస్ట్రేటు సమక్షమున హాజరు పరచవలెను మరియు అట్టి ఏ వ్యక్తిని, మెజిస్ట్రేటు యొక్క అధికారము లేకుండా, సదరు కాలమునకు మించి నిర్బంధములో ఉంచరాదు.

(3) క్లాజ్లు (1) మరియు (2)లో ఉన్నదేదియు ఈ క్రింది వ్యక్తికి వర్తించదు:-

(ఎ) ఆ సమయమున, శత్రు దేశమునకు చెందిన ఎవరైనా వ్యక్తి, లేక

(Part III. — Fundamental Rights)

(b) to any person who is arrested or detained under any law providing for preventive detention.

^{*}(4) No law providing for preventive detention shall authorise the detention of a person for a longer period than three months unless—

(a) an Advisory Board consisting of persons who are, or have been, or are qualified to be appointed as, Judges of a High Court has reported before the expiration of the said period of three months that there is in its opinion sufficient cause for such detention:

Provided that nothing in this sub-clause shall authorise the detention of any person beyond the maximum period prescribed by any law made by Parliament under sub-clause (b) of clause (7); or

(b) such person is detained in accordance with the provisions of any law made by Parliament under sub-clauses (a) and (b) of clause (7).

(5) When any person is detained in pursuance of an order made under any law providing for preventive detention, the authority making the order shall, as soon as may be, communicate to such person the grounds on which the order has been made and shall afford him the earliest opportunity of making a representation against the order.

(6) Nothing in clause (5) shall require the authority making any such order as is referred to in that clause to disclose facts which such authority considers to be against the public interest to disclose.

(7) Parliament may by law prescribe—

^{*}[(a) the circumstances under which, and the class or classes of cases in which, a person may be detained for a period longer than three months under any law providing for preventive detention without obtaining the opinion of an Advisory Board in accordance with the provisions of sub-clause (a) of clause (4)];

^{**}(b) the maximum period for which any person may in any class or classes of cases be detained under any law providing for preventive detention; and

^{*} On the commencement of s.3 of the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, clause (4) of article 22 shall stand amended as directed in s.3 of that Act. For the text of that Act, see Appendix- II (date of enforcement yet to be notified).

^{*} Sub-clause (a) shall stand omitted by *ibid*, for the text of that Act, see Appendix-II (date of enforcement yet to be notified).

^{**}Sub-clause (b) shall stand re-lettered as sub-clause (a) by *ibid*, for the text of that Act, see Appendix-II (date of enforcement yet to be notified).

(భాగము III.- పాఠమిక హక్కులు)

(బి) ముందస్తు నిర్బంధమును పొందుపరచు ఏదైనా శాసనము క్రింద అరెస్టు చేసిన, లేక నిర్బంధించిన ఎవరైనా వ్యక్తి.

* (4) ముందస్తు నిర్బంధము కొరకు పొందుపరచు శాసనము ఏదియు,

(ఎ) ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిగా నియమింపబడిన లేక నియమింపబడుటకు అర్హత కలిగిన వ్యక్తులతో కూడిన సలహా బోర్డు తన అభిప్రాయములో సదరు మూడు నెలలకు మించి నిర్బంధించుటకు తగినంత కారణము కలదని సదరు కాలావధి ముగియుటకు ముందు రిపోర్టు చేస్తేనే తప్ప;

అయితే, ఈ సబ్-క్లాజ్ లో ఉన్నదేదియు, క్లాజ్ (7) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (బి) క్రింద పార్లమెంటు చేసిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా నిర్ణయించిన గరిష్ట కాలపరిమితికి మించి ఏ వ్యక్తినైనా నిర్బంధించుటకు అధికారమునీయదు; లేక

(బి) అట్టి వ్యక్తిని క్లాజ్ (7) యొక్క సబ్-క్లాజ్ లు (ఎ) మరియు (బి)ల క్రింద పార్లమెంటు చేసిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనల ననుసరించి నిర్బంధించిననే తప్ప;

ఒక వ్యక్తిని మూడు నెలలకంటే ఎక్కువ కాలమునకు నిర్బంధించుటకు అధికారమునీయదు.

(5) ముందస్తు నిర్బంధమును పొందుబాటు చేయు ఏదైనా శాసనము క్రింద చేయబడిన ఉత్తరువుననుసరించి, ఎవరైనా వ్యక్తిని నిర్బంధములో ఉంచినపుడు, అట్లు ఉత్తరువు చేయు అధికారి అట్టి ఉత్తరువును చేయుటకు గల కారణములను వీలైనంత త్వరగా ఆ వ్యక్తికి తెలియపరచవలెను, మరియు ఆ ఉత్తరువుపై విన్నవించుకొనుటకు మొదటగా అతనికి అవకాశమును ఇవ్వవలెను.

(6) క్లాజ్ (5)లో ఉన్నదేదియు, ఏ సంగతులను వెల్లడించుట ప్రజాప్రయోజనమునకు విరుద్ధమని అట్టి అధికారి తలచునో, అట్టి సంగతులను అతడు వెల్లడించమని నిర్దేశించిన ఉత్తరువును చేయు అధికారిని కోరరాదు.

(7) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఈ క్రింది విషయములను నిర్ణయించవచ్చును:-

* (ఎ) క్లాజ్ (4) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లోని నిబంధనల ననుసరించి సలహా బోర్డు యొక్క అభిప్రాయమును పొందకుండా ముందస్తు నిర్బంధమును పొందుబాటు చేయు ఏదైనా శాసనము క్రింద ఏదైనా తరగతికి లేక తరగతులకు చెందిన కేసులలో ఒక వ్యక్తిని మూడు నెలలకు మించిన కాలమునకు నిర్బంధించుటకైన పరిస్థితులను;

** (బి) ముందస్తు నిర్బంధమును పొందుబాటు చేయు ఏదైనా శాసనము క్రింద, ఏదైనా తరగతికి లేక తరగతులకు చెందిన కేసులలో, ఎవరైనా వ్యక్తి యొక్క నిర్బంధమునకు గరిష్ట కాలము; మరియు

* రాజ్యాంగ (సలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 3వ సెక్షన్ ప్రారంభమైన మీదట, ఆ చట్టము యొక్క 3వ సెక్షన్ లోని పాఠము కొరకు అనుబంధమును చూడుము (తేదీ ఇంకనూ అధిసూచించబడవలసి ఉన్నది).

* రాజ్యాంగ (సలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (ఎ) వదిలివేయబడినది. (ప్రస్తుతం అమలులో లేదు అమలు తేదీ తరువాత అధిసూచించబడును).

** రాజ్యాంగ (సలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (బి), క్లాజ్ (ఎ)గా పునరక్షరము చేయబడినది. (ప్రస్తుతం అమలులో లేదు అమలు తేదీ తరువాత సూచించబడును).

(Part III. — Fundamental Rights)

*** (c) the procedure to be followed by an Advisory Board in an inquiry under
 **** [sub-clause (a) of clause (4)].

Right against Exploitation

23. Prohibition of traffic in human beings and forced labour:- (1) Traffic in human beings and begar and other similar forms of forced labour are prohibited and any contravention of this provision shall be an offence punishable in accordance with law.

(2) Nothing in this article shall prevent the State from imposing compulsory service for public purposes, and in imposing such service the State shall not make any discrimination on grounds only of religion, race, caste or class or any of them.

24. Prohibition of employment of children in factories, etc.:- No child below the age of fourteen years shall be employed to work in any factory or mine or engaged in any other hazardous employment.

Right to Freedom of Religion

25. Freedom of conscience and free profession, practice and propagation of religion:-

(1) Subject to public order, morality and health and to the other provisions of this Part, all persons are equally entitled to freedom of conscience and the right freely to profess, practise and propagate religion.

(2) Nothing in this article shall affect the operation of any existing law or prevent the State from making any law—

(a) regulating or restricting any economic, financial, political or other secular activity which may be associated with religious practice;

(b) providing for social welfare and reform or the throwing open of Hindu religious institutions of a public character to all classes and sections of Hindus.

Explanation I:- The wearing and carrying of kirpans shall be deemed to be included in the profession of the Sikh religion.

*** Sub-clause (c) shall stand re-lettered as sub-clause (b) by *ibid*, for the text of that Act, see Appendix-II (date of enforcement yet to be notified)

**** The words, letters, figures and brackets shall stand substituted as “clause (4)” by *ibid*, for the text of that Act, see Appendix-II (date of enforcement yet to be notified).

(భాగము III.- ప్రాథమిక హక్కులు)

*** (సి) క్లాజ్ **** (4) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (ఎ) క్రింద విచారణలో సలహా బోర్డు అనుసరించవలసిన ప్రక్రియ.

దోషిడి నుండి రక్షణకు హక్కు

23. మనుష్యుల క్రయ విక్రయములపై మరియు బలవంతపు చాకిరీలపై నిషేధము:- (1) మనుష్యుల క్రయవిక్రయము, వెట్టి మరియు అదే రూపములోని బలవంతపు చాకిరీలు నిషేధింపబడినవి. ఈ నిబంధన యొక్క ఉల్లంఘన శాసన రీత్యా శిక్షింపదగిన నేరమగును.

(2) ఈ ఆర్టికల్‌లో ఉన్నదేదియు ప్రజా ప్రయోజనముల కొరకు నిర్బంధ సేవను విధించుట నుండి ప్రభుత్వమును నివారించదు మరియు అట్టి సేవను విధించుటలో ప్రభుత్వము కేవలము మతము, జాతి, కులము, లేక తరగతుల కారణములనుబట్టి లేక, వాటిలో వేనిని బట్టి, విచక్షణ చూపరాదు.

24. కర్మాగారములు మొదలైన వాటిలో పిల్లలతో పనిచేయించుటపై నిషేధము:- పదునాలుగు సంవత్సరములలోపు వయస్సుగల పిల్లలను, ఏ కర్మాగారములోను, గనిలోను పని చేయించరాదు లేక అపాయకరమైన ఏదైనా ఇతర పనులలో ఉంచరాదు.

మతస్వాతంత్ర్య హక్కు

25. మనస్ఫూర్తిగానుసరించి మతస్వాతంత్ర్యము, స్వేచ్ఛాయుత మతావలంబన, ఆచరణ, ప్రచారముల స్వేచ్ఛ:- (1) ప్రజా శాంతికి, నైతికతకు, ఆరోగ్యమునకు మరియు ఈ భాగము యొక్క ఇతర నిబంధనలకు లోబడి, మనస్ఫూర్తిగానుసరించి స్వాతంత్ర్యమునకును, స్వేచ్ఛగా మతము పై విశ్వాసం కలిగి ఉండుటకు, ఆచరించుటకు, ప్రచారము చేయుటకు, ప్రజలందరు సమానముగ హక్కు కలిగి ఉందురు.

(2) ఈ ఆర్టికల్‌నందున్న ఏదియు-

(ఎ) మతాచరణకు సంబంధించిన ఏదైనా ఆర్థిక, విత్తీయ, రాజకీయ, లేక ఇతర లౌకిక కార్యకలాపమును క్రమబద్ధపరచుటకు, లేక పరిమితపరచుటకు;

(బి) సాంఘిక సంక్షేమమునకు మరియు సంస్కరణకు, లేక సార్వజనిక స్వభావముగల హిందూ మత సంస్థలలో హిందువులలోని అన్ని వర్గములకు మరియు శాఖలకు ప్రవేశమును కల్పించు నిబంధన చేయునదైన;

ప్రస్తుతమున్న ఏదైనా శాసనము యొక్క అమలుకు ప్రభావము కలిగించదు లేక అట్టి ఏ శాసనమును చేయుట నుండి ప్రభుత్వమును నివారించదు.

విశదీకరణ-I:- కృపాణములను ధరించుట మరియు తీసుకొని వెళ్ళుట సిక్కు మత ఆచరణలో చేరి ఉన్నట్లు భావింపవలెను.

*** రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (సి), (బి)గా తిరిగి వ్రాయబడినది. (ప్రస్తుతం అమలులో లేదు అమలు తేదీ తరువాత సూచించబడును).

*** రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క సెక్షన్ 3 ద్వారా 'క్లాజ్ (4) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (ఎ),' అను పదములు బ్రాకెట్లు తిరిగి ఉంచబడినవి. (ప్రస్తుతము అమలులో లేదు అమలు తేదీ తరువాత సూచించబడును).

(Part III. — Fundamental Rights)

Explanation-II:- In sub-clause (b) of clause (2), the reference to Hindus shall be construed as including a reference to persons professing the Sikh, Jaina or Buddhist religion, and the reference to Hindu religious institutions shall be construed accordingly.

26. Freedom to manage religious affairs:- Subject to public order, morality and health, every religious denomination or any section thereof shall have the right—

- (a) to establish and maintain institutions for religious and charitable purposes;
- (b) to manage its own affairs in matters of religion;
- (c) to own and acquire movable and immovable property; and
- (d) to administer such property in accordance with law.

27. Freedom as to payment of taxes for promotion of any particular religion:- No person shall be compelled to pay any taxes, the proceeds of which are specifically appropriated in payment of expenses for the promotion or maintenance of any particular religion or religious denomination.

28. Freedom as to attendance at religious instruction or religious worship in certain educational institutions:- (1) No religious instruction shall be provided in any educational institution wholly maintained out of State funds.

(2) Nothing in clause (1) shall apply to an educational institution which is administered by the State but has been established under any endowment or trust which requires that religious instruction shall be imparted in such institution.

(3) No person attending any educational institution recognised by the State or receiving aid out of State funds shall be required to take part in any religious instruction that may be imparted in such institution or to attend any religious worship that may be conducted in such institution or in any premises attached thereto unless such person or, if such person is a minor, his guardian has given his consent thereto.

Cultural and Educational Rights

29. Protection of interests of minorities:- (1) Any section of the citizens residing in the territory of India or any part thereof having a distinct language, script or culture of its own shall have the right to conserve the same.

(2) No citizen shall be denied admission into any educational institution maintained by the State or receiving aid out of State funds on grounds only of religion, race, caste, language or any of them.

(భాగము III.- ప్రాథమిక హక్కులు)

విశదీకరణ-II:- క్లాజ్ (2) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (బి)లో హిందువులను గురించిన నిర్దేశమునందు, సిక్కు, జైన, లేక బౌద్ధ మతములను అనుసరించు వ్యక్తులను గురించిన నిర్దేశము చేరి ఉన్నట్లు అన్వయించుకొనవలెను మరియు హిందూ మత సంస్థలను గురించిన నిర్దేశమును తదనుసారముగ అన్వయించుకొనవలెను.

26. మత వ్యవహారములను నిర్వహించుటకు స్వేచ్ఛ:- ప్రజాశాంతికి, నైతికతకు మరియు ఆరోగ్యమునకు, లోబడి ప్రతి మతమునకు లేక అందలి ఏ ఉపశాఖకైనా, ఈ క్రింది హక్కు ఉండును-

- (ఎ) మత మరియు ధార్మిక ప్రయోజనముల కొరకు సంస్థలను ఏర్పాటు చేయుట మరియు నిర్వహించుట;
- (బి) మత విషయములలో స్వీయ వ్యవహారములను నిర్వహించుకొనుట;
- (సి) స్థిరాస్తిని మరియు చరాస్తిని కలిగి ఉండుట మరియు సంపాదించుట; మరియు
- (డి) అట్టి ఆస్తిని శాసనముననుసరించి నిర్వహించుట.

27. ఏదైనా ప్రత్యేకమైన మతమును ప్రోత్సహించుటకు పన్నుల చెల్లింపును గురించిన స్వాతంత్ర్యము:- ఏదైనా ప్రత్యేకమైన మతమును లేక మత శాఖను ప్రోత్సహించుటకు లేక నిర్వహించుటకు అగు ఖర్చులను భరించుటకై ఏ పన్నుల వలన రాబడి నిర్దిష్టముగా కేటాయించబడతుందో ఆ పన్నులను చెల్లించుటకు ఏ వ్యక్తినీ బలవంత పెట్టరాదు.

28. నిర్ణీతమైన విద్యా సంస్థలలో మత బోధన లేక మత సంబంధమైన ఆరాధన జరుగునప్పుడు హాజరుగటను గురించిన స్వాతంత్ర్యము:- (1) పూర్తిగా ప్రభుత్వ నిధులతో నిర్వహించబడుచున్న ఏ విద్యా సంస్థలోను ఎట్టి మతబోధనను ఏర్పాటు చేయరాదు.

(2) ఏదైనా ధార్మిక సంస్థ లేక ధర్మకర్తల ట్రస్టుచే ఏర్పాటు చేయబడి, ప్రభుత్వము చేత నియంత్రించబడే విద్యా సంస్థలో మత బోధన చేయవలసిన అవసరమున్నట్టి సందర్భంలో, అట్టి విద్యా సంస్థకు క్లాజ్ (1)లో ఉన్నదేదియు వర్తించదు.

(3) ఎవరైనా ఒక వ్యక్తి లేక ఆ వ్యక్తి మైనరైజ్ చే అతని సంరక్షకుని సమ్మతితో తప్ప, ప్రభుత్వముచే గుర్తింపబడిన లేక ప్రభుత్వ నిధుల నుండి సహాయమును పొందుచున్న ఏదైనా విద్యా సంస్థలో జరిగే ఏదైనా మత బోధనలో పాల్గొనవలసినదని లేదా అట్టి సంస్థలో లేక దానికి సంబంధించిన ఏదైనా ఆవరణలో జరుగు ఏదైనా మత సంబంధమైన ఆరాధనకు హాజరుకావలసినని కోరరాదు.

సాంస్కృతిక మరియు విద్యా విషయక హక్కులు

29. అల్పసంఖ్యాక వర్గముల యొక్క ప్రయోజనములకు రక్షణ:- (1) భారతదేశ భూభాగములో లేక అందలి ఏ భాగములోనైన నివసించుచున్న పౌరులలోని ఏదైనా వర్గము వారు తమ విశిష్టమైన భాష, లిపి, లేక సంస్కృతిని కలిగి ఉండి, వారు దానిని కాపాడుకొనుటకు హక్కు కలిగి ఉందురు.

(2) ప్రభుత్వముచే నిర్వహించబడుచున్న, లేక ప్రభుత్వ నిధుల నుండి సహాయము పొందుచున్న ఏ విద్యా సంస్థలోనైనా, కేవలము మతము, జాతి, కులము, భాష కారణములనుబట్టి వాటిలో దేనిని బట్టి, ఏ పౌరునికైనా ప్రవేశమును నిరాకరించరాదు.

(Part III. — Fundamental Rights)

30. Right of minorities to establish and administer educational institutions:- (1) All minorities, whether based on religion or language, shall have the right to establish and administer educational institutions of their choice.

¹[(1A) In making any law providing for the compulsory acquisition of any property of an educational institution established and administered by a minority, referred to in clause (1), the State shall ensure that the amount fixed by or determined under such law for the acquisition of such property is such as would not restrict or abrogate the right guaranteed under that clause.]

(2) The State shall not, in granting aid to educational institutions, discriminate against any educational institution on the ground that it is under the management of a minority, whether based on religion or language.

²[* * * *]

³ [31. Compulsory acquisition of property:- [* * *]]

⁴[Saving of Certain Laws]

⁵**31A. Saving of laws providing for acquisition of estates, etc.:-** ⁶[(1) Notwithstanding anything contained in article 13, no law providing for—

(a) the acquisition by the State of any estate or of any rights therein or the extinguishment or modification of any such rights, or

(b) the taking over of the management of any property by the State for a limited period either in the public interest or in order to secure the proper management of the property, or

(c) the amalgamation of two or more corporations either in the public interest or in order to secure the proper management of any of the corporations, or

1. Inserted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.4 (w.e.f. 19.6.1979).

2. The sub-heading “Right to Property” omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.5 (w.e.f. 20.6.1979).

3. Omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s. 6 (w.e.f. 20.6.1979).

4. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.3 (w.e.f. 3.1.1977).

5. Inserted by the Constitution (First Amendment) Act, 1951, s.4 (with retrospective effect).

6. Substituted by the Constitution (Fourth Amendment) Act, 1955, s.3, for cl.(1) (with retrospective effect).

(భాగము III.- ప్రాథమిక హక్కులు)

30. విద్యా సంస్థలను ఏర్పాటు చేయుటకు మరియు నిర్వహించుటకు అల్పసంఖ్యాక వర్గములకు గల హక్కు:-

(1) మత ప్రాతిపదికపై లేక భాషా ప్రాతిపదికపై ఏర్పడిన అల్ప సంఖ్యాక వర్గముల వారందరు, వారికి నచ్చిన విధంగా విద్యాసంస్థలను స్థాపించుకొనుటకు మరియు నిర్వహించుకొనుటకు హక్కు కలిగి ఉందురు.

¹[(1ఏ) క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించినట్లుగా అల్ప సంఖ్యాక వర్గము ఏర్పాటు చేసిన, నిర్వహించుచున్న, ఒక విద్యా సంస్థ యొక్క ఏదైనా ఆస్తిని నిర్బంధముగా స్వాధీనపరచుటకు పొందుబాటు చేయుటకు ఏదైనా శాసనమును చేయుటలో అట్టి ఆస్తి స్వాధీనము కొరకు, అట్టి శాసనము ద్వారా నిర్ణయించిన లేక దాని క్రింద నిర్ధారించిన మొత్తము, ఆ క్లాజ్ క్రింద హామీయివ్వబడిన హక్కును పరిమితము చేయకుండా లేక రద్దు పరచకుండా ఉండునట్లు ప్రభుత్వము హామీ ఇవ్వవలెను.]

(2) విద్యాసంస్థలకు సహాయము చేయుటలో, అవి మత ప్రాతిపదికపై లేక భాషా ప్రాతిపదికపై ఏర్పడిన అల్ప సంఖ్యాక వర్గము యొక్క నిర్వహణలో ఉన్నదను కారణముతో ఏ విద్యా సంస్థపై ప్రభుత్వము విచక్షణ చూపరాదు.

²[* * * *]

³[31. ఆస్తి యొక్క నిర్బంధ స్వాధీనము:- [* * *]]

⁴[కొన్ని శాసనములకు మినహాయింపు]

⁵31ఏ. ఎస్టేట్లు మొదలగు వాటిని పొందుట కొరకు పొందుబాటు చేసిన శాసనములకు మినహాయింపు:-

⁶[(1) 13వ ఆర్టికల్లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ-

(ఎ) ప్రభుత్వముచే ఏదైనా ఎస్టేటును లేక దానిలోని ఏదైనా హక్కులను స్వాధీనము చేసుకొనుటకు లేక ఏదైనా అట్టి హక్కులను రద్దు చేయుట, లేక మార్పు చేయుట కొరకు, లేక

(బి) ప్రజాప్రయోజనమునకు లేక ఆస్తి యొక్క సముచిత నిర్వహణకు, ఏదైనా ఆస్తి యొక్క నిర్వహణను పరిమితకాలము వరకు ప్రభుత్వము చేపట్టుట కొరకు, లేక

(సి) ప్రజాప్రయోజనమునకు లేక ఏదైనా కార్పొరేషనుల సముచిత నిర్వహణకు రెండు లేక అంతకుమించిన కార్పొరేషనుల విలీనం కొరకు, లేక

1. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 19.06.1979 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా "ఆస్తి హక్కు" అను ఉప-శీర్షిక 20.06.1979 నుండి వదిలివేయబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా 20.06.1979 నుండి వదిలివేయబడినది.

4. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 03.01.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

5. రాజ్యాంగ (ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1951 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా గతకాలిక ప్రభావముతో చొప్పించబడినది.

6. రాజ్యాంగ (నలభై సవరణ) చట్టము, 1955 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (ఎల్) ద్వారా గతకాలిక ప్రభావముతో ఉంచబడినది.

(Part III. — Fundamental Rights)

(d) the extinguishment or modification of any rights of managing agents, secretaries and treasurers, managing directors, directors or managers of corporations, or of any voting rights of shareholders thereof, or

(e) the extinguishment or modification of any rights accruing by virtue of any agreement, lease or licence for the purpose of searching for, or winning, any mineral or mineral oil, or the premature termination or cancellation of any such agreement, lease or licence, shall be deemed to be void on the ground that it is inconsistent with, or takes away or abridges any of the rights conferred by ¹[article 14 or article 19]:

Provided that where such law is a law made by the Legislature of a State, the provisions of this article shall not apply thereto unless such law, having been reserved for the consideration of the President, has received his assent:]

²[Provided further that where any law makes any provision for the acquisition by the State of any estate and where any land comprised therein is held by a person under his personal cultivation, it shall not be lawful for the State to acquire any portion of such land as is within the ceiling limit applicable to him under any law for the time being in force or any building or structure standing thereon or appurtenant thereto, unless the law relating to the acquisition of such land, building or structure, provides for payment of compensation at a rate which shall not be less than the market value thereof.]

(2) In this article,—

³[(a) the expression “estate” shall, in relation to any local area, have the same meaning as that expression or its local equivalent has in the existing law relating to land tenures in force in that area and shall also include—

1. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.7 for “article 14, article 19 or article 31” (w.e.f. 20.6.1979).

2. Inserted by the Constitution (Seventeenth Amendment) Act, 1964, s.2 (w.e.f. 20.6.1964).

3. Substituted by *ibid.*, for sub-clause (a) (with retrospective effect).

(భాగము III.- ప్రాథమిక హక్కులు)

(డి) కార్పొరేషనుల యొక్క నిర్వాహక ఏజెంట్లు, కార్యదర్శుల మరియు కోశాధికారుల, నిర్వాహక (మేనేజింగు) డైరెక్టర్లు, డైరెక్టరుల లేక నిర్వాహకుల హక్కులను లేక కార్పొరేషనుల యొక్క వాటాదారుల ఓటింగు హక్కులను రద్దు చేయుట కొరకు లేక మార్పు చేయుట కొరకు, లేక

(ఇ) ఏదైనా ఖనిజము లేక ఖనిజ తైలమును వెతుకుటకు లేక వెలికితీసిన ఖనిజాన్ని పొందుట కొరకు ఒప్పందము, కౌలు, లేక లైసెన్సు ఆధారంగా సమకూరిన ఏదైనా హక్కులను రద్దు చేయుటను లేక మార్పు చేయుటను లేక అట్టి ఒప్పందము, కౌలు లేక లైసెన్సును సమయమునకు ముందే సమాప్తము చేయుటను లేక రద్దు చేయుటను పొందుపరచునట్టి ఏదైనా శాసనమును, ¹[14వ ఆర్టికల్ లేక 19వ ఆర్టికల్] ద్వారా ఈయబడిన ఏదైనా హక్కులకు పరస్పర విరుద్ధంగా ఉన్నదని లేక అట్టి హక్కులలో దేనినైనను తీసివేయునని, లేక తగ్గించుననే కారణముతో చెల్లనిదిగా భావించరాదు:

అయితే అట్టి శాసనము, ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలిచే చేయబడినదైన యెడల, రాష్ట్రపతి పరిశీలన కొరకై ప్రత్యేకింపబడి ఆయన అనుమతిని పొందితే తప్ప, ఈ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలు దానికి వర్తించవు:]

²[అంతేకాక ప్రభుత్వముచే ఏదైనా ఎస్టేటును స్వాధీనము చేసుకొనుటకు ఏదైనా శాసనము ఏదైనా నిబంధన చేసినపుడు మరియు ఆ ఎస్టేటులో చేరిన ఏదైనా భూమి ఒక వ్యక్తి యొక్క స్వంత సేద్యము క్రిందనున్న యెడల, అట్టి స్వాధీనమునకు సంబంధించిన శాసనములో మార్కెటు విలువకు తగ్గని రేటు చొప్పున నష్టపరిహారము చెల్లించుటకు నిబంధనలు ఉంటేనే తప్ప, ఆ సమయమున అమలులోనున్న ఏదైనా శాసనము క్రింద అతనికి వర్తించేడి గరిష్ఠ పరిమితిలోపున ఉన్న భూమిలోని ఏదైనా భాగమును, దానిపై గల లేక దానికి చెందియున్న ఏదైనా భవనమును లేదా కట్టడమును, ప్రభుత్వము స్వాధీనము చేసుకొనుట శాసన సమ్మతము కాదు.]

(2) ఈ ఆర్టికల్లో,-

³[(ఎ) ఏదైనా స్థానిక ప్రాంతమునకు సంబంధించి, “ఎస్టేటు” అను పదమునకు, ఆ ప్రాంతము నందు ఉన్న భూమి కౌళ్లకు సంబంధించి అమలులో ఉన్న శాసనములో ఆ పదమునకు లేదా స్థానికంగా ఉన్న సమానమైన పదమునకు ఏ అర్థము కలదో ఆ అర్థమునే కలిగి ఉండును, మరియు దానిలో ఈ క్రిందివి కూడ చేరి ఉండును:-

1. రాజ్యాంగ (సలుబది నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా “14వ ఆర్టికల్, 19వ ఆర్టికల్ లేక 31వ ఆర్టికల్” అను పదములకు బదులుగా 20.06.1979 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (పదిహేడవ సవరణ) చట్టము, 1964 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 20.06.1964 నుండి చొప్పించబడినది.

3. అదే చట్టపు 2వ సెక్షన్ ద్వారా సబ్-క్లాజ్ (ఎ)కు బదులుగా గత కాలిక ప్రభావముతో ఉంచబడినది.

(Part III. — Fundamental Rights)

(i) any jagir, inam or muafi or other similar grant and in the States of ¹[Tamil Nadu] and Kerala, any janmam right;

(ii) any land held under ryotwari settlement;

(iii) any land held or let for purposes of agriculture or for purposes ancillary thereto, including waste land, forest land, land for pasture or sites of buildings and other structures occupied by cultivators of land, agricultural labourers and village artisans;]

(b) the expression “rights”, in relation to an estate, shall include any rights vesting in a proprietor, sub-proprietor, under-proprietor, tenure-holder, ²[raiyat, under-raiyat] or other intermediary and any rights or privileges in respect of land revenue.]

1. Substituted by the Madras State (Alteration of Name) Act, 1968 (53 of 1968), s. 4, for “Madras” (w.e.f. 14-1-1969).

2. Inserted by the Constitution (Fourth Amendment) Act, 1955, s. 3 (with retrospective effect).

(భాగము III.- పాఠమిక హక్కులు)

(i) ఏదైనా జాగీరు, ఇనాం, లేక మాఫీ, లేక ఇతర అదే విధమైన గ్రాంటు మరియు ¹[తమిళనాడు], కేరళ రాష్ట్రములలో ఏదైనా జన్మమ్ హక్కు;

(ii) రైతు వారీ పరిష్కారము క్రింద కలిగి ఉన్న ఏదైనా భూమి;

(iii) బంజరు భూమి, అటవీ భూమి, పచ్చికబయళ్ల భూమి లేక కర్షకులు లేక వ్యవసాయ కూలీలు, మరియు చేతి వృత్తుల వారు ఆక్రమించుకొనిన భవనములు మరియు ఇతర కట్టడములు ఉన్న స్థలములతో సహా, వ్యవసాయ లేక దాని అనుబంధ ప్రయోజనముల కొరకు కలిగి ఉన్న లేక కౌలుకు ఇచ్చిన ఏదైనా భూమి;

(బి) ఎస్టేటుకు సంబంధించి “హక్కులు” అను పదము నందు యజమాని, సహ యజమాని, ఉప యజమాని, కౌలుదారు, ²[రైతు, రైతు క్రింది రైతు] లేక ఇతర మధ్యవర్తికి ఉండునట్టి ఏదైన హక్కులు మరియు భూమిశిస్తును గురించిన ఏదైన హక్కులు లేక విశేషాధికారములు చేరి ఉండును.]

1. మద్రాసు రాష్ట్ర (పేరు మార్పు) చట్టము, 1968 (1968లోని 53వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా “మద్రాసు”కు బదులుగా 14.01.1969 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1955 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా గతకాలిక ప్రభావముతో చొప్పించబడినది.

(Part III. — Fundamental Rights)

¹[**31B. Validation of certain Acts and Regulations:-** Without prejudice to the generality of the provisions contained in article 31A, none of the Acts and Regulations specified in the Ninth Schedule nor any of the provisions thereof shall be deemed to be void, or ever to have become void, on the ground that such Act, Regulation or provision is inconsistent with, or takes away or abridges any of the rights conferred by, any provisions of this Part, and notwithstanding any judgment, decree or order of any court or Tribunal to the contrary, each of the said Acts and Regulations shall, subject to the power of any competent Legislature to repeal or amend it, continue in force.]

²[**31C. Saving of laws giving effect to certain directive principles:-** Notwithstanding anything contained in article 13, no law giving effect to the policy of the State towards securing ³[all or any of the principles laid down in Part IV] shall be deemed to be void on the ground that it is inconsistent with, or takes away or abridges any of the rights conferred by ⁴[article 14 or article 19]; ⁵[and no law containing a declaration that it is for giving effect to such policy shall be called in question in any court on the ground that it does not give effect to such policy]:

Provided that where such law is made by the Legislature of a State, the provisions of this article shall not apply thereto unless such law, having been reserved for the consideration of the President, has received his assent.]

1. Inserted by the Constitution (First Amendment) Act, 1951, s. 5 (w.e.f. 18-6-1951).

2. Ins. by the Constitution (Twenty-fifth Amendment) Act, 1971, s. 3. (w.e.f. 20-4-1972).

3. Subs. by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s. 4, for — the principles specified in clause (b) or clause (c) of article 39 (w.e.f. 3-1-1977). Section 4 has been declared invalid by the Supreme Court in *Minerva Mills Ltd. and others Vs. Union of India and others* (1980) s. 2, AIR 1980 SC 1789.

4. Subs. by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s. 8 for — article 14, article 19 or article 31 (w.e.f. 20-6-1979).

5. In *Kesavananda Bharati Vs. the State of Kerala* (1973). AIR 1973 SC 1461, the Supreme Court had held the provisions in italics to be invalid.

(భాగము III.- ప్రాథమిక హక్కులు)

¹[31బీ. నిర్ణీతమైన చట్టములకు మరియు వినియోగములకు చెల్లుబాటును కలుగజేయుట:- 31ఏ ఆర్టికల్‌లో గల నిబంధనల సాధారణతకు ప్రతికూలత కలుగకుండ, తొమ్మిదవ షెడ్యూల్‌లో నిర్దిష్టపరచిన ఏవైనా చట్టములు, వినియోగములు, వాటి యొక్క ఏవైనా నిబంధనలు, ఈ భాగములోని ఏవైనా నిబంధనల ద్వారా ఇవ్వబడిన ఏవైనా హక్కులకు పరస్పర విరుద్ధంగా ఉన్నవని లేక ఆ హక్కులలోని వేటిని తీసివేయునని, లేక తగ్గించుననే కారణముతో అట్టి చట్టము, వినియోగము లేక నిబంధనను చెల్లనిదిగా లేదా ఎప్పటికీ చెల్లనిదిగా ఉండునని భావించరాదు మరియు ఏదైనా న్యాయస్థానము లేక ట్రిబ్యునలు యొక్క ఏదైనా తీర్పు, డిక్రీ, లేక ఉత్తర్వు దానికి విరుద్ధముగా ఉన్నప్పటికీ, దానిని రద్దు లేక సవరణ చేయుటకు ఏదైనా సమర్థ శాసనమండలికి గల అధికారమునకు లోబడి, అమలునందు కొనసాగవలెను.]

²[31సీ. కొన్ని ఆదేశిక సూత్రములను అమలుపరచు శాసనముల మినహాయింపు:- 13వ ఆర్టికల్‌లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, ³[భాగము-IVలో పేర్కొనబడిన సూత్రములన్నింటిని లేదా వాటిలో కొన్నింటిని] సాధించుట కొరకైన ప్రభుత్వ విధానమును అమలుపరచు ఏ శాసనమునైనా ⁴[14వ ఆర్టికల్ లేక 19వ ఆర్టికల్] ద్వారా ఈయబడిన ఏవైనా హక్కులకు పరస్పర విరుద్ధంగా ఉన్నదని లేక ఆ హక్కులలో దేనినైనను తీసివేయునని లేక తగ్గించుననే కారణముతో చెల్లనిదని భావించరాదు, ⁵[మరియు అట్టి విధానమును అమలు పరచుటకైనదనే ప్రకటనతో కూడిన ఏ శాసనమును, శాసనమును, అది అట్టి విధానమును అమలు పరచదను కారణముపై ఏ న్యాయస్థానము లోను ప్రశ్నించరాదు:]

అయితే అట్టి శాసనము ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలిచే చేయబడిన యెడల, రాష్ట్రపతి పరిశీలన కొరకై ప్రత్యేకింపబడి ఆయన అనుమతిని పొందిననే తప్ప, దానికి ఈ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలు వర్తించవు.]

1. రాజ్యాంగ (ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1951 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా చేపించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఇరవై ఐదవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 20.4.1972 నుండి చేపించబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా “39వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (బి) లేక క్లాజ్ (సి)లో నిర్దిష్టమైన సూత్రములు” అను పదములు, బ్రాకెట్టు, అక్షరములు మరియు అంకెలకు బదులుగా 3.1.1977 నుండి ఉంచబడినవి. మినర్వమిల్స్ లిమిటెడ్ మరియు ఇతరులు వర్సెస్ యూనియన్ ఆఫ్ ఇండియా మరియు ఇతరులు (1980) 2 ఎస్.సి.సి 591లో సర్వోన్నత న్యాయస్థానము 4వ సెక్షన్‌ను చెల్లనిదిగా ప్రఖ్యానించినది.

4. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 8వ సెక్షన్ ద్వారా “ఆర్టికల్ 14, ఆర్టికల్ 19 లేక ఆర్టికల్ 31”, అను పదములు మరియు అంకెలకు బదులుగా ఆర్టికల్ 14, ఆర్టికల్ 19 అను పదములు మరియు అంకెలు 20.6.1979 నుండి ఉంచబడినవి.

5. కేశవానంద భారతి వర్సెస్ కేరళా రాష్ట్రం, 1973. ఏ.ఐ.ఆర్.1973 సుప్రీమ్ కోర్టు, 1461, ఇటాలిక్స్‌లోని నిబంధనలు చెల్లనివని సుప్రీంకోర్టు అభిప్రాయపడినది.

(Part III. — Fundamental Rights)

¹**31D. [Saving of laws in respect of anti-national activities.]**:- Omitted by the Constitution (Forty-third Amendment) Act, 1977, s.2 (w.e.f. 13.4.1978).

Right to Constitutional Remedies

32. Remedies for enforcement of rights conferred by this Part:- (1) The right to move the Supreme Court by appropriate proceedings for the enforcement of the rights conferred by this Part is guaranteed.

(2) The Supreme Court shall have power to issue directions or orders or writs, including writs in the nature of habeas corpus, mandamus, prohibition, quo warranto and certiorari, whichever may be appropriate, for the enforcement of any of the rights conferred by this Part.

(3) Without prejudice to the powers conferred on the Supreme Court by clauses (1) and (2), Parliament may by law empower any other court to exercise within the local limits of its jurisdiction all or any of the powers exercisable by the Supreme Court under clause (2).

(4) The right guaranteed by this article shall not be suspended except as otherwise provided for by this Constitution.

²**[32A. Constitutional validity of State laws not to be considered in proceedings under article 32.]**:- Omitted by the Constitution (Forty-third Amendment) Act, 1977, s.3 (w.e.f. 13.4.1978).

³**[33. Power of Parliament to modify the rights conferred by this Part in their application to Forces, etc.]**:- Parliament may, by law, determine to what extent any of the rights conferred by this Part shall, in their application to,—

- (a) the members of the Armed Forces; or
- (b) the members of the Forces charged with the maintenance of public order; or
- (c) persons employed in any bureau or other organisation established by the State for purposes of intelligence or counter intelligence; or

1. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.5 (w.e.f. 3-1-1977) and Omitted by the Constitution (Forty-third Amendment) Act, 1977, s.2 (w.e.f. 13.4.1978).

2. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.6 (w.e.f. 1-2-1977) and Omitted by the Constitution (Forty-third Amendment) Act, 1977, s.3 (w.e.f. 13.4.1978).

3. Substituted by the Constitution (Fiftieth Amendment) Act, 1984, s.2 (w.e.f. 11-9-1984).

(భాగము III.- ప్రాథమిక హక్కులు)

¹ 31డి. [జాతి వ్యతిరేక కార్యకలాపములకు సంబంధించిన శాసనముల మినహాయింపు]:- రాజ్యాంగ (నలభై-మూడవ సవరణ) చట్టము, 1977 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 13.04.1978 నుండి వదిలివేయబడినది.

రాజ్యాంగ పరిరక్షణ హక్కు

32. ఈ భాగము ద్వారా ఇవ్వబడిన హక్కులను అమలు పరచుటకు పరిరక్షణ:- (1) ఈ భాగము ద్వారా ఇవ్వబడిన హక్కులను అమలు పరచుటకు సముచిత చర్యల ద్వారా సర్వోన్నత న్యాయస్థానమును ఆశ్రయించే హక్కుకు హామీ ఇవ్వబడినది.

(2) ఈ భాగము ద్వారా ఇవ్వబడిన ఏదైనా హక్కులను అమలు పరచుట కొరకు ఆదేశములను, లేక ఉత్తరువులను లేక బందీ ప్రత్యక్ష (హెబియస్ కార్పస్), పరమాదేశ (మాండమస్), ప్రతిషేధ (ప్రాహిబిషన్), అధికార పుచ్చ (కో వారంట్) మరియు ఉత్పేషణ (సర్మియోరారి) స్వభావముగల అధిలేఖల (రిట్ల)తో సహా అధిలేఖలను, వీటిలో సరైన దానిని జారీచేయుటకు సర్వోన్నత న్యాయస్థానము అధికారము కలిగి ఉండును.

(3) క్లాజ్ (1) మరియు (2)ల ద్వారా సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు ఇవ్వబడిన అధికారములకు పక్షపాతము చూపకుండు క్లాజ్ (2) క్రింద సర్వోన్నత న్యాయస్థానముచే వినియోగింపబడదగు అధికారములన్నిటిని లేక వాటిలో వేటినిదాని అధికార పరిధిలోని స్థానిక హద్దులలో వినియోగించు అధికారమును, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఏదైనా ఇతర న్యాయస్థానమునకు ఈయవచ్చును.

(4) ఈ ఆర్టికల్ ద్వారా హామీ ఈయబడిన హక్కును ఈ రాజ్యాంగంచే ఇతర విధముగా పొందుపరిస్తేనే తప్ప, నిలిపి వేయరాదు.

² 32ఏ. [ప్రభుత్వ శాసనముల యొక్క రాజ్యాంగపరమైన చెల్లుబాటును 32వ ఆర్టికల్ క్రింది చర్యలలో పరిగణనలోనికి తీసుకొనరాదు]:- రాజ్యాంగ (నలభై-మూడవ సవరణ) చట్టము, 1977 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 13.04.1978 నుండి వదిలివేయబడినది.

³ [33. ఈ భాగము ద్వారా ఇచ్చిన హక్కులను సాయుధ బలగములకు వర్తింపజేయునప్పుడు వాటిని మార్పుటకు పార్లమెంటుకు అధికారము:- ఈ భాగము ద్వారా ఈయబడిన హక్కులలో వేటినిదాని-

(ఎ) సాయుధ బలగములకు చెందిన సభ్యులకు; లేక

(బి) శాంతి భద్రతల పరిరక్షణా భారము వహించు సాయుధ బలగములకు చెందిన సభ్యులకు; లేక

(సి) రహస్య సమాచారము కొరకు లేక ప్రతి రహస్య సమాచారము కొరకు ప్రభుత్వము ఏర్పాటు చేసిన ఏదైనా సంస్థలో లేదా ఇతర వ్యవస్థలో నియమించబడిన వ్యక్తులకు; లేక

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడి, రాజ్యాంగ (నలభై-మూడవ సవరణ) చట్టము, 1977 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 13.04.1978 నుండి వదిలివేయబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా 1.2.1977 నుండి చొప్పించబడి, రాజ్యాంగ (నలభై-మూడవ సవరణ) చట్టము, 1977 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 13.04.1978 నుండి వదిలివేయబడినది.

3. రాజ్యాంగ (యాభైయవ సవరణ) చట్టము, 1984 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 11.9.1984 నుండి ఉంచబడినది.

(Part III. — Fundamental Rights)

(d) person employed in, or in connection with, the telecommunication systems set up for the purposes of any Force, bureau or organisation referred to in clauses (a) to (c), be restricted or abrogated so as to ensure the proper discharge of their duties and the maintenance of discipline among them.]

34. Restriction on rights conferred by this Part while martial law is in force in any area:- Notwithstanding anything in the foregoing provisions of this Part, Parliament may by law indemnify any person in the service of the Union or of a State or any other person in respect of any act done by him in connection with the maintenance or restoration of order in any area within the territory of India where martial law was in force or validate any sentence passed, punishment inflicted, forfeiture ordered or other act done under martial law in such area.

35. Legislation to give effect to the provisions of this Part:- Notwithstanding anything in this Constitution,—

(a) Parliament shall have, and the Legislature of a State shall not have, power to make laws—

(i) with respect to any of the matters which under clause (3) of article 16, clause (3) of article 32, article 33 and article 34 may be provided for by law made by Parliament; and

(ii) for prescribing punishment for those acts which are declared to be offences under this Part, and Parliament shall, as soon as may be after the commencement of this Constitution, make laws for prescribing punishment for the acts referred to in sub-clause (ii);

(b) any law in force immediately before the commencement of this Constitution in the territory of India with respect to any of the matters referred to in sub-clause (i) of clause (a) or providing for punishment for any act referred to in sub-clause (ii) of that clause shall, subject to the terms thereof and to any adaptations and modifications that may be made therein under article 372, continue in force until altered or repealed or amended by Parliament.

Explanation:- In this article, the expression “law in force” has the same meaning as in article 372.

(భాగము III.- ప్రాథమిక హక్కులు)

(డి) (ఎ) నుండి (సి) వరకు గల క్లాజ్‌లలో నిర్దేశించిన ఏదైనా సాయుధబలగము, సంస్థ లేక వ్యవస్థ కొరకై ఏర్పాటు చేసిన టెలికమ్యూనికేషను వ్యవస్థలలో నియమించబడిన లేదా వాటికి సంబంధించిన వ్యక్తులకు, వర్తింపజేయుటలో, వారి విధులను సరిగా నిర్వహించుటకు, వారి మధ్య క్రమశిక్షణను కట్టుదిట్టము చేయుటకై ఆ హక్కులను ఎంతమేరకు పరిమిత పరచవలెనో లేక రద్దు చేయవలెనో పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ధారణ చేయవచ్చును.]

34. ఏదైనా ప్రాంతములో సైనిక శాసనము అమలులో ఉన్నప్పుడు ఈ భాగము ద్వారా ఇవ్వబడిన హక్కులపై పరిమితులు:- ఈ భాగములో పైన చెప్పిన నిబంధనలలో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, భారతదేశ భూభాగములోని ఏదైనా ప్రాంతములో సైనిక శాసనము అమలులో ఉన్నచో, కేంద్రము లేక ఒక రాష్ట్రము యొక్క సర్వీసులోనున్న ఎవరైనా వ్యక్తి ఆ ప్రాంతములో శాంతి భద్రతలను కాపాడుటకు లేక పునరుద్ధరించుట సంబంధించి చేసిన ఏదైనా కార్యమును గురించి పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా అతనికి నష్టపరిహారం చెల్లించవచ్చును లేక అట్టి ప్రాంతములో సైనిక శాసనము క్రింద చేసిన ఏదైనా దండన ఉత్తరువును, విధించిన ఏదైనా శిక్షను, జప్తు కొరకు చేసిన ఉత్తరువు, లేక చేసిన ఏదైనా ఇతర కార్యమును చెల్లుబాటు చేయవచ్చును.

35. ఈ భాగము యొక్క నిబంధనలను అమలు పరచుటకు శాసన నిర్మాణము:- ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమి ఉన్నప్పటికీ-

(ఎ)(i) 16వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (3), 32వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (3), 33 మరియు 34వ ఆర్టికల్‌ల క్రింద పార్లమెంటు చేయు శాసనము ద్వారా, పొందుపరచదగిన విషయములలో దేనిని గురించైనా శాసనములను చేయుటకు; మరియు

(ii) ఈ భాగము క్రింద నేరములుగా ప్రకటించిన కార్యములకు శిక్షను నిర్ణయించుట కొరకైన శాసనములను చేయుటకు, పార్లమెంటు అధికారమును కలిగి ఉండును మరియు రాష్ట్ర శాసన మండలి ఆ అధికారమును కలిగి ఉండును. ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు తరువాత, పార్లమెంటు వీలైనంత త్వరగా సబ్-క్లాజ్ (ii)లో నిర్దేశించిన కార్యములకు శిక్షను నిర్ణయిస్తూ శాసనములను చేయవలెను.

(బి) క్లాజ్ (ఎ) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (i)లో నిర్దేశించిన ఏదైనా విషయమునకు సంబంధించి లేక ఆ క్లాజ్ యొక్క సబ్-క్లాజ్ (ii)లో నిర్దేశించిన ఏదైనా కార్యమునకు శిక్షను పొందుపరచునటువంటి, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు భారతదేశ భూభాగమునందు అమలులోనున్న ఏదైనా శాసనము, దానిలోని నిబంధనలకు, 372వ ఆర్టికల్ క్రింద దానిలో చేయు అనుకూల సవరణ మరియు మార్పులకు లోబడి, పార్లమెంటు సదరు మార్పు లేక రద్దు లేక సవరణ చేయునంత వరకు అది అమలునందు కొనసాగవలెను.

విశదీకరణ:- ఈ ఆర్టికల్‌నందు “అమలులోనున్న శాసనము” అను పదబంధమునకు, 372వ ఆర్టికల్‌లో ఆ పదబంధమునకు ఏ అర్థము కలదో ఆ అర్థమునే కలిగి ఉండును.

PART-IV

DIRECTIVE PRINCIPLES OF STATE POLICY

36. Definition:- In this Part, unless the context otherwise requires, —the State” has the same meaning as in Part III.

37. Application of the principles contained in this Part:- The provisions contained in this Part shall not be enforceable by any court, but the principles therein laid down are nevertheless fundamental in the governance of the country and it shall be the duty of the State to apply these principles in making laws.

38. State to secure a social order for the promotion of welfare of the people:-
¹[(1)] The State shall strive to promote the welfare of the people by securing and protecting as effectively as it may a social order in which justice, social, economic and political, shall inform all the institutions of the national life.

²[(2) The State shall, in particular, strive to minimise the inequalities in income, and endeavour to eliminate inequalities in status, facilities and opportunities, not only amongst individuals but also amongst groups of people residing in different areas or engaged in different vocations.]

39. Certain principles of policy to be followed by the State:- The State shall, in particular, direct its policy towards securing—

- (a) that the citizens, men and women equally, have the right to an adequate means of livelihood;
- (b) that the ownership and control of the material resources of the community are so distributed as best to subserve the common good;
- (c) that the operation of the economic system does not result in the concentration of wealth and means of production to the common detriment;
- (d) that there is equal pay for equal work for both men and women;
- (e) that the health and strength of workers, men and women, and the tender age of children are not abused and that citizens are not forced by economic necessity to enter avocations unsuited to their age or strength;

1. Article 38 renumbered as clause (1) thereof by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.9 (w.e.f. 20.6.1979).

2. Inserted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.9 (w.e.f. 20.6.1979).

భాగము - IV

ప్రభుత్వ విధానము యొక్క ఆదేశిక సూత్రములు

36. నిర్వచనము:- ఈ భాగములో సందర్భము ఇతర విధముగా కోరితేనే తప్ప, 'ప్రభుత్వము' అను పదమునకు భాగము 3లో ఆ పదమునకు ఏ అర్థము కలదో ఆ అర్థమునే కలిగి ఉండును.

37. ఈ భాగములోగల సూత్రముల వర్తింపు:- ఈ భాగములోని నిబంధనలు ఏ న్యాయస్థానము అమలు జరుపదగినవి కావు, కాని వీటిలో పేర్కొనిన సూత్రములు దేశ పరిపాలనకు మూలాధారములైనప్పటికీ, మరియు శాసనములను చేయుటలో వాటిని వర్తింపజేయుట ప్రభుత్వము యొక్క కర్తవ్యమై ఉండవలెను.

38. ప్రభుత్వము, ప్రజా సంక్షేమమును పెంపొందించు సామాజిక వ్యవస్థను నెలకొల్పుట:- ¹[(1)] జాతీయ జీవనములోని అన్ని సంస్థల సామాజిక, ఆర్థిక మరియు రాజకీయ న్యాయముతో సామాజిక భద్రతను వీలైనంత ప్రభావవంతంగా నిర్వహించడం ద్వారా మరియు, దానిని రక్షించుట ద్వారా, ప్రభుత్వము ప్రజా సంక్షేమమును పెంపొందించుటకు పాటుపడవలెను.

²[(2) ప్రభుత్వము, ప్రత్యేకించి, ఆదాయములోని అసమానతలను తగ్గించుటకు పాటుపడవలెను, మరియు వివిధ ప్రాంతములందు నివశించుచున్న లేక వెర్వేరు వృత్తులను చేపట్టిన వ్యక్తుల మధ్యమాత్రమే కాకుండా ప్రజాసమూహముల మధ్య కూడా హోదా, సౌకర్యములు మరియు అవకాశములలోని అసమానతలను తొలగించుటకు ప్రయత్నించవలెను.]

39. ప్రభుత్వము అనుసరించవలసిన విధానమును గురించిన కొన్ని సూత్రములు:- ప్రభుత్వము, ప్రత్యేకించి ఈ క్రింది వాటిని సాధించుటకైన తన విధానమును రూపొందించవలెను, అవేవనగా-

- (ఎ) స్త్రీ, పురుష భేదము లేకుండా పౌరులందరూ సమానంగా తగిన జీవనాధారమును కలిగి ఉండు హక్కు;
- (బి) సమాజమునకు ఉపయోగపడు సహజవనరులపై యాజమాన్యత్వము మరియు నియంత్రణను సమష్టి సంక్షేమము కొరకు అందరికీ సమానముగా పంపిణీ చేయుట;
- (సి) ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క నిర్వహణ వలన జనసామాన్యమునకు నష్టము కలిగించు విధంగా సంపద మరియు ఉత్పత్తి సాధనము కేంద్రీకృతము కాకుండుట;
- (డి) స్త్రీ పురుషులు ఇద్దరికీ సమానమైన పనికి సమానమైన వేతనము లభించుట;
- (ఇ) స్త్రీ పురుష కార్మికుల ఆరోగ్యము, శరీరధారుధ్యము మరియు పిల్లల శ్రమశక్తిని దుర్వినియోగము చేయకుండుట, మరియు వారి ఆర్థిక అవసరాల దృష్ట్యా తమ వయస్సునకు లేక శరీరధారుధ్యమునకు సరిపడని పనులలో చేరుటకు పౌరులను బలవంత పెట్టకుండుట.

1. రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 9వ సెక్షన్ ద్వారా ఆదిలోపున్న 38వ ఆర్టికల్‌ను క్లాజ్ (1)గా తిరిగి అంకె వేయబడినది. (20.6.1979 నుండి అమలులోనికి వచ్చినది).

2. అదే చట్టపు 9వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part IV. — Directive Principles of State Policy)

¹[(f) that children are given opportunities and facilities to develop in a healthy manner and in conditions of freedom and dignity and that childhood and youth are protected against exploitation and against moral and material abandonment.]

²[39A. **Equal justice and free legal aid:-** The State shall secure that the operation of the legal system promotes justice, on a basis of equal opportunity, and shall, in particular, provide free legal aid, by suitable legislation or schemes or in any other way, to ensure that opportunities for securing justice are not denied to any citizen by reason of economic or other disabilities.]

40. Organisation of village panchayats:- The State shall take steps to organise village panchayats and endow them with such powers and authority as may be necessary to enable them to function as units of self-government.

41. Right to work, to education and to public assistance in certain cases:- The State shall, within the limits of its economic capacity and development, make effective provision for securing the right to work, to education and to public assistance in cases of unemployment, old age, sickness and disablement, and in other cases of undeserved want.

42. Provision for just and humane conditions of work and maternity relief:- The State shall make provision for securing just and humane conditions of work and for maternity relief.

43. Living wage, etc., for workers:- The State shall endeavour to secure, by suitable legislation or economic organisation or in any other way, to all workers, agricultural, industrial or otherwise, work, a living wage, conditions of work ensuring a decent standard of life and full enjoyment of leisure and social and cultural opportunities and, in particular, the State shall endeavour to promote cottage industries on an individual or co-operative basis in rural areas.

1. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.7, for cl. (f) (w.e.f. 3.1.1977).

2. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.8 (w.e.f. 3.1.1977).

(భాగము IV.- ప్రభుత్వ విధానము యొక్క ఆదేశిక సూత్రములు)

¹[**(ఎఫ్)** పిల్లలకు ఆరోగ్యకరమైన రీతిలో, గౌరవ ప్రదమైన మరియు స్వేచ్ఛాయుతమైన పరిస్థితులలో అభివృద్ధి చెందు అవకాశములను మరియు సౌకర్యములను కల్పించుట; మరియు బాల్య, యౌవనములను దోషిడి, నైతిక మరియు భౌతిక పరిత్యాగము నుండి కాపాడుట.]

²[**39ఏ. సమాన న్యాయము, ఉచిత న్యాయ సహాయము:-** సమానావకాశ ప్రాతిపదికపై న్యాయమును శాసన బద్ధమైన రీతిలో నిర్వహించబడునట్లు ప్రభుత్వము కట్టుదిట్టము చేయవలెను; మరియు ప్రత్యేకముగ, ఆర్థిక లేక ఇతర ప్రతిబంధకముల కారణమున ఏ పౌరుడు న్యాయమును పొందు అవకాశములను కొల్పోకుండా హామీ ఇచ్చుటకు తగిన శాసన నిర్మాణము, లేక పథకముల ద్వారా లేదా ఏదైనా ఇతర విధముగా ఉచిత న్యాయ సహాయమును సమకూర్చవలెను.]

40. గ్రామ పంచాయితీల వ్యవస్థీకరణ:- గ్రామ పంచాయితీలను వ్యవస్థీకరించి, అవి స్వపరిపాలనా యూనిట్లుగా పనిచేయుటకు వాటికి అవసరమగు అధికారములను మరియు అధికార సంస్థలను ఇచ్చుటకు ప్రభుత్వము చర్యలను తీసుకొనవలెను.

41. పనికి, విద్యకు మరియు నిర్ణీతమైన సందర్భములలో ప్రభుత్వ సహాయమునకు హక్కు:- ప్రభుత్వము, దాని ఆర్థికస్థామత మరియు అభివృద్ధి పరిమితుల మేరకు పనిచేయు హక్కును, విద్యనేర్చుకొను హక్కును మరియు నిరుద్యోగము, వృద్ధాప్యము, అనారోగ్యము, అంగవైకల్యము మరియు ఇతర విధములైన అయోగ్యతలు కలిగిన సందర్భములలో ప్రభుత్వ సహాయమును పొందు హక్కును కల్పించుటకు కట్టుదిట్టమైన ఏర్పాటు చేయవలెను.

42. పని విషయములో న్యాయమైన మరియు మానవీయమైన పరిస్థితులకు మరియు ప్రసూతి సహాయమునకు ఏర్పాటు:- ప్రభుత్వము, పనిచేయు విషయములో న్యాయమైన మరియు మానవీయమైన పరిస్థితులను, ప్రసూతి సహాయమును, కల్పించుటకు ఏర్పాటు చేయవలెను.

43. కార్మికులకు జీవనభృతి మొదలగునవి:- ప్రభుత్వము, తగిన శాసనము ద్వారా లేక ఆర్థిక వ్యవస్థాపన ద్వారా లేక మరే ఇతర విధముగా, వ్యవసాయ, పారిశ్రామిక లేక ఇతర కార్మికులందరికి పనిని, జీవన భృతిని, మరియు సముచిత జీవనస్థాయిని విశ్రాంతి మరియు సాంఘిక, సాంస్కృతిక అవకాశముల పూర్తి వినియోగమును చేకూర్చునట్టి పని పరిస్థితులను, కల్పించుటకు ప్రయత్నించవలెను, మరియు ప్రత్యేకించి, గ్రామీణ ప్రాంతములలో వ్యక్తిగత ప్రాతిపదికపై లేక సహకార ప్రాతిపదికపై కుటీర పరిశ్రమలను పెంపొందించవలెను.

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (ఎఫ్)కు బదులుగా 3.1.1977 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 8వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part IV. — Directive Principles of State Policy)

¹[**43A. Participation of workers in management of industries:-** The State shall take steps, by suitable legislation or in any other way, to secure the participation of workers in the management of undertakings, establishments or other organisations engaged in any industry.]

²[**43B. Promotion of co-operative societies:-** The State shall endeavour to promote voluntary formation, autonomous functioning, democratic control and professional management of co-operative societies.]

44. Uniform civil code for the citizens:- The State shall endeavour to secure for the citizens a uniform civil code throughout the territory of India.

³[**45. Provision for early childhood care and education to children below the age of six years:-** The State shall endeavour to provide early childhood care and education for all children until they complete the age of six years.]

46. Promotion of educational and economic interests of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and other weaker sections:- The State shall promote with special care the educational and economic interests of the weaker sections of the people, and, in particular, of the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes, and shall protect them from social injustice and all forms of exploitation.

47. Duty of the State to raise the level of nutrition and the standard of living and to improve public health:- The State shall regard the raising of the level of nutrition and the standard of living of its people and the improvement of public health as among its primary duties and, in particular, the State shall endeavour to bring about prohibition of the consumption except for medicinal purposes of intoxicating drinks and of drugs which are injurious to health.

48. Organisation of agriculture and animal husbandry:- The State shall endeavour to organise agriculture and animal husbandry on modern and scientific lines and shall, in particular, take steps for preserving and improving the breeds, and prohibiting the slaughter, of cows and calves and other milch and draught cattle.

1. Inserted by Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.9 (w.e.f. 3.1.1977)

2. Inserted by the Constitution (Ninety-seventh Amendment) Act, 2011, s.3 (w.e.f. 15.2.2012).

3. Substituted by the Constitution (Eighty-sixth Amendment) Act, 2002, s.3 for article 45 (w.e.f. 1.4.2010).

(భాగము IV.- ప్రభుత్వ విధానము యొక్క ఆదేశిక సూత్రములు)

¹[43ఏ. పరిశ్రమల నిర్వహణలో కార్మికులు పాల్గొనుట:- ప్రభుత్వము, తగిన శాసనం ద్వారా లేక ఏదైనా ఇతర విధముగా, ఏదైనా పరిశ్రమలో నిమగ్నమైన వ్యాపార సంస్థ, సంస్థ లేక ఇతర వ్యవస్థల నిర్వహణలో కార్మికులు పాల్గొనునట్లు చర్యలు తీసుకొనవలెను.]

²[43బీ. సహకార సంఘములను ప్రోత్సహించుట:- ప్రభుత్వము, సహకార సంఘములను స్వచ్ఛందముగా ఏర్పాటు చేసుకొనుటకు, స్వయం ప్రతిపత్తితో నిర్వహించుటకు, ప్రజాస్వామికంగా నియంత్రించటానికి మరియు వృత్తిపరమైన యాజమాన్యమును ప్రోత్సహించుటకు ప్రయత్నించవలెను.]

44. పౌరులందరకు ఒకే విధమైన పౌర స్మృతి:- భారతదేశ భూభాగమంతట పౌరులకు ఒకే విధమైన పౌర స్మృతిని చేకూర్చుటకు ప్రభుత్వము ప్రయత్నించవలెను.

³[45. ఆరు సంవత్సరముల వయస్సులోపు గల పిల్లలకు ప్రారంభ బాల్యావస్థ సంరక్షణ మరియు విద్యాబోధనను సమకూర్చుట:- బాలబాలికలందరికీ వారు ఆరు సంవత్సరముల వయస్సు పూర్తి చేయునంత వరకు వారికి బాల్య ప్రారంభములో సంరక్షణ మరియు విద్యను ఏర్పాటు చేయుటకు ప్రభుత్వము ప్రయత్నించవలెను.]

46. పెడవ్యాల్డు కులముల, పెడవ్యాల్డు జాతుల మరియు ఇతర బలహీన వర్గముల యొక్క విద్యావిషయక మరియు ఆర్థిక ప్రయోజనములను పెంపొందించుట:- ప్రజలలో బలహీన వర్గముల, ప్రత్యేకించి పెడవ్యాల్డు కులముల మరియు పెడవ్యాల్డు జాతుల విద్యావిషయక మరియు ఆర్థిక ప్రయోజనమును ప్రభుత్వము ప్రత్యేకమైన శ్రద్ధతో వృద్ధి చేయవలెను, మరియు సామాజిక అన్యాయము నుండి మరియు అన్ని విధములైన దోపిడీల నుండి వారిని రక్షించవలెను.

47. పోషకాహార స్థాయిని, జీవన ప్రమాణమును పెంచుటలో మరియు ప్రజారోగ్యమును మెరుగుపరచుట ప్రభుత్వము యొక్క విధి:- ప్రభుత్వము, ప్రజల పోషకాహారము యొక్క స్థాయిని, జీవన ప్రమాణములను పెంచుట మరియు ప్రజారోగ్యమును మెరుగుపరచుటను తన ప్రాథమిక విధులలోనివిగా పరిగణించవలెను మరియు ప్రత్యేకించి, వైద్య ప్రయోజనములకై తప్ప, ఆరోగ్యమునకు హాని కలిగించు మరియు కలిగింపజేసే మరియు మారక ద్రవ్యములను సేవించుటను నిషేధించటకు ప్రభుత్వము ప్రయత్నించవలెను.

48. వ్యవసాయ మరియు పశుగణాభివృద్ధి యొక్క వ్యవస్థీకరణ:- ప్రభుత్వము, ఆధునిక మరియు శాస్త్రీయ పద్ధతులనుసరించి వ్యవసాయమును, పశుగణాభివృద్ధిని, వ్యవస్థీకరించవలెను మరియు ప్రత్యేకించి, ఆవుల, దూడల, ఇతర పాడిపశువుల, బరువులు మోసే పశువుల జాతులను కాపాడి మెరుగుపరచుటకు, మరియు వాటి వధను నిషేధించుటకు, ప్రభుత్వము చర్యలను తీసుకొనవలెను.

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 9వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (తొంభై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 2011 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 15.02.2012 నుండి చొప్పించబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ఎనభై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 2002 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 45వ ఆర్టికల్ 01.04.2010 నుండి ఉంచబడినది.

(Part IV. — Directive Principles of State Policy)

¹[48A. Protection and improvement of environment and safeguarding of forests and wild life:- The State shall endeavour to protect and improve the environment and to safeguard the forests and wild life of the country.]

49. Protection of monuments and places and objects of national importance:- It shall be the obligation of the State to protect every monument or place or object of artistic or historic interest, ²[declared by or under law made by Parliament] to be of national importance, from spoliation, disfigurement, destruction, removal, disposal or export, as the case may be.

50. Separation of judiciary from executive:- The State shall take steps to separate the judiciary from the executive in the public services of the State.

51. Promotion of international peace and security.—The State shall endeavour to —

- (a) promote international peace and security;
- (b) maintain just and honourable relations between nations;
- (c) foster respect for international law and treaty obligations in the dealings of organised peoples with one another; and
- (d) encourage settlement of international disputes by arbitration.

1. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.10 (w.e.f. 3.1.1977).

2. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.27, for “declared by parliament by law” (w.e.f. 1.11.1956).

(భాగము IV. - ప్రభుత్వ విధానము యొక్క ఆదేశిక నూత్రములు)

¹[48ఏ. పరిసరముల పరిరక్షణ మరియు అభివృద్ధి మరియు అడవుల వన్య ప్రాణుల రక్షణ:- ప్రభుత్వము, పర్యావరణమును పరిరక్షించుటకు మరియు అభివృద్ధి చేయుటకు, దేశములోని అడవులను, వన్యప్రాణులను సంరక్షించుటకును ప్రయత్నించవలెను.]

49. జాతీయ ప్రాముఖ్యము గల స్మారక చిహ్నములను, స్థలములను, వస్తువులను రక్షించుట:- ²[పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా లేదా దాని క్రింద] జాతీయ ప్రాముఖ్యముగలవని ప్రకటించబడిన, కళాత్మక, లేక చారిత్రాత్మకమైన ప్రయోజనముగల ప్రతి ఒక స్మారక చిహ్నమును లేక స్థలమును లేక వస్తువును కొల్లగొట్టుట, విరూపనము, విధ్వంసము, తొలగింపు, పారవేయటం లేక సందర్భానుసారముగా ఎగుమతి చేయుట నుండి రక్షించుట ప్రభుత్వము యొక్క బాధ్యతయై ఉండును.

50. న్యాయ వ్యవస్థను కార్యనిర్వహక వర్గము నుండి వేరుపరచుట:- రాజ్యం యొక్క ప్రభుత్వ సేవలలో కార్యనిర్వహక వర్గము నుండి న్యాయ వ్యవస్థను వేరుపరచుటకు ప్రభుత్వము చర్యలను తీసుకొనవలెను.

51. అంతర్జాతీయ శాంతి భద్రతలను పెంపొందించుట:- ప్రభుత్వము ఈ క్రింది వాటికై ప్రయత్నించవలెను-

(ఎ) అంతర్జాతీయ శాంతి భద్రతలను పెంపొందించుట;

(బి) దేశముల మధ్య న్యాయమైన మరియు గౌరవప్రదమైన సంబంధములను కొనసాగించుట;

(సి) వ్యవస్థీకృత ప్రజానీకముల పరస్పర వ్యవహారములలో అంతర్జాతీయ శాసనము మరియు సంధి ఒడంబడికల బాధ్యతలపట్ల, గౌరవమును పెంపొందించుట; మరియు

(డి) మధ్యవర్తిత్వము ద్వారా అంతర్జాతీయ వివాదముల పరిష్కారమును ప్రోత్సహించుట.

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 10వ సెక్షన్ ద్వారా 03.01.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 27వ సెక్షన్ ద్వారా "పార్లమెంటుచే శాసనము ద్వారా ప్రఖ్యానించబడిన" అనుదానికి బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

¹[PART - IVA
FUNDAMENTAL DUTIES

51A. Fundamental duties:- It shall be the duty of every citizen of India—

- (a) to abide by the Constitution and respect its ideals and institutions, the National Flag and the National Anthem;
- (b) to cherish and follow the noble ideals which inspired our national struggle for freedom;
- (c) to uphold and protect the sovereignty, unity and integrity of India;
- (d) to defend the country and render national service when called upon to do so;
- (e) to promote harmony and the spirit of common brotherhood amongst all the people of India transcending religious, linguistic and regional or sectional diversities; to renounce practices derogatory to the dignity of women;
- (f) to value and preserve the rich heritage of our composite culture;
- (g) to protect and improve the natural environment including forests, lakes, rivers and wild life, and to have compassion for living creatures;
- (h) to develop the scientific temper, humanism and the spirit of inquiry and reform;
- (i) to safeguard public property and to abjure violence;
- (j) to strive towards excellence in all spheres of individual and collective activity so that the nation constantly rises to higher levels of endeavour and achievement;]
- ²[(k) who is a parent or guardian to provide opportunities for education to his child or, as the case may be, ward between the age of six and fourteen years.]

1. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.11 (w.e.f. 3.1.1977).

2. Inserted by the Constitution (Eighty-sixth Amendment) Act, 2002, s.4 (w.e.f.1.04.2010).

¹[భాగము - IV¹

ప్రాథమిక విధులు

51ఏ. ప్రాథమిక విధులు:- ప్రతీ భారత పౌరుడు క్రింది ప్రాథమిక విధులు కలిగి ఉండును,-

(ఎ) రాజ్యాంగమునకు కట్టుబడి ఉండుట మరియు దాని ఆదర్శములను, సంస్థలను, జాతీయ పతాకమును, జాతీయ గీతమును గౌరవించుట;

(బి) దేశ స్వాతంత్ర్య పోరాటమునకు స్ఫూర్తినిచ్చిన ఉన్నతాదర్శములను జ్ఞాపకములో ఉంచుకొని వాటిని పాటించుట;

(సి) భారతదేశ సార్వభౌమత్వమును, ఐక్యతను, మరియు అఖండతను సమర్థించుట మరియు కాపాడుట;

(డి) దేశమును రక్షించుట మరియు కోరినప్పుడు జాతీయ సేవలో పాల్గొనుట;

(ఇ) భారతదేశ ప్రజలందరి మధ్య మత, భాష మరియు ప్రాంతము లేక వర్గ వైవిధ్యములను అధిగమించి సామరస్యమును, సోదర భావమును పెంపొందించుట; మరియు స్త్రీల గౌరవమును తగ్గించు ఆచరణలను విడిచిపెట్టుట;

(ఎఫ్) మన మిశ్రమ సంస్కృతి యొక్క ఉత్తమమైన వారసత్వమును గౌరవించి పరిరక్షించుట;

(జి) అడవులు, సరస్సులు, నదులు, మరియు వన్య ప్రాణులతో సహా ప్రకృతి సిద్ధమైన వ్యవరణమును కాపాడి అభివృద్ధి చేయుట మరియు ప్రాణికోటిపట్ల కరుణను కలిగి ఉండుట;

(హెచ్) వైజ్ఞానిక దృక్పథమును, మానవతావాదమును, పరిశీలనా శక్తిని మరియు సంస్కరణాశక్తిని పెంపొందించుకొనుట;

(ఐ) ప్రభుత్వ ఆస్తిని రక్షించుట మరియు హింసను ప్రమాణ పూర్వకముగా విడిచిపెట్టుట;

(జె) దేశ ప్రజలు నిరంతర కృషి మరియు సాధనలలో ఉన్నత స్థాయిలను అందుకొనునట్లుగా వ్యక్తిగత మరియు సమష్టి కార్యరంగములన్నింటిలో శ్రేష్టతకై ప్రయత్నించుట;]

²[(కె) తల్లి, తండ్రి లేక సంరక్షకుడు తమ ఆరు మరియు పదునాలుగు సంవత్సరముల మధ్య వయస్సు కలిగిన తమ పిల్లలకు లేక సంరక్షితునికి విద్యావకాశములను కలుగజేయుట.]

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 11వ సెక్షన్ ద్వారా 03.01.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఎనభై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 2002 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 01.04.2010 నుండి చొప్పించబడినది.

PART - V

THE UNION

CHAPTER - I. - THE EXECUTIVE

The President and Vice-President

52. The President of India:- There shall be a President of India.

53. Executive power of the Union:- (1) The executive power of the Union shall be vested in the President and shall be exercised by him either directly or through officers subordinate to him in accordance with this Constitution.

(2) Without prejudice to the generality of the foregoing provision, the supreme command of the Defence Forces of the Union shall be vested in the President and the exercise thereof shall be regulated by law.

(3) Nothing in this article shall—

(a) be deemed to transfer to the President any functions conferred by any existing law on the Government of any State or other authority; or

(b) prevent Parliament from conferring by law functions on authorities other than the President.

54. Election of President:- The President shall be elected by the members of an electoral college consisting of—

(a) the elected members of both Houses of Parliament; and

(b) the elected members of the Legislative Assemblies of the States.

¹[**Explanation:-** In this article and in article 55, “State” includes the National Capital Territory of Delhi and the Union territory of *Pondicherry.]

55. Manner of election of President:- (1) As far as practicable, there shall be uniformity in the scale of representation of the different States at the election of the President.

(2) For the purpose of securing such uniformity among the States inter se as well as parity between the States as a whole and the Union, the number of votes which each elected member of Parliament and of the Legislative Assembly of each State is entitled to cast at such election shall be determined in the following manner:—

1. Inserted by the Constitution (Seventieth Amendment) Act, 1992, s.2 (w.e.f.1.06.1995).

* Now Puducherry vide the Pondicherry (Alteration of Name) Act, 2006 (44 of 2006), s.3 (w.e.f.1.10.2006).

భాగము-V

కేంద్రము

అధ్యాయము-1 - కార్యనిర్వాహక వర్గము

రాష్ట్రపతి మరియు ఉపరాష్ట్రపతి

52. భారత రాష్ట్రపతి:- భారతదేశమునకు ఒక రాష్ట్రపతి ఉండవలెను.

53. కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వాహణాధికారము:- (1) కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వాహణాధికారము రాష్ట్రపతి కలిగి ఉండును; ఆయన ఈ రాజ్యాంగంననుసరించి దానిని స్వయముగా లేక తన క్రింది అధికారుల ద్వారా వినియోగించవలెను.

(2) పైన పేర్కొని నిబంధన యొక్క సాధారణతకు ప్రతికూల అభిప్రాయము కలుగకుండు, కేంద్ర రక్షణ బలములపై సర్వాధికారమును రాష్ట్రపతి కలిగి ఉండును మరియు దాని వినియోగమును శాసనము ద్వారా క్రమబద్ధము చేయవలెను.

(3) ఈ ఆర్టికల్లో ఉన్నదేదియు-

(ఎ) అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనము ద్వారా ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకు లేదా, ఇతర అధికార సంస్థకు ఇవ్వబడిన ఏదైనా కర్తవ్యములను రాష్ట్రపతికి బదిలీ చేయునదిగా భావించరాదు, లేదా

(బి) రాష్ట్రపతి మినహా ఇతర అధికార సంస్థలు శాసనము ద్వారా కర్తవ్యములను ఇచ్చుట నుండి పార్లమెంటును నివారించదు.

54. రాష్ట్రపతి ఎన్నిక:- రాష్ట్రపతిని ఈ క్రింది వారితో కూడిన ఎన్నికల గణము (ఎలక్టోరల్ కాలేజ్) యొక్క సభ్యులు ఎన్నుకొనవలెను-

(ఎ) పార్లమెంటు ఉభయ సభలలోని ఎన్నుకొనబడిన సభ్యులు, మరియు

(బి) రాష్ట్ర శాసనసభలలోని ఎన్నుకొనబడిన సభ్యులు.

¹[విశదీకరణ:- ఈ ఆర్టికల్ మరియు 55వ ఆర్టికల్లోని “రాష్ట్రము” అను పదములో దేశ రాజధాని ప్రాంతమైన ఢిల్లీ మరియు *పాండిచ్చేరి కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు చేరి ఉండును.]

55. రాష్ట్రపతిని ఎన్నుకొను విధానం:- (1) రాష్ట్రపతి యొక్క ఎన్నికలో, ఆచరణలో సాధ్యమైనంత వరకు వివిధ రాష్ట్రముల ప్రాతినిధ్య ప్రమాణము, ఏక రీతిలో ఉండవలెను.

(2) రాష్ట్రముల మధ్య అట్టి ఏక రీతిని సాధించుటకు మరియు మొత్తము రాష్ట్రములకు, కేంద్రమునకు మధ్య సమానతను చేకూర్చుటకుగాను, అట్టి ఎన్నికలలో, పార్లమెంటు మరియు ప్రతీ రాష్ట్ర శాసన సభకు ఎన్నుకొనబడిన ప్రతీ సభ్యుడు ఓటు వేయుటకు హక్కు కలిగి ఉన్న ఓట్ల సంఖ్యను ఈ క్రింది రీతిగా నిర్ధారణ చేయవలెను.

1. రాజ్యాంగ (డెబ్బైన సవరణ) చట్టము, 1992 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 01.06.1995 నుండి చొప్పించబడినది.

* ఇప్పటి వరకు పాండిచ్చేరిగా (పేరు మార్పిడి) 2006 (2006లోని 44) యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 01.10.2006 నుండి ఉంచబడినది.

(Part V. — The Union)

(a) every elected member of the Legislative Assembly of a State shall have as many votes as there are multiples of one thousand in the quotient obtained by dividing the population of the State by the total number of the elected members of the Assembly;

(b) if, after taking the said multiples of one thousand, the remainder is not less than five hundred, then the vote of each member referred to in sub-clause (a) shall be further increased by one;

(c) each elected member of either House of Parliament shall have such number of votes as may be obtained by dividing the total number of votes assigned to the members of the Legislative Assemblies of the States under sub-clauses (a) and (b) by the total number of the elected members of both Houses of Parliament, fractions exceeding one-half being counted as one and other fractions being disregarded.

(3) The election of the President shall be held in accordance with the system of proportional representation by means of the single transferable vote and the voting at such election shall be by secret ballot.

¹[**Explanation:-** In this article, the expression “population” means the population as ascertained at the last preceding census of which the relevant figures have been published:

Provided that the reference in this explanation to the last preceding census of which the relevant figures have been published shall, until the relevant figures for the first census taken after the year ²[2026] have been published, be construed as a reference to the 1971 census.]

56. Term of office of President:- (1) The President shall hold office for a term of five years from the date on which he enters upon his office:

Provided that—

(a) the President may, by writing under his hand addressed to the Vice-President, resign his office;

(b) the President may, for violation of the Constitution, be removed from office by impeachment in the manner provided in article 61;

(c) the President shall, notwithstanding the expiration of his term, continue to hold office until his successor enters upon his office.

1. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.12, for the Explanation (w.e.f.3.1.1977).

2. Substituted by the Constitution (Eighty-fourth Amendment) Act, 2001, s.2, for 2000 (w.e.f.21.2.2002).

(భాగము V. – కేంద్రము)

(ఎ) రాష్ట్ర శాసన సభకు ఎన్నుకొనబడిన ప్రతి సభ్యుడు, ఆ రాష్ట్రము యొక్క జనాభాను ఆ రాష్ట్ర శాసనసభలోని ఎన్నుకొనబడిన మొత్తము సభ్యుల సంఖ్యతో భాగించగా వచ్చు భాగఫలములో ఒక వేయి గుణిజములు ఎన్ని ఉండునో అన్ని ఓట్లను కలిగి ఉండవలెను.

(బి) సదరు ఒక వేయి గుణిజములను లెక్కించిన తరువాత, శేషము అయిదు వందలకు తగ్గనిచో, సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లో నిర్దేశింపబడిన ప్రతి సభ్యునకుగల ఓట్ల సంఖ్యకు అదనముగా ఒక ఓటును చేర్చవలెను.

(సి) సబ్-క్లాజ్ (ఎ) మరియు (బి)ల క్రింద రాష్ట్రాల శాసన సభలలోని సభ్యులకు ఇవ్వబడిన ఓట్ల మొత్తపు సంఖ్యను, పార్లమెంటు ఉభయ సభలలో ఎన్నుకొనబడిన సభ్యుల మొత్తము సంఖ్యతో భాగించగా ఏ సంఖ్య వచ్చునో, అన్ని ఓట్లను పార్లమెంటు ఉభయ సభలలోని ఎన్నుకొనబడిన ప్రతి సభ్యుడు కలిగి ఉండవలెను, నగమునకు మించిన భిన్నమును ఒకటిగా పరిగణించవలెను మరియు ఇతర భిన్నములను ఉపేక్షించవలెను.

(3) రాష్ట్రపతి ఎన్నిక, బదలాయించుటకు వీలుగల ఓటు ద్వారా దామాషా ప్రాతినిధ్య పద్ధతిననుసరించి జరుగవలెను మరియు అట్టి ఎన్నికలో పోలింగు రహస్య బ్యాలెటు పద్ధతిలో జరుగవలెను.

¹[విశదీకరణ:- ఈ ఆర్టికల్‌లో “జనాభా” అను పదబంధమునకు చిట్టచివరగా సేకరించిన జనగణనకు సంబంధించి తెలుసుకున్న మరియు ప్రచురించిన అంకెలు అని అర్థము:

అయితే, ²[2026వ] సంవత్సరము తరువాత చేయబడు మొదటి జనగణనకు సంబంధించిన అంకెలు ప్రచురించబడు వరకు, అంతకుముందు చిట్టచివరగా ప్రచురితమైన జనగణనకు సంబంధించిన ప్రస్తావనను, 1971లో జరిగిన జనగణనకు సంబంధించినదిగా పరిగణించవలెను.]

56. రాష్ట్రపతి పదవీకాలము:- (1) రాష్ట్రపతి తన పదవిలో ప్రవేశించిన తేదీ నుండి అయిదు సంవత్సరముల నిర్ణీతకాలం వరకు పదవి యందుండవలెను.

అయితే-

(ఎ) రాష్ట్రపతి తన చేద్రాలుతో ఉప-రాష్ట్రపతికి లేఖ వ్రాయుట ద్వారా తన పదవికి రాజీనామా ఇవ్వవచ్చును.

(బి) రాజ్యాంగ ఉల్లంఘన చేసినందుకు 61వ ఆర్టికల్‌లో పొందుపరచబడిన రీతిలో అభిశంసన ద్వారా రాష్ట్రపతిని పదవి నుండి తొలగించవచ్చును.

(సి) రాష్ట్రపతి తన పదవీకాలము ముగిసినప్పటికీ, తన ఉత్తరాధికారి ఆ పదవిలో ప్రవేశించు వరకు పదవిలో కొనసాగవలెను.

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 12వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి విశదీకరణకు బదులుగా ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఎనభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 2001 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “2000” అను దానికి బదులుగా 21.2.2002 నుండి ఉంచబడినది.

(Part V. — The Union)

(2) Any resignation addressed to the Vice-President under clause (a) of the proviso to clause (1) shall forthwith be communicated by him to the Speaker of the House of the People.

57. Eligibility for re-election:- A person who holds, or who has held, office as President shall, subject to the other provisions of this Constitution, be eligible for re-election to that office.

58. Qualifications for election as President:- (1) No person shall be eligible for election as President unless he—

(a) is a citizen of India,

(b) has completed the age of thirty-five years, and

(c) is qualified for election as a member of the House of the People.

(2) A person shall not be eligible for election as President if he holds any office of profit under the Government of India or the Government of any State or under any local or other authority subject to the control of any of the said Governments.

Explanation:- For the purposes of this article, a person shall not be deemed to hold any office of profit by reason only that he is the President or Vice-President of the Union or the Governor ¹[***] of any State or is a Minister either for the Union or for any State.

59. Conditions of President's office:- (1) The President shall not be a member of either House of Parliament or of a House of the Legislature of any State, and if a member of either House of Parliament or of a House of the Legislature of any State be elected President, he shall be deemed to have vacated his seat in that House on the date on which he enters upon his office as President.

(2) The President shall not hold any other office of profit.

(3) The President shall be entitled without payment of rent to the use of his official residences and shall be also entitled to such emoluments, allowances and privileges as may be determined by Parliament by law and, until provision in that behalf is so made, such emoluments, allowances and privileges as are specified in the Second Schedule.

(4) The emoluments and allowances of the President shall not be diminished during his term of office.

1. The words "or Rajpramukh or Uparajpramukh" omitted by the Consitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

(భాగము V. - కేంద్రము)

(2) క్లాజ్ (1) క్రింది వినియోగంలోని క్లాజ్ (ఎ) క్రింద ఉప-రాష్ట్రపతికి పంపబడిన రాజీనామా పత్రమును ఆయన తక్షణమే లోక్ సభ స్పీకర్ కు పంపవలెను.

57. తిరిగి ఎన్నుకొనబడుటకు అర్హత:- రాష్ట్రపతి పదవిలో ఉన్న లేక ఆ పదవిలో ఉండిన ఏ వ్యక్తి అయినా, ఈ రాజ్యాంగంలోని ఇతర నిబంధనలకు లోబడి ఆ పదవికి తిరిగి ఎన్నుకొనబడుటకు అర్హుడై ఉండును.

58. రాష్ట్రపతిగా ఎన్నుకొనబడుటకు అర్హతలు:- (1) ఏ వ్యక్తి అయినా-

(ఎ) ఆయన భారతదేశ పౌరుడుగా ఉంటేనే తప్ప,

(బి) ఆయనకు ముప్పై ఐదు సంవత్సరముల వయస్సు పూర్తి అయితేనే తప్ప, మరియు

(సి) ఆయన లోక్ సభ సభ్యుడుగా ఎన్నుకొనబడుటకు అర్హుడై ఉంటేనే తప్ప, రాష్ట్రపతిగా ఎన్నుకొనబడుటకు అర్హుడు కాడు.

(2) ఏ వ్యక్తి అయినా భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేక ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద లేక సదరు ప్రభుత్వములో దేని నియంత్రణకైన లోబడి ఉన్న ఏదైనా స్థానిక లేక ఇతర అధికార సంస్థ క్రింద, లాభదాయకమైన ఏదైనా పదవియందున్నచో ఆ వ్యక్తి, రాష్ట్రపతిగా ఎన్నుకొనబడుటకు అర్హుడు కాడు.

విశదీకరణ:- ఈ ఆర్టికల్ నిమిత్తము, ఎవరైనా వ్యక్తి దేశము యొక్క రాష్ట్రపతిగా లేక ఉప-రాష్ట్రపతిగా లేక ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క గవర్నరు ¹[***]గా లేక భారత ప్రభుత్వము యొక్క లేక ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వము యొక్క మంత్రిగానున్న కారణమునుబట్టి మాత్రమే లాభదాయకమైన పదవియందున్నట్లుగా భావించరాదు.

59. రాష్ట్రపతి పదవీ షరతులు:- (1) రాష్ట్రపతి, పార్లమెంటు యొక్క లేక ఏదైనా రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఏ సభలోనైనా సభ్యుడుగా ఉండరాదు మరియు పార్లమెంటు యొక్క లేక ఏదైనా రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఏ సభలోని సభ్యుడైనా రాష్ట్రపతిగా ఎన్నుకొనబడినచో, ఆయన రాష్ట్రపతి పదవిలో ప్రవేశించిన తేదీ నుండి ఆ సభలోని తన స్థానమును ఖాళీ చేసినట్లుగా భావించవలెను.

(2) రాష్ట్రపతి లాభదాయకమైన ఏదైనా ఇతర పదవియందు ఉండరాదు.

(3) రాష్ట్రపతి, అద్దె చెల్లించకుండా తన అధికారిక నివాస గృహములను ఉపయోగించుకొనుటకు హక్కు కలిగి ఉండును మరియు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ధారణ చేయు ప్రతిఫలములకు, భత్యములకు, మరియు విశేషాధికారములకు, మరియు ఈ విషయములో అట్లు నిబంధన చేయునంత వరకు, రెండవ షెడ్యూల్ లో నిర్దిష్టపరచిన ప్రతిఫలములకు, భత్యములకు, మరియు విశేషాధికారములకు ఆయన హక్కు కలిగి ఉండును.

(4) రాష్ట్రపతి యొక్క ప్రతిఫలములు మరియు భత్యములను ఆయన పదవీ కాలములో తగ్గించరాదు.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా, "లేక రాజప్రముఖ్ గా లేక ఉప రాజప్రముఖ్ గా" అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.

(Part V. — The Union)

60. Oath or affirmation by the President:- Every President and every person acting as President or discharging the functions of the President shall, before entering upon his office, make and subscribe in the presence of the Chief Justice of India or, in his absence, the senior-most Judge of the Supreme Court available, an oath or affirmation in the following form, that is to say—

“I, A.B., do swear in the name of God that I will faithfully execute the office
solemnly affirm

of President (or discharge the functions of the President) of India and will to the best of my ability preserve, protect and defend the Constitution and the law and that I will devote myself to the service and well-being of the people of India.”.

61. Procedure for impeachment of the President:- (1) When a President is to be impeached for violation of the Constitution, the charge shall be preferred by either House of Parliament.

(2) No such charge shall be preferred unless—

(a) the proposal to prefer such charge is contained in a resolution which has been moved after at least fourteen days' notice in writing signed by not less than one-fourth of the total number of members of the House has been given of their intention to move the resolution, and

(b) such resolution has been passed by a majority of not less than two-thirds of the total membership of the House.

(3) When a charge has been so preferred by either House of Parliament, the other House shall investigate the charge or cause the charge to be investigated and the President shall have the right to appear and to be represented at such investigation.

(4) If as a result of the investigation a resolution is passed by a majority of not less than two-thirds of the total membership of the House by which the charge was investigated or caused to be investigated, declaring that the charge preferred against the President has been sustained, such resolution shall have the effect of removing the President from his office as from the date on which the resolution is so passed.

62. Time of holding election to fill vacancy in the office of President and the term of office of person elected to fill casual vacancy:- (1) An election to fill a vacancy caused by the expiration of the term of office of President shall be completed before the expiration of the term.

(భాగము V. – కేంద్రము)

60. రాష్ట్రపతిచే ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ:- ప్రతీ రాష్ట్రపతి మరియు రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరించు లేక రాష్ట్రపతి కర్తవ్యములను నిర్వహించు ప్రతి వ్యక్తి, తన పదవిలో ప్రవేశించుటకు ముందు భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి సమక్షమున లేక ఆయన హాజరులో లేనపుడు సర్వోన్నత న్యాయస్థాన న్యాయమూర్తులలో అందుబాటులో ఉన్న వారిలో అందరికంటె సీనియరు న్యాయమూర్తి సమక్షమున, ఈ క్రింది సమూహంలో ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ చేసి దానిపై సంతకము చేయవలెను.

“ఏ.బి. అను నేను భారతదేశ రాష్ట్రపతి పదవిని శ్రద్ధాపూర్వకముగ నిర్వహింతుననియు (లేక రాష్ట్రపతి యొక్క కర్తవ్యములను శ్రద్ధా పూర్వకముగ నిర్వహింతుననియు), నా సంపూర్ణ సామర్థ్యము మేరకు రాజ్యాంగంను మరియు శాసనమును సంరక్షించి, పరిరక్షించి, రక్షించెదనని, భారతదేశ ప్రజల సేవయందు మరియు వారి క్షేమమునందు తానుగా నిష్ఠపాటునని దైవసాక్షిగా ప్రమాణము చేయుచున్నాను/సత్యనిష్ఠతో ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను.”.

61. రాష్ట్రపతిపై అభిశంసన తీర్మాన ప్రక్రియ:- (1) రాజ్యాంగంను ఉల్లంఘించినాడని రాష్ట్రపతిపై అభిశంసన జరుపవలసినప్పుడు పార్లమెంటు యొక్క ఏ సభచేతనైనా ఆరోపణ చేయబడవలెను.

(2) అట్టి ఆరోపణ ఏదియు-

(ఎ) అట్టి ఆరోపణచేయు ప్రతిపాదనగల ఒక తీర్మానమును ప్రస్తావించవలెనను ఉద్దేశము తమకు గలదని, ఆ సభ యొక్క మొత్తము సభ్యుల సంఖ్యలో నాల్గవ వంతుకు తక్కువ మంది కానటువంటి సభ్యులు సంతకములు చేసి వ్రాత పూర్వకముగ నోటీసును ఇచ్చిన తరువాత కనీసము పదునాలుగు దినములు గడిచిన తరువాత ప్రస్తావిస్తేనే తప్ప, మరియు

(బి) అట్టి తీర్మానము ఆ సభ యొక్క మొత్తము సభ్యుల సంఖ్యలో మూడింట రెండు వంతులకు తక్కువకాని అధిక సంఖ్యాకులచే పాస్ చేయబడితే తప్ప, చేయబడరాదు.

(3) పార్లమెంటు యొక్క ఏ సభైనా అట్లు ఆరోపణ చేసినప్పుడు, రెండవ సభ ఆ ఆరోపణను దర్యాప్తు చేయవలెను లేక దర్యాప్తు చేయించవలెను మరియు అట్టి దర్యాప్తు జరుగునప్పుడు దానికి హాజరగుటకు, మరియు దానిని ప్రాతినిధ్యము వహించుటకు రాష్ట్రపతికి హక్కు ఉండును.

(4) దర్యాప్తు ఫలితముగ, రాష్ట్రపతిపై చేసిన ఆరోపణ కొనసాగునని ప్రకటించు తీర్మానమును, ఆ ఆరోపణను దర్యాప్తు చేసిన లేక చేయించిన సభ యొక్క మొత్తము సభ్యుల సంఖ్యలో మూడింట రెండు వంతులకు తక్కువకాని అధిక సంఖ్యాకులచే ఆమోదించబడినచో, అట్లు ఆ తీర్మానము ఆమోదించబడిన తేదీ నుండి రాష్ట్రపతిని పదవి నుండి తొలగించు ప్రభావము కలిగి ఉండును.

62. రాష్ట్రపతి పదవి ఖాళీ అయినప్పుడు దానిని పూరించుటకు ఎన్నిక జరుపవలసిన కాలపరిమితి మరియు ఆకస్మికముగా ఏర్పడిన ఖాళీని పూరించుటకు ఎన్నుకొనబడిన వ్యక్తి యొక్క పదవీకాలము:- (1) రాష్ట్రపతి యొక్క పదవీకాలము ముగియుటచే ఏర్పడు ఖాళీని పూరించుటకు జరుగవలసిన ఎన్నికను, ఆ పదవీకాలము ముగియుటకు ముందే పూర్తి చేయవలెను.

(Part V. — The Union)

(2) An election to fill a vacancy in the office of President occurring by reason of his death, resignation or removal, or otherwise shall be held as soon as possible after, and in no case later than six months from, the date of occurrence of the vacancy; and the person elected to fill the vacancy shall, subject to the provisions of article 56, be entitled to hold office for the full term of five years from the date on which he enters upon his office.

63. The Vice-President of India:- There shall be a Vice-President of India.

64. The Vice-President to be ex officio Chairman of the Council of States.—The Vice-President shall be ex officio Chairman of the Council of the States and shall not hold any other office of profit:

Provided that during any period when the Vice-President acts as President or discharges the functions of the President under article 65, he shall not perform the duties of the office of Chairman of the Council of States and shall not be entitled to any salary or allowance payable to the Chairman of the Council of States under article 97.

65. The Vice-President to act as President or to discharge his functions during casual vacancies in the office, or during the absence, of President:- (1) In the event of the occurrence of any vacancy in the office of the President by reason of his death, resignation or removal, or otherwise, the Vice-President shall act as President until the date on which a new President elected in accordance with the provisions of this Chapter to fill such vacancy enters upon his office.

(2) When the President is unable to discharge his functions owing to absence, illness or any other cause, the Vice-President shall discharge his functions until the date on which the President resumes his duties.

(3) The Vice-President shall, during, and in respect of, the period while he is so acting as, or discharging the functions of, President, have all the powers and immunities of the President and be entitled to such emoluments, allowances and privileges as may be determined by Parliament by law and, until provision in that behalf is so made, such emoluments, allowances and privileges as are specified in the Second Schedule.

(భాగము V. – కేంద్రము)

(2) మరణము, రాజీనామా లేక తీసివేయుట కారణముగా లేక ఇతర విధముగా రాష్ట్రపతి పదవియందు ఏర్పడిన ఖాళీని భర్తీ చేయుటకు జరుగవలసిన ఎన్నిక, ఆ ఖాళీ ఏర్పడిన తరువాత సాధ్యమైనంత త్వరితముగ, ఎట్టి సందర్భములోను ఖాళీ ఏర్పడిన తేదీ నుండి ఆరు నెలలు దాటకుండా జరుపవలెను మరియు ఆ ఖాళీని భర్తీ చేయుటకు ఎన్నుకొనబడిన వ్యక్తి 56వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, తాను పదవిలో ప్రవేశించిన తేదీ నుండి అయిదు సంవత్సరముల పదవీకాలము పూర్తగు వరకు పదవియందుండుటకు హక్కు కలిగి ఉండును.

63. భారత ఉపరాష్ట్రపతి:- భారతదేశమునకు ఒక ఉప-రాష్ట్రపతి ఉండవలెను.

64. ఉపరాష్ట్రపతి పదవిరీత్యా రాజ్య సభకు చైర్మన్ గా ఉండుట:- ఉప-రాష్ట్రపతి, పదవిరీత్యా రాజ్య సభకు చైర్మన్ గా ఉండును. ఆయన లాభదాయకమైన ఏ ఇతర పదవియందు ఉండరాదు:

అయితే ఉపరాష్ట్రపతి 65వ ఆర్టికల్ క్రింద రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరించు, లేక రాష్ట్రపతి యొక్క కర్తవ్యములను నిర్వర్తించు ఏ కాలావధిలోనైనా ఆయన రాజ్యసభ యొక్క చైర్మన్ పదవికి చెందిన విధులను నిర్వహించరాదు, మరియు 97వ ఆర్టికల్ క్రింద రాజ్యసభ యొక్క చైర్మన్ కు చెల్లించదగు ఎట్టి జీతమునకు లేక భత్యమునకు ఆయన హక్కు కలిగి ఉండడు.

65. రాష్ట్రపతి పదవిలో ఆకస్మిక ఖాళీ ఏర్పడినప్పుడు, లేక రాష్ట్రపతి హాజరులో లేనప్పుడు, ఉపరాష్ట్రపతి రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరించుట, లేక ఆయన కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుట:- (1) మరణము, రాజీనామా లేక తొలగింపు కారణముగా లేక ఇతర విధముగా రాష్ట్రపతి పదవిలో ఖాళీ ఏర్పడినప్పుడు అట్టి ఖాళీని పూరించుటకు ఈ అధ్యాయము యొక్క నిబంధనలనుసరించి ఎన్నుకొనబడిన క్రొత్త రాష్ట్రపతి తన పదవిలో ప్రవేశించు తేదీ వరకు, ఉపరాష్ట్రపతి రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరించవలెను.

(2) రాష్ట్రపతి, హాజరులో లేకుండుట, అస్వస్థత లేక ఏదైనా ఇతర కారణము వలన తన కర్తవ్యములను నిర్వర్తించలేనపుడు, ఆయన తన కర్తవ్యములను తిరిగి చేపట్టు తేదీ వరకు ఉప-రాష్ట్రపతి రాష్ట్రపతి విధులను నిర్వర్తించవలెను.

(3) ఉపరాష్ట్రపతి, అట్లు రాష్ట్రపతిగా వ్యవహరించు లేక రాష్ట్రపతి యొక్క కర్తవ్యములను నిర్వర్తించు కాలములో మరియు ఆ కాలావధికి సంబంధించి రాష్ట్రపతికిగల సర్వాధికారములను మినహాయించుటలను కలిగి ఉండును మరియు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ధారణ చేయు ప్రతిఫలములకు, భత్యములకు మరియు విశేషాధికారములకు మరియు ఈ విషయములో అటువంటి నిబంధన చేయునంత వరకు రెండవ షెడ్యూల్ లో నిర్దిష్టపరచిన ప్రతిఫలములకు, భత్యములకు మరియు విశేషాధికారములకు ఆయన హక్కు కలిగి ఉండును.

(Part V. — The Union)

66. Election of Vice-President:- (1) The Vice-President shall be elected by the ¹[members of an electoral college consisting of the members of both Houses of Parliament] in accordance with the system of proportional representation by means of the single transferable vote and the voting at such election shall be by secret ballot.

(2) The Vice-President shall not be a member of either House of Parliament or of a House of the Legislature of any State, and if a member of either House of Parliament or of a House of the Legislature of any State be elected Vice-President, he shall be deemed to have vacated his seat in that House on the date on which he enters upon his office as Vice-President.

(3) No person shall be eligible for election as Vice-President unless he—

(a) is a citizen of India;

(b) has completed the age of thirty-five years; and

(c) is qualified for election as a member of the Council of States.

(4) A person shall not be eligible for election as Vice-President if he holds any office of profit under the Government of India or the Government of any State or under any local or other authority subject to the control of any of the said Governments.

Explanation:- For the purposes of this article, a person shall not be deemed to hold any office of profit by reason only that he is the President or Vice-President of the Union or the Governor ²[***] of any State or is a Minister either for the Union or for any State.

67. Term of office of Vice-President:- The Vice-President shall hold office for a term of five years from the date on which he enters upon his office:

Provided that—

(a) a Vice-President may, by writing under his hand addressed to the President, resign his office;

(b) a Vice-President may be removed from his office by a resolution of the Council of States passed by a majority of all the then members of the Council and agreed to by the House of the People; but no resolution for the purpose of this clause shall be moved unless at least fourteen days' notice has been given of the intention to move the resolution;

1. Substituted by the Constitution (Eleventh Amendment) Act, 1961, s.2, for “members of both Houses of Parliament assembled at a joint meeting” (w.e.f.19.12.1961).

2. The words “or Rajpramukh or Uparajpramukh” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and schedule (w.e.f.1.11.1956).

(భాగము V. - కేంద్రము)

66. ఉపరాష్ట్రపతి ఎన్నిక:- (1) ఉప-రాష్ట్రపతి ¹[పార్లమెంటు ఉభయ సభల సభ్యులతో కూడిన ఎన్నికల గణము యొక్క సభ్యులచే] ఏక బదలాయింపు ఓటు ద్వారా దామాషా ప్రాతినిధ్య పద్ధతిననుసరించి ఎన్నుకొనవలెను, మరియు అట్టి ఎన్నికలలో ఓటింగు రహస్య బ్యాలెటు పద్ధతిన జరుగవలెను.

(2) ఉప-రాష్ట్రపతి పార్లమెంటు యొక్క లేక ఏదైనా రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఏ సభలోని సభ్యుడుగా ఉండరాదు మరియు పార్లమెంటు యొక్క లేక ఏదైనా రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఏ సభలోని సభ్యుడైనా ఉప-రాష్ట్రపతిగా ఎన్నుకోబడినచో, ఆయన ఉప-రాష్ట్రపతి పదవిలో ప్రవేశించిన తేదీ నుండి ఆ సభలోని తన స్థానమును ఖాళీ చేసినట్లుగా భావించవలెను.

(3) ఏ వ్యక్తి అయినా -

(ఎ) ఆయన భారతదేశ పౌరుడై ఉంటేనే తప్ప,

(బి) ఆయనకు ముప్పై ఐదు సంవత్సరముల వయస్సు పూర్తి అయితేనే తప్ప, మరియు,

(సి) ఆయన రాజ్యసభ సభ్యుడుగా ఎన్నుకొనబడుటకు అర్హుడై ఉంటేనే తప్ప, ఉప-రాష్ట్రపతిగా ఎన్నుకొనబడుటకు అర్హుడు కాడు.

(4) ఏ వ్యక్తి అయినను, భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేదా, ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద లేదా, సదరు ప్రభుత్వములలో దేని యొక్క నియంత్రణకు లోబడి ఉన్న ఏదైనా స్థానిక లేక ఇతర అధికార సంస్థ క్రిందగాని, లాభదాయకమైన ఏదైనా పదవియందున్నచో, ఆ వ్యక్తి ఉప-రాష్ట్రపతిగా ఎన్నుకొనబడుటకు అర్హుడు కాడు.

విశదీకరణ:- ఈ ఆర్టికల్ నిమిత్తము, ఎవరైనా వ్యక్తి దేశము యొక్క రాష్ట్రపతిగా, లేక ఉప-రాష్ట్రపతిగా, లేక ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క గవర్నరుగా, ²[***] లేక దేశము యొక్క లేక ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క మంత్రిగా ఉన్న కారణములనుబట్టి మాత్రమే లాభదాయకమైన పదవి యందున్నట్లుగా భావించరాదు.

67. ఉపరాష్ట్రపతి పదవీకాలము:- ఉప-రాష్ట్రపతి, తన పదవిలో ప్రవేశించిన తేదీ నుండి అయిదు సంవత్సరముల కాలము వరకు పదవియందుండును.

అయితే-

(ఎ) ఉప-రాష్ట్రపతి, తన చేత్రాలతో రాష్ట్రపతికి లేఖ వ్రాయుట ద్వారా తన పదవికి రాజీనామా ఇవ్వవచ్చును.

(బి) ఉప-రాష్ట్రపతిని, రాజ్యసభలో అప్పుడు సభ్యులుగానున్న వారందరిలో అధిక సంఖ్యాకులచే ఆమోదించబడి, లోక్ సభచే అంగీకరించబడిన తీర్మానము ద్వారా పదవి నుండి తొలగించవచ్చును అయితే ఈ క్లాజ్ నిమిత్తము అటువంటి తీర్మానమును ప్రస్తావించవలెనను ఉద్దేశము కలదను నోటీసు ఇచ్చి కనీసము పదునాలుగు దినములు గడిస్తేనే తప్ప ఆ తీర్మానమును ప్రస్తావించరాదు.

1. రాజ్యాంగ (పదకొండవ సవరణ) చట్టము, 1961 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా "సంయుక్త సమావేశమున సమావేశమై పార్లమెంటు ఉభయ సభల సభ్యులచే" అను పదములకు బదులుగా 19.12.1961 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు ఆర్టికల్ ద్వారా "లేక రాజప్రముఖ లేక ఉపరాజప్రముఖగా" అనుపదములు 1.11.1956 నుండి పదిలివేయబడినవి.

(Part V. — The Union)

(c) a Vice-President shall, notwithstanding the expiration of his term, continue to hold office until his successor enters upon his office.

68. Time of holding election to fill vacancy in the office of Vice-President and the term of office of person elected to fill casual vacancy:- (1) An election to fill a vacancy caused by the expiration of the term of office of Vice-President shall be completed before the expiration of the term.

(2) An election to fill a vacancy in the office of Vice-President occurring by reason of his death, resignation or removal, or otherwise shall be held as soon as possible after the occurrence of the vacancy, and the person elected to fill the vacancy shall, subject to the provisions of article 67, be entitled to hold office for the full term of five years from the date on which he enters upon his office.

69. Oath or affirmation by the Vice-President:- Every Vice-President shall, before entering upon his office, make and subscribe before the President, or some person appointed in that behalf by him, an oath or affirmation in the following form, that is to say—

“I, A.B., do swear in the name of God that I will bear true faith and
solemnly affirm

allegiance to the Constitution of India as by law established and that I will faithfully discharge the duty upon which I am about to enter.”.

70. Discharge of President's functions in other contingencies:- Parliament may make such provisions as it thinks fit for the discharge of the functions of the President in any contingency not provided for in this Chapter.

¹**[71. Matters relating to, or connected with, the election of a President or Vice-President:-** (1) All doubts and disputes arising out of or in connection with the election of a President or Vice-President shall be inquired into and decided by the Supreme Court whose decision shall be final.

(2) If the election of a person as President or Vice-President is declared void by the Supreme Court, acts done by him in the exercise and performance of the powers and duties of the office of President or Vice-President, as the case may be, on or before the date of the decision of the Supreme Court shall not be invalidated by reason of that declaration.

1. Substituted by the Constitution (Thirty-ninth Amendment) Act, 1975, s.2 (w.e.f.10.8.1975) and further substituted the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.10 to read as above (w.e.f.20.6.1979).

(భాగము V. - కేంద్రము)

(సి) ఉప-రాష్ట్రపతి తన పదవీకాలము ముగిసినప్పటికీ తన ఉత్తారాధికారి ఆ పదవిలో ప్రవేశించు వరకు పదవిలో కొనసాగవలెను.

68. ఉపరాష్ట్రపతి పదవి ఖాళీ అయినప్పుడు దానిని పూరించుటకు ఎన్నిక జరుపవలసిన కాలపరిమితి మరియు ఆకస్మికముగా ఏర్పడిన ఖాళీని పూరించుటకు ఎన్నుకొనబడిన వ్యక్తి యొక్క పదవీకాలము:- (1) ఉపరాష్ట్రపతి యొక్క పదవీకాలము ముగియుటచే ఏర్పడు ఖాళీని పూరించుటకు జరుపవలసిన ఎన్నిక, ఆ పదవీకాలము ముగియుటకు ముందే పూర్తిచేయబడవలెను.

(2) మరణము, రాజీనామా లేక తీసివేయుట కారణముగా లేక ఇతర విధముగా ఉప-రాష్ట్రపతి పదవియందు ఏర్పడిన ఖాళీని పూరించుటకు జరుపవలసిన ఎన్నిక, ఆ ఖాళీ ఏర్పడిన తరువాత సాధ్యమైనంత త్వరితముగా జరుపవలెను మరియు ఆ ఖాళీని పూరించుటకు ఎన్నుకొనబడిన వ్యక్తి 67వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, అతను తన పదవిలో ప్రవేశించిన తేదీ నుండి అయిదు సంవత్సరముల పదవీకాలము పూర్తగు వరకు పదవియందుండుటకు హక్కు కలిగి ఉండును.

69. ఉపరాష్ట్రపతిచే ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ:- ప్రతి ఉప-రాష్ట్రపతి తన పదవిలో ప్రవేశించుటకు ముందు, రాష్ట్రపతి సమక్షమునగాని, ఈ విషయములో ఆయనచే నియమించబడిన వ్యక్తి సమక్షమునగాని ఈ క్రింది సమూహంలో ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ చేసి దానిపై సంతకము చేయవలెను:

“ఎ.బి. అను నేను శాసనము ద్వారా చేయబడిన భారత రాజ్యాంగం పట్ల యదార్థమైన శ్రద్ధానిష్ఠలను కలిగి ఉందునని, మరియు నేను నిర్వర్తించనున్న విధులను శ్రద్ధాపూర్వకముగ నిర్వర్తించునని దైవసాక్షిగ ప్రమాణము చేయుచున్నాను/సత్యనిష్ఠతో ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను.”.

70. ఇతర అనిశ్చిత పరిస్థితులలో రాష్ట్రపతి యొక్క కర్తవ్యముల నిర్వహణ:- ఈ అధ్యాయములో పొందుపరచబడిన ఎట్టి అనిశ్చిత పరిస్థితిలోనైనా, రాష్ట్రపతి యొక్క విధులను నిర్వర్తించుటకు పార్లమెంటు తాను సబబని తలచునట్టి నిబంధనలను చేయవచ్చును.

¹[**71. రాష్ట్రపతి లేక ఉపరాష్ట్రపతి యొక్క ఎన్నికకు చెందిన లేక సంబంధించిన విషయములు:-** (1) రాష్ట్రపతి లేక ఉప-రాష్ట్రపతి యొక్క ఎన్నిక నుండి ఉత్పన్నమైన లేక ఎన్నికకు సంబంధించిన అన్ని సందేహములు మరియు వివాదములను సర్వోన్నత న్యాయస్థానము విచారించి, నిర్ణయించవలెను మరియు అట్టి నిర్ణయము అంతిమమైనదై ఉండును.

(2) రాష్ట్రపతిగా లేక ఉప-రాష్ట్రపతిగా ఒక వ్యక్తి యొక్క ఎన్నిక చెల్లదని సర్వోన్నత న్యాయస్థానము ప్రకటించినపుడు, అట్టి ప్రకటన కారణంగా, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము ఆ నిర్ణయము చేసిన తేదీన లేదా అంతకు ముందు, రాష్ట్రపతి పదవికి లేక సందర్భానుసారముగ ఉప-రాష్ట్రపతి పదవికి చెందిన అధికారములను వినియోగించుటలోను, కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుటలోను ఆయన చేసిన కార్యములను చెల్లనివిగా చేయరాదు.

1. రాజ్యాంగ (ముప్పై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 10.8.1975 నుండి ఉంచబడిన దానికి బదులుగా రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 10వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి ఉంచబడినది.

(Part V. — The Union)

(3) Subject to the provisions of this Constitution, Parliament may by law regulate any matter relating to or connected with the election of a President or Vice-President.

(4) The election of a person as President or Vice-President shall not be called in question on the ground of the existence of any vacancy for whatever reason among the members of the electoral college electing him.]

72. Power of President to grant pardons, etc., and to suspend, remit or commute sentences in certain cases:- (1) The President shall have the power to grant pardons, reprieves, respites or remissions of punishment or to suspend, remit or commute the sentence of any person convicted of any offence—

(a) in all cases where the punishment or sentence is by a Court Martial;

(b) in all cases where the punishment or sentence is for an offence against any law relating to a matter to which the executive power of the Union extends;

(c) in all cases where the sentence is a sentence of death.

(2) Nothing in sub-clause (a) of clause (1) shall affect the power conferred by law on any officer of the Armed Forces of the Union to suspend, remit or commute a sentence passed by a Court Martial.

(3) Nothing in sub-clause (c) of clause (1) shall affect the power to suspend, remit or commute a sentence of death exercisable by the Governor ¹[***] of a State under any law for the time being in force.

73. Extent of executive power of the Union:- (1) Subject to the provisions of this Constitution, the executive power of the Union shall extend—

(a) to the matters with respect to which Parliament has power to make laws; and

(b) to the exercise of such rights, authority and jurisdiction as are exercisable by the Government of India by virtue of any treaty or agreement:

1. The words “or Rajpramukh” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

(భాగము V. - కేంద్రము)

(3) ఈ రాజ్యాంగం యొక్క నిబంధనలకు లోబడి రాష్ట్రపతి లేక ఉప-రాష్ట్రపతి యొక్క ఎన్నికకు చెందిన లేక దానికి సంబంధించిన ఏదైనా విషయమును పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా క్రమబద్ధము చేయవచ్చును.

(4) రాష్ట్రపతిగా లేక ఉప-రాష్ట్రపతిగా ఒక వ్యక్తి యొక్క ఎన్నికను, అతనిని ఎన్నుకొనెడి ఎన్నికల గణము (ఎలెక్టోరల్ కాలేజి) యొక్క సభ్యులలో ఏ కారణమువలన అయినను ఏదైనా ఖాళీ ఉన్నదను కారణమును బట్టి దానిని ప్రశ్నించరాదు.]

72. నిర్ణీతమైన సందర్భములలో క్షమాబిక్ష మొదలైన వాటిని మంజూరు చేయుటకు మరియు విధించిన శిక్షను తాత్కాలికంగా నిలిపి వేయుటకు, మాఫీ చేయుటకు లేక తీవ్రత తగ్గించుటకు రాష్ట్రపతికి గల అధికారము:- (1) రాష్ట్రపతికి క్షమాబిక్షలను ఇచ్చుటకు, శిక్షలను వాయిదా వేయుటకు, నిలిపి పెట్టుటకు లేక తగ్గించుటకు లేక ఈ క్రింది సందర్భములలో ఏదైనా నేరమునకు దోషిగా నిర్ణీతుడైన ఎవరైనా వ్యక్తికి విధించిన శిక్షను తాత్కాలికంగా నిలిపి ఉంచుటకు, మాఫీ చేయుటకు లేక మార్పుటకు అధికారమును కలిగి ఉండును:-

(ఎ) సైనిక న్యాయస్థానముచే శిక్ష లేక దండన ఉత్తరువు విధించబడిన అన్ని సందర్భములలో;

(బి) కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములో చేరి ఉన్న విషయమునకు సంబంధించిన ఏదైనా శాసనమునకు విరుద్ధముగా చేసిన నేరమునకు శిక్ష లేక దండన ఉత్తరువు విధించబడిన అన్ని సందర్భములలో;

(సి) విధించిన శిక్ష, మరణ శిక్ష అయిన అన్ని సందర్భములలో;

(2) సైనిక న్యాయస్థానముచే వేయబడిన శిక్షను తాత్కాలికముగా నిలుపుటకు, మాఫీ చేయుటకు లేక తీవ్రతను తగ్గించుటకు కేంద్రమునకు చెందిన సాయుధ బలగముల యొక్క ఎవరైనా అధికారికి శాసనము ద్వారా ఇవ్వబడిన అధికారముపై క్లాజ్ (1) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లో ఉన్న దేదియు ప్రభావం కలిగించదు.

(3) మరణ శిక్షను తాత్కాలికముగా నిలుపుటకు, మాఫీ చేయుటకు, లేక తగ్గించుటకు తత్సమయమున అమలులోనున్న ఏదైనా శాసనము క్రింద ఒక రాష్ట్ర గవర్నరు ¹[***] చే వినియోగించదగు అధికారముపై క్లాజ్ (1) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (సి)లో ఉన్నదేదియు ప్రభావము కలిగించదు.

73. కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికార పరిధి:- (1) రాజ్యాంగ నిబంధనలకు లోబడి, కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారము, ఈ క్రింది వాటికి విస్తరించును:

(ఎ) ఏ విషయములను గురించి శాసనములను చేయుటకు పార్లమెంటు అధికారము గలదో ఆ విషయములకు; మరియు

(బి) ఏదైనా సంధి లేక ఒప్పందముల వలన భారత ప్రభుత్వముచే వినియోగించదగు హక్కులు అధికారము యొక్క మరియు అధికార పరిధి యొక్క వినియోగమునకు;

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "లేక రాజప్రముఖ" అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినది.

(Part V. — The Union)

Provided that the executive power referred to in sub-clause (a) shall not, save as expressly provided in this Constitution or in any law made by Parliament, extend in any State ¹[***] to matters with respect to which the Legislature of the State has also power to make laws.

(2) Until otherwise provided by Parliament, a State and any officer or authority of a State may, notwithstanding anything in this article, continue to exercise in matters with respect to which Parliament has power to make laws for that State such executive power or functions as the State or officer or authority thereof could exercise immediately before the commencement of this Constitution.

Council of Ministers

74. Council of Ministers to aid and advise President:- ²[(1) There shall be a Council of Ministers with the Prime Minister at the head to aid and advise the President who shall, in the exercise of his functions, act in accordance with such advice:]

³[Provided that the President may require the Council of Ministers to reconsider such advice, either generally or otherwise, and the President shall act in accordance with the advice tendered after such reconsideration.]

(2) The question whether any, and if so what, advice was tendered by Ministers to the President shall not be inquired into in any court.

75. Other provisions as to Ministers:- (1) The Prime Minister shall be appointed by the President and the other Ministers shall be appointed by the President on the advice of the Prime Minister.

⁴[(1A) The total number of Ministers, including the Prime Minister, in the Council of Ministers shall not exceed fifteen per cent. of the total number of members of the House of the People.

1. The words and letters "specified in Part A or Part B of the First Schedule" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

2. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.13 (w.e.f.3.1.1977).

3. Inserted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.11 (w.e.f.20.6.1979).

4. Inserted by the Constitution (Ninety-first Amendment) Act, 2003, s.2 (w.e.f.1.1.2004).

(భాగము V. – కేంద్రము)

అయితే ఈ రాజ్యాంగంలో లేదా పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనములో స్పష్టముగా పొందుపరిస్తేనే తప్ప సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లో నిర్దేశించిన కార్యనిర్వహణాధికారము, ¹[***] ఏదైనా రాష్ట్రములో ఏ విషయములను గురించి శాసనములను చేయుటకు ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలికి కూడ అధికారము కలదో ఆ విషయములు.

(2) ఈ ఆర్టికల్‌లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, పార్లమెంటు ఇతర విధంగా పొందుపరచనంత వరకు, ఏ విషయముల గురించి ఒక రాష్ట్రము కొరకు శాసనములు చేయుటకు పార్లమెంటుకు అధికారము కలదో, ఆ విషయములలో ఆ రాష్ట్రము లేక ఆ రాష్ట్రపు అధికారి లేక అధికార సంస్థ, ఈ రాజ్యాంగం యొక్క ప్రారంభమునకు ముందు చెలాయించ కలిగి ఉండినట్టి కార్యనిర్వహణాధికారమును లేదా కర్తవ్యములను, ఆ రాష్ట్రము, మరియు ఆ రాష్ట్రపు ఎవరైనా అధికారి లేక అధికార సంస్థ చెలాయించుటను కొనసాగించవచ్చును.

మంత్రి మండలి

74. రాష్ట్రపతికి సహాయ పడుటకు మరియు సలహా నిచ్చుటకు మంత్రి మండలి:- ²[(1) రాష్ట్రపతికి సహాయపడుటకు మరియు సలహానిచ్చుటకు ప్రధానమంత్రి నాయకత్వములో ఒక మంత్రి మండలి ఉండవలెను. రాష్ట్రపతి తన కర్తవ్యములను నిర్వహించుటలో అట్టి సలహాననుసరించి వ్యవహరించవలెను:]

³[అయితే రాష్ట్రపతి సాధారణముగా లేదా ఇతర విధముగా అట్టి సలహాలను తిరిగి పరిశీలించవలసినదిగా మంత్రి మండలిని కోరవచ్చును మరియు అట్టి పునఃపరిశీలన తర్వాత యివ్వబడిన సలహాననుసరించి రాష్ట్రపతి వ్యవహరించవలెను.]

(2) రాష్ట్రపతికి మంత్రులచే ఏదైనా సలహా ఈయబడినదా, మరియు అట్లయినచో అది ఏది, అను ప్రశ్నను ఏ న్యాయస్థానమునందును విచారణ జరుపరాదు.

75. మంత్రులను గురించిన ఇతర నిబంధనలు:- (1) ప్రధానమంత్రి రాష్ట్రపతిచే నియమించబడవలెను మరియు ఇతర మంత్రులు ప్రధానమంత్రి సలహాపై రాష్ట్రపతిచే నియమించబడవలెను.

⁴[(1ఏ) ప్రధానమంత్రితో సహా మంత్రి మండలి మొత్తము మంత్రుల సంఖ్య లోక్‌సభ లోని మొత్తము సభ్యుల సంఖ్యలో పదిహేను శాతమునకు మించరాదు.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము - ఏ లేక భాగము - బీలో నిర్దిష్టపరచబడిన” అను పదములు మరియు అక్షరములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.

2. రాజ్యాంగ (సలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 13వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (1)కి బదులుగా 3.1.1977 నుండి ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (సలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 11వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి చొప్పించబడినది.

4. రాజ్యాంగ (తొంభై ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 01.01.2004 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part V. — The Union)

(1B) A member of either House of Parliament belonging to any political party who is disqualified for being a member of that House under paragraph 2 of the Tenth Schedule shall also be disqualified to be appointed as a Minister under clause (1) for duration of the period commencing from the date of his disqualification till the date on which the term of his office as such member would expire or where he contests any election to either House of Parliament before the expiry of such period, till the date on which he is declared elected, whichever is earlier.]

(2) The Ministers shall hold office during the pleasure of the President.

(3) The Council of Ministers shall be collectively responsible to the House of the People.

(4) Before a Minister enters upon his office, the President shall administer to him the oaths of office and of secrecy according to the forms set out for the purpose in the Third Schedule.

(5) A Minister who for any period of six consecutive months is not a member of either House of Parliament shall at the expiration of that period cease to be a Minister.

(6) The salaries and allowances of Ministers shall be such as Parliament may from time to time by law determine and, until Parliament so determines, shall be as specified in the Second Schedule.

The Attorney-General for India

76. Attorney-General for India:- (1) The President shall appoint a person who is qualified to be appointed a Judge of the Supreme Court to be Attorney-General for India.

(2) It shall be the duty of the Attorney-General to give advice to the Government of India upon such legal matters, and to perform such other duties of a legal character, as may from time to time be referred or assigned to him by the President, and to discharge the functions conferred on him by or under this Constitution or any other law for the time being in force.

(3) In the performance of his duties the Attorney-General shall have right of audience in all courts in the territory of India.

(4) The Attorney-General shall hold office during the pleasure of the President, and shall receive such remuneration as the President may determine.

(భాగము V. – కేంద్రము)

(1బీ) పదవ షెడ్యూల్ యొక్క 2వ పేరా క్రింద పార్లమెంటు ఉభయ సభలలోని ఏదైనా రాజకీయ పార్టీకి చెందిన సభ్యుడై ఉండి, ఆ సభ యొక్క సభ్యునిగా ఉండుటకు అనర్హుడైన ఒక సభ్యుడు, అతని అనర్హత యొక్క ప్రారంభపు తేదీ నుండి అట్టి సభ్యునిగా అతని పదవీ కాలము ముగియునంత వరకు లేదా అతను అట్టి పదవీకాలము ముగియకముందే పార్లమెంటు ఉభయ సభలలోని ఏదైనా సభ యొక్క ఏదైనా ఎన్నికకు పోటీ చేసి ఎన్నికైనట్లుగా ప్రకటించునట్టి తేదీ వరకు, వీటిలో ఏది ముందుగా వచ్చునో అంత వరకు, క్లాజ్ (1) క్రింద మంత్రిగా నియమించబడుటకు కూడా అనర్హుడగును.]

(2) రాష్ట్రపతి అభీష్టముండునంత వరకు మంత్రులు తమ పదవిని కలిగి ఉందురు.

(3) మంత్రి మండలి లోక్ సభకు సమష్టిగా బాధ్యతను వహించవలెను.

(4) ఒక మంత్రి తన పదవిలో ప్రవేశించుటకు ముందు, రాష్ట్రపతి అతనిచే మూడవ ప్రమాణ షెడ్యూల్ లో సదరు ప్రయోజనము నిమిత్తమై పొందుపరచబడియున్న సమూహాలననుసరించి అతని చేత ప్రమాణ స్వీకారము మరియు గోప్యత ప్రమాణమును చేయించవలెను.

(5) వరుసగా ఆరు నెలల పాటు ఏ కాలావధికైనా పార్లమెంటు యొక్క ఏ సభలోను సభ్యుడుగా లేని ఒక మంత్రి, ఆ కాలావధి ముగియగానే తన మంత్రిపదవిని కోల్పోవును.

(6) మంత్రుల జీతములు మరియు భత్యములు, పార్లమెంటు ఆయా సమయములందు శాసనము ద్వారా నిర్ధారించునట్లు ఉండును. పార్లమెంటు అట్లు నిర్ధారణ చేయువరకు అని రెండవ షెడ్యూల్ లో నిర్దిష్టపరచబడినట్లు ఉండును.

భారతదేశ అటార్నీ జనరలు

76. భారతదేశ అటార్నీ జనరలు:- (1) రాష్ట్రపతి సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క న్యాయమూర్తిగా నియమించబడుటకు అర్హుడైన వ్యక్తిని భారతదేశపు అటార్నీ జనరలుగా నియమించవలెను.

(2) రాష్ట్రపతిచే ఆయా సమయములందు తనకు నిర్దేశించబడు శాసన సంబంధమైన విషయములపై భారత ప్రభుత్వమునకు సలహానిచ్చుట మరియు తనకు అప్పగించబడు శాసనిక స్వభావము గల ఇతర విధులను నిర్వహించుట మరియు ఈ రాజ్యాంగం ద్వారా లేదా దాని క్రింద లేదా తత్సమయమున అమలులోనున్న ఏదైనా ఇతర శాసనము ద్వారా లేదా దాని క్రింద తనకు ఇవ్వబడిన కర్తవ్యములను నిర్వహించుట అటార్నీ జనరలు యొక్క విధి అయి ఉండును.

(3) అటార్నీ జనరలు తన విధులను నిర్వహించుటలో భారతదేశ భూభాగములోని న్యాయ స్థానములన్నింటిలో తన వాదనను వినిపించే హక్కు కలిగి ఉండును.

(4) అటార్నీ జనరలు, రాష్ట్రపతి అభీష్టము ఉండునంత వరకు పదవియందుండును; మరియు రాష్ట్రపతి నిర్ధారణ చేయు ప్రతి ఫలమును పొందును.

*(Part V. — The Union)***Conduct of Government Business**

77. Conduct of business of the Government of India:- (1) All executive action of the Government of India shall be expressed to be taken in the name of the President.

(2) Orders and other instruments made and executed in the name of the President shall be authenticated in such manner as may be specified in rules¹ to be made by the President, and the validity of an order or instrument which is so authenticated shall not be called in question on the ground that it is not an order or instrument made or executed by the President.

(3) The President shall make rules for the more convenient transaction of the business of the Government of India, and for the allocation among Ministers of the said business.

(4)²[***]

78. Duties of Prime Minister as respects the furnishing of information to the President, etc.:- It shall be the duty of the Prime Minister—

(a) to communicate to the President all decisions of the Council of Ministers relating to the administration of the affairs of the Union and proposals for legislation;

(b) to furnish such information relating to the administration of the affairs of the Union and proposals for legislation as the President may call for; and

(c) if the President so requires, to submit for the consideration of the Council of Ministers any matter on which a decision has been taken by a Minister but which has not been considered by the Council.

CHAPTER - II - PARLIAMENT**General**

79. Constitution of Parliament:- There shall be a Parliament for the Union which shall consist of the President and two Houses to be known respectively as the Council of States and the House of the People.

1. See notification No. S.O.2297, dated the 3rd November, 1958, Gazette of India, Extraordinary, 1958, Part.II, Sec.3 (ii), p. 1315, as amended from time to time.

2. Clause (4) was inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.14 (w.e.f.3.1.1977) and omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.12 (w.e.f.20.6.1979).

(భాగము V. – కేంద్రము)

ప్రభుత్వము యొక్క కార్యకలాపముల నిర్వహణ

77. భారత ప్రభుత్వము యొక్క కార్యకలాప నిర్వహణ:- (1) భారత ప్రభుత్వమునకు చెందిన కార్యనిర్వహణా చర్యలన్నీ రాష్ట్రపతి పేర తీసుకొనబడినట్లుగా వ్యక్తపరచవలెను.

(2) రాష్ట్రపతి పేర చేయబడిన, మరియు వ్రాసి ఈయబడిన ఉత్తరువులు మరియు ఇతర అధికార పత్రములు, రాష్ట్రపతిచేయు¹ నియమావళిలో నిర్దిష్టపరచునట్టి రీతిగా ప్రమాణీకరించవలెను. అట్లు ప్రమాణీకరించిన ఉత్తరువు లేక అధికార పత్రము యొక్క చెల్లుబాటును, అది రాష్ట్రపతిచే చేయబడినట్టి, లేక వ్రాసి ఈయబడినట్టి ఉత్తరువు లేక అధికార పత్రము కాదనెడి కారణముతో ప్రశ్నించరాదు.

(3) రాష్ట్రపతి, భారత ప్రభుత్వమునకు చెందిన కార్యకలాపములను అత్యంత సులభముగా జరుపుటకు మరియు ఆ కార్యకలాపములను మంత్రులకు కేటాయించుటకు నియమావళిని చేయవలెను.

(4) ²[***]

78. రాష్ట్రపతికి సమాచారమును అందజేయుట మున్నగు విషయములను గురించి ప్రధాన మంత్రి యొక్క విధులు:- ఈ క్రింద తెలుపబడినవి ప్రధానమంత్రి విధులుగా ఉండును:-

(ఎ) కేంద్రము యొక్క వ్యవహారములలో పరిపాలనకు సంబంధించి మంత్రి మండలి యొక్క సమస్త నిర్ణయములను, మరియు శాసన నిర్మాణమునకై చేయబడిన ప్రతిపాదనలను, రాష్ట్రపతికి తెలియజేయుట;

(బి) కేంద్రము యొక్క పరిపాలనా వ్యవహారములకు సంబంధించిన మరియు శాసన నిర్మాణమునకు చేయబడిన ప్రతిపాదనల సమాచారమును రాష్ట్రపతి కోరినపుడు అందజేయుట; మరియు

(సి) ఏ విషయమైనను ఒక మంత్రిచే నిర్ణయించబడి మంత్రి మండలిచే పరిశీలించబడనిచో, ఆ విషయమును మంత్రి మండలి యొక్క పరిశీలనకు సమర్పించవలసినదిగా రాష్ట్రపతి కోరినచో దానిని అట్లు సమర్పించుట.

అధ్యాయము - II - పార్లమెంటు

సాధారణ విషయములు

79. పార్లమెంటు నిర్మాణం:- కేంద్రమునకు, రాష్ట్రపతి మరియు రాజ్యసభ మరియు లోక్ సభ అని అనబడు రెండు సభలతో కూడిన ఒక పార్లమెంటు ఉండవలెను.

1. ఆయా సమయములందు సవరించబడిన అధిసూచన నెం.ఎస్.ఓ.2297 నవంబరు 3, 1958 తేదీనాటి అసాధారణ భారత రాజపత్రము 1958 భాగము-II సెక్షన్ 3, సీజీ 1315 చూడుము.

2. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 14వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (4) 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడి, రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 12వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి వదిలివేయబడినది.

(Part V. — The Union)

80. Composition of the Council of States:- (1) ¹[^{2***} The Council of States] shall consist of—

(a) twelve members to be nominated by the President in accordance with the provisions of clause (3); and

(b) not more than two hundred and thirty-eight representatives of the States ³[and of the Union territories.]

(2) The allocation of seats in the Council of States to be filled by representatives of the States ³[and of the Union territories] shall be in accordance with the provisions in that behalf contained in the Fourth Schedule.

(3) The members to be nominated by the President under sub-clause (a) of clause (1) shall consist of persons having special knowledge or practical experience in respect of such matters as the following, namely:—

Literature, science, art and social service.

(4) The representatives of each State ⁴[***] in the Council of States shall be elected by the elected members of the Legislative Assembly of the State in accordance with the system of proportional representation by means of the single transferable vote.

(5) The representatives of the ⁵[Union territories] in the Council of States shall be chosen in such manner as Parliament may by law prescribe.

1. Substituted by the Constitution (Thirty-fifth Amendment) Act, 1974, s.3, for “The Council of States” (w.e.f.1.3.1975).

2. The words “Subject to the provisions of paragraph 4 of the Tenth Schedule,” omitted by the Constitution (Thirty-sixth Amendment) Act, 1974, s.5 (w.e.f.26.4.1975).

3. Inserted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.3 (w.e.f.1.11.1956).

4. The words and letters “specified in Part A and Part B of the First Schedule” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.3 (w.e.f.1.11.1956).

5. Substituted by *ibid.*, for “States specified in Part C of the First Schedule”.

(భాగము V. - కేంద్రము)

80. రాజ్యసభ కూర్పు:- (1) ¹[²*** రాజ్య సభ] ఈ క్రింది వారితో కూడి ఉండవలెను:-

(ఎ) క్లాజ్ (3) యొక్క నిబంధనల ననుసరించి రాష్ట్రపతిచే నామ నిర్దేశము చేయబడు పన్నెండు మంది సభ్యులు; మరియు

(బి) రాష్ట్రముల, ³[మరియు కేంద్ర పాలిత ప్రాంతముల యొక్క] రెండు వందల ముప్పై ఎనిమిది మందికి మించని ప్రతి నిధులు.

(2) రాజ్యసభలో రాష్ట్రముల, ³[మరియు కేంద్ర పాలిత ప్రాంతముల] ప్రతినిధులచే పూరించబడవలసిన సీట్ల కేటాయింపు ఈ విషయమున నాల్గవ షెడ్యూల్ యందు గల నిబంధనలనుసరించి ఉండవలెను.

(3) క్లాజ్ (1) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (ఎ) క్రింద రాష్ట్రపతిచే నామనిర్దేశము చేయబడు సభ్యులు ఈ క్రింది వాటికి సంబంధించినట్టి విషయములందు విశేష జ్ఞానమును లేక ఆచరణానుభవమును కలిగిన వ్యక్తులై ఉండవలెను, అవేవనగా:-

సాహిత్యము, విజ్ఞాన శాస్త్రము, కళ మరియు సామాజిక సేవ.

(4) రాజ్యసభలోని, ⁴[***] ప్రతి రాష్ట్రము యొక్క ప్రతినిధులు, ఏక బదలాయింపు ఓటు ద్వారా దామాషా ప్రాతినిధ్య పద్ధతిననుసరించి ఆ రాష్ట్ర శాసన సభ యొక్క ఎన్నుకొనబడిన సభ్యులచే ఎన్నుకొనబడవలెను.

(5) రాజ్యసభలోని, ⁵[కేంద్ర పాలిత ప్రాంతముల] యొక్క ప్రతినిధులు, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ణయించినట్టి రీతిలో ఎంపిక చేయబడవలెను.

1. రాజ్యాంగ (ముప్పై ఐదవ సవరణ) చట్టము, 1974 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా "రాజ్యసభకు బదులుగా 01.03.1975 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ముప్పై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 26.4.1975 నుండి "10వ షెడ్యూల్ యొక్క 4వ పేరా యొక్క నిబంధనలకు లోబడి" అను పదబంధము వదిలివేయబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 1.11.1956 నుండి చొప్పించబడినది.

4. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా "ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-ఏ, లేక భాగము-బీలో నిర్దిష్టపరచబడిన" అను పదములు మరియు అక్షరములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.

5. అదే చట్టము యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా "ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము 'సీ'లో నిర్దిష్టపరచబడిన రాష్ట్రముల" అను పదములకు బదులుగా 1.11.1956 నుండి ఉంచబడినవి.

(Part V. — The Union)

¹[**81. Composition of the House of the People:-** (1) ²[Subject to the provisions of article 331 ^{3***}], the House of the People shall consist of—

(a) not more than ⁴[five hundred and thirty members] chosen by direct election from territorial constituencies in the States, and

(b) not more than ⁵[twenty members] to represent the Union territories, chosen in such manner as Parliament may by law provide.

(2) For the purposes of sub-clause (a) of clause (1),—

(a) there shall be allotted to each State a number of seats in the House of the People in such manner that the ratio between that number and the population of the State is, so far as practicable, the same for all States; and

(b) each State shall be divided into territorial constituencies in such manner that the ratio between the population of each constituency and the number of seats allotted to it is, so far as practicable, the same throughout the State:

⁶[Provided that the provisions of sub-clause (a) of this clause shall not be applicable for for the purpose of allotment of seats in the House of the People to any State so long as the population of that State does not exceed six millions.]

(3) In this article, the expression “population” means the population as ascertained at the last preceding census of which the relevant figures have been published:

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.4 for articles 81 and 82 (w.e.f.1.11.1956).

2. Substituted by the Constitution (Thirty-fifth Amendment) Act, 1974, s.4, for “Subject to the provisions of article 331” (w.e.f.1.3.1975).

3. The words and figure “and paragraph 4 of the Tenth Schedule,” omitted by the Constitution (Thirty-sixth Amendment) Act, 1975, s.5 (w.e.f.26.4.1975).

4. Substituted by the Goa, Daman and Diu Reorganisation Act, 1987 (18 of 1987), s.63, for “five hundred and twenty-five members”, (w.e.f.30.5.1987).

5. Substituted by the Constitution (Thirty-first Amendment) Act, 1973, s.2, for “twenty-five members” (w.e.f.17.10.1973).

6. Inserted by the Constitution (Thirty-first Amendment) Act, 1973, s.2, for “twenty-five members” (w.e.f.17.10.1973).

(భాగము V. – కేంద్రము)

¹[81. లోక్సభ కూర్పు:- (1) ²[331వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలకు లోబడి] ³[* * *] లోక్సభ ఈ క్రింది వారితో కూడి ఉండవలెను:-

(ఎ) రాష్ట్రములలోని ప్రాదేశిక నియోజకవర్గముల నుండి ప్రత్యక్ష ఎన్నిక ద్వారా ఎంపిక చేయబడిన ⁴[అయిదువందల ముప్పై మందికి మించని సభ్యులు;]

(బి) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా పొందుబాటు చేసిన రీతిలో ఎంపిక చేయబడి కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు ప్రాతినిధ్యము వహించు ⁵[ఇరవై మందికి] మించని సభ్యులు.

(2) క్లాజ్ (1)లోని సబ్-క్లాజ్ (ఎ) నిమిత్తము -

(ఎ) ఒక రాష్ట్రపు స్థానముల సంఖ్యకు మరియు దాని జనాభా సంఖ్యకు గల నిష్పత్తి, సాధ్యమైనంత మేరకు అన్ని రాష్ట్రములకు ఒకే రీతిగ ఉండునట్లుగా లోక్ సభలోని స్థానములను ప్రతి ఒక రాష్ట్రమునకు కేటాయించవలెను; మరియు

(బి) ప్రతీ ప్రాదేశిక నియోజకవర్గపు జనాభాకు మరియు ఆ రాష్ట్రమునకు కేటాయించబడిన స్థానముల సంఖ్యకును గల నిష్పత్తి, సాధ్యమైనంత వరకు రాష్ట్రమంతటను ఒకే రీతిగనుండునట్లుగా ప్రతీ రాష్ట్రమును ప్రాదేశిక నియోజక వర్గములుగా విభజించవలెను:

⁶[అయితే, ఏదైనా రాష్ట్రమునందలి జనాభా అరవై లక్షలకు (6 మిలియన్లు) మించనంత వరకు, ఆ రాష్ట్రమునకు రాష్ట్రమునకు లోక్సభ స్థానములను కేటాయించు నిమిత్తము ఈ క్లాజ్ యొక్క సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లోని నిబంధనలు వర్తించవు.]

(3) ఈ ఆర్టికల్లో “జనాభా” అను పదమునకు చిట్టచివరన చేసిన జనగణనకు సంబంధించి ప్రచురించిన అంకెలు, ఆ జనగణన యందు నిశ్చయమైన జనాభా అని అర్థము;

-
1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 1.11.1956 నుండి ఆర్టికల్లు 81 మరియు 82 బదులుగా ఉంచబడినది.
 2. రాజ్యాంగ (ముప్పై అయిదవ సవరణ) చట్టము, 1974 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా “331వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలకు లోబడి” అను దానిని 1.3.1975 నుండి ఉంచబడినది.
 3. రాజ్యాంగ (ముప్పై అరవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా “పదవ షెడ్యూల్ యొక్క 4వ పేరా” అను పదబంధము మరియు అంకెలు 26.4.1975 నుండి వదిలివేయబడినవి.
 4. గోవా, డామన్ మరియు డయ్యు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1987 (1987లోని 18వది) యొక్క 63వ సెక్షన్ ద్వారా “అయిదు వందల ఇరువది ఐదు మందికి మించని సభ్యులు” అను దానికి బదులుగా 30.5.1987 నుండి ఉంచబడినది.
 5. రాజ్యాంగ (ముప్పై ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1973 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “ఇరవై అయిదు మందికి” అను దానికి బదులుగా 17.10.1973 నుండి ఉంచబడినది.
 6. రాజ్యాంగ (ముప్పై ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1973 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “ఇరవై అయిదు మందికి” అను దానికి బదులుగా 17.10.1973 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part V. — The Union)

¹[Provided that the reference in this clause to the last preceding census of which the relevant figures have been published shall, until the relevant figures for the first census taken after the year ²[2026] have been published, ³[be construed,—

(i) for the purposes of sub-clause (a) of clause (2) and the proviso to that clause, as a reference to the 1971 census; and

(ii) for the purposes of sub-clause (b) of clause (2) as a reference to the ⁴[2001] census.]

82. Readjustment after each census:- Upon the completion of each census, the allocation of seats in the House of the People to the States and the division of each State into territorial constituencies shall be readjusted by such authority and in such manner as Parliament may by law determine:

Provided that such readjustment shall not affect representation in the House of the People until the dissolution of the then existing House:

Provided further that such readjustment shall take effect from such date as the President may, by order, specify and until such readjustment takes effect, any election to the House may be held on the basis of the territorial constituencies existing before such readjustment:

Provided also that until the relevant figures for the first census taken after the year ⁵[2026] have been published, it shall not be necessary to ⁶[readjust—

(i) the allocation of seats in the House of the People to the States as readjusted on the basis of the 1971 census; and

1. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.15 (w.e.f.3.1.1977).

2. Substituted by the Constitution (Eighty-fourth Amendment) Act, 2001, s.3, for “2000” (w.e.f.21.2.2002).

3. Substituted by the Constitution (Eighty-fourth Amendment) Act, 2001, s.3, for certain words (w.e.f.21.2.2002).

4. Substituted by the Constitution (Eighty-seventh Amendment) Act, 2003, s.2, for “1991” (w.e.f.22.6.2003).

5. Substituted by the Constitution (Eighty-fourth Amendment) Act, 2001, s.4, for “2000” (w.e.f.21.2.2002).

6. Substituted by *ibid.*, for certain words.

(భాగము V. – కేంద్రము)

¹[అయితే ²[2026]వ సంవత్సరము తరువాత చేయబడు మొదటి జనగణనకు సంబంధించిన అంకెలు ప్రచురించు వరకు, ఈ క్లాజ్‌లో, చిట్టచివరగా సేకరించి మరియు అందుకు సంబంధించిన అంకెలు ప్రచురణ చేయబడినట్టిదైన జనగణనకు గల నిర్దేశమును,

³(i) క్లాజ్ (2) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (ఎ) మరియు ఆ క్లాజ్‌కు గల వినాయింపు నిమిత్తము, 1971వ సంవత్సరపు జనగణనకైన నిర్దేశముగా; మరియు

(ii) క్లాజ్ (2) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (బి) నిమిత్తము ⁴[2001]వ సంవత్సరపు జనగణనకు సంబంధించి అన్వయించుకొనవలెను.]]

82. ప్రతి జనగణన పూర్తయిన తరువాత తిరిగి సర్దుబాటు:- ప్రతి ఒక జనగణన పూర్తి అయిన మీదట పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ధారణ చేయునట్టి అధికారముచే, మరియు అట్టి రీతిలో, రాష్ట్రములకు లోక్‌సభలో స్థానముల కేటాయింపును మరియు ప్రతి రాష్ట్రమును ప్రాదేశిక నియోజక వర్గములుగా విభజించుటను, తిరిగి సర్దుబాటు చేయవలెను:

అయితే అట్లు తిరిగి చేయబడిన సర్దుబాటు, అప్పుడు ఉనికిలో ఉన్న లోక్‌సభ రద్దగునంత వరకు, ఆ సభలోని ప్రాతినిధ్యముపై ప్రభావము చూపరాదు:

అంతేగాక అట్లు తిరిగి చేయబడిన సర్దుబాటు, రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా నిర్దిష్టపరచు తేదీన అమలులోనికి వచ్చును, మరియు అట్టి సర్దుబాటు అమలులోనికి వచ్చువరకు ఆ సభకు జరుగు ఏదైనా ఎన్నికను అట్టి సర్దుబాటునకు ముందు ఉన్న ప్రాదేశిక నియోజకవర్గముల ప్రాతిపదికపై జరుపవచ్చును;

అంతేగాక ఇంకనూ, ఈ ఆర్టికల్ క్రింద ⁵[2026]వ సంవత్సరము తరువాత చేయబడిన మొదటి జనగణనకు సంబంధించిన అంకెలు ప్రచురించు వరకు,

⁶[(i) 1971వ సంవత్సరపు జనగణన ప్రాతిపదికపై రాష్ట్రములకు లోక్‌సభలో స్థానముల కేటాయింపుకు తిరిగి చేసిన సర్దుబాటును; మరియు

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 15వ సెక్షన్ ద్వారా వినాయింపు 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఎనభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 2001 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా “2000” అనుదానికి బదులుగా 21.2.2002 నుండి ఉంచబడినది.

3. అదే చట్టపు 3వ సెక్షన్ ద్వారా కొన్ని పదములకు బదులుగా 21.2.2002 నుండి ఉంచబడినది.

4. రాజ్యాంగ (ఎనభై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “1991”కి బదులుగా 22.06.2003 నుండి ఉంచబడినది.

5. రాజ్యాంగ (ఎనభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 2001 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా “2000”లకు బదులుగా 21.2.2002 నుండి ఉంచబడినవి.

6. అదే చట్టము యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా కొన్ని పదములకు బదులుగా 21.2.2002 నుండి ఉంచబడినది.

(Part V. — The Union)

(ii) the division of each State into territorial constituencies as may be readjusted on the basis of the ¹[2001] census, under this article.]

83. Duration of Houses of Parliament:- (1) The Council of States shall not be subject to dissolution, but as nearly as possible one-third of the members thereof shall retire as soon as may be on the expiration of every second year in accordance with the provisions made in that behalf by Parliament by law.

(2) The House of the People, unless sooner dissolved, shall continue for ²[five years] from the date appointed for its first meeting and no longer and the expiration of the said period of ²[five years] shall operate as a dissolution of the House:

Provided that the said period may, while a Proclamation of Emergency is in operation, be extended by Parliament by law for a period not exceeding one year at a time and not extending in any case beyond a period of six months after the Proclamation has ceased to operate.

84. Qualification for membership of Parliament:- A person shall not be qualified to be chosen to fill a seat in Parliament unless he—

³[(a) is a citizen of India, and makes and subscribes before some person authorised in that behalf by the Election Commission an oath or affirmation according to the form set out for the purpose in the Third Schedule;]

(b) is, in the case of a seat in the Council of States, not less than thirty years of age and, in the case of a seat in the House of the People, not less than twenty-five years of age; and

(c) possesses such other qualifications as may be prescribed in that behalf by or under any law made by Parliament.

1. Substituted by the Constitution (Eighty-seventh Amendment) Act, 2003, s.3, for “1991” (w.e.f.22.6.2003).

2. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.13, for “six years” (w.e.f.20.6.1979). The words “six years” were substituted for the original words “five years” by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.17 (w.e.f.3.1.1977).

3. Substituted by the Constitution (Sixteenth Amendment) Act, 1963, s.3 (w.e.f.5.10.1963).

(భాగము V. - కేంద్రము)

(ii) ¹[2001]వ సంవత్సర జనగణన ప్రతిపదికపై ప్రతి రాష్ట్రమును ప్రాదేశిక నియోజక వర్గములుగా విభజించుటకు మళ్ళీ తిరిగి చేసిన సర్దుబాటును, తిరిగి సర్దుబాటు చేయనవసరము లేదు.]

83. పార్లమెంటు యొక్క సభల కాలపరిమితి:- (1) రాజ్యసభ రద్దుకు లోనుకాదు, కాని ఈ విషయంలో పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా చేసిన నిబంధనలనుసరించి, ప్రతి రెండవ సంవత్సరము ముగిసిన మీదట వీలైనంత త్వరితముగ రాజ్యసభ సభ్యులలోని మూడవవంతు మంది సభ్యులు పదవి నుండి విరమించవలెను.

(2) లోక్ సభ, ఆలోచన రద్దు చేయబడిన తర్వాత, దాని మొదటి సమావేశమునకై నిర్ణయించిన తేదీ నుండి ²[అయిదు సంవత్సరముల పాటు] కొనసాగవలెను. అంతకు మించి కొనసాగరాదు. సదరు ²[అయిదు సంవత్సరముల] కాలావధి యొక్క ముగింపు ఆ సభ యొక్క రద్దుగా భావించవలెను:

అయితే అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన అమలులో ఉన్నప్పుడు, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఒకే మారులో ఒక సంవత్సరమునకు మించకుండా మరియు ఏ సందర్భములోనైనా సదరు ప్రకటన యొక్క అమలు ఆగిపోయిన తరువాత ఆరు నెలలకు మించకుండా సదరు కాలావధిని పొడిగించవచ్చును.

84. పార్లమెంటు సభ్యత్వమునకు అర్హత:- ఏ వ్యక్తి అయినను-

³[(ఎ) తాను భారతదేశ పౌరుడై ఉండి, ఈ విషయములో ఎన్నికల కమీషనుచే అధికారమీయబడిన వ్యక్తి సమక్షమున, మూడవ షెడ్యూల్ లో సదరు ప్రయోజనము నిమిత్తము పొందుపరచబడిన నమూనానుసరించి, ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ చేసి దానిపై సంతకం చేస్తే తప్ప;]

(బి) రాజ్య సభలోని ఒక స్థానము విషయములో, ముప్పై సంవత్సరముల వయస్సుకు తక్కువ కాకుండా, మరియు లోక్ సభలోని ఒక స్థానము విషయములో ఇరవై ఐదు సంవత్సరముల వయస్సుకు తక్కువ కాకుండా ఉంటే తప్ప; మరియు

(సి) పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేదా, దాని క్రింద, ఈ విషయములో నిర్ణయించునట్టి ఇతర అర్హతలను కలిగి ఉంటే తప్ప; పార్లమెంటులోని స్థానమును పూరించుటకై ఎంపిక చేయబడుటకు అర్హుడు కాదు.

1. రాజ్యాంగ (ఎనభై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా "1991"కి బదులుగా 22.06.2003 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 17వ సెక్షన్ ద్వారా "అయిదు సంవత్సరములు" అను పదములకు బదులుగా "ఆరు సంవత్సరములు" అను పదములు 3.1.1977 నుండి ఉంచబడి, రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 13వ సెక్షన్ లోని సబ్-సెక్షన్ (1) ద్వారా తిరిగి "ఆరు సంవత్సరములు" అనుపదములకు బదులుగా "అయిదు సంవత్సరములు" అను పదములు 20.6.1979 నుండి ఉంచబడినవి.

3. రాజ్యాంగ (పదహారవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (ఎ)కు బదులుగా 05.10.1963 నుండి ఉంచబడినది.

(Part V. — The Union)

¹[85. Sessions of Parliament, prorogation and dissolution:- (1) The President shall from time to time summon each House of Parliament to meet at such time and place as he thinks fit, but six months shall not intervene between its last sitting in one session and the date appointed for its first sitting in the next session.

(2) The President may from time to time—

(a) prorogue the Houses or either House;

(b) dissolve the House of the People.]

86. Right of President to address and send messages to Houses:- (1) The President may address either House of Parliament or both Houses assembled together, and for that purpose require the attendance of members.

(2) The President may send messages to either House of Parliament, whether with respect to a Bill then pending in Parliament or otherwise, and a House to which any message is so sent shall with all convenient despatch consider any matter required by the message to be taken into consideration.

87. Special address by the President:- (1) At the commencement of ²[the first session after each general election to the House of the People and at the commencement of the first session of each year] the President shall address both Houses of Parliament assembled together and inform Parliament of the causes of its summons.

(2) Provision shall be made by the rules regulating the procedure of either House for the allotment of time for discussion of the matters referred to in such address ³[***].

88. Rights of Ministers and Attorney-General as respects Houses:- Every Minister and the Attorney-General of India shall have the right to speak in, and otherwise to take part in the proceedings of, either House, any joint sitting of the Houses, and any committee of Parliament of which he may be named a member, but shall not by virtue of this article be entitled to vote.

1. Substituted by the Constitution (First Amendment) Act, 1951, s.6 (w.e.f.18.6.1951).

2. Substituted by *ibid.*, s.7, for “every session”.

3. The words “and for the precedence of such discussion over other business of the House” omitted by *ibid.*

(భాగము V. - కేంద్రము)

¹[85. పార్లమెంటు యొక్క సమావేశములు, వాయిదా మరియు రద్దు:- (1) రాష్ట్రపతి ఆయా సమయములందు, పార్లమెంటు యొక్క ప్రతి సభను ఆయన సబబని తలచునట్టి సమయమున మరియు అట్టి స్థలమున సమావేశమగుటకు ఆహ్వానించవలెను, కాని దాని ఒక సమావేశములోని చివరి దినమునకు దాని మరుసటి సమావేశములోని మొదటి దినమునకు నిర్ణయించిన తేదీకి నడుమ ఆరు నెలలకు మించి అంతరము ఉండరాదు.

(2) రాష్ట్రపతి ఆయా సమయములందు-

(ఎ) ఆ సభలను లేక ఆ సభలలోని ఏ ఒక్క సభను వాయిదా వేయవచ్చును;

(బి) లోక్ సభను రద్దు చేయవచ్చును.]

86. ఉభయ సభలలో ప్రసంగించుటకు, వాటికి సందేశములను పంపుటకు రాష్ట్రపతికి గల హక్కు:-

(1) రాష్ట్రపతి, పార్లమెంటు యొక్క ఏ సభలోనైనా లేదా కలిసి సమావేశమైన ఉభయ సభలలోనైనా, ప్రసంగించ వచ్చును; మరియు అందు నిమిత్తము సభ్యుల హాజరును కోరవచ్చును.

(2) రాష్ట్రపతి, పార్లమెంటులో అప్పటికి పెండింగులో ఉన్న బిల్లును గురించి లేక ఇతరముల గురించి పార్లమెంటు యొక్క ఏ సభకైనను, సందేశములను పంపవచ్చును, మరియు ఏ సభకు అట్ల సందేశము పంపబడినదో ఆ సభ, ఏ విషయమును పరిశీలించవలెనని ఆ సందేశము ద్వారా కోరబడినదో ఆ విషయమును గురించి వీలైనంత త్వరగా పరిశీలించవలెను.

87. రాష్ట్రపతి ప్రత్యేక ప్రసంగము:- (1) రాష్ట్రపతి ²[లోక్ సభ యొక్క ప్రతి సాధారణ ఎన్నికల తరువాతి మొదటి సమావేశము యొక్క ప్రారంభమున మరియు ప్రతి సంవత్సరము మొదటి సమావేశము యొక్క ప్రారంభమున] పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలను కలిపి సమావేశపరచిన సమావేశములో ప్రసంగించి, పార్లమెంటును ఆహ్వానించిన కారణములను తెలియజేయవలెను.

(2) ఉభయ సభల ప్రక్రియలను క్రమబద్ధము చేయు నియమాల ద్వారా, రాష్ట్రపతి ప్రసంగములో నిర్దేశించబడిన విషయములను చర్చించుటకు సమయమును కేటాయించుటకు ³[***] నిబంధన చేయబడవలెను.

88. సభలను గురించి మంత్రులకు, అటార్నీ జనరలుకు గల హక్కులు:- (1) ప్రతి మంత్రి మరియు భారతదేశ అటార్నీ జనరలు ఉభయ సభలలో దేనియందైనను, ఆ ఉభయసభల సంయుక్త సమావేశములో మరియు ఆయన సభ్యుడుగా పేర్కొనబడిన పార్లమెంటు యొక్క ఏ కమిటీలోనైన మూట్లాడుటకు, ఇతర విధంగా వాటి కార్యకలాపములలో పాల్గొనుటకు హక్కు కలిగి ఉండును, కాని ఈ ఆర్టికల్ రీత్యా ఆయన వాటిలో ఓటు చేయుటకు హక్కు కలిగి ఉండడు.

1. రాజ్యాంగ (ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1951 యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా 85వ ఆర్టికల్ నకు బదులుగా 18.6.1951 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1951 యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా "ప్రతి సమావేశము"కు బదులుగా ఉంచబడినది.

3. అదే చట్టము యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా "మరియు ఆ సభ యొక్క ఇతర కార్యకలాపముపై అట్టి చర్చ యొక్క" అను పదములు 18.6.1951 నుండి వదిలివేయబడినవి.

(Part V. — The Union)

Officers of Parliament

89. The Chairman and Deputy Chairman of the Council of States:- (1) The Vice-President of India shall be ex officio Chairman of the Council of States.

(2) The Council of States shall, as soon as may be, choose a member of the Council to be Deputy Chairman thereof and, so often as the office of Deputy Chairman becomes vacant, the Council shall choose another member to be Deputy Chairman thereof.

90. Vacation and resignation of, and removal from, the office of Deputy Chairman:- A member holding office as Deputy Chairman of the Council of States—

(a) shall vacate his office if he ceases to be a member of the Council;

(b) may at any time, by writing under his hand addressed to the Chairman, resign his office; and

(c) may be removed from his office by a resolution of the Council passed by a majority of all the then members of the Council:

Provided that no resolution for the purpose of clause (c) shall be moved unless at least fourteen days' notice has been given of the intention to move the resolution.

91. Power of the Deputy Chairman or other person to perform the duties of the office of, or to act as, Chairman:- (1) While the office of Chairman is vacant, or during any period when the Vice-President is acting as, or discharging the functions of, President, the duties of the office shall be performed by the Deputy Chairman, or, if the office of Deputy Chairman is also vacant, by such member of the Council of States as the President may appoint for the purpose.

(2) During the absence of the Chairman from any sitting of the Council of States the Deputy Chairman, or, if he is also absent, such person as may be determined by the rules of procedure of the Council, or, if no such person is present, such other person as may be determined by the Council, shall act as Chairman.

92. The Chairman or the Deputy Chairman not to preside while a resolution for his removal from office is under consideration:- (1) At any sitting of the Council of States, while any resolution for the removal of the Vice-President from his office is under consideration, the Chairman, or while any resolution for the removal of the Deputy Chairman from his office is under consideration, the Deputy Chairman, shall not, though he is present, preside, and the provisions of clause (2) of article 91 shall apply in relation to every such sitting as they apply in relation to a sitting from which the Chairman, or, as the case may be, the Deputy Chairman, is absent.

(భాగము V. - కేంద్రము)

పార్లమెంటు అధికారులు

89. రాజ్యసభ యొక్క ఛైర్మన్ మరియు డిప్యూటీ ఛైర్మన్:- (1) భారతదేశ ఉపరాష్ట్రపతి పదవీరీత్యా రాజ్యసభ యొక్క ఛైర్మన్ గా ఉండును.

(2) రాజ్యసభ వీలైనంత త్వరగా ఆ సభ యొక్క సభ్యులలో ఒకరిని డిప్యూటీ ఛైర్మన్ గా ఎన్నుకొనవలెను, మరియు డిప్యూటీ ఛైర్మన్ పదవి ఖాళీ అయినప్పుడెల్లను సభ మరొక సభ్యుడిని డిప్యూటీ ఛైర్మన్ గా ఎన్నుకొనవలెను.

90. డిప్యూటీ ఛైర్మన్ పదవిని ఖాళీ చేయుట, ఆ పదవికి రాజీనామా ఇచ్చుట మరియు ఆ పదవి నుండి తొలగించబడుట:- రాజ్యసభ యొక్క డిప్యూటీ ఛైర్మన్ పదవియందున్న సభ్యుడు-

(ఎ) సభలో ఒక సభ్యునిగా ఉండుట నుండి విరమించినచో తన పదవిని ఖాళీ చేయవలెను;

(బి) తన చేద్రాలుతో ఛైర్మన్ కు లేఖ వ్రాయుట ద్వారా ఎప్పుడైనను తన పదవికి రాజీనామా ఇవ్వవచ్చును; మరియు

(సి) సభలో అప్పుడున్న సభ్యులందరిలో అధిక సంఖ్యాకులచే ఆమోదించిన ఆ సభ యొక్క తీర్మానము ద్వారా పదవి నుండి తొలగించబడవచ్చును:

అయితే క్లాజ్ (సి) నిమిత్తము ఏ తీర్మానమును, అటువంటి తీర్మానమును చేయుటకైన ఉద్దేశము కలదను నోటీసును కనీసము పదునాలుగు దినములకు ముందు ఇస్తేనే తప్ప, దానిని ప్రస్తావించరాదు.

91. ఛైర్మన్ పదవికి చెందిన విధులను నిర్వర్తించుటకు లేదా ఛైర్మన్ గా వ్యవహరించుటకు, డిప్యూటీ ఛైర్మన్ లేక ఇతర వ్యక్తికి గల అధికారము:- (1) ఛైర్మన్ పదవి ఖాళీగా ఉన్నప్పుడు లేక ఉపరాష్ట్రపతి రాష్ట్రపతిగ వ్యవహరించుచున్న లేక రాష్ట్రపతి కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుచున్న ఏదైనా కాలావధిలో, ఛైర్మన్ పదవికి చెందిన కర్తవ్యములను డిప్యూటీ ఛైర్మన్ లేక డిప్యూటీ ఛైర్మన్ పదవి కూడ ఖాళీగానున్నచో, ఈ ప్రయోజనము నిమిత్తము రాష్ట్రపతి నియమించినట్టి రాజ్యసభ సభ్యుడు నిర్వహించవలెను.

(2) రాజ్యసభ యొక్క ఏదైనా సమావేశమునందు ఛైర్మన్ హాజరులోలేనప్పుడు, డిప్యూటీ ఛైర్మన్ లేక డిప్యూటీ ఛైర్మన్ కూడ హాజరులోలేనపుడు సభ యొక్క ప్రక్రియా నియమావళిచే నిర్ధారణ చేయబడు వ్యక్తి, లేక అట్టి ఏ వ్యక్తియు హాజరులోలేనప్పుడు సభచే నిర్ధారణ చేయబడు ఎవరైనా ఇతర వ్యక్తి ఛైర్మన్ గా వ్యవహరించవలెను.

92. ఛైర్మన్ లేక డిప్యూటీ ఛైర్మన్ ను పదవి నుండి తొలగించు తీర్మానముపై చర్చ జరుగునప్పుడు ఆయన అధ్యక్షత వహించకుండుట:- (1) ఉపరాష్ట్రపతిని పదవి నుండి తొలగించు తీర్మానమేదైనా పరిశీలించుచున్నప్పుడు ఛైర్మన్ లేదా డిప్యూటీ ఛైర్మన్ పదవి నుండి తొలగించు తీర్మానమేదైన పరిశీలనలో ఉన్నప్పుడు డిప్యూటీ ఛైర్మన్, రాజ్యసభ యొక్క ఏదైనా సమావేశమునందు ఆయన హాజరై ఉన్నప్పటికీ, అధ్యక్షత వహించరాదు. ఛైర్మన్ లేక సందర్భానుసారముగ డిప్యూటీ ఛైర్మన్ హాజరులో లేనప్పుడు 91వ ఆర్టికల్ లోని క్లాజ్ (2) యొక్క నిబంధనలు వర్తించునట్లుగానే, అట్టి ప్రతి సమావేశమునకు వర్తించును.

(Part V. — The Union)

(2) The Chairman shall have the right to speak in, and otherwise to take part in the proceedings of, the Council of States while any resolution for the removal of the Vice-President from his office is under consideration in the Council, but, notwithstanding anything in article 100, shall not be entitled to vote at all on such resolution or on any other matter during such proceedings.

93. The Speaker and Deputy Speaker of the House of the People:- The House of the People shall, as soon as may be, choose two members of the House to be respectively Speaker and Deputy Speaker thereof and, so often as the office of Speaker or Deputy Speaker becomes vacant, the House shall choose another member to be Speaker or Deputy Speaker, as the case may be.

94. Vacation and resignation of, and removal from, the offices of Speaker and Deputy Speaker:- A member holding office as Speaker or Deputy Speaker of the House of the People—

(a) shall vacate his office if he ceases to be a member of the House of the People;

(b) may at any time, by writing under his hand addressed, if such member is the Speaker, to the Deputy Speaker, and if such member is the Deputy Speaker, to the Speaker, resign his office; and

(c) may be removed from his office by a resolution of the House of the People passed by a majority of all the then members of the House:

Provided that no resolution for the purpose of clause (c) shall be moved unless at least fourteen days' notice has been given of the intention to move the resolution:

Provided further that, whenever the House of the People is dissolved, the Speaker shall not vacate his office until immediately before the first meeting of the House of the People after the dissolution.

95. Power of the Deputy Speaker or other person to perform the duties of the office of, or to act as, Speaker:- (1) While the office of Speaker is vacant, the duties of the office shall be performed by the Deputy Speaker or, if the office of Deputy Speaker is also vacant, by such member of the House of the People as the President may appoint for the purpose.

(2) During the absence of the Speaker from any sitting of the House of the People the Deputy Speaker or, if he is also absent, such person as may be determined by the rules of procedure of the House, or, if no such person is present, such other person as may be determined by the House, shall act as Speaker.

(భాగము V. - కేంద్రము)

(2) ఉప-రాష్ట్రపతిని పదవి నుండి తొలగించుటకు తీర్మానమేదైనా రాజ్యసభలో పరిశీలనలోనున్నప్పుడు ఆ సభలో మాట్లాడుటకు మరియు ఇతర విధముగా దాని కార్యకలాపములలో పాల్గొనుటకు చైర్మన్ హక్కు కలిగి ఉండును, కాని 100వ ఆర్టికల్లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, అట్టి తీర్మానముపై లేదా, ఆ కార్యకలాపములో ఏదైనా ఇతర విషయముపై, ఓటు చేయుటకు ఆయనకు ఎంత మాత్రము హక్కు ఉండదు.

93. లోక్ సభ స్పీకరు మరియు డిప్యూటీ స్పీకరు:- లోక్ సభ వీలైనంత త్వరితముగ ఆ సభ యొక్క సభ్యులలో ఇద్దరిని క్రమముగా స్పీకరు, డిప్యూటీ స్పీకరు పదవులకు ఎన్నుకొనవలెను మరియు స్పీకరు పదవి లేక డిప్యూటీ స్పీకరు పదవి ఖాళీ అయినప్పుడెల్లను, సభ మరొక సభ్యుడిని స్పీకరుగా లేక సందర్భానుసారముగా డిప్యూటీ స్పీకరుగా ఎన్నుకొనవలెను.

94. స్పీకరు లేక డిప్యూటీ స్పీకరు పదవిని ఖాళీ చేయుట, ఆ పదవికి రాజీనామా ఇచ్చుట మరియు ఆ పదవి నుండి తొలగింపబడుట:- లోక్ సభ యొక్క స్పీకరు లేక డిప్యూటీ స్పీకరు పదవియందున్న సభ్యుడు:-

(ఎ) లోక్ సభలో సభ్యత్వమును కోల్పోయినచో తన పదవిని ఖాళీ చేయవలెను;

(బి) అట్టి సభ్యుడు స్పీకరు అయినచో డిప్యూటీ స్పీకరుకు, డిప్యూటీ స్పీకరైనచో స్పీకరుకు తన చేద్రాలుతో లేఖ వ్రాయుట ద్వారా ఎప్పుడైనను తన పదవికి రాజీనామా ఇవ్వవచ్చును; మరియు

(సి) లోక్ సభలో అప్పుడు సభ్యులుగానున్న వారందరిలో అధిక సంఖ్యాకులచే పాస్ చేయబడిన ఆ సభ యొక్క తీర్మానము ద్వారా పదవి నుండి తొలగించబడవచ్చును:

అయితే క్లాజ్ (సి) నిమిత్తము ఏ తీర్మానమును, అట్టి తీర్మానమును చేయుటకైన ఉద్దేశము కలదను నోటీసు కనీసము పదునాలుగు దినములకు ముందుగా ఇస్తేనే తప్ప, దానిని ప్రస్తావించరాదు:

అంతేగాక, లోక్ సభ రద్దు చేయబడినపుడు, అట్టి రద్దు యొక్క అనంతరము జరుగు లోక్ సభ మొదటి సమావేశమునకు ముందు వరకు స్పీకరు తన పదవిని ఖాళీ చేయరాదు.

95. స్పీకరు పదవికి చెందిన విధులను నిర్వహించుట లేక, తాత్కాలిక స్పీకర్ గా వ్యవహరించుటకు డిప్యూటీ స్పీకరుకు లేక ఇతర వ్యక్తికి గల అధికారము:- (1) స్పీకరు పదవి ఖాళీగా ఉన్నప్పుడు, ఆ పదవికి చెందిన విధులు డిప్యూటీ స్పీకరుచే లేక డిప్యూటీ స్పీకరు పదవి కూడా ఖాళీగానున్నచో, ఆ ప్రయోజనము కొరకు రాష్ట్రపతి నియమించు లోక్ సభ సభ్యునిచే నిర్వహించవలెను.

(2) లోక్ సభ యొక్క ఏదైనా సమావేశమునందు స్పీకరు హజరులోలేనప్పుడు డిప్యూటీ స్పీకరు, లేక డిప్యూటీ స్పీకరు కూడా హజరులోలేనప్పుడు లోక్ సభ యొక్క ప్రక్రియా నియమావళిచే నిర్ధారణ చేయబడు వ్యక్తి, లేక అట్టి ఏ వ్యక్తి హజరు లేనప్పుడు లోక్ సభచే నిర్ధారణ చేయబడు ఎవరైనా ఇతర వ్యక్తి, స్పీకరుగా వ్యవహరించవలెను.

(Part V. — The Union)

96. The Speaker or the Deputy Speaker not to preside while a resolution for his removal from office is under consideration:- (1) At any sitting of the House of the People, while any resolution for the removal of the Speaker from his office is under consideration, the Speaker, or while any resolution for the removal of the Deputy Speaker from his office is under consideration, the Deputy Speaker, shall not, though he is present, preside, and the provisions of clause (2) of article 95 shall apply in relation to every such sitting as they apply in relation to a sitting from which the Speaker, or, as the case may be, the Deputy Speaker, is absent.

(2) The Speaker shall have the right to speak in, and otherwise to take part in the proceedings of, the House of the People while any resolution for his removal from office is under consideration in the House and shall, notwithstanding anything in article 100, be entitled to vote only in the first instance on such resolution or on any other matter during such proceedings but not in the case of an equality of votes.

97. Salaries and allowances of the Chairman and Deputy Chairman and the Speaker and Deputy Speaker:- There shall be paid to the Chairman and the Deputy Chairman of the Council of States, and to the Speaker and the Deputy Speaker of the House of the People, such salaries and allowances as may be respectively fixed by Parliament by law and, until provision in that behalf is so made, such salaries and allowances as are specified in the Second Schedule.

98. Secretariat of Parliament:- (1) Each House of Parliament shall have a separate secretarial staff:

Provided that nothing in this clause shall be construed as preventing the creation of posts common to both Houses of Parliament.

(2) Parliament may by law regulate the recruitment, and the conditions of service of persons appointed, to the secretarial staff of either House of Parliament.

(3) Until provision is made by Parliament under clause (2), the President may, after consultation with the Speaker of the House of the People or the Chairman of the Council of States, as the case may be, make rules regulating the recruitment, and the conditions of service of persons appointed, to the secretarial staff of the House of the People or the Council of States, and any rules so made shall have effect subject to the provisions of any law made under the said clause.

(భాగము V. - కేంద్రము)

96. స్పీకరు లేక డిప్యూటీ స్పీకరును పదవి నుండి తొలగించుట కొరకు తీర్మానముపై చర్చ జరుగునప్పుడు ఆయన అధ్యక్షత వహించకుండుట:- (1) స్పీకరును పదవి నుండి తొలగించుటకు తీర్మానమేదైనా పరిశీలనలో ఉన్నప్పుడు స్పీకరు, లేక డిప్యూటీ స్పీకరు పదవి నుండి తొలగించుటకై తీర్మానమేదైనా పరిశీలనలో ఉన్నప్పుడు డిప్యూటీ స్పీకరు, లోక్ సభ యొక్క ఏదైనా సమావేశమునందు ఆయన హాజరై ఉన్నప్పటికీ అధ్యక్షత వహించరాదు. అట్టి సమావేశమునకు స్పీకరు లేక సందర్భానుసారముగ డిప్యూటీ స్పీకరు హాజరులో లేనపుడు 95వ ఆర్టికల్ లోని క్లాజ్ (2) యొక్క నిబంధనలు వర్తించునటులనే అట్టి ప్రతీ సమావేశమునకు వర్తించును.

(2) స్పీకరును పదవి నుండి తొలగించుట కొరకు తీర్మానమేదైనా లోక్ సభలో పరిశీలనలో ఉన్నప్పుడు ఆ సభలో మాట్లాడుటకు మరియు ఇతర విధంగా దాని కార్యకలాపములో పాల్గొనుటకు స్పీకరు హక్కు కలిగి ఉండును. 100వ ఆర్టికల్ లో ఏమీ ఉన్నప్పటికీ, అట్టి తీర్మానముపై లేక అట్టి ఆ కార్యకలాపములో ఏదైనా ఇతర విషయముపై మొదటిసారి మాత్రమే ఓటు చేయుటకు ఆయన హక్కు కలిగి ఉండును, కాని ఓట్లు సమానమై ఉండు సందర్భములో ఓటు వేయుటకు ఆయనకు హక్కు ఉండదు.

97. చైర్మను, డిప్యూటీ చైర్మను మరియు స్పీకరు, డిప్యూటీ స్పీకరు యొక్క జీతములు మరియు భత్యములు:- రాజ్యసభ యొక్క చైర్మనుకు, డిప్యూటీ చైర్మనుకు, మరియు లోక్ సభ యొక్క స్పీకరుకు, డిప్యూటీ స్పీకరుకు, క్రమముగా వారికి పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ణయించిన జీతములు, భత్యములు చెల్లించవలెను మరియు ఈ విషయములో నిబంధన చేయునంత వరకు, రెండవ షెడ్యూల్ లో నిర్దిష్టపరచిన జీతములు మరియు భత్యములను చెల్లించవలెను.

98. పార్లమెంటు యొక్క సచివాలయము:- (1) పార్లమెంటు యొక్క ప్రతీ సభకు వేరు వేరుగా సచివాలయ సిబ్బంది ఉండవలెను:

అయితే ఈ క్లాజ్ లో ఉన్నదేదియు పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలకు చెందు ఉమ్మడి పోస్టులు సృష్టించుటను నివారించునదిగా అన్వయించరాదు.

(2) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా, పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభల సచివాలయ సిబ్బంది యొక్క నియామకము మరియు ఆ సిబ్బందిలో నియమించబడిన వ్యక్తుల సేవా షరతులను, క్రమబద్ధము చేయవచ్చును.

(3) క్లాజ్ (2) క్రింద పార్లమెంటుచే నిబంధన చేయునంత వరకు, రాష్ట్రపతి, లోక్ సభ యొక్క స్పీకరుతో లేక సందర్భానుసారముగ రాజ్యసభ యొక్క చైర్మనుతోగాని సంప్రదించి లోక్ సభకు లేక రాజ్యసభకు చెందిన సచివాలయ సిబ్బంది యొక్క నియామకమును, మరియు ఆ సిబ్బందిలో నియమించబడిన వ్యక్తుల సేవా షరతులను క్రమబద్ధము చేయు నియమావళిని చేయవచ్చును మరియు అట్లు చేయబడిన నియమావళి సదరు క్లాజ్ క్రింద చేయబడు ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను.

*(Part V. — The Union)***Conduct of Business**

99. Oath or affirmation by members:- Every member of either House of Parliament shall, before taking his seat, make and subscribe before the President, or some person appointed in that behalf by him, an oath or affirmation according to the form set out for the purpose in the Third Schedule.

100. Voting in Houses, power of Houses to act notwithstanding vacancies and quorum:- (1) Save as otherwise provided in this Constitution, all questions at any sitting of either House or joint sitting of the Houses shall be determined by a majority of votes of the members present and voting, other than the Speaker or person acting as Chairman or Speaker.

The Chairman or Speaker, or person acting as such, shall not vote in the first instance, but shall have and exercise a casting vote in the case of an equality of votes.

(2) Either House of Parliament shall have power to act notwithstanding any vacancy in the membership thereof, and any proceedings in Parliament shall be valid notwithstanding that it is discovered subsequently that some person who was not entitled so to do sat or voted or otherwise took part in the proceedings.

¹[(3) Until Parliament by law otherwise provides, the quorum to constitute a meeting of either House of Parliament shall be one-tenth of the total number of members of the House.

(4) If at any time during a meeting of a House there is no quorum, it shall be the duty of the Chairman or Speaker, or person acting as such, either to adjourn the House or to suspend the meeting until there is a quorum.]

Disqualifications of Members

101. Vacation of seats:- (1) No person shall be a member of both Houses of Parliament and provision shall be made by Parliament by law for the vacation by a person who is chosen a member of both Houses of his seat in one House or the other.

1. Clause (3) and (4) were omitted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.18 (date yet to be notified).

(భాగము V. - కేంద్రము)

కార్యకలాప నిర్వహణము

99. సభ్యులచే ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ:- పార్లమెంటు ఉభయ సభలలోని ప్రతీసభ్యుడు, తన స్థానమును స్వీకరించుటకు ముందు రాష్ట్రపతి సమక్షమున లేదా ఈ విషయములో ఆయనచే నియమించబడిన వ్యక్తి సమక్షమున మూడవ షెడ్యూల్లో దాని నిమిత్తము పొందుపరచిన నమూనాననుసరించి, ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ చేసి దానిపై సంతకము చేయవలెను.

100. సభలలో ఖాళీలు మరియు కోరము ఉన్నప్పటికీ, సభలలో ఓటింగులను నిర్వహించుటకు సభలకు గల అధికారము:- (1) ఈ రాజ్యాంగంలో ఇతర విధముగా పొందుపరిస్తే తప్ప, ఉభయ సభలలోని ఏదైనా సభ లేదా సభల సంయుక్త సమావేశములోని అన్ని ప్రశ్నలు, స్పీకరు లేక చైర్మన్ మినహా లేక చైర్మనుగా లేక స్పీకరుగా వ్యవహరించుచున్న వ్యక్తి మినహా, హాజరై ఉండి ఓటు చేయు సభ్యులలో అధిక సంఖ్యాకుల ఓట్లచే నిర్ధారణ చేయబడవలెను.

చైర్మను లేక స్పీకరు లేక ఆ స్థానములో తాత్కాలికంగా పని చేస్తున్న వ్యక్తి, మొట్టమొదట ఓటు చేయరాదు కాని ఓట్లు సమానమై ఉన్నపుడు ఆయన నిర్ణాయక ఓటును కలిగి ఉండవలెను మరియు అట్టి ఓటును వేయవలెను.

(2) పార్లమెంటు యొక్క ఏదైనా సభలోని సభ్యత్వములో ఏదైనా ఖాళీ ఉన్నప్పటికీ ఆ సభను నిర్వహించుటకు అధికారమును కలిగి ఉండును, మరియు పార్లమెంటు యొక్క ఏదైనా కార్యకలాపములకు వచ్చుటకు, లేక ఓటు చేయుటకు లేక ఇతర విధముగా పాల్గొనుటకు హక్కు కలిగి ఉండని ఎవరైనా వ్యక్తి ఆ కార్యకలాపములకు వచ్చెనని లేదా ఓటు చేసెనని లేదా ఇతర విధముగా పాల్గొనెనని తరువాత కనుగొనబడినప్పటికీ, ఆ కార్యక్రమములు చెల్లదగినవిగా ఉండును.

¹[(3) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఇతర విధముగా పొందుపరచునంత వరకు పార్లమెంటు ఉభయ సభలలోని దేని సమావేశమునకైనను కావలసిన కోరము, ఆ సభ యొక్క మొత్తము సభ్యుల సంఖ్యలో పదవ భాగమై ఉండవలెను.

(4) ఒక సభ యొక్క సమావేశములో ఎప్పుడైనా కోరము లేనిచో, కోరము సమకూరు వరకు ఆ సమావేశమును వాయిదా వేయుట లేక సమావేశమును తాత్కాలికముగా నిలిపి వేయుట చైర్మను లేక స్పీకరు లేక అట్లు ఆ స్థానమున తాత్కాలికంగా పని చేయుచున్న వ్యక్తి యొక్క విధి అయి ఉండవలెను.]

సభ్యుల అనర్హతలు

101. స్థానములను ఖాళీ చేయుట:- (1) ఒకే వ్యక్తి పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభల రెండింటిలో సభ్యుడై ఉండరాదు. ఉభయ సభలకు సభ్యుడుగా ఎంపిక చేయబడిన వ్యక్తి, ఆ ఉభయ సభలలో ఒక దానియందలి స్థానమును ఖాళీ చేయుటకు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిబంధన చేయబడవలెను.

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976, సెక్షన్ 18 ద్వారా క్లాజ్లు (3) మరియు (4) వదిలివేయబడినవి (తేదీ ఇంకనూ అధిసూచించబడలేదు.)

(Part V. — The Union)

(2) No person shall be a member both of Parliament and of a House of the Legislature of a State ¹[***], and if a person is chosen a member both of Parliament and of a House of the Legislature of ²[a State], then, at the expiration of such period as may be specified in rules³ made by the President, that person's seat in Parliament shall become vacant, unless he has previously resigned his seat in the Legislature of the State.

(3) If a member of either House of Parliament—

(a) becomes subject to any of the disqualifications mentioned in ⁴[clause (1) or clause (2) of article 102], or

⁵[(b) resigns his seat by writing under his hand addressed to the Chairman or the Speaker, as the case may be, and his resignation is accepted by the Chairman or the Speaker, as the case may be,]

his seat shall thereupon become vacant:

⁶[Provided that in the case of any resignation referred to in sub-clause (b), if from information received or otherwise and after making such inquiry as he thinks fit, the Chairman or the Speaker, as the case may be, is satisfied that such resignation is not voluntary or genuine, he shall not accept such resignation.]

(4) If for a period of sixty days a member of either House of Parliament is without permission of the House absent from all meetings thereof, the House may declare his seat vacant:

Provided that in computing the said period of sixty days no account shall be taken of any period during which the House is prorogued or is adjourned for more than four consecutive days.

1. The words and letters "specified in Part A or Part B of the First Schedule" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

2. Substituted by *ibid.*, for "such a State".

3. See the Prohibition of Simultaneous Membership Rules, 1950, published with the Ministry of Law notification No.F.46/50-C, dated the 26th January, 1950, Gazette of India, Extraordinary, P.678.

4. Substituted by the Constitution (Fifty-second Amendment) Act, 1985, s.2, for "Clause (1) of article 102" (w.e.f.1.3.1985).

5. Substituted by the Constitution (Thirty-third Amendment) Act, 1974, s.2 (w.e.f.19.5.1974).

6. Inserted by *ibid.*

(భాగము V. – కేంద్రము)

(2) ఒకే వ్యక్తి పార్లమెంటులోను ¹[***] ఏదైనా రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఒక సభలోను సభ్యుడై ఉండరాదు మరియు ఏ వ్యక్తి అయినను పార్లమెంటుకు మరియు ²[రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఒక సభకు సభ్యుడిగ ఎంపిక చేయబడినచో ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలిలోని తన స్థానమునకు అంతకుముందు రాజీనామా ఇచ్చి ఉంటేనే తప్ప, రాష్ట్రపతిచే చేయబడిన ³నియమావళి యందు నిర్దిష్టపరచునట్టి కాలావధి ముగియగనే పార్లమెంటులో ఆ వ్యక్తి యొక్క స్థానము ఖాళీ అగును.

(3) పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలలో దేని సభ్యుడైనను—

(ఎ) ⁴[102వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1) లేక క్లాజ్ (2)లో] పేర్కొనబడిన అనర్హతలలో దేనికైనా లోనైనచో, లేక

⁵[(బి) చైర్మనుకి లేక సందర్భానుసారముగా స్పీకరుకు తన చేతనలతో లేఖ వ్రాయుట ద్వారా తన స్థానమునకు రాజీనామా ఇచ్చుట, అట్టి రాజీనామాను చైర్మను లేక సందర్భానుసారముగ స్పీకరు ఆమోదించిన] అటు పై అతని స్థానము ఖాళీ అగును:

⁶[అయితే సభ-క్లాజ్ (బి)లో నిర్దేశించబడిన ఏదైనా రాజీనామా విషయములో చైర్మను లేక సందర్భానుసారముగ స్పీకరు తనకు లేక ఇతర విధముగా అందిన సమాచారమునుబట్టి మరియు తాను సబబని తలచునట్టి విచారణ జరిపిన తరువాత, ఆ రాజీనామా స్వచ్ఛందముగా చేసినదికాదని లేక నిజమైనది కాదని అభిప్రాయపడినచో, ఆయన ఆ రాజీనామాను ఆమోదించరాదు.]

(4) పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలలోని దేని సభ్యుడైన ఆ సభ యొక్క అనుమతి లేకుండా, దాని సమావేశములన్నింటికి అరవై దినముల కాలావధి వరకు హాజరు కానిచో, ఆయన స్థానము ఖాళీ అయినట్లు ఆ సభ ప్రకటించవచ్చును:

అయితే, సదరు అరవై దినముల కాలావధిని లెక్కించుటలో ఆ సభను తాత్కాలికంగా నిలిపివేసిన లేదా వరుసగా నాలుగు దినములకు మించి వాయిదా వేసిన ఏదైనా కాలావధిని లెక్కించరాదు.

-
1. “ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము – ఏ, లేక భాగము – బీ లో నిర్దిష్టపరచబడిన” అనుపదములు మరియు అక్షరములు రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా 1.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.
 2. అదే చట్టము ద్వారా “అట్టి రాష్ట్రము” అను పదములకు బదులుగా ఉంచబడినవి.
 3. ఏకకాల సభ్యత్వ నిషేధ నియమములు, 1950 చూడుము, న్యాయ మంత్రిత్వ శాఖ ప్రచురించిన అధిసూచన నెం.ఎఫ్.46/50-సి, తేదీ 26.1.1950, ఇండియా గెజెట్, అసాధారణ పేజీ 678.
 4. రాజ్యాంగ (యాభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1985 యొక్క 2వ పరిచ్ఛేదము ద్వారా “ఆర్టికల్ 102 యొక్క క్లాజ్ (1)”కి బదులుగా 1.3.1985 తేదీ నుండి ఉంచబడినది.
 5. రాజ్యాంగ (ముప్పై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1974 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా సభ-క్లాజ్ (బి)కి బదులుగా 19.05.1974 నుండి ఉంచబడినది.
 6. అదే చట్టము యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 19.05.1974 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part V. — The Union)

102. Disqualifications for membership:- (1) A person shall be disqualified for being chosen as, and for being, a member of either House of Parliament—

¹[(a) if he holds any office of profit under the Government of India or the Government of any State, other than an office declared by Parliament by law not to disqualify its holder;]

(b) if he is of unsound mind and stands so declared by a competent court;

(c) if he is an undischarged insolvent;

(d) if he is not a citizen of India, or has voluntarily acquired the citizenship of a foreign State, or is under any acknowledgment of allegiance or adherence to a foreign State;

(e) if he is so disqualified by or under any law made by Parliament.

²[**Explanation:-** For the purposes of this clause a person shall not be deemed to hold an office of profit under the Government of India or the Government of any State by reason only that he is a Minister either for the Union or for such State.]

³[(2) A person shall be disqualified for being a member of either House of Parliament if he is so disqualified under the Tenth Schedule.]

⁴[**103. Decision on questions as to disqualifications of members:** (1) If any question arises as to whether a member of either House of Parliament has become subject to any of the disqualifications mentioned in clause (1) of article 102, the question shall be referred for the decision of the President and his decision shall be final.

(2) Before giving any decision on any such question, the President shall obtain the opinion of the Election Commission and shall act according to such opinion.]

1. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.19. (date yet to be notified).

2. Substituted by the Constitution (Fifty-Second Amendment) Act, 1985, s.3, for “(2) For the purposes of this article” (w.e.f.1.3.1985).

3. Inserted by *ibid*.

4. Article 103 has been successively substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.20 (w.e.f.3.1.1977) and the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.14 to read as above (w.e.f.20.6.1979).

(భాగము V. - కేంద్రము)

102. సభ్యత్వమునకు అనర్హతలు:- (1) ఒక వ్యక్తి పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలలోని దేనికైనా సభ్యుడుగ ఎంపిక చేయబడుటకు, మరియు అట్టి సభ్యుడుగ ఉండుటకు ఈ క్రింది పరిస్థితులలో అనర్హుడగును:-

¹[(ఎ) భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేదా ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద, ఏ లాభదాయకమైన పదవియందున్న వ్యక్తికి అనర్హత కలుగదని పార్లమెంటుచే శాసనము ద్వారా ప్రకటించినచో ఆ పదవి మినహా, ఏదైనా ఇతర లాభదాయకమైన పదవియందు అతడున్నచో;]

(బి) అతడు మతిస్థిమితి లేనివాడని, అట్లని సమర్థ న్యాయస్థానముచే ప్రకటించబడినచో;

(సి) అతడు విముక్తికాని దివాలాదారైనచో;

(డి) అతడు భారతదేశ పౌరుడుకానిచో లేక విదేశీ పౌరసత్వమును తనంత తాను పొంది ఉన్నచో, లేక ఏదైనా విదేశీ ప్రభుత్వము పట్ల విధేయతను లేక కట్టుబడి ఉండుటకు ఒప్పుకొన్నచో;

(ఇ) పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేదా దాని క్రింద అతడు అట్లు అనర్హుడుగా చేయబడినచో:

²[**విశదీకరణ:-** ఈ క్లాజ్ నిమిత్తము, ఒక వ్యక్తి కేంద్రము యొక్క లేక ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క మంత్రిగా ఉన్న కారణమునుబట్టి అతడు భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేక ఏదైనా అట్టి రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద లాభదాయకమైన పదవియందున్నట్లు భావించబడరాదు.]

³[(2) పదవ పెడవ్యూల్ క్రింద ఒక వ్యక్తి అట్లు అనర్హుడైనచో అతడు పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలలో దేనిలోనైనను సభ్యునిగా ఉండుటకు అనర్హుడగును.]

⁴[**103. సభ్యుల అనర్హతలకు సంబంధించిన ప్రశ్నలపై నిర్ణయము:-** (1) పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలలో దేని సభ్యుడైనను, ఆర్టికల్ 102లోని క్లాజ్ (1)లో పేర్కొనబడిన అనర్హతలలో దేనికైనను లోనైనాడా అను ప్రశ్న ఏదైనా ఉత్పన్నమైనచో, ఆ ప్రశ్నను రాష్ట్రపతి నిర్ణయమునకై నిర్దేశించవలెను మరియు రాష్ట్రపతి యొక్క నిర్ణయము అంతిమమైనదై ఉండును.

(2) అట్టి ఏదైనా ప్రశ్నపై ఏదైనా నిర్ణయమును చేయుటకు ముందు, రాష్ట్రపతి ఎన్నికల కమీషను యొక్క అభిప్రాయమును తీసుకొని అట్టి అభిప్రాయమును అనుసరించి వ్యవహరించవలెను.]

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 19వ సెక్షన్ బదులుగా ఉంచబడినది. (తేదీ ఇంకనూ అధిసూచించబడలేదు)

2. రాజ్యాంగ (యాభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1985 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా “(2) ఈ ఆర్టికల్ నిమిత్తము” అనుదానికి బదులుగా 1.3.1985 నుండి ఉంచబడినది.

3. అదే చట్టము ద్వారా 1.3.1985 నుండి చొప్పించబడినది.

4. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 20వ సెక్షన్ ద్వారా ఆర్టికల్ 103కు బదులుగా 3.1.1977 నుండి ఉంచబడి, తిరిగి రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 14వ సెక్షన్ ద్వారా దానికి బదులు 20.6.1979 నుండి పై నిధంగా ఉంచబడినది.

(Part V. — The Union)

104. Penalty for sitting and voting before making oath or affirmation under article 99 or when not qualified or when disqualified:- If a person sits or votes as a member of either House of Parliament before he has complied with the requirements of article 99, or when he knows that he is not qualified or that he is disqualified for membership thereof, or that he is prohibited from so doing by the provisions of any law made by Parliament, he shall be liable in respect of each day on which he so sits or votes to a penalty of five hundred rupees to be recovered as a debt due to the Union.

Powers, Privileges and Immunities of Parliament and its Members

105. Powers, privileges, etc., of the Houses of Parliament and of the members and committees thereof:- (1) Subject to the provisions of this Constitution and to the rules and standing orders regulating the procedure of Parliament, there shall be freedom of speech in Parliament.

(2) No Member of Parliament shall be liable to any proceedings in any court in respect of anything said or any vote given by him in Parliament or any committee thereof, and no person shall be so liable in respect of the publication by or under the authority of either House of Parliament of any report, paper, votes or proceedings.

¹[(3) In other respects, the powers, privileges and immunities of each House of Parliament, and of the members and the committees of each House, shall be such as may from time to time be defined by Parliament by law, and, until so defined, ²[shall be those of that House and of its members and committees immediately before the coming into force of section 15 of the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978.]]

(4) The provisions of clauses (1), (2) and (3) shall apply in relation to persons who by virtue of this Constitution have the right to speak in, and otherwise to take part in the proceedings of, a House of Parliament or any committee thereof as they apply in relation to members of Parliament.

1. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.21.

2. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.15 for certain words (w.e.f.20.6.1979).

(భాగము V. - కేంద్రము)

104. 99వ ఆర్టికల్ క్రింద ప్రమాణము, లేక ప్రతిజ్ఞ చేయుటకు ముందు లేక అర్హత లేనప్పుడు లేక అనర్హుడైనప్పుడు సమావేశమునకు హాజరైనందుకు మరియు ఓటు వేసినందుకు శిక్ష:- ఏ వ్యక్తి అయినను, తాను 99వ ఆర్టికల్లోని అవసరమును పాటించుటకు ముందు, లేక పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలలో దేని సభ్యత్వమునకైనా తాను అర్హుడుకాడని లేక అనర్హుడైనాడని, పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనల ద్వారా తాను పార్లమెంటు యొక్క ఏ సభలోనైనా సభ్యుడుగ కూర్చోనుట నుండి, లేక ఓటు వేయుట నుండి నిషేధింపబడినాడని, తెలిసి ఉండి అట్లు కూర్చున్నచో లేక ఓటు వేసినచో, ఆయన ఆ విధముగా కూర్చోనిన లేక ఓటు వేసిన ప్రతిదినమునకు అయిదువందల రూపాయల చొప్పున జరిమానాకు గురి అగును దానిని కేంద్రమునకు బాకీ ఉన్న ఋణమువలె ఆయన నుండి వసూలు చేయవలెను.

పార్లమెంటుకు, దాని సభ్యులకుగల అధికారములు, విశేషాధికారములు మరియు మినహాయింపులు.

105. పార్లమెంటు ఉభయసభలకు, దాని సభ్యులకు, కమిటీలకు గల అధికారములు, విశేషాధికారములు మున్నగునవి:- (1) ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలకు, పార్లమెంటు యొక్క ప్రక్రియను క్రమబద్ధము చేయు నియమములకు, అమలులో ఉన్న ఉత్తరువులకు లోబడి పార్లమెంటులో వాక్స్వాతంత్ర్యము ఉండవలెను.

(2) పార్లమెంటు సభ్యుడు ఎవరైనను, పార్లమెంటులో లేక దానికి చెందిన ఏదైనా కమిటీలో, తాను చెప్పిన ఏ విషయమును గురించి లేదా తాను ఇచ్చిన ఏ ఓటును గురించి ఏ న్యాయస్థానమునందును, ఎట్టి చర్యలకు బాధ్యుడుకాదు. పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలలో దేని అధికారముచే లేదా దాని క్రింది ఏదైనా రిపోర్టు పత్రము, ఓట్లు లేక కార్యకలాపముల యొక్క ప్రచురణకు సంబంధించి ఏ వ్యక్తియు అట్లు బాధ్యుడు కారాదు.

¹[(3) ఇతర విషయములకు సంబంధించి పార్లమెంటులోని ప్రతీసభ యొక్క, మరియు ప్రతి సభలోని కమిటీల యొక్క సభ్యుల అధికారములు, విశేషాధికారములు మరియు మినహాయింపులు ఆయా సమయములందు పార్లమెంటుచే శాసనము ద్వారా నిర్వచింపబడునట్లు ఉండవలెను, మరియు అట్లు నిర్వచింపబడునంతవరకు ²[అవి రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 15వ సెక్షన్ అమలులోనికి వచ్చుటకు ముందు ఆ సభకు, దాని సభ్యులకు మరియు కమిటీలకు ఏవి ఉండునో, అవే అయివుండవలెను.]]

(4) క్లాజ్లు (1), (2) మరియు (3)ల లోని నిబంధనలు పార్లమెంటు యొక్క సభ్యులకు వర్తించునట్లుగానే, ఈ రాజ్యాంగంను పురస్కరించుకొని పార్లమెంటు యొక్క ఏదైనా సభలోను, దానికి చెందిన ఏదైనా కమిటీలో మాట్లాడుటకు, ఇతర విధంగా దాని కార్యకలాపములలో పాల్గొనుటకు, హక్కుగల వ్యక్తులకు కూడా వర్తించవలెను.

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 21వ సెక్షన్ ద్వారా ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 15వ సెక్షన్ ద్వారా కొన్ని సదనములకు బదులుగా 20.6.1979 నుండి ఉంచబడినది.

(Part V. — The Union)

106. Salaries and allowances of members:- Members of either House of Parliament shall be entitled to receive such salaries and allowances as may from time to time be determined by Parliament by law and, until provision in that respect is so made, allowances at such rates and upon such conditions as were immediately before the commencement of this Constitution applicable in the case of members of the Constituent Assembly of the Dominion of India.

Legislative Procedure

107. Provisions as to introduction and passing of Bills:- (1) Subject to the provisions of articles 109 and 117 with respect to Money Bills and other financial Bills, a Bill may originate in either House of Parliament.

(2) Subject to the provisions of articles 108 and 109, a Bill shall not be deemed to have been passed by the Houses of Parliament unless it has been agreed to by both Houses, either without amendment or with such amendments only as are agreed to by both Houses.

(3) A Bill pending in Parliament shall not lapse by reason of the prorogation of the Houses.

(4) A Bill pending in the Council of States which has not been passed by the House of the People shall not lapse on a dissolution of the House of the People.

(5) A Bill which is pending in the House of the People, or which having been passed by the House of the People is pending in the Council of States, shall, subject to the provisions of article 108, lapse on a dissolution of the House of the People.

108. Joint sitting of both Houses in certain cases:- (1) If after a Bill has been passed by one House and transmitted to the other House—

(a) the Bill is rejected by the other House; or

(b) the Houses have finally disagreed as to the amendments to be made in the Bill; or

(c) more than six months elapse from the date of the reception of the Bill by the other House without the Bill being passed by it,

the President may, unless the Bill has elapsed by reason of a dissolution of the House of the People, notify to the Houses by message if they are sitting or by public notification if they are not sitting, his intention to summon them to meet in a joint sitting for the purpose of deliberating and voting on the Bill:

Provided that nothing in this clause shall apply to a Money Bill.

(భాగము V. – కేంద్రము)

106. సభ్యుల జీతములు, భత్యములు:- పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభల సభ్యులు, పార్లమెంటుచే ఆయా సమయములందు శాసనము ద్వారా నిర్ధారణ చేయునట్టి జీతములను మరియు భత్యములను పొందుటకు హక్కు కలిగి ఉందురు. ఈ విషయములో అట్లు నిబంధన చేయబడునంతవరకు, ఈ రాజ్యాంగం యొక్క ప్రారంభమునకు ముందు భారత అధినివేశము యొక్క రాజ్యాంగ సభకు చెందిన సభ్యులకు వర్తించినట్టి రేట్లు చొప్పున మరియు అట్టి షరతుల పైన భత్యములను పొందుటకు వారు హక్కు కలిగి ఉందురు.

శాసన నిర్మాణ ప్రక్రియ

107. బిల్లులను ప్రవేశపెట్టుటకు, ఆమోదించుటకు నిబంధనలు:- (1) 109వ మరియు 117వ ఆర్టికల్‌లలోని ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లులను మరియు ఇతర ఆర్థిక బిల్లులను గురించిన నిబంధనలకు లోబడి, ఏ బిల్లయినా పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలలోని దేనియందైనను ఆరంభించవచ్చును.

(2) 108వ మరియు 109వ ఆర్టికల్‌లలోని నిబంధనలకు లోబడి, ఏ బిల్లయినా పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలచే అంగీకరించబడిన సవరణలతో మాత్రమే లేదా సవరణలు లేకుండా ఆ ఉభయ సభలచే అంగీకరించబడితే తప్ప, పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభల ద్వారా ఆమోదించబడినట్లు భావింపరాదు.

(3) పార్లమెంటులో పెండింగులో ఉన్న బిల్లును, పార్లమెంటు సమావేశముల వాయిదా వేయబడిన కారణమునుబట్టి రద్దు కారాదు.

(4) లోక్‌సభచే ఆమోదించబడకుండా రాజ్యసభలో పెండింగులో ఉన్న బిల్లు, లోక్‌సభ రద్దు చేయబడినను, రద్దు కారాదు.

(5) లోక్‌సభలో పెండింగులోనున్న లేక లోక్‌సభచే ఆమోదించబడి రాజ్యసభలో పెండింగులో ఉన్న బిల్లు, 108వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, లోక్‌సభ రద్దు చేయబడినప్పుడు రద్దగును.

108. కొన్ని సందర్భములలో ఉభయ సభల సంయుక్త సమావేశము:- (1) ఏదైనా బిల్లు ఒక సభచే ఆమోదించబడి, రెండవ సభకు పంపిన తరువాత-

(ఎ) ఆ బిల్లు రెండవ సభచే తిరస్కరించబడినచో; లేక

(బి) ఆ బిల్లులో చేయవలసిన సవరణలను గురించి ఆ సభలు చివరగా ఏకీభవించనిచో; లేక

(సి) ఆ బిల్లు రెండవ సభకు అందిన తేదీ నుండి ఆ సభచే ఆమోదించబడక ఆరు నెలలకు మించిన కాలము గడిచినచో, లోక్‌సభ రద్దు చేయబడిన కారణమును బట్టి ఆ బిల్లు గతించి ఉంటేనే తప్ప, రాష్ట్రపతి ఆ బిల్లును సమాలోచనకు మరియు దానిపై ఓటు చేయుట కొరకు తన ఉద్దేశమును తెలియజేయుటకు ఉభయ సభలను సంయుక్త సమావేశమగుటకు ఆహ్వానించుచూ అప్పుడు ఆ సభలు సమావేశములో ఉన్నచో వాటికి సందేశము ద్వారాను, అవి సమావేశములో లేనిచో ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారాను తెలియజేయవచ్చును:

అయితే ఈ క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లుకు వర్తించదు.

(Part V. — The Union)

(2) In reckoning any such period of six months as is referred to in clause (1), no account shall be taken of any period during which the House referred to in sub-clause (c) of that clause is prorogued or adjourned for more than four consecutive days.

(3) Where the President has under clause (1) notified his intention of summoning the Houses to meet in a joint sitting, neither House shall proceed further with the Bill, but the President may at any time after the date of his notification summon the Houses to meet in a joint sitting for the purpose specified in the notification and, if he does so, the Houses shall meet accordingly.

(4) If at the joint sitting of the two Houses the Bill, with such amendments, if any, as are agreed to in joint sitting, is passed by a majority of the total number of members of both Houses present and voting, it shall be deemed for the purposes of this Constitution to have been passed by both Houses:

Provided that at a joint sitting—

(a) if the Bill, having been passed by one House, has not been passed by the other House with amendments and returned to the House in which it originated, no amendment shall be proposed to the Bill other than such amendments (if any) as are made necessary by the delay in the passage of the Bill;

(b) if the Bill has been so passed and returned, only such amendments as aforesaid shall be proposed to the Bill and such other amendments as are relevant to the matters with respect to which the Houses have not agreed;

and the decision of the person presiding as to the amendments which are admissible under this clause shall be final.

(5) A joint sitting may be held under this article and a Bill passed thereat, notwithstanding that a dissolution of the House of the People has intervened since the President notified his intention to summon the Houses to meet therein.

(భాగము V. – కేంద్రము)

(2) క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశింపబడిన ఆరు నెలల కాలావధిని లెక్కించుటలో, ఆ క్లాజ్ యొక్క సబ్-క్లాజ్ (సి)లో నిర్దేశింపబడిన సభ సమావేశమును నిలిపివేసిన లేక వరుసగా నాలుగు దినములకు మించి వాయిదా వేయబడినట్టి ఏదైనా కాలావధిని లెక్కించరాదు.

(3) రాష్ట్రపతి క్లాజ్ (1) క్రింద సభలను సంయుక్త సమావేశములను జరిపించుటకు ఆహ్వానించు తన ఉద్దేశమును తెలియజేసిన యెడల, ఏ సభ కూడ ఆ బిల్లు విషయములో ముందుకు సాగరాదు, అయితే రాష్ట్రపతి తాను అధికారిక ప్రకటన చేసిన తేదీ తరువాత ఎప్పుడైనా ఆ అధికారిక ప్రకటన నిర్దిష్టపరచబడిన ప్రయోజనము కొరకు సంయుక్త సమావేశమును జరుపుటకు ఉభయ సభలను ఆహ్వానించవచ్చును మరియు ఆయన అట్లు చేసినచో ఆ సభలు తదనుసారముగా సమావేశము కావలెను

(4) ఉభయ సభలకు చెందిన సభ్యులలో ఆ సభల సంయుక్త సమావేశమునకు హాజరై ఉండి ఓటు చేయు మొత్తము సభ్యులలో అధిక సంఖ్యాకులచే, ఆ బిల్లు ఆ సంయుక్త సమావేశములో అంగీకరింపబడిన సవరణలు ఏవైన ఉన్నచో వాటితో సహా ఆమోదించబడినచో, ఈ రాజ్యాంగం యొక్క ప్రయోజనము నిమిత్తము ఉభయ సభలచే అది ఆమోదించబడినట్లు భావింపబడవలెను:

అయితే, సంయుక్త సమావేశములో,---

(ఎ) ఆ బిల్లు ఒక సభచే ఆమోదించబడి రెండవ సభచే సవరణలతో ఆమోదించబడక, దానిని ఆరంభించిన సభకు త్రిప్పి పంపబడినచో, అట్లు పంపుటలో జరిగిన ఆలస్యము వలన అవసరమున్నట్టి సవరణలు ఏవైనా ఉన్నచో అవి తప్ప, ఆ బిల్లుకు ఏ ఇతర సవరణను ప్రతిపాదించరాదు;

(బి) ఆ బిల్లు సవరణలతో అట్లు ఆమోదించబడి త్రిప్పి పంపబడినచో, ఆ బిల్లుకు ముందు సూచించిన సవరణలను మాత్రమే ప్రతిపాదించవలెను మరియు ఏ విషయములను గురించి సభలు ఏకీభవించలేదో వాటికి సంబంధించిన ఇతర సవరణలు ప్రతిపాదించవచ్చును;

ఈ క్లాజ్ క్రింద ఏ సవరణలు అనుమతించవలెననే విషయమును గురించి అధ్యక్షత వహించు వ్యక్తి యొక్క నిర్ణయము అంతిమమై ఉండును.

(5) సంయుక్త సమావేశములో పాల్గొనుటకు సభలను ఆహ్వానించు ఉద్దేశమును రాష్ట్రపతి తెలియజేసిన తరువాత లోక్ సభ యొక్క రద్దు జరిగినప్పటికీ, ఈ ఆర్టికల్ క్రింద సంయుక్త సమావేశమును జరుపవచ్చును, అందులో ఆ బిల్లును ఆమోదించవచ్చును.

(Part V. — The Union)

109. Special procedure in respect of Money Bills:- (1) A Money Bill shall not be introduced in the Council of States.

(2) After a Money Bill has been passed by the House of the People it shall be transmitted to the Council of States for its recommendations and the Council of States shall within a period of fourteen days from the date of its receipt of the Bill return the Bill to the House of the People with its recommendations and the House of the People may thereupon either accept or reject all or any of the recommendations of the Council of States.

(3) If the House of the People accepts any of the recommendations of the Council of States, the Money Bill shall be deemed to have been passed by both Houses with the amendments recommended by the Council of States and accepted by the House of the People.

(4) If the House of the People does not accept any of the recommendations of the Council of States, the Money Bill shall be deemed to have been passed by both Houses in the form in which it was passed by the House of the People without any of the amendments recommended by the Council of States.

(5) If a Money Bill passed by the House of the People and transmitted to the Council of States for its recommendations is not returned to the House of the People within the said period of fourteen days, it shall be deemed to have been passed by both Houses at the expiration of the said period in the form in which it was passed by the House of the People.

110. Definition of “Money Bills”:- (1) For the purposes of this Chapter, a Bill shall be deemed to be a Money Bill if it contains only provisions dealing with all or any of the following matters, namely:—

(a) the imposition, abolition, remission, alteration or regulation of any tax;

(b) the regulation of the borrowing of money or the giving of any guarantee by the Government of India, or the amendment of the law with respect to any financial obligations undertaken or to be undertaken by the Government of India;

(c) the custody of the Consolidated Fund or the Contingency Fund of India, the payment of moneys into or the withdrawal of moneys from any such Fund;

(d) the appropriation of moneys out of the Consolidated Fund of India;

(e) the declaring of any expenditure to be expenditure charged on the Consolidated Fund of India or the increasing of the amount of any such expenditure;

(భాగము V. – కేంద్రము)

109. ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లులను గురించిన ప్రత్యేక ప్రక్రియ:- (1) ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లును రాజ్యసభలో ప్రవేశపెట్టరాదు.

(2) ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లును లోక్సభ ఆమోదించిన తరువాత దానిని రాజ్యసభ సిఫారసుల కొరకు పంపవలెను. రాజ్యసభ ఆ బిల్లు తనకు అందిన తేదీ నుండి పద్నాలుగు దినముల కాలావధిలో, దానిని తన సిఫారసులతో లోక్సభకు తిప్పి పంపవలెను. అటుపై రాజ్యసభ చేసిన సిఫారసులను అన్నింటిని లేక, వాటిలో వేటిని అయినా, లోక్సభ ఆమోదించవచ్చును లేక త్రోసిపుచ్చ వచ్చును.

(3) రాజ్యసభ యొక్క సిఫారసులలో వేటినినైన లోక్సభ ఆమోదించినచో ఆ ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లు రాజ్యసభచే సిఫారసు చేయబడి లోక్సభచే అంగీకరించబడిన సవరణలతో ఉభయ సభలచే పాస్ చేయబడినట్లు భావించవలెను.

(4) రాజ్యసభ యొక్క సిఫారసులలో వేటిని కూడా లోక్సభ అంగీకరించనిచో, ఆ ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లు లోక్సభచే ఆమోదించబడిన రూపములో రాజ్యసభచే సిఫారసు చేయబడిన సవరణలు ఏవీ లేకుండా, ఉభయ సభలచే ఆమోదించబడినట్లు భావించవలెను.

(5) లోక్సభచే పాస్ చేయబడి రాజ్యసభ సిఫారసుల కొరకు పంపబడిన ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లు, సదరు పదునాలుగు దినముల కాలావధిలో లోక్సభకు తిప్పిపంపబడనిచో, సదరు కాలావధి ముగియగానే ఆ బిల్లు లోక్సభచే ఆమోదించబడిన రూపములో ఉభయసభలచే ఆమోదించబడినట్లు భావించవలెను.

110. “ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లుల” నిర్వచనము:- (1) ఏదైనా బిల్లులో ఈ క్రింది విషయములన్నింటిని గురించి, లేక వాటిలో దేనినైనా గురించిన నిబంధనలు మాత్రమే ఉన్నచో, ఆ బిల్లు ఈ అధ్యాయము నిమిత్తము ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లుగా భావించవలెను; అవి ఏవనగా:-

(ఎ) ఏదైనా పన్ను యొక్క విధింపు, రద్దు, తగ్గింపు, మార్పు లేక క్రమబద్ధము;

(బి) భారత ప్రభుత్వముచే అప్పు చేయబడుట లేదా ఏదైనా హామీ ఇవ్వబడుటను క్రమబద్ధము చేయుట లేక భారత ప్రభుత్వము చేపట్టిన లేక చేపట్టవలసిన ఆర్థిక సంబంధమైన ఏదైనా బాధ్యతలను గురించిన శాసనమును సవరించుట;

(సి) భారత సంచిత నిధి లేక ఆకస్మిక ఖర్చుల నిధి యొక్క అధీనము, అట్టి ఏదైనా నిధికి డబ్బులను చెల్లించుట, లేక దాని నుండి డబ్బులను తిరిగి తీసుకొనుట;

(డి) భారత సంచిత నిధి నుండి ధనమును వినియోగము చేయుట;

(ఇ) ఏదైనా వ్యయమును భారత సంచిత నిధి నుండి భరించు వ్యయముగ ప్రకటించుట, లేక అట్టి ఏదైనా వ్యయము యొక్క మొత్తమును పెంచుట;

(Part V. — The Union)

(f) the receipt of money on account of the Consolidated Fund of India or the public account of India or the custody or issue of such money or the audit of the accounts of the Union or of a State; or

(g) any matter incidental to any of the matters specified in sub-clauses (a) to (f).

(2) A Bill shall not be deemed to be a Money Bill by reason only that it provides for the imposition of fines or other pecuniary penalties, or for the demand or payment of fees for licences or fees for services rendered, or by reason that it provides for the imposition, abolition, remission, alteration or regulation of any tax by any local authority or body for local purposes.

(3) If any question arises whether a Bill is a Money Bill or not, the decision of the Speaker of the House of the People thereon shall be final.

(4) There shall be endorsed on every Money Bill when it is transmitted to the Council of States under article 109, and when it is presented to the President for assent under article 111, the certificate of the Speaker of the House of the People signed by him that it is a Money Bill.

111. Assent to Bills:- When a Bill has been passed by the Houses of Parliament, it shall be presented to the President, and the President shall declare either that he assents to the Bill, or that he withholds assent therefrom:

Provided that the President may, as soon as possible after the presentation to him of a Bill for assent, return the Bill if it is not a Money Bill to the Houses with a message requesting that they will reconsider the Bill or any specified provisions thereof and, in particular, will consider the desirability of introducing any such amendments as he may recommend in his message, and when a Bill is so returned, the Houses shall reconsider the Bill accordingly, and if the Bill is passed again by the Houses with or without amendment and presented to the President for assent, the President shall not withhold assent therefrom.

Procedure in Financial Matters

112. Annual financial statement:- (1) The President shall in respect of every financial year cause to be laid before both the Houses of Parliament a statement of the estimated receipts and expenditure of the Government of India for that year, in this Part referred to as the annual financial statement”.

(భాగము V. - కేంద్రము)

(ఎఫ్) భారత సంచిత నిధి లేక భారత ప్రభుత్వ ఖాతాకు డబ్బు జమ చేయుట లేక అట్టి డబ్బు యొక్క అధీనము లేక విడుదల లేక కేంద్రము లేక ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క ఖాతాల ఆడిటు; లేక

(జి) (ఎ) నుండి (ఎఫ్) వరకు గల సబ్-క్లాజ్‌లలో నిర్దిష్టపరచబడిన ఏదైనా విషయములకు సందర్భానుసారమైన ఏదైనా విషయము.

(2) జరిమానాలను లేక డబ్బు సంబంధమైన ఇతర శిక్షలను విధించుట కొరకు లేదా లైసెన్సు ఫీజును, లేక చేసిన సేవకైన ఫీజును అభ్యర్థించుట లేక చెల్లించుటకైన నిబంధనలు కలిగి ఉన్నదను కారణ మాత్రమున, లేక స్థానిక ప్రయోజనములకు గాను ఎవరైనా అధికారిచే, లేక ఏదైనా స్థానిక సంస్థచే ఏదైనా పన్ను విధించబడుట, రద్దు చేయబడుట, తగ్గించబడుట, మార్చబడుట లేక క్రమబద్ధము చేయుటకైన నిబంధనలు కలిగి ఉన్నదను కారణ మాత్రమున, ఏదైనా బిల్లును ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లుగా భావించరాదు.

(3) ఏదైనా బిల్లు, ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లు అగునా, కాదా అను ప్రశ్న ఉత్పన్నమైనచో దానిపై లోకసభ స్పీకరు నిర్ణయము అంతిమమై ఉండును.

(4) ద్రవ్య సంబంధమైన ప్రతి బిల్లుపై, 109వ ఆర్టికల్ క్రింద రాజ్యసభకు పంపినప్పుడు మరియు 111వ ఆర్టికల్ క్రింద రాష్ట్రపతి అనుమతి కొరకు సమర్పించబడినప్పుడు, అది ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లు అని లోకసభ స్పీకరుచే సంతకము చేయబడిన ధృవీకరణ పత్రము ఉండవలెను.

111. బిల్లులకు అనుమతి:- పార్లమెంటు ఉభయ సభలచే ఏదైనా బిల్లు ఆమోదించబడినప్పుడు, దానిని రాష్ట్రపతికి సమర్పించవలెను. రాష్ట్రపతి ఆ బిల్లుకు అనుమతిని ఇచ్చుచున్నానని లేదా అనుమతిని నిలుపు చేయుచున్నానని ప్రకటించవలెను:

అయితే రాష్ట్రపతి, ఏదైనా బిల్లు అనుమతి కొరకు తనకు సమర్పించబడిన తరువాత, అది ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లు కానిచో, ఆ బిల్లును లేదా దానిలోని ఏదైనా నిర్దిష్ట నిబంధనలను పునః పరిశీలించవలెనని మరియు తన సందేశములో తాను ప్రత్యేకముగ సిఫారసు చేయు ఏదైనా సవరణలను ప్రవేశపెట్టుట వాంఛనీయమా అని పరిశీలించవలెనని కోరు సందేశముతో సహా ఆ బిల్లును సాధ్యమైనంత త్వరితముగా సభలకు త్రిప్పి పంపవచ్చును మరియు బిల్లు అట్లు త్రిప్పి పంపినప్పుడు, సభలు ఆ బిల్లును తదనుసారముగా పునఃపరిశీలించవలెను, మరియు ఆ బిల్లు సవరణతోగాని, సవరణ లేకుండా సభలచే మరల ఆమోదించబడి మరియు రాష్ట్రపతి అనుమతి కొరకు సమర్పించబడినచో, రాష్ట్రపతి ఆ బిల్లుకు తన అనుమతిని నిలుపు చేయరాదు.

ఆర్థిక విషయములలో ప్రక్రియ

112. వార్షిక ఆర్థిక వివరణ:- (1) రాష్ట్రపతి, ప్రతీ ఆర్థిక సంవత్సరమునకు సంబంధించి, ఆ సంవత్సరమునకు అంచనా వేయబడిన భారత ప్రభుత్వ ఆదాయ వ్యయముల వివరణను పార్లమెంటు ఉభయ సభల సమక్షమున ఉంచునట్లు చేయించవలెను. ఆ వివరణ ఈ భాగములో “వార్షిక ఆర్థిక వివరణ” అని నిర్దేశించబడినది.

(Part V. — The Union)

(2) The estimates of expenditure embodied in the annual financial statement shall show separately—

(a) the sums required to meet expenditure described by this Constitution as expenditure charged upon the Consolidated Fund of India; and

(b) the sums required to meet other expenditure proposed to be made from the Consolidated Fund of India,

and shall distinguish expenditure on revenue account from other expenditure.

(3) The following expenditure shall be expenditure charged on the Consolidated Fund of India—

(a) the emoluments and allowances of the President and other expenditure relating to his office;

(b) the salaries and allowances of the Chairman and the Deputy Chairman of the Council of States and the Speaker and the Deputy Speaker of the House of the People;

(c) debt charges for which the Government of India is liable including interest, sinking fund charges and redemption charges, and other expenditure relating to the raising of loans and the service and redemption of debt;

(d) (i) the salaries, allowances and pensions payable to or in respect of Judges of the Supreme Court;

(ii) the pensions payable to or in respect of Judges of the Federal Court;

(iii) the pensions payable to or in respect of Judges of any High Court which exercises jurisdiction in relation to any area included in the territory of India or which at any time before the commencement of this Constitution exercised jurisdiction in relation to any area included in ¹[a Governor's Province of the Dominion of India];

(e) the salary, allowances and pension payable to or in respect of the Comptroller and Auditor-General of India;

(f) any sums required to satisfy any judgment, decree or award of any court or arbitral tribunal;

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule for "a Province corresponding to a State specified in Part A of the First Schedule" (w.e.f.1.11.1956).

(భాగము V. – కేంద్రము)

(2) వార్షిక ఆర్థిక వివరణలో పొందుపరచబడిన వ్యయము యొక్క అంచనాలలో –

(ఎ) భారత సంచిత నిధి భరించు వ్యయము అని ఈ రాజ్యాంగంచే తెలుపబడిన వ్యయమును భరించుటకు కావలసిన డబ్బులను; మరియు

(బి) భారత సంచిత నిధి నుండి ఖర్చు చేయుటకు ప్రతిపాదించిన ఇతర వ్యయమును భరించుటకు కావలసిన డబ్బులను, వేరువేరుగా తెలుపవలెను, మరియు రెవెన్యూ ఖాతా నుండి చేసిన వ్యయమును ఇతర వ్యయము నుండి వేరుపరచవలెను.

(3) ఈ క్రింది వ్యయము భారత సంచిత నిధి నుండి భరించు వ్యయమై ఉండును –

(ఎ) రాష్ట్రపతి యొక్క ప్రతిఫలములు, భత్యములు, మరియు ఆయన పదవికి సంబంధించిన ఇతర వ్యయము;

(బి) రాజ్యసభ చైర్మను, మరియు డిప్యూటీ చైర్మన్, లోక్ సభ స్పీకరు మరియు డిప్యూటీ స్పీకరు యొక్క జీతములు మరియు భత్యములు;

(సి) వడ్డీ మరియు విమోచనా భారములతో సహా భారత ప్రభుత్వము తీర్చవలసిన ఋణాభారములు మరియు అప్పులు సేకరించుటకును, ఋణము చెల్లించు ఏర్పాటుకు, విముక్తి సంబంధించిన ఇతర వ్యయము;

(డి) (i) సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క న్యాయమూర్తులకు లేక వారికి సంబంధించి చెల్లించవలసిన జీతములు, భత్యములు మరియు పింఛనులు;

(ii) హైకోర్ట్ న్యాయస్థానము యొక్క న్యాయమూర్తులకు లేక వారికి సంబంధించి చెల్లించవలసిన పింఛనులు;

(iii) భారతదేశ భూభాగములో చేరిన ఏదైనా ప్రాంతమునకు సంబంధించిన అధికార పరిధి వినియోగించు లేక రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు ¹[భారతదేశ అధినివేశమునందుండిన ఏదైనా గవర్నరు యొక్క ప్రావిన్సు] విషయమున ఎప్పుడైనను అధికార పరిధిని వినియోగించిన ఏదైనా ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క న్యాయమూర్తులకు లేక వారికి సంబంధించి చెల్లించవలసిన పింఛనులు;

(ఇ) భారత కంప్రోలరు మరియు ఆడిటరు జనరలుకు లేక ఆయనకు సంబంధించి చెల్లించవలసిన జీతములు, భత్యములు మరియు పింఛను;

(ఎఫ్) ఏదైనా న్యాయస్థానము యొక్క లేక మధ్యవర్తిత్వ ట్రిబ్యునలు యొక్క ఏదైనా తీర్పు లేదా డిక్రీ లేదా మధ్యవర్తి తీర్పు అమలుపరచుటకు కావలసిన ఏదైనా డబ్బు;

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము - ఏ లో నిర్దిష్టపరచబడిన ఒక రాష్ట్రమునకు సమాన స్థానంలో నుండిన ప్రావిన్సు”కు బదులుగా 1.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

(Part V. — The Union)

(g) any other expenditure declared by this Constitution or by Parliament by law to be so charged.

113. Procedure in Parliament with respect to estimates:- (1) So much of the estimates as relates to expenditure charged upon the Consolidated Fund of India shall not be submitted to the vote of Parliament, but nothing in this clause shall be construed as preventing the discussion in either House of Parliament of any of those estimates.

(2) So much of the said estimates as relates to other expenditure shall be submitted in the form of demands for grants to the House of the People, and the House of the People shall have power to assent, or to refuse to assent, to any demand, or to assent to any demand subject to a reduction of the amount specified therein.

(3) No demand for a grant shall be made except on the recommendation of the President.

114. Appropriation Bills:- (1) As soon as may be after the grants under article 113 have been made by the House of the People, there shall be introduced a Bill to provide for the appropriation out of the Consolidated Fund of India of all moneys required to meet—

(a) the grants so made by the House of the People; and

(b) the expenditure charged on the Consolidated Fund of India but not exceeding in any case the amount shown in the statement previously laid before Parliament.

(2) No amendment shall be proposed to any such Bill in either House of Parliament which will have the effect of varying the amount or altering the destination of any grant so made or of varying the amount of any expenditure charged on the Consolidated Fund of India, and the decision of the person presiding as to whether an amendment is inadmissible under this clause shall be final.

(3) Subject to the provisions of articles 115 and 116, no money shall be withdrawn from the Consolidated Fund of India except under appropriation made by law passed in accordance with the provisions of this article.

115. Supplementary, additional or excess grants:- (1) The President shall—

(a) if the amount authorised by any law made in accordance with the provisions of article 114 to be expended for a particular service for the current financial year is found to be insufficient for the purposes of that year or when a need has arisen during the current financial year for supplementary or additional expenditure upon some new service not contemplated in the annual financial statement for that year, or

(భాగము V. - కేంద్రము)

(జి) ఈ రాజ్యాంగం లేదా పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా అట్లు భరించవలసినదని ప్రకటించబడిన ఏదైనా ఇతర వ్యయము.

113. అంచనాలకు సంబంధించి పార్లమెంటులో అనుసరించవలసిన ప్రక్రియ:- (1) భారత సంచిత నిధి భరించు వ్యయమునకు సంబంధించినంతమేరకు, ఆ అంచనాలు పార్లమెంటు యొక్క ఓటుకు సమర్పించరాదు. కాని అట్టి ఏదైనా అంచనాలను గురించి పార్లమెంటు యొక్క ఏ సభనందు అయినను చర్చించుటను ఈ క్లాజ్ లో ఉన్నదేదియు నివారించునదిగా అన్వయించరాదు.

(2) ఇతర వ్యయమునకు సంబంధించినంతవరకు సదరు అంచనాలను, గ్రాంటుల కొరకు చేయు అభ్యర్థనల రూపములో లోక్ సభకు సమర్పించవలెను మరియు ఏదైనా అభ్యర్థనలకు అనుమతినిచ్చుటకు లేక అనుమతిని నిరాకరించుటకు లేక ఏదైనా అభ్యర్థనలో నిర్దిష్టపరచబడిన మొత్తమును తగ్గించి ఆ అభ్యర్థనకు అనుమతినిచ్చుటకు లోక్ సభకు అధికారము ఉండును.

(3) రాష్ట్రపతి సిఫారసు పై తప్ప, గ్రాంటు కొరకు ఎటువంటి అభ్యర్థనను చేయరాదు.

114. ద్రవ్య వినియోగ బిల్లులు:- (1) 113వ ఆర్టికల్ క్రింద లోక్ సభచే గ్రాంటులు చేయబడిన తరువాత వీలైనంత త్వరితముగా భారత సంచిత నిధి నుండి ఈ క్రింది వాటికి కాలవలసిన డబ్బులన్నింటి వినియోగించుట గురించి పొందుపరచుట కొరకు బిల్లును ప్రవేశ పెట్టవలెను-

(ఎ) లోక్ సభచే అట్లు చేయబడిన గ్రాంటులు; మరియు

(బి) భారత సంచిత నిధి భరించు వ్యయము; కాని ఇది ఏ సందర్భములోను అంతకు ముందే పార్లమెంటు సమక్షమున ఉంచబడిన వివరణములో తెలుపబడిన మొత్తమునకు మించి ఉండరాదు.

(2) అట్టి ఏ బిల్లుకు, అట్లు చేయబడిన ఏదైనా గ్రాంటు మొత్తమును హెచ్చించు లేక తగ్గించు లేక దాని లక్ష్యమును మార్చు, లేక భారత సంచిత నిధి నుండి భరించు ఏదైనా వ్యయపు మొత్తమును హెచ్చించు లేక తగ్గించు ప్రభావముగల సవరణను పార్లమెంటు యొక్క ఏ సభలోను ప్రతిపాదించరాదు. ఈ క్లాజ్ క్రింద ఏదైనా సవరణ అనుమతించదగినదా అను దానిని గురించి అధ్యక్షత వహించు వ్యక్తి యొక్క నిర్ణయము అంతిమమై ఉండవలెను.

(3) 115 మరియు 116వ ఆర్టికల్ లలోని నిబంధనలకు లోబడి, ఈ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలనుసరించి ఆమోదించబడిన శాసనము ద్వారా చేయబడిన వినియోగము క్రింద తప్ప, భారత సంచిత నిధి నుండి ఎటువంటి డబ్బును తీసుకొనరాదు.

115. అనుబంధ, అదనపు లేక అధిక గ్రాంటులు:- (1)(ఎ) 114వ ఆర్టికల్ లోని నిబంధనలనుసరించి చేయబడిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా ప్రస్తుత ఆర్థిక సంవత్సరమునందు ఏదైన ఒక ప్రత్యేక సేవా కొరకు వ్యయము చేయుటకు అధికారమీయబడిన మొత్తము ఆ సంవత్సరపు ప్రయోజనముల కొరకు చాలదని కనుగొనబడినచో, లేక ప్రస్తుత ఆర్థిక సంవత్సరమునందు వార్షిక ఆర్థిక వివరణములో ఉద్దేశించని ఏదైనా నూతన సేవ కొరకు అనుబంధ లేక అదనపు వ్యయము అవసరమైనపుడు, లేదా

(Part V. — The Union)

(b) if any money has been spent on any service during a financial year in excess of the amount granted for that service and for that year,

cause to be laid before both the Houses of Parliament another statement showing the estimated amount of that expenditure or cause to be presented to the House of the People a demand for such excess, as the case may be.

(2) The provisions of articles 112, 113 and 114 shall have effect in relation to any such statement and expenditure or demand and also to any law to be made authorising the appropriation of moneys out of the Consolidated Fund of India to meet such expenditure or the grant in respect of such demand as they have effect in relation to the annual financial statement and the expenditure mentioned therein or to a demand for a grant and the law to be made for the authorisation of appropriation of moneys out of the Consolidated Fund of India to meet such expenditure or grant.

116. Votes on account, votes of credit and exceptional grants:- (1) Notwithstanding anything in the foregoing provisions of this Chapter, the House of the People shall have power—

(a) to make any grant in advance in respect of the estimated expenditure for a part of any financial year pending the completion of the procedure prescribed in article 113 for the voting of such grant and the passing of the law in accordance with the provisions of article 114 in relation to that expenditure;

(b) to make a grant for meeting an unexpected demand upon the resources of India when on account of the magnitude or the indefinite character of the service the demand cannot be stated with the details ordinarily given in an annual financial statement;

(c) to make an exceptional grant which forms no part of the current service of any financial year;

and Parliament shall have power to authorise by law the withdrawal of moneys from the Consolidated Fund of India for the purposes for which the said grants are made.

(భాగము V. – కేంద్రము)

(బి) ఏదైనా ఆర్థిక సంవత్సరములో ఏదైనా సేవపై ఆ సంవత్సరమునకు మరియు ఆ సేవ కొరకు గ్రాంటు చేయబడిన మొత్తము కంటే అధికముగా డబ్బు ఖర్చు పెట్టబడినచో;

రాష్ట్రపతి ఆ వ్యయము కొరకు అంచనా వేయబడిన మొత్తమును తెలుపు మరొక వివరణను, పార్లమెంటు ఉభయ సభల సమక్షమున ఉంచునట్లు చేయించవలెను లేక సందర్భానుసారముగా అట్టి అధిక వ్యయము కొరకు అభ్యర్థనను లోక్ సభలో సమర్పించుటకు ఏర్పాటు చేయించవలెను.

(2) వార్షిక ఆర్థిక వివరణకు మరియు దాని యందు పేర్కొనబడిన వ్యయమునకు లేక గ్రాంటుకైన అభ్యర్థనకు మరియు అట్టి వ్యయమునకు లేదా గ్రాంటుకు కావలసిన డబ్బును భారత సంచిత నిధి నుండి వినియోగము చేయుట కొరకు అధికారమును ఇచ్చుటకు చేయబడు శాసనమునకు సంబంధించి, 112, 113, 114 ఆర్టికల్ లలోని నిబంధనలు ఎటువంటి ప్రభావము కలిగి ఉండునో, ఈ ఆర్టికల్ క్రింది ఏదైనా వివరణకు, వ్యయమునకు లేక అభ్యర్థనకు, మరియు అట్టి వ్యయమునకు లేదా అట్టి అభ్యర్థనను గురించిన గ్రాంటుకు కావలసిన డబ్బును భారత సంచిత నిధి నుండి వినియోగము చేయుటకు అధికారమును ఇస్తూ చేయబడు శాసనమునకు సంబంధించి కూడ ఆ నిబంధనలు అటువంటి ప్రభావమును కలిగి ఉండవలెను.

116. తాత్కాలిక వ్యయమును సమర్థించు ఓట్లు, పరపతికి ఓట్లు మరియు అసాధారణ గ్రాంటు:- (1) ఈ అధ్యాయములోని పైన చెప్పిన నిబంధనలలో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, లోక్ సభ ఈ క్రింది గ్రాంటులను చేయుటకు అధికారము కలిగి ఉండును:-

(ఎ) ఏదైనా గ్రాంటును ఓటు చేయుటకు 113వ ఆర్టికల్ లో నిర్ణయించిన ప్రక్రియ పూర్తగులోపున, మరియు అట్టి వ్యయమునకు సంబంధించి 114వ ఆర్టికల్ లోని నిబంధనలనుసరించి శాసనము ఆమోదించబడులోపున, ఏదైనా ఆర్థిక సంవత్సరములోని భాగమునకు అంచనా వేయబడిన వ్యయమునకు సంబంధించి ముందస్తుగా (అడ్వాన్స్) ఏదైనా గ్రాంటును చేయుటకు;

(బి) ఏదైనా సేవ యొక్క విస్తృతినిబట్టి లేదా దాని అనిశ్చిత స్వభావమునుబట్టి సామాన్యముగా వార్షిక ఆర్థిక వివరణలో ఈయబడు వివరములతో అభ్యర్థనను తెలియజేయలేనపుడు, అట్టి ఆశించని అభ్యర్థనకు కావలసిన డబ్బును ఖర్చు చేయుటకు భారతదేశపు వనరుల నుండి గ్రాంటును చేయుటకు;

(సి) ఏదైనా ఆర్థిక సంవత్సరమునందు నడుస్తున్న సేవలలో భాగముగా లేనట్టి ఏదైనా అసాధారణమైన గ్రాంటును చేయుటకు,

మరియు సదరు గ్రాంటులు ఏ ప్రయోజనముల కొరకు చేయబడినవో వాటి కొరకు భారత సంచిత నిధి నుండి డబ్బులను తిరిగి తీసుకొనుటకై శాసనము ద్వారా అధికారమిచ్చుటకు పార్లమెంటు అధికారము కలిగి ఉండవలెను.

(Part V. — The Union)

(2) The provisions of articles 113 and 114 shall have effect in relation to the making of any grant under clause (1) and to any law to be made under that clause as they have effect in relation to the making of a grant with regard to any expenditure mentioned in the annual financial statement and the law to be made for the authorisation of appropriation of moneys out of the Consolidated Fund of India to meet such expenditure.

117. Special provisions as to financial Bills:- (1) A Bill or amendment making provision for any of the matters specified in sub-clauses (a) to (f) of clause (1) of article 110 shall not be introduced or moved except on the recommendation of the President and a Bill making such provision shall not be introduced in the Council of States:

Provided that no recommendation shall be required under this clause for the moving of an amendment making provision for the reduction or abolition of any tax.

(2) A Bill or amendment shall not be deemed to make provision for any of the matters aforesaid by reason only that it provides for the imposition of fines or other pecuniary penalties, or for the demand or payment of fees for licences or fees for services rendered, or by reason that it provides for the imposition, abolition, remission, alteration or regulation of any tax by any local authority or body for local purposes.

(3) A Bill which, if enacted and brought into operation, would involve expenditure from the Consolidated Fund of India shall not be passed by either House of Parliament unless the President has recommended to that House the consideration of the Bill.

Procedure Generally

118. Rules of procedure:- (1) Each House of Parliament may make rules for regulating, subject to the provisions of this Constitution, its procedure ¹[***] and the conduct of its business.

1. The brackets and words “including the (quorum to constitute a meeting of the House)” inserted by the Constitution Forty-second Amendment) Act, 1976 (date yet to be notified).

(భాగము V. – కేంద్రము)

(2) వార్షిక ఆర్థిక వివరణలో పేర్కొనబడిన ఏదైనా వ్యయమునకై గ్రాంటును చేయుటకు, మరియు అట్టి వ్యయము కొరకు కావలసిన డబ్బును భారత సంచిత నిధి నుండి వినియోగము చేయుటకు అధికారమును ఇస్తూ చేయబడు శాసనమునకును సంబంధించి 113 మరియు 114 ఆర్టికల్లలోని నిబంధనలు ఎటువంటి ప్రభావము కలిగి ఉండునో, అట్టి ప్రభావమునే ఆ నిబంధనలు క్లాజ్ (1) క్రింద ఏదైనా గ్రాంటు చేయుటకు మరియు ఆ క్లాజ్ క్రింద చేయవలసిన ఏదైనా శాసనమునకు సంబంధించి కూడా ఆ నిబంధనలు ఎటువంటి ప్రభావమును కలిగి ఉండవలెను.

117. ఆర్థిక బిల్లులను గురించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు:- (1) 110వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లోని (ఎ) నుండి (ఎఫ్) వరకు గల సబ్-క్లాజ్లలో నిర్దిష్టపరచిన విషయములలో వేటికొరకైనా నిబంధన చేయు బిల్లు లేక సవరణను రాష్ట్రపతి సిఫారసుపై తప్ప, ప్రవేశపెట్టరాదు లేక ప్రస్తావించరాదు మరియు అట్టి నిబంధనను చేయు బిల్లును రాజ్యసభలో ప్రవేశపెట్టరాదు:

అయితే, ఈ క్లాజ్ క్రింద ఏదైనా పన్నును తగ్గించుటకు లేక రద్దు చేయుటకు నిబంధన చేయు సవరణను ప్రస్తావించుట కొరకు అట్టి సిఫారసు ఏదియు అవసరముండదు.

(2) జరిమానాలను లేక డబ్బు సంబంధమైన ఇతర శిక్షలను విధించుట కొరకు లేదా లైసెన్సు ఫీజును లేక చేసిన సేవలకైన ఫీజును అభ్యర్థించుట లేక చెల్లించుట కొరకు నిబంధనలు కలిగి ఉన్నదను కారణమాత్రమున లేదా స్థానిక ప్రయోజనములకు ఎవరైనా స్థానిక అధికారి లేక ఏదైనా స్థానిక సంస్థచే, ఏదైనా పన్ను విధించబడుట, రద్దు చేయబడుట, తగ్గించబడుట, మార్చబడుట లేక క్రమబద్ధము చేయుట కొరకు నిబంధనలు కలిగి ఉన్నదను కారణమాత్రమున, ఒక బిల్లు లేక సవరణ పైన చెప్పబడిన విషయములలో దేనికొరకు అయిన నిబంధన చేయునదిగా భావించరాదు.

(3) ఒక బిల్లును చేసి మరియు దానిని అమలు పరచినపుడు, భారత సంచిత నిధి నుండి వ్యయము చేయుటలో ప్రమేయమున్న సదరు బిల్లును రాష్ట్రపతి, పార్లమెంటు యొక్క ఏ సభనైనా పరిశీలించమని సిఫారసు చేస్తే తప్ప, ఏ సభ కూడా దానిని ఆమోదించరాదు.

సాధారణ ప్రక్రియ

118. ప్రక్రియా నియమావళి:- (1) ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలకు లోబడి, పార్లమెంటు యొక్క ప్రతీ సభ తన ప్రక్రియను ¹[***] మరియు కార్యకలాప నిర్వహణను క్రమబద్ధము చేయుట కొరకు నియమావళిని చేయవచ్చును.

1. రాజ్యాంగ (సలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 ద్వారా బ్రాకెట్లు మరియు పదములు (సదనము యొక్క సమావేశము ఏర్పాటుకు కోరమీతో సహా) చొప్పించబడినది (తేదీ ఇంకనూ అధిసూచించలేదు).

(Part V. — The Union)

(2) Until rules are made under clause (1), the rules of procedure and standing orders in force immediately before the commencement of this Constitution with respect to the Legislature of the Dominion of India shall have effect in relation to Parliament subject to such modifications and adaptations as may be made therein by the Chairman of the Council of States or the Speaker of the House of the People, as the case may be.

(3) The President, after consultation with the Chairman of the Council of States and the Speaker of the House of the People, may make rules as to the procedure with respect to joint sittings of, and communications between, the two Houses.

(4) At a joint sitting of the two Houses the Speaker of the House of the People, or in his absence such person as may be determined by rules of procedure made under clause (3), shall preside.

119. Regulation by law of procedure in Parliament in relation to financial business.—Parliament may, for the purpose of the timely completion of financial business, regulate by law the procedure of, and the conduct of business in, each House of Parliament in relation to any financial matter or to any Bill for the appropriation of moneys out of the Consolidated Fund of India, and, if and so far as any provision of any law so made is inconsistent with any rule made by a House of Parliament under clause (1) of article 118 or with any rule or standing order having effect in relation to Parliament under clause (2) of that article, such provision shall prevail.

120. Language to be used in Parliament:- (1) Notwithstanding anything in Part XVII, but subject to the provisions of article 348, business in Parliament shall be transacted in Hindi or in English:

Provided that the Chairman of the Council of States or Speaker of the House of the People, or person acting as such, as the case may be, may permit any member who cannot adequately express himself in Hindi or in English to address the House in his mother-tongue.

(2) Unless Parliament by law otherwise provides, this article shall, after the expiration of a period of fifteen years from the commencement of this Constitution, have effect as if the words “or in English” were omitted therefrom.

(భాగము V. – కేంద్రము)

(2) క్లాజ్ (1) క్రింద నియమావళిని చేయునంత వరకు, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు అధినివేశపు భారతదేశము యొక్క శాసనమండలికి సంబంధించి అమలులో ఉండిన ప్రక్రియా నియమావళి మరియు స్థాయి ఉత్తరువులు రాజ్యసభ చైర్మను లేక సందర్భానుసారముగా లోక్సభ స్పీకరుచే వాటిలో చేయునట్టి మార్పులకు, అనుకూల సవరణలకు లోబడి పార్లమెంటుకు సంబంధించి ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను.

(3) రాష్ట్రపతి, రాజ్యసభ చైర్మనుతో మరియు, లోక్సభ స్పీకరును సంప్రదించిన మీదట, ఉభయ సభల సంయుక్త సమావేశములకు మరియు వాటి మధ్య పరస్పర సమాచారములకు సంబంధించిన ప్రక్రియను గురించి నియమావళిని చేయవచ్చును.

(4) ఉభయ సభల సంయుక్త సమావేశమునకు లోక్సభ స్పీకరు లేక ఆయన హాజరులో లేనప్పుడు క్లాజ్ (3) క్రింద చేసిన ప్రక్రియా నియమావళిచే నిర్ధారణ చేయబడు వ్యక్తి అధ్యక్షత వహించవలెను.

119. పార్లమెంటులో ఆర్థిక కార్యకలాపమునకు సంబంధించిన ప్రక్రియను శాసనము ద్వారా క్రమబద్ధ పరచుట:- ఆర్థిక కార్యకలాపము సకాలములో పూర్తి అగుట కొరకు పార్లమెంటు ఏదైనా ఆర్థిక విషయమునకు లేక భారత సంచితనిధి నుండి డబ్బు వినియోగము కొరకు ఏదైనా బిల్లుకు సంబంధించి, ప్రతీ సభ యొక్క ప్రక్రియను, మరియు దానిలో కార్యకలాప నిర్వహణను, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా క్రమబద్ధము చేయవచ్చును. అట్లు చేయబడిన ఏదైనా శాసనము యొక్క ఏదైనా నిబంధన, 118వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1) క్రింద పార్లమెంటు యొక్క ఏదైనా సభచే చేయబడిన ఏదైనా నియమమునకు లేదా ఆ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (2) క్రింద పార్లమెంటుకు సంబంధించి ప్రభావము కలిగి ఉండేది ఏదైనా నియమమునకు లేక స్థాయి ఉత్తర్వుకు పరస్పర విరుద్ధముగా ఉన్నచో, అట్లు విరుద్ధముగా ఉన్నంతవరకు అట్టి నిబంధన చెల్లుబాటు కలిగి ఉండవలెను.

120. పార్లమెంటులో వాడవలసిన భాష:- (1) భాగము 17లో ఏమున్నప్పటికిని, 348వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, పార్లమెంటులోని కార్యకలాపములు హిందీలోగాని లేక ఇంగ్లీషులోగాని జరుపవలెను:

అయితే, రాజ్యసభ చైర్మను లేక లోక్సభ స్పీకరు లేక సందర్భానుసారముగ అట్లు వ్యవహరించుచున్న వ్యక్తి హిందీలో లేక ఇంగ్లీషులో, తన భావములను సరిగా వ్యక్తపరచలేని ఎవరైనా సభ్యుడిని సభలో తన మాతృభాషలో ప్రసంగించుటకు అనుమతించవచ్చును.

(2) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఇతర విధముగా పొందుపరిస్తేనే తప్ప, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి పదిహేను సంవత్సరముల కాలావధి ముగిసిన తరువాత ఈ ఆర్టికల్ నుండి “లేక ఇంగ్లీషులోగాని”, అను పదములు వదిలి వేయబడినట్లుగా ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను.

(Part V. — The Union)

121. Restriction on discussion in Parliament:- No discussion shall take place in Parliament with respect to the conduct of any Judge of the Supreme Court or of a High Court in the discharge of his duties except upon a motion for presenting an address to the President praying for the removal of the Judge as hereinafter provided.

122. Courts not to inquire into proceedings of Parliament:- (1) The validity of any proceedings in Parliament shall not be called in question on the ground of any alleged irregularity of procedure.

(2) No officer or member of Parliament in whom powers are vested by or under this Constitution for regulating procedure or the conduct of business, or for maintaining order, in Parliament shall be subject to the jurisdiction of any court in respect of the exercise by him of those powers.

CHAPTER - III

LEGISLATIVE POWERS OF THE PRESIDENT

123. Power of President to promulgate Ordinances during recess of Parliament:- (1) If at any time, except when both Houses of Parliament are in session, the President is satisfied that circumstances exist which render it necessary for him to take immediate action, he may promulgate such Ordinances as the circumstances appear to him to require.

(2) An Ordinance promulgated under this article shall have the same force and effect as an Act of Parliament, but every such Ordinance—

(a) shall be laid before both Houses of Parliament and shall cease to operate at the expiration of six weeks from the reassembly of Parliament, or, if before the expiration of that period resolutions disapproving it are passed by both Houses, upon the passing of the second of those resolutions; and

(b) may be withdrawn at any time by the President.

Explanation:- Where the Houses of Parliament are summoned to reassemble on different dates, the period of six weeks shall be reckoned from the later of those dates for the purposes of this clause.

(భాగము V. - కేంద్రము)

121. పార్లమెంటులో చర్చపై పరిమితి:- సర్వోన్నత న్యాయస్థానము లేక ఉన్నత న్యాయస్థానపు ఎవరైనా న్యాయమూర్తి తన విధులను నిర్వర్తించుటలో అతని నడవడికి సంబంధించి, అట్టి న్యాయమూర్తిని తొలగించవలసినదిగా విన్నవించుకొనుచూ, ఇక మీదట పొందుపరచిన రీతిలో రాష్ట్రపతికి సమర్పించిన తీర్మానముపై తప్ప పార్లమెంటులో ఎటువంటి చర్చను జరుపరాదు.

122. పార్లమెంటు యొక్క కార్యకలాపములను గురించి న్యాయస్థానములు విచారణ జరుపకుండుట:-

(1) ప్రక్రియలో ఏదైనా క్రమరాహిత్యము కలదను ఆరోపణపై పార్లమెంటులోని ఏవైనా కార్యకలాపముల యొక్క చెల్లుబాటును ప్రశ్నించరాదు.

(2) పార్లమెంటులోని ప్రక్రియను లేదా కార్యకలాప నిర్వహణను క్రమబద్ధపరచుటకు లేక శాంతిని కాపాడుటకు, ఈ రాజ్యాంగంచే లేదా దాని క్రింది అధికారములు, పార్లమెంటు యొక్క ఏ అధికారికి లేక ఏ సభ్యునికి ఇచ్చిన ఆ అధికారి లేక ఆ సభ్యుడు అట్టి అధికారములను వినియోగించు విషయమున ఏ న్యాయస్థానపు అధికార పరిధికి లోనుకాదు.

అధ్యాయము - III

రాష్ట్రపతి యొక్క శాసన నిర్మాణాధికారములు

123. పార్లమెంటు యొక్క విరామ కాలములో అధ్యాదేశములను జారీ చేయుటకు రాష్ట్రపతికి గల అధికారము:-

(1) పార్లమెంటు ఉభయ సభలు సమావేశములో ఉన్నప్పుడు తప్ప, ఎప్పుడైనా తాను వెంటనే చర్య తీసుకొనవలసిన పరిస్థితులు ఉన్నవని రాష్ట్రపతి సంతృప్తి చెందినచో, ఆ పరిస్థితులనుబట్టి ఆయన తనకు అవసరమని తోచునట్టి అధ్యాదేశములను జారీ చేయవచ్చును.

(2) ఈ ఆర్టికల్ క్రింద జారీ చేసిన అధ్యాదేశమునకు పార్లమెంటు చేసిన చట్టమునకు ఉండునట్టి చెల్లుబడిన మరియు ప్రభావములను కలిగి ఉండును. అయితే, అట్టి ప్రతి అధ్యాదేశమును-

(ఎ) పార్లమెంటు ఉభయ సభల సమక్షమున ఉంచవలెను, పార్లమెంటు తిరిగి సమావేశమైనప్పటి నుండి ఆరు వారముల కాలావధి ముగియగనే ఆ అధ్యాదేశము యొక్క అమలు ఆగిపోవును లేదా ఆ కాలావధి ముగియుటకు ముందే ఉభయ సభలు ఆ అధ్యాదేశమును ఆమోదించనట్లుగా తీర్మానములు చేసినచో, అట్లు చేసిన ఆ తీర్మానములలోని రెండవ తీర్మానము పాస్ చేయబడిన మీదట, ఆ అధ్యాదేశము యొక్క అమలు ఆగిపోవును; మరియు

(బి) రాష్ట్రపతి ఎప్పుడైనను దానిని ఉపసంహరించవచ్చును.

విశదీకరణ: పార్లమెంటు సభలు వేరువేరు తేదీలలో తిరిగి సమావేశమగుటకు ఆహ్వానింపబడిన యెడల, ఈ క్లాజ్ నిమిత్తము, ఆరు వారముల కాలావధిని ఆ తేదీలలో కడపటి దాని నుండి లెక్కించవలెను.

(Part V. — The Union)

(3) If and so far as an Ordinance under this article makes any provision which Parliament would not under this Constitution be competent to enact, it shall be void.

¹[(4) * * * *]

CHAPTER - IV**THE UNION JUDICIARY**

124. Establishment and constitution of Supreme Court:- (1) There shall be a Supreme Court of India consisting of a Chief Justice of India and, until Parliament by law prescribes a larger number, of not more than seven² other Judges.

(2) Every Judge of the Supreme Court shall be appointed by the President by warrant under his hand and seal ³[on the recommendation of the National Judicial Appointments Commission referred to in article 124A] and shall hold office until he attains the age of sixty-five years:

⁴[* * * *]

⁵[Provided that]—

1. Clause (4) was inserted by the Constitution (Thirty-eighth Amendment) Act, 1975, s.2 (with retrospective effect) and omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.16 (w.e.f.20.6.1979).

2. Now “thirty”, vide the Supreme Court (Number of Judges) Amendment Act, 2008 (11 of 2009), s.2.

3. Substituted by the Constitution (Ninety-ninth Amendment) Act, 2014, s.2, for “after consultation with such of the Judges of the Supreme Court and of the High Courts in the States as the President may deem necessary for that purpose” w.e.f. 13.4.2015). This amendment has been struck down by the Supreme Court vide its order dated the 16th October, 2015 in the Supreme Court Advocates-on-Record Association and Another Vs. Union of India reported in AIR 2016 SC 117.

4. Proviso omitted by *ibid*. This amendment has been struck down by the Supreme Court order dated the 16th October, 2015 in the Supreme Court Advocates-on-Record Association Vs. Union of India reported in AIR 2016 SC 117.

5. Substituted by the Constitution (Ninety-ninth Amendment) Act, 2014, s.2, for the words “Provided further that” (w.e.f.13.4.2015). This amendment has been struck down by the Supreme Court vide its order dated 16th October, 2015 in the Supreme Court Advocates-on-Record Association and Another Vs. Union of India reported in AIR 2016 SC 117.

(భాగము V. – కేంద్రము)

(3) ఈ ఆర్టికల్ క్రింద చేసిన ఒక అధ్యాదేశములో ఈ రాజ్యాంగం క్రింద శాసనము చేయుటకు పార్లమెంటుకు సమర్థత లేనట్టి ఏదైనా నిబంధన ఉన్నచో, అంతమేరకు ఆ అధ్యాదేశము చెల్లనిదగును.

¹[(4) * * * *]

అధ్యాయము – IV

కేంద్ర న్యాయ వ్యవస్థ

124. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ఏర్పాటు మరియు నిర్మాణము:- (1) భారతదేశమునకు, భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి మరియు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఏడుగురి కంటే ఎక్కువ మందిని నిర్ణయించు వరకు ²ఏడుగురికి మించని ఇతర న్యాయమూర్తులతో, కూడిన ఒక సర్వోన్నత న్యాయస్థానము ఉండవలెను.

(2) సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ప్రతి న్యాయమూర్తి నియామకమును, ³[124ఏ ఆర్టికల్‌లో నిర్దేశించిన జాతీయ న్యాయ నియామకముల కమీషను యొక్క సిఫారసుపై,] రాష్ట్రప్రతి, తన సంతకము మరియు ముద్ర గల అధికార పత్రము ద్వారా చేయవలెను మరియు సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ప్రతి న్యాయమూర్తి తనకు అరవై ఐదు సంవత్సరముల వయస్సు పూర్తియగు వరకు ఆ పదవియందుండవలెను:

⁴[* * * *]

⁵[అయితే,]

-
1. రాజ్యాంగ (ముప్పై నిమిదవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా గతకాలిక ప్రభావముతో చొప్పించబడి, రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 16వ సెక్షన్ ద్వారా 20.06.1979 నుండి వదిలివేయబడినది.
 2. ఇప్పుడు “ముప్పై” మంది. సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు (న్యాయమూర్తుల సంఖ్య) సవరణ చట్టము, 2008 (2009లోని 11వది), యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా అమలులోనికి వచ్చింది.
 3. రాజ్యాంగ (తొంభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2014 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్కయు, రాష్ట్రములలోని ఉన్నత న్యాయస్థానముల యొక్కయు న్యాయమూర్తులలో అందు నిమిత్తము ఎవరిని సంప్రదించుట ఆవశ్యకమని రాష్ట్రప్రతి భావించినచో వారిని సంప్రదించిన తరువాత” అను పదములకు బదులుగా 13.4.2015వ తేదీ నుండి ఉంచబడినది. అయితే, సర్వోన్నత న్యాయస్థానములో నమోదైన న్యాయవాదుల సంఘం వర్యెస్ భారత ప్రభుత్వపు ఏ.ఐ.ఆర్.2016 ఎస్.సీ. 117లో నివేదించడిన కేసులో, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము 16.10.2015వ తేదీ నాటి తన ఉత్తరువులో ఈ సవరణను కొట్టివేసినది.
 4. అదే చట్టపు 2వ సెక్షన్ ద్వారా, మొదటి వినియోగం 13.4.2015వ తేదీ నుండి వదిలివేయబడినది. సవరణకు ముందు మొదటి వినియోగం ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నది:-
అయితే, భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి కాక ఇతర ఏ న్యాయమూర్తి నియమాకము విషయమునందైనను, భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తితో సర్వదా సంప్రదించవలెను.
 5. రాజ్యాంగ (తొంభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2014 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా, “అయితే, ఇంకనూ” అనుపదములకు బదులుగా 13.4.2015 నుండి ఉంచబడినది.

(Part V. — The Union)

(a) a Judge may, by writing under his hand addressed to the President, resign his office;

(b) a Judge may be removed from his office in the manner provided in clause (4).

¹[(2A) The age of a Judge of the Supreme Court shall be determined by such authority and in such manner as Parliament may by law provide.]

(3) A person shall not be qualified for appointment as a Judge of the Supreme Court unless he is a citizen of India and—

(a) has been for at least five years a Judge of a High Court or of two or more such Courts in succession; or

(b) has been for at least ten years an advocate of a High Court or of two or more such Courts in succession; or

(c) is, in the opinion of the President, a distinguished jurist.

Explanation-I:- In this clause “High Court” means a High Court which exercises, or which at any time before the commencement of this Constitution exercised, jurisdiction in any part of the territory of India.

Explanation-II:- In computing for the purpose of this clause the period during which a person has been an advocate, any period during which a person has held judicial office not inferior to that of a district judge after he became an advocate shall be included.

(4) A Judge of the Supreme Court shall not be removed from his office except by an order of the President passed after an address by each House of Parliament supported by a majority of the total membership of that House and by a majority of not less than two-thirds of the members of that House present and voting has been presented to the President in the same session for such removal on the ground of proved misbehaviour or incapacity.

1. Inserted by the Constitution (Fifteenth Amendment) Act, 1963, s.2.

(భాగము V. – కేంద్రము)

(ఎ) ఏ న్యాయమూర్తయినా తన చేతి వ్రాతతో రాష్ట్రపతికి లేఖ వ్రాయుట ద్వారా తన పదవికి రాజీనామా ఇవ్వవచ్చును.

(బి) ఏ న్యాయమూర్తి అయినా క్లాజ్ (4)లో పొందుపరచబడిన రీతిలో అతనిని పదవి నుండి తొలగింపబడవచ్చును.

¹[(2ఎ) సర్వోన్నత న్యాయస్థాన న్యాయమూర్తి వయస్సు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా పొందుపరచునట్టి అధికారిచేత మరియు అట్టి రీతిలో నిర్ధారణ చేయబడవలెను.]

(3) ఏ వ్యక్తి అయినా, ఆయన భారతదేశ పౌరుడై ఉండి, మరియు,-

(ఎ) కనీసము అయిదు సంవత్సరములు ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానములో లేదా వరుసగా అట్టి రెండు లేక అంతకు మించిన న్యాయస్థానములలోగాని, న్యాయమూర్తిగా ఉండి ఉండిననే తప్ప; లేక

(బి) కనీసము పది సంవత్సరములు ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానములో లేక వరుసగా అట్టి రెండు లేక అంతకు మించిన న్యాయస్థానములలో గాని, న్యాయవాదిగా ఉంటేనే తప్ప; లేక

(సి) రాష్ట్రపతి అభిప్రాయములో సుప్రసిద్ధ న్యాయవేత్త అయితేనే తప్ప, సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిగా నియమింపబడుటకు అర్హుడు కాదు.

విశదీకరణ-I:- ఈ క్లాజ్ లో “ఉన్నత న్యాయస్థానము” అనగా భారతదేశ భూభాగము యొక్క ఏదైనా భాగములో అధికార పరిధిని వినియోగించు, లేక ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు ఎప్పుడైనా అధికార పరిధిని వినియోగించిన ఉన్నత న్యాయస్థానము అని అర్థము.

విశదీకరణ-II:- ఈ క్లాజ్ నిమిత్తము ఒక వ్యక్తి న్యాయవాదిగా ఉండిన కాలావధిని లెక్కించుటలో, ఆయన అడ్వకేటు అయిన తరువాత ఒక జిల్లా న్యాయమూర్తి పదవికి తక్కువకాని న్యాయ సంబంధ పదవియందుండిన కాలావధిని చేర్చవలెను.

(4) నిరూపింపబడిన దుష్ప్రవర్తన లేక అసమర్థత కారణమును బట్టి సర్వోన్నత న్యాయస్థాన న్యాయమూర్తినెవరినైనా తొలగించవలెనని పార్లమెంటు యొక్క ప్రతి సభలోని మొత్తము సభ్యులలో అధిక సంఖ్యాకులచే, మరియు హాజరై ఉండి ఓటు చేయు సభ్యులలో మూడింట రెండు వంతులకు తక్కువకాని అధిక సంఖ్యాకులచే బలపరచబడిన విన్నపమును అదే సమావేశము నందు రాష్ట్రపతికి సమర్పించిన తరువాత ఆయనచే చేయబడిన ఉత్తరువు ద్వారా తప్ప, అట్టి న్యాయమూర్తిని పదవి నుండి తొలగింపరాదు.

1. రాజ్యాంగ (పదిహేనవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది.

(Part V. — The Union)

(5) Parliament may by law regulate the procedure for the presentation of an address and for the investigation and proof of the misbehaviour or incapacity of a Judge under clause (4).

(6) Every person appointed to be a Judge of the Supreme Court shall, before he enters upon his office, make and subscribe before the President, or some person appointed in that behalf by him, an oath or affirmation according to the form set out for the purpose in the Third Schedule.

(7) No person who has held office as a Judge of the Supreme Court shall plead or act in any court or before any authority within the territory of India.

¹[124A. **National Judicial Appointments Commission:-** (1) There shall be a Commission to be known as the National Judicial Appointments Commission consisting of the following, namely:—

(a) the Chief Justice of India, Chairperson, ex officio;

(b) two other senior Judges of the Supreme Court next to the Chief Justice of India - Members, ex-officio;

(c) the Union Minister in charge of Law and Justice—Member, ex officio;

(d) two eminent persons to be nominated by the committee consisting of the Prime Minister, the Chief Justice of India and the Leader of Opposition in the House of the People or where there is no such Leader of Opposition, then, the Leader of single largest Opposition Party in the House of the People— Members:

Provided that one of the eminent person shall be nominated from amongst the persons belonging to the Scheduled Castes, the Scheduled Tribes, Other Backward Classes, Minorities or Women:

Provided further that an eminent person shall be nominated for a period of three years and shall not be eligible for renomination.

(2) No act or proceedings of the National Judicial Appointments Commission shall be questioned or be invalidated merely on the ground of the existence of any vacancy or defect in the constitution of the Commission.

1. Inserted by the Constitution (Ninety-ninth Amendment) Act, 2014, s.3 (w.e.f.13.4.2015). This amendment has been struck down by the Supreme Court vide its order dated the 16th October, 2015 in the Supreme Court Advocates-on-Record Association and Another Vs. Union of India reported in AIR 2016 SC 117.

(భాగము V. – కేంద్రము)

(5) క్లాజ్ (4) క్రింద విన్నవము సమర్పించుట కొరకు మరియు ఒక న్యాయమూర్తి దుష్ప్రవర్తనను లేక అసమర్థతనుగాని దర్యాప్తు చేసి మరియు నిరూపించు ప్రక్రియను పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా క్రమబద్ధము చేయవచ్చును.

(6) సర్వోన్నత న్యాయస్థాన న్యాయమూర్తిగా నియమింపబడిన ప్రతి వ్యక్తి, తన పదవిలో ప్రవేశించుటకు ముందు రాష్ట్రపతి సమక్షమున లేక ఆ విషయంలో ఆయనచే నియమింపబడిన వ్యక్తి సమక్షమున మూడవ పెడవ్యాల్లో అందు నిమిత్తము పొందుపరచిన సమూహా ననుసరించి ప్రమాణమును లేక ప్రతిజ్ఞను చేసి దానిపై సంతకము చేయవలెను.

(7) సర్వోన్నత న్యాయస్థాన న్యాయమూర్తి పదవిలో ఉన్న ఏ వ్యక్తి, భారతదేశ భూభాగమునందలి ఏ న్యాయస్థానములోను న్యాయవాదిత్వమును చేపట్టరాదు లేక న్యాయవాదిగా వ్యవహరించరాదు.

¹[124ఏ. జాతీయ న్యాయపరమైన నియామకముల కమీషన్:- (1) జాతీయ న్యాయపరమైన నియామకముల కమీషన్ అని పిలువబడు ఒక కమీషను ఉండవలెను, అది ఈ క్రింది వారితో కూడి ఉండవలెను, వారెవరనగా:-

(ఎ) భారత దేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి, ఛైర్మన్, పదవిరీత్యా;

(బి) భారత దేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తికి తరువాతి సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ఇతర సీనియరు న్యాయమూర్తులు ఇద్దరు – సభ్యులు, పదవిరీత్యా;

(సి) శాసన మరియు న్యాయము యొక్క అధికారములోనున్న కేంద్ర మంత్రి – సభ్యుడు, పదవిరీత్యా;

(డి) ప్రధాన మంత్రి, భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి మరియు లోక్ సభ లోని ప్రతిపక్షనేత లేదా ప్రతిపక్షములో అటువంటి నేత లేనప్పుడు, లోక్ సభ లోని అతి పెద్ద ప్రతిపక్ష పార్టీ యొక్క నాయకుడితో కూడిన కమిటీచే నామనిర్దేశము చేయబడు ప్రసిద్ధ వ్యక్తులు ఇద్దరు – సభ్యులు:

అయితే, వారిలో ఒక ప్రసిద్ధ వ్యక్తిని, పెడవ్యాల్డు కులములు, పెడవ్యాల్డ్ జాతులు, ఇతర వెనుకబడిన తరగతులు, అల్ప సంఖ్యక వర్గాలకు చెందిన లేదా మహిళా వ్యక్తుల నుండి నామనిర్దేశము చేయవలెను:

అయితే ఇంకనూ, ప్రసిద్ధ వ్యక్తిని మూడు సంవత్సరముల కాలావధికి నామనిర్దేశము చేయవలెను మరియు తిరిగి నామనిర్దేశమునకు అర్హతను కలిగి ఉండడు.

(2) జాతీయ న్యాయపరమైన నియామకముల కమీషను యొక్క ఏదైనా చర్య లేదా ప్రాసీడింగులను ప్రశ్నించరాదు లేదా కమీషను ఏర్పాటులోని లోపము లేదా ఏదైనా ఖాళీ ఉన్నదను కారణ మాత్రముననే అవి శాసనపరమైన చెల్లుబాటును కోల్పోవు.

1. రాజ్యాంగ (తొంభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2014 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 13.4.2015వ తేదీ నుండి చొప్పించబడినది. అయితే, సర్వోన్నత న్యాయస్థానములో నమోదైన న్యాయవాదుల సంఘం వర్సెస్ భారత ప్రభుత్వపు కేసులో (ఏ.ఐ.ఆర్. 2016 ఎస్.సి. 117లో నివేదించబడిన) సర్వోన్నత న్యాయస్థానము 16.10.2015వ తేదీ నాటి తన ఉత్తరువులో ఈ సవరణను కొట్టివేసినది.

(Part V. — The Union)

124B. Functions of Commission:- It shall be the duty of the National Judicial Appointments Commission to—

- (a) recommend persons for appointment as Chief Justice of India, Judges of the Supreme Court, Chief Justices of High Courts and other Judges of High Courts;
- (b) recommend transfer of Chief Justices and other Judges of High Courts from one High Court to any other High Court; and
- (c) ensure that the person recommended is of ability and integrity.

124C. Power of Parliament to make law:- Parliament may, by law, regulate the procedure for the appointment of Chief Justice of India and other Judges of the Supreme Court and Chief Justices and other Judges of High Courts and empower the Commission to lay down by regulations the procedure for the discharge of its functions, the manner of selection of persons for appointment and such other matters as may be considered necessary by it.]

125. Salaries, etc., of Judges:- ¹[(1) There shall be paid to the Judges of the Supreme Court such salaries as may be determined by Parliament by law and, until provision in that behalf is so made, such salaries as are specified in the Second Schedule.]

(2) Every Judge shall be entitled to such privileges and allowances and to such rights in respect of leave of absence and pension as may from time to time be determined by or under law made by Parliament and, until so determined, to such privileges, allowances and rights as are specified in the Second Schedule:

Provided that neither the privileges nor the allowances of a Judge nor his rights in respect of leave of absence or pension shall be varied to his disadvantage after his appointment.

126. Appointment of acting Chief Justice:- When the office of Chief Justice of India is vacant or when the Chief Justice is, by reason of absence or otherwise, unable to perform the duties of his office, the duties of the office shall be performed by such one of the other Judges of the Court as the President may appoint for the purpose.

1. Substituted by the Constitution (Fifty-Fourth Amendment Act, 1986, s.2 for “clause (1)” (w.e.f.1.4.1986).

(భాగము V. - కేంద్రము)

124బీ. కమీషన్ యొక్క కర్తవ్యములు:- (ఎ) భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి, సర్వోన్నత న్యాయస్థాన న్యాయమూర్తులు, ఉన్నత న్యాయస్థాన ప్రధాన న్యాయమూర్తులు మరియు ఉన్నత న్యాయస్థాన ఇతర న్యాయమూర్తుల నియామకము కొరకు వ్యక్తులను సిఫారసు చేయుట;

(బి) ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము నుండి ఏదైనా ఇతర ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు ప్రధాన న్యాయమూర్తి మరియు ఇతర న్యాయమూర్తుల బదిలీకి సిఫారసు చేయుట;

(సి) సిఫారసు చేయబడిన వ్యక్తి సామర్థ్యము మరియు నీతిబద్ధత కలిగి ఉండునట్లు చూచుట;

జాతీయ న్యాయపరమైన నియామకముల కమీషన్ యొక్క కర్తవ్యమై ఉండవలెను.

124సీ. శాసనము చేయుటకు పార్లమెంటు యొక్క అధికారములు:- పార్లమెంటు, శాసనము ద్వారా, భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి మరియు సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు ఇతర న్యాయమూర్తుల మరియు ఉన్నత న్యాయస్థానముల ప్రధాన న్యాయమూర్తులు మరియు ఇతర న్యాయమూర్తుల నియామకములకైన ప్రక్రియను క్రమబద్ధము చేయవచ్చును మరియు వాటి కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుటకు, నియామకము కొరకు వ్యక్తుల ఎంపిక యొక్క రీతి మరియు తాను అవసరమని భావించునట్టి ఇతర విషయములకై వినియోగములను చేయుటకు కమీషనుకు అధికారమీయవచ్చును.]

125. న్యాయమూర్తుల జీతములు మున్నగునవి:- ¹[(1) సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులకు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ధారణ చేయునట్టి జీతములు మరియు ఈ విషయములో నిబంధన చేయునంతవరకు రెండవ షెడ్యూల్లో నిర్దిష్టపరచబడిన జీతములు చెల్లించవలెను.]

(2) ప్రతి న్యాయమూర్తి, పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా లేదా దాని క్రింద ఆయా సమయములందు నిర్ధారణ చేయబడు విశేషాధికారములను, భత్యములను, గైరు హాజరీ సెలవు, మరియు పింఛనులను గురించిన హక్కులను కలిగి ఉండును, మరియు అట్లు నిర్ధారణ చేయునంత వరకు, ఆయన రెండవ షెడ్యూల్లో నిర్దిష్టపరచబడిన విశేషాధికారములు, భత్యములు మరియు హక్కులను కలిగి ఉండును:

అయితే ఒక న్యాయమూర్తి నియామకము తరువాత, ఆయన విశేషాధికారములు గాని, భత్యములుగాని, గైరుహాజరీ సెలవు లేక పింఛను గురించి ఆయనకుగల హక్కులనుగాని, ఆయనకు అననుకూలముగా మార్చరాదు.

126. తాత్కాలిక ప్రధాన న్యాయమూర్తి నియామకము:- భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి పదవి ఖాళీగా ఉన్నప్పుడు, లేక ప్రధాన న్యాయమూర్తి హాజరులో లేని కారణమున లేక ఇతర విధముగా తన పదవి కర్తవ్యములను నిర్వర్తించలేనప్పుడు, ఆ న్యాయస్థానమునకు చెందిన ఇతర న్యాయమూర్తులలో నుండి రాష్ట్రపతి ఈ ప్రయోజనము నిమిత్తము నియమించు న్యాయమూర్తి ఆ పదవి కర్తవ్యములు నిర్వర్తించవలెను.

1. రాజ్యాంగం (యాభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1986 యొక్క 2వ సెక్షన్ 1.4.1986 నుండి క్లాజ్ (1)కి బదులుగా ఉంచబడినది.

(Part V. — The Union)

127. Appointment of ad hoc Judges:- (1) If at any time there should not be a quorum of the Judges of the Supreme Court available to hold or continue any session of the Court, ¹[the National Judicial Appointments Commission on a reference made to it by the Chief Justice of India, may with the previous consent of the President] and after consultation with the Chief Justice of the High Court concerned, request in writing the attendance at the sittings of the Court, as an ad hoc Judge, for such period as may be necessary, of a Judge of a High Court duly qualified for appointment as a Judge of the Supreme Court to be designated by the Chief Justice of India.

(2) It shall be the duty of the Judge who has been so designated, in priority to other duties of his office, to attend the sittings of the Supreme Court at the time and for the period for which his attendance is required, and while so attending he shall have all the jurisdiction, powers and privileges, and shall discharge the duties, of a Judge of the Supreme Court.

128. Attendance of retired Judges at sittings of the Supreme Court:- Notwithstanding anything in this Chapter, ²[the National Judicial Appointments Commission] may at any time, with the previous consent of the President, request any person who has held the office of a Judge of the Supreme Court or of the Federal Court ³[or who has held the office of a Judge of a High Court and is duly qualified for appointment as a Judge of the Supreme Court] to sit and act as a Judge of the Supreme Court, and every such person so requested shall, while so sitting and acting, be entitled to such allowances as the President may by order determine and have all the jurisdiction, powers and privileges of, but shall not otherwise be deemed to be, a Judge of that Court:

1. Substituted by the Constitution (Ninety-ninth Amendment Act, 2014, s.4, for “the Chief Justice of India may, with the previous consent of the President” w.e.f.13.4.2015). This amendment has been struck down by the Supreme Court vide its order dated the 16th October, 2015 in the Supreme Court Advocates-on-Record Association and Another Vs. Union of India reported in AIR 2016 SC 117.

2. Substituted by *ibid.*, s.5, for “the Chief Justice of India” (w.e.f. 13.4.2015). This amendment has been struck down by the Supreme Court vide its order dated the 16th October, 2015 in the Supreme Court Advocates-on-Record Association and Another Vs. Union of India reported in AIR 2016 SC 117.

3. Inserted by the Constitution (Fifteenth Amendment) Act, 1963, s.3 (w.e.f.5.10.1963).

(భాగము V. – కేంద్రము)

127. తాత్కాలిక న్యాయమూర్తుల నియామకము:- (1) ఎప్పుడైనను సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ఏదైనా సమావేశము జరుపుటకు లేక కొనసాగించుటకు అవసరమైన కోరమునకై ఆ న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులు అందుబాటులో లేనిచో, ¹[భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తిచే తనకు చేయబడిన నిర్దేశముపై జాతీయ న్యాయపరమైన నియామకముల కమీషను, రాష్ట్రపతి యొక్క ముందస్తు అనుమతితో,] అందుకు సంబంధించిన ఉన్నత న్యాయస్థానపు ప్రధాన న్యాయమూర్తితో సంప్రదించిన మీదట సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిగా నియమింపబడుటకు తగిన అర్హతలు కలిగి భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తిచే పేర్కొనబడునట్టి ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిగా ఒకరిని అవసరమగునంత కాలావధి వరకు సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క సమావేశమునకు తాత్కాలిక న్యాయమూర్తిగా హాజరగుటకు భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి లిఖిత పూర్వకముగా కోరవచ్చును.

(2) అట్లు పేర్కొనబడిన న్యాయమూర్తికి తన ఇతర పదవీకర్తవ్యముల కంటే ముందుగా సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క సమావేశములకు తాను హాజరు కావలసిన సమయమున, మరియు అట్టి కాలావధి వరకు, హాజరగుట అతని కర్తవ్యమై ఉండవలెను. ఆయన అట్లు హాజరై ఉన్నప్పుడు సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తికి గల అధికార పరిధి, అధికారములు మరియు విశేషాధికారములు అన్నింటిని కలిగి ఉండి, సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తి విధులను నిర్వహించవలెను.

128. సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు యొక్క సమావేశములందు పదవీ విరమణ చేసిన న్యాయమూర్తులు హాజరగుట:- ఈ అధ్యాయములో ఏమున్నప్పటికీ, ²[జాతీయ న్యాయపరమైన నియామకముల కమీషను] ఎప్పుడైనను, రాష్ట్రపతి యొక్క పూర్వ సమ్మతితో సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునందు లేక ఫెడరల్ న్యాయస్థానమునందు లేక ఉన్నత న్యాయస్థానమునందు ³[న్యాయమూర్తి పదవిలో ఉండి, సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిగా నియమింపబడుటకు తగిన అర్హతలు కలిగిన ఏ వ్యక్తిని అయినా], సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిగా వ్యవహరించవలెనని కోరవచ్చును. అట్లు కోరబడిన ప్రతి వ్యక్తి, ఆ విధంగా వ్యవహరించుచున్నప్పుడు, రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా నిర్ధారణ చేయు భత్యములకు హక్కు కలిగి ఉండును, మరియు ఆ న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తికి గల అధికార పరిధి, అధికారములను మరియు విశేషాధికారములను అన్నింటిని కలిగి ఉండును, కాని ఆయన ఇతర విధంగా ఆ న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిగా భావింపబడరాదు:

1. రాజ్యాంగ (తొంభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2014 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా, “భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి, రాష్ట్రపతి యొక్క పూర్వ సమ్మతితో” అను పదములకు బదులుగా 13.4.2015వ తేదీ నుండి ఉంచబడినది. అయితే, సర్వోన్నత న్యాయస్థానములో నమోదైన న్యాయవాదుల సంఘం వర్సెస్ భారత కేంద్ర కేసులో (ఏ.ఐ.ఆర్. 2016 ఎస్.సి. 117 లో నివేదించబడిన), సర్వోన్నత న్యాయస్థానము 16.10.2015వ తేదీ నాటి తన ఉత్తరువులో ఈ సవరణను కొట్టివేసినది.

2. రాజ్యాంగ (తొంభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2014, 5వ సెక్షన్ ద్వారా “భారత దేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి” అను పదములకు బదులుగా 13.04.2015 నుండి ఉంచబడినది. అయితే, సర్వోన్నత న్యాయస్థానములో నమోదైన న్యాయవాదుల సంఘం వర్సెస్ భారత కేంద్ర కేసులో, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము 16.10.2015వ తేదీ నాటి తన ఉత్తరువులో ఈ సవరణను కొట్టివేసినది.

3. రాజ్యాంగ (పదిహేనవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 05.10.1963 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part V. — The Union)

Provided that nothing in this article shall be deemed to require any such person as aforesaid to sit and act as a Judge of that Court unless he consents so to do.

129. Supreme Court to be a court of record:- The Supreme Court shall be a court of record and shall have all the powers of such a court including the power to punish for contempt of itself.

130. Seat of Supreme Court:- The Supreme Court shall sit in Delhi or in such other place or places, as the Chief Justice of India may, with the approval of the President, from time to time, appoint.

131. Original jurisdiction of the Supreme Court:- Subject to the provisions of this Constitution, the Supreme Court shall, to the exclusion of any other court, have original jurisdiction in any dispute—

(a) between the Government of India and one or more States; or

(b) between the Government of India and any State or States on one side and one or more other States on the other; or

(c) between two or more States,

if and in so far as the dispute involves any question (whether of law or fact) on which the existence or extent of a legal right depends:

¹[Provided that the said jurisdiction shall not extend to a dispute arising out of any treaty, agreement, covenant, engagement, sanad or other similar instrument which, having been entered into or executed before the commencement of this Constitution, continues in operation after such commencement, or which provides that the said jurisdiction shall not extend to such a dispute.]

²[**131A. Exclusive jurisdiction of the Supreme Court in regard to questions as to constitutional validity of Central laws.:-** Omitted by the Constitution (Forty-third Amendment) Act, 1977, s.4 (w.e.f. 13-4-1978).

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.5, for the proviso (w.e.f. 1.11.1956).

2. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.23 (w.e.f.01.02.1977).

(భాగము V. - కేంద్రము)

అయితే ఈ ఆర్టికల్‌లో ఉన్నదేదియు పైన చెప్పబడిన ఏ వ్యక్తిని, ఆయన అనుమతిస్తేనే తప్ప, ఆ న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిగా ఉండవలెనని మరియు వ్యవహరించవలెనని కోరునదిగా భావించరాదు.

129. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము, రికార్డు న్యాయస్థానముగా ఉండుట:- సర్వోన్నత న్యాయస్థానము రికార్డు న్యాయస్థానముగా ఉండవలెను. అది తనను ధిక్కరించిన వారిని శిక్షించు అధికారముతో సహా అట్టి న్యాయస్థానపు అధికారములన్నింటిని కలిగి ఉండును.

130. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము ఉండు స్థలము:- సర్వోన్నత న్యాయస్థానము ఢిల్లీలో, లేదా రాష్ట్రపతి ఆమోదముతో భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి ఆయా సమయములందు నిర్ణయించు ఇతర స్థలములోగాని ఉండవలెను.

131. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ప్రాథమిక అధికార పరిధి:- ఈ రాజ్యాంగపు నిబంధనలకు లోబడి,-

(ఎ) భారత ప్రభుత్వమునకు మరియు ఒకటి లేక అంతకంటే ఎక్కువ రాష్ట్రములకు మధ్య వివాదము; లేక

(బి) భారత ప్రభుత్వము మరియు ఏదైనా రాష్ట్రము లేక ఏదైనా రాష్ట్రములు ఒక పక్షముగాను, మరియు ఏదైనా ఇతర రాష్ట్రము లేక ఒకటి కంటే ఎక్కువ రాష్ట్రములు మరొక పక్షముగాను, ఉన్నవివాదము;

(సి) రెండు లేక అంతకంటే ఎక్కువ రాష్ట్రముల మధ్య,

చట్టపరమైన హక్కు యొక్క అస్తిత్వము లేక విస్తృతిపై ఆధారపడి ఉన్న ఏదైనా ప్రశ్న (శాసనసభలైన లేదా వాస్తవమైన) ఇమిడి ఉన్నట్టి మరియు అంతమేరకు వివాదమున్న ఏదైనా న్యాయస్థానమును మినహాయించి, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము మాత్రమే ప్రాథమిక అధికార పరిధిని కలిగి ఉండును.

¹[అయితే, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందే చేసుకోబడి, లేక వ్రాసి ఈయబడి, అట్టి ప్రారంభము తరువాత అమలులో కొనసాగుచుండిన లేక సదరు అధికార పరిధిలో చేరి ఉండదగు వివాదమునకైన నిబంధనను కలిగి ఉన్న ఏదైనా సంధి, ఒప్పందము, ఒడంబడిక, కరారు, సనదు లేక అటువంటి ఏదైనా ఇతర పత్రము నుండి ఉత్పన్నమగు ఒక వివాదమునకు సదరు అధికార పరిధిని విస్తృతపరచరాదు.]

²[131ఏ. కేంద్ర శాసనముల యొక్క రాజ్యాంగపరమైన చెల్లుబాటు గల ప్రశ్నలకు సంబంధించి సర్వోన్నత న్యాయస్థానముకు మాత్రమేగల అధికార పరిధి]:- రాజ్యాంగ (43వ సవరణ) చట్టము, 1977 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 13.04.1978 నుండి వదిలివేయబడినది.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 5వ సెక్షన్‌లోని వినియోగపుకు బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 23వ సెక్షన్ ద్వారా 1.2.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

*(Part V. — The Union)***132. Appellate jurisdiction of Supreme Court in appeals from High Courts in certain cases:-**

(1) An appeal shall lie to the Supreme Court from any judgment, decree or final order of a High Court in the territory of India, whether in a civil, criminal or other proceeding, ¹[if the High Court certifies under article 134A] that the case involves a substantial question of law as to the interpretation of this Constitution.

²[(2) * * * *]

(3) Where such a certificate is given, ³[***] any party in the case may appeal to the Supreme Court on the ground that any such question as aforesaid has been wrongly decided ³[***].

Explanation:- For the purposes of this article, the expression “final order” includes an order deciding an issue which, if decided in favour of the appellant, would be sufficient for the final disposal of the case.

133. Appellate jurisdiction of Supreme Court in appeals from High Courts in regard to civil matters:- ⁴[(1) An appeal shall lie to the Supreme Court from any judgment, decree or final order in a civil proceeding of a High Court in the territory of India ⁵[if the High Court certifies under article 134A—]

(a) that the case involves a substantial question of law of general importance; and

(b) that in the opinion of the High Court the said question needs to be decided by the Supreme Court.]

1. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.17, for “if the High Court certifies” (w.e.f.1.8.1979).

2. Clause (2) omitted by *ibid.*

3. Certain words omitted by *ibid.*

4. Substituted by the Constitution (Thirtieth Amendment) Act, 1972, s.2, for clause (1) (w.e.f.27.2.1973).

5. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.18, for “if the High Court certifies” (w.e.f.1.8.1979).

(భాగము V. - కేంద్రము)

132. కొన్ని కేసులలో ఉన్నత న్యాయస్థానము నుండి చేయబడిన అప్పీళ్ళలో సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అప్పీలేటు అధికార పరిధి :- (1) భారత దేశ భూభాగములోని ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క సివిలు, క్రిమినలు, లేదా ఇతర న్యాయపరమైన చర్యలలోని ఏదైనా తీర్పు, డిక్రీ, లేక అంతిమ ఉత్తరువుపై, ఈ రాజ్యాంగం యొక్క అర్థవివరణను గురించి న్యాయపరమైనట్టి ప్రశ్న ఇమిడి ఉన్నదని ¹[134-ఏ ఆర్టికల్ క్రింద ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము ధృవీకరించినచో], సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు అప్పీలు చేసుకొనవచ్చును.

²[(2) * * * *]

(3) అట్టి ధృవ పత్రము ఇవ్వబడినపుడు ³[***] ఆ కేసులోని ఎవరైనా కక్షిదారు పైన చెప్పబడినట్టి ఏదైనా ప్రశ్న తప్పుగా నిర్ణయించబడినదను కారణముతో ³[***] సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు అప్పీలు చేసుకొనవచ్చును.

విశదీకరణ:- ఈ ఆర్టికల్ నిమిత్తము 'అంతిమ ఉత్తరువు' అను పదము నందు, ఏ వాదాంశము (కేసు) అప్పీలుదారుకు అనుకూలముగ నిర్ణయించబడి, ఆ కేసు యొక్క అంతిమ పరిష్కారము చేయబడుతుందో, ఆ వాదాంశమును నిర్ణయించు ఉత్తరువులన్ని చేరి ఉండును.

133. సివిలు విషయములలో ఉన్నత న్యాయస్థానముల నుండి చేయబడిన అప్పీళ్ళలో సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అప్పీలేట్ అధికార పరిధి:- ⁴[(1) భారతదేశ భూభాగములోని ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క సివిలు చర్యలోని ఏదైనా తీర్పు, డిక్రీ, లేక అంతిమ ఉత్తరువుపై ⁵[134ఏ ఆర్టికల్ క్రింద ఈ క్రింది విధముగ ఉన్నత న్యాయస్థానము ధృవీకరించినచో] సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు అప్పీలు చేసుకొన వచ్చును.

(ఎ) ఆ కేసులో సాధారణ ప్రాముఖ్యతగల న్యాయపరమైన ప్రశ్న ఇమిడి ఉన్నదని; మరియు

(బి) సదరు ప్రశ్న, ఆ ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అభిప్రాయములో, సర్వోన్నత న్యాయస్థానముచే నిర్ణయింపబడవలెను.]

1. రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 17వ సెక్షన్ ద్వారా "ఉన్నత న్యాయస్థానము ధృవీకరించినచో", అను పదములకు బదులుగా 1.8.1979 నుండి ఉంచబడినది.

2. అదే చట్టము యొక్క 17వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (2) 1.8.1979 నుండి వదిలివేయబడినది.

3. అదే చట్టము యొక్క 17వ సెక్షన్ ద్వారా కొన్ని పదములు 1.8.1979 నుండి వదిలివేయబడినవి.

4. రాజ్యాంగ (ముప్పై సవరణ) చట్టము, 1972, యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (1)కి బదులుగా 27.2.1973 నుండి ఉంచబడినది.

5. రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 18వ సెక్షన్ ద్వారా "ఉన్నత న్యాయస్థానము ధృవీకరించినచో" అనుపదములకు బదులుగా 01.08.1979 నుండి ఉంచబడినవి.

(Part V. — The Union)

(2) Notwithstanding anything in article 132, any party appealing to the Supreme Court under clause (1) may urge as one of the grounds in such appeal that a substantial question of law as to the interpretation of this Constitution has been wrongly decided.

(3) Notwithstanding anything in this article, no appeal shall, unless Parliament by law otherwise provides, lie to the Supreme Court from the judgment, decree or final order of one Judge of a High Court.

134. Appellate jurisdiction of Supreme Court in regard to criminal matters:- (1) An appeal shall lie to the Supreme Court from any judgment, final order or sentence in a criminal proceeding of a High Court in the territory of India if the High Court—

(a) has on appeal reversed an order of acquittal of an accused person and sentenced him to death; or

(b) has withdrawn for trial before itself any case from any court subordinate to its authority and has in such trial convicted the accused person and sentenced him to death; or

(c) ¹[certifies under article 134A] that the case is a fit one for appeal to the Supreme Court:

Provided that an appeal under sub-clause (c) shall lie subject to such provisions as may be made in that behalf under clause (1) of article 145 and to such conditions as the High Court may establish or require.

(2) Parliament may by law confer on the Supreme Court any further powers to entertain and hear appeals from any judgment, final order or sentence in a criminal proceeding of a High Court in the territory of India subject to such conditions and limitations as may be specified in such law.

1. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.19, for “certifies” (w.e.f.1.8.1979).

(భాగము V. – కేంద్రము)

(2) 132వ ఆర్టికల్‌లో ఏమున్నప్పటికీ, సబ్-క్లాజ్ (1) క్రింద సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు అప్పీలు చేసుకొను ఎవరైనా కక్షిదారు, ఈ రాజ్యాంగం యొక్క అర్థ వివరణను గురించి ప్రాముఖ్యత గలిగిన న్యాయపరమైన ప్రశ్న తప్పగ నిర్ణయింపబడినదని, అట్టి అప్పీలుకు గల ఆధారములలోని ఒకటిగా వాదించవచ్చును.

(3) ఈ ఆర్టికల్‌లో ఏమున్నప్పటికీని పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఇతర విధంగా పొందుపరిస్తే తప్ప, ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానములోని ఒక న్యాయమూర్తి ఇచ్చిన తీర్పు డిక్రీ, లేక అంతిమ ఉత్తరువుపై సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు అప్పీలు చేయరాదు.

134. క్రిమినలు విషయములలో సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అప్పిలేట్ అధికార పరిధి:- (1) భారతదేశ భూభాగములోని ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ఏదైనా క్రిమినలు చర్యలోని ఏదైనా తీర్పు, అంతిమ ఉత్తరువు లేక విధించిన శిక్షపై ఈ క్రింది సందర్భములలో సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు అప్పీలు చేసుకొనవచ్చును:-

(ఎ) నిందితుడిని నిర్దోషిగా నిర్ణయించిన తీర్పుపై దానిని ఉన్నత న్యాయస్థానము కొట్టివేస్తూ అతనికి మరణ శిక్ష విధించినచో; లేక

(బి) తన అధికారమునకు క్రింది స్థాయిలో ఉన్న ఏదైనా న్యాయస్థానము నుండి ఏదైనా కేసు ఉన్నత న్యాయస్థానము తన సమక్షమునకు, తెప్పించుకొని విచారణ జరిపి అట్టి విచారణలో నిందితున్ని దోషిగా నిర్ధారించి అతనికి మరణ శిక్షను విధించినచో; లేక

(సి) ఆ కేసు సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు అప్పీలు చేయదగినదని ¹[134-ఏ ఆర్టికల్ క్రింద దృవీకరించినచో]:

అయితే సబ్-క్లాజ్ (సి) క్రింది అప్పీలు, 145వ ఆర్టికల్‌లోని క్లాజ్ (1) క్రింద ఆ విషయములో చేయబడునట్టి నిబంధనలకు మరియు ఉన్నత న్యాయస్థానము నిరూపించు లేక కోరిన షరతులకు లోబడి, చేసుకొనవచ్చును.

(2) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా, దానిలో నిర్దిష్టపరచునట్టి షరతులకు మరియు పరిమితులకు లోబడి భారతదేశ భూభాగములోని ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క క్రిమినలు చర్యలోని ఏదైనా తీర్పు, అంతిమ ఉత్తరువును లేక విధించిన శిక్షపై అప్పీళ్ళను స్వీకరించుటకు మరియు విచారించుటకు సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు ఏదైనా అదనపు అధికారములను ఈయవచ్చును.

1. రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 19వ సెక్షన్ ద్వారా 1.8.1979 నుండి “ధృవీకరణ” అను పదబంధమునకు బదులుగా ఉంచబడినది.

(Part V. — The Union)

¹[134A. **Certificate for appeal to the Supreme Court:-** Every High Court, passing or making a judgment, decree, final order, or sentence, referred to in clause (1) of article 132 or clause (1) of article 133, or clause (1) of article 134,—

(a) may, if it deems fit so to do, on its own motion; and

(b) shall, if an oral application is made, by or on behalf of the party aggrieved, immediately after the passing or making of such judgment, decree, final order or sentence,

determine, as soon as may be after such passing or making, the question whether a certificate of the nature referred to in clause (1) of article 132, or clause (1) of article 133 or, as the case may be, sub-clause (c) of clause (1) of article 134, may be given in respect of that case.]

135. Jurisdiction and powers of the Federal Court under existing law to be exercisable by the Supreme Court:- Until Parliament by law otherwise provides, the Supreme Court shall also have jurisdiction and powers with respect to any matter to which the provisions of article 133 or article 134 do not apply if jurisdiction and powers in relation to that matter were exercisable by the Federal Court immediately before the commencement of this Constitution under any existing law.

136. Special leave to appeal by the Supreme Court:- (1) Notwithstanding anything in this Chapter, the Supreme Court may, in its discretion, grant special leave to appeal from any judgment, decree, determination, sentence or order in any cause or matter passed or made by any court or tribunal in the territory of India.

(2) Nothing in clause (1) shall apply to any judgment, determination, sentence or order passed or made by any court or tribunal constituted by or under any law relating to the Armed Forces.

137. Review of judgments or orders by the Supreme Court:- Subject to the provisions of any law made by Parliament or any rules made under article 145, the Supreme Court shall have power to review any judgment pronounced or order made by it.

1. Inserted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.20 (w.e.f. 1.8.1979).

(భాగము V. - కేంద్రము)

¹[134ఏ. సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు అప్పీలుకై ధృవపత్రము:- ఆర్టికల్ 132లోని క్లాజ్ (1) లేక ఆర్టికల్ 133లోని క్లాజ్ (1) లేక ఆర్టికల్ 134లోని క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశింపబడిన తీర్పు, డిక్రీ, అంతిమ ఉత్తరువు, శిక్షను ఇచ్చిన లేక చేసిన ప్రతీ ఉన్నత న్యాయస్థానము, అట్లు ఇచ్చిన లేక చేసిన తరువాత వీలైనంత వెంటనే ఆ కేసు విషయములో ఆర్టికల్ 132లోని క్లాజ్ (1), ఆర్టికల్ 133లోని క్లాజ్ (1) లేక సందర్భానుసారముగా ఆర్టికల్ 134లోని క్లాజ్ (1)లోని సబ్-క్లాజ్ (సి)లో నిర్దేశింపబడిన ధృవపత్రమును ఇవ్వవచ్చునా అను ప్రశ్నను-

(ఎ) అట్లు చేయుట సబబని తాను భావించినచో తనంతతానే నిర్ధారణ చేయవచ్చును, మరియు

(బి) అట్టి తీర్పు, డిక్రీ, అంతిమ ఉత్తరువు, లేక శిక్ష విధింపు ఈయబడిన లేక చేయబడిన తరువాత వెంటనే బాధితుడైన కక్షిదారుచే లేక అతని తరపున మౌఖికంగా ఆ దరఖాస్తు చేయబడినచో, అట్లు నిర్ధారణ చేయవలెను.]

135. అమలులో ఉన్న శాసనము క్రింద ఫెడరల్ న్యాయస్థానమునకు గల అధికార పరిధి మరియు అధికారములు సర్వోన్నత న్యాయస్థానముచే వినియోగింపదగి ఉండుట:- పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఇతర విధంగా నిబంధన చేయు వరకు 133వ లేక 134వ ఆర్టికల్ లలోని నిబంధనలు వర్తించని ఏదైనా విషయమునకు సంబంధించి మరియు అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనము క్రింద ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు ఫెడరల్ న్యాయస్థానముచే వినియోగింపదగిన అధికార పరిధి మరియు అధికారములకైన విషయమునకు సంబంధించి కూడా సర్వోన్నత న్యాయస్థానము అధికార పరిధిని మరియు అధికారములను కలిగి ఉండును.

136. అప్పీలు చేసుకొనుటకు సర్వోన్నత న్యాయస్థానముచే ప్రత్యేక అనుమతి:- (1) ఈ అధ్యాయములో ఏమున్నప్పటికీ ఏదైనా కేసులో భారతదేశ భూభాగములోని ఏ న్యాయస్థానమైనా లేక ఏ ట్రిబ్యునలైనా ఈ విషయములో ఇచ్చిన ఏదైనా తీర్పు, డిక్రీ, నిర్ధారణ, విధించిన శిక్ష లేక ఉత్తరువుపై అప్పీలు చేసుకొనుటకు, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము తన విచక్షణానుసారము ప్రత్యేక అనుమతిని ఇవ్వవచ్చును.

(2) క్లాజ్ (1)లో ఉన్నదేదియు, సాయుధ బలగములకు సంబంధించిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేదా దాని క్రింద ఏర్పాటు చేసిన ఏదైనా న్యాయస్థానము లేక ట్రిబ్యునల్ చే ఇవ్వబడిన ఏదైనా తీర్పు, నిర్ధారణ, విధించిన శిక్ష లేక ఉత్తరువుకు వర్తించదు.

137. సర్వోన్నత న్యాయస్థానముచే ఇవ్వబడిన తీర్పులు లేక ఉత్తర్వుల సమీక్ష:- పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లేక 145వ ఆర్టికల్ క్రింద చేయబడిన ఏదైనా నియమములకు లోబడి, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము తనచే చెప్పబడిన ఏదైనా తీర్పును లేక ఇవ్వబడిన ఏదైనా ఉత్తరువును, సమీక్షించుకొనుటకు అధికారమును కలిగి ఉండును.

1. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 20వ సెక్షన్ ద్వారా 1.8.1979 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part V. — The Union)

138. Enlargement of the jurisdiction of the Supreme Court:- (1) The Supreme Court shall have such further jurisdiction and powers with respect to any of the matters in the Union List as Parliament may by law confer.

(2) The Supreme Court shall have such further jurisdiction and powers with respect to any matter as the Government of India and the Government of any State may by special agreement confer, if Parliament by law provides for the exercise of such jurisdiction and powers by the Supreme Court.

139. Conferment on the Supreme Court of powers to issue certain writs:- Parliament may by law confer on the Supreme Court power to issue directions, orders or writs, including writs in the nature of habeas corpus, mandamus, prohibition, quo warranto and certiorari, or any of them, for any purposes other than those mentioned in clause (2) of article 32.

¹[**139A. Transfer of certain cases:-** ²[(1) Where cases involving the same or substantially the same questions of law are pending before the Supreme Court and one or more High Courts or before two or more High Courts and the Supreme Court is satisfied on its own motion or on an application made by the Attorney-General of India or by a party to any such case that such questions are substantial questions of general importance, the Supreme Court may withdraw the case or cases pending before the High Court or the High Courts and dispose of all the cases itself:

Provided that the Supreme Court may after determining the said questions of law return any case so withdrawn together with a copy of its judgment on such questions to the High Court from which the case has been withdrawn, and the High Court shall on receipt thereof, proceed to dispose of the case in conformity with such judgment.]

(2) The Supreme Court may, if it deems it expedient so to do for the ends of justice, transfer any case, appeal or other proceedings pending before any High Court to any other High Court.]

1. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.24 (w.e.f.1.2.1977).

2. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.21, for clause (1) (w.e.f.1.8.1979).

(భాగము V. - కేంద్రము)

138. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అధికార పరిధిని విస్తరించుట:- (1) సర్వోన్నత న్యాయస్థానము కేంద్ర జాబితాలోని ఏదైనా విషయములకు సంబంధించి పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఈయబడిన అదనపు అధికార పరిధిని మరియు అధికారములను కలిగి ఉండును.

(2) భారత ప్రభుత్వము మరియు ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వము ప్రత్యేక ఒప్పందము ద్వారా ఏదైనా విషయమునకు సంబంధించి సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు అదనపు అధికార పరిధిని మరియు అధికారములను ఇచ్చి, అట్టి అధికార పరిధి మరియు అధికారములను సర్వోన్నత న్యాయస్థానము వినియోగించవలెనని పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా పాండుబాటు చేసినచో, అట్టి అధికార పరిధి మరియు అధికారములను సర్వోన్నత న్యాయస్థానము కలిగి ఉండును.

139. కొన్ని రిట్లను జారీ చేయు అధికారములను సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు సంక్రమింప చేయుట:- 32వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (2)లో పేర్కొనబడినవి మినహా ఏదైనా ఇతర ప్రయోజనముల కొరకు ఆదేశములను, ఉత్తరువులను లేక బంది ప్రత్యక్ష (హబియస్ కార్పస్), పరమాదేశ (మాండమస్), నిషేధాజ్ఞ (ప్రోహిబిషన్) అధికారవృచ్చ (కోవారెంటో) మరియు హుకుమ్ జారీ (సర్టియోరారి), స్వభావముగల రిట్లతో సహా, రిట్లను లేక వాటిలో దేనినైనను జారీ చేయు అధికారమును సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు ఇచ్చుటకు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిబంధన చేయవచ్చును.

¹[139ఏ. నిర్ణీతమైన కేసుల బదిలీ:- ²[(1) ఒకే విధమైన లేక న్యాయపరమైన ప్రాముఖ్యత గల ప్రశ్నలు ఇమిడియున్న కేసులు సర్వోన్నత న్యాయస్థానము మరియు ఒకటి లేక అంతకంటే ఎక్కువ ఉన్నత న్యాయస్థానముల సమక్షమున లేక రెండు లేక అంతకంటే ఎక్కువ ఉన్నత న్యాయస్థానముల పెండింగులో ఉన్నపుడు, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము తనంత తానుగా లేదా భారత అటార్ని జనరలుచే లేక అట్టి ఏదైనా కేసు యొక్క కక్షీదారుచే దరఖాస్తు చేయబడిన మీదట అట్టి ప్రశ్నలు సాధారణ ప్రాముఖ్యముగల న్యాయపరమైన ప్రశ్నలని సంతృప్తి చెందినచో, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము, ఆ ఉన్నత న్యాయస్థానము లేక ఉన్నత న్యాయస్థానముల సమక్షమున పెండింగులో ఉన్న ఆ కేసును లేక కేసులను తెప్పించుకొని తానే స్వయముగా వాటన్నింటిని పరిష్కరించవచ్చును:

అయితే, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము సదరు న్యాయపరమైన ప్రశ్నలను నిర్ధారణ చేసిన తరువాత, అట్లు తెప్పించుకోబడిన ఏదైనా కేసును, అట్టి ప్రశ్నలపై తన తీర్పు ప్రతితో సహా ఆ కేసు ఏ ఉన్నత న్యాయస్థానము నుండి తెప్పించుకోబడినదో ఆ న్యాయస్థానమునకు తిరిగి పంపవచ్చును, మరియు ఆ ఉన్నత న్యాయస్థానము దానిని అందుకొనిన మీదట అట్టి తీర్పుకు అనుగుణముగా ఆ కేసును పరిష్కరించుటకు చర్య తీసుకొనవలెను.]

(2) ఏదైనా ఉన్నత న్యాయస్థానములో పెండింగులో ఉన్న ఏదైనా కేసును, అప్పీలును లేదా ఇతర చర్యను న్యాయ పరిష్కారమునకై ఇతర ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు బదిలీ చేయుట సముచితమని సర్వోన్నత న్యాయస్థానము భావించినచో అది అట్లు చేయవచ్చును.]

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 24వ సెక్షన్ ద్వారా 1.2.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 21వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (1)కి బదులుగా 1.8.1979 నుండి ఉంచబడినది.

(Part V. — The Union)

140. Ancillary powers of Supreme Court:- Parliament may by law make provision for conferring upon the Supreme Court such supplemental powers not inconsistent with any of the provisions of this Constitution as may appear to be necessary or desirable for the purpose of enabling the Court more effectively to exercise the jurisdiction conferred upon it by or under this Constitution.

141. Law declared by Supreme Court to be binding on all courts:- The law declared by the Supreme Court shall be binding on all courts within the territory of India.

142. Enforcement of decrees and orders of Supreme Court and orders as to discovery, etc.:- (1) The Supreme Court in the exercise of its jurisdiction may pass such decree or make such order as is necessary for doing complete justice in any cause or matter pending before it, and any decree so passed or order so made shall be enforceable throughout the territory of India in such manner as may be prescribed by or under any law made by Parliament and, until provision in that behalf is so made, in such manner as the President may by order¹ prescribe.

(2) Subject to the provisions of any law made in this behalf by Parliament, the Supreme Court shall, as respects the whole of the territory of India, have all and every power to make any order for the purpose of securing the attendance of any person, the discovery or production of any documents, or the investigation or punishment of any contempt of itself.

143. Power of President to consult Supreme Court:- (1) If at any time it appears to the President that a question of law or fact has arisen, or is likely to arise, which is of such a nature and of such public importance that it is expedient to obtain the opinion of the Supreme Court upon it, he may refer the question to that Court for consideration and the Court may, after such hearing as it thinks fit, report to the President its opinion thereon.

1. See the Supreme Court (Decrees and Orders) Enforcement Order, 1954 (C.O.47).

(భాగము V. - కేంద్రము)

140. సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు గల అనుబంధ అధికారములు:- ఈ రాజ్యాంగం ద్వారా లేదా దాని క్రింద సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు ఇచ్చిన అధికార పరిధిని, ఆ న్యాయస్థానము మరియు సమర్థవంతముగ వినియోగించుట అవసరమని లేక వాంఛనీయమని తోచునట్టి అనుబంధ అధికారములను సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు ఇచ్చుటకు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా, ఈ రాజ్యాంగపు నిబంధనలలో దేనికీ పరస్పర విరుద్ధముగా లేనట్టి నిబంధన చేయవచ్చును.

141. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము ప్రకటించిన తీర్పులు న్యాయస్థానములన్ని విధిగా పాటించుట:- సర్వోన్నత న్యాయస్థానము ప్రకటించిన తీర్పులు భారతదేశ భూభాగములోని న్యాయస్థానములన్ని విధిగా పాటించవలెను.

142. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క డిక్రీలను, ఉత్తరువులను అమలు పరచుట, మరియు వెల్లడి చేయుట మున్నగు వాటిని గురించిన ఉత్తరువులు:-(1) సర్వోన్నత న్యాయస్థానము తన అధికార పరిధి వినియోగించుటలో తన సమక్షమున పెండింగులోనున్న ఏదైనా వ్యాజ్యము లేక విషయములో సంపూర్ణమైన న్యాయము చేయుటకు అవసరమైన డిక్రీని, లేక ఉత్తరువును ఇవ్వవచ్చును, మరియు అట్లు ఇవ్వబడిన ఏదైనా డిక్రీ, లేక ఉత్తరువు భారతదేశ భూభాగమంతటా, పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద నిర్ణయించు రీతిలో మరియు ఈ విషయములో అట్టి రీతిలో అట్లు నిబంధన చేయువరకు ¹[రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా] సూచించినట్లుగా అమలు పరచదగినదిగా ఉండును.

(2) ఈ విషయములో పార్లమెంటు చేసిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము భారతదేశ భూభాగమంతటా ఏ వ్యక్తినైనా హాజరు పరచుటకు, ఎట్టి దస్తావేజులనైనను వెల్లడి చేయించుటకు లేక దాఖలు చేయించుటకు, లేక తన ధిక్కారము విషయములో దర్యాప్తు చేయుటకు, లేక శిక్షించుటకు, ఎట్టి ఉత్తరువును అయినా ఇచ్చుటకు, సర్వాధికారములను కలిగి ఉండును.

143. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అభిప్రాయము తీసుకొనుటకు రాష్ట్రపతికి గల అధికారము:-

(1) చట్ట సంబంధమైన లేక వాస్తవికమైన విషయముపై ఒక ప్రశ్న ఉత్పన్నమైనదని, లేక బహుశ ఉత్పన్నము కావచ్చునని, దాని స్వభావమునుబట్టి మరియు ప్రజా ప్రాముఖ్యతనుబట్టి దానిపై సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అభిప్రాయమును పొందుట ఉపయోగకరమని రాష్ట్రపతికి ఎప్పుడైనను అనిపించినచో, ఆయన ఆ ప్రశ్నను పరిశీలించుటకు ఆ న్యాయస్థానమునకు నిర్దేశించవచ్చును. ఆ న్యాయస్థానము తాను సబబని తలచు విచారణను జరిపిన తరువాత దానిపై తన అభిప్రాయమును రాష్ట్రపతికి నివేదించవచ్చును.

1. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము (డిక్రీలు మరియు ఉత్తరువులు) అమలుపరచు ఉత్తరువు, 1954 చూడుము. (సీ.ఓ.47)

(Part V. — The Union)

(2) The President may, notwithstanding anything in ¹[***] the proviso to article 131, refer a dispute of the kind mentioned in the ²[said proviso] to the Supreme Court for opinion and the Supreme Court shall, after such hearing as it thinks fit, report to the President its opinion thereon.

144. Civil and judicial authorities to act in aid of the Supreme Court:- All authorities, civil and judicial, in the territory of India shall act in aid of the Supreme Court.

³[**144A. Special provisions as to disposal of questions relating to constitutional validity of laws.]-** Omitted by the Constitution (Forty-third Amendment) Act, 1977, s.5 (w.e.f. 13-4-1978).

145. Rules of Court, etc:- (1) Subject to the provisions of any law made by Parliament, the Supreme Court may from time to time, with the approval of the President, make rules for regulating generally the practice and procedure of the Court including—

(a) rules as to the persons practising before the Court;

(b) rules as to the procedure for hearing appeals and other matters pertaining to appeals including the time within which appeals to the Court are to be entered;

(c) rules as to the proceedings in the Court for the enforcement of any of the rights conferred by Part III;

⁴[(cc) rules as to the proceedings in the Court under ⁵[article 139A];]

(d) rules as to the entertainment of appeals under sub-clause (c) of clause (1) of article 134;

1. The words, brackets and figure "Clause (i) of" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956 (w.e.f. 1.11.1956).

2. Substituted by *ibid.*, for "said clause".

3. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.25 (w.e.f. 3.1.1977).

4. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.26 (w.e.f. 1.2.1977).

5. Substituted by the Constitution (Forty-third Amendment) Act, 1977, s.6, for "articles 131A and 139A" (w.e.f. 13.4.1978).

(భాగము V. - కేంద్రము)

(2) 131వ ఆర్టికల్‌లోని వినాయింపు ¹[***]లో ఏమున్నప్పటికీ, ²[సదరు వినాయింపులో] పేర్కొనబడిన నివాదపు రకమును, రాష్ట్రపతి, సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు నిర్దేశించవచ్చును, మరియు సర్వోన్నత న్యాయస్థానము తాను సబబని తలచునట్టి విచారణను జరిపిన తరువాత దానిపై తన అభిప్రాయమును రాష్ట్రపతికి నివేదించవలెను.

144. పౌర మరియు న్యాయ సంబంధ అధికారులు సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు సహాయకులుగా పని చేయుట:- భారతదేశ భూభాగములోని పౌర మరియు న్యాయ సంబంధ అధికారులందరు సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు సహాయకులుగా పని చేయవలెను.

³[144ఏ. రాజ్యాంగ పరమైన శాసనముల యొక్క చెల్లుబాటుకు సంబంధించి ప్రశ్నల పరిష్కారము కొరకు ప్రత్యేక నిబంధనలు.] రాజ్యాంగ (నలభై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1977 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 13.04.1978 నుండి వదిలివేయబడినది.

145. న్యాయస్థానపు నియమావళి మున్నగునవి:- (1) పార్లమెంటు చేసిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము, ఆయా సమయములందు రాష్ట్రపతి ఆమోదముతో ఈ క్రింది నియమములతో సహా ఆ న్యాయస్థానము యొక్క ఆచరణాత్మక మరియు సాధారణ ప్రక్రియను క్రమబద్ధము చేయుటకై నియమములను చేయవచ్చును.

(ఎ) ఆ న్యాయస్థాన సమక్షమున న్యాయవాద వృత్తిని సాగించు వ్యక్తులను గురించిన నియమములు;

(బి) అప్పీళ్ళను విచారించు ప్రక్రియ మరియు ఆ న్యాయస్థానములో అప్పీళ్ళను నమోదు చేయవలసిన గడువుతో సహా అప్పీళ్ళకు సంబంధించిన ఇతర విషయములను గురించిన నియమములు;

(సి) భాగము 3 ద్వారా ఈయబడిన హక్కులలో దేనినైనా అమలు పరుచుటకు ఆ న్యాయస్థానములోని కార్యకలాపములను గురించిన నియమములు;

⁴[(సిసి) ⁵[139ఏ ఆర్టికల్] క్రింద న్యాయస్థానములలోని కార్యకలాపములను గురించిన నియమములు;]

(డి) 134వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లోని సబ్-క్లాజ్ (సి) క్రింద అప్పీళ్ళను స్వీకరించుటకైన నియమములు;

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "యొక్క క్లాజ్ (i)" అను పదములు, బ్రాకెట్లు, అంకెలు 1.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.

2. అదే చట్టము ద్వారా "సదరు క్లాజ్" అను పదములకు బదులుగా 1.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 25వ సెక్షన్ ద్వారా 03.01.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

4. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 26వ సెక్షన్ ద్వారా 1.2.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

5. రాజ్యాంగ (నలభై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1977, యొక్క 6వ ఆర్టికల్ ద్వారా "ఆర్టికల్‌లు 131ఏ మరియు 139ఏ" అనుపదములకు బదులుగా 13.4.1978 నుండి ఉంచబడినది.

(Part V. — The Union)

(e) rules as to the conditions subject to which any judgment pronounced or order made by the Court may be reviewed and the procedure for such review including the time within which applications to the Court for such review are to be entered;

(f) rules as to the costs of and incidental to any proceedings in the Court and as to the fees to be charged in respect of proceedings therein;

(g) rules as to the granting of bail;

(h) rules as to stay of proceedings;

(i) rules providing for the summary determination of any appeal which appears to the Court to be frivolous or vexatious or brought for the purpose of delay;

(j) rules as to the procedure for inquiries referred to in clause (1) of article 317.

(2) Subject to the ¹[provisions of ²***] clause (3)], rules made under this article may fix the minimum number of Judges who are to sit for any purpose, and may provide for the powers of single Judges and Division Courts.

(3) ³[⁴***] The minimum number] of Judges who are to sit for the purpose of deciding any case involving involving a substantial question of law as to the interpretation of this Constitution or for the purpose of hearing any reference under article 143 shall be five:

Provided that, where the Court hearing an appeal under any of the provisions of this Chapter other than article 132 consists of less than five Judges and in the course of the hearing of the appeal the Court is satisfied that the appeal involves a substantial question of law as to the interpretation of this Constitution the determination of which is necessary for the disposal of the appeal, such Court shall refer the question for opinion to a Court constituted as required by this clause for the purpose of deciding any case involving such a question and shall on receipt of the opinion dispose of the appeal in conformity with such opinion.

1. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.26, for the words “provisions of clause (3)” (w.e.f.1.2.1977).

2. Certain words omitted by the Constitution (Forty-third Amendment) Act, 1977, s.6 (w.e.f. 13.4.1978).

3. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.26, for “The minimum number” (w.e.f. 1.2.1977).

4. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.26 (w.e.f. 1.2.1977).

(భాగము V. - కేంద్రము)

(ఇ) ఆ న్యాయస్థానముచే చెప్పబడిన ఏదైనా తీర్పు లేదా ఇవ్వబడిన ఏదైనా ఉత్తరువును ఏ షరతులకు లోబడి పునఃసమీక్ష చేయవచ్చునో ఆ షరతులను గురించి మరియు అట్టి సమీక్షకైన దరఖాస్తు నమోదు చేయవలసిన గడువు సహా అట్టి సమీక్ష కొరకైన ప్రక్రియను గురించిన నియమములు;

(ఎఫ్) ఆ న్యాయస్థానములోని ఏదైనా కార్యకలాపములు మరియు సందర్భానుసారమైన ఖర్చులను గురించి మరియు కార్యకలాపములకు సంబంధించి చెల్లింపవలసిన ఫీజులను గురించిన నియమములు;

(జి) బెయిల్ ఇచ్చుట గురించిన నియమములు;

(హెచ్) చర్యల నిలుపుదలను గురించిన నియమములు;

(ఐ) వ్యర్థమైనదని, లేక చికాకు కలిగించేదని లేక కాలయాపన కొరకు వేయబడినదని న్యాయస్థానము భావించు ఏ అప్పీలునైనా శీఘ్రముగా నిర్ధారణ చేయుటకైన నియమములు;

(జె) 317వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించబడిన విచారణ ప్రక్రియను గురించిన నియమములు.

(2) ¹[²***] క్లాజ్ (3) యొక్క నిబంధనలకు] లోబడి, ఈ ఆర్టికల్ క్రింద చేయబడిన నియమములు ఏదైనా ప్రయోజనము కొరకు కనీసము ఎంతమంది న్యాయమూర్తులు సమావేశము కావలెనో అనుదానిని నిర్దిష్టపరచ వచ్చును, మరియు ఏకైక న్యాయమూర్తి యొక్క మరియు డివిజను న్యాయస్థానముల యొక్క అధికారములను గురించి నిబంధనలను చేయవచ్చును.

(3) ఈ రాజ్యాంగం యొక్క అర్థవివరణను గురించి న్యాయపరమైన ప్రాముఖ్యతగల ప్రశ్న ఇమిడి ఉన్న ఏదైనా కేసును నిర్ణయించుటకు లేదా 143వ ఆర్టికల్ క్రింద ఏదైనా నిర్దేశమును విచారించుటకు ³[⁴***] కనీసము] అయిదుగురు న్యాయమూర్తులు సమావేశము కావలెను:

అయితే 132వ ఆర్టికల్ మినహా, ఈ అధ్యాయములోని ఇతర నిబంధనల క్రింద ఏదైనా అప్పీలును విచారించుచున్న న్యాయస్థానము ఐదుగురుకన్న తక్కువ న్యాయమూర్తులతో కూడి ఉండిన యెడల, మరియు ఆ అప్పీలును విచారించుచున్నప్పుడు ఈ రాజ్యాంగపు అర్థవివరణకు సంబంధించిన ఏదైనా న్యాయపరమైన ప్రాముఖ్యత గల ప్రశ్న దానిలో ఇమిడి ఉన్నదని, ఆ అప్పీలు పరిష్కరించుటకై ఆ ప్రశ్నను నిర్ధారించుట అవసరమని ఆ న్యాయస్థానము అభిప్రాయపడినచో, అట్లు నిర్ధారించవలసిన ఏదైనా ప్రశ్నపై అభిప్రాయము కొరకు ఈ క్లాజ్‌చే కోరినట్లుగా ఏర్పాటు చేసిన న్యాయస్థానమునకు నిర్దేశించవలెను, మరియు ఆ అభిప్రాయము అందినమీదట దానికనుగుణముగా ఆ అప్పీలును పరిష్కరించవలెను.

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 26వ సెక్షన్ ద్వారా “క్లాజ్ (3) యొక్క నిబంధనలకు” అనుపదములు 1.2.1977 నుండి ఉంచబడినది.
2. రాజ్యాంగ (నలభై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1977 యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా కొన్ని పదములు, అంకెలు, అక్షరములు 13.4.1978 నుండి వదిలివేయబడినవి.
3. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 26వ సెక్షన్ ద్వారా “కనీస సంఖ్య” అను పదములు 1.2.1977 నుండి ఉంచబడినది.
4. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 26వ సెక్షన్ ద్వారా 1.2.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part V. — The Union)

(4) No judgment shall be delivered by the Supreme Court save in open Court, and no report shall be made under article 143 save in accordance with an opinion also delivered in open Court.

(5) No judgment and no such opinion shall be delivered by the Supreme Court save with the concurrence of a majority of the Judges present at the hearing of the case, but nothing in this clause shall be deemed to prevent a Judge who does not concur from delivering a dissenting judgment or opinion.

146. Officers and servants and the expenses of the Supreme Court:- (1) Appointments of officers and servants of the Supreme Court shall be made by the Chief Justice of India or such other Judge or officer of the Court as he may direct:

Provided that the President may by rule require that in such cases as may be specified in the rule, no person not already attached to the Court shall be appointed to any office connected with the Court, save after consultation with the Union Public Service Commission.

(2) Subject to the provisions of any law made by Parliament, the conditions of service of officers and servants of the Supreme Court shall be such as may be prescribed by rules made by the Chief Justice of India or by some other Judge or officer of the Court authorised by the Chief Justice of India to make rules for the purpose:

Provided that the rules made under this clause shall, so far as they relate to salaries, allowances, leave or pensions, require the approval of the President.

(3) The administrative expenses of the Supreme Court, including all salaries, allowances and pensions payable to or in respect of the officers and servants of the Court, shall be charged upon the Consolidated Fund of India, and any fees or other moneys taken by the Court shall form part of that Fund.

147. Interpretation:- In this Chapter and in Chapter V of Part VI, references to any substantial question of law as to the interpretation of this Constitution shall be construed as including references to any substantial question of law as to the interpretation of the Government of India Act, 1935 (including any enactment amending or supplementing that Act), or of any Order in Council or order made thereunder, or of the Indian Independence Act, 1947, or of any order made thereunder.

(భాగము V. - కేంద్రము)

(4) సర్వోన్నత న్యాయస్థానము, తన తీర్పును బహిరంగ న్యాయస్థానములో తప్ప వెలువరించరాదు మరియు అదే విధముగా 143వ ఆర్టికల్ క్రింద, తన అభిప్రాయమునకైన నివేదికను బహిరంగ న్యాయస్థానములో వెలువరించరాదు.

(5) కేసును విచారించు సమయమున హాజరై ఉండిన న్యాయమూర్తులలో అధిక సంఖ్యాకుల ఏకీభావముతో తప్ప, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము ఎట్టి తీర్పుగాని, ఎట్టి అభిప్రాయమునుగాని ఇవ్వరాదు, కాని అట్లు ఏకీభవించని న్యాయమూర్తి తన అసమ్మతి తీర్పును లేక సమ్మతించని అభిప్రాయమును ఇచ్చుట నుండి ఈ క్లాజ్ లో ఉన్నదేదియు, అతనిని నివారించునదిగా భావింపబడరాదు.

146. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అధికారులు మరియు ఉద్యోగుల వ్యయములు:- (1) సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు అధికారుల, ఉద్యోగుల నియామకము భారత దేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తిచే లేదా ఆయన ఆదేశించునట్టి ఆ న్యాయస్థానపు ఇతర న్యాయమూర్తి లేక అధికారిచే చేయబడవలెను:

అయితే రాష్ట్రపతి, ఆ నియమములో నిర్దిష్టపరచునట్టి సందర్భములలో, కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషనుతో సంప్రదించిన తరువాత తప్ప, ఇంతకు ముందు ఆ న్యాయస్థానమునకు చెంది ఉండని ఏ వ్యక్తినీ, ఆ న్యాయ స్థానమునకు సంబంధించిన ఎటువంటి పదవిలోను నియమించరాదని కోరవచ్చును.

(2) పార్లమెంటు చేసిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు అధికారులు మరియు ఉద్యోగుల సేవా పరతులు, భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి లేక ఆ నియమములను చేయుటకై ఆయన అధికారమునిచ్చిన ఆ న్యాయస్థానపు ఇతర న్యాయమూర్తి లేక అధికారిచే చేయబడిన నియమావళి ద్వారా నిర్ణయించినట్లుగా ఉండును:

అయితే, జీతములకు, భత్యములకు, సెలవులకు, లేక పింఛనులకు సంబంధించినంత మేరకు, ఈ క్లాజ్ క్రింద చేయబడిన నియమావళి, రాష్ట్రపతి యొక్క ఆమోదమును పొందవలెను.

(3) సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు అధికారులకు మరియు ఉద్యోగులకు లేక వారికి సంబంధించి చెల్లించవలసిన అన్ని జీతములు, భత్యములు, పింఛనులతో సహా, ఆ న్యాయస్థానపు పరిపాలనా వ్యయములు భారత సంచిత నిధి నుండి భరించవలసి ఉండును మరియు ఆ న్యాయస్థానము తీసుకొను ఫీజులు, లేక ఇతర డబ్బులు, ఆ నిధిలో చేరి ఉండును.

147. అర్థ వివరణ:- ఈ అధ్యాయములో మరియు భాగము 6 యొక్క అధ్యాయము 5లో ఈ రాజ్యాంగం యొక్క అర్థవివరణకు సంబంధించి ఏదైనా న్యాయపరమైన ప్రాముఖ్యతగల ప్రశ్నను గురించిన నిర్దేశములలో, భారత ప్రభుత్వ చట్టము, 1935 (ఆ చట్టమును సవరణ చేయు లేక అనుబంధించు ఏదైనా అధిశాసనముతో సహా) యొక్క లేక పరిషత్తు ఉత్తరువు యొక్క లేక ఆ ఉత్తరువు క్రింద చేయబడిన ఉత్తరువు యొక్క లేక భారత స్వాతంత్ర్య చట్టము, 1947 యొక్క లేక ఆ చట్టము క్రింద చేయబడిన ఏదైనా ఉత్తరువు యొక్క అర్థవివరణకు సంబంధించి న్యాయపరమైన ప్రాముఖ్యత గల ప్రశ్నలను గురించిన నిర్దేశములు కూడా చేరియున్నట్లు అన్వయించుకొనవలెను.

*(Part V. — The Union)***CHAPTER - V****COMPTROLLER AND AUDITOR-GENERAL OF INDIA**

148. Comptroller and Auditor-General of India:- (1) There shall be a Comptroller and Auditor-General of India who shall be appointed by the President by warrant under his hand and seal and shall only be removed from office in like manner and on the like grounds as a Judge of the Supreme Court.

(2) Every person appointed to be the Comptroller and Auditor-General of India shall, before he enters upon his office, make and subscribe before the President, or some person appointed in that behalf by him, an oath or affirmation according to the form set out for the purpose in the Third Schedule.

(3) The salary and other conditions of service of the Comptroller and Auditor-General shall be such as may be determined by Parliament by law and, until they are so determined, shall be as specified in the Second Schedule:

Provided that neither the salary of a Comptroller and Auditor-General nor his rights in respect of leave of absence, pension or age of retirement shall be varied to his disadvantage after his appointment.

(4) The Comptroller and Auditor-General shall not be eligible for further office either under the Government of India or under the Government of any State after he has ceased to hold his office.

(5) Subject to the provisions of this Constitution and of any law made by Parliament, the conditions of service of persons serving in the Indian Audit and Accounts Department and the administrative powers of the Comptroller and Auditor-General shall be such as may be prescribed by rules made by the President after consultation with the Comptroller and Auditor-General.

(6) The administrative expenses of the office of the Comptroller and Auditor-General, including all salaries, allowances and pensions payable to or in respect of persons serving in that office, shall be charged upon the Consolidated Fund of India.

(భాగము V. – కేంద్రము)

అధ్యాయము – V

భారత కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్

148. భారత కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్:- (1) భారత దేశమునకు ఒక కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ ఉండవలెను. ఆయనను, రాష్ట్రపతి తన సంతకము మరియు ముద్రగల అధికార పత్రము ద్వారా నియమించవలెను. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క న్యాయమూర్తిని పదవి నుండి తొలగించునట్టి రీతిలో మరియు అట్టి ఆధారములనుబట్టి మాత్రమే, ఆయనను పదవి నుండి తొలగించవలెను.

(2) భారత కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ గా నియమించబడిన ప్రతి వ్యక్తి, తన పదవిని చేపట్టుటకు ముందు రాష్ట్రపతి సమక్షమున లేక ఈ విషయములో ఆయనచే నియమించబడిన వ్యక్తి సమక్షమున మూడవ షెడ్యూల్ లో అందునిమిత్తమై పొందుపరచబడిన నమూనాననుసరించి ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ చేసి దానిపై సంతకము చేయవలెను.

(3) కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ యొక్క జీతము మరియు ఇతర సేవా షరతులు, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ధారించునట్లుగా ఉండును, మరియు అట్లు నిర్ధారణ చేయునంత వరకు రెండవ షెడ్యూల్ లో నిర్దిష్టపరచినట్లుండును:

అయితే, కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ యొక్క నియామకము తరువాత ఆయన జీతమునుగాని, గైరుహాజిరీ సెలవును, పింఛనును లేక పదవీ విరమణ వయస్సును గురించి ఆయనకు గల హక్కులను గాని, ఆయనకు అననుకూలముగా ఉండునట్లు మార్చరాదు.

(4) కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ తన పదవి నుండి విరమించిన తరువాత, భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేక ఏ రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద మరే పదవికి అర్హుడు కాడు.

(5) ఈ రాజ్యాంగం యొక్క మరియు పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, భారత ఆడిటర్ మరియు ఖాతా విభాగములో పని చేయుచున్న వ్యక్తుల సేవా షరతులు, కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ యొక్క పరిపాలనాధికారములు, కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ తో సంప్రదించిన తరువాత రాష్ట్రపతిచే చేయబడు నియమావళి ద్వారా నిర్ణయించినట్లుగా ఉండును.

(6) కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ కార్యాలయమునందు పని చేయు వ్యక్తులకు చెల్లించవలసిన జీతములు, భత్యములు మరియు పింఛనులతో సహా ఆ కార్యాలయము యొక్క పరిపాలనా వ్యయములు భారత సంచిత నిధి నుండి భరించవలసి ఉండును.

(Part V. — The Union)

149. Duties and powers of the Comptroller and Auditor-General:- The Comptroller and Auditor-General shall perform such duties and exercise such powers in relation to the accounts of the Union and of the States and of any other authority or body as may be prescribed by or under any law made by Parliament and, until provision in that behalf is so made, shall perform such duties and exercise such powers in relation to the accounts of the Union and of the States as were conferred on or exercisable by the Auditor-General of India immediately before the commencement of this Constitution in relation to the accounts of the Dominion of India and of the Provinces respectively.

¹**[150. Form of accounts of the Union and of the States:-** The accounts of the Union and of the States shall be kept in such form as the President may, ²[on the advice of] the Comptroller and Auditor-General of India, prescribe.]

151. Audit reports:- (1) The reports of the Comptroller and Auditor-General of India relating to the accounts of the Union shall be submitted to the President, who shall cause them to be laid before each House of Parliament.

(2) The reports of the Comptroller and Auditor-General of India relating to the accounts of a State shall be submitted to the Governor ³[***] of the State, who shall cause them to be laid before the Legislature of the State.

1. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.27 (w.e.f. 1.4.1977).

2. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.22, for “after consultation with” (w.e.f. 20.6.1979).

3. The words “or Rajpramukh” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

(భాగము V. – కేంద్రము)

149. కంప్ట్రోల్ మరయు ఆడిటర్ జనరల్ యొక్క విధులు మరియు అధికారములు:- కంప్ట్రోల్ మరయు ఆడిటర్ జనరల్, కేంద్ర మరియు రాష్ట్రముల, మరియు ఏదైనా ఇతర అధికారము, లేక సంస్థకు చెందిన ఖాతాల విషయములో పార్లమెంటు చేసిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద నిర్ణయించినట్టి విధులను నిర్వహించవలెను మరియు అట్టి అధికారములను వినియోగించవలెను. ఆ విషయమున అట్లు నిబంధన చేయునంత వరకు, కేంద్ర మరియు రాష్ట్రముల యొక్క ఖాతాలకు సంబంధించి ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు పూర్వము అధినివేశము భారతదేశ మరియు ప్రావిన్సుల ఖాతాలకు సంబంధించి భారతదేశ ఆడిటరు జనరల్ కు ఇవ్వబడినట్టి విధులనే భారత కంప్ట్రోల్ మరయు ఆడిటర్ జనరల్ నిర్వహించవలెను, ఆయనచే వినియోగింపబడిన అధికారములనే వినియోగించవలెను.

¹[150. కేంద్ర మరియు రాష్ట్రములకు చెందిన ఖాతాల నమూనా:- కేంద్ర మరియు రాష్ట్రములకు చెందిన ఖాతాలను భారత కంప్ట్రోల్ మరయు ఆడిటర్ జనరల్ ²[యొక్క సలహాతో] రాష్ట్రపతి సూచన నిర్ణయించునట్టి నమూనాలో ఉంచవలెను.]

151. ఆడిట్ రిపోర్టులు:- (1) కంప్ట్రోల్ మరయు ఆడిటర్ జనరల్ కేంద్రము యొక్క ఖాతాలను గురించిన రిపోర్టులను రాష్ట్రపతికి సమర్పించవలెను. రాష్ట్రపతి వాటిని పార్లమెంటు యొక్క ప్రతీ సభ సమక్షమున ఉంచు ఏర్పాటు చేయించవలెను.

(2) కంప్ట్రోల్ మరయు ఆడిటర్ జనరల్, రాష్ట్రము యొక్క ఖాతాలను గురించిన రిపోర్టును ఆ రాష్ట్ర గవర్నరుకు ³[***] సమర్పించవలెను. ఆ గవర్నరు వాటిని రాష్ట్ర శాసన మండలి సమక్షమున ఉంచు ఏర్పాటు చేయించవలెను.

1. రాజ్యాంగ (సలహా రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 27వ సెక్షన్ ద్వారా 1.4.1977 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (సలహా నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 22వ సెక్షన్ ద్వారా “సంప్రదించిన పిమ్మట” అను పదములకు బదులుగా “సలహాతో” అనుపదము 20.6.1979 నుండి ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు పెడ్యూల్ ద్వారా “లేక రాజీప్రముఖ్” అనుపదములు 01.11.1956 నుండి పదిలివేయబడినవి.

PART - VI
THE STATES ¹[*]**

CHAPTER - I

GENERAL

152. Definition:- In this Part, unless the context otherwise requires, the expression “State”²[does not include the State of Jammu and Kashmir].

CHAPTER - II

THE EXECUTIVE

The Governor

153. Governors of States:- There shall be a Governor for each State:

³[Provided that nothing in this article shall prevent the appointment of the same person as Governor for two or more States.]

154. Executive power of State:- (1) The executive power of the State shall be vested in the Governor and shall be exercised by him either directly or through officers subordinate to him in accordance with this Constitution.

(2) Nothing in this article shall—

(a) be deemed to transfer to the Governor any functions conferred by any existing law on any other authority; or

(b) prevent Parliament or the Legislature of the State from conferring by law functions on any authority subordinate to the Governor.

155. Appointment of Governor:- The Governor of a State shall be appointed by the President by warrant under his hand and seal.

1. The words “IN PART A OF THE FIRST SCHEDULE” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

2. Substituted by *ibid.*, for “means a State specified in Part A of the first schedule”.

3. Added by s.6, *ibid.*

భాగము - VI

¹[***] రాష్ట్రములు

అధ్యాయము - I

సాధారణ విషయములు

152. నిర్వచనము:- ఈ భాగములో, సందర్భము ఇతర విధముగా కోరిననే తప్ప, రాష్ట్రము ²[అను పదమునందు జమ్మూ కాశ్మీరు రాష్ట్రము చేరదు].

అధ్యాయము - II

కార్యనిర్వహక వర్గము

గవర్నరు

153. రాష్ట్రాల గవర్నర్లు:- ప్రతి రాష్ట్రమునకు ఒక గవర్నరు ఉండవలెను:

³[అయితే ఈ ఆర్టికల్లో ఉన్నదేదియు ఒకే వ్యక్తిని రెండు లేక రెంటికి మించిన రాష్ట్రములకు గవర్నరుగా నియమించుట నుండి నివారించదు.]

154. రాష్ట్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారము:- (1) రాష్ట్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారము గవర్నరు కలిగి ఉండవలెను. ఆయన దానిని స్వయముగా లేక తన క్రింది అధికారుల ద్వారా ఈ రాజ్యాంగంను అనుసరించి వినియోగించవలెను.

(2) ఈ ఆర్టికల్లో ఉన్నదేదియు-

(ఎ) అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనము ద్వారా ఎవరైనా ఇతర అధికారికి ఈయబడిన ఏదైనా కర్తవ్యములను గవర్నరుకు బదిలీ చేయునదిగా భావించరాదు; లేక

(బి) గవర్నరు క్రింది స్థాయిలో ఉన్న ఏ అధికారికైన శాసనము ద్వారా కర్తవ్యములను ఇచ్చుట నుండి పార్లమెంటును లేక రాష్ట్ర శాసనమండలిని నివారించదు.

155. గవర్నరు నియామకము:- రాష్ట్ర గవర్నరు, రాష్ట్రపతిచే, ఆయన సంతకము, ముద్రగల అధికార పత్రము ద్వారా నియమింపబడవలెను.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-ఏ లోని” అనుపదములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.

2. అదే చట్టము యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-ఏలో నిర్దిష్టపరచబడిన రాజ్యము అని అర్థము” అనుపదములకు బదులుగా ఉంచబడినది.

3. అదే చట్టము యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా చేర్చబడినది.

(Part VI. — The States)

156. Term of office of Governor:- (1) The Governor shall hold office during the pleasure of the President.

(2) The Governor may, by writing under his hand addressed to the President, resign his office.

(3) Subject to the foregoing provisions of this article, a Governor shall hold office for a term of five years from the date on which he enters upon his office:

Provided that a Governor shall, notwithstanding the expiration of his term, continue to hold office until his successor enters upon his office.

157. Qualifications for appointment as Governor:- No person shall be eligible for appointment as Governor unless he is a citizen of India and has completed the age of thirty-five years.

158. Conditions of Governor's office:- (1) The Governor shall not be a member of either House of Parliament or of a House of the Legislature of any State specified in the First Schedule, and if a member of either House of Parliament or of a House of the Legislature of any such State be appointed Governor, he shall be deemed to have vacated his seat in that House on the date on which he enters upon his office as Governor.

(2) The Governor shall not hold any other office of profit.

(3) The Governor shall be entitled without payment of rent to the use of his official residences and shall be also entitled to such emoluments, allowances and privileges as may be determined by Parliament by law and, until provision in that behalf is so made, such emoluments, allowances and privileges as are specified in the Second Schedule.

¹[(3A) Where the same person is appointed as Governor of two or more States, the emoluments and allowances payable to the Governor shall be allocated among the States in such proportion as the President may by order determine.]

(4) The emoluments and allowances of the Governor shall not be diminished during his term of office.

1. Inserted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.7 (w.e.f.1.11.1956).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

156. గవర్నరు పదవీ కాలము:- (1) గవర్నరు, రాష్ట్రపతి ఇష్టము మేరకు పదవిలో ఉండును.

(2) గవర్నరు తన సంతకముతో రాష్ట్రపతికి లేఖ వ్రాయుట ద్వారా, తన పదవికి రాజీనామా ఇవ్వవచ్చును.

(3) ఈ ఆర్టికల్‌లోని పైన చెప్పిన నిబంధనలకు లోబడి, గవర్నరు తన పదవి చేపట్టిన తేదీ నుండి ఐదు సంవత్సరముల కాలపరిమితి వరకు పదవిలో ఉండవలెను:

అయితే గవర్నరు తన పదవీకాలము ముగిసినప్పటికీ, తన ఉత్తరాధికారి ఆ పదవిలో ప్రవేశించు వరకు పదవిలో కొనసాగవలెను.

157. గవర్నరుగా నియమింపబడుటకు అర్హతలు:- ఏ వ్యక్తి అయినా, ఆయన భారతదేశ పౌరుడై ఉంటేనే తప్ప మరియు ఆయనకు ముప్పై ఐదు సంవత్సరముల వయస్సు పూర్తి అయితేనే తప్ప గవర్నరుగా నియమింపబడుటకు అర్హుడు కాదు.

158. గవర్నరు పదవీ పరతులు:- (1) గవర్నరు, పార్లమెంటు యొక్క, లేక మొదటి షెడ్యూల్ యందు నిర్దిష్టపరచిన ఏదైనా రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క ఏ సభలోనూ సభ్యుడుగా ఉండరాదు మరియు పార్లమెంటు యొక్క లేక ఏదైనా అట్టి రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఏదైనా సభలోని సభ్యుడు, గవర్నరుగా నియమింపబడినచో ఆయన గవర్నరు పదవిని చేపట్టిన తేదీ నుండి ఆ సభలోని తన స్థానమును ఖాళీ చేసినట్లు భావించవలెను.

(2) గవర్నరు, లాభదాయకమైన ఏదైనా ఇతర పదవిలో ఉండరాదు.

(3) గవర్నరు, అద్దె చెల్లించకుండా తన అధికారిక నివాస గృహములను ఉపయోగించుకొను హక్కు కలిగి ఉండును మరియు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ధారణ చేయునట్టి ప్రతిఫలములు, భత్యములు మరియు విశేషాధికారములకు మరియు ఈ విషయములో అట్లు నిబంధన చేయబడునంత వరకు, రెండవ షెడ్యూల్‌లో నిర్దిష్టపరచిన ప్రతిఫలములు, భత్యములు, మరియు విశేషాధికారములకు ఆయన హక్కు కలిగి ఉండును.

¹[(3ఏ) ఒకే వ్యక్తి, రెండు లేక అంతకు మించిన రాష్ట్రములకు గవర్నరుగా నియమింపబడినచో, గవర్నరుకు చెల్లించదగు ప్రతిఫలములు, భత్యములు, రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా నిర్ధారణ చేయునట్టి నిష్పత్తిలో ఆ రాష్ట్రములకు కేటాయించవలెను.]

(4) గవర్నరు యొక్క ప్రతిఫలములు మరియు భత్యములు, ఆయన పదవీకాలములో తగ్గింపబడరాదు.

1. రాజ్యాంగ (విడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part VI. — The States)

159. Oath or affirmation by the Governor:- Every Governor and every person discharging the functions of the Governor shall, before entering upon his office, make and subscribe in the presence of the Chief Justice of the High Court exercising jurisdiction in relation to the State, or, in his absence, the senior most Judge of that Court available, an oath or affirmation in the following form, that is to say—

“I, A. B., do swear in the name of God that I will faithfully execute the
solemnly affirm

office of Governor (or discharge the functions of the Governor) of (name of the State) and will to the best of my ability preserve, protect and defend the Constitution and the law and that I will devote myself to the service and well-being of the people of (name of the State).”.

160. Discharge of the functions of the Governor in certain contingencies:- The President may make such provision as he thinks fit for the discharge of the functions of the Governor of a State in any contingency not provided for in this Chapter.

161. Power of Governor to grant pardons, etc., and to suspend, remit or commute sentences in certain cases:- The Governor of a State shall have the power to grant pardons, reprieves, respites or remissions of punishment or to suspend, remit or commute the sentence of any person convicted of any.

162. Extent of executive power of State:- Subject to the provisions of this Constitution, the executive power of a State shall extend to the matters with respect to which the Legislature of the State has power to make laws:

Provided that in any matter with respect to which the Legislature of a State and Parliament have power to make laws, the executive power of the State shall be subject to, and limited by, the executive power expressly conferred by this Constitution or by any law made by Parliament upon the Union or authorities thereof.

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

159. గవర్నరుచే ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ:- ప్రతీ గవర్నరు మరియు గవర్నరు యొక్క కర్తవ్యములను నిర్వర్తించు ప్రతి వ్యక్తి, తన పదవిని చేపట్టుటకు ముందు ఆ రాష్ట్రము విషయములో అధికార పరిధిని వినియోగించు ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ప్రధాన న్యాయమూర్తి సమక్షమున లేక, ఆయన హాజరులో లేనప్పుడు ఆ న్యాయస్థానమందలి న్యాయమూర్తులలో అందుబాటులో ఉన్న వారిలో సీనియర్ న్యాయమూర్తి సమక్షమునగాని, ఈ క్రింది నమూనాలో ప్రమాణము, లేక ప్రతిజ్ఞ చేసి, దానిపై సంతకము చేయవలెను;

“ఏ.బీ.అను నేను.... [రాష్ట్రము పేరు] యొక్క గవర్నరు పదవిని [శ్రద్ధాపూర్వకముగ నిర్వహింతుననియు [లేక గవర్నరు యొక్క కర్తవ్యములను శ్రద్ధాపూర్వకముగా నిర్వర్తించుననియు] నా సంపూర్ణ సామర్థ్యము మేరకు రాజ్యాంగంను మరియు శాసనమును సంరక్షించి, పరిరక్షించి, రక్షించుననియు మరియు..... [రాష్ట్రము పేరు] యొక్క ప్రజల సేవలయందు మరియు, వారి క్షేమమునందు శ్రద్ధ వహించునని, దైవ సాక్షిగా ప్రమాణము చేయుచున్నాను/ సత్యనిష్ఠతో ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను.”

160. నిర్ణీత ఆకస్మిక పరిస్థితులలో గవర్నరు యొక్క కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుట:- ఈ అధ్యాయములో పొందుపరచబడని ఎటువంటి ఆకస్మిక పరిస్థితిలోనైనా, ఒక రాష్ట్ర గవర్నరు యొక్క కర్తవ్యములను నిర్వహించుటకు రాష్ట్రపతి తాను సబబని తలచు నిబంధనను చేయవచ్చును.

161. కొన్ని సందర్భములలో క్షమాపణలు మొదలైనవాటిని మంజూరు చేయుటకు, మరియు దండనోత్తరువులను తాత్కాలికముగా నిలిపి ఉంచుటకు, మాఫీ చేయుటకు లేదా తగ్గించుటకు గవర్నరుకుగల అధికారము:- రాష్ట్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములో చేరి ఉన్న ఏదైనా విషయమునకు సంబంధించిన ఏదైనా శాసనమునకు విరుద్ధమగు అపరాధమునకై నేర నిర్ణీతుడైన వ్యక్తికి, విధించిన శిక్షకు క్షమాబిక్షలను, తాత్కాలిక నిలుపుదలను, వాయిదాలను లేక తగ్గింపులను మంజూరు చేయుటకు లేక ఆ వ్యక్తిపై విధింపబడిన శిక్షను తాత్కాలికముగా నిలిపి ఉంచుటకు, మాఫీ చేయుటకు లేక తగ్గించుటకు రాష్ట్ర గవర్నరు అధికారము కలిగి ఉండును.

162. రాష్ట్ర కార్యనిర్వహణాధికారము యొక్క పరిధి:- ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలకు లోబడి, రాష్ట్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములో, ఏ విషయములను గురించి శాసనములను చేయుటకు ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలి అధికారము కలిగియున్నదో ఆ విషయము చేరి ఉండును:

అయితే ఏ విషయమును గురించి శాసనములను చేయుటకు ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి మరియు పార్లమెంటు అధికారము కలిగి ఉన్నవో ఆ విషయములో, రాష్ట్ర కార్యనిర్వహణాధికారమును ఈ రాజ్యాంగం ద్వారా లేదా పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా కేంద్రమునకు లేక దాని యొక్క అధికారులకు స్పష్టంగా ఇవ్వబడిన కార్యనిర్వహణాధికారమునకు లోబడి మరియు దానిచే పరిమితమై ఉండును.

*(Part VI. — The States)***Council of Ministers**

163. Council of Ministers to aid and advise Governor:- (1) There shall be a Council of Ministers with the Chief Minister at the head to aid and advise the Governor in the exercise of his functions, except in so far as he is by or under this Constitution required to exercise his functions or any of them in his discretion.

(2) If any question arises whether any matter is or is not a matter as respects which the Governor is by or under this Constitution required to act in his discretion, the decision of the Governor in his discretion shall be final, and the validity of anything done by the Governor shall not be called in question on the ground that he ought or ought not to have acted in his discretion.

(3) The question whether any, and if so what, advice was tendered by Ministers to the Governor shall not be inquired into in any court.

164. Other provisions as to Ministers:- (1) The Chief Minister shall be appointed by the Governor and the other Ministers shall be appointed by the Governor on the advice of the Chief Minister, and the Ministers shall hold office during the pleasure of the Governor:

Provided that in the States of ¹[Chhattisgarh, Jharkhand], Madhya Pradesh and ^{*}[Odisha], there shall be a Minister in charge of tribal welfare who may in addition be in charge of the welfare of the Scheduled Castes and backward classes or any other work.

²[(1A) The total number of Ministers, including the Chief Minister, in the Council of Ministers in a State shall not exceed fifteen per cent. of the total number of members of the Legislative Assembly of that State:

Provided that the number of Ministers, including the Chief Minister in a State shall not be less than twelve:

Provided further that where the total number of Ministers including the Chief Minister in the Council of Ministers in any State at the commencement of the Constitution (Ninety-first Amendment) Act, 2003 exceeds the said fifteen per cent. or the number specified in the first proviso, as the case may be, then the total number of Ministers in that State shall be brought in conformity with the provisions of this clause within six months from such date^{*} as the President may by public notification appoint.

1. Substituted by the Constitution (Ninety-fourth Amendment) Act, 2006, s.2, for "Bihar" (w.e.f. 12.6.2006).

* Substituted by Orissa (Alteration of Name) Act, 2011 (15 of 2011), s.4, for "Orissa" (w.e.f. 1.11.2011).

2. Inserted by the Constitution (Ninety-first Amendment) Act, 2003, s.3 (w.e.f. 1.1.2004).

* Notified vide notification S.O.No.21(E), dated 7.1.2004.

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

మంత్రి పరిషత్తు

163. గవర్నరుకు సహాయపడుటకు, సలహానిచ్చుటకు మంత్రి మండలి:- (1) ఈ రాజ్యాంగం ద్వారా లేదా దాని క్రింద గవర్నరు తన కర్తవ్యములను లేక వాటిలో వేటినినైనా తన విచక్షణానుసారం నిర్వహించవలసిన అవసరమున్నట్టి కర్తవ్యములు తప్ప ఇతర కర్తవ్యములను నిర్వహించుటలో ఆయనకు సహాయపడుటకును, సలహా నిచ్చుటకును, ముఖ్యమంత్రి నాయకత్వమున ఒక మంత్రి మండలి ఉండవలెను.

(2) ఈ రాజ్యాంగం ద్వారా లేదా దాని క్రింద, ఏదైనా విషయమున గవర్నరు తన విచక్షణానుసారము వ్యవహరించుట అవసరమై, కాదా అను ప్రశ్న ఉత్పన్నమైనచో, దానిపై ఆయన తన విచక్షణానుసారం తీసుకొన్న నిర్ణయము అంతిమమై ఉండును; మరియు గవర్నరు తన విచక్షణానుసారము వ్యవహరించి ఉండాలని, లేక వ్యవహరించి ఉండకూడదనే కారణమునుబట్టి ఆయన చేసిన ఏ పని యొక్క చెల్లుబాటును ప్రశ్నించరాదు.

(3) గవర్నరుకు మంత్రులచే ఏదైనా సలహా ఈయబడినదా, లేక అట్టేనచో అది ఏది, అను ప్రశ్న ఏ న్యాయస్థానమునందు విచారించరాదు.

164. మంత్రులను గురించిన ఇతర నిబంధనలు:- (1) ముఖ్యమంత్రి గవర్నరుచే నియమించబడవలెను. ఇతర మంత్రులు ముఖ్యమంత్రి సలహాపై గవర్నరుచే నియమించబడవలెను, మంత్రులు గవర్నరు అభీష్టము మేరకు పదవియందు ఉండెదరు:

అయితే ¹[ఫ్రీమ్ గర్, రూర్థండ్], మధ్యప్రదేశ్ మరియు ^{*}[ఒడిశా] రాష్ట్రములలో గిరిజనుల సంక్షేమముకు బాధ్యత వహించుటకు ఒక మంత్రి ఉండవలెను. ఆయన పెడ్యూల్డ్ కులముల మరియు వెనుకబడిన తరగతుల సంక్షేమముకు, అదనపు బాధ్యతను వహించవచ్చును.

²[(1ఏ) ఒక రాష్ట్రములోని మంత్రి మండలిలో ముఖ్యమంత్రితో సహా మొత్తము మంత్రుల సంఖ్య, ఆ రాష్ట్ర శాసన సభలోని మొత్తము సభ్యుల సంఖ్యలో పదిహేను శాతమునకు మించరాదు:

అయితే ముఖ్యమంత్రితో సహా రాష్ట్రములోని మంత్రుల సంఖ్య వన్నెండుకు తక్కువ ఉండరాదు:

అయితే ఇంకనూ, రాజ్యాంగ (తొంభై-ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2003 ప్రారంభము నాటికి ఏదైనా రాష్ట్రములోని మంత్రి మండలిలో ముఖ్యమంత్రితో సహా మంత్రుల మొత్తము సంఖ్య పదిహేను శాతమునకు లేదా సందర్భానుసారముగా మొదటి వినాయింపులో నిర్దిష్టపరచబడిన సంఖ్యను మించినపుడు, ఆ రాష్ట్రములోని మంత్రుల సంఖ్యను రాష్ట్రపతిచే ప్రభుత్వ ప్రకటన చేయబడినట్టి తేదీ* నుండి ఆరు నెలల లోపల ఈ క్లాజ్ యొక్క నిబంధనలకనుగుణంగా ఏర్పాటు చేయవలెను.

1. రాజ్యాంగ (తొంభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 2006 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “బీహారు” అనుదానికి బదులుగా 12.06.2006 నుండి ఉంచబడినది.

* ఒరిస్సా (పేరు మార్పు) చట్టము, 2011 (2011లోని 15వది, 4వ సెక్షన్ ద్వారా “ఒరిస్సా”కు బదులుగా 1.11.2011 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (తొంభై ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 1.1.2004 నుండి చొప్పించబడినది.

* అధిసూచన ఎస్.ఓ.నెం.21 (ఈ), 7.1.2004 ద్వారా తెలియజేయబడినది..

(Part VI. — The States)

(1B) A member of the Legislative Assembly of a State or either House of the Legislature of a State having Legislative Council belonging to any political party who is disqualified for being a member of that House under paragraph 2 of the Tenth Schedule shall also be disqualified to be appointed as a Minister under clause (1) for duration of the period commencing from the date of his disqualification till the date on which the term of his office as such member would expire or where he contests any election to the Legislative Assembly of a State or either House of the Legislature of a State having Legislative Council, as the case may be, before the expiry of such period, till the date on which he is declared elected, whichever is earlier.]

(2) The Council of Ministers shall be collectively responsible to the Legislative Assembly of the State.

(3) Before a Minister enters upon his office, the Governor shall administer to him the oaths of office and of secrecy according to the forms set out for the purpose in the Third Schedule.

(4) A Minister who for any period of six consecutive months is not a member of the Legislature of the State shall at the expiration of that period cease to be a Minister.

(5) The salaries and allowances of Ministers shall be such as the Legislature of the State may from time to time by law determine and, until the Legislature of the State so determines, shall be as specified in the Second Schedule.

The Advocate-General for the State

165. Advocate-General for the State:- (1) The Governor of each State shall appoint a person who is qualified to be appointed a Judge of a High Court to be Advocate-General for the State.

(2) It shall be the duty of the Advocate-General to give advice to the Government of the State upon such legal matters, and to perform such other duties of a legal character, as may from time to time be referred or assigned to him by the Governor, and to discharge the functions conferred on him by or under this Constitution or any other law for the time being in force.

(3) The Advocate-General shall hold office during the pleasure of the Governor, and shall receive such remuneration as the Governor may determine.

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

(1బీ) పదవ షెడ్యూల్ యొక్క 2వ పేరా క్రింద రాష్ట్ర శాసనసభ లేక శాసన పరిషత్తును కలిగి ఉన్న రాష్ట్రము యొక్క శాసన మండలి ఉభయ సభలలోని ఏదైనా సభలో ఏదైనా రాజకీయ పార్టీకి చెంది ఉండి, ఆ సభ యొక్క సభ్యునిగా ఉండుటకు అనర్హుడైన సభ్యుడు, అతని అనర్హత ప్రారంభపు తేదీ నుండి అట్టి సభ్యునిగా అతని పదవీ కాలావధి ముగియునంతవరకు లేదా అతను అట్టి కాలావధి ముగియకముందే రాష్ట్ర శాసనసభ లేక సందర్భానుసారముగా శాసన పరిషత్తును కలిగి ఉన్న రాష్ట్రము యొక్క శాసన వ్యవస్థ ఉభయ సభలలో ఏదైనా సభ యొక్క ఏదైనా ఎన్నికకు పోటీ చేసి ఎన్నికైనట్లుగా ప్రకటించబడు తేదీ వరకు, వీటిలో ఏది ముందుగా వచ్చునో అంత వరకు క్లాజ్ (1) క్రింద మంత్రిగా నియమించుటకు కూడ అనర్హుడగును.]

(2) మంత్రి మండలి, రాష్ట్ర శాసనసభకు సమిష్టిగా బాధ్యత వహించవలెను.

(3) గవర్నరు, ఒక మంత్రి తన పదవిని చేపట్టుటకు ముందు మూడవ షెడ్యూల్‌లో అందు నిమిత్తము పొందుపరచి ఉన్న సముచితము అనుసరించి తన పదవి స్వీకారము మరియు రహస్యములను కాపాడెదనను ప్రమాణములను, అతనిచే చేయించవలెను.

(4) రాష్ట్ర శాసన మండలిలో వరుసగా ఆరు నెలల కాలావధి వరకు సభ్యుడిగా లేని ఒక మంత్రి, ఆ కాలావధి ముగియగానే తన మంత్రి పదవిని కోల్పోవును.

(5) మంత్రుల జీతములు, భత్యములు, రాష్ట్ర శాసనమండలి ఆయా సమయములందు శాసనము ద్వారా నిర్ధారణ చేయునట్లుగా ఉండును మరియు రాష్ట్ర శాసనమండలి అట్లు నిర్ధారణ చేయు వరకు అవి రెండవ షెడ్యూల్‌లో నిర్దిష్టపరచబడినట్లుండును.

రాష్ట్ర అడ్వకేట్ జనరల్

165. రాష్ట్ర అడ్వకేట్ జనరల్:- (1) ప్రతీ రాష్ట్ర గవర్నరు, ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క న్యాయమూర్తిగా నియమింపబడుటకు అర్హుడైన వ్యక్తిని, ఆ రాష్ట్రము యొక్క అడ్వకేట్ జనరల్‌గా నియమించవలెను.

(2) న్యాయ సంబంధమైన విషయములలో గవర్నరుచే ఆయా సమయములందు తనకు నిర్దేశింపబడు వాటిపై రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకు సలహానిచ్చుట మరియు గవర్నరుచే తనకు అప్పగించబడు శాసనీక స్వభావముగల ఇతర విధులను నిర్వహించుట, ఈ రాజ్యాంగం ద్వారా లేక దాని క్రింద లేక తత్సమయమున అమలులోనున్న ఏదైనా ఇతర శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద తనకు ఇవ్వబడిన కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుట, అడ్వకేట్ జనరల్ యొక్క కర్తవ్యమై ఉండును.

(3) అడ్వకేట్ జనరల్, గవర్నరు యొక్క అభీష్టము మేరకు పదవియందుండును, మరియు గవర్నరు నిర్ధారణ చేయు ప్రతిఫలమును పొందవలెను.

(Part VI. — The States)

Conduct of Government Business

166. Conduct of business of the Government of a State:- (1) All executive action of the Government of a State shall be expressed to be taken in the name of the Governor.

(2) Orders and other instruments made and executed in the name of the Governor shall be authenticated in such manner as may be specified in rules to be made by the Governor, and the validity of an order or instrument which is so authenticated shall not be called in question on the ground that it is not an order or instrument made or executed by the Governor.

(3) The Governor shall make rules for the more convenient transaction of the business of the Government of the State, and for the allocation among Ministers of the said business in so far as it is not business with respect to which the Governor is by or under this Constitution required to act in his discretion.

(4) ¹[* * * *]

167. Duties of Chief Minister as respects the furnishing of information to Governor, etc.:- It shall be the duty of the Chief Minister of each State—

(a) to communicate to the Governor of the State all decisions of the Council of Ministers relating to the administration of the affairs of the State and proposals for legislation;

(b) to furnish such information relating to the administration of the affairs of the State and proposals for legislation as the Governor may call for; and

(c) if the Governor so requires, to submit for the consideration of the Council of Ministers any matter on which a decision has been taken by a Minister but which has not been considered by the Council.

1. Clause (4) was inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.28 (w.e.f. 3.1.1977) and omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.23 (w.e.f. 20.6.1979).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

ప్రభుత్వ కార్యకలాపముల నిర్వహణ

166. రాష్ట్ర ప్రభుత్వ కార్యకలాప నిర్వహణ:- (1) రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకు చెందిన కార్యనిర్వహక చర్యలన్నీ గవర్నరు పేరు మీద జరుగవలెను.

(2) గవర్నరు పేరుతో చేయబడిన మరియు అమలుపరచబడిన ఉత్తరువులు మరియు ఇతర అధికార పత్రములు, గవర్నరు చేయు నియమావళిలో నిర్దిష్టపరచబడిన రీతిగ ప్రామాణీకరించవలెను. అట్లు ప్రామాణీకరించిన ఉత్తరువు లేక అధికార పత్రము యొక్క చెల్లుబాటును, అది గవర్నరుచే చేయబడినట్టి లేక అమలుపరచబడినట్టి ఉత్తరువు లేక అధికార పత్రము కాదనెడి కారణముతో ప్రశ్నించరాదు.

(3) ఈ రాజ్యాంగం ద్వారా లేదా దాని క్రింద, గవర్నరు తన విచక్షణానుసారము వ్యవహరించవలసిన అవసరమున్న కార్యకలాపములు తప్ప, రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకు చెందిన ఇతర కార్యకలాపములను సౌకర్యవంతంగా జరుపుటకు, ఆ కార్యకలాపములను మంత్రిలకు కేటాయించుటకు, గవర్నరు నియమావళిని చేయవలెను.

(4) ¹[* * * *]

167. గవర్నరుకు సమాచారమును అందజేయుట మొదలగు విషయములకు సంబంధించి ముఖ్యమంత్రి విధులు:- ఈ క్రింద తెలుపబడినవి ప్రతీ రాష్ట్రము యొక్క ముఖ్యమంత్రి విధులై ఉండును:-

(ఎ) రాష్ట్ర పరిపాలన వ్యవహారములకు సంబంధించిన విషయములలో మంత్రి మండలి యొక్క సమస్త నిర్ణయములను మరియు శాసన నిర్మాణమునకై చేసిన ప్రతిపాదనలను, రాష్ట్ర గవర్నరుకు తెలియజేయుట;

(బి) రాష్ట్ర పరిపాలన వ్యవహారములకు, శాసన నిర్మాణమునకై చేసిన ప్రతిపాదనలకు సంబంధించిన విషయములలో గవర్నరు కోరునటువంటి సమాచారమును అందజేయుట; మరియు

(సి) ఒక మంత్రిచే ఏ విషయమైనా నిర్ణయించబడి మంత్రి మండలిచే పరిశీలించబడనియెడల, ఆ విషయమును మంత్రి మండలి పరిశీలనకు సమర్పించవలసినదిగా గవర్నరు కోరినచో, దానిని అట్లు సమర్పించుట.

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 28వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడి, రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 23వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి వదిలివేయబడినది.

(Part VI. — The States)**CHAPTER - III.****THE STATE LEGISLATURE****General**

168. Constitution of Legislatures in States:- (1) For every State there shall be a Legislature which shall consist of the Governor, and—

(a) in the States of ¹[***] ²[Andhra Pradesh], Bihar, ³[***] ⁴[Madhya Pradesh], ⁵[***] ⁶[Maharashtra], ⁷[Karnataka], ⁸[***] ⁹¹⁰Tamil Nadu, Telangana] ¹¹[and Uttar Pradesh], two Houses;

(b) in other States, one House.

(2) Where there are two Houses of the Legislature of a State, one shall be known as the Legislative Council and the other as the Legislative Assembly, and where there is only one House, it shall be known as the Legislative Assembly.

169. Abolition or creation of Legislative Councils in States:- (1) Notwithstanding anything in article 168, Parliament may by law provide for the abolition of the Legislative Council of a State having such a Council or for the creation of such a Council in a State having no such Council, if the Legislative Assembly of the State passes a resolution to that effect by a majority of the total membership of the Assembly and by a majority of not less than two-thirds of the members of the Assembly present and voting.

1. The words “Andhra Pradesh,” omitted by the Andhra Pradesh Legislative Council (Abolition) Act, 1985 (34 of 1985), s.4 (w.e.f. 1.6.1985).

2. Inserted by the Andhra Pradesh Legislative Council Act, 2005 (1 of 2006), s.3 (w.e.f. 30.3.2007).

3. The word “Bombay” omitted by the Bombay Reorganisation Act, 1960, s.20 (11 of 1960) (w.e.f.1.5.1960).

4. Inserted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.8 (date yet to be notified).

5. The words “Tamil Nadu”, omitted by the Tamil Nadu Legislative Council (Abolition) Act, 1986 (40 of 1986), s.4 (w.e.f.1.11.1986).

6. Inserted by the Bombay Reorganisation Act, 1960, (11 of 1960), s.20 (w.e.f. 1.5.1960).

7. Substituted by the Mysore States (Alteration of Name) Act, 1973 (31 of 1973), s.4, for “Mysore” (w.e.f.1.11.1973), which was inserted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.8 (1).

8. The word, “Punjab,” omitted by the Punjab Legislative Council (Abolition) Act, 1969 (46 of 1969), s.4 (w.e.f.7.1.1970).

9. Inserted by Tamil Nadu Legislative Council Act, 2010 (16 of 2010), s.3 (date yet to be notified).

10. Substituted by Andhra Pradesh Reorganisation Act, 2014 (6 of 2014), s.96, for “Tamil Nadu” (w.e.f. 1.6.2014).

11. Substituted by the West Bengal Council (Abolition) Act, 1969 (20 of 1969), s.4, for “Uttar Pradesh and West Bengal” (w.e.f. 1.8.1969).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

అధ్యాయము - III

రాష్ట్రశాసన మండలి

సాధారణ విషయములు

168. రాష్ట్రములలో శాసన మండలాల ఏర్పాటు:- (1) ప్రతీ రాష్ట్రమునకు గవర్నరుతో పాటు మరియు -

(ఎ) ¹[***] ²[ఆంధ్రప్రదేశ్, బీహార్, ³[***] ⁴[మధ్యప్రదేశ్, ⁵[***] ⁶[మహారాష్ట్ర, ⁷[కర్ణాటక], ⁸[కర్ణాటక], ⁹[***] ¹⁰[తమిళనాడు], ¹¹[తెలంగాణ] మరియు ¹²[ఉత్తరప్రదేశ్] రాష్ట్రములలో రెండు సభలతోను,

(బి) ఇతర రాష్ట్రములలో ఒకే సభతో కూడిన ఒక శాసనమండలి ఉండును.

(2) ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలిలో రెండు సభలున్న యెడల, ఒక సభను శాసన పరిషత్తు, రెండవ దానిని శాసనసభ అనవలెను మరియు ఒకే సభ ఉన్న యెడల, దానిని శాసనసభ అనవలెను.

169. రాష్ట్రములలో శాసన పరిషత్తుల రద్దు లేక ఏర్పాటు:- (1) 168వ ఆర్టికల్లో ఏమున్నప్పటికీ, శాసన పరిషత్తు గల రాష్ట్రములో అట్టి పరిషత్తును రద్దు చేయుటకు లేదా అట్టి పరిషత్తు లేని రాష్ట్రములో అట్టి పరిషత్తును ఏర్పాటు చేయుటకుగాని, ఆ రాష్ట్రము యొక్క శాసనసభ యొక్క మొత్తము సభ్యులలోని అధిక సంఖ్యాకులచే మరియు హాజరై ఉండి ఓటు చేయు సభ్యులలో మూడింట రెండు వంతులకు తక్కువకాని అధిక సంఖ్యాకులచే, అట్లు చేయవలెనని తీర్మానము చేయబడినచో, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా దానిపై నిబంధన చేయవచ్చును.

-
1. ఆంధ్రప్రదేశ్ పరిషత్తు (రద్దు) చట్టము, 1985 (1985లోని 34వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా "ఆంధ్రప్రదేశ్" అను పదము 01.06.1985 నుండి వదిలివేయబడినది.
 2. ఆంధ్రప్రదేశ్ పరిషత్తు చట్టము, 2005 (2006లో 1వది) యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 30.3.2007 నుండి చొప్పించబడినది.
 3. బాంబే పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1960 (1960లోని 11వది) యొక్క 20వ సెక్షన్ ద్వారా 1.5.1960 నుండి "బాంబే" అను పదము వదిలి వేయబడినది.
 4. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 8వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది. (తేదీ ఇంకనూ అధిసూచించబడలేదు).
 5. తమిళనాడు పరిషత్తు (రద్దు) చట్టము, 1986 (1986లోని 40వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 1.11.1986 నుండి "తమిళనాడు" అను పదములు వదిలివేయబడినవి.
 6. బాంబే పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1960 (1960లోని 11వది) యొక్క 20వ సెక్షన్ ద్వారా 1.5.1960 నుండి చొప్పించబడినది.
 7. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 8(1)వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడిన "మైసూరు రాజ్యముల (పేరు మార్పు) చట్టము, 1973 (1973లోని 31వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 'మైసూరు' అను పదములకు బదులుగా 01.11.1973 నుండి ఉంచబడినది.
 8. పంజాబ్ పరిషత్తు (రద్దు) చట్టము, 1969 (1969లోని 46వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 7.1.1970 నుండి "పంజాబు" అను పదము వదిలి వేయబడినది.
 9. తమిళనాడు పరిషత్తు చట్టము, 2010 (2010 లోని 16వది) యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది. (తేదీ ఇంకనూ అధిసూచించబడలేదు)
 10. ఆంధ్రప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2014 (2014 లోని 6వది) యొక్క 96వ సెక్షన్ ద్వారా 1.6.2014 నుండి "తమిళనాడు" అను పదమునకు బదులుగా ఉంచబడినది.
 11. పశ్చిమ బెంగాలు పరిషత్తు (రద్దు) చట్టము, 1969 (1969లోని 20వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా "ఉత్తర ప్రదేశ్ మరియు పశ్చిమ బెంగాలు" అను పదములకు బదులుగా 01.08.1969 నుండి ఉంచబడినది.

(Part VI. — The States)

(2) Any law referred to in clause (1) shall contain such provisions for the amendment of this Constitution as may be necessary to give effect to the provisions of the law and may also contain such supplemental, incidental and consequential provisions as Parliament may deem necessary.

(3) No such law as aforesaid shall be deemed to be an amendment of this Constitution for the purposes of article 368.

¹**[170. Composition of the Legislative Assemblies:-** (1) Subject to the provisions of article 333, the Legislative Assembly of each State shall consist of not more than five hundred, and not less than sixty, members chosen by direct election from territorial constituencies in the State.

(2) For the purposes of clause (1), each State shall be divided into territorial constituencies in such manner that the ratio between the population of each constituency and the number of seats allotted to it shall, so far as practicable, be the same throughout the State.

²**[Explanation:-** In this clause, the expression “population” means the population as ascertained at the last preceding census of which the relevant figures have been published:

Provided that the reference in this Explanation to the last preceding census of which the relevant figures have been published shall, until the relevant figures for the first census taken after the year ³[2026] have been published, be construed as a reference to the ⁴[2001] census.]

(3) Upon the completion of each census, the total number of seats in the Legislative Assembly of each State and the division of each State into territorial constituencies shall be readjusted by such authority and in such manner as Parliament may by law determine:

Provided that such readjustment shall not affect representation in the Legislative Assembly until the dissolution of the then existing Assembly:

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.9 (w.e.f. 1.11.1956).

2. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.29, for Explanation (w.e.f. 3.1.1977).

3. Substituted by the Constitution (Eighty-fourth Amendment) Act, 2001, s.5 for “2000” (w.e.f. 21.2.2002).

4. Substituted by the Constitution (Eighty-seventh Amendment) Act, 2003, s.4, for “1991” (w.e.f.22.6.2003). The figures “1991” were substituted for the original figures “1971” by the Constitution (Eighty-fourth Amendment) Act, 2001, s.5 (w.e.f. 21.2.2002).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

(2) క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశింపబడిన ఏదైనా శాసనము, దాని నిబంధనలను అమలుపరచుటకు అవసరమగు రాజ్యాంగ సవరణకైన నిబంధనలను కలిగి ఉండవలెను, మరియు పార్లమెంటు అవసరమని భావించు అనుబంధ, సందర్భానుసార, పర్యవసాన నిబంధనలను కూడా కలిగి ఉండవచ్చును.

(3) పైనచెప్పబడిన ఏ శాసనమును, 368వ ఆర్టికల్ నిమిత్తము ఈ రాజ్యాంగ సవరణగా భావింపరాదు.

¹[170. శాసనసభల కూర్పు:- (1) 333వ ఆర్టికల్లోని నిబంధనలకు లోబడి, ప్రతీ రాష్ట్ర శాసనసభ, ఆ రాష్ట్రములోని ప్రాదేశిక నియోజకవర్గముల నుండి ప్రత్యక్ష ఎన్నిక ద్వారా ఎంపిక చేయబడిన అయిదు వందల మందికి మించని, అరవై మందికి తక్కువకాని సభ్యులతో కూడి ఉండును.

(2) క్లాజ్ (1) నిమిత్తము దానిలోని ప్రతీ నియోజకవర్గపు జనాభాకు, ఆ రాష్ట్రము కేటాయించబడిన స్థానముల సంఖ్యకును గల నిష్పత్తి ఆచరణీయమైనంత మేరకు, రాష్ట్రమంతట ఒకే రీతిగ నుండునట్లు ప్రతీ రాష్ట్రమును ప్రాదేశిక నియోజకవర్గములుగా విభజింపవలెను.

²[విశదీకరణ:- ఈ క్లాజ్లో 'జనాభా' అను పదబంధమునకు, చిట్టచివరి జనాభా లెక్కల సేకరణకు సంబంధించిన అంకెలు ప్రచురింపబడిన జనగణలో నిర్ధారించిన జనసంఖ్య అని అర్థము:

అయితే ఈ విశదీకరణలో, చిట్ట చివరిది మరియు అందుకు సంబంధించిన అంకెలు ప్రచురింపబడినది అగు జనగణనకు గల నిర్దేశమును ³[2026వ] సంవత్సరము తరువాత చేయు మొదటి జనగణనకు సంబంధించిన అంకెలు ప్రచురింపబడు వరకు ⁴[2001వ] సంవత్సరపు జనగణనకు నిర్దేశించినట్లుగా అన్వయించుకొనవలెను.]

(3) ప్రతీ ఒక జనగణన పూర్తి అయిన తరువాత, ప్రతీ రాష్ట్ర శాసనసభలోని మొత్తము స్థానముల సంఖ్య మరియు ప్రతీ రాష్ట్రమును ప్రాదేశిక నియోజకవర్గములుగా విభజించుటను పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ధారించునట్టి అధికారిచే మరియు అట్టి రీతిలో, తిరిగి సర్దుబాటు చేయవలెను:

అయితే, అట్లు తిరిగి చేయబడిన సర్దుబాటు, అప్పుడు ఉనికిలో ఉన్న శాసనసభ రద్దగు వరకు ఆసభలోని ప్రాతినిధ్యమునకు ప్రభావం చూపరాదు:

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 9వ సెక్షన్ ద్వారా 1.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 29వ సెక్షన్ ద్వారా, మొదట ఉండిన విశదీకరణకు బదులుగా 3.1.1977 నుండి ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ఎనభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 2001 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా "2000"కు బదులుగా 21.02.2002 నుండి ఉంచబడినది.

4. రాజ్యాంగ (ఎనభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 2001, 5వ సెక్షన్ ద్వారా మొదట ఉన్న 1971 అంకెలకు బదులుగా '1991' అను అంకెలు 21.2.2002 నుండి ఉంచబడినవి తిరిగి రాజ్యాంగ (ఎనభై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా "1991" కొరకు బదులుగా 22.06.2003 నుండి ఉంచబడినది.

(Part VI. — The States)

¹[Provided further that such readjustment shall take effect from such date as the President may, by order, specify and until such readjustment takes effect, any election to the Legislative Assembly may be held on the basis of the territorial constituencies existing before such readjustment:

Provided also that until the relevant figures for the first census taken after the year ²[2026] have been published, it shall not be necessary to ³[readjust—

- (i) the total number of seats in the Legislative Assembly of each State as readjusted on the basis of the 1971 census; and
- (ii) the division of such State into territorial constituencies as may be readjusted on the basis of the ⁴[2001] census, under this clause.]

171. Composition of the Legislative Councils:- (1) The total number of members in the Legislative Council of a State having such a Council shall not exceed ⁵[one third] of the total number of members in the Legislative Assembly of that State:

Provided that the total number of members in the Legislative Council of a State shall in no case be less than forty.

(2) Until Parliament by law otherwise provides, the composition of the Legislative Council of a State shall be as provided in clause (3).

(3) Of the total number of members of the Legislative Council of a State—

(a) as nearly as may be, one-third shall be elected by electorates consisting of members of municipalities, district boards and such other local authorities in the State as Parliament may by law specify;

(b) as nearly as may be, one-twelfth shall be elected by electorates consisting of persons residing in the State who have been for at least three years graduates of any university in the territory of India or have been for at least three years in possession of qualifications prescribed by or under any law made by Parliament as equivalent to that of a graduate of any such university;

1. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.29 (w.e.f. 3.1.1977).

2. Substituted by the Constitution (Eighty-seventh Amendment) Act, 2003, s.4, for “1991”. The figures “1991” were substituted for the original figures “1971” by the Constitution (Eighty-fourth Amendment) Act, 2001, s.5 (w.e.f.21.2.2002).

3. Substituted by the Constitution (Eighty-fourth Amendment) Act, 2001, s.5, for certain words (w.e.f. 21.2.2002).

4. Substituted for the original figures “1971” by the Constitution (Eighty-fourth Amendment) Act, 2001, s.5 (w.e.f.21.2.2002).

5. Substituted by the Constitution (Seventh-Amendment) Act, 1956, s.10, for “one-fourth” (w.e.f.1.11.1956).

(భాగము VI - రాష్ట్రములు)

¹[అంతేకాక అట్లు తిరిగి చేయబడిన సర్దుబాటు, రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా నిర్దిష్టపరచునట్టి తేదీ నుండి అమలులోనికి వచ్చును మరియు అట్టి సర్దుబాటు అమలులోనికి వచ్చు వరకు ఆ శాసనసభకు చెందిన ఏ ఎన్నిక అయినను అట్టి సర్దుబాటునకు ముందు ఉన్న ప్రాదేశిక నియోజక వర్గముల ప్రాతిపదికపై జరుపవచ్చును:

²[అంతేకాక ఇంకనూ, ³[2026వ] సంవత్సరము తరువాత చేయబడు మొదటి జనగణనకు సంబంధించి అంకెలు ప్రచురింపబడు వరకు ఈ క్లాజ్ క్రింద

(i) ప్రతి ఒక రాష్ట్ర శాసన సభలోని స్థానముల మొత్తము సంఖ్యను 1971వ సంవత్సరపు జనగణన ప్రాతిపదికపై తిరిగి సర్దుబాటు చేయనవసరం లేదు; మరియు

(ii) ⁴[2001వ] సంవత్సరపు జనగణన ప్రాతిపదికపై తిరిగి సర్దుబాటు చేయబడినప్పటికినీ, రాష్ట్రములను ప్రాదేశిక నియోజకవర్గములుగా విభజించనవసరము లేదు.]

171. శాసన పరిషత్తుల కూర్పు:- (1) శాసన పరిషత్తుగల రాష్ట్రము యొక్క శాసన పరిషత్తులోని సభ్యుల మొత్తము సంఖ్య, ఆ రాష్ట్ర శాసనసభలోని సభ్యుల మొత్తము సంఖ్యలో ⁵[మూడవ వంతుకు] మించరాదు:

అయితే రాష్ట్ర శాసన పరిషత్తులోని సభ్యుల మొత్తము సంఖ్య ఏ సందర్భములోను నలభై మందికి తగ్గరాదు.

(2) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఇతర విధముగా పొందుబాటు చేయు వరకు, రాష్ట్ర శాసన పరిషత్తు యొక్క కూర్పు క్లాజ్ (3)లో పొందుపరచబడినట్లు ఉండును.

(3) రాష్ట్ర శాసన పరిషత్తులోని మొత్తము సభ్యులలో--

(ఎ) వీలయినంత వరకు మూడవ వంతు (1/3) మంది, రాష్ట్రములోని పురపాలక యొక్క జిల్లా బోర్డుల యొక్క మరియు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్దిష్టపరచు ఇతర స్థానిక అధికారుల యొక్క సభ్యులతో కూడిన ఓటర్లచే ఎన్నుకొనబడవలెను;

(బి) వీలైనంత వరకు పన్నెండవ వంతు (1/12) మంది కనీసము మూడు సంవత్సరములు భారతదేశ భూభాగములోని ఏదైనా విశ్వవిద్యాలయము యొక్క పట్టభద్రులుగా లేక పార్లమెంట్ చేసిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద కనీసము గత మూడు సంవత్సరములుగా అట్టి ఏదైనా విశ్వవిద్యాలయము యొక్క పట్టభద్రుని అర్హతలకు సమానమని నిర్ణయించినా అర్హతలను కలిగి ఉండి, ఆ రాష్ట్రములో నివసించు వ్యక్తులతో కూడిన ఓటర్లచే ఎన్నుకొనబడవలెను;

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 29వ సెక్షన్ ద్వారా 31.1.1977 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ ఎనభై నాలుగవ సవరణ చట్టము, 2001 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా గతంలో ఉన్న "1971"కి బదులుగా "1991" అను అంకెలు 21.02.2002 నుండి ఉంచబడినది తిరిగి రాజ్యాంగ (ఎనభై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 2003, యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా "1991"కి బదులుగా ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ఎనభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 2001 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా కొన్ని పదములకు బదులుగా 21.02.2002 నుండి ఉంచబడినవి.

4. రాజ్యాంగ (ఎనభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 2001, యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా గతంలో ఉన్న "1971"కి బదులుగా 21.2.2002 నుండి ఉంచబడినది.

5. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 10వ సెక్షన్ "నాలుగవ వంతుకు" బదులుగా 1.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

(Part VI. — The States)

(c) as nearly as may be, one-twelfth shall be elected by electorates consisting of persons who have been for at least three years engaged in teaching in such educational institutions within the State, not lower in standard than that of a secondary school, as may be prescribed by or under any law made by Parliament;

(d) as nearly as may be, one-third shall be elected by the members of the Legislative Assembly of the State from amongst persons who are not members of the Assembly;

(e) the remainder shall be nominated by the Governor in accordance with the provisions of clause (5).

(4) The members to be elected under sub-clauses (a), (b) and (c) of clause (3) shall be chosen in such territorial constituencies as may be prescribed by or under any law made by Parliament, and the elections under the said sub-clauses and under sub-clause (d) of the said clause shall be held in accordance with the system of proportional representation by means of the single transferable vote.

(5) The members to be nominated by the Governor under sub-clause (e) of clause (3) shall consist of persons having special knowledge or practical experience in respect of such matters as the following, namely:—

Literature, science, art, co-operative movement and social service.

172. Duration of State Legislatures:- (1) Every Legislative Assembly of every State, unless sooner dissolved, shall continue for ¹[five years] from the date appointed for its first meeting and no longer and the expiration of the said period of ¹[five years] shall operate as a dissolution of the Assembly:

Provided that the said period may, while a Proclamation of Emergency is in operation, be extended by Parliament by law for a period not exceeding one year at a time and not extending in any case beyond a period of six months after the Proclamation has ceased to operate.

(2) The Legislative Council of a State shall not be subject to dissolution, but as nearly as possible one-third of the members thereof shall retire as soon as may be on the expiration of every second year in accordance with the provisions made in that behalf by Parliament by law.

1. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.24 for the words "six years" (w.e.f. 6.9.1979). The words "six years" were substituted for the original words "five years" by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.30 (w.e.f.3.1.1977).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

(సి) వీలైనంత వరకు పన్నెండవ వంతు (1/12) మంది, పార్లమెంటు చేసిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద నిర్ణయించునట్లుగా, మాధ్యమిక (సెకండరీ) పాఠశాల స్థాయికి తక్కువకాని, ఆ రాష్ట్రము నందలి విద్యా సంస్థలలో కనీసము మూడేళ్ల పాటు బోధనలో నిమగ్నమైన వ్యక్తులతో కూడిన ఓటర్లచే ఎన్నుకొనబడవలెను;

(డి) వీలైనంత వరకు మూడవ వంతు (1/3) మంది, ఆ రాష్ట్ర శాసన సభ సభ్యులచే, ఆ సభలో సభ్యులు కానట్టి వ్యక్తుల నుండి ఎన్నుకొనవలెను;

(ఇ) మిగిలిన వారిని క్లాజ్ (5) యొక్క నిబంధనలనుసరించి గవర్నరుచే నామనిర్దేశము చేయబడవలెను.

(4) క్లాజ్ (3) యొక్క సబ్-క్లాజ్లు (ఎ), (బి), (సి)ల క్రింద ఎన్నుకొనబడవలసిన సభ్యులు, పార్లమెంటు చేసిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద నిర్ణయించబడు ప్రాదేశిక నియోజకవర్గముల నుండి ఎన్నుకొనబడవలెను. సదరు సబ్-క్లాజ్ల క్రిందను, సదరు క్లాజ్ యొక్క సబ్-క్లాజ్ (డి) క్రిందను జరుగు ఎన్నికలు, (సింగిల్ ట్రాన్స్ఫరబుల్ ఓటు) బదిలీ చేయగలిగిన ఒకే ఓటు ద్వారా దామాషా ప్రాతినిధ్య పద్ధతిననుసరించి జరుగవలెను:-

(5) క్లాజ్ (3) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (ఇ) క్రింద గవర్నరు నామనిర్దేశము చేయవలసిన సభ్యులు ఈ క్రింది వాటిని పోలిన విషయములందు విశేష జ్ఞానము లేక వ్యావహారికానుభవము కలిగిన వ్యక్తులై ఉండవలెను, అవేవనగా,

సాహిత్యము, విజ్ఞాన శాస్త్రము, కళ, సహకారోద్యమము మరియు సామాజిక సేవ.

172. రాష్ట్ర శాసన మండలాల కాలపరిమితి:- (1) ప్రతీ రాష్ట్రము యొక్క ప్రతి శాసన సభ, దాని మొదటి సమావేశమునకై నిర్ణయించిన తేదీ నుండి ¹[అయిదు సంవత్సరముల] వరకు, ఆలోచన రద్దు చేయబడితేనే తప్ప, కొనసాగవలెను, అంతకు మించి కొనసాగరాదు. సదరు ¹[అయిదు సంవత్సరముల] కాల వ్యవధి యొక్క ముగింపు ఆ శాసన సభ యొక్క రద్దుగా ఉండును:

అయితే, అత్యవసర పరిస్థితి గురించిన ప్రకటన అమలులో ఉన్నప్పుడు, సదరు కాలపరిమితిని పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఒకసారికి ఒక సంవత్సరమునకు మించకుండా పొడిగించవచ్చును. ఏ సందర్భములోనైనా, సదరు అత్యవసర పరిస్థితి యొక్క అమలు ఆగిపోయిన తరువాత ఆరు నెలలకు మించి ఆ శాసనసభ కొనసాగరాదు.

(2) రాష్ట్ర శాసన పరిషత్తు రద్దుకు లోనుకాదు. కాని పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఈ విషయములో చేయు నిబంధనలనుసరించి, శాసనపరిషత్తు సభ్యులలో మూడవ వంతు మంది సభ్యులు ప్రతీ రెండవ సంవత్సరము ముగిసిన మీదట వీలైనంత త్వరితముగా పదవి నుండి విరమించవలెను.

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 30వ సెక్షన్ ద్వారా “ఐదు సంవత్సరములు” అను పదములకు బదులుగా “ఆరు సంవత్సరములు” అను పదములు 3.1.1977 నుండి ఉంచబడి, రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 24వ సెక్షన్ ద్వారా “ఆరు సంవత్సరములు” అను పదములకు బదులుగా “ఐదు సంవత్సరములు” అను పదములు 6.9.1979 నుండి ఉంచబడినవి.

(Part VI. — The States)

173. Qualification for membership of the State Legislature:- A person shall not be qualified to be chosen to fill a seat in the Legislature of a State unless he—

¹[(a) is a citizen of India, and makes and subscribes before some person authorised in that behalf by the Election Commission an oath or affirmation according to the form set out for the purpose in the Third Schedule;]

(b) is, in the case of a seat in the Legislative Assembly, not less than twenty-five years of age and, in the case of a seat in the Legislative Council, not less than thirty years of age; and

(c) possesses such other qualifications as may be prescribed in that behalf by or under any law made by Parliament.

²[**174. Sessions of the State Legislature, prorogation and dissolution:-** (1) The Governor shall from time to time summon the House or each House of the Legislature of the State to meet at such time and place as he thinks fit, but six months shall not intervene between its last sitting in one session and the date appointed for its first sitting in the next session.

(2) The Governor may from time to time—

(a) prorogue the House or either House;

(b) dissolve the Legislative Assembly.]

175. Right of Governor to address and send messages to the House or Houses:- (1) The Governor may address the Legislative Assembly or, in the case of a State having a Legislative Council, either House of the Legislature of the State, or both Houses assembled together, and may for that purpose require the attendance of members.

1. Substituted by the Constitution (Sixteenth Amendment) Act, 1963, s.4 (w.e.f. 5.10.1963).

2. Substituted by the Constitution (First Amendment) Act, 1951, s.8 (w.e.f. 18.6.1951).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

173. రాష్ట్ర శాసన మండలి సభ్యత్వమునకు అర్హత:- ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలిలోని ఒక స్థానమును పూరించుటకై ఏ వ్యక్తినా-

¹[(ఎ) తాను భారతదేశ పౌరుడై ఉండి, ఎన్నికల కమీషనుచే ఈ విషయములో అధికారమిచ్చిన వ్యక్తి సమక్షమున, మూడవ షెడ్యూల్లో అందు నిమిత్తము పొందుపరచబడిన నమూనాననుసరించి ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ చేసి దానిపై సంతకము చేస్తేనే తప్ప;]

(బి) శాసన సభలోని స్థానము విషయములో ఇరవై ఐదు సంవత్సరముల వయస్సునకు తక్కువ కాకుండా మరియు, శాసన పరిషత్తులోని స్థానము విషయములో ముప్పై సంవత్సరముల వయస్సునకు తక్కువ కాకుండా, ఉంటేనే తప్ప; మరియు

(సి) పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేదా దాని క్రింద, ఈ విషయములో నిర్ణయించు ఇతర అర్హతలను కలిగి ఉంటేనే తప్ప;

ఎంపిక చేయబడుటకు అర్హుడుకాడు.

²[174. రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క సమావేశములు, వాయిదా మరియు రద్దు:- (1) గవర్నరు, ఆయా సమయములందు రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క సభలను లేక దాని ప్రతి ఒక సభను, ఆయన సబబని తలచినట్టి సమయము మరియు అట్టి స్థలమున, సమావేశమగుటకు ఆహ్వానించవలెను. కాని, దాని ఒక సమావేశములోని చివరి దినమునకు, దాని మరుసటి సమావేశములోని మొదటి దినమునకు నిర్ణయించిన తేదీకి మధ్య ఆరు నెలల వ్యవధికి మించరాదు.

(2) గవర్నరు ఆయా సమయములందు-

(ఎ) ఆ ఉభయ సభలను లేక ఆ సభలలోని ఏదైనా ఒకదానిని వాయిదా వేయవచ్చును;

(బి) శాసనసభను రద్దు చేయవచ్చును.]

175. సభ లేక సభలలో ప్రసంగించుటకు, వాటికి సందేశములను పంపుటకు గవర్నరుకు గల హక్కు:- (1) గవర్నరు, శాసన సభలోను లేక శాసన పరిషత్తు కూడా ఉన్న రాష్ట్రము విషయములో, శాసనమండలి యొక్క ఏదైనా సభలో లేదా ఉభయ సభల సంయుక్త సమావేశములో ప్రసంగించవచ్చును మరియు దాని నిమిత్తము సభ్యుల హాజరీని కోరవచ్చును.

1. రాజ్యాంగ (పదహారవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (ఎ)కు బదులుగా 5.10.1963 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (మొదటి సవరణ) చట్టము, 1951 యొక్క 8వ సెక్షన్ ద్వారా ఆర్టికల్ 174 బదులుగా 18.6.1951 నుండి ఉంచబడినది.

(Part VI. — The States)

(2) The Governor may send messages to the House or Houses of the Legislature of the State, whether with respect to a Bill then pending in the Legislature or otherwise, and a House to which any message is so sent shall with all convenient dispatch consider any matter required by the message to be taken into consideration.

176. Special address by the Governor:- (1) At the commencement of ¹[the first session after each general election to the Legislative Assembly and at the commencement of the first session of each year], the Governor shall address the Legislative Assembly or, in the case of a State having a Legislative Council, both Houses assembled together and inform the Legislature of the causes of its summons.

(2) Provision shall be made by the rules regulating the procedure of the House or either House for the allotment of time for discussion of the matters referred to in such address ²[***].

177. Rights of Ministers and Advocate-General as respects the Houses:- Every Minister and the Advocate-General for a State shall have the right to speak in, and otherwise to take part in the proceedings of, the Legislative Assembly of the State or, in the case of a State having a Legislative Council, both Houses, and to speak in, and otherwise to take part in the proceedings of, any committee of the Legislature of which he may be named a member, but shall not, by virtue of this article, be entitled to vote.

Officers of the State Legislature

178. The Speaker and Deputy Speaker of the Legislative Assembly:- Every Legislative Assembly of a State shall, as soon as may be, choose two members of the Assembly to be respectively Speaker and Deputy Speaker thereof and, so often as the office of Speaker or Deputy Speaker becomes vacant, the Assembly shall choose another member to be Speaker or Deputy Speaker, as the case may be.

179. Vacation and resignation of, and removal from, the offices of Speaker and Deputy Speaker:- A member holding office as Speaker or Deputy Speaker of an Assembly—

(a) shall vacate his office if he ceases to be a member of the Assembly;

(b) may at any time by writing under his hand addressed, if such member is the Speaker, to the Deputy Speaker, and if such member is the Deputy Speaker, to the Speaker, resign his office; and

1. Substituted by the Constitution (First Amendment) Act, 1951, s.8 “for every session” (w.e.f. 18.6.1951).

2. The words “and for the precedence of such discussion over other business of the House” omitted by the Constitution (First Amendment) Act, 1951, s.9 (w.e.f. 18.6.1951).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

(2) గవర్నరు, రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క సభ లేక సభలలో దేనికైనా, శాసన మండలిలో అప్పటికి పెండింగులోనున్న బిల్లును గురించి లేదా ఇతర విధముగా సందేశములను పంపవచ్చును మరియు ఏ సభకు ఆ విషయమును పరిశీలించమని సందేశము ద్వారా కోరబడినదో ఆ సభ ఆ విషయమును గురించి వీలైనంత త్వరితముగ పరిశీలించవలెను.

176. గవర్నరు యొక్క ప్రత్యేక ప్రసంగము:- (1) గవర్నరు, శాసనసభకు జరుగు ¹[ప్రతి సాధారణ ఎన్నికల తరువాతి మొదటి సమావేశము యొక్క ప్రారంభమున మరియు ప్రతి సంవత్సరము మొదటి సమావేశము యొక్క ప్రారంభమున] శాసన సభను లేక శాసన పరిషత్తును కూడ కలిగి ఉన్న రాష్ట్రము విషయములో ఉభయ సభల సంయుక్త సమావేశములందు ప్రసంగించి శాసనమండలిని సమావేశ పరచుట కొరకు గల కారణములను తెలియజేయుచు ప్రసంగించవలెను.

(2) ఒక సభ లేక ఉభయ సభల ప్రక్రియను క్రమబద్ధము చేయు నియమావళి ద్వారా, గవర్నరు తన ప్రసంగములో నిర్దేశించబడిన విషయములను చర్చించుటకైన సమయమున కేటాయించుటకు ²[***] నిబంధన చేయవలెను.

177. సభలకు సంబంధించి మంత్రులకు మరియు అడ్వకేట్ జనరల్ కు గల హక్కులు:- ఒక రాష్ట్రమునకు చెందిన ప్రతి మంత్రి మరియు అడ్వకేటు జనరలు, ఆ రాష్ట్ర శాసన సభలోను లేక శాసన పరిషత్తును కూడా కలిగి ఉన్న రాష్ట్రము విషయములో ఉభయ సభలలోను మాట్లాడుటకు, ఇతర విధముగా వాటి కార్యకలాపములలో పాల్గొనుటకు, మరియు ఆయన సభ్యుడుగ పేర్కొనబడిన శాసనమండలి యొక్క ఏ కమిటీలోనైనా మాట్లాడుటకు, ఇతర విధముగా దాని కార్యకలాపములలో పాల్గొనుటకు హక్కు కలిగి ఉండును, కాని ఈ ఆర్టికల్ ను పురస్కరించుకొని ఆయన దానిలో ఓటు చేయుటకు హక్కు కలిగి ఉండడు.

రాష్ట్ర శాసన మండలి అధికారులు

178. శాసనసభ యొక్క స్పీకరు మరియు డిప్యూటీ స్పీకరు:- ప్రతి రాష్ట్ర శాసనసభ వీలైనంత వెంటనే, ఆ సభ యొక్క సభ్యులలో ఇద్దరిని వరుసగా స్పీకరు మరియు డిప్యూటీ స్పీకరు పదవులకు ఎన్నుకొనవలెను మరియు స్పీకరు పదవిలో లేదా డిప్యూటీ స్పీకరు పదవిలో ఖాళీ ఏర్పడినప్పుడు, ఆ సభ మరొక సభ్యుడిని స్పీకరుగా లేక సందర్భానుసారముగా డిప్యూటీ స్పీకరుగా ఎన్నుకొనవలెను.

179. స్పీకరు లేక డిప్యూటీ స్పీకరు పదవిని ఖాళీ చేయుట మరియు ఆ పదవికి రాజీనామా ఇచ్చుట మరియు ఆ పదవి నుండి తొలగింపబడుట:- శాసనసభ యొక్క స్పీకరు లేక డిప్యూటీ స్పీకరు పదవియందున్న సభ్యుడు-

(ఎ) ఆ సభలోని తన సభ్యత్వమును కోల్పోయినచో తన పదవిని ఖాళీ చేయవలెను;

(బి) అట్టి సభ్యుడు స్పీకరైనచో డిప్యూటీ స్పీకరుకు, డిప్యూటీ స్పీకరైనచో స్పీకరుకు, తన చేతనలతో లేఖ వ్రాయుట ద్వారా ఎప్పుడైనను తన పదవికి రాజీనామా ఇవ్వవచ్చును; మరియు

1. రాజ్యాంగ (మొదటి సవరణ) చట్టము, 1951 ద్వారా "ప్రతియొక్క సభ" కు బదులుగా ఉంచబడినది.

2. అదే చట్టపు 9వ సెక్షన్ ద్వారా "మరియు సభ యొక్క ఇతర కార్యకలాపములపై అట్టి పూర్వత్వము" అను పదబంధములు వదిలి వేయబడినవి.

(Part VI. — The States)

(c) may be removed from his office by a resolution of the Assembly passed by a majority of all the then members of the Assembly:

Provided that no resolution for the purpose of clause (c) shall be moved unless at least fourteen days' notice has been given of the intention to move the resolution:

Provided further that, whenever the Assembly is dissolved, the Speaker shall not vacate his office until immediately before the first meeting of the Assembly after the dissolution.

180. Power of the Deputy Speaker or other person to perform the duties of the office of, or to act as, Speaker:- (1) While the office of Speaker is vacant, the duties of the office shall be performed by the Deputy Speaker or, if the office of Deputy Speaker is also vacant, by such member of the Assembly as the Governor may appoint for the purpose.

(2) During the absence of the Speaker from any sitting of the Assembly the Deputy Speaker or, if he is also absent, such person as may be determined by the rules of procedure of the Assembly, or, if no such person is present, such other person as may be determined by the Assembly, shall act as Speaker.

181. The Speaker or the Deputy Speaker not to preside while a resolution for his removal from office is under consideration:- (1) At any sitting of the Legislative Assembly, while any resolution for the removal of the Speaker from his office is under consideration, the Speaker, or while any resolution for the removal of the Deputy Speaker from his office is under consideration, the Deputy Speaker, shall not, though he is present, preside, and the provisions of clause (2) of article 180 shall apply in relation to every such sitting as they apply in relation to a sitting from which the Speaker or, as the case may be, the Deputy Speaker, is absent.

(2) The Speaker shall have the right to speak in, and otherwise to take part in the proceedings of, the Legislative Assembly while any resolution for his removal from office is under consideration in the Assembly and shall, notwithstanding anything in article 189, be entitled to vote only in the first instance on such resolution or on any other matter during such proceedings but not in the case of an equality of votes.

182. The Chairman and Deputy Chairman of the Legislative Council:- The Legislative Council of every State having such Council shall, as soon as may be, choose two members of the Council to be respectively Chairman and Deputy Chairman thereof and, so often as the office of Chairman or Deputy Chairman becomes vacant, the Council shall choose another member to be Chairman or Deputy Chairman, as the case may be.

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

(సి) ఆ సభలో అప్పుడు సభ్యులుగానున్న వారందరిలో అధిక సంఖ్యాకులచే పాస్ చేయబడిన ఆ సభ యొక్క తీర్మానము ద్వారా అతనిని పదవి నుండి తొలగింపబడవచ్చును:

అయితే, అట్టి తీర్మానమును ప్రవేశపెట్టాలనే ఉద్దేశము కలదని కనీసము పద్నాలుగు దినములకు ముందుగా నోటీసును ఇస్తే తప్ప, క్లాజ్ (సి) క్రింది అటువంటి ఏ తీర్మానమును ప్రవేశపెట్టరాదు:

అంతేగాక, శాసన సభ రద్దయినపుడు, అట్టి రద్దు అనంతరము జరుగు ఆ సభ యొక్క మొదటి సమావేశమునకు ముందు వరకు స్పీకరు తన పదవిని ఖాళీ చేయరాదు.

180. స్పీకరు పదవికి చెందిన విధులను నిర్వహించుటకు లేదా స్పీకరుగా వ్యవహరించుటకు, డిప్యూటీ స్పీకరు, లేక ఇతర వ్యక్తికిగల అధికారము:- (1) స్పీకరు పదవి ఖాళీగా ఉన్నప్పుడు, స్పీకరు పదవికి చెందిన విధులను డిప్యూటీ స్పీకరు లేక డిప్యూటీ స్పీకరు పదవి కూడా ఖాళీగా ఉన్నచో దాని నిమిత్తము గవర్నరు నియమించిన సభలోని అట్టి సభ్యుడు, నిర్వహించవలెను.

(2) ఆ సభ యొక్క ఏదైనా సమావేశమునందు స్పీకరు హాజరులో లేనప్పుడు డిప్యూటీ స్పీకరు, లేక డిప్యూటీ స్పీకరు కూడా హాజరులో లేనప్పుడు ఆ సభ యొక్క ప్రక్రియా నియమావళిచే నిర్ధారణ చేయబడు వ్యక్తి, లేక అట్టి ఏ వ్యక్తియు హాజరు లేనప్పుడు, ఆ సభచే నిర్ధారణ చేయబడు ఎవరైనా ఇతర వ్యక్తి, స్పీకరుగా వ్యవహరించవలెను.

181. స్పీకరు లేక డిప్యూటీ స్పీకరును పదవి నుండి తొలగించు తీర్మానముపై చర్చ జరుగుతున్నప్పుడు ఆయన అధ్యక్షత వహించకుండుట:- (1) స్పీకరును పదవి నుండి తొలగించు తీర్మానంపై చర్చ జరుగుతున్నప్పుడు స్పీకరు లేక డిప్యూటీ స్పీకరును పదవి నుండి తొలగించు తీర్మానంపై చర్చ జరుగుతున్నప్పుడు డిప్యూటీ స్పీకరు, శాసనసభ యొక్క ఏదైనా సమావేశమునందు ఆయన హాజరై ఉన్నప్పటికీ అధ్యక్షత వహించరాదు అట్టి ప్రతీ సమావేశమునకు 180వ ఆర్టికల్లోని క్లాజ్ (2) యొక్క నిబంధనలు వర్తించినట్లుగానే, స్పీకరు లేక డిప్యూటీ స్పీకరు హాజరులో లేనట్టి సమావేశమునకు కూడ వర్తించును.

(2) స్పీకరును పదవి నుండి తొలగించు తీర్మానంపై శాసనసభలో చర్చ జరుగుతున్నప్పుడు ఆ సభలో మాట్లాడుటకు మరియు ఇతర విధముగా దాని కార్యకలాపములలో పాల్గొనుటకు, స్పీకరు హక్కు కలిగి ఉండును మరియు 189వ ఆర్టికల్లో ఏమున్నప్పటికీ, అట్టి తీర్మానము పై లేదా, ఆ కార్యకలాపములో ఏదైనా ఇతర విషయముపైగాని, మొదటి సారి మాత్రమే ఓటు చేయుటకు ఆయనకు హక్కు ఉండును; కాని ఓట్లు సమానమైన సందర్భములో ఓటు చేయుటకు ఆయనకు హక్కు ఉండరాదు.

182. శాసన పరిషత్తు యొక్క చైర్మను మరియు డిప్యూటీ చైర్మను:- శాసన పరిషత్తు గల ప్రతీ రాష్ట్రము యొక్క శాసన పరిషత్తు, వీలైనంత వెంటనే ఆ పరిషత్తు యొక్క సభ్యులలో ఇద్దరిని వరుసగా చైర్మను మరియు డిప్యూటీ చైర్మను పదవులకు ఎన్నుకొనవలెను మరియు చైర్మను పదవిలో లేదా డిప్యూటీ చైర్మను పదవిలోగాని ఖాళీ ఏర్పడినపుడు, ఆ పరిషత్తు ఇంకొక సభ్యుడిని చైర్మనుగా లేదా సందర్భానుసారముగా డిప్యూటీ చైర్మనుగా ఎన్నుకొనవలెను.

(Part VI. — The States)

183. Vacation and resignation of, and removal from, the offices of Chairman and Deputy Chairman:- A member holding office as Chairman or Deputy Chairman of a Legislative Council —

(a) shall vacate his office if he ceases to be a member of the Council;

(b) may at any time by writing under his hand addressed, if such member is the Chairman, to the Deputy Chairman, and if such member is the Deputy Chairman, to the Chairman, resign his office; and

(c) may be removed from his office by a resolution of the Council passed by a majority of all the then members of the Council:

Provided that no resolution for the purpose of clause (c) shall be moved unless at least fourteen days' notice has been given of the intention to move the resolution.

184. Power of the Deputy Chairman or other person to perform the duties of the office of, or to act as, Chairman:- (1) While the office of Chairman is vacant, the duties of the office shall be performed by the Deputy Chairman or, if the office of Deputy Chairman is also vacant, by such member of the Council as the Governor may appoint for the purpose.

(2) During the absence of the Chairman from any sitting of the Council the Deputy Chairman or, if he is also absent, such person as may be determined by the rules of procedure of the Council, or, if no such person is present, such other person as may be determined by the Council, shall act as Chairman.

185. The Chairman or the Deputy Chairman not to preside while a resolution for his removal from office is under consideration:- (1) At any sitting of the Legislative Council, while any resolution for the removal of the Chairman from his office is under consideration, the Chairman, or while any resolution for the removal of the Deputy Chairman from his office is under consideration, the Deputy Chairman, shall not, though he is present, preside, and the provisions of clause (2) of article 184 shall apply in relation to every such sitting as they apply in relation to a sitting from which the Chairman or, as the case may be, the Deputy Chairman is absent.

(2) The Chairman shall have the right to speak in, and otherwise to take part in the proceedings of, the Legislative Council while any resolution for his removal from office is under consideration in the Council and shall, notwithstanding anything in article 189, be entitled to vote only in the first instance on such resolution or on any other matter during such proceedings but not in the case of an equality of votes.

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

183. ఛైర్మను లేక డిప్యూటీ ఛైర్మను పదవిని ఖాళీ చేయుట, ఆ పదవికి రాజీనామా ఇచ్చుట మరియు ఆ పదవి నుండి తొలగించబడుట:- శాసన పరిషత్తు యొక్క ఛైర్మన్ పదవియందున్న లేక డిప్యూటీ ఛైర్మన్ పదవియందున్న సభ్యుడు-

(ఎ) పరిషత్తులో తన సభ్యత్వమును కోల్పోయినచో తన పదవి ఖాళీ చేయవలెను;

(బి) అట్టి సభ్యుడు, ఛైర్మన్ అయినచో డిప్యూటీ ఛైర్మన్కు, డిప్యూటీ ఛైర్మన్ అయినచో ఛైర్మనుకు తన చేద్రాలుతో లేఖ వ్రాయుట ద్వారా విప్పుడైనను తన పదవికి రాజీనామా ఇవ్వవచ్చును; మరియు

(సి) ఆ పరిషత్తులో అప్పుడు సభ్యులుగా ఉన్న వారందరిలో అధిక సంఖ్యాకులచే పాస్ చేయబడిన ఆ పరిషత్తు యొక్క తీర్మానము ద్వారా పదవి నుండి తొలగింపబడవచ్చును:

అయితే అట్టి తీర్మానమును ప్రవేశపెట్టాలనే ఉద్దేశము కలదని కనీసము పద్నాలుగు దినములకు ముందుగా నోటీసును ఇస్తేనే తప్ప, క్లాజ్ (సి) నిమిత్తమైన తీర్మానమేదియు, ప్రవేశపెట్టరాదు.

184. ఛైర్మను పదవికి చెందిన విధులను నిర్వహించుటకు లేదా ఛైర్మన్గా వ్యవహరించుటకు, డిప్యూటీ ఛైర్మన్ లేక ఇతర వ్యక్తికి గల అధికారము:- (1) ఛైర్మన్ పదవి ఖాళీగ ఉన్నప్పుడు, ఛైర్మను పదవికి చెందిన విధులు డిప్యూటీ ఛైర్మను, లేక డిప్యూటీ ఛైర్మన్ పదవి కూడ ఖాళీగా ఉన్నచో దాని నిమిత్తము గవర్నరు నియమించిన పరిషత్తు సభ్యుడు నిర్వహించవలెను.

(2) ఆ పరిషత్తు యొక్క ఏదైనా సమావేశమునందు ఛైర్మన్ హాజరులో లేనప్పుడు డిప్యూటీ ఛైర్మను లేక డిప్యూటీ ఛైర్మను కూడా హాజరులో లేనప్పుడు ఆ పరిషత్తు యొక్క ప్రక్రియా నియమావళిచే నిర్ధారణ చేయబడు వ్యక్తి, లేక అట్టి ఏ వ్యక్తియు హాజరు లేనప్పుడు పరిషత్తుచే నిర్ధారణ చేయబడు ఎవరైనా ఇతర వ్యక్తి ఛైర్మనుగా వ్యవహరించవలెను.

185. ఛైర్మను లేక డిప్యూటీ ఛైర్మనును పదవి నుండి తొలగించు తీర్మానముపై చర్చ జరుగుతున్నప్పుడు ఆయన అధ్యక్షత వహించకుండుట:- (1) ఛైర్మనును పదవి నుండి తొలగించు తీర్మానముపై చర్చ జరుగుతున్నప్పుడు ఛైర్మను, లేక డిప్యూటీ ఛైర్మనును పదవి నుండి తొలగించు తీర్మానముపై చర్చ జరుగుతున్నప్పుడు డిప్యూటీ ఛైర్మను, శాసన పరిషత్తు యొక్క ఏదైనా సమావేశము నందు ఆయన హాజరై ఉన్నప్పటికీ అధ్యక్షత వహించరాదు మరియు అట్టి ప్రతి సమావేశమునకు 184వ ఆర్టికల్లోని క్లాజ్ (2) యొక్క నిబంధనలు వర్తించునట్లుగానే, ఛైర్మను లేక డిప్యూటీ ఛైర్మను హాజరులో లేనట్టి సమావేశమునకు కూడా వర్తించును.

(2) ఛైర్మనును పదవి నుండి తొలగించు తీర్మానంపై శాసన పరిషత్తులో చర్చ జరుగుతున్నప్పుడు ఆ పరిషత్తులో మాట్లాడుటకు, ఇతర విధముగా దాని కార్యకలాపములలో పాల్గొనుటకును ఛైర్మను హక్కు కలిగి ఉండును, మరియు 189వ ఆర్టికల్లో ఏమున్నప్పటికీ, అట్టి తీర్మానముపై లేదా ఆ కార్యకలాపములో ఏదైనా ఇతర విషయముపైగాని మొదటి సారి మాత్రమే ఓటు చేయుటకు ఆయనకు హక్కు ఉండును. కాని ఓట్లు సమానమై ఉన్న సందర్భములో ఓటు చేయుటకు ఆయనకు హక్కు ఉండదు.

(Part VI. — The States)

186. Salaries and allowances of the Speaker and Deputy Speaker and the Chairman and Deputy Chairman:- There shall be paid to the Speaker and the Deputy Speaker of the Legislative Assembly, and to the Chairman and the Deputy Chairman of the Legislative Council, such salaries and allowances as may be respectively fixed by the Legislature of the State by law and, until provision in that behalf is so made, such salaries and allowances as are specified in the Second Schedule.

187. Secretariat of State Legislature:- (1) The House or each House of the Legislature of a State shall have a separate secretarial staff:

Provided that nothing in this clause shall, in the case of the Legislature of a State having a Legislative Council, be construed as preventing the creation of posts common to both Houses of such Legislature.

(2) The Legislature of a State may by law regulate the recruitment, and the conditions of service of persons appointed, to the secretarial staff of the House or Houses of the Legislature of the State.

(3) Until provision is made by the Legislature of the State under clause (2), the Governor may, after consultation with the Speaker of the Legislative Assembly or the Chairman of the Legislative Council, as the case may be, make rules regulating the recruitment, and the conditions of service of persons appointed, to the secretarial staff of the Assembly or the Council, and any rules so made shall have effect subject to the provisions of any law made under the said clause.

Conduct of Business

188. Oath or affirmation by members:- Every member of the Legislative Assembly or the Legislative Council of a State shall, before taking his seat, make and subscribe before the Governor, or some person appointed in that behalf by him, an oath or affirmation according to the form set out for the purpose in the Third Schedule.

189. Voting in Houses, power of Houses to act notwithstanding vacancies and quorum:- (1) Save as otherwise provided in this Constitution, all questions at any sitting of a House of the Legislature of a State shall be determined by a majority of votes of the members present and voting, other than the Speaker or Chairman, or person acting as such.

The Speaker or Chairman, or person acting as such, shall not vote in the first instance, but shall have and exercise a casting vote in the case of an equality of votes.

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

186. స్పీకరు, డిప్యూటీ స్పీకరు మరియు చైర్మను, డిప్యూటీ చైర్మను యొక్క జీతములు మరియు భత్యములు:- శాసన సభ యొక్క స్పీకరుకు, డిప్యూటీ స్పీకరుకు, మరియు శాసన పరిషత్తు యొక్క చైర్మను, డిప్యూటీ చైర్మనుకు, వరుసగా వారికి ఆ రాష్ట్ర శాసన మండలి శాసనము ద్వారా నిర్ణయించిన జీతములు, భత్యములు చెల్లించవలెను, మరియు ఈ విషయములో అట్లు నిబంధన చేయునంత వరకు రెండవ షెడ్యూల్లో నిర్దిష్టపరచబడిన జీతములు మరియు భత్యములను చెల్లించవలెను.

187. రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క సచివాలయము:- (1) రాష్ట్ర శాసన మండలిలోని శాసన సభ లేక శాసన పరిషత్తుకు వేరువేరుగ సచివాలయ సిబ్బంది ఉండవలెను:

అయితే, ఈ క్లాజ్లో ఉన్నదేదియు, శాసన పరిషత్తు గల రాష్ట్ర శాసనమండలి విషయములో, అట్టి శాసనమండలి యొక్క ఉభయ సభలకు చెందు ఉమ్మడి పదవులను సృష్టించుటను నివారించునదిగా అన్వయించరాదు.

(2) రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క సభ, లేక సభల, సచివాలయ సిబ్బంది యొక్క భర్తీని, మరియు ఆ సిబ్బందిలో నియమించబడిన వ్యక్తుల సేవా షరతులను, ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా క్రమబద్ధము చేయవచ్చును.

(3) క్లాజ్ (2) క్రింద రాష్ట్ర శాసన మండలి నిబంధన చేయునంత వరకు, గవర్నరు, శాసన సభ యొక్క స్పీకరుతో లేక సందర్భానుసారముగ శాసన పరిషత్తు యొక్క చైర్మనుతో సంప్రదించి, ఆ సభకు లేక పరిషత్తుకు చెందిన సచివాలయ సిబ్బంది యొక్క భర్తీని మరియు ఆ సిబ్బందిలో నియమించబడిన వ్యక్తుల సేవా షరతులను క్రమబద్ధము చేయు నియమావళిని చేయవచ్చును; మరియు అట్లు చేయబడిన ఏదైనా నియమావళి, సదరు క్లాజ్ క్రింద చేయబడు ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, ప్రభావము కలిగి ఉండును.

కార్యకలాప నిర్వహణ

188. సభ్యులచే ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ:- రాష్ట్ర శాసనసభ యొక్క లేక శాసన పరిషత్తు యొక్క ప్రతీ సభ్యుడు, తన స్థానమును స్వీకరించుటకు ముందు గవర్నరు సమక్షమున లేదా ఈ విషయములో ఆయనచే నియమించబడిన వ్యక్తి సమక్షమునగాని, మూడవ షెడ్యూల్లో దాని నిమిత్తము పొందుపరచబడిన నమూనానుసరించి, ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ చేసి దానిపై సంతకము చేయవలెను.

189. సభలలో ఓటింగు, ఖాళీలున్నప్పటికి వ్యవహరించుటకు సభలకు గల అధికారము మరియు కోరము:-

(1) ఈ రాజ్యాంగంలో ఇతర విధముగా పొందుబాటు చేసినట్లు తప్ప, రాష్ట్ర శాసనమండలిలోని సభల యొక్క సమావేశములోని అన్ని ప్రశ్నలు స్పీకరు లేక చైర్మను లేక వారి స్థానములో వ్యవహరించుచున్న వ్యక్తి మినహా, హాజరై ఉండి ఓటు చేయు సభ్యులలో అధిక సంఖ్యాకుల ఓట్ల ద్వారా నిర్ధారణ చేయబడవలెను.

స్పీకరు లేక చైర్మను లేక ఆ స్థానములో వ్యవహరించుచున్న వ్యక్తి మొదటనే ఓటు చేయరాదు; కాని ఓట్లు సమానమై ఉండినపుడు ఆయన నిర్ణయాత్మక ఓటును కలిగి ఉండవలెను మరియు అట్టి ఓటు వేయవలెను.

(Part VI. — The States)

(2) A House of the Legislature of a State shall have power to act notwithstanding any vacancy in the membership thereof, and any proceedings in the Legislature of a State shall be valid notwithstanding that it is discovered subsequently that some person who was not entitled so to do sat or voted or otherwise took part in the proceedings.

(3) Until the Legislature of the State by law otherwise provides, the quorum to constitute a meeting of a House of the Legislature of a State shall be ten members or one-tenth of the total number of members of the House, whichever is greater.

(4) If at any time during a meeting of the Legislative Assembly or the Legislative Council of a State there is no quorum, it shall be the duty of the Speaker or Chairman, or person acting as such, either to adjourn the House or to suspend the meeting until there is a quorum.

Disqualifications of Members

190. Vacation of seats:- (1) No person shall be a member of both Houses of the Legislature of a State and provision shall be made by the Legislature of the State by law for the vacation by a person who is chosen a member of both Houses of his seat in one house or the other.

(2) No person shall be a member of the Legislatures of two or more States specified in the First Schedule and if a person is chosen a member of the Legislatures of two or more such States, then, at the expiration of such period as may be specified in rules¹ made by the President, that person's seat in the Legislatures of all such States shall become vacant, unless he has previously resigned his seat in the Legislatures of all but one of the States.

(3) If a member of a House of the Legislature of a State—

(a) becomes subject to any of the disqualifications mentioned in ²[clause (1) or clause (2) of article 191]; or

1. See the Prohibition of Simultaneous Membership Rules, 1950 published by the Ministry of Law notification No.F.46/50-C, dated the 26th January, 1950, Gazette of India, Extraordinary, p.678.

2. Substituted by the Constitution (Fifty-Second Amendment) Act, 1985, s.4, for "clause (1) of article 191" (w.e.f. 1.3.1985).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

(2) రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క సభలలోని సభ్యుల స్థానములలో ఏదైనా ఖాళీ ఉన్నప్పటికిని, ఆ సభలను నిర్వహించు అధికారమును కలిగి ఉండును మరియు రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క ఏవైనా కార్యకలాపములకు వచ్చుటకు లేక ఓటు చేయుటకు లేక ఇతర విధముగా పాల్గొనుటకు హక్కును కలిగి ఉండని ఎవరైనా వ్యక్తి ఆ కార్యకలాపములకు వచ్చెనని లేక ఓటు చేసెనని లేక ఇతర విధంగా పాల్గొనెననిగాని, ఆ తరువాత కనుగొనబడినప్పటికిని, ఆ కార్యకలాపములు చెల్లుబాటుగును.

(3) రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా ఇతర విధముగా నిబంధన చేయునంత వరకు, రాష్ట్ర శాసనమండలిలోని ఒక సభ సమావేశమునకై కావలసిన కోరము పది మంది సభ్యులుగా లేక ఆ సభలోని మొత్తము సభ్యుల సంఖ్యలో పదవ వంతు ($1/10$), వీటిలో ఏది ఎక్కువగా ఉండునో అది కోరముగా ఉండును.

(4) రాష్ట్ర శాసనసభ యొక్క లేక శాసన మండలి యొక్క సమావేశములందు ఎప్పుడైనా కోరము లేనిచో, కోరము సమకూరు వరకు ఆ సభను తాత్కాలికముగా వాయిదా వేయుట లేక ఆ సమావేశమును నిలిపి ఉంచుట స్పీకరు లేక చైర్మను లేక అట్లు ఆ స్థానమున వ్యవహరించు వ్యక్తి యొక్క కర్తవ్యమై ఉండును.

సభ్యుల అనర్హతలు

190. స్థానములను ఖాళీ చేయుట:- (1) ఒకే వ్యక్తి రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఉభయ సభలలో సభ్యుడై ఉండరాదు ఉభయ సభలకు సభ్యుడుగ ఎంపిక చేయబడిన వ్యక్తి, ఆ ఉభయ సభలలో ఒక దానిలోని స్థానమును ఖాళీ చేయుటకు రాష్ట్ర శాసనమండలిచే శాసనము ద్వారా నిబంధన చేయవలెను.

(2) ఒకే వ్యక్తి, మొదటి షెడ్యూల్లో నిర్దిష్టపరచబడిన రెండు లేక అంతకు మించిన రాష్ట్ర శాసన మండలులలో సభ్యుడై ఉండరాదు. ఏ వ్యక్తైనా అట్లు రెండు లేక అంతకు మించిన రాష్ట్ర శాసన మండలులకు సభ్యుడుగ ఎంపిక చేయబడినచో, ఆ రాష్ట్రములలోని ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలిలో తప్ప మిగతా రాష్ట్ర శాసన మండలులలో తన స్థానమునకు అంతకు ముందు రాజీనామా ఇచ్చి ఉంటేనే తప్ప, రాష్ట్రపతిచే చేయబడిన ¹[నియమావళి] యందు నిర్దిష్టపరచబడు కాలావధి ముగియగనే అట్టి మిగతా అన్నీ రాష్ట్ర శాసన మండలులలోని ఆ వ్యక్తి యొక్క స్థానము ఖాళీ అగును.

(3) ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలిలోని ఒక సభలోని సభ్యుడెవరైనా-

(ఎ) ²[ఆర్టికల్ 191లోని క్లాజ్ (1) లేక (2)లో] పేర్కొనబడిన అనర్హతలలో దేనికైనను లోనైనచో; లేక

1. ఏకకాల సభ్యత్వ నిషేధ నియమములు, 1950 కొరకు 26.1.1950వ తేదీ నాటి న్యాయమంత్రిత్వ శాఖ అధిసూచన నెం.ఎఫ్ 46/50-సీ, భారత ప్రభుత్వ అసాధారణ గెజెట్ పేజీ 678లో చూడుము.

2. రాజ్యాంగ (యాభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1985 యొక్క 4వ ద్వారా 191వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1) బదులుగా 1.3.1985 నుండి ఉంచబడినది.

(Part VI. — The States)

¹[(b) resigns his seat by writing under his hand addressed to the speaker or the Chairman, as the case may be, and his resignation is accepted by the Speaker or the Chairman, as the case may be, his seat shall thereupon become vacant:]

²[Provided that in the case of any resignation referred to in sub-clause (b), if from information received or otherwise and after making such inquiry as he thinks fit, the Speaker or the Chairman, as the case may be, is satisfied that such resignation is not voluntary or genuine, he shall not accept such resignation.]

(4) If for a period of sixty days a member of a House of the Legislature of a State is without permission of the House absent from all meetings thereof, the House may declare his seat vacant:

Provided that in computing the said period of sixty days no account shall be taken of any period during which the House is prorogued or is adjourned for more than four consecutive days.

191. Disqualifications for membership:- (1) A person shall be disqualified for being chosen as, and for being, a member of the Legislative Assembly or Legislative Council of a State—

³[(a) if he holds any office of profit under the Government of India or the Government of any State specified in the First Schedule, other than an office declared by the Legislature of the State by law not to disqualify its holder;]

(b) if he is of unsound mind and stands so declared by a competent court;

(c) if he is an undischarged insolvent;

(d) if he is not a citizen of India, or has voluntarily acquired the citizenship of a foreign State, or is under any acknowledgment of allegiance or adherence to a foreign State;

(e) if he is so disqualified by or under any law made by Parliament.

1. Substituted by the Constitution (Thirty-third Amendment) Act, 1974, s.3, for sub-clause (b) (w.e.f. 19.5.1974).

2. Inserted by the Constitution (Thirty-third Amendment) Act, 1974, s.3, for sub-clause (b) (w.e.f. 19.5.1974).

3. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.32 to read as “(a) if he holds any such office of profit under the Government of India or the Government of any State specified in the First Schedule as is declared by Parliament by law to disqualify its holder” (date yet to be notified).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

¹[(బి) స్పీకరుకు లేక సందర్భానుసారముగ చైర్మనుకు తన సంతకముతో లేఖ వ్రాయుట ద్వారా తన స్థానమునకు రాజీనామా ఇచ్చుట మరియు, అట్టి రాజీనామాను స్పీకరు, లేక సందర్భానుసారముగ చైర్మన్ ఆమోదించినచో,] అటుపై అతని స్థానము ఖాళీ అగును:

²[అయితే, సబ్-క్లాజ్ (బి)లో నిర్దేశించబడిన ఏదైనా రాజీనామా విషయములో, స్పీకరు లేక సందర్భానుసారముగా చైర్మను తనకు అందిన సమాచారమునుబట్టి లేదా ఇతర విధముగా తాను సబబని తలచునట్టి పరిశీలన జరిపిన తరువాత ఆ రాజీనామా స్వచ్ఛందముగా చేసినదికాదని లేక నిజమైనదికాదని అభిప్రాయపడినచో ఆయన అట్టి రాజీనామాను ఆమోదించరాదు.]

(4) రాష్ట్ర శాసన మండలిలోని ఏ సభ సభ్యుడైనా, ఆ సభ యొక్క అనుమతి లేకుండా అరవై దినముల సమయం వరకు దాని సమావేశములన్నింటికి హాజరు కానిచో, ఆయన స్థానము ఖాళీయైనట్లు ఆ సభ ప్రకటించవచ్చును:

అయితే, సదరు అరవై దినముల కాలావధిని లెక్కించుటలో ఆ సభను నిరవధికంగా వాయిదా వేయబడి ఉన్న, లేక వరుసగా నాలుగు దినములకు మించి వాయిదా వేయబడిన ఏదైనా కాలావధిని లెక్కింపరాదు.

191. సభ్యత్వమునకు అనర్హతలు:- (1) ఒక వ్యక్తి రాష్ట్ర శాసనసభ యొక్క లేక శాసన పరిషత్తు యొక్క సభ్యుడుగా ఎంపిక చేయబడుటకు, మరియు అట్టి సభ్యుడుగా ఉండుటకు ఈ క్రింది పరిస్థితులలో అనర్హుడు అగును:

³[(ఎ) భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేదా మొదటి షెడ్యూల్లో నిర్దిష్టపరచబడిన ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద ఏదైనా లాభదాయకమైన పదవిలో ఉన్న ఒక వ్యక్తికి అనర్హత కలుగదని రాష్ట్ర శాసన మండలిచే శాసనము ద్వారా ప్రకటింపబడినచో, ఆ పదవి కానట్టి ఇతర ఏ లాభాయుత పదవిలోనైనా అతడున్నచో;]

(బి) అతడు మతిస్థిమితం లేనివాడు ఉండి అట్లని సమర్థ న్యాయస్థానముచే ప్రకటింపబడినచో;

(సి) అతడు విముక్తికాని దివాలాదారైనచో;

(డి) అతడు భారతదేశ పౌరుడు కానిచో, లేక విదేశీ పౌరత్వమును తనంత తానుగా పొంది ఉన్నచో, లేక ఏదైనా విదేశము పట్ల విధేయతను లేక కట్టుబడి ఉండుటకు ఒప్పుకొన్నచో;

(ఇ) పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేదా దాని క్రింద అతడు అట్లు అనర్హుడిగా చేయబడినచో.

1. రాజ్యాంగ (ముప్పై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1974 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా సబ్-క్లాజ్ (బి)కి బదులుగా 19.5.1974 నుండి ఉంచబడినది.

2. అదే చట్టపు 3వ సెక్షన్ ద్వారా 19.5.1974 నుండి చొప్పించబడినది.

3. రాజ్యాంగ (42వ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 32వ సెక్షన్ ద్వారా బదులుగాపై విధముగా ఉంచబడినది (తేదీ ఇంకనూ అధిసూచించబడలేదు).

(Part VI. — The States)

¹[**Explanation:-** For the purposes of this clause], a person shall not be deemed to hold an office of profit under the Government of India or the Government of any State specified in the First Schedule by reason only that he is a Minister either for the Union or for such State.

²[(2) A person shall be disqualified for being a member of the Legislative Assembly or Legislative Council of a State if he is so disqualified under the Tenth Schedule.]

³[**192. Decision on questions as to disqualifications of members:-** (1) If any question arises as to whether a member of a House of the Legislature of a State has become subject to any of the disqualifications mentioned in clause (1) of article 191, the question shall be referred for the decision of the Governor and his decision shall be final.

(2) Before giving any decision on any such question, the Governor shall obtain the opinion of the Election Commission and shall act according to such opinion.]

193. Penalty for sitting and voting before making oath or affirmation under article 188 or when not qualified or when disqualified:- If a person sits or votes as a member of the Legislative Assembly or the Legislative Council of a State before he has complied with the requirements of article 188, or when he knows that he is not qualified or that he is disqualified for membership thereof, or that he is prohibited from so doing by the provisions of any law made by Parliament or the Legislature of the State, he shall be liable in respect of each day on which he so sits or votes to a penalty of five hundred rupees to be recovered as a debt due to the State.

Powers, Privileges and Immunities of State Legislatures and their Members

194. Powers, privileges, etc., of the Houses of Legislatures and of the members and committees thereof:- (1) Subject to the provisions of this Constitution and to the rules and standing orders regulating the procedure of the Legislature, there shall be freedom of speech in the Legislature of every State.

1. Substituted by the Constitution (Fifty-Second Amendment) Act, 1985, s.5, for “(2) the purposes of this article” (w.e.f. 1.3.1985).

2. Inserted by *ibid*.

3. Article 192 has been successively substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.33 (w.e.f. 3.1.1977) and the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.25 to read as above (w.e.f. 20.6.1979).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

¹[విశదీకరణ: ఈ క్లాజ్ నిమిత్తము] ఒక వ్యక్తి కేంద్రమునందు లేక మొదటి పెడ్యూల్లో నిర్దిష్టపరచబడియున్న ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క మంత్రిగానున్న కారణమునుబట్టి మాత్రమే భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేక అట్టి ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద లాభాయుతమైన పదవియందున్నట్లు భావింపరాదు.

²[(2) పదవ పెడ్యూల్ క్రింద ఒక వ్యక్తి అనర్హుడైనచో రాష్ట్రము యొక్క శాసన సభ లేక శాసన పరిషత్తు సభ్యుడుగా ఉండుటకు అనర్హుడగును.]

³[192. సభ్యుల అనర్హతలను గురించిన ప్రశ్నలపై నిర్ణయము:- (1) రాష్ట్ర శాసనమండలిలోని ఏ సభ సభ్యుడైనా, 191వ ఆర్డికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లో పేర్కొనబడిన అనర్హతలలో దేనికైనా లోనయినాడా అను ప్రశ్న ఉత్పన్నమైనచో, ఆ ప్రశ్న గవర్నరు నిర్ణయమునకై నిర్దేశింపవలెను మరియు దానిపై ఆయన నిర్ణయము అంతిమమైనదై ఉండును.

(2) అట్టి ఏదైనా ప్రశ్నపై నిర్ణయించుటకు ముందు, గవర్నరు, ఎన్నికల కమీషను యొక్క అభిప్రాయమును తీసుకొని ఆ అభిప్రాయానుసారముగా వ్యవహరింపవలెను.]

193. 188వ ఆర్డికల్ క్రింద ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ చేయుటకు ముందు లేదా అర్హత లేనప్పుడు లేక అనర్హుడైనప్పుడు సభకు హాజరైనందుకు మరియు ఓటు చేసినందుకు శిక్ష:- 188వ ఆర్డికల్ యొక్క అవసరములను పాటించుటకు ముందు లేక రాష్ట్ర శాసన సభలో లేదా శాసన పరిషత్తులోని సభ్యత్వమునకు తాను అర్హుడుకాడని లేదా అనర్హుడైనాడని పార్లమెంటుచే లేదా రాష్ట్ర శాసన మండలిచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనల ద్వారా తాను రాష్ట్ర శాసన సభయందు లేక శాసన పరిషత్తునందు సభ్యుడుగ ఉండుట నుండి లేక ఓటు చేయుట నుండి నిషేధింపబడినాడని తెలిసి ఉండి కూడా, అట్లు ఉండినచో లేక ఓటు చేసినచో ఆయన ఆ విధముగా ఉండిన లేక ఓటు చేసిన ప్రతీ దినమునకు అయిదు వందల రూపాయల చొప్పున శిక్షకు గురి అగును. దానిని రాష్ట్రమునకు బాకీ ఉన్న బుణమువలె ఆయన నుండి వసూలు చేయబడును.

రాష్ట్ర శాసన మండలాలకు మరియు వాటి సభ్యులకు గల అధికారములు, విశేషాధికారములు మరియు రక్షణలు.

194. రాష్ట్ర శాసన మండలాల సభలకు వాటి సభ్యులకు మరియు కమిటీలకు గల అధికారములు, విశేషాధికారములు మున్నగునవి:- (1) ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలకు, శాసనమండలి యొక్క ప్రక్రియను క్రమబద్ధము చేయు నియమములకు, అమల్లో ఉన్న ఉత్తరువులకు లోబడి, ప్రతి రాష్ట్ర శాసనమండలిలో వాక్ స్వాతంత్ర్యము ఉండవలెను.

1. రాజ్యాంగ (యాభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1985 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా "(2) ఈ ఆర్డికల్ నిమిత్తము" అనుదానికి బదులుగా 1.3.1985 నుండి ఉంచబడినది.

2. అదే చట్టపు 5వ సెక్షన్ ద్వారా 1.3.1985 నుండి చొప్పించబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నలభ రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 33వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి ఉంచబడినదానికి బదులుగా రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 25 సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి ఉంచబడినది.

(Part VI. — The States)

(2) No member of the Legislature of a State shall be liable to any proceedings in any court in respect of anything said or any vote given by him in the Legislature or any committee thereof, and no person shall be so liable in respect of the publication by or under the authority of a House of such a Legislature of any report, paper, votes or proceedings.

(3) In other respects, the powers, privileges and immunities of a House of the Legislature of a State, and of the members and the committees of a House of such Legislature, shall be such as may from time to time be defined by the Legislature by law, and, until so defined, ¹[shall be those of that House and of its members and committees immediately before the coming into force of section 26 of the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978.]

(4) The provisions of clauses (1), (2) and (3) shall apply in relation to persons who by virtue of this Constitution have the right to speak in, and otherwise to take part in the proceedings of, a House of the Legislature of a State or any committee thereof as they apply in relation to members of that Legislature.

195. Salaries and allowances of members:- Members of the Legislative Assembly and the Legislative Council of a State shall be entitled to receive such salaries and allowances as may from time to time be determined, by the Legislature of the State by law and, until provision in that respect is so made, salaries and allowances at such rates and upon such conditions as were immediately before the commencement of this Constitution applicable in the case of members of the Legislative Assembly of the corresponding Province.

Legislative Procedure

196. Provisions as to introduction and passing of Bills:- (1) Subject to the provisions of articles 198 and 207 with respect to Money Bills and other financial Bills, a Bill may originate in either House of the Legislature of a State which has a Legislative Council.

(2) Subject to the provisions of articles 197 and 198, a Bill shall not be deemed to have been passed by the Houses of the Legislature of a State having a Legislative Council unless it has been agreed to by both Houses, either without amendment or with such amendments only as are agreed to by both Houses.

1. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.26, for certain words (w.e.f. 20.6.1979).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

(2) రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క సభ్యుడవైనా, శాసనమండలిలో లేక దానికి చెందిన ఏదైనా కమిటీలో తాను చెప్పిన ఏదైనా విషయము గురించి లేదా తాను వేసిన ఓటును గురించి ఏ న్యాయస్థానములోను ఎటువంటి చర్యలకు బాధ్యుడు కాడు. అట్టి శాసనమండలి యొక్క ఏదైనా సభ యొక్క అధికారముచే లేదా దాని క్రింది ఏదైనా నివేదిక, పత్రము, ఓటు లేక కార్యకలాపము యొక్క ప్రచురణకు సంబంధించి ఏ వ్యక్తియు అట్లు బాధ్యుడు కారాదు.

(3) ఇతర విషయములలో, రాష్ట్ర శాసన మండలిలోని ప్రతి సభ యొక్క మరియు, అట్టి శాసన మండలికి చెందిన సభ్యుల మరియు కమిటీల అధికారములు, విశేషాధికారములు మరియు మినహాయింపులు శాసన మండలిచే ఆయా సమయములందు శాసనము ద్వారా నిర్వచించబడునట్లుండవలెను మరియు అట్లు నిర్వచించబడునంత వరకు ¹[అవి రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 26వ సెక్షన్ అమలులోనికి వచ్చుటకు ముందు వెంటనే ఆ సభలకు దాని సభ్యులకు మరియు కమిటీలకును ఎలా ఉండేనో అవే అయి ఉండవలెను.]

(4) క్లాజ్ (1), (2) మరియు (3)లోని నిబంధనలు రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క సభ్యులకు వర్తించునట్లుగానే, ఈ రాజ్యాంగంను పురస్కరించుకొని రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఏదైనా సభలో లేదా దానికి చెందిన ఏదైనా కమిటీలో మాట్లాడుటకు ఇతర విధంగా దాని కార్యకలాపములో పాల్గొనుటకు హక్కు గల వ్యక్తుల విషయమున కూడ వర్తించవలెను.

195. సభ్యుల జీత భత్యములు:- ఒక రాష్ట్ర శాసనసభ మరియు శాసన పరిషత్తు యొక్క సభ్యులు, శాసన మండలిచే ఆయా సమయములందు శాసనము ద్వారా నిర్ధారణ చేయబడు జీతములను, భత్యములను పొందుటకు హక్కు కలిగి ఉందురు. ఈ విషయములో అట్లు నిబంధన చేయబడునంత వరకు ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఆ రాష్ట్రము యొక్క స్థానములో ఉన్న ప్రావిన్సులోని శాసన సభకు చెందిన సభ్యుల విషయములో వర్తించిన రేట్లు చొప్పున మరియు అట్టి పరతులపైన జీతములను, భత్యములను పొందుటకు వారు హక్కు కలిగి ఉందురు.

శాసన నిర్మాణ ప్రక్రియ

196. బిల్లులను ప్రవేశ పెట్టుటకు, ఆమోదింప చేయుటకు నిబంధనలు:- (1) 198 మరియు 207వ ఆర్టికల్లలోని ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లులను మరియు ఇతర ఆర్థిక బిల్లులను గురించిన నిబంధనలకు లోబడి శాసన పరిషత్తుగల రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క ఏ సభలోనైనా ఏ బిల్లైనా ప్రారంభించవచ్చును.

(2) 197 మరియు 198వ ఆర్టికల్లలోని నిబంధనలకు లోబడి, ఏ బిల్లైనా రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క ఉభయ సభలచే అంగీకరించబడిన సవరణలతో మాత్రమే లేదా సవరణ లేకుండ ఆ ఉభయ సభలచే అంగీకరించబడిననే తప్ప, శాసన పరిషత్తు గల రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క సభలచే ఆమోదించబడినట్లు భావింపబడరాదు.

1. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 26వ సెక్షన్ ద్వారా కొన్ని పదములకు బదులుగా 20.6.1979 నుండి బదులుగా ఉంచబడినది.

(Part VI. — The States)

(3) A Bill pending in the Legislature of a State shall not lapse by reason of the prorogation of the House or Houses thereof.

(4) A Bill pending in the Legislative Council of a State which has not been passed by the Legislative Assembly shall not lapse on a dissolution of the Assembly.

(5) A Bill which is pending in the Legislative Assembly of a State, or which having been passed by the Legislative Assembly is pending in the Legislative Council, shall lapse on a dissolution of the Assembly.

197. Restriction on powers of Legislative Council as to Bills other than Money Bills:-

(1) If after a Bill has been passed by the Legislative Assembly of a State having a Legislative Council and transmitted to the Legislative Council—

(a) the Bill is rejected by the Council; or

(b) more than three months elapse from the date on which the Bill is laid before the Council without the Bill being passed by it; or

(c) the Bill is passed by the Council with amendments to which the Legislative Assembly does not agree;

the Legislative Assembly may, subject to the rules regulating its procedure, pass the Bill again in the same or in any subsequent session with or without such amendments, if any, as have been made, suggested or agreed to by the Legislative Council and then transmit the Bill as so passed to the Legislative Council.

(2) If after a Bill has been so passed for the second time by the Legislative Assembly and transmitted to the Legislative Council—

(a) the Bill is rejected by the Council; or

(b) more than one month elapses from the date on which the Bill is laid before the Council without the Bill being passed by it; or

(c) the Bill is passed by the Council with amendments to which the Legislative Assembly does not agree;

the Bill shall be deemed to have been passed by the Houses of the Legislature of the State in the form in which it was passed by the Legislative Assembly for the second time with such amendments, if any, as have been made or suggested by the Legislative Council and agreed to by the Legislative Assembly.

(3) Nothing in this article shall apply to a Money Bill.

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

(3) ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలిలో పెండింగులో ఉన్న ఒక బిల్లు ఆ శాసనమండలి యొక్క సభ లేక సభలు నిరవధికంగా వాయిదా వేయబడినదనే కారణముతో రద్దు కాదు.

(4) ఒక రాష్ట్ర శాసనసభచే ఆమోదించబడక, శాసన పరిషత్తులో పెండింగులోనున్న ఒక బిల్లు శాసన సభ రద్దు చేయబడినను అది రద్దు కాదు.

(5) ఒక రాష్ట్ర శాసన సభలో పెండింగులోనున్న లేక శాసన సభచే ఆమోదించబడి శాసన పరిషత్తులో పెండింగులోనున్న ఒక బిల్లు, ఆ సభ రద్దు చేయబడినప్పుడు అది రద్దు కావలెను.

197. ద్రవ్యసంబంధమైనవి కానట్టి బిల్లులను గురించి రాష్ట్ర శాసన పరిషత్తు యొక్క అధికారములపై పరిమితి:- (1) ఏదైనా ఒక బిల్లు శాసన పరిషత్తుగల రాష్ట్రము యొక్క శాసనసభచే ఆమోదించబడి శాసన పరిషత్తుకు పంపబడిన తరువాత-

(ఎ) ఆ బిల్లు పరిషత్తుచే తిరస్కరించబడినచో, లేక

(బి) పరిషత్తు సమక్షమున ఆ బిల్లు ఉంచబడిన తేదీ నుండి దానిచే ఆ బిల్లు ఆమోదించబడక పోయిన మూడు నెలలకు మించిన కాలము గడిచిపోయినచో; లేక

(సి) శాసనసభ అంగీకరించని సవరణలతో పరిషత్తుచే ఆ బిల్లు ఆమోదించబడినచో;

శాసనసభ, తన ప్రక్రియను క్రమబద్ధము చేయు నియమావళికి లోబడి, ఆ బిల్లును శాసన పరిషత్తుచే చేయబడిన, సూచింపబడిన లేక అంగీకరింపబడిన సవరణలు ఏవైనా ఉన్నచో వాటితో లేదా అవి లేకుండ, అదే సమావేశములో లేదా అటు తరువాతి ఏదైనా సమావేశములో మరల ఆమోదింప చేసి, అటుపైన అట్లు ఆమోదింప చేయబడిన బిల్లును శాసన పరిషత్తుకు పంపవచ్చును.

(2) శాసనసభచే ఒక బిల్లు అట్లు రెండవమారు ఆమోదింప చేయబడి శాసన పరిషత్తుకు పంపబడిన తరువాత-

(ఎ) ఆ బిల్లు పరిషత్తుచే తిరస్కరించబడినచో; లేక

(బి) పరిషత్తు సమక్షమున ఆ బిల్లు ఉంచబడిన తేదీ నుండి ఒక నెలకు మించిన కాలము గడిచి పోయి దానిచే ఆ బిల్లు ఆమోదించబడకపోయినచో; లేదా

(సి) శాసనసభ అంగీకరించని సవరణలతో పరిషత్తుచే ఆ బిల్లు ఆమోదించబడినచో;

శాసన పరిషత్తుచే చేయబడిన లేక సూచింపబడిన సవరణలలో మరియు శాసనసభచే అంగీకరించబడిన సవరణలు ఏవైనా ఉన్నచో వాటితో, శాసనసభచే రెండవమారు ఆ బిల్లు ఏ రూపములో ఆమోదించబడినదో ఆ రూపములో ఆ బిల్లు రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఉభయ సభలచే ఆమోదించబడినట్లు భావించవలెను.

(3) ఈ ఆర్టికల్‌లో ఉన్నదేదియు ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లునకు వర్తించదు.

(Part VI. — The States)

198. Special procedure in respect of Money Bills:- (1) A Money Bill shall not be introduced in a Legislative Council.

(2) After a Money Bill has been passed by the Legislative Assembly of a State having a Legislative Council, it shall be transmitted to the Legislative Council for its recommendations, and the Legislative Council shall within a period of fourteen days from the date of its receipt of the Bill return the Bill to the Legislative Assembly with its recommendations, and the Legislative Assembly may thereupon either accept or reject all or any of the recommendations of the Legislative Council.

(3) If the Legislative Assembly accepts any of the recommendations of the Legislative Council, the Money Bill shall be deemed to have been passed by both Houses with the amendments recommended by the Legislative Council and accepted by the Legislative Assembly.

(4) If the Legislative Assembly does not accept any of the recommendations of the Legislative Council, the Money Bill shall be deemed to have been passed by both Houses in the form in which it was passed by the Legislative Assembly without any of the amendments recommended by the Legislative Council.

(5) If a Money Bill passed by the Legislative Assembly and transmitted to the Legislative Council for its recommendations is not returned to the Legislative Assembly within the said period of fourteen days, it shall be deemed to have been passed by both Houses at the expiration of the said period in the form in which it was passed by the Legislative Assembly.

199. Definition of “Money Bills”:- (1) For the purposes of this Chapter, a Bill shall be deemed to be a Money Bill if it contains only provisions dealing with all or any of the following matters, namely:—

- (a) the imposition, abolition, remission, alteration or regulation of any tax;
- (b) the regulation of the borrowing of money or the giving of any guarantee by the State, or the amendment of the law with respect to any financial obligations undertaken or to be undertaken by the State;
- (c) the custody of the Consolidated Fund or the Contingency Fund of the State, the payment of moneys into or the withdrawal of moneys from any such Fund;
- (d) the appropriation of moneys out of the Consolidated Fund of the State;
- (e) the declaring of any expenditure to be expenditure charged on the Consolidated Fund of the State, or the increasing of the amount of any such expenditure;

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

198. ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లులను గురించిన ప్రత్యేక ప్రక్రియ:- (1) ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లును శాసన పరిషత్తులో ప్రవేశ పెట్టరాదు.

(2) ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లును శాసన పరిషత్తుగల రాష్ట్రము యొక్క శాసనసభ ఆమోదించిన తరువాత దానిని శాసన పరిషత్తు సిఫారసుల కొరకు పంపవలెను. శాసన పరిషత్తు ఆ బిల్లు తనకు అందిన తేదీ నుండి పదునాలుగు దినముల కాలవ్యవధిలో దానిని తన సిఫారసులతో శాసన సభకు తిరిగి పంపవలెను. అటుపై శాసన పరిషత్తు చేసిన సిఫారసులను అన్నింటిని లేదా, వాటిలో వేటినినైనా శాసనసభ అంగీకరించవచ్చును లేక తిరస్కరించవచ్చును.

(3) శాసన పరిషత్తు యొక్క సిఫారసులలో వేటినినైనా శాసనసభ అంగీకరించినచో ఆ ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లు శాసన పరిషత్తుచే సిఫారసు చేయబడి శాసనసభచే అంగీకరించబడిన సవరణలతో ఉభయ సభలచే ఆమోదించబడినట్లు భావింపవలెను.

(4) శాసన పరిషత్తు యొక్క సిఫారసులలో దేనిని కూడా శాసనసభ అంగీకరించనిచో, ఆ ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లు శాసనసభచే ఆమోదించబడిన రూపములో శాసనపరిషత్తుచే సిఫారసు చేయబడిన సవరణలు ఏవీయు లేకుండా ఉభయ సభలచే ఆమోదించబడినట్లు భావింపవలెను.

(5) శాసనసభచే ఆమోదించబడి శాసన పరిషత్తు సిఫారసుల కొరకు పంపబడిన ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లు, సదరు పదునాలుగు దినముల కాలవ్యవధిలో శాసనసభకు తిప్పి పంపబడినచో, సదరు కాలవ్యవధి ముగియగానే ఆ బిల్లు శాసనసభచే పాస్ చేయబడిన రూపములో ఉభయ సభలచే ఆమోదించబడినట్లు భావించవలెను.

199. ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లుల నిర్వచనము:- (1) ఏదైనా బిల్లులో ఈ క్రింది విషయములన్నింటిని గురించిన, లేక వాటిలో వేటినినైనా గురించిన నిబంధనలు మాత్రమే ఉన్నచో, ఆ బిల్లును ఈ అధ్యాయము నిమిత్తము ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లుగా భావించవలెను, అవేవనగా-

(ఎ) ఏదైనా పన్ను యొక్క విధింపు, రద్దు, తగ్గింపు, మార్పు లేక క్రమబద్ధము చేయుట;

(బి) రాష్ట్రము చేసే అప్పులను లేదా ఇచ్చే ఏదైనా హామీలను క్రమబద్ధము చేయుట, లేక రాష్ట్రముచే చేపట్టిన లేక చేపట్టగల ఏదైనా ఆర్థిక బాధ్యతలను గురించిన శాసనమును సవరించుట;

(సి) రాష్ట్ర సంచిత నిధి లేక ఆకస్మిక ఖర్చుల నిధి యొక్క అధీనము, అట్టి ఏదైనా నిధికి డబ్బును జమ చేయుట, లేక దాని నుండి డబ్బును వెనకకు తీసికొనుట;

(డి) రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి డబ్బును వినియోగము చేయుట;

(ఇ) ఏదైనా వ్యయమును రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి భరించవలసిన వ్యయముగ ప్రకటించుట లేక అట్టి ఏదైనా వ్యయము యొక్క మొత్తమును పెంచుట;

(Part VI. — The States)

(f) the receipt of money on account of the Consolidated Fund of the State or the public account of the State or the custody or issue of such money; or

(g) any matter incidental to any of the matters specified in sub-clauses (a) to (f).

(2) A Bill shall not be deemed to be a Money Bill by reason only that it provides for the imposition of fines or other pecuniary penalties, or for the demand or payment of fees for licences or fees for services rendered, or by reason that it provides for the imposition, abolition, remission, alteration or regulation of any tax by any local authority or body for local purposes.

(3) If any question arises whether a Bill introduced in the Legislature of a State which has a Legislative Council is a Money Bill or not, the decision of the Speaker of the Legislative Assembly of such State thereon shall be final.

(4) There shall be endorsed on every Money Bill when it is transmitted to the Legislative Council under article 198, and when it is presented to the Governor for assent under article 200, the certificate of the Speaker of the Legislative Assembly signed by him that it is a Money Bill.

200. Assent to Bills:- When a Bill has been passed by the Legislative Assembly of a State or, in the case of a State having a Legislative Council, has been passed by both Houses of the Legislature of the State, it shall be presented to the Governor and the Governor shall declare either that he assents to the Bill or that he withholds assent therefrom or that he reserves the Bill for the consideration of the President:

Provided that the Governor may, as soon as possible after the presentation to him of the Bill for assent, return the Bill if it is not a Money Bill together with a message requesting that the House or Houses will reconsider the Bill or any specified provisions thereof and, in particular, will consider the desirability of introducing any such amendments as he may recommend in his message and, when a Bill is so returned, the House or Houses shall reconsider the Bill accordingly, and if the Bill is passed again by the House or Houses with or without amendment and presented to the Governor for assent, the Governor shall not withhold assent therefrom:

Provided further that the Governor shall not assent to, but shall reserve for the consideration of the President, any Bill which in the opinion of the Governor would, if it became law, so derogate from the powers of the High Court as to endanger the position which that Court is by this Constitution designed to fill.

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

(ఎఫ్) రాష్ట్ర సంచిత నిధికి లేక రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఖాతాకు, డబ్బును జమ చేయుట లేక అట్టి డబ్బు యొక్క అధీనము లేక ఇచ్చుట; లేక

(జి) (ఎ) నుండి (ఎఫ్) వరకు గల సబ్-క్లాజ్‌లలో నిర్దిష్టపరచబడిన విషయములకు అనుబంధమైన ఏదైనా విషయము.

(2) జరిమానాలను లేక ధన సంబంధమైన ఇతర అపరాధ మొత్తములను విధించుట కొరకు లేక లైసెన్సు ఫీజులను లేక చేసిన సేవలకైన ఫీజును అభ్యర్థించుట లేక చెల్లించుటకైన నిబంధనలు కలిగి ఉన్నదను కారణమాత్రమున లేక స్థానిక ప్రయోజనములకై ఎవరైనా స్థానిక అధికారిచే లేక ఏదైనా స్థానిక సంస్థచే ఏదైనా పన్ను విధించుట, రద్దు చేయుట, తగ్గించుట మార్పుట లేక క్రమబద్ధము చేయుటకైన నిబంధనలు కలిగి ఉన్నదను కారణ మాత్రమున, ఏదైనా బిల్లును ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లుగా భావింపరాదు.

(3) శాసన పరిషత్తు గల ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలిలో ప్రవేశపెట్టబడిన ఏదైనా బిల్లు, ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లు అగునా కాదా అనుదానిపై ప్రశ్న ఉత్పన్నమైనచో, దానిపై అట్టి రాష్ట్ర శాసన సభ స్పీకరు యొక్క నిర్ణయము అంతిమమైనదై ఉండవలెను.

(4) ఆర్టికల్ 198 క్రింద శాసన పరిషత్తునకు పంపబడినప్పుడు మరియు ఆర్టికల్ 200 క్రింద గవర్నరు యొక్క అనుమతి కొరకు సమర్పించబడినప్పుడు ద్రవ్య సంబంధమైన ప్రతి బిల్లుపై, అది ద్రవ్య బిల్లు అని శాసనసభ స్పీకరుచే సంతకము చేయబడిన ధృవీకరణను కలిగి ఉండవలెను.

200. బిల్లులకు అనుమతి:- రాష్ట్ర శాసన సభచే లేక శాసన పరిషత్తు గల ఒక రాష్ట్రము యొక్క విషయములో ఆ రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క ఉభయ సభలచే ఏదైనా బిల్లు ఆమోదించబడినప్పుడు దానిని గవర్నరుకు సమర్పించవలెను. గవర్నరు, ఆ బిల్లుకు అనుమతి ఇచ్చుచున్నానని లేదా, అనుమతిని నిలుపు చేయుచున్నానని లేదా రాష్ట్రపతి యొక్క పరిశీలన కొరకు ఆ బిల్లును ప్రత్యేకించుచున్నానని గాని తెలియజేయవలెను:

అయితే గవర్నరు, అనుమతి కొరకు ఏదైనా బిల్లు తనకు సమర్పించబడిన తరువాత అది ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లుకానిచో, సభ లేక సభలు ఆ బిల్లును లేదా దానిలోని ఏవైనా నిర్దిష్ట నిబంధనలను పునఃపరిశీలించవలెనని మరియు ప్రత్యేకముగా తన సందేశములో తాను సిఫారసు చేయు ఏవైనా సవరణలను ప్రవేశపెట్టుట వాంఛనీయమా అని పరిశీలించవలెనని కోరు సందేశముతో సహా ఆ బిల్లును సాధ్యమైనంత త్వరగా సభలకు త్రిప్పిపంపవచ్చును; బిల్లు అట్లు త్రిప్పి పంపబడినప్పుడు ఆ సభ లేక సభలు ఆ బిల్లును తదనుసారము పునః పరిశీలించవలెను మరియు ఆ బిల్లు సవరణతో గాని, సవరణ లేకుండా గాని, సభ లేక సభలచే మరల ఆమోదించబడి గవర్నరు అనుమతి కొరకు సమర్పించబడినచో, గవర్నరు ఆ బిల్లుకు తన అనుమతిని నిలుపు చేయరాదు:

అంతేగాక, ఏదైనా బిల్లు శాసనమైనచో, ఈ రాజ్యాంగం ద్వారా ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు కల్పింపబడిన హోదాకు అపాయము కలుగునంతగా ఆ న్యాయస్థానపు అధికారములను తగ్గించునని గవర్నరు అభిప్రాయబడిన యెడల, ఆయన ఆ బిల్లుకు అనుమతి ఇవ్వకుండా దానిని రాష్ట్రపతి పరిశీలనకై ప్రత్యేకించవలెను.

(Part VI. — The States)

201. Bills reserved for consideration:- When a Bill is reserved by a Governor for the consideration of the President, the President shall declare either that he assents to the Bill or that he withholds assent therefrom:

Provided that, where the Bill is not a Money Bill, the President may direct the Governor to return the Bill to the House or, as the case may be, the Houses of the Legislature of the State together with such a message as is mentioned in the first proviso to article 200 and, when a Bill is so returned, the House or Houses shall reconsider it accordingly within a period of six months from the date of receipt of such message and, if it is again passed by the House or Houses with or without amendment, it shall be presented again to the President for his consideration.

Procedure in Financial Matters

202. Annual financial statement:- (1) The Governor shall in respect of every financial year cause to be laid before the House or Houses of the Legislature of the State a statement of the estimated receipts and expenditure of the State for that year, in this Part referred to as the “annual financial statement”.

(2) The estimates of expenditure embodied in the annual financial statement shall show separately—

(a) the sums required to meet expenditure described by this Constitution as expenditure charged upon the Consolidated Fund of the State; and

(b) the sums required to meet other expenditure proposed to be made from the Consolidated Fund of the State;

and shall distinguish expenditure on revenue account from other expenditure.

(3) The following expenditure shall be expenditure charged on the Consolidated Fund of each State—

(a) the emoluments and allowances of the Governor and other expenditure relating to his office;

(b) the salaries and allowances of the Speaker and the Deputy Speaker of the Legislative Assembly and, in the case of a State having a Legislative Council, also of the Chairman and the Deputy Chairman of the Legislative Council;

(c) debt charges for which the State is liable including interest, sinking fund charges and redemption charges, and other expenditure relating to the raising of loans and the service and redemption of debt;

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

201. పరిశీలనకై ప్రత్యేకించబడిన బిల్లులు:- ఒక బిల్లు, గవర్నరుచే రాష్ట్రపతి యొక్క పరిశీలనకై ప్రత్యేకించబడినప్పుడు, రాష్ట్రపతి తాను ఆ బిల్లుకు అనుమతి ఇచ్చుచున్నానని లేదా అనుమతిని నిలుపు చేయుచున్నానని తెలియపరచవలెను:

అయితే ఆ బిల్లు ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లు కాని యెడల, ఆ బిల్లును 200వ ఆర్టికల్ యొక్క మొదటి వినాయింపులో పేర్కొనబడిన సందేశముతో సహా, ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలికి చెందిన సభకు లేదా సందర్భానుసారముగా సభలకుగాని త్రిప్పి పంపవలెనని రాష్ట్రపతి గవర్నరును ఆదేశించవచ్చును, మరియు బిల్లు అట్లు త్రిప్పి పంపబడినప్పుడు ఆ సభ లేక సభలు అట్టి సందేశము అందిన తేదీ నుండి ఆరు నెలల కాలావధిలో తదనుసారముగా దానిని పునఃపరిశీలించవలెను, మరియు అది సవరణతో లేదా సవరణ లేకుండా, ఆ సభ లేక సభలచే మరల ఆమోదించబడినచో దానిని రాష్ట్రపతి పరిశీలన కొరకు తిరిగి సమర్పించవలెను.

ఆర్థిక విషయములలోని ప్రక్రియ

202. వార్షిక ఆర్థిక వివరణ:- (1) గవర్నరు, ప్రతి ఆర్థిక సంవత్సరమునకు సంబంధించి, ఆ సంవత్సరమునకు గాను రాష్ట్రము యొక్క అంచనా వేయబడిన ఆదాయము మరియు వ్యయముల వివరణను రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క సభ లేక సభల సమక్షమున ఉంచు ఏర్పాటు చేయించవలెను. ఈ భాగములో ఆ వివరణను “వార్షిక ఆర్థిక వివరణ” అని పేర్కొనబడినది.

(2) వార్షిక ఆర్థిక వివరణలో చేర్చిన వ్యయము యొక్క అంచనాలలో-

(ఎ) రాష్ట్ర సంచిత నిధి భరించు వ్యయము అని ఈ రాజ్యాంగంచే వివరించబడిన వ్యయమును భరించుటకు కావలసిన డబ్బును; మరియు

(బి) రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి చేయుటకు ప్రతిపాదించబడిన ఇతర వ్యయమును భరించుటకు కావలసిన డబ్బును, వేరు వేరుగా తెలుపవలెను, మరియు రెవెన్యూ ఖాతా నుండి చేయబడు వ్యయమును ఇతర వ్యయము నుండి వేరుపరచవలెను.

(3) ఈ క్రింది వ్యయము ప్రతీ రాష్ట్ర సంచిత నిధిపై భరించు వ్యయముగా ఉండును:-

(ఎ) రాష్ట్ర గవర్నరు యొక్క ప్రతిఫలములు, భత్యములు మరియు ఆయన పదవికి సంబంధించిన ఇతర వ్యయము;

(బి) శాసన సభ యొక్క స్పీకరు, డిప్యూటీ స్పీకరు మరియు శాసన పరిషత్తుగల రాష్ట్రము విషయములో శాసన పరిషత్తు యొక్క ఛైర్మను, డిప్యూటీ ఛైర్మను యొక్క జీతములు మరియు భత్యములు;

(సి) వడ్డీ, ఋణ భారములు మరియు విమోచన భారముల వడ్డీతో సహా, రాష్ట్రము తీర్చవలసిన ఋణ భారములు మరియు అప్పులను సేకరించుటకు, ఋణములను తిరిగి చెల్లించు ఏర్పాటుకు, విమోచన చేయుటకు సంబంధించిన ఇతర వ్యయము;

(Part VI. — The States)

(d) expenditure in respect of the salaries and allowances of Judges of any High Court;

(e) any sums required to satisfy any judgment, decree or award of any court or arbitral tribunal;

(f) any other expenditure declared by this Constitution, or by the Legislature of the State by law, to be so charged.

203. Procedure in Legislature with respect to estimates:- (1) So much of the estimates as relates to expenditure charged upon the Consolidated Fund of a State shall not be submitted to the vote of the Legislative Assembly, but nothing in this clause shall be construed as preventing the discussion in the Legislature of any of those estimates.

(2) So much of the said estimates as relates to other expenditure shall be submitted in the form of demands for grants to the Legislative Assembly, and the Legislative Assembly shall have power to assent, or to refuse to assent, to any demand, or to assent to any demand subject to a reduction of the amount specified therein.

(3) No demand for a grant shall be made except on the recommendation of the Governor.

204. Appropriation Bills:- (1) As soon as may be after the grants under article 203 have been made by the Assembly, there shall be introduced a Bill to provide for the appropriation out of the Consolidated Fund of the State of all moneys required to meet—

(a) the grants so made by the Assembly; and

(b) the expenditure charged on the Consolidated Fund of the State but not exceeding in any case the amount shown in the statement previously laid before the House or Houses.

(2) No amendment shall be proposed to any such Bill in the House or either House of the Legislature of the State which will have the effect of varying the amount or altering the destination of any grant so made or of varying the amount of any expenditure charged on the Consolidated Fund of the State, and the decision of the person presiding as to whether an amendment is inadmissible under this clause shall be final.

(3) Subject to the provisions of articles 205 and 206, no money shall be withdrawn from the Consolidated Fund of the State except under appropriation made by law passed in accordance with the provisions of this article.

(భాగము VI - రాష్ట్రములు)

(డి) ఏదైనా ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తుల జీతములను మరియు భత్యములను గురించిన వ్యయము;

(ఇ) ఏదైనా న్యాయస్థానము యొక్క లేక మధ్యవర్తిత్వ బ్రీబ్యునలు యొక్క ఏదైనా తీర్పును, డిక్రీని నిర్ణయమును గాని అమలుపరచుటకు కావలసిన ఏదైనా డబ్బులు;

(ఎఫ్) ఈ రాజ్యాంగం లేదా రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క ఏదైనా శాసనము ద్వారా అట్లు భరించవలెనని ప్రకటించబడిన ఏదైనా ఇతర వ్యయము.

203. అంచనాలకు సంబంధించి శాసన మండలిలో అనుసరించవలసిన ప్రక్రియ:- (1) రాష్ట్ర సంచిత నిధి భరించవలసిన వ్యయమునకు సంబంధించినంతమేరకు ఆ అంచనాలు రాష్ట్ర శాసనసభ యొక్క ఓటుకు సమర్పించరాదు, అయితే ఈ క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు అట్టి ఏదైనా అంచనాలను గురించి శాసన మండలిలో చర్చించుటను నివారించునదిగా అన్వయించరాదు.

(2) ఇతర వ్యయమునకు సంబంధించినంత వరకు సదరు అంచనాలను గ్రాంటులకై చేయబడిన అభ్యర్థనల రూపములో శాసనసభకు సమర్పించవలెను మరియు ఏదైనా అభ్యర్థనకు అనుమతించుటకు లేదా అనుమతించి నిరాకరించుటకు లేక ఏదైనా అభ్యర్థనయందు నిర్దిష్టపరచబడిన మొత్తమును తగ్గించి ఆ అభ్యర్థనకు అనుమతించుటకు శాసన సభకు అధికారము ఉండును.

(3) గవర్నరు సిఫారసుపై తప్ప, గ్రాంటులకైన ఎటువంటి అభ్యర్థన చేయరాదు.

204. ద్రవ్య వినియోగపు బిల్లులు:- (1) 203వ ఆర్టికల్ క్రింద శాసనసభచే గ్రాంటు చేయబడిన తరువాత వీలైనంత త్వరితముగా రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి ఈ క్రింది వాటికి కావలసిన డబ్బులన్నింటి వినియోగమును గురించి పొందుబాటు చేయుటకైన బిల్లును ప్రవేశ పెట్టవలెను:-

(ఎ) శాసన సభచే అట్లు చేయబడిన గ్రాంటు; మరియు

(బి) రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి భరించునట్టి వ్యయము; అయితే ఏ సందర్భములోను అంతకు ముందు సభ లేక సభల సమక్షమున ఉంచబడిన వివరణములో తెలుపబడిన మొత్తమునకు ఇది మించి ఉండరాదు.

(2) అట్టి ఏ బిల్లుకు, అట్లు చేయబడిన ఏదైనా గ్రాంటు మొత్తమును హెచ్చించు లేక తగ్గించు లేక దాని లక్ష్యమును మార్చు లేక రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి భరించే ఏదైనా వ్యయపు మొత్తమును హెచ్చించు లేక తగ్గించు ప్రభావము గల సవరణను రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క ఒక సభ లేక ఉభయ సభలలో దేనిలోను ప్రతిపాదించరాదు. ఈ క్లాజ్ క్రింద ఏదైనా సవరణ అనుమతించదగినదా కాదా అనుదానిని గురించి అధ్యక్షత వహించు వ్యక్తి యొక్క నిర్ణయము అంతిమమై ఉండవలెను.

(3) 205 మరియు 206 ఆర్టికల్‌లలోని నిబంధనలకు లోబడి ఈ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలనుసరించి ఆమోదించబడిన శాసనము ద్వారా చేయబడిన వినియోగము క్రిందనే తప్ప, రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి ఎటువంటి డబ్బు వెనక్కు తీసుకొనరాదు.

(Part VI. — The States)

205. Supplementary, additional or excess grants:- (1) The Governor shall—

(a) if the amount authorised by any law made in accordance with the provisions of article 204 to be expended for a particular service for the current financial year is found to be insufficient for the purposes of that year or when a need has arisen during the current financial year for supplementary or additional expenditure upon some new service not contemplated in the annual financial statement for that year, or

(b) if any money has been spent on any service during a financial year in excess of the amount granted for that service and for that year,

cause to be laid before the House or the Houses of the Legislature of the State another statement showing the estimated amount of that expenditure or cause to be presented to the Legislative Assembly of the State a demand for such excess, as the case may be.

(2) The provisions of articles 202, 203 and 204 shall have effect in relation to any such statement and expenditure or demand and also to any law to be made authorising the appropriation of moneys out of the Consolidated Fund of the State to meet such expenditure or the grant in respect of such demand as they have effect in relation to the annual financial statement and the expenditure mentioned therein or to a demand for a grant and the law to be made for the authorisation of appropriation of moneys out of the Consolidated Fund of the State to meet such expenditure or grant.

206. Votes on account, votes of credit and exceptional grants:- (1) Notwithstanding anything in the foregoing provisions of this Chapter, the Legislative Assembly of a State shall have power—

(a) to make any grant in advance in respect of the estimated expenditure for a part of any financial year pending the completion of the procedure prescribed in article 203 for the voting of such grant and the passing of the law in accordance with the provisions of article 204 in relation to that expenditure;

(b) to make a grant for meeting an unexpected demand upon the resources of the State when on account of the magnitude or the indefinite character of the service the demand cannot be stated with the details ordinarily given in an annual financial statement;

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

205. అనుబంధ, అదనపు లేక అధిక మొత్తములో గ్రాంటు:- (1) (ఎ) 204వ ఆర్టికల్‌లోని నిబంధనలనుసరించి చేయబడిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా, ప్రస్తుత ఆర్థిక సంవత్సరము నందు ఏదైనా ఒక ప్రత్యేక సేవ కొరకు వ్యయము చేయుటకు అధికారమీయబడిన మొత్తము ఆ సంవత్సరపు ప్రయోజనము కొరకు చాలదని కనుగొనబడినచో, లేక ప్రస్తుత ఆర్థిక సంవత్సరమునందు వార్షిక ఆర్థిక వివరణములో ఉద్దేశించని ఏదైనా నూతన సేవ కొరకు అనుబంధ లేక అదనపు వ్యయము యొక్క అవసరము ఏర్పడినప్పుడు; లేక

(బి) ఏదైనా ఆర్థిక సంవత్సరములో ఏదైనా సేవపై ఆ సంవత్సరమునకు గాను ఆ సేవ కొరకు గ్రాంటు చేయబడిన మొత్తమున కంటే అధికముగా డబ్బు ఖర్చు పెట్టబడినచో;

గవర్నరు ఆ వ్యయమునకై అంచనా వేయబడిన మొత్తమును తెలుపు మరొక వివరణను రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క సభ లేక సభల సమక్షమున ఉంచు ఏర్పాటు చేయించవలెను లేక సందర్భానుసారముగా అట్టి మొత్తములోని వ్యయమునకైన అభ్యర్థన రాష్ట్ర శాసన సభయందు సమర్పించు ఏర్పాటును చేయించవలెను.

(2) వార్షిక ఆర్థిక వివరణకు, దానిలో పేర్కొనబడిన వ్యయమునకు లేక గ్రాంటుకైన అభ్యర్థనకు మరియు అట్టి వ్యయమునకు లేక గ్రాంటుకుగాని కావలసిన డబ్బును రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి వినియోగము చేయు అధికారము ఇచ్చుటకు చేయబడు శాసనమునకు సంబంధించి 202, 203 మరియు 204 ఆర్టికల్‌లలోని నిబంధనలు ఎట్టి ప్రభావము కలిగి ఉండునో, ఈ ఆర్టికల్ క్రింది ఏదైనా వివరణకు, వ్యయమునకు లేక అభ్యర్థనకు మరియు అట్టి వ్యయమునకు లేదా అట్టి అభ్యర్థనను గురించిన గ్రాంటుకు కావలసిన డబ్బు రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి వినియోగము చేయు అధికారమును ఇచ్చు శాసనమునకు అయిన నిబంధనలకు సంబంధించి కూడ అదే నిధమైన ప్రభావమును కలిగి ఉండవలెను.

206. తాత్కాలిక వ్యయమును సమర్పించు ఓట్లు (ఓట్ ఆన్ అకౌంట్), పరపతికి ఓట్లు మరియు అసాధారణ గ్రాంటు:- (1) ఈ అధ్యాయములోని పైన చెప్పిన నిబంధనలలో ఏమున్నప్పటికీ రాష్ట్ర శాసనసభ, ఈ క్రింది గ్రాంటులను చేయుటకు అధికారము కలిగి ఉండును,-

(ఎ) ఏదైనా గ్రాంటును ఓటు చేయుటకు 203వ ఆర్టికల్‌లో నిర్ణయించిన ప్రక్రియ పూర్తగులోపున మరియు అట్టి వ్యయమునకు సంబంధించి 204వ ఆర్టికల్‌లోని నిబంధనలనుసరించి శాసనము ఆమోదించ బడులోపున, ఏదైనా ఆర్థిక సంవత్సరములోని భాగమునకు అంచనా వేయబడిన వ్యయమునకు సంబంధించి ముందస్తుగ (అడ్వాన్స్) ఏదైనా గ్రాంటును చేయుటకు;

(బి) ఏదైనా సేవ యొక్క విస్తృతినిబట్టి లేదా, దాని అనిశ్చిత స్వభావమునుబట్టి సామాన్యముగా వార్షిక ఆర్థిక వివరణలో ఇవ్వబడు వివరములతో అభ్యర్థనను తెలియజేయలేనప్పుడు, అట్టి అనుకోని అభ్యర్థనకు కావలసిన డబ్బును ఖర్చు చేయుటకు రాష్ట్రము యొక్క వనరుల నుండి గ్రాంటును చేయుటకు;

(Part VI. — The States)

(c) to make an exceptional grant which forms no part of the current service of any financial year;

and the Legislature of the State shall have power to authorise by law the withdrawal of moneys from the Consolidated Fund of the State for the purposes for which the said grants are made.

(2) The provisions of articles 203 and 204 shall have effect in relation to the making of any grant under clause (1) and to any law to be made under that clause as they have effect in relation to the making of a grant with regard to any expenditure mentioned in the annual financial statement and the law to be made for the authorisation of appropriation of moneys out of the Consolidated Fund of the State to meet such expenditure.

207. Special provisions as to financial Bills:- (1) A Bill or amendment making provision for any of the matters specified in sub-clauses (a) to (f) of clause (1) of article 199 shall not be introduced or moved except on the recommendation of the Governor, and a Bill making such provision shall not be introduced in a Legislative Council:

Provided that no recommendation shall be required under this clause for the moving of an amendment making provision for the reduction or abolition of any tax.

(2) A Bill or amendment shall not be deemed to make provision for any of the matters aforesaid by reason only that it provides for the imposition of fines or other pecuniary penalties, or for the demand or payment of fees for licences or fees for services rendered, or by reason that it provides for the imposition, abolition, remission, alteration or regulation of any tax by any local authority or body for local purposes.

(3) A Bill which, if enacted and brought into operation, would involve expenditure from the Consolidated Fund of a State shall not be passed by a House of the Legislature of the State unless the Governor has recommended to that House the consideration of the Bill.

Procedure Generally

208. Rules of procedure:- (1) A House of the Legislature of a State may make rules for regulating, subject to the provisions of this Constitution, its procedure and the conduct of its business.

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

(సి) ఏదైనా ఆర్థిక సంవత్సరమునందు నడుస్తున్న సేవలలో భాగముగా లేనట్టి ఏదైనా అసాధారణమైన గ్రాంటును చేయుటకు;

మరియు సదరు గ్రాంటులు ఏ ప్రయోజనముల కొరకు చేయబడినవో వాటి కొరకు రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి డబ్బులను తిరిగి తీసుకొనుటకై శాసనము ద్వారా అధికారమిచ్చుటకు రాష్ట్ర శాసనమండలి అధికారము కలిగి ఉండవలెను.

(2) వార్షిక ఆర్థిక వివరణలో పేర్కొనబడిన ఏదైనా వ్యయము కొరకు గ్రాంటును చేయుటకు మరియు అట్టి వ్యయము కొరకు కావలసిన డబ్బును రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి వినియోగము చేయుటకు అధికారమును ఇస్తూ చేయబడు శాసనమునకు సంబంధించి 203 మరియు 204 ఆర్టికల్‌లలోని నిబంధనలు ఎటువంటి ప్రభావము కలిగి ఉండునో, క్లాజ్ (1) క్రింద ఏదైనా గ్రాంటు చేయుటకు మరియు ఆ క్లాజ్ క్రింద చేయవలసిన ఏదైనా శాసనమునకు సంబంధించి కూడ ఆ నిబంధనలు ఎటువంటి ప్రభావమునే కలిగి ఉండవలెను.

207. ఆర్థిక బిల్లులను గురించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు:- (1) 199వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లోని (ఎ) నుండి (ఎఫ్) వరకు గల సబ్-క్లాజ్‌లలో నిర్దిష్టపరచిన విషయములలో వేటి కొరకైనా నిబంధన చేయు బిల్లు లేదా సవరణను, గవర్నరు సిఫారసు మీద తప్ప ప్రవేశ పెట్టరాదు లేక ప్రస్తావించరాదు మరియు అట్టి నిబంధన చేయు బిల్లును శాసన పరిషత్తులో ప్రవేశపెట్టరాదు:

అయితే ఈ క్లాజ్ క్రింద ఏదైనా పన్నును తగ్గించుటకు లేక రద్దు చేయుటకైన నిబంధన చేయు సవరణను ప్రస్తావించుట కొరకు అట్టి సిఫారసు ఏదియు అవసరం ఉండదు.

(2) జరిమానాలను లేక ధనసంబంధమైన ఇతర శిక్షలను విధించుట కొరకు లేదా లైసెన్సు ఫీజులను లేక చేసిన సేవలకైన ఫీజులను అభ్యర్థించుట లేక చెల్లించుట కొరకైన నిబంధనలను కలిగి ఉన్నదను కారణ మాత్రమున లేదా స్థానిక ప్రయోజనముల కొరకు ఎవరైనా స్థానిక అధికారిచే లేక ఏదైనా స్థానిక సంస్థచే ఏదైనా పన్ను విధించబడుట, రద్దు చేయబడుట, తగ్గించబడుట, మార్చబడుట లేక క్రమబద్ధము చేయుటకు నిబంధనలు కలిగి ఉన్నదను కారణ మాత్రమున, ఏదైనా బిల్లు లేక సవరణ ముందర చెప్పబడిన విషయములలో దేని కొరకు అయినను నిబంధన చేయునదిగా భావించరాదు.

(3) ఒక బిల్లును చేసి మరియు దానిని అమలులోనికి తెచ్చినపుడు రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి వ్యయము చేయుటతో ప్రమేయమున్న సదరు బిల్లును గవర్నరు, రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఏ సభనైనా పరిశీలించమని సిఫారసు చేస్తేనే తప్ప, ఏ సభ కూడా దానిని ఆమోదించరాదు.

సాధారణ ప్రక్రియ

208. ప్రక్రియా నియమావళి:- (1) ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలకు లోబడి, రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క సభ తన ప్రక్రియను మరియు కార్యకలాప నిర్వాహణను క్రమబద్ధము చేయుట కొరకు నియమావళిని చేయవచ్చును.

(Part VI. — The States)

(2) Until rules are made under clause (1), the rules of procedure and standing orders in force immediately before the commencement of this Constitution with respect to the Legislature for the corresponding Province shall have effect in relation to the Legislature of the State subject to such modifications and adaptations as may be made therein by the Speaker of the Legislative Assembly, or the Chairman of the Legislative Council, as the case may be.

(3) In a State having a Legislative Council the Governor, after consultation with the Speaker of the Legislative Assembly and the Chairman of the Legislative Council, may make rules as to the procedure with respect to communications between the two Houses.

209. Regulation by law of procedure in the Legislature of the State in relation to financial business:- The Legislature of a State may, for the purpose of the timely completion of financial business, regulate by law the procedure of, and the conduct of business in, the House or Houses of the Legislature of the State in relation to any financial matter or to any Bill for the appropriation of moneys out of the Consolidated Fund of the State, and, if and so far as any provision of any law so made is inconsistent with any rule made by the House or either House of the Legislature of the State under clause (1) of article 208 or with any rule or standing order having effect in relation to the Legislature of the State under clause (2) of that article, such provision shall prevail.

210. Language to be used in the Legislature:- (1) Notwithstanding anything in Part XVII, but subject to the provisions of article 348, business in the Legislature of a State shall be transacted in the official language or languages of the State or in Hindi or in English:

Provided that the Speaker of the Legislative Assembly or Chairman of the Legislative Council, or person acting as such, as the case may be, may permit any member who cannot adequately express himself in any of the languages aforesaid to address the House in his mother-tongue.

(2) Unless the Legislature of the State by law otherwise provides, this article shall, after the expiration of a period of fifteen years from the commencement of this Constitution, have effect as if the words “or in English” were omitted therefrom:

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

(2) క్లాజ్ (1) క్రింద నియమావళిని చేయునంత వరకు, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఆ రాష్ట్ర స్థానములో ఉండిన ప్రావిన్సు యొక్క శాసనమండలిని గురించి అమలులో ఉండిన ప్రక్రియ నియమావళి మరియు అమలులో ఉన్న ఉత్తరువులను, శాసనసభ స్పీకరు లేక సందర్భానుసారముగా శాసన పరిషత్తు చైర్మన్ చే వాటిలో చేయునటువంటి మార్పులకు మరియు అనుకూల సవరణలకు లోబడి రాష్ట్ర శాసన మండలికి సంబంధించి ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను.

(3) గవర్నరు, శాసన పరిషత్తుగల ఒక రాష్ట్రములో, శాసన సభ స్పీకర్ మరియు శాసన పరిషత్తు చైర్మన్ ను సంప్రదించిన మీదట, ఉభయ సభల మధ్య సమాచారములను పంపుటకు సంబంధించిన ప్రక్రియను గురించి నియమావళిని చేయవచ్చును.

209. రాష్ట్ర శాసనమండలిలో ఆర్థిక కార్యకలాపమునకు సంబంధించిన ప్రక్రియను శాసనము ద్వారా క్రమబద్ధపరచుట:- ఆర్థిక కార్యకలాపము సకాలములో పూర్తి చేయుట కొరకు, రాష్ట్ర శాసనమండలి ఏదైనా ఆర్థిక విషయమునకు లేక రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి డబ్బు వినియోగము చేయుట కొరకైన ఏదైనా బిల్లుకు సంబంధించి రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క సభ లేక సభల ప్రక్రియను మరియు దానిలోని లేక వాటిలోని కార్యకలాప నిర్వహణను రాష్ట్ర శాసన మండలి శాసనము ద్వారా క్రమబద్ధము చేయవచ్చును అట్లు చేయబడిన ఏదైనా శాసనము యొక్క ఏదైనా నిబంధన, 208వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1) క్రింద రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క సభ లేక సభలలో దేనిచేతనైనను చేయబడిన ఏదైనా నియమమునకు లేదా ఆ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (2) క్రింద రాష్ట్ర శాసన మండలికి సంబంధించి ప్రభావము కలిగి ఉండెడి ఏదైనా నియమము లేక అమలులో ఉన్న ఉత్తరువులకు పరస్పర విరుద్ధంగా ఉన్నచో, అట్లు విరుద్ధముగా ఉన్నంత మేరకు, అట్టి నిబంధనయే చెల్లును.

210. శాసన మండలిలో వాడవలసిన భాష:- (1) భాగము - XVIIలో ఏమున్నప్పటికీ, 348వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలకు లోబడి రాష్ట్ర శాసన మండలిలోని కార్యకలాపములు రాష్ట్రము యొక్క అధికారిక భాషలో లేక రాష్ట్ర భాషలలో లేక హిందీలో లేక ఇంగ్లీషులో జరుపవలెను:

అయితే, శాసన సభ స్పీకర్ లేక సందర్భానుసారముగా శాసన పరిషత్తు యొక్క చైర్మన్ లేక అట్లు వ్యవహరించుచున్న వ్యక్తి, పైన చెప్పబడిన భాషలలో దేనిలో కూడా తన భావములను సరిగా వ్యక్త పరచజాలని ఎవరైనా సభ్యుడిని, ఆ సభలో తన యొక్క మాత్ర భాషలో ప్రసంగించుటకు అనుమతించవచ్చును.

(2) రాష్ట్ర శాసన మండలి శాసనము ద్వారా ఇతర విధముగా పొందుబాటు చేస్తేనే తప్ప, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి పదిహేను సంవత్సరముల కాలావధి ముగిసిన తరువాత, ఈ ఆర్టికల్ నుండి “ఇంగ్లీషులో లేక” అను మాటలు వదిలివేయబడినట్లుగా ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను:

(Part VI. — The States)

¹[Provided that in relation to the ²[Legislatures of the States of Himachal Pradesh, Manipur, Meghalaya and Tripura] this clause shall have effect as if for the words “fifteen years” occurring therein, the words “twenty-five years” were substituted:]

³[Provided further that in relation to the ⁴[Legislatures of the States of ⁵[Arunachal Pradesh, Goa and Mizoram]], this clause shall have effect as if for the words “fifteen years” occurring therein, the words “forty years” were substituted.]

211. Restriction on discussion in the Legislature:- No discussion shall take place in the Legislature of a State with respect to the conduct of any Judge of the Supreme Court or of a High Court in the discharge of his duties.

212. Courts not to inquire into proceedings of the Legislature:- (1) The validity of any proceedings in the Legislature of a State shall not be called in question on the ground of any alleged irregularity of procedure.

(2) No officer or member of the Legislature of a State in whom powers are vested by or under this Constitution for regulating procedure or the conduct of business, or for maintaining order, in the Legislature shall be subject to the jurisdiction of any court in respect of the exercise by him of those powers.

CHAPTER - IV**LEGISLATIVE POWER OF THE GOVERNOR**

213. Power of Governor to promulgate Ordinances during recess of Legislature:- (1) If at any time, except when the Legislative Assembly of a State is in session, or where there is a Legislative Council in a State, except when both Houses of the Legislature are in session, the Governor is satisfied that circumstances exist which render it necessary for him to take immediate action, he may promulgate such Ordinances as the circumstances appear to him to require:

1. Inserted by the State of Himachal Pradesh Act, 1970), s.46 (w.e.f. 25.1.1971).

2. Substituted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971) s.71, for “Legislature of the State of Himachal Pradesh” (w.e.f.21.1.1972).

3. Inserted by the State of Mizoram Act, 1986 (34 of 1986), s.39 (w.e.f. 20.2.1987).

4. Substituted by the State of Arunachal Pradesh Act, 1986 (69 of 1986), s.42, for “Legislature of the State of Mizoram” (w.e.f. 30.5.1987).

5. Substituted by the Goa, Daman and Diu Reorganisation Act, 1987 (18 of 1987), s.63, for “Arunachal Pradesh and Mizoram” (w.e.f. 30.5.1987).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

¹[అయితే ²హిమాచల్ ప్రదేశ్, మణిపూర్, మేఘాలయ మరియు త్రిపుర రాష్ట్రముల శాసనమండలుల]కు సంబంధించి, ఈ క్లాజ్‌లో గల “పదిహేను సంవత్సరముల” అను పదబంధమునకు బదులు “ఇరువై అయిదు సంవత్సరముల” అను పదబంధము ఉంచబడినట్లుగ ఈ క్లాజ్ ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను.]

³[అయితే ఇంకనూ ⁴అరుణాచల్ ప్రదేశ్, గోవా మరియు ⁵మిజోరం రాష్ట్రముల శాసన మండలుల]]కు సంబంధించి, ఈ క్లాజ్‌లో గల “పదిహేను సంవత్సరములు” అను పదబంధముకు బదులుగా “నలభై సంవత్సరములు” అను పదబంధము ఉంచబడినట్లుగ ఈ క్లాజ్ ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను.]

211. శాసన మండలిలో చర్చపై పరిమితి:- సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క లేక ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ఎవరైనా న్యాయమూర్తి యొక్క విధులను నిర్వర్తించునపుడు అతని నడవడికి సంబంధించి ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలిలో ఎటువంటి చర్చ జరుగరాదు.

212. శాసన మండలి యొక్క కార్య కలాపములను గురించి న్యాయస్థానములు విచారణ జరుపకుండుట:-

(1) ప్రక్రియలో ఏదైనా క్రమరాహిత్యము కలదను కారణముపై ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలిలోని ఏవైనా కార్యకలాపముల యొక్క చెల్లు బాటును ప్రశ్నించరాదు.

(2) శాసన మండలిలోని ప్రక్రియను లేదా కార్యకలాపముల నిర్వహణను క్రమబద్ధపరచుటకు లేక శాసన మండలి శాంతిని కాపాడుటకు, ఈ రాజ్యాంగంచే లేక దాని క్రింది అధికారములు, రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క ఏ అధికారి లేక సభ్యునికి ఈయబడినవో ఆ అధికారి లేక ఆ సభ్యుడు అట్టి అధికారములను వినియోగించు విషయమున ఏ న్యాయస్థానపు అధికార పరిధికి లోను కాదు.

అధ్యాయము - IV

గవర్నర్ యొక్క శాసన నిర్మాణాధికారములు

213. శాసన మండలి విరామ కాలములో అధ్యక్షములను జారీ చేయుటకు గవర్నర్‌కు గల అధికారము:- (1) ఒక రాష్ట్ర శాసనసభ సమావేశములో ఉన్నప్పుడు లేక రాష్ట్రములో శాసన పరిషత్తు ఉన్న యెడల శాసనమండలి యొక్క ఉభయ సభలు సమావేశములో ఉన్నప్పుడు తప్ప, ఎప్పుడైనా తాను వెంటనే చర్య తీసుకొనవలసిన పరిస్థితులు కలవని గవర్నర్ అభిప్రాయ పడినచో, ఆ పరిస్థితులనుబట్టి ఆయన అవసరమైన అధ్యక్షములను జారీ చేయవచ్చును:

1. హిమాచల్ ప్రదేశ్ చట్టము, 1970 యొక్క 46వ సెక్షన్ ద్వారా 25.1.1971 నుండి చొప్పించబడినది.

2. ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71వ సెక్షన్ “హిమాచల్ ప్రదేశ్ శాసనమండలి” అనుపదములకు బదులుగా 21.1.1972 నుండి ఉంచబడినది.

3. మిజోరం రాజ్య చట్టము, 1986 (1986లోని 34వది) యొక్క 39వ సెక్షన్ ద్వారా (20.2.1987 నుండి) చొప్పించబడినది.

4. గోవా దమన్ మరియు దయ్యు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1987 (1987లోని 18వది) యొక్క 63వ సెక్షన్ ద్వారా “అరుణాచల్ ప్రదేశ్ మరియు మిజోరం” అనుపదములకు బదులుగా 30.5.1987 నుండి ఉంచబడినది.

5. అరుణాచల్ ప్రదేశ్ రాజ్య చట్టము, 1986 (1986లోని 69వది) యొక్క 42వ సెక్షన్ ద్వారా 20.2.1987 నుండి “మిజోరం శాసనమండలి” కొరకు ఉంచబడినది.

(Part VI. — The States)

Provided that the Governor shall not, without instructions from the President, promulgate any such Ordinance if—

(a) a Bill containing the same provisions would under this Constitution have required the previous sanction of the President for the introduction thereof into the Legislature; or

(b) he would have deemed it necessary to reserve a Bill containing the same provisions for the consideration of the President; or

(c) an Act of the Legislature of the State containing the same provisions would under this Constitution have been invalid unless, having been reserved for the consideration of the President, it had received the assent of the President.

(2) An Ordinance promulgated under this article shall have the same force and effect as an Act of the Legislature of the State assented to by the Governor, but every such Ordinance—

(a) shall be laid before the Legislative Assembly of the State, or where there is a Legislative Council in the State, before both the Houses, and shall cease to operate at the expiration of six weeks from the reassembly of the Legislature, or if before the expiration of that period a resolution disapproving it is passed by the Legislative Assembly and agreed to by the Legislative Council, if any, upon the passing of the resolution or, as the case may be, on the resolution being agreed to by the Council; and

(b) may be withdrawn at any time by the Governor.

Explanation:- Where the Houses of the Legislature of a State having a Legislative Council are summoned to reassemble on different dates, the period of six weeks shall be reckoned from the later of those dates for the purposes of this clause.

(3) If and so far as an Ordinance under this article makes any provision which would not be valid if enacted in an Act of the Legislature of the State assented to by the Governor, it shall be void:

Provided that, for the purposes of the provisions of this Constitution relating to the effect of an Act of the Legislature of a State which is repugnant to an Act of Parliament or an existing law with respect to a matter enumerated in the Concurrent List, an Ordinance promulgated under this article in pursuance of instructions from the President shall be deemed to be an Act of the Legislature of the State which has been reserved for the consideration of the President and assented to by him.

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

అయితే, ఈ క్రింది పరిస్థితులలో రాష్ట్రపతి నుండి సూచనలు లేకుండా గవర్నరు అట్టి ఏ అధ్యాదేశమును జారీ చేయరాదు:-

(ఎ) ఈ రాజ్యాంగం క్రింద అదే విధమైన నిబంధనలు కలిగి ఉండు ఒక బిల్లును శాసన మండలిలో ప్రవేశపెట్టుటకు రాష్ట్రపతి యొక్క ముందస్తు అనుమతి కావలసి ఉండెడిదైనచో; లేక

(బి) అవే నిబంధనలు కలిగి ఉండు ఒక బిల్లును, రాష్ట్రపతి యొక్క పరిశీలన కొరకు ప్రత్యేకించుట ఆవసరమని గవర్నరు భావించి ఉండినచో; లేక

(సి) అవే నిబంధనలు కలిగి ఉండు రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క చట్టమును రాష్ట్రపతి పరిశీలన కొరకు ప్రత్యేకించబడి ఆయన అనుమతిని పొంది ఉంటేనే తప్ప, ఈ రాజ్యాంగం క్రింద శాసనము చెల్లనిదిగా అయినచో.

(2) ఈ ఆర్టికల్ క్రింద జారీ చేయబడిన అధ్యాదేశమునకు, గవర్నరుచే అనుమతింపబడిన రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క చట్టమునకు ఉండునట్టి అమలు మరియు ప్రభావము ఉండవలెను. అయితే అట్టి ప్రతి అధ్యాదేశము-

(ఎ) రాష్ట్ర శాసన సభ సమక్షమున లేక రాష్ట్రములో శాసన పరిషత్తు ఉన్న యెడల దాని ఉభయ సభల సమక్షమున ఉంచవలెను మరియు రాష్ట్ర శాసనమండలి తిరిగి సమావేశమైనప్పటి నుండి ఆరు వారముల కాలవ్యవధి ముగియగానే లేక ఆ కాలవ్యవధి ముగియుటకు ముందే ఆ అధ్యాదేశమును గురించి శాసన సభచే ఆమోదించినట్లుగా తీర్మానము పాస్ చేయబడి, శాసన పరిషత్తు ఏదైనా ఉన్నచో దానిచే అంగీకరించబడినచో, పరిషత్తుచే అంగీకరించబడిన మీదట లేదా సందర్భానుసారముగా ఆమోదించబడిన మీదట ఆ అధ్యాదేశము యొక్క అమలు ఆగిపోవలెను; మరియు

(బి) గవర్నరుచే ఎప్పుడైనను ఉపసంహరింపబడవచ్చును.

విశదీకరణ:- శాసన పరిషత్తుగల ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క సభలు వేరు వేరు తేదీలలో తిరిగి సమావేశమగుటకు ఆహ్వానించబడిన యెడల, ఈ క్లాజ్ నిమిత్తము ఆరు వారముల కాలవ్యవధిని ఆ తేదీలలో చివరి దాని నుండి లెక్కించవలెను.

(3) ఈ ఆర్టికల్ క్రింద చేసిన అధ్యాదేశములో, రాష్ట్ర శాసన మండలిచే చేయబడి గవర్నరుచే అనుమతించబడిన చట్టములో ఉన్నటువంటి ఏదైనా చెల్లుబాటులో లేని నిబంధన చేయబడినచో, అంతమేరకు ఆ అధ్యాదేశము చెల్లనిది అగును:

అయితే ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి చేసిన ఏదైనా చట్టము యొక్క ప్రభావమునకు సంబంధించి పార్లమెంటు చేసిన చట్టమునకు లేదా ఉమ్మడి జాబితాలో పేర్కొనబడిన ఏదైనా విషయమునకు సంబంధించి అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనముకు విరుద్ధముగా ఉన్నచో, ఈ ఆర్టికల్ క్రింద రాష్ట్రపతి సూచనలను అనుసరించి జారీ చేసిన అధ్యాదేశమును, రాష్ట్రపతి పరిశీలన మరియు అనుమతి కొరకు ప్రత్యేకించిన రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క చట్టముగా భావించవలెను.

*(Part VI. — The States)*¹[(4) * * * *]

CHAPTER – V

THE HIGH COURTS IN THE STATES

214. High Courts for States:- ²[***] There shall be a High Court for each State.³[* * * *]**215. High Courts to be courts of record:-** Every High Court shall be a court of record and shall have all the powers of such a court including the power to punish for contempt of itself.**216. Constitution of High Courts:-** Every High Court shall consist of a Chief Justice and such other Judges as the President may from time to time deem it necessary to appoint.⁴[* * * *]**217. Appointment and conditions of the office of a Judge of a High Court:-** (1) Every Judge of a High Court shall be appointed by the President by warrant under his hand and seal ⁵[on the recommendation of the National Judicial Appointments Commission referred to in article 124A], and ⁶[shall hold office, in the the case of an additional or acting Judge, as provided in article 224, and in any other case, until he attains the age of ⁷[sixty-two years]:]

1. Clause (4) was inserted by the Constitution (Thirty-eighth Amendment) Act, 1975, s.3 (retrospectively) and omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.27 to read as above (w.e.f. 20.6.1979).

2. The brackets and figures “(1) omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

3. Clause (2) and (3) omitted by *ibid*.

4. Proviso omitted by s.11, *ibid*.

5. Substituted by the Constitution (Ninety-ninth Amendment) Act, 2014, s.6, for certain words (w.e.f. 13.4.2015). This Amendment has been struck down by the Supreme Court vide its order dated the 16th October, 2015 in the Supreme Court Advocates-on-Record Association and Another Vs. Union of India reported in AIR 2016 SC 117.

6. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.12, for “shall hold office until he attains the age of sixty years” (w.e.f. 1.11.1956).

7. Substituted by the Constitution (Fifteenth Amendment) Act, 1963, s.4, for “sixty years” (w.e.f. 5.10.1963).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

¹[(4) * * * *]

అధ్యాయము - V

రాష్ట్రములలో ఉన్నత న్యాయస్థానములు

214. రాష్ట్రములకు ఉన్నత న్యాయస్థానములు:- ²[***] ప్రతి రాష్ట్రమునకు ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము ఉండును.

³[* * * *]

215. ఉన్నత న్యాయస్థానములు రికార్డు న్యాయస్థానములుగా ఉండుట:- ప్రతి ఉన్నత న్యాయస్థానము, రికార్డు న్యాయస్థానముగా ఉండును. అది తనను తాను ధిక్కరించినందుకు శిక్షించు అధికారముతో సహా అట్టి ఒక న్యాయస్థానపు అధికారములన్నింటిని కలిగి ఉండును.

216. ఉన్నత న్యాయస్థానముల ఏర్పాటు:- ప్రతి ఉన్నత న్యాయస్థానము, ప్రధాన న్యాయమూర్తితోను, ఆయా సమయములందు నియామకము చేయుటకు అవసరమని రాష్ట్రపతి భావించు ఇతర న్యాయమూర్తులతోను కూడి ఉండును.

⁴[* * * *]

217. ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తి నియామకము మరియు ఆయన పదవీ పరతులు:-

(1) ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ప్రతి న్యాయమూర్తి నియామకము, ⁵[124వ ఆర్టికల్ నిర్దేశించిన జాతీయ న్యాయపరమైన నియామకముల కమీషను యొక్క సిఫారసులపై,] రాష్ట్ర గవర్నరుతోను, మరియు ప్రధాన న్యాయమూర్తి కానటువంటి ఇతర న్యాయమూర్తి యొక్క నియామకము విషయమున, ఉన్నత న్యాయస్థానపు ప్రధాన న్యాయమూర్తితోనూ సంప్రదించిన తరువాత, రాష్ట్రపతి తన సంతకము మరియు ముద్రగల అధికార పత్రము ద్వారా నియమించవలెను, మరియు ⁶[అదనపు లేక తాత్కాలికంగా పని చేస్తున్న న్యాయమూర్తి విషయములో 224వ ఆర్టికల్లో పొందబాటు చేసినట్లుగా మరియు ఏదైనా ఇతర సందర్భములో తనకు ⁷[అరవై రెండు సంవత్సరముల] వయస్సు పూర్తి అగు వరకు ఆ పదవి యందుండవలెను:]

1. రాజ్యాంగ (ముప్పై ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా గతకాలిక ప్రభావంతో చొప్పించబడిన క్లాజ్ (4), రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 27వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి వదిలివేయబడినది.
2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "(1)" అను బ్రాకెట్టు మరియు అంకె (1.11.1956 నుండి) వదిలివేయబడినది.
3. అదే చట్టము ద్వారా క్లాజ్ (2) మరియు (3) వదిలివేయబడినవి.
4. అదే చట్టము యొక్క 11వ సెక్షన్ ద్వారా వినాయించు వదిలివేయబడినది.
5. రాజ్యాంగ (తొంభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2014 యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా "భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తిని సంప్రదించిన మీదట" అను పదములకు బదులుగా 13.4.2015వ తేదీ నుండి ఉంచబడినవి. అయితే, సర్వోన్నత న్యాయస్థానములో నమోదైన న్యాయవాదుల సంఘం వర్సెస్ భారత ప్రభుత్వపు కేసులో, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము 16.10.2015వ తేదీ నాటి తన ఉత్తరువులో ఈ సవరణను కొట్టివేసినది.
6. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 12వ సెక్షన్ ద్వారా "అతనికి అరువది సంవత్సరముల వయస్సు వచ్చువరకు పదవియందుండవలెను" అను పదములకు బదులుగా 1.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.
7. రాజ్యాంగ (పదహారవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా "అరవై సంవత్సరములు" అను దానికి బదులుగా 5.10.1963 నుండి ఉంచబడినది.

(Part VI. — The States)

Provided that—

(a) a Judge may, by writing under his hand addressed to the President, resign his office;

(b) a Judge may be removed from his office by the President in the manner provided in clause (4) of article 124 for the removal of a Judge of the Supreme Court;

(c) the office of a Judge shall be vacated by his being appointed by the President to be a Judge of the Supreme Court or by his being transferred by the President to any other High Court within the territory of India.

(2) A person shall not be qualified for appointment as a Judge of a High Court unless he is a citizen of India and—

(a) has for at least ten years held a judicial office in the territory of India; or

(b) has for at least ten years been an advocate of a High Court ¹[***] or of two or more such Courts in succession; ¹[***]

²[(c) * * * *]

Explanation:- For the purposes of this clause—

³[(a) in computing the period during which a person has held judicial office in the territory of India, there shall be included any period, after he has held any judicial office, during which the person has been an advocate of a High Court or has held the office of a member of a tribunal or any post, under the Union or a State, requiring special knowledge of law;]

1. The words “in any State specified in the First Schedule” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

2. The words “or” and substituted clause (c) inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.36 (w.e.f. 3.1.1977) and omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.28 (w.e.f. 20.6.1979).

3. Inserted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.28 (w.e.f. 20.6.1979).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

అయితే,-

(ఎ) ఒక న్యాయమూర్తి తన చేతి వ్రాతతో రాష్ట్రపతికి లేఖ వ్రాయుట ద్వారా తన పదవికి రాజీనామా ఇవ్వవచ్చును.

(బి) ఒక న్యాయమూర్తి 124వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (4)లో సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తి తొలగింపు కొరకు పొందుపరచబడిన రీతిలో రాష్ట్రపతిచే అతనిని పదవి నుండి తొలగింపబడ వచ్చును.

(సి) రాష్ట్రపతిచే సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిగా నియమించబడినందున లేక భారతదేశ భూభాగములోని ఏదైనా ఇతర ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు బదిలీ చేయబడినందున ఒక న్యాయమూర్తి యొక్క పదవిలో ఖాళీ ఏర్పడును.

(2) ఏ వ్యక్తి అయినా, ఆయన భారతదేశ పౌరుడై ఉండి, మరియు,-

(ఎ) కనీసము పది సంవత్సరములు భారతదేశ భూభాగమునందు న్యాయపరమైన పదవియందు ఉంటేనే తప్ప; లేక

(బి) కనీసము పది సంవత్సరములు ¹[***] ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానములో లేదా వరుసగా అట్టి రెండు లేక అంతకు మించిన న్యాయస్థానములలో అడ్వకేటుగా ఉంటేనే తప్ప, ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క న్యాయమూర్తిగా నియమించబడుటకు అర్హుడు కారాదు; ¹[***]

²[(సి) * * * *]

విశదీకరణ:- ఈ క్లాజ్ నిమిత్తము,-

³[(ఎ) ఒక వ్యక్తి భారతదేశ భూభాగములో న్యాయపరమైన పదవియందుండిన కాలవ్యవధి తెక్కించుటలో, ఆయన ఏదైనా న్యాయపరమైన పదవియందుండిన తర్వాత ఆయన ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అడ్వకేటుగా వుండిన లేక ఒక ట్రిబ్యునలు సభ్యునిగా పదవియందుండిన లేక కేంద్ర లేక ఒక రాష్ట్రము క్రింది శాసనమును గురించి విశేష పరిజ్ఞానము కావలసి ఉన్నట్టి ఏదైనా పదవియందుండిన కాలవ్యవధి చేర్చవలెను.]

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “ఒకటవ షెడ్యూల్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన ఏదైనా రాష్ట్రములో” అను పదములు 1.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినది.
2. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 36వ సెక్షన్ ద్వారా “లేక” అనుపదము మరియు సబ్-క్లాజ్ (సి), 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడి, రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి వదిలివేయబడినవి.
3. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 28వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part VI. — The States)

¹[(aa)] in computing the period during which a person has been an advocate of a High Court, there shall be included any period during which the person ²[has held judicial office or the office of a member of a tribunal or any post, under the Union or a State, requiring special knowledge of law] after he became an advocate;

(b) in computing the period during which a person has held judicial office in the territory of India or been an advocate of a High Court, there shall be included any period before the commencement of this Constitution during which he has held judicial office in any area which was comprised before the fifteenth day of August, 1947, within India as defined by the Government of India Act, 1935, or has been an advocate of any High Court in any such area, as the case may be.

³[(3) If any question arises as to the age of a Judge of a High Court, the question shall be decided by the President after consultation with the Chief Justice of India and the decision of the President shall be final.

218. Application of certain provisions relating to Supreme Court to High Courts:- The provisions of clauses (4) and (5) of article 124 shall apply in relation to a High Court as they apply in relation to the Supreme Court with the substitution of references to the High Court for references to the Supreme Court.

219. Oath or affirmation by Judges of High Courts:- Every person appointed to be a Judge of a High Court ⁴[***] shall, before he enters upon his office, make and subscribe before the Governor of the State, or some person appointed in that behalf by him, an oath or affirmation according to the form set out for the purpose in the Third Schedule.

1. Clause (a) renumbered as clause (aa) by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.28 (w.e.f. 20.6.1979).

2. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, as.36, for “has held judicial office” (w.e.f.3.1.1977).

3. Inserted by the Constitution (Fifteenth Amendment) Act, 1963, s.4 (with retrospective effect) (w.e.f. 5.10.1963).

4. The words “in a State” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

¹[(ఎఎ)] ఒక వ్యక్తి ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అడ్వకేటుగా ఉండిన కాలవ్యవధిని లెక్కించుటలో, ఆయన అడ్వకేటు అయిన తరువాత ²[న్యాయపరమైన పదవియందు లేక ఒక ట్రిబ్యూనలు సభ్యునిగా పదవి యందు, లేక కేంద్రము లేదా ఒక రాష్ట్రము క్రింది శాసన సంబంధమైన విశేష పరిజ్ఞానము కావలసి ఉన్నట్టి] ఏదైనా పదవి యందుండిన కాలవ్యవధిని చేర్చవలెను.

(బి) ఒక వ్యక్తి భారతదేశ భూభాగములో న్యాయపరమైన పదవియందుండిన కాలవ్యవధిని లేక ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానపు అడ్వకేటుగా ఉన్న కాలవ్యవధిని లెక్కించుటలో, భారత ప్రభుత్వ చట్టము, 1935లో నిర్వచింపబడిన భారతదేశములో లేదా సందర్భానుసారముగా ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు 1947, ఆగస్టు పదిహేనవ తేదీకి ముందు అట్లు చేరి ఉన్నట్టి ఏదైనా ప్రాంతములో ఆయన న్యాయపరమైన పదవి యందుండిన లేక అట్టి ఏదైనా ప్రాంతములో ఏదైనా ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అడ్వకేటుగా ఉండిన కాలవ్యవధిని చేర్చవలెను.

³[(3) ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ఎవరైనా న్యాయమూర్తి యొక్క వయస్సును గురించిన ఏదైనా ప్రశ్న ఉత్పన్నమైనచో, రాష్ట్రపతి ఆ ప్రశ్నను, భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తితో సంప్రదించిన తరువాత నిర్ణయించవలెను, మరియు రాష్ట్రపతి నిర్ణయము అంతిమమై ఉండవలెను.]

218. సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు సంబంధించిన నిర్ణీతమైన నిబంధనలు ఉన్నత న్యాయస్థానములకు వర్తింపజేయుట:- 124వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (4) మరియు (5)లోని నిబంధనలు, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము విషయమున వర్తించునట్లుగానే, సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకైన నిర్దేశములను ఉన్నత న్యాయస్థానమునకైన నిర్దేశములుగా ఉంచబడినట్లుగా, అవి ఉన్నత న్యాయస్థానము విషయమున వర్తించవలెను.

219. ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిచే ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ:- ⁴[***] ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిగా నియమింపబడిన ప్రతి వ్యక్తి, తన పదవిలో ప్రవేశించుటకు ముందు రాష్ట్ర గవర్నరు సమక్షమున లేదా ఈ విషయములో ఆయనచే నియమింపబడిన వ్యక్తి సమక్షమున, మూడవ షెడ్యూల్ లో అందు నిమిత్తము పొందుపరచబడిన నమూనాననుసరించి ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞను చేసి దానిపై సంతకము చేయవలెను.

-
1. రాజ్యాంగ (సలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 28వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి క్లాజ్ (ఎ)ను క్లాజ్ (ఎఎ)గా తిరిగి వ్రాయడమైనది.
 2. రాజ్యాంగ (సలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 36వ సెక్షన్ ద్వారా "న్యాయపరమైన పదవియందు" అను పదములకు బదులుగా 3.1.1977 నుండి ఉంచబడినది.
 3. రాజ్యాంగ (పదిహేనవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా, గతకాలిక ప్రభావముతో 5.10.1963 నుండి చొప్పించబడినది.
 4. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా, "ఒక రాష్ట్రములో" అను పదములు 1.11.1956 నుండి పదిలివేయబడినది.

(Part VI. — The States)

¹[**220. Restriction on practice after being a permanent Judge:-** No person who, after the commencement of this Constitution, has held office as a permanent Judge of a High Court shall plead or act in any court or before any authority in India except the Supreme Court and the other High Courts.

Explanation:- In this article, the expression “High Court” does not include a High Court for a State specified in Part B of the First Schedule as it existed before the commencement of the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956.]

221. Salaries, etc., of Judges:- ²[(1) There shall be paid to the Judges of each High Court such salaries as may be determined by Parliament by law and, until provision in that behalf is so made, such salaries as are specified in the Second Schedule.]

(2) Every Judge shall be entitled to such allowances and to such rights in respect of leave of absence and pension as may from time to time be determined by or under law made by Parliament and, until so determined, to such allowances and rights as are specified in the Second Schedule:

Provided that neither the allowances of a Judge nor his rights in respect of leave of absence or pension shall be varied to his disadvantage after his appointment.

222. Transfer of a Judge from one High Court to another:- (1) The President may, ³[on the recommendation of the National Judicial Appointments Commission referred to in article 124A], transfer a Judge from one High Court to any other High Court ⁴[***].

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.13 (w.e.f.1.11.1956).

2. Substituted by the Constitution (Fifty-fourth Amendment) Act, 1986, s.3, for clause (1) (w.e.f. 1.4.1986).

3. Substituted by the Constitution (Ninety-ninth Amendment) Act, 2014, s.7, for “after consultation with the Chief Justice of India” (w.e.f. 13.4.2015). This amendment has been struck down by the Supreme Court vide its order dated the 16th October, 2015 in the Supreme Court Advocates-on-Record Association and Another Vs. Union of India reported in AIR 2016 SC 117.

4. The words “within the territory of India” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.14 (w.e.f. 1.11.1956).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

¹[220. శాశ్వత న్యాయమూర్తిగా పని చేసిన తరువాత న్యాయవాద వృత్తిని ఆచరించుటపై పరిమితి:- ఈ రాజ్యాంగపు ప్రారంభము తరువాత ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క శాశ్వత న్యాయమూర్తిగా పదవియందుండిన ఏ వ్యక్తి, సర్వోన్నత న్యాయస్థానములో లేదా ఇతర ఉన్నత న్యాయస్థానములలోను తప్ప, భారతదేశములోని ఏ న్యాయస్థానము నందు లేదా ఏ అధికారి సమక్షమునగాని న్యాయవాదిత్వమును చేపట్టరాదు లేక న్యాయవాదిగా వ్యవహరించరాదు.

విశదీకరణ:- ఈ ఆర్టికల్‌లో 'ఉన్నత న్యాయస్థానము' అను పదమునందు, రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క ప్రారంభమునకు ముందుగల మొదటి షెడ్యూల్ యొక్క భాగము (బి)లో నిర్దిష్టపరచిన ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క ఉన్నత న్యాయస్థానము చేరి ఉండదు.]

221. న్యాయమూర్తుల జీతములు మున్నగునవి:- ²[(1) ప్రతి ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులకు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ధారణ చేయునట్టి జీతములు మరియు ఈ విషయములో అట్టి నిబంధన చేయునంతవరకు రెండవ షెడ్యూల్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన జీతములు చెల్లింపబడవలెను.]

(2) ప్రతి న్యాయమూర్తి పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా లేదా దాని క్రింద ఆయా సమయాలందు నిర్ధారణ చేయు భత్యములను, గైరుహాజరీ సెలవు మరియు పింఛనులను గురించిన హక్కులను కలిగి ఉండవలెను మరియు అట్లు నిర్ధారణ చేయబడునంత వరకు ఆయన, రెండవ షెడ్యూల్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భత్యములు మరియు హక్కులను కలిగి ఉండవలెను:

అయితే ఒక న్యాయమూర్తి యొక్క నియామకము తరువాత ఆయన భత్యములను, గైరుహాజరీ సెలవు లేక పింఛను గురించి ఆయనకు గల హక్కులను ఆయనకు అననుకూలముగా మార్చరాదు.

222. ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము నుండి మరొక ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు న్యాయమూర్తుల బదిలీ:-

(1) రాష్ట్రపతి, ³[124వ ఆర్టికల్‌లో నిర్దేశించిన జాతీయ న్యాయపరమైన నియామకముల కమీషను యొక్క సిఫారసుపై] ఎవరైనా న్యాయమూర్తిని ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము నుండి ⁴[***] ఏదైనా ఇతర ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు బదిలీ చేయవచ్చును.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 13వ సెక్షన్ ద్వారా ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1986 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 1.4.1986 నుండి క్లాజ్ (1)కి బదులుగా ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (తొంభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2014 యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా, "భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తిని సంప్రదించిన తరువాత" అనుపదములకు బదులుగా 13.04.2015వ తేదీ నుండి ఉంచబడినవి. అయితే, సర్వోన్నత న్యాయస్థానములో నమోదైన న్యాయవాదుల సంఘం వర్సెస్ భారత కేంద్ర కేసులో, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము 16.10.2015వ తేదీనాటి తన ఉత్తరువులో ఈ సవరణను కొట్టివేసినది. (ఏ.ఐ.ఆర్. 2016, ఎస్.సీ.117)

4. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 14వ సెక్షన్ ద్వారా "భారత భూభాగము లోపల" అను పదములు 1.11.1956 నుండి వదిలి వేయబడినవి.

(Part VI. — The States)

¹[(2) When a Judge has been or is so transferred, he shall, during the period he serves, after the commencement of the Constitution (Fifteenth Amendment) Act, 1963, as a Judge of the other High Court, be entitled to receive in addition to his salary such compensatory allowance as may be determined by Parliament by law and, until so determined, such compensatory allowance as the President may by order fix.]

223. Appointment of acting Chief Justice:- When the office of Chief Justice of a High Court is vacant or when any such Chief Justice is, by reason of absence or otherwise, unable to perform the duties of his office, the duties of the office shall be performed by such one of the other Judges of the Court as the President may appoint for the purpose.

²[**224. Appointment of additional and acting Judges:-** (1) If by reason of any temporary increase in the business of a High Court or by reason of arrears of work therein, it appears to the President that the number of the Judges of that Court should be for the time being increased, ³[the President may, in consultation with the National Judicial Appointments Commission, appoint] duly qualified persons to be additional Judges of the Court for such period not exceeding two years as he may specify.

(2) When any Judge of a High Court other than the Chief Justice is by reason of absence or for any other reason unable to perform the duties of his office or is appointed to act temporarily as Chief Justice, ³[the President may, in consultation with the National Judicial Appointments Commission, appoint] a duly qualified person to act as a Judge of that Court until the permanent Judge has resumed his duties.

(3) No person appointed as an additional or acting Judge of a High Court shall hold office after attaining the age of ⁴[sixty-two years].]

1. Inserted by the Constitution (Fifteenth Amendment) Act, 1963, s.5 (w.e.f. 5.10.1963), Original clause (2) was omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.14 (w.e.f. 1.11.1956).

2. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.15 (w.e.f. 1.11.1956).

3. Substituted by the Constitution (Ninety-ninth Amendment) Act, 2014, s.8, for “the President may appoint” (w.e.f. 13.4.2015). This amendment has been struck down by the Supreme Court vide its order dated the 16th October, 2015 in the Supreme Court Advocates-on-Record Association and Another Vs. Union of India reported in AIR 2016 SC 117.

4. Substituted by the Constitution (Fifteenth Amendment) Act, 1963, s.6, for “sixty years” (w.e.f. 5.10.1963).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

¹[(2) ఎవరైనా న్యాయమూర్తి అట్లు బదిలీ చేయబడి ఉండినప్పుడు లేక బదిలీ చేయబడినప్పుడు, రాజ్యాంగ (పదిహేనవ సవరణ) చట్టము, 1963 ప్రారంభమైన తరువాత, ఆ ఇతర ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిగా పని చేసిన కాలవ్యవధిలో ఆయన జీతమునకు అదనముగా, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ధారణ చేయు అదనపు భత్యమును మరియు అట్లు నిర్ధారణ చేయబడువరకు, రాష్ట్రపతి ఉత్తర్వు ద్వారా నిర్ణయం చేయు అదనపు భత్యమును పొందుటకు హక్కు కలిగి ఉండవలెను.]

223. తాత్కాలిక ప్రధాన న్యాయమూర్తి నియామకము:- ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ప్రధాన న్యాయమూర్తి పదవి ఖాళీగా ఉన్నప్పుడు లేక అట్టి ప్రధాన న్యాయమూర్తి హాజరులో లేని కారణమున లేదా ఇతర విధముగా తన పదవీ విధులను నిర్వహించలేనప్పుడు, ఆ న్యాయస్థానమునకు చెందిన ఇతర న్యాయమూర్తులలో నుండి, రాష్ట్రపతి అందు నిమిత్తము నియమించు న్యాయమూర్తి ఆ పదవీ బాధ్యతలను నిర్వహించవలెను.

²[**224. అదనపు మరియు తాత్కాలిక న్యాయమూర్తుల నియామకము:-** (1) ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క కార్య కలాపముల తాత్కాలిక పెరుగుదల కారణమున లేదా దానిలోని పని బకాయిపడిన కారణమున, ఆ న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తుల సంఖ్యను తాత్కాలికముగా పెంచవలెనని రాష్ట్రపతికి తోచినచో, ³[రాష్ట్రపతి, జాతీయ న్యాయవరమైన నియామకముల కమీషనును సంప్రదించిన మీదట] తగిన అర్హతలుగల వ్యక్తులను రెండు సంవత్సరములకు మించకుండా ఆయన నిర్దిష్టపరచు కాలవ్యవధి వరకు ఆ న్యాయస్థానము యొక్క అదనపు న్యాయమూర్తులుగా నియమించవచ్చును.

(2) ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ప్రధాన న్యాయమూర్తి కానటువంటి ఎవరైనా ఇతర న్యాయమూర్తి హాజరులో లేని కారణమున లేదా ఏదైనా ఇతర కారణము వలన తన పదవీ విధులను నిర్వహించలేనప్పుడు లేదా ప్రధాన న్యాయమూర్తిగా తాత్కాలికముగా వ్యవహరించుటకు నియమించబడినప్పుడు ³[రాష్ట్రపతి, జాతీయ న్యాయవరమైన నియామకముల కమీషన్‌ను సంప్రదించిన మీదట] శాశ్వత న్యాయమూర్తి తన విధులను తిరిగి చేపట్టు వరకు తగిన అర్హతలుగల వ్యక్తిని ఆ న్యాయస్థానము యొక్క న్యాయమూర్తిగా వ్యవహరించుటకు నియమించవచ్చును.

(3) ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అదనపు లేక తాత్కాలిక న్యాయమూర్తిగా నియమించబడిన ఏ వ్యక్తి, ⁴[అరవై రెండు సంవత్సరముల] వయస్సు పూర్తి అయిన తరువాత పదవియందుండరాదు.]

1. రాజ్యాంగ (పదిహేనవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా చేర్చబడినది. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 14వ సెక్షన్ ద్వారా మొదట ఉన్న క్లాజ్ (2)ను 1.11.1956 నుండి వదిలి వేయడమైనది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 15వ సెక్షన్ ద్వారా ఆర్టికల్ 224కు బదులుగా 1.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (తొంభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2014 యొక్క 8వ సెక్షన్ ద్వారా, “రాష్ట్రపతి నియమించవచ్చును” అను పదములకు బదులుగా 13.04.2015వ తేదీ నుండి ఉంచబడినవి. అయితే, సర్వోన్నత న్యాయస్థానములో నమోదైన న్యాయవాదుల సంఘం వర్సెస్ భారత ప్రభుత్వపు కేసులో, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము 16.10.2015వ తేదీ నాటి తన ఉత్తరువులో ఈ సవరణను కొట్టివేసినది. (ఏ.ఐ.ఆర్. 2016, ఎస్.సి.117)

4. రాజ్యాంగ (పదిహేనవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా “అరవై సంవత్సరముల”కు బదులుగా 5.10.1963 నుండి ఉంచబడినది.

(Part VI. — The States)

¹[**224A. Appointment of retired Judges at sittings of High Courts:-** Notwithstanding anything in this Chapter, ²[the National Judicial Appointments Commission on a reference made to it by the Chief Justice of a High Court for any State, may with the previous consent of the President], request any person who has held the office of a Judge of that Court or of any other High Court to sit and act as a Judge of the High Court for that State, and every such person so requested shall, while so sitting and acting, be entitled to such allowances as the President may by order determine and have all the jurisdiction, powers and privileges of, but shall not otherwise be deemed to be, a Judge of that High Court:

Provided that nothing in this article shall be deemed to require any such person as aforesaid to sit and act as a Judge of that High Court unless he consents so to do.]

225. Jurisdiction of existing High Courts:- Subject to the provisions of this Constitution and to the provisions of any law of the appropriate Legislature made by virtue of powers conferred on that Legislature by this Constitution, the jurisdiction of, and the law administered in, any existing High Court, and the respective powers of the Judges thereof in relation to the administration of justice in the Court, including any power to make rules of Court and to regulate the sittings of the Court and of members thereof sitting alone or in Division Courts, shall be the same as immediately before the commencement of this Constitution:

³[Provided that any restriction to which the exercise of original jurisdiction by any of the High Courts with respect to any matter concerning the revenue or concerning any act ordered or done in the collection thereof was subject immediately before the commencement of this Constitution shall no longer apply to the exercise of such jurisdiction.]

1. Inserted by the Constitution (Fifteenth Amendment) Act, 1963, s.7 (w.e.f.5.10.1963).

2. Substituted by the Constitution (Ninety-ninth Amendment) Act, 2014, s.9, for “the Chief Justice of a High Court for any State may at anytime, with the previous consent of the President” (w.e.f. 13.4.2015). This amendment has been struck down by the Supreme Court vide its order dated the 16th October, 2015 in the Supreme Court Advocates-on-Record Association and Another Vs. Union of India reported in AIR 2016 SC 117.

3. Inserted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.29 (w.e.f. 20.6.1979). Original Proviso was omitted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.37 (w.e.f. 1.2.1977).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

¹[224ఏ. ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క సమావేశనములందు పదవీ విరమణ చేసిన న్యాయమూర్తుల నియామకము:- ఈ అధ్యాయములో ఏమున్నప్పటికీ, ²[ఏదైనా రాష్ట్రపు ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ప్రధాన న్యాయమూర్తిచే జాతీయ న్యాయపరమైన నియామకముల కమీషనుకు చేయబడిన నిర్దేశముపై, రాష్ట్రపతి యొక్క ముందస్తు అనుమతితో,] ఆ న్యాయస్థానములో లేదా ఏదైనా ఇతర ఉన్నత న్యాయస్థానములో న్యాయమూర్తి పదవిని నిర్వహించిన ఎవరైనా వ్యక్తిని, ఆ రాష్ట్రపు ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క న్యాయమూర్తిగా వ్యవహరించవలెనని కోరవచ్చును. అట్లు కోరబడిన ప్రతి వ్యక్తి ఆ విధముగా వ్యవహరించుచున్నప్పుడు, రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా నిర్ధారణ చేయు భత్యములకు హక్కు కలిగి ఉండును మరియు ఆ ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తికి గల విచారణ అధికార పరిధిని, అధికారములను మరియు విశేషాధికారములను అన్నింటిని కలిగి ఉండును; అయితే ఇతర విధముగా ఆయనను ఆ ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిగా భావించరాదు:

అయితే, ఈ ఆర్టికల్‌లో ఉన్నదేదియు పైన పేర్కొనిన ఏ వ్యక్తిని, ఆయన సమ్మతిస్తే తప్ప, ఆ న్యాయస్థానము నందు న్యాయమూర్తిగా ఉండవలెనని, వ్యవహరించవలెనని కోరునదిగా భావించరాదు.]

225. ఉన్నత న్యాయస్థానముల అధికార పరిధి:- ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలకు మరియు ఈ రాజ్యాంగం ద్వారా ఈయబడిన అధికారముల రీత్యా సంబంధిత శాసనమండలి చేసిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకును లోబడి, ఏదైనా ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అధికార పరిధిని, దానిలో అమలుజరుపబడు శాసనమును, మరియు ఆ న్యాయస్థానము యొక్క నియమావళిని చేయుట కొరకు ఆ న్యాయస్థానపు సమావేశములలో ఒకరే న్యాయమూర్తి లేదా డివిజన్ న్యాయస్థానములలో ఉండు ఆ న్యాయస్థానపు సభ్యుల సమావేశములను క్రమబద్ధపరచుటకు గల ఏదైనా అధికారముతో సహా, ఆ న్యాయస్థానములో న్యాయపాలన విషయము మరియు దానిలోని న్యాయమూర్తులకు గల ఆయా అధికారములకు సంబంధించి, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఎట్లుండెనో అట్లే ఉండును:

³[అయితే ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే రెవెన్యూకు సంబంధించిన లేదా దానిని వసూలు చేయుటలో ఇవ్వబడిన ఉత్తరువు లేదా చేయబడిన ఏదైనా కార్యమునకు సంబంధించిన ఏ విషయమును గురించైనా ఏదైనా ఉన్నత న్యాయస్థానము ప్రారంభ అధికార పరిధిని వినియోగించుటలో ఎటువంటి పరిమితులు ఉన్నవో, అవి ఇక ముందు వర్తించవు.]

1. రాజ్యాంగ (పదిహేనవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా 05.10.1963 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (తొంభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2014 యొక్క 9వ సెక్షన్ ద్వారా, “ఒక రాష్ట్ర ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ప్రధాన న్యాయమూర్తి ఎప్పుడైననూ, రాష్ట్రపతి యొక్క పూర్వసమ్మతితో” అను పదములకు బదులుగా 13.4.2015వ తేదీ నుండి ఉంచబడినది. అయితే, సర్వోన్నత న్యాయస్థానములో నమోదైన న్యాయవాదుల సంఘం వర్సెస్ భారత ప్రభుత్వము కేసులో, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము 16.10.2015వ తేదీ నాటి తన ఉత్తరువులో ఈ సవరణను కొట్టివేసినది.

3. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 37వ సెక్షన్ ద్వారా 01.02.1977 నుండి వదిలివేయబడినది తిరిగి రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 29వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part VI. — The States)

¹[226. **Power of High Courts to issue certain writs:-** (1) Notwithstanding anything in article 32 ²[***], every High Court shall have power, throughout the territories in relation to which it exercises jurisdiction, to issue to any person or authority, including in appropriate cases, any Government, within those territories directions, orders or ³[writs, including writs in the nature of habeas corpus, mandamus, prohibition, quo warranto and certiorari, or any of them, for the enforcement of any of the rights conferred by Part III and for any other purpose.]

(2) The power conferred by clause (1) to issue directions, orders or writs to any Government, authority or person may also be exercised by any High Court exercising jurisdiction in relation to the territories within which the cause of action, wholly or in part, arises for the exercise of such power, notwithstanding that the seat of such Government or authority or the residence of such person is not within those territories.

⁴[(3) Where any party against whom an interim order, whether by way of injunction or stay or in any other manner, is made on, or in any proceedings relating to, a petition under clause (1), without—

(a) furnishing to such party copies of such petition and all documents in support of the plea for such interim order; and

(b) giving such party an opportunity of being heard,

1. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.38 (w.e.f. 1.2.1977).

2. The words, figures and letters “but subject to the provisions of article 131A and article 226A” omitted by the Constitution (Forty-third Amendment) Act, 1977, s.7 (w.e.f. 13.4.1978).

3. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.30 for the portion beginning with the words “writs in the nature of habeas corpus, mandamus, prohibition, quo warranto and certiorari, or any of them” and ending with the words “such illegality has resulted in substantial failure of justice” (w.e.f. 1.8.1979).

4. Substituted by *ibid.*, s.30, for clauses (3), (4), (5) and (6).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

¹[226. ఉన్నత న్యాయస్థానములు కొన్ని రిట్లను జారీ చేయుటకు అధికారము:- (1) 32వ ఆర్టికల్‌లో ఏమున్నప్పటికీ, ²[***] ప్రతీ ఉన్నత న్యాయస్థానము, తన అధికార పరిధిని వినియోగించుటకు సంబంధించిన భూభాగమంతటా ఎవరైనా వ్యక్తికి లేక అధికారికి సముచిత సందర్భములలో ఏదైనా ప్రభుత్వమునకు కూడా ³[ఆయా భూభాగములలో 3వ భాగము ద్వారా ఈయబడిన హక్కులలోని వేటినినైనా అమలుపరచుటకు మరియు ఏదైనా ఇతర ప్రయోజనముల కొరకు] ఆదేశములను, ఉత్తరువులను, బందీ ప్రత్యక్ష (హేబియస్ కార్పస్) పరమాదేశ (మాండమస్) ప్రతిషేధ (ప్రోహిబిషన్) అధికార పృచ్ఛ (కోవారెంట్) మరియు ఉత్త్రేషణ (సెర్వియోరారె) స్వభావముగల రిట్లతో సహా లేక వాటిలో వేటినినైనా జారీ చేయుటకు అధికారము కలిగి ఉండును.]

(2) ఏదైనా ప్రభుత్వమునకు, అధికారికి లేక వ్యక్తికి ఆదేశములను, ఉత్తరువులను లేక రిట్లను జారీ చేయుటకై క్లాజ్ (1) ద్వారా ఈయబడిన అధికారము, అట్టి అధికారమును వినియోగించుటకై ఏ ప్రాదేశిక ప్రాంతములో పూర్తిగా లేదా పాక్షికంగా వ్యాజ్యా కారణము ఉత్పన్నమగునో ఆ ప్రాదేశిక ప్రాంతమునకు సంబంధించి అధికార పరిధిని వినియోగించు ఏ ఉన్నత న్యాయస్థానమైనా, అట్టి ప్రభుత్వము యొక్క లేక అధికారి యొక్క (కార్య) స్థానము లేదా అట్టి వ్యక్తి యొక్క నివాస స్థానముగాని ఆ ప్రాదేశిక ప్రాంతములో లేనప్పటికీ, వినియోగించవచ్చును.

⁴[(3) క్లాజ్ (1) క్రింది, ఒక అర్జీపై లేదా దానికి సంబంధించిన ఏదైనా చర్యలో ఏ కక్షిదారుపై-

(ఎ) అట్టి ఏ అర్జీ యొక్క మరియు అట్టి మధ్యంతర ఉత్తరువు కొరకు వాదమును బలపరుచు దస్తావేజాలన్నింటి ప్రతులను ఆ పక్షమునకు అందజేయకుండా; మరియు

(బి) అట్టి పక్షమునకు వాదనావకాశము ఇవ్వకుండా,

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 38వ సెక్షన్ ద్వారా ఆర్టికల్ 226కు బదులుగా 1.2.1977 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1977 యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా “అయితే 131-ఏ ఆర్టికల్ మరియు 226-ఏ ఆర్టికల్‌ల నిబంధనలకు లోబడి” అను పదములు, అంకెలు మరియు మాటలు 13.4.1978 నుండి వదిలి వేయబడినవి.

3. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 30వ సెక్షన్ ద్వారా “బందీ ప్రత్యక్ష, పరమాదేశ, ప్రతిషేధ, అధికార పృచ్ఛ మరియు ఉత్త్రేషణ స్వభావము గల రిట్లలో దేనినైనను” అనుపదములతో మొదలయి “న్యాయ ప్రాముఖ్యత విఫలము వలన న్యాయ విరుద్ధమునకు దారితీయునట్టి” అనే పదములతో పూర్తి అగు వాటికి బదులుగా 1.8.1979 నుండి ఉంచబడినవి.

4. రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 30వ సెక్షన్ క్లాజ్ (బి) ద్వారా (3), (4), (5), (6), క్లాజ్‌లకు బదులుగా 1.8.1979 నుండి ఇది ఉంచబడినది.

(Part VI. — The States)

makes an application to the High Court for the vacation of such order and furnishes a copy of such application to the party in whose favour such order has been made or the counsel of such party, the High Court shall dispose of the application within a period of two weeks from the date on which it is received or from the date on which the copy of such application is so furnished, whichever is later, or where the High Court is closed on the last day of that period, before the expiry of the next day afterwards on which the High Court is open; and if the application is not so disposed of, the interim order shall, on the expiry of that period, or, as the case may be, the expiry of the said next day, stand vacated.]

¹[(4)] The power conferred on a High Court by this article shall not be in derogation of the power conferred on the Supreme Court by clause (2) of article 32.]

²[**226A.** Constitutional validity of Central laws not to be considered in proceedings under article 226.]

227. Power of superintendence over all courts by the High Court:- ³[(1) Every High Court shall have superintendence over all courts and tribunals throughout the territories in relation to which it exercises jurisdiction.]

(2) Without prejudice to the generality of the foregoing provision, the High Court may—

(a) call for returns from such courts;

(b) make and issue general rules and prescribe forms for regulating the practice and proceedings of such courts; and

(c) prescribe forms in which books, entries and accounts shall be kept by the officers of any such courts.

1. Clause (7) renumbered as clause (4) by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.30 (w.e.f. 1.8.1979).

2. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.39 (w.e.f. 1.2.1977).

3. Clause (1) has been successively substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.40 (w.e.f. 1.2.1977) and the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.31 to read as above (w.e.f. 20.6.1979).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

ఆదేశ రూపమున లేదా, నిలుపుదల రూపమున లేదా ఏదైనా ఇతర రీతిలో మధ్యంతర ఉత్తరువు చేయబడినదో ఆ కక్షిదారు, అట్టి ఉత్తరువును రద్దు చేయుట కొరకు ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు దరఖాస్తు పెట్టి, అట్టి దరఖాస్తు ప్రతిని అట్టి ఉత్తరువు ఎవరికి అనుకూలముగా చేయబడినదో ఆ కక్షిదారుకు లేక అట్టి కక్షిదారు యొక్క న్యాయవాదికి అందజేసిన యెడల, ఉన్నత న్యాయస్థానము ఆ దరఖాస్తు అందిన తేదీ లేదా దరఖాస్తు నకలు అందజేసిన తేదీ ఈ రెంటిలో ఏది తరువాతిదో ఆ తేదీ నుండి రెండు వారముల కాలావధి లోపల, లేదా ఆ కాలావధి యొక్క చివరి దినమున ఉన్నత న్యాయస్థానము మూసివేయబడిన యెడల ఉన్నత న్యాయస్థానము తెరువబడిన మరుసటి రోజు గడుచుటకు ముందు దానిని పరిష్కరించవలెను, మరియు అట్లు దరఖాస్తు పరిష్కరించనిచో ఆ కాలావధి ముగిసిన మీదట లేక సందర్భానుసారముగా సదరు మరుసటి దినము గడిచిన తరువాత మధ్యంతర ఉత్తరువు రద్దయినదగును.]

¹[(4) ఈ ఆర్టికల్ ద్వారా ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు ఈయబడిన అధికారము, 32వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (2) ద్వారా సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు ఈయబడిన అధికారమును తగ్గించదు.]

²[226ఏ. కేంద్ర శాసనముల యొక్క రాజ్యాంగ వరమైన చెల్లుబాటును 226వ ఆర్టికల్ క్రింది చర్యలలో పరిగణనలోనికి తీసుకొనరాదు.]

227. న్యాయస్థానములన్నిటి పైన ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క పర్యవేక్షణాధికారము:- ³[(1) ప్రతీ ఉన్నత న్యాయస్థానము, తాను ఏ ప్రాదేశిక ప్రాంతములకు సంబంధించి అధికార పరిధిని వినియోగించునో ఆ ప్రాదేశిక ప్రాంతములోని అన్ని న్యాయస్థానములు మరియు ట్రిబ్యునళ్ళ పైన పర్యవేక్షణను కలిగి ఉండును;]

(2) పైన పేర్కొనిన నిబంధన యొక్క సాధారణతకు ప్రతికూలాభిప్రాయం కలుగకుండ, ఉన్నత న్యాయస్థానము,-

(ఎ) అట్టి న్యాయస్థానముల నుండి రిటర్నులను తెప్పించవచ్చును;

(బి) అట్టి న్యాయస్థానముల యొక్క ఆచరణను మరియు కార్యకలాపములను క్రమబద్ధపరచుటకు సాధారణ నియమావళిని జారీ చేయవచ్చును; మరియు నమూనాలను నిర్ణయించవచ్చును, మరియు

(సి) అట్టి న్యాయస్థానముల అధికారులు పుస్తకములను, నమోదులను మరియు లెక్కలను ఏ నమూనాలలో వ్రాసి ఉంచవలెనో వాటిని నిర్ణయించవచ్చును.

1. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 30వ సెక్షన్ ద్వారా 1.8.1979 నుండి క్లాజ్ (7)ను క్లాజ్ (4)గా తిరిగి అంకెవేయబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 39వ సెక్షన్ ద్వారా 1.2.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 31వ సెక్షన్ క్లాజ్ (1) ద్వారా అట్లుంచబడిన దానికి బదులుగా 20.6.1979 నుండి ఇది ఉంచబడినట్లుగా చదువుకొనవలెను.

(Part VI. — The States)

(3) The High Court may also settle tables of fees to be allowed to the sheriff and all clerks and officers of such courts and to attorneys, advocates and pleaders practising therein:

Provided that any rules made, forms prescribed or tables settled under clause (2) or clause (3) shall not be inconsistent with the provision of any law for the time being in force, and shall require the previous approval of the Governor.

(4) Nothing in this article shall be deemed to confer on a High Court powers of superintendence over any court or tribunal constituted by or under any law relating to the Armed Forces.

¹[(5) * * * * *]

228. Transfer of certain cases to High Court:- If the High Court is satisfied that a case pending in a court subordinate to it involves a substantial question of law as to the interpretation of this Constitution the determination of which is necessary for the disposal of the case, ²[it shall withdraw the case and ³[***] may—]

(a) either dispose of the case itself, or

(b) determine the said question of law and return the case to the court from which the case has been so withdrawn together with a copy of its judgment on such question, and the said court shall on receipt thereof proceed to dispose of the case in conformity with such judgment.

⁴[**228A. Special provisions as to disposal of questions relating to constitutional validity of State laws.]**:- Omitted by the Constitution (Forty-third Amendment) Act, 1977, s.10 (w.e.f.13.4.1978).

1. Clause (5) was inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.40 (w.e.f. 1.2.1977) and omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.31 (w.e.f. 20.6.1979).

2. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.41, for “it shall withdraw the case and may-” (w.e.f. 1.2.1977).

3. The words, figures and letter “subject to the provisions of article 131A,” omitted by the Constitution (Forty-third Amendment) Act, 1977, s.9 (w.e.f. 13.4.1978).

4. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.42 (w.e.f. 1.2.1977).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

(3) ఉన్నత న్యాయస్థానము, అట్టి న్యాయస్థానముల యొక్క పరీషునకు మరియు అందలి గుమస్తాలకు, అధికారులకు మరియు దానిలో తమ వృత్తిని సాగించు అటార్నీలకు, అడ్వకేట్లకు మరియు స్టేడర్లకు ఈయవలసిన ఫీజు పట్టికలను కూడ పరిష్కరించ వచ్చును:

అయితే, క్లాజ్ (2), లేక (3) క్రింద చేయబడిన ఏదైనా నియమములు లేదా నిర్ణయించిన నమూనాలు లేదా పరిష్కరించిన పట్టికలు, ఆ సమయమున అమలులోనున్న ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనకు పరస్పర విరుద్ధముగా ఉండరాదు మరియు అవి గవర్నరు యొక్క పూర్వామోదము పొందవలెను.

(4) ఈ ఆర్టికల్లో ఉన్నదేదియు, సాయుధ బలగములకు సంబంధించిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద ఏర్పాటు చేసిన ఏదైనా న్యాయస్థానము లేక ట్రిబ్యూనల్‌పై ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు పర్యవేక్షణాధికారములను ఇచ్చునదిగా భావించరాదు.

¹[(5) * * * *]

228. ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు నిర్ణీతమైన కేసుల బదిలీ:- తనకు క్రింది స్థాయిలో ఉన్న న్యాయస్థానములో పెండింగులో ఉన్న ఒక కేసులో ఈ రాజ్యాంగం యొక్క అర్థ వివరణను గురించిన ఏదైనా న్యాయపరమైన ప్రాముఖ్యత గల ప్రశ్న ఇమిడి ఉన్నదని ఆ కేసు యొక్క పరిష్కారమునకు దానిని నిర్ధారణ చేయుట అవసరమని ఉన్నత న్యాయస్థానము అభిప్రాయపడినచో, ²[అది ఆ కేసును తెప్పించుకొనవలెను; మరియు ³[***]]

(ఎ) తానే ఆ కేసును పరిష్కరించవచ్చును, లేక

(బి) సదరు న్యాయపరమైన ప్రశ్నను నిర్ధారణ చేసి దానికి సంబంధించిన తన తీర్పు యొక్క ప్రతితో సహా ఏ న్యాయస్థానము నుండి ఆ కేసు తెప్పించబడినదో ఆ న్యాయస్థానమునకు దానిని తిప్పి పంపవలెను, మరియు అది అందిన మీదట సదరు న్యాయస్థానము అట్టి తీర్పుకు అనుగుణముగ ఆ కేసును పరిష్కరించుటకు

చర్య తీసుకొనవలెను.

⁴[228ఏ. రాష్ట్ర శాసనముల రాజ్యాంగ చెల్లుబాటుకు సంబంధించిన ప్రశ్నలను పరిష్కరించుటకు ప్రత్యేక నిబంధనలు]:- రాజ్యాంగ (నలభై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1977 యొక్క 10వ సెక్షన్ ద్వారా (13.04.1978 నుండి) వదిలివేయబడినది.

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క సెక్షన్ 40లోని క్లాజ్ (బి) ద్వారా క్లాజ్ (5) 1.2.1977 నుండి చొప్పించబడినది మరియు రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క సెక్షన్ 31లోని క్లాజ్ (బి) ద్వారా 20.6.1979 నుండి వదిలివేయబడినది.
2. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క సెక్షన్ 41 ద్వారా “అది ఆ కేసును తెప్పించుకొనవలెను, మరియు” అను పదములకు బదులుగా 1.2.1977 నుండి ఉంచబడినది.
3. రాజ్యాంగ (నలభై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1977 యొక్క 9వ సెక్షన్ ద్వారా “ఆర్టికల్ 131ఏ నిబంధనలకు లోబడి” అను పదములు అంకెలు మరియు మాటలు 13.4.1978 నుండి వదిలివేయబడినది.
4. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క సెక్షన్ 42 ద్వారా 1.2.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part VI. — The States)

229. Officers and servants and the expenses of High Courts:- (1) Appointments of officers and servants of a High Court shall be made by the Chief Justice of the Court or such other Judge or officer of the Court as he may direct:

Provided that the Governor of the State ¹[***] may by rule require that in such cases as may be specified in the rule no person not already attached to the Court shall be appointed to any office connected with the Court save after consultation with the State Public Service Commission.

(2) Subject to the provisions of any law made by the Legislature of the State, the conditions of service of officers and servants of a High Court shall be such as may be prescribed by rules made by the Chief Justice of the Court or by some other Judge or officer of the Court authorised by the Chief Justice to make rules for the purpose:

Provided that the rules made under this clause shall, so far as they relate to salaries, allowances, leave or pensions, require the approval of the Governor of the State ¹[***].

(3) The administrative expenses of a High Court, including all salaries, allowances and pensions payable to or in respect of the officers and servants of the Court, shall be charged upon the Consolidated Fund of the State, and any fees or other moneys taken by the Court shall form part of that Fund.

²**230. Extension of jurisdiction of High Courts to Union territories:-** (1) Parliament may by law extend the jurisdiction of a High Court to, or exclude the jurisdiction of a High Court from, any Union territory.

(2) Where the High Court of a State exercises jurisdiction in relation to a Union territory,—

(a) nothing in this Constitution shall be construed as empowering the Legislature of the State to increase, restrict or abolish that jurisdiction; and

(b) the reference in article 227 to the Governor shall, in relation to any rules, forms or tables for subordinate courts in that territory, be construed as a reference to the President.

1. The words “in which the High Court has its principle seat” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

2. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.16, for articles 230, 231 and 232 (w.e.f. 1.11.1956).

(భాగము VI - రాష్ట్రములు)

229. ఉన్నత న్యాయస్థానముల యొక్క అధికారులు, ఉద్యోగులు మరియు వ్యయములు:- (1) ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానపు అధికారుల మరియు ఉద్యోగుల నియామకములు, ఆ న్యాయస్థానపు ప్రధాన న్యాయమూర్తి లేక ఆయన ఆదేశించునట్టి న్యాయస్థానపు ఇతర న్యాయమూర్తి లేదా అధికారిచే చేయబడవలెను:

అయితే ¹[***] రాష్ట్ర గవర్నరు, నియమములలో నిర్దిష్టపరచినట్టి విధముగా కోరిన సందర్భములలో రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమిషన్ ను సంప్రదించిన మీదటనే తప్ప ఇంతకుముందే ఆ న్యాయస్థానమునకు చెంది ఉండని ఏ వ్యక్తిని ఆ న్యాయస్థానమునకు సంబంధించిన ఎట్టి పదవిలోను నియమించరాదని ఆదేశించవచ్చును.

(2) రాష్ట్ర శాసనమండలి చేసిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అధికారుల మరియు ఉద్యోగుల సేవా షరతులు, ఆ న్యాయస్థానము యొక్క ప్రధాన న్యాయమూర్తిచే లేదా దాని నిమిత్తము నియమావళిని చేయుటకు అధికారమిచ్చిన ఆ న్యాయస్థానపు ఇతర న్యాయమూర్తి లేక అధికారిచే చేయబడిన నియమావళి ద్వారా నిర్ణయించినట్లుగా ఉండవలెను:

అయితే, ఈ క్లాజ్ క్రింద చేయబడిన నియమములు, జీతములకు, భత్యములకు, సెలవులకు లేక పింఛనులకు సంబంధించినంత వరకు ¹[***] రాష్ట్ర గవర్నరు యొక్క ఆమోదమును పొందవలెను.

(3) ఉన్నత న్యాయస్థానముల అధికారులకు మరియు ఉద్యోగులకు లేక వారికి చెల్లించవలసిన అన్ని జీతములు, భత్యములు, పింఛనులతో సహా, ఆ న్యాయస్థానపు పరిపాలనా వ్యయములు రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి భరించవలసి ఉండును మరియు న్యాయస్థానము తీసుకొను ఫీజు లేక ఇతర డబ్బులు ఆ నిధిలో చేరి ఉండును.

²[230. ఉన్నత న్యాయస్థానముల అధికార పరిధిని కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు విస్తరింపజేయుట:-

(1) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అధికార పరిధిని ఏదైనా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు విస్తరింపజేయవచ్చును లేక దాని నుండి దేనినైనా మినహాయించవచ్చును.

(2) కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు సంబంధించి ఒక రాష్ట్ర ఉన్నత న్యాయస్థానము అధికార పరిధిని వినియోగించుచున్న యెడల,-

(ఎ) ఈ రాజ్యాంగంలో ఉన్నదేదియు, అట్టి అధికార పరిధిని పెంచుటకు, పరిమిత పరచుటకు, లేక రద్దు చేయుటకు ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలికి అధికారము ఇచ్చునదిగా అన్వయించరాదు.

(బి) ఆ ప్రాదేశిక ప్రాంతములో ఉన్న దిగువ న్యాయస్థానముల కొరకు నియమములు, నమూనాలు లేక పట్టికలకు సంబంధించి, 227వ ఆర్టికల్ లో గవర్నరును గురించి చేసిన నిర్దేశమును రాష్ట్రపతిని గురించి చేసిన నిర్దేశముగ అన్వయించుకొనవలెను.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "ఆ ఉన్నత న్యాయస్థానము తన యొక్క ముఖ్యస్థానము ఉన్నట్టి" అను పదములు 1.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 16 సెక్షన్ ద్వారా, అదిలో ఉంచిన ఆర్టికల్ లు 230, 231 మరియు 232లకు బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

*(Part VI. — The States)***231. Establishment of a common High Court for two or more States:-**

(1) Notwithstanding anything contained in the preceding provisions of this Chapter, Parliament may by law establish a common High Court for two or more States or for two or more States and a Union territory.

(2) In relation to any such High Court,—

¹[(a) * * * *]

(b) the reference in article 227 to the Governor shall, in relation to any rules, forms or tables for subordinate courts, be construed as a reference to the Governor of the State in which the subordinate courts are situate; and

(c) the references in articles 219 and 229 to the State shall be construed as a reference to the State in which the High Court has its principal seat:

Provided that if such principal seat is in a Union territory, the references in articles 219 and 229 to the Governor, Public Service Commission, Legislature and Consolidated Fund of the State shall be construed respectively as references to the President, Union Public Service Commission, Parliament and Consolidated Fund of India.]

[232. Interpretation:- Articles 230, 231 and 232 substituted with articles 230 and 231 by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s. 16 (w.e.f. 1-11-1956).]

CHAPTER - VI**SUBORDINATE COURTS**

233. Appointment of district judges:- (1) Appointments of persons to be, and the posting and promotion of, district judges in any State shall be made by the Governor of the State in consultation with the High Court exercising jurisdiction in relation to such State.

1. Sub-clause (a) omitted by the Constitution (Ninety-ninth Amendment) Act, 2014, s.10 (w.e.f.13.4.2015). This amendment has been struck down by the Supreme Court vide its order dated the 16th October, 2015 in the Supreme Court Advocates-on-Record Association and Another Vs. Union of India reported in AIR 2016 SC 117. Before Amendment Sub-clause (a) was as under:-

“(a) the reference in article 217 to the Governor of the State shall be construed as to the reference to the Governors of all the State’s in relation to which the High Court exercises jurisdiction.”.

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

231. రెండు లేక అంతకు మించిన రాష్ట్రములకు ఒకే ఉమ్మడి ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ఏర్పాటు:- (1) ఈ అధ్యాయములోని ముందరి నిబంధనలలో ఏమున్నప్పటికీ, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా రెండు లేక అంతకు మించిన రాష్ట్రములకు లేదా రెండు లేక అంతకు మించిన రాష్ట్రములు మరియు ఒక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు ఒక ఉమ్మడి ఉన్నత న్యాయస్థానమును ఏర్పాటు చేయవచ్చును.

(2) ఏదైన అట్టి ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు సంబంధించి,-

¹[(ఎ) * * * *]

(బి) 227వ ఆర్టికల్‌లో గవర్నర్ గురించి చేసిన నిర్దేశమును దిగువ స్థాయిలోని న్యాయస్థానముల కొరకైన నియమములు, నమూనాలు, లేక పట్టికలకు సంబంధించి ఆ దిగువ స్థాయిలోని న్యాయస్థానములు ఏ రాష్ట్రములో ఉన్నవో ఆ రాష్ట్ర గవర్నర్ గురించి చేసిన నిర్దేశముగా అన్వయించుకొనవలెను; మరియు

(సి) 219, 229 ఆర్టికల్‌లలో రాష్ట్రమును గురించి చేసిన నిర్దేశములను ఆ ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ప్రధాన స్థానము ఉన్నట్టి రాష్ట్రమును గురించి చేసిన నిర్దేశములుగా అన్వయించుకొనవలెను:

అయితే, అట్టి ప్రధాన స్థానము, కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములో ఉన్నచో, 219, 229 ఆర్టికల్‌లలో గవర్నరు, పబ్లిక్ సర్వీసు కమిషన్, శాసనమండలి మరియు రాష్ట్ర సంచిత నిధులను గురించి చేసిన నిర్దేశములను వరుసగా రాష్ట్రపతి, కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమిషన్, పార్లమెంటు మరియు భారత సంచిత నిధిని గురించి చేసిన నిర్దేశములుగా అన్వయించుకొనవలెను.]

[232. అర్థ వివరణ:- రాజ్యాంగ (7వ సవరణ) చట్టము, 1956, యొక్క 16వ సెక్షన్ ద్వారా 230, 231 మరియు 232 ఆర్టికల్‌లకు బదులుగా 230 మరియు 231వ ఆర్టికల్‌లు 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినవి.]

అధ్యాయము - VI

దిగువ స్థాయి న్యాయస్థానములు

233. జిల్లా న్యాయమూర్తుల నియామకము:- (1) ఏదైనా రాష్ట్రములో జిల్లా న్యాయమూర్తులుగా ఉండవలసిన వ్యక్తుల నియామకములు మరియు వారి పోస్టింగు మరియు పదోన్నతి, అట్టి రాష్ట్రమునకు సంబంధించి అధికార పరిధిని వినియోగించుచున్న ఉన్నత న్యాయస్థానమును సంప్రదించి, ఆ రాష్ట్ర గవర్నరుచే చేయబడవలెను.

1. రాజ్యాంగ (తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2014 యొక్క 10వ సెక్షన్ ద్వారా, 13.4.2015వ తేదీ నుండి వదిలి వేయబడినది. అయితే ఈ సవరణను, సర్వోన్నత న్యాయస్థానములో నమోదైన న్యాయవాదుల సంఘం వర్సెస్ భారత ప్రభుత్వము కేసులో (ఏ.ఐ.ఆర్. 2016 ఎస్.సి. 117), సర్వోన్నత న్యాయస్థానము 16.10.2015వ తేదీ నాటి తన ఉత్తరువులో కొట్టివేసినది. సవరణకు ముందు క్లాజ్ (ఎ) ఈ క్రింది విధముగా ఉన్నది.

“(ఎ) 217వ ఆర్టికల్‌లో రాష్ట్ర గవర్నరును గురించిన నిర్దేశమును ఆ ఉన్నత న్యాయస్థానము ఏ రాష్ట్రములకు సంబంధించి అధికార పరిధిని వినియోగించునో ఆ రాష్ట్రములన్నింటి యొక్క గవర్నరులను గురించిన నిర్దేశముగా అన్వయించుకొనవలెను.”.

(Part VI. — The States)

(2) A person not already in the service of the Union or of the State shall only be eligible to be appointed a district judge if he has been for not less than seven years an advocate or a pleader and is recommended by the High Court for appointment.

¹[233A. **Validation of appointments of, and judgments, etc., delivered by, certain district judges:-** Notwithstanding any judgment, decree or order of any court,—

- (a) (i) no appointment of any person already in the judicial service of a State or of any person who has been for not less than seven years an advocate or a pleader, to be a district judge in that State, and
 - (ii) no posting, promotion or transfer of any such person as a district judge, made at any time before the commencement of the Constitution (Twentieth Amendment) Act, 1966, otherwise than in accordance with the provisions of article 233 or article 235 shall be deemed to be illegal or void or ever to have become illegal or void by reason only of the fact that such appointment, posting, promotion or transfer was not made in accordance with the said provisions;
- (b) no jurisdiction exercised, no judgment, decree, sentence or order passed or made, and no other act or proceeding done or taken, before the commencement of the Constitution (Twentieth Amendment) Act, 1966 by, or before, any person appointed, posted, promoted or transferred as a district judge in any State otherwise than in accordance with the provisions of article 233 or article 235 shall be deemed to be illegal or invalid or ever to have become illegal or invalid by reason only of the fact that such appointment, posting, promotion or transfer was not made in accordance with the said provisions.]

234. Recruitment of persons other than district judges to the judicial service:- Appointments of persons other than district judges to the judicial service of a State shall be made by the Governor of the State in accordance with rules made by him in that behalf after consultation with the State Public Service Commission and with the High Court exercising jurisdiction in relation to such State.

1. Inserted by the Constitution (Twentieth Amendment) Act, 1966, s.2 (w.e.f. 22.12.1966).

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

(2) ఇంతకు ముందు కేంద్ర లేక రాష్ట్ర సర్వీసులో లేనటువంటి ఒక వ్యక్తి, ఏడు సంవత్సరములకు తక్కువ కాకుండా అడ్వకేటుగ లేక ప్లీడరుగ ఉన్నవాడై, జిల్లా న్యాయమూర్తిగా నియమించబడుటకు ఉన్నత న్యాయస్థానముచే మాత్రమే సిఫారసు చేయబడిన వ్యక్తి అట్టి న్యాయమూర్తిగా నియమించబడుటకు అర్హుడై ఉండును.

¹[233ఏ. నిర్ణీతమైన జిల్లా న్యాయమూర్తుల నియామకము మరియు వారిచే ఇవ్వబడిన తీర్పులు మొదలగు వాటి క్రమబద్ధీకరణ చేయుట:- ఏదైనా న్యాయస్థానము యొక్క ఏదైనా తీర్పు డిక్రీ, లేక ఉత్తరువు ఎట్లున్నప్పటికీ, 233 లేక 235వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనల ననుసరించి కాక ఇతర విధముగా మరియు రాజ్యాంగ (ఇరవైయ్యవ సవరణ) చట్టము, 1966 ప్రారంభమునకు ముందు ఎప్పుడైనను చేయబడిన,-

(ఎ) (i) ఒక రాష్ట్రము యొక్క న్యాయ సంబంధ ఉద్యోగములో అదివరకే ఉండిన ఎవరైనా వ్యక్తిని లేదా ఏడు సంవత్సరములకు తక్కువ కాకుండా అడ్వకేటుగ లేక ప్లీడరుగ ఉండిన ఎవరైనా వ్యక్తిని ఆ రాష్ట్రము నందు జిల్లా న్యాయమూర్తిగా చేసిన నియామకము ఏదియు; మరియు

(ii) జిల్లా న్యాయమూర్తిగా అట్టి ఎవరైనా వ్యక్తి యొక్క పోస్టింగు, పదోన్నతి లేక బదిలీ ఏదియు; అట్టి నియామకము, పోస్టింగు, పదోన్నతి లేదా బదిలీ, సదరు నిబంధనల ననుసరించి చేయబడలేదను కారణమునుబట్టి మాత్రమే శాసన విరుద్ధమైనదిగా లేక చెల్లనిదిగా లేక ఎల్లప్పుడు శాసన విరుద్ధమైనదిగా లేక చెల్లనిదిగా భావించరాదు;

(బి) రాజ్యాంగ (ఇరవైయవ సవరణ) చట్టము, 1966 ప్రారంభమునకు ముందు లేదా 233 లేక 235 ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనల ననుసరించి కాక ఇతర విధముగా ఏ రాష్ట్రమునందైనను జిల్లా న్యాయమూర్తిగా, నియామకము, పోస్టింగు, పదోన్నతి లేక బదిలీ చేయబడిన ఎవరైనా వ్యక్తిచే వినియోగించబడిన అధికార పరిధి, ఇవ్వబడిన తీర్పు, డిక్రీ, విధించిన శిక్ష లేక ఉత్తరువు, మరియు చేయబడిన ఇతర కార్యము లేక అతని సమక్షమున తీసుకొనబడిన ఏదైనా చర్య మొదలగునవి అట్టి నియామకము, పోస్టింగు, పదోన్నతి, లేక బదిలీ, సదరు నిబంధనల ననుసరించి చేయబడలేదను కారణమును బట్టి మాత్రమే చట్ట విరుద్ధమైనదిగా, లేక చెల్లనిదిగా, లేక ఇది వరకే ఎప్పుడైనా చట్ట విరుద్ధమైనదిగా లేక చెల్లనిదిగా ఉండినట్లు భావించరాదు.]

234. న్యాయ సంబంధ ఉద్యోగములకు జిల్లా న్యాయమూర్తులతో కాకుండా ఇతర వ్యక్తుల నియామకం:- ఒక రాష్ట్రములోని న్యాయ సంబంధ ఉద్యోగమునకు జిల్లా న్యాయమూర్తులతో కాకుండా ఇతర వ్యక్తులతో చేయు నియామకములను, ఆ రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమిషన్తోను, ఆ రాష్ట్రమునకు సంబంధించిన అధికార పరిధిని వినియోగించుచున్న ఉన్నత న్యాయస్థానముతోను సంప్రదించిన మీదట, ఈ విషయమున ఆయన చేసిన నియమావళి ననుసరించి ఆ రాష్ట్ర గవర్నరుచే చేయబడవలెను.

1. రాజ్యాంగ (ఇరవైయవ సవరణ) చట్టము, 1966 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 22.12.1966 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part VI. — The States)

235. Control over subordinate courts:- The control over district courts and courts subordinate thereto including the posting and promotion of, and the grant of leave to, persons belonging to the judicial service of a State and holding any post inferior to the post of district judge shall be vested in the High Court, but nothing in this article shall be construed as taking away from any such person any right of appeal which he may have under the law regulating the conditions of his service or as authorising the High Court to deal with him otherwise than in accordance with the conditions of his service prescribed under such law.

236. Interpretation:- In this Chapter—

(a) the expression “district judge” includes judge of a city civil court, additional district judge, joint district judge, assistant district judge, chief judge of a small cause court, chief presidency magistrate, additional chief presidency magistrate, sessions judge, additional sessions judge and assistant sessions Judge;

(b) the expression “judicial service” means a service consisting exclusively of persons intended to fill the post of district judge and other civil judicial posts inferior to the post of district judge.

237. Application of the provisions of this Chapter to certain class or classes of magistrates:- The Governor may by public notification direct that the foregoing provisions of this Chapter and any rules made thereunder shall with effect from such date as may be fixed by him in that behalf apply in relation to any class or classes of magistrates in the State as they apply in relation to persons appointed to the judicial service of the State subject to such exceptions and modifications as may be specified in the notification.

(భాగము VI. - రాష్ట్రములు)

235. దిగువ స్థాయి న్యాయస్థానములపైన నియంత్రణ:- ఒక రాష్ట్రము యొక్క న్యాయపరమైన ఉద్యోగమునకు చెంది ఉండి, జిల్లా న్యాయమూర్తి పదవికి క్రిందిదైన ఏదైనా పదవిలో ఉన్న వ్యక్తుల పోస్టింగు, పదోన్నతి మరియు వారికి సెలవు ఇచ్చుటతో సహా, జిల్లా న్యాయస్థానముల మరియు వాటి క్రింది స్థాయిలోని న్యాయస్థానములపై నియంత్రణ ఉన్నత న్యాయస్థానము కలిగి ఉండును. కాని ఈ ఆర్టికల్లో ఉన్నదేదియు, అట్టి వ్యక్తి యొక్క సర్వీసు పరతులను క్రమబద్ధపరచు శాసనము క్రింద అప్పీలు చేసికొనుటకు ఆయనకు గల ఏదైనా హక్కును తీసుకొనునదిగా లేదా అట్టి శాసనము క్రింద నిర్ణయము అతని సర్వీసు పరతులననుసరించి కాకుండా ఇతర విధముగా అతనిపట్ల వ్యవహరించుటకు ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు అధికారమిచ్చునట్లుగా అన్వయించుకొనరాదు.

236. అర్థ వివరణ:- ఈ అధ్యాయములో,-

(ఎ) 'జిల్లా న్యాయమూర్తి' అను పదమునందు, నగర సివిల్ న్యాయస్థాన న్యాయమూర్తి, అదనపు జిల్లా న్యాయమూర్తి, జిల్లా సంయుక్త న్యాయమూర్తి, జిల్లా సహాయక న్యాయమూర్తి, స్వల్ప దావాల న్యాయస్థాన ప్రధాన న్యాయమూర్తి, ప్రధాన ప్రెసిడెన్సీ మేజిస్ట్రేటు, అదనపు ప్రధాన ప్రెసిడెన్సీ మేజిస్ట్రేటు, సెషన్సు న్యాయమూర్తి, అదనపు సెషన్సు న్యాయమూర్తి, మరియు సహాయక సెషన్సు న్యాయమూర్తి చేరి ఉండును.

(బి) "న్యాయపరమైన సర్వీసు వర్గము" అను పదబంధమునకు జిల్లా న్యాయమూర్తి పదవిని పూరించుటకు, మరియు జిల్లా న్యాయమూర్తి పదవికి క్రిందివైన ఇతర న్యాయపరమైన సివిల్ పదవులను భర్తీ చేయుటకు ఉద్దేశించబడిన వ్యక్తులు మాత్రమే గల సర్వీసు వర్గమని అర్థము.

237. నిర్ణీతమైన తరగతి లేక తరగతుల మేజిస్ట్రేట్లకు ఈ అధ్యాయము యొక్క నిబంధనల వర్తింపు:- గవర్నరు, ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా, ఈ అధ్యాయములోని పైన చెప్పబడిన నిబంధనలను, వాటి క్రింద చేయబడిన ఏవైనా నియమములను రాష్ట్రములోని న్యాయపరమైన సర్వీసులో నియమించబడిన వ్యక్తులకు సంబంధించి వర్తించునట్లే రాష్ట్రము యొక్క ఏదైనా ఒక తరగతి లేక ఏవైనా తరగతుల మేజిస్ట్రేట్లకు సంబంధించి, ఆయన ఈ విషయములో నిర్ణయించు తేదీ నుండి, ఆ ప్రకటన నిర్దిష్టపరచబడు మినహాయింపులకు, మార్పులకు లోబడి వర్తించవలెనని ఆదేశించవచ్చును.

PART - VII.

[The States in Part B of the First Schedule].Omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s. 29 and Sch. (w.e.f. 1-11-1956).

238. [Application of provisions of Part VI to States in Part B of the First Schedule.]:-
Omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s. 29and Sch. (w.e.f. 1-11-1956).

భాగము - VII

మొదటి షెడ్యూల్ యొక్క భాగము 'బీ' రాష్ట్రములు

[మొదటి షెడ్యూల్ యొక్క భాగము బీ రాష్ట్రములు] రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి వదిలి వేయబడినది.

238. [మొదటి షెడ్యూల్ యొక్క భాగము 'బీ' లోని రాష్ట్రములకు భాగం - 6 యొక్క నిబంధనల వర్తింపు]:- రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956, యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి వదిలి వేయబడినది.

PART - VIII

¹[THE UNION TERRITORIES]

²[239. **Administration of Union territories:-** (1) Save as otherwise provided by Parliament by law, every Union territory shall be administered by the President acting, to such extent as he thinks fit, through an administrator to be appointed by him with such designation as he may specify.

(2) Notwithstanding anything contained in Part VI, the President may appoint the Governor of a State as the administrator of an adjoining Union territory, and where a Governor is so appointed, he shall exercise his functions as such administrator independently of his Council of Ministers.]

³[239A. **Creation of local Legislatures or Council of Ministers or both for certain Union territories:-** (1) Parliament may by law create ⁴[for the Union territory of ⁵[Puducherry]—]

(a) a body, whether elected or partly nominated and partly elected, to function as a Legislature for the Union territory, or

(b) a Council of Ministers, or both with such constitution, powers and functions, in each case, as may be specified in the law.

(2) Any such law as is referred to in clause (1) shall not be deemed to be an amendment of this Constitution for the purposes of article 368 notwithstanding that it contains any provision which amends or has the effect of amending this Constitution.]

⁶[239AA. **Special provisions with respect to Delhi:-** (1) As from the date of commencement of the Constitution (Sixty-ninth Amendment) Act, 1991, the Union territory of Delhi shall be called the National Capital Territory of Delhi (hereafter in this Part referred to as the National Capital Territory) and the administrator thereof appointed under article 239 shall be designated as the Lieutenant Governor.

(2) (a) There shall be a Legislative Assembly for the National Capital Territory and the seats in such Assembly shall be filled by members chosen by direct election from territorial constituencies in the National Capital Territory.

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.17, for the heading "THE STATES IN PART C OF THE FIRST SCHEDULE" (w.e.f. 1.11.1956).

2. Substituted by *ibid.*, for articles 239 and 240.

3. Inserted by the Constitution (Fourteenth Amendment) Act, 1962, s.4 (w.e.f. 28.12.1962).

4. Substituted by the Goa, Daman and Diu Reorganisation Act, 1987 (18 of 1987) s.63, for "for any of the Union territories of Goa, Daman and Diu and Pondicherry" (w.e.f. 30.5.1987).

5. Substituted by the Pondicherry (Alteration of Name) Act, 2006), s.4, for "Pondicherry" (w.e.f. 1.10.2006).

6. Inserted by the Constitution (Sixty-ninth Amendment) Act, 1991, s.2 (w.e.f. 1.2.1992).

భాగము - VIII

¹[కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు]

²[239. కేంద్ర పాలిత ప్రాంతముల పరిపాలన:- (1) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఇతర విధముగా పొందుపరిస్తేనే తప్ప, ప్రతి కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమును రాష్ట్రపతి, తాను సబబని తలచు మేరకు తాను నిర్దిష్టపరచు పదవి పేరుతో తాను నియమించు కార్యనిర్వహకుని ద్వారా నిర్వహించుచు పరిపాలించవలెను.

(2) భాగము 6లో ఏమున్నప్పటికీ, రాష్ట్రపతి ఏదైనా ఒక రాష్ట్రము యొక్క గవర్నర్‌ను, ఆ రాష్ట్రమునకు ప్రకృతున్న కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు కార్యనిర్వహకుడిగా నియమించవచ్చును మరియు అట్లు నియమించబడిన గవర్నరు తన మంత్రి మండలితో నిమిత్తము లేకుండ అట్టి కార్యనిర్వహకుడుగా తన కర్తవ్యములను నిర్వహించవలెను.

³[239ఏ. నిర్ణీతమైన కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు స్థానిక శాసన మండలులను లేక మంత్రి మండలిని లేక రెంటిని ఏర్పాటు చేయుట:- (1) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ⁴[⁵[పుదుచ్చేరి] కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము కొరకు] నిర్దిష్టపరచు అధికారములను, కర్తవ్యములను నిర్వహించుటకు,-

(ఎ) ఆ కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు ఒక శాసన మండలిగ వ్యవహరించుటకు ఎన్ను కొనబడిన లేక పాక్షికంగా నామనిర్దేశము చేయబడి మరియు పాక్షికంగా ఎన్నుకోబడినదైన ఒక సంస్థను; లేక

(బి) ఒక మంత్రి మండలిని లేదా రెండింటినీ ఏర్పాటు చేయవచ్చును.

(2) క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించబడిన ఏదైనా శాసనమును దానిలో రాజ్యాంగంను సవరించు లేక సవరించునట్టి ప్రభావము గల ఏదైనా నిబంధనను కలిగి ఉన్నప్పటికీ, 368వ ఆర్టికల్ నిమిత్తము దానిని రాజ్యాంగ సవరణగా భావించరాదు.]

⁶[239ఏబి. ఢిల్లీకి సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు:- (1) రాజ్యాంగ (అరవై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1991 అమలులోనికి వచ్చిన తేదీ నుండి ఢిల్లీ కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమును (ఈ భాగములో ఇటు తరువాత జాతీయ రాజధాని ప్రాంతముగా పేర్కొనబడు) ఢిల్లీ జాతీయ రాజధాని ప్రాంతముగా పేర్కొనవలెను, మరియు 239వ ఆర్టికల్ క్రింద దాని కొరకు నియమించబడిన కార్యనిర్వహకుడిని లెఫ్టినెంటు గవర్నర్‌గా పేర్కొనవలెను.

(2) (ఎ) జాతీయ రాజధాని ప్రాంతము కొరకు ఒక శాసన సభ ఉండవలెను మరియు అట్టి శాసనసభలోని స్థానములు ఆ జాతీయ రాజధాని ప్రాంతములోని ప్రాదేశిక నియోజక వర్గముల నుండి ప్రత్యక్ష ఎన్నిక ద్వారా ఎంపిక చేయబడిన సభ్యులచే భర్తీ చేయవలెను.

-
1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 17వ సెక్షన్ ద్వారా "ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-సీ లోని రాష్ట్రములు" అను శీర్షికకు బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.
 2. అదే చట్టము ద్వారా, ఆర్టికల్‌లు 239 మరియు 240లకు బదులుగా ఉంచబడినవి.
 3. రాజ్యాంగ (పదనాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1962 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది.
 4. గోవా, డామన్ మరియు డయ్యు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1987 (1987లోని 18వది) యొక్క 63వ సెక్షన్ ద్వారా "గోవా, డామన్, డయ్యు మరియు పాండిచ్చేరి ప్రాంతము" అను పదములకు బదులుగా 30.5.1987 నుండి ఉంచబడినది.
 5. పాండిచ్చేరి (పేరు మార్పు) చట్టము, 2006 (2006లోని 44వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా (1.10.2006 నుండి) "పాండిచ్చేరి" అను పదమునకు బదులుగా ఉంచబడినది.
 6. రాజ్యాంగ (అరవై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1991 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 1.2.1992 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part VIII. — The Union Territories)

(b) The total number of seats in the Legislative Assembly, the number of seats reserved for Scheduled Castes, the division of the National Capital Territory into territorial constituencies (including the basis for such division) and all other matters relating to the functioning of the Legislative Assembly shall be regulated by law made by Parliament.

¹[(ba) Seats shall be reserved for women in the Legislative Assembly of the National Capital Territory of Delhi.

(bb) As nearly as may be, one-third of the seats reserved for the Scheduled Castes in the Legislative Assembly of the National Capital Territory of Delhi shall be reserved for women.

(bc) As nearly as may be, one-third of the total number of seats to be filled by direct election in the Legislative Assembly of the National Capital Territory of Delhi (including the number of seats reserved for women belonging to the Scheduled Castes) shall be reserved for women in such manner as Parliament may by law determine.]

(c) The provisions of articles 324 to 327 and 329 shall apply in relation to the National Capital Territory, the Legislative Assembly of the National Capital Territory and the members thereof as they apply, in relation to a State, the Legislative Assembly of a State and the members thereof respectively; and any reference in articles 326 and 329 to “appropriate Legislature” shall be deemed to be a reference to Parliament.

(3) (a) Subject to the provisions of this Constitution, the Legislative Assembly shall have power to make laws for the whole or any part of the National Capital Territory with respect to any of the matters enumerated in the State List or in the Concurrent List in so far as any such matter is applicable to Union territories except matters with respect to Entries 1, 2 and 18 of the State List and Entries 64, 65 and 66 of that List in so far as they relate to the said Entries 1, 2 and 18.

(b) Nothing in sub-clause (a) shall derogate from the powers of Parliament under this Constitution to make laws with respect to any matter for a Union territory or any part thereof.

(c) If any provision of a law made by the Legislative Assembly with respect to any matter is repugnant to any provision of a law made by Parliament with respect to that matter, whether passed before or after the law made by the Legislative Assembly, or of an earlier law, other than a law made by the Legislative Assembly, then, in either case, the law made by Parliament, or, as the case may be, such earlier law, shall prevail and the law made by the Legislative Assembly shall, to the extent of the repugnancy, be void:

1. Inserted by the Constitution (One hundred and Sixth Amendment) Act, 2023, s.2.

(భాగము VIII. - కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు)

(బి) శాసనసభలో మొత్తము స్థానముల సంఖ్య, షెడ్యూల్డు కులముల కొరకు ప్రత్యేకించిన స్థానముల సంఖ్య, జాతీయ రాజధాని ప్రాంతమును శాసనసభ ప్రాదేశిక నియోజక వర్గములుగా విభజించుట (అట్టి విభజనకు ప్రాతిపదికతో సహా) మరియు ఆ శాసనసభ నిర్వాహణకు సంబంధించిన ఇతర విషయములన్నీ పార్లమెంటు చేసిన శాసనము ద్వారా క్రమబద్ధము చేయవలెను.

¹[(బిఎ) దేశ రాజధాని ప్రాంతమైన ఢిల్లీ శాసనసభలో మహిళలకు సీట్లను ప్రత్యేకించ వలెను.

(బిబి) దేశ రాజధాని ప్రాంతమైన ఢిల్లీ శాసనసభలో షెడ్యూల్డు కులములకు కేటాయించిన సీట్లలో దాదాపుగా మూడవ వంతు సీట్లను మహిళలకు ప్రత్యేకించవలెను.

(బిసి) దేశ రాజధాని ప్రాంతమైన ఢిల్లీ శాసనసభలో (షెడ్యూల్డు కులాలకు చెందిన మహిళలకు ప్రత్యేకించిన సీట్ల సంఖ్యతో సహా) ప్రత్యక్ష ఎన్నిక ద్వారా భర్తీ చేయబడు మొత్తం సీట్ల సంఖ్యలో మూడో వంతు సీట్లను పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ధారించునట్టి రీతిలో మహిళలకు ప్రత్యేకించవలెను.]

(సి) 324 నుండి 327 మరియు 329 ఆర్టికల్‌లలోని నిబంధనలు ఒక రాష్ట్రమునకు, ఒక రాష్ట్ర శాసనసభకు మరియు దాని సభ్యులకు సంబంధించి వర్తించినట్లుగానే క్రమముగా జాతీయ రాజధాని ప్రాంతమునకు, దాని శాసనసభకు మరియు దాని సభ్యులకు వర్తించును మరియు 326 మరియు 329 ఆర్టికల్‌లలోని “సముచిత శాసనమండలి”కి చేసిన ఏదైనా నిర్దేశమును పార్లమెంటుకు చేసిన నిర్దేశముగా భావించవలెను.

(3)(ఎ) ఈ రాజ్యాంగంలోని నిబంధనలకు లోబడి, రాష్ట్ర జాబితా లేక ఉమ్మడి జాబితాలో వివరించిన ఏదైనా విషయములకు సంబంధించి రాష్ట్ర జాబితాలోని 1, 2, 18 నమోదులు మరియు ఆ జాబితాలోని 64, 65, 66 నమోదులు కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు వర్తించును మరియు సదరు 1, 2, 18 నమోదులకు సంబంధించిన మేరకు తప్ప ఏదైనా అట్టి విషయము కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు వర్తించదగినంత మేరకు జాతీయ రాజధాని ప్రాంతము మొత్తమునకు లేక దానిలోని ఏదైనా భాగమునకు శాసనములు చేయుటకు శాసనసభ అధికారము కలిగి ఉండును.

(బి) సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లో ఉన్నదేదియు ఏదైనా విషయమునకు సంబంధించి ఒక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు లేక దానికి సంబంధించిన ఏదైనా భాగమునకు శాసనములు చేయుటకు ఈ రాజ్యాంగం క్రింద పార్లమెంటుకు ఉన్న అధికారములను తగ్గించదు.

(సి) ఏదైనా విషయమునకు సంబంధించి శాసనసభ చేసిన శాసనము యొక్క ఏదైనా నిబంధన, ఆ విషయమునకు సంబంధించి పార్లమెంటు చేసిన శాసనము యొక్క ఏదైనా నిబంధనకు విరుద్ధముగా ఉన్నట్లయితే శాసనసభ చేసిన శాసనమునకు లేక శాసనసభ చేసిన ఒక శాసనము కానటువంటి మొదటి శాసనమునకు ముందు లేక అటు తర్వాత శాసనసభ ఆమోదించినపుడు, ఆ రెండు సందర్భములలో పార్లమెంటు చేసిన శాసనము లేక సందర్భానుసారముగా అట్టి మొదటి శాసనము ప్రభావము కలిగి ఉండును మరియు శాసనసభ చేసిన శాసనము, విరుద్ధముగా ఉన్నంత వరకు చెల్లనిదగును:

1. రాజ్యాంగ (నూట ఆరవ సవరణ) చట్టము, 2023 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది.

(Part VIII. — The Union Territories)

Provided that if any such law made by the Legislative Assembly has been reserved for the consideration of the President and has received his assent, such law shall prevail in the National Capital Territory:

Provided further that nothing in this sub-clause shall prevent Parliament from enacting at any time any law with respect to the same matter including a law adding to, amending, varying or repealing the law so made by the Legislative Assembly.

(4) There shall be a Council of Ministers consisting of not more than ten per cent. of the total number of members in the Legislative Assembly, with the Chief Minister at the head to aid and advise the Lieutenant Governor in the exercise of his functions in relation to matters with respect to which the Legislative Assembly has power to make laws, except in so far as he is, by or under any law, required to act in his discretion:

Provided that in the case of difference of opinion between the Lieutenant Governor and his Ministers on any matter, the Lieutenant Governor shall refer it to the President for decision and act according to the decision given thereon by the President and pending such decision it shall be competent for the Lieutenant Governor in any case where the matter, in his opinion, is so urgent that it is necessary for him to take immediate action, to take such action or to give such direction in the matter as he deems necessary.

(5) The Chief Minister shall be appointed by the President and other Ministers shall be appointed by the President on the advice of the Chief Minister and the Ministers shall hold office during the pleasure of the President.

(6) The Council of Ministers shall be collectively responsible to the Legislative Assembly.

¹[(7) (a)] Parliament may, by law, make provisions for giving effect to, or supplementing the provisions contained in the foregoing clauses and for all matters incidental or consequential thereto.

²[(b)] Any such law as is referred to in sub-clause (a) shall not be deemed to be an amendment of this Constitution for the purposes of article 368 notwithstanding that it contains any provision which amends or has the effect of amending, this Constitution.]

1. Substituted by the Constitution (Seventieth Amendment) Act, 1992, s.3, for “(7)” (w.e.f. 21.12.1991).

2. Substituted by the Constitution (Seventieth Amendment) Act, 1992, s.3 (w.e.f. 21.12.1991).

(భాగము VIII. - కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు)

అయితే శాసనసభ చేసిన ఏదైనా అట్టి శాసనము రాష్ట్రపతి యొక్క పరిశీలనకు ప్రత్యేకించి మరియు ఆయన అనుమతి పొందినపుడు, అట్టి శాసనము ఆ జాతీయ రాజధాని ప్రాంతములో అమలును కలిగి ఉండును:

అయితే ఇంకనూ, ఈ సబ్-క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు శాసనసభ చేసిన ఒక శాసనమునకు చేర్చుటకు, సవరించుటకు, మార్పు చేయుటకు లేక రద్దుచేయుటతో సహా అదే విషయమునకు సంబంధించి ఎప్పుడైనా ఏదైనా శాసనము చేయుట నుండి పార్లమెంటును నివారించదు.

(4) ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేదా దాని క్రింద లెఫ్టినెంటు గవర్నర్ శాసనములు చేయుటకు శాసనసభకు ఉన్న అధికారములకు సంబంధించి తన విచక్షణానుసారము వ్యవహరించవలసిన అవసరమున్నటువంటి కర్తవ్యములు తప్ప, ఇతర కర్తవ్యములను నిర్వహించుటలో ఆయనకు సహాయపడుటకు, సలహా నిచ్చుటకు ముఖ్యమంత్రి నాయకత్వమున శాసనసభ సభ్యుల సంఖ్యలో పది శాతానికి మించని ఒక మంత్రి మండలి ఉండవలెను:

అయితే ఏదైనా విషయములో లెఫ్టినెంటు గవర్నరుకు మరియు అతని మంత్రులకు మధ్య అభిప్రాయభేదము వచ్చిన సందర్భంలో, లెఫ్టినెంటు గవర్నరు దానిని రాష్ట్రపతి నిర్ణయము కొరకు నివేదించవలెను మరియు దాని మీద రాష్ట్రపతి ఇచ్చిన నిర్ణయానుసారము నడుచుకొనవలెను. రాష్ట్రపతి అట్టి నిర్ణయము ఇచ్చులోపల ఏదైనా విషయములో తను అత్యవసరమైన చర్య తీసుకొనవలసిన అవసరము తనకున్నదని లెఫ్టినెంటు గవర్నరు భావించినప్పుడు లేదా ఆ విషయములో తనకు తోచినట్టి ఆదేశములు ఇచ్చుటకు లెఫ్టినెంటు గవర్నరు సమర్థత కలిగి ఉండును.

(5) ముఖ్యమంత్రి రాష్ట్రపతిచే నియమించబడవలెను మరియు ఇతర మంత్రులు ముఖ్యమంత్రి సలహాపై రాష్ట్రపతిచే నియమించబడవలెను. మంత్రులు రాష్ట్రపతి అభీష్టము ఉన్నంత వరకు పదనియందు ఉండవలెను.

(6) మంత్రి మండలి శాసనసభకు సమిష్టిగా బాధ్యత వహించవలెను.

¹[(7) (ఎ)] పైన చెప్పిన క్లాజ్‌లోని నిబంధనలను అమలు చేయటానికి లేదా వాటికి అనుబంధముగా మరియు అందుకు సంబంధించిన సందర్భానుసార లేక పర్యవసాన విషయములన్నింటి కొరకు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిబంధనలు చేయవచ్చును.

²[(బి) సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లో నిర్దేశించబడిన ఏదైనా అట్టి శాసనము ఈ రాజ్యాంగ సవరణకు లేదా సవరించు ప్రభావం కలిగించు ఏదైనా నిబంధనతో కూడి ఉన్నప్పటికీ దానితో నిమిత్తం లేకుండా, 368వ ఆర్టికల్ ప్రయోజనముల నిమిత్తము ఈ రాజ్యాంగ సవరణగా భావించరాదు.]

1. రాజ్యాంగ (పదిహేడవ సవరణ) చట్టము, 1992 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా "(7)"కు బదులుగా 21.12.1991 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (పదిహేడవ సవరణ) చట్టము యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 21.12.1991 నుండి ఉంచబడినది.

(Part VIII. — The Union Territories)

(8) The provisions of article 239B shall, so far as may be, apply in relation to the National Capital Territory, the Lieutenant Governor and the Legislative Assembly, as they apply in relation to the Union territory of ¹[Puducherry], the administrator and its Legislature, respectively; and any reference in that article to “clause (1) of article 239A” shall be deemed to be a reference to this article or article 239AB, as the case may be.

239AB. Provision in case of failure of constitutional machinery:- If the President, on receipt of a report from the Lieutenant Governor or otherwise, is satisfied—

(a) that a situation has arisen in which the administration of the National Capital Territory cannot be carried on in accordance with the provisions of article 239AA or of any law made in pursuance of that article; or

(b) that for the proper administration of the National Capital Territory it is necessary or expedient so to do,

the President may by order suspend the operation of any provision of article 239AA or of all or any of the provisions of any law made in pursuance of that article for such period and subject to such conditions as may be specified in such law and make such incidental and consequential provisions as may appear to him to be necessary or expedient for administering the National Capital Territory in accordance with the provisions of article 239 and article 239AA.]

²[**239B. Power of administrator to promulgate Ordinances during recess of Legislature:-** (1) If at any time, except when the Legislature of ³[the Union territory of ⁴[Puducherry]] is in session, the administrator thereof is satisfied that circumstances exist which render it necessary for him to take immediate action, he may promulgate such Ordinances as the circumstances appear to him to require:

1. Substituted by the Pondicherry (Alteration of Name) Act, 2006 (44 of 2006), s.4, for “Pondicherry” (w.e.f. 1.10.2006).

2. Inserted by the Constitution (Twenty-seventh Amendment) Act, 1971, s.3 (w.e.f. 30.12.1971).

3. Substituted by the Goa, Daman and Diu Reorganisation Act, 1987 (18 of 1987) s.63, for “for any of the Union territory referred to in clause (1) article 239A” (w.e.f. 30.5.1987).

4. Substituted by the Pondicherry (Alteration of Name) Act, 2006 (44 of 2006), s.4, for “Pondicherry” (w.e.f. 1.10.2006).

(భాగము VIII. - కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు)

(8) 239బీ ఆర్టికల్‌లోని నిబంధనలు కేంద్రపాలిత ప్రాంతమైన ¹[పుదుచ్చేరి]కి దాని పరిపాలకునికి మరియు దాని శాసన మండలికి సంబంధించి వర్తించినట్లుగానే వీలైనంతవరకు వరుసగా అవి జాతీయ రాజధాని ప్రాంతమునకు, దాని లెఫ్టినెంట్ గవర్నర్‌కు మరియు దాని శాసనసభకు సంబంధించి వర్తించవలెను మరియు ఆ ఆర్టికల్‌లోని “239ఏ ఆర్టికల్ క్లాజ్ (1)కి” చేసిన ఏదైనా నిర్దేశమును ఈ ఆర్టికల్‌నకు లేదా సందర్భానుసారముగా 239ఏబీ ఆర్టికల్‌నకు చేసిన నిర్దేశముగా భావించవలెను.

239ఏబీ. రాజ్యాంగపరమైన యంత్రాంగము విఫలమైన సందర్భంలో నిబంధన:- లెఫ్టినెంట్ గవర్నరు నుండి నివేదిక అందిన మీదట లేక ఇతర విధముగా, రాష్ట్రపతి,-

(ఎ) ఆర్టికల్ 239-ఏవీ లేదా ఆ ఆర్టికల్‌ను అనుసరించి చేసిన శాసనములోని నిబంధనలకు అనుగుణంగా జాతీయ రాజధాని ప్రాంతములో పరిపాలన సాగటానికి వీలులేని పరిస్థితి ఉన్నదని, లేదా

(బి) జాతీయ రాజధాని ప్రాంతములో సముచిత పరిపాలన కొరకు ఆ విధంగా చేయటం అవసరమని లేదా ఉపయోగకరమని రాష్ట్రపతి సంతృప్తి చెందినపుడు,

ఆర్టికల్ 239 మరియు ఆర్టికల్‌ను 239-ఏవీ లోని నిబంధనలకు అనుగుణంగా జాతీయ రాజధాని ప్రాంతములో పరిపాలన కొనసాగించడానికి తన దృష్టిలో అవసరమని మరియు ఉపయోగకరమని భావించిన సందర్భానుసార మరియు పర్యవసాన నిబంధనలను అట్టి శాసనములో నిర్దిష్టపరచుచూ మరియు అట్టి కాలవ్యవధికి మరియు అట్టి నియమములకు లోబడి ఉండునట్లు ఆర్టికల్ 239-ఏవీ లోని ఏదైనా లేక అన్ని నిబంధనలను లేక ఆ ఆర్టికల్‌నకు అనుగుణంగా చేసిన ఏదైనా శాసనము యొక్క ఏదైనా నిబంధనల అమలును రాష్ట్రపతి తన ఉత్తరువు ద్వారా తాత్కాలికంగా నిలుపుదల చేయవచ్చును.]

²[239బీ. శాసనమండలి యొక్క విరామ కాలములో అధ్యాదేశములను జారీ చేయుటకు పరిపాలకునకు గల అధికారము:- (1) ఏ సమయములోనైనా ³[⁴[పుదుచ్చేరి] కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము యొక్క]] శాసనమండలి సమావేశములో ఉన్నప్పుడు తప్ప, ఎప్పుడైనను తాను వెంటనే చర్య తీసుకొనుటకు అవసరమైన పరిస్థితులు కలవని ఆ కేంద్ర పాలిత ప్రాంత కార్యనిర్వహకుడు అభిప్రాయపడినచో, ఆ పరిస్థితులలో అవసరమని ఆయనకు తోచునట్టి అధ్యాదేశములను ఆయన జారీ చేయవచ్చును:

1. పాండిచ్చేరి (పేరు మార్పు) చట్టము, 2006 (2006లోని 44వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 1.10.2006 నుండి “పాండిచ్చేరి” అను పదమునకు బదులుగా ఉంచబడినది.
2. రాజ్యాంగ (ఇరువది ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 30.12.1971 నుండి చొప్పించబడినది.
3. గోవా, డామన్ మరియు డయ్యు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1987 (1987లోని 18వది) యొక్క 63వ సెక్షన్ ద్వారా “239-ఏ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించబడిన కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు” బదులుగా 30.5.1987 నుండి ఉంచబడినది.
4. పాండిచ్చేరి (పేరు మార్పు) చట్టము, 2006 (2006లోని 44వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 1.10.2006 నుండి “పాండిచ్చేరి” అను పదమునకు బదులుగా ఉంచబడినది.

(Part VIII. — The Union Territories)

Provided that no such Ordinance shall be promulgated by the administrator except after obtaining instructions from the President in that behalf:

Provided further that whenever the said Legislature is dissolved, or its functioning remains suspended on account of any action taken under any such law as is referred to in clause (1) of article 239A, the administrator shall not promulgate any Ordinance during the period of such dissolution or suspension.

(2) An Ordinance promulgated under this article in pursuance of instructions from the President shall be deemed to be an Act of the Legislature of the Union territory which has been duly enacted after complying with the provisions in that behalf contained in any such law as is referred to in clause (1) of article 239A, but every such Ordinance—

(a) shall be laid before the Legislature of the Union territory and shall cease to operate at the expiration of six weeks from the reassembly of the Legislature or if, before the expiration of that period, a resolution disapproving it is passed by the Legislature, upon the passing of the resolution; and

(b) may be withdrawn at any time by the administrator after obtaining instructions from the President in that behalf.

(3) If and so far as an Ordinance under this article makes any provision which would not be valid if enacted in an Act of the Legislature of the Union territory made after complying with the provisions in that behalf contained in any such law as is referred to in clause (1) of article 239A, it shall be void.]

¹[(4) * * * *]

1. Clause (4) was inserted by the Constitution (Thirty-eighth Amendment) Act, 1978, s.4 (retrospectively) and omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.32 (w.e.f. 20.6.1979).

(భాగము VIII. - కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు)

అయితే ఈ విషయములో రాష్ట్రపతి నుండి సూచనలను పొందిన తరువాత తప్ప, కార్యనిర్వహకునిచే అట్టి ఏ అధ్యాదేశము జారీ చేయబడరాదు:

అంతేకాక సదరు శాసనమండలి రద్దయినపుడు, లేక 239-ఏ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించబడిన ఏదైనా శాసనము క్రింద తీసుకొనబడిన ఏదైనా చర్య వలన దాని నిర్వహణను తాత్కాలికముగా నిలిపివేయబడినపుడు, కార్యనిర్వహకుడు, అట్టి రద్దు లేక తాత్కాలిక నిలుపుదల కాలవ్యవధిలో ఏ అధ్యాదేశమును జారీ చేయరాదు.

(2) రాష్ట్రపతి నుండి పొందిన సూచనలను అనుసరించి ఈ ఆర్టికల్ క్రింద జారీ చేయబడిన అధ్యాదేశమును, 239-ఏ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లో ఈ విషయమై నిర్దేశించబడిన ఏదైనా శాసనములో కలిగి ఉన్న నిబంధనలను పాటించిన తరువాత తగురీతిగా చేయబడిన కేంద్ర పాలిత ప్రాంతపు శాసనమండలి యొక్క చట్టముగా భావించవలెను, అయితే అట్టి ప్రతీ అధ్యాదేశమును-

(ఎ) కేంద్ర పాలిత ప్రాంత శాసనమండలి సమక్షమున ఉంచవలెను, మరియు శాసనమండలి తిరిగి సమావేశమైనప్పటి నుండి ఆరు వారముల కాలవ్యవధి ముగియగానే, లేక ఆ కాలవ్యవధి ముగియుటకు ముందు, ఆ అధ్యాదేశమును తిరస్కరించు తీర్మానము శాసనమండలిచే ఆమోదించబడినచో, ఆ తీర్మానము ఆమోదించబడిన మీదట, అధ్యాదేశము యొక్క అమలు ఆగిపోవలెను; మరియు

(బి) కార్యనిర్వహకునిచే ఈ విషయముపై రాష్ట్రపతి నుండి సూచనలను పొందిన తరువాత ఎప్పుడైనను, ఉపసంహరించవచ్చును.

(3) ఈ ఆర్టికల్ క్రింది అధ్యాదేశమునకు సంబంధించినంత వరకు 239-ఏ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించినట్టి ఏదైనా శాసనములో, ఈ విషయమై పొందుపరచబడిన నిబంధనలను పాటించి చేసిన కేంద్ర పాలిత ప్రాంత శాసనమండలి యొక్క చట్టమునందు చేయబడిన ఏదైనా నిబంధన చెల్లుబాటు కానప్పుడు అట్టి ఏదైనా నిబంధనను ఈ ఆర్టికల్ క్రింది అధ్యాదేశములో చేసినచో, అట్లు చేసినంత మేరకు ఆ అధ్యాదేశము చెల్లనిదగును.

¹[(4) * * * *]

1. రాజ్యాంగ (ముప్పు ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (4) గతకాలిక ప్రభావముతో చొప్పించబడినది మరియు రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 32వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979వ తేదీ నుండి వదిలివేయబడినది.

(Part VIII. — The Union Territories)

¹[240. **Power of President to make regulations for certain Union territories:-** (1) The President may make regulations for the peace, progress and good government of the Union territory of—

(a) the Andaman and Nicobar Islands;

²[(b) Lakshadweep;]

³[(c) Dadra and Nagar Haveli and Daman and Diu;]

⁴[(d) * * * *;]

⁵[(e) ⁶[Puducherry];]

⁷[(f) * * * *;]

⁸[(g) * * * *]

⁹[Provided that when anybody is created under article 239A to function as a Legislature for the ¹⁰[Union territory of ⁶[Puducherry]], the President shall not make any regulation for the peace, progress and good government of that Union territory with effect from the date appointed for the first meeting of the Legislature:]

-
1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.17, for article 240 (w.e.f. 1.11.1956).
 2. Substituted by the Laccadive, Minicoy and Amindivi Islands (Alteration of Name) Act, 1973 (34 of 1973), s.4, for entry (b) (w.e.f. 1.11.1973).
 3. Inserted by the (Tenth Amendment) Act, 1961, s.3 (w.e.f. 11.8.1961).
 4. Substituted by the Goa, Daman and Diu Reorganisation Act, 1987 (18 of 1987), s.63, for entry (d) (w.e.f. 30.5.1987). Entry (d) was inserted by the Constitution (Twelfth Amendment) Act, 1962, s.3 (w.e.f. 20.12.1961).
 5. Inserted by the Constitution (fourteenth Amendment) Act, 1962, s.5 and 7 (w.e.f. 16.8.1962).
 6. Substituted by Pondicherry (Alteration of Name) Act, 2006 (44 of 2006) s.4, for “Pondicherry” (w.e.f. 1.10.2006).
 7. The entry (f) relating to Mizoram omitted by the State of Mizoram Act, 1986, (34 of 1986), s.39 (w.e.f. 20.2.1987).
 8. The entry (g) relating to Arunachal Pradesh omitted by the State of Arunachal Pradesh Act, 1986 (69 of 1986), s.42 (w.e.f. 20.2.1987).
 9. Inserted by the Constitution (Fourteenth Amendment) Act, 1962, s.5 (w.e.f. 28.12.1962).
 10. Substituted by the Constitution (Twenty-seventh Amendment) Act, 1971, s.4, for “Union territory of Goa, Daman and Diu or Pondicherry” (w.e.f. 15.2.1972).

(భాగము VIII. - కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు)

¹[240. నిర్ణీతమైన కేంద్ర పాలిత ప్రాంతముల కొరకు వినియమములను చేయుటకు రాష్ట్రపతికి గల అధికారము:-

(1) రాష్ట్రపతి, ఈ క్రింది కేంద్ర పాలిత ప్రాంతముల శాంతి, ప్రగతి మరియు సుపరిపాలన కొరకు వినియమములను చేయవచ్చును-

(ఎ) అండమాన్ మరియు నికోబార్ దీవులు;

²[(బి) లక్షద్వీప్;]

³[(సి) దాద్రా మరియు నగర్ హవేలి మరియు డామన్ మరియు డయ్యు;]

⁴[(డి) * * * *];

⁵[(ఇ) ⁶[పుదుచ్చేరి];]

⁷[(ఎఫ్) * * * *];

⁸[(జి) * * * *]

⁹[అయితే 239-ఏ ఆర్టికల్ క్రింద, ¹⁰⁶[పుదుచ్చేరి] కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము] కొరకు శాసనమండలిగా వ్యవహరించుటకుగాను ఏదైనా సంస్థ ఏర్పాటు చేయబడినప్పుడు, ఆ శాసనమండలి యొక్క మొదటి సమావేశమునకు నిర్ణయించిన తేదీ నుండి ఆ కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము యొక్క శాంతి, ప్రగతి మరియు సుపరిపాలన కొరకు రాష్ట్రపతి ఎట్టి వినియమము చేయరాదు:

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 17వ సెక్షన్ ద్వారా 240వ ఆర్టికల్‌నకు బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.
2. లక్షద్వీ, మినికోయ్ మరియు అమిన్‌దీవి దీవుల (పేరు మార్పు) చట్టము, 1973 (1973లోని 34వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 1.11.1973 నుండి నమోదు (బి)కి బదులుగా ఉంచబడినది.
3. రాజ్యాంగ (పదవ సవరణ) చట్టము, 1961 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 11.08.1961 నుండి చొప్పించబడినది.
4. దాద్రా మరియు నగర్ హవేలి మరియు డామన్ మరియు డయ్యు (సంఘరాజ్యక్షేత్రముల సంవిలీనము) చట్టము (2019లోని 44వది) ద్వారా 19.12.2019 నుండి వదిలి వేయబడినది.
5. రాజ్యాంగ (14వ సవరణ) చట్టము, 1962, 5వ మరియు 7వ సెక్షన్ ద్వారా 16-8-1962 నుండి గతకాలిక ప్రభావముతో చొప్పించబడినది.
6. పాండిచ్చేరి (పేరు మార్పు) చట్టము, 2006 (2006లోని 44వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 01.10.2006 నుండి "పాండిచ్చేరి"కి బదులుగా ఉంచబడినది.
7. మిజోరాంకు సంబంధించిన నమోదు (ఎఫ్) మిజోరాం రాష్ట్ర చట్టము, 1986 (1986లోని 34వది) యొక్క 39వ సెక్షన్ ద్వారా 20.2.1987 నుండి వదిలి వేయబడినది.
8. అరుణాచల్ ప్రదేశ్‌కు సంబంధించిన నమోదు (జి) అరుణాచల్ ప్రదేశ్ రాష్ట్ర చట్టము, 1986 (1986లోని 69వది) యొక్క 42వ సెక్షన్ ద్వారా 20.2.1987 నుండి వదిలి వేయబడినది.
9. రాజ్యాంగ (పద్నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1962 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 28.12.1962 నుండి చొప్పించబడినది.
10. రాజ్యాంగ (ఇరవై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 15.2.1972 నుండి "గోవా, డామన్ మరియు డయ్యు లేక పాండిచ్చేరి కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు" అను దానికి బదులుగా 15.02.1972 నుండి ఉంచబడినది.

(Part VIII. — The Union Territories)

¹[Provided further that whenever the body functioning as a Legislature for the Union territory of Puducherry is dissolved, or the functioning of that body as such Legislature remains suspended on account of any action taken under any such law as is referred to in clause (1) of article 239A, the President may, during the period of such dissolution or suspension, make regulations for the peace, progress and good government of that Union territory.]

(2) Any regulation so made may repeal or amend any Act made by Parliament or ²[any other law], which is for the time being applicable to the Union territory and, when promulgated by the President, shall have the same force and effect as an Act of Parliament which applies to that territory.]

241. High Courts for Union territories— (1) Parliament may by law constitute a High Court for a ³[Union territory] or declare any court in any ⁴[such territory] to be a High Court for all or any of the purposes of this Constitution.

(2) The provisions of Chapter V of Part VI shall apply in relation to every High Court referred to in clause (1) as they apply in relation to a High Court referred to in article 214 subject to such modifications or exceptions as Parliament may by law provide.

⁵[(3) Subject to the provisions of this Constitution and to the provisions of any law of the appropriate Legislature made by virtue of powers conferred on that Legislature by or under this Constitution, every High Court exercising jurisdiction immediately before the commencement of the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, in relation to any Union territory shall continue to exercise such jurisdiction in relation to that territory after such commencement.

1. Inserted by the Constitution (Twenty-seventh Amendment), Act, 1971, s.4 (w.e.f. 15.2.1972).

2. Substituted by *ibid.*, for “any existing law” (w.e.f. 15.2.1972).

3. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule, for “State specified in Part C of the First Schedule” (w.e.f. 1.11.1956).

4. Substituted by *ibid.*, for “such State”.

5. Substituted by *ibid.*, for clauses (3) and (4).

(భాగము VIII. - కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు)

¹[అంతేగాక పుదుచ్చేరి, కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు శాసన మండలిగా కర్తవ్యములను నిర్వహించుచున్న సంస్థ రద్దయినపుడు లేక 239-ఏ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశింపబడిన ఏదైనా శాసనము క్రింద తీసుకొనిన ఏదైనా చర్యవలన అట్టి శాసన మండలిగా ఆ సంస్థ యొక్క కర్తవ్యముల నిర్వహణను తాత్కాలికముగా నిలిపి వేయబడినపుడు రాష్ట్రపతి, అట్టి రద్దు లేక తాత్కాలిక నిలుపుదల కాలవ్యవధిలో ఆ కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము యొక్క శాంతి, ప్రగతి మరియు సుపరిపాలన కొరకై వినియోగములను చేయవచ్చును.]

(2) అట్లు చేయబడిన ఏదైనా వినియోగమును, పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా చట్టమును, లేక ఆ సమయమున కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు వర్తించు ²[ఏదైనా ఇతర శాసనమును] రద్దు చేయవచ్చును, లేక సవరించవచ్చును; మరియు రాష్ట్రపతిచే జారీ చేయబడినప్పుడు ఆ ప్రాంతమునకు వర్తించెడి పార్లమెంటు యొక్క చట్టమునకు గల అమలు మరియు ప్రభావములనే ఆ వినియోగము కలిగి ఉండును.]

241. కేంద్ర పాలిత ప్రాంతముల కొరకు ఉన్నత న్యాయస్థానములు:- (1) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఒక ³[కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు] ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానమును ఏర్పాటు చేయవచ్చును లేక ఈ రాజ్యాంగం యొక్క అన్ని లేక ఏదైనా ప్రయోజనముల కొరకు ⁴[అట్టి ప్రాంతము] నందలి ఏ న్యాయస్థానమునైనా ఉన్నత న్యాయస్థానముగ ప్రకటించవచ్చును.

(2) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా పాండువరచునట్టి మార్పులకు లేక మినహాయింపులకు లోబడి, 214వ ఆర్టికల్లో నిర్దేశించబడిన ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు సంబంధించి భాగము 6లోని అధ్యాయము 5 యొక్క నిబంధనలు వర్తించునట్లుగానే క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశింపబడిన ప్రతి ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు కూడా అవి వర్తించవలెను.

⁵[(3) ఈ రాజ్యాంగం యొక్క నిబంధనలకు మరియు ఈ రాజ్యాంగం ద్వారా లేదా దాని క్రింద ఇవ్వబడిన అధికారముల రీత్యా సముచిత శాసన మండలిచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, ఈ రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఏదైనా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు సంబంధించి అధికార పరిధిని వినియోగించుచుండిన ప్రతి ఉన్నత న్యాయస్థానము, అట్టి ప్రారంభము తరువాత కూడా ఆ కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు సంబంధించి అట్టి అధికార పరిధిని వినియోగించుటను కొనసాగించవలెను.]

1. రాజ్యాంగ (ఇరవై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 15.2.1972 నుండి చొప్పించబడినది.

2. అదే చట్టము యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 15.2.1972 నుండి "అస్తిత్వము నందున్న ఏదైనా శాసనము"నకు బదులుగా ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-సీల్ నిర్దిష్టపరచబడిన రాష్ట్రము"నకు బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

4. అదే చట్టము యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "అట్టి రాష్ట్రము"నకు బదులుగా ఉంచబడినది.

5. అదే చట్టము యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా క్లాజ్ (3) మరియు (4)లకు బదులుగా ఉంచబడినది.

(Part VIII. — The Union Territories)

(4) Nothing in this article derogates from the power of Parliament to extend or exclude the jurisdiction of a High Court for a State to, or from, any Union territory or part thereof.]

242. [Coorg.]:- Omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s. 29 and Sch. (w.e.f 1.11.1956).

(భాగము VIII. - కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు)

(4) ఈ ఆర్టికల్‌లో ఉన్నదేదియు, ఒక రాష్ట్రము యొక్క ఉన్నత న్యాయస్థానపు అధికార పరిధిని ఏదైనా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు లేదా అందులోని భాగమునకు విస్తరింపజేయుటకు లేక దాని నుండి తొలగించుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారమును తగ్గించదు.

242. [కూర్చ్]:- రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినది.

¹[PART - IX

THE PANCHAYATS

243. Definitions:- In this Part, unless the context otherwise requires,—

- (a) “district” means a district in a State;
- (b) “Gram Sabha” means a body consisting of persons registered in the electoral rolls relating to a village comprised within the area of Panchayat at the village level;
- (c) “intermediate level” means a level between the village and district levels specified by the Governor of a State by public notification to be the intermediate level for the purposes of this Part;
- (d) “Panchayat” means an institution (by whatever name called) of self-government constituted under article 243B, for the rural areas;
- (e) “Panchayat area” means the territorial area of a Panchayat;
- (f) “Population” means the population as ascertained at the last preceding census of which the relevant figures have been published;
- (g) “village” means a village specified by the Governor by public notification to be a village for the purposes of this Part and includes a group of villages so specified.

243A. Gram Sabha:- A Gram Sabha may exercise such powers and perform such functions at the village level as the Legislature of a State may, by law, provide.

243B. Constitution of Panchayats:- (1) There shall be constituted in every State, Panchayats at the village, intermediate and district levels in accordance with the provisions of this Part.

(2) Notwithstanding anything in clause (1), Panchayats at the intermediate level may not be constituted in a State having a population not exceeding twenty lakhs.

243C. Composition of Panchayats:- (1) Subject to the provisions of this Part, the Legislature of a State may, by law, make provisions with respect to the composition of Panchayats:

1. Inserted by the Constitution (Seventy third Amendment) Act, 1992, s.2 (w.e.f. 24.4.1993). Original Part IX was omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 24.4.1993).

¹[భాగము - IX

పంచాయతీలు

243. నిర్వచనములు:- ఈ భాగములో సందర్భము ఇతర విధముగా కోరిననే తప్ప-

(ఎ) “జిల్లా” అనగా ఒక రాష్ట్రములోని ఒక జిల్లా అని అర్థము.

(బి) “గ్రామ సభ” అనగా గ్రామ స్థాయిలో పంచాయతీ ప్రాంతములో చేరి ఉన్న ఒక గ్రామమునకు చెందిన ఓటర్ల జాబితాలో రిజిస్టరు అయిన వ్యక్తులతో కూడిన సంస్థ అని అర్థము;

(సి) “మధ్యస్థ స్థాయి” అనగా ఈ భాగపు ప్రయోజనముల నిమిత్తము మధ్యస్థ స్థాయిగా ఉండునని ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా ఆ రాష్ట్ర గవర్నరుచే నిర్దేశించునట్టి గ్రామ మరియు జిల్లా స్థాయిల మధ్యనున్న ఒక స్థాయి అని అర్థము.

(డి) “పంచాయతీ” అనగా గ్రామీణ ప్రాంతముల కొరకు 243-బీ ఆర్టికల్ క్రింద ఏర్పాటు చేయబడు (ఏ) పేరుతో పిలువబడినప్పటికీ) స్వయం పరిపాలనా సంస్థ అని అర్థము.

(ఇ) “పంచాయతీ ప్రాంతము” అనగా ఒక పంచాయతీ యొక్క ప్రాదేశిక ప్రాంతము అని అర్థము;

(ఎఫ్) “జనాభా” అనగా గత చివరి జనాభా లెక్కల సేకరణలో నిశ్చయమైన మరియు ప్రచురించినట్టి సంబంధిత అంకెలు అని అర్థము;

(జి) “గ్రామము” అనగా ఈ భాగపు ప్రయోజనము నిమిత్తము గవర్నరుచే ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా ఒక గ్రామముగా ఉండునని నిర్దేశించిన ఒక గ్రామము అని అర్థము మరియు దానిలో అట్లు నిర్దేశింపబడిన గ్రామముల సమూహము చేరి ఉండును.

243-ఏ. గ్రామసభ:- ఒక గ్రామస్థాయిలో ఒక రాష్ట్రము యొక్క శాసనసభచే శాసనము ద్వారా పొందుపరచునట్టి అధికారములు వినియోగించవచ్చును మరియు అట్టి కర్తవ్యములను నిర్వహించవచ్చును.

243-బీ. పంచాయతీల ఏర్పాటు:- (1) ఈ భాగములోని నిబంధనల ననుసరించి ప్రతి రాష్ట్రములో గ్రామ, మధ్యస్థ, మరియు జిల్లా స్థాయిలలో పంచాయతీలను ఏర్పాటు చేయవలెను.

(2) క్లాజ్ (1)లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, ఇరవై లక్షలకు మించని జనాభా కలిగిన ఒక రాష్ట్రములో మధ్యస్థ స్థాయిలోని పంచాయతీలను ఏర్పాటు చేయరాదు.

243-సీ. పంచాయతీల కూర్పు:- (1) ఈ భాగములోని నిబంధనలకు లోబడి, ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా పంచాయతీల కూర్పుకు సంబంధించిన నిబంధనలు చేయవచ్చును:

1. మొదటి షెడ్యూల్లోని భాగముడిలోని ప్రాదేశికములు మరియు ఆ షెడ్యూల్లో నిర్దిష్టపరచని ఇతర ప్రాదేశికములకు సంబంధించి అంతకు ముందున్న భాగము 9, రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 2వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి వదిలి వేయబడినది మరియు తదనంతరము రాజ్యాంగ (డెబ్బై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1992 యొక్క 2వ పరిచ్ఛేదము ద్వారా 24.4.1993 నుండి ఇపుడున్నది చొప్పించబడినది.

(Part IX. — The Panchayats)

Provided that the ratio between the population of the territorial area of a Panchayat at any level and the number of seats in such Panchayat to be filled by election shall, so far as practicable, be the same throughout the State.

(2) All the seats in a Panchayat shall be filled by persons chosen by direct election from territorial constituencies in the Panchayat area and, for this purpose, each Panchayat area shall be divided into territorial constituencies in such manner that the ratio between the population of each constituency and the number of seats allotted to it shall, so far as practicable, be the same throughout the Panchayat area.

(3) The Legislature of a State may, by law, provide for the representation—

(a) of the Chairpersons of the Panchayats at the village level, in the Panchayats at the intermediate level or, in the case of a State not having Panchayats at the intermediate level, in the Panchayats at the district level;

(b) of the Chairpersons of the Panchayats at the intermediate level, in the Panchayats at the district level;

(c) of the members of the House of the People and the members of the Legislative Assembly of the State representing constituencies which comprise wholly or partly a Panchayat area at a level other than the village level, in such Panchayat;

(d) of the members of the Council of States and the members of the Legislative Council of the State, where they are registered as electors within—

(i) a Panchayat area at the intermediate level, in Panchayat at the intermediate level;

(ii) a Panchayat area at the district level, in Panchayat at the district level.

(4) The Chairperson of a Panchayat and other members of a Panchayat whether or not chosen by direct election from territorial constituencies in the Panchayat area shall have the right to vote in the meetings of the Panchayats.

(5) The Chairperson of—

(a) a Panchayat at the village level shall be elected in such manner as the Legislature of a State may, by law, provide; and

(b) a Panchayat at the intermediate level or district level shall be elected by, and from amongst, the elected members thereof.

(భాగము IX. - పంచాయతీలు)

అయితే ఏ స్థాయిలోనైనా ఒక పంచాయతీలోని ప్రాదేశిక ప్రాంతములోని జనాభాకు మరియు ఎన్నికల ద్వారా భర్తీ చేయవల్సిన అట్టి పంచాయతీలోని సీట్ల సంఖ్యకు మధ్యగల దామాషా సాధ్యమైనంతవరకూ రాష్ట్రమంతటా ఒకే విధముగా ఉండవలెను.

(2) పంచాయతీలోని అన్ని సీట్లనూ ఆ పంచాయతీ ప్రాంతములోని ప్రాదేశిక నియోజక వర్గముల నుండి ప్రత్యక్ష ఎన్నికల ద్వారా ఎన్నుకొనబడిన వ్యక్తులచే భర్తీ చేయవలెను, మరియు ఇందు నిమిత్తం ప్రతీ పంచాయతీ ప్రాంతమును, ప్రతి నియోజకవర్గము యొక్క జనాభా మరియు దానికి కేటాయించబడిన సీట్ల సంఖ్య మధ్యనున్న దామాషా సాధ్యమైనంతవరకూ ఆ పంచాయతీ ప్రాంతమంతటా ఒకటిగానే ఉండునట్లుగా, ప్రాదేశిక నియోజక వర్గములుగా విభజించవలెను.

(3) రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా,-

(ఎ) గ్రామస్థాయి పంచాయతీల, మధ్యస్థ స్థాయి పంచాయతీల లేక మధ్యస్థస్థాయిలో పంచాయతీలు లేని ఒక రాష్ట్రము విషయములో జిల్లా స్థాయిలోగల పంచాయతీలలోని ఛైర్పర్సన్ల యొక్క;

(బి) జిల్లా స్థాయి పంచాయతీలలో, మధ్యస్థ స్థాయిలో పంచాయతీల ఛైర్పర్సన్ల యొక్క;

(సి) గ్రామ స్థాయి కానట్టి ఇతర స్థాయిలోని ఒక పంచాయతీలో అట్టి ఒక పంచాయతీ ప్రాంతములో పూర్తిగా గాని లేక పాక్షికంగా గాని కూడియున్న నియోజకవర్గములకు ప్రాతినిధ్యము వహించుచున్న లోక్సభ సభ్యుల యొక్క మరియు శాసనసభ సభ్యుల యొక్క;

(డి) రాజ్యసభ సభ్యుల మరియు రాష్ట్ర శాసన పరిషత్తు సభ్యుల యొక్క;

(i) మధ్యస్థ స్థాయిలోని ఒక పంచాయతీ ప్రాంతములో ఓటర్లుగా రిజిస్టరు అయినచో మధ్యస్థ స్థాయిలో గల ఒక పంచాయతీ ప్రాంతములోను;

(ii) ఒక జిల్లా స్థాయిలోని పంచాయతీ ప్రాంతములో ఓటర్లుగా రిజిస్టరు అయినచో జిల్లా స్థాయిలో గల ఒక పంచాయతీలోను;

ప్రాతినిధ్యము కొరకు నిబంధన చేయవచ్చును.

(4) ఆ పంచాయతీ ప్రాంతములోని ప్రాదేశిక నియోజక వర్గముల నుండి ప్రత్యక్షముగా ఎన్నుకొనబడినా, లేకున్నా ఒక పంచాయతీ యొక్క ఛైర్పర్సన్ మరియు ఒక పంచాయతీ యొక్క ఇతర సభ్యులు పంచాయతీ సమావేశములలో ఓటు వేయు హక్కు కలిగి ఉందురు.

(5) (ఎ) గ్రామస్థాయిలోని ఒక పంచాయతీ యొక్క ఛైర్పర్సన్, రాష్ట్ర శాసనసభ యొక్క శాసనము ద్వారా పొందుపరచునట్టి రీతిలో ఎన్నుకొనబడవలెను, మరియు

(బి) మధ్యస్థ స్థాయిలోని లేక జిల్లా స్థాయిలోని ఒక పంచాయతీ యొక్క ఛైర్పర్సన్ను, దానికి ఎన్నికైన సభ్యులు తమలో నుండి ఒకరిని ఎన్నుకొనవలెను.

(Part IX. — The Panchayats)

243D. Reservation of seats:- (1) Seats shall be reserved for—

- (a) the Scheduled Castes; and
- (b) the Scheduled Tribes,

in every Panchayat and the number of seats so reserved shall bear, as nearly as may be, the same proportion to the total number of seats to be filled by direct election in that Panchayat as the population of the Scheduled Castes in that Panchayat area or of the Scheduled Tribes in that Panchayat area bears to the total population of that area and such seats may be allotted by rotation to different constituencies in a Panchayat.

(2) Not less than one-third of the total number of seats reserved under clause (1) shall be reserved for women belonging to the Scheduled Castes or, as the case may be, the Scheduled Tribes.

(3) Not less than one-third (including the number of seats reserved for women belonging to the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes) of the total number of seats to be filled by direct election in every Panchayat shall be reserved for women and such seats may be allotted by rotation to different constituencies in a Panchayat.

(4) The offices of the Chairpersons in the Panchayats at the village or any other level shall be reserved for the Scheduled Castes, the Scheduled Tribes and women in such manner as the Legislature of a State may, by law, provide:

Provided that the number of offices of Chairpersons reserved for the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes in the Panchayats at each level in any State shall bear, as nearly as may be, the same proportion to the total number of such offices in the Panchayats at each level as the population of the Scheduled Castes in the State or of the Scheduled Tribes in the State bears to the total population of the State:

Provided further that not less than one-third of the total number of offices of Chairpersons in the Panchayats at each level shall be reserved for women:

Provided also that the number of offices reserved under this clause shall be allotted by rotation to different Panchayats at each level.

(5) The reservation of seats under clauses (1) and (2) and the reservation of offices of Chairpersons (other than the reservation for women) under clause (4) shall cease to have effect on the expiration of the period specified in article 334.

(భాగము IX. - పంచాయతీలు)

243-డి. సీట్ల ప్రత్యేకీకరణ:- (1) ప్రతి పంచాయతీలోనూ-

(ఎ) పెడ్యూల్లు కులములకు, మరియు

(బి) పెడ్యూల్లు జాతులకు,-

సీట్లు ప్రత్యేకించవలెను మరియు అట్లు ప్రత్యేకించవలసిన సీట్ల సంఖ్య, ఆ పంచాయతీలోని మొత్తము జనాభాకు ఆ పంచాయతీలోని పెడ్యూల్లు కులముల లేక సందర్భానుసారముగా పెడ్యూల్లు జాతుల జనాభా ఏ నిష్పత్తిలో ఉన్నదో, ఆ పంచాయతీలో ప్రత్యక్ష ఎన్నిక ద్వారా భర్తీ చేయబడవలసిన మొత్తము సీట్ల సంఖ్యకు ప్రత్యేకించవల్సిన సీట్ల సంఖ్య దాదాపుగా అదే నిష్పత్తిలో ఉండవలెను మరియు అట్టి సీట్లను ఒక పంచాయతీలోని వేరువేరు నియోజక వర్గములకు వంతులవారిగా కేటాయించవలెను.

(2) క్లాజ్ (1) క్రింద ప్రత్యేకించబడిన సీట్ల మొత్తము సంఖ్యలో మూడవ వంతుకు తగ్గకుండా పెడ్యూల్లు కులములు లేక సందర్భానుసారముగా పెడ్యూల్లు జాతులకు చెందిన మహిళలకు ప్రత్యేకించవలెను.

(3) ప్రతి పంచాయతీలోను ప్రత్యక్ష ఎన్నిక ద్వారా భర్తీ చేయబడు మొత్తము స్థానముల సంఖ్యలో (పెడ్యూల్లు కులములకు, పెడ్యూల్లు జాతులకు చెందిన మహిళలకు ప్రత్యేకించబడిన సీట్ల సంఖ్యతో సహా) మూడవ వంతుకు తగ్గకుండా మహిళల కొరకు ప్రత్యేకించ వలెను మరియు అట్టి స్థానములను ఒక పంచాయతీలోని వేరువేరు నియోజక వర్గములకు వంతులవారిగా కేటాయించవలెను.

(4) గ్రామ స్థాయిలో లేక ఏదైనా ఇతర స్థాయిలోని పంచాయతీలోని ఛైర్మన్ పదవులను పెడ్యూల్లు కులములకు, పెడ్యూల్లు జాతులకు మరియు మహిళలకు రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా పొందుపరచినట్టి రీతిలో ప్రత్యేకించవలెను:

అయితే ఏదైనా రాష్ట్రములోని మొత్తము జనాభాకు ఆ రాష్ట్రములోని పెడ్యూల్లు కులముల జనాభా లేక రాష్ట్రములోని పెడ్యూల్లు జాతుల జనాభా ఏ నిష్పత్తిలో ఉన్నదో, ఆ రాష్ట్రము యొక్క ప్రతి స్థాయిలోని పంచాయతీలో అట్టి పదవుల మొత్తము సంఖ్యకు ఆ పంచాయతీలోని పెడ్యూల్లు కులములకు మరియు పెడ్యూల్లు జాతులకు ప్రత్యేకించబడిన ఛైర్మన్ పదవుల సంఖ్య దాదాపుగా అదే నిష్పత్తిలో ఉండవలెను:

అయితే ఇంకనూ ప్రతి స్థాయిలోని పంచాయతీలో ఛైర్మన్ పదవుల మొత్తము సంఖ్యలో మూడవ వంతుకు తగ్గకుండా మహిళలకు ప్రత్యేకించవలెను:

అంతేకాక ఈ క్లాజ్ క్రింద ప్రత్యేకించిన పదవులను ప్రతి స్థాయిలోని వేరు వేరు పంచాయతీలకు వంతులవారిగా కేటాయించవలెను.

(5) క్లాజ్ (1) మరియు (2) క్రింద సీట్ల ప్రత్యేకీకరణ మరియు క్లాజ్ (4) క్రింద (మహిళల ప్రత్యేకీకరణ కాకుండా) ఛైర్మన్ పదవుల ప్రత్యేకీకరణ 334వ ఆర్టికల్ లో నిర్దేశించిన కాలపరిమితి ముగిసిన తరువాత ప్రభావము కోల్పోవును.

(Part IX. — The Panchayats)

(6) Nothing in this Part shall prevent the Legislature of a State from making any provision for reservation of seats in any Panchayat or offices of Chairpersons in the Panchayats at any level in favour of backward class of citizens.

243E. Duration of Panchayats, etc.:- (1) Every Panchayat, unless sooner dissolved under any law for the time being in force, shall continue for five years from the date appointed for its first meeting and no longer.

(2) No amendment of any law for the time being in force shall have the effect of causing dissolution of a Panchayat at any level, which is functioning immediately before such amendment, till the expiration of its duration specified in clause (1).

(3) An election to constitute a Panchayat shall be completed—

(a) before the expiry of its duration specified in clause (1);

(b) before the expiration of a period of six months from the date of its dissolution:

Provided that where the remainder of the period for which the dissolved Panchayat would have continued is less than six months, it shall not be necessary to hold any election under this clause for constituting the Panchayat for such period.

(4) A Panchayat constituted upon the dissolution of a Panchayat before the expiration of its duration shall continue only for the remainder of the period for which the dissolved Panchayat would have continued under clause (1) had it not been so dissolved.

243F. Disqualifications for membership:- (1) A person shall be disqualified for being chosen as, and for being, a member of a Panchayat—

(a) if he is so disqualified by or under any law for the time being in force for the purposes of elections to the Legislature of the State concerned:

Provided that no person shall be disqualified on the ground that he is less than twenty-five years of age, if he has attained the age of twenty-one years;

(b) if he is so disqualified by or under any law made by the Legislature of the State.

(2) If any question arises as to whether a member of a Panchayat has become subject to any of the disqualifications mentioned in clause (1), the question shall be referred for the decision of such authority and in such manner as the Legislature of a State may, by law, provide.

(భాగము IX. - పంచాయతీలు)

(6) ఈ భాగములో ఉన్నదేదియు, వెనుకబడిన తరగతుల పౌరులకు అనుకూలముగా ఏదైనా స్థాయిలోని పంచాయతీలలో ఏదైనా సీట్లకు లేక పంచాయతీలలో ఛైర్మన్ పదవులకు ప్రత్యేకింపుకైన నిబంధనలు చేయుట నుండి రాష్ట్ర శాసనసభను నివారించదు.

243-ఈ. పంచాయతీల కాల పరిమితి మొదలగునవి:- (1) ప్రతి పంచాయతీ, తత్సమయమున అమలు నందున్న ఏదైనా శాసనము క్రింద ముందుగా రద్దు చేయబడితేనే తప్ప, దాని మొదటి సమావేశమునకు నిర్ణయించిన తేదీ నుండి అయిదు సంవత్సరముల పాటు కొనసాగవలెను మరియు అంతకు మించి కొనసాగరాదు.

(2) తత్సమయమునందు అమలునందున్న ఏదైనా శాసనము యొక్క సవరణ, అట్టి సవరణకు ముందు వెంటనే పనిచేయుచున్న ఏదైనా స్థాయిలోని ఒక పంచాయతీని, క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించిన దాని కాలపరిమితి ముగియునంతవరకు రద్దు చేయు ప్రభావము కలిగి ఉండదు.

(3) ఒక పంచాయతీని ఏర్పాటు చేయుటకైన ఎన్నికను-

(ఎ) క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించిన దాని కాలపరిమితి ముగియుటకు ముందు,

(బి) దానిని రద్దు చేసిన తేదీ నుండి ఆరు నెలల కాలపరిమితి ముగియుటకు ముందు పూర్తి చేయవలెను:

అయితే రద్దు చేయబడిన పంచాయతీ కొనసాగవలసి ఉండిన మిగిలిన కాలపరిమితి ఆరు నెలలకన్నా తక్కువ అయినచో, అట్టి కాలావధికి పంచాయతీని ఏర్పాటు చేయుటకు ఈ క్లాజ్ క్రింద ఎన్నికను జరుపవలసిన అవసరము లేదు.

(4) ఒక పంచాయతీ దాని కాలపరిమితి ముగియుటకు ముందు రద్దు చేయబడిన తరువాత, దాని స్థానములో ఏర్పాటు చేయబడిన ఒక పంచాయతీ, రద్దు చేయబడిన పంచాయతీ ఆ విధముగా రద్దు చేయబడినచో క్లాజ్ (1) క్రింద అది కొనసాగి ఉండునటువంటి మిగిలిన కాలపరిమితి పాటు మాత్రమే కొనసాగవలెను.

243-ఎఫ్. సభ్యత్వమునకు అనర్హతలు:- (1) ఒక వ్యక్తి - ఒక పంచాయతీ సభ్యునిగా ఎన్నుకొనబడుటకు మరియు సభ్యుడుగా ఉండుటకు ఈ క్రింది సందర్భములలో అనర్హుడు అగును:

(ఎ) సంబంధిత శాసనమండలి ఎన్నికల నిమిత్తము తత్సమయమున అమలునందున్న ఏదైనా శాసనము క్రింద ఆయన అట్లు అనర్హుడు అయినచో:

అయితే ఏ వ్యక్తి అయిననూ అతనికి ఇరవై ఒక్క సంవత్సరములు ఉన్నచో, ఆయన ఇరవై అయిదు సంవత్సరముల లోపు వయస్సుగల వాడన్న కారణముతో ఆయనను అనర్హుడుని చేయరాదు;

(బి) రాష్ట్ర శాసనమండలిచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద ఆయన అనర్హుడు అయినచో.

(2) ఒక పంచాయతీ సభ్యుడు క్లాజ్ (1)లో పేర్కొనిన ఏదైనా అనర్హతలకు గురి అయినాడా అను ప్రశ్న ఉత్పన్నమైనప్పుడు, ఆ విషయమును రాష్ట్ర శాసనమండలి, శాసనము ద్వారా పొందుపరచునట్టి అధికారి నిర్ణయమునకు మరియు అట్టి రీతిలో నిర్దేశించవలెను.

(Part IX. — The Panchayats)

243G. Powers, authority and responsibilities of Panchayats:- Subject to the provisions of this Constitution, the Legislature of a State may, by law, endow the Panchayats with such powers and authority as may be necessary to enable them to function as institutions of self-government and such law may contain provisions for the devolution of powers and responsibilities upon Panchayats at the appropriate level, subject to such conditions as may be specified therein, with respect to—

- (a) the preparation of plans for economic development and social justice;
- (b) the implementation of schemes for economic development and social justice as may be entrusted to them including those in relation to the matters listed in the Eleventh Schedule.

243H. Powers to impose taxes by, and Funds of, the Panchayats:- The Legislature of a State may, by law,—

- (a) authorise a Panchayat to levy, collect and appropriate such taxes, duties, tolls and fees in accordance with such procedure and subject to such limits;
- (b) assign to a Panchayat such taxes, duties, tolls and fees levied and collected by the State Government for such purposes and subject to such conditions and limits;
- (c) provide for making such grants-in-aid to the Panchayats from the Consolidated Fund of the State; and
- (d) provide for constitution of such Funds for crediting all moneys received, respectively, by or on behalf of the Panchayats and also for the withdrawal of such moneys therefrom, as may be specified in the law.

243-I. Constitution of Finance Commission to review financial position:- (1) The Governor of a State shall, as soon as may be within one year from the commencement of the Constitution (Seventy-third Amendment) Act, 1992, and thereafter at the expiration of every fifth year, constitute a Finance Commission to review the financial position of the Panchayats and to make recommendations to the Governor as to —

- (a) the principles which should govern—
 - (i) the distribution between the State and the Panchayats of the net proceeds of the taxes, duties, tolls and fees leviable by the State, which may be divided between them under this Part and the allocation between the Panchayats at all levels of their respective shares of such proceeds;

(భాగము IX. - పంచాయతీలు)

243-జీ. పంచాయతీల యొక్క అధికారములు, అధికారులు మరియు బాధ్యతలు:- ఈ రాజ్యాంగం యొక్క నిబంధనలకు లోబడి ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి, పంచాయతీలకు అవి స్వపరిపాలనా సంస్థలుగా పనిచేయుటకు వీలు కలిగించుటకు అవసరమైనట్టి అధికారములను మరియు అధికారులను శాసనము ద్వారా ఈయవచ్చును. అట్టి శాసనము, దానిలో నిర్దిష్టపరచునట్టి పరతులకు లోబడి తగిన స్థాయిలో పంచాయతీలకు అట్టి అధికారములను, బాధ్యతలను ఈ క్రింది విషయములతో సంక్రమింప చేయుటకు నిబంధనలు కలిగి ఉండవచ్చును:

(ఎ) ఆర్థికాభివృద్ధి మరియు సామాజిక న్యాయము కొరకైన ప్రణాళికలను తయారు చేయుట;

(బి) పదకొండవ షెడ్యూల్లో గల జాబితాలోని నియమములతో సహా వాటికి అప్పగించబడిన ఆర్థికాభివృద్ధి మరియు సామాజిక న్యాయము కొరకైన పథకముల అమలు.

243-హెచ్. పంచాయతీలకు పన్నులు విధించు అధికారములు మరియు వాటి నిధులు:- ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి, శాసనము ద్వారా, ఆ శాసనములో నిర్దిష్టపరచబడినట్లుగా,-

(ఎ) పంచాయతీకి అట్టి పన్నులు, సుంకములు, టోల్స్, ఫీజులు అట్టి ప్రక్రియను అనుసరించి, అట్టి పరిమితులకు లోబడి విధించుటకు, వసూలు చేయుటకు మరియు వినియోగము చేయుటకు అధికారము ఈయవచ్చు;

(బి) రాష్ట్ర ప్రభుత్వము అట్టి ప్రయోజనము కొరకు మరియు అట్టి నిబంధనలు మరియు పరిమితులకు లోబడి విధించబడిన మరియు వసూలు చేయబడినట్టి పన్నులు, సుంకములు, టోల్స్, ఫీజులు పంచాయతీకి అప్పగించ వచ్చును;

(సి) రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి పంచాయతీకి అట్టి గ్రాంట్స్-ఇన్-ఎయిడ్ (సహాయక గ్రాంటులు) ఇచ్చుటకు నిబంధన చేయవచ్చును; మరియు

(డి) పంచాయతీలచే మరియు వాటి తరపున స్వీకరించబడిన అన్ని డబ్బులు జమ చేయుటకై అట్టి నిధులను ఏర్పాటు చేయుటకు మరియు అట్టి డబ్బులు వాటి నుండి తీసుకొనుటకు కూడా వీలు కల్పించవచ్చును.

243-ఐ. ఆర్థిక పరిస్థితిని సమీక్షించుటకై ఆర్థిక సంఘం ఏర్పాటు:- (1) రాజ్యాంగ (డెబ్బై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1992 ప్రారంభమైనప్పటి నుండి ఒక సంవత్సరము లోపల మరియు అటు తరువాత ప్రతి అయిదవ సంవత్సరము ముగిసిన మీదట, పంచాయతీల ఆర్థిక పరిస్థితిని సమీక్షించుటకు రాష్ట్ర గవర్నరు ఒక ఆర్థిక సంఘం ఏర్పాటు చేయవలెను. అది ఈ క్రింది విషయములలో గవర్నరుకు సిఫార్సులు చేయవలెను, అవేవనగా-

(ఎ) (i) ఈ భాగము క్రింద రాష్ట్రము మరియు పంచాయతీల మధ్య పంపిణీ చేయదగు ప్రభుత్వముచే విధింపబడు అన్ని పన్నులు, సుంకములు, టోల్స్, మరియు ఫీజుల నికర రాబడులను రాష్ట్రము మరియు పంచాయతీల మధ్య పంపిణీ చేయుటకు, మరియు అట్టి రాబడులలో అన్ని స్థాయిలలోని పంచాయతీల మధ్య వారికి సంబంధించిన వాటాలను కేటాయించుట;

(Part IX. — The Panchayats)

(ii) the determination of the taxes, duties, tolls and fees which may be assigned to, or appropriated by, the Panchayats;

(iii) the grants-in-aid to the Panchayats from the Consolidated Fund of the State;

(b) the measures needed to improve the financial position of the Panchayats;

(c) any other matter referred to the Finance Commission by the Governor in the interests of sound finance of the Panchayats.

(2) The Legislature of a State may, by law, provide for the composition of the Commission, the qualifications which shall be requisite for appointment as members thereof and the manner in which they shall be selected.

(3) The Commission shall determine their procedure and shall have such powers in the performance of their functions as the Legislature of the State may, by law, confer on them.

(4) The Governor shall cause every recommendation made by the Commission under this article together with an explanatory memorandum as to the action taken thereon to be laid before the Legislature of the State.

243J. Audit of accounts of Panchayats:- The Legislature of a State may, by law, make provisions with respect to the maintenance of accounts by the Panchayats and the auditing of such accounts.

243K. Elections to the Panchayats:- (1) The superintendence, direction and control of the preparation of electoral rolls for, and the conduct of, all elections to the Panchayats shall be vested in a State Election Commission consisting of a State Election Commissioner to be appointed by the Governor.

(2) Subject to the provisions of any law made by the Legislature of a State, the conditions of service and tenure of office of the State Election Commissioner shall be such as the Governor may by rule determine:

Provided that the State Election Commissioner shall not be removed from his office except in like manner and on the like grounds as a Judge of a High Court and the conditions of service of the State Election Commissioner shall not be varied to his disadvantage after his appointment.

(3) The Governor of a State shall, when so requested by the State Election Commission, make available to the State Election Commission such staff as may be necessary for the discharge of the functions conferred on the State Election Commission by clause (1).

(భాగము IX. - పంచాయతీలు)

(ii) పంచాయతీలకు ఈయబడు లేక వాటిచే వినియోగము చేయబడు పన్నులు, సుంకములు, టోల్స్ మరియు ఫీజులను నిర్ధారించుట;

(iii) రాష్ట్రసంచిత నిధి నుండి పంచాయతీలకు సహాయక గ్రాంటులు;

(బి) పంచాయతీల ఆర్థిక పరిస్థితిని మెరుగుపరచుటకు అవసరమైన చర్యలు;

(సి) పంచాయతీల ఆర్థిక సుస్థిరత విషయములో గవర్నరుచే, ఆర్థిక కమీషనుకు నిర్దేశించబడు ఏదైనా ఇతర విషయము.

(2) రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా ఆర్థిక సంఘము యొక్క ఏర్పాటుకు, దాని సభ్యుల నియామకమునకు అవసరమగునట్టి అర్హతలు, మరియు వారు ఎంపిక చేయబడు పద్ధతిని పొందుపరచవచ్చును.

(3) సంఘం తమ విధాన ప్రక్రియను నిర్ణయించుకొనవలెను మరియు వారి కర్తవ్యములను నిర్వహించుటలో రాష్ట్ర శాసన మండలి శాసనము ద్వారా వారికి ఇచ్చినట్టి అధికారములను కలిగి ఉండును.

(4) సంఘముచే ఈ ఆర్టికల్ క్రింద చేయబడు ప్రతి సిఫారసును, దానిపై తీసుకొనబడిన చర్యకు సంబంధించిన వివరణ మెమోరాండంతో పాటు రాష్ట్ర శాసనమండలి సమక్షమున ఉంచునట్లు గవర్నరు చూడవలెను.

243-జే. పంచాయతీల యొక్క లెక్కల ఆడిటు:- రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా పంచాయతీ లెక్కల నిర్వహణ విషయములోను మరియు అట్టి లెక్కల ఆడిటింగ్ విషయములోను నిబంధనలు చేయవచ్చును.

243-కే. పంచాయతీలకు ఎన్నికలు:- (1) అన్ని పంచాయతీలకు ఓటర్ల జాబితాను తయారు చేయుట మరియు ఎన్నికలన్నింటి నిర్వహణ యొక్క పర్యవేక్షణ, ఆదేశము మరియు నియంత్రణ గవర్నరుచే నియమింపబడు రాష్ట్ర ఎన్నికల కమీషనర్ తో కూడి ఉన్న రాష్ట్ర ఎన్నికల కమీషనుకు అధికారమీయబడును.

(2) రాష్ట్ర శాసన మండలి చేయు ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, రాష్ట్ర ఎన్నికల కమీషనర్ సేవా షరతులు మరియు పదవీ కాలము గవర్నరు నియమము ద్వారా నిర్ధారించునట్టిదిగా ఉండవలెను:

అయితే రాష్ట్ర ఎన్నికల కమీషనర్ ను, ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిని ఏ రీతిగా మరియు ఏ కారణములతో పదవి నుండి తొలగించవచ్చునో ఆ రీతిగాను మరియు ఆ కారణములతో తప్ప, పదవి నుండి తొలగించరాదు మరియు రాష్ట్ర ఎన్నికల కమీషనర్ సేవా షరతులను ఆయన నియామకము తరువాత ఆయనకు అననుకూలము కలిగించునట్లుగా మార్చరాదు.

(3) క్లాజ్ (1) ద్వారా ఈయబడిన కర్తవ్యములను నిర్వహించుటకు అవసరమైనట్టి సిబ్బందిని సమకూర్చవలసినదిగా రాష్ట్ర ఎన్నికల కమీషనర్ కోరినప్పుడు రాష్ట్ర గవర్నరు అట్టి సిబ్బందిని రాష్ట్ర ఎన్నికల కమీషనుకు అందుబాటులో ఉంచవలెను.

(Part IX. — The Panchayats)

(4) Subject to the provisions of this Constitution, the Legislature of a State may, by law, make provision with respect to all matters relating to, or in connection with, elections to the Panchayats.

243L. Application to Union territories:- The provisions of this Part shall apply to the Union territories and shall, in their application to a Union territory, have effect as if the references to the Governor of a State were references to the Administrator of the Union territory appointed under article 239 and references to the Legislature or the legislative Assembly of a State were references, in relation to a Union territory having a Legislative Assembly, to that Legislative Assembly:

Provided that the President may, by public notification, direct that the provisions of this Part shall apply to any Union territory or part thereof subject to such exceptions and modifications as he may specify in the notification.

243M. Part not to apply to certain areas:- (1) Nothing in this Part shall apply to the Scheduled Areas referred to in clause (1), and the tribal areas referred to in clause (2), of article 244.

(2) Nothing in this Part shall apply to—

(a) the States of Nagaland, Meghalaya and Mizoram;

(b) the hill areas in the State of Manipur for which District Councils exist under any law for the time being in force.

(3) Nothing in this Part—

(a) relating to Panchayats at the district level shall apply to the hill areas of the District of Darjeeling in the State of West Bengal for which Darjeeling Gorkha Hill Council exists under any law for the time being in force;

(b) shall be construed to affect the functions and powers of the Darjeeling Gorkha Hill Council constituted under such law.

¹[(3A) Nothing in article 243D, relating to reservation of seats for the Scheduled Castes, shall apply to the State of Arunachal Pradesh.]

1. Inserted by the Constitution (Eighty-third Amendment) Act, 2000, s.2 (w.e.f. 8.9.2000).

(భాగము IX. - పంచాయతీలు)

(4) ఈ రాజ్యాంగం యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా పంచాయతీల ఎన్నికలకు చెందిన లేక దానికి సంబంధించిన అన్ని విషయములను గురించి నిబంధనలు చేయవచ్చును.

243-ఎల్. కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు వర్తింపు:- ఈ భాగము యొక్క నిబంధనలు కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు వర్తించవలెను మరియు ఒక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు వాటిని వర్తింపజేయుటలో ఒక రాష్ట్రము యొక్క గవర్నరుకైన నిర్దేశములు 239వ ఆర్టికల్ క్రింద నియమింపబడిన కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము యొక్క పరిపాలకునికి మరియు ఒక రాష్ట్రము యొక్క శాసనమండలి లేక శాసనసభకైన నిర్దేశములు ఒక శాసనసభను కలిగి ఉన్న కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు సంబంధించి ఆ శాసనసభకు వర్తించును:

అయితే రాష్ట్రపతి, ఒక ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా, ఆ అధికారిక ప్రకటనలో ఆయన నిర్దేశించునట్టి మినహాయింపులకు మరియు మార్పులకు లోబడి ఈ భాగము యొక్క నిబంధనలు ఏదైనా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు లేక దాని యొక్క భాగమునకు వర్తించవలెనని ఆదేశించవచ్చును.

243-ఎమ్. ఈ భాగము నిర్ణీతమైన ప్రాంతములకు వర్తించకుండుట:- (1) ఈ భాగములో ఉన్నదేదియు, 244వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించిన షెడ్యూల్ ప్రాంతములకు మరియు క్లాజ్ (2)లో నిర్దేశించిన గిరిజన ప్రాంతములకు వర్తించదు.

(2) ఈ భాగములో ఉన్నదేదియు-

(ఎ) నాగాలాండ్, మేఘాలయ మరియు మిజోరమ్ రాష్ట్రములకు;

(బి) ప్రస్తుతము అమలునందున్న ఏదైనా శాసనము క్రింద జిల్లా కౌన్సిల్స్ ఉన్నట్టి మణిపూర్ రాష్ట్రములోని కొండ ప్రాంతములకు, వర్తించదు.

(3) ఈ భాగములో ఉన్నదేదియు-

(ఎ) ప్రస్తుతము అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనము క్రింద డార్జిలింగ్ గోర్ఖాహిల్ కౌన్సిల్ ఉన్నట్టి పశ్చిమబెంగాల్ రాష్ట్రములోని డార్జిలింగ్ జిల్లా యొక్క కొండ ప్రాంతముల జిల్లా స్థాయిలోని పంచాయతీలకు వర్తించదు;

(బి) అట్టి శాసనము క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన డార్జిలింగ్ గోర్ఖాహిల్ కౌన్సిల్ యొక్క కర్తవ్యములకు మరియు అధికారములకు ప్రభావము కలిగించునని అన్వయించరాదు.

¹[(3ఎ) షెడ్యూల్డ్ కులముల వారి కొరకు సీట్ల ప్రత్యేకింపుకు సంబంధించి ఆర్టికల్ 243డి లో ఉన్నదేదియు, అరుణాచల్ ప్రదేశ్ రాష్ట్రమునకు వర్తించదు.]

1. రాజ్యాంగం (ఎనభై మూడవ సవరణ) చట్టము, 2000 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 08.09.2000 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part IX. — The Panchayats)

(4) Notwithstanding anything in this Constitution,—

(a) the Legislature of a State referred to in sub-clause (a) of clause (2) may, by law, extend this part to that State, except the areas, if any, referred to in clause (1), if the Legislative Assembly of that State passes a resolution to that effect by a majority of the total membership of that House and by a majority of not less than two-thirds of the members of that House present and voting;

(b) Parliament may, by law, extend the provisions of this Part to the Scheduled Areas and the tribal areas referred to in clause (1) subject to such exceptions and modifications as may be specified in such law, and no such law shall be deemed to be an amendment of this Constitution for the purposes of article 368.

243N. Continuance of existing laws and Panchayats:- Notwithstanding anything in this Part, any provision of any law relating to Panchayats in force in a State immediately before the commencement of the Constitution (Seventy-third Amendment) Act, 1992, which is inconsistent with the provisions of this Part, shall continue to be in force until amended or repealed by a competent Legislature or other competent

Provided that all the Panchayats existing immediately before such commencement shall continue till the expiration of their duration, unless sooner dissolved by a resolution passed to that effect by the Legislative Assembly of that State or, in the case of a State having a Legislative Council, by each House of the Legislature of that State.

243-O. Bar to interference by courts in electoral matters:- Notwithstanding anything in this Constitution,—

(a) the validity of any law relating to the delimitation of constituencies or the allotment of seats to such constituencies, made or purporting to be made under article 243K, shall not be called in question in any court;

(b) no election to any Panchayat shall be called in question except by an election petition presented to such authority and in such manner as is provided for by or under any law made by the Legislature of a State.]

(భాగము IX. - పంచాయతీలు)

(4) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమి ఉన్నప్పటికీని-

(ఎ) క్లాజ్ (2)లోని సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లో నిర్దేశించబడిన ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి, శాసనము ద్వారా, ఆ రాష్ట్ర శాసన సభలోని మొత్తము సభ్యులలో అత్యధిక సభ్యులచే మరియు ఆ సభలో హాజరై ఓటు చేయు సభ్యులలో మూడింట రెండు వంతుల మందికి తక్కువకాని అత్యధిక సభ్యులచే ఆ మేరకు ఒక తీర్మానము చేసినచో, క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించిన ఏదైనా ప్రాంతములున్నచో వాటికి తప్ప, ఈ భాగమును ఆ రాష్ట్రమునకు విస్తరింప చేయవచ్చును;

(బి) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా, ఈ భాగము యొక్క నిబంధనలను, శాసనములో నిర్దిష్టపరచబడునట్టి మినహాయింపులు మరియు మార్పులకు లోబడి క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశింపబడిన పెడ్యూల్డ్ ప్రాంతములకు మరియు గిరిజన ప్రాంతములకు విస్తరింపజేయవచ్చును మరియు 368వ ఆర్టికల్ ప్రయోజనముల నిమిత్తము అట్టి శాసనమును ఈ రాజ్యాంగం యొక్క సవరణగా భావించరాదు.

243-ఎన్. అమలులో ఉన్న శాసనముల మరియు పంచాయతీల కొనసాగింపు:- ఈ భాగములో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, రాజ్యాంగ (డెబ్బై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1992 ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఒక రాష్ట్రములో అమలునందున్న పంచాయతీలకు సంబంధించి ఈ భాగమునకు పరస్పర విరుద్ధంగా ఉన్న ఏదైనా శాసనపు ఏదైనా నియమమును సమర్థ శాసనమండలి లేదా ఇతర సమర్థ అధికార సంస్థ సవరించునంతవరకు లేదా రద్దు చేయునంతవరకు లేదా అట్టి ప్రారంభము నుండి ఒక సంవత్సరము ముగియునంతవరకు, ఇందులో ఏది ముందు జరుగునో అంతవరకు అమలులో ఉండుట కొనసాగవలెను:

అయితే అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఉన్న పంచాయతీలన్నీ, ఆ రాష్ట్ర శాసనసభ లేదా శాసన పరిషత్తు ఉన్న రాష్ట్ర విషయములో ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ప్రతి సభచే ఆమోదించబడిన తీర్మానము ద్వారా ముందుగా రద్దు చేయబడితే తప్ప, వాటి కాలావధులు ముగియునంత వరకు అవి కొనసాగవలెను.

243-ఓ. ఎన్నికలకు సంబంధించిన విషయములలో న్యాయస్థానముల జోక్యమును నిరోధించుట :- ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమి ఉన్నప్పటికీ,-

(ఎ) నియోజకవర్గముల పునర్ విభజనకు సంబంధించిన లేదా అట్టి నియోజకవర్గములకు 243-కే ఆర్టికల్ క్రింద చేయబడిన లేదా చేయబడినట్లు అర్థముచిచ్చ స్థానముల కేటాయింపుకు సంబంధించిన ఏదైనా శాసనము యొక్క చెల్లుబాటును ఏ న్యాయస్థానములో గాని ప్రశ్నించరాదు.

(బి) రాష్ట్ర శాసనమండలిచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేదా దాని క్రింద పొందుబాటు చేయునట్టి అధికారి ఎన్నికల పిటీషను దాఖలు చేయుట ద్వారా తప్ప మరియు ఆ శాసనములో పొందుపరచునట్టి రీతిలో దాఖలు చేయబడితేనే తప్ప, ఏదైనా పంచాయతీకి జరిగిన ఎన్నికను ప్రశ్నించరాదు.]

¹[PART - IXA THE MUNICIPALITIES

243P. Definitions:- In this Part, unless the context otherwise requires,—

- (a) “Committee” means a Committee constituted under article 243S;
- (b) “district” means a district in a State;
- (c) “Metropolitan area” means an area having a population of ten lakhs or more, comprised in one or more districts and consisting of two or more Municipalities or Panchayats or other contiguous areas, specified by the Governor by public notification to be a Metropolitan area for the purposes of this Part;
- (d) “Municipal area” means the territorial area of a Municipality as is notified by the Governor;
- (e) “Municipality” means an institution of self-government constituted under article 243Q;
- (f) “Panchayat” means a Panchayat constituted under article 243B;
- (g) “population” means the population as ascertained at the last preceding census of which the relevant figures have been published.

243Q. Constitution of Municipalities:- (1) There shall be constituted in every State,—

- (a) a Nagar Panchayat (by whatever name called) for a transitional area, that is to say, an area in transition from a rural area to an urban area;
- (b) a Municipal Council for a smaller urban area; and
- (c) a Municipal Corporation for a larger urban area,

in accordance with the provisions of this Part:

Provided that a Municipality under this clause may not be constituted in such urban area or part thereof as the Governor may, having regard to the size of the area and the municipal services being provided or proposed to be provided by an industrial establishment in that area and such other factors as he may deem fit, by public notification, specify to be an industrial township.

1. Inserted by the Constitution (Seventy-fourth Amendment) Act, 1992, s.2 (w.e.f. 1.6.1993).

¹[భాగము - IX^ఏ

పురపాలకలు

243-పీ. నిర్వచనములు:- ఈ భాగములో సందర్భము ఇతర విధముగా కోరితేనే తప్ప:-

(ఎ) “కమిటీ” అనగా 243-ఎస్ ఆర్టికల్ క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన ఒక కమిటీ అని అర్థము;

(బి) “జిల్లా” అనగా ఒక రాష్ట్రములోని ఒక జిల్లా అని అర్థము;

(సి) “మహానగర ప్రాంతము” అనగా ఈ భాగపు ప్రయోజనముల నిమిత్తము ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా గవర్నరుచే ఒక మహానగర ప్రాంతముగా నిర్దిష్టపరచబడినట్టి, పది లక్షలు అంతకంటే ఎక్కువ జనాభా కలిగి ఉండి ఒకటి లేదా అంతకంటే ఎక్కువ జిల్లాల్లో చేరి ఉన్నట్టి, రెండు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ పురపాలకలు లేదా పంచాయతీలు లేదా ఇతర సన్నిహిత ప్రాంతములతో కూడి ఉన్నట్టి ప్రాంతము అని అర్థము;

(డి) “పురపాలక ప్రాంతము” అనగా గవర్నరుచే ప్రకటించబడినట్టి పురపాలక యొక్క ప్రాదేశిక ప్రాంతము అని అర్థము;

(ఇ) “పురపాలక” అనగా 243-క్యా ఆర్టికల్ క్రింద ఏర్పాటు చేయబడినట్టి స్వయం పరిపాలనా సంస్థ అని అర్థము;

(ఎఫ్) “పంచాయతీ” అనగా 243-బీ ఆర్టికల్ క్రింద ఏర్పాటు చేయబడినట్టి పంచాయతీ అని అర్థము;

(జి) “జనాభా” అనగా గత చివరి జనాభా లెక్కల సేకరణలో నిశ్చయమైన మరియు ప్రచురించినట్టి సంబంధిత అంకెలు అని అర్థము.

243-క్యా. పురపాలకల ఏర్పాటు:- (1) ప్రతి రాష్ట్రములోను-

(ఎ) మార్పు చెందుతున్న ప్రాంతమునకు అనగా గ్రామీణ ప్రాంతము నుండి పట్టణ ప్రాంతముగా మార్పు చెందుతున్న ప్రాంతమునకైన (ఏ పేరుతో పిలువబడినప్పటికీ) ఒక నగర పంచాయతీని;

(బి) ఒక చిన్న పట్టణ ప్రాంతమునకు పురపాలక కౌన్సిలును;

(సి) పెద్ద పట్టణ ప్రాంతమునకు పురపాలక కార్పొరేషనును, ఈ భాగము యొక్క నిబంధనలను అనుసరించి ఏర్పాటు చేయవలెను:

అయితే, గవర్నరు, ఒక ప్రాంతపు పరిమాణమును, ఆ ప్రాంతములో పారిశ్రామిక సంస్థ సమకూర్చుతున్న లేదా సమకూర్చుటకు ప్రతిపాదించిన పురపాలక సేవలను మరియు తాను సబబని భావించినట్టి ఇతర అంశములను దృష్టియందుంచుకొని, అధికారిక ప్రకటన ద్వారా, పారిశ్రామిక పట్టణ ప్రాంతముగా ఉండునని నిర్దిష్టపరచవచ్చును. కనుక అట్టి పట్టణ ప్రాంతములో లేదా అందులోని భాగములో ఈ క్లాజ్ క్రింద పురపాలకను ఏర్పాటు చేయరాదు.

1. రాజ్యాంగ (డెఫ్టె నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1992 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 1.6.1993 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part IXA. - The Municipalities)

(2) In this article, “a transitional area”, “a smaller urban area” or “a larger urban area” means such area as the Governor may, having regard to the population of the area, the density of the population therein, the revenue generated for local administration, the percentage of employment in non-agricultural activities, the economic importance or such other factors as he may deem fit, specify by public notification for the purposes of this Part.

243R. Composition of Municipalities:- (1) Save as provided in clause (2), all the seats in a Municipality shall be filled by persons chosen by direct election from the territorial constituencies in the Municipal area and for this purpose each Municipal area shall be divided into territorial constituencies to be known as wards.

(2) The Legislature of a State may, by law, provide—

(a) for the representation in a Municipality of—

(i) persons having special knowledge or experience in Municipal administration;

(ii) the members of the House of the People and the members of the Legislative Assembly of the State representing constituencies which comprise wholly or partly the Municipal area;

(iii) the members of the Council of States and the members of the Legislative Council of the State registered as electors within the Municipal area;

(iv) the Chairpersons of the Committees constituted under clause (5) of article 243S:

Provided that the persons referred to in paragraph (i) shall not have the right to vote in the meetings of the Municipality;

(b) the manner of election of the Chairperson of a Municipality.

243S. Constitution and composition of Wards Committees, etc.:- (1) There shall be constituted Wards Committees, consisting of one or more wards, within the territorial area of a Municipality having a population of three lakhs or more.

(2) The Legislature of a State may, by law, make provision with respect to—

(a) the composition and the territorial area of a Wards Committee;

(b) the manner in which the seats in a Wards Committee shall be filled.

(భాగము IXవీ - పురపాలకాలు)

(2) ఈ ఆర్టికల్‌లో “మార్పు చెందుతున్న ప్రాంతము (సంధికాలిక ప్రాంతము)” లేదా “చిన్న పట్టణ ప్రాంతము” లేదా “పెద్ద పట్టణ ప్రాంతము” అనగా గవర్నరు ఒక ప్రాంత జనాభాను, దానిలోని జనాభా సాంద్రతను, స్థానిక పరిపాలనకు రాగల రాబడిని, వ్యవసాయేతర కార్యకలాపాల్లో నిమగ్నమైన వారి యొక్క ఉపాధి శాతమును, ఆర్థిక ప్రాముఖ్యతను లేదా తాను సబబని భావించునట్టి ఇతర అంశములను దృష్టియందుంచుకొని ఈ భాగపు ప్రయోజనముల నిమిత్తము ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా నిర్దిష్టపరచునట్టి ప్రాంతము అని అర్థము;

243-ఆర్. పురపాలకల కూర్పు:- (1) క్లాజ్ (2)లో పొందుపరచినట్లు తప్ప, పురపాలకంలోని స్థానములన్నింటిని ఒక పురపాలక ప్రాంతములోని ప్రాదేశిక నియోజకవర్గముల నుండి ప్రత్యక్ష ఎన్నికలో ఎన్నుకొనబడిన సభ్యులతో భర్తీ చేయవలెను మరియు ఇందు నిమిత్తము ప్రతి పురపాలక ప్రాంతమును వార్డులుగా పేర్కొనబడు ప్రాదేశిక నియోజక వర్గములుగా విభజించవలెను.

(2) ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా-

(ఎ) పురపాలకలో ఈ క్రింది వారికి, అనగా-

(i) పురపాలక పరిపాలనలో ప్రత్యేక పరిజ్ఞానము లేదా అనుభవము కలిగిన సభ్యులకు;

(ii) పూర్తిగా లేదా పాక్షికముగా పురపాలక ప్రాంతముతో కూడి ఉన్న నియోజక వర్గమునకు ప్రాతినిధ్యము వహించుచున్న లోక్‌సభ మరియు రాష్ట్ర శాసనసభ సభ్యులకు;

(iii) పురపాలక ప్రాంతములో ఓటర్లుగా రిజిస్టరైన రాజ్యసభ మరియు రాష్ట్ర శాసన పరిషత్తు సభ్యులకు;

(iv) 243-ఎస్ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (5) క్రింద ఏర్పాటు అయిన కమిటీల ఛైర్‌పర్సన్‌లకు ప్రాతినిధ్యము కల్పించుటకు:

అయితే పేరాగ్రాఫు (i)లో పేర్కొనబడిన సభ్యులు పురపాలక సమావేశములలో ఓటు వేయుటకు హక్కు కలిగివుండరు;

(బి) పురపాలక ఛైర్‌పర్సన్ ఎన్నిక జరుగు రీతిని, పొందుబాటు చేయుటకు నిబంధనలు చేయవచ్చును.

243-ఎస్. వార్డుల కమిటీల మొదలగువాటి ఏర్పాటు మరియు కూర్పు:- (1) మూడు లక్షలు, అంతకంటే ఎక్కువ జనాభా కలిగిన పురపాలక ప్రాదేశిక ప్రాంతములో, ఒకటి లేక అంతకంటే ఎక్కువ వార్డులతో కూడిన వార్డుల కమిటీలను ఏర్పాటు చేయవలెను.

(2) ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలి శాసనము ద్వారా ఈ క్రింది వాటికి సంబంధించి అనగా:-

(ఎ) వార్డుల కమిటీ కూర్పు మరియు దాని ప్రాదేశిక ప్రాంతం;

(బి) వార్డుల కమిటీలోని స్థానములను భర్తీ చేయవలసిన విధానము గురించి నిబంధన చేయవచ్చును.

(Part IXA. - The Municipalities)

(3) A member of a Municipality representing a ward within the territorial area of the Wards Committee shall be a member of that Committee.

(4) Where a Wards Committee consists of—

(a) one ward, the member representing that ward in the Municipality; or

(b) two or more wards, one of the members representing such wards in the Municipality elected by the members of the Wards Committee,

shall be the Chairperson of that Committee.

(5) Nothing in this article shall be deemed to prevent the Legislature of a State from making any provision for the constitution of Committees in addition to the Wards Committees.

243T. Reservation of seats:- (1) Seats shall be reserved for the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes in every Municipality and the number of seats so reserved shall bear, as nearly as may be, the same proportion to the total number of seats to be filled by direct election in that Municipality as the population of the Scheduled Castes in the Municipal area or of the Scheduled Tribes in the Municipal area bears to the total population of that area and such seats may be allotted by rotation to different constituencies in a Municipality.

(2) Not less than one-third of the total number of seats reserved under clause (1) shall be reserved for women belonging to the Scheduled Castes or, as the case may be, the Scheduled Tribes.

(3) Not less than one-third (including the number of seats reserved for women belonging to the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes) of the total number of seats to be filled by direct election in every Municipality shall be reserved for women and such seats may be allotted by rotation to different constituencies in a Municipality.

(4) The offices of Chairpersons in the Municipalities shall be reserved for the Scheduled Castes, the Scheduled Tribes and women in such manner as the Legislature of a State may, by law, provide.

(5) The reservation of seats under clauses (1) and (2) and the reservation of offices of Chairpersons (other than the reservation for women) under clause (4) shall cease to have effect on the expiration of the period specified in article 334.

(భాగము IXవీ - పురపాలికలు)

(3) వార్డుల కమిటీ యొక్క ప్రాదేశిక ప్రాంతములో గల వార్డుకు ప్రాతినిధ్యము వహించుచున్న పురపాలిక సభ్యుడు, ఆ కమిటీలో సభ్యుడై ఉండవలెను.

(4) వార్డుల కమిటీ,-

(ఎ) ఒక వార్డుతో కూడి ఉన్నచో, పురపాలికలో ఆ వార్డుకు ప్రాతినిధ్యము వహించుచున్న సభ్యుడు; లేదా

(బి) రెండు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ వార్డులతో కూడి ఉన్నచో వార్డుల కమిటీ సభ్యులచే ఎన్నుకొనబడిన పురపాలికలోని అట్టి వార్డులకు ప్రాతినిధ్యము వహించుచున్న వారిలో ఒక సభ్యుడు ఆ కమిటీ ఛైర్మన్‌గా ఉండవలెను.

(5) ఈ ఆర్టికల్‌లో ఉన్నదేదియు, వార్డుల కమిటీకి అదనముగా కమిటీలను ఏర్పాటు చేయుటకు ఏదైనా నిబంధన చేయుట నుండి రాష్ట్ర శాసనమండలిని నివారించుచున్నట్లు భావించరాదు.

243-టీ. సీట్ల ప్రత్యేకీకరణ:- (1) ప్రతి పురపాలికలో పెడ్యూల్డు కులములకు మరియు పెడ్యూల్డు జాతులకు, సీట్లు ప్రత్యేకించవలెను మరియు అట్లు ప్రత్యేకించవలసిన సీట్ల సంఖ్య ఆ పురపాలికలోని మొత్తము జనాభాకు, ఆ పురపాలికలోని పెడ్యూల్డు కులముల లేక ఆ పురపాలిక లోని పెడ్యూల్డు జాతుల జనాభా ఏ నిష్పత్తిలో ఉన్నదో, ఆ పురపాలికలోని ప్రత్యక్ష ఎన్నిక ద్వారా భర్తీ చేయబడవలసిన మొత్తము సీట్ల సంఖ్యకు ప్రత్యేకించవలసిన సీట్ల సంఖ్య వీలైనంత దగ్గరగా అదే నిష్పత్తిలో ఉండవలెను మరియు అట్టి సీట్లను ఒక పురపాలికలోని వేరు వేరు నియోజక వర్గములకు వంతులవారీగా కేటాయించవలెను.

(2) క్లాజ్ (1) క్రింద ప్రత్యేకించబడిన సీట్ల మొత్తము సంఖ్యలో మూడవ వంతుకు తగ్గకుండా పెడ్యూల్డు కులములు లేక సందర్భానుసారముగా పెడ్యూల్డు జాతులకు చెందిన మహిళలకు ప్రత్యేకించవలెను.

(3) ప్రతి పురపాలికలో ప్రత్యక్ష ఎన్నిక ద్వారా భర్తీ చేయబడు మొత్తము స్థానముల సంఖ్యలో (పెడ్యూల్డు కులములు, పెడ్యూల్డు జాతులకు చెందిన మహిళలకు ప్రత్యేకించబడిన సీట్ల సంఖ్యతో సహా) మూడవ వంతుకు తగ్గకుండా మహిళల కొరకు ప్రత్యేకించవలెను మరియు అట్టి స్థానములను పురపాలికలోని వేరు వేరు నియోజకవర్గములకు వంతుల వారీగా కేటాయించవలెను.

(4) రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా పొందుపరచునట్టి రీతిలో పురపాలికలలో ఛైర్మన్‌గల పదవులను పెడ్యూల్డు కులములకు, పెడ్యూల్డు జాతులకు మరియు మహిళలకు ప్రత్యేకించవలెను.

(5) క్లాజ్ (1) మరియు (2) క్రింద సీట్ల ప్రత్యేకీకరణ మరియు క్లాజ్ (4) క్రింద (మహిళల ప్రత్యేకీకరణ కాకుండా) ఛైర్మన్‌గల పదవుల ప్రత్యేకీకరణ, 334వ ఆర్టికల్‌లో నిర్దేశించిన కాలపరిమితి ముగిసిన తరువాత ప్రభావము కోల్పోవును.

(Part IXA. - The Municipalities)

(6) Nothing in this Part shall prevent the Legislature of a State from making any provision for reservation of seats in any Municipality or offices of Chairpersons in the Municipalities in favour of backward class of citizens.

243U. Duration of Municipalities, etc:- (1) Every Municipality, unless sooner dissolved under any law for the time being in force, shall continue for five years from the date appointed for its first meeting and no longer:

Provided that a Municipality shall be given a reasonable opportunity of being heard before its dissolution.

(2) No amendment of any law for the time being in force shall have the effect of causing dissolution of a Municipality at any level, which is functioning immediately before such amendment, till the expiration of its duration specified in clause (1).

(3) An election to constitute a Municipality shall be completed,—

(a) before the expiry of its duration specified in clause (1);

(b) before the expiration of a period of six months from the date of its dissolution:

Provided that where the remainder of the period for which the dissolved Municipality would have continued is less than six months, it shall not be necessary to hold any election under this clause for constituting the Municipality for such period.

(4) A Municipality constituted upon the dissolution of a Municipality before the expiration of its duration shall continue only for the remainder of the period for which the dissolved Municipality would have continued under clause (1) had it not been so dissolved.

243V. Disqualifications for membership:- (1) A person shall be disqualified for being chosen as, and for being, a member of a Municipality—

(a) if he is so disqualified by or under any law for the time being in force for the purposes of elections to the Legislature of the State concerned:

Provided that no person shall be disqualified on the ground that he is less than twenty-five years of age, if he has attained the age of twenty-one years;

(b) if he is so disqualified by or under any law made by the Legislature of the State.

(భాగము IXవీ - పురపాలికలు)

(6) ఈ భాగములో ఉన్నదేదియు వెనుకబడిన తరగతుల పౌరులకు అనుకూలముగా ఏదైనా పురపాలికలో ఏదైనా సీట్ల లేక పురపాలికలలో ఛైర్మన్ల పదవుల ప్రత్యేకికరణకు నిబంధనలు చేయుట నుండి ఒక రాష్ట్ర శాసనసభను నివారించదు.

243-యు. పురపాలికల కాలపరిమితి మొదలగునవి:- (1) ప్రతి పురపాలిక, తత్సమయమున అమలునందున్న ఏదైనా శాసనము క్రింద ముందుగా రద్దు చేయబడితేనే తప్ప, దాని మొదటి సమావేశమునకు నిర్ణయించిన తేదీ నుండి అయిదు సంవత్సరములపాటు కొనసాగవలెను మరియు అంతకు మించి కొనసాగరాదు:

అయితే ఒక పురపాలికను రద్దు చేయుటకు ముందు, విన్నవించుకొనుటకు దానికి తగిన అవకాశము ఇవ్వవలెను.

(2) తత్సమయమున అమలునందున్న ఏదైనా శాసనము యొక్క సవరణ, అట్టి సవరణకు ముందు వెంటనే పనిచేయుచున్న ఏ స్థాయిలోనైనా పురపాలికను క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించిన దాని కాలావధి ముగియునంత వరకు రద్దు చేయు ప్రభావమును కలిగి ఉండదు.

(3) ఒక పురపాలికను ఏర్పాటు చేయుటకైన ఒక ఎన్నిక-

(ఎ) క్లాజ్ (1)లో నిర్దిష్టపరచిన దాని కాలావధి ముగియుటకు ముందు;

(బి) దాని రద్దు తేదీ నుండి ఆరు నెలల కాలావధి ముగియుటకు ముందు పూర్తి చేయవలెను:

అయితే రద్దు చేయబడిన పురపాలిక కొనసాగవల్సి ఉండిన మిగిలిన కాలపరిమితి ఆరు నెలలకన్నా తక్కువ అయినచో అట్టి కాలావధికి ఈ క్లాజ్ క్రింద పురపాలిక ఏర్పాటు చేయుటకు ఏదైనా ఎన్నికను జరుపవలసిన అవసరము లేదు.

(4) ఒక పురపాలిక దాని కాలావధి ముగియుటకు ముందు రద్దు చేయబడిన తరువాత దాని స్థానంలో ఏర్పాటు చేయబడిన పురపాలిక, రద్దు చేయబడిన పురపాలిక ఆ విధముగా రద్దు చేయబడనిచో కొనసాగి ఉండెడి మిగిలి ఉన్న కాలావధి పాటు మాత్రమే కొనసాగవలెను.

243-వీ. సభ్యత్వమునకు అనర్హతలు:- (1) ఒక వ్యక్తి-

(ఎ) సంబంధిత శాసనమండలి ఎన్నికల నిమిత్తము తత్సమయమున అమలునందున్న ఏదైనా శాసనముచే లేక దాని క్రింద ఆయన అట్లు అనర్హుడు అయినచో:

అయితే ఏ వ్యక్తి అయిననూ అతనికి ఇరవై ఒక్క సంవత్సరములు ఉన్నచో, ఆయన ఇరవై అయిదు సంవత్సరములలోపు వయస్సుగల వాడన్న కారణముతో ఆయనను అనర్హుడిని చేయరాదు.

(బి) రాష్ట్ర శాసనమండలిచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనముచే లేక దాని క్రింద ఆయన అనర్హుడు అయినచో;

ఒక పురపాలిక సభ్యునిగా ఎంచుకొనబడుటకు మరియు సభ్యునిగా ఉండుటకు అనర్హుడు అగును.

(Part IXA. - The Municipalities)

(2) If any question arises as to whether a member of a Municipality has become subject to any of the disqualifications mentioned in clause (1), the question shall be referred for the decision of such authority and in such manner as the Legislature of a State may, by law, provide.

243W. Powers, authority and responsibilities of Municipalities, etc.:- Subject to the provisions of this Constitution, the Legislature of a State may, by law, endow—

(a) the Municipalities with such powers and authority as may be necessary to enable them to function as institutions of self-government and such law may contain provisions for the devolution of powers and responsibilities upon Municipalities, subject to such conditions as may be specified therein, with respect to—

(i) the preparation of plans for economic development and social justice;

(ii) the performance of functions and the implementation of schemes as may be entrusted to them including those in relation to the matters listed in the Twelfth Schedule;

(b) the Committees with such powers and authority as may be necessary to enable them to carry out the responsibilities conferred upon them including those in relation to the matters listed in the Twelfth Schedule.

243X. Power to impose taxes by, and Funds of, the Municipalities:- The Legislature of a State may, by law,—

(a) authorise a Municipality to levy, collect and appropriate such taxes, duties, tolls and fees in accordance with such procedure and subject to such limits;

(b) assign to a Municipality such taxes, duties, tolls and fees levied and collected by the State Government for such purposes and subject to such conditions and limits;

(c) provide for making such grants-in-aid to the Municipalities from the Consolidated Fund of the State; and

(d) provide for constitution of such Funds for crediting all moneys received, respectively, by or on behalf of the Municipalities and also for the withdrawal of such moneys therefrom,

as may be specified in the law.

(భాగము IXవీ - పురపాలకాలు)

(2) ఒక పురపాలక సభ్యుడు క్లాజ్ (1)లో పేర్కొని ఏదైనా అనర్హతలకు గురి అయినాడా అను ప్రశ్న ఉత్పన్నమైనప్పుడు, ఆ విషయమును రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా పొందుబాటు చేయునట్టి రీతిలో అట్టి అధికారి నిర్ణయమునకు నిర్దేశించవలెను.

243-డబ్ల్యు. పురపాలకాల యొక్క అధికారములు, అధికారులు మరియు బాధ్యతలు మొదలగునవి:- ఈ రాజ్యాంగం యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, రాష్ట్ర శాసనమండలి, శాసనము ద్వారా-

(ఎ) పురపాలకాలు స్వపరిపాలనా సంస్థలుగా పనిచేయుటకు వీలుగా అవసరమైనట్టి అధికారములు, అధికారులను ఈయవచ్చును. అట్టి శాసనము, దానిలో నిర్దిష్టపరచినట్టి పరతులకు లోబడి ఈ క్రింది వాటికి సంబంధించిన అధికారములు మరియు బాధ్యతలను పురపాలకాలను సంక్రమింప చేయుటకైన నిబంధనను కలిగి ఉండవచ్చును-

(i) ఆర్థికాభివృద్ధి మరియు సామాజిక న్యాయము కొరకు ప్రణాళికలను రూపొందించుట;

(ii) పన్నెండవ షెడ్యూల్లోని జాబితాలోగల విషయములతో సహా వాటికి అప్పగించిన కర్తవ్యములను నిర్వహించుట మరియు పథకములు అమలు పరచుట;

(బి) పన్నెండవ షెడ్యూల్లోని జాబితాలోగల విషయములతో సహా వాటికి అప్పగించ బడిన బాధ్యతలను కొనసాగించుటకు వీలుగా ఆ కమిటీలకు అవసరమైనట్టి అధికారములు మరియు అధికారులను ఈయవచ్చును.

243-ఎక్స్. పురపాలకాలకు పన్నులు విధించు అధికారములు మరియు వాటి నిధులు:- ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలి, శాసనము ద్వారా, ఆ శాసనములో నిర్దిష్టపరచబడినట్లుగా,-

(ఎ) అట్టి ప్రక్రియననుసరించి మరియు అట్టి పరిమితులకు లోబడి అట్టి పన్నులు, సుంకములు, టోల్స్, ఫీజులు విధించుటకు, వసూలు చేయుటకు, వినియోగము చేయుటకు పురపాలకాలకు అధికారము ఈయవచ్చును;

(బి) రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే విధించబడిన మరియు వసూలు చేయబడినట్టి పన్నులు, సుంకములు, టోల్స్, ఫీజులు అట్టి ప్రయోజనము కొరకు మరియు అట్టి నిబంధనలు మరియు పరిమితులకు లోబడి పురపాలకాలకు అప్పగించవచ్చును;

(సి) రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి పురపాలకాలకు అట్టి సహాయక గ్రాంట్లను ఇచ్చుటకు నిబంధన చేయవచ్చును; మరియు

(డి) పురపాలకాలచే మరియు వరుసగా వాటి తరపున స్వీకరించబడిన అన్ని డబ్బులు జమ చేయుటకు, అట్టి నిధులను ఏర్పాటు చేయుటకు మరియు వాటి నుండి అట్టి డబ్బులు తీసుకొనుటకు కూడా వీలు కల్పించవచ్చును.

(Part IXA. - The Municipalities)

243Y. Finance Commission:- (1) The Finance Commission constituted under article 243-I shall also review the financial position of the Municipalities and make recommendations to the Governor as to —

(a) the principles which should govern—

(i) the distribution between the State and the Municipalities of the net proceeds of the taxes, duties, tolls and fees leviable by the State, which may be divided between them under this Part and the allocation between the Municipalities at all levels of their respective shares of such proceeds;

(ii) the determination of the taxes, duties, tolls and fees which may be assigned to, or appropriated by, the Municipalities;

(iii) the grants-in-aid to the Municipalities from the Consolidated Fund of the State;

(b) the measures needed to improve the financial position of the Municipalities;

(c) any other matter referred to the Finance Commission by the Governor in the interests of sound finance of the Municipalities.

(2) The Governor shall cause every recommendation made by the Commission under this article together with an explanatory memorandum as to the action taken thereon to be laid before the Legislature of the State.

243Z. Audit of accounts of Municipalities:- The Legislature of a State may, by law, make provisions with respect to the maintenance of accounts by the Municipalities and the auditing of such accounts.

243ZA. Elections to the Municipalities:- (1) The superintendence, direction and control of the preparation of electoral rolls for, and the conduct of, all elections to the Municipalities shall be vested in the State Election Commission referred to in article 243K.

(2) Subject to the provisions of this Constitution, the Legislature of a State may, by law, make provision with respect to all matters relating to, or in connection with, elections to the Municipalities.

243ZB. Application to Union territories:- The provisions of this Part shall apply to the Union territories and shall, in their application to a Union territory, have effect as if the references to the Governor of a State were references to the Administrator of the Union territory appointed under article 239 and references to the Legislature or the Legislative Assembly of a State were references in relation to a Union territory having a Legislative Assembly, to that Legislative Assembly:

(భాగము IXవ - పురపాలకాలు)

243-వై. ఆర్థిక సంఘం:- (1) ఆర్థికల్ 243-బి క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన ఆర్థిక సంఘం, పురపాలక ఆర్థిక పరిస్థితిని కూడా సమీక్ష చేయవలెను మరియు ఈ క్రింది విషయములలో గవర్నరుకు సిఫారసులు చేయవలెను.

(ఎ) (i) రాష్ట్రము మరియు పురపాలక మధ్య పంపిణీ చేయదగు, రాష్ట్రముచే విధించబడు అన్ని పన్నులు, సుంకములు, టోల్స్ మరియు ఫీజుల నికర రాబడులను ఈ భాగము క్రింద వాటి మధ్య పంపిణీ చేయుటకు మరియు అట్టి రాబడులను అన్ని స్థాయిలలోని పురపాలక మధ్య వాటికి తగిన వాటాలను కేటాయించుటకు;

(ii) పురపాలకకు ఈయబడు లేక వాటిచే వినియోగము చేయబడు పన్నులు, సుంకములు, టోల్స్ మరియు ఫీజులను నిర్ధారించుటకు;

(iii) రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి పురపాలకకు సహాయక గ్రాంటులకు సంబంధించిన సూత్రములు.

(బి) పురపాలక ఆర్థిక పరిస్థితిని మెరుగు పరచుటకు అవసరమైన చర్యలు;

(సి) పురపాలక ఆర్థిక సుస్థిరత విషయములో గవర్నరుచే ఆర్థిక సంఘమునకు నిర్దేశించబడు ఏదైనా ఇతర విషయము.

(2) కమీషనుచే ఈ ఆర్థికల్ క్రింద చేయబడు ప్రతి సిఫారసును, దానిపై తీసుకొనబడిన చర్యకు సంబంధించిన నివరణ మెమోరాండంతోపాటు రాష్ట్ర శాసనమండలి సమక్షములో ఉంచునట్లు గవర్నరు చూడవలెను.

243-జడ్. పురపాలక యొక్క లెక్కల ఆడిటు:- రాష్ట్ర శాసనమండలి, పురపాలకలచే లెక్కల నిర్వహణ గురించి మరియు అట్టి లెక్కల ఆడిటింగ్ గురించి శాసనము ద్వారా నిబంధనలు చేయవచ్చును.

243-జడ్ ఏ. పురపాలకకు ఎన్నికలు:- (1) పురపాలక ఓటర్ల జాబితాను తయారు చేయుట మరియు అన్ని ఎన్నికలు నిర్వహించుట యొక్క పర్యవేక్షణ ఆదేశము, నియంత్రణ 243-కే ఆర్థికల్లో నిర్దేశించిన విధంగా రాష్ట్ర ఎన్నికల కమీషనుకు అధికారం ఉండును.

(2) ఈ రాజ్యాంగం యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా పురపాలక ఎన్నికలకు చెందిన లేక దానికి సంబంధించిన అన్ని విషయముల గురించి నిబంధనలు చేయవచ్చును.

243-జడ్ బీ. కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు వర్తింపు:- ఈ భాగము యొక్క నిబంధనలు కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు వర్తింపజేయవలెను, మరియు ఒక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు వాటిని వర్తింపజేయుటలో ఒక రాష్ట్రము యొక్క గవర్నరుకైన నిర్దేశములను 239వ ఆర్థికల్ క్రింద నియమింపబడిన కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము యొక్క పరిపాలకునికైన నిర్దేశమువలె మరియు ఒక రాష్ట్రము యొక్క శాసన మండలికి లేక శాసన సభకైన నిర్దేశములు ఒక శాసనసభ కలిగి ఉన్న కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు సంబంధించి ఆ శాసనసభకైన గల నిర్దేశమువలె ప్రభావము కలిగి ఉండును:

(Part IXA. - The Municipalities)

Provided that the President may, by public notification, direct that the provisions of this Part shall apply to any Union territory or part thereof subject to such exceptions and modifications as he may specify in the notification.

243ZC. Part not to apply to certain areas:- (1) Nothing in this Part shall apply to the Scheduled Areas referred to in clause (1), and the tribal areas referred to in clause (2) of article 244.

(2) Nothing in this Part shall be construed to affect the functions and powers of the Darjeeling Gorkha Hill Council constituted under any law for the time being in force for the hill areas of the district of Darjeeling in the State of West Bengal.

(3) Notwithstanding anything in this Constitution, Parliament may, by law, extend the provisions of this Part to the Scheduled Areas and the tribal areas referred to in clause (1) subject to such exceptions and modifications as may be specified in such law, and no such law shall be deemed to be an amendment of this Constitution for the purposes of article 368.

243ZD. Committee for district planning:- (1) There shall be constituted in every State at the district level a District Planning Committee to consolidate the plans prepared by the Panchayats and the Municipalities in the district and to prepare a draft development plan for the district as a whole.

(2) The Legislature of a State may, by law, make provision with respect to—

- (a) the composition of the District Planning Committees;
- (b) the manner in which the seats in such Committees shall be filled:

Provided that not less than four-fifths of the total number of members of such Committee shall be elected by, and from amongst, the elected members of the Panchayat at the district level and of the Municipalities in the district in proportion to the ratio between the population of the rural areas and of the urban areas in the district;

(c) the functions relating to district planning which may be assigned to such Committees;

- (d) the manner in which the Chairpersons of such Committees shall be chosen.

(భాగము IXవ - పురపాలికలు)

అయితే రాష్ట్రపతి, ఒక ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా, ఆ అధికారిక ప్రకటనలో ఆయన నిర్దిష్టపరచునట్టి మినహాయింపులకు మరియు మార్పులకు లోబడి ఈ భాగము యొక్క నిబంధనలు ఏదైనా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు లేక దాని యొక్క భాగమునకు వర్తించవలెనని ఆదేశించవచ్చును.

243-జెడ్ సీ. ఈ భాగము కొన్ని కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు వర్తించకుండుట:- (1) ఈ భాగములో ఉన్నదేదియు 244వ ఆర్టికల్ లోని క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించిన పెడ్యూల్డ్ ప్రాంతములకు మరియు క్లాజ్ (2)లో నిర్దేశించిన గిరిజన ప్రాంతములకు వర్తించదు.

(2) ఈ భాగములో ఉన్నదేదియు పశ్చిమ బెంగాల్ రాష్ట్రములోని డార్జిలింగ్ జిల్లా కొండ ప్రాంతములకు ఆ సమయమున అమలు నందున్న ఏదైనా శాసనము క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన డార్జిలింగ్ గోర్ఖాహిల్ కౌన్సిల్ యొక్క కర్తవ్యములకు మరియు అధికారములకు ప్రభావము కలిగించుననిగా అన్వయించుకొనరాదు.

(3) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమి ఉన్నప్పటికిని, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించబడిన ప్రాంతములకు మరియు గిరిజన ప్రాంతములకు అట్టి శాసనము క్రింద నిర్దిష్ట పరచునట్టి మినహాయింపులు మరియు మార్పులకు లోబడి ఈ భాగము యొక్క నిబంధనలను విస్తరింపజేయ వచ్చును. అట్టి ఏ శాసనము అయినను 368వ ఆర్టికల్ యొక్క ప్రయోజనముల నిమిత్తము ఈ రాజ్యాంగం యొక్క సవరణగా భావించరాదు.

243-జెడ్ డీ. జిల్లా ప్రణాళిక కమిటీ:- (1) ప్రతి రాష్ట్రములోను ఆ జిల్లాలోని పంచాయతీల మరియు పురపాలికలచే తయారు చేయబడిన ప్రణాళికలను ఒక చోట చేర్చి మరియు ఆ జిల్లాకు మొత్తం మీద ప్రణాళికాభివృద్ధి ముసాయిదాను తయారు చేయుటకు జిల్లా స్థాయిలో ఒక జిల్లా ప్రణాళిక కమిటీని ఏర్పాటు చేయవలెను.

(2) ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా ఈ క్రింది వాటికి సంబంధించి నిబంధన చేయవచ్చును.

(ఎ) జిల్లా ప్రణాళిక కమిటీ కూర్పు;

(బి) ఆ కమిటీలో స్థానములను భర్తీ చేయవలసిన రీతి;

అయితే అట్టి కమిటీ మొత్తము సభ్యుల సంఖ్యలో అయిదింట నాలుగువంతులకు తక్కువ కాకుండా సభ్యులను జిల్లా స్థాయిలో పంచాయతీ యొక్క మరియు జిల్లాలోని పురపాలికల యొక్క ఎన్నికైన సభ్యులు తమలో నుండి, ఆ జిల్లాలోని గ్రామీణ ప్రాంతముల మరియు పట్టణ ప్రాంతముల మధ్య గల నిష్పత్తికి దామాషాలో ఎన్నుకొనవలెను;

(సి) అట్టి కమిటీలకు అప్పగించవలసిన జిల్లా ప్రణాళికకు సంబంధించిన కర్తవ్యములు;

(డి) అట్టి జిల్లా కమిటీల ఛైర్మన్లను ఎంపిక చేయబడవలసిన రీతి;

(Part IXA. - The Municipalities)

(3) Every District Planning Committee shall, in preparing the draft development plan,—

(a) have regard to—

(i) matters of common interest between the Panchayats and the Municipalities including spatial planning, sharing of water and other physical and natural resources, the integrated development of infrastructure and environmental conservation;

(ii) the extent and type of available resources whether financial or otherwise;

(b) consult such institutions and organisations as the Governor may, by order, specify.

(4) The Chairperson of every District Planning Committee shall forward the development plan, as recommended by such Committee, to the Government of the State.

243ZE. Committee for Metropolitan planning:- (1) There shall be constituted in every Metropolitan area a Metropolitan Planning Committee to prepare a draft development plan for the Metropolitan area as a whole.

(2) The Legislature of a State may, by law, make provision with respect to—

(a) the composition of the Metropolitan Planning Committees;

(b) the manner in which the seats in such Committees shall be filled:

Provided that not less than two-thirds of the members of such Committee shall be elected by, and from amongst, the elected members of the Municipalities and Chairpersons of the Panchayats in the Metropolitan area in proportion to the ratio between the population of the Municipalities and of the Panchayats in that area;

(c) the representation in such Committees of the Government of India and the Government of the State and of such organisations and institutions as may be deemed necessary for carrying out the functions assigned to such Committees;

(d) the functions relating to planning and coordination for the Metropolitan area which may be assigned to such Committees;

(e) the manner in which the Chairpersons of such Committees shall be chosen.

(భాగము IXవీ - పురపాలికలు)

(3) ప్రతి జిల్లా ప్రణాళికా కమిటీ, ప్రణాళికాభివృద్ధి ముసాయిదాను తయారు చేయుటలో,-

(ఎ) ఈ క్రింది వాటిని దృష్టియందుంచుకొనవలెను-

(i) స్థలములకు సంబంధించిన ప్రణాళిక, నీటి పంపిణీ మరియు ఇతర భౌతిక, సహజవనరులు, మౌలిక సదుపాయముల సమగ్రాభివృద్ధి, పర్యావరణ పరిరక్షణలతో సహా పంచాయతీలకు పురపాలికలకు ఉమ్మడిగా ఆసక్తిగల విషయములను;

(ii) ఆర్థిక లేక ఇతర విధముగా అందుబాటులోనున్న వనరుల రకము మరియు వాటి విస్తీర్ణము;

(బి) గవర్నరు ఉత్తరువు ద్వారా నిర్దిష్టపరచునట్టి సంస్థలను మరియు వ్యవస్థాపనలను సంప్రదించవలెను.

(4) ప్రతి జిల్లా ప్రణాళికా కమిటీ ఛైర్మన్లు, అట్టి కమిటీచే సిఫారసు చేయబడిన అభివృద్ధి ప్రణాళికను రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకు పంపవలెను.

243-జెడ్ ఈ. మహా నగరము కొరకు ప్రణాళికా కమిటీ:- (1) ప్రతి మహానగర ప్రాంతములోను, ఆ మహానగర ప్రాంతము మొత్తమునకు అభివృద్ధి ప్రణాళికా ముసాయిదాను తయారు చేయుటకు మహానగర ప్రణాళిక కమిటీని ఏర్పాటు చేయవలెను.

(2) రాష్ట్ర శాసనమండలి ఈ క్రింది వాటికి సంబంధించి శాసనము ద్వారా నిబంధనలు చేయవచ్చును,-

(ఎ) మహానగర ప్రణాళిక కమిటీల కూర్పు;

(బి) అట్టి కమిటీలలో స్థానములను భర్తీ చేయవల్సిన రీతి:

అయితే అట్టి కమిటీ, మొత్తము సభ్యుల సంఖ్యలో మూడింట రెండువంతులకు తక్కువ కాకుండ సభ్యులను, మహానగర ప్రాంతములో పురపాలికల యొక్క మరియు పంచాయతీల ఛైర్మన్ల యొక్క ఎన్నికైన సభ్యులు తమలో నుండి ఆ ప్రాంతములోని పురపాలికల మరియు పంచాయతీల జనాభాకు మధ్యగల నిష్పత్తికి దామాషాలో ఎన్నుకొనవలెను:

(సి) అట్టి కమిటీలలో, అట్టి కమిటీలకు అప్పగించబడిన కర్తవ్యములను కొనసాగించుటకు అవసరమని భావించునట్టి భారత ప్రభుత్వము యొక్క మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వము యొక్క అట్టి వ్యవస్థాపనల మరియు సంస్థల ప్రాతినిధ్యము;

(డి) అట్టి కమిటీలకు అప్పగించబడిన మహానగర ప్రాంతము యొక్క ప్రణాళికకు మరియు సమన్వయమునకు సంబంధించిన కర్తవ్యములు;

(ఇ) అట్టి కమిటీల ఛైర్మన్లనును ఎంపిక చేయవలసిన రీతి.

(Part IXA. - The Municipalities)

(3) Every Metropolitan Planning Committee shall, in preparing the draft development plan,—

(a) have regard to —

(i) the plans prepared by the Municipalities and the Panchayats in the Metropolitan area;

(ii) matters of common interest between the Municipalities and the Panchayats, including co-ordinated spatial planning of the area, sharing of water and other physical and natural resources, the integrated development of infrastructure and environmental conservation;

(iii) the overall objectives and priorities set by the Government of India and the Government of the State;

(iv) the extent and nature of investments likely to be made in the Metropolitan area by agencies of the Government of India and of the Government of the State and other available resources whether financial or otherwise;

(b) consult such institutions and organisations as the Governor may, by order, specify.

(4) The Chairperson of every Metropolitan Planning Committee shall forward the development plan, as recommended by such Committee, to the Government of the State.

243ZF. Continuance of existing laws and Municipalities:- Notwithstanding anything in this Part, any provision of any law relating to Municipalities in force in a State immediately before the commencement of the Constitution (Seventy-fourth Amendment) Act, 1992, which is inconsistent with the provisions of this Part, shall continue to be in force until amended or repealed by a competent Legislature or other competent authority or until the expiration of one year from such commencement, whichever is earlier:

Provided that all the Municipalities existing immediately before such commencement shall continue till the expiration of their duration, unless sooner dissolved by a resolution passed to that effect by the Legislative Assembly of that State or, in the case of a State having a Legislative Council, by each House of the Legislature of that State.

(భాగము IXవీ - పురపాలికలు)

(3) ప్రతి మహానగర ప్రణాళిక కమిటీ ప్రణాళికాభివృద్ధి ముసాయిదాను తయారు చేయుటలో-

(ఎ) ఈ క్రింది వాటిని దృష్టియందుంచుకొనవలెను-

- (i) మహానగర ప్రాంతములో పురపాలికల మరియు పంచాయతీలచే తయారు చేయబడిన ప్రణాళికలను;
- (ii) ఆ ప్రాంతము యొక్క స్థలములకు సంబంధించిన ప్రణాళిక, నీటి వంపిణీ, ఇతర భౌతిక మరియు సహజవనరుల పంపకము, మౌలిక సదుపాయముల సమగ్రాభివృద్ధి, పర్యావరణ పరిరక్షణలతో సహా పురపాలికలకు పంచాయతీలకు ఉమ్మడిగా ఆసక్తిగల విషయములను;
- (iii) భారత ప్రభుత్వముచే మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే రూపొందించబడిన మొత్తం మీద లక్ష్యములు మరియు ప్రాధాన్యతలు;
- (iv) భారత ప్రభుత్వ మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఏజెన్సీలచే మహానగర ప్రాంతములో చేయబడు పెట్టుబడుల పరిధి మరియు స్వభావము మరియు ఆర్థిక లేక ఇతర విధముగ లభ్యమగు వనరులు;

(బి) గవర్నరు ఉత్తరువు ద్వారా నిర్దిష్టపరచునట్టి సంస్థలను, వ్యవస్థాపనలను సంప్రదించవలెను.

(4) ప్రతి మహానగర ప్రణాళికా కమిటీ చైర్మన్, అట్టి కమిటీ సిఫార్సు చేసిన అభివృద్ధి ప్రణాళికను రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకు పంపవలెను.

243-జడ్ ఎఫ్. అమలులో ఉన్న శాసనముల మరియు పురపాలికల కొనసాగింపు:- ఈ భాగములో ఏమున్నప్పటికీ, రాజ్యాంగ (డెబ్బై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1992 ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే రాష్ట్రములో అమలునందున్న పురపాలికలకు సంబంధించి ఈ భాగమునకు పరస్పర విరుద్ధముగా ఉన్న ఏదైనా శాసనపు ఏదైనా నిబంధనను సమర్థ శాసనమండలి లేదా ఇతర సమర్థ అధికార సంస్థ సవరించునంతవరకు లేదా రద్దు చేయునంతవరకు లేదా అట్టి ప్రారంభము నుండి ఒక సంవత్సరము ముగియునంత వరకు, వీటిలో ఏది ముందు జరుగునో అంత వరకు అమలులో ఉండుట కొనసాగవలెను:

అయితే అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఉన్న పురపాలికలన్నియు, రాష్ట్ర శాసనసభచే లేదా శాసన పరిషత్తు ఉన్న రాష్ట్రము విషయములో ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ప్రతి సభచే ఆమోదింపబడిన తీర్మానము ద్వారా ముందుగా రద్దు చేయబడితే తప్ప, వాటి కాలపరిమితులు ముగియునంతవరకు కొనసాగవలెను.

(Part IXA. - The Municipalities)

243ZG. Bar to interference by courts in electoral matters:- Notwithstanding anything in this Constitution,—

(a) the validity of any law relating to the delimitation of constituencies or the allotment of seats to such constituencies, made or purporting to be made under article 243ZA shall not be called in question in any court;

(b) no election to any Municipality shall be called in question except by an election petition presented to such authority and in such manner as is provided for by or under any law made by the Legislature of a State.]

(భాగము IXఏ - పురపాలికలు)

243-జడ్ జీ. ఎన్నికల విషయములో న్యాయస్థానముల జోక్యమును నిరోధించుట:- ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ,-

(ఎ) నియోజక వర్గముల పునర్ విభజన లేక అట్టి నియోజకవర్గములకు సీట్లు కేటాయింపుకు సంబంధించి, 243-జడ్ ఏ ఆర్టికల్ క్రింద చేయబడిన లేక చేయబడినట్లు అర్థమునిచ్చు ఏదైనా శాసనము యొక్క చెల్లుబాటును గురించి ఏదైనా న్యాయస్థానములో ప్రశ్నించరాదు;

(బి) రాష్ట్రము యొక్క శాసనమండలిచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేదా దాని క్రింద ఏర్పాటు చేయబడినట్టి అధికార సంస్థకు మరియు అట్టి రీతిలో చేయబడిన ఎన్నికల ఫిర్యాదు పైననే తప్ప, ఏదైనా పురపాలిక యొక్క ఎన్నికను ప్రశ్నించరాదు.]

¹[PART - IXB

THE CO-OPERATIVE SOCIETIES

243ZH. Definitions:- In this Part, unless the context otherwise requires,—

- (a) “authorised person” means a person referred to as such in article 243ZQ;
- (b) “board” means the board of directors or the governing body of a co-operative society, by whatever name called, to which the direction and control of the management of the affairs of a society is entrusted to;
- (c) “co-operative society” means a society registered or deemed to be registered under any law relating to co-operative societies for the time being in force in any State;
- (d) “multi-State co-operative society” means a society with objects not confined to one State and registered or deemed to be registered under any law for the time being in force relating to such co-operatives;
- (e) “Office bearer” means a President, Vice-President, Chairperson, Vice-Chairperson, Secretary or Treasurer, of a co-operative society and includes any other person to be elected by the board of any co-operative society;
- (f) “Registrar” means the Central Registrar appointed by the Central Government in relation to the multi-State co-operative societies and the Registrar for co-operative societies appointed by the State Government under the law made by the Legislature of a State in relation to co-operative societies;
- (g) “State Act” means any law made by the Legislature of a State;
- (h) “State level co-operative society” means a co-operative society having its area of operation extending to the whole of a State and defined as such in any law made by the Legislature of a State.

243ZI. Incorporation of co-operative societies:- Subject to the provisions of this Part, the Legislature of a State may, by law, make provisions with respect to the incorporation, regulation and winding up of co-operative societies based on the principles of voluntary formation, democratic member-control, member-economic participation and autonomous functioning.

1. Inserted by the Constitution (Ninety-seventh Amendment) Act, 2011, s.4 (w.e.f. 15.2.2012).

¹[భాగము - IXబీ

సహకార సంఘములు

243-జెడ్ హెచ్. నిర్వచనములు:- ఈ భాగములో, సందర్భమునుబట్టి అర్థము ఇతర విధముగా ఉంటేనే తప్ప,-

(ఎ) “అధికారం పొందిన వ్యక్తి” అనగా 243-జెడ్ క్లౌజ్ ఆర్టికల్‌లో నిర్దేశించబడునట్టి వ్యక్తి అని అర్థము;

(బి) “బోర్డు” అనగా ఒక సంఘము యొక్క కార్యకలాపాల నిర్వహణకు సంబంధించిన నిర్దేశాలను మరియు నియంత్రణలను అప్పగించబడిన, అది ఏ పేరుతో పిలువబడినప్పటికీ, సహకార సంఘము యొక్క డైరెక్టరుల బోర్డు లేక పాలక మండలి అని అర్థము;

(సి) “సహకార సంఘము” అనగా ఏదైనా రాష్ట్రములో తత్సమయమున అమలు నందున్న సహకార సంఘములకు సంబంధించిన ఏదైనా శాసనము క్రింద రిజిస్టరైన లేక రిజిస్టరు చేయబడినట్లుగా భావించబడు సంఘము అని అర్థము;

(డి) “బహుళ రాష్ట్రముల సహకార సంఘము” అనగా ఒక రాష్ట్రమునకు పరిమితము కాని లక్ష్యములతో మరియు అట్టి సహకార సంఘాలకు సంబంధించి తత్సమయమున అమలులోనున్న ఏదైనా శాసనము క్రింద రిజిస్టరైన లేక రిజిస్టరు చేయబడినట్లుగా భావించబడు సంఘము అని అర్థము;

(ఇ) “కార్య నిర్వాహకుడు” అనగా సహకార సంఘము యొక్క అధ్యక్షుడు, ఛైర్-పర్సన్, వైస్-ఛైర్-పర్సన్, కార్యదర్శి లేదా కోశాధికారి అని అర్థము మరియు ఇందులో ఏదైనా సహకార సంఘపు బోర్డుచే ఎన్నుకొనబడు ఎవరైనా ఇతర వ్యక్తి చేరి ఉండును;

(ఎఫ్) “రిజిస్ట్రారు” అనగా బహుళ రాష్ట్రముల సహకార సంఘములకు సంబంధించి కేంద్ర ప్రభుత్వముచే నియమించబడిన కేంద్ర రిజిస్ట్రారు మరియు ఒక రాష్ట్రములోని సహకార సంఘములకు సంబంధించి రాష్ట్ర శాసనమండలిచే చేయబడిన శాసనము క్రింద రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే నియమించబడిన సహకార సంఘముల రిజిస్ట్రారు అని అర్థము;

(జి) “రాష్ట్ర చట్టము” అనగా రాష్ట్ర శాసనమండలిచే చేయబడిన ఏదైనా చట్టము అని అర్థము;

(హెచ్) “రాష్ట్ర స్థాయి సహకార సంఘము” అనగా రాష్ట్రమంతటకీ విస్తరించి ఉన్న నిర్వహణా ప్రాంతము కలిగి ఉండి మరియు రాష్ట్ర శాసనమండలిచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనములో అట్లు నిర్వచించబడిన సహకార సంఘము అని అర్థము.

243-జెడ్ ఐ. సహకార సంఘముల ఏర్పాటు:- ఈ భాగము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, రాష్ట్ర శాసన మండలి శాసనము ద్వారా, స్వచ్ఛంద రూపకల్పన, ప్రజాస్వామ్య సభ్య-నియంత్రణ, ఆర్థిక-సభ్య భాగస్వామ్యము మరియు స్వతంత్ర నిర్వహణ వంటి సూత్రాల ప్రాతిపదికపై సహకార సంఘముల ఏర్పాటు, క్రమబద్ధీకరణ మరియు మూసివేయుటకు సంబంధించి నిబంధనలు చేయవచ్చును.

1. రాజ్యాంగ (తొంభై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 2011 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 15.02.2012 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part IXB. - The Co-operative Societies)

243ZJ. Number and term of members of board and its office bearers:- (1) The board shall consist of such number of directors as may be provided by the Legislature of a State, by law:

Provided that the maximum number of directors of a co-operative society shall not exceed twenty-one:

Provided further that the Legislature of a State shall, by law, provide for the reservation of one seat for the Scheduled Castes or the Scheduled Tribes and two seats for women on board of every co-operative society consisting of individuals as members and having members from such class or category of persons.

(2) The term of office of elected members of the board and its office bearers shall be five years from the date of election and the term of office bearers shall be coterminous with the term of the board:

Provided that the board may fill a casual vacancy on the board by nomination out of the same class or category of members in respect of which the casual vacancy has arisen, if the term of office of the board is less than half of its original term.

(3) The Legislature of a State shall, by law, make provisions for co-option of persons to be members of the board having experience in the field of banking, management, finance or specialisation in any other field relating to the objects and activities undertaken by the co-operative society, as members of the board of such society:

Provided that the number of such co-opted members shall not exceed two in addition to twenty-one directors specified in the first proviso to clause (1):

Provided further that such co-opted members shall not have the right to vote in any election of the co-operative society in their capacity as such member or to be eligible to be elected as office bearers of the board:

Provided also that the functional directors of a co-operative society shall also be the members of the board and such members shall be excluded for the purpose of counting the total number of directors specified in the first proviso to clause (1).

243ZK. Election of members of board:- (1) Notwithstanding anything contained in any law made by the Legislature of a State, the election of a board shall be conducted before the expiry of the term of the board so as to ensure that the newly elected members of the board assume office immediately on the expiry of the term of the office of members of the outgoing board.

(భాగము IXబీ - సహకార సంఘములు)

243-జడ్ జే. బోర్డు సభ్యుల మరియు దాని కార్యవర్గ సభ్యుల సంఖ్య మరియు పదవీ కాలము:- (1) రాష్ట్ర శాసన మండలిచే శాసనము ద్వారా పొందుపరచబడునట్టి సంఖ్యలో డైరెక్టర్లను బోర్డు కలిగి ఉండవలెను:

అయితే, ఒక సహకార సంఘము యొక్క డైరెక్టర్ల గరిష్ఠసంఖ్య ఇరువై ఒకటికి మించరాదు:

అయితే ఇంకనూ, రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా, వ్యక్తులు సభ్యులుగా కూడి ఉన్న ప్రతి సహకార సంఘములో మరియు అట్టి తరగతి లేక వర్గము యొక్క వ్యక్తుల నుండి షెడ్యూల్డు కులములకు లేక షెడ్యూల్డు జాతులకు ఒక సీటును మరియు మహిళలకు రెండు సీట్లను బోర్డులో ప్రత్యేకించవలెను.

(2) బోర్డుకి ఎన్నికైన సభ్యుల మరియు దాని కార్యవర్గ సభ్యుల పదవీ కాలపరిమితి ఎన్నిక అయిన తేదీ నుండి ఐదు సంవత్సరముల వరకు ఉండవలెను, మరియు కార్యవర్గ సభ్యుల పదవీ కాలము బోర్డు కాలపరిమితితో సమానముగ ఉండవలెను:

అయితే, బోర్డు యొక్క కాలపరిమితి దాని అసలు కాలపరిమితిలోని సగము కంటే తక్కువగా ఉన్నచో, ఏర్పడిన ఆకస్మిక ఖాళీకి సంబంధించి అదే తరగతికి చెందిన సభ్యుల నుండి నామనిర్దేశము చేయుట ద్వారా, బోర్డులోని ఆకస్మిక ఖాళీని బోర్డు భర్తీ చేయవచ్చును.

(3) రాష్ట్ర శాసనమండలి, శాసనము ద్వారా, బ్యాంకింగు, నిర్వహణ, ఆర్థిక రంగములో లేక సహకార సంఘ లక్ష్యములు మరియు దానిచే చేపట్టబడిన కార్యకలాపములకు సంబంధించి ప్రత్యేక నైపుణ్యము కలిగిన లేదా ఏదైనా ఇతర రంగములో అనుభవము కలిగిన వ్యక్తులను అట్టి సంఘము యొక్క బోర్డు సభ్యులుగా చేసుకొనుటకై, బోర్డు సభ్యులను కో-ఆప్ట్ చేసుకొనుటకు నిబంధనలు చేయవలెను:

అయితే, అట్లు కో-ఆప్ట్ చేసుకోబడిన సభ్యుల సంఖ్య క్లాజ్ (1)లోని మొదటి వినాయింపులో నిర్దిష్టపరచబడిన ఇరువై-ఒక్క మంది డైరెక్టర్లకు అదనముగా ఇద్దరు సభ్యుల కంటే మించరాదు:

అయితే ఇంకనూ, అట్లు కో-ఆప్ట్ చేసుకొనబడిన సభ్యులు అట్టి సహకార సంఘ సభ్యుని హోదాలో ఏదైనా ఎన్నికలో వారు ఓటు చేయు హక్కు కలిగి ఉండరు లేక బోర్డు కార్యవర్గ సభ్యులను ఎన్నుకొనబడుటకు అర్హుడై ఉండరు:

అంతేగాక, ఒక సహకార సంఘము యొక్క నిర్వాహక డైరెక్టర్లు బోర్డు యొక్క సభ్యులుగా కూడా ఉండెదరు మరియు క్లాజ్ (1)లోని మొదటి వినాయింపులో నిర్దిష్టపరచబడిన మొత్తము డైరెక్టర్ల సంఖ్యను లెక్కించు నిమిత్తం అట్టి సభ్యులను మినహాయించవలెను.

243-జడ్ కే. బోర్డు సభ్యుల ఎన్నిక:- (1) రాష్ట్ర శాసన మండలిచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనములో ఏమున్నప్పటికీ, పదవీ విరమణ చేస్తున్న బోర్డు యొక్క పదవీ కాలం ముగిసిన వెంటనే క్రొత్తగా ఎన్నికైన బోర్డు సభ్యులు పదవిని చేపట్టునట్లు చూచుటకై బోర్డు యొక్క పదవీకాలం ముగియుటకు ముందే బోర్డు ఎన్నికలను నిర్వహించవలెను.

(Part IXB. - The Co-operative Societies)

(2) The superintendence, direction and control of the preparation of electoral rolls for, and the conduct of, all elections to a co-operative society shall vest in such an authority or body, as may be provided by the Legislature of a State, by law:

Provided that the Legislature of a State may, by law, provide for the procedure and guidelines for the conduct of such elections.

243ZL. Supersession and suspension of board and interim management:- (1) Notwithstanding anything contained in any law for the time being in force, no board shall be superseded or kept under supersession for a period exceeding six months:

Provided that the board may be superseded or kept under suspension in a case—

- (i) of its persistent default; or
- (ii) of negligence in the performance of its duties; or
- (iii) the board has committed any act prejudicial to the interests of the co-operative society or its members; or
- (iv) there is stalemate in the constitution or functions of the board; or
- (v) the authority or body as provided by the Legislature of a State, by law, under clause (2) of article 243ZK, has failed to conduct elections in accordance with the provisions of the State Act:

Provided further that the board of any such co-operative society shall not be superseded or kept under suspension where there is no Government shareholding or loan or financial assistance or any guarantee by the Government:

Provided also that in case of a co-operative society carrying on the business of banking, the provisions of the Banking Regulation Act, 1949 shall also apply:

Provided also that in case of a co-operative society, other than a multi-State co-operative society, carrying on the business of banking, the provisions of this clause shall have the effect as if for the words “six months”, the words “one year” had been substituted.

(2) In case of supersession of a board, the administrator appointed to manage the affairs of such co-operative society shall arrange for conduct of elections within the period specified in clause (1) and hand over the management to the elected board.

(3) The Legislature of a State may, by law, make provisions for the conditions of service of the administrator.

(భాగము IXబీ - సహకార సంఘములు)

(2) ఓటర్ల జాబితాను తయారు చేయుటకు మరియు సహకార సంఘము యొక్క ఎన్నికలన్నింటిని నిర్వహించుటకైన పర్యవేక్షణ, ఆదేశము, నియంత్రణ, రాష్ట్ర శాసనమండలిచే శాసనము ద్వారా ఏర్పాటు చేయబడునట్టి అధికారికి లేక సంస్థ నందు ఉండును:

అయితే, రాష్ట్ర శాసనమండలి, శాసనము ద్వారా అట్టి ఎన్నికల నిర్వహణ కొరకైన ప్రక్రియ మరియు మార్గదర్శకాలను రూపొందించవలెను.

243-జడ్ఎల్. బోర్డు రద్దు, తాత్కాలికముగా తొలగింపు మరియు తాత్కాలిక నిర్వహణ:-

(1) తత్సమయమున అమలునందున్న ఏదైనా శాసనములో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, ఏ బోర్డును రద్దు చేయరాదు లేక ఆరు నెలల కంటే మించిన కాలవ్యవధికి తాత్కాలికముగా నిలిపి ఉంచరాదు:

అయితే, ఈ క్రింది విషయములో బోర్డును రద్దు పరచవచ్చును లేక తాత్కాలికముగా తొలగించవచ్చు,-

(i) దాని నిరంతర తప్పిదమునకు; లేక

(ii) దాని విధుల నిర్వహణలోని నిర్లక్ష్యమునకు; లేక

(iii) సహకార సంఘము లేక దాని సభ్యుల ప్రయోజనములకు హాని కలిగించు ఏదైనా చర్యను బోర్డు చేసినప్పుడు; లేక

(iv) బోర్డు యొక్క ఏర్పాటు లేక కర్తవ్యములలో ప్రతిష్టంబన; లేక

(v) రాష్ట్ర శాసనమండలిచే, శాసనము ద్వారా 243-జడ్ కే ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (2) క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన అధికార సంస్థ లేక సంస్థ, రాష్ట్ర చట్టము యొక్క నిబంధనల ననుసరించి ఎన్నికలు నిర్వహించుటలో విఫలమైనపుడు:

అయితే ఇంకనూ, ప్రభుత్వపు వాటాలు లేక ఋణములు లేక ఆర్థిక సహాయము లేక ప్రభుత్వముచే ఏదైనా పూచీకత్తు లేని కారణంగా ఏదైనా సహకార సంఘము యొక్క బోర్డుని రద్దు పరచరాదు లేక తాత్కాలికముగా నిలిపి ఉంచరాదు:

అంతేగాక ఇంకనూ, ఒక సహకార సంఘము బ్యాంకింగు వ్యాపారమును కొనసాగించు సందర్భములో, బ్యాంకింగు క్రమబద్ధీకరణ చట్టము, 1949 యొక్క నిబంధనలు కూడ వర్తించును:

అంతేగాకుండా, బహుళ రాష్ట్రముల సహకార సంఘము కానట్టి సహకార సంఘము బ్యాంకింగు వ్యాపారము కొనసాగించు సందర్భములో ఈ క్లాజ్ యొక్క నిబంధనలలోని “ఆరు నెలలు” అను పదములకు బదులుగా “ఒక సంవత్సరము” అను పదములను ఉంచబడినట్లుగా ప్రభావము కలిగి ఉండును.

(2) బోర్డుని రద్దు చేసిన సందర్భములో, అట్టి సహకార సంఘము యొక్క వ్యవహారములను నిర్వహించుట కొరకు నియమించబడిన కార్యనిర్వాహకుడు క్లాజ్ (1)లో నిర్దిష్టపరచబడిన కాలావధి లోపుగా ఎన్నికల నిర్వహణకు ఏర్పాటు చేయవలెను మరియు ఎన్నికైన బోర్డుకు నిర్వహణకు అప్పగించవలెను.

(3) రాష్ట్ర శాసనమండలి కార్యనిర్వాహకుడిని యొక్క సేవా పరతులకై శాసనము ద్వారా నిబంధనలు చేయవలెను.

(Part IXB. - The Co-operative Societies)

243ZM. Audit of accounts of co-operative societies:- (1) The Legislature of a State may, by law, make provisions with respect to the maintenance of accounts by the co-operative societies and the auditing of such accounts at least once in each financial year.

(2) The Legislature of a State shall, by law, lay down the minimum qualifications and experience of auditors and auditing firms that shall be eligible for auditing accounts of the co-operative societies.

(3) Every co-operative society shall cause to be audited by an auditor or auditing firms referred to in clause (2) appointed by the general body of the co-operative society:

Provided that such auditors or auditing firms shall be appointed from a panel approved by a State Government or an authority authorised by the State Government in this behalf.

(4) The accounts of every co-operative society shall be audited within six months of the close of the financial year to which such accounts relate.

(5) The audit report of the accounts of an apex co-operative society, as may be defined by the State Act, shall be laid before the State Legislature in the manner, as may be provided by the State Legislature, by law.

243ZN. Convening of general body meetings:- The Legislature of a State may, by law, make provisions that the annual general body meeting of every co-operative society shall be convened within a period of six months of close of the financial year to transact the business as may be provided in such law.

243ZO. Right of a member to get information:- (1) The Legislature of a State may, by law, provide for access to every member of a co-operative society to the books, information and accounts of the co-operative society kept in regular transaction of its business with such members.

(2) The Legislature of a State may, by law, make provisions to ensure the participation of members of the management of the co-operative society providing minimum requirement of attending meetings by the members and utilising the minimum level of services as may be provided in such law.

(3) The Legislature of a State may, by law, provide for co-operative education and training for its members.

(భాగము IXబీ - సహకార సంఘములు)

243-జడ్ ఎమ్. సహకార సంఘముల లెక్కల ఆడిటు:- (1) ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి, సహకార సంఘములచే లెక్కల నిర్వహణకు సంబంధించి మరియు అట్టి లెక్కలకు కనీసము ప్రతి సంవత్సరమునకు ఒకసారి ఆడిటింగు చేయించుటకు సంబంధించి శాసనము ద్వారా నిబంధనలు చేయవచ్చును.

(2) ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా, సహకార సంఘముల లెక్కల ఆడిటింగ్ కొరకు అర్హులైన ఆడిటర్లు మరియు ఆడిటింగ్ చేయు ఫర్ములకు కనీస అర్హతలను మరియు అనుభవమును కలిగి ఉండునట్లు నిర్ధారించవలెను.

(3) ప్రతి ఒక సహకార సంఘము, సహకార సంఘము యొక్క సర్వ సభ్యులచే నియమించబడి, క్లాజ్ (2)లో నిర్దేశించబడిన ఆడిటరు లేక ఆడిటింగ్ ఫర్ములచే ఆడిట్ చేయించవలెను:

అయితే, అట్టి ఆడిటర్లు లేక ఆడిటింగ్ ఫర్ములు ఒక రాష్ట్ర ప్రభుత్వము లేక ఈ విషయములో రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే అధికారమీయబడిన అధికారిచే ఆమోదించబడిన ప్యానెలు నుండి నియమించబడవలెను.

(4) ప్రతి సహకార సంఘము లెక్కలు, అట్టి లెక్కలకు సంబంధించిన ఆర్థిక సంవత్సరము ముగిసిన ఆరు నెలల లోపల ఆడిట్ చేయబడవలెను.

(5) రాష్ట్ర చట్టముచే నిర్వచించబడునట్టి ప్రధాన సహకార సంఘపు లెక్కల ఆడిట్ నివేదికను, రాష్ట్ర శాసనమండలిచే శాసనము ద్వారా, ఏర్పాటు చేయబడునట్టి రీతిలో రాష్ట్ర శాసనమండలి సమక్షమున ఉంచవలెను.

243-జడ్ ఎన్. సర్వసభ్య సమావేశములను నిర్వహించుట:- శాసనములో పొందుబాటు చేయబడినట్లుగా వ్యాపారమును నిర్వహించుటకై ప్రతి సహకార సంఘము యొక్క వార్షిక సర్వ సభ్య సమావేశమును, ప్రతి ఆర్థిక సంవత్సర ముగింపు నుండి ఆరు నెలల లోపు నిర్వహించే విధంగా రాష్ట్ర శాసనమండలి, శాసనము ద్వారా నిబంధనలు చేయవచ్చును.

243-జడ్ ఓ. సమాచారమును పొందుటకు సభ్యుని హక్కు:- (1) ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి, శాసనము ద్వారా సహకార సంఘపు ప్రతి సభ్యునికి, అట్టి సభ్యులతో క్రమంగా చేసిన కార్యకలాపాలకు సంబంధించి సహకార సంఘంలో ఉంచిన పుస్తకాలు, సమాచారము మరియు ఖాతాలను అందుబాటులో ఉంచవలెను.

(2) రాష్ట్ర శాసనమండలి, శాసనము ద్వారా, సభ్యులు కనీస సమావేశములకు హాజరగుటకు అవసరమైన నిబంధనను, సహకార సంఘము యొక్క నిర్వహణలో సభ్యులు పాల్గొను విధంగా చూచుటకు నిబంధనలు చేయవచ్చు.

(3) సహకార సంఘ సభ్యులకు సహకార విద్య మరియు శిక్షణను అందించుటకు ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి, శాసనము ద్వారా నిబంధనలు చేయవచ్చును.

(Part IXB. - The Co-operative Societies)

243ZP. Returns:- (1) Every co-operative society shall file returns, within six months of the close of every financial year, to the authority designated by the State Government including the following matters, namely:—

- (a) annual report of its activities;
- (b) its audited statement of accounts;
- (c) plan for surplus disposal as approved by the general body of the co-operative society;
- (d) list of amendments to the bye-laws of the co-operative society, if any;
- (e) declaration regarding date of holding of its general body meeting and conduct of elections when due; and
- (f) any other information required by the Registrar in pursuance of any of the provisions of the State Act.

243ZQ. Offences and penalties:- (1) The Legislature of a State may, by law, make provisions for the offences relating to the co-operative societies and penalties for such offences.

(2) A law made by the Legislature of a State under clause (1) shall include the commission of the following act or omission as offences, namely:—

- (a) a co-operative society or an officer or member thereof wilfully makes a false return or furnishes false information, or any person wilfully not furnishes any information required from him by a person authorised in this behalf under the provisions of the State Act;
- (b) any person wilfully or without any reasonable excuse disobeys any summons, requisition or lawful written order issued under the provisions of the State Act;
- (c) any employer who, without sufficient cause, fails to pay to a co-operative society amount deducted by him from its employee within a period of fourteen days from the date on which such deduction is made;
- (d) any officer or custodian who wilfully fails to handover custody of books, accounts, documents, records, cash, security and other property belonging to a co-operative society of which he is an officer or custodian, to an authorised person; and

(భాగము IXబీ - సహకార సంఘములు)

243-జడ్పీ. రిటర్నులు:- ప్రతి సహకార సంఘము ఈ క్రింది విషయములతో సహా ఒక రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే నియమించబడిన అధికారికి ప్రతి ఆర్థిక సంవత్సరము ముగిసిన ఆరు నెలల లోపల రిటర్నులను దాఖలు పరచవలెను, అవేవనగా:-

(ఎ) వారి కార్యకలాపముల వార్షిక నివేదిక;

(బి) ఆడిటు చేయబడిన వాటి లెక్కల వివరణ;

(సి) సహకార సంఘపు సర్వ సభ్యులచే ఆమోదించబడినట్లుగా మిగులు నిధుల వినియోగానికి ప్రణాళిక;

(డి) సహకార సంఘపు ఉప-నిధులకు ఏవైనా సవరణలున్నచో వాటి జాబితా;

(ఇ) వాటి యొక్క సర్వసభ్య సమావేశపు తేదీ మరియు జరగవలసియున్న ఎన్నికల తేదీల గురించిన ప్రకటన;

(ఎఫ్) రాష్ట్ర చట్టపు ఏవైనా నిబంధనలను అనుసరించి రిజిస్ట్రారుచే కోరబడు ఏదైనా ఇతర సమాచారము.

243-జడ్క్యూ. నేరములు మరియు శిక్షలు:- (1) ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలి, సహకార సంఘముల నేరములు మరియు అట్టి నేరములకైన శిక్షలకు సంబంధించి శాసనము ద్వారా నిబంధనలు చేయవచ్చును.

(2) క్లాజ్ (1) క్రింద ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలిచే చేయబడిన శాసనములో ఈ క్రింది ఏదైనా చర్య లేక తప్పిదమునకై చేసిన నేరములు చేరి ఉండును, అవేవనగా:-

(ఎ) ఒక సహకార సంఘము లేక అధికారి లేక అందులోని దాని సభ్యుడు బుద్ధిపూర్వకముగా తప్పుడు రిటర్నులు చేసిననూ లేక తప్పుడు సమాచారము ఇచ్చిననూ లేక ఎవరైనా వ్యక్తి బుద్ధిపూర్వకముగా తన నుండి లేక రాష్ట్ర చట్టపు నిబంధనల క్రింద ఈ విషయములో అధికారమీయబడిన వ్యక్తికి అవసరమైన ఏదైనా సమాచారమును అందించకపోవుట;

(బి) రాష్ట్ర చట్టపు నిబంధనల క్రింద జారీ చేయబడిన ఏవైనా సమనులను, అభ్యర్థనను లేక శాసనపరమైన వ్రాతపూర్వక ఉత్తర్వు పట్ల ఎవరైనా వ్యక్తి బుద్ధిపూర్వకముగా లేక సరియైన కారణము లేకుండా అనిధేయత చూపుట;

(సి) ఎవరైనా యజమాని, తన ఉద్యోగుల నుండి తనచే మినహాయించబడిన మొత్తమును అట్టి మినహాయింపు చేయబడిన తేదీ నుండి పదునాలుగు దినముల కాలవ్యవధి లోపుగా సరియైన కారణము చూపకుండా సహకార సంఘమునకు చెల్లించక పోవుట;

(డి) ఎవరైనా అధికారి లేక సంరక్షకుడు, తాను అధికారిగా లేక సంరక్షకునిగా ఉన్నట్టి సహకార సంఘమునకు చెందిన పుస్తకములు, ఖాతాలు, దస్తావేజులు, రికార్డులు, నగదు హామీలు మరియు ఇతర ఆస్తుల సంరక్షణను బుద్ధిపూర్వకముగా అధికారమీయబడిన వ్యక్తికి అప్పగించుటలో విఫలమగుట;

(Part IXB. - The Co-operative Societies)

(e) whoever, before, during or after the election of members of the board or office bearers, adopts any corrupt practice.

243ZR. Application to multi-State co-operative societies:- The provisions of this Part shall apply to the multi-State co-operative societies subject to the modification that any reference to “Legislature of a State”, “State Act” or State Government” shall be construed as a reference to “Parliament”, “Central Act” or “the Central Government” respectively.

243ZS. Application to Union territories:- The provisions of this Part shall apply to the Union territories and shall, in their application to a Union territory, having no Legislative Assembly as if the references to the Legislature of a State were a reference to the administrator thereof appointed under article 239 and, in relation to a Union territory having a Legislative Assembly, to that Legislative Assembly:

Provided that the President may, by notification in the Official Gazette, direct that the provisions of this Part shall not apply to any Union territory or part thereof as he may specify in the notification.

243ZT. Continuance of existing laws:- Notwithstanding anything in this Part, any provision of any law relating to co-operative societies in force in a State immediately before the commencement of the Constitution (Ninety-seventh Amendment) Act, 2011, which is inconsistent with the provisions of this Part, shall continue to be in force until amended or repealed by a competent Legislature or other competent authority or until the expiration of one year from such commencement, whichever is less.]

(భాగము IXబీ - సహకార సంఘములు)

(ఇ) బోర్డు సభ్యులు లేక కార్యవర్గ సభ్యుల ఎన్నికలకు ముందు, ఎన్నికలు జరుగు సమయములో లేక తరువాత ఎవరైనా ఏదైనా అవినీతి చర్యకు పాల్పడుట.

243-జడ్ ఆర్. బహుళ రాష్ట్ర సహకార సంఘములకు వర్తింపు:- “రాష్ట్ర శాసన మండలి”, “రాష్ట్ర చట్టము” లేక “రాష్ట్ర ప్రభుత్వము”లకు గల ఏదైనా నిర్దేశమును వరుసగా “పార్లమెంటు”, “కేంద్ర చట్టము” లేక “కేంద్ర ప్రభుత్వము” అను నిర్దేశముగా అన్వయించబడవలెనను మార్పుకు లోబడి, ఈ భాగములోని నిబంధనలు బహుళ రాష్ట్ర సహకార సంఘములకు వర్తించును.

243-జడ్ ఎస్. కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు వర్తింపు:- ఈ భాగములోని నిబంధనలు కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు వర్తింపజేయవలెను మరియు కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు వాటిని వర్తింపజేయుటలో శాసనసభ లేనటువంటి ఒక రాష్ట్రము విషయములో ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలికి చేయు నిర్దేశములైనట్లుగానే 239వ ఆర్టికల్ క్రింద నియమించబడిన కార్యనిర్వహకుడు మరియు ఒక శాసనసభను కలిగి ఉన్న కేంద్ర పాలిత ప్రాంత విషయములో ఆ శాసనసభకు వర్తించును:

అయితే, రాష్ట్రపతి అధికారిక రాజపత్రములో అధికారిక ప్రకటన ద్వారా, ఈ భాగము యొక్క నిబంధనలు అధికారిక ప్రకటనలో నిర్దిష్టపరచిన ఏదైనా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు లేక దానిలోని భాగమునకు వర్తించవని ఆదేశించవచ్చును.

243-జడ్ టీ. అమలులో ఉన్న శాసనముల కొనసాగింపు:- ఈ భాగములో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, రాజ్యాంగ (తొంభై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 2011 ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే, రాష్ట్రములో అమలు నందున్న సహకార సంఘములకు సంబంధించి ఈ భాగమునకు విరుద్ధముగా ఉన్న నిబంధనలుగల ఏదైనా శాసనము యొక్క ఏదైనా నిబంధన, సమర్థ శాసన మండలి లేదా ఇతర సమర్థ అధికార సంస్థచే నవరించబడు లేక రద్దు చేయబడునంత వరకు లేదా అట్టి ప్రారంభము నుండి ఒక సంవత్సరము ముగియునంత వరకు, వీటిలో ఏది ముందైతే అంతవరకు అమలులో కొనసాగుచుండవలెను.]

PART - X

THE SCHEDULED AND TRIBAL AREAS

244. Administration of Scheduled Areas and tribal areas:- (1) The provisions of the Fifth Schedule shall apply to the administration and control of the Scheduled Areas and Scheduled Tribes in any State ¹[***] other than ²[the States of Assam, ³⁴[Meghalaya, Tripura and Mizoram.]]]

(2) The provisions of the Sixth Schedule shall apply to the administration of the tribal areas in the States of Assam, ³⁵[Meghalaya, Tripura and Mizoram].

⁶[244A. Formation of an autonomous State comprising certain tribal areas in Assam and creation of local Legislature or Council of Ministers or both therefor:-

(1) Notwithstanding anything in this Constitution, Parliament may, by law, form within the State of Assam an autonomous State comprising (whether wholly or in part) all or any of the tribal areas specified in ⁷[Part I] of the table appended to paragraph 20 of the Sixth Schedule and create therefor—

(a) a body, whether elected or partly nominated and partly elected, to function as a Legislature for the autonomous State, or

(b) a Council of Ministers,

or both with such constitution, powers and functions, in each case, as may be specified in the law.

1. The words and letters “specified in Part A and Part B of the First Schedule” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

2. Substituted by the North Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971) s.71 (81 of 1971), s.71, for “the State of Assam” (w.e.f. 21.1.1972).

3. Substituted by the Constitution (Forty-ninth Amendment) Act, 1984, s.2 for “and Meghalaya” (w.e.f. 1.4.1985).

4. Substituted by the State of Mizoram Act, 1986 (34 of 1986), s.39, for “Meghalaya and Tripura” (w.e.f. 20.2.1987).

5. Substituted by *ibid*, for “Meghalaya and Tripura and the Union territory of Mizoram” (w.e.f. 20.2.1987).

6. Inserted by the Constitution (Twenty-second Amendment) Act, 1969, s.2 (w.e.f. 25.9.1969).

7. Substituted by the North Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71, for “Part A” (w.e.f. 21.1.1972).

భాగము - X

షెడ్యూల్లు మరియు గిరిజన ప్రాంతములు

244. షెడ్యూల్లు ప్రాంతముల మరియు గిరిజన ప్రాంతముల పరిపాలన:- (1) అయిదవ షెడ్యూల్ యొక్క నిబంధనలు ¹[అస్సాం, ²[³మేఘాలయ, త్రిపుర, మరియు మిజోరాం రాష్ట్రములు]], మినహా ⁴[.....] ఏదైనా రాష్ట్రములోని ప్రాంతముల మరియు షెడ్యూల్లు జాతుల పరిపాలనకు మరియు నియంత్రణకు వర్తించవలెను.

(2) ఆరవ షెడ్యూల్ యొక్క నిబంధనలు ¹[అస్సాం, ²[⁵మేఘాలయ, త్రిపుర మరియు మిజోరాం]], రాష్ట్రములలోని గిరిజన ప్రాంతముల పరిపాలనకు వర్తించవలెను.

⁶[244ఏ. అస్సాంలో నిర్ణీతమైన గిరిజన ప్రాంతములను కలిపి ఒక స్వయం ప్రతిపత్తిగల రాష్ట్రమును ఏర్పాటు చేయుట, మరియు దాని కొరకు స్థానిక శాసన మండలి లేక మంత్రి మండలిని లేక రెండింటిని ఏర్పాటు చేయుట:-

(1) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా అస్సాం రాష్ట్రములో, ఆరవ షెడ్యూల్లోని 20వ సేరాకు జతపరచబడిన పట్టిక యొక్క ⁷[భాగము (1)]లో నిర్దిష్టపరచబడిన గిరిజన ప్రాంతములన్నీ లేక వాటిలో ఏదైనా ఏదైనా (పూర్తిగా లేక పాక్షికంగా) చేరి ఉండు ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి గల రాష్ట్రమును ఏర్పాటు చేయవచ్చును మరియు దాని కొరకు అట్టి శాసనము వేరు వేరుగా నిర్దిష్టపరచబడు ఏర్పాటు, అధికారములు మరియు కర్తవ్యములతో,-

(ఎ) ఆ స్వయం ప్రతిపత్తిగల రాష్ట్రమునకైన ఒక శాసనమండలిగా వ్యవహరించుటకు ఎన్నుకొనబడినదైనను లేక పాక్షికంగా నామనిర్దేశము చేయబడి, పాక్షికంగా ఎన్నుకొనబడినదైనను, ఒక సంస్థ; లేక

(బి) ఒక మంత్రి మండలిని, లేక రెండింటిని ఏర్పాటు చేయవచ్చును.

1. ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71 సెక్షన్ ద్వారా 21.1.1972 నుండి “అస్సాం రాష్ట్రము”కు బదులుగా ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (సలభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1984 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “మేఘాలయ” అనుపదములకు బదులుగా (1.4.1985 నుండి) ఉంచబడినది.

3. మిజోరాం రాష్ట్ర చట్టము, 1986 (1986లోని 34వది) యొక్క 39వ సెక్షన్ ద్వారా 20.2.1987 నుండి “మేఘాలయ మరియు త్రిపుర”కు బదులుగా ఉంచబడినది.

4. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము ‘ఎ’ లేక భాగము ‘బి’లో నిర్దిష్టపరచబడిన” అనుపదములు మరియు అక్షరములు వదిలివేయబడినవి.

5. అదే చట్టము ద్వారా “మేఘాలయ త్రిపుర మరియు మిజోరాం కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము”నకు బదులుగా 20.02.1987 నుండి ఉంచబడినది.

6. రాజ్యాంగ (ఇరవై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1969 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది.

7. ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71వ సెక్షన్ ద్వారా 21.1.1972 నుండి “ భాగము-ఏ” కు బదులుగా ఉంచబడినది.

(Part X. - The Scheduled And Tribal Areas)

(2) Any such law as is referred to in clause (1) may, in particular,—

(a) specify the matters enumerated in the State List or the Concurrent List with respect to which the Legislature of the autonomous State shall have power to make laws for the whole or any part thereof, whether to the exclusion of the Legislature of the State of Assam or otherwise;

(b) define the matters with respect to which the executive power of the autonomous State shall extend;

(c) provide that any tax levied by the State of Assam shall be assigned to the autonomous State in so far as the proceeds thereof are attributable to the autonomous State;

(d) provide that any reference to a State in any article of this Constitution shall be construed as including a reference to the autonomous State; and

(e) make such supplemental, incidental and consequential provisions as may be deemed necessary.

(3) An amendment of any such law as aforesaid in so far as such amendment relates to any of the matters specified in sub-clause (a) or sub-clause (b) of clause (2) shall have no effect unless the amendment is passed in each House of Parliament by not less than two-thirds of the members present and voting.

(4) Any such law as is referred to in this article shall not be deemed to be an amendment of this Constitution for the purposes of article 368 notwithstanding that it contains any provision which amends or has the effect of amending this Constitution.]

(భాగము X - షెడ్యూల్డ్ మరియు గిరిజనప్రాంతములు)

(2) ప్రత్యేకించి, క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించినట్టి ఏదైనా శాసనము,-

(ఎ) అసాం రాష్ట్ర శాసన మండలిని మినహాయించి లేదా ఇతర విధముగా ఆ స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగిన రాష్ట్ర శాసనమండలి, ఆ రాష్ట్రమంతటికి లేక దానిలోని ఏదైనా భాగమునకు, రాష్ట్ర జాబితా లేదా ఉమ్మడి జాబితాలో పేర్కొనబడిన ఏ విషయములను గురించి శాసనములను చేయుటకు అధికారము కలిగి ఉండునో వాటిని నిర్దిష్టపరచవచ్చును;

(బి) ఆ స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగిన రాష్ట్ర కార్యనిర్వహణాధికారములో చేరి ఉండు విషయములను నిర్వచించవచ్చును;

(సి) అసాం రాష్ట్రముచే విధించబడిన ఏదైనా పన్నును, దాని నుండి వచ్చు ఆదాయమును, స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగిన రాష్ట్రమునకు సంబంధించి ఇవ్వగలిగినంత మేరకు, స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగిన ఆ రాష్ట్రమునకు అప్పగించవలెనని నిబంధన చేయవచ్చును;

(డి) ఈ రాజ్యాంగంలోని ఏదైనా ఆర్టికల్‌లో రాష్ట్రమును గురించిన ఏ నిర్దేశములోనైనా స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగిన రాష్ట్రమును గురించిన నిర్దేశము చేరి ఉన్నట్లు అన్వయించుకొనవలెనని నిబంధన చేయవచ్చును;

(ఇ) అవసరమని భావించునట్టి అనుబంధ, సందర్భానుసార మరియు పర్యవసాన నిబంధనలను చేయవచ్చును.

(3) క్లాజ్ (2) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (ఎ) లేక (బి)లో నిర్దిష్టపరచబడిన ఏదైనా విషయములకు సంబంధించినంత మేరకైనట్టి పైన చెప్పబడిన ఏదైనా శాసనము యొక్క సవరణ, పార్లమెంటు యొక్క ప్రతీ సభలో హాజరై ఉండి ఓటు చేయు సభ్యులలో మూడింట రెండు వంతులకు తక్కువకాని వారిచే ఆమోదించబడితేనే తప్ప, ఆ సవరణ ఎటువంటి ప్రభావమును కలిగి ఉండదు.

(4) ఈ ఆర్టికల్‌లో నిర్దేశింపబడిన ఏ శాసనములోనైనా, ఈ రాజ్యాంగంను సవరించు లేక సవరించు ప్రభావమును కలిగి ఉండు ఏదైనా నిబంధన ఉన్నప్పటికినీ, 368వ ఆర్టికల్ నిమిత్తము అది ఈ రాజ్యాంగం యొక్క సవరణగా భావించరాదు.]

PART- XI**RELATIONS BETWEEN THE UNION AND THE STATES****CHAPTER - I. - LEGISLATIVE RELATIONS****Distribution of Legislative Powers**

245. Extent of laws made by Parliament and by the Legislatures of States:- (1) Subject to the provisions of this Constitution, Parliament may make laws for the whole or any part of the territory of India, and the Legislature of a State may make laws for the whole or any part of the State.

(2) No law made by Parliament shall be deemed to be invalid on the ground that it would have extra-territorial operation.

246. Subject-matter of laws made by Parliament and by the Legislatures of States:- (1) Notwithstanding anything in clauses (2) and (3), Parliament has exclusive power to make laws with respect to any of the matters enumerated in List I in the Seventh Schedule (in this Constitution referred to as the “Union List”).

(2) Notwithstanding anything in clause (3), Parliament, and, subject to clause (1), the Legislature of any State ¹[***] also, have power to make laws with respect to any of the matters enumerated in List III in the Seventh Schedule (in this Constitution referred to as the “Concurrent List”).

(3) Subject to clauses (1) and (2), the Legislature of any State has exclusive power to make laws for such State or any part thereof with respect to any of the matters enumerated in List II in the Seventh Schedule (in this Constitution referred to as the “State List”).

(4) Parliament has power to make laws with respect to any matter for any part of the territory of India not included ²[in a State] notwithstanding that such matter is a matter enumerated in the State List.

1. The words and letters “specified in Part A and Part B of the First Schedule” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

2. Substituted by *ibid.*, for “in Part A or Part B of the First Schedule”.

భాగము - XI

కేంద్రమునకు మరియు రాష్ట్రములకు మధ్య సంబంధాలు
అధ్యాయము-1-శాసన నిర్మాణమును గురించిన సంబంధములు

శాసన సంబంధమైన అధికారముల పంపిణీ

245. పార్లమెంటు మరియు రాష్ట్ర శాసన సభలచే చేయబడు శాసనముల పరిధి:- (1) ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలకు లోబడి, పార్లమెంటు భారతదేశ భూభాగము అంతటికీ లేక అందలి ఏదైనా భాగమునకు శాసనములను చేయవచ్చును మరియు రాష్ట్ర శాసనమండలి, రాష్ట్రమంతటికీ లేక అందలి ఏదైనా భాగమునకు శాసనములను చేయవచ్చును.

(2) పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనమును, అది అధికార పరిధిని మించి ఉండునను కారణమునుబట్టి దానిని చెల్లనిదిగా భావించరాదు.

246. పార్లమెంటుచే లేక రాష్ట్ర శాసన సభలచే చేయబడు శాసనముల విషయ వస్తువు:- (1) క్లాజ్ (2) మరియు (3)లలో ఏమున్నప్పటికీ, (ఈ రాజ్యాంగపు ఏడవ షెడ్యూల్లో “కేంద్ర జాబితా” అని నిర్దేశించబడిన) జాబితా-Iలో పేర్కొనబడిన విషయములలో వేటిని గురించైనా శాసనములను చేయుటకు పార్లమెంటుకు మాత్రమే అధికారము కలిగి ఉండును.

(2) క్లాజ్ (3)లో ఏమున్నప్పటికీ, (ఈ రాజ్యాంగపు ఏడవ షెడ్యూల్లో “ఉమ్మడి జాబితా” అని నిర్దేశించబడిన) జాబితా-IIIలో పేర్కొనబడిన విషయములలో దేనిని గురించైనా శాసనములను చేయుటకు పార్లమెంటు, మరియు క్లాజ్ (1)కి లోబడి, ¹[***] ఏదైనా రాష్ట్ర శాసనమండలికి కూడ అధికారము కలిగి ఉండును.

(3) క్లాజ్ (1) (2)లకు లోబడి, (ఈ రాజ్యాంగపు ఏడవ షెడ్యూల్లో “రాష్ట్ర జాబితా” అని నిర్దేశించబడిన) జాబితా-II లో పేర్కొనబడిన విషయములలో దేనిని గురించైనా ఏదైనా రాష్ట్రమునకు లేదా అందలి ఏదైనా భాగమునకు శాసనములను చేయుటకు అట్టి రాష్ట్ర శాసన మండలికి మాత్రమే అధికారము కలిగి ఉండును.

(4) ²[ఏ రాష్ట్రములోను] చేర్చబడిన భారతదేశ భూభాగము యొక్క ఏదైనా భాగమునకు ఏ విషయమును గురించైనా, అట్టి విషయము రాష్ట్ర జాబితాలో పేర్కొనబడిన విషయమైనప్పటికీ, శాసనములను చేయుటకు పార్లమెంటుకు అధికారము కలిగి ఉండును.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము ఏ లేక భాగము బీలో నిర్దిష్టపరచబడిన” అనుపదములు మరియు అక్షరములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.

2. అదే చట్టపు 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “మొదటి షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-ఏ మరియు భాగము-బీ లో” కు బదులుగా ఉంచబడినది.

(Part XI. - Relations Between The Union And The States)

¹[246A. **Special provision with respect to goods and services tax:-** (1) Notwithstanding anything contained in articles 246 and 254, Parliament, and, subject to clause (2), the Legislature of every State, have power to make laws with respect to goods and services tax imposed by the Union or by such State.

(2) Parliament has exclusive power to make laws with respect to goods and services tax where the supply of goods, or of services, or both takes place in the course of inter-State trade or commerce.

Explanation:- The provisions of this article, shall, in respect of goods and services tax referred to in clause (5) of article 279A, take effect from the date recommended by the Goods and Services Tax Council.]

247. Power of Parliament to provide for the establishment of certain additional courts:- Notwithstanding anything in this Chapter, Parliament may by law provide for the establishment of any additional courts for the better administration of laws made by Parliament or of any existing laws with respect to a matter enumerated in the Union List.

248. Residuary powers of legislation:- (1) ²[Subject to article 246A, Parliament] has exclusive power to make any law with respect to any matter not enumerated in the Concurrent List or State List.

(2) Such power shall include the power of making any law imposing a tax not mentioned in either of those Lists.

249. Power of Parliament to legislate with respect to a matter in the State List in the national interest:- (1) Notwithstanding anything in the foregoing provisions of this Chapter, if the Council of States has declared by resolution supported by not less than two-thirds of the members present and voting that it is necessary or expedient in the national interest that Parliament should make laws with respect to ³[goods and services tax provided under article 246A or] any matter enumerated in the State List specified in the resolution, it shall be lawful for Parliament to make laws for the whole or any part of the territory of India with respect to that matter while the resolution remains in force.

1. Inserted by the Constitution (One Hundred First Amendment) Act, 2016, s.2 (w.e.f. 16.9.2016).

2. Substituted by s.3, *ibid.*, for the word "Parliament".

3. Inserted by s.4, *ibid.*

(భాగము XI. - కేంద్రమునకు మరియు రాష్ట్రములకు మధ్య సంబంధములు)

¹[246ఏ. వస్తువుల మరియు సేవల పన్నుకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు:- (1) 246 మరియు 254వ ఆర్టికల్‌లో ఏమున్నప్పటికీ, పార్లమెంటు మరియు క్లాజ్ (2)నకు లోబడి ప్రతీ రాష్ట్రము యొక్క శాసన మండలికి, కేంద్రము ద్వారా లేదా అట్టి రాష్ట్రము ద్వారా విధించబడు వస్తువుల మరియు సేవల పన్నుకు సంబంధించిన శాసనములు చేయుటకు అధికారము కలిగి ఉండును.

(2) అంతర్ రాష్ట్ర వర్తకము లేదా వాణిజ్యము చేయు క్రమంలో చోటు చేసుకొను వస్తువుల లేదా సేవల లేదా రెండింటి సరఫరాలోని వస్తువుల మరియు సేవల పన్నుకు సంబంధించిన శాసనములు చేయుటకు పార్లమెంటుకు ప్రత్యేక అధికారములు ఉండును.

విశదీకరణ:- 279ఏ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (5)లో నిర్దేశించబడిన వస్తువుల మరియు సేవల పన్నుకు సంబంధించి, ఈ ఆర్టికల్‌లోని నిబంధనలు, వస్తువుల మరియు సేవల పన్ను కొన్నింటి ద్వారా సిఫారసు చేయబడిన తేదీ నుండి అమలులోనికి వచ్చును.]

247. కొన్ని అదనపు న్యాయస్థానముల ఏర్పాటుకై నిబంధనలు చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము:- ఈ అధ్యాయములో ఏమున్నప్పటికీ, పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనములను లేక కేంద్ర జాబితాలో పేర్కొనబడిన ఏ విషయమును గురించైనా అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనములను నేరుగా అమలు జరిపించుటకై ఏదైనా అదనపు న్యాయస్థానములను ఏర్పాటు చేయుటకు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిబంధనలు చేయవచ్చును.

248. శాసన నిర్మాణమునకు విశిష్టాధికారములు:- (1) ఉమ్మడి జాబితాలో లేదా రాష్ట్ర జాబితాలో పేర్కొనబడిన ఏ విషయమును గురించైనా ఏదైనా శాసనమును చేయుటకు ²[246ఏ ఆర్టికల్‌కు లోబడి పార్లమెంటు] మాత్రమే అధికారము కలిగి ఉండును.

(2) అట్టి అధికారములో, ఆ రెండు జాబితాలో పేర్కొనబడిన పన్నును విధించుచూ ఏదైనా శాసనము చేయు అధికారము చేరి ఉండవలెను.

249. రాష్ట్ర జాబితాలోని ఏదైనా విషయమును గురించి జాతీయ ప్రయోజనము దృష్ట్యా శాసనములను చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము:- (1) ఈ అధ్యాయములో పైన పేర్కొనిన నిబంధనలలో ఏమున్నప్పటికీనీ, రాష్ట్ర జాబితాలో పేర్కొనబడిన ఏదైనా విషయమును ³[లేదా 246ఏ ఆర్టికల్ క్రింద పొందుపరచబడిన వస్తువుల మరియు సేవల పన్ను] గురించి, జాతీయ ప్రయోజనము దృష్ట్యా పార్లమెంటు శాసనములను చేయుట అవసరమని లేక ఉపయోగకరమని రాజ్య సభకు హాజరై ఓటు చేయు సభ్యులలో మూడింట రెండు వంతులకు తక్కువకాని వారిచే బలపరచబడిన తీర్మానము ద్వారా ప్రకటించినచో, ఆ తీర్మానము అమలులో ఉండగా ఆ విషయమును గురించి యావద్భారత దేశ భూభాగమునకు లేక అందలి ఏదైనా భాగమునకు పార్లమెంటు శాసనములను చేయుట శాసన సమ్మతమై ఉండును.

1. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా, 16.9.2016వ తేదీ నుండి క్రొత్త ఆర్టికల్ 246ఏ చొప్పున చేయబడినది.

2. అదే చట్టపు 3వ సెక్షన్ ద్వారా, "పార్లమెంటు" అను పదమునకు బదులుగా 16.9.2016వ తేదీ నుండి ఉంచబడినది.

3. అదే చట్టపు 4వ సెక్షన్ ద్వారా, 16.9.2016వ తేదీ నుండి చొప్పున చేయబడినది.

(Part XI. - Relations Between The Union And The States)

(2) A resolution passed under clause (1) shall remain in force for such period not exceeding one year as may be specified therein:

Provided that, if and so often as a resolution approving the continuance in force of any such resolution is passed in the manner provided in clause (1), such resolution shall continue in force for a further period of one year from the date on which under this clause it would otherwise have ceased to be in force.

(3) A law made by Parliament which Parliament would not but for the passing of a resolution under clause (1) have been competent to make shall, to the extent of the incompetency, cease to have effect on the expiration of a period of six months after the resolution has ceased to be in force, except as respects things done or omitted to be done before the expiration of the said period.

250. Power of Parliament to legislate with respect to any matter in the State List if a Proclamation of Emergency is in operation:- (1) Notwithstanding anything in this Chapter, Parliament shall, while a Proclamation of Emergency is in operation, have power to make laws for the whole or any part of the territory of India with respect to ¹[goods and services tax provided under article 246A or]any of the matters enumerated in the State List.

(2) A law made by Parliament which Parliament would not but for the issue of a Proclamation of Emergency have been competent to make shall, to the extent of the incompetency, cease to have effect on the expiration of a period of six months after the Proclamation has ceased to operate, except as respects things done or omitted to be done before the expiration of the said period.

1. Inserted by the Constitution (One Hundred First Amendment) Act, 2016, s.5, for the word "Parliament" (w.e.f. 16.9.2016).

(భాగము XI. - కేంద్రమునకు మరియు రాష్ట్రములకు మధ్య సంబంధములు)

(2) క్లాజ్ (1) క్రింద ఆమోదించబడిన తీర్మానము, దానిలో నిర్దిష్టపరచబడు ఒక సంవత్సరమునకు మించనటువంటి, కాలము వరకు అమలులో ఉండవలెను:

అయితే అట్టి తీర్మానము ఇంకనూ అమలులో కొనసాగవలెనని ఆమోదించుచూ, క్లాజ్ (1)లో పొందుపరచబడిన రీతిగా ఒక తీర్మానము ఆమోదించబడినచో, ఇతర విధముగా ఈ క్లాజ్ క్రింద ఆ తీర్మానము అమలులో ఉండుట నిలిచిపోయి ఉండెడి తేదీ నుండి అదనముగా ఒక సంవత్సర కాలము వరకు అది అమలులో కొనసాగును.

(3) క్లాజ్ (1) క్రింద ఆమోదించబడినట్టి ఒక తీర్మానమును పురస్కరించుకొని పార్లమెంటుకు అర్హత లేనటువంటి ఏదైనా శాసనమును పార్లమెంటు చేసిన యెడల, అది అట్టి అనర్హత మేరకు, సదరు కాలము ముగియుటకు ముందు చేసిన లేదా చేయుటను వదిలివేసిన వాటికి సంబంధించి తప్ప, తీర్మానము అమలులో లేకుండా పోయిన తరువాత ఆరు నెలల కాలము ముగిసిన మీదట ఆ శాసనము యొక్క అమలు ఆగిపోవును.

250. అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన అమలులో ఉన్నప్పుడు రాష్ట్ర జాబితాలోని ఏ విషయమునకు సంబంధించిన శాసనములను అయినా చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము:- (1) ఈ అధ్యాయములో ఏమున్నప్పటికీ, అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన అమలులో ఉన్నప్పుడు భారత దేశ భూభాగమునకు అంతటికీ లేక అందలి ఏదైనా భాగమునకు, ¹[246వ ఆర్టికల్ క్రింద పొందుబాటు చేయబడిన వస్తువుల మరియు సేవల పన్నును గురించి లేదా] రాష్ట్ర జాబితాలో పేర్కొనబడిన ఏ విషయము గురించైనా, శాసనము చేయుటకు పార్లమెంటుకు అధికారము కలిగి ఉండును.

(2) అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన జారీ చేయబడినపుడు, అట్టి ప్రకటనను పురస్కరించుకుని పార్లమెంటుకు సమర్థత లేనటువంటి ఏదైనా శాసనమును పార్లమెంటు చేసిన యెడల, అది అట్టి అనమర్థత మేరకు, సదరు కాలావధి ముగియుటకు ముందు చేసిన లేక చేయలేక వదిలివేసిన వాటికి సంబంధించి తప్ప, అట్టి అత్యవసర పరిస్థితి అమలు నిలిచిపోయిన తరువాత ఆరు నెలల కాలము ముగిసిన మీదట ఆ శాసనము యొక్క అమలు ఆగిపోవును.

1. రాజ్యాంగం (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 16.9.2016వ తేదీ నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XI. - Relations Between The Union And The States)

251. Inconsistency between laws made by Parliament under articles 249 and 250 and laws made by the Legislatures of States:- Nothing in articles 249 and 250 shall restrict the power of the Legislature of a State to make any law which under this Constitution it has power to make, but if any provision of a law made by the Legislature of a State is repugnant to any provision of a law made by Parliament which Parliament has under either of the said articles power to make, the law made by Parliament, whether passed before or after the law made by the Legislature of the State, shall prevail, and the law made by the Legislature of the State shall to the extent of the repugnancy, but so long only as the law made by Parliament continues to have effect, be inoperative.

252. Power of Parliament to legislate for two or more States by consent and adoption of such legislation by any other State:- (1) If it appears to the Legislatures of two or more States to be desirable that any of the matters with respect to which Parliament has no power to make laws for the States except as provided in articles 249 and 250 should be regulated in such States by Parliament by law, and if resolutions to that effect are passed by all the Houses of the Legislatures of those States, it shall be lawful for Parliament to pass an act for regulating that matter accordingly, and any Act so passed shall apply to such States and to any other State by which it is adopted afterwards by resolution passed in that behalf by the House or, where there are two Houses, by each of the Houses of the Legislature of that State.

(2) Any Act so passed by Parliament may be amended or repealed by an Act of Parliament passed or adopted in like manner but shall not, as respects any State to which it applies, be amended or repealed by an Act of the Legislature of that State.

253. Legislation for giving effect to international agreements:- Notwithstanding anything in the foregoing provisions of this Chapter, Parliament has power to make any law for the whole or any part of the territory of India for implementing any treaty, agreement or convention with any other country or countries or any decision made at any international conference, association or other body.

(భాగము XI. - కేంద్రమునకు మరియు రాష్ట్రములకు మధ్య సంబంధములు)

251. 249, 250 ఆర్టికల్ల క్రింద పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనములకు మరియు రాష్ట్ర శాసన మండలులచే చేయబడిన శాసనములకు పరస్పర విరుద్ధము:- ఈ రాజ్యాంగం క్రింద ఏదైనా శాసనమును చేయుటకు రాష్ట్ర శాసనమండలికి అధికారము కలిగి ఉన్నటువంటి శాసనము చేయుటకైన రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క అధికారమును 249 మరియు 250వ ఆర్టికల్లలో ఉన్నదేదియు, పరిమితపరచాదు; అయితే రాష్ట్ర శాసనమండలిచే చేయబడిన సదరు శాసనములోని ఏదైనా నిబంధన, సదరు ఆర్టికల్ల క్రింద పార్లమెంటు తనకు గల అధికారమును పురస్కరించుకొని చేసిన శాసనములోని నిబంధనకు పరస్పర విరుద్ధముగా ఉన్నచో, అది రాష్ట్ర శాసనమండలిచే చేయబడిన శాసనమునకు ముందు చేయబడినా లేదా తరువాత చేయబడినా, పార్లమెంటు చేసిన శాసనమే చెల్లుబాటు కలిగి ఉండవలెను మరియు పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము అమలులో ఉండుట కొనసాగునంత కాలము వరకు, అట్లు విరుద్ధముగా ఉన్నంత మేరకు రాష్ట్ర శాసనమండలిచే చేయబడిన శాసనము అమలు కారాదు.

252. రెండు లేక అంతకు మించిన రాష్ట్రములకు వాటి సమ్మతిపై శాసనములను చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము మరియు ఏదైనా ఇతర రాష్ట్రములు అట్టి శాసనములను అనుసరించుట:- (1) 249 మరియు 250 ఆర్టికల్లలో పొందుపరచబడినట్లు తప్ప, ఏ విషయములను గురించి రాష్ట్రముల కొరకు శాసనములను చేయుటకు పార్లమెంటుకు అధికారము లేదో, ఆ విషయములను పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా క్రమబద్ధపరచుట కోరదగినదని రెండు లేక అంతకు మించిన రాష్ట్రముల శాసన మండలులకు తోచినచో, మరియు దాని నిమిత్తము ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలుల సభలచే తీర్మానములు ఆమోదించబడినచో, తదనుసారముగా పార్లమెంటు ఆ విషయమును క్రమబద్ధపరచుటకు చట్టమును చేయుట శాసనసమ్మతమై ఉండును, మరియు అట్లు చేయబడిన ఏదైనా చట్టము అట్టి రాష్ట్రములకు వర్తించవలెను మరియు ఏదైనా ఇతర రాష్ట్రము, దాని శాసనసభచే లేక దానికి రెండు సభలున్నచో ఆ శాసన మండలి యొక్క ఉభయ సభలచే ఆ విషయములో ఆమోదించబడిన తీర్మానము ద్వారా ఆ చట్టమును అనుసరించవలెనని అంగీకరించిన మీదట ఆ చట్టము అట్టి ఇతర రాష్ట్రములకు కూడా వర్తించును.

(2) పార్లమెంటుచే అట్లు చేయబడిన ఏదైనా చట్టమును, అదే విధముగా చేయబడిన లేక అంగీకరించబడిన పార్లమెంటు యొక్క చట్టము ద్వారా సవరించవచ్చును లేక రద్దు చేయవచ్చును; అయితే ఆ చట్టమును వర్తింప చేసుకున్న ఏదైనా రాష్ట్రము, దానిని తన రాష్ట్ర చట్టము ద్వారా సవరించరాదు లేదా రద్దు చేయరాదు.

253. అంతర్జాతీయ ఒప్పందములను అమలుపరచుటకు శాసనములను చేయుట:- ఈ అధ్యాయములోని పైన చెప్పబడిన నిబంధనలలో ఏమున్నప్పటికీ, ఏదైనా ఇతర దేశము లేక దేశములతో చేసుకున్న సంధిని, ఒప్పందమును లేక ఏదైనా దేశము లేక దేశములలో అంతర్జాతీయ ఒప్పందం లేక ఏదైనా అంతర్జాతీయ సభ, అసోసియేషను లేక ఇతర సంస్థలతో తీసుకొనిన ఏదైనా నిర్ణయమును అమలుపరచుటకై భారతదేశ భూభాగము అంతటికీ లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగమునకు ఏదైనా శాసనమును చేయుటకు పార్లమెంటు అధికారమును కలిగి ఉండును.

(Part XI. - Relations Between The Union And The States)

254. Inconsistency between laws made by Parliament and laws made by the Legislatures of States:- (1) If any provision of a law made by the Legislature of a State is repugnant to any provision of a law made by Parliament which Parliament is competent to enact, or to any provision of an existing law with respect to one of the matters enumerated in the Concurrent List, then, subject to the provisions of clause (2), the law made by Parliament, whether passed before or after the law made by the Legislature of such State, or, as the case may be, the existing law, shall prevail and the law made by the Legislature of the State shall, to the extent of the repugnancy, be void.

(2) Where a law made by the Legislature of a State ¹[***] with respect to one of the matters enumerated in the Concurrent List contains any provision repugnant to the provisions of an earlier law made by Parliament or an existing law with respect to that matter, then, the law so made by the Legislature of such State shall, if it has been reserved for the consideration of the President and has received his assent, prevail in that State:

Provided that nothing in this clause shall prevent Parliament from enacting at any time any law with respect to the same matter including a law adding to, amending, varying or repealing the law so made by the Legislature of the State.

255. Requirements as to recommendations and previous sanctions to be regarded as matters of procedure only:- No Act of Parliament or of the Legislature of a State ¹[***], and no provision in any such Act, shall be invalid by reason only that some recommendation or previous sanction required by this Constitution was not given, if assent to that Act was given—

- (a) where the recommendation required was that of the Governor, either by the Governor or by the President;
- (b) where the recommendation required was that of the Rajpramukh, either by the Rajpramukh or by the President;
- (c) where the recommendation or previous sanction required was that of the President, by the President.

1. The words and letters “specified in Part A and Part B of the First Schedule” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

(భాగము XI. - కేంద్రమునకు మరియు రాష్ట్రములకు మధ్య సంబంధములు)

254. పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనములకు మరియు రాష్ట్ర శాసన మండలులచే చేయబడిన శాసనములకు మధ్య విరుద్ధత:- (1) ఏదైనా రాష్ట్ర శాసన మండలిచే చేయబడిన శాసనము యొక్క ఏదైనా నిబంధన, పార్లమెంటు శాసనము చేయుటకు సమర్థత కలిగి ఉండి చేసిన శాసనము యొక్క ఏదైనా నిబంధనకు లేక ఉమ్మడి జాబితాలో పేర్కొనబడిన విషయములలో ఒకదానికి సంబంధించి ప్రస్తుతమున్న శాసనము యొక్క ఏదైనా నిబంధనకు పరస్పర విరుద్ధముగా ఉన్నచో, అప్పుడు, రాష్ట్ర శాసన మండలిచే చేయబడిన శాసనమునకు ముందు చేయబడినదైనా లేదా తరువాత చేయబడినదైనా కూడా క్లాజ్ (2) యొక్క నిబంధనలకు లోబడి పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనమే లేక సందర్భానుసారముగ ప్రస్తుతమున్న శాసనమే చెల్లుబాటు కలిగి ఉండును మరియు అట్లు విరుద్ధముగ ఉన్నంతవరకు, రాష్ట్ర శాసనమండలిచే చేయబడిన శాసనము చెల్లనిదగును.

(2) ఉమ్మడి జాబితాలో పేర్కొనబడిన విషయములలో ఒక దానికి సంబంధించి ¹[***] ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలిచే చేయబడిన శాసనము, ఆ విషయమునకు సంబంధించి అంతకు ముందే పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము యొక్క లేక అస్తిత్వములో ఉన్న శాసనము యొక్క నిబంధనలకు విరుద్ధమైన ఏదైనా నిబంధనను కలిగి ఉన్నప్పుడు, దానిపై రాష్ట్రపతి పరిశీలనకు ప్రత్యేకింపబడి ఆయన అనుమతిని పొందినచో, ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలిచే అట్లు చేయబడిన శాసనము, రాష్ట్రములో చెల్లుబాటు కలిగి ఉండును:

అయితే ఈ క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు రాష్ట్ర శాసనమండలిచే అట్లు చేయబడిన శాసనమునకు అదే విధమైన విషయమునకు సంబంధించిన ఏదైనా చేర్పును, సవరణను, మార్పును చేయుట, లేక దానిని రద్దు చేయునట్టి శాసనముతో సహా, ఏ సమయములోనైనా పార్లమెంటు ఏదైనా శాసనమును చేయుటను నివారించదు.

255. సిఫారసులు మరియు ముందస్తు అనుమతిని గురించిన ఆవశ్యకతలను, ప్రక్రియకు సంబంధించిన విషయములుగా మాత్రమే పరిగణించబడుట:- పార్లమెంటు లేక ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి ¹[***] యొక్క ఏదైనా చట్టము మరియు అట్టి చట్టములోని ఏదైనా నిబంధన, ఆ చట్టమును

(ఎ) కోరబడిన సిఫారసు గవర్నరుడైన యెడల, గవర్నరుచే, లేక రాష్ట్రపతిచే అనుమతించబడినచో;

(బి) కోరబడిన సిఫారసు రాజప్రముఖునిదై, రాజ ప్రముఖునిచే, లేక రాష్ట్రపతిచే అనుమతించబడినచో;

(సి) కోరబడిన సిఫారసు లేక పూర్వ మంజూరీ రాష్ట్రపతిది అయిన యెడల, రాష్ట్రపతిచే అనుమతించబడినచో;

ఈ రాజ్యాంగం క్రింద అవసరమైన ఏదైనా సిఫారసు లేక పూర్వమోదం లేదను కారణమునుబట్టి చెల్లనిది కారాదు.

1. రాజ్యాంగ (విడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-ఏ లేక భాగము-బీలో నిర్దిష్టపరచబడిన” అను పదములు మరియు అక్షరములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.

(Part XI. - Relations Between The Union And The States)

CHAPTER - II. - ADMINISTRATIVE RELATIONS

General

256. Obligation of States and the Union:- The executive power of every State shall be so exercised as to ensure compliance with the laws made by Parliament and any existing laws which apply in that State, and the executive power of the Union shall extend to the giving of such directions to a State as may appear to the Government of India to be necessary for that purpose.

257. Control of the Union over States in certain cases:- (1) The executive power of every State shall be so exercised as not to impede or prejudice the exercise of the executive power of the Union, and the executive power of the Union shall extend to the giving of such directions to a State as may appear to the Government of India to be necessary for that purpose.

(2) The executive power of the Union shall also extend to the giving of directions to a State as to the construction and maintenance of means of communication declared in the direction to be of national or military importance:

Provided that nothing in this clause shall be taken as restricting the power of Parliament to declare highways or waterways to be national highways or national waterways or the power of the Union with respect to the highways or waterways so declared or the power of the Union to construct and maintain means of communication as part of its functions with respect to naval, military and air force works.

(3) The executive power of the Union shall also extend to the giving of directions to a State as to the measures to be taken for the protection of the railways within the State.

(4) Where in carrying out any direction given to a State under clause (2) as to the construction or maintenance of any means of communication or under clause (3) as to the measures to be taken for the protection of any railway, costs have been incurred in excess of those which would have been incurred in the discharge of the normal duties of the State if such direction had not been given, there shall be paid by the Government of India to the State such sum as may be agreed, or, in default of agreement, as may be determined by an arbitrator appointed by the Chief Justice of India, in respect of the extra costs so incurred by the State.

(భాగము XI. - కేంద్రమునకు మరియు రాష్ట్రములకు మధ్య సంబంధములు)

అధ్యాయము - II - పరిపాలనా సంబంధములు

సాధారణ విషయములు

256. రాష్ట్రముల మరియు కేంద్రము యొక్క బాధ్యత:- పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనముల మరియు రాష్ట్రమునకు వర్తించు ప్రస్తుతమున్న శాసనములను కట్టుదిట్టముగా అమలు జరిపించుటకు ప్రతి రాష్ట్రము తన కార్యనిర్వహణాధికారమును వినియోగించవలెను మరియు ఈ ప్రయోజనము కొరకు భారత ప్రభుత్వము తనకు అవసరమని తోచునట్టి ఆదేశములను ఒక రాష్ట్రమునకు ఇచ్చుట కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములో చేరి ఉండును.

257. నిర్ణీతమైన సందర్భములలో రాష్ట్రములపై కేంద్రము యొక్క నియంత్రణ:- (1) కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారపు వినియోగమును ఆటంకపరచునట్లుగా లేక దానికి ప్రతికూల అభిప్రాయం కలుగనట్లుగా ప్రతి రాష్ట్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారము వినియోగించబడరాదు మరియు అందుకొరకు భారత ప్రభుత్వమునకు అవసరమని తోచు ఆదేశములను రాష్ట్రమునకు ఇచ్చుట కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములో చేరి ఉండును.

(2) జాతీయ లేక సైనిక ప్రాముఖ్యముగలవిగా ప్రకటించబడిన రవాణా మార్గముల యొక్క నిర్మాణము మరియు నిర్వహణకు సంబంధించి ఏదైనా రాష్ట్రమునకు ఆదేశములనిచ్చుట కూడా కేంద్రము యొక్క కార్య నిర్వహణాధికారములో చేరి ఉండును:

అయితే ఏదైనా రహదారులను లేక జలమార్గములను జాతీయ రహదారులు లేక జాతీయ జలమార్గములుగా ప్రకటించుటకై పార్లమెంటుకుగల అధికారమును లేదా అట్లు ప్రకటించబడిన రహదారి లేక జలమార్గముల విషయములో కేంద్రమునకు గల అధికారమును లేదా నౌకా, సైనిక మరియు వైమానిక దళములకు సంబంధించిన నిర్మాణముల విషయమున తన కర్తవ్యములలోని భాగముగ సంబంధించి రవాణా సాధనముల నిర్మాణము మరియు నిర్వహణ కేంద్రమునకు గల అధికారమును ఈ క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు పరిమితపరచునట్లు భావించరాదు.

(3) ఏదైనా రాష్ట్రములోని రైలు మార్గముల రక్షణ కొరకు తీసుకొనవలసిన చర్యలను గురించి ఆ రాష్ట్రమునకు ఆదేశములనిచ్చుట కూడా కేంద్రం యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములో చేరి ఉండును.

(4) ఏదైనా సమాచార వ్యవస్థ యొక్క నిర్మాణము లేక నిర్వహణ గురించి క్లాజ్ (2) క్రింద లేదా ఏదైనా రైలు మార్గము యొక్క రక్షణకై తీసుకొనవలసిన చర్యలను గురించి క్లాజ్ (3) క్రింద రాష్ట్రమునకు ఇవ్వదగిన ఏదైనా ఆదేశమును నెరవేర్చుటలో ఎటువంటి ఆదేశమును ఇవ్వనపుడు, రాష్ట్రము యొక్క మామూలు విధులు నిర్వహించుటకు అగు ఖర్చులకంటె ఎక్కువ ఖర్చులు అయినచో, రాష్ట్రమునకు అట్లు అయిన అదనపు ఖర్చులకుగాను, ఒప్పందము చేసికొనిన మొత్తమును లేక అట్టి ఒప్పందములో లోపమున్నపుడు, భారతేదశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి నియమించిన మధ్యవర్తి నిర్ధారణ చేయు మొత్తమును భారత ప్రభుత్వము ఆ రాష్ట్రమునకు చెల్లించవలెను.

(Part XI. - Relations Between The Union And The States)

¹[257A. Assistance to States by deployment of armed forces or other forces of the Union.]- Omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s. 33 (w.e.f. 20.6.1979).

258. Power of the Union to confer powers, etc., on States in certain cases:-

(1) Notwithstanding anything in this Constitution, the President may, with the consent of the Government of a State, entrust either conditionally or unconditionally to that Government or to its officers functions in relation to any matter to which the executive power of the Union extends.

(2) A law made by Parliament which applies in any State may, notwithstanding that it relates to a matter with respect to which the Legislature of the State has no power to make laws, confer powers and impose duties, or authorise the conferring of powers and the imposition of duties, upon the State or officers and authorities thereof.

(3) Where by virtue of this article powers and duties have been conferred or imposed upon a State or officers or authorities thereof, there shall be paid by the Government of India to the State such sum as may be agreed, or, in default of agreement, as may be determined by an arbitrator appointed by the Chief Justice of India, in respect of any extra costs of administration incurred by the State in connection with the exercise of those powers and duties.

²[258A. Power of the States to entrust functions to the Union:- Notwithstanding anything in this Constitution, the Governor of a State may, with the consent of the Government of India, entrust either conditionally or unconditionally to that Government or to its officers functions in relation to any matter to which the executive power of the State extends.]

259. [Armed Forces in States in Part B of the First Schedule.]- Omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s. 29 and Sch.(w.e.f. 1-11-1956).

260. Jurisdiction of the Union in relation to territories outside India:- The Government of India may by agreement with the Government of any territory not being part of the territory of India undertake any executive, legislative or judicial functions vested in the Government of such territory, but every such agreement shall be subject to, and governed by, any law relating to the exercise of foreign jurisdiction for the time being in force.

1. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.43 (w.e.f. 3.1.1977).

2. Inserted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.18 (w.e.f. 1.11.1956).

(భాగము XI. - కేంద్రమునకు మరియు రాష్ట్రములకు మధ్య సంబంధములు)

¹257ఏ. [కేంద్రము యొక్క సాయుధ బలగములు లేక ఇతర బలగముల మోహరింపు ద్వారా రాష్ట్రములకు సహకారము].:- రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 33వ సెక్షన్ ద్వారా 20.06.1979 నుండి వదిలివేయబడినది.

258. నిర్ణీతమైన సందర్భములలో రాష్ట్రములకు అధికారములు మున్నగు వాటిని ఇచ్చుటకు కేంద్రమునకు గల అధికారము:- (1) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ, రాష్ట్రపతి, ఒక రాష్ట్ర ప్రభుత్వము యొక్క సమ్మతితో, ఆ ప్రభుత్వమునకు లేక దాని అధికారులకు, కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములో చేరిన ఏదైనా విషయమునకు సంబంధించిన ఏదైనా కర్తవ్యములను పరతులతో లేదా బేషరతుగా అప్పగించవచ్చును.

(2) పార్లమెంటుచే చేయబడి ఏదైనా రాష్ట్రములో వర్తించు శాసనము, ఆ రాష్ట్ర శాసన మండలికి శాసనములను చేయు అధికారములేనటువంటి ఏదైనా విషయమునకు సంబంధించినదైనప్పటికీ, దానిని ఆ రాష్ట్రమునకు లేక దాని అధికార సంస్థలకు, అధికారులకు అధికారములను ఈయవచ్చును, వారిపై కర్తవ్యములను విధించవచ్చును లేక అధికారములు ఇచ్చుటకు మరియు కర్తవ్యములను విధించుటకు అధికారమీయవచ్చును.

(3) ఈ ఆర్టికల్ రీత్యా ఒక రాష్ట్రమునకు లేక దాని అధికారులకు లేక అధికార సంస్థలకు అధికారములు ఇచ్చిన యెడల లేక వారిపై విధులను విధింపబడిన యెడల, ఆ అధికారములను వినియోగించుటలో లేక కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుటలో అయిన అదనపు పరిపాలన ఖర్చులకుగాను, ఒప్పందము చేసికొనిన మొత్తమును లేదా ఒప్పందములో లోపమున్నపుడు, భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి నియమించిన మధ్యవర్తి నిర్ధారణ చేయు మొత్తమును భారత ప్రభుత్వము ఆ రాష్ట్రమునకు చెల్లించవలెను.

²[258ఏ. కేంద్రమునకు కర్తవ్యములను అప్పగించుటకు రాష్ట్రములకు గల అధికారములు:- ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ, రాష్ట్ర గవర్నరు భారత ప్రభుత్వము యొక్క సమ్మతితో, ఆ ప్రభుత్వమునకు లేక దాని యొక్క అధికారులకు రాష్ట్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములో చేరిన ఏదైనా విషయమునకు సంబంధించిన కర్తవ్యములను పరతులతో లేక బేషరతుగా అప్పగించవచ్చును.]

259. [ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము (బీ)లోని రాష్ట్రముల సాయుధ బలగములు]:- రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956లోని 29వ సెక్షన్ మరియు ఆర్టికల్ ద్వారా వదిలి వేయబడినది.

260. భారతదేశము వెలుపలి భూభాగములకు సంబంధించి కేంద్రము యొక్క అధికార పరిధి:- భారత ప్రభుత్వము, భారత భూభాగములో భాగమై ఉండని ఏదైనా దేశము యొక్క ప్రభుత్వముతో చేసుకొనిన ఒప్పందము ద్వారా అట్టి దేశము యొక్క ప్రభుత్వమునందు ఉండు ఏదైనా కార్య నిర్వాహక, శాసన నిర్మాణ, లేక న్యాయపరమైన కర్తవ్యములను చేపట్టవచ్చును, అయితే అట్టి ప్రతీ ఒప్పందము విదేశీ అధికార పరిధి వినియోగమునకు సంబంధించి ఆ సమయమున అమలులోనున్న ఏదైనా శాసనమునకు లోబడి దానిచే నిర్వహించబడవలెను.

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 43వ సెక్షన్ ద్వారా 03.01.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 18వ సెక్షన్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XI. - Relations Between The Union And The States)

261. Public acts, records and judicial proceedings:- (1) Full faith and credit shall be given throughout the territory of India to public acts, records and judicial proceedings of the Union and of every State.

(2) The manner in which and the conditions under which the acts, records and proceedings referred to in clause (1) shall be proved and the effect thereof determined shall be as provided by law made by Parliament.

(3) Final judgments or orders delivered or passed by civil courts in any part of the territory of India shall be capable of execution anywhere within that territory according to law.

Disputes relating to Waters

262. Adjudication of disputes relating to waters of inter-State rivers or river valleys:-

(1) Parliament may by law provide for the adjudication of any dispute or complaint with respect to the use, distribution or control of the waters of, or in, any inter-State river or river valley.

(2) Notwithstanding anything in this Constitution, Parliament may by law provide that neither the Supreme Court nor any other court shall exercise jurisdiction in respect of any such dispute or complaint as is referred to in clause (1).

Co-ordination between States

263. Provisions with respect to an inter-State Council:- If at any time it appears to the President that the public interests would be served by the establishment of a Council charged with the duty of—

- (a) inquiring into and advising upon disputes which may have arisen between States;
- (b) investigating and discussing subjects in which some or all of the States, or the Union and one or more of the States, have a common interest; or
- (c) making recommendations upon any such subject and, in particular, recommendations for the better co-ordination of policy and action with respect to that subject,

it shall be lawful for the President by order to establish such a Council, and to define the nature of the duties to be performed by it and its organisation and procedure.

(భాగము XI. - కేంద్రమునకు మరియు రాష్ట్రములకు మధ్య సంబంధములు)

261. ప్రభుత్వ చట్టములు, రికార్డులు మరియు న్యాయపరమైన కార్యవ్యవహారములు:- (1) కేంద్ర మరియు ప్రతీ రాష్ట్రము యొక్క ప్రభుత్వ చట్టములు, రికార్డులు మరియు న్యాయపరమైన కార్య వ్యవహారములకు భారత భూభాగముంతటా సంపూర్ణమైన విశ్వాసమును మరియు నమ్మకమును చూపవలెను.

(2) క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించబడిన చట్టములు, రికార్డులు మరియు కార్య వ్యవహారములను ఋజువు పరచునట్టి రీతి మరియు షరతులు మరియు వాటి యొక్క ప్రభావము పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా పొందుపరచినట్లుగా నిర్ధారించవలెను.

(3) భారత భూభాగములోని ఏ భాగములోనై ఉన్న సివిల్ న్యాయస్థానములచే ఇవ్వబడిన లేక పాస్ చేయబడిన అంతిమ తీర్పులు లేక ఉత్తరువులు ఆ భూభాగములోని ఎటువంటి శాసనమునైనా అనుసరించి అమలుపరచదగి ఉండవలెను.

జల సంబంధ వివాదములు

262. అంతర్ రాష్ట్ర నదీ జలాలు లేదా నదీ లోయల జలాలకు సంబంధించిన వివాదముల న్యాయ నిర్ణయము:-

(1) ఏదైనా అంతర్ రాష్ట్ర నదుల లేక నదీ జలముల లేక నదీలోయల లేక నదీలోయలోని జలముల ఉపయోగము, పంపిణీ లేక నియంత్రణకు సంబంధించిన ఏదైనా వివాదము లేక ఫిర్యాదు యొక్క న్యాయ నిర్ణయము కొరకు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా పొందుపరచవచ్చును.

(2) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ, క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశింపబడినట్టి వివాదము లేక ఫిర్యాదునకు సంబంధించి సర్వోన్నత న్యాయస్థానము లేదా ఏదైనా ఇతర న్యాయస్థానము అధికార పరిధిని వినియోగించరాదని పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిబంధన చేయవచ్చును.

రాష్ట్రముల మధ్య సమన్వయము

263. అంతర్ రాష్ట్ర మండలిని గురించిన నిబంధనలు:- రాష్ట్రపతి ఎప్పుడైనను,-

(ఎ) రాష్ట్రముల మధ్య ఉత్పన్నమగు వివాదములను విచారించుటకు మరియు వాటిని గురించి సలహాలనిచ్చుటకు;

(బి) కొన్ని రాష్ట్రములు లేక అన్ని రాష్ట్రములు, లేక కేంద్రము మరియు ఒకటి లేక అంతకు మించిన రాష్ట్రములు, ఉమ్మడి ప్రయోజనము కలిగి ఉన్న విషయములను దర్శిస్తూ చేయుటకు మరియు చర్చించుటకు; లేక

(సి) ఏదైనా అట్టి విషయముపై సిఫారసులను చేయుటకు, ప్రత్యేకించి ఆ విషయమునకు సంబంధించిన విధానములను, చర్యలను మెరుగైన సమన్వయము కొరకు సిఫారసులను చేయుటకు, ఒక మండలిని ఏర్పాటు చేసి దానికి విధులను అప్పగించుట వలన ప్రజా ప్రయోజనం చేకూరగలదని తోచినచో, రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా అట్టి మండలిని ఏర్పాటు చేయుట మరియు దానిచే నిర్వహించబడు విధుల స్వభావమును, దాని నిర్మాణము మరియు ప్రక్రియను నిర్వచించుట శాసన సమ్మతమై ఉండును.

PART- XII
FINANCE, PROPERTY, CONTRACTS AND SUITS

CHAPTER - I. - FINANCE

General

¹[**264. Interpretation:-** In this Part, “Finance Commission” means a Finance Commission constituted under article 280.]

265. Taxes not to be imposed save by authority of law:- No tax shall be levied or collected except by authority of law.

266. Consolidated Funds and public accounts of India and of the States:- (1) Subject to the provisions of article 267 and to the provisions of this Chapter with respect to the assignment of the whole or part of the net proceeds of certain taxes and duties to States, all revenues received by the Government of India, all loans raised by that Government by the issue of treasury bills, loans or ways and means advances and all moneys received by that Government in repayment of loans shall form one consolidated fund to be entitled “the Consolidated Fund of India”, and all revenues received by the Government of a State, all loans raised by that Government by the issue of treasury bills, loans or ways and means advances and all moneys received by that Government in repayment of loans shall form one consolidated fund to be entitled “the Consolidated Fund of the State”.

(2) All other public moneys received by or on behalf of the Government of India or the Government of a State shall be credited to the public account of India or the public account of the State, as the case may be.

(3) No moneys out of the Consolidated Fund of India or the Consolidated Fund of a State shall be appropriated except in accordance with law and for the purposes and in the manner provided in this Constitution.

267. Contingency Fund:- (1) Parliament may by law establish a Contingency Fund in the nature of an imprest to be entitled “the Contingency Fund of India” into which shall be paid from time to time such sums as may be determined by such law, and the said Fund shall be placed at the disposal of the President to enable advances to be made by him out of such Fund for the purposes of meeting unforeseen expenditure pending authorisation of such expenditure by Parliament by law under article 115 or article 116.

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

భాగము - XII

ఆర్థిక అంశాలు, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు

అధ్యాయము - 1 - ఆర్థిక అంశాలు

సాధారణ విషయములు

¹[264. అర్థ వివరణ:- ఈ భాగములో “ఆర్థిక సంఘము” అనగా 280వ ఆర్టికల్ క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన ఆర్థిక సంఘము అని అర్థము.]

265. శాసనాధికారమును అనుసరించి తప్ప పన్నులు విధించకుండుట:- శాసనాధికారమును అనుసరించి తప్ప ఎటువంటి పన్నును విధించరాదు, లేక పన్నులు చేయరాదు.

266. భారతదేశము యొక్క మరియు రాష్ట్రముల యొక్క సంచిత నిధులు మరియు పబ్లిక్ ఖాతాలు:-

(1) 267వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలకు మరియు నిర్ణీతమైన పన్నుల మరియు సుంకముల నికర రాబడులను పూర్తిగా లేక దానిలో కొంత భాగమును రాష్ట్రములకు కేటాయించుట గురించిన ఈ అధ్యాయములోని నిబంధనలకు లోబడి, భారత ప్రభుత్వము పొందిన అన్ని రాబడులు మరియు ఖజానా బిల్లులు, ఋణములు, లేక అవసరానికైన అడ్వాన్సులు జారీ చేయడం ద్వారా ఆ ప్రభుత్వము సేకరించిన డబ్బు మరియు ఆ ఋణముల చెల్లింపు క్రింద ఆ ప్రభుత్వము పొందిన డబ్బులన్నియు “భారత సంచిత నిధి”, అనబడు ఒక సంచిత నిధిగా రూపొందవలెను మరియు ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వము పొందిన అన్ని రాబడులు మరియు ఖజానా బిల్లులు, ఋణములు లేక అవసరమైన అడ్వాన్సుల జారీ ద్వారా ఆ ప్రభుత్వము సేకరించిన డబ్బు మరియు ఆ ఋణముల చెల్లింపు క్రింద ప్రభుత్వము పొందిన డబ్బులన్నియు “రాష్ట్ర సంచిత నిధి” అనబడు ఒక సంచిత నిధిగా రూపొందవలెను.

(2) భారత ప్రభుత్వముచే లేక దాని తరపున లేదా రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే లేదా దాని తరపున పొందబడిన ఇతర పబ్లిక్ ధనములన్నింటినీ, భారత ప్రభుత్వము యొక్క పబ్లిక్ ఖాతాకు లేక సందర్భానుసారముగ ఆ రాష్ట్రము యొక్క ప్రభుత్వ ఖాతాకు జమకట్టవలెను.

(3) ఈ రాజ్యాంగంలో పొందుపరచబడిన రీతిలో శాసనముననుసరించి తప్ప, భారతదేశ సంచిత నిధి నుండి లేదా ఒక రాష్ట్రము యొక్క సంచిత నిధి నుండి ఎటువంటి డబ్బునైనా వినియోగము చేయరాదు.

267. ఆకస్మిక ఖర్చుల నిధి:- (1) పార్లమెంటు, శాసనము ద్వారా, ముందస్తు (ఇంప్రెస్ట్) స్వభావము కలిగిన “భారత ఆకస్మిక ఖర్చుల నిధి” అనబడు ఒక ఆకస్మిక ఖర్చుల నిధిని ఏర్పాటు చేయవచ్చును మరియు అట్టి శాసనము ద్వారా ఆయా సమయములందు నిర్ధారణ చేయబడు డబ్బులను ఆ నిధికి చెల్లించవలెను మరియు ముందుగా ఊహించని వ్యయమును భరించుటకై, 115వ లేక 116వ ఆర్టికల్ క్రింద పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా అధికారమిచ్చుటకు ముందు రాష్ట్రపతిచే అట్టి ఆకస్మిక ఖర్చుల నిధి నుండి అడ్వాన్సులు ఇచ్చుటకు వీలగునట్లు ఆ నిధిని ఆయన అధీనములో ఉంచవలెను.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా 264వ ఆర్టికల్‌నకు బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

(2) The Legislature of a State may by law establish a Contingency Fund in the nature of an imprest to be entitled “the Contingency Fund of the State” into which shall be paid from time to time such sums as may be determined by such law, and the said Fund shall be placed at the disposal of the Governor ¹[***] of the State to enable advances to be made by him out of such Fund for the purposes of meeting unforeseen expenditure pending authorisation of such expenditure by the Legislature of the State by law under article 205 or article 206.

Distribution of Revenues between the Union and the States

268. Duties levied by the Union but collected and appropriated by the States:- (1) Such stamp duties ²[***] as are mentioned in the Union List shall be levied by the Government of India but shall be collected—

(a) in the case where such duties are leviable within any ³[Union territory], by the Government of India, and

(b) in other cases, by the States within which such duties are respectively leviable.

(2) The proceeds in any financial year of any such duty leviable within any State shall not form part of the Consolidated Fund of India, but shall be assigned to that State.

⁴[**268A. Service tax levied by Union and collected and appropriated by the Union and the State.**]- Omitted by the constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.7 (w.e.f. 16-9-2016).

1. The words “or Rajpramukh” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

2. The words “and such duties of excise on medicinal and toilet preparations” omitted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.6 (w.e.f. 16.9.2016).

3. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule, for “State specified in Part C of the First Schedule” (w.e.f. 1.11.1956).

4. Article 268A was inserted by the Constitution (Eighty-eighth Amendment) Act, 2003, s.2 (not enforced) and Omitted by the constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.7 (w.e.f. 16.9.2016).

(భాగము XII. – ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

(2) రాష్ట్ర శాసనమండలి, శాసనము ద్వారా, ముందస్తుగా తీసుకొనే డబ్బు (ఇంప్రెస్ట్) స్వభావము కలిగి “రాష్ట్ర ఆకస్మిక ఖర్చుల నిధి” అనబడు ఒక ఆకస్మిక ఖర్చుల నిధిని ఏర్పాటు చేయవచ్చును మరియు అట్టి శాసనము ద్వారా ఆయా సమయములందు నిర్ధారణ చేయబడు డబ్బును ఆ నిధికి చెల్లించవలెను మరియు ముందుగా ఊహించని వ్యయమును భరించుటకై, 205 లేక 206వ ఆర్టికల్ క్రింద ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలి శాసనము ద్వారా అధికారమిచ్చుటకు ముందు ఆ రాష్ట్ర గవర్నరు ¹[***]చే ఆకస్మిక ఖర్చుల నిధి నుండి అడ్వాన్సులు ఇచ్చుటకు వీలగునట్లు, ఆ నిధిని ఆయన అధీనములో ఉంచవలెను.

కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల మధ్య రాబడుల (రెవిన్యూల) పంపిణీ

268. కేంద్రముచే విధింపబడి, రాష్ట్రములచే వసూలు చేయబడి మరియు వినియోగించబడు సుంకములు:—

(1) కేంద్ర జాబితాలో పేర్కొనబడినట్టి స్థాంపు సుంకములు, ²[***] భారత ప్రభుత్వముచే విధించబడవలెను. కాని అవి,—

(ఎ) ఏదైనా సుంకములు ³[కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము]లో విధించదగినవైన యెడల, భారత ప్రభుత్వముచే వసూలు చేయబడవలెను, మరియు

(బి) ఇతర సందర్భములలో, ఏయే రాష్ట్రములలో విధించబడదగి ఉండునో ఆయా రాష్ట్రములచే వసూలు చేయబడవలెను.

(2) ఏదైనా రాష్ట్రము లోపల విధించదగునట్టి సుంకము నుండి ఏదైనా ఆర్థిక సంవత్సరమునందు చేకూరిన రాబడులు భారతదేశ సంచిత నిధిలో చేరి ఉండరాదు మరియు దానిని ఆ రాష్ట్రమునకే కేటాయించవలెను.

⁴[268ఏ. సేవల పన్ను కేంద్రముచే విధించబడి మరియు వసూలు చేయబడి, కేంద్రము మరియు రాష్ట్రములచే వినియోగము చేయబడుట]:— రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా 16.09.2016 నుండి వదిలివేయబడినది.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “లేక రాజప్రముఖ్” అను పదములు వదిలివేయబడినది.
2. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా, 16.9.2016వ తేదీ నుండి “మరియు అట్టి ఔషధీయ మరియు ప్రసాదన ద్రవ్యములపైన ఎక్సైజు సుంకములు” అను పదములు వదిలివేయబడినవి.
3. అదే చట్టము ద్వారా “ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-సీ లో నిర్దేశించబడిన రాజ్యము” అను పదములకు బదులు 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినవి.
4. రాజ్యాంగ (ఎనభై ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది. (ఇది ఇప్పటి వరకు అమలులోనికి రాలేదు, తేదీ తరువాత అధిసూచించబడును). 268ఏ ఆర్టికల్, రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా 16.9.2016 నుండి వదిలివేయబడినది.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

269. Taxes levied and collected by the Union but assigned to the States:- ¹[(1) Taxes on the sale or purchase of goods and taxes on the consignment of goods ²[except as provided in article 269A] shall be levied and collected by the Government of India but shall be assigned and shall be deemed to have been assigned to the States on or after the 1st day of April, 1996 in the manner provided in clause (2).

Explanation:- For the purposes of this clause,—

(a) the expression “taxes on the sale or purchase of goods” shall mean taxes on sale or purchase of goods other than newspapers, where such sale or purchase takes place in the course of inter-State trade or commerce;

(b) the expression “taxes on the consignment of goods” shall mean taxes on the consignment of goods (whether the consignment is to the person making it or to any other person), where such consignment takes place in the course of inter-State trade or commerce.

(2) The net proceeds in any financial year of any such tax, except in so far as those proceeds represent proceeds attributable to Union territories, shall not form part of the Consolidated Fund of India, but shall be assigned to the States within which that tax is leviable in that year, and shall be distributed among those States in accordance with such principles of distribution as may be formulated by Parliament by law.]

³[(3) Parliament may by law formulate principles for determining when a ⁴[sale or purchase of, or consignment of, goods] takes place in the course of inter-State trade or commerce.]

⁵[**269A. Levy and collection of goods and services tax in course of inter-State trade or commerce:-** (1) Goods and services tax on supplies in the course of inter-State trade or commerce shall be levied and collected by the Government of India and such tax shall be apportioned between the Union and the States in the manner as may be provided by Parliament by law on the recommendations of the Goods and Services Tax Council.

1. Substituted by the Constitution (Eightieth Amendment) Act, 2000, s.2, for clause (1) and (2) (w.e.f. 9.6.2000).

2. Inserted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.8 (w.e.f. 9.6.2000).

3. Inserted by the Constitution (Sixth Amendment) Act, 1956, s.3 (w.e.f. 11.9.1956).

4. Substituted by the Constitution (Forty-sixth Amendment) Act, 1982, s.2, for “sale or purchase of good” (w.e.f.2.2.1983).

5. Inserted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.9 (w.e.f. 16.9.2016).

(భాగము XII. - ఆర్థికము, ఆస్తీ, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

269. కేంద్రముచే విధించబడి మరియు వసూలు చేయబడి, రాష్ట్రములకు కేటాయించబడు పన్నులు:- ¹[(1) వస్తువుల అమ్మకము లేదా కొనుగోలుపై పన్నులు మరియు ²[269ఏ ఆర్థికలోలో పొందుపరచినవి తప్ప,] వస్తువుల రవాణాపై (కనెస్మెంట్) పన్నులు భారత ప్రభుత్వముచే విధించబడి వసూలు చేయబడవలెను. కాని అవి క్లాజ్ (2)లో పొందుపరచబడిన రీతిగా రాష్ట్రములకు కేటాయించవలెను మరియు 1996, ఏప్రిల్ 1వ తేదీన లేక తరువాత రాష్ట్రములకు కేటాయించబడినట్లుగా భావింపవలెను.

విశదీకరణ:- ఈ క్లాజ్ నిమిత్తము,-

(ఎ) “వస్తువుల అమ్మకము లేదా కొనుగోలుపై పన్నులు” అను పదబంధమునకు అంతర్భాగము వర్తక లేక వాణిజ్య సరళిలో జరిగిన వస్తువుల అమ్మకము లేదా కొనుగోలు జరిపినపుడు, వార్తాపత్రికలు కానటువంటి ఇతర వస్తువుల అమ్మకము లేదా కొనుగోలుపై పన్నులు అని అర్థము;

(బి) “వస్తువుల రవాణాపై పన్నులు” అను పదబంధమునకు అంతర్భాగము వర్తక లేక వాణిజ్య సరళిలో రవాణా జరిగినపుడు (రవాణా చేయు వ్యక్తికైనను లేక ఎవరైనా ఇతర వ్యక్తికైనను) అట్టి వస్తువుల రవాణాపై పన్నులు అని అర్థము.

(2) ఆ ఆదాయము కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములకు సంబంధించినదై ఉన్నంత వరకు తప్ప, ఏ ఆర్థిక సంవత్సరములో అట్టి పన్ను యొక్క నికర ఆదాయము భారతదేశ సంచిత నిధిలో చేరి ఉండరాదు. అయితే, ఆ పన్ను ఆ సంవత్సరములో ఏ రాష్ట్రములలో విధించదగి ఉండునో, ఆ రాష్ట్రములకే అది కేటాయించబడి పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా రూపొందించబడు పంపిణీ సూత్రముల ననుసరించి ఆ రాష్ట్రముల మధ్య పంపిణీ చేయవలెను.]

³[(3) ⁴[వస్తువుల అమ్మకము లేదా కొనుగోలు లేక రవాణా] అంతర్ రాష్ట్ర వర్తక లేక వాణిజ్య సరళిలో ఎప్పుడు జరుగునో నిర్ధారణ చేయుటకు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా సూత్రములను రూపొందించవచ్చును.]

⁵[269ఏ. అంతర్ రాష్ట్ర వర్తకము లేదా వాణిజ్యము చేయు క్రమంలో వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను విధింపు మరియు వసూలు:- (1) అంతర్ రాష్ట్ర వర్తకం లేదా వాణిజ్యము చేయు క్రమములో వస్తువుల మరియు సేవల సరఫరాలపై పన్నును భారత ప్రభుత్వము ద్వారా విధించబడి, వసూలు చేయబడవలెను మరియు అట్టి పన్నును, వస్తువుల మరియు సేవల పన్ను కౌన్సిలు యొక్క సిఫారసులపై పార్లమెంటుచే పొందుపరచబడు రీతిలో కేంద్రము/ కేంద్ర మరియు రాష్ట్రముల మధ్య పంచవలెను.

1. రాజ్యాంగ (ఎనభైయ్యవ సవరణ) చట్టము, 2000 యొక్క రెండవ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (1) మరియు (2)కు బదులుగా 09.06.2000 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 8వ సెక్షన్ ద్వారా 09.06.2000 నుండి చొప్పించబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 11.09.1956 నుండి చొప్పించబడినది.

4. రాజ్యాంగ (నలభై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1982 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “సరుకుల క్రయవిక్రయము”కు బదులుగా 02.02.1983 నుండి ఉంచబడినది.

5. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 9వ సెక్షన్ ద్వారా 16.9.2016 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

Explanation:- For the purposes of this clause, supply of goods, or of services, or both in the course of import into the territory of India shall be deemed to be supply of goods, or of services, or both in the course of inter-State trade or commerce.

(2) The amount apportioned to a State under clause (1) shall not form part of the Consolidated Fund of India.

(3) Where an amount collected as tax levied under clause (1) has been used for payment of the tax levied by a State under article 246A, such amount shall not form part of the Consolidated Fund of India.

(4) Where an amount collected as tax levied by a State under article 246A has been used for payment of the tax levied under clause (1), such amount shall not form part of the Consolidated Fund of the State.

(5) Parliament may, by law, formulate the principles for determining the place of supply, and when a supply of goods, or of services, or both takes place in the course of inter-State trade or commerce.]

¹[**270. Taxes levied and distributed between the Union and the States:-** (1) All taxes and duties referred to in the Union List, except the duties and taxes referred to in articles ²[268, 269 and 269A], respectively, surcharge on taxes and duties referred to in article 271 and any cess levied for specific purposes under any law made by Parliament shall be levied and collected by the Government of India and shall be distributed between the Union and the States in the manner provided in clause (2).

³[(1A) The tax collected by the Union under clause (1) of article 246A shall also be distributed between the Union and the States in the manner provided in clause (2).

1. Substituted by the Constitution (Eightieth Amendment) Act, 2000, section 3 (w.e.f.9.6.2000).

2. The words and figures in 268 and 269 substituted as “268, 268A and 269” by the Constitution (Eighty-eighth Amendment) Act, 2003, section 3 (not enforced) and further substituted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, section 10 (w.e.f.16.9.2016).

3. Inserted by *ibid*.

(భాగము XII. – ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

విశదీకరణ: ఈ క్లాజ్ నిమిత్తము, వస్తువుల లేదా సేవల లేక రెండింటి యొక్క సరఫరాను భారతదేశపు భూభాగములోనికి దిగుమతి చేసుకునే క్రమములో, అంతర్ రాష్ట్ర వర్తకము లేక వాణిజ్య క్రమములో ఆ వస్తువుల లేదా సేవల లేక రెండింటి యొక్క సరఫరాగా పరిగణించబడవలెను.

(2) క్లాజ్ (1) క్రింద ఒక రాష్ట్రమునకు పంచిన మొత్తము భారతదేశ సంచిత నిధిలోని భాగముగా రూపొందదు.

(3) క్లాజ్ (1) క్రింద విధించిన పన్నుగా వసూలు చేసిన మొత్తమును 246ఏ ఆర్టికల్ క్రింద రాష్ట్రముచే విధించిన పన్ను చెల్లింపునకు ఉపయోగించినపుడు, అట్టి మొత్తము భారతదేశ సంచిత నిధిలోని భాగముగా రూపొందదు.

(4) 246ఏ ఆర్టికల్ క్రింద రాష్ట్రముచే విధించిన పన్నుగా వసూలు చేసిన మొత్తమును, క్లాజ్ (1) క్రింద విధించిన పన్ను యొక్క చెల్లింపుకు ఉపయోగించినపుడు, ఆ మొత్తము రాష్ట్ర సంచిత నిధిలోని భాగముగా రూపొందదు.

(5) అంతర్ రాష్ట్ర వర్తకము లేదా వాణిజ్యము చేయు క్రమములో వస్తువుల లేదా సేవల లేదా రెండింటి సరఫరా చోటు చేసుకున్నప్పుడు, సరఫరా స్థలమును నిర్ధారించుటకు, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా సూత్రములను రూపొందించవచ్చును.]

¹[270. కేంద్రముచే విధింపబడి మరియు వసూలు చేయబడి కేంద్రమునకు రాష్ట్రములకు మధ్య పంచబడెడు పన్నులు:- (1) ఆర్టికల్లు ²[268, 269 మరియు 269ఏ లలో] వరుసగా నిర్దేశించబడిన సుంకములు మరియు పన్నులు మినహా, కేంద్ర జాబితాలో నిర్దేశించబడిన అన్ని పన్నులు మరియు సుంకములు, 271వ ఆర్టికల్లో నిర్దేశించబడిన పన్నులు మరియు సుంకములపై సర్పార్టీ మరియు పార్లమెంటు ద్వారా చేయబడిన ఏదైనా శాసనము క్రింద నిర్దిష్ట ప్రయోజనము కొరకు విధించబడిన ఏదైనా సెస్సును భారత ప్రభుత్వము విధించి, వసూలు చేయవలెను మరియు క్లాజ్ (2)లో పొందుపరచబడిన రీతిలో కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల మధ్య పంచవలెను.

³[(1ఏ) 246ఏ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1) క్రింద కేంద్రముచే వసూలు చేయబడిన పన్నును కూడ క్లాజ్ (2) క్రింద పొందుపరచబడిన రీతిలో కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల మధ్య పంపిణీ చేయవలెను.

1. రాజ్యాంగ (ఎనభైయవ సవరణ) చట్టము, 2000 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 09.06.2000 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఎనభై ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా “ఆర్టికల్లు 268 మరియు 269”కు బదులుగా ఉంచబడి, తరువాత రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 10వ సెక్షన్ ద్వారా “ఆర్టికల్లు 268, 268ఏ మరియు 269”గా 16.09.2016 నుండి ఉంచబడినవి.

3. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 10వ సెక్షన్ ద్వారా 16.9.2016వ తేదీ నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

(1B) The tax levied and collected by the Union under clause (2) of article 246A and article 269A, which has been used for payment of the tax levied by the Union under clause (1) of article 246A, and the amount apportioned to the Union under clause (1) of article 269A, shall also be distributed between the Union and the States in the manner provided in clause (2).]

(2) Such percentage, as may be prescribed, of the net proceeds of any such tax or duty in any financial year shall not form part of the Consolidated Fund of India, but shall be assigned to the States within which that tax or duty is leviable in that year, and shall be distributed among those States in such manner and from such time as may be prescribed in the manner provided in clause (3).

(3) In this article, “prescribed” means,—

(i) until a Finance Commission has been constituted, prescribed by the President by order, and

(ii) after a Finance Commission has been constituted, prescribed by the President by order after considering the recommendations of the Finance Commission.]

271. Surcharge on certain duties and taxes for purposes of the Union:- Notwithstanding anything in articles 269 and 270, Parliament may at any time increase any of the duties or taxes referred to in those articles ¹[except the goods and services tax under article 246A,] by a surcharge for purposes of the Union and the whole proceeds of any such surcharge shall form part of the Consolidated Fund of India.

272. [Taxes which are levied and collected by the Union and may be distributed between the Union and the States.]:- Omitted by the Constitution (Eightieth Amendment) Act, 2000, Section 4 (w.e.f. 9.6.2000).

273. Grants in lieu of export duty on jute and jute products:- (1) There shall be charged on the Consolidated Fund of India in each year as grants-in-aid of the revenues of the States of Assam, Bihar, ²[Odisha] and West Bengal, in lieu of assignment of any share of the net proceeds in each year of export duty on jute and jute products to those States, such sums as may be prescribed.

1. Inserted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, section 11 (w.e.f. 16.9.2016).

2. Substituted by Orissa (Alteration of Name) Act, 2011 (15 of 2011) section 5, for “Orissa” (w.e.f. 1.11.2011).

(భాగము XII. - ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

(1బీ) ఆర్థికల్ 246ఏ మరియు ఆర్థికల్ 269ఏ యొక్క క్లాజ్ (2) క్రింద కేంద్రముచే విధించబడి మరియు వసూలు చేయబడిన, ఆర్థికల్ 246ఏ యొక్క క్లాజ్ (1) క్రింద కేంద్రముచే విధించబడి పన్ను చెల్లింపు కొరకు ఉపయోగించిన మరియు ఆర్థికల్ 269ఏ యొక్క క్లాజ్ (1) క్రింద కేంద్రమునకు పంపకము చేయబడిన పన్ను మొత్తమును కూడా, క్లాజ్ (2) క్రింద పొందుపరచిన రీతిలో కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల మధ్య పంపిణీ చేయవలెను.]

(2) ఏదైనా ఆర్థిక సంవత్సరములో ఏదైనా అట్టి పన్ను లేక సుంకము యొక్క నికర రాబడులపై నిర్ణయించబడునట్టి శాతము, భారత సంచిత నిధిలో భాగముగా ఉండదు. అయితే ఆ సంవత్సరములో విధించదగు పన్ను లేక సుంకము రాష్ట్రముల మధ్య కేటాయించవలెను మరియు క్లాజ్ (3)లో పొందుపరచబడిన రీతిలో నిర్ణయించబడునట్టి సమయము నుండి మరియు అట్టి రీతిలో ఆయా రాష్ట్రముల మధ్య పంచవలెను.

(3) ఈ ఆర్థికల్లో “నిర్ణయించబడిన” అనగా--

(i) ఆర్థిక సంఘం ఏర్పాటు చేయబడునంతవరకు, ఉత్తరువు ద్వారా రాష్ట్రపతిచే నిర్ణయించబడిన, మరియు

(ii) ఆర్థిక సంఘం ఏర్పాటు చేయబడినమీదట, ఆర్థిక సంఘం యొక్క సిఫారసులను పరిశీలించిన మీదట ఉత్తరువు ద్వారా రాష్ట్రపతిచే నిర్ణయించబడిన అని అర్థము.]

271. కేంద్ర నిమిత్తమై కొన్ని సుంకములు మరియు పన్నులపై సర్పార్టీ:- 269 మరియు 270 ఆర్థికల్లో ఏమున్నప్పటికీ, పార్లమెంటు కేంద్ర ప్రయోజనముల కొరకు, ¹[246ఏ ఆర్థికల్ క్రింద వస్తువుల మరియు సేవల పన్ను తప్ప,] ఆ ఆర్థికల్లో నిర్దేశించబడిన ఏదైనా సుంకములను లేక పన్నులను సర్పార్టీ ద్వారా పెంచవచ్చును, మరియు అట్టి సర్పార్టీ నుండి చేకూరు ఆదాయమంతయు భారత సంచిత నిధిలో భాగముగా రూపొందును.

272. [కేంద్రంచే విధించబడి మరియు వసూలు చేయబడి కేంద్ర మరియు రాష్ట్రముల మధ్య పంపిణీ చేయదగుపన్నులు]:- రాజ్యాంగ (ఎనభైయవ సవరణ) చట్టము, 2000 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 09.06.2000 నుండి వదిలి వేయబడినది.

273. జనపనారపై మరియు జనపనార ఉత్పత్తులపై ఎగుమతి సుంకమునకు బదులుగా గ్రాంటులు:- (1) ప్రతి సంవత్సరము జనపనార మరియు జనపనార వస్తువుల ఎగుమతి పై వచ్చు సుంకము యొక్క నికరాదాయములో అస్సాం, బీహార్, ²[ఒడిషా] మరియు పశ్చిమ బెంగాల్ రాష్ట్రములకు ఏదైనా వాటాను కేటాయించుటకు బదులుగా ఆ రాష్ట్రములకు రెవిన్యూ సహాయక గ్రాంటులుగా ఇచ్చుటకుగాను నిర్ణయించునట్టి మొత్తమును డబ్బు భారత సంచిత నిధి నుండి భరించునట్లు చేయవలెను.

1. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 11వ సెక్షన్ ద్వారా 16.9.2016వ నుండి చొప్పించబడినది.

2. ఒరిస్సా (పేరు మార్పిడి) చట్టము, 2011 (2011లోని 15వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 1.11.2011 నుండి “ఒరిస్సా” అను దానికి బదులుగా ఉంచబడినది.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

(2) The sums so prescribed shall continue to be charged on the Consolidated Fund of India so long as any export duty on jute or jute products continues to be levied by the Government of India or until the expiration of ten years from the commencement of this Constitution whichever is earlier.

(3) In this article, the expression “prescribed” has the same meaning as in article 270.

274. Prior recommendation of President required to Bills affecting taxation in which States are interested:- (1) No Bill or amendment which imposes or varies any tax or duty in which States are interested, or which varies the meaning of the expression “agricultural income” as defined for the purposes of the enactments relating to Indian income-tax, or which affects the principles on which under any of the foregoing provisions of this Chapter moneys are or may be distributable to States, or which imposes any such surcharge for the purposes of the Union as is mentioned in the foregoing provisions of this Chapter, shall be introduced or moved in either House of Parliament except on the recommendation of the President.

(2) In this article, the expression “tax or duty in which States are interested” means—

(a) a tax or duty the whole or part of the net proceeds whereof are assigned to any State; or

(b) a tax or duty by reference to the net proceeds whereof sums are for the time being payable out of the Consolidated Fund of India to any State.

275. Grants from the Union to certain States:- (1) Such sums as Parliament may by law provide shall be charged on the Consolidated Fund of India in each year as grants-in-aid of the revenues of such States as Parliament may determine to be in need of assistance, and different sums may be fixed for different States:

Provided that there shall be paid out of the Consolidated Fund of India as grants-in-aid of the revenues of a State such capital and recurring sums as may be necessary to enable that State to meet the costs of such schemes of development as may be undertaken by the State with the approval of the Government of India for the purpose of promoting the welfare of the Scheduled Tribes in that State or raising the level of administration of the Scheduled Areas therein to that of the administration of the rest of the areas of that State:

(భాగము XII. – ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

(2) అట్లు నిర్ణయించబడిన డబ్బు, జనపనార, జనపనార వస్తువులపై భారత ప్రభుత్వము ఏదైనా ఎగుమతి సుంకము విధించుచున్నంత కాలము లేక ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి పది సంవత్సరములు ముగియు వరకు, ఈ రెండింటిలో ఏది ముందైతే అంతవరకు, భారత సంచితనిధి నుండి భరించవలెను.

(3) ఈ ఆర్థికల్లో “నిర్ణయించబడిన” అను పదబంధమునకు 270వ ఆర్థికల్లో గల అర్థమే ఉండును.

274. రాష్ట్రముల ప్రయోజనముల కొరకు పన్నుల విధింపునకు సంబంధించిన బిల్లులకు ముందుగా రాష్ట్రపతి యొక్క సిఫారసు అవశ్యకత:- (1) రాష్ట్రముల ప్రయోజనముల కొరకు ఏదైనా పన్ను లేక సుంకమును విధించు లేక మార్పు, లేక భారతదేశ ఆదాయపు పన్నుకు సంబంధించిన శాసనముల నిమిత్తము నిర్వచించబడిన “వ్యవసాయ ఆదాయము” అను పదబంధము యొక్క అర్థమును మార్పు లేక ఈ అధ్యాయములోని పైన పేర్కొనిన నిబంధనలలో దేని క్రిందైనా రాష్ట్రములకు ఏ సూత్రముల ప్రకారము ద్రవ్యమును పంచుటకైన లేదా పంచదగిన సూత్రములకు ప్రభావమును కలిగించు లేదా కేంద్ర నిమిత్తము ఈ అధ్యాయములోని పైన పేర్కొనిన నిబంధనలో పేర్కొనబడిన ఏదైనా సర్చార్జీని విధించు ఏదైనా బిల్లును లేదా సవరణను, రాష్ట్రపతి యొక్క సిఫారసుపై తప్ప, పార్లమెంటు ఉభయ సభలలో దేనియందును ప్రవేశపెట్టరాదు, లేక ప్రస్తావించరాదు.

(2) ఈ ఆర్థికల్లో “రాష్ట్రముల ప్రయోజనమునకు పన్ను లేక సుంకము” అను పదబంధమునకు—

(ఎ) ఏదైనా రాష్ట్రమునకు దేని యొక్క మొత్తము నికరాదాయము లేదా దానిలో కొంత భాగమును కేటాయించబడినదో అట్టి ఒక పన్ను లేదా సుంకము; లేదా

(బి) ఏ పన్ను యొక్క లేక సుంకము యొక్క నికరాదాయమునుబట్టి, ఏదైనా రాష్ట్రమునకు భారత సంచిత నిధి నుండి తత్సమయమున డబ్బు చెల్లించదగి ఉండునట్టి నికరాదాయమునకు సంబంధించినట్టి ఒక పన్ను లేక సుంకము అని అర్థము.

275. కొన్ని రాష్ట్రములకు కేంద్రము నుండి గ్రాంటులు:- (1) రాష్ట్రములకు సహాయము అవసరమున్నదని పార్లమెంటు నిర్ధారణ చేయునటువంటి రాష్ట్రముల రెవెన్యూలకు సహాయక గ్రాంటులుగా, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా పొందుపరచునట్టి డబ్బును ప్రతి సంవత్సరము భారతదేశ సంచిత నిధి నుండి భరించవలెను మరియు వేరు వేరు రాష్ట్రములకు వేరు వేరు మొత్తములు నిర్దిష్టము చేయవచ్చును:

అయితే ఏదైనా రాష్ట్రములోని పెడ్యూల్డు జాతులకు శ్రేయస్సును పెంపొందించు నిమిత్తముగాని, అందలి పెడ్యూల్డు గిరిజన ప్రాంతముల పరిపాలన స్థాయిని ఆ రాష్ట్రము యొక్క తక్కిన ప్రాంతముల పరిపాలన స్థాయికి సమానమగునట్లు పెంచు నిమిత్తము గాని, భారత ప్రభుత్వము యొక్క ఆమోదముతో ఆ రాష్ట్రము చేపట్టిన అభివృద్ధి పథకములకైన ఖర్చులను ఆ రాష్ట్రము భరించుటకు కావలసిన మూలధనము మరియు అవృత్తక డబ్బును భారత సంచిత నిధి నుండి ఆ రాష్ట్ర రెవెన్యూలకు సహాయక గ్రాంటులుగా చెల్లించవలెను:

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

Provided further that there shall be paid out of the Consolidated Fund of India as grants-in-aid of the revenues of the State of Assam sums, capital and recurring, equivalent to—

(a) the average excess of expenditure over the revenues during the two years immediately preceding the commencement of this Constitution in respect of the administration of the tribal areas specified in ¹[Part I] of the table appended to paragraph 20 of the Sixth Schedule; and

(b) the costs of such schemes of development as may be undertaken by that State with the approval of the Government of India for the purpose of raising the level of administration of the said areas to that of the administration of the rest of the areas of that State.

²[(1A) On and from the formation of the autonomous State under article 244A,—

(i) any sums payable under clause (a) of the second proviso to clause (1) shall, if the autonomous State comprises all the tribal areas referred to therein, be paid to the autonomous State, and, if the autonomous State comprises only some of those tribal areas, be apportioned between the State of Assam and the autonomous State as the President may, by order, specify;

(ii) there shall be paid out of the Consolidated Fund of India as grants-in-aid of the revenues of the autonomous State sums, capital and recurring, equivalent to the costs of such schemes of development as may be undertaken by the autonomous State with the approval of the Government of India for the purpose of raising the level of administration of that State to that of the administration of the rest of the State of Assam.]

(2) Until provision is made by Parliament under clause (1), the powers conferred on Parliament under that clause shall be exercisable by the President by order and any order made by the President under this clause shall have effect subject to any provision so made by Parliament:

Provided that after a Finance Commission has been constituted no order shall be made under this clause by the President except after considering the recommendations of the Finance Commission.

1. Substituted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971) s.71, for “Part A” (w.e.f. 21.1.1972).

2. Inserted by the Constitution (Twenty-second Amendment) Act, 1969, s.3 (w.e.f. 25.9.1969).

(భాగము XII. – ఆర్థిక, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

అంతేగాక, ఈ క్రింది మూలధనము మరియు ఆవుత ధనమును భారత సంచిత నిధి నుండి అస్సాం రాష్ట్రము యొక్క రెవెన్యూలకు సహాయక గ్రాంటులుగా చెల్లింపవలెను:-

(ఎ) ఆరవ షెడ్యూల్ యొక్క పేరా 20కి జతపరచిన పట్టికలోని ¹[భాగము 'I']లో నిర్దిష్టపరచబడిన గిరిజనప్రాంతముల పరిపాలనను గురించి ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే రెండు సంవత్సరములలో రెవెన్యూలకు మించి చేసిన వ్యయము యొక్క సగటునకు సమానమగు డబ్బు; మరియు

(బి) సదరు ప్రాంతముల పరిపాలనా స్థాయిని ఆ రాష్ట్రము యొక్క తక్కిన ప్రాంతముల పరిపాలనా స్థాయికి సమానమగునట్లు పెంచు నిమిత్తము భారత ప్రభుత్వ ఆమోదముతో ఆ రాష్ట్రము చేపట్టు అభివృద్ధి పథకముల ఖర్చులకు సమానమగు డబ్బు.

²[(1ఎ) 244ఎ ఆర్టికల్ క్రింద స్వయం పాలిత రాష్ట్రము ఏర్పాటు చేయబడినప్పుడు మరియు అప్పటి నుండి:-

(i) స్వయం పాలిత రాష్ట్రము దానిలో నిర్దేశించిన గిరిజన ప్రాంతములన్నింటితో కూడి ఉన్నప్పుడు, క్లాజ్ (1)కి గల రెండవ విన్యాసం యొక్క క్లాజ్ (ఎ)లో నిర్దేశింపబడిన ఏదైనా డబ్బును మరియు ఆ స్వయం పాలిత రాష్ట్రమునందు గిరిజన ప్రాంతములోని కొన్నింటిని మాత్రమే కూడి ఉన్నప్పుడు ఆ డబ్బును అస్సాం రాష్ట్రమునకు మరియు ఆ స్వయం పాలిత రాష్ట్రమునకు మధ్య రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా నిర్దిష్టపరచునట్లు పంచవలెను;

(ii) ఆ స్వయం పాలిత రాష్ట్రము యొక్క పరిపాలనా స్థాయిని తక్కిన అస్సాం రాష్ట్రము యొక్క పరిపాలనా స్థాయికి సమానమగునట్లు పెంచు నిమిత్తము భారత ప్రభుత్వము యొక్క ఆమోదముతో ఆ స్వయం పాలిత రాష్ట్రము చేపట్టిన అభివృద్ధి పథకముల ఖర్చులకు సమానమగు మూలధనము, మరియు ఆవుత ధనమును భారత సంచిత నిధి నుండి ఆ స్వయం పాలిత రాష్ట్రము యొక్క రెవెన్యూలకు సహాయక గ్రాంటుగా చెల్లింపవలెను.]

(2) పార్లమెంటుచే క్లాజ్ (1) క్రింద నిబంధనలు చేయబడు వరకు, ఆ క్లాజ్ క్రింద పార్లమెంటుకు ఈయబడిన అధికారములు రాష్ట్రపతిచే ఉత్తరువు ద్వారా వినియోగించదగి ఉండవలెను మరియు ఈ క్లాజ్ క్రింద రాష్ట్రపతిచే చేయబడిన ఏదైనా ఉత్తరువు పార్లమెంటుచే చేయబడు అట్టి ఏదైనా నిబంధనకు లోబడి, ప్రభావము కలిగి ఉండును:

అయితే ఒక ఆర్థిక సంఘంను ఏర్పాటు చేసిన తరువాత, ఈ సంఘం యొక్క సిఫారసులను పరిశీలించిన తరువాత తప్ప, ఈ క్లాజ్ క్రింద రాష్ట్రపతి ఎట్టి ఉత్తరువును చేయరాదు.

1. ఉత్తర ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71వ సెక్షన్ ద్వారా “భాగము ఏ”కు బదులుగా 21.1.1972 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఇరవై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1969 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 25.09.1969 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

276. Taxes on professions, trades, callings and employments:- (1) Notwithstanding anything in article 246, no law of the Legislature of a State relating to taxes for the benefit of the State or of a municipality, district board, local board or other local authority therein in respect of professions, trades, callings or employments shall be invalid on the ground that it relates to a tax on income.

(2) The total amount payable in respect of any one person to the State or to any one municipality, district board, local board or other local authority in the State by way of taxes on professions, trades, callings and employments shall not exceed ¹[two thousand and five hundred rupees] per annum.

²[* * * *]

(3) The power of the Legislature of a State to make laws as aforesaid with respect to taxes on professions, trades, callings and employments shall not be construed as limiting in any way the power of Parliament to make laws with respect to taxes on income accruing from or arising out of professions, trades, callings and employments.

277. Savings:- Any taxes, duties, cesses or fees which, immediately before the commencement of this Constitution, were being lawfully levied by the Government of any State or by any municipality or other local authority or body for the purposes of the State, municipality, district or other local area may, notwithstanding that those taxes, duties, cesses or fees are mentioned in the Union List, continue to be levied and to be applied to the same purposes until provision to the contrary is made by Parliament by law.

278. [Agreement with States in Part B of the First Schedule with regard to certain financial matters.]:- Omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s. 29 and Sch. (w.e.f. 1-11-1956).

279. Calculation of “net proceeds”, etc:- (1) In the foregoing provisions of this Chapter, “net proceeds” means in relation to any tax or duty the proceeds thereof reduced by the cost of collection, and for the purposes of those provisions the net proceeds of any tax or duty, or of any part of any tax or duty, in or attributable to any area shall be ascertained and certified by the Comptroller and Auditor-General of India, whose certificate shall be final.

1. Substituted by the Constitution (Sixtieth Amendment) Act, 1988, s.2, for the words “two hundred and fifty rupees” (w.e.f.20.12.1988).

2. Proviso omitted by *ibid*.

(భాగము XII. – అధికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

276. వృత్తులు, వ్యాపారములు, ప్రత్యేక వృత్తిలోని నిపుణులు మరియు ఉద్యోగములపై పన్నులు:- (1) 246వ ఆర్టికల్‌లో ఏమున్నప్పటికిని, వృత్తులు, వ్యాపారములు, ప్రత్యేక వృత్తిలోని నిపుణులు లేక ఉద్యోగములను గురించి ఒక రాష్ట్రము లేక దానిలోని ఒక పురపాలక, జిల్లా బోర్డు, స్థానిక బోర్డు లేక ఇతర స్థానిక అధికార సంస్థ యొక్క మేలు కొరకు పన్నులకు సంబంధించి ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలి చేసిన శాసనమేదియు, అది ఆదాయముపై పన్నుకు సంబంధించి ఉన్నదను కారణమును బట్టి చెల్లనిదిగా కారాదు.

(2) వృత్తులు, వ్యాపారములు, ప్రత్యేక వృత్తిలోని నిపుణులు మరియు ఉద్యోగములపై పన్ను రూపమున రాష్ట్రమునకు లేదా దానిలోని ఏదైనా పురపాలకకు, జిల్లా బోర్డుకు, స్థానిక బోర్డుకు లేక ఇతర స్థానిక అధికార సంస్థకు, ఒక వ్యక్తి చెల్లించదగిన మొత్తము, సంవత్సరమునకు ¹[రెండు వేల ఐదు వందల రూపాయలకు మించరాదు].

²[* * * *]

(3) వృత్తులు, వ్యాపారములు, ప్రత్యేక వృత్తిలోని నిపుణులు మరియు ఉద్యోగములపై పన్నులకు సంబంధించి శాసనములను చేయుటకు ఒక రాష్ట్రము యొక్క శాసనమండలికి గల పైన చెప్పబడిన అధికారము, వృత్తులు, వ్యాపారము, ప్రత్యేక వృత్తి నిపుణులు మరియు ఉద్యోగముల నుండి కలిగిన లేక ఉత్పన్నమగు ఆదాయముపై పన్నులను గురించిన శాసనములను చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారమును ఏ విధముగాను పరిమితము చేయునదిగా అన్వయించరాదు.

277. మినహాయింపులు:- ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే లేదా ఏదైనా పురపాలక లేక ఏదైనా ఇతర స్థానిక అధికార సంస్థ లేక సంస్థచే ఆ రాష్ట్రము, పురపాలక, జిల్లా లేక ఇతర స్థానిక ప్రాంతము నిమిత్తము శాసన సమ్మతముగా విధించబడుచుండిన ఏదైనా పన్నులు, సుంకములు, సెస్సులు లేక ఫీజులు, కేంద్ర జాబితాలో పేర్కొనబడినవైనప్పటికీ, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా తద్విరుద్ధముగా నిబంధన చేయు వరకు ఆ ప్రయోజనము కొరకు అవి అదే విధముగా విధించుటను మరియు వినియోగించుటను కొనసాగించవచ్చును.

278. [కొన్ని ఆర్థిక విషయములకు సంబంధించి మొదటి షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-బి నందలి రాష్ట్రములతో ఒప్పందము].:- రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి వదిలి వేయబడినది.

279. “నికర రాబడి” లెక్కింపు మున్నగునవి:- (1) ఈ అధ్యాయములో పైన పేర్కొనిన నిబంధనలలో ఏదైనా పన్ను లేక సుంకమునకు సంబంధించి “నికర రాబడి” అనగా దాని వసూలుకగు ఖర్చు పోగా మిగిలిన రాబడి అని అర్థము మరియు ఆ నిబంధనల నిమిత్తము ఏదైనా ప్రాంతములోని లేక దానికి సంబంధించిన ఏదైనా పన్ను లేక సుంకము యొక్క లేక ఏదైనా పన్నులోని లేదా సుంకములో భాగము యొక్క నికర రాబడి, భారత కంప్లైలరు మరియు ఆడిటరు జనరలుచే నిశ్చయించబడి ధృవీకరించబడవలెను మరియు ఆయన ధృవీకరణ అంతిమమై ఉండవలెను.

1. రాజ్యాంగ (అరవైయ్యవ సవరణ) చట్టము, 1988 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “రెండు వందల యాభై రూపాయలు”కు బదులుగా 20.12.1988 నుండి ఉంచబడినది.

2. అదే చట్టపు 2వ సెక్షన్ ద్వారా వినాయంపు వదిలివేయబడినది.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

(2) Subject as aforesaid, and to any other express provision of this Chapter, a law made by Parliament or an order of the President may, in any case where under this Part the proceeds of any duty or tax are, or may be, assigned to any State, provide for the manner in which the proceeds are to be calculated, for the time from or at which and the manner in which any payments are to be made, for the making of adjustments between one financial year and another, and for any other incidental or ancillary matters.

¹**[279A. Goods and Services Tax Council:-** (1) The President shall, within sixty days from the date of commencement of the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, by order, constitute a Council to be called the Goods and Services Tax Council.

(2) The Goods and Services Tax Council shall consist of the following members, namely:—

(a) the Union Finance Minister - Chairperson;

(b) the Union Minister of State in charge of Revenue or Finance - Member ;

(c) the Minister in charge of Finance or Taxation or any other Minister nominated by each State Government - Members.

(3) The Members of the Goods and Services Tax Council referred to in sub-clause (c) of clause (2) shall, as soon as may be, choose one amongst themselves to be the Vice-Chairperson of the Council for such period as they may decide.

(4) The Goods and Services Tax Council shall make recommendations to the Union and the States on—

(a) the taxes, cesses and surcharges levied by the Union, the States and the local bodies which may be subsumed in the goods and services tax;

(b) the goods and services that may be subjected to, or exempted from the goods and services tax;

(c) model Goods and Services Tax Laws, principles of levy, apportionment of Goods and Services Tax levied on supplies in the course of inter-State trade or commerce under article 269A and the principles that govern the place of supply;

1. Inserted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.12 (w.e.f.12.9.2016).

(భాగము XII. - ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

(2) ఏదైనా సుంకము లేక పన్ను యొక్క రాబడి, ఈ భాగము క్రింది ఏదైనా రాష్ట్రమునకు కేటాయించబడిన లేక కేటాయించబడదగు ఏ సందర్భములోనైనా, పైన చెప్పబడిన వాటికి మరియు ఈ అధ్యాయములో తెలియజేయు ఇతర నిబంధనలకు లోబడి, ఆ రాబడిని లెక్క వేయు రీతిని గురించి, చెల్లింపులను ఎప్పుడు లేదా ఎప్పుటి నుండి మరియు ఏ రీతిలో చేయవలెనో ఆ సమయము మరియు ఆ రీతిని గురించి, ఒక ఆర్థిక సంవత్సరమునకును మరొక ఆర్థిక సంవత్సరమునకును మధ్య సర్దుబాటులను చేయుట గురించి, ఇతర సందర్భానుసార లేక అనుబంధ విషయములను గురించి పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా లేక రాష్ట్రపతి యొక్క ఉత్తరువు ద్వారా నిబంధనలు చేయవచ్చును.

¹[279ఏ. వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను కౌన్సిల్:- (1) రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క ప్రారంభపు తేదీ నుండి అరవై దినముల లోపల, రాష్ట్రపతి, వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను కౌన్సిల్ అని పిలువబడు కౌన్సిల్ నొకదానిని ఏర్పాటు చేయవలెను.

(2) వస్తువుల మరియు సేవల పన్ను కౌన్సిల్, ఈ క్రింది సభ్యులతో కూడి ఉండవలెను, వారెవరనగా:-

(ఎ) కేంద్ర ఆర్థిక మంత్రి - ఛైర్మన్;

(బి) రెవెన్యూ లేదా ఆర్థికమునకు బాధ్యత వహించు, రాష్ట్రమునకైన కేంద్ర మంత్రి - సభ్యుడు;

(సి) ప్రతీ ఒక రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే నామనిర్దేశము చేయబడునట్టి, ఆర్థిక లేదా పన్ను విధింపులకు అధికారమునందున్న మంత్రి లేదా ఇతర మంత్రి - సభ్యులు.

(3) క్లాజ్ (2) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (సి)లో నిర్దేశించబడిన వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను కౌన్సిలు యొక్క సభ్యులు, వీలైనంత వెంటనే, వారిలో నుండి ఒకరిని కౌన్సిల్ యొక్క వైస్-ఛైర్మన్ గా వారు నిర్ణయించునట్టి కాలావధికి ఎంపిక చేసుకొనవలెను.

(4) వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను కౌన్సిల్, ఈ క్రింది వాటిపై కేంద్ర మరియు రాష్ట్రములకు సిఫారసులు చేయవలెను-

(ఎ) కేంద్ర, రాష్ట్రములు మరియు స్థానిక సంస్థల ద్వారా విధించబడిన వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్నులో అంతర్గతంగా ఉండు పన్నులు, సెస్సులు మరియు సర్చార్జీలు;

(బి) వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్నుకు గురి అగునట్టి లేదా దాని నుండి మినహాయించబడినట్టి వస్తువులు మరియు సేవలు;

(సి) ఆధునిక వస్తువుల మరియు సేవల పన్ను శాసనములు, విధింపు సూత్రములు, 269ఏ ఆర్టికల్ క్రింద అంతర్ రాష్ట్ర వర్తకము లేదా వాణిజ్యము జరుగు క్రమములో సరఫరాలపై వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను విధింపు యొక్క పంపకమును నిర్వహించు సూత్రములు;

1. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 12వ సెక్షన్ ద్వారా 12.9.2016 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

(d) the threshold limit of turnover below which goods and services may be exempted from goods and services tax;

(e) the rates including floor rates with bands of goods and services tax ;

(f) any special rate or rates for a specified period, to raise additional resources during any natural calamity or disaster ;

(g) special provision with respect to the States of Arunachal Pradesh, Assam, Jammu and Kashmir, Manipur, Meghalaya, Mizoram, Nagaland, Sikkim, Tripura, Himachal Pradesh and Uttarakhand; and

(h) any other matter relating to the goods and services tax, as the Council may decide.

(5) The Goods and Services Tax Council shall recommend the date on which the goods and services tax be levied on petroleum crude, high speed diesel, motor spirit (commonly known as petrol), natural gas and aviation turbine fuel.

(6) While discharging the functions conferred by this article, the Goods and Services Tax Council shall be guided by the need for a harmonised structure of goods and services tax and for the development of a harmonised national market for goods and services.

(7) One-half of the total number of Members of the Goods and Services Tax Council shall constitute the quorum at its meetings.

(8) The Goods and Services Tax Council shall determine the procedure in the performance of its functions.

(9) Every decision of the Goods and Services Tax Council shall be taken at a meeting, by a majority of not less than three-fourths of the weighted votes of the members present and voting, in accordance with the following principles, namely:—

(a) the vote of the Central Government shall have a weightage of one-third of the total votes cast, and

(b) the votes of all the State Governments taken together shall have a weightage of two-thirds of the total votes cast, in that meeting.

(భాగము XII. - ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

(డి) వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను నుండి మినహాయించబడునట్టి వస్తువుల మరియు సేవల దిగువ టర్నోవరు యొక్క ప్రారంభ పరిమితి;

(ఇ) వస్తువుల మరియు సేవల పన్ను బ్యాండుతో కనీస ధరతో సహా ధరలు;

(ఎఫ్) ఏదైనా ప్రకృతి వైపరీత్యము లేదా విపత్తు సమయములో ఒక నిర్దిష్ట కాలావధి కొరకు అదనపు వనరులను సేకరించుటకైనట్టి ఏదైనా ప్రత్యేక ధర లేదా ధరలు;

(జి) అరుణాచల్ ప్రదేశ్, అస్సామ్, జమ్ము మరియు కాశ్మీరు, మణిపూర్, మేఘాలయ, మిజోరం, నాగాలాండ్, సిక్కిం, త్రిపుర, హిమాచల్ ప్రదేశ్ మరియు ఉత్తరాఖండ్ రాష్ట్రములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు;

(హెచ్) కౌన్సిల్ నిర్ణయించునట్టి, వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్నుకు సంబంధించిన ఏదైనా ఇతర విషయము.

(5) వస్తువుల మరియు సేవల పన్ను కౌన్సిల్, పెట్రోలియం క్రూడ్, హైస్పీడ్ డీజిలు, మోటారు స్పిరిట్ (సాధారణముగా పెట్రోలు అని పిలువబడు), సహజ వాయువు మరియు విమాన టర్బైన్ ఇంధనములపై వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను విధించు తేదీని సిఫారసు చేయవలెను.

(6) ఈ ఆర్టికల్ ద్వారా ఈయబడిన కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుటలో, వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను యొక్క సమన్వయ రూపకల్పన, వస్తువుల మరియు సేవల కొరకు సమన్వయ జాతీయ మార్కెటు యొక్క అభివృద్ధి కొరకు అవసరమైనట్లుగా వస్తువుల మరియు సేవల పన్నుపై కౌన్సిలు మార్గదర్శకం చేయవలెను.

(7) వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను కౌన్సిల్ యొక్క మొత్తము సభ్యులలో సగము మంది సభ్యులు దాని సమావేశములకు కొరముగా ఏర్పడవలెను.

(8) వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను కౌన్సిల్ దాని కర్తవ్యములను నిర్వహించుటలోని ప్రక్రియను నిర్ధారించవలెను.

(9) వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను కౌన్సిల్ యొక్క ఒక సమావేశములో తీసుకొనబడు ప్రతి నిర్ణయము, ఈ క్రింది సూత్రములనుసరించి ఆ సమావేశమునకు హాజరై మరియు ఓటు చేసిన ఓట్ల బలములో నాలుగింట మూడు వంతులకు తగ్గనటువంటి ఆధిక్యముతో తీసుకొనబడవలెను, అవేవనగా:-

(ఎ) కేంద్ర ప్రభుత్వము యొక్క ఓట్లు, వేయబడిన మొత్తము ఓట్ల యొక్క మూడింట ఒక వంతు సంఖ్యాబలములో ఉండవలెను;

(బి) అన్ని రాష్ట్ర ప్రభుత్వముల యొక్క ఓట్లు, వేయబడిన మొత్తము ఓట్లలో మూడింట రెండు వంతుల సంఖ్యా బలములో ఉండవలెను.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

(10) No act or proceedings of the Goods and Services Tax Council shall be invalid merely by reason of—

- (a) any vacancy in, or any defect in, the constitution of the Council; or
- (b) any defect in the appointment of a person as a Member of the Council; or
- (c) any procedural irregularity of the Council not affecting the merits of the case.

(11) The Goods and Services Tax Council shall establish a mechanism to adjudicate any dispute—

- (a) between the Government of India and one or more States; or
- (b) between the Government of India and any State or States on one side and one or more other States on the other side; or
- (c) between two or more States, arising out of the recommendations of the Council or implementation thereof.]

280. Finance Commission:- (1) The President shall, within two years from the commencement of this Constitution and thereafter at the expiration of every fifth year or at such earlier time as the President considers necessary, by order constitute a Finance Commission which shall consist of a Chairman and four other members to be appointed by the President.

(2) Parliament may by law determine the qualifications which shall be requisite for appointment as members of the Commission and the manner in which they shall be selected.

(3) It shall be the duty of the Commission to make recommendations to the President as to—

(a) the distribution between the Union and the States of the net proceeds of taxes which are to be, or may be, divided between them under this Chapter and the allocation between the States of the respective shares of such proceeds;

(b) the principles which should govern the grants-in-aid of the revenues of the States out of the Consolidated Fund of India;

¹[(bb) the measures needed to augment the Consolidated Fund of a State to supplement the resources of the Panchayats in the State on the basis of the recommendations made by the Finance Commission of the State;]

1. Inserted by the Constitution (Seventy-third Amendment) Act, 1992, s.3 (w.e.f. 24.4.1993).

(భాగము XII. - ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

(10) వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను కొన్ని యొక్క ఏదైనా చర్య లేక కార్యాచరణలు కేవలము ఈ క్రింది కారణములపై చెల్లుబాటును కోల్పోదు-

(ఎ) కొన్ని యొక్క ఏర్పాటులోని ఏదైనా లోపము లేదా ఏదైనా ఖాళీ ఉండుట వలన; లేదా

(బి) కొన్ని సభ్యునిగా ఒక వ్యక్తి నియామకములోని లోపము వలన; లేదా

(సి) కొన్ని యొక్క కేసు యోగ్యతకు ప్రభావము కలిగించని ఏదైనా ప్రక్రియా పరమైన క్రమరాహిత్యము.

(11) వస్తువుల మరియు సేవలపై పన్ను కొన్ని-

(ఎ) భారత ప్రభుత్వము మరియు ఒకటి లేదా అంతకు మించి రాష్ట్రముల మధ్య; లేదా

(బి) భారత ప్రభుత్వము మరియు ఏదైనా రాష్ట్రము మధ్య లేదా రాష్ట్రములు ఒక వైపు మరియు ఒకటి లేక అంతకు మించి ఇతర రాష్ట్రములు మరొకవైపు; లేదా

(సి) ఒకటి లేదా అంతకెక్కువ రాష్ట్రముల మధ్య ఉత్పన్నమగు ఏదైనా నివాదమును న్యాయ నిర్ణయము చేయుటకైన లేదా దానిని అమలు పరచుటకైన యంత్రాంగమును కొన్ని యొక్క సిఫారసులపై ఏర్పాటు చేయవలెను.]

280. ఆర్థిక సంఘం:- (1) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి రెండు సంవత్సరములలోపున మరియు అటు తరువాత ప్రతి అయిదవ సంవత్సరము ముగియగానే లేక రాష్ట్రపతి అవసరమని తలచినచో అంతకు ముందే, రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా ఒక ఆర్థిక కమిషనును ఏర్పాటు చేయవలెను. అది రాష్ట్రపతిచే నియమించబడు ఒక స్వీకరు, మరియు నలుగురు సభ్యులతో కూడి ఉండవలెను.

(2) ఆ కమిషను యొక్క సభ్యులుగ నియమించబడుటకు కావలసిన అర్హతలను మరియు వారిని ఎంపిక చేయు రీతిని పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ధారణ చేయవచ్చును.

(3) ఈ క్రింది వాటిని గురించి రాష్ట్రపతికి సిఫారసులను చేయుట ఆ సంఘం యొక్క విధి అయి ఉండవలెను:-

(ఎ) ఈ అధ్యాయము క్రింద కేంద్రమునకు, రాష్ట్రములకు మధ్య పంచవలసిన లేక పంచదగిన పన్నుల నికర రాబడిని వాటి మధ్య పంచుట మరియు అట్టి రాబడిలో ఆయా రాష్ట్రముల వాటాలను ఆయా రాష్ట్రములకు కేటాయించుట;

(బి) భారత సంచిత నిధి నుండి చేయబడు రాష్ట్రముల రెవెన్యూల సహాయక గ్రాంటులకు వర్తించు సూత్రములు;

¹[(బిబి) రాష్ట్ర ఆర్థిక సంఘం చేసిన సిఫారసుల ఆధారముగా ఒక రాష్ట్రములోని పంచాయితీలకు అదనపు వనరులకు గాను రాష్ట్ర సంచిత నిధిని బలోపేతం చేయుటకు అవసరమైన చర్యలు;]

1. రాజ్యాంగ (డెబ్బై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1992 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 24.4.1993 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

¹[(c) the measures needed to augment the Consolidated Fund of a State to supplement the resources of the Municipalities in the State on the basis of the recommendations made by the Finance Commission of the State;]

²[(d)] any other matter referred to the Commission by the President in the interests of sound finance.

(4) The Commission shall determine their procedure and shall have such powers in the performance of their functions as Parliament may by law confer on them.

281. Recommendations of the Finance Commission:- The President shall cause every recommendation made by the Finance Commission under the provisions of this Constitution together with an explanatory memorandum as to the action taken thereon to be laid before each House of Parliament.

Miscellaneous Financial Provisions

282. Expenditure defrayable by the Union or a State out of its revenues:- The Union or a State may make any grants for any public purpose, notwithstanding that the purpose is not one with respect to which Parliament or the Legislature of the State, as the case may be, may make laws.

283. Custody, etc., of Consolidated Funds, Contingency Funds and moneys credited to the public accounts:- (1) The custody of the Consolidated Fund of India and the Contingency Fund of India, the payment of moneys into such Funds, the withdrawal of moneys therefrom, the custody of public moneys other than those credited to such Funds received by or on behalf of the Government of India, their payment into the public account of India and the withdrawal of moneys from such account and all other matters connected with or ancillary to matters aforesaid shall be regulated by law made by Parliament, and, until provision in that behalf is so made, shall be regulated by rules made by the President.

1. Inserted by the Constitution (Seventy-fourth Amendment) Act, 1992, s. 3 (w.e.f. 1.6.1993).

2. Sub-clause (c) re-lettered as sub-clause (d) by *ibid.*

(భాగము XII. - ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

¹[(సి) రాష్ట్ర ఆర్థిక సంఘం చేసిన సిఫారసుల ఆధారముగా ఒక రాష్ట్రములోని పురపాలకకు అదనపు వనరులకు గాను రాష్ట్ర సంచిత నిధిని బలోపేతం చేయుటకు అవసరమైన చర్యలు;]

²[(డి) పటిష్టమైన ఆర్థిక వ్యవస్థను రూపొందించుటకుగాను సంఘమునకు రాష్ట్రపతిచే నిర్దేశించబడిన ఏదైనా ఇతర విషయములు;]

(4) సంఘం తన ప్రక్రియను తానే నిర్ధారణ చేసుకొనవలెను, మరియు తన కర్తవ్యములను నిర్వహించుటలో సంఘం, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా తనకు ఇచ్చినట్టి అధికారములను కలిగి ఉండవలెను.

281. ఆర్థిక సంఘం యొక్క సిఫారసులు:- రాష్ట్రపతి, ఈ రాజ్యాంగం యొక్క నిబంధనల క్రింద ఆర్థిక సంఘం చేయబడు ప్రతి సిఫారసును, దానిపై తీసుకొనబడిన చర్యను గురించిన వివరణాత్మక మెమోరాండం తో సహా, పార్లమెంటు యొక్క ప్రతి సభ సమక్షమున ఉంచు ఏర్పాటు చేయించవలెను.

వివిధ ఆర్థిక సంబంధమైన నిబంధనలు

282. కేంద్రముచే లేదా రాష్ట్రముచే దాని రాబడుల నుండి భరించదగిన వ్యయము:- పార్లమెంటుచే లేక సందర్భానుసారముగా రాష్ట్ర శాసన మండలిచే శాసనములు చేయబడనప్పటికీ, ఏదైనా సార్వజనిక ప్రయోజనము కొరకు కేంద్రము లేక రాష్ట్రము ఏదైనా గ్రాంటులను చేయవచ్చును.

283. సంచిత నిధుల, ఆకస్మిక ఖర్చుల నిధి మరియు వట్టి ఖాతాకు జమకట్టబడిన డబ్బుల యొక్క సంరక్షణ మొదలైనవి:- (1) భారత సంచిత నిధి మరియు భారత ఆకస్మిక నిధి యొక్క సంరక్షణ, అట్టి నిధులకు డబ్బులను చెల్లించుట మరియు వాటి నుండి డబ్బులను వెనుకకు తీసుకొనుట, భారత ప్రభుత్వముచే లేదా దాని తరపున తీసుకొనబడిన అట్టి నిధులకు జమ కట్టబడిన డబ్బులు మినహా ఇతర పబ్లిక్ డబ్బుల యొక్క సంరక్షణ, భారత ప్రభుత్వ ఖాతాకు వాటిని చెల్లించుట, మరియు అట్టి ఖాతా నుండి డబ్బులను వెనకకు తీసుకొనుట మరియు ముందు చెప్పబడిన విషయములకు సంబంధించిన లేక వాటికి అనుబంధమగు ఇతర విషయములన్నింటినీ పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా క్రమబద్ధము చేయవలెను మరియు ఆ విషయములో అట్లు నిబంధన చేయునంత వరకు, రాష్ట్రపతిచే చేయబడిన నియమావళి ద్వారా క్రమబద్ధము చేయవలెను.

1. రాజ్యాంగ (ఢిల్లీ నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1992 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 1.6.1993 నుండి చొప్పించబడినది.

2. అదే చట్టము ద్వారా సబ్-సెక్షన్ (సి)ని సబ్-సెక్షన్ (డి)గా తిరిగి అక్షరము వేయబడినది.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

(2) The custody of the Consolidated Fund of a State and the Contingency Fund of a State, the payment of moneys into such Funds, the withdrawal of moneys therefrom, the custody of public moneys other than those credited to such Funds received by or on behalf of the Government of the State, their payment into the public account of the State and the withdrawal of moneys from such account and all other matters connected with or ancillary to matters aforesaid shall be regulated by law made by the Legislature of the State, and, until provision in that behalf is so made, shall be regulated by rules made by the Governor ¹[***] of the State.

284. Custody of suitors' deposits and other moneys received by public servants and courts:- All moneys received by or deposited with—

(a) any officer employed in connection with the affairs of the Union or of a State in his capacity as such, other than revenues or public moneys raised or received by the Government of India or the Government of the State, as the case may be, or

(b) any court within the territory of India to the credit of any cause, matter, account or persons,

shall be paid into the public account of India or the public account of State, as the case may be.

285. Exemption of property of the Union from State taxation:- (1) The property of the Union shall, save in so far as Parliament may by law otherwise provide, be exempt from all taxes imposed by a State or by any authority within a State.

(2) Nothing in clause (1) shall, until Parliament by law otherwise provides, prevent any authority within a State from levying any tax on any property of the Union to which such property was immediately before the commencement of this Constitution liable or treated as liable, so long as that tax continues to be levied in that State.

1. The words "or Rajpramukh" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

(భాగము XII. - ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

(2) ఒక రాష్ట్ర సంచిత నిధి మరియు ఆకస్మిక ఖర్చుల నిధి యొక్క సంరక్షణ, అట్టి నిధులకు డబ్బులను చెల్లించుట మరియు వాటి నుండి డబ్బులను తిరిగి తీసుకొనుట, రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే లేదా దాని తరపున తీసుకొనబడిన నిధులకు జమకట్టబడిన డబ్బులు మినహా ఇతర పబ్లిక్ ధనముల యొక్క సంరక్షణ, రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఖాతాకు వాటిని చెల్లించుట మరియు అట్టి ఖాతా నుండి డబ్బులను తిరిగి తీసుకొనుట మరియు పైన చెప్పబడిన విషయములకు సంబంధించిన లేక వాటికి సహాయకరమగు ఇతర విషయములన్నింటిని రాష్ట్ర శాసన మండలిచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా క్రమబద్ధము చేయవలెను మరియు ఈ విషయములో అట్లు నిబంధన చేయబడు వరకు, రాష్ట్ర గవర్నరుచే ¹[***] చేయబడు నియమావళి ద్వారా క్రమబద్ధము చేయవలెను.

284. ప్రభుత్వోద్యోగులు మరియు న్యాయస్థానములచే తీసుకొనబడిన కక్షిదారుల డిపాజిట్ల మరియు ఇతర డబ్బు యొక్క సంరక్షణ:-

(ఎ) భారత ప్రభుత్వముచే లేక సందర్భానుసారముగా రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే సేకరించబడిన లేక తీసుకొనబడిన రాబడులు లేక పబ్లిక్ డబ్బులు కానట్టి, కేంద్రము లేక రాష్ట్రము యొక్క వ్యవహారములకు సంబంధించి నియమించబడిన ఎవరైనా అధికారిచే అధికారరీత్యా సేకరించబడినట్టి లేక తీసుకొనబడినట్టి డబ్బులన్నింటిని; లేక

(బి) ఏదైనా వ్యాజ్యము, విషయము, ఖాతా లేక ఎవరైనా వ్యక్తులచే భారత భూభాగములోని ఏదైనా న్యాయస్థానము వద్ద తీసుకొనబడిన లేక (జమ) చేయబడిన డబ్బులన్నింటినీ భారత ప్రభుత్వ (పబ్లిక్) ఖాతాలో లేక సందర్భానుసారముగా రాష్ట్ర ప్రభుత్వ (పబ్లిక్) ఖాతాలో చెల్లించవలెను.

285. కేంద్రము యొక్క ఆస్తిని రాష్ట్ర పన్ను విధింపు నుండి మినహాయించుట:- (1) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఇతర విధముగా పొందుపరిస్తేనే తప్ప ఒక రాష్ట్రముచే లేదా ఒక రాష్ట్రములోని ఎవరైనా అధికారిచేగాని విధింపబడు పన్నులన్నింటి నుండి కేంద్రము యొక్క ఆస్తిని మినహాయించవలెను.

(2) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఏదైనా ఒక రాష్ట్రములో కేంద్రము యొక్క ఏదైనా ఆస్తిపై ఏదైనా పన్ను చెల్లింపునకు బాధ్యులైన లేదా బాధ్యులుగా పరిగణించినచో, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఇతర విధముగా పొందు పరచునంత వరకు ఆ రాష్ట్రములో ఆ పన్ను విధింపు కొనసాగుచున్నంత కాలము, క్లాజ్ (1)లో ఉన్నదేదియు ఆ రాష్ట్రములోని ఏ అధికార సంస్థ ఆ ఆస్తిపై అట్టి పన్నును విధించుట నుండి నివారించదు.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "లేక రాజప్రముఖ్" అను పదములు 1.11.1956 నుండి పదిలివేయబడినవి.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

286. Restrictions as to imposition of tax on the sale or purchase of goods:- (1) No law of a State shall impose, or authorise the imposition of, a tax on ¹[the supply of goods or of services or both, where such supply takes place]—

(a) outside the State; or

(b) in the course of the import of the ²[goods or services or both] into, or export of the ²[goods or services or both] out of, the territory of India.

³[* * * *]

⁴[(2) Parliament may by law formulate principles for determining when a ⁵[supply of goods or of services or both] in any of the ways mentioned in clause (1).]

⁶[(3) * * * *]

287. Exemption from taxes on electricity:- Save in so far as Parliament may by law otherwise provide, no law of a State shall impose, or authorise the imposition of, a tax on the consumption or sale of electricity (whether produced by a Government or other persons) which is—

(a) consumed by the Government of India, or sold to the Government of India for consumption by that Government; or

1. Substituted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.13(i)(A), for the words “the sale or purchase of goods where such sale or purchase takes place” (w.e.f. 16.9.2016).

2. Substituted by s.13(i)(B), *ibid*, for the words “goods”

3. Explanation to clause (1) omitted by the Constitution (Sixth Amendment) Act, 1956, s.4 (w.e.f. 11.9.1956).

4. Substituted by *ibid*., for clause (2) and (3)

5. Substituted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.13(ii), for the words “sale or purchase of goods takes place” (w.e.f. 16.9.2016).

6. Clause (3) omitted by s.13(iii), *ibid*.

(భాగము XII. - ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

286. వస్తువుల అమ్మకము లేదా కొనుగోలుపై పన్ను విధించుటకు గురించిన పరిమితులు:- (1) ¹[వస్తువుల లేదా సేవల లేదా రెండింటి సరఫరా-]

(ఎ) రాష్ట్రమునకు వెలుపల, లేక

(బి) ²[అట్టి వస్తువుల లేదా సేవల లేదా రెండింటి సరఫరా] భారతదేశ భూభాగములోనికి దిగుమతి చేయుట లేదా భారతదేశ భూభాగము నుండి ఎగుమతి చేయు క్రమంలో, ఒక రాష్ట్రము యొక్క శాసనము క్రింద ఆ సరఫరాలపై పన్ను విధించరాదు లేక విధించుటకు అధికారము ఈయరాదు.

³[* * * *]

⁴[(2) ⁵[వస్తువుల లేదా సేవల లేదా రెండింటి సరఫరా] క్లాజ్ (1)లో పేర్కొనబడిన ఏదైనా విధముగా ఎప్పుడు జరుగునో నిర్ధారణ చేయు సూత్రములను పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా రూపొందించవచ్చును.]

⁶[(3) * * * *]

287. విద్యుచ్ఛక్తి మీద పన్నుల మినహాయింపు:- పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఇతర విధముగా పొందుపరిస్తేనే తప్ప,-

(ఎ) భారత ప్రభుత్వముచే వినియోగించబడిన లేక భారత ప్రభుత్వ వినియోగము కొరకు సదరు ప్రభుత్వముచే అమ్మిన; లేక

-
1. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 13(i)వ సెక్షన్ ద్వారా, "వస్తువుల అట్టి వస్తువుల అమ్మకము లేదా కొనుగోలు జరిగినపుడు అట్టి అమ్మకము లేదా కొనుగోలు" అను పదములకు బదులుగా 16.9.2016 నుండి ఉంచబడినది.
 2. అదే చట్టపు 13(i)వీ సెక్షన్ ద్వారా "వస్తువుల" అను పదముకు బదులుగా 16.9.2016 నుండి ఉంచబడినది.
 3. రాజ్యాంగ (అరవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (1)కి గల విశదీకరణ వదిలివేయబడినది.
 4. అదే చట్టపు 4వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్లు (2) మరియు (3)కు బదులుగా ఉంచబడినది.
 5. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 13(ii) సెక్షన్ ద్వారా, "వస్తువుల క్రయ విక్రయములు" అను పదములకు బదులుగా 16.9.2016 నుండి ఉంచబడినది.
 6. అదే చట్టపు 13వ సెక్షన్ ద్వారా, 16.9.2016వ తేదీ నుండి క్లాజ్ (3) వదిలివేయబడినది.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

(b) consumed in the construction, maintenance or operation of any railway by the Government of India or a railway company operating that railway, or sold to that Government or any such railway company for consumption in the construction, maintenance or operation of any railway,

and any such law imposing, or authorising the imposition of, a tax on the sale of electricity shall secure that the price of electricity sold to the Government of India for consumption by that Government, or to any such railway company as aforesaid for consumption in the construction, maintenance or operation of any railway, shall be less by the amount of the tax than the price charged to other consumers of a substantial quantity of electricity.

288. Exemption from taxation by States in respect of water or electricity in certain cases:- (1) Save in so far as the President may by order otherwise provide, no law of a State in force immediately before the commencement of this Constitution shall impose, or authorise the imposition of, a tax in respect of any water or electricity stored, generated, consumed, distributed or sold by any authority established by any existing law or any law made by Parliament for regulating or developing any inter-State river or river-valley.

Explanation:- The expression “law of a State in force” in this clause shall include a law of a State passed or made before the commencement of this Constitution and not previously repealed, notwithstanding that it or parts of it may not be then in operation either at all or in particular areas.

(2) The Legislature of a State may by law impose, or authorise the imposition of, any such tax as is mentioned in clause (1), but no such law shall have any effect unless it has, after having been reserved for the consideration of the President, received his assent; and if any such law provides for the fixation of the rates and other incidents of such tax by means of rules or orders to be made under the law by any authority, the law shall provide for the previous consent of the President being obtained to the making of any such rule or order.

(భాగము XII. - ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

(బి) ఏదైనా రైలు మార్గ నిర్మాణములో, మరమ్మత్తులో లేక నిర్వహణలో భారత ప్రభుత్వముచే లేక ఆ రైలు మార్గమును నిర్వహించే రైల్వే కంపెనీచే వినియోగించబడిన లేదా ఏదైనా రైలు మార్గము నిర్మాణములో, మరమ్మత్తులో లేక నిర్వహణలో వినియోగము కొరకు ఆ ప్రభుత్వమునకు లేక అట్టి ఏదైనా రైల్వే కంపెనీకి విక్రయించబడిన విద్యుచ్ఛక్తి యొక్క వినియోగము లేక అమ్మకముపై (ఆ విద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పాదన ప్రభుత్వముచే చేయబడినా, లేక ఇతర వ్యక్తులచే చేయబడినా), ఒక రాష్ట్రము యొక్క ఏ శాసనమైనా పన్ను విధించరాదు లేక విధించుటకు అధికారమును ఈయరాదు మరియు అట్లు విద్యుచ్ఛక్తి విక్రయముపై పన్ను విధించు లేక విధించుటకు అధికారమును ఇచ్చునట్టి ఏదైనా శాసనము, భారత ప్రభుత్వ వినియోగము కొరకు ఆ ప్రభుత్వమునకు లేక ఏదైనా రైలు మార్గపు నిర్మాణములో, మరమ్మత్తులో లేక నిర్వహణలో వినియోగము కొరకు ముందు చెప్పబడినట్లుగా ఏదైనా రైల్వే కంపెనీకి విక్రయించబడిన విద్యుచ్ఛక్తి ధర విద్యుచ్ఛక్తిని అధిక పరిమాణములో వినియోగించుకొను ఇతర వినియోగదారులపై విధించు పన్ను ధర కన్న, తక్కువగా ఉండునట్లు చూడవలెను.

288. నిర్ణీతమైన సందర్భములలో జలము లేక విద్యుచ్ఛక్తికి సంబంధించి రాష్ట్రములు పన్ను విధించుట నుండి మినహాయింపు:- (1) రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా ఇతర విధముగా పొందుపరచు మేరకు తప్ప, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే అమలులోనున్న ఒక రాష్ట్ర శాసనము, ఏదైనా అంతర్ రాష్ట్ర నదీ లేక నదీ లోయను క్రమబద్ధము చేయుటకు లేక అభివృద్ధి పరచుటకు ప్రస్తుతమున్న ఏదైనా శాసనముచే లేక పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనముచే ఏర్పాటు చేయబడిన అధికార సంస్థ ద్వారా నిలువ చేయబడిన, ఉత్పత్తి చేయబడిన, వినియోగము చేయబడిన, పంపిణీ చేయబడిన లేక విక్రయించబడిన ఏదైనా జలము విషయమున లేక విద్యుచ్ఛక్తికి సంబంధించి పన్ను విధించరాదు, లేక విధించుటకు అధికారమును ఈయరాదు.

విశదీకరణ:- ఈ క్లాజ్ లో “అమలులో ఉన్న రాష్ట్ర శాసనము” అను పదబంధములో, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు చేయబడి లేదా ఆమోదించబడి, అప్పుడు పూర్తిగా లేక కొన్ని ప్రత్యేక ప్రాంతములలో అమలులో లేనప్పటికీ, అంతకు ముందు రద్దు కానటువంటి ఏదైనా శాసనము చేరి ఉండును.

(2) రాష్ట్ర శాసనమండలి, శాసనము ద్వారా, క్లాజ్ (1)లో పేర్కొనబడిన ఏదైనా పన్నును విధించవచ్చును లేక విధించుటకు అధికారము ఈయవచ్చును. అయితే, అట్టి శాసనమేదైనా, రాష్ట్రపతి యొక్క పరిశీలన కొరకు ప్రత్యేకించబడినదై ఆయన అనుమతిని పొందితే తప్ప, ఎట్టి ప్రభావమును కలిగి ఉండదు మరియు అట్టి ఏ శాసనమైనా, ఆ శాసనము క్రింద ఎవరైనా అధికారి అట్టి పన్ను యొక్క రేట్లను మరియు వాటికైన ఇతర సందర్భములను నిర్ణయించునట్టి నియమమును లేక ఉత్తరువును చేయుటకు, రాష్ట్రపతి యొక్క ముందస్తు అనుమతిని పొందవలెనని ఆ శాసనములో పొందుపరచవలెను.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

289. Exemption of property and income of a State from Union taxation:- (1) The property and income of a State shall be exempt from Union taxation.

(2) Nothing in clause (1) shall prevent the Union from imposing, or authorising the imposition of, any tax to such extent, if any, as Parliament may by law provide in respect of a trade or business of any kind carried on by, or on behalf of, the Government of a State, or any operations connected therewith, or any property used or occupied for the purposes of such trade or business, or any income accruing or arising in connection therewith.

(3) Nothing in clause (2) shall apply to any trade or business, or to any class of trade or business, which Parliament may by law declare to be incidental to the ordinary functions of Government.

290. Adjustment in respect of certain expenses and pensions:- Where under the provisions of this Constitution the expenses of any court or Commission, or the pension payable to or in respect of a person who has served before the commencement of this Constitution under the Crown in India or after such commencement in connection with the affairs of the Union or of a State, are charged on the Consolidated Fund of India or the Consolidated Fund of a State, then, if—

(a) in the case of a charge on the Consolidated Fund of India, the court or Commission serves any of the separate needs of a State, or the person has served wholly or in part in connection with the affairs of a State; or

(b) in the case of a charge on the Consolidated Fund of a State, the court or Commission serves any of the separate needs of the Union or another State, or the person has served wholly or in part in connection with the affairs of the Union or another State,

there shall be charged on and paid out of the Consolidated Fund of the State or, as the case may be, the Consolidated Fund of India or the Consolidated Fund of the other State, such contribution in respect of the expenses or pension as may be agreed, or as may in default of agreement be determined by an arbitrator to be appointed by the Chief Justice of India.

(భాగము XII. - ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

289. ఒక రాష్ట్రము యొక్క ఆస్తిని మరియు ఆదాయమును కేంద్రము యొక్క పన్ను విధానము నుండి మినహాయించుట:- (1) ఒక రాష్ట్రము యొక్క ఆస్తి మరియు ఆదాయమును కేంద్ర పన్ను విధానము నుండి మినహాయించవలెను.

(2) రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే లేక దానితరపునగాని కొనసాగించబడు ఏదైనా వర్తకము లేదా వ్యాపారమును లేదా దానికి సంబంధించిన ఏదైనా కార్యకలాపములను గురించి లేక అట్టి వర్తకము లేదా వ్యాపారము నిమిత్తము ఉపయోగించబడిన లేక అనుభవించుచున్నదైనా ఆస్తికి సంబంధించి లేక తత్సంబంధమున ప్రాప్తమగు లేక ఉత్పన్నమగు ఏదైనా ఆదాయమునకు సంబంధించి పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిబంధన చేసినచో, ఆ మేరకు క్లాజ్ (1)లో ఉన్నదేదియు ఏదైనా పన్ను విధించుట నుండి లేక విధించుటకు అధికారమును ఇచ్చుట నుండి కేంద్రమును నివారించదు.

(3) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా, ప్రభుత్వము యొక్క సాధారణ కర్తవ్యములకు సందర్భానుసారమైనవిగా ప్రకటించు ఏదైనా వర్తకము లేక వ్యాపారమునకు లేక ఏదైనా తరగతికి చెందిన వర్తకము లేదా వ్యాపారమునకు క్లాజ్ (2)లో ఉన్నదేదియు వర్తించదు.

290. నిర్ణీతమైన వ్యయములు మరియు పింఛనుల విషయములో సర్దుబాటు:- ఏదైనా న్యాయస్థానము యొక్క లేక కమీషను యొక్క వ్యయములు లేదా ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు ఇండియాలో బ్రిటిష్ రాజుల పాలన క్రింద లేదా అట్టి ప్రారంభమునకు తరువాత కేంద్రము యొక్క లేక ఒక రాష్ట్రము యొక్క వ్యవహారములకు సంబంధించిన పని చేసిన ఎవరైనా వ్యక్తికి చెల్లించవలసిన పింఛను, ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనల క్రింద భారత సంచిత నిధి లేక ఆ రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి భరించునదైనచో, అప్పుడు,-

(ఎ) భారత సంచిత నిధి నుండి భరించునదైన సందర్భములో, ఆ న్యాయస్థానము లేదా కమీషను ఒక రాష్ట్రము యొక్క ప్రత్యేకమైన అవసరములను తీర్చునవైనపుడు లేదా రాష్ట్రము యొక్క వ్యవహారములకు సంబంధించి ఒక వ్యక్తి పూర్తిగా లేక పాక్షికంగా పని చేసి ఉన్నచో; లేక

(బి) రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి భరించునదైన సందర్భములో న్యాయస్థానము లేదా కమీషను కేంద్రము యొక్క లేక మరొక రాష్ట్రము యొక్క ప్రత్యేకమైన అవసరములను తీర్చునవైనపుడు లేదా ఆ వ్యక్తి కేంద్రము యొక్క లేక మరొక రాష్ట్రము యొక్క వ్యవహారములకు సంబంధించి పూర్తిగా లేక పాక్షికంగా పని చేసి ఉన్నచో,

ఆ వ్యయములను లేక పింఛనును గురించి ఒప్పందము చేసుకొనబడిన లేక అటువంటి ఒప్పందము ఏదియు లేనిచో, భారతదేశ ప్రధాన న్యాయమూర్తి నియమించిన మధ్యవర్తిచే నిర్ధారణ చేయబడునట్టి ఒప్పందముననుసరించి రాష్ట్ర సంచిత నిధి లేక సందర్భానుసారముగా భారత సంచిత నిధి లేక ఆ ఇతర రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి భరించవలెను మరియు దాని నుండి చెల్లించవలెను.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

¹[290A. **Annual payment to certain Devaswom Funds:-** A sum of forty-six lakhs and fifty thousand rupees shall be charged on, and paid out of, the Consolidated Fund of the State of Kerala every year to the Travancore Devaswom Fund; and a sum of thirteen lakhs and fifty thousand rupees shall be charged on, and paid out of, the Consolidated Fund of the State of ²[Tamil Nadu] every year to the Devaswom Fund established in that State for the maintenance of Hindu temples and shrines in the territories transferred to that State on the 1st day of November, 1956, from the State of Travancore-Cochin.]

291. [Privypurse sums of Rulers.]:- Omitted by the Constitution (Twenty-sixth Amendment) Act, 1971, s.2 (w.e.f. 28-12-1971).

**CHAPTER - II
BORROWING**

292. Borrowing by the Government of India:- The executive power of the Union extends to borrowing upon the security of the Consolidated Fund of India within such limits, if any, as may from time to time be fixed by Parliament by law and to the giving of guarantees within such limits, if any, as may be so fixed.

293. Borrowing by States:- (1) Subject to the provisions of this article, the executive power of a State extends to borrowing within the territory of India upon the security of the Consolidated Fund of the State within such limits, if any, as may from time to time be fixed by the Legislature of such State by law and to the giving of guarantees within such limits, if any, as may be so fixed.

(2) The Government of India may, subject to such conditions as may be laid down by or under any law made by Parliament, make loans to any State or, so long as any limits fixed under article 292 are not exceeded, give guarantees in respect of loans raised by any State, and any sums required for the purpose of making such loans shall be charged on the Consolidated Fund of India.

(3) A State may not without the consent of the Government of India raise any loan if there is still outstanding any part of a loan which has been made to the State by the Government of India or by its predecessor Government, or in respect of which a guarantee has been given by the Government of India or by its predecessor Government.

1. Inserted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.19 (w.e.f. 1.11.1956).

2. Substituted by the Madras State (Alteration of Name) Act, 1968 (53 of 1968), s.4, for "Madras" (w.e.f. 14.1.1969).

(భాగము XII. - ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

¹[290ఏ. నిర్ణీతమైన దేవస్వము నిధులకు వార్షిక చెల్లింపు:- బ్రావేన్‌కోరు దేవస్వము నిధికిగాను ప్రతి సంవత్సరము నలభై ఆరు లక్షల యాభై వేల రూపాయల మొత్తము కేరళ రాష్ట్రము యొక్క సంచిత నిధి నుండి భరించవలెను దాని నుండి చెల్లించవలెను, మరియు 1956 నవంబరు ఒకటవ తేదీన బ్రావేన్‌కోరు కొచ్చిన్ రాష్ట్రము నుండి ²[తమిళనాడు] రాష్ట్రమునకు బదిలీ చేయబడిన భూభాగములోని హిందూ దేవాలయముల మరియు పూజా మందిరముల నిర్వహణ కొరకు తమిళనాడు రాష్ట్రములో ఏర్పాటు చేయబడిన దేవస్వము నిధికిగాను ప్రతి సంవత్సరము పదమూడు లక్షల యాభై వేల రూపాయల మొత్తమును తమిళనాడు రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి భరించవలెను మరియు దాని నుండి చెల్లించవలెను.]

291. [మాజీ పాలకుల యొక్క ప్రివీఫర్స్ రాజభరణం] [రాజ్యాంగ (ఇరవై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1971లోని 2వ సెక్షన్ ద్వారా 28.12.1971 నుండి వదిలి వేయబడినది.]

అధ్యాయము - II

ఋణ సేకరణ

292. భారత ప్రభుత్వముచే ఋణ సేకరణ:- కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములో, పార్లమెంటు ఆయా సమయములందు శాసనము ద్వారా ఏదైనా పరిమితులను నిర్ణయించినచో అట్టి పరిమితుల లోపున, భారత సంచిత నిధిని హామీగా పెట్టి ఋణములు తెచ్చుటకు మరియు నిర్ణయించిన పరిమితులు ఏదైనా ఉన్నచో అట్టి పరిమితులలోపున హామీలనిచ్చుట చేరి ఉండును.

293. రాష్ట్రములచే ఋణ సేకరణ:- (1) ఈ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలకు లోబడి ఒక రాష్ట్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములో, ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలి ఆయా సమయములందు శాసనము ద్వారా ఏదైనా పరిమితులను నిర్ణయించినచో అట్టి పరిమితుల లోపున ఆ రాష్ట్ర సంచిత నిధిని హామీగా ఉంచి భారత భూభాగము లోపల ఋణములు తెచ్చుటకు మరియు నిర్ణయించిన పరిమితులు ఏదైనా ఉన్నచో అట్టి పరిమితుల లోపున హామీల నిచ్చుట చేరి ఉండును.

(2) పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేదా దాని క్రింద విధించిన షరతులకు లోబడి, భారత ప్రభుత్వము ఏదైనా రాష్ట్రమునకు అప్పు ఇవ్వవచ్చును లేక 292వ ఆర్టికల్ క్రింద నిర్ణయించబడిన పరిమితులను మించకుండ ఏదైనా రాష్ట్రము సేకరించు అప్పుల విషయమున హామీలు ఈయవచ్చును మరియు అట్టి అప్పులిచ్చు నిమిత్తము కావలసిన ఏదైనా డబ్బు మొత్తమును భారత సంచిత నిధి నుండి భరించవలెను.

(3) ఏదైనా రాష్ట్రమునకు భారత ప్రభుత్వముచే లేక దానికి ముందున్న ప్రభుత్వముచే ఈయబడిన లేక భారత ప్రభుత్వముచే లేక దానికి ముందున్న ప్రభుత్వముచే హామీ ఈయబడిన అప్పులోని ఏదైనా భాగము ఇంకనూ చెల్లింపబడక ఉన్నచో, భారత ప్రభుత్వము యొక్క సమ్మతి లేకుండ ఆ రాష్ట్రము అట్టి అప్పును సేకరింపరాదు.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 19వ సెక్షన్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి చొప్పించబడినది.

2. మద్రాసు రాష్ట్ర (పేరు మార్పిడి) చట్టము, 1968 (1968లోని 53వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 14.1.1969 నుండి "మద్రాసు" అను దానికి బదులుగా ఉంచబడినది.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

(4) A consent under clause (3) may be granted subject to such conditions, if any, as the Government of India may think fit to impose.

CHAPTER - III

PROPERTY, CONTRACTS, RIGHTS, LIABILITIES,

OBLIGATIONS AND SUITS

294. Succession to property, assets, rights, liabilities and obligations in certain cases:-

As from the commencement of this Constitution—

(a) all property and assets which immediately before such commencement were vested in His Majesty for the purposes of the Government of the Dominion of India and all property and assets which immediately before such commencement were vested in His Majesty for the purposes of the Government of each Governor's Province shall vest respectively in the Union and the corresponding State, and

(b) all rights, liabilities and obligations of the Government of the Dominion of India and of the Government of each Governor's Province, whether arising out of any contract or otherwise, shall be the rights, liabilities and obligations respectively of the Government of India and the Government of each corresponding State, subject to any adjustment made or to be made by reason of the creation before the commencement of this Constitution of the Dominion of Pakistan or of the Provinces of West Bengal, East Bengal, West Punjab and East Punjab.

295. Succession to property, assets, rights, liabilities and obligations in other cases:-

(1) As from the commencement of this Constitution—

(a) all property and assets which immediately before such commencement were vested in any Indian State corresponding to a State specified in Part B of the First Schedule shall vest in the Union, if the purposes for which such property and assets were held immediately before such commencement will thereafter be purposes of the Union relating to any of the matters enumerated in the Union List, and

(భాగము XII. - ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

(4) భారత ప్రభుత్వము విధించుట సబబని తలచునట్టి వరతులు ఏవేని ఉన్నచో, వాటికి లోబడి క్లాజ్ (3) క్రింద సమ్మతి మంజూరు చేయవచ్చును.

అధ్యాయము - III

ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు, హక్కులు, బాధ్యతలు, కర్తవ్యములు మరియు దావాలు.

294. ఆస్తికి, సంపదకు, హక్కులకు, బాధ్యతలకు మరియు కర్తవ్యములకు నిర్ణీతమైన సందర్భములలో వారసత్వం:- ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు అధినివేశ పాకిస్తాన్ లేదా పశ్చిమ బెంగాల్, తూర్పు బెంగాల్, పశ్చిమ పంజాబు మరియు తూర్పు పంజాబు ప్రావిన్సుల యొక్క ఏర్పాటు కారణముగ చేయబడిన లేక చేయబడు ఏదైనా సర్దుబాటుకు లోబడి, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి,-

(ఎ) అధినివేశ భారతదేశ ప్రభుత్వము యొక్క ప్రయోజనము నిమిత్తము అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే బ్రిటిష్ రాజు నందు ఉండిన ఆస్తులు మరియు సంపదలన్నీ మరియు అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ప్రతీ గవర్నరు ప్రావిన్సు ప్రభుత్వము యొక్క ప్రయోజనము కొరకు బ్రిటిష్ రాజు నందు ఉండిన ఆస్తులు మరియు సంపదలన్నీ వరుసగా కేంద్రము మరియు ఆ ప్రావిన్సు స్థానములోనున్న రాష్ట్రమునకు సంక్రమించును; మరియు

(బి) అధినివేశ భారతదేశ ప్రభుత్వము యొక్క మరియు ప్రతీ గవర్నరు ప్రావిన్సు ప్రభుత్వము యొక్క హక్కులు, బాధ్యతలు మరియు కర్తవ్యములన్నీ, అవి ఏదైనా కాంట్రాక్టు నుండి లేదా ఇతర విధముగా ఉత్పన్నమైన వరుసగా భారత ప్రభుత్వము యొక్క మరియు ప్రావిన్సు స్థానములోనున్న ప్రతీ రాష్ట్ర ప్రభుత్వము యొక్క హక్కులు, బాధ్యతలు మరియు కర్తవ్యములై ఉండును.

295. ఆస్తులకు, సంపదకు, హక్కులకు, బాధ్యతలకు మరియు ఇతర సందర్భములలో వారసత్వం:- (1) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి:-

(ఎ) ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము 'బి'లో నిర్దిష్టపరచబడిన ఏదైనా రాష్ట్ర స్థానములో అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే భారత సంస్థానములో ఉండిన ఏదైనా రాష్ట్రము అధీనంలో ఉండిన ఆస్తులు మరియు సంపదలన్నీ, అవి అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఏ ప్రయోజనముల కొరకు కలిగి ఉండెనో ఆ ప్రయోజనములు అటు తరువాత కేంద్ర జాబితాలో పేర్కొనబడిన విషయములకు సంబంధించి కేంద్రము యొక్క అధీనంలో ఉండును; మరియు

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

(b) all rights, liabilities and obligations of the Government of any Indian State corresponding to a State specified in Part B of the First Schedule, whether arising out of any contract or otherwise, shall be the rights, liabilities and obligations of the Government of India, if the purposes for which such rights were acquired or liabilities or obligations were incurred before such commencement will thereafter be purposes of the Government of India relating to any of the matters enumerated in the Union List, subject to any agreement entered into in that behalf by the Government of India with the Government of that State.

(2) Subject as aforesaid, the Government of each State specified in Part B of the First Schedule shall, as from the commencement of this Constitution, be the successor of the Government of the corresponding Indian State as regards all property and assets and all rights, liabilities and obligations, whether arising out of any contract or otherwise, other than those referred to in clause (1).

296. Property accruing by escheat or lapse or as bona vacantia:- Subject as hereinafter provided, any property in the territory of India which, if this Constitution had not come into operation, would have accrued to His Majesty or, as the case may be, to the Ruler of an Indian State by escheat or lapse, or as bona vacantia for want of a rightful owner, shall, if it is property situate in a State, vest in such State, and shall, in any other case, vest in the Union:

Provided that any property which at the date when it would have so accrued to His Majesty or to the Ruler of an Indian State was in the possession or under the control of the Government of India or the Government of a State shall, according as the purposes for which it was then used or held were purposes of the Union or of a State, vest in the Union or in that State.

Explanation:- In this article, the expressions “Ruler” and “Indian State” have the same meanings as in article 363.

(భాగము XII. - ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

(బి) ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము 'బి' యందు నిర్దిష్టపరచబడిన ఏదైనా రాష్ట్రము స్థానములో ఉండిన భారత సంస్థానములోని ఏదైనా రాష్ట్రమునకు గల సకల హక్కులు, బాధ్యతలు మరియు కర్తవ్యములన్నీ, అవి ఏవైనా కాంట్రాక్టు నుండి లేదా ఇతర విధముగా సంభవించినవైనా అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు ఏ ప్రయోజనముల కొరకు అట్టి హక్కులు పొందబడినవో, లేక అట్టి బాధ్యతలు లేదా కర్తవ్యములు నిర్వహించబడినవో, ఆ ప్రయోజనములు అటు తరువాత కేంద్ర జాబితాలో పేర్కొనబడిన ఏదైనా విషయములకు సంబంధించి భారత ప్రభుత్వ ప్రయోజనములైన యెడల, ఆ విషయమై భారత ప్రభుత్వము ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వముతో చేసికొనిన ఏదైనా ఒప్పందమునకు లోబడి, భారత ప్రభుత్వము యొక్క హక్కులు, బాధ్యతలు మరియు కర్తవ్యములై ఉండును.

(2) ముందు చెప్పబడిన విషయమునకు లోబడి, క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశింపబడినవి మినహా ఇతర అన్ని ఆస్తులు, సంపదలు, హక్కులు, అన్ని బాధ్యతలు మరియు కర్తవ్యముల విషయమున అవి కాంట్రాక్టు నుండి లేదా ఇతర విధముగా ఉత్పన్నమైన, ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము 'బి'లో నిర్దిష్టపరచబడిన ప్రతి రాష్ట్ర ప్రభుత్వము ఆ రాష్ట్రము స్థానములో ఉండిన భారత సంస్థానములోని రాష్ట్రము యొక్క ప్రభుత్వమునకు ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి ఉత్తరాధికారియై ఉండును.

296. వారసులు లేనందున లేక గతించిన లేక యజమాని లేని ఆస్తిగా ప్రాప్తించిన ఆస్తి:- ఇక మీదట దీనిలో పొందుపరచబడిన వాటికి లోబడి ఈ రాజ్యాంగం అమలులోనికి రాకుండునచో వారసులు లేనందున లేదా గతించినందున లేదా బేవారసు ఆస్తిగా ఉన్న భారతదేశ భూభాగములోని ఏదైనా ఆస్తి, ఒక న్యాయ సమ్మతమైన యజమాని లేనందున బ్రిటిష్ రాజు లేదా భారత సంస్థానములోని ఎవరైనా పాలకునకు ప్రాప్తించి ఉండేదో ఆ ఆస్తి ఒక రాష్ట్రములో ఉన్నచో ఆ రాష్ట్రమునకు, ఇతర సందర్భములో కేంద్రమునకు అధికారము కలిగి ఉండును.

అయితే ఏదైనా ఆస్తి బ్రిటిష్ రాజుకు లేక భారత సంస్థానములోని పాలకునకు అట్లు ప్రాప్తించి ఉండెడి తేదీన భారత ప్రభుత్వము లేక ఒక రాష్ట్ర ప్రభుత్వము యొక్క స్వాధీనములో లేక నియంత్రణలో ఉండినచో, అది అప్పుడు ఉపయోగించబడిన లేక కలిగి ఉండిన ప్రయోజనములు కేంద్రము యొక్క ప్రయోజనములైనచో కేంద్రమునకు, ఒక రాష్ట్రము యొక్క ప్రయోజనములైనచో ఆ రాష్ట్రమునకు సంక్రమించును.

విశదీకరణ:- ఈ ఆర్టికల్ లో "పాలకుడు" మరియు "భారత సంస్థానములోని" అను పదములు 363వ ఆర్టికల్ లో వాటికి ఏ అర్థములుగలవో ఆ అర్థములనే కలిగి ఉండును.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

¹[297. **Things of value within territorial waters or continental shelf and resources of the exclusive economic zone to vest in the Union:-** (1) All lands, minerals and other things of value underlying the ocean within the territorial waters, or the continental shelf, or the exclusive economic zone, of India shall vest in the Union and be held for the purposes of the Union.

(2) All other resources of the exclusive economic zone of India shall also vest in the Union and be held for the purposes of the Union.

(3) The limits of the territorial waters, the continental shelf, the exclusive economic zone, and other maritime zones, of India shall be such as may be specified, from time to time, by or under any law made by Parliament.]

²[298. **Power to carry on trade, etc.:-** The executive power of the Union and of each State shall extend to the carrying on of any trade or business and to the acquisition, holding and disposal of property and the making of contracts for any purpose:

Provided that—

(a) the said executive power of the Union shall, in so far as such trade or business or such purpose is not one with respect to which Parliament may make laws, be subject in each State to legislation by the State; and

(b) the said executive power of each State shall, in so far as such trade or business or such purpose is not one with respect to which the State Legislature may make laws, be subject to legislation by Parliament.]

299. Contracts:- (1) All contracts made in the exercise of the executive power of the Union or of a State shall be expressed to be made by the President, or by the Governor ³[***] of the State, as the case may be, and all such contracts and all assurances of property made in the exercise of that power shall be executed on behalf of the President or the Governor ³[***] by such persons and in such manner as he may direct or authorise.

1. Substituted by the Constitution (Fortieth Amendment) Act, 1976, s.2 (w.e.f. 27.5.1976).

2. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.20 (w.e.f. 1.11.1956).

3. The words “or the Rajpramukh” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

(భాగము XII. – ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

¹[297. తీర జల ప్రదేశములు లేక ఖండాంతర పరిధిలోని విలువైన వస్తువులు మరియు ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాలలోని వనరులపై కేంద్రమునకు అధికారము:- (1) భారత దేశపు జలప్రాంగణములలో లేక మహాద్వీపీయ విధానములో సముద్రములో గల లేక ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాల పరిధిలో గల అన్ని భూములు, ఖనిజములు మరియు ఇతర విలువైన వస్తువులు కేంద్రమునకు చెంది ఉండును మరియు కేంద్రం యొక్క ప్రయోజనముల నిమిత్తము నిర్వహించవలెను.

(2) భారతదేశ ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాల ఇతర వనరులన్నీ కేంద్రం యొక్క అధీనంలో ఉండును మరియు కేంద్రం యొక్క ప్రయోజనముల కొరకు ఉండును.

(3) భారతదేశపు తీర జల ప్రదేశములు, ఖండాంతర పరిధి, ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాల మరియు ఇతర సముద్ర మండలముల హద్దులు, పార్లమెంటుచే ఆయా సమయములందు చేయబడు శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద నిర్దిష్ట పరచునట్టివై ఉండును.]

²[298. వర్తకము మొదలగునవి సాగించుటకు అధికారము:- కేంద్రము మరియు ప్రతీ రాష్ట్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములో, ఏదైనా వర్తకము లేక వ్యాపారమును సాగించుట, ఆస్తిని సంపాదించుట, కలిగి ఉండుట, అమ్మి వేయుట మరియు ఏదైన ప్రయోజనము కొరకు కాంట్రాక్టులను చేసుకొనుట చేరి ఉండును:

అయితే:-

(ఎ) పార్లమెంటు అట్టి వర్తకము లేక వ్యాపారము లేక అట్టి ప్రయోజనమునకు సంబంధించి శాసనములను చేయునంత మేరకు కేంద్రము యొక్క సదరు కార్యనిర్వహణాధికారము ప్రతీ రాష్ట్రములోని ఆ రాష్ట్రము యొక్క శాసన నిర్మాణమునకు లోబడి ఉండును, మరియు

(బి) రాష్ట్ర శాసనమండలి, అట్టి వర్తకము లేక వ్యాపారము లేక అట్టి ప్రయోజనమునకు సంబంధించి శాసనములను చేయునంత మేరకు ప్రతీ రాష్ట్రము యొక్క సదరు కార్యనిర్వహణాధికారము పార్లమెంటు యొక్క శాసన నిర్మాణమునకు లోబడి ఉండును.]

299. కాంట్రాక్టులు:- (1) కేంద్రము యొక్క లేక ఒక రాష్ట్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారమును వినియోగించుచూ చేయబడిన కాంట్రాక్టులన్నీ, రాష్ట్రపతిచే లేక సందర్భానుసారముగా రాష్ట్ర గవర్నరుచే ³[***] చేయబడినట్లు వ్యక్తము చేయవలెను, మరియు ఆ అధికారమును వినియోగించుచు చేయబడిన కాంట్రాక్టులు మరియు ఆస్తి హామీ పత్రములన్నీ రాష్ట్రపతి లేక గవర్నరు ³[***] తరపున, ఆయన ఆదేశించు లేక అధికారమునిచ్చు వ్యక్తులచే మరియు అట్టి రీతిలో అమలు చేయవలెను.

1. రాజ్యాంగ (సలభయ్యన సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 27.5.1976 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 20వ సెక్షన్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "లేక రాజప్రముఖ్" అనుపదములు 01.11.1956.

(Part XII. - Finance, Property, Contracts And Suits)

(2) Neither the President nor the Governor ¹[***] shall be personally liable in respect of any contract or assurance made or executed for the purposes of this Constitution, or for the purposes of any enactment relating to the Government of India heretofore in force, nor shall any person making or executing any such contract or assurance on behalf of any of them be personally liable in respect thereof.

300. Suits and proceedings:- (1) The Government of India may sue or be sued by the name of the Union of India and the Government of a State may sue or be sued by the name of the State and may, subject to any provisions which may be made by Act of Parliament or of the Legislature of such State enacted by virtue of powers conferred by this Constitution, sue or be sued in relation to their respective affairs in the like cases as the Dominion of India and the corresponding Provinces or the corresponding Indian States might have sued or been sued if this Constitution had not been enacted.

(2) If at the commencement of this Constitution—

(a) any legal proceedings are pending to which the Dominion of India is a party, the Union of India shall be deemed to be substituted for the Dominion in those proceedings; and

(b) any legal proceedings are pending to which a Province or an Indian State is a party, the corresponding State shall be deemed to be substituted for the Province or the Indian State in those proceedings.

²[CHAPTER - IV

RIGHT TO PROPERTY

300A. Persons not to be deprived of property save by authority of law:- No person shall be deprived of his property save by authority of law.

1. The words “or the Rajpramukh” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

2. Inserted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.34 (w.e.f.20.6.1979).

(భాగము XII. - ఆర్థికము, ఆస్తి, కాంట్రాక్టులు మరియు దావాలు)

(2) ఈ రాజ్యాంగ నిమిత్తము లేక ఇంతకు ముందు అమలులోనున్న భారత ప్రభుత్వమునకు చెందిన ఏదైనా చట్టము నిమిత్తము చేయబడిన లేక అమలు చేయబడిన ఏదైనా కాంట్రాక్టు లేక హామీ పత్రములకు సంబంధించి, రాష్ట్రపతి గాని, గవర్నరు గాని ¹[***] వ్యక్తిగతముగా బాధ్యుడు కారాదు మరియు వారిలో ఎవరి తరపున అయినా అట్టి కాంట్రాక్టును లేక హామీ పత్రమును చేయు లేక అమలు చేయు ఏ వ్యక్తి కూడ, దాని విషయములో వ్యక్తిగతముగా బాధ్యుడు కాడు.

300. దావాలు మరియు చర్యలు:- (1) యూనియన్ ఆఫ్ ఇండియా పేరున భారత ప్రభుత్వము దావా వేయవచ్చును లేక ఆ పేరున ఆ ప్రభుత్వము పై దావా వేయబడవచ్చును మరియు ఒక రాష్ట్రము పేరున ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వము దావా వేయవచ్చును లేక ఆ పేరున ఆ ప్రభుత్వము పై దావా వేయబడవచ్చును మరియు ఈ రాజ్యాంగం ద్వారా ఇవ్వబడిన అధికారములను పురస్కరించుకొని పార్లమెంటుచే లేక రాష్ట్ర శాసనమండలిచే చేయబడిన చట్టము ద్వారా చేయబడు నిబంధనలకు లోబడి ఆయా ప్రభుత్వముల వ్యవహారములకు సంబంధించి, ఈ రాజ్యాంగం చేయకుండిన యెడల ఆ విషయములలో అధినివేశ భారత దేశము మరియు అట్టి రాష్ట్రము స్థానములో ఉండిన ప్రావిన్సులు లేక భారత సంస్థానములోని సమానమైన రాష్ట్రములు ఎట్లు దావా వేసి ఉండెడిదో లేక వాని పై ఎట్లు దావా వేయబడి ఉండెడిదో, అదే విధముగా అవి దావా వేయవచ్చును లేక వానిపై దావా వేయబడవచ్చును.

(2) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమున-

(ఎ) అధినివేశ భారతదేశము ఒక పక్షముగా ఉన్న ఏదైనా శాసనబద్ధమైన చర్యలు పెండింగులో ఉన్నచో, ఆ చర్యలలో డొమినియన్ బదులు యూనియన్ ఆఫ్ ఇండియా ఉంచబడినట్లు భావించవలెను; మరియు

(బి) ఏదైనా ప్రావిన్సు లేక భారత సంస్థానములోని రాష్ట్రము ఒక పక్షముగా ఉన్న శాసనబద్ధమైన చర్యలు పెండింగులో ఉన్నచో, ఆ చర్యలలో ఆ ప్రావిన్సుకు లేక ఆ భారత సంస్థానములోని రాష్ట్రమునకు బదులు దాని స్థానములోనున్న రాష్ట్రము ఉంచబడినట్లు భావించవలెను.

²[అధ్యాయము - IV

ఆస్తి హక్కు

300ఏ. శాసనాధికారము ద్వారా తప్ప వ్యక్తుల అధీనంలోని ఆస్తిని తీసుకొనరాదు:- శాసనం యొక్క అధికారము ద్వారా తప్ప ఏ వ్యక్తి యొక్క అధీనంలోని ఆస్తిని తీసుకొనరాదు.]

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "లేక రాజీప్రముఖ్" అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.

2. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 34వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి చొప్పించబడినది.

PART - XIII
TRADE, COMMERCE AND INTERCOURSE WITHIN THE
TERRITORY OF INDIA

301. Freedom of trade, commerce and intercourse:- Subject to the other provisions of this Part, trade, commerce and intercourse throughout the territory of India shall be free.

302. Power of Parliament to impose restrictions on trade, commerce and intercourse:- Parliament may by law impose such restrictions on the freedom of trade, commerce or intercourse between one State and another or within any part of the territory of India as may be required in the public interest.

303. Restrictions on the legislative powers of the Union and of the States with regard to trade and commerce:- (1) Notwithstanding anything in article 302, neither Parliament nor the Legislature of a State shall have power to make any law giving, or authorising the giving of, any preference to one State over another, or making, or authorising the making of, any discrimination between one State and another, by virtue of any entry relating to trade and commerce in any of the Lists in the Seventh Schedule.

(2) Nothing in clause (1) shall prevent Parliament from making any law giving, or authorising the giving of, any preference or making, or authorising the making of, any discrimination if it is declared by such law that it is necessary to do so for the purpose of dealing with a situation arising from scarcity of goods in any part of the territory of India.

304. Restrictions on trade, commerce and intercourse among States:- Notwithstanding anything in article 301 or article 303, the Legislature of a State may by law—

(a) impose on goods imported from other States ¹[or the Union territories] any tax to which similar goods manufactured or produced in that State are subject, so, however, as not to discriminate between goods so imported and goods so manufactured or produced; and

(b) impose such reasonable restrictions on the freedom of trade, commerce or intercourse with or within that State as may be required in the public interest:

Provided that no Bill or amendment for the purposes of clause (b) shall be introduced or moved in the Legislature of a State without the previous sanction of the President.

1. Inserted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

భాగము - XIII

భారత భూభాగము లోపల వర్తకము, వాణిజ్యము మరియు లావాదేవీలు

301. వర్తక, వాణిజ్య మరియు లావాదేవీలలో స్వేచ్ఛ:- ఈ భాగము యొక్క ఇతర నిబంధనలకు లోబడి, భారతదేశ భూభాగమంతటా వర్తకము, వాణిజ్యము మరియు లావాదేవీలు స్వేచ్ఛాయుతముగా ఉండవలెను.

302. వర్తకము, వాణిజ్య మరియు లావాదేవీలపై పరిమితులు విధించుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము:- పార్లమెంటు, శాసనము ద్వారా ఒక రాష్ట్రమునకు మరొక రాష్ట్రమునకు మధ్య లేక భారతదేశ భూభాగములోని ఏ భాగమునందైనను వర్తకము, వాణిజ్యము మరియు లావాదేవీల స్వేచ్ఛపై ప్రజా ప్రయోజనములకు అవసరమగునట్టి పరిమితులను విధించవచ్చును.

303. వర్తకము మరియు వాణిజ్యములకు సంబంధించి కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల యొక్క శాసన నిర్మాణాధికారములపై పరిమితులు:- (1) 302వ ఆర్టికల్‌లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, పార్లమెంటుగాని లేదా ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలిగాని, ఏడవ షెడ్యూల్‌లోని ఏదైనా జాబితాలో వర్తకమునకు మరియు వాణిజ్యమునకు సంబంధించిన ఏదైనా నమోదును బట్టి ఒక రాష్ట్రమునకు మరొక రాష్ట్రము కన్న ఏదైనా ప్రాధాన్యతనిచ్చు లేక ఇచ్చుటకు అధికారమునిచ్చు లేదా ఒక రాష్ట్రమునకు మరొక రాష్ట్రమునకు మధ్య ఏదైనా విచక్షణ చేయు లేక చేయుటకు అధికారమునిచ్చు ఏదైనా శాసనమును చేయుటకు అధికారమును కలిగి ఉండరాదు.

(2) భారతదేశ భూభాగములోని ఏదైనా భాగమునందు సరుకుల కొరత వలన ఉత్పన్నమగు పరిస్థితిని ఎదుర్కొను నిమిత్తము ఏదైనా ప్రాధాన్యత నిచ్చు లేక ఇచ్చుటకు అధికారమునిచ్చు లేదా ఏదైనా విచక్షణ చేయు లేక చేయుటకు అధికారమునిచ్చు ఏదైనా శాసనమును చేయుట అవసరమని అట్టి శాసనముచే ప్రకటించినచో, క్లాజ్ (1)లో ఉన్నదేదియు అట్టి శాసనమును చేయుట నుండి పార్లమెంటును నివారించదు.

304. రాష్ట్రముల మధ్య వర్తక, వాణిజ్య మరియు లావాదేవీలపై పరిమితులు:- 301వ లేక 303వ ఆర్టికల్‌లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలి, శాసనము ద్వారా:-

(ఎ) ఇతర రాష్ట్రముల¹ [లేక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతముల] నుండి ఆ రాష్ట్రమునకు దిగుమతియగు వస్తువులపై, ఆ రాష్ట్రములో తయారు చేయు లేక ఉత్పత్తి చేయు అదే విధమైన వస్తువులపై విధించబడుచున్న పన్ను ఒకే విధంగా ఉండవలెను మరియు అట్లు దిగుమతి అగు వస్తువులకు మరియు అట్లు తయారు చేయబడు లేక ఉత్పత్తి చేయబడు వస్తువుల మధ్య విచక్షణ లేకుండా పన్నును విధించవచ్చును; మరియు

(బి) ప్రజా ప్రయోజనములకై ఆ రాష్ట్రముతో లేక ఆ రాష్ట్రములోని వర్తక, వాణిజ్యము లేక లావాదేవీల స్వేచ్ఛపై అవసరమగు తగిన పరిమితులను విధించవచ్చును:

అయితే క్లాజ్ (బి) నిమిత్తము రాష్ట్రపతి యొక్క ముందస్తు అనుమతి లేకుండా ఏ రాష్ట్ర శాసన మండలిలోను ఏ బిల్లుగాని లేదా ఏ సవరణను గాని ప్రవేశ పెట్టరాదు లేక ప్రస్తావించరాదు.

1. రాజ్యాంగం (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XIII. - Trade, Commerce and Intercourse within the Territory of India)

¹[**305. Saving of existing laws and laws providing for State monopolies:-** Nothing in articles 301 and 303 shall affect the provisions of any existing law except in so far as the President may by order otherwise direct; and nothing in article 301 shall affect the operation of any law made before the commencement of the Constitution (Fourth Amendment) Act, 1955, in so far as it relates to, or prevent Parliament or the Legislature of a State from making any law relating to, any such matter as is referred to in sub-clause (ii) of clause (6) of article 19.]

306. [Power of certain States in Part B of the First Schedule to impose restrictions on trade and commerce].-Omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Sch. (w.e.f 1-1-1956).

307. Appointment of authority for carrying out the purposes of articles 301 to 304:- Parliament may by law appoint such authority as it considers appropriate for carrying out the purposes of articles 301, 302, 303 and 304, and confer on the authority so appointed such powers and such duties as it thinks necessary.

1. Substituted by the Constitution (Fourth Amendment) Act, 1955, s.4, for article 305 (w.e.f.27.4.1955).

(భాగము XIII. - భారత భూభాగము లోపల వర్తకము, వాణిజ్యము మరియు లావాదేవీలు)

¹[305. అమలులో ఉన్న శాసనములు మరియు రాష్ట్ర ఏకాధిపత్యము కొరకు పొందుబాటు చేయు శాసనముల మినహాయింపు:- 301వ మరియు 303వ ఆర్టికల్‌లో ఉన్నదేదియు, రాష్ట్రపతి ఉత్తరువుల ద్వారా ఇతర విధముగా ఆదేశించునంత మేరకు తప్ప, అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు ప్రభావము చూపదు మరియు 301వ ఆర్టికల్‌లో ఉన్నదేదియు, 19వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (6)లోని సబ్-క్లాజ్ (ii)లో పేర్కొనబడిన ఏదైనా విషయమునకు సంబంధించి ఉండునంత మేరకు, రాజ్యాంగ (నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1955 యొక్క ప్రారంభమునకు ముందు చేయబడిన ఏదైనా శాసనము యొక్క అమలుకు ప్రభావము కలిగించదు లేక అట్టి ఏదైనా విషయమునకు సంబంధించిన ఏదైనా శాసనమును చేయుట నుండి పార్లమెంటును లేక రాష్ట్ర శాసన మండలిని నివారించదు.]

306. [వర్తకము మరియు వాణిజ్యముపై పరిమితులు విధించుటకు మొదటి షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-బీ లోని కొన్ని రాష్ట్రములకు అధికారము.] రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి వదిలి వేయబడినది.

307. 301 నుండి 304 వరకు గల ఆర్టికల్‌ల ప్రయోజనములను నెరవేర్చుటకు అధికారి నియామకము:- పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా 301, 302, 303 మరియు 304వ ఆర్టికల్‌ల ప్రయోజనములను నెరవేర్చుటకు తాను సముచితమని తలచునట్టి అధికారిని నియమించవచ్చును మరియు తాను అవసరమని తలచునట్టి అధికారములను మరియు విధులను అట్లు నియమించబడిన అధికారికి ఈయవచ్చును.

1. రాజ్యాంగ (నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1955 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా ఆర్టికల్ 305కు బదులుగా 27.04.1955 నుండి ఉంచబడినది.

PART - XIV

SERVICES UNDER THE UNION AND THE STATES

CHAPTER - I - SERVICES

308. Interpretation:- In this Part, unless the context otherwise requires, the expression “State” ¹[does not include the State of Jammu and Kashmir.]

309. Recruitment and conditions of service of persons serving the Union or a State:- Subject to the provisions of this Constitution, Acts of the appropriate Legislature may regulate the recruitment, and conditions of service of persons appointed, to public services and posts in connection with the affairs of the Union or of any State:

Provided that it shall be competent for the President or such person as he may direct in the case of services and posts in connection with the affairs of the Union, and for the Governor ²[***] of a State or such person as he may direct in the case of services and posts in connection with the affairs of the State, to make rules regulating the recruitment, and the conditions of service of persons appointed, to such services and posts until provision in that behalf is made by or under an Act of the appropriate Legislature under this article, and any rules so made shall have effect subject to the provisions of any such Act.

310. Tenure of office of persons serving the Union or a State:- (1) Except as expressly provided by this Constitution, every person who is a member of a defence service or of a civil service of the Union or of an all-India service or holds any post connected with defence or any civil post under the Union holds office during the pleasure of the President, and every person who is a member of a civil service of a State or holds any civil post under a State holds office during the pleasure of the Governor ³[***] of the State.

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule, for “means a State specified in Part A or Part B of the First Schedule” (w.e.f.1.11.1956).

2. The words “or Rajpramukh” omitted by Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

3. The words “or, as the case may be, the Rajpramukh” omitted by *ibid*.

భాగము - XIV

కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల క్రింద సర్వీస్లు

అధ్యాయము - 1 - సర్వీస్లు

308. అర్థ వివరణ:- ఈ భాగములో, సందర్భము ఇతర విధముగా కోరితేనే తప్ప, “రాష్ట్రము” అను పదమునందు ¹[జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు రాష్ట్రము చేరి ఉండదు.]

309. కేంద్రమునకు లేక రాష్ట్రమునకు పని చేయు వ్యక్తుల నియామకము మరియు వారి సర్వీసుల షరతులు:- ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలకు లోబడి, కేంద్రము యొక్క లేక ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క వ్యవహారములకు సంబంధించిన ప్రభుత్వోద్యోగము మరియు పదవులకు నియమించబడిన వ్యక్తుల నియామకము మరియు వారి సర్వీసుల షరతులను, సముచిత శాసన మండలి యొక్క చట్టములు క్రమబద్ధము చేయవచ్చును:

అయితే ఈ ఆర్టికల్ క్రింద, సముచిత శాసన మండలి చట్టము ద్వారా లేక దాని క్రింద నిబంధన చేయబడునంత వరకు, కేంద్రము యొక్క వ్యవహారములకు సంబంధించిన ఉద్యోగముల మరియు పదవుల విషయములో, రాష్ట్రపతి లేక ఆయన ఆదేశించు వ్యక్తిగాని, మరియు రాష్ట్ర వ్యవహారములకు సంబంధించిన ఉద్యోగముల మరియు పదవుల విషయములో ఆ రాష్ట్ర గవర్నర్ లేక ²[***] ఆయన ఆదేశించు వ్యక్తిగాని, అట్టి ఉద్యోగములు మరియు పదవులకు నియమించబడు వ్యక్తుల నియామకము మరియు వారి సర్వీసుల షరతులను క్రమబద్ధము చేయు నియమములను చేయుటకు సమర్థత కలిగి ఉండవలెను మరియు అట్లు చేయబడిన ఏదైనా నియమములు అట్టి ఏదైనా చట్టము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను.

310. కేంద్రములో లేక రాష్ట్రములో పని చేయు వ్యక్తుల పదవీ కాలము:- (1) ఈ రాజ్యాంగం ద్వారా స్పష్టముగా పొందుపరచినట్లు తప్ప, కేంద్రము యొక్క రక్షణ సర్వీసులో లేక సివిల్ సర్వీసులో లేక ఏదైనా అఖిల భారత సర్వీసులో లేక ఏదైనా అఖిల భారత సర్వీసునందు సభ్యుడై ఉన్న ప్రతీ వ్యక్తి, రాష్ట్రపతి అనుగ్రహము ఉండునంత వరకు పదవియందుండవలెను మరియు రాష్ట్రము యొక్క సివిల్ సర్వీసునందు సభ్యుడై ఉన్న, లేక రాష్ట్రము క్రింది సివిల్ పదవిలో ప్రతి వ్యక్తి రాష్ట్ర గవర్నరు ³[***] అనుగ్రహము ఉండునంత వరకు పదవిలో ఉండవలెను;

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “అనగా ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-ఏ లేదా భాగము-బీ లో నిర్దిష్టపరచబడిన రాష్ట్రము” అను పదములకు బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

2. అదే చట్టము యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “లేక రాజప్రముఖు” అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.

3. అదే చట్టము యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “లేక సందర్భానుసారముగా రాజప్రముఖు” అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.

(Part XIV. - Services Under The Union And The States)

(2) Notwithstanding that a person holding a civil post under the Union or a State holds office during the pleasure of the President or, as the case may be, of the Governor ¹[***] of the State, any contract under which a person, not being a member of a defence service or of an all-India service or of a civil service of the Union or a State, is appointed under this Constitution to hold such a post may, if the President or the Governor ²[***], as the case may be, deems it necessary in order to secure the services of a person having special qualifications, provide for the payment to him of compensation, if before the expiration of an agreed period that post is abolished or he is, for reasons not connected with any misconduct on his part, required to vacate that post.

311. Dismissal, removal or reduction in rank of persons employed in civil capacities under the Union or a State:- (1) No person who is a member of a civil service of the Union or an all-India service or a civil service of a State or holds a civil post under the Union or a State shall be dismissed or removed by an authority subordinate to that by which he was appointed.

³[(2) No such person as aforesaid shall be dismissed or removed or reduced in rank except after an inquiry in which he has been informed of the charges against him and given a reasonable opportunity of being heard in respect of those charges ⁴[***]:

⁵[Provided that where it is proposed after such inquiry, to impose upon him any such penalty, such penalty may be imposed on the basis of the evidence adduced during such inquiry and it shall not be necessary to give such person any opportunity of making representation on the penalty proposed:

Provided further that this clause shall not apply-]

(a) where a person is dismissed or removed or reduced in rank on the ground of conduct which has led to his conviction on a criminal charge; or

1. The words "or, as the case may be, the Rajpramukh" omitted by Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

2. The words "or the Rajpramukh" omitted by Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

3. Substituted by the Constitution (Fifteenth Amendment) Act, 1963, s.10, for clause (2) and (3) (w.e.f.5.10.1963).

4. Certain words were omitted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.44 (w.e.f.3.1.1977).

5. Substituted by *ibid.*, for certain words.

(భాగము XIV. - కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల క్రింది సర్వీసులు)

(2) కేంద్రము లేక రాష్ట్రము క్రింద సివిల్ పదవినందున్న ఒక వ్యక్తి, రాష్ట్రపతి లేక సందర్భానుసారముగా గవర్నరు యొక్క ¹[***] అనుగ్రహము ఉన్నంత వరకు ఆ పదవిలో ఉన్నప్పటికీ ప్రత్యేక అర్హతలు గల ఒక వ్యక్తి యొక్క సర్వీసులను పొందుట అవసరమని రాష్ట్రపతి లేక సందర్భానుసారముగా గవర్నరు ²[***] భావించినందున, రక్షణ సర్వీసులో లేదా అఖిల భారత సర్వీసులో లేదా కేంద్రము యొక్క లేక రాష్ట్ర సివిలు సర్వీసులో సభ్యుడు కానట్టి ఎవరైనా వ్యక్తి ఈ రాజ్యాంగం క్రింది అట్టి ఏదైనా ఒప్పందముననుసరించి అట్టి పదవిలో నియమించబడిన యెడల, ఒప్పందములో ఏర్పరచిన కాలావధి ముగియక ముందే ఆ పదవి రద్దు చేయబడినచో లేక ఏదైనా అతని చెడునడుమడికి సంబంధించిన ఏవైనా కారణములనుబట్టి అతడు తన పదవిని ఖాళీ చేయవలెనని కోరినచో, అతనికి నష్టపరిహారమును చెల్లించుటకు ఏర్పాటు చేయవలెను.

311. కేంద్రము క్రింద లేక రాష్ట్రము క్రింద సివిల్ హోదాలో నియమించబడిన వ్యక్తుల భర్తరపు, తీసివేయుట లేక పదవీ స్థాయి తగ్గింపు:- (1) కేంద్రము యొక్క సివిల్ సర్వీసు లేదా అఖిల భారత సర్వీసు లేదా ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క సివిల్ సర్వీసులో సభ్యుడై ఉన్న లేక కేంద్రము లేక ఏదైనా రాష్ట్రము క్రింది సివిల్ పదవిని కలిగి ఉన్న ఏ వ్యక్తియు, అతడు నియమించబడినట్టి అధికారి కంటే క్రింది స్థాయిలోని అధికారిచే బర్తరప్ చేయబడరాదు లేక తొలగించబడరాదు.

³[(2) పైన చెప్పబడిన ఎవరైనా వ్యక్తిపై చేయబడిన ఆరోపణలను గురించి అతనికి తెలియజేసి, ఆ ఆరోపణ విషయమున విన్నవించుకొనుటకు అతనికి తగిన అవకాశమును ఇచ్చి దానిపై విచారణ జరుపబడితేనే తప్ప ⁴[***] అతనిని బర్తరప్ చేయుట, తొలగించుట లేక అతని పదవీ స్థాయి తగ్గించుట చేయరాదు:

⁵[అయితే అట్టి విచారణ జరిపిన తరువాత, అతనిపై ఏదైనా అట్టి శిక్షను విధించుటకు ప్రతిపాదించిన యెడల, ఆ విచారణలో పొందిన సాక్ష్యము అధారముపై శిక్షను విధించవచ్చును మరియు ప్రతిపాదిత శిక్షను గురించి విన్నపము చేసికొనుటకు అతనికి అవకాశము ఇచ్చుట అవసరం లేదు:

అంతేకాక ఈ క్లాజ్ ఈ క్రింది సందర్భములో వర్తించదు-]

(ఎ) ఎవరైనా ఒక వ్యక్తి యొక్క నడవడి ఒక క్రిమినల్ ఆరోపణపై అతని దోష నిర్ధారణకు దారితీసినందున అతడు బర్తరపు చేయబడిన యెడల లేక తొలగించబడిన యెడల లేక అతని పదవీ స్థాయి తగ్గించబడిన యెడల; లేక

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "లేక సందర్భానుసారముగా రాజప్రముఖ" అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదలివేయబడినవి.

2. అదే చట్టము యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "లేక రాజప్రముఖ" అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదలివేయబడినవి.

3. రాజ్యాంగ (పదిహేనవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 10వ సెక్షన్ క్లాజ్ (2) మరియు (3)కు బదులుగా 05.10.1963 నుండి ఉంచబడినది.

4. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 44వ సెక్షన్ యొక్క క్లాజ్ (ఎ) ద్వారా కొన్ని పదములు 3.1.1977 నుండి వదలివేయబడినవి.

5. అదే చట్టపు 44వ సెక్షన్ ద్వారా కొన్ని పదములకు బదులుగా 3.1.1977 నుండి ఉంచబడినవి.

(Part XIV. - Services Under The Union And The States)

(b) where the authority empowered to dismiss or remove a person or to reduce him in rank is satisfied that for some reason, to be recorded by that authority in writing, it is not reasonably practicable to hold such inquiry; or

(c) where the President or the Governor, as the case may be, is satisfied that in the interest of the security of the State it is not expedient to hold such inquiry.

(3) If, in respect of any such person as aforesaid, a question arises whether it is reasonably practicable to hold such inquiry as is referred to in clause (2), the decision thereon of the authority empowered to dismiss or remove such person or to reduce him in rank shall be final.]

312. All-India services:- (1) Notwithstanding anything in ¹[Chapter VI of Part VI or Part XI], if the Council of States has declared by resolution supported by not less than two-thirds of the members present and voting that it is necessary or expedient in the national interest so to do, Parliament may by law provide for the creation of one or more all India services ²[(including an all-India judicial service)] common to the Union and the States, and, subject to the other provisions of this Chapter, regulate the recruitment, and the conditions of service of persons appointed, to any such service.

(2) The services known at the commencement of this Constitution as the Indian Administrative Service and the Indian Police Service shall be deemed to be services created by Parliament under this article.

²[(3) The all-India judicial service referred to in clause (1) shall not include any post inferior to that of a district judge as defined in article 236.

(4) The law providing for the creation of the all-India judicial service aforesaid may contain such provisions for the amendment of Chapter VI of Part VI as may be necessary for giving effect to the provisions of that law and no such law shall be deemed to be an amendment of this Constitution for the purposes of article 368.]

1. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.45, for "Part XI" (w.e.f.3.1.1977).

2. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.45 (w.e.f.3.1.1977).

(భాగము XIV. - కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల క్రింది సర్వీసులు)

(బి) ఎవరైనా వ్యక్తిని బర్తరపు చేయుటకు లేక తొలగించుటకు లేక అతని పదవీస్థాయిని తగ్గించుటకు అధికారము గల అధికారి, ఆ అధికారిచే వ్రాసి ఉంచవలసిన ఏవైనా కారణములను బట్టి అట్టి విచారణను జరుపుట సహేతుకముగా ఆచరణ సాధ్యము కాదని అభిప్రాయపడిన యెడల; లేక

(సి) రాష్ట్రము యొక్క భద్రతను కాపాడు ప్రయోజనము కొరకు అట్టి విచారణ జరుపుట ఉపయోగకరమైనది కాదని రాష్ట్రపతి లేక సందర్భానుసారముగా గవర్నరు అభిప్రాయపడిన యెడల;

(3) పైన చెప్పబడినట్లుగా అట్టి ఎవరైనా వ్యక్తికి సంబంధించి, క్లాజ్ (2)లో పేర్కొనబడినట్లుగా అట్టి విచారణ జరుపుట సహేతుకముగ ఆచరణ సాధ్యమగునా కాదా అను ప్రశ్న ఉత్పన్నమైనచో, దానిపై అట్టి వ్యక్తిని బర్తరఫ్ చేయుటకు లేక తొలగించుటకు లేక అతని పదవీ స్థాయిని తగ్గించుటకు అధికారము గల అధికారి నిర్ణయము అందించునై ఉండును.]

312. అఖిల భారత సర్వీసులు:- (1) ¹[భాగము 6 యొక్క అధ్యాయము 6లో లేక భాగము 11లో] ఏమీ ఉన్నప్పటికీ, కేంద్రమునకు మరియు రాష్ట్రములకు, ఉమ్మడిగా ఉండు ఒకటి లేక అంతకు మించిన ²[అఖిల భారత న్యాయపరమైన సర్వీసుతో సహా] అఖిల భారత సర్వీసులను నెలకొల్పుట జాతీయ ప్రయోజనములకై అవసరమని లేక ఉపయోగకరమని రాజ్యసభ భావించి, హాజరై ఓటు చేయు సభ్యులలో మూడింట రెండు వంతులకు తక్కువకాని వారిచే బలపరచబడిన తీర్మానము ద్వారా ప్రకటించినచో, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా అట్లు నిబంధనలు చేయవచ్చును మరియు ఈ అధ్యాయము యొక్క ఇతర నిబంధనలకు లోబడి, అట్టి ఏదైనా సర్వీసులో నియమించబడు వ్యక్తుల యొక్క నియామకమును మరియు వారి సర్వీసు షరతులను క్రమబద్ధము చేయవచ్చును.

(2) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమున భారతీయ పరిపాలన సర్వీసు, భారతీయ పోలీసు సర్వీసు అని అనుచుండిన సర్వీసులను ఈ ఆర్టికల్ క్రింద పార్లమెంటుచే నెలకొల్పబడిన సర్వీసులుగా భావించవలెను.

²[(3) క్లాజ్ (1)లో పేర్కొనబడిన అఖిల భారత న్యాయ సర్వీసులో, 236వ ఆర్టికల్లో నిర్వచించబడిన జిల్లా న్యాయమూర్తి కంటే క్రిందిదైన పదవి చేరి ఉండదు.

(4) పైన చెప్పబడిన అఖిల భారత న్యాయపరమైన సర్వీసును నెలకొల్పుటకైన నిబంధన చేయు శాసనములో, ఆ శాసనము యొక్క నిబంధనలను అమలుపరచుట కొరకు అవసరమును బట్టి భాగము 6లోని అధ్యాయము 6ను సవరించుటకైన నిబంధనలను కలిగి ఉండవచ్చును మరియు 368వ ఆర్టికల్ యొక్క ప్రయోజనము నిమిత్తము అట్టి శాసనమును ఈ రాజ్యాంగం యొక్క సవరణగా భావించరాదు.]

1. రాజ్యాంగ (సలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 45వ సెక్షన్ ద్వారా "భాగము-XI"కు బదులుగా ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (సలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 45వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XIV. - Services Under The Union And The States)

¹[312A. Power of Parliament to vary or revoke conditions of service of officers of certain services:- (1) Parliament may by law—

(a) vary or revoke, whether prospectively or retrospectively, the conditions of services as respects remuneration, leave and pension and the rights as respects disciplinary matters of persons who, having been appointed by the Secretary of State or Secretary of State in Council to a civil service of the Crown in India before the commencement of this Constitution, continue on and after the commencement of the Constitution (Twenty-eighth Amendment) Act, 1972, to serve under the Government of India or of a State in any service or post;

(b) vary or revoke, whether prospectively or retrospectively, the conditions of service as respects pension of persons who, having been appointed by the Secretary of State or Secretary of State in Council to a civil service of the Crown in India before the commencement of this Constitution, retired or otherwise ceased to be in service at any time before the commencement of the Constitution (Twenty-eighth Amendment) Act, 1972:

Provided that in the case of any such person who is holding or has held the office of the Chief Justice or other Judge of the Supreme Court or a High Court, the Comptroller and Auditor-General of India, the Chairman or other member of the Union or a State Public Service Commission or the Chief Election Commissioner, nothing in sub-clause (a) or sub-clause (b) shall be construed as empowering Parliament to vary or revoke, after his appointment to such post, the conditions of his service to his disadvantage except in so far as such conditions of service are applicable to him by reason of his being a person appointed by the Secretary of State or Secretary of State in Council to a civil service of the Crown in India.

(2) Except to the extent provided for by Parliament by law under this article, nothing in this article shall affect the power of any Legislature or other authority under any other provision of this Constitution to regulate the conditions of service of persons referred to in clause (1).

1. Inserted by the Constitution (Twenty-eighth Amendment) Act, 1972, s.2 (w.e.f.29.08.1972).

(భాగము XIV. - కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల క్రింది సర్వీసులు)

¹[312ఏ. నిర్ణీతమైన సర్వీసులలోని అధికారుల సర్వీసు షరతులను మార్పుటకు, లేక తొలగించుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము:- (1) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా,-

(ఎ) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు సెక్రటరీ ఆఫ్ స్టేట్ లేక సెక్రటరీ ఆఫ్ స్టేట్ ఇన్ కౌన్సిలుచే ఇండియాలో క్రౌన్ యొక్క సివిలు సర్వీసులో నియమించబడి, రాజ్యాంగ (ఇరవై ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 1972 ప్రారంభమున మరియు అటు తరువాత ఏదైనా సర్వీసులో లేక పదవిలో కొనసాగుతూ భారత ప్రభుత్వము లేక రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద పని చేయుచున్న వ్యక్తుల యొక్క ప్రతిఫలము, సెలవు మరియు పింఛనును గురించిన షరతులను, మరియు క్రమశిక్షణను గురించిన హక్కులను, భావికాలిక ప్రభావముతో లేక గతకాలిక ప్రభావముతో మార్చవచ్చును లేక తొలగించవచ్చును.

(బి) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు సెక్రటరీ ఆఫ్ స్టేట్ లేక సెక్రటరీ ఆఫ్ స్టేట్ ఇన్ కౌన్సిలుచే ఇండియాలో క్రౌన్ యొక్క సివిలు సర్వీసులో నియమించబడి, రాజ్యాంగ (ఇరవై ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 1972 ప్రారంభమునకు ముందు ఏదైనా సమయములో పదవీ విరమణ చేసిన లేక ఇతర విధముగా సర్వీసును కోల్పోయిన వ్యక్తుల యొక్క పింఛను గురించిన షరతులను, భావికాలిక ప్రభావముతో లేక గతకాలిక ప్రభావముతో మార్చవచ్చును లేక ఉప సంహరించవచ్చును:

అయితే సర్వోన్నత న్యాయస్థానము లేక ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ప్రధాన న్యాయమూర్తి లేక ఇతర న్యాయమూర్తి, భారత కంప్ట్రోలరు మరియు ఆడిటరు జనరలు, కేంద్ర లేక రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషను చైర్మను లేక ఇతర సభ్యుని లేక ప్రధాన ఎన్నికల కమీషనర్ పదవిలో ఉన్న లేక ఆ పదవియందు ఉండిన ఎవరైనా వ్యక్తి విషయములో, అట్టి పదవిలో అతనిని నియమించిన తరువాత, సెక్రటరీ ఆఫ్ స్టేట్ లేక సెక్రటరీ ఆఫ్ స్టేట్ ఇన్ కౌన్సిలుచే ఇండియాలో క్రౌన్ యొక్క సివిలు సర్వీసులో ఆ వ్యక్తి నియమించబడిన కారణముగ మార్పుటకు, లేక తొలగించుటకు, సబ్-క్లాజ్ (ఎ) లేక (బి)లో ఉన్నదేదియు పార్లమెంటుకు అధికారమును ఇచ్చునదిగా అన్వయించరాదు.

(2) ఈ ఆర్టికల్ క్రింద శాసనము ద్వారా పార్లమెంటుచే నిబంధన చేయబడినంత మేరకు తప్ప క్లాజ్ (1)లో పేర్కొనబడిన వ్యక్తుల సర్వీసు షరతులను క్రమబద్ధము చేయుటకు ఈ రాజ్యాంగం యొక్క ఏదైనా ఇతర నిబంధన క్రింద, ఏదైనా శాసన మండలి లేక ఇతర అధికారి యొక్క అధికారమునకు, ఈ ఆర్టికల్ లో ఉన్నదేదియు ప్రభావమును కలిగించదు.

1. రాజ్యాంగ (ఇరవై ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 1972 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 29.8.1972 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XIV. - Services Under The Union And The States)

(3) Neither the Supreme Court nor any other court shall have jurisdiction in—

(a) any dispute arising out of any provision of, or any endorsement on, any covenant, agreement or other similar instrument which was entered into or executed by any person referred to in clause (1), or arising out of any letter issued to such person, in relation to his appointment to any civil service of the Crown in India or his continuance in service under the Government of the Dominion of India or a Province thereof;

(b) any dispute in respect of any right, liability or obligation under article 314 as originally enacted.

(4) The provisions of this article shall have effect notwithstanding anything in article 314 as originally enacted or in any other provision of this Constitution.]

313. Transitional provisions:- Until other provision is made in this behalf under this Constitution, all the laws in force immediately before the commencement of this Constitution and applicable to any public service or any post which continues to exist after the commencement of this Constitution, as an all-India service or as service or post under the Union or a State shall continue in force so far as consistent with the provisions of this Constitution.

314. [Provision for protection of existing officers of certain services.]:- Omitted by the Constitution (Twenty-eighth Amendment) Act, 1972, s.3 (w.e.f. 29.8.1972).

CHAPTER - II - PUBLIC SERVICE COMMISSIONS

315. Public Service Commissions for the Union and for the States:- (1) Subject to the provisions of this article, there shall be a Public Service Commission for the Union and a Public Service Commission for each State.

(2) Two or more States may agree that there shall be one Public Service Commission for that group of States, and if a resolution to that effect is passed by the House or, where there are two Houses, by each House of the Legislature of each of those States, Parliament may by law provide for the appointment of a Joint State Public Service Commission (referred to in this Chapter as Joint Commission) to serve the needs of those States.

(భాగము XIV. - కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల క్రింది సర్వీసులు)

(3) సర్వోన్నత న్యాయస్థానముగాని, ఏదైనా ఇతర న్యాయస్థానముగాని, ఈ క్రింది విషయములలో అధికార పరిధిని కలిగి ఉండరాదు:-

(ఎ) క్లాజ్ (1)లో పేర్కొనబడిన ఎవరైనా వ్యక్తిచే చేయబడిన లేక అతనిచే వ్రాసి ఈయబడిన ఏదైనా ఒడంబడిక, ఒప్పందము లేక అదే విధమైన ఇతర అధికార పత్రము యొక్క ఏదైనా నిబంధన నుండి లేక దానిపై చేయబడిన ఏదైనా ఆమోదం నుండి ఉత్పన్నమగు లేక ఇండియాలోని క్రౌను యొక్క ఏదైనా సివిలు సర్వీసుకు అతని నియామకమునకు సంబంధించి లేక భారతదేశ అధినివేశ యొక్క లేక దాని ప్రావిన్సు యొక్క ప్రభుత్వము సివిల్ సర్వీసులో అతడు కొనసాగుటకు సంబంధించి ఆ వ్యక్తికి జారీ చేయబడిన ఏదైనా లేఖ ద్వారా ఉత్పన్నమగు ఏదైనా వివాదము;

(బి) మొదట శాసనం చేసినట్లుగా 314వ ఆర్టికల్లో క్రింద ఏదైనా హక్కు, బాధ్యత లేక కర్తవ్య సంబంధమైన ఏదైనా వివాదము.

(4) మొదట శాసనం చేసినట్లుగా 314వ ఆర్టికల్లో లేదా ఈ రాజ్యాంగం యొక్క ఏదైనా ఇతర నిబంధనలో ఏమీ ఉన్నప్పటికీ, ఈ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలు ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను.]

313. పరివర్తన కాలిక నిబంధనలు:- ఈ రాజ్యాంగం క్రింద ఈ విషయములో ఇతర నిబంధన చేయబడునంత వరకు, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే అమలులో ఉన్నట్టి మరియు రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు తరువాత అఖిల భారత సర్వీసులుగా లేదా కేంద్రమునకు లేక ఏదైనా రాష్ట్రము క్రింద సర్వీసుగా లేదా పదవిగా కొనసాగుచున్న ఏదైనా ప్రభుత్వ సర్వీసును లేక పదవికి వర్తించదగిన అన్ని శాసనములు, ఈ రాజ్యాంగపు నిబంధనలకు అవి అనుగుణముగా ఉన్నంత వరకు, అమలులో కొనసాగవలెను.

314. [కొన్ని సర్వీసుల యొక్క ప్రస్తుతమున్న అధికారుల రక్షణకు నిబంధన]:- రాజ్యాంగ (ఇరవై ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 1972 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా (29.08.1972 నుండి) వదిలివేయబడినది.

అధ్యాయము - II - పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్లు

315. కేంద్రమునకు మరియు రాష్ట్రములకు పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్లు:- (1) ఈ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, కేంద్రమునకు ఒక పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ మరియు ప్రతి రాష్ట్రమునకు ఒక్కొక్క పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ ఉండవలెను.

(2) ఆ రాష్ట్రముల సముదాయమునకు ఒకే పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ ఉండవలెనని రెండు లేక అంతకంటే ఎక్కువ రాష్ట్రములు, ఒప్పుకొనవచ్చును మరియు రాష్ట్రములలోని ప్రతీ రాష్ట్ర శాసనసభ లేక రెండు సభలు ఉన్నచో ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలిలోని ప్రతి ఒక సభచే అందు నిమిత్తము తీర్మానము ఆమోదించబడినచో, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఆ రాష్ట్రముల అవసరాలను తీర్చుటకుగాను (ఈ అధ్యాయములో సంయుక్త కమీషన్ అని నిర్దేశించబడిన) ఒక సంయుక్త రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ నియమించుటకు నిబంధనలను చేయవచ్చును.

(Part XIV. - Services Under The Union And The States)

(3) Any such law as aforesaid may contain such incidental and consequential provisions as may be necessary or desirable for giving effect to the purposes of the law.

(4) The Public Service Commission for the Union, if requested so to do by the Governor ¹[***] of a State, may, with the approval of the President, agree to serve all or any of the needs of the State.

(5) References in this Constitution to the Union Public Service Commission or a State Public Service Commission shall, unless the context otherwise requires, be construed as references to the Commission serving the needs of the Union or, as the case may be, the State as respects the particular matter in question.

316. Appointment and term of office of members:- (1) The Chairman and other members of a Public Service Commission shall be appointed, in the case of the Union Commission or a Joint Commission, by the President, and in the case of a State Commission, by the Governor of the State:

Provided that as nearly as may be one-half of the members of every Public Service Commission shall be persons who at the dates of their respective appointments have held office for at least ten years either under the Government of India or under the Government of a State, and in computing the said period of ten years any period before the commencement of this Constitution during which a person has held office under the Crown in India or under the Government of an Indian State shall be included.

²[(1A) If the office of the Chairman of the Commission becomes vacant or if any such Chairman is by reason of absence or for any other reason unable to perform the duties of his office, those duties shall, until some person appointed under clause (1) to the vacant office has entered on the duties thereof or, as the case may be, until the Chairman has resumed his duties, be performed by such one of the other members of the Commission as the President, in the case of the Union Commission or a Joint Commission, and the Governor of the State in the case of a State Commission, may appoint for the purpose.]

1. The words "or Rajpramukh" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

2. Inserted by the Constitution (Fifteenth Amendment) Act, 1963, s.11 (w.e.f.5.10.1963).

(భాగము XIV. - కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల క్రింది సర్వీసులు)

(3) పైన చెప్పబడినట్టి ఏదైనా అట్టి శాసనము, దాని ప్రయోజనములను నెరవేర్చుటకు అవసరమైన లేక కోరదగిన అనుబంధ మరియు పర్యావసాన నిబంధనలను కలిగి ఉండవచ్చును.

(4) ఒక రాష్ట్రము యొక్క అవసరములన్నింటిని లేక వాటిలో వేటినినైనా తీర్చుటకు ఆ రాష్ట్ర గవర్నర్ ¹[***] కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ ను కోరినచో, ఆ కమీషన్, రాష్ట్రపతి ఆమోదముతో అట్లు చేయుటకు అంగీకరించవచ్చును.

(5) సందర్భము ఇతర విధముగా కోరితేనే తప్ప, ఈ రాజ్యాంగంలో కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్, లేక రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ గురించిన నిర్దేశములు, ప్రసక్తిలోనున్న ప్రత్యేక విషయమునకు సంబంధించి, కేంద్రము లేక సందర్భానుసారముగ రాష్ట్రము యొక్క అవసరాలను తీర్చుచున్న కమీషను గురించి నిర్దేశములుగా అన్వయించవలెను.

316. సభ్యుల నియామకము, మరియు వారి పదవీ కాలము:- (1) ఒక పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ చైర్మన్ మరియు ఇతర సభ్యులు, కేంద్ర కమీషన్ లేక సంయుక్త కమీషను అయిన సందర్భములో రాష్ట్రపతిచే మరియు రాష్ట్ర కమీషన్ అయిన సందర్భములో రాష్ట్ర గవర్నర్ చే నియమించబడవలెను:

అయితే ప్రతీ పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ సభ్యులలో వీలైనంత వరకు సగము మంది సభ్యులు వారివారి నియామకముల తేదీ నాటికి భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేదా ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద కనీసము పది సంవత్సరముల పాటు పదవిలో ఉన్న వ్యక్తులై ఉండవలెను, మరియు పది సంవత్సరముల కాలావధిని లెక్కకట్టుటలో ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు ఇండియాలోని క్రౌన్ క్రింద లేదా భారత సంస్థానములోని ప్రభుత్వము క్రిందగాని, పదవియందుండిన ఏదైనా కాలావధి చేర్చవలెను.

²[(1ఏ) కమీషన్ యొక్క చైర్మన్ పదవి ఖాళీ అయినచో లేక హాజరులోలేని కారణమున లేదా ఏదైనా ఇతర కారణమున అట్టి చైర్మన్ ఎవరైన తన పదవీ విధులను నిర్వర్తించలేనిచో, ఖాళీ అయిన పదవిలో క్లాజ్ (1) క్రింద ఎవరైనా వ్యక్తి నియమించబడి అతని విధులను చేపట్టు వరకు లేక సందర్భానుసారముగ, చైర్మన్ తన విధులను తిరిగి చేపట్టు వరకు, కేంద్ర కమీషన్ లేక సంయుక్త కమీషన్ అయిన సందర్భములో రాష్ట్రపతిచే మరియు రాష్ట్ర కమీషన్ అయిన సందర్భములో గవర్నర్ చే, ఆ కమీషన్ యొక్క ఇతర సభ్యులలో నుండి అందు నిమిత్తము నియమించబడిన సభ్యుడు ఆ విధులను నిర్వర్తించవలెను.]

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "లేక రాజసముఖ్" అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదలివేయబడినవి.

2. రాజ్యాంగ (పదిహేనవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 11వ సెక్షన్ ద్వారా 05.10.1963 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XIV. - Services Under The Union And The States)

(2) A member of a Public Service Commission shall hold office for a term of six years from the date on which he enters upon his office or until he attains, in the case of the Union Commission, the age of sixty-five years, and in the case of a State Commission or a Joint Commission, the age of ¹[sixty-two years], whichever is earlier:

Provided that—

(a) a member of a Public Service Commission may, by writing under his hand addressed, in the case of the Union Commission or a Joint Commission, to the President, and in the case of a State Commission, to the Governor ²[***] of the State, resign his office;

(b) a member of a Public Service Commission may be removed from his office in the manner provided in clause (1) or clause (3) of article 317.

(3) A person who holds office as a member of a Public Service Commission shall, on the expiration of his term of office, be ineligible for re-appointment to that office.

317. Removal and suspension of a member of a Public Service Commission:-

(1) Subject to the provisions of clause (3), the Chairman or any other member of a Public Service Commission shall only be removed from his office by order of the President on the ground of misbehaviour after the Supreme Court, on reference being made to it by the President, has, on inquiry held in accordance with the procedure prescribed in that behalf under article 145, reported that the Chairman or such other member, as the case may be, ought on any such ground to be removed.

(2) The President, in the case of the Union Commission or a Joint Commission, and the Governor ²[***] in the case of a State Commission, may suspend from office the Chairman or any other member of the Commission in respect of whom a reference has been made to the Supreme Court under clause (1) until the President has passed orders on receipt of the report of the Supreme Court on such reference.

(3) Notwithstanding anything in clause (1), the President may by order remove from office the Chairman or any other member of a Public Service Commission if the Chairman or such other member, as the case may be,—

(a) is adjudged an insolvent; or

(b) engages during his term of office in any paid employment outside the duties of his office; or

1. Substituted by the Constitution (Forty-first Amendment) Act, 1975, s.2, for “sixty years” (w.e.f.7.9.1976).

2. The words “or Rajpramukh” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

(భాగము XIV. - కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల క్రింది సర్వీసులు)

(2) ఒక పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ సభ్యుడు అతని పదవిలో ప్రవేశించు తేదీ నుండి ఆరు సంవత్సరముల కాలవధి వరకు లేక కేంద్ర కమీషన్ విషయములో అతనికి అరవై ఐదు సంవత్సరముల వయస్సు వచ్చు వరకు, మరియు ఒక రాష్ట్ర కమీషన్ లేక సంయుక్త కమీషన్ విషయములో అతనికి ¹[అరవై రెండు సంవత్సరముల] వయస్సు వచ్చు వరకు, వీనిలో ఏది ముందు జరుగునో అంతవరకు, పదవిలో ఉండవలెను.

(ఎ) అయితే, ఒక పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ సభ్యుడు, కేంద్ర కమీషన్ లేక సంయుక్త కమీషన్ విషయములో రాష్ట్రపతికి మరియు రాష్ట్ర కమీషన్ విషయములో రాష్ట్ర గవర్నర్ ²[***]కు, తన చేతి రాతతో లేఖ వ్రాయుట ద్వారా తన పదవికి రాజీనామా ఇవ్వవచ్చును.

(బి) ఒక పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ సభ్యుడు, ఆర్టికల్ 317 యొక్క క్లాజ్ (1)లో లేక క్లాజ్ (3)లో పొందుపరచబడిన రీతిలో పదవి నుండి తొలగించబడవచ్చును.

(3) ఒక పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ సభ్యుడిగా పదవిలో ఉన్న వ్యక్తి అతని పదవీ కాలము ముగిసిన తరువాత ఆ పదవిలో తిరిగి నియమించుటకు అర్హుడు కాడు.

317. పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ సభ్యుని తీసివేయడము మరియు తాత్కాలిక తొలగింపు:- (1) క్లాజ్ (3)లోని నిబంధనలకు లోబడి, రాష్ట్రపతిచే సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు చేయబడిన నిర్దేశముపై 145వ ఆర్టికల్ క్రింద ఈ విషయములో నిర్ణయించిన ప్రక్రియను అనుసరించి పరిశీలన జరిపి దుష్ప్రవర్తన ఆధారముపై ఆ చైర్మన్ లేక సందర్భానుసారముగ అట్టి ఎవరైనా ఇతర సభ్యుని యొక్క చెడు నడత కారణమున అతనిని తొలగించదగునని ఆ న్యాయస్థానము రిపోర్టు చేసిన తరువాత మాత్రమే, అట్టి ఆధారముపై రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా అతనిని పదవి నుండి తొలగించవలెను.

(2) కేంద్ర కమీషన్ లేక సంయుక్త కమీషన్ విషయమున రాష్ట్రపతి మరియు రాష్ట్ర కమీషన్ విషయమున గవర్నరు ²[***], క్లాజ్ (1) క్రింద ఎవరిని గురించి సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు నిర్దేశము చేయబడినదో ఆ కమీషన్ యొక్క చైర్మన్ లేక ఇతర సభ్యుడిని అట్టి నిర్దేశముపై సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క రిపోర్టు అందిన మీదట రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు నిచ్చు వరకు, పదవి నుండి తాత్కాలికముగా తొలగించవచ్చును.

(3) క్లాజ్ (1)లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, రాష్ట్రపతి ఒక పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ చైర్మన్‌ను లేక ఎవరైనా ఇతర సభ్యుడిని ఈ క్రింది పరిస్థితులలో ఉత్తరువు ద్వారా పదవి నుండి తొలగించవచ్చును,-

(ఎ) అతడు దివాలాదారుడని న్యాయనిర్ణయము చేయబడినచో; లేక

(బి) అతని పదవీ కాలములో అతని పదవీ కర్తవ్యములకు చెందని ఏదైనా జీతంతో కూడిన ఉద్యోగం చేయుచున్నచో; లేక

1. రాజ్యాంగ (నలభై ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా "అరవై సంవత్సరములు" అను పదములకు బదులుగా 07.09.1976 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "లేక రాజప్రముఖ్" అను పదములు "లేక రాజప్రముఖ్" అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.

(Part XIV. - Services Under The Union And The States)

(c) is, in the opinion of the President, unfit to continue in office by reason of infirmity of mind or body.

(4) If the Chairman or any other member of a Public Service Commission is or becomes in any way concerned or interested in any contract or agreement made by or on behalf of the Government of India or the Government of a State or participates in any way in the profit thereof or in any benefit or emolument arising therefrom otherwise than as a member and in common with the other members of an incorporated company, he shall, for the purposes of clause (1), be deemed to be guilty of misbehaviour.

318. Power to make regulations as to conditions of service of members and staff of the Commission:- In the case of the Union Commission or a Joint Commission, the President and, in the case of a State Commission, the Governor ¹[***] of the State may by regulations—

(a) determine the number of members of the Commission and their conditions of service; and

(b) make provision with respect to the number of members of the staff of the Commission and their conditions of service:

Provided that the conditions of service of a member of a Public Service Commission shall not be varied to his disadvantage after his appointment.

319. Prohibition as to the holding of offices by members of Commission on ceasing to be such members:- On ceasing to hold office—

(a) the Chairman of the Union Public Service Commission shall be ineligible for further employment either under the Government of India or under the Government of a State;

1. The words “or Rajpramukh” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

(భాగము XIV. - కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల క్రింది సర్వీసులు)

(సి) రాష్ట్రపతి అభిప్రాయములో అతడు మానసిక లేక శారీరక దౌర్బల్యము కారణముగ పదవిలో కొనసాగుటకు తగనివాడైన.

(4) ఒక పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ యొక్క చైర్మన్ లేక ఎవరైనా ఇతర సభ్యుడు, చట్టబద్ధముగా నమోదైన కంపెనీ సభ్యుడుగా లేక ఆ కంపెనీ యొక్క ఇతర సభ్యులతో ఉమ్మడిగా లేక ఇతర విధముగా భారత ప్రభుత్వముచే లేక వారి తరపున లేక ఒక రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే లేక ఆ ప్రభుత్వము తరపున చేయబడిన ఏదైనా కాంట్రాక్టుతో లేక ఒప్పందముతో ఏ విధముగనైనను ఆ ప్రభుత్వము సంబంధము కలిగి ఉన్నచో లేక దాని వలన వచ్చు లాభములో లేదా దాని నుండి ఉత్పన్నమగు ఏదైనా ప్రయోజనం ఉన్నచో లేక ప్రతిఫలములోగాని ఏ విధముగనైన అతడు పాల్గొనినచో లేదా దానిపట్ల ఆశక్తి కలిగి ఉన్నచో, క్లాజ్ (1) నిమిత్తము అతడు తన చెడునడతకు దోషిగా భావించవలెను.

318. కమీషన్ సభ్యుల మరియు, సిబ్బంది యొక్క సర్వీసు షరతులను గురించి వినియమములు చేయు అధికారము:- కేంద్ర కమీషన్ లేక సంయుక్త కమీషన్ విషయములో రాష్ట్రపతి మరియు రాష్ట్ర కమీషన్ విషయములో రాష్ట్రగవర్నరు, ¹[***] వినియమముల ద్వారా-

(ఎ) ఆ కమీషన్ యొక్క సభ్యుల సంఖ్యను, వారి సర్వీసు షరతులను నిర్ధారణ చేయవచ్చును; మరియు

(బి) ఆ కమీషన్ సిబ్బంది యొక్క సభ్యుల సంఖ్యను గురించి, వారి సర్వీసు షరతులను గురించి, నిబంధనలు చేయవచ్చును:

అయితే పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ సభ్యుని సర్వీసు షరతులను అతని నియామకము తరువాత అతనికి అననుకూలముగ మార్చరాదు.

319. కమీషను సభ్యులు అట్టి సభ్యులుగా ఉండుట నుండి విరమించిన తరువాత ఇతర పదవులలో ఉండుటపై నిషేధము:- పదవిలో నుండి విరమించిన తరువాత-

(ఎ) కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ చైర్మన్, భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేక ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద మరొక ఉద్యోగము చేయుటకు అర్హుడు కాడు.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “లేక రాజప్రముఖ” అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదిలి వేయబడినవి.

(Part XIV. - Services Under The Union And The States)

(b) the Chairman of a State Public Service Commission shall be eligible for appointment as the Chairman or any other member of the Union Public Service Commission or as the Chairman of any other State Public Service Commission, but not for any other employment either under the Government of India or under the Government of a State;

(c) a member other than the Chairman of the Union Public Service Commission shall be eligible for appointment as the Chairman of the Union Public Service Commission or as the Chairman of a State Public Service Commission, but not for any other employment either under the Government of India or under the Government of a State;

(d) a member other than the Chairman of a State Public Service Commission shall be eligible for appointment as the Chairman or any other member of the Union Public Service Commission or as the Chairman of that or any other State Public Service Commission, but not for any other employment either under the Government of India or under the Government of a State.

320. Functions of Public Service Commissions:- (1) It shall be the duty of the Union and the State Public Service Commissions to conduct examinations for appointments to the services of the Union and the services of the State respectively.

(2) It shall also be the duty of the Union Public Service Commission, if requested by any two or more States so to do, to assist those States in framing and operating schemes of joint recruitment for any services for which candidates possessing special qualifications are required.

(3) The Union Public Service Commission or the State Public Service Commission, as the case may be, shall be consulted—

(a) on all matters relating to methods of recruitment to civil services and for civil posts;

(b) on the principles to be followed in making appointments to civil services and posts and in making promotions and transfers from one service to another and on the suitability of candidates for such appointments, promotions or transfers;

(c) on all disciplinary matters affecting a person serving under the Government of India or the Government of a State in a civil capacity, including memorials or petitions relating to such matters;

(భాగము XIV. - కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల క్రింది సర్వీసులు)

(బి) ఒక రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ చైర్మను, కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ చైర్మన్ గా లేక ఇతర సభ్యుడుగ లేక ఏదైనా ఇతర రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ చైర్మన్ గా నియమించబడుటకు అర్హుడై ఉండును. కాని అతడు భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేక ఒక రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద ఏ ఇతర ఉద్యోగమునకును అర్హుడు కాడు.

(సి) కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ చైర్మన్ కానటువంటి ఒక సభ్యుడు, కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ చైర్మన్ గా లేక ఏదైనా రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ చైర్మన్ గా నియమించబడుటకు అర్హుడై ఉండును, కాని అతడు భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేక రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద ఏ ఇతర ఉద్యోగమునకు అర్హుడు కాడు.

(డి) ఒక రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ చైర్మన్ కానటువంటి ఒక సభ్యుడు, కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ చైర్మన్ గా లేక సభ్యుడుగ లేక రాష్ట్ర లేదా ఏదైనా ఇతర రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ చైర్మన్ గా నియమించబడుటకు అర్హుడై ఉండును కాని అతడు భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేక ఒక రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద ఏ ఇతర ఉద్యోగమునకును అర్హుడు కాడు.

320. పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ల కర్తవ్యములు:- (1) కేంద్ర మరియు రాష్ట్ర సర్వీస్ కమీషన్ల నియామకములు చేయుట కొరకు పరీక్షలను జరుపుట వరుసగా కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ మరియు రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ యొక్క కర్తవ్యమై ఉండును.

(2) ప్రత్యేక అర్హతలు గల అభ్యర్థులు కావలసిన ఏదైనా సర్వీసులను ఉమ్మడిగా భర్తీ చేయుట కొరకు పథకములను రూపొందించుటలో మరియు వాటిని అమలు పరచుటలో, తమకు తొడ్డుపలెనని రెండు లేక అంతకంటే ఎక్కువ రాష్ట్రములు కోరినచో అట్లు తొడ్డుపడుట కూడా కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ యొక్క కర్తవ్యమై ఉండవలెను.

(3) ఈ క్రింది విషయములను గురించి కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ ను లేక సందర్భానుసారముగా రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ సంప్రదించవలెను,-

(ఎ) సివిల్ సర్వీసులను మరియు సివిల్ పదవులకు నియామకము చేయు పద్ధతులకు సంబంధించిన అన్ని విషయములు;

(బి) సివిల్ సర్వీసులకు మరియు సివిల్ పదవులకు నియామకములు చేయుట మరియు పదోన్నతి ఇచ్చుటలో మరియు ఒక సర్వీసు నుండి వేరొక సర్వీసుకు బదిలీలు చేయుటలో మరియు అట్టి నియామకములకు, పదోన్నతులకు లేక బదిలీలకు అభ్యర్థుల యోగ్యత విషయములో అనుసరించవలసిన సూత్రములు;

(సి) భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేక ఏదైనా ఒక రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద సివిల్ హోదాలో పని చేయు వ్యక్తికి సంబంధించిన క్రమశిక్షణ విషయములు మరియు వాటికి సంబంధించిన మహజర్లు లేక అర్జీలు;

(Part XIV. - Services Under The Union And The States)

(d) on any claim by or in respect of a person who is serving or has served under the Government of India or the Government of a State or under the Crown in India or under the Government of an Indian State, in a civil capacity, that any costs incurred by him in defending legal proceedings instituted against him in respect of acts done or purporting to be done in the execution of his duty should be paid out of the Consolidated Fund of India, or, as the case may be, out of the Consolidated Fund of the State;

(e) on any claim for the award of a pension in respect of injuries sustained by a person while serving under the Government of India or the Government of a State or under the Crown in India or under the Government of an Indian State, in a civil capacity, and any question as to the amount of any such award,

and it shall be the duty of a Public Service Commission to advise on any matter so referred to them and on any other matter which the President, or, as the case may be, the Governor ¹[***] of the State, may refer to them:

Provided that the President as respects the all-India services and also as respects other services and posts in connection with the affairs of the Union, and the Governor ²[***], as respects other services and posts in connection with the affairs of a State, may make regulations specifying the matters in which either generally, or in any particular class of case or in any particular circumstances, it shall not be necessary for a Public Service Commission to be consulted.

(4) Nothing in clause (3) shall require a Public Service Commission to be consulted as respects the manner in which any provision referred to in clause (4) of article 16 may be made or as respects the manner in which effect may be given to the provisions of article 335.

(5) All regulations made under the proviso to clause (3) by the President or the Governor ²[***] of a State shall be laid for not less than fourteen days before each House of Parliament or the House or each House of the Legislature of the State, as the case may be, as soon as possible after they are made, and shall be subject to such modifications, whether by way of repeal or amendment, as both Houses of Parliament or the House or both Houses of the Legislature of the State may make during the session in which they are so laid.

1. The words "or Rajpramukh" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

2. The words "or Rajpramukh, as the case may be" omitted by *ibid*.

(భాగము XIV. - కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల క్రింది సర్వీసులు)

(డి) భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేక ఒక రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద లేక ఇండియాలో క్రౌన్ క్రింద లేక భారత సంస్థానములోని ప్రభుత్వము క్రింద, సివిల్ హోదాలో పని చేయుచున్న లేక పని చేసి ఉండిన ఎవరైనా వ్యక్తిచే లేక ఆ వ్యక్తికి సంబంధించి, అతడు తన నిధి నిర్వహణలో చేసిన లేక అట్టి నిర్వహణలో చేయబడినట్లు భావించబడు కార్యములను గురించి అతనిపై వేయబడిన న్యాయపరమైన చర్యలకు ప్రతివాదము చేయుటలో అతనికి అయిన ఏదైనా ఖర్చులు, భారత సంచిత నిధి నుండి లేదా సందర్భానుసారముగా రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి చెల్లించవలసిన ఏదైనా క్లెయిము;

(ఇ) భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేక ఒక రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద లేక ఇండియాలోని క్రౌన్ క్రింద లేక భారత సంస్థానములోని రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద సివిల్ హోదాలో పని చేయుచున్నప్పుడు కలిగిన నష్టాలకు సంబంధించి పింఛను ఇచ్చుటకైన ఏదైనా క్లెయిము మరియు అట్లు నిర్ణయించవలసిన మొత్తమును గురించిన ఏదైనా ప్రశ్నకు, మరియు అట్లు వారికి నిర్దేశించబడిన ఏదైనా విషయముపై మరియు రాష్ట్రపతిచే లేక సందర్భానుసారముగ రాష్ట్ర గవర్నరుచే ¹[***] వారికి నిర్దేశింపబడు ఏదైనా ఇతర విషయముపై సలహా ఇచ్చుట పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ యొక్క కర్తవ్యమై ఉండును:

అయితే అఖిల భారత సర్వీసులు మరియు కేంద్ర వ్యవహారములకు సంబంధించిన ఇతర సర్వీసులు, పదవులను గురించి రాష్ట్రపతి, మరియు ఒక రాష్ట్ర వ్యవహారములకు సంబంధించిన ఇతర సర్వీసులు, పదవులను గురించి గవర్నరు, ²[***] సాధారణ లేదా ప్రత్యేక సందర్భములలో ఏదైనా తరగతికి చెందిన విషయములలో వినియమములను చేయుటకు ఒక పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ ను సంప్రదించవలసిన అవసరము లేదు.

(4) క్లాజ్ (3)లో ఉన్నది ఏదైనా, 16వ ఆర్టికల్ ఖండము (4)లో నిర్దేశించబడిన ఏదైనా చేయవలసిన రీతిని గురించి లేక 335వ ఆర్టికల్ నిబంధనలను అమలుపరచు రీతిని గురించి పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ తో సంప్రదించవలెనని కోరరాదు.

(5) రాష్ట్రపతిచే లేక రాష్ట్ర గవర్నరు ²[***]చే క్లాజ్ (3) యొక్క వినాయింపు క్రింద చేయబడిన వినియమములన్నింటినీ అవి చేయబడిన తరువాత వీలైనంత వెంటనే, పార్లమెంటు యొక్క ప్రతీ సభ సమక్షమున లేక సందర్భానుసారముగ ఒక రాష్ట్ర శాసనసభ సమక్షమున లేక శాసనమండలి యొక్క ప్రతీ సభ సమక్షమున, పద్నాలుగు దినములకు తక్కువ కాని కాలావధి వరకు ఉంచవలెను మరియు అవి అట్లు ఉంచిన సమావేశములో పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలు లేక ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క సభ లేక ఉభయ సభలు రద్దు లేక సవరణ రూపమున గాని చేయునట్టి మార్పులకు లోబడి ఉండవలెను.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “సందర్భానుసారముగ లేక రాజప్రముఖ్” అను పదములు “లేక రాజప్రముఖ్” అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి.

2. అదే చట్టము యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “లేక రాజప్రముఖ్” అను పదములు వదిలి వేయబడినవి.

(Part XIV. - Services Under The Union And The States)

321. Power to extend functions of Public Service Commissions:- An Act made by Parliament or, as the case may be, the Legislature of a State may provide for the exercise of additional functions by the Union Public Service Commission or the State Public Service Commission as respects the services of the Union or the State and also as respects the services of any local authority or other body corporate constituted by law or of any public institution.

322. Expenses of Public Service Commissions:- The expenses of the Union or a State Public Service Commission, including any salaries, allowances and pensions payable to or in respect of the members or staff of the Commission, shall be charged on the Consolidated Fund of India or, as the case may be, the Consolidated Fund of the State.

323. Reports of Public Service Commissions:- (1) It shall be the duty of the Union Commission to present annually to the President a report as to the work done by the Commission and on receipt of such report the President shall cause a copy thereof together with a memorandum explaining, as respects the cases, if any, where the advice of the Commission was not accepted, the reasons for such non-acceptance to be laid before each House of Parliament.

(2) It shall be the duty of a State Commission to present annually to the Governor ¹[***] of the State a report as to the work done by the Commission, and it shall be the duty of a Joint Commission to present annually to the Governor ¹[***] of each of the States the needs of which are served by the Joint Commission a report as to the work done by the Commission in relation to that State, and in either case the Governor ²[***], shall, on receipt of such report, cause a copy thereof together with a memorandum explaining, as respects the cases, if any, where the advice of the Commission was not accepted, the reasons for such non-acceptance to be laid before the Legislature of the State.

1. The words "or Rajpramukh" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

2. The words "or Rajpramukh as the case may be" omitted by *ibid*.

(భాగము XIV. - కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల క్రింది సర్వీసులు)

321. పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ల యొక్క కర్తవ్యములను విస్తృతపరచుటకు అధికారము:- కేంద్రము యొక్క లేక ఒక రాష్ట్రము యొక్క సర్వీసులకు సంబంధించి శాసనము ద్వారా ఏర్పాటైన ఏదైనా ప్రభుత్వ సంస్థ లేదా స్థానిక సంస్థ లేదా నిర్దిష్ట సంస్థ కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ లేక ఆ రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ లేక ఆ రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ నిర్వహించు అదనపు కర్తవ్యములను నిర్వహించుటకు, పార్లమెంటు లేదా సందర్భానుసారముగా రాష్ట్ర శాసన మండలి చట్టమును చేయవచ్చును.

322. పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ల వ్యయములు:- కేంద్రము లేక ఒక రాష్ట్రము యొక్క పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ సభ్యులకు లేక సిబ్బందికి చెల్లించదగు జీతములు, భత్యములు మరియు ఫించనులతో సహా సదరు కమీషన్ వ్యయములకు భారత సంచిత నిధి నుండి లేక సందర్భానుసారముగా రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి భరించవలసి ఉండును.

323. పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ల రిపోర్టులు:- (1) కమీషను చేసిన పనిని గురించిన ఒక రిపోర్టును ప్రతి సంవత్సరము రాష్ట్రపతికి సమర్పించుట కేంద్ర కమీషను యొక్క కర్తవ్యమై ఉండవలెను మరియు అట్టి రిపోర్టు అందిన మీదట, రాష్ట్రపతి దాని ప్రతిని ఒకదానిని మరియు కమీషను సలహాను అంగీకరించని సందర్భములేవైన ఉన్నచో అట్లు అంగీకరించని కారణములను విశదీకరించు మెమోరాండంతో సహా, దానిని పార్లమెంటు యొక్క ప్రతి సభ సమక్షమున ఉంచవలెను.

(2) ఒక రాష్ట్ర కమీషన్ చేసిన పనిని గురించి ఒక రిపోర్టును ప్రతి సంవత్సరము రాష్ట్ర గవర్నరుకు ¹*** సమర్పించుట ఆ రాష్ట్ర కమీషన్ యొక్క కర్తవ్యమై ఉండవలెను మరియు ఏదైనా ఒక సంయుక్త కమీషన్ అది ఏ రాష్ట్రముల అవసరమును తీర్చుచున్నచో ఆ రాష్ట్రములలోని ప్రతి రాష్ట్రము యొక్క గవర్నరుకు ¹*** ఆ రాష్ట్రమునకు సంబంధించి తాను చేసిన పనిని గురించిన ఒక రిపోర్టును ప్రతి సంవత్సరము సమర్పించుట ఆ సంయుక్త కమీషన్ యొక్క విధి అయి ఉండవలెను మరియు పై రెండు సందర్భములలోను అట్టి రిపోర్టు అందిన మీదట, గవర్నరు ²*** దాని ప్రతిని ఒక దానిని మరియు కమీషన్ యొక్క సలహాను అంగీకరించని సందర్భములు ఏవైనా ఉన్నచో అట్లు అంగీకరించని కారణములను వివరించు మెమోరాండంతో సహా, ఆ రాష్ట్ర శాసన మండలి సమక్షమున ఉంచవలెను.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “సందర్భానుసారముగ లేక రాజప్రముఖ” అను పదములు “లేక రాజప్రముఖ” అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినవి..

2. అదే చట్టము యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “లేక రాజప్రముఖ” అను పదములు వదిలివేయబడినవి.

¹[PART - XIVA TRIBUNALS

323A. Administrative tribunals:- (1) Parliament may, by law, provide for the adjudication or trial by administrative tribunals of disputes and complaints with respect to recruitment and conditions of service of persons appointed to public services and posts in connection with the affairs of the Union or of any State or of any local or other authority within the territory of India or under the control of the Government of India or of any corporation owned or controlled by the Government.

(2) A law made under clause (1) may—

(a) provide for the establishment of an administrative tribunal for the Union and a separate administrative tribunal for each State or for two or more States;

(b) specify the jurisdiction, powers (including the power to punish for contempt) and authority which may be exercised by each of the said tribunals;

(c) provide for the procedure (including provisions as to limitation and rules of evidence) to be followed by the said tribunals;

(d) exclude the jurisdiction of all courts, except the jurisdiction of the Supreme Court under article 136, with respect to the disputes or complaints referred to in clause (1);

(e) provide for the transfer to each such administrative tribunal of any cases pending before any court or other authority immediately before the establishment of such tribunal as would have been within the jurisdiction of such tribunal if the causes of action on which such suits or proceedings are based had arisen after such establishment;

(f) repeal or amend any order made by the President under clause (3) of article 371D;

(g) contain such supplemental, incidental and consequential provisions (including provisions as to fees) as Parliament may deem necessary for the effective functioning of, and for the speedy disposal of cases by, and the enforcement of the orders of, such tribunals.

1. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.46 (w.e.f.3.1.1977).

¹[భాగము - XIV^ఏ

ట్రీబ్యునళ్లు

323ఏ. పరిపాలనా ట్రీబ్యునళ్లు:- (1) కేంద్రము లేక ఏదైనా రాష్ట్రము లేక భారత భూభాగమందు లేక భారత ప్రభుత్వ నియంత్రణ క్రింద ఉన్నట్టి ఏదైనా స్థానిక లేక ఇతర అధికార సంస్థ లేక ప్రభుత్వ యాజమాన్యమునందున్న లేక దాని నియంత్రణలో ఉన్న ఏదైనా కార్పొరేషన్ యొక్క వ్యవహారములకు సంబంధించిన పబ్లిక్ సర్వీసులు మరియు పదవులకు నియమించబడు వ్యక్తుల సర్వీసు పరతులను గురించిన వివాదములను మరియు ఫిర్యాదులను పరిపాలన ట్రీబ్యునళ్లు న్యాయ నిర్ణయము లేక విచారణ చేయుటను పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిబంధన చేయవచ్చును.

(2) క్లాజ్ (1) క్రింద చేయబడిన శాసనము,-

(ఎ) కేంద్రమునకు ఒక పరిపాలనా ట్రీబ్యునల్ ను, మరియు విడిగా ప్రతీ రాష్ట్రమునకు లేక రెండు లేక అంతకు ఎక్కువ రాష్ట్రములకు కలిపి ఒక పరిపాలనా ట్రీబ్యునల్ ను ఏర్పాటుకు నిబంధన చేయవచ్చును.

(బి) సదరు ట్రీబ్యునళ్ళలో ప్రతీ దానిచే వినియోగించబడదగు అధికార పరిధి, అధికార ధిక్కరణకు శిక్షించు అధికారముతో సహా నిర్దిష్టపరచవచ్చును;

(సి) సదరు ట్రీబ్యునళ్ళు అనుసరించవలసిన ప్రక్రియను (సరిమితి మరియు సాక్ష్యపు నియమములను గురించిన నిబంధనలతో సహా) పొందుపరచవచ్చును;

(డి) క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించబడిన వివాదములు లేక ఫిర్యాదులకు సంబంధించిన విషయములలో 136వ ఆర్టికల్ క్రింద సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు అధికార పరిధి మినహా, అన్ని న్యాయస్థానముల అధికార పరిధిని మినహాయించవచ్చును;

(ఇ) ఏదైనా పరిపాలనా ట్రీబ్యునల్ ను ఏర్పాటు చేయుటకు ముందు వెంటనే ఏదైనా న్యాయస్థానము లేక ఇతర అధికార సంస్థ సమక్షమున జరుగుచుండిన ఏదైనా కేసులు అట్టి దావాలకు లేక చర్యకు ఆధారమైన వాదాంశములు, అట్టి ట్రీబ్యునలు ఏర్పాటైన తరువాత ఉత్పన్నమై ఉండిన యెడల అట్టి ఏ ట్రీబ్యునల్ అధికార పరిధిలోనికి వచ్చి ఉండెడివో ఆయా కేసులను సదరు పరిపాలనా ట్రీబ్యునలుకు బదిలి చేయుటకై నిబంధన చేయవచ్చును;

(ఎఫ్) ఆర్టికల్ 371-డీ లోని క్లాజ్ (3) క్రింద రాష్ట్రపతిచే చేయబడిన ఏదైనా ఉత్తరువును రద్దు చేయవచ్చును లేక సవరించవచ్చును.

(జి) అట్టి ట్రీబ్యునళ్ళు సమర్థవంతముగ పని చేయుటకు మరియు కేసులను శీఘ్రముగా పరిష్కరించుటకు మరియు వాటి ఉత్తరువులను అమలు జరుపుటకు అవసరమని పార్లమెంటు భావించునట్టి అనుబంధ, సందర్భానుసార మరియు పర్యవసాన నిబంధనలను (ఫీజుకు సంబంధించిన నిబంధనలతో సహా) కలిగి ఉండవచ్చును.

1. రాజ్యాంగం (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 46వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XIVA. – Tribunals)

(3) The provisions of this article shall have effect notwithstanding anything in any other provision of this Constitution or in any other law for the time being in force.

323B. Tribunals for other matters:- (1) The appropriate Legislature may, by law, provide for the adjudication or trial by tribunals of any disputes, complaints, or offences with respect to all or any of the matters specified in clause (2) with respect to which such Legislature has power to make laws.

(2) The matters referred to in clause (1) are the following, namely:—

(a) levy, assessment, collection and enforcement of any tax;

(b) foreign exchange, import and export across customs frontiers;

(c) industrial and labour disputes;

(d) land reforms by way of acquisition by the State of any estate as defined in article 31A or of any rights therein or the extinguishment or modification of any such rights or by way of ceiling on agricultural land or in any other way;

(e) ceiling on urban property;

(f) elections to either House of Parliament or the House or either House of the Legislature of a State, but excluding the matters referred to in article 329 and article 329A;

(g) production, procurement, supply and distribution of food-stuffs (including edible oilseeds and oils) and such other goods as the President may, by public notification, declare to be essential goods for the purpose of this article and control of prices of such goods;

¹[(h) rent, its regulation and control and tenancy issues including the right, title and interest of landlords and tenants;]

1. Inserted by the Constitution (Seventh-fifth Amendment) Act, 1993, s.2 (w.e.f.15.5.1994).

(భాగము XIV ఏ - ట్రిబ్యూనళ్లు)

(3) ఈ రాజ్యాంగం లేదా ఆ సమయమున అమలునందున్న ఏదైనా ఇతర శాసనపు నిబంధనలలో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, ఈ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలు ప్రభావము కలిగి ఉండును.

323బీ. ఇతర విషయముల కొరకై ట్రిబ్యూనళ్లు:- (1) క్లాజ్ (2)లో నిర్దిష్టపరచబడిన విషయములన్నింటికి లేక వాటిలో వేటికైనా సంబంధించిన ఏదైనా వివాదములు, ఫిర్యాదులు లేక నేరములు ట్రిబ్యూనళ్ళచే న్యాయ నిర్ణయము లేక నిర్ధారణ చేయబడుటకు సముచిత శాసనమండలి, శాసనము ద్వారా తాను శాసనములు చేయుటకు అధికారము కలిగి ఉన్నట్టి విషయములను గురించి నిబంధనలు చేయవచ్చును.

(2) క్లాజ్ (1)లో నిర్దేశించబడిన విషయములు ఈ క్రింది వాటికై ఉండును, అవేవనగా,-

- (ఎ) ఏదైనా పన్ను యొక్క విధింపు, నిర్ధారణ, వసూలు మరియు అమలుజరుపుటకు;
- (బి) విదేశీ మారక ద్రవ్యము, కష్టమ్ము సరిహద్దుల ద్వారా జరుగు ఎగుమతి దిగుమతులు;
- (సి) పారిశ్రామిక మరియు కార్మిక వివాదములు;

(డి) 31-ఏ ఆర్టికల్లో నిర్వచించినట్లుగా ఏదైనా ఎస్టేటు లేక అటువంటి ఏదైనా హక్కులను రాష్ట్రము స్వాధీన పరుచుకొనుటకు గాను లేక ఏదైనా అట్టి హక్కులను రద్దు చేయు లేక మార్పు చేయుటకు, లేక వ్యవసాయ భూమిపై గరిష్ట పరిమితిని విధించుటకు లేక ఏదైనా ఇతర విధమైన భూసంస్కరణలు;

(ఇ) పట్టణ ఆస్తిపై గరిష్ట పరిమితి;

(ఎఫ్) 329వ మరియు 329-ఏ ఆర్టికల్లలో పొందుపరచబడిన విషయములు మినహా, పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలు లేదా ఏదైనా ఒక సభకు లేదా రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క ఒక సభ లేక దాని ఉభయ సభలలోని ఏ సభకైనా ఎన్నికలు;

(జి) ఆహార పదార్థముల (తినదగు నూనె విత్తనములు మరియు నూనెలతో సహా) మరియు ఈ ఆర్టికల్ నిమిత్తము అత్యవసరమైన సరుకులుగ రాష్ట్రపతి ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా ప్రకటించు ఇతర వస్తువుల ఉత్పత్తి, సేకరణ, సరఫరా మరియు పంపిణీ మరియు అట్టి సరుకుల ధరల నియంత్రణ;

¹[(హచ్)] భూస్వాముల మరియు కౌలుదార్ల హక్కు, హక్కుస్మూలము మరియు ప్రయోజనములతో సహా శిస్తు, దాని క్రమబద్ధీకరణ, నియంత్రణ మరియు కౌలుదారీ విషయములు;]

1. రాజ్యాంగ (డెబ్బై ఐదవ సవరణ) చట్టము, 1993 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 15.5.1994 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XIVA. – Tribunals)

¹[(i)] offences against laws with respect to any of the matters specified in sub-clauses (a) to ²[(h)] and fees in respect of any of those matters;

¹[(j)] any matter incidental to any of the matters specified in sub-clauses (a) to ³[(i)].

(3) A law made under clause (1) may—

(a) provide for the establishment of a hierarchy of tribunals;

(b) specify the jurisdiction, powers (including the power to punish for contempt) and authority which may be exercised by each of the said tribunals;

(c) provide for the procedure (including provisions as to limitation and rules of evidence) to be followed by the said tribunals;

(d) exclude the jurisdiction of all courts, except the jurisdiction of the Supreme Court under article 136, with respect to all or any of the matters falling within the jurisdiction of the said tribunals;

(e) provide for the transfer to each such tribunal of any cases pending before any court or any other authority immediately before the establishment of such tribunal as would have been within the jurisdiction of such tribunal if the causes of action on which such suits or proceedings are based had arisen after such establishment;

(f) contain such supplemental, incidental and consequential provisions (including provisions as to fees) as the appropriate Legislature may deem necessary for the effective functioning of, and for the speedy disposal of cases by, and the enforcement of the orders of, such tribunals.

1. Sub-clause (h) and (i) re-lettered as (i) and (j) by the Constitution (Seventh-fifth Amendment) Act, 1993, s.2 (w.e.f.15.5.1994).

2. Substituted by *ibid.*, for “(g)”.

3. Substituted by *ibid.*, for “(h)”.

(భాగము XIV ఏ - ట్రిబ్యూనళ్లు)

¹[(ఐ)] (ఎ) నుండి ²[(హెచ్)] వరకు గల సబ్-క్లాజ్లలో నిర్దిష్టపరచబడిన విషయములలోని దేనికైనా సంబంధించిన శాసన విరుద్ధమైన నేరములు మరియు ఆ విషయములలో దేనికైనా సంబంధించిన ఫీజు;

¹[(జె)] (ఎ) నుండి ³[(ఐ)] వరకు గల సబ్-క్లాజ్లలో నిర్దిష్టపరచబడిన విషయములలో దేనికైనా సంబంధించిన ఏదైనా ఆకస్మికమైన విషయము.]

(3) క్లాజ్ (1) క్రింద చేయబడిన ఒక శాసనములో,

(ఎ) అధికార క్రమములోని ట్రిబ్యూనళ్లు ఏర్పాటు చేయుటను పొందుపరచుట;

(బి) సదరు ట్రిబ్యూనళ్లలో ప్రతీ ఒక దానిచే వినియోగించబడదగు అధికార పరిధిని, (అధికార ధిక్కరణకుగాను శిక్షించు అధికారముతో సహా) అధికారములను, మరియు అధికారులను నిర్దిష్టపరచ వచ్చును;

(సి) సదరు ట్రిబ్యూనళ్లు అనుసరించవలసిన ప్రక్రియను (పరిమితి మరియు సాక్ష్యపు నియమములను గురించిన నిబంధనలతో సహా) పొందుపరచవచ్చును;

(డి) 136వ ఆర్టికల్ క్రింద సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు అధికార పరిధి తప్ప, సదరు ట్రిబ్యూనళ్ల అధికార పరిధిలోనికి వచ్చు విషయములన్నింటికి లేక వాటిలో వేటికైనా సంబంధించి అన్ని న్యాయస్థానముల అధికార పరిధిని మినహాయించవచ్చును;

(ఇ) ఏదైనా ట్రిబ్యూనలును ఏర్పాటు చేయుటకు ముందు వెంటనే ఏదైనా న్యాయస్థానము లేక ఇతర అధికార సంస్థ సమక్షమున జరుగుచుండిన ఏవైనా కేసులు అట్టి దావాలకు లేక చర్యలకు ఆధారమైన వాదాంశములు, అట్టి ట్రిబ్యూనలు ఏర్పాటైన తరువాత ఉత్పన్నమై ఉండిన యెడల అవి ఏ ట్రిబ్యూనలు అధికార పరిధిలోనికి వచ్చి ఉండెడివో ఆయా కేసులను సదరు ట్రిబ్యూనలుకు బదిలీ చేయుటకై నిబంధన చేయ వచ్చును;

(ఎఫ్) అట్టి ట్రిబ్యూనళ్లు సమర్థవంతముగ పని చేయుటకు మరియు కేసులను శీఘ్రముగ పరిష్కరించుటకు మరియు వాటి ఉత్తరువులను అమలు జరుపుటకు అవసరమని సముచిత శాసనమండలి భావించునట్టి అనుబంధ, సందర్భానుసార మరియు పర్యవసాన నిబంధనలను (ఫీజుకు సంబంధించిన నిబంధనలతో సహా) కలిగి ఉండవచ్చును.

1. రాజ్యాంగ (డెబ్బై ఐదవ సవరణ) చట్టము, 1993 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా సబ్-క్లాజ్ (హెచ్) మరియు (ఐ)లు, (ఐ) మరియు (జె)లుగా 15.05.1994 నుండి మార్చబడినవి.

2. అదే చట్టము యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా సబ్-క్లాజ్ (జి)కు బదులుగా 15.5.1994 నుండి ఉంచబడినది.

3. అదే చట్టము యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా సబ్-క్లాజ్ (హెచ్)కు బదులుగా 15.5.1994 నుండి ఉంచబడినది.

(Part XIVA. – Tribunals)

(4) The provisions of this article shall have effect notwithstanding anything in any other provision of this Constitution or in any other law for the time being in force.

Explanation:- In this article, “appropriate Legislature”, in relation to any matter, means Parliament or, as the case may be, a State Legislature competent to make laws with respect to such matter in accordance with the provisions of Part XI.]

(భాగము XIV ఏ - బ్రీబ్యునళ్లు)

(4) ఈ రాజ్యాంగం లేదా ఆ సమయమున అమలునందున్న ఏదైనా ఇతర శాసనపు నిబంధనలలో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, ఈ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలు ప్రభావము కలిగి ఉండును.

విశదీకరణ:- ఈ ఆర్టికల్ లో ఏదైనా విషయములకు సంబంధించి “సముచిత శాసనమండలి” అనగా భాగము-XI యొక్క నిబంధనలనుసరించి, అట్టి విషయమును గురించి శాసనములను చేయుటకు సమర్థత కలిగి ఉన్న పార్లమెంటు లేక సందర్భానుసారముగా రాష్ట్ర శాసనమండలి అని అర్థము.]

PART - XV

ELECTIONS

324. Superintendence, direction and control of elections to be vested in an Election Commission:- (1) The superintendence, direction and control of the preparation of the electoral rolls for, and the conduct of, all elections to Parliament and to the Legislature of every State and of elections to the offices of President and Vice-President held under this Constitution ¹[***] shall be vested in a Commission (referred to in this Constitution as the Election Commission).

(2) The Election Commission shall consist of the Chief Election Commissioner and such number of other Election Commissioners, if any, as the President may from time to time fix and the appointment of the Chief Election Commissioner and other Election Commissioners shall, subject to the provisions of any law made in that behalf by Parliament, be made by the President.

(3) When any other Election Commissioner is so appointed the Chief Election Commissioner shall act as the Chairman of the Election Commission.

(4) Before each general election to the House of the People and to the Legislative Assembly of each State, and before the first general election and thereafter before each biennial election to the Legislative Council of each State having such Council, the President may also appoint after consultation with the Election Commission such Regional Commissioners as he may consider necessary to assist the Election Commission in the performance of the functions conferred on the Commission by clause (1).

(5) Subject to the provisions of any law made by Parliament, the conditions of service and tenure of office of the Election Commissioners and the Regional Commissioners shall be such as the President may by rule determine:

Provided that the Chief Election Commissioner shall not be removed from his office except in like manner and on the like grounds as a Judge of the Supreme Court and the conditions of service of the Chief Election Commissioner shall not be varied to his disadvantage after his appointment:

Provided further that any other Election Commissioner or a Regional Commissioner shall not be removed from office except on the recommendation of the Chief Election Commissioner.

1. The words “including the appointment of election tribunals for the decision of doubts and disputes arising out of or in connection with elections to parliament and to the Legislatures of States” omitted by the Constitution (Nineteenth Amendment) Act, 1986 s.2 (w.e.f. 11.12.1966).

భాగము - XV

ఎన్నికలు

324. ఎన్నికల యొక్క పర్యవేక్షణ, ఆదేశము, నియంత్రణ అధికారుము ఎన్నికల కమీషన్‌కు ఉండుట:- (1) ఈ రాజ్యాంగం క్రింద పార్లమెంటుకు మరియు ప్రతీ ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలికి జరుపబడెడి అన్ని ఎన్నికల కొరకు ఓటర్ల జాబితాలను తయారు చేయుటను గురించి, ఎన్నికలను జరుపుటను గురించి, మరియు రాష్ట్రపతి, ఉపరాష్ట్రపతి పదవులకు జరుపబడెడి ఎన్నికలను గురించి ¹[***] పర్యవేక్షణ, ఆదేశము మరియు నియంత్రణల అధికారము (ఈ రాజ్యాంగంలో ఎన్నికల కమీషన్ అని నిర్దేశించబడిన) కమీషన్‌కు ఉండవలెను.

(2) ఎన్నికల కమీషను, ప్రధాన ఎన్నికల కమీషనర్‌తో మరియు రాష్ట్రపతి ఆయా సమయములందు నిర్దిష్టపరచు సంఖ్యలో ఇతర ఎన్నికల కమీషనర్లు ఉన్నచో వారితో కూడి ఉండవలెను మరియు ప్రధాన ఎన్నికల కమీషనర్, ఇతర ఎన్నికల కమీషనర్ల నియామకము, ఈ విషయములో పార్లమెంటుచే చేయబడు ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, రాష్ట్రపతిచే చేయబడవలెను.

(3) ఇతర ఎన్నికల కమీషనరెవరైనా అట్లు నియమించబడినప్పుడు ప్రధాన ఎన్నికల కమీషనర్ ఆ ఎన్నికల కమీషనుకు ఛైర్మనుగా వ్యవహరించవలెను.

(4) లోక్‌సభకు మరియు ప్రతీ రాష్ట్ర శాసనసభకు జరిగెడి ప్రతీ సాధారణ ఎన్నికలకు ముందు మరియు శాసన పరిషత్తు గల ప్రతి రాష్ట్రము యొక్క శాసన పరిషత్తుకు రెండు సంవత్సరాలకు ఒక సారి జరిగెడి ప్రతి ఎన్నికకు ముందు రాష్ట్రపతి ఎన్నికల కమీషనుతో సంప్రదించిన తరువాత, క్లాజ్ (1) ద్వారా ఆ ఎన్నికల కమీషనుకు ఈయబడిన కర్తవ్యములను నిర్వహించుటలో ఆ కమీషనుకు తోడ్పడుటకుగాను అవసరమని ఆయన భావించునంత మంది ప్రాంతీయ కమీషనర్లను కూడ నియమించవచ్చును.

(5) పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి ఎన్నికల కమీషనర్ల మరియు ప్రాంతీయ కమీషనర్ల సర్వీసు షరతులు మరియు పదవీకాలము, రాష్ట్రపతి, నియమము ద్వారా నిర్ధారించునట్లుగా ఉండును:

అయితే సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తిని ఏ ఆధారములపై మరియు ఏ రీతిలో పదవి నుండి తొలగించవచ్చునో అదే విధమైన ఆధారములపై మరియు అదే విధమైన రీతిలో తప్ప, ప్రధాన ఎన్నికల కమీషనర్‌ను పదవి నుండి తొలగించరాదు, మరియు ఎన్నికల ప్రధాన కమీషనర్ యొక్క సర్వీసు షరతులు, అతని నియామకము తరువాత ఆయనకు అననుకూలముగ మార్చరాదు:

అంతేకాక ప్రధాన ఎన్నికల కమీషనర్ సిఫారసుపై తప్ప, ఇతర ఎన్నికల కమీషనర్ లేక ప్రాంతీయ ఎన్నికల కమీషనర్‌ను పదవి నుండి తొలగించరాదు.

1. రాజ్యాంగం (సంవీక్షించిన సవరణ) చట్టము, 1966 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా "పార్లమెంటు మరియు రాష్ట్ర శాసన మండలాల ఎన్నికలకు సంబంధించి లేక ఎన్నికల నుండి ఉత్పన్నమైన సందేహములు మరియు వివాదములపై నిర్ణయము కొరకు ఎన్నికల ట్రిబ్యునల్స్ నియామకముతో సహా" అను పదములు 11.12.1966 నుండి వదలివేయబడినవి.

(Part XV. - Elections)

(6) The President, or the Governor ¹[***] of a State, shall, when so requested by the Election Commission, make available to the Election Commission or to a Regional Commissioner such staff as may be necessary for the discharge of the functions conferred on the Election Commission by clause (1).

325. No person to be ineligible for inclusion in, or to claim to be included in a special, electoral roll on grounds of religion, race, caste or sex:- There shall be one general electoral roll for every territorial constituency for election to either House of Parliament or to the House or either House of the Legislature of a State and no person shall be ineligible for inclusion in any such roll or claim to be included in any special electoral roll for any such constituency on grounds only of religion, race, caste, sex or any of them.

326. Elections to the House of the People and to the Legislative Assemblies of States to be on the basis of adult suffrage:- The elections to the House of the People and to the Legislative Assembly of every State shall be on the basis of adult suffrage; that is to say, every person who is a citizen of India and who is not less than ²[eighteen years] of age on such date as may be fixed in that behalf by or under any law made by the appropriate Legislature and is not otherwise disqualified under this Constitution or any law made by the appropriate Legislature on the ground of non-residence, unsoundness of mind, crime or corrupt or illegal practice, shall be entitled to be registered as a voter at any such election.

327. Power of Parliament to make provision with respect to elections to Legislatures:- Subject to the provisions of this Constitution, Parliament may from time to time by law make provision with respect to all matters relating to, or in connection with, elections to either House of Parliament or to the House or either House of the Legislature of a State including the preparation of electoral rolls, the delimitation of constituencies and all other matters necessary for securing the due constitution of such House or Houses.

1. The words "or Rajpramukh" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

2. Substituted by the Constitution (Sixty-first Amendment) Act, 1988, s.2, for "twenty-one years" (w.e.f. 28.3.1989).

(భాగము XV. - ఎన్నికలు)

(6) క్లాజ్ (1) ద్వారా ఎన్నికల కమీషనుకు ఈయబడిన కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుటకు అవసరమైనట్టి సిబ్బందిని ఎన్నికల కమీషనుకు లేక ప్రాంతీయ కమీషనర్‌కు సమకూర్చవలెనని ఎన్నికల కమీషను కోరినప్పుడు, రాష్ట్రపతి లేక రాష్ట్ర గవర్నరు ¹[***] అట్లు సమకూర్చవలెను.

325. మత, జాతి, కుల లేక లింగ భేద కారణములనుబట్టి, ఏ వ్యక్తిని ఓటర్ల జాబితాలో చేర్చుటకు అనర్హునిగా చేయకుండుట లేక అట్టి కారణములనుబట్టి ఏదైనా ప్రత్యేక జాబితాలో చేర్చవలసినదిగా కోరరాదు:- పార్లమెంటు ఉభయ సభలలోని ఏదైనా సభకు లేదా ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి ఉభయ సభలకు లేదా ఏదైనా ఒక సభకు జరిగే ఎన్నికల కొరకు ప్రతీ ప్రాదేశిక నియోజక వర్గమునకు ఒకే సాధారణ ఓటర్ల జాబితా ఉంచవలెను మరియు కేవలము మత, జాతి, కుల, లింగ భేదము కారణమునుబట్టి లేక వాటిలో వేటినిబట్టి ఏ వ్యక్తిని అట్టి ఏదైనా జాబితాలో చేర్చుటకు అనర్హుని చేయరాదు, లేక అట్టి కారణములనుబట్టి ఏదైనా ప్రత్యేక ఓటర్ల జాబితాలో చేర్చవలెనని క్లెయిము చేయరాదు.

326. లోక్‌సభ మరియు రాష్ట్ర శాసన సభలకు ఎన్నికలు వయోజన వోటు హక్కు ప్రాతిపదికపై ఉండుట:- లోక్‌సభ మరియు ప్రతీ రాష్ట్ర శాసనసభలకు జరుగు ఎన్నికలు వయోజన ఓటు హక్కు ప్రాతిపదికపై ఉండవలెను, అనగా, భారతదేశ పౌరుడై ఉండి, సముచిత శాసనమండలిచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనముచే లేక దాని క్రింద ఈ విషయములో నిర్దిష్టపరచు తేదీనాటికి ²[పద్దెనిమిది సంవత్సరముల]కు తక్కువ కాని వయస్సు కలిగి ఉండి, ఈ రాజ్యాంగం క్రింద లేక సముచిత శాసన మండలిచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము క్రింద నివసించని, మతిస్థిమితం లేనివాడు, నేరము లేదా అవనీతికర లేక శాసన విరుద్ధమైన ఆచరణల కారణమునుబట్టి ఇతర విధముగా అనర్హునిగా చేయబడిన ప్రతీ వ్యక్తి, అట్టి ఏ ఎన్నికలలోనైనా ఓటరుగ రిజిస్టరు చేయబడుటకు హక్కు కలిగి ఉండవలెను.

327. శాసన మండలాల ఎన్నికలకు సంబంధించి నిబంధనలు చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము:- ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలకు లోబడి, పార్లమెంటు ఉభయ సభలలోని ఏ సభకైనా లేదా ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి సభలకు లేక ఉభయ సభలలోని ఏ సభకైనా ఓటర్ల జాబితా తయారు చేయుటకు, నియోజక వర్గముల పునర్విభజన మరియు అట్టి సభ లేక సభలను తగిన విధంగా సమావేశపరచుటకు అవసరమగు ఇతర విషయములన్నిటితో సహా, ఎన్నికలకు సంబంధించిన విషయములన్నింటి గురించి పార్లమెంటు ఆయా సమయములందు శాసనము ద్వారా నిబంధనలు చేయవచ్చును.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “లేక రాజప్రముఖ” అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినది.

2. రాజ్యాంగ (అరవై ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1988 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “ఇరవై ఒక్క సంవత్సరములు” అను పదములకు బదులుగా 28.03.1989 నుండి ఉంచబడినది.

(Part XV. - Elections)

328. Power of Legislature of a State to make provision with respect to elections to such Legislature:- Subject to the provisions of this Constitution and in so far as provision in that behalf is not made by Parliament, the Legislature of a State may from time to time by law make provision with respect to all matters relating to, or in connection with, the elections to the House or either House of the Legislature of the State including the preparation of electoral rolls and all other matters necessary for securing the due constitution of such House or Houses.

329. Bar to interference by courts in electoral matters:- ¹[Notwithstanding anything in this Constitution ²***—]

(a) the validity of any law relating to the delimitation of constituencies or the allotment of seats to such constituencies, made or purporting to be made under article 327 or article 328, shall not be called in question in any court;

(b) no election to either House of Parliament or to the House or either House of the Legislature of a State shall be called in question except by an election petition presented to such authority and in such manner as may be provided for by or under any law made by the appropriate Legislature.

³[**329A. [Special provision as to elections to Parliament in the case of Prime Minister and Speaker.]**- Omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s. 36 (w.e.f. 20-6-1979).

¹[* * * *]

1. Substituted by the Constitution (Thirty-ninth Amendment) Act, 1975, s.3, for certain words (w.e.f. 10.8.1975).

2. The words, figures and letters “but subject to the provisions of article 329A” omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.35 (w.e.f. 20.6.1979).

3. Inserted by the Constitution (Thirty-ninth Amendment) Act, 1975, s.4.

(భాగము XV. - ఎన్నికలు)

328. శాసన మండలాల ఎన్నికలను గురించి నిబంధనలు చేయుటకు ఆ రాష్ట్ర శాసన మండలికి గల అధికారము:- ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలకు లోబడి మరియు ఈ విషయములో పార్లమెంటు నిబంధనలు చేయునంత వరకు, ఏదైనా రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క సభలకు లేదా ఉభయ సభలలోని ఏదైనా సభకు ఓటర్ల జాబితాను తయారు చేయుట, మరియు అట్టి సభ లేక సభలను తగిన విధముగా సమావేశ పరుచుటకు అవసరమగు ఇతర విషయములన్నింటితో సహా, ఎన్నికలకు సంబంధించిన విషయములన్నింటిని గురించి ఆ రాష్ట్ర శాసన మండలి ఆయా సమయములందు శాసనము ద్వారా నిబంధనలు చేయవచ్చును.

329. ఎన్నికల విషయములలో న్యాయస్థానముల జోక్యమునకు నిరోధం:- ¹[ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, ²***-]

(ఎ) 327వ లేక 328వ ఆర్టికల్ క్రింద చేయబడిన లేక చేయబడినట్లు భావించు నియోజకవర్గముల పునర్విభజన లేక అట్టి నియోజకవర్గములకు సీట్ల కేటాయింపునకు సంబంధించిన ఏదైనా శాసనము యొక్క చెల్లుబాటును ఏ న్యాయస్థానములోను ప్రశ్నించరాదు.

(బి) పార్లమెంటు ఉభయ సభలలో దేనికైనా లేక ఏదైనా ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క ఒక సభ లేక దాని ఉభయ సభలలోని దేనికైనా జరిగిన ఎన్నికను, సముచిత శాసన మండలిచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేదా దాని క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన అధికార సంస్థ, ఆ శాసనములో పొందుపరచబడిన రీతిలో ఎన్నికల ఫిర్యాదును సమర్పించితేనే తప్ప, ప్రశ్నించరాదు.

³329ఏ. [ప్రధాన మంత్రి మరియు స్పీకరు విషయములో పార్లమెంటు ఎన్నికలకైన ప్రత్యేక నిబంధన]:- రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 36వ సెక్షన్ ద్వారా (20.06.1979) నుండి వదిలి వేయబడినది.

1. రాజ్యాంగ (ముప్పై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా కొన్ని పదములకు బదులుగా 10.08.1975 నుండి ఉంచబడినది.
2. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 35వ సెక్షన్ ద్వారా 20.06.1979 నుండి "అయితే 329ఏ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలకు లోబడి" అను పదములు, అంకెలు మరియు అక్షరములు 20.06.1979 నుండి వదిలివేయబడినవి.
3. రాజ్యాంగ (ముప్పై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది.

PART - XVI

SPECIAL PROVISIONS RELATING TO CERTAIN CLASSES

330. Reservation of seats for Scheduled Castes and Scheduled Tribes in the House of the People:-

(1) Seats shall be reserved in the House of the People for —

(a) the Scheduled Castes;

¹[(b) the Scheduled Tribes except the Scheduled Tribes in the autonomous districts of Assam; and]

(c) the Scheduled Tribes in the autonomous districts of Assam.

(2) The number of seats reserved in any State ²[or Union territory] for the Scheduled Castes or the Scheduled Tribes under clause (1) shall bear, as nearly as may be, the same proportion to the total number of seats allotted to that State ²[or Union territory] in the House of the People as the population of the Scheduled Castes in the State ²[or Union territory] or of the Scheduled Tribes in the State ²[or Union territory] or part of the State or Union territory, as the case may be, in respect of which seats are so reserved, bears to the total population of the State ²[or Union territory].

³[(3) Notwithstanding anything contained in clause (2), the number of seats reserved in the House of the People for the Scheduled Tribes in the autonomous districts of Assam shall bear to the total number of seats allotted to that State a proportion not less than the population of the Scheduled Tribes in the said autonomous districts bears to the total population of the State.]

⁴[**Explanation:-** In this article and in article 332, the expression “population” means the population as ascertained at the last preceding census of which the relevant figures have been published:

Provided that the reference in this Explanation to the last preceding census of which the relevant figures have been published shall, until the relevant figures for the first census taken after the year ⁵[2026] have been published, be construed as a reference to the ⁶[2001] census.]

1. Substituted by the Constitution (Fifty-first Amendment) Act, 1984, s.2, for sub-clause (b) (w.e.f. 16.6.1986).

2. Inserted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

3. Inserted by the Constitution (Thirty-first Amendment) Act, 1973, s.3 (w.e.f. 17.10.1973).

4. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.47 (w.e.f. 3.1.1977).

5. Substituted by the Constitution (Eighty-fourth Amendment) Act, 2001, s.6, for “2000” (w.e.f. 21.2.2001).

6. Substituted by the Constitution (Eighty-seventh Amendment) Act, 2003, s.5 for “1991” (w.e.f. 22.6.2003).

భాగము - XVI

కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు

330. పెడవ్యాల్లు కులములకు, పెడవ్యాల్లు జాతులకు లోకసభలో సీట్లను ప్రత్యేకించుట:- (1) లోక్సభలో ఈ క్రింది వారికి సీట్లను ప్రత్యేకించవలెను:

(ఎ) పెడవ్యాల్లు కులములకు;

¹[(బి) అస్సాంలోని స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగిన జిల్లాలలోని పెడవ్యాల్లు జాతులు మినహా, పెడవ్యాల్లు జాతులకు; మరియు

(సి) అస్సాం యొక్క స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగిన జిల్లాలలోని పెడవ్యాల్లు జాతులకు.

(2) ఏదైనా రాష్ట్రమునందు ²[లేక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునందు] క్లాజ్ (1) క్రింద పెడవ్యాల్లు కులములకు లేక పెడవ్యాల్లు జాతులకు ప్రత్యేకించబడిన సీట్ల సంఖ్యకు మరియు లోకసభలో ఆ రాష్ట్రమునకు ²[లేక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు] కేటాయించబడిన మొత్తము సీట్ల సంఖ్యకు గల నిష్పత్తి, ఆ రాష్ట్రములోని ²[లేక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములోని] పెడవ్యాల్లు కులముల లేక సందర్భానుసారముగా ఆ రాష్ట్రములోని లేక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములోని లేక రాష్ట్ర భాగములోని ²[లేక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము యొక్క భాగములోని] పెడవ్యాల్లు జాతుల జనాభాకు మరియు ఆ రాష్ట్రము యొక్క ²[లేక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము యొక్క] మొత్తము జనాభాకును గల నిష్పత్తికి సాధ్యమైనంత దరిదాపుగా ఉండవలెను.

³[(3) క్లాజ్ (2)లో ఏమున్నప్పటికీ, అస్సాం రాష్ట్రమునందలి స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగిన జిల్లాలలోని పెడవ్యాల్లు జాతులకు లోక్సభలో ప్రత్యేకించబడిన సీట్ల సంఖ్యకు మరియు ఆ రాష్ట్రమునకు కేటాయించబడిన మొత్తము సీట్ల సంఖ్యకు గల నిష్పత్తి, సదరు స్వయం ప్రతి పత్తి కలిగిన జిల్లాలలోని పెడవ్యాల్లు జాతుల జనాభాకు మరియు ఆ రాష్ట్రము యొక్క మొత్తము జనాభాకు గల నిష్పత్తికి తక్కువ కాకుండా ఉండవలెను.]

⁴[**విశదీకరణ:-** ఈ ఆర్టికల్లో మరియు 332వ ఆర్టికల్లో 'జనాభా' అను పదమునకు చిట్ట చివరి జనాభా లెక్కల సేకరణకు సంబంధించిన అంకెలు ప్రచురించబడిన జనగణనలో నిర్ధారించిన జనసంఖ్య అని అర్థము:

అయితే ఈ విశదీకరణలో, చిట్ట చివరిది మరియు అందుకు సంబంధించిన అంకెలు ప్రచురించబడినది అగు జనగణనకు గల నిర్దేశము ⁵[2026వ] సంవత్సరము తరువాత చేయు మొదటి జనగణనకు సంబంధించిన అంకెలు ప్రచురించబడు వరకు ⁶[2001వ] సంవత్సరపు జనగణనకు నిర్దేశించినట్లుగా అన్వయించుకొనవలెను.]

1. రాజ్యాంగ (యాభై ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1984 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 16.6.1986 నుండి సబ్-క్లాజ్ (బి)కి బదులుగా ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు పెడవ్యాల్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి చొప్పించబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ముప్పై ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1973 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 17.10.1973 నుండి చొప్పించబడినది.

4. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 47వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

5. రాజ్యాంగ (ఎనభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 2001 యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా "2000" మరియు "1971"కి బదులుగా 21.02.2001 నుండి బదులుగా ఉంచబడినది.

6. రాజ్యాంగ (ఎనభై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా "1991"కి బదులుగా 22.06.2003 నుండి ఉంచబడినది.

(Part XVI. - Special Provisions Relating To Certain Classes)

¹[**330A. Reservation of seats for women in the house of the people:-** (1) Seats shall be reserved for women in the House of the People.

(2) As nearly as may be, one-third of the total number of seats reserved under clause (2) of articles 330 shall be reserved for women belonging to the Scheduled Castes or the Scheduled Tribes.

(3) As nearly as may be, one-third (including the number of seats reserved for women belonging to the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes) of the total number of the seats to be filled by direct election to the House of the People shall be reserved for women.]

331. Representation of the Anglo-Indian Community in the House of the People.— Notwithstanding anything in article 81, the President may, if he is of opinion that the Anglo-Indian community is not adequately represented in the House of the People, nominate not more than two members of that community to the House of the People.

332. Reservation of seats for Scheduled Castes and Scheduled Tribes in the Legislative Assemblies of the States:- (1) Seats shall be reserved for the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes, ²[except the Scheduled Tribes in the autonomous districts of Assam], in the Legislative Assembly of every every State ³[***].

(2) Seats shall be reserved also for the autonomous districts in the Legislative Assembly of the State of Assam.

(3) The number of seats reserved for the Scheduled Castes or the Scheduled Tribes in the Legislative Assembly of any State under clause (1) shall bear, as nearly as may be, the same proportion to the total number of seats in the Assembly as the population of the Scheduled Castes in the State or of the Scheduled Tribes in the State or part of the State, as the case may be, in respect of which seats are so reserved, bears to the total population of the State.

⁴[(3A) Notwithstanding anything contained in clause (3), until the taking effect, under article 170, of the re-adjustment, on the basis of the first census after the year ⁵[2026], of the number of seats in the Legislative Assemblies of the States of Arunachal Pradesh, Meghalaya, Mizoram and Nagaland, the seats which shall be reserved for the Scheduled Tribes in the Legislative Assembly of any such State shall be,—

1. Inserted by the Constitution (One Hundred and Sixth Amendment) Act, 2023, s.3.

2. Substituted by the Constitution (Fifty-first Amendment) Act, 1984, s.3, for certain words (w.e.f. 16.6.1986).

3. The words and letters “specified in Part A or Part B of the First Schedule” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

4. Inserted by the Constitution (Fifty-seventh Amendment) Act, 1987, s.2 (w.e.f. 21.9.1987).

5. Substituted by the Constitution (Eighty-fourth Amendment) Act, 2001, s.7, for “2000” (w.e.f. 21.2.2002).

(భాగము XVI. - కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు)

¹[330-ఏ. లోకసభలో మహిళలకు సీట్ల ప్రత్యేకింపు:- (1) లోకసభలో మహిళలకు సీట్లను ప్రత్యేకించవలెను.

(2) 330వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (2) క్రింద ప్రత్యేకించిన మొత్తము సీట్ల సంఖ్యలో దరిదాపుగా మూడో వంతు సీట్లను పెడవ్యాల్డు కులములు లేక పెడవ్యాల్డు జాతులకు చెందిన మహిళలకు ప్రత్యేకించవలెను.

(3) లోకసభకు ప్రత్యక్ష ఎన్నిక ద్వారా భర్తీ చేయబడు మొత్తము సీట్ల సంఖ్యలో (పెడవ్యాల్డు కులములు మరియు పెడవ్యాల్డు జాతులకు చెందిన మహిళలకు ప్రత్యేకించిన సీట్ల సంఖ్యతో సహా) దరిదాపుగా మూడో వంతు సీట్లను మహిళలకు ప్రత్యేకించవలెను.]

331. లోక్ సభలో ఆంగ్లో ఇండియన్ సమాజమునకు ప్రాతినిధ్యము:- 81వ ఆర్టికల్ లో ఏమున్నప్పటికీ, రాష్ట్రపతి, లోక్ సభలో ఆంగ్లో ఇండియన్ సమాజమునకు తగినంత ప్రాతినిధ్యము లేదని అభిప్రాయపడినచో, ఆయన ఆ సమాజమునకు చెందిన సభ్యులను ఇద్దరికి మించకుండా లోక్ సభకు నామినేటు చేయవచ్చును.

332. రాష్ట్ర శాసన సభలలో పెడవ్యాల్డు కులములకు మరియు పెడవ్యాల్డు జాతులకు సీట్లను ప్రత్యేకించుట:- (1) పెడవ్యాల్డు కులములకు, ²[అస్సాంలోని స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగిన జిల్లాలోని పెడవ్యాల్డు జాతులు మినహా] ఇతర పెడవ్యాల్డు జాతులకు ³[***] ప్రతీ రాష్ట్రము యొక్క శాసనసభలో సీట్లను ప్రత్యేకించవలెను.

(2) అస్సాంలోని స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాలకు కూడ ఆ రాష్ట్ర శాసనసభయందు సీట్లను ప్రత్యేకించవలెను.

(3) క్లాజ్ (1) క్రింద ఏదైనా రాష్ట్ర శాసనసభలో పెడవ్యాల్డు కులములకు లేక పెడవ్యాల్డు జాతులకు ప్రత్యేకించబడిన సీట్ల సంఖ్యకు మరియు ఆ సభలోని మొత్తము సీట్ల సంఖ్యకు గల నిష్పత్తి ఆ రాష్ట్రములోని పెడవ్యాల్డు కులముల లేక సందర్భానుసారముగా ఆ రాష్ట్రములోని లేక ఆ రాష్ట్రము యొక్క భాగములోని పెడవ్యాల్డు జాతుల జనాభాకు అట్లు కేటాయించిన సీట్లకు సంబంధించి, ఆ రాష్ట్రములోని మొత్తము జనాభాకు గల నిష్పత్తి సాధ్యమైనంత దరిదాపుగ ఉండవలెను.

⁴[(3-ఏ) క్లాజ్ (3)లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, ⁵[2026వ] సంవత్సరము తరువాతి మొదటి జనగణన, 170వ ఆర్టికల్ క్రింద అరుణాచల ప్రదేశ్, మేఘాలయ, మిజోరాం, నాగాలాండ్ రాష్ట్ర శాసన సభలలో సీట్ల సంఖ్యను తిరిగి సర్దుబాటు చేయుట జరుగునంత వరకు, ఏదైనా అట్టి రాష్ట్ర శాసనసభలో పెడవ్యాల్డు జాతులకు ప్రత్యేకించబడు సీట్లు-

1. రాజ్యాంగ (నూట ఆరవ సవరణ) చట్టము, 2023 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (యాభై ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1984 ద్వారా కొన్ని పదములకు బదులుగా 16.6.1986 నుండి ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు పెడవ్యాల్ ద్వారా 16.6.1986 నుండి “ఒకటవ పెడవ్యాల్ యొక్క భాగము ‘ఏ’లో లేక భాగము ‘బీ’లో నిర్దిష్టపరచబడిన” అను పదముల అక్షరములు వదిలి వేయబడినవి.

4. రాజ్యాంగ (యాభై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1987 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 21.9.1987 నుండి చొప్పించబడినది.

5. రాజ్యాంగ (ఎనభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 2001 యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా “2000” అను దానికి బదులుగా 21.02.2002 నుండి ఉంచబడినది.

(Part XVI. - Special Provisions Relating To Certain Classes)

(a) if all the seats in the Legislative Assembly of such State in existence on the date of coming into force of the Constitution (Fifty-seventh Amendment) Act, 1987 (hereafter in this clause referred to as the existing Assembly) are held by members of the Scheduled Tribes, all the seats except one;

(b) in any other case, such number of seats as bears to the total number of seats, a proportion not less than the number (as on the said date) of members belonging to the Scheduled Tribes in the existing Assembly bears to the total number of seats in the existing Assembly.]

¹[(3B) Notwithstanding anything contained in clause (3), until the re-adjustment, under article 170, takes effect on the basis of the first census after the year ²[2026], of the number of seats in the Legislative Assembly of the State of Tripura, the seats which shall be reserved for the Scheduled Tribes in the Legislative Assembly shall be, such number of seats as bears to the total number of seats, a proportion not less than the number, as on the date of coming into force of the Constitution (Seventy-second Amendment) Act, 1992, of members belonging to the Scheduled Tribes in the Legislative Assembly in existence on the said date bears to the total number of seats in that Assembly.]

(4) The number of seats reserved for an autonomous district in the Legislative Assembly of the State of Assam shall bear to the total number of seats in that Assembly a proportion not less than the population of the district bears to the total population of the State.

(5) The constituencies for the seats reserved for any autonomous district of Assam shall not comprise any area outside that district ³[***].

(6) No person who is not a member of a Scheduled Tribe of any autonomous district of the State of Assam shall be eligible for election to the Legislative Assembly of the State from any constituency of that district ³[***]:

⁴[Provided that for elections to the Legislative Assembly of the State of Assam, the representation of the Scheduled Tribes and non-Scheduled Tribes in the constituencies included in the Bodoland Territorial Areas District, so notified, and existing prior to the constitution of Bodoland Territorial Areas District, shall be maintained.]

1. Inserted by the Constitution (Seventy-second Amendment) Act, 1992, s.2 (w.e.f. 5.12.1992).

2. Substituted by the Constitution (Eighty-fourth Amendment) Act, 2001, s.7, for "2000" (w.e.f. 21.2.2002).

3. Certain words omitted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71 (w.e.f. 21.1.1972).

4. Inserted by the Constitution (Ninetyeth Amendment) Act, 2003, s.2 (w.e.f. 28.9.2003).

(భాగము XVI. - కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(ఎ) రాజ్యాంగ (యాభై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1987 అమలులోనికి వచ్చు తేదీ నాటికి ఉనికిలో (ఇక ముందు ఈ క్లాజ్‌లో ఉనికిలో ఉన్న శాసనసభ అని నిర్దేశించబడు) ఉన్నట్టి రాష్ట్ర శాసనసభలోని అన్ని సీట్లను పెడవ్యూల్డు జాతుల సభ్యులే కలిగి ఉన్నచో, ఒకటి తప్ప అన్ని సీట్లు;

(బి) ఏదైనా ఇతర సందర్భములో, ఉనికిలో ఉన్న శాసనసభలోని మొత్తము సీట్ల సంఖ్యకు, ఉనికిలో ఉన్న శాసనసభలోని (పైన పేర్కొన్న తేదీన) పెడవ్యూల్డు జాతులకు చెందిన సభ్యుల సంఖ్య యొక్క నిష్పత్తికి తక్కువ కాకుండా మొత్తము ఆ నిష్పత్తిలో ఉండు సీట్లు అయి ఉండవలెను.]

¹[(3-బి) క్లాజ్ (3)లో ఏమున్నప్పటికీ ²[2026వ] సంవత్సరము తరువాత మొదటి జనగణన ప్రాతిపదికపై, 170వ ఆర్టికల్ క్రింద తిరిగి సర్దుబాటు జరుగునంత వరకు, త్రిపుర రాష్ట్ర శాసనసభలో ఉన్న సీట్ల సంఖ్యలో ఆ శాసనసభలోని పెడవ్యూల్డు జాతులకు ప్రత్యేకించవలసి ఉన్న సీట్ల సంఖ్య, రాజ్యాంగ (డెబ్బై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1992 అమలులోనికి వచ్చు తేదీ నాటికి ఉనికిలో ఉన్న శాసనసభలోని మొత్తము సీట్లకు, సదరు తేదీ నాటికి ఉన్న పెడవ్యూల్డు జాతుల సంఖ్యకు తక్కువ కాకుండా మొత్తము సీట్ల నిష్పత్తిలో అట్టి పెడవ్యూల్డు జాతుల సభ్యుల సీట్లు ఉండవలెను.]

(4) అస్సాం రాష్ట్ర శాసనసభలో ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగిన జిల్లాకు ప్రత్యేకించబడిన సీట్ల సంఖ్యకు మరియు ఆ సభలోని మొత్తము సీట్ల సంఖ్యకు గల నిష్పత్తి, ఆ జిల్లా యొక్క జనాభాకు మరియు ఆ రాష్ట్రము యొక్క మొత్తము జనాభాకు గల నిష్పత్తికి తక్కువ కాకుండా ఉండవలెను.

(5) అస్సాంలోని ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు ప్రత్యేకించబడిన సీట్లకైన నియోజకవర్గములలో, ³[***] ఆ జిల్లా వెలువల ఉన్న ఏదైనా ప్రాంతము చేరి ఉండరాదు.

(6) అస్సాం రాష్ట్రములోని ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాలలోని పెడవ్యూల్డు గిరిజన సభ్యుడు కానటువంటి ఏ వ్యక్తి, ఆ జిల్లా యొక్క ³[***] ఏ నియోజకవర్గము నుండి కూడా ఆ రాష్ట్ర శాసనసభకు ఎన్నుకొనబడుటకు అర్హుడు కాదు:

⁴[అయితే అస్సాం రాష్ట్ర శాసనసభ ఎన్నికలను బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక ప్రాంతముల జిల్లాలో చేరి ఉన్న నియోజక వర్గములలో పెడవ్యూల్డు జాతులు మరియు పెడవ్యూల్డు జాతీయతరుల యొక్క ప్రాతినిధ్యము ప్రకటించబడిన మరియు బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక ప్రాంతముల జిల్లా ఏర్పాటుకు ముందు అస్తిత్వములో ఉన్న మాదిరిగానే నిర్వహించవలెను.]

1. రాజ్యాంగ (డెబ్బై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1992 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 5.12.1992 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఎనభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 2001 యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా "2000"కి బదులుగా 21.02.2002 నుండి ఉంచబడినది.

3. ఉత్తర ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71వ సెక్షన్ ద్వారా 21.1.1972 నుండి కొన్ని పదములు వదిలివేయబడినవి.

4. రాజ్యాంగ (తొంభైయ్యవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 28.09.2003 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XVI. - Special Provisions Relating To Certain Classes)

¹[**332A. Reservation of seats for women in the Legislative Assemblies of the States:-**

(1) Seats shall be reserved for women in the Legislative Assembly of every State.

(2) As nearly as may be, one-third of the total number of seats reserved under clause (3) of article 332 shall be reserved for women belonging to the Scheduled Castes or the Scheduled Tribes.

(3) As nearly as may be, one-third (including the number of seats reserved for women belonging to the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes) of the total number of seats to be filled by direct election in the Legislative Assembly of every State shall be reserved for women.]

333. Representation of the Anglo-Indian community in the Legislative Assemblies of the States:- Notwithstanding anything in article 170, the Governor ²[***] of a State may, if he is of opinion that the Anglo- Indian community needs representation in the Legislative Assembly of the State and is not adequately represented therein, ³[nominate one member of that community to the Assembly].

334. ⁴[Reservation of seats and special representation to cease after certain period]:- Notwithstanding anything in the foregoing provisions of this Part, the provisions of this Constitution relating to—

(a) the reservation of seats for the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes in the House of the People and in the Legislative Assemblies of the States; and

(b) the representation of the Anglo-Indian community in the House of the People and in the Legislative Assemblies of the States by nomination,

shall cease to have effect on the expiration of a period of ⁵[eighty years in respect of clause (a) and seventy years in respect of clause (b)] from the commencement of this Constitution:

Provided that nothing in this article shall affect any representation in the House of the People or in the Legislative Assembly of a State until the dissolution of the then existing House or Assembly, as the case may be.

1. Inserted by the Constitution (One Hundred and Sixth Amendment) Act, 2023, s.4.

2. The words “or Rajpramukh” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

3. Substituted by the Constitution (Twenty-third Amendment) Act, 1969, s.4 for “nominated such number of members of the community to the Assembly as he considers appropriate”. (w.e.f. 23.1.1970).

4. Substituted by the Constitution (One Hundred and Fourth Amendment) Act, 2019 for marginal heading (w.e.f.21.1.2020).

5. Substituted by the Constitution (One-Hundred and Fourth Amendment) Act, 2019, s.2, for the words “Seventy years” (w.e.f. 21.1.2020).

(భాగము XVI. - కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు)

¹[332ఏ. రాష్ట్రాల శాసన సభలలో మహిళలకు సీట్ల ప్రత్యేకింపు:- (1) ప్రతి రాష్ట్రము యొక్క శాసన సభలలో మహిళలకు సీట్లను ప్రత్యేకించవలెను.

(2) 332వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (3) క్రింద ప్రత్యేకించబడిన మొత్తము సీట్ల సంఖ్యలో దరిదాపుగా మూడో వంతు సీట్లను పెడ్యూల్డు కులముల లేక పెడ్యూల్డు జాతులకు చెందిన మహిళలకు ప్రత్యేకించవలెను.

(3) ప్రతి రాష్ట్రము యొక్క శాసన సభలో ప్రత్యక్ష ఎన్నిక ద్వారా భర్తీ చేయబడు మొత్తము సీట్ల సంఖ్యలో (పెడ్యూల్డు కులములు మరియు పెడ్యూల్డు జాతులకు చెందిన మహిళలకు ప్రత్యేకించిన సీట్ల సంఖ్యతో సహా) దరిదాపుగా మూడో వంతు సీట్లను మహిళలకు ప్రత్యేకించవలెను.

333. రాష్ట్ర శాసనసభలలో ఆంగ్లో ఇండియన్ సమాజమునకు ప్రాతినిధ్యము:- 170వ ఆర్టికల్లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, ఏదైనా రాష్ట్ర శాసనసభలో ఆంగ్లో ఇండియన్ సమాజమునకు ప్రాతినిధ్యము అవసరమని దానికి తగినంత ప్రాతినిధ్యము లేదని ఆ రాష్ట్ర గవర్నరు ²[***] అభిప్రాయపడినచో, ఆయన ³[ఆ సమాజమునకు చెందిన ఒక సభ్యుడిని ఆ సభకు నామినేట్ చేయవచ్చును.]

334. ⁴[నిర్ణీత కాలము తరువాత సీట్లను ప్రత్యేకించుట మరియు ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్యము ఆగిపోవుట]:- ఈ భాగములో ముందలి నిబంధనలలో ఏమి ఉన్నప్పటికీ,-

(ఎ) లోక్ సభలో మరియు రాష్ట్ర శాసనసభలలో పెడ్యూల్డు కులములకు మరియు పెడ్యూల్డు జాతులకు సీట్లను ప్రత్యేకించుటకు సంబంధించిన; మరియు

(బి) లోక్ సభలో మరియు రాష్ట్ర శాసనసభలో నామినేట్ చేయుట ద్వారా ఆంగ్లో ఇండియన్ సమాజము యొక్క ప్రాతినిధ్యమునకు సంబంధించిన,

ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలు, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి ⁵[క్లాజ్ (ఎ)కు సంబంధించి ఎనభై సంవత్సరములు మరియు క్లాజ్ (బి)కు సంబంధించి డెబ్బై సంవత్సరములు] ముగియగానే ప్రభావము కోల్పోవును:

అయితే ఈ ఆర్టికల్లో ఉన్నదేదియు, ఉనికిలో ఉన్న లోక్ సభ యొక్క లేక సందర్భానుసారముగా ఏదైనా రాష్ట్ర శాసనసభ రద్దగునంత వరకు, లోక్ సభ లేక ఆ రాష్ట్ర శాసన సభలోని ప్రాతినిధ్యమునకు ఎటువంటి ప్రభావము కలిగించరాదు.

1. రాజ్యాంగ (నూట ఆరవ సవరణ) చట్టము, 2023 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు పెడ్యూల్ ద్వారా "లేక రాజీప్రముఖ్" అను పదములు వదిలి వేయబడినవి.

3. రాజ్యాంగ (ఇరవై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1969 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా "ఆ సమాజమునకు చెందిన సభ్యులలో తాను సముచితమని తలచినంత మందిని ఆ సభకు నామనిర్దేశము చేయవచ్చును" అను పదములకు బదులుగా 23.01.1970 నుండి ఉంచబడినది.

4. రాజ్యాంగ (నూట నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 2019 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా మార్డినల్ శీర్షికకు బదులుగా 21.1.2020 నుండి ఉంచబడినది.

5. రాజ్యాంగ (నూట నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 2019 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా "డెబ్బై సంవత్సరములు" అను పదములకు బదులుగా 21.1.2020 నుండి ఉంచబడినది.

(Part XVI. - Special Provisions Relating To Certain Classes)

¹[**334A. Reservation of seats for women take effect:** (1) Notwithstanding anything in the foregoing provision of this Part or Part VIII, the provisions of the Constitution relating to the reservation of seats for women in the House of the People, the Legislative Assembly of a State and the Legislative Assembly of the National Capital Territory of Delhi shall come into effect after an exercise of delimitation is undertaken for this purpose after the relevant figures for the first census taken after commencement of the Constitution (One Hundred and Sixth Amendment) Act, 2023 have been published and shall cease to have effect on the expiration of a period of fifteen years from such commencement.

(2) Subject to the provisions of articles 239AA, 330A and 332A, seats reserved for women in the House of the People, the Legislative Assembly of a State and the Legislative Assembly of the National Capital Territory of Delhi shall continue till such date as the Parliament may by law determine.

(3) Rotation of seats reserved for women in the House of the People, the Legislative Assembly of a State and the Legislative Assembly of the National Capital Territory of Delhi shall take effect after each subsequent exercise of delimitation as the Parliament may by law determine.

(4) Nothing in this article shall affect any representation in the House of the People, the Legislative Assembly of a State or the Legislative Assembly of the National Capital Territory of Delhi until the dissolution of the ten existing House of the People, Legislative Assembly of a State or the Legislative Assembly of the National Capital Territory of Delhi.]

335. Claims of Scheduled Castes and Scheduled Tribes to services and posts:- The claims of the members of the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes shall be taken into consideration, consistently with the maintenance of efficiency of administration, in the making of appointments to services and posts in connection with the affairs of the Union or of a State:

²[Provided that nothing in this article shall prevent in making of any provision in favour of the members of the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes for relaxation in qualifying marks in any examination or lowering the standards of evaluation, for reservation in matters or promotion to any class or classes of services or posts in connection with the affairs of the Union or of a State.]

1. Inserted by the Constitution (One Hundred and Sixth Amendment) Act, 2023, s.5.

2. Inserted by the Constitution (Eighty-second Amendment) Act, 2000, s.2 (w.e.f. 6.9.2000).

(భాగము XVI. - కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు)

¹[334ఏ. మహిళలకు సీట్ల ప్రత్యేకింపు అమలులోకి వచ్చుట:- (1) ఈ భాగము లేక 8వ భాగము-8లో పైన పేర్కొన్న నిబంధనలలో ఏమున్నప్పటికీ, లోకసభలో రాష్ట్ర శాసనసభలో, దేశరాజధాని ప్రాంతమైన ఢిల్లీ యొక్క శాసనసభలో మహిళలకు సీట్లను ప్రత్యేకించుటకు సంబంధించిన రాజ్యాంగ నిబంధనలు, రాజ్యాంగ (నూట ఆరవ సవరణ) చట్టము, 2023 యొక్క ప్రారంభము తరువాత ఈ ప్రయోజనం నిమిత్తం హద్దుల నిర్ణయం చేపట్టి, మొదటి జనగణన యొక్క సంబంధిత గణాంకాల వివరాలు ప్రచురించబడిన తరువాత అమలులోనికి వచ్చును మరియు అట్టి ప్రారంభము నుండి పదిహేను సంవత్సరముల కాలావధి ముగిసిన మీదట దాని ప్రభావమును కోల్పోవును.

(2) 239ఏఏ, 330ఏ మరియు 332ఏ ఆర్టికల్ల యొక్క నిబంధనలకు లోబడి లోక్సభలో, రాష్ట్రాల శాసనసభలో, దేశరాజధాని ప్రాంతమైన ఢిల్లీ శాసన సభలో మహిళలకు ప్రత్యేకించిన సీట్లు, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ణయించునట్టి తేదీ వరకు కొనసాగవలెను.

(3) లోక్సభలో, రాష్ట్రాల శాసనసభలో, మరియు దేశ రాజధాని ప్రాంతమైన ఢిల్లీ శాసన సభలో మహిళల కొరకు ప్రత్యేకించిన వంతుల వారీ సీట్ల మార్పిడి, ప్రతీ తదుపరి హద్దుల నిర్ణయం (డీలిమిటేషన్) ప్రక్రియ తరువాత పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిర్ధారించునట్లుగా అమలులోనికి వచ్చును.

(4) అప్పట్లో ఉన్న లోకసభ, రాష్ట్రాల శాసనసభ లేక దేశ రాజధాని ప్రాంతమైన ఢిల్లీ యొక్క శాసన సభ రద్దు అగునంత వరకు, ఈ ఆర్టికల్లో ఉన్నదేదియు లోకసభలో, రాష్ట్రాల శాసనసభలో, దేశ రాజధాని ప్రాంతమైన ఢిల్లీ శాసనసభలోని ఏదైనా ప్రాతినిధ్యముపై ప్రభావము చూపదు.]

335. సర్వీసులకు మరియు పోస్టులకు పెడవ్యూల్డు కులముల మరియు పెడవ్యూల్డు జాతుల యొక్క హక్కులు:- కేంద్రము లేక ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క వ్యవహారములకు సంబంధించిన సర్వీసులకు మరియు పదవులకు నియామకములను చేయుటలో పరిపాలనాధ్యక్షతను కాపాడుటకు అనుగుణముగా పెడవ్యూల్డు కులములకు మరియు పెడవ్యూల్డు జాతులకు చెందిన వ్యక్తుల క్లెయిములను పరిశీలించవలెను:

²[అయితే, ఈ ఆర్టికల్లో ఉన్నదేదియు, పెడవ్యూల్డు కులములు మరియు పెడవ్యూల్డు జాతుల వ్యక్తులకు అనుకూలముగా ఏదైనా పరీక్షలో అర్హతనిచ్చు మార్కుల విషయములో సడలింపు లేక ప్రమాణాల మూల్యాంకనమును తక్కువ చేయుటకు కేంద్రము లేక రాష్ట్రము యొక్క వ్యవహారములకు సంబంధించి ఏదైనా తరగతి లేక తరగతుల సర్వీసులు లేక పదవుల పదోన్నత విషయములో ప్రత్యేకింపులు చేయు నిమిత్తము ఏదైనా నిబంధన చేయుట నుండి నివారించదు.]

1. రాజ్యాంగ (నూట ఆరవ సవరణ) చట్టము, 2023 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఎనభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 2000 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 06.09.2000 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XVI. - Special Provisions Relating To Certain Classes)

336. Special provision for Anglo-Indian community in certain services:- (1) During the first two years after the commencement of this Constitution, appointments of members of the Anglo-Indian community to posts in the railway, customs, postal and telegraph services of the Union shall be made on the same basis as immediately before the fifteenth day of August, 1947.

During every succeeding period of two years, the number of posts reserved for the members of the said community in the said services shall, as nearly as possible, be less by ten per cent. than the numbers so reserved during the immediately preceding period of two years:

Provided that at the end of ten years from the commencement of this Constitution all such reservations shall cease.

(2) Nothing in clause (1) shall bar the appointment of members of the Anglo-Indian community to posts other than, or in addition to, those reserved for the community under that clause if such members are found qualified for appointment on merit as compared with the members of other communities.

337. Special provision with respect to educational grants for the benefit of Anglo-Indian community:- During the first three financial years after the commencement of this Constitution, the same grants, if any, shall be made by the Union and by each State ^{1***} for the benefit of the Anglo-Indian community in respect of education as were made in the financial year ending on the thirty-first day of March, 1948.

During every succeeding period of three years the grants may be less by ten per cent. than those for the immediately preceding period of three years:

Provided that at the end of ten years from the commencement of this Constitution such grants, to the extent to which they are a special concession to the Anglo-Indian community, shall cease:

Provided further that no educational institution shall be entitled to receive any grant under this article unless at least forty per cent. of the annual admissions therein are made available to members of communities other than the Anglo-Indian community.

1. The words and letters "specified in Part A and Part B of the First Schedule" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

(భాగము XVI. - కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన విశేష నిబంధనలు)

336. నిర్ణీతమైన సర్వీసులలో అంగ్లో ఇండియన్ సమాజము కొరకు ప్రత్యేక నిబంధన:- (1) ఈ రాజ్యాంగం ప్రారంభమునకు తరువాత మొదటి రెండు సంవత్సరములలో, కేంద్రము యొక్క రైల్వే, కస్టమ్స్, తపాలా మరియు టెలిగ్రాఫ్ సర్వీసులలోని పదవులకు అంగ్లో ఇండియన్ సమాజమునకు చెందిన వ్యక్తుల నియామకములు, 1947, ఆగష్టు పదహేనవ దినమునకు ముందు వెంటనే ఉండినట్టి ప్రాతిపదిక పైననే చేయవలెను.

ఆ తరువాత రెండు సంవత్సరముల కాలావధిలో సదరు సర్వీసులో సదరు సమాజమునకు చెందిన సభ్యులకు ప్రత్యేకించబడు పదవుల సంఖ్య, అంతకు ముందు వెంటనే రెండు సంవత్సరముల కాలావధిలో ప్రత్యేకించబడిన సంఖ్య కన్న, సాధ్యమైనంత దరిదాపుగా పదిశాతమునకు తక్కువ అయి ఉండవలెను:

అయితే ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి పది సంవత్సరములు ముగియగనే అట్టి ప్రత్యేకింపు ముగియవలెను.

(2) ఇతర సమాజములకు చెందిన వ్యక్తులతో పోల్చినపుడు అంగ్లో ఇండియన్ సమాజమునకు చెందిన వ్యక్తులు యోగ్యత కలిగి నియామకమునకు అర్హులై ఉన్నచో, ఆ క్లాజ్ క్రింద ఆ సమాజము వారికి ప్రత్యేకించబడినవే కాకుండా ఇతరమైన లేక అదనపు పదవులలో వారి నియామకమునకు క్లాజ్ (1)లో ఉన్నదేదియు నిరోధించదు.

337. అంగ్లో ఇండియన్ సమాజము యొక్క మేలు కొరకు విద్యా సంబంధమైన గ్రాంటులకు సంబంధించి ప్రత్యేక నిబంధన:- అంగ్లో ఇండియన్ సమాజము యొక్క మేలుకై విద్యకు సంబంధించి, 1948, మార్చి ముప్పై ఒకటవ దినమున ముగియు ఆర్థిక సంవత్సరమునందు ఏవైనా గ్రాంటులు చేయబడి ఉండినచో అట్టి గ్రాంటులను ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు తరువాత మొదటి మూడు ఆర్థిక సంవత్సరములలోను కేంద్రముచే మరియు ¹[* * *] ప్రతి రాష్ట్రముచే చేయబడవలెను.

తరువాతి ప్రతి మూడు సంవత్సరముల కాలావధిలో ఆ గ్రాంటు అంతకు ముందు వెంటనే మూడు సంవత్సరముల కాలావధిలోని గ్రాంట్ల కన్న పది శాతము తక్కువగా ఉండవచ్చును:

అయితే, అట్టి గ్రాంట్లు అంగ్లో ఇండియన్ సమాజమునకు అవి ఒక ప్రత్యేక రాయితీలై ఉన్నంత మేరకు ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి పది సంవత్సరములు ముగియగనే ఆగిపోవలెను:

అంతేకాక, ఒక విద్యాసంస్థలో ప్రతీ సంవత్సరము చేర్చుకొనబడు వారిలో కనీసము నూటికి నలభై శాతము మంది అంగ్లో ఇండియన్ సమాజము కానటువంటి ఇతర సమాజములకు చెందిన వ్యక్తులై ఉంటేనే తప్ప, ఈ ఆర్థికల్ క్రింద ఎటువంటి గ్రాంటును పొందుటకు హక్కు కలిగి ఉండరాదు.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము ‘ఏ’లో లేక భాగము ‘బీ’లో నిర్దిష్టపరచబడిన” అనుపదములు, అక్షరములు వదలివేయబడినవి.

(Part XVI. - Special Provisions Relating To Certain Classes)

338. ¹[National Commission for Scheduled Castes]:- ²³[(1) There shall be a Commission for the Scheduled Castes to be known as the National Commission for the Scheduled Castes.

(2) Subject to the provisions of any law made in this behalf by Parliament, the Commission shall consist of a Chairperson, Vice-Chairperson and three other Members and the conditions of service and tenure of office of the Chairperson, Vice-Chairperson and other Members so appointed shall be such as the President may by rule determine.]

(3) The Chairperson, Vice-Chairperson and other Members of the Commission shall be appointed by the President by warrant under his hand and seal.

(4) The Commission shall have the power to regulate its own procedure.

(5) It shall be the duty of the Commission—

(a) to investigate and monitor all matters relating to the safeguards provided for the Scheduled Castes ⁴[***] under this Constitution or under any other law for the time being in force or under any order of the Government and to evaluate the working of such safeguards;

(b) to inquire into specific complaints with respect to the deprivation of rights and safeguards of the Scheduled Castes ⁴[***];

(c) to participate and advise on the planning process of socio-economic development of the Scheduled Castes ⁴[***] and to evaluate the progress of their development under the Union and any State;

(d) to present to the President, annually and at such other times as the Commission may deem fit, reports upon the working of those safeguards;

1. Substituted by the Constitution (Eighty-ninth Amendment) Act, 2003, s.2, for the marginal heading (w.e.f. 19.2.2004).

2. Substituted by the Constitution (Sixty-fifth Amendment) Act, 1990, for clause (1) and (2), clause (1) to (9) was substituted (w.e.f. 12.3.1992).

3. Substituted by the Constitution (Eighty-ninth Amendment) Act, 2003, s.2, for clause (1) and (2) (w.e.f. 19.2.2004).

4. The words “and Scheduled Tribes” omitted by *ibid*.

(భాగము XVI. - కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు)

338. ¹[షెడ్యూల్లు కులముల వారి కొరకు జాతీయ కమీషను]:- ²[³(1) షెడ్యూల్లు కులముల జాతీయ కమీషను అను పేరుతో పిలువబడు షెడ్యూల్లు కులముల కమీషను ఒకటి ఉండవలెను.

(2) పార్లమెంటు ఈ విషయములో చేసిన ఏదైనా శాసనం యొక్క నిబంధనలకు లోబడి కమీషను, ఛైర్మన్, వైస్-ఛైర్మన్ మరియు ముగ్గురు ఇతర సభ్యులను కలిగి ఉండవలెను మరియు అట్లు నియమించిన ఛైర్మన్, వైస్-ఛైర్మన్ మరియు ఇతర సభ్యుల సర్వీసు నిబంధనలు మరియు పదవీ కాలము రాష్ట్రపతిచే నియమముల ద్వారా నిర్ధారణ చేయబడినట్టివిగా ఉండవలెను.]

(3) రాష్ట్రపతి తన సంతకము మరియు ముద్రగల అధికార అధిపత్రము (warrant) ద్వారా కమీషను యొక్క ఛైర్మన్, వైస్-ఛైర్మన్ మరియు ఇతర సభ్యులను నియమించవలెను.

(4) కమీషను, తన కార్య ప్రక్రియను క్రమబద్ధీకరించుకొను అధికారమును కలిగి ఉండవలెను.

(5) కమీషను, ఈ క్రింది విధులను కలిగి ఉండవలెను,-

(ఎ) ఈ రాజ్యాంగం క్రింద లేదా ఆ సమయమున అమలులో ఉన్న ఏదైనా ఇతర శాసనము క్రింద లేదా ఏదైనా ప్రభుత్వ ఉత్తరువు క్రింద షెడ్యూల్లు కులములకు ⁴[***] సమకూర్చబడిన రక్షణలకు సంబంధించిన అన్ని విషయములను దర్యాప్తు మరియు పర్యవేక్షణ చేసి అట్టి రక్షణలు అమలు పరచు తీరును అంచనా వేయుట;

(బి) షెడ్యూల్లు కులముల ⁴[***] హక్కులు మరియు రక్షణలను తొలగించు నిర్దిష్ట ఫిర్యాదులను గురించి విచారణ చేయుటకు;

(సి) షెడ్యూల్లు కులముల ⁴[***] సామాజిక, ఆర్థికాభివృద్ధి యొక్క ప్రణాళికా ప్రక్రియలో పాల్గొనుట మరియు సలహాలిచ్చుట, కేంద్రము మరియు ఏదైనా రాష్ట్రము క్రింద వారి అభివృద్ధి ప్రగతిని అంచనావేయుట;

(డి) కమీషను, అట్టి రక్షణల పనితీరుపై నివేదికలను వార్షికముగా మరియు తాను సబబని భావించునట్టి ఇతర సమయములోను రాష్ట్రపతికి సమర్పించుట;

1. రాజ్యాంగ (ఎనభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా మార్జినల్ శీర్షికకు బదులుగా 19.2.2004 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (అరవై ఐదవ సవరణ) చట్టము, 1990 యొక్క క్లాజ్ (1) మరియు (2)కు బదులుగా (1) నుండి (9) వరకు 12.3.1992 నుండి ఉంచబడినవి.

3. రాజ్యాంగ (ఎనభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (1) మరియు (2)కు బదులుగా 19.2.2004 నుండి ఉంచబడినవి.

4. అదే చట్టము యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “మరియు షెడ్యూల్లు జాతులకు” అను పదములు 19.2.2004 నుండి వదిలి వేయబడినవి.

(Part XVI. - Special Provisions Relating To Certain Classes)

(e) to make in such reports recommendations as to the measures that should be taken by the Union or any State for the effective implementation of those safeguards and other measures for the protection, welfare and socio-economic development of the Scheduled Castes ¹[***]; and

(f) to discharge such other functions in relation to the protection, welfare and development and advancement of the Scheduled Castes as the President may, subject to the provisions of any law made by Parliament, by rule specify.

(6) The President shall cause all such reports to be laid before each House of Parliament along with a memorandum explaining the action taken or proposed to be taken on the recommendations relating to the Union and the reasons for the non-acceptance, if any, of any of such recommendations.

(7) Where any such report, or any part thereof, relates to any matter with which any State Government is concerned, a copy of such report shall be forwarded to the Governor of the State who shall cause it to be laid before the Legislature of the State along with a memorandum explaining the action taken or proposed to be taken on the recommendations relating to the State and the reasons for the non-acceptance, if any, of any of such recommendations.

(8) The Commission shall, while investigating any matter referred to in sub-clause (a) or inquiring into any complaint referred to in sub-clause (b) of clause (5), have all the powers of a civil court trying a suit and in particular in respect of the following matters, namely :—

(a) summoning and enforcing the attendance of any person from any part of India and examining him on oath;

(b) requiring the discovery and production of any document;

(c) receiving evidence on affidavits;

(d) requisitioning any public record or copy thereof from any court or office;

(e) issuing commissions for the examination of witnesses and documents;

(f) any other matter which the President may, by rule, determine.

1. The words “and Scheduled Tribes” omitted by the Constitution (Eighty-ninth Amendment) Act, 2003, s.2.(w.e.f. 19.2.2004).

(భాగము XVI. - కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(ఇ) షెడ్యూల్డు కులముల¹ [***] రక్షణ, సంక్షేమము, సామాజిక, ఆర్థికాభివృద్ధి కొరకైన ఆ రక్షణలను మరియు ఇతర చర్యలను సమర్థవంతంగా అమలు జరుపుటకై కేంద్రము లేదా ఏదైనా రాష్ట్రము తీసుకొనవలసిన చర్యలకు సంబంధించినట్టి నివేదికలను మరియు సిఫార్సులను చేయుట; మరియు

(ఎఫ్) పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి రాష్ట్రపతి, నియమము ద్వారా నిర్దిష్టపరచునట్లుగా షెడ్యూల్డు కులముల రక్షణ, సంక్షేమము, అభివృద్ధి మరియు పురోగతికి సంబంధించినట్టి ఇతర కర్తవ్యములను నిర్వహించుట.

(6) రాష్ట్రపతి అట్టి అన్ని నివేదికలను కేంద్రమునకు సంబంధించిన సిఫారసులపై తీసుకొన్న చర్య లేదా తీసుకొనుటకు ప్రతిపాదించబడిన చర్య మరియు ఏదైనా అట్టి సిఫారసులను ఆమోదించనిచో అట్లు ఆమోదింపకుండుటకు గల కారణములను విశదీకరించు మెమోరాండముతో పాటు పార్లమెంటులోని ప్రతి సభ సమక్షమున ఉంచునట్లు చేయవలెను.

(7) ఏదైనా అట్టి నివేదిక లేదా అందులోని ఏదైనా భాగము ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకు సంబంధించిన విషయమునకు చెందినచో, అట్టి నివేదిక ప్రతిని సంబంధిత రాష్ట్ర గవర్నరుకు పంపవలెను. ఆయన దానిని ఆ రాష్ట్రమునకు సంబంధించిన సిఫారసులపై తీసుకొన్న చర్యను లేదా తీసుకొనుటకు ప్రతిపాదించిన చర్యను మరియు ఏదైనా అట్టి సిఫారసులలో దేనినైనను ఆమోదించనిచో అట్లు ఆమోదింపకుండుటకు గల కారణములను విశదీకరించు మెమోరాండముతో పాటు రాష్ట్ర శాసన మండలి సమక్షమున ఉంచబడునట్లు చేయవలెను.

(8) కమీషను, క్లాజ్ (5)లోని సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లో నిర్దేశించిన ఏదైనా విషయమును దర్యాప్తు చేయునప్పుడు లేక క్లాజ్ (బి)లో పేర్కొనిన ఏదైనా ఫిర్యాదుపై విచారణ జరుపునప్పుడు, ఒక దావాను విచారించునప్పుడు సివిల్ న్యాయస్థానమునకు ఉండు మరియు ప్రత్యేకముగా ఈ క్రింది విషయములలో ఉండు అధికారములన్నింటిని కలిగి ఉండవలెను, అవేవనగా,-

(ఎ) భారత దేశము యొక్క ఏ భాగము నుండి అయిన ఏ వ్యక్తి అయిన సమను చేసి హాజరగునట్లు చూచుట మరియు ప్రమాణము చేయించి పరీక్షించుట;

(బి) ఏదైనా దస్తావేజును వెల్లడించుమని మరియు దాఖలు చేయమని కోరుట;

(సి) అఫిడవిట్లపై సాక్ష్యమును స్వీకరించుట;

(డి) ఏదైనా న్యాయస్థానము లేదా కార్యాలయము నుండి ఏదైనా పబ్లిక్ రికార్డును లేదా దాని ప్రతిని అభ్యర్థించుట;

(ఇ) సాక్ష్యులను మరియు దస్తావేజులను పరీక్షించుటకై కమీషనులను జారీ చేయుట;

(ఎఫ్) రాష్ట్రపతి, నియమము ద్వారా నిర్దారించునట్టి ఏదైనా ఇతర విషయము;

1. రాజ్యాంగ (ఎనభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2003 2వ సెక్షన్ ద్వారా “మరియు షెడ్యూల్డు జాతులకు” అను పదములు 19.2.2004 నుండి వదిలివేయబడినవి.

(Part XVI. - Special Provisions Relating To Certain Classes)

(9) The Union and every State Government shall consult the Commission on all major policy matters affecting Scheduled Castes ^{1***.}]

²[(10)] In this article, references to the Scheduled Castes ³[***] shall be construed as including references ³[***] to the Anglo-Indian community.

⁴[338A. **National Commission for Scheduled Tribes:-** (1) There shall be a Commission for the Scheduled Tribes to be known as the National Commission for the Scheduled Tribes.

(2) Subject to the provisions of any law made in this behalf by Parliament, the Commission shall consist of a Chairperson, Vice-Chairperson and three other Members and the conditions of service and tenure of office of the Chairperson, Vice-Chairperson and other Members so appointed shall be such as the President may by rule determine.

(3) The Chairperson, Vice-Chairperson and other Members of the Commission shall be appointed by the President by warrant under his hand and seal.

(4) The Commission shall have the power to regulate its own procedure.

(5) It shall be the duty of the Commission—

(a) to investigate and monitor all matters relating to the safeguards provided for the Scheduled Tribes under this Constitution or under any other law for the time being in force or under any order of the Government and to evaluate the working of such safeguards;

(b) to inquire into specific complaints with respect to the deprivation of rights and safeguards of the Scheduled Tribes;

(c) to participate and advise on the planning process of socio-economic development of the Scheduled Tribes and to evaluate the progress of their development under the Union and any State;

1. The words “and Scheduled Tribes” omitted by the Constitution (Eighth Amendment) Act, 2003, s.2 (w.e.f. 19.2.2004).

2. Clause (3) re-numbered as clause (10) by the Constitution (Sixty-fifth Amendment) Act, 1990, s.2 (w.e.f. 12.3.1992).

3. The words “to such other backward classes as the President may, on receipt of the report of a Commission appointed under clause (1) of article 340, by order specify and also” omitted by the Constitution (One Hundred and Second Amendment) Act, 2018, s.2 (w.e.f. 11.8.2018).

4. Inserted by the Constitution (Eighty-ninth Amendment) Act, 2003, s.3 (w.e.f. 19.2.2004).

(భాగము XVI. - కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(9) కేంద్రము మరియు ప్రతీ రాష్ట్ర ప్రభుత్వము పెడవ్యాల్డు కులములను ¹[***] ప్రభావితం చేయు ప్రధానమైన విధాన నిర్ణయ విషయములపై కమీషనును సంప్రదించవలెను.]

²[(10)] ఈ ఆర్టికల్‌లో పెడవ్యాల్డు కులములను గురించిన నిర్దేశములలో ³[***] ఆంగ్లో ఇండియను సమాజమును గురించిన నిర్దేశములు కూడా చేరి ఉన్నట్లుగా అన్వయించుకొనవలెను.

⁴[338ఏ. పెడవ్యాల్డు జాతుల వారి కొరకు జాతీయ కమీషను:- (1) పెడవ్యాల్డు జాతుల జాతీయ కమీషన్ అను పేరుతో పిలువబడు పెడవ్యాల్డు జాతులు కమీషన్ ఒకటి ఉండవలెను.

(2) పార్లమెంటు ఈ విషయములలో చేసిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి కమీషన్, ఛైర్‌పర్సన్, వెస్-ఛైర్‌పర్సన్ మరియు ముగ్గురు ఇతర సభ్యులతో కూడి ఉండవలెను. అట్లు నియమించబడిన ఛైర్‌పర్సన్, వెస్-ఛైర్‌పర్సన్ మరియు ఇతర సభ్యుల సర్వీసు షరతులు మరియు పదవీ కాలము రాష్ట్రపతిచే నియమముల ద్వారా నిర్ధారణ చేయబడినట్టివిగా ఉండవలెను.

(3) రాష్ట్రపతి తన సంతకము మరియు ముద్రగల అధికార పత్రము ద్వారా కమీషను యొక్క ఛైర్‌పర్సన్, వెస్-ఛైర్‌పర్సన్ మరియు ఇతర సభ్యులను నియమించవలెను.

(4) కమీషన్ తన స్వంత ప్రక్రియను క్రమబద్ధీకరించుకొను అధికారమును కలిగి ఉండవలెను.

(5) కమీషన్, ఈ క్రింది విధులను కలిగి ఉండవలెను,-

(ఎ) ఈ రాజ్యాంగం క్రింద లేదా ఆ సమయమున అమలులో ఉన్న ఏదైనా ఇతర శాసనము క్రింద లేదా ఏదైనా ప్రభుత్వ ఉత్తరువు క్రింద పెడవ్యాల్డు జాతులకు సమకూర్చబడిన సంరక్షణలకు సంబంధించిన అన్ని విషయములను దర్యాప్తు మరియు పర్యవేక్షణ చేసి అట్టి సంరక్షణలు అమలు పరచు తీరును అంచనావేయుట;

(బి) పెడవ్యాల్డు జాతుల హక్కుల మరియు సంరక్షణలను తొలగించు నిర్దిష్ట ఫిర్యాదులను గురించి పరిశీలన చేయుట;

(సి) పెడవ్యాల్డు జాతుల సామాజిక, ఆర్థికాభివృద్ధి యొక్క ప్రణాళికా ప్రక్రియలో పాల్గొనుట మరియు సలహాలిచ్చుట, కేంద్రము మరియు ఏదైనా రాష్ట్రము క్రింద వారి అభివృద్ధి ప్రగతిని అంచనావేయుట;

1. రాజ్యాంగ (ఎనభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా “మరియు పెడవ్యాల్డు జాతులు” అనుపదములు 19.2.2004 నుండి వదిలి వేయబడినవి.

2. రాజ్యాంగ (అరువది ఐదవ సవరణ) చట్టము, 1990 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (3)ను క్లాజ్ (10)గా 12.3.1992 నుండి తిరిగి అంకె వేయబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నూట రెండవ సవరణ) చట్టము, 2018 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా, కొన్ని పదములు 11.08.2018 నుండి వదిలి వేయబడినవి.

4. రాజ్యాంగ (ఎనభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 19.2.2004 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XVI. - Special Provisions Relating To Certain Classes)

(d) to present to the President, annually and at such other times as the Commission may deem fit, reports upon the working of those safeguards;

(e) to make in such reports recommendation as to the measures that should be taken by the Union or any State for the effective implementation of those safeguards and other measures for the protection, welfare and socio-economic development of the Scheduled Tribes; and

(f) to discharge such other functions in relation to the protection, welfare and development and advancement of the Scheduled Tribes as the President may, subject to the provisions of any law made by Parliament, by rule specify.

(6) The President shall cause all such reports to be laid before each House of Parliament along with a memorandum explaining the action taken or proposed to be taken on the recommendations relating to the Union and the reasons for the non-acceptance, if any, of any such recommendations.

(7) Where any such report, or any part thereof, relates to any matter with which any State Government is concerned, a copy of such report shall be forwarded to the Governor of the State who shall cause it to be laid before the Legislature of the State along with a memorandum explaining the action taken or proposed to be taken on the recommendations relating to the State and the reasons for the non-acceptance, if any, of any of such recommendations.

(8) The Commission shall, while investigating any matter referred to in sub-clause (a) or inquiring into any complaint referred to in sub-clause (b) of clause (5), have all the powers of a civil court trying a suit and in particular in respect of the following matters, namely:—

(a) summoning and enforcing the attendance of any person from any part of India and examining him on oath;

(b) requiring the discovery and production of any document;

(c) receiving evidence on affidavits;

(d) requisitioning any public record or copy thereof from any court or office;

(e) issuing commissions for the examination of witnesses and documents;

(f) any other matter which the President may, by rule, determine.

(భాగము XVI. - కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(డి) కమీషను, అట్టి సంరక్షణల పనితీరుపై నివేదికలను వార్షికముగా మరియు తాను సబబని భావించునట్టి ఇతర సమయములలోను రాష్ట్రపతికి సమర్పించుట;

(ఇ) పెడ్యూల్లు జాతుల రక్షణ, సంక్షేమము, సామాజిక, ఆర్థికాభివృద్ధి కొరకు సంరక్షణలను మరియు ఇతర చర్యలను సమర్థవంతముగా అమలు పరచుటకై కేంద్రము లేదా ఏదైనా రాష్ట్రము తీసుకొనవలసిన చర్యలకు సంబంధించినట్టి నివేదికలను మరియు సిఫారసులను చేయుట; మరియు

(ఎఫ్) పార్లమెంటుచే చేయబడు ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, రాష్ట్రపతి నియమము ద్వారా నిర్దిష్టపరచునట్లుగా పెడ్యూల్లు జాతుల రక్షణ, సంక్షేమము, అభివృద్ధి మరియు పురోగతికి సంబంధించినట్టి ఇతర కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుట;

(6) రాష్ట్రపతి అట్టి నివేదికలను కేంద్రమునకు సంబంధించిన సిఫారసులపై తీసుకొన్న చర్య లేదా తీసుకొనుటకు ప్రతిపాదించబడిన చర్య మరియు ఏదైనా అట్టి సిఫారసును ఆమోదించనిచో అట్లు ఆమోదించకుండుటకు గల కారణములను విశదీకరించు మెమోరాండముతో పాటు పార్లమెంటులోని ప్రతి సభ సమక్షమున ఉంచునట్లు చేయవలెను.

(7) ఏదైనా అట్టి నివేదిక లేదా దాని యొక్క ఏదైనా భాగము ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకు సంబంధించిన విషయమునకు చెందినదైనచో, అట్టి నివేదిక ప్రతిని సంబంధిత రాష్ట్ర గవర్నరుకు పంపవలెను. ఆయన దానిని ఆ రాష్ట్రమునకు సంబంధించిన సిఫారసులపై తీసుకున్న చర్యను లేదా తీసుకొనుటకు ప్రతిపాదించిన చర్యను మరియు ఏదైనా అట్టి సిఫారసులలో దేనినైనను ఆమోదించనిచో, అట్లు ఆమోదించకుండుటకు గల కారణములను విశదీకరించు మెమోరాండముతో పాటు రాష్ట్ర శాసన మండలి సమక్షమున ఉంచునట్లు చేయవలెను.

(8) కమీషన్, క్లాజ్ (5)లోని సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లో పేర్కొని ఏదైనా విషయమును దర్యాప్తు చేయునపుడు లేక క్లాజ్ (బి)లో పేర్కొని ఏదైనా ఫిర్యాదు పై విచారణ జరుపునపుడు, ఒక దావాను విచారించునపుడు సివిల్ న్యాయ స్థానమునకు ఉండు మరియు ప్రత్యేకముగా ఈ క్రింది విషయములలో ఉండు అధికారములన్నింటిని కలిగి ఉండవలెను, అవేవనగా, -

(ఎ) భారతదేశము యొక్క ఏ భాగము నుండి అయినను ఏ వ్యక్తిని అయినా సమను చేసి హాజరగునట్లు చూచుట మరియు ప్రమాణము చేయించి పరీక్షించుట;

(బి) ఏదైనా దస్తావేజులను వెల్లడించమని మరియు దాఖలు చేయమని కోరుట;

(సి) అఫిడవిట్లపై సాక్ష్యమును స్వీకరించుట;

(డి) ఏదైనా న్యాయస్థానమును లేదా కార్యాలయము నుండి ఏదైనా పబ్లిక్ రికార్డును లేదా దాని ప్రతిని అభ్యర్థించుట;

(ఇ) సాక్ష్యులను మరియు దస్తావేజులను పరీక్షించుటకై కమీషన్‌లను జారీ చేయుట;

(ఎఫ్) రాష్ట్రపతి నియమము ద్వారా నిర్ధారించునట్టి ఏదైనా ఇతర విషయము.

(Part XVI. - Special Provisions Relating To Certain Classes)

(9) The Union and every State Government shall consult the Commission on all major policy matters affecting Scheduled Tribes.]

¹[**338B. National Commission for Backward Classes:-** (1) There shall be a Commission for the socially and educationally backward classes to be known as the National Commission for Backward Classes.

(2) Subject to the provisions of any law made in this behalf by Parliament, the Commission shall consist of a Chairperson, Vice-Chairperson and three other Members and the conditions of service and tenure of office of the Chairperson, Vice-Chairperson and other Members so appointed shall be such as the President may by rule determine.

(3) The Chairperson, Vice-Chairperson and other Members of the Commission shall be appointed by the President by warrant under his hand and seal.

(4) The Commission shall have the power to regulate its own procedure.

(5) It shall be the duty of the Commission—

(a) to investigate and monitor all matters relating to the safeguards provided for the socially and educationally backward classes under this Constitution or under any other law for the time being in force or under any order of the Government and to evaluate the working of such safeguards;

(b) to inquire into specific complaints with respect to the deprivation of rights and safeguards of the socially and educationally backward classes;

(c) to participate and advise on the socio-economic development of the socially and educationally backward classes and to evaluate the progress of their development under the Union and any State;

(d) to present to the President, annually and at such other times as the Commission may deem fit, reports upon the working of those safeguards;

(e) to make in such reports the recommendations as to the measures that should be taken by the Union or any State for the effective implementation of those safeguards and other measures for the protection, welfare and socio-economic development of the socially and educationally backward classes; and

1. Inserted by the Constitution (One Hundred and Second Amendment) Act, 2018, s.3 (w.e.f. 11.8.2018).

(భాగము XVI. - కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(9) కేంద్రము మరియు ప్రతీ రాష్ట్ర ప్రభుత్వము పెడవ్యయ జాతులను ప్రభావపరచు ప్రధానమైన విధానపరమైన నిర్ణయముల విషయములపై కమీషనును సంప్రదించవలెను.]

¹[338బీ. వెనుకబడిన తరగతుల వారికి జాతీయ కమీషను:- (1) సామాజికముగా మరియు విద్యా విషయకంగా వెనుకబడిన తరగతులకు, వెనుకబడిన తరగతుల జాతీయ కమీషన్ అను పేరుతో పిలువబడు ఒక కమీషన్ ఉండవలెను.

(2) పార్లమెంటు ఈ విషయములో చేసిన ఏదైనా శాసన నిబంధనలకు లోబడి, కమీషను, ఛైర్మన్, వైస్-ఛైర్మన్ మరియు ముగ్గురు ఇతర సభ్యులతో కూడి ఉండవలెను. అట్లు నియమించబడిన ఛైర్-పర్సన్, వైస్-ఛైర్మన్ మరియు ఇతర సభ్యుల సర్వీసు నిబంధనలు మరియు పదవీ కాలావధి, రాష్ట్రపతిచే నియమముల ద్వారా నిర్ధారించబడునట్టివిగా ఉండవలెను.

(3) రాష్ట్రపతి తన సంతకము మరియు ముద్రగల అధికార పత్రము ద్వారా కమీషను యొక్క ఛైర్ పర్సన్, వైస్-ఛైర్ పర్సన్ మరియు ఇతర సభ్యులను నియమించవలెను.

(4) కమీషను తన స్వంత ప్రక్రియను క్రమబద్ధము చేసుకొను అధికారమును కలిగి ఉండవలెను.

(5) కమీషను ఈ క్రింది విధులను కలిగి ఉండవలెను-

(ఎ) ఈ రాజ్యాంగం క్రింద లేదా తత్సమయమున అమలులోనున్న ఏదైనా ఇతర శాసనము క్రింద లేదా ఏదైనా ప్రభుత్వ ఉత్తరువు క్రింద సామాజికముగా మరియు విద్యావిషయకంగా వెనుకబడిన తరగతులకు సమకూర్చబడిన సంరక్షణలకు సంబంధించిన అన్ని విషయములను దర్యాప్తు మరియు పరిశీలన చేసి, అట్టి సంరక్షణలు అమలు పరుచు తీరును అంచనా వేయుట;

(బి) సామాజికంగా మరియు విద్యా విషయకంగా వెనుకబడిన తరగతుల యొక్క హక్కులు మరియు సంరక్షణలను తొలగించు నిర్దిష్ట ఫిర్యాదులను గురించి పరిశీలన చేయుట;

(సి) సామాజికంగా మరియు విద్యావిషయకంగా వెనుకబడిన తరగతుల సామాజిక, ఆర్థికాభివృద్ధి యొక్క ప్రణాళికా ప్రక్రియలో పాల్గొనుట మరియు సలహాలిచ్చుట, కేంద్రము మరియు ఏదైనా రాష్ట్రము క్రింద వారి అభివృద్ధి ప్రగతిని అంచనా వేయుట;

(డి) కమీషను, అట్టి సంరక్షణల పని తీరుపై నివేదికలను వార్షికముగను మరియు తాను సబబని భావించునట్టి ఇతర సమయములలోను రాష్ట్రపతికి సమర్పించుట;

(ఇ) సామాజికంగా మరియు విద్యావిషయకంగా వెనుకబడిన తరగతుల రక్షణ, సంక్షేమము, సామాజిక, ఆర్థికాభివృద్ధి కొరకైన సంరక్షణలను మరియు ఇతర చర్యలను కట్టు దిట్టముగా అమలు పరచుటకై కేంద్రము లేదా ఏదైనా రాష్ట్రము తీసుకొనవలసిన చర్యలకు సంబంధించినట్టి సిఫారసులపై నివేదికలను సమర్పించుట; మరియు

1. రాజ్యాంగం (నూట రెండవ సవరణ) చట్టము, 2018 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 11.08.2018 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XVI. - Special Provisions Relating To Certain Classes)

(f) to discharge such other functions in relation to the protection, welfare and development and advancement of the socially and educationally backward classes as the President may, subject to the provisions of any law made by Parliament, by rule specify.

(6) The President shall cause all such reports to be laid before each House of Parliament along with a memorandum explaining the action taken or proposed to be taken on the recommendations relating to the Union and the reasons for the non-acceptance, if any, of any of such recommendations.

(7) Where any such report, or any part thereof, relates to any matter with which any State Government is concerned, a copy of such report shall be forwarded to the State Government which shall cause it to be laid before the Legislature of the State along with a memorandum explaining the action taken or proposed to be taken on the recommendations relating to the State and the reasons for the non-acceptance, if any, of any of such recommendations.

(8) The Commission shall, while investigating any matter referred to in sub-clause (a) or inquiring into any complaint referred to in sub-clause (b) of clause (5), have all the powers of a civil court trying a suit and in particular in respect of the following matters, namely:—

(a) summoning and enforcing the attendance of any person from any part of India and examining him on oath;

(b) requiring the discovery and production of any document;

(c) receiving evidence on affidavits;

(d) requisitioning any public record or copy thereof from any court or office;

(e) issuing commissions for the examination of witnesses and documents;

(f) any other matter which the President may, by rule, determine.

(9) The Union and every State Government shall consult the Commission on all major policy matters affecting the socially and educationally backward classes.]

(భాగము XVI. - కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన విశేష నిబంధనలు)

(ఎఫ్) పార్లమెంటు చేయు ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, రాష్ట్రపతి, నియమము ద్వారా నిర్దిష్టపరచునట్టి సామాజికంగా మరియు విద్యావిషయకంగా వెనుకబడిన తరగతుల రక్షణ, సంక్షేమము, అభివృద్ధి మరియు పురోగమనము సంబంధించినట్టి ఇతర కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుట.

(6) రాష్ట్రపతి, అట్టి నివేదికలను కేంద్రమునకు సంబంధించిన సిఫారసులపై తీసుకొనిన లేదా తీసుకొనుటకు ప్రతిపాదించినట్టి చర్యను మరియు ఏదైనా అట్టి సిఫారసును ఆమోదించనిచో అట్లు ఆమోదించకుండుటకు గల కారణములను విశదీకరించు మెమోరాండముతో పాటు పార్లమెంటులోని ప్రతి సభ సమక్షమున ఉంచునట్లు చేయవలెను.

(7) ఏదైనా అట్టి నివేదిక లేక దానిలోని ఏదైనా భాగము ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకు సంబంధించిన విషయమైన యెడల, అట్టి నివేదిక ప్రతిని రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకు పంపవలెను. రాష్ట్రము తనకు సంబంధించిన సిఫారసులపై తీసుకొనిన లేదా తీసుకొనుటకు ప్రతిపాదించినట్టి చర్యను వివరించు జ్ఞాపన పత్రము (మెమోరాండం) మరియు అట్టి ఏదైనా సిఫారసులలో దేనినైనా ఆమోదించనిచో అట్లు ఆమోదించకుండుటకు గల కారణములను విశదీకరించు మెమోరాండముతో పాటు రాష్ట్ర శాసన మండలి సమక్షమున ఉంచునట్లు చేయవలెను.

(8) కమీషను, క్లాజ్ (5) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లో పేర్కొనిన ఏదైనా విషయమును దర్యాప్తు చేయునపుడు లేదా సబ్-క్లాజ్ (బి)లో పేర్కొనిన ఏదైనా ఫిర్యాదును విచారించునపుడు ప్రత్యేకముగా ఈ క్రింది వాటికి సంబంధించి ఒక దావాను విచారించుటలో ఒక సివిల్ న్యాయస్థానము కలిగి ఉండు అధికారములు కలిగి ఉండును, అవేవనగా:-

(ఎ) భారత దేశము యొక్క ఏదైనా ప్రదేశము నుండి ఎవరైనా వ్యక్తిని పిలుచుట అతనిని హాజరు పరచి ప్రమాణముపై పరీక్షించుట;

(బి) ఏదైనా దస్తావేజులను వెతికి, సమర్పించవలసినదిగా కోరుట;

(సి) అఫిడవిట్లపై సాక్ష్యమును స్వీకరించుట;

(డి) ఏదైనా న్యాయస్థానము లేదా కార్యాలయము నుండి ఏదైనా పబ్లిక్ రికార్డును లేక దాని ప్రతిని అభ్యర్థించుట;

(ఇ) సాక్షులను మరియు దస్తావేజులను పరీక్షించుట కొరకు కమీషన్లు జారీ చేయుట;

(ఎఫ్) రాష్ట్రపతి, నియమము ద్వారా, నిర్ధారించు ఏదైనా ఇతర విషయము.

(9) సామాజికముగా మరియు విద్యా విషయకముగా వెనుకబడిన తరగతులకు భంగము కలిగించు ప్రధాన విధానపరమైన విషయములన్నింటిపై, కేంద్రము మరియు ప్రతీ రాష్ట్ర ప్రభుత్వము కమీషన్ను సంప్రదించవలెను:]

(Part XVI. - Special Provisions Relating To Certain Classes)

¹[Provided that nothing in this clause shall apply for the purposes of clause (3) of article 342A.]

339. Control of the Union over the administration of Scheduled Areas and the welfare of Scheduled Tribes:- (1) The President may at any time and shall, at the expiration of ten years from the commencement of this Constitution by order appoint a Commission to report on the administration of the Scheduled Areas and the welfare of the Scheduled Tribes in the States ²[***].

The order may define the composition, powers and procedure of the Commission and may contain such incidental or ancillary provisions as the President may consider necessary or desirable.

(2) The executive power of the Union shall extend to the giving of directions to ³[a State] as to the drawing up and execution of schemes specified in the direction to be essential for the welfare of the Scheduled Tribes in the State.

340. Appointment of a Commission to investigate the conditions of backward classes:-

(1) The President may by order appoint a Commission consisting of such persons as he thinks fit to investigate the conditions of socially and educationally backward classes within the territory of India and the difficulties under which they labour and to make recommendations as to the steps that should be taken by the Union or any State to remove such difficulties and to improve their condition and as to the grants that should be made for the purpose by the Union or any State and the conditions subject to which such grants should be made, and the order appointing such Commission shall define the procedure to be followed by the Commission.

(2) A Commission so appointed shall investigate the matters referred to them and present to the President a report setting out the facts as found by them and making such recommendations as they think proper.

(3) The President shall cause a copy of the report so presented together with a memorandum explaining the action taken thereon to be laid before each House of Parliament.

1 Inserted by the Constitution (One Hundred and Fifth Amendment) Act, 2021, s. 2 (w.e.f. 15.9.2021).

2. The words and letters “specified in Part A and Part B of the First Schedule” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

3. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 for “any such State” (w.e.f. 1.11.1956).

(భాగము XVI. - కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు)

¹[అయితే, ఈ క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు, 342^వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (3)లోని ప్రయోజనములకు వర్తించదు:]

339. పెడ్యూల్లు ప్రాంతముల పరిపాలనపైన మరియు పెడ్యూల్లు జాతుల సంక్షేమము పైన కేంద్రము యొక్క నియంత్రణ:- (1) ²[***] రాష్ట్రములలోని పెడ్యూల్లు ప్రాంతముల పరిపాలనను గురించి మరియు పెడ్యూల్లు జాతుల సంక్షేమమును గురించి రిపోర్టు చేయుటకై ఈ రాజ్యాంగం ప్రారంభము నుండి పది సంవత్సరములు ముగియగానే రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా ఎప్పుడైనను ఒక కమీషనును నియమించవచ్చును.

ఆ ఉత్తరువు, కమీషను యొక్క కూర్పు, అధికారములను మరియు ప్రక్రియను నిర్వచించవచ్చును మరియు అది రాష్ట్రపతి అవసరమని లేక కోరదగినదని తలచునట్టి సందర్భానుసార లేక సహాయక నిబంధనలను కలిగి ఉండవచ్చును.

(2) ఒక రాష్ట్రములోని పెడ్యూల్లు జాతుల సంక్షేమమునకు అత్యవసరమని నిర్దిష్టపరచబడిన పథకములను రూపొందించుటను గురించి మరియు వాటిని అమలుపరచుటను గురించి ³[ఆ రాష్ట్రమునకు] ఆదేశములనిచ్చుట, కేంద్రం యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములో చేరి ఉండవలెను.

340. వెనుకబడిన తరగతుల వారి పరిస్థితులను దర్యాప్తు చేయుటకై కమీషను నియామకము:- (1) రాష్ట్రపతి, భారత దేశ భూభాగములో సామాజికముగా మరియు విద్యా విషయకముగా వెనుకబడిన తరగతుల పరిస్థితులను గురించి, వారు అనుభవించు ఇబ్బందులను గురించి దర్యాప్తు చేయుటకు, అట్టి ఇబ్బందులను తొలగించుటకు, వారి పరిస్థితిని మెరుగుపరచుటకు కేంద్రముచే లేదా ఏదైనా రాష్ట్రముచే తీసుకొనబడవలసిన చర్యలను గురించి దాని నిమిత్తము, కేంద్రము లేదా ఏదైనా రాష్ట్రముచే చేయబడవలసిన గ్రాంటులను గురించి మరియు ఏ వర్తకులకు లోబడి అట్టి గ్రాంటులు చేయవలెనో అట్టి వర్తకులను గురించి సిఫారసును చేయుటకు, ఉత్తరువు ద్వారా, తాను సబబని తలచు వ్యక్తులతో కూడిన ఒక కమీషనును నియమించవచ్చును మరియు అట్టి ఉత్తరువులో ఆ కమీషనుచే అనుసరించబడవలసిన ప్రక్రియను నిర్వచించవలెను.

(2) అట్లు నియమించబడిన కమీషను, వారికి నిర్దేశించబడిన విషయములను దర్యాప్తు చేసి వారు కనుగొనినట్టి సంగతులను పొందుపరచుచూ, వారికి సరియైనవని తోచునట్టి సిఫారసులను చేయుచూ, ఒక రిపోర్టును రాష్ట్రపతికి సమర్పించవలెను.

(3) రాష్ట్రపతి, తనకు అట్లు సమర్పించబడిన రిపోర్టు యొక్క ప్రతిని ఒకదానిని, ఆ రిపోర్టుపై తీసుకొన్న చర్యలను విశదీకరించు మెమోరాండముతో సహా, పార్లమెంటు యొక్క ప్రతీ సభ సమక్షమున ఉంచు ఏర్పాటు చేయించవలెను.

1. రాజ్యాంగ (నూట ఐదవ సవరణ) చట్టము, 2021 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 15.09.2021 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు పెడ్యూల్ ద్వారా “ఒకటవ పెడ్యూల్ యొక్క భాగము-ఏ లేక భాగము-బీలో నిర్దిష్టపరచబడిన” అను పదములు మరియు అక్షరములు వదలివేయబడినవి.

3. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు పెడ్యూల్ ద్వారా “ఏదైనా అట్టి రాష్ట్రమును” బదులుగా ఉంచబడినది.

(Part XVI. - Special Provisions Relating To Certain Classes)

341. Scheduled Castes:- (1) The President ¹[may with respect to any State ²[or Union territory], and where it is a State ³[***], after consultation with the Governor ⁴[*** thereof,] by public notification⁵, specify the castes, races or tribes or parts of or groups within castes, races or tribes which shall for the purposes of this Constitution be deemed to be Scheduled Castes in relation to that State ⁶[or Union territory, as the case may be.]

(2) Parliament may by law include in or exclude from the list of Scheduled Castes specified in a notification issued under clause (1) any caste, race or tribe or part of or group within any caste, race or tribe, but save as aforesaid a notification issued under the said clause shall not be varied by any subsequent notification.

342. Scheduled Tribes:- (1) The President ⁷[may with respect to any State or Union territory, and where it is a State ³[***], after consultation with the Governor ⁴[*** thereof,] by public notification⁸, specify the tribes or tribal communities or parts of or groups within tribes or tribal communities which shall for the purposes of this Constitution be deemed to be Scheduled Tribes in relation to that State or Union territory, as the case may be.

1. Substituted by the Constitution (First Amendment) Act, 1951, s.10, for “may, after consultation with the Governor or Rajpramukh of a State” (w.e.f. 18.6.1951).

2. Inserted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

3. The words and letters “specified in Part A and Part B of the First Schedule” omitted by *ibid*.

4. The words “or Rajpramukh” omitted by *ibid*.

5. See the Constitution (Scheduled Castes) Order, 1950 (C.O.19), the Constitution (Scheduled Castes) (Union Territories) Order, 1951 (C.O.32), the Constitution (Jammu and Kashmir) Scheduled Castes Order, 1956 (C.O.52), the Constitution (Dadra and Nagar Haveli) (Scheduled Castes) Order, 1962 (C.O.64), the Constitution (Pondicherry) Scheduled Castes Order, 1964 (C.O.68), the Constitution (Goa, Daman and Diu) Scheduled Castes Order, 1968 (C.O.81) and the Constitution (Sikkim) Scheduled Castes Order, 1978 (C.O.110).

6. Inserted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

7. Substituted by the Constitution (First Amendment) Act, 1951, s.11, for “may, after consultation with the Governor or Rajpramukh of a State,” (w.e.f. 18.6.1951).

8. See the Constitution (Scheduled Tribes) Order, 1950 (C.O.22), the Constitution (Scheduled Tribes) (Union Territories) Order 1951 (C.O.33), the Constitution (Andaman and Nicobar Islands) Scheduled Tribes Order, 1959 (C.O.58), the Constitution (Dadra and Nagar Haveli) (Scheduled Tribes) Order, 1962 (C.O.65), the Constitution (Scheduled Tribes) (Uttar Pradesh) Order, 1967 (C.O.78), the Constitution (Goa, Daman and Diu) Scheduled Tribes Order, 1968 (C.O.82), the Constitution (Nagaland) Scheduled Tribes Order, 1970, (C.O.88) and the Constitution (Sikkim) Scheduled Tribes Order, 1978 (C.O.111).

(భాగము XVI. - కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు)

341. పెడ్యూల్లు కులములు:- (1) ¹[ఏదైనా రాష్ట్రమును ²[లేక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము] గురించి మరియు అది ³[***] ఒక రాష్ట్రమైనచో దాని గవర్నరుతో ⁴[***] సంప్రదించిన మీదట రాష్ట్రపతి, ఆ రాష్ట్రమునకు ⁵[లేక సందర్భానుసారముగా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు] సంబంధించి ఈ రాజ్యాంగం నిమిత్తము పెడ్యూల్లు కులములుగా భావింపవలసిన కులములను, జాతులను లేక ఆ కులముల, జాతుల లేక జాతుల యొక్క భాగములను లేక అందలి సమూహములను ప్రభుత్వ ప్రకటన⁶ ద్వారా నిర్దిష్టపరచవచ్చును.

(2) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా, క్లాజ్ (1) క్రింద జారీ చేయబడిన అధికారిక ప్రకటనలో నిర్దిష్టపరచిన పెడ్యూల్లు కులముల జాబితాలో ఏదైనా కులమును, జాతిని, లేక గిరిజన తెగని లేక ఆ కులము, జాతి లేక గిరిజన తెగ యొక్క ఏదైనా భాగమును లేక అందలి ఏదైనా సమూహమును చేర్చవచ్చును లేక దానిని ఆ సూచి నుండి తొలగించవచ్చును, కాని పైన చెప్పిన రీతిలో తప్ప, ఆ క్లాజ్ క్రింద జారీ చేయబడిన అధికారిక ప్రకటనను, అటు తరువాత చేయు ఏ అధికారిక ప్రకటన ద్వారా మార్చరాదు.

342. పెడ్యూల్లు జాతులు:- (1) ⁷[ఏదైనా రాష్ట్రము లేక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము] గురించి మరియు అది ⁸[***] ఒక రాష్ట్రమైనచో దాని గవర్నరుతో ⁴[***] సంప్రదించిన మీదట రాష్ట్రపతి, ఆ రాష్ట్రమునకు ⁵[లేక సందర్భానుసారముగా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు] సంబంధించి ఈ రాజ్యాంగం నిమిత్తము పెడ్యూల్లు జాతులుగా భావింపవలసిన జాతులను లేక జాతుల సమాజములను లేక ఆ జాతుల లేక గిరిజన సమాజముల భాగములను లేక అందలి సమూహములను, ⁸[ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా] నిర్దిష్టపరచవచ్చును.

1. రాజ్యాంగ (ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1951 యొక్క 10 సెక్షన్ ద్వారా “ఒక రాష్ట్రము యొక్క గవర్నరు లేక రాజప్రముఖుతో సంప్రదించిన మీదట” అనుపదములకు బదులుగా ఉంచబడినవి.
2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు పెడ్యూల్ ద్వారా చొప్పించబడినది.
3. అదే చట్టము ద్వారా “ఒకటవ పెడ్యూల్ యొక్క భాగము-ఏ లేక భాగము-బీ లో నిర్దిష్టపరచబడిన” అను పదములు మరియు అక్షరములు వదిలివేయబడినవి.
4. అదే చట్టపు 29వ సెక్షన్ మరియు పెడ్యూల్ ద్వారా “లేక రాజప్రముఖు” అను పదములు వదిలివేయబడినవి.
5. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు పెడ్యూల్ ద్వారా చొప్పించబడినది.
6. చూడుము: ఎప్పటికప్పుడు సవరించబడినట్టి రాజ్యాంగ (పెడ్యూల్లు) ఉత్తరువు, 1950 (సి.ఓ.19), రాజ్యాంగ (పెడ్యూల్లు కులముల) (సంఘభూభాగముల) ఉత్తరువు (సి.ఓ.32), రాజ్యాంగ (జమ్మూ కాశ్మీరు) పెడ్యూల్లు కులముల ఉత్తరువు, 1956 (సి.ఓ.52); రాజ్యాంగ (దాద్రానగర్ హవేలీ) పెడ్యూల్లు కులముల ఉత్తరువు, 1962 (సి.ఓ.64); రాజ్యాంగ (పుదుచ్చేరి) పెడ్యూల్లు కులముల ఉత్తరువు, 1964 (సి.ఓ.68); రాజ్యాంగ (గోవా, దామన్ మరియు డయ్యు) పెడ్యూల్లు కులముల ఉత్తరువు, 1968 (సి.ఓ.81) మరియు రాజ్యాంగ (సిక్కిం) పెడ్యూల్లు కులముల ఉత్తరువు 1978 (సి.ఓ.110).
7. రాజ్యాంగ (ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1951 యొక్క 11వ సెక్షన్ “రాష్ట్రము యొక్క గవర్నరు లేక రాజప్రముఖును సంప్రదించిన మీదట” అను పదములకు బదులుగా ఉంచబడినవి.
8. చూడుము: రాజ్యాంగ (పెడ్యూల్లు జాతుల) ఉత్తరువు, 1950 (సి.ఓ.22), రాజ్యాంగ (పెడ్యూల్లు జాతుల) (సంఘభూభాగముల) ఉత్తరువు, 1951 (సి.ఓ.33); రాజ్యాంగ (అండమాన్ మరియు నికోబార్ దీవులు) పెడ్యూల్లు జాతుల ఉత్తరువు, 1959 (సి.ఓ.58); రాజ్యాంగ (దాద్రా మరియు నగర్ హవేలీ) పెడ్యూల్లు జాతుల ఉత్తరువు, 1962 (సి.ఓ.65); రాజ్యాంగ (పెడ్యూల్లు జాతుల) (ఉత్తరప్రదేశ్) ఉత్తరువు, 1967 (సి.ఓ.78), రాజ్యాంగ (గోవా, దామన్ మరియు డయ్యు) పెడ్యూల్లు జాతుల ఉత్తరువు, 1968 (సి.ఓ.82); రాజ్యాంగ (నాగాలాండ్) పెడ్యూల్లు జాతుల ఉత్తరువు, 1970 (సి.ఓ.88) మరియు రాజ్యాంగ (సిక్కిం) పెడ్యూల్లు జాతుల ఉత్తరువు, 1978 (సి.ఓ.111).

(Part XVI. - Special Provisions Relating To Certain Classes)

(2) Parliament may by law include in or exclude from the list of Scheduled Tribes specified in a notification issued under clause (1) any tribe or tribal community or part of or group within any tribe or tribal community, but save as aforesaid a notification issued under the said clause shall not be varied by any subsequent notification.

¹**[342A. Socially and educationally backward classes:-** (1) The President may with respect to any State or Union territory, and where it is a State, after consultation with the Governor thereof, by public notification, specify ²[the socially and educationally backward classes in the Central List which shall for the purposes of the Central Government] be deemed to be socially and educationally backward classes in relation to that State or Union territory, as the case may be.

(2) Parliament may by law include in or exclude from the Central List of, socially and educationally backward classes specified in a notification issued under clause (1) any socially and educationally backward class, but save as aforesaid a notification issued under the said clause shall not be varied by any subsequent notification.]

³**[Explanation.-** For the purposes of clauses (1) and (2), the expression “Central List” means the list of socially and educationally backward classes prepared and maintained by and for the Central Government.

(3) Notwithstanding any contained in clauses (1) and (2), every State or Union territory may, by law, prepare and maintain, for its own purposes, a list of socially and educationally backward classes, entries in which may be different from the Central List.]

1. Inserted by the Constitution (One Hundred and Second Amendment) Act, 2018, s.4 (w.e.f. 11.8.2018).

2. Substituted by the Constitution (One Hundred and Fifth Amendment) Act, 2021, s.3 (w.e.f. 15.9.2021).

3. Inserted by the Constitution (One Hundred and Fifth Amendment) Act, 2021, s. 3 (w.e.f. 15.9.2021).

(భాగము XVI. - కొన్ని వర్గములకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(2) పార్లమెంటు, శాసనము ద్వారా, క్లాజ్ (1) క్రింద జారీ చేయబడిన అధికారిక ప్రకటనలో నిర్దిష్టపరచబడిన పెడ్యూల్డు జాతుల జాబితాలో ఏదైనా గిరిజన తెగ లేక గిరిజన సమాజము లేక గిరిజన తెగ యొక్క గిరిజన సమాజము యొక్క ఏదైనా భాగమును లేక అందలి ఏదైనా సమూహమును చేర్చవచ్చును లేక దానిని ఆ జాబితా నుండి తొలగించవచ్చును, కాని పైన చెప్పిన రీతిలో తప్ప, ఆ క్లాజ్ క్రింద జారీ చేయబడిన అధికారిక ప్రకటనను, అటు తరువాత చేయు ఏ అధికారిక ప్రకటన ద్వారా మార్చరాదు.

¹[342ఏ. సామాజికముగా మరియు విద్యా విషయకముగా వెనుకబడిన తరగతులు:- (1) ఏదైనా రాష్ట్రము లేదా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు సంబంధించి రాష్ట్రపతిని మరియు అది ఒక రాష్ట్రమైనపుడు దాని యొక్క గౌరవ్యులను సంప్రదించిన మీదట, ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా, ఆ రాష్ట్రము లేదా సందర్భానుసారముగా కేంద్రపాలిత ప్రాంతమునకు సంబంధించి సామాజికముగా మరియు విద్యా విషయముగా వెనుకబడిన తరగతులుగా భావించుట కొరకు ²[కేంద్ర ప్రభుత్వము యొక్క ప్రయోజనముల కొరకు కేంద్ర జాబితాలోని సామాజికముగా మరియు విద్యావిషయకముగా వెనుకబడిన తరగతులను] నిర్దిష్టపరచవచ్చును.

(2) పార్లమెంటు, శాసనము ద్వారా, ఏదైనా సామాజికముగా మరియు విద్యావిషయకముగా వెనుకబడిన తరగతిని, క్లాజ్ (1) క్రింద జారీ చేయబడిన అధికారిక ప్రకటనలో నిర్దిష్టపరచబడిన సామాజికంగా మరియు విద్యావిషయకంగా వెనుకబడిన తరగతులను కేంద్ర జాబితాలో చేర్చవచ్చును లేదా దాని నుండి తొలగించవచ్చును, అయితే పైన చెప్పిన రీతిలో తప్ప, సదరు క్లాజ్ క్రింద జారీ చేయబడిన అధికారిక ప్రకటనను, అట్లు తరువాత చేయు ఏదైనా అధికారిక ప్రకటన ద్వారా మార్చ రాదు.]

³[విశదీకరణ.- క్లాజ్ (1) మరియు (2)ల ప్రయోజనము కొరకు “కేంద్ర జాబితా” అనగా కేంద్ర ప్రభుత్వముచే మరియు దాని కొరకు తయారు చేయబడి, నిర్వహించబడుతున్న సామాజికముగా మరియు విద్యావిషయకముగా వెనుకబడిన తరగతుల జాబితా అని అర్థము.

(3) క్లాజ్ (1) మరియు (2)లలో ఏమున్నప్పటికీ, ప్రతీ రాష్ట్రము లేదా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము, తన స్వంత ప్రయోజనము కొరకు, శాసనము ద్వారా, కేంద్ర జాబితాలోని నమోదులకు భిన్నముగా ఉండునటువంటి సామాజికముగా మరియు విద్యావిషయకముగా వెనుకబడిన తరగతుల ఒక జాబితాను తయారు చేసి, నిర్వహించవచ్చును.]

1. రాజ్యాంగ (నూట రెండవ సవరణ) చట్టము, 2018 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 342ఏ ఆర్టికల్ 11.08.2018 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నూట ఐదవ సవరణ) చట్టము, 2021 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 15.09.2021 నుండి ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నూట ఐదవ సవరణ) చట్టము, 2021 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 15.09.2021 నుండి చొప్పించబడినది.

PART - XVII
OFFICIAL LANGUAGE

CHAPTER - I.
LANGUAGE OF THE UNION

343. Official language of the Union:- (1) The official language of the Union shall be Hindi in Devanagari script.

The form of numerals to be used for the official purposes of the Union shall be the international form of Indian numerals.

(2) Notwithstanding anything in clause (1), for a period of fifteen years from the commencement of this Constitution, the English language shall continue to be used for all the official purposes of the Union for which it was being used immediately before such commencement:

Provided that the President may, during the said period, by order¹ authorise the use of the Hindi language in addition to the English language and of the Devanagari form of numerals in addition to the international form of Indian numerals for any of the official purposes of the Union.

(3) Notwithstanding anything in this article, Parliament may by law provide for the use, after the said period of fifteen years, of—

- (a) the English language, or
- (b) the Devanagari form of numerals,

for such purposes as may be specified in the law.

344. Commission and Committee of Parliament on official language:- (1) The President shall, at the expiration of five years from the commencement of this Constitution and thereafter at the expiration of ten years from such commencement, by order constitute a Commission which shall consist of a Chairman and such other members representing the different languages specified in the Eighth Schedule as the President may appoint, and the order shall define the procedure to be followed by the Commission.

(2) It shall be the duty of the Commission to make recommendations to the President as to—

- (a) the progressive use of the Hindi language for the official purposes of the Union;

1. See CO.41.

భాగము - XVII

అధికార భాష

అధ్యాయము - 1

కేంద్రము యొక్క భాష

343. కేంద్రము యొక్క అధికార భాష:- (1) కేంద్రము యొక్క అధికార భాష, దేవనాగరి లిపిలో హిందీ అయి ఉండవలెను.

కేంద్రము యొక్క అధికారిక ప్రయోజనముల కొరకు ఉపయోగించబడవలసిన అంకెల రూపము, అంతర్జాతీయ రూపములోని భారతీయ అంకెలుగా ఉండవలెను.

(2) క్లాజ్ (1)లో ఏమీ ఉన్నప్పటికీ, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి పదిహేను సంవత్సరముల కాలావధి వరకు, అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే కేంద్రము యొక్క అధికారిక ప్రయోజనములలో ఏ విధముగా ఇంగ్లీషు భాషను ఉపయోగించుచున్నారో అదే విధముగా అధికార ప్రయోజనములన్నింటి కొరకు ఇంగ్లీషు భాషను ఉపయోగించుటను కొనసాగించవలెను.

అయితే రాష్ట్రపతి, సదరు కాలావధిలో కేంద్రము యొక్క ఏదైనా అధికారిక ప్రయోజనముల కొరకు ఇంగ్లీషు భాషతో పాటు హిందీ భాషను మరియు అంతర్జాతీయ రూపములోని భారతీయ అంకెలతో పాటుగా దేవనాగరి రూపమును ఉపయోగించుటకు ¹[ఉత్తరువు ద్వారా] అధికారమును ఈయవచ్చును.

(3) ఈ ఆర్టికల్‌లో ఏమీ ఉన్నప్పటికీ, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా, ఆ శాసనములో నిర్దిష్టపరచబడు ప్రయోజనముల కొరకు,-

(ఎ) ఇంగ్లీషు భాషను, లేక

(బి) దేవనాగరి రూపములోని అంకెలు

సదరు పదిహేను సంవత్సరముల కాలావధి తరువాత ఉపయోగించుటకై నిబంధనలు చేయవచ్చును.

344. అధికార భాషపై కమీషను మరియు పార్లమెంటు కమిటీ:- (1) రాష్ట్రపతి, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి అయిదు సంవత్సరములు ముగియగానే, మరియు అటు తరువాత అట్టి ప్రారంభము నుండి పది సంవత్సరములు ముగియగానే, ఉత్తరువు ద్వారా ఒక కమీషనును ఏర్పాటు చేయవలెను. ఆ కమీషను, రాష్ట్రపతి నియమించు ఒక చైర్మనుతోను, ఎనిమిదవ షెడ్యూల్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన వివిధ భాషలకు ప్రాతినిధ్యము వహించు ఇతర సభ్యులతోను కూడి ఉండవలెను మరియు ఆ ఉత్తరువు ఆ కమీషనుచే అనుసరించబడవలసిన ప్రక్రియను నిర్వచించవలెను.

(2) ఈ క్రింది విషయములను గురించి రాష్ట్రపతికి సిఫారసులు చేయుట ఆ కమీషను విధి అయి ఉండవలెను, అవేవనగా:-

(ఎ) కేంద్రము యొక్క అధికారిక ప్రయోజనముల కొరకు హిందీ భాషను క్రమముగా వృద్ధి పొందునట్లు ఉపయోగించుట;

1. చూడుము (సీ.ఓ.41).

(Part XVII. - Official Language)

(b) restrictions on the use of the English language for all or any of the official purposes of the Union;

(c) the language to be used for all or any of the purposes mentioned in article 348;

(d) the form of numerals to be used for any one or more specified purposes of the Union;

(e) any other matter referred to the Commission by the President as regards the official language of the Union and the language for communication between the Union and a State or between one State and another and their use.

(3) In making their recommendations under clause (2), the Commission shall have due regard to the industrial, cultural and scientific advancement of India, and the just claims and the interests of persons belonging to the non-Hindi speaking areas in regard to the public services.

(4) There shall be constituted a Committee consisting of thirty members, of whom twenty shall be members of the House of the People and ten shall be members of the Council of States to be elected respectively by the members of the House of the People and the members of the Council of States in accordance with the system of proportional representation by means of the single transferable vote.

(5) It shall be the duty of the Committee to examine the recommendations of the Commission constituted under clause (1) and to report to the President their opinion thereon.

(6) Notwithstanding anything in article 343, the President may, after consideration of the report referred to in clause (5), issue directions in accordance with the whole or any part of that report.

CHAPTER - II - REGIONAL LANGUAGES

345. Official language or languages of a State:- Subject to the provisions of articles 346 and 347, the Legislature of a State may by law adopt any one or more of the languages in use in the State or Hindi as the language or languages to be used for all or any of the official purposes of that State:

(భాగము XVII. - అధికార భాష)

(బి) కేంద్రము యొక్క అధికారిక ప్రయోజనములన్నింటికి లేక, వాటిలో వేటికైనా ఇంగ్లీషు భాషను ఉపయోగించుటపై పరిమితులు;

(సి) 348వ ఆర్టికల్‌లో పేర్కొనబడిన ప్రయోజనములన్నింటికి లేదా వాటిలో వేటికైనా ఉపయోగించవలసిన భాష;

(డి) కేంద్రము యొక్క ఒకటి లేక అంతకు మించిన నిర్దిష్ట ప్రయోజనముల కొరకు ఉపయోగించవలసిన అంకెల రూపము;

(ఇ) కేంద్రము యొక్క అధికార భాషను గురించి మరియు కేంద్రము లేక, ఒక రాష్ట్రమునకు మధ్య లేక ఒక రాష్ట్రమునకు మరొక రాష్ట్రమునకు మధ్య ఉత్తరప్రత్యుత్తరముల భాషను గురించి మరియు వాటిని ఉపయోగించుటను గురించి రాష్ట్రపతిచే ఆ కమీషనుకు నిర్దేశించబడిన ఏదైనా ఇతర విషయము.

(3) ఆ కమీషను, క్లాజ్ (2) క్రింద సిఫారసులను చేయుటలో భారతదేశపు పారిశ్రామిక, సాంస్కృతిక మరియు వైజ్ఞానిక పురోభివృద్ధిని మరియు పబ్లిక్ సర్వీసులకు సంబంధించి హిందీభాష మాట్లాడని ప్రాంతములకు చెందిన వ్యక్తుల న్యాయమైన క్లెయిములను మరియు ప్రయోజనములను తగిన విధంగా గౌరవించవలెను.

(4) బదలాయించుటకు వీలుగల (సింగిల్ ట్రాన్స్‌ఫరబుల్ ఓటు) ఓటు ద్వారా దామాషా ప్రాతినిధ్య పద్ధతిననుసరించి, లోక్‌సభ సభ్యులచే ఆ సభ నుండి ఎన్నుకొనబడు ఇరవై మంది సభ్యులతో మరియు రాజ్యసభ సభ్యులచే ఆ సభ నుండి ఎన్నుకొనబడు పది మంది సభ్యులతో కూడి ఉండిన ముప్పై మంది సభ్యులుగల కమిటీని ఒక దానిని ఏర్పాటు చేయవలెను;

(5) క్లాజ్ (1) క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన కమీషను యొక్క సిఫారసులను పరిశీలించి, వాటిపై తమ అభిప్రాయములను రాష్ట్రపతికి నివేదించుట కమిటీ విధి అయి ఉండవలెను;

(6) 343వ ఆర్టికల్‌లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, రాష్ట్రపతి క్లాజ్ (5)లో పేర్కొనబడిన నివేదికను పరిశీలించిన మీదట, అట్టి పూర్తి నివేదికననుసరించి లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగముననుసరించి ఆదేశములను జారీ చేయవచ్చును.

అధ్యాయము - II - ప్రాంతీయ భాషలు

345. ఒక రాష్ట్రము యొక్క అధికార భాష లేక భాషలు:- ఆర్టికల్స్ 346 మరియు 347వ యొక్క నిబంధనలకు లోబడి ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి, ఆ రాష్ట్రమునందు వాడుకలో ఉన్న ఏదైనా ఒకటి లేక అంతకంటే ఎక్కువ భాషలను లేక హిందీ భాషను ఆ రాష్ట్రము యొక్క అధికారిక ప్రయోజనములన్నింటికి లేక వాటిలో వేటికైనా ఉపయోగించవలసిన భాష లేక భాషలుగా శాసనము ద్వారా అంగీకరించవచ్చును:

(Part XVII. - Official Language)

Provided that, until the Legislature of the State otherwise provides by law, the English language shall continue to be used for those official purposes within the State for which it was being used immediately before the commencement of this Constitution.

346. Official language for communication between one State and another or between a State and the Union:- The language for the time being authorised for use in the Union for official purposes shall be the official language for communication between one State and another State and between a State and the Union:

Provided that if two or more States agree that the Hindi language should be the official language for communication between such States, that language may be used for such communication.

347. Special provision relating to language spoken by a section of the population of a State:- On a demand being made in that behalf the President may, if he is satisfied that a substantial proportion of the population of a State desire the use of any language spoken by them to be recognised by that State, direct that such language shall also be officially recognised throughout that State or any part thereof for such purpose as he may specify.

CHAPTER - III.**LANGUAGE OF THE SUPREME COURT, HIGH COURTS, ETC.**

348. Language to be used in the Supreme Court and in the High Courts and for Acts, Bills, etc.:- (1) Notwithstanding anything in the foregoing provisions of this Part, until Parliament by law otherwise provides—

(a) all proceedings in the Supreme Court and in every High Court,

(b) the authoritative texts—

(i) of all Bills to be introduced or amendments thereto to be moved in either House of Parliament or in the House or either House of the Legislature of a State,

(ii) of all Acts passed by Parliament or the Legislature of a State and of all Ordinances promulgated by the President or the Governor ¹[***] of a State, and

1. The words "or Rajpramukh" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

(భాగము XVII. - అధికార భాష)

అయితే, రాష్ట్ర శాసనమండలి, శాసనము ద్వారా ఇతర విధముగా నిబంధనలు చేయు వరకు ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఆ రాష్ట్రమునందు ఇంగ్లీషు భాషను ఎటువంటి అధికారిక ప్రయోజనముల కొరకు ఉపయోగించబడుచుండెనో, ఆ ప్రయోజనముల కొరకు ఆ భాషను ఉపయోగించుట కొనసాగుచుండవలెను.

346. ఒక రాష్ట్రము మరొక రాష్ట్రము మధ్య లేక ఒక రాష్ట్రము మరియు కేంద్రము మధ్యను, ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములకైన అధికార భాష:- కేంద్రములో అధికారిక ప్రయోజనములకై ఆ సమయమున ఉపయోగించుటకు అధికారమును పొందిన భాషను, ఒక రాష్ట్రము మరొక రాష్ట్రము మధ్య మరియు ఒక రాష్ట్రము కేంద్రము మధ్యన ఉత్తరప్రత్యుత్తరములకైన అధికార భాషగా ఉండవలెను:

అయితే, రెండు లేక అంతకంటే ఎక్కువ రాష్ట్రములు, తమ మధ్య ఉత్తరప్రత్యుత్తరములకై హిందీ భాషను అధికార భాషగా ఉండవలెనని ఒప్పుకొనినచో, సదరు ఉత్తరప్రత్యుత్తరములకై ఆ భాషను ఉపయోగించవచ్చును.

347. ఒక రాష్ట్రము యొక్క జనాభాలో ఒక వర్గము వారు మాట్లాడు భాషకు సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధన:- ఒక రాష్ట్రము యొక్క జనాభాలో అధిక సంఖ్యలోని ప్రజలు తాము మాట్లాడు ఏదైనా భాషను ఆ రాష్ట్రము గుర్తించవలెనని అభిలషిస్తున్నారని రాష్ట్రపతి సంతృప్తి చెందినచో, ఈ విషయములో ఒక అభ్యర్థన చేయబడిన మీదట, తాను నిర్దిష్టపరచు ఏదైనా ప్రయోజనము కొరకు ఆ రాష్ట్రమంతటా లేక దానిలోని ఏదైనా భాగములో ఆ భాషను కూడా అధికార రీత్యా గుర్తించవలెనని ఆయన ఆదేశించవచ్చును.

అధ్యాయము - III

సర్వోన్నత న్యాయస్థానము, ఉన్నత న్యాయస్థానములు మున్నగువాటి యొక్క భాష

348. సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునందు మరియు ఉన్నత న్యాయస్థానములందు మరియు చట్టములు, బిల్లులు మొదలగు వాటి కొరకు ఉపయోగించవలసిన భాష:- (1) ఈ భాగములోని పైన పేర్కొనిన నిబంధనలలో ఏమీ ఉన్నప్పటికీ, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఇతర విధంగా నిబంధనలు చేయువరకు ఈ క్రిందివి ఇంగ్లీషు భాషలో ఉండవలెను,-

(ఎ) సర్వోన్నత న్యాయస్థానములోని మరియు ప్రతీ ఉన్నత న్యాయస్థానములోని కార్యకలాపములు;

(బి) (i) పార్లమెంటు ఉభయ సభలలోని ఏ సభలోనైనా లేదా రాష్ట్ర శాసనమండలి ఉభయ సభలలో లేదా ఏదైనా సభలో ప్రవేశపెట్టబడు అన్ని బిల్లులు లేక వాటి విషయమున ప్రతిపాదించబడు అన్ని సవరణల యొక్క అధికారిక పాఠములు;

(ii) పార్లమెంటుచే లేదా, ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలిచే చేయబడిన అన్ని చట్టముల మరియు, రాష్ట్రపతిచే లేదా ఒక రాష్ట్ర గవర్నరుచే ¹[***] జారీ చేయబడిన అన్ని అధ్యాదేశముల అధికారిక పాఠములు; మరియు

1. రాజ్యాంగ (విడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "లేక రాజీప్రముఖ్" అను పదములు వదలివేయబడినవి.

(Part XVII. - Official Language)

(iii) of all orders, rules, regulations and bye-laws issued under this Constitution or under any law made by Parliament or the Legislature of a State, shall be in the English language.

(2) Notwithstanding anything in sub-clause (a) of clause (1), the Governor of a State may, with the previous consent of the President, authorise the use of the Hindi language, or any other language used for any official purposes of the State, in proceedings in the High Court having its principal seat in that State:

Provided that nothing in this clause shall apply to any judgment, decree or order passed or made by such High Court.

(3) Notwithstanding anything in sub-clause (b) of clause (1), where the Legislature of a State has prescribed any language other than the English language for use in Bills introduced in, or Acts passed by, the Legislature of the State or in Ordinances promulgated by the Governor ¹[***] of the State or in any order, rule, regulation or bye-law referred to in paragraph (iii) of that sub-clause, a translation of the same in the English language published under the authority of the Governor ¹[***] of the State in the Official Gazette of that State shall be deemed to be the authoritative text thereof in the English language under this article.

349. Special procedure for enactment of certain laws relating to language.— During the period of fifteen years from the commencement of this Constitution, no Bill or amendment making provision for the language to be used for any of the purposes mentioned in clause (1) of article 348 shall be introduced or moved in either House of Parliament without the previous sanction of the President, and the President shall not give his sanction to the introduction of any such Bill or the moving of any such amendment except after he has taken into consideration the recommendations of the Commission constituted under clause (1) of article 344 and the report of the Committee constituted under clause (4) of that article.

CHAPTER - IV - SPECIAL DIRECTIVES

350. Language to be used in representations for redress of grievances:— Every person shall be entitled to submit a representation for the redress of any grievance to any officer or authority of the Union or a State in any of the languages used in the Union or in the State, as the case may be.

1. The words "or Rajpramukh" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

(భాగము XVII. - అధికార భాష)

(iii) ఈ రాజ్యాంగం క్రింద లేక పార్లమెంటుచే లేక ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలిచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము క్రింద జారీ చేయబడిన అన్ని ఉత్తరువులు, నియమములు, వినియమములు మరియు ఉపవిధుల యొక్క అధికారిక పాఠములు.

(2) క్లాజ్ (1) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లో ఏమీ ఉన్నప్పటికీ, ఒక రాష్ట్రము యొక్క గవర్నరు, ¹[***] రాష్ట్రపతి ముందస్తు అనుమతితో, ఆ రాష్ట్రములో ప్రధాన స్థానముగల ఉన్నత న్యాయస్థానపు కార్యకలాపము, హిందీ భాషను లేక ఆ రాష్ట్రపు అధికారిక ప్రయోజనముల కొరకు ఉపయోగించబడుచున్న ఏదైనా ఇతర భాషను ఉపయోగించుటకు అధికారమీయవచ్చును:

అయితే, ఈ క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు, అట్టి ఉన్నత న్యాయస్థానముచే ఇవ్వబడు ఏదైనా తీర్పుకు, డిక్రీకి లేక ఉత్తరువుకు వర్తించరాదు.

(3) క్లాజ్ (1) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (బి)లో ఏమీ ఉన్నప్పటికీ, ఏదైనా ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలిలో ప్రవేశపెట్టబడు బిల్లులలో లేక దానిచే ఆమోదించబడు చట్టములలో లేక ఆ రాష్ట్ర గవర్నరుచే ¹[***] జారీ చేయబడు అధ్యాదేశములలో లేక ఆ సబ్-క్లాజ్ యొక్క పేరా (iii)లో పేర్కొనిన ఏదైనా ఉత్తరువు, నియమము, వినియమము లేక ఉప-విధిలో ఉపయోగించుటకై ఇంగ్లీషు భాష మినహా ఏదైనా ఇతర భాషను ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలి నిర్దిష్టపరచిన యెడల, ఆ రాష్ట్ర గవర్నరు యొక్క అధికారము క్రింద ఆ రాష్ట్రము యొక్క అధికారిక రాజపత్రములో ప్రచురించబడిన ఇంగ్లీషు అనువాదము, ఈ ఆర్టికల్ క్రింద ఇంగ్లీషు భాషలో అట్టి ఇతర భాష యొక్క అధికారిక పాఠముగా భావించవలెను.

349. భాషకు సంబంధించిన కొన్ని శాసనములను చేయుటకు ప్రత్యేక ప్రక్రియ:- ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి పదిహేను సంవత్సరముల కాలావధిలో, 348వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1) పేర్కొనబడిన ఏదైనా ప్రయోజనము కొరకు ఉపయోగించవలసిన భాష కొరకు నిబంధనలు చేయు ఏ బిల్లు లేక, సవరణను రాష్ట్రపతి యొక్క పూర్వ మంజూరీ లేకుండ పార్లమెంటు ఉభయ సభలలోని ఏ సభలోను ప్రవేశపెట్టరాదు లేక చర్చించరాదు, మరియు 344వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1) క్రింద ఏర్పాటు చేసిన కమీషను యొక్క సిఫారసులను మరియు ఆ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (4) క్రింద ఏర్పాటైన కమిటీ యొక్క నివేదికను పరిశీలించిన మీదటనే తప్ప, అట్టి ఏదైనా బిల్లును ప్రవేశపెట్టుటకు లేక అట్టి ఏదైనా సవరణను ప్రతిపాదించుటకు రాష్ట్రపతి తన మంజూరీని ఈయరాదు.

అధ్యాయము - IV - ప్రత్యేక ఆదేశములు

350. ఇబ్బందుల నివారణ కొరకు విన్నపములలో ఉపయోగించవలసిన భాష:- కేంద్రము లేక రాష్ట్రము యొక్క ఎవరైనా అధికారికి లేక అధికార సంస్థకు, కేంద్రము లేదా సందర్భానుసారముగా ఆ రాష్ట్రములో ఉపయోగించు ఏదైనా భాషలో విన్నపమును సమర్పించుకొనుటకు ప్రతి వ్యక్తీయు హక్కు కలిగి ఉండును.

1. రాజ్యాంగం (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "లేక రాజ్ ప్రముఖ్" అను పదములు వదలివేయబడినవి.

(Part XVII. - Official Language)

¹[**350A. Facilities for instruction in mother-tongue at primary stage:-** It shall be the endeavour of every State and of every local authority within the State to provide adequate facilities for instruction in the mother-tongue at the primary stage of education to children belonging to linguistic minority groups; and the President may issue such directions to any State as he considers necessary or proper for securing the provision of such facilities.

350B. Special Officer for linguistic minorities:- (1) There shall be a Special Officer for linguistic minorities to be appointed by the President.

(2) It shall be the duty of the Special Officer to investigate all matters relating to the safeguards provided for linguistic minorities under this Constitution and report to the President upon those matters at such intervals as the President may direct, and the President shall cause all such reports to be laid before each House of Parliament, and sent to the Governments of the States concerned.]

351. Directive for development of the Hindi language:- It shall be the duty of the Union to promote the spread of the Hindi language, to develop it so that it may serve as a medium of expression for all the elements of the composite culture of India and to secure its enrichment by assimilating without interfering with its genius, the forms, style and expressions used in Hindustani and in the other languages of India specified in the Eighth Schedule, and by drawing, wherever necessary or desirable, for its vocabulary, primarily on Sanskrit and secondarily on other languages.

1. Inserted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.21 (w.e.f.1.11.1956).

(భాగము XVII. - అధికార భాష)

¹[350ఏ. ప్రాథమిక దశలో మాతృభాషలో విద్యాభోదన సౌకర్యములు:- ప్రతీ రాష్ట్రము మరియు రాష్ట్రములోని ప్రతీ స్థానిక అధికారి, భాషా విషయక అల్పసంఖ్యాక వర్గములకు చెందిన పిల్లలకు ప్రాథమిక దశలో మాతృభాషలో విద్యాభోధనకు తగిన సౌకర్యములను సమకూర్చుటకు ప్రయత్నించవలెను. అట్టి సౌకర్యములను చేకూర్చవలసినదిగా ఏదైనా రాష్ట్రమునకు తాను అవసరమని లేక సముచితమని తలచిన ఆదేశములను రాష్ట్రపతి జారీ చేయవచ్చును.

350బీ. భాషావిషయక అల్పసంఖ్యాకుల కొరకు ప్రత్యేకాధికారి:- (1) భాషా విషయక అల్ప సంఖ్యాకుల కొరకు రాష్ట్రపతిచే నియమించబడు ఒక ప్రత్యేకాధికారి ఉండవలెను.

(2) ఈ రాజ్యాంగం క్రింద భాషా విషయక అల్పసంఖ్యాకులకు సమకూర్చబడిన సంరక్షణకు సంబంధించిన విషయములన్నింటిని దర్శాస్త్ర చేసి, రాష్ట్రపతి ఆదేశించునట్టి వ్యవధులలో ఆ విషయములపై రాష్ట్రపతికి రిపోర్టు చేయుట ప్రత్యేకాధికారి యొక్క కర్తవ్యమై ఉండవలెను మరియు రాష్ట్రపతి, అట్టి రిపోర్టులను పార్లమెంటు యొక్క ప్రతీ సభ సమక్షమున ఉంచునట్లు మరియు సంబంధిత రాష్ట్ర ప్రభుత్వములకు పంపించునట్లు చేయవలెను.]

351. హిందీ భాషను అభివృద్ధి పరచుట కొరకు ఆదేశము:- హిందీ భాషా వ్యాప్తిని ప్రోత్సహించుట, భారతదేశ సమ్మిళిత సంస్కృతికి చెందిన మూలములన్నింటిని భావ ప్రకటనా సాధనముగ ఉపయోగిస్తూ దానిని అభివృద్ధి చేయుట, దాని స్వభావమునకు భంగము కలుగకుండ హిందుస్తానీలోను, ఎనిమిదవ శతాబ్దంలో నిర్దిష్టపరచిన భారతీయ మరియు హిందుస్తానీలోని ఇతర భాషలలో జోక్యము చేసుకోకుండా వాటిలో ఉపయోగించబడు రూపములను, శైలిని, నుడికారములను జీర్ణించుకొనుచు మరియు అవసరమైనప్పుడు లేక ఆశించినప్పుడు ప్రధానముగ సంస్కృతము నుండి మరియు మాధ్యమికముగా ఇతర భాషల నుండి శబ్దజాలమును సమీకరించుకొనుట కేంద్రము యొక్క కర్తవ్యమై ఉండును.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 21వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది.

PART-XVIII

EMERGENCY PROVISIONS

352. Proclamation of Emergency:- (1) If the President is satisfied that a grave emergency exists whereby the security of India or of any part of the territory thereof is threatened, whether by war or external aggression or ¹[armed rebellion], he may, by Proclamation, make a declaration to that effect ²[in respect of the whole of India or of such part of the territory thereof as may be specified in the Proclamation].

³[**Explanation:-** A Proclamation of Emergency declaring that the security of India or any part of the territory thereof is threatened by war or by external aggression or by armed rebellion may be made before the actual occurrence of war or of any such aggression or rebellion, if the President is satisfied that there is imminent danger thereof.]

⁴[(2) A Proclamation issued under clause (1) may be varied or revoked by a subsequent Proclamation.

(3) The President shall not issue a Proclamation under clause (1) or a Proclamation varying such Proclamation unless the decision of the Union Cabinet (that is to say, the Council consisting of the Prime Minister and other Ministers of Cabinet rank appointed under article 75) that such a Proclamation may be issued has been communicated to him in writing.

(4) Every Proclamation issued under this article shall be laid before each House of Parliament and shall, except where it is a Proclamation revoking a previous Proclamation, cease to operate at the expiration of one month unless before the expiration of that period it has been approved by resolutions of both Houses of Parliament:

1. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.37, for “internal disturbances” (w.e.f.20.6.1979).

2. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.48 (w.e.f.3.1.1977).

3. Inserted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.37 (w.e.f.20.6.1979).

4. Substituted by *ibid.*, for clauses (2), (2A) and (3).

భాగము - XVIII

అత్యవసర పరిస్థితి నిబంధనలు

352. అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటనలు:- (1) యుద్ధమువలన లేక విదేశీ దురాక్రమణవలన లేదా, ¹[సాయుధ తిరుగుబాటు] వలనగాని, భారత దేశము యొక్క లేక దాని భూభాగములోని ఏదైనా భాగము యొక్క భద్రతకు భంగము వాటిల్లగల తీవ్రమైన అత్యవసర పరిస్థితి కలదని రాష్ట్రపతి అభిప్రాయపడినచో, దాని ప్రభావముగా ఆయన ²[యావద్భారత దేశము మొత్తమునకు లేదా నిర్దిష్టపరచిన ఏదైనా భూభాగ ప్రాంతమునకు సంబంధించి] అత్యవసర పరిస్థితి ఏర్పడినదని ప్రకటించవచ్చును.

³[**విశదీకరణ:-** యుద్ధము, విదేశీ దురాక్రమణ లేక సాయుధ తిరుగుబాటు వలన దేశభద్రతకు లేక ఏదైనా భూభాగపు భద్రతకు తక్షణ ప్రమాదమున్నదని రాష్ట్రపతి అభిప్రాయపడినచో, అది వాస్తవముగా సంభవించుటకు ముందే అట్టి యుద్ధము లేక ఏదైనా దురాక్రమణ లేక తిరుగుబాటు వలన భారతదేశము యొక్క లేక దాని భూభాగములోని ఏదైనా భాగము యొక్క భద్రతకు భంగము వాటిల్లనున్నదని ప్రకటించు అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన చేయవచ్చును.]

⁴[(2) క్లాజ్ (1) క్రింద జారీ చేయబడిన ప్రకటనను, దాని తరువాతి ప్రకటన ద్వారా మార్పు చేయవచ్చును లేదా తొలగించవచ్చును.

(3) అత్యవసర పరిస్థితిని విధించవచ్చునని కేంద్ర మంత్రిమండలి (అనగా ప్రధాన మంత్రి మరియు 75వ ఆర్టికల్ క్రింద నియమించబడిన కేబినేట్ హోదా గల ఇతర మంత్రులతో కూడిన మంత్రి మండలి) యొక్క నిర్ణయము వ్రాతపూర్వకముగా రాష్ట్రపతికి తెలియజేయబడితేనే తప్ప, క్లాజ్ (1) క్రింద అట్టి ప్రకటన లేదా ప్రకటనను మార్పు చేయు ప్రకటనను చేయరాదు.

(4) ఈ ఆర్టికల్ క్రింద జారీ చేయబడిన ప్రతి ప్రకటనను పార్లమెంటు యొక్క ప్రతి సభ సమక్షమున ఉంచవలెను మరియు అది ఒక మొదటి ప్రకటనను ఉపసంహరించు ప్రకటన అయితేనే తప్ప, ఒక నెల ముగియుటకు ముందే పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభల తీర్మానముల ద్వారా అది ఆమోదించబడవలెను, లేనిచో ఆ కాలావధి ముగియగానే దాని అమలు ఆగిపోవలెను:

1. రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క సెక్షన్ లోని క్లాజ్ (ఎ)లో సబ్-క్లాజ్ (i) ద్వారా "అంతఃకల్లోలము" అను పదమునకు బదులుగా 20.6.1979 నుండి ఇది ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 48వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 37వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి చొప్పించబడినది.

4. అదే చట్టము, యొక్క 37వ సెక్షన్ ద్వారా (2) (2ఎ) మరియు (3) క్లాజ్ లకు బదులుగా 20.6.1979 నుండి ఉంచబడినది.

(Part XVIII. - Emergency Provisions)

Provided that if any such Proclamation (not being a Proclamation revoking a previous Proclamation) is issued at a time when the House of the People has been dissolved, or the dissolution of the House of the People takes place during the period of one month referred to in this clause, and if a resolution approving the Proclamation has been passed by the Council of States, but no resolution with respect to such Proclamation has been passed by the House of the People before the expiration of that period, the Proclamation shall cease to operate at the expiration of thirty days from the date on which the House of the People first sits after its reconstitution, unless before the expiration of the said period of thirty days a resolution approving the Proclamation has been also passed by the House of the People.

(5) A Proclamation so approved shall, unless revoked, cease to operate on the expiration of a period of six months from the date of the passing of the second of the resolutions approving the Proclamation under clause (4):

Provided that if and so often as a resolution approving the continuance in force of such a Proclamation is passed by both Houses of Parliament the Proclamation shall, unless revoked, continue in force for a further period of six months from the date on which it would otherwise have ceased to operate under this clause:

Provided further that if the dissolution of the House of the People takes place during any such period of six months and a resolution approving the continuance in force of such Proclamation has been passed by the Council of States but no resolution with respect to the continuance in force of such Proclamation has been passed by the House of the People during the said period, the Proclamation shall cease to operate at the expiration of thirty days from the date on which the House of the People first sits after its reconstitution unless before the expiration of the said period of thirty days, a resolution approving the continuance in force of the Proclamation has been also passed by the House of the People.

(6) For the purposes of clauses (4) and (5), a resolution may be passed by either House of Parliament only by a majority of the total membership of that House and by a majority of not less than two-thirds of the Members of that House present and voting.

(7) Notwithstanding anything contained in the foregoing clauses, the President shall revoke a Proclamation issued under clause (1) or a Proclamation varying such Proclamation if the House of the People passes a resolution disapproving, or, as the case may be, disapproving the continuance in force of, such Proclamation.

(భాగము XVIII. - అత్యవసర పరిస్థితి నిబంధనలు)

అయితే, (ముందరి ప్రకటనను ఉపసంహరించు ప్రకటన కానట్టి) ఏదైనా ప్రకటన లోక్ సభ రద్దు చేయబడి ఉండిన సమయమున జారీ చేయబడినచో లేక ఈ క్లాజ్ లో పేర్కొనబడిన ఒక నెల కాలావధిలో లోక్ సభ యొక్క రద్దు జరిగినచో మరియు ఆ ప్రకటనను ఆమోదించు తీర్మానము రాజ్యసభచే ఆమోదించబడి, ఆ కాలావధి ముగియుటకు ముందు అట్టి ప్రకటనకు సంబంధించిన తీర్మానమేదియు లోక్ సభచే ఆమోదించబడినచో, లోక్ సభ యొక్క పునరుద్ధరణ తరువాత దాని మొదటి సమావేశపు తేదీ నుండి ముప్పై దినములు ముగియుటకు ముందు లోక్ సభ కూడ ఆ ప్రకటనను అంగీకరించు తీర్మానమును ఆమోదిస్తే తప్ప, ఆ కాలావధి ముగియగానే ఆ ప్రకటన యొక్క అమలు ఆగిపోవలెను.

(5) అట్లు అంగీకరించబడిన ప్రకటన ఉపసంహరించబడితేనే తప్ప, క్లాజ్ (4) క్రింద ఆ ప్రకటనను అంగీకరించు రెండవ తీర్మానము ఆమోదించబడిన తేదీ నుండి ఆరు నెలల కాలావధి ముగిసిన మీదట దాని అమలు ఆగిపోవలెను:

అయితే పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలు, అట్టి ప్రకటన అమలు కొనసాగింపును అంగీకరించు తీర్మానమును ఆమోదించినచో మరియు తరచుగా అట్లు ఆమోదింప చేసినప్పుడు, ఆ ప్రకటనను ఉపసంహరించబడితేనే తప్ప, ఈ క్లాజ్ క్రింద ఏ తేదీ నుండి ఇతర విధముగా దాని అమలు ఆగిపోయి వుండెడిదో ఆ తేదీ నుండి ఇంకా ఆరు నెలల వరకు అమలునందు కొనసాగవలెను:

అంతేకాక, అట్టి ఏదైనా ఆరుమాసముల కాలములో లోక్ సభ యొక్క రద్దు జరిగినచో మరియు అట్టి ప్రకటన యొక్క అమలు కొనసాగింపును అంగీకరించు తీర్మానము రాజ్యసభచే ఆమోదించబడి ఆ కాలావధిలో అట్టి ప్రకటన అమలు కొనసాగింపును గురించిన తీర్మానమేదియు లోక్ సభచే ఆమోదించబడినచో, లోక్ సభ యొక్క పునరుద్ధరణ తరువాత అది మొదటిసారిగా సమావేశమగు తేదీ నుండి ముప్పై దినముల ముగియుటకు ముందు లోక్ సభ కూడ ఆ ప్రకటన అమలు కొనసాగింపును అంగీకరించు తీర్మానమును ఆమోదిస్తే తప్ప, ఆ కాలావధి ముగియగానే ఆ ప్రకటన అమలు ఆగిపోవలెను.

(6) క్లాజ్ లు (4) మరియు (5) నిమిత్తము పార్లమెంటు యొక్క ఏదైనా సభచే, ఆ సభ యొక్క మొత్తము సభ్యులలో అధిక సంఖ్యాకులచే మరియు హాజరై, ఓటు చేయుచున్నట్టి ఆ సభ సభ్యులలో మూడింట రెండు వంతులకు తక్కువకాని సభ్యులచే మాత్రమే ఒక తీర్మానము ఆమోదించబడవచ్చును.

(7) పైన చెప్పిన క్లాజ్ లలో ఏమీ ఉన్నప్పటికీ, క్లాజ్ (1) క్రింద జారీ చేయబడిన ప్రకటనను లేక అట్టి ప్రకటనను మార్పు చేయు ప్రకటనను అంగీకరించకుండా లేక సందర్భానుసారముగ దాని అమలు కొనసాగింపును అంగీకరించకుండా, లోక్ సభచే ఒక తీర్మానమును ఆమోదించబడినచో రాష్ట్రపతి ఆ ప్రకటనను ఉపసంహరించవలెను.

(Part XVIII. - Emergency Provisions)

(8) Where a notice in writing signed by not less than one-tenth of the total number of members of the House of the People has been given, of their intention to move a resolution for disapproving, or, as the case may be, for disapproving the continuance in force of, a Proclamation issued under clause (1) or a Proclamation varying such Proclamation,—

(a) to the Speaker, if the House is in session; or

(b) to the President, if the House is not in session,

a special sitting of the House shall be held within fourteen days from the date on which such notice is received by the Speaker, or, as the case may be, by the President, for the purpose of considering such resolution.]

¹[(9)] The power conferred on the President by this article shall include the power to issue different Proclamations on different grounds, being war or external aggression or ³[armed rebellion] or imminent danger of war or external aggression or ³[armed rebellion], whether or not there is a Proclamation already issued by the President under clause (1) and such Proclamation is in operation.

⁴[* * * *]

353. Effect of Proclamation of Emergency:- While a Proclamation of Emergency is in operation, then—

(a) notwithstanding anything in this Constitution, the executive power of the Union shall extend to the giving of directions to any State as to the manner in which the executive power thereof is to be exercised;

(b) the power of Parliament to make laws with respect to any matter shall include power to make laws conferring powers and imposing duties, or authorising the conferring of powers and the imposition of duties, upon the Union or officers and authorities of the Union as respects that matter, notwithstanding that it is one which is not enumerated in the Union List:

1. Inserted by the Constitution (Thirty-eighth Amendment) Act, 1975, s.5 (retrospectively).

2. Clause (4) re-numbered as clause (9) by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.37 (w.e.f.20.6.1979).

3. Substituted by *ibid.*, for “internal disturbances”.

4. Clause (5) omitted by *ibid.*

(భాగము XVIII. - అత్యవసర పరిస్థితి నిబంధనలు)

(8) క్లాజ్ (1) క్రింద జారీ చేయబడిన ప్రకటనను లేక అట్టి ప్రకటనలను మార్పు చేయు ప్రకటనను అంగీకరించకుండా లేక సందర్భానుసారముగ దాని అమలు కొనసాగింపును అంగీకరించకుండా ఒక తీర్మానమును ప్రస్తావించుటకు తమ ఉద్దేశమును తెలుపుచు లోక్ సభ యొక్క మొత్తము సభ్యులలో పదవవంతు మందికి తక్కువ కాని వారిచే సంతకము చేయబడిన వ్రాతపూర్వక నోటీసును-

(ఎ) ఆ సభ సమావేశమునందున్నచో స్వీకరుకు;

(బి) ఆ సభ సమావేశమునందు లేనిచో రాష్ట్రపతికి,

ఈయబడిన యెడల, స్వీకరు లేక సందర్భానుసారముగ రాష్ట్రపతికి అట్టి నోటీసు అందిన తేదీ నుండి పద్నాలుగు దినములలో అట్టి తీర్మానమును పరిశీలించు నిమిత్తము ఆ సభ ప్రత్యేక సమావేశమును ఏర్పాటు చేయవలెను.]

¹[²[(9)] రాష్ట్రపతిచే క్లాజ్ (1) క్రింద ఇది వరకే ఒక ప్రకటన జారీ చేయబడి ఉన్నను, లేకున్నను, మరియు అట్టి ప్రకటన అమలులో ఉన్నను, లేకున్నను, యుద్ధము, విదేశీ దురాక్రమణ, ³[సాయుధ తిరుగుబాటు] సంభవించుట లేక యుద్ధము, విదేశీ దురాక్రమణ లేక ³[సాయుధ తిరుగుబాటు] సంభవించు అపాయము ఆసన్నమగుట వంటి విభిన్న కారణములపై విడివిడిగా ప్రకటనలను జారీ చేయు అధికారము కూడ ఈ ఆర్టికల్ ద్వారా రాష్ట్రపతికి ఇవ్వబడిన అధికారమునందు చేరి ఉండును.

⁴[* * * *]

353. అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన యొక్క ప్రభావము:- అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన అమలులో ఉన్నప్పుడు-

(ఎ) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమీ ఉన్నప్పటికీనీ, ఏ రాష్ట్రమునకైనా దాని కార్యనిర్వహణాధికారమును వినియోగించు రీతిని గూర్చి ఆదేశముల నిచ్చుట, కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములో చేరి ఉండవలెను;

(బి) ఏదైనా ఒక విషయమునకు సంబంధించి శాసనములు చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారములో, ఏదైనా విషయము కేంద్ర జాబితాలో పేర్కొనబడనప్పటికీ, దానిని కేంద్రమునకు మరియు కేంద్రమునకు చెందిన అధికారులకు లేక అధికార సంస్థలకు అధికారములను ఇచ్చుటకు మరియు వారిపై కర్తవ్యములను విధించు లేక వారికి అధికారములను ఇచ్చుటకు లేక వారిపై కర్తవ్యములను విధించుట కొరకు అధికారములనిచ్చు శాసనములను చేయు అధికారము కూడా చేరి ఉండును.

1. రాజ్యాంగ (ముప్పై వినిమిదవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా గతకాలిక ప్రభావంతో చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (సలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 37వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (4)ను క్లాజ్ (9)గా 20.06.1979 నుండి తిరిగి అంకె వేయబడినది.

3. అదే చట్టము యొక్క 37వ సెక్షన్ ద్వారా "అంతఃకల్లోలము" అను పదమునకు బదులుగా 20.6.1979 నుండి ఉంచబడినది.

4. అదే చట్టము యొక్క 37వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (5)ను 20.6.1979 నుండి వదిలి వేయబడినది.

(Part XVIII. - Emergency Provisions)

¹[Provided that where a Proclamation of Emergency is in operation only in any part of the territory of India,—

- (i) the executive power of the Union to give directions under clause (a), and
- (ii) the power of Parliament to make laws under clause (b),

shall also extend to any State other than a State in which or in any part of which the Proclamation of Emergency is in operation if and in so far as the security of India or any part of the territory thereof is threatened by activities in or in relation to the part of the territory of India in which the Proclamation of Emergency is in operation.]

354. Application of provisions relating to distribution of revenues while a Proclamation of Emergency is in operation:- (1) The President may, while a Proclamation of Emergency is in operation, by order direct that all or any of the provisions of articles 268 to 279 shall for such period, not extending in any case beyond the expiration of the financial year in which such Proclamation ceases to operate, as may be specified in the order, have effect subject to such exceptions or modifications as he thinks fit.

(2) Every order made under clause (1) shall, as soon as may be after it is made, be laid before each House of Parliament.

355. Duty of the Union to protect States against external aggression and internal disturbance:- It shall be the duty of the Union to protect every State against external aggression and internal disturbance and to ensure that the Government of every State is carried on in accordance with the provisions of this Constitution.

356. Provisions in case of failure of constitutional machinery in States:- (1) If the President, on receipt of a report from the Governor ²[***] of a State or otherwise, is satisfied that a situation has arisen in which the Government of the State cannot be carried on in accordance with the provisions of this Constitution, the President may by Proclamation—

1. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.49 (w.e.f.3.1.1977).

2. The words “or Rajpramukh” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

(భాగము XVIII. - అత్యవసర పరిస్థితి నిబంధనలు)

¹[అయితే అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటన భారత భూభాగములోని ఏదైనా భాగములో మాత్రమే అమలునందున్న యెడల,

(i) క్లాజ్ (ఎ) క్రింద ఆదేశములు ఇచ్చుటకు కేంద్రమునకు గల కార్యనిర్వహణాధికారము; మరియు

(ii) క్లాజ్ (బి) క్రింద శాసనములను చేయుటకు పార్లమెంటుకుగల అధికారము,

అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటన అమలునందున్నట్టి భారత భూభాగములోని భాగమునకు సంబంధించిన కార్యకలాపముల వలన భారతదేశము లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగము యొక్క భద్రతకు భంగము వాటిల్లినచో లేదా బెదిరింపులు ఉన్న సందర్భములో, అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటన అమలులో ఉన్నట్టి భారత భూభాగము లోని రాష్ట్రము కానట్టి ఏదైనా ఇతర రాష్ట్రమునకు కూడా విస్తరించును.]

354. అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటన అమలులో ఉన్నప్పుడు రాబడులను పంచుటకు సంబంధించిన నిబంధనల వర్తింపు:- (1) అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటన అమలులో ఉన్నప్పుడు, 268 నుండి 279వ ఆర్టికల్‌లలో గల నిబంధనలన్నీ లేదా వాటిలో ఏవైనాగాని అట్టి ప్రకటన యొక్క అమలు ఏ ఆర్థిక సంవత్సరములో అమలులో ఉండుట ఆగిపోవునో, ఆ సంవత్సరము దాటి ఎటువంటి సందర్భములోను విస్తరించకుండా, ఆ ఆదేశమునందు నిర్దిష్టపరచబడిన కాలావధి వరకు, రాష్ట్రపతి సబబని తలచు మినహాయింపులకు లేక మార్పులకు లోబడి ప్రభావము కలిగి ఉండవలెనని ఉత్తరువు ద్వారా ఆదేశించవచ్చును.

(2) క్లాజ్ (1) క్రింద చేయబడిన ప్రతి ఉత్తరువును, అది చేయబడిన తరువాత వీలైనంత వెంటనే పార్లమెంటు యొక్క ప్రతీ సభ సమక్షమున ఉంచవలెను.

355. విదేశీ దురాక్రమణ నుండి అంతర్గత కలహాల నుండి రాష్ట్రములను రక్షించుట కేంద్రము యొక్క విధి:- విదేశీ దురాక్రమణ నుండి మరియు అంతర్గత కలహాల నుండి ప్రతీ రాష్ట్రమును రక్షించుట మరియు ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలనుసరించి ప్రతి రాష్ట్రము యొక్క పరిపాలన జరుగునట్లు కట్టుదిట్టము చేయుట కేంద్రము యొక్క విధి అయి ఉండవలెను.

356. రాష్ట్రములలో రాజ్యాంగ యంత్రాంగము విఫలమైన సందర్భములో నిబంధనలు:- (1) రాష్ట్రపతి, ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క గవర్నరు ²[***] నుండి రిపోర్టు అందిన మీదట లేదా ఇతర విధముగా ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలనుసరించి ఆ రాష్ట్రము యొక్క పరిపాలనను జరుపుటకు వీలుకాని పరిస్థితి ఏర్పడినదని రాష్ట్రపతి అభిప్రాయపడినచో, ప్రకటన ద్వారా-

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 49వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "లేక రాజీప్రముఖ్" అను పదములను వదలివేయబడినవి.

(Part XVIII. - Emergency Provisions)

(a) assume to himself all or any of the functions of the Government of the State and all or any of the powers vested in or exercisable by the Governor ¹[***] or any body or authority in the State other than the Legislature of the State;

(b) declare that the powers of the Legislature of the State shall be exercisable by or under the authority of Parliament;

(c) make such incidental and consequential provisions as appear to the President to be necessary or desirable for giving effect to the objects of the Proclamation, including provisions for suspending in whole or in part the operation of any provisions of this Constitution relating to any body or authority in the State:

Provided that nothing in this clause shall authorise the President to assume to himself any of the powers vested in or exercisable by a High Court, or to suspend in whole or in part the operation of any provision of this Constitution relating to High Courts.

(2) Any such Proclamation may be revoked or varied by a subsequent Proclamation.

(3) Every Proclamation under this article shall be laid before each House of Parliament and shall, except where it is a Proclamation revoking a previous Proclamation, cease to operate at the expiration of two months unless before the expiration of that period it has been approved by resolutions of both Houses of Parliament:

Provided that if any such Proclamation (not being a Proclamation revoking a previous Proclamation) is issued at a time when the House of the People is dissolved or the dissolution of the House of the People takes place during the period of two months referred to in this clause, and if a resolution approving the Proclamation has been passed by the Council of States, but no resolution with respect to such Proclamation has been passed by the House of the People before the expiration of that period, the Proclamation shall cease to operate at the expiration of thirty days from the date on which the House of the People first sits after its reconstitution unless before the expiration of the said period of thirty days a resolution approving the Proclamation has been also passed by the House of the People.

1. The words "or Rajpramukh, as the case may be" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

(భాగము XVIII. - అత్యవసర పరిస్థితి నిబంధనలు)

(ఎ) ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వము యొక్క అన్ని లేదా ఏదైనా విధులు మరియు రాష్ట్ర శాసన సభ కాకుండా రాష్ట్రములోని గవర్నరు ¹[* * *] లేదా ఏదైనా సంస్థ లేదా అధికారం ద్వారా పొందబడిన లేదా ఉపయోగించగల అన్ని లేదా ఏవైనా అధికారములను స్వయంగా స్వీకరించవచ్చును.

(బి) ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలికి చెందిన అధికారములు పార్లమెంటుచే లేదా దాని అధికారము క్రింద వినియోగించవలెనని ప్రకటించవచ్చును;

(సి) ఆ రాష్ట్రములోని ఏదైనా సంస్థకు లేక అధికారికి సంబంధించి ఈ రాజ్యాంగంలోని ఏవైనా నిబంధనల అమలును పుర్తిగా లేక పాక్షికంగా తాత్కాలికముగా నిలిపి ఉంచుటకైన నిబంధనలతో సహా, అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటన యొక్క లక్ష్యములను అమలు పరచుటకు తాను అవసరమని లేక వాంఛనీయమని తలచునట్టి సందర్భానుసార మరియు పర్యవసాన నిబంధనలను చేయవచ్చును:

అయితే, ఈ క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు, ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము కలిగి ఉన్న లేక దానిచే వినియోగించదగిన ఏవైనా అధికారములను తానే స్వీకరించుటకు లేదా ఉన్నత న్యాయస్థానములకు సంబంధించి ఈ రాజ్యాంగంలో ఉన్న ఏవైనా నిబంధనలను పుర్తిగా లేక పాక్షికంగా తాత్కాలికముగా నిలిపి ఉంచుటకు రాష్ట్రపతికి అధికారమును ఇవ్వదు.

(2) అట్టి ఏదైనా ప్రకటనను ఆ తరువాత చేయు ప్రకటన ద్వారా ఉపసంహరింపవచ్చును లేక మార్చవచ్చును.

(3) ఈ ఆర్టికల్ క్రింది ప్రతి ప్రకటనను పార్లమెంటు యొక్క ప్రతి సభ సమక్షమున ఉంచవలెను మరియు అది ఒక ముందటి ప్రకటనను ఉపసంహరించు ప్రకటన అయితేనే తప్ప, రెండు నెలలు ముగియుటకు ముందు పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభల తీర్మానముల ద్వారా దానిని ఆమోదించవలెను, లేనిచో ఆ కాలావధి ముగియగానే దాని అమలు ఆగిపోవును:

అయితే, (ముందటి ప్రకటనను ఉపసంహరించు ప్రకటన కానట్టి) ఏదైనా అట్టి ప్రకటన లోక్‌సభ రద్దు చేయబడిన సమయమున జారీ చేయబడినచో లేక ఈ క్లాజ్‌లో నిర్దేశింపబడిన రెండు నెలల కాలావధిలో లోక్‌సభ యొక్క రద్దు జరిగినచో మరియు ఆ ప్రకటనను ఆమోదించు తీర్మానము రాజ్యసభచే పాస్ చేయబడి మరియు ఆ కాలావధి ముగియు లోపల లోక్‌సభచే అట్టి తీర్మానమేదియు ఆమోదించబడనిచో, లోక్‌సభ యొక్క పునరుద్ధరణ తరువాత సమావేశమైన తేదీ నుండి ముప్పై దినములు ముగియుటకు ముందు లోక్‌సభ కూడ ఆ ప్రకటనను అంగీకరించు తీర్మానమును ఆమోదించవలెను లేనిచో ఆ కాలావధి ముగియగానే ఆ ప్రకటన యొక్క అమలు ఆగిపోవును.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “లేక సందర్భానుసారముగా రాజప్రముఖ్” అను పదములు వదలివేయబడినవి.

(Part XVIII. - Emergency Provisions)

(4) A Proclamation so approved shall, unless revoked, cease to operate on the expiration of a period of ¹[six months from the date of issue of the Proclamation:]

Provided that if and so often as a resolution approving the continuance in force of such a Proclamation is passed by both Houses of Parliament, the Proclamation shall, unless revoked, continue in force for a further period of ²[six months] from the date on which under this clause it would otherwise have ceased to operate, but no such Proclamation shall in any case remain in force for more than three years:

Provided further that if the dissolution of the House of the People takes place during any such period of ²[six months] and a resolution approving the continuance in force of such Proclamation has been passed by the Council of States, but no resolution with respect to the continuance in force of such Proclamation has been passed by the House of the People during the said period, the Proclamation shall cease to operate at the expiration of thirty days from the date on which the House of the People first sits after its reconstitution unless before the expiration of the said period of thirty days a resolution approving the continuance in force of the Proclamation has been also passed by the House of the People:

³[Provided also that in the case of the Proclamation issued under clause (1) on the 11th day of May, 1987 with respect to the State of Punjab, the reference in the first proviso to this clause to “three years” shall be construed as a reference to ⁴[five years].]

⁵[(5) Notwithstanding anything contained in clause (4), a resolution with respect to the continuance in force of a Proclamation approved under clause (3) for any period beyond the expiration of one year from the date of issue of such Proclamation shall not be passed by either House of Parliament unless—

1. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.38, for “one year from the date of the passing of the second of the resolutions approving the Proclamation under clause (3)” (w.e.f.20.6.1979). The words “one year” were substituted for the original words “six months” by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.50 (w.e.f.3.1.1977).

2. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.38 for “one year” (w.e.f.20.6.1979). The words “one year” were substituted for the original words “six months” by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.50 (w.e.f.3.1.1977).

3. Inserted by the Constitution (Sixty-fourth Amendment) Act, 1990, s.2 (w.e.f.16.4.1990).

4. Substituted by the Constitution (Sixty-seventh Amendment) Act, 1990, s.2 (w.e.f.4.10.1990) and the Constitution (Sixty-eighth Amendment) Act, 1991, s.2 to read as above (w.e.f.12.3.1991).

5. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.38, for clause (5) (w.e.f.20.6.1979). Clause (5) was inserted by the Constitution (Thirty-eighth Amendment) Act, 1975, s.6 (retrospectively).

(భాగము XVIII. - అత్యవసర పరిస్థితి నిబంధనలు)

(4) అట్లు అంగీకరించబడిన ప్రకటన ఉపసంహరించబడితేనే తప్ప ¹[ఆ ప్రకటనను జారీ చేసిన తేదీ నుండి ఆరు నెలలు] ముగిసిన మీదట, దాని అమలు ఆగిపోవును:

అయితే, పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలు, అట్టి ప్రకటన అమలు కొనసాగింపును అంగీకరించు తీర్మానమును ఆమోదించినచో మరియు తరచుగా అట్లు ఆమోదింప చేసినపుడు ఆ ప్రకటన ఉపసంహరించబడితేనే తప్ప, ఆ తీర్మానమును చేయని యెడల ఈ క్లాజ్ క్రింద ఇతర విధముగా ఏ తేదీ నుండి దాని అమలు ఆగిపోయి ఉండెడిదో ఆ తేదీ నుండి ఇంకను ²[ఆరు నెలల] వరకు అది అమలునందు కొనసాగవలెను. కాని అట్టి ఏదైనా ప్రకటన ఎటువంటి సందర్భములోను మూడు సంవత్సరములకు మించి అమలులో ఉండరాదు:

అంతేకాక, అట్టి ఏదైనా ²[ఆరు నెలల] కాలములో లోక్ సభ యొక్క రద్దు జరిగినచో, మరియు అట్టి ప్రకటన యొక్క అమలు కొనసాగింపును ఆమోదించు తీర్మానము రాజ్యసభచే పాస్ చేయబడి, ఆ కాలావధిలో అట్టి ప్రకటన అమలు కొనసాగింపును గురించిన తీర్మానము ఏదైనా లోక్ సభచే పాస్ చేయబడినచో, లోక్ సభ యొక్క పునరుద్ధరణ తరువాత అది మొదటిసారిగా సమావేశమగు తేదీ నుండి ముప్పై రోజులు ముగియుటకు ముందే లోక్ సభ కూడ ఆ ప్రకటన అమలును కొనసాగించుటకు అంగీకరించు తీర్మానమును ఆమోదించవలెను, లేనిచో ఆ కాలావధి ముగియగానే ఆ ప్రకటన యొక్క అమలు ఆగిపోవును.

³[అయితే ఇంకనూ పంజాబ్ రాష్ట్రమునకు సంబంధించి 1987 మే 11వ దినమున క్లాజ్ (1) క్రింద జారీ చేయబడిన ప్రకటన విషయములో ఈ క్లాజ్ నకు గల మొదటి వినాయింపులోని “మూడు సంవత్సరములు” అనుదానిని ⁴[“ఐదు సంవత్సరములు”]కు గల నిర్దేశముగా అన్వయించుకొనవలెను].

⁵[(5) క్లాజ్ (4)లో ఏమీ ఉన్నప్పటికీ, క్లాజ్ (3) క్రింద ఆమోదించబడిన ప్రకటన యొక్క అమలును అట్టి ప్రకటన జారీ అయిన తేదీ నుండి ఒక సంవత్సరము ముగిసిన తరువాత ఎంత కాలావధికైనను కొనసాగించుటను గురించిన తీర్మానము-

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 50వ సెక్షన్ ద్వారా అంతకుముందన్న “ఆరు మాసములు” అను పదములకు బదులుగా “ఒక సంవత్సరము” అను పదములు 03.01.1977 నుండి ఉంచబడి, తిరిగి రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 38వ సెక్షన్ ద్వారా “క్లాజ్ (3) క్రింద ప్రకటనను ఆమోదించు రెండవ తీర్మానము పాస్ చేయబడిన తేదీ నుండి ఒక సంవత్సరము” అను పదములకు బదులుగా “ఆరు మాసములు” అను పదములు 20.06.1979 నుండి ఉంచబడినవి.
2. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 ద్వారా అంతకు ముందున్న మాసములు “ఆరు మాసములు” అను పదములకు బదులుగా “ఒక సంవత్సరము” అను పదములు ఉంచబడి, తిరిగి రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 38వ సెక్షన్ ద్వారా “ఒక సంవత్సరము” అను పదములకు బదులు “ఆరు మాసములు” అను పదములు 20.6.1979 నుండి ఉంచబడినవి.
3. రాజ్యాంగ (అరవై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1990 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 16.04.1990 నుండి చొప్పించబడినది.
4. రాజ్యాంగ (అరవై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1990 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 16.04.1990 నుండి ఉంచబడిన దానిని మరియు రాజ్యాంగ (అరవై ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 1991 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 12.03.1991 నుండి ఉంచబడిన విధంగా చదువుకొనవలెను.
5. రాజ్యాంగ (ముప్పై ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా గత కాలిక ప్రభావంతో క్లాజ్ (5) చొప్పించబడినది, మరియు రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 38వ సెక్షన్ ద్వారా అప్పటి క్లాజ్ (5)కు బదులుగా 20.6.1979 నుండి ఇది ఉంచబడినది.

(Part XVIII. - Emergency Provisions)

(a) a Proclamation of Emergency is in operation, in the whole of India or, as the case may be, in the whole or any part of the State, at the time of the passing of such resolution, and

(b) the Election Commission certifies that the continuance in force of the Proclamation approved under clause (3) during the period specified in such resolution is necessary on account of difficulties in holding general elections to the Legislative Assembly of the State concerned:

¹[Provided that nothing in this clause shall apply to the Proclamation issued under clause (1) on the 11th day of May, 1987 with respect to the State of Punjab.]

357. Exercise of legislative powers under Proclamation issued under article 356:-

(1) Where by a Proclamation issued under clause (1) of article 356, it has been declared that the powers of the Legislature of the State shall be exercisable by or under the authority of Parliament, it shall be competent—

(a) for Parliament to confer on the President the power of the Legislature of the State to make laws, and to authorise the President to delegate, subject to such conditions as he may think fit to impose, the power so conferred to any other authority to be specified by him in that behalf;

(b) for Parliament, or for the President or other authority in whom such power to make laws is vested under sub-clause (a), to make laws conferring powers and imposing duties, or authorising the conferring of powers and the imposition of duties, upon the Union or officers and authorities thereof;

(c) for the President to authorise when the House of the People is not in session expenditure from the Consolidated Fund of the State pending the sanction of such expenditure by Parliament.

1. Omitted by the Constitution (Sixty-third Amendment) Act, 1989, s.2 (w.e.f.6.1.1990) and inserted by the Constitution (Sixty-fourth Amendment) Act, 1990, s.2 (w.e.f.16.4.1990).

(భాగము XVIII. – అత్యవసర పరిస్థితి నిబంధనలు)

(ఎ) అట్టి తీర్మానమును ఆమోదించు సమయమున యావద్భారత దేశములో లేదా సందర్భానుసారముగ ఒక రాష్ట్రము నందంతట లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగములోగాని అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన అమలులో ఉంటేనే తప్ప; మరియు

(బి) సంబంధిత రాష్ట్ర శాసనసభకు సాధారణ ఎన్నికలను జరుపుటలో ఇబ్బందులు వున్న కారణముగా, క్లాజ్ (3) క్రింద ఆమోదించబడిన ప్రకటన యొక్క అమలును అట్టి తీర్మానములో నిర్దిష్టపరచిన కాలావధి పాటు కొనసాగించుట అవసరమని ఎన్నికల కమీషను ధృవీకరిస్తేనే తప్ప, పార్లమెంటు యొక్క ఏదైనా సభచే ఆమోదించబడరాదు:

¹[అయితే ఈ క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు, పంజాబ్ రాష్ట్రమునకు సంబంధించి క్లాజ్ (1) క్రింద 1987 మే 11వ దినమున జారీ చేసిన ప్రకటనకు వర్తించదు.]

357. 356వ ఆర్టికల్ క్రింద జారీ చేయబడిన ప్రకటన క్రింద శాసన నిర్మాణాధికారములను వినియోగించుట:-

(1) 356వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1) క్రింద జారీ చేయబడిన ప్రకటన ద్వారా, ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క అధికారములు పార్లమెంటుచే లేదా దాని అధికారము క్రింద వినియోగించదగునని ప్రకటించిన యెడల-

(ఎ) శాసనములను చేయుటకు ఆ రాష్ట్ర శాసన మండలికి గల అధికారమును రాష్ట్రపతికి ఇచ్చుటకు మరియు ఆయనకు అట్లు ఈయబడిన అధికారమును ఈ విషయములో ఆయన నిర్దిష్టపరచు ఎవరైనా ఇతర అధికారికి విధించుట సబబని తలచునట్టి షరతులకు లోబడి అప్పగించుటకైన అధికారమును ఆయనకు ఇచ్చుటకు పార్లమెంటు సమర్థత కలిగి ఉండవలెను;

(బి) కేంద్రమునకు లేక దానికి చెందిన అధికార సంస్థలకు మరియు అధికారులకు అధికారములను ఇచ్చు మరియు వారిపై కర్తవ్యములను కల్పించుట లేక అధికారము ఇచ్చుటకు శాసనములను చేయుటకు, పార్లమెంటు లేక రాష్ట్రపతి లేక సబ్-క్లాజ్ (ఎ) క్రింద శాసనములను చేయు అధికారము కలిగి ఉన్న ఇతర అధికారి సమర్థత కలిగి ఉండవలెను;

(సి) లోక్‌సభ సమావేశములో లేని సమయమున రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి వ్యయమును పార్లమెంటు మంజూరు చేయు లోపున, దాని నుండి వ్యయము చేయుటకు అధికారమును ఇచ్చుటకు రాష్ట్రపతి సమర్థత కలిగి ఉండవలెను.

1. రాజ్యాంగ (ఆరవై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1989 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 6.1.1990 నుండి వదలివేయబడినది తిరిగి రాజ్యాంగ (ఆరవై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1990 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 16.04.1990 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XVIII. - Emergency Provisions)

¹[(2) Any law made in exercise of the power of the Legislature of the State by Parliament or the President or other authority referred to in sub-clause (a) of clause (1) which Parliament or the President or such other authority would not, but for the issue of a Proclamation under article 356, have been competent to make shall, after the Proclamation has ceased to operate, continue in force until altered or repealed or amended by a competent Legislature or other authority.]

358. Suspension of provisions of article 19 during emergencies:- ²[(1)] ³[While a Proclamation of Emergency declaring that the security of India or any part of the territory thereof is threatened by war or by external aggression is in operation], nothing in article 19 shall restrict the power of the State as defined in Part III to make any law or to take any executive action which the State would but for the provisions contained in that Part be competent to make or to take, but any law so made shall, to the extent of the incompetency, cease to have effect as soon as the Proclamation ceases to operate, except as respects things done or omitted to be done before the law so ceases to have effect:

⁴[Provided that ⁵[where such Proclamation of Emergency] is in operation only in any part of the territory of India, any such law may be made, or any such executive action may be taken, under this article in relation to or in any State or Union territory in which or in any part of which the Proclamation of Emergency is not in operation, if and in so far as the security of India or any part of the territory thereof is threatened by activities in or in relation to the part of the territory of India in which the Proclamation of Emergency is in operation.]

1. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.51, for clause (2) (w.e.f.3.1.1977).

2. Article 358 re-numbered as clause (1) thereof by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.39 (w.e.f.20.6.1979).

3. Substituted by *ibid.*, for “while a Proclamation of Emergency is in operation”.

4. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.52 (w.e.f.3.1.1977).

5. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.39, for “where a Proclamation of Emergency” (w.e.f.20.6.1979).

(భాగము XVIII. - అత్యవసర పరిస్థితి నిబంధనలు)

¹[(2) 356వ ఆర్టికల్ క్రింద ప్రకటనను జారీ చేసిన మీదట, రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క అధికారమును వినియోగించుచు పార్లమెంటుకు లేదా రాష్ట్రపతికి లేదా క్లాజ్ (1) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లో నిర్దేశించబడిన ఇతర అధికారికిగాని అప్పగించిన అధికారములతో పార్లమెంటు లేదా రాష్ట్రపతి లేదా ఇతర అధికారి శాసనములు చేసిన యెడల, ప్రకటన అమలునందుండుట ఆగిపోయిన తరువాత, సమర్థ శాసనమండలిచే లేక ఇతర అధికార సంస్థచే మార్పు, లేక రద్దు, లేక సవరణ చేయబడువరకు ఆ శాసనము అమలునందు కొనసాగును.]

358. అత్యవసర పరిస్థితిని విధించిన సమయములో 19వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలను తాత్కాలిక నిలుపుదల:-

²[(1)] ³[యుద్ధము వలన లేదా విదేశీ దురాక్రమణ వలన భారతదేశము యొక్క లేక దాని భూభాగములోని ఏదైనా భాగము యొక్క భద్రతకు భంగము వాటిల్లనున్నదని ప్రకటించు అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన అమలులో ఉండగా] భాగము(3)లో నిర్వచింపబడిన రాష్ట్రమునకు ఆ భాగములో గల నిబంధనలు లేనపుడు ఎటువంటి శాసనమును చేయుటకు లేక ఎటువంటి కార్యనిర్వాహక చర్యను తీసుకొనుటకు అర్హత ఉండెడిదో, ఆ శాసనమును చేయుటకు లేక ఆ చర్యను తీసుకొనుటకు రాష్ట్రమునకు గల ఆ అధికారమును 19వ ఆర్టికల్లో ఉన్నదేదియు పరిమిత పరచరాదు, అయితే అట్లు చేయబడిన ఏ శాసనమైనా ఈ ఆర్టికల్ క్రింద ప్రభావమును కోల్పోవుటకు ముందు అట్టి అనర్హత మేరకు చేయబడిన లేక చేయుట లోపించిన చర్యలకు సంబంధించి తప్ప ఆ ప్రకటన యొక్క అమలు ఆగిపోయిన వెంటనే ఆ శాసనములు ప్రభావమును కోల్పోవును:

⁴[అయితే, ⁵[అట్టి అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన] భారత భూభాగములోని ఏదైనా భాగములో మాత్రమే అమలునందున్న యెడల, భారత భూభాగములోని ఏ భాగములో అత్యవసర పరిస్థితి అమలునందున్నదో ఆ భాగములో లేదా దానికి సంబంధించి జరుగు కార్యకలాపముల వలన అత్యవసర పరిస్థితి లేనటువంటి భారత భూభాగములోని ఏదైనా భాగము యొక్క భద్రతకు భంగము వాటిల్లినచో, అత్యవసర పరిస్థితికైన ప్రకటన అమలులో లేనట్టి ఏదైనా రాష్ట్రము లేక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము లేక దానిలోని ఏదైనా భాగములో లేదా దానికి సంబంధించిగాని, ఈ ఆర్టికల్ క్రింద ఏదైనా అట్టి శాసనమును చేయవచ్చును లేక ఏదైనా అట్టి కార్యనిర్వాహక చర్య తీసుకొనవచ్చును.]

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 51వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ 2కు బదులుగా 3.1.1977 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 39వ సెక్షన్ ద్వారా 358వ ఆర్టికల్ను 20.6.1979 నుండి క్లాజ్ (1)గా తిరిగి అంకెవేయబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 39వ సెక్షన్లోని (ఎ)లోని సబ్-క్లాజ్ (1) ద్వారా “అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన అమలులో ఉన్నప్పుడు” అను పదములకు బదులుగా 20.6.1979 నుండి ఉంచబడినవి.

4. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 52వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

5. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 39వ సెక్షన్ ద్వారా “అత్యయికతను గురించిన అధిప్రఖ్యానము” అను పదములకు బదులుగా 20.6.1979 నుండి ఉంచబడినవి.

(Part XVIII. - Emergency Provisions)

¹[(2) Nothing in clause (1) shall apply—

(a) to any law which does not contain a recital to the effect that such law is in relation to the Proclamation of Emergency in operation when it is made; or

(b) to any executive action taken otherwise than under a law containing such a recital.]

359. Suspension of the enforcement of the rights conferred by Part III during emergencies:- (1) Where a Proclamation of Emergency is in operation, the President may by order declare that the right to move any court for the enforcement of such of ²[the rights conferred by Part III (except articles 20 and 21)] as may be mentioned in the order and all proceedings pending in any court for the enforcement of the rights so mentioned shall remain suspended for the period during which the Proclamation is in force or for such shorter period as may be specified in the order.

³[(1A) While an order made under clause (1) mentioning any of the rights conferred by Part III (except articles 20 and 21) is in operation, nothing in that Part conferring those rights shall restrict the power of the State as defined in the said Part to make any law or to take any executive action which the State would but for the provisions contained in that Part be competent to make or to take, but any law so made shall, to the extent of the incompetency, cease to have effect as soon as the order aforesaid ceases to operate, except as respects things done or omitted to be done before the law so ceases to have effect:]

⁴[Provided that where a Proclamation of Emergency is in operation only in any part of the territory of India, any such law may be made, or any such executive action may be taken, under this article in relation to or in any State or Union territory in which or in any part of which the Proclamation of Emergency is not in operation, if and in so far as the security of India or any part of the territory thereof is threatened by activities in or in relation to the part of the territory of India in which the Proclamation of Emergency is in operation.]

1. Inserted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.39 (w.e.f.20.6.1979).

2. Substituted by *ibid.*, s.40, for “the rights conferred by Part III” (w.e.f.20.6.1979).

3. Inserted by the Constitution (Thirty-eighth Amendment) Act, 1975, s.7 (retrospectively).

4. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.53 (w.e.f.3.1.1977).

(భాగము XVIII. – అత్యవసర పరిస్థితి నిబంధనలు)

¹[(2) క్లాజ్ (1)లో ఉన్నదేదియు–

(ఎ) ఏదైనా శాసనము చేయబడినప్పుడు అట్టి శాసనము అత్యవసర పరిస్థితి యొక్క ప్రకటనకు సంబంధించి ఉన్నదని దానిలో చెప్పబడి ఉండనట్టి ఏదైనా శాసనమునకు; లేక

(బి) అట్లు చెప్పబడి ఉన్న ఒక శాసనము క్రింద కాకుండా ఇతర విధముగా తీసుకొనబడిన ఏదైనా కార్యనిర్వాహక చర్యకు వర్తించదు.]

359. భాగము 3 ద్వారా ఇవ్వబడిన హక్కుల అమలును అత్యవసర పరిస్థితిని విధించిన సమయములో తాత్కాలికంగా నిలుపుదల చేయుట:– (1) అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటన అమలునందున్నప్పుడు రాష్ట్రపతి, ఉత్తరువు ద్వారా, ²[(20 మరియు 21 ఆర్టికల్లు మినహా) భాగము 3చే ఇవ్వబడిన హక్కుల]లో నుండి, ఆ ఉత్తరువులో పేర్కొనబడిన హక్కులను అమలు పరచుటకుగాను ఏ న్యాయస్థానమునైన అర్థించు హక్కును మరియు అట్లు పేర్కొనబడిన హక్కులను అమలు పరచుటకు గాను ఏ న్యాయస్థానములోనైనా పెండింగులో ఉన్న అన్ని చర్యలను ఆ ప్రకటన అమలులో ఉండు కాలావధి వరకు లేక ఆ ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచనట్టి తక్కువ కాలావధి వరకు, తాత్కాలికముగా నిలిపి ఉంచవచ్చునని ప్రకటించ వచ్చును.

³[(1ఎ) (20 మరియు 21 ఆర్టికల్లు మినహా) భాగము 3 ద్వారా ఇవ్వబడిన హక్కులలో వేటినినైనా పేర్కొనుచు క్లాజ్ (1) క్రింద చేయబడిన ఉత్తరువు అమలులో ఉన్నప్పుడు, ఆ భాగములో అట్టి హక్కులను ఇచ్చుటకు చేసినదేదియు, ఆ భాగములోని నిబంధనలు లేకుండినచో ఎటువంటి శాసనమును చేయుటకు లేక ఎటువంటి కార్యనిర్వాహక చర్య తీసుకొనుటకు ఆ రాష్ట్రమునకు అర్హత కలిగి ఉండెడిదో, అట్టి శాసనమును చేయుటకు లేక అట్టి చర్యను తీసుకొనుటకు అట్టి రాష్ట్రమునకు గల అధికారమును పరిమితము చేయదు; కాని, అట్లు చేయబడిన ఏదైనా శాసనము, అట్టి అనర్హత మేరకు ఆ ఉత్తరువు అమలులో ఉండుట ఆగిపోయిన వెంటనే ప్రభావమును కోల్పోవును మరియు ఆ శాసనము అట్లు ప్రభావమును కోల్పోవుటకు ముందు చేయబడిన లేక చేయుట నుండి లోపించిన విషయముల గురించి మాత్రము అట్లు ప్రభావరహితము కారాదు:]

⁴[అయితే అత్యవసర పరిస్థితిని గురించి ప్రకటన భారత భూభాగములోని ఏదైనా భాగములో మాత్రమే అమలునందున్న యెడల, భారతదేశ భూభాగములోని ఏ భాగములో ఆ అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన అమలునందున్నదో ఆ భాగములో దానికి సంబంధించి జరుగు కార్యకలాపముల వలన భారతదేశము యొక్క లేక దాని భూభాగములోని ఏదైనా భాగము యొక్క భద్రతకు భంగము వాటిల్లినచో, అత్యవసర పరిస్థితి గురించి ప్రకటన అమలులో లేనట్టి ఏదైనా రాష్ట్రము లేక కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము లేక దానిలోని ఏదైనా భాగములో లేదా దానికి సంబంధించినంత మేరకు ఆర్టికల్ క్రింద అట్టి ఏదైనా శాసనమును చేయవచ్చును లేక ఏదైనా అట్టి కార్యనిర్వాహక చర్యలను తీసుకొనవచ్చును.]

1. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 39వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 40వ సెక్షన్ ద్వారా “భాగము 3 ద్వారా ప్రదత్తమైన హక్కులు” అను పదములకు బదులుగా 20.6.1979 నుండి ఉంచబడినవి.

3. రాజ్యాంగ (ముప్పై వినిమిద సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా గతకాలిక ప్రభావంతో చొప్పించబడినది.

4. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 53వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XVIII. - Emergency Provisions)

¹[(1B) Nothing in clause (1A) shall apply—

(a) to any law which does not contain a recital to the effect that such law is in relation to the Proclamation of Emergency in operation when it is made; or

(b) to any executive action taken otherwise than under a law containing such a recital.]

(2) An order made as aforesaid may extend to the whole or any part of the territory of India:

²[Provided that where a Proclamation of Emergency is in operation only in a part of the territory of India, any such order shall not extend to any other part of the territory of India unless the President, being satisfied that the security of India or any part of the territory thereof is threatened by activities in or in relation to the part of the territory of India in which the Proclamation of Emergency is in operation, considers such extension to be necessary.]

(3) Every order made under clause (1) shall, as soon as may be after it is made, be laid before each House of Parliament.

³**359A. [Application of this Part to the State of Punjab.]**:- Omitted by the Constitution (Sixty-third Amendment) Act, 1989, s. 3 (w.e.f. 6-1-1990).

360. Provisions as to financial emergency:- (1) If the President is satisfied that a situation has arisen whereby the financial stability or credit of India or of any part of the territory thereof is threatened, he may by a Proclamation make a declaration to that effect.

⁴[(2) A Proclamation issued under clause (1)—

(a) may be revoked or varied by a subsequent Proclamation;

(b) shall be laid before each House of Parliament;

1. Inserted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.40 (w.e.f.20.6.1979).

2. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.53 (w.e.f.3.1.1977).

3. Inserted by the Constitution (Fifty-ninth Amendment) Act, 1988, s.3 (w.e.f.30.3.1988). It shall cease to operate on the expiry of a period of two years from the commencement of this Act, i.e. 30th day of March, 1988.

4. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.41, for clause (2) (w.e.f.20.6.1979).

(భాగము XVIII. - అత్యవసర పరిస్థితి నిబంధనలు)

¹[(1బీ) క్లాజ్ (ఎ)లో ఉన్నదేదియు-

(ఎ) ఏ శాసనము చేయబడినప్పుడు అట్టి శాసనము అత్యవసర పరిస్థితి యొక్క ప్రకటనకు సంబంధించి ఉన్నదని దానిలో చెప్పబడి ఉండనట్టి ఏదైనా శాసనమునకు; లేక

(బి) అట్లు చెప్పబడి ఉన్న ఒక శాసనము క్రింద కాకుండ ఇతర విధముగా తీసుకొనబడిన ఏదైనా కార్యనిర్వహక చర్యకు వర్తించదు.]

(2) పైన పేర్కొనినట్లుగా చేయబడిన ఉత్తరువు, భారత భూభాగము మొత్తమునకు లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగమునకు విస్తరించవచ్చును:

²[అయితే, అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన భారత భూభాగములోని ఏదైనా భాగములో మాత్రమే అమలునందున్న యెడల, భారత భూభాగపు ఆ భాగములో అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటన అమలులో ఉన్నట్టి లేదా దానికి సంబంధించి జరుగు కార్యకలాపముల వలన భారతదేశము యొక్క లేక దాని భూభాగములోని ఏదైనా భాగము యొక్క భద్రతకు భంగము వాటిల్లనని అభిప్రాయపడినచో, ఏదైనా అట్టి ఉత్తరువును భారత భూభాగములోని ఏదైనా ఇతర భాగమునకు విస్తరింపజేయుట అవసరమని రాష్ట్రపతి భావిస్తేనే తప్ప, ఆ భాగమునకు అట్టి ఉత్తరువును విస్తరించదు.]

(3) క్లాజ్ (1) క్రింద చేయబడిన ప్రతి ఉత్తరువును దానిని చేసిన తరువాత వీలైనంత వెంటనే పార్లమెంటు ప్రతి సభ సమక్షమున ఉంచవలెను.

³359ఏ. [ఈ భాగమును పంజాబ్ రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుట.]:- రాజ్యాంగ (అరవై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1989 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 06.01.1990 నుండి వదిలి వేయబడినది.

360. ఆర్థిక అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన నిబంధనలు:- (1) భారతదేశము లేక దాని భూభాగములోని ఏదైనా భాగము యొక్క ఆర్థిక స్థిరత్వమునకు లేక పరపతికి ముప్పు వాటిల్లనట్టి పరిస్థితి ఏర్పడినదని రాష్ట్రపతి అభిప్రాయపడినచో, ఆయన ఆర్థిక అత్యవసర పరిస్థితిని విధించుచున్నట్లుగా ప్రకటించవచ్చును.

⁴[(2) క్లాజ్ (1) క్రింద జారీ చేయబడిన ప్రకటనను-

(ఎ) దాని తరువాత చేయు ప్రకటన ద్వారా ఉపసంహరణ లేక మార్పు చేయవచ్చును;

(బి) పార్లమెంటు యొక్క ప్రతి సభ సమక్షమున ఉంచవలెను;

1. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 40వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 53వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

3. రాజ్యాంగ (యూఐఐ తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1988 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది. ఈ చట్టపు ప్రారంభపు తేదీ నుండి రెండు సంవత్సరముల కాలావధి ముగిసినందున 30.3.1988 నుండి ఇది అమలులో లేదు.

4. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 41వ సెక్షన్ ద్వారా లోగడనున్న క్లాజ్ (2)కు బదులుగా 20.6.1979 నుండి ఉంచబడినది.

(Part XVIII. - Emergency Provisions)

(c) shall cease to operate at the expiration of two months, unless before the expiration of that period it has been approved by resolutions of both Houses of Parliament:

Provided that if any such Proclamation is issued at a time when the House of the People has been dissolved or the dissolution of the House of the People takes place during the period of two months referred to in sub-clause (c), and if a resolution approving the Proclamation has been passed by the Council of States, but no resolution with respect to such Proclamation has been passed by the House of the People before the expiration of that period, the Proclamation shall cease to operate at the expiration of thirty days from the date on which the House of the People first sits after its reconstitution unless before the expiration of the said period of thirty days a resolution approving the Proclamation has been also passed by the House of the People.]

(3) During the period any such Proclamation as is mentioned in clause (1) is in operation, the executive authority of the Union shall extend to the giving of directions to any State to observe such canons of financial propriety as may be specified in the directions, and to the giving of such other directions as the President may deem necessary and adequate for the purpose.

(4) Notwithstanding anything in this Constitution—

(a) any such direction may include—

(i) a provision requiring the reduction of salaries and allowances of all or any class of persons serving in connection with the affairs of a State;

(ii) a provision requiring all Money Bills or other Bills to which the provisions of article 207 apply to be reserved for the consideration of the President after they are passed by the Legislature of the State;

(b) it shall be competent for the President during the period any Proclamation issued under this article is in operation to issue directions for the reduction of salaries and allowances of all or any class of persons serving in connection with the affairs of the Union including the Judges of the Supreme Court and the High Courts.

¹[(5) * * * *]

1. Clause (5) was inserted by the Constitution (Thirty-eighth Amendment) Act, 1975, s.8 (retrospectively) and omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.41 (w.e.f.20.6.1979).

(భాగము XVIII. - అత్యవసర పరిస్థితి నిబంధనలు)

(సి) రెండు నెలలు ముగియుటకు ముందు పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలచే తీర్మానము ద్వారా అది ఆమోదిస్తేనే తప్ప, ఆ కాలావధి ముగియగానే దాని అమలు ఆగిపోవును:

అయితే అట్టి ఏదైనా ప్రకటన లోక్ సభ రద్దు చేయబడి ఉండిన సమయమున జారీ చేయబడినచో లేక సబ్-క్లాజ్ (సి)లో నిర్దేశించబడిన రెండు నెలల కాలావధిలో లోక్ సభ యొక్క రద్దు జరిగినచో మరియు ఆ ప్రకటనను ఆమోదించు తీర్మానము రాజ్యసభచే ఆమోదించబడి, ఆ కాలావధి ముగియుటకు ముందు అట్టి తీర్మానము ఏదియు లోక్ సభచే ఆమోదించబడనిచో, లోక్ సభ యొక్క పునరుద్ధరణ తరువాత అది మొదటిసారి సమావేశమగు తేదీ నుండి ముప్పై దినములు ముగియుటకు ముందు లోక్ సభ కూడ ఆ ప్రకటనను ఆమోదించు తీర్మానమును ఆమోదించవలెను, లేనిచో ఆ కాలావధి ముగియగానే ఆ ప్రకటన యొక్క అమలు ఆగిపోవును.]

(3) క్లాజ్ (1)లో పేర్కొనబడిన ఏదైనా ప్రకటన అమలునందున్న కాలావధిలో, ఏ రాష్ట్రమునకైనా, నిర్దిష్టపరచబడు యోగ్యమైన ఆర్థిక సూత్రములను పాటించవలెనని ఆదేశములనిచ్చుట మరియు ఆ ప్రయోజనముల కొరకు రాష్ట్రపతి తాను అవసరమని మరియు తగినవని తలచునట్టి ఇతర ఆదేశములనిచ్చుట కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వహణ అధికారములో చేరి ఉండవలెను.

(4) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికినీ-

(ఎ) అట్టి ఏదైనా ఆదేశములో ఈ క్రింది నిబంధనలు చేరి ఉండవచ్చును:-

(i) ఒక రాష్ట్రము యొక్క వ్యవహారములకు సంబంధించి పని చేయుచున్న వ్యక్తులందరి యొక్క లేక వారిలో ఏదైనా వర్గము యొక్క జీతములను మరియు భత్యములను తగ్గించవలెనని ఆదేశించునట్టి నిబంధన;

(ii) అన్ని ద్రవ్య సంబంధమైన బిల్లులు లేక 207వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలు వర్తించేడి ఇతర బిల్లులు, రాష్ట్ర శాసన మండలిచే ఆమోదించబడిన తరువాత రాష్ట్రపతి యొక్క పరిశీలన కొరకు ప్రత్యేకించవలెనని ఆదేశించు నిబంధన.

(బి) ఈ ఆర్టికల్ క్రింద జారీ చేయబడిన ఏదైనా ప్రకటన అమలునందున్న కాలావధిలో, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము మరియు ఉన్నత న్యాయస్థానముల న్యాయమూర్తులతో సహా కేంద్ర వ్యవహారములకు సంబంధించి పని చేయుచున్న వ్యక్తులందరి యొక్క లేక వారిలో ఏదైనా వర్గము యొక్క జీతములను మరియు భత్యములను తగ్గించుటకుగాను ఆదేశములను జారీ చేయుటకు రాష్ట్రపతి సమర్థత కలిగి ఉండవలెను.

¹[(5) * * * *]

1. రాజ్యాంగ (ముప్పై ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 8వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (5) గతకాలిక ప్రభావంతో చొప్పించబడినది మరియు రాజ్యాంగ (నలభై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 41వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి వదలివేయబడినది.

PART - XIX
MISCELLANEOUS

361. Protection of President and Governors and Rajpramukhs:- (1) The President, or the Governor or Rajpramukh of a State, shall not be answerable to any court for the exercise and performance of the powers and duties of his office or for any act done or purporting to be done by him in the exercise and performance of those powers and duties:

Provided that the conduct of the President may be brought under review by any court, tribunal or body appointed or designated by either House of Parliament for the investigation of a charge under article 61:

Provided further that nothing in this clause shall be construed as restricting the right of any person to bring appropriate proceedings against the Government of India or the Government of a State.

(2) No criminal proceedings whatsoever shall be instituted or continued against the President, or the Governor ¹[***] of a State, in any court during his term of office.

(3) No process for the arrest or imprisonment of the President, or the Governor ¹[***] of a State, shall issue from any court during his term of office.

(4) No civil proceedings in which relief is claimed against the President, or the Governor ¹[***] of a State, shall be instituted during his term of office in any court in respect of any act done or purporting to be done by him in his personal capacity, whether before or after he entered upon his office as President, or as Governor ¹[***] of such State, until the expiration of two months next after notice in writing has been delivered to the President or the Governor ¹[***], as the case may be, or left at his office stating the nature of the proceedings, the cause of action therefor, the name, description and place of residence of the party by whom such proceedings are to be instituted and the relief which he claims.

1. The words "or Rajpramukh" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

భాగము - XIX
వివిధ విషయములు

361. రాష్ట్రపతికి మరియు గవర్నర్లకు మరియు రాజప్రముఖునకు రక్షణ:- (1) రాష్ట్రపతి లేక ఒక రాష్ట్ర గవర్నరు లేక రాజప్రముఖుడు తన పదవీ అధికారములను వినియోగించుటను గురించి మరియు పదవీ విధులను నిర్వర్తించుట గురించి లేక ఆ అధికారములను వినియోగించుటలోను, విధులను నిర్వర్తించుటలోను ఆయనచే చేయబడినట్టి లేదా ఆయనచే చేయబడినట్లుగా భావించునట్టి ఏదైనా కార్యమును గురించి ఏ న్యాయస్థానమునకు జవాబుదారు కారాదు:

అయితే 61వ ఆర్టికల్ క్రింద ఒక ఆరోపణను దర్యాప్తు చేయుటకై పార్లమెంటు యొక్క ఏదైనా సభచే నియమించబడిన లేక పేర్కొనబడిన ఏదైనా న్యాయస్థానము, ట్రిబ్యునలు లేక సంస్థ రాష్ట్రపతి యొక్క నడవడిని పునఃసమీక్షించవచ్చును:

అంతేగాక, భారత ప్రభుత్వముపై లేదా ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వముపై సముచితమైన చర్యలను తీసుకొనుటకు ఏ వ్యక్తికైనా గల హక్కును ఈ క్లాజ్లో ఉన్నదేదియు పరిమితపరచునట్లు అన్వయించరాదు.

(2) రాష్ట్రపతిపై లేదా రాష్ట్ర గవర్నరుపై ¹[* * *], ఆయన పదవీ కాలమునందు ఏ న్యాయస్థానములో ఎట్టి క్రిమినల్ చర్యను ప్రారంభించరాదు లేక కొనసాగించరాదు.

(3) రాష్ట్రపతి లేక రాష్ట్ర గవర్నరు ¹[* * *] ను ఆయన పదవీ కాలమునందు అరెస్టు చేయుటకు లేదా కారాగార వాసమునందు ఉంచుటకు ఏ న్యాయస్థానము నుండి ఎట్టి ప్రక్రియను చేపట్టరాదు.

(4) రాష్ట్రపతిగా లేక ఒక రాష్ట్ర గవర్నరుగా ¹[* * *] పదవిలో ప్రవేశించుటకు ముందు లేదా ప్రవేశించిన తరువాత ఆయన వ్యక్తిగతముగ చేసిన లేక చేసినట్లుగా భావించు ఏదైనా కార్యమునకు సంబంధించి ఆ పదవిలో ఉన్నంత కాలము ముందస్తు నోటీసును ఇవ్వకుండా పరిహారమును క్లెయిము చేయు సివిల్ దావాలను దాఖలు చేయరాదు. ఆ విధముగా దాఖలు చేయుటకు రెండు నెలలకు ముందుగా రాష్ట్రపతికి లేక రాష్ట్ర గవర్నరుకు ¹[* * *] నోటీసును ఇవ్వవలెను మరియు దావా లేదా సివిల్ చర్య తీసుకొనవలసిన వ్యక్తి పేరు, చిరునామా, వ్యాజ్య కారణము, వ్యాజ్య స్వభావము, వివరములు మరియు రాష్ట్రపతి లేక రాష్ట్ర గవర్నరు నుండి ఆ వ్యక్తి కోరు పరిహారమునకు సంబంధించిన విషయములన్నింటిని ఆ నోటీసులో వివరముగా పేర్కొనవలెను.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “లేక రాజప్రముఖు” అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదలివేయబడినవి.

*(Part XIX. - Miscellaneous)***¹[361A. Protection of publication of proceedings of Parliament and State Legislatures:-**

(1) No person shall be liable to any proceedings, civil or criminal, in any court in respect of the publication in a newspaper of a substantially true report of any proceedings of either House of Parliament or the Legislative Assembly, or, as the case may be, either House of the Legislature, of a State, unless the publication is proved to have been made with malice:

Provided that nothing in this clause shall apply to the publication of any report of the proceedings of a secret sitting of either House of Parliament or the Legislative Assembly, or, as the case may be, either House of the Legislature, of a State.

(2) Clause (1) shall apply in relation to reports or matters broadcast by means of wireless telegraphy as part of any programme or service provided by means of a broadcasting station as it applies in relation to reports or matters published in a newspaper.

Explanation:- In this article, “newspaper” includes a news agency report containing material for publication in a newspaper.]

²[361B. Disqualification for appointment on remunerative political post:- A member of a House belonging to any political party who is disqualified for being a member of the House under paragraph 2 of the Tenth Schedule shall also be disqualified to hold any remunerative political post for duration of the period commencing from the date of his disqualification till the date on which the term of his office as such member would expire or till the date on which he contests an election to a House and is declared elected, whichever is earlier.

Explanation:- For the purposes of this article,—

(a) the expression “House” has the meaning assigned to it in clause (a) of paragraph 1 of the Tenth Schedule;

1. Inserted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.42 (w.e.f.20.6.1979).

2. Inserted by the Constitution (Ninety-first Amendment) Act, 2003, s.4 (w.e.f.1.1.2004).

(భాగము XIX. – వివిధ విషయములు)

¹[361ఏ. పార్లమెంటు మరియు రాష్ట్ర శాసన మండలాల యొక్క కార్య కలాపముల ప్రచురణకు రక్షణ:- (1) పార్లమెంటులోని ఏదైనా సభ యొక్క లేక శాసనసభ యొక్క లేక సందర్భానుసారముగ రాష్ట్ర శాసనమండలిలోని ఏదైనా సభ యొక్క ఏదైనా కార్యకలాపములను గురించి ప్రధాన వాస్తవ నివేదికను వార్తాపత్రికలో ప్రచురించుటకు సంబంధించి, ఆ ప్రచురణ ద్వేషముతో చేయబడినదని రుజువు చేయబడితేనే తప్ప, ఏ వ్యక్తిగాని, ఏ న్యాయస్థానములోనైనను ఎటువంటి సివిల్ లేక క్రిమినల్ చర్యలకు పాత్రుడుకాడు:

అయితే ఈ క్లాజ్ లో ఉన్నదేదియు, పార్లమెంటులోని ఏదైనా సభ యొక్క లేక శాసనసభ యొక్క లేక సందర్భానుసారముగ రాష్ట్ర శాసనమండలిలోని ఏదైనా సభ యొక్క రహస్య సమావేశపు కార్యకలాపములను గురించిన ఏదైనా నివేదిక యొక్క ప్రచురణకు వర్తించదు.

(2) క్లాజ్ (1) వార్తాపత్రికలలో ప్రచురించబడిన నివేదికలు లేక విషయములకు సంబంధించి ఎట్లు వర్తించునో అట్లే, ఒక ప్రసార కేంద్రము ద్వారా ఏర్పాటు చేయబడిన ఏదైనా కార్యక్రమము లేక సర్వీసులో భాగముగా వైర్లెస్ టెలిగ్రాఫీ ద్వారా ప్రసారము చేయబడు నివేదికలకు లేక విషయములకు సంబంధించి వర్తించును.

విశదీకరణ:- ఈ ఆర్టికల్ లో “వార్తాపత్రిక” అను పదములో ఒక వార్తాపత్రికలో ప్రచురణ కొరకు సమాచారమును కలిగి ఉన్న ఒక వార్తా సంస్థ నివేదిక చేరి ఉండును.]

²[361బీ. ప్రతిఫలమునిచ్చు రాజకీయ పదవిలో నియమించబడుటకు అనర్హత:- ఒక సభలో ఏదైనా రాజకీయ పార్టీకి చెంది ఉండి, పదవ షెడ్యూల్ యొక్క 2వ పేరా క్రింద ఆ సభ యొక్క సభ్యుడిగా ఉండుటకు అనర్హుడైన సభ్యుడు, అతని అనర్హత ప్రారంభపు తేదీ నుండి అట్టి సభ్యునిగా అతని పదవీ కాలము ముగియునంతవరకు లేదా అతను ఒక సభకు పోటీ చేసి ఎన్నికైనట్లుగా ప్రకటించబడు తేదీ వరకు, ఈ రెండింటిలో ఏది ముందుగా వచ్చునో అంతవరకు, ఏదైనా ప్రతిఫలమునిచ్చు రాజకీయ పదవిని కలిగి ఉండుటకు కూడా అనర్హుడగును.

విశదీకరణ:- ఈ ఆర్టికల్ యొక్క ప్రయోజనముల నిమిత్తము-

(ఎ) “సభ” అను పదబంధము పదవ షెడ్యూల్ యొక్క 1వ పేరాలోని క్లాజ్ (ఎ)లో దానికి ఇవ్వబడిన అర్థమునే కలిగి ఉండును;

1. రాజ్యాంగ (సలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 42వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1979 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (తొంభై ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 01.01.2004 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XIX. - Miscellaneous)

(b) the expression “remunerative political post” means any office—

(i) under the Government of India or the Government of a State where the salary or remuneration for such office is paid out of the public revenue of the Government of India or the Government of the State, as the case may be; or

(ii) under a body, whether incorporated or not, which is wholly or partially owned by the Government of India or the Government of State, and the salary or remuneration for such office is paid by such body,

except where such salary or remuneration paid is compensatory in nature.]

362. [Rights and privileges of Rulers of Indian States.]:- Omitted by the Constitution (Twenty-sixth Amendment) Act, 1971, s. 2 (w.e.f. 28-12-1971).

363. Bar to interference by courts in disputes arising out of certain treaties, agreements, etc.:- (1) Notwithstanding anything in this Constitution but subject to the provisions of article 143, neither the Supreme Court nor any other court shall have jurisdiction in any dispute arising out of any provision of a treaty, agreement, covenant, engagement, sanad or other similar instrument which was entered into or executed before the commencement of this Constitution by any Ruler of an Indian State and to which the Government of the Dominion of India or any of its predecessor Governments was a party and which has or has been continued in operation after such commencement, or in any dispute in respect of any right accruing under or any liability or obligation arising out of any of the provisions of this Constitution relating to any such treaty, agreement, covenant, engagement, sanad or other similar instrument.

(2) In this article—

(a) “Indian State” means any territory recognised before the commencement of this Constitution by

His Majesty or the Government of the Dominion of India as being such a State; and

(b) “Ruler” includes the Prince, Chief or other person recognised before such commencement by His Majesty or the Government of the Dominion of India as the Ruler of any Indian State.

(భాగము XIX. - వివిధ విషయములు)

(బి) “ప్రతిఫలము నిచ్చు రాజకీయ పదవి” అనగా చెల్లించిన జీతము లేక ప్రతిఫలము స్వభావ రీత్యా పరిహారమైతేనే తప్ప,-

(i) భారత ప్రభుత్వము లేక రాష్ట్ర ప్రభుత్వము యొక్క ప్రభుత్వ రెవెన్యూ నుండి అట్టి పదవికి జీతము లేక ప్రతిఫలము చెల్లించు భారత ప్రభుత్వము లేక సందర్భానుసారముగా రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద ఉన్న; లేక

(ii) భారత ప్రభుత్వము లేక రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే పూర్తిగా లేక పాక్షికంగా యాజమాన్యం కలిగి ఉండి వాటిచే చట్టబద్ధముగా నమోదు చేయబడి లేక చేయకున్నా ఒక సంస్థ క్రింద ఉన్న ఏదైనా పదవి అని అర్థము మరియు అట్టి పదవికి జీతము లేక ప్రతిఫలము అట్టి సంస్థచే చెల్లించబడును.

362. [భారత సంస్థానముల పాలకుల యొక్క హక్కులు మరియు విశేషాధికారములు]:- రాజ్యాంగ (ఇరువది ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా వదిలి వేయబడినది.

363. కొన్ని సంధులు మరియు ఒప్పందములు మొదలైన వాటి నుండి ఉత్పన్నమగు వివాదములలో న్యాయస్థానముల జోక్యమును నిరోధించుట:- (1) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమీ ఉన్నప్పటికీ, 143వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు, భారత సంస్థానము యొక్క ఎవరైనా పాలకుడు మరియు అధినివేశ భారత ప్రభుత్వము లేదా దానికి ముందున్న ఏదైనా ప్రభుత్వమునకు మధ్య చేసుకొనిన మరియు అట్టి ప్రారంభము తరువాత అమలులో కొనసాగిన లేక కొనసాగించబడిన ఏదైనా సంధి, ఒప్పందము, ఒడంబడిక, ఖరారు, సనదు లేక అదే విధమైన ఇతర అధికార పత్రము యొక్క ఏదైనా నిబంధన నుండి ఉత్పన్నమైన ఏదైనా వివాదములో లేదా అట్టి ఏదైనా సంధి, ఒప్పందము, ఒడంబడిక, ఖరారు, సనదు లేక అదే విధమైన ఇతర పత్రమునకు సంబంధించి ఈ రాజ్యాంగంలోని నిబంధనలలో దేని క్రిందైనా ఇచ్చిన ఏదైనా హక్కును లేక ఉత్పన్నమగు ఏదైనా బాధ్యత లేదా బద్ధులై ఉండుట గురించిన ఏదైనా వివాదములో, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము లేదా ఏదైనా ఇతర న్యాయస్థానము అధికార పరిధిని కలిగి ఉండరాదు.

(2) ఈ ఆర్టికల్ లో-

(ఎ) “భారత సంస్థానము” అనగా ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు హిజ్ మేజిస్టీ లేదా అధినివేశ భారతదేశ ప్రభుత్వముచే ఒక రాష్ట్రముగా గుర్తించబడిన ఏదైనా భూభాగము అని అర్థము; మరియు

(బి) “పాలకుడు” అను పదములో అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు హిజ్ మేజిస్టీ లేదా అధినివేశ భారత ప్రభుత్వముచే భారత సంస్థానము యొక్క అధీశుడుగా గుర్తించబడిన రాకుమారుడు, ముఖ్యుడు లేక ఇతర వ్యక్తి చేరి ఉండును.

(Part XIX. - Miscellaneous)

¹[**363A. Recognition granted to Rulers of Indian States to cease and privy purses to be abolished:-** Notwithstanding anything in this Constitution or in any law for the time being in force—

(a) the Prince, Chief or other person who, at any time before the commencement of the Constitution (Twenty-sixth Amendment) Act, 1971, was recognised by the President as the Ruler of an Indian State or any person who, at any time before such commencement, was recognised by the President as the successor of such ruler shall, on and from such commencement, cease to be recognised as such Ruler or the successor of such Ruler;

(b) on and from the commencement of the Constitution (Twenty-sixth Amendment) Act, 1971, privy purse is abolished and all rights, liabilities and obligations in respect of privy purse are extinguished and accordingly the Ruler or, as the case may be, the successor of such Ruler, referred to in clause (a) or any other person shall not be paid any sum as privy purse.]

364. Special provisions as to major ports and aerodromes:- (1) Notwithstanding anything in this Constitution, the President may by public notification direct that as from such date as may be specified in the notification—

(a) any law made by Parliament or by the Legislature of a State shall not apply to any major port or aerodrome or shall apply thereto subject to such exceptions or modifications as may be specified in the notification, or

(b) any existing law shall cease to have effect in any major port or aerodrome except as respects things done or omitted to be done before the said date, or shall in its application to such port or aerodrome have effect subject to such exceptions or modifications as may be specified in the notification.

1. Inserted by the Constitution (Twenty-sixth Amendment) Act, 1971, s.3 (w.e.f.28.12.1971).

(భాగము XIX. - వివిధ విషయములు)

¹[363ఏ. భారత సంస్థానముల పాలకులకు ఈయబడిన గుర్తింపు నిలిపివేయుట మరియు రాజభరణముల రద్దు:- ఈ రాజ్యాంగంలో లేదా తత్సమయమున అమలులో ఉండు ఏదైనా శాసనములో, ఏమున్నప్పటికీ-

(ఎ) రాజ్యాంగ (ఇరవై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క ప్రారంభమునకు ముందు ఎప్పుడైనను, రాష్ట్రపతిచే భారత సంస్థానము యొక్క పాలకుడుగా గుర్తించబడిన రాకుమారుడు, ముఖ్యుడు లేక ఇతర వ్యక్తి, లేక అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు ఎప్పుడైనను రాష్ట్రపతిచే అట్టి పాలకుని ఉత్తరాధికారిగా గుర్తించబడిన ఎవరైనా వ్యక్తి, అట్టి ప్రారంభమున మరియు అప్పటి నుండి అట్టి పాలకునిగా, లేక అట్టి పాలకుని ఉత్తరాధికారిగా గుర్తించుటను విరమించవలెను.

(బి) రాజ్యాంగ (ఇరవై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క ప్రారంభమున మరియు అప్పటి నుండి రాజభరణము రద్దు చేయబడినది మరియు రాజభరణమునకు సంబంధించిన హక్కులు, బాధ్యతలు మరియు ఉత్తరాధికారములన్నీ రద్దైనవి మరియు క్లాజ్ (ఎ)లో నిర్దేశించబడిన పాలకునకు లేక సందర్భానుసారముగా అట్టి పాలకుని ఉత్తరాధికారికి లేక ఎవరైనా ఇతర వ్యక్తికి రాజభరణముగా ఎట్టి మొత్తమును చెల్లించరాదు.]

364. పెద్ద ఓడరేవులు మరియు విమానాశ్రయముల విషయములో ప్రత్యేక నిబంధనలు:- (1) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, రాష్ట్రపతి ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా, ఆ అధికారిక ప్రకటనలో నిర్దిష్టపరచబడు తేదీ నుండి-

(ఎ) పార్లమెంటుచే లేదా ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలిచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము, ఏదైనా పెద్ద ఓడరేవునకు లేక విమానాశ్రయమునకు వర్తించదని లేదా అది ఆ అధికారిక ప్రకటనలో నిర్దిష్టపరచబడు మినహాయింపులకు లేక మార్పులకు లోబడి, అట్టి ఓడరేవునకు లేక విమానాశ్రయమునకు వర్తించునని ఆదేశించవచ్చును; లేక

(బి) ఆ తేదీకి ముందు చేయబడిన లేక చేయబడని విషయములను గురించి తప్ప, అట్టి పెద్ద ఓడరేవు లేదా విమానాశ్రయమునకు సంబంధించి అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనము ప్రభావరహితము కావలెనని లేక దానిని అట్టి ఓడరేవునకు లేక విమానాశ్రయమునకు వర్తింప చేయుటలో ఆ అధికారిక ప్రకటనలో నిర్దిష్టపరచబడిన మినహాయింపులకు లేక మార్పులకు లోబడి ప్రభావమును కలిగి ఉండవలెనని ఆదేశించవచ్చును.

1. రాజ్యాంగ (ఇరవై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 28.12.1971 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XIX. - Miscellaneous)

(2) In this article—

(a) “major port” means a port declared to be a major port by or under any law made by Parliament or any existing law and includes all areas for the time being included within the limits of such port;

(b) “aerodrome” means aerodrome as defined for the purposes of the enactments relating to airways, aircraft and air navigation.

365. Effect of failure to comply with, or to give effect to, directions given by the Union:-

Where any State has failed to comply with, or to give effect to, any directions given in the exercise of the executive power of the Union under any of the provisions of this Constitution, it shall be lawful for the President to hold that a situation has arisen in which the Government of the State cannot be carried on in accordance with the provisions of this Constitution.

366. Definitions:- In this Constitution, unless the context otherwise requires, the following expressions have the meanings hereby respectively assigned to them, that is to say—

(1) “agricultural income” means agricultural income as defined for the purposes of the enactments relating to Indian income-tax;

(2) “an Anglo-Indian” means a person whose father or any of whose other male progenitors in the male line is or was of European descent but who is domiciled within the territory of India and is or was born within such territory of parents habitually resident therein and not established there for temporary purposes only;

(3) “article” means an article of this Constitution;

(4) “borrow” includes the raising of money by the grant of annuities, and “loan” shall be construed accordingly;

¹[(4A) * * * *]

1. Clause (4A) was inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.54 (w.e.f.1.2.1977) and omitted by the Constitution (Forty-third Amendment) Act, 1977, s.11 (w.e.f.13.4.1978).

(భాగము XIX. - వివిధ విషయములు)

(2) ఈ ఆర్టికల్‌లో -

(ఎ) “పెద్ద ఓడరేవు” అనగా పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద లేక అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనము ద్వారా లేక శాసనము క్రింద పెద్ద ఓడరేవుగా ప్రకటించబడిన ఓడరేవు అని అర్థము, మరియు ఆ సమయమున అట్టి ఓడరేవు హద్దులలో చేర్చబడి ఉన్న ప్రాంతములన్నియు దానిలో చేరి ఉండును.

(బి) “విమానాశ్రయము” అనగా వాయు మార్గములకు, వాయు యానములకు మరియు విమానయానమునకు సంబంధించిన శాసనముల నిమిత్తము నిర్వచించబడిన విమానాశ్రయము అని అర్థము.

365. కేంద్రముచే ఇవ్వబడిన ఆదేశములను పాటించని యెడల లేక అమలుపరచని యెడల కలుగు పరిణామము:-

ఈ రాజ్యాంగంలోని నిబంధనలలో దేనిక్రిందైనా కేంద్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికార వినియోగించుచూ ఇవ్వబడిన ఏదైనా ఆదేశములను ఏదైనా రాష్ట్రము పాటించని యెడల లేక అమలుపరచని యెడల, ఈ రాజ్యాంగం యొక్క నిబంధనలనుసరించి ఆ రాష్ట్రములో పరిపాలన జరుపబడుటకు వీలుకాని పరిస్థితి ఏర్పడినదని రాష్ట్రపతి నిర్ధారణ చేయుట శాసన సమ్మతమై ఉండును.

366. నిర్వచనములు:- ఈ రాజ్యాంగంనందు, సందర్భము ఇతర విధముగా కోరితేనే తప్ప, ఈ క్రింది పదబంధములు వాటికి వరుసగా ఇందుమూలముగ నిర్దిష్టపరచిన అర్థములను కలిగి ఉండును:-

(1) “వ్యవసాయ ఆదాయము” అనగా భారతీయ ఆదాయ పన్నుకు సంబంధించిన శాసనముల నిమిత్తము నిర్వచించబడిన వ్యవసాయ ఆదాయము అని అర్థము.

(2) “ఆంగ్లో-ఇండియను” అనగా ఒక వ్యక్తి యొక్క తండ్రి లేక అతని పితృవరంపరలోని పురుషులలో ఎవరైనా, యూరోపియన్ వంశీయుడై ఉన్నప్పటికీ లేక ఉండినప్పటికీ, భారత భూభాగములో స్థిరనివాసము కలిగి ఉన్నవాడై, అట్టి భూభాగములో తాత్కాలిక ప్రయోజనము కొరకు మాత్రమే నివసించకుండా, అట్టి భూభాగములో నిత్యమూ నివసించుచున్న తల్లిదండ్రులకు పుట్టి ఉండిన లేక పుట్టిన వ్యక్తి అని అర్థము;

(3) “ఆర్టికల్” అనగా ఈ రాజ్యాంగం యొక్క ఆర్టికల్ అని అర్థము;

(4) “అప్పుచేయుట” అను పదములో వార్షిక గ్రాంటుల ద్వారా డబ్బును సేకరించుట చేరి ఉండును మరియు “అప్పు” అను పదము తదనుసారముగ అన్వయించుకొనవలెను;

¹[(4ఏ) * * * *]

1. రాజ్యాంగ (నలుభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 54వ సెక్షన్ ద్వారా 1.2.1977 నుండి చొప్పించబడినది మరియు రాజ్యాంగ (నలుభై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1977 యొక్క 11వ సెక్షన్ ద్వారా 13.4.1978 నుండి వదిలివేయబడినది.

(Part XIX. - Miscellaneous)

- (5) “clause” means a clause of the article in which the expression occurs;
- (6) “corporation tax” means any tax on income, so far as that tax is payable by companies and is a tax in the case of which the following conditions are fulfilled:—
- (a) that it is not chargeable in respect of agricultural income;
 - (b) that no deduction in respect of the tax paid by companies is, by any enactments which may apply to the tax, authorised to be made from dividends payable by the companies to individuals;
 - (c) that no provision exists for taking the tax so paid into account in computing for the purposes of Indian income-tax the total income of individuals receiving such dividends, or in computing the Indian income-tax payable by, or refundable to, such individuals;
- (7) “corresponding province”, “corresponding Indian State” or “corresponding State” means in cases of doubt such Province, Indian State or State as may be determined by the President to be the corresponding Province, the corresponding Indian State or the corresponding State, as the case may be, for the particular purpose in question;
- (8) “debt” includes any liability in respect of any obligation to repay capital sums by way of annuities and any liability under any guarantee, and “debt charges” shall be construed accordingly;
- (9) “estate duty” means a duty to be assessed on or by reference to the principal value, ascertained in accordance with such rules as may be prescribed by or under laws made by Parliament or the Legislature of a State relating to the duty, of all property passing upon death or deemed, under the provisions of the said laws, so to pass;
- (10) “existing law” means any law, Ordinance, order, bye-law, rule or regulation passed or made before the commencement of this Constitution by any Legislature, authority or person having power to make such a law, Ordinance, order, bye-law, rule or regulation;
- (11) “Federal Court” means the Federal Court constituted under the Government of India Act, 1935;
- (12) “goods” includes all materials, commodities, and articles;

(భాగము XIX. - వివిధ విషయములు)

(5) “క్లాజ్” అనగా ఆ పదము ఏ ఆర్టికల్‌లో వచ్చునో ఆ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ అని అర్థము;

(6) “కాంపెనీస్ పన్ను” అనగా కంపెనీలచే చెల్లించబడవలసినంత మేరకు ఆదాయముపై పన్ను అయి ఉండి ఈ క్రింది పరతులను నెరవేర్చిన పన్ను అని అర్థము:-

(ఎ) అది వ్యవసాయ ఆదాయమునకు సంబంధించినదైతే విధించకుండుట;

(బి) కంపెనీలచే చెల్లించబడిన పన్నుకు వర్తించు ఏవైనా శాసనములచే, ఆ కంపెనీల ద్వారా వ్యక్తులకు చెల్లించవలసిన లాభాంశములలో (డివిడెండ్) నుండి ఆ పన్నుకు సంబంధించిన తగ్గింపును చేయుటకు అధికారము ఇవ్వబడరాదు;

(సి) భారతీయ ఆదాయపు పన్ను కొరకు అట్టి లాభాంశములను పొందు వ్యక్తుల మొత్తము ఆదాయమును లెక్కకట్టుటలో లేదా అట్టి వ్యక్తులచే చెల్లించదగిన లేక వారికి వాపసు చేయదగిన భారతీయ ఆదాయపు పన్నును లెక్కకట్టుటలో అట్లు చెల్లించబడిన పన్నును లెక్కలోనికి తీసుకొనుటకైన ఎటువంటి నిబంధన ఉండరాదు;

(7) “ఆ రాష్ట్రము స్థానములో ఉండిన ప్రావిన్సు”, “ఆ రాష్ట్ర స్థానములో ఉండిన భారత సంస్థానము” లేక “ఆ ప్రావిన్సు స్థానములోనున్న రాష్ట్రము” అనగా, సందేహము కలిగెడి సందర్భములలో, సందేహ నివృత్తికైన ప్రత్యేక ప్రయోజనము కొరకు, ఆ రాష్ట్ర స్థానములో ఉండిన ప్రావిన్సు అని, ఆ రాష్ట్ర స్థానములో ఉండిన భారత సంస్థానము అని లేక సందర్భానుసారముగా ఆ ప్రావిన్సు స్థానములోనున్న రాష్ట్రమని రాష్ట్రపతి నిర్ధారణ చేయు ప్రావిన్సు, భారత సంస్థానము లేక రాష్ట్రము అని అర్థము;

(8) “ఋణము” అను పదములో, వార్షికముల రూపమున మూలధన మొత్తమును తిరిగి చెల్లించుటకు సంబంధించి బద్ధులై ఉండుట మరియు ఏదైనా హామీ క్రింది బాధ్యత చేరి ఉండును, మరియు “ఋణభారములు” అను పదబంధమును తదనుసారముగా అన్వయించుకొనవలెను;

(9) “ఎస్టేట్ సుంకము” అనగా పార్లమెంటుచే లేక, ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలిచే సుంకమునకు సంబంధించి చేయబడిన శాసనముల ద్వారా లేదా వాటి క్రింద, నిర్ణయించినట్టి నియమాలను అనుసరించి నిశ్చయింపబడి, సదరు శాసనముల నిబంధనల క్రింద మరణానంతరము సంక్రమించు లేక అట్లు సంక్రమించునట్లు భావించు ఆస్తి మొత్తము యొక్క అసలు విలువ పై లేదా దానికి సంబంధించి నిర్ధారణ చేయు సుంకము అని అర్థము;

(10) “అమలులోనున్న శాసనము” అనగా ఒక శాసనము, అధ్యాదేశము, ఉత్తరువు, ఉపవిధి, నియమము లేక వినియమము చేయుటకు అధికారము కలిగి ఉన్న ఏదైనా శాసనమండలిచే లేక ఎవరైనా అధికారిచే లేక వ్యక్తిచే ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు ఆమోదించబడిన లేక చేయబడిన ఏదైనా శాసనము, అధ్యాదేశము, ఉత్తరువు, ఉపవిధి, నియమము లేక వినియమము అని అర్థము;

(11) “ఫెడరల్ న్యాయస్థానము” అనగా, భారత ప్రభుత్వ చట్టము, 1935 క్రింద ఏర్పాటైన ఫెడరల్ న్యాయస్థానము అని అర్థము;

(12) “వస్తువులు” అను పదములో సకల సామాగ్రిలు, ఉత్పత్తులు మరియు సరుకులు చేరి ఉండును;

(Part XIX. - Miscellaneous)

¹[(12A) “goods and services tax” means any tax on supply of goods, or services or both except taxes on the supply of the alcoholic liquor for human consumption;]

(13) “guarantee” includes any obligation undertaken before the commencement of this Constitution to make payments in the event of the profits of an undertaking falling short of a specified amount;

(14) “High Court” means any Court which is deemed for the purposes of this Constitution to be a High Court for any State and includes—

(a) any Court in the territory of India constituted or reconstituted under this Constitution as a High Court, and

(b) any other Court in the territory of India which may be declared by Parliament by law to be a High Court for all or any of the purposes of this Constitution;

(15) “Indian State” means any territory which the Government of the Dominion of India recognised as such a State;

(16) “Part” means a Part of this Constitution;

(17) “pension” means a pension, whether contributory or not, of any kind whatsoever payable to or in respect of any person, and includes retired pay so payable; a gratuity so payable and any sum or sums so payable by way of the return, with or without interest thereon or any other addition thereto, of subscriptions to a provident fund;

(18) “Proclamation of Emergency” means a Proclamation issued under clause (1) of article 352;

(19) “public notification” means a notification in the Gazette of India, or, as the case may be, the Official Gazette of a State;

1. Inserted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.14(i) (w.e.f.16.9.2016).

(భాగము XIX. - వివిధ విషయములు)

¹[(12ఏ) “వస్తువుల మరియు సేవల పన్ను” అనగా మానవ వినియోగమునకైన ఆల్కహోల్ మద్యము సరఫరాపై పన్నులు మినహా, వస్తువుల లేదా సేవల లేదా రెండింటిపైన ఏదైనా పన్ను అని అర్థము;]

(13) “హోమీ” అను పదములో ఒక ఆర్థిక కార్యకలాపము యొక్క లాభములు ఒక నిర్దిష్టమైన మొత్తముకన్న తక్కువైనపుడు, చెల్లింపులు చేయుటకు ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు అంగీకరింపబడిన ఏదైనా బాధ్యత చేరి ఉండును;

(14) “ఉన్నత న్యాయస్థానము” అనగా ఈ రాజ్యాంగ ప్రయోజనముల కొరకు ఏదైనా రాష్ట్రమునకు ఉన్నత న్యాయస్థానముగా భావించబడు న్యాయస్థానము అని అర్థము మరియు ఆ పదములో ఈ క్రింది న్యాయస్థానములు చేరి ఉండును;

(ఎ) ఈ రాజ్యాంగం క్రింద భారత భూభాగములో ఉన్నత న్యాయస్థానముగా ఏర్పాటు చేయబడిన లేక పునరుద్ధరించిన ఏదైనా న్యాయస్థానము; మరియు

(బి) ఈ రాజ్యాంగం యొక్క ప్రయోజనములన్నిటి కొరకు లేక వాటిలో వేటి కొరకైనా, పార్లమెంటుచే శాసనము ద్వారా ఉన్నత న్యాయస్థానమని ప్రకటించబడు, భారతదేశ భూభాగములోని ఏదైనా ఇతర న్యాయస్థానము;

(15) “భారత సంస్థానము” అనగా అధినివేశ భారతదేశ ప్రభుత్వము భారత సంస్థానముగా గుర్తించిన ఏదైనా భూభాగము అని అర్థము;

(16) “భాగము” అనగా ఈ రాజ్యాంగం యొక్క ఒక భాగము అని అర్థము;

(17) “పింఛను” అనగా అది ఏ రకపుదైనను, (కంట్రీబ్యూటరీ) వాటాగా వచ్చేదైనా, కానిదైనా, ఎవరైనా వ్యక్తికి లేక ఎవరైనా వ్యక్తికి సంబంధించి చెల్లించబడదగు పింఛను అని అర్థము మరియు ఆ పదములో, పదవీ విరమణానంతరము చెల్లించదగు వేతనము, చెల్లించదగు గ్రాంట్యుటీ మరియు భవిష్య నిధికి చెల్లించిన చందాకు వడ్డీతో లేక వడ్డీ లేకుండ చెల్లించు దానికి అదనముగా రిటర్నుల రూపములో తిరిగి రాబడుల ద్వారా చెల్లించదగు ఏదైనా మొత్తము లేక ఏవైనా మొత్తములు చేరి ఉండును.

(18) “అత్యవసర పరిస్థితి ప్రకటన” అనగా 352వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1) క్రింద జారీ చేయబడిన ప్రకటన అని అర్థము;

(19) “ప్రభుత్వ ప్రకటన” అనగా భారతదేశ రాజపత్రములోని లేక సందర్భానుసారముగ ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క అధికారిక రాజపత్రములోని అధికారిక ప్రకటన అని అర్థము;

1. రాజ్యాంగం (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 14(i) వ సెక్షన్ ద్వారా 16.9.2016 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XIX. - Miscellaneous)

(20) “railway” does not include—

(a) a tramway wholly within a municipal area, or

(b) any other line of communication wholly situate in one State and declared by Parliament by law not to be a railway;

¹[(21) * * * *]

²[(22) “Ruler” means the Prince, Chief or other person who, at any time before the commencement of the Constitution (Twenty-sixth Amendment) Act, 1971, was recognised by the President as the Ruler of an Indian State or any person who, at any time before such commencement, was recognised by the President as the successor of such Ruler;]

(23) “Schedule” means a Schedule to this Constitution;

(24) “Scheduled Castes” means such castes, races or tribes or parts of or groups within such castes, races or tribes as are deemed under article 341 to be Scheduled Castes for the purposes of this Constitution;

(25) “Scheduled Tribes” means such tribes or tribal communities or parts of or groups within such tribes or tribal communities as are deemed under article 342 to be Scheduled Tribes for the purposes of this Constitution;

(26) “securities” includes stock;

³[(26A) “Services” means anything other than goods;

(26B) “State” with reference to articles 246A, 268, 269, 269A and article 279A includes a Union territory with Legislature;]

⁴[(26C) “socially and educationally backward classes” means such backward classes as are so deemed under article 342A for the purposes of the Central Government or the State or Union territory, as the case may be.]

1. Clause (21) omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule. (w.e.f.1.11.1956).

2. Substituted by the Constitution (Twenty-sixth Amendment) Act, 1971, s.4, for clause (22) (w.e.f.28.12.1971).

3. Ins. by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s. 14(ii) (w.e.f. 16.09.2016).

4. Substituted by the Constitution (One Hundred and Fifth Amendment) Act, 2021, s.4 (w.e.f.15.9.2021).

(భాగము XIX. - వివిధ విషయములు)

(20) “రైలు మార్గము” అను పదములో ఈ క్రిందిని చేరి ఉండవు:-

(ఎ) పూర్తిగ ఒక పురపాలిక ప్రాంతమునందున్న ట్రాము మార్గము; లేదా

(బి) పూర్తిగ ఒక రాష్ట్రమునందే ఉండి, పార్లమెంటుచే శాసనము ద్వారా రైలు మార్గముకాదని ప్రకటించబడినట్టి ఏవైనా ఇతర రవాణా మార్గములు;

¹[(21) * * * *]

²[(22) “పాలకుడు అనగా” రాజ్యాంగ (ఇరవై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క ప్రారంభమునకు ముందు ఎప్పుడైనా రాష్ట్రపతిచే, భారత సంస్థానము యొక్క పాలకునిగా గుర్తించబడిన రాకుమారుడు, ముఖ్యుడు లేక ఇతర వ్యక్తి అని, లేక అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు ఎప్పుడైనా రాష్ట్రపతిచే అట్టి పాలకుని యొక్క వారసుడిగా గుర్తించబడిన ఎవరైనా వ్యక్తి అని అర్థము;

(23) “షెడ్యూల్” అనగా ఈ రాజ్యాంగం యొక్క షెడ్యూల్ అని అర్థము;]

(24) “షెడ్యూల్లు కులములు” అనగా ఈ రాజ్యాంగ ప్రయోజనముల కొరకు 341వ ఆర్టికల్ క్రింద షెడ్యూల్లు కులములుగా భావించబడు కులములు, జాతులు లేక జాతులు లేక అట్టి కులముల, జాతుల, లేక జాతుల యొక్క భాగములు లేక వాటిలోని సమూహములు అని అర్థము;

(25) “షెడ్యూల్లు జాతులు” అనగా ఈ రాజ్యాంగ ప్రయోజనముల కొరకు, 342వ ఆర్టికల్ క్రింద షెడ్యూల్లు జాతులుగా భావించబడు జాతులు లేక గిరిజనసమాజములు లేక అట్టి జాతుల లేక గిరిజనసమాజముల యొక్క భాగములు లేక వాటిలోని సమూహములు అని అర్థము;

(26) “హామీ పత్రములు (సెక్యూరిటీలు)” అను పదములో నిల్వలు (స్టాకు) చేరి ఉండును;

³[(26ఏ) “సర్వీసులు” అనగా వస్తువులు కానటువంటి ఏవైనా ఇతరములు అని అర్థము;

(26బి) 246ఏ, 268, 269, 269ఏ మరియు 279ఏ ఆర్టికల్లలో నిర్దేశించిన “రాష్ట్రము” అనుపదములో శాసన మండలి ఉన్న కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము చేరి ఉండును;]

⁴[(26సి) “సామాజికముగా మరియు విద్యా విషయకముగా వెనుకబడిన తరగతులు” అనగా కేంద్ర ప్రభుత్వము లేదా రాష్ట్ర ప్రభుత్వము లేదా సందర్భానుసారముగా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము యొక్క ప్రయోజనము కొరకు 342ఏ ఆర్టికల్ క్రింద అట్లు భావించినట్టి వెనుకబడిన తరగతులు అని అర్థము;]

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా క్లాజ్ (21) 01.11.1956 నుండి వదలివేయబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఇరవై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (22)కు బదులుగా 28.12.1971 నుండి ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 14(ii)వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (26ఏ) మరియు (26బి)లు 16.09.2016 నుండి చొప్పించబడినవి.

4. రాజ్యాంగ (నూట ఐదవ సవరణ) చట్టము, 2021 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 15.09.2021 నుండి ఉంచబడినది.

(Part XIX. - Miscellaneous)

(27) “sub-clause” means a sub-clause of the clause in which the expression occurs;

(28) “taxation” includes the imposition of any tax or impost, whether general or local or special, and “tax” shall be construed accordingly;

(29) “tax on income” includes a tax in the nature of an excess profits tax;

¹[(29A) “tax on the sale or purchase of goods” includes—

(a) a tax on the transfer, otherwise than in pursuance of a contract, of property in any goods for cash, deferred payment or other valuable consideration;

(b) a tax on the transfer of property in goods (whether as goods or in some other form) involved in the execution of a works contract;

(c) a tax on the delivery of goods on hire-purchase or any system of payment by instalments;

(d) a tax on the transfer of the right to use any goods for any purpose (whether or not for a specified period) for cash, deferred payment or other valuable consideration;

(e) a tax on the supply of goods by any unincorporated association or body of persons to a member thereof for cash, deferred payment or other valuable consideration;

(f) a tax on the supply, by way of or as part of any service or in any other manner whatsoever, of goods, being food or any other article for human consumption or any drink (whether or not intoxicating), where such supply or service, is for cash, deferred payment or other valuable consideration,

and such transfer, delivery or supply of any goods shall be deemed to be a sale of those goods by the person making the transfer, delivery or supply and a purchase of those goods by the person to whom such transfer, delivery or supply is made;]

1. Inserted by the Constitution (Forty-sixth Amendment) Act, 1982, s.4 (w.e.f.2.2.1983).

(భాగము XIX. - వివిధ విషయములు)

(27) “సబ్-క్లాజ్” అనగా ఆ పదము ఏ క్లాజ్‌లో వచ్చునో ఆ క్లాజ్ యొక్క సబ్-క్లాజ్ అని అర్థము;

(28) “పన్ను విధింపు” అను పదములో సాధారణమైన లేక స్థానికమైన లేక ప్రత్యేకమైన ఏదైనా పన్ను లేక సుంకము యొక్క విధింపు చేరి ఉండును, మరియు ‘పన్ను’ అనుపదమును తదనుసారముగా అన్వయించుకొనవలెను;

(29) “ఆదాయముపై పన్ను” అను పదములో అధిక లాభములపై పన్ను స్వభావముతో కూడిన పన్ను చేరి ఉండును;

¹[(29ఏ) “వస్తువుల అమ్మకము లేక కొనుగోలుపై పన్ను”లో ఈ క్రిందివి చేరి ఉండును-

(ఎ) ఒక ఒప్పందము (కాంట్రాక్టు)ను అనుసరించి కాకుండా నగదు చెల్లింపు, వాయిదా వేసిన చెల్లింపు లేదా విలువగల ప్రతిఫలమునకు వస్తు రూపములోని ఏదైనా ఆస్తి యొక్క బదిలీపై పన్ను;

(బి) ఒక పనుల కాంట్రాక్టుల నిర్వహణలో చేరియున్న వస్తు రూపములోని ఆస్తి యొక్క బదిలీపై (వస్తువుల రూపముగా లేక మరొక రూపముగా) పన్ను;

(సి) అద్దె కొనుగోలుపై లేదా వాయిదాలపై చెల్లించు ఏదైనా పద్ధతిపై వస్తువులను అందజేయుటకైన పన్ను;

(డి) ఏదైనా ప్రయోజనము నిమిత్తం ఏవైనా వస్తువులను అందజేయుటకైన వాయిదా వేసిన చెల్లింపునకు లేక విలువగల ఇతర ప్రతిఫలమునకు (నిర్దిష్ట కాలావధికైనా, కాకున్నా) ఉపయోగించుటకైన హక్కు బదిలీపై పన్ను;

(ఇ) చట్టబద్ధముగా నమోదు కాని ఏదైనా అసోసియేషనుచే లేక వ్యక్తుల సముహముచే అందలి ఒక సభ్యునికి నగదుకు, వాయిదా వేసిన చెల్లింపునకు లేక విలువగల ఇతర ప్రతిఫలమునకైన వస్తువుల సరఫరాపై పన్ను;

(ఎఫ్) ఆహార పదార్థముగా లేక మానవ వినియోగానికైన ఏదైనా ఇతర వస్తువుగా లేక ఏదైనా పానీయముగా (మత్తు కలిగించునదైనను, కాకున్నను) ఉన్న వస్తువులను అవేమైనప్పటికీ, ఏదైనా సర్వీసు ద్వారా లేదా సర్వీసులోని భాగముగా లేదా మరేదైనా ఇతర రీతిలో సరఫరా, అట్టి సరఫరా లేక సర్వీసును నగదుకు, వాయిదాపడిన చెల్లింపునకు లేక విలువగల ఇతర ప్రతిఫలమునకు చేయబడినట్టి సరఫరాపై పన్ను;

మరియు ఏదైనా అట్టి వస్తువుల యొక్క బదిలీ, అందచేయుట లేక సరఫరాను అట్టి వస్తువుల అమ్మకముగాను, అట్లు సరఫరా చేసిన వ్యక్తి ఆ వస్తువులను అమ్మకము చేసినట్లుగాను మరియు ఏ వ్యక్తికి అట్టి బదిలీ, అందచేయుట లేదా సరఫరాను పొందిన వ్యక్తి ఆ వస్తువులను కొనుగోలు చేసినట్లు గాను భావించవలెను.]

1. రాజ్యాంగ (నలభై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1982 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 02.02.1983 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XIX. - Miscellaneous)

¹[(30) “Union territory” means any Union territory specified in the First Schedule and includes any other territory comprised within the territory of India but not specified in that Schedule.]

367. Interpretation:- (1) Unless the context otherwise requires, the General Clauses Act, 1897, shall, subject to any adaptations and modifications that may be made therein under article 372, apply for the interpretation of this Constitution as it applies for the interpretation of an Act of the Legislature of the Dominion of India.

(2) Any reference in this Constitution to Acts or laws of, or made by, Parliament, or to Acts or laws of, or made by, the Legislature of a State ²[***], shall be construed as including a reference to an Ordinance made by the President or, to an Ordinance made by a Governor ³[***], as the case may be.

(3) For the purposes of this Constitution “foreign State” means any State other than India:

Provided that, subject to the provisions of any law made by Parliament, the President may by order⁴ declare any State not to be a foreign State for such purposes as may be specified in the order.

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule, for clause (30) (w.e.f.1.11.1956).

2. The words and letters “specified in Part A or Part B of the First Schedule” omitted by *ibid*.

3. The words “or Rajpramukh” omitted by *ibid*.

4. See the Constitution (Declaration as to Foreign States) Order, 1950 (C.O.2).

(భాగము XIX. - వివిధ విషయములు)

¹[(30) “కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము” అనగా ఒకటవ షెడ్యూల్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన ఏదైనా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము అని అర్థము మరియు ఆ షెడ్యూల్‌లో నిర్దిష్టపరచబడునట్టి భారత భూభాగములో చేరి ఉన్న ఏదైనా ఇతర భూభాగము చేరి ఉండును.]

367. అర్థ వివరణ:- (1) సందర్భము ఇతర విధముగా కోరితేనే తప్ప, 372వ ఆర్టికల్ క్రింద, సాధారణ క్లాజ్‌ల చట్టము, 1897లో చేయబడు అనుకూల సవరణలకు మరియు మార్పులకు లోబడి, ఆ చట్టము అధినివేశ భారతదేశ శాసనమండలి చట్టములోని అర్థ వివరణకు ఏ విధముగా వర్తించునో, అదే విధంగా ఈ రాజ్యాంగం యొక్క అర్థ వివరణకు వర్తించవలెను.

(2) ఈ రాజ్యాంగంలో పార్లమెంటు లేక దానిచే చేయబడిన చట్టములను లేక శాసనములను లేక ²[***] ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి లేక దానిచే చేయబడిన చట్టములను లేక శాసనములను గురించిన ఏదైనా నిర్దేశములో, రాష్ట్రపతిచే చేయబడిన అధ్యాదేశమును గురించిన నిర్దేశము లేక సందర్భానుసారముగ గవర్నరుచే ³[***] చేయబడిన అధ్యాదేశమును గురించిన నిర్దేశము చేరి ఉన్నట్లుగా అన్వయించుకొనవలెను.

(3) ఈ రాజ్యాంగ ప్రయోజనముల కొరకు “విదేశీ ప్రభుత్వం” అనగా, భారతదేశము మినహా ఏదైనా ఇతర దేశము అని అర్థము:

అయితే పార్లమెంటుచే చేయబడు ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, రాష్ట్రపతి ⁴ఉత్తరువు ద్వారా ఆ ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచబడు ప్రయోజనముల కొరకు ఏదైనా దేశమును విదేశీ ప్రభుత్వము కాదని ప్రకటించవచ్చును.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా క్లాజ్ (30)కి బదులుగా ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “ఒకటవ ఆర్టికల్ యొక్క భాగము - ఏ లేక 1వ భాగము - బీ లో నిర్దిష్టపరచబడిన” అను పదములు మరియు అక్షరములు వదిలివేయబడినవి.

3. అదే చట్టము ద్వారా “లేక రాజ ప్రముఖ్” అను పదములు వదిలి వేయబడినవి.

4. రాజ్యాంగ (విదేశీ రాజ్యముల గురించిన ప్రకటన) ఉత్తరువు 1950 (సి.ఓ.-2) చూడుము.

PART - XX

AMENDMENT OF THE CONSTITUTION

368. ¹[Power of Parliament to amend the Constitution and procedure therefor.]:-

²[(1) Notwithstanding anything in this Constitution, Parliament may in exercise of its constituent power amend by way of addition, variation or repeal any provision of this Constitution in accordance with the procedure laid down in this article.]

³[(2)] An amendment of this Constitution may be initiated only by the introduction of a Bill for the purpose in either House of Parliament, and when the Bill is passed in each House by a majority of the total membership of that House and by a majority of not less than two-thirds of the members of that House present and voting, ⁴[it shall be presented to the President who shall give his assent to the Bill and thereupon] the Constitution shall stand amended in accordance with the terms of the Bill:

Provided that if such amendment seeks to make any change in—

- (a) article 54, article 55, article 73, ⁵[article 162, article 241 or article 279A] or
- (b) Chapter IV of Part V, Chapter V of Part VI, or Chapter I of Part XI, or
- (c) any of the Lists in the Seventh Schedule, or
- (d) the representation of States in Parliament, or
- (e) the provisions of this article,

the amendment shall also require to be ratified by the Legislatures of not less than one-half of the States ⁶[***] by resolutions to that effect passed by those Legislatures before the Bill making provision for such amendment is presented to the President for assent.

1. Substituted by the Constitution (Twenty-fourth Amendment) Act, 1971, s.3, for “Procedure for amendment of the Constitution” (w.e.f.5.11.1971).

2. Inserted by *ibid.*

3. Article 368 renumbered as clause (2) thereof by *ibid.*

4. Substituted by *ibid.*, for “it shall be presented to the President for his assent and upon such assent being given to the Bill.”

5. Substituted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.15, for the words and figures “article 162 or article 241” (w.e.f.16.9.2016).

6. The words and letters “specified in Part A and B of the First Schedule” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f.1.11.1956).

భాగము - XX

రాజ్యాంగం యొక్క సవరణ

368. ¹[రాజ్యాంగంను సవరించుటకు పార్లమెంటుకు గల అధికారము, మరియు అందుకైన ప్రక్రియ.]:-

²[(1) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికినీ, పార్లమెంటు, తన రాజ్యాంగ పరమైన అధికారమును వినియోగించుచూ, ఈ ఆర్టికల్‌లో పేర్కొనబడిన ప్రక్రియ ననుసరించి ఈ రాజ్యాంగం యొక్క ఏ నిబంధననైనా చేర్చు, మార్పు, లేక రద్దు రూపమున సవరించవచ్చును.]

³[(2) ఈ రాజ్యాంగం యొక్క సవరణకు, పార్లమెంటు యొక్క ఉభయ సభలలోని ఏ సభలోనైనా, ఆ ప్రయోజనము కొరకు ఒక బిల్లును ప్రవేశ పెట్టుట ద్వారా మాత్రమే ప్రారంభించవచ్చును మరియు ఆ బిల్లు ప్రతీ సభలోను, ఆ సభ యొక్క మొత్తము సభ్యులలో అధిక సంఖ్యాకులచే మరియు హాజరై ఉండి ఓటు చేయు సభ్యులలో మూడింట రెండు వంతులకు తక్కువ కాని అధిక సంఖ్యాకులచే ఆమోదించబడినచో ⁴[దానిని రాష్ట్రపతికి సమర్పించవలెను మరియు ఆయన దానికి తన అనుమతిని ఈయవలెను.] అటుపైన ఆ బిల్లు యొక్క నిబంధనల ప్రకారము రాజ్యాంగంను సవరించినట్లు ఉండును:

అయితే అట్టి సవరణ-

(ఎ) 54, 55, 73, ⁵[162, 241 లేదా 279(ఎ) ఆర్టికల్‌లలో], లేదా

(బి) భాగము 5 యొక్క అధ్యాయము 4, భాగము 6 యొక్క అధ్యాయము 5, లేక భాగము 11 యొక్క అధ్యాయము 1లో, లేదా

(సి) ఏడవ షెడ్యూల్‌లోని ఏదైనా జాబితాలలో, లేదా

(డి) పార్లమెంటులోని రాష్ట్రముల ప్రాతినిధ్యములో, లేదా

(ఇ) ఈ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలలో,

ఏదైనా మార్పును చేయదలచినదైనచో, అట్టి సవరణ నిబంధనలుగల బిల్లు అనుమతి కొరకు రాష్ట్రపతికి సమర్పించబడుటకు ముందు ⁶[***] మొత్తము రాష్ట్రముల సంఖ్యలో సగమునకు తక్కువ కాని రాష్ట్ర శాసన మండలాలచే ఆ తీర్మానమును, ఆ మేరకు చేయబడిన తీర్మానముల ద్వారా అంగీకరించవలసి ఉండును.

1. రాజ్యాంగ (ఇరవై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా "రాజ్యాంగ సవరణ కొరకు ప్రక్రియ" అను పదములు బదులుగా 05.11.1971 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఇరవై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 05.11.1971 నుండి చొప్పించబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ఇరవై నాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 368వ ఆర్టికల్‌ను, క్లాజ్ (2)గా తిరిగి అంకె వేయబడినది.

4. అదే చట్టపు 3వ సెక్షన్ ద్వారా "అది రాష్ట్రపతికి అతని అనుమతి కొరకు సమర్పించబడవలెను మరియు బిల్లునకు అట్టి అనుమతి ఇవ్వబడిన మీదట" అను పదములకు బదులుగా ఉంచబడినది.

5. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 15వ సెక్షన్ ద్వారా "162 లేక 241వ ఆర్టికల్‌లలో" అను పదములకు బదులుగా 16.9.2016 నుండి ఉంచబడినది.

6. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-ఏ లేక భాగము-బీలో నిర్దిష్టపరచబడిన" అను పదములు మరియు అక్షరములు 01.11.1956 నుండి వదలివేయబడినవి.

(Part XX. - Amendment Of The Constitution)

¹[(3) Nothing in article 13 shall apply to any amendment made under this article.]

*[(4) No amendment of this Constitution (including the provisions of Part III) made or purporting to have been made under this article whether before or after the commencement of section 55 of the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976] shall be called in question in any court on any ground.

(5) For the removal of doubts, it is hereby declared that there shall be no limitation whatever on the constituent power of Parliament to amend by way of addition, variation or repeal the provisions of this Constitution under this article.]

1. Inserted by the Constitution (Twenty-fourth Amendment) Act, 1971, s.3 (w.e.f.5.11.1971).

* Clause (4) and (5) inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.55 (w.e.f.3.1.1977). This section has been declared invalid by the Supreme Court in *Minerva Mills Ltd. and Others Vs. Union of India and Others* AIR 1980 SC 1789.

(భాగము XX. - రాజ్యాంగం యొక్క సవరణ)

¹[(3) 13వ ఆర్టికల్‌లో ఉన్నదేదియు, ఈ ఆర్టికల్ క్రింద చేయబడిన ఏదైనా సవరణకు వర్తించరాదు.]

*[(4) రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976లోని 55వ సెక్షన్ ప్రారంభమునకు ముందు చేయబడినదైనా, లేక తరువాత చేయబడినదైనా] ఈ ఆర్టికల్ క్రింద చేయబడిన లేక చేయబడినట్లుగా భావించు (భాగము 3 యొక్క నిబంధనలతో సహా) ఈ రాజ్యాంగం యొక్క ఏదైనా సవరణను, ఏ కారణముతోనైనా ఏ న్యాయస్థానములోను ప్రశ్నించరాదు.

(5) సందేహములను తొలగించుటకై, ఈ ఆర్టికల్ క్రింద, రాజ్యాంగపు నిబంధనలను చేర్పు, మార్పు లేక రద్దు రూపమున సవరించుటకు పార్లమెంటుకుగల రాజ్యాంగపరమైన అధికారముపై ఏ విధమైన పరిమితి ఉండరాదని ఇందుమూలముగ వివరించడమైనది.]

1. రాజ్యాంగ (ఇరవై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 05.11.1971 నుండి చొప్పించబడినది.

* రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 55వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (4) మరియు (5)లు 03.01.1977 నుండి చొప్పించబడినవి. ఈ సెక్షన్‌ను సర్వోన్నత న్యాయస్థానము మినర్వా మిల్స్ లిమిటెడ్ మరియు ఇతరులు వర్సెస్ భారత సంఘము మరియు ఇతరులు (1980, 2 ఎస్.సీ.సీ.591) కేసులో చెల్లనిదిగా ప్రకటించినది.

PART - XXI

¹[TEMPORARY, TRANSITIONAL AND SPECIAL PROVISIONS]

369. Temporary power to Parliament to make laws with respect to certain matters in the State List as if they were matters in the Concurrent List:- Notwithstanding anything in this Constitution, Parliament shall, during a period of five years from the commencement of this Constitution, have power to make laws with respect to the following matters as if they were enumerated in the Concurrent List, namely:—

(a) trade and commerce within a State in, and the production, supply and distribution of, cotton and woollen textiles, raw cotton (including ginned cotton and unginned cotton or kapas), cotton seed, paper (including newsprint), food-stuffs (including edible oilseeds and oil), cattle fodder (including oil-cakes and other concentrates), coal (including coke and derivatives of coal), iron, steel and mica;

(b) offences against laws with respect to any of the matters mentioned in clause (a), jurisdiction and powers of all courts except the Supreme Court with respect to any of those matters, and fees in respect of any of those matters but not including fees taken in any court;

but any law made by Parliament, which Parliament would not but for the provisions of this article have been competent to make, shall, to the extent of the incompetency, cease to have effect on the expiration of the said period, except as respects things done or omitted to be done before the expiration thereof.

1. Substituted by the Constitution (Thirteenth Amendment) Act, 1962, s.2, "TEMPORARY AND TRANSITIONAL PROVISIONS" (w.e.f.1.12.1963).

భాగము - XXI

¹[తాత్కాలిక, పరివర్తనకాలిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు]

369. ఉమ్మడి జాబితాలోని అంశాలపై శాసనాలు చేయునట్లుగానే రాష్ట్ర జాబితాలోని నిర్ణీతమైన విషయములకు సంబంధించి శాసనములను చేయుటకు పార్లమెంటుకు గల తాత్కాలిక అధికారము:- ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి అయిదు సంవత్సరముల కాలావధిలో ఈ క్రింది విషయములను గురించి అవి ఉమ్మడి జాబితాలో పేర్కొనబడి ఉన్నట్లుగానే శాసనములను చేయుటకు పార్లమెంటుకు అధికారము కలిగి ఉండవలెను, అవేవనగా-

(ఎ) నూలు మరియు ఉన్ని వస్త్రములు, ముడి ప్రత్తి (గింజలు తీసిన ప్రత్తి, మరియు గింజలు తీయని ప్రత్తి లేక కపాసుతో సహా) ప్రత్తి గింజలు, కాగితము (వార్తా పత్రికల కాగితముతో సహా), ఆహార పదార్థములు (తినదగు చమురు గింజలు మరియు నూనెలతో సహా) పశుగ్రాసము (గానుగపిండి మరియు తదితర సారకృత పదార్థములతో సహా), బొగ్గు (కోకు బొగ్గు మరియు రాక్షసిబొగ్గు నుండి ఉత్పన్నమైన పదార్థములతో సహా), ఇనుము, ఉక్కు మరియు అభ్రకములలో ఒక రాష్ట్రము లోపల జరుగు వర్తక, వాణిజ్యములు మరియు వాటి ఉత్పాదన, సరఫరా మరియు పంపిణీ;

(బి) క్లాజ్ (ఎ)లో పేర్కొనబడిన ఏదైనా విషయములను గురించిన శాసనములకు విరుద్ధమగు నేరములు, అట్టి ఏదైనా విషయములకు సంబంధించి సర్వోన్నత న్యాయస్థానము తప్ప, న్యాయస్థానములన్నిటి అధికార పరిధి మరియు అధికారములు మరియు ఆ విషయములలో దేనికి సంబంధించినా ఏదైనా న్యాయస్థానముచే తీసుకొనబడు ఫీజులు మినహా ఇతర ఫీజులు;

అయితే ఈ ఆర్టికల్‌లో నిబంధనలు లేకుండినచో ఎటువంటి శాసనమును చేయుటకు పార్లమెంటుకు అర్హత లేకుండెడిదో, అట్టి ఏదైనా శాసనమును పార్లమెంటు చేసిన యెడల, ఆ శాసనము అట్టి అనర్హత మేరకు, సదరు కాలావధి ముగియక ముందు చేయబడిన లేక చేయుట లోపించిన విషయమునకు సంబంధించినంత వరకు తప్ప, ఇతర విషయములను గురించి ఆ కాలావధి ముగిసిన మీదట ప్రభావరహితము అగును.

1. రాజ్యాంగ (పదమూడవ సవరణ) చట్టము, 1962 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా "తాత్కాలిక మరియు పరివర్తనకాలిక నిబంధనలకు" బదులుగా 1.12.1963 నుండి ఉంచబడినది.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)**¹*[370. Temporary provisions with respect to the State of Jammu and Kashmir:-**

(1) Notwithstanding anything in this Constitution,—

(a) the provisions of article 238 shall not apply in relation to the State of Jammu and Kashmir;

(b) the power of Parliament to make laws for the said State shall be limited to—

(i) those matters in the Union List and the Concurrent List which, in consultation with the Government of the State, are declared by the President to correspond to matters specified in the Instrument of Accession governing the accession of the State to the Dominion of India as the matters with respect to which the Dominion Legislature may make laws for that State; and

(ii) such other matters in the said Lists as, with the concurrence of the Government of the State, the President may by order specify.

Explanation:- For the purposes of this article, the Government of the State means the person for the time being recognised by the President as the Maharaja of Jammu and Kashmir acting on the advice of the Council of Ministers for the time being in office under the Maharaja's Proclamation dated the fifth day of March, 1948;

(c) the provisions of article 1 and of this article shall apply in relation to that State;

1. In exercise of the powers conferred by clause (3) of article 370 read with clause (1) of article 370 of the Constitution of India, the President, on the recommendation of Parliament, is pleased to declare that, as from the 6th August, 2019 all clauses of said article 370 shall cease to be operative except the following which shall read as under, namely:—

“370. All provisions of this Constitution, as amended from time to time, without any modifications or exceptions, shall apply to the State of Jammu and Kashmir notwithstanding anything contrary contained in article 152 or article 308 or any other article of this Constitution or any other provision of the Constitution of Jammu and Kashmir or any law, document, judgment, ordinance, order, by-law, rule, regulation, notification, custom or usage having the force of law in the territory of India, or any other instrument, treaty or agreement as envisaged under article 363 or otherwise.”.

[See Appendix III (C.O.273)].

* In exercise of the powers conferred by this article the President, on the recommendation of the Constituent Assembly of the State of Jammu and Kashmir, declared that, as from the 17th day of November, 1952, the said art, 370 shall be operative with the modification that for the Explanation in clause (1) thereof, the following Explanation is substituted, namely:-

“Explanation.- For the purposes of this article, the Government of the State means the person for the time being recognised by the President on the recommendation of the Legislative Assembly of the State as the Sadar-I Riyasat of Jammu and Kashmir, acting on the advice of the Council of Ministers of the State for the time being in office.”

(Ministry of Law Order No. C.O.44, dated the 15th November, 1952). *Now “Governor”.

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాళిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

¹*[370. జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు రాష్ట్రమును గురించిన తాత్కాలిక నిబంధనలు:- (1) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ,-

(ఎ) జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు రాష్ట్రమునకు సంబంధించి 238వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలు వర్తించరాదు;

(బి) సదరు రాష్ట్రము కొరకు శాసనములను చేయుటకై పార్లమెంటుకు గల అధికారము ఈ క్రింది విషయములకు పరిమితమై ఉండవలెను:

(i) అధినివేశ భారతదేశములో కాశ్మీరు రాష్ట్రమును విలీనము చేయుటకు సంబంధించిన విలీన ప్రకటననందు పేర్కొనిన ఏ విషయములను గురించి అధినివేశ శాసనమండలి ఆ రాష్ట్రము కొరకు శాసనములను చేయవచ్చునని నిర్దిష్టపరచబడెనో ఆ విషయములకు అనుగుణమైన విషయములను ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వముతో సంప్రదించిన మీదట రాష్ట్రపతి కేంద్ర జాబితా మరియు ఉమ్మడి జాబితాలోని విషయములలో నుండి ప్రకటించిన విషయములు; మరియు

(ii) రాష్ట్రపతి, ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వము యొక్క సమ్మతితో ఉత్తరువు ద్వారా, సదరు జాబితాలో నుండి నిర్దిష్టపరచు ఇతర విషయములు.

విశదీకరణ: ఈ ఆర్టికల్ నిమిత్తము, రాష్ట్ర ప్రభుత్వము అనగా, 1948, మార్చి అయిదవ తేదీన జమ్మూ కాశ్మీరు మహారాజు యొక్క ప్రకటన క్రింద తత్సమయమున పదవిలోనున్న మంత్రి మండలి సలహాపై ఆ రాష్ట్రపు మహారాజుగా వ్యవహరించుచున్న మరియు ఆ సమయమున రాష్ట్రపతిచే గుర్తించబడిన వ్యక్తి అని అర్థము;

(సి) 1వ ఆర్టికల్ మరియు ఈ ఆర్టికల్ నిబంధనలు ఆ రాష్ట్రమునకు వర్తించవలెను;

1. భారత రాజ్యాంగం యొక్క 370వ ఆర్టికల్లోని క్లాజ్ (1)తో కలిపి చదువబడు 370వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (3) ద్వారా ఈయబడిన అధికారములను వినియోగించుచూ, పార్లమెంటు యొక్క సిఫారసుపై, రాష్ట్రపతి, ఈ క్రింది విధముగా చదువునది తప్ప, 370వ ఆర్టికల్లోని అన్ని క్లాజ్లు 2019, ఆగస్టు 6వ తేదీ నుండి అమలును కోల్పోవును, అదేదనగా:-

“370. ఆర్టికల్ 152 లేదా 308 లేదా ఈ రాజ్యాంగపు ఏదైనా ఇతర ఆర్టికల్ లేదా జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు యొక్క రాజ్యాంగములోని ఏదైనా ఇతర నిబంధన లేదా ఏదైనా శాసనము, దస్తావేజు, తీర్పు, అధ్యాదేశము, ఉత్తరువు, ఉపవిధి, నియమము, వినియమము, అధిసూచన, భారత భూభాగములోని శాసనము యొక్క అమలును కలిగి ఉన్న ఆచారము లేదా వాడుక లేదా 363వ ఆర్టికల్ క్రింద లేక ఇతర విధముగా పరిగణించు సంధి లేక ఒడంబడికకు విరుద్ధముగా ఏమి ఉన్నప్పటికీ, ఎటువంటి మార్పులు లేక మినహాయింపు లేకుండా ఆయా సమయములందు సవరించునట్లుగా, ఈ రాజ్యాంగం యొక్క నిబంధనలన్నీ జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు రాష్ట్రమునకు వర్తించును.”.

[అనుబంధము - (సి.ఓ.273)ని చూడుము.]

* ఈ ఆర్టికల్ ద్వారా ఈయబడిన ఆర్టికల్ను అమలు పరచుటలో, జమ్మూ కాశ్మీరు రాష్ట్ర రాజ్యాంగ సభ సిఫారసు మేరకు, రాష్ట్రపతి సదరు ఆర్టికల్ 370ని క్లాజ్ (1)లోని విశదీకరణకైన సవరణతో 1952, నవంబరు 17వ తేదీ నుండి సదరు విశదీకరణ అమలు పరచబడుటకు ప్రఖ్యానించబడి దానిని ఈ క్రింది విధంగా చేయడమైనది.

“విశదీకరణ: ఈ ఆర్టికల్ నిమిత్తము ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వము యొక్క రాష్ట్ర శాసనసభ సిఫారసు మేరకు తత్సమయమున పదవీయందున్న మంత్రి మండలి సలహాపై ఆ సమయమున వ్యవహరించు, జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు యొక్క “సదర్-ఎ-రియాసత్ గా రాష్ట్రపతిచే తత్సమయమున గుర్తించబడిన వ్యక్తి అని అర్థము.”

(న్యాయ మంత్రిత్వశాఖ ఉత్తరువు నెం.సి.ఓ.44, తేది: నవంబరు 15, 1952.) *ఇప్పుడు “గవర్నరు”.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(d) such of the other provisions of this Constitution shall apply in relation to that State subject to such exceptions and modifications as the President may by order* specify:

Provided that no such order which relates to the matters specified in the Instrument of Accession of the State referred to in paragraph (i) of sub-clause (b) shall be issued except in consultation with the Government of the State:

Provided further that no such order which relates to matters other than those referred to in the last preceding proviso shall be issued except with the concurrence of that Government.

(2) If the concurrence of the Government of the State referred to in paragraph (ii) of sub-clause (b) of clause (1) or in the second proviso to sub-clause (d) of that clause be given before the Constituent Assembly for the purpose of framing the Constitution of the State is convened, it shall be placed before such Assembly for such decision as it may take thereon.

(3) Notwithstanding anything in the foregoing provisions of this article, the President may, by public notification, declare that this article shall cease to be operative or shall be operative only with such exceptions and modifications and from such date as he may specify:

Provided that the recommendation of the Constituent Assembly of the State referred to in clause (2) shall be necessary before the President issues such a notification.]

¹[371. Special provision with respect to the States of ²***] Maharashtra and Gujarat:-
³[(1) ***]

(2) Notwithstanding anything in this Constitution, the President may by order made with respect to ⁴[the State of Maharashtra or Gujarat], provide for any special responsibility of the Governor for—

* See the Constitution (Application to Jammu and Kashmir) Order, 1954 (C.O.48) as amended from time to time, in Appendix - I.

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.22 (w.e.f.1.11.1956).

2. The words “Andhra Pradesh”, omitted by Constitution (Thirty-second Amendment) Act, 1973, s.2 (w.e.f.1.7.1974).

3. Clause (1) omitted by ibid.

4. Substituted by the Reorganisation Act, 1960 (11 of 1960) s.85, for “the State of Bombay” (w.e.f.1.5.1960).

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాళిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(డి) ఈ రాజ్యాంగంలోని ఇతర నిబంధనలు, రాష్ట్రపతి *ఉత్తరువు ద్వారా నిర్దిష్టపరచునట్టి మినహాయింపులకును, మార్పులకును లోబడి ఆ రాష్ట్రమునకు వర్తించవలెను:

అయితే, ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వముతో సంప్రదించిన మీదటనే తప్ప, సబ్-క్లాజ్ (బి) యొక్క పేరా (i)లో నిర్దేశించబడిన ఆ రాష్ట్ర విలీన పత్రమునందు నిర్దిష్టపరచబడిన విషయములకు సంబంధించిన ఉత్తరువేదియు జారీ చేయరాదు:

అంతేకాక, చిట్టచివరి వినాయింపులో పేర్కొనబడిన విషయములు కాని వాటికి సంబంధించిన ఎటువంటి ఉత్తరువునూ, ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వము సమ్మతించిననే తప్ప, జారీ చేయరాదు.

(2) క్లాజ్ (1) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (బి)లోని పేరా (ii)లో లేదా ఆ క్లాజ్ యొక్క సబ్-క్లాజ్ (డి)లోని రెండవ వినాయింపులో పేర్కొనబడినట్లు, ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వము సమ్మతి ఆ రాష్ట్ర రాజ్యాంగంను రూపొందించు ప్రయోజనము కొరకు రాజ్యాంగ సభను సమావేశపరచుటకు ముందు ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వము యొక్క సమ్మతిని పొందుట జరిగి ఉండినచో, ఆ సమ్మతిపై అట్టి సభ చేయు నిర్ణయమునకై దానిని ఆ సభా సమక్షమున ఉంచవలెను.

(3) ఈ ఆర్టికల్ యొక్క పైన పేర్కొనిన నిబంధనలలో ఏమున్నప్పటికిని, రాష్ట్రపతి ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా, ఈ ఆర్టికల్ అమలులో ఉండుట ఆగిపోవలెనని లేదా, ఆయన నిర్దిష్టపరచునట్టి తేదీ నుండి అట్టి మినహాయింపులతో, మార్పులతో మాత్రమే అది అమలులో ఉండవలెనని ప్రకటించవచ్చును:

అయితే, రాష్ట్రపతి, అట్టి అధికారిక ప్రకటనను జారీ చేయుటకు ముందు, క్లాజ్ (2)లో నిర్దేశించబడిన ఆ రాష్ట్ర రాజ్యాంగ సభ యొక్క సిఫారసు అవసరమై ఉండవలెను.

¹[371. ²[***] మహారాష్ట్ర మరియు గుజరాత్‌లను గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన:- ³[(1) ***]

(2) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ, రాష్ట్రపతి, ⁴[మహారాష్ట్ర రాష్ట్రము, లేక గుజరాత్ రాష్ట్రమును] గురించి చేసిన ఉత్తరువు ద్వారా ఈ క్రింది వాటి కొరకు గవర్నరు యొక్క ఏదైన ప్రత్యేక బాధ్యతను గురించిన నిబంధన చేయవచ్చును:-

* అపెండిక్సు - I ప్రకారము ఆయా సమయములందు సవరించదగు రాజ్యాంగ (జమ్మా మరియు కాశ్మీరునకు వర్తింపు) ఉత్తరువు, 1954 (సీ.ఓ.48) చూడుము.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 22వ సెక్షన్ ద్వారా 371వ ఆర్టికల్‌నకు బదులుగా ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ముప్పై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “ఆంధ్రప్రదేశ్” అను పదములు 1.7.1974 నుండి వదిలి వేయబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ముప్పై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 1.7.1974 నుండి క్లాజ్ (1) వదిలి వేయబడినది.

4. బొంబాయి పునర్ వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1960 (1960లోని 11వది) యొక్క 85వ సెక్షన్ ద్వారా 1.5.1960 నుండి “బొంబాయి”కు బదులుగా ఉంచబడినది.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(a) the establishment of separate development boards for Vidarbha, Marathwada,¹[and the rest of Maharashtra or, as the case may be], Saurashtra, Kutch and the rest of Gujarat with the provision that a report on the working of each of these boards will be placed each year before the State Legislative Assembly;

(b) the equitable allocation of funds for developmental expenditure over the said areas, subject to the requirements of the State as a whole; and

(c) an equitable arrangement providing adequate facilities for technical education and vocational training, and adequate opportunities for employment in services under the control of the State Government, in respect of all the said areas, subject to the requirements of the State as a whole.]

²[**371A. Special provision with respect to the State of Nagaland:-** (1) Notwithstanding anything in this Constitution,—

(a) no Act of Parliament in respect of—

(i) religious or social practices of the Nagas,

(ii) Naga customary law and procedure,

(iii) administration of civil and criminal justice involving decisions according to Naga customary law,

(iv) ownership and transfer of land and its resources,

shall apply to the State of Nagaland unless the Legislative Assembly of Nagaland by a resolution so decides;

(b) the Governor of Nagaland shall have special responsibility with respect to law and order in the State of Nagaland for so long as in his opinion internal disturbances occurring in the Naga Hills - Tuensang Area immediately before the formation of that State continue therein or in any part thereof and in the discharge of his functions in relation thereto the Governor shall, after consulting the Council of Ministers, exercise his individual judgment as to the action to be taken:

1. Substituted by the Bombay Reorganisation Act, 1960 (11 of 1960), s.85, for “the rest of Maharastra” (w.e.f.1.5.1960).

2. Inserted by the Constitution (Thirteenth Amendment) Act, 1962, s.2 (w.e.f.1.12.1963).

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాలిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(ఎ) విదర్భ, మరాఠ్వాడా మరియు ¹[తక్కిన మహారాష్ట్రకు], లేక సందర్భానుసారముగ సౌరాష్ట్ర, కచ్, మరియు తక్కిన గుజరాత్‌కు విడివిడిగా అభివృద్ధి బోర్డులను, స్థాపించుటకు మరియు అట్టి ప్రతి బోర్డు పనిచేయుచున్న తీరుపై ఒక నివేదికను ప్రతి సంవత్సరము రాష్ట్ర శాసనసభ సమక్షమున ఉంచవలెనను నిబంధనను చేయుటకు;

(బి) రాష్ట్రం మొత్తము యొక్క అవసరములకు లోబడి, సదరు ప్రాంతముల అభివృద్ధి కొరకు నిధుల యొక్క న్యాయమైన కేటాయింపు కొరకు; మరియు

(సి) మొత్తం రాష్ట్రము యొక్క అవసరములకు లోబడి, సదరు ప్రాంతములన్నింటికి సాంకేతిక విద్య, మరియు వృత్తిసర శిక్షణ కొరకు తగిన సౌకర్యములను మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వము యొక్క నియంత్రణ క్రింది సర్వీసులలోని ఉద్యోగములలో తగిన అవకాశములను సమకూర్చునట్టి న్యాయమైన ఏర్పాటు కొరకు.]

²[371ఏ. నాగాల్లాండు రాష్ట్రమును గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన:- (1) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ, ఈ క్రింది వాటికి సంబంధించిన పార్లమెంటు చట్టమేదియు, అది నాగాల్లాండు రాష్ట్రమునకు వర్తించవలెనని నాగాల్లాండు శాసనసభ ఒక తీర్మానము ద్వారా నిర్ణయిస్తేనే తప్ప, ఆ రాష్ట్రమునకు వర్తించరాదు.

(ఎ) (i) నాగాల మత సంబంధ లేక సామాజిక ఆచరణలు;

(ii) నాగాల సాంప్రదాయక న్యాయము మరియు ప్రక్రియ;

(iii) నాగాల సాంప్రదాయక న్యాయ నిర్ణయములతో ప్రమేయమున్న సివిల్ మరియు క్రిమినల్ న్యాయ పరిపాలన;

(iv) భూమి మరియు, దాని వనరుల యాజమాన్యత్వము మరియు బదిలీ.

(బి) నాగాల్లాండు రాష్ట్ర ఏర్పాటుకు ముందు వెంటనే నాగాకొండలు - ట్యూయన్ సాంగ్ ప్రాంతములో సంభవించుచుండిన ఆందోళనలు, ఆ భూభాగములో లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగమునందు కొనసాగుచుండునని నాగాల్లాండు గవర్నరు అభిప్రాయపడినపుడు, నాగాల్లాండు రాష్ట్రములో శాంతిభద్రతలను గురించి ఆయన ప్రత్యేక బాధ్యతను వహించవలెను మరియు అందుకు సంబంధించి తన కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుటలో తీసుకొనవలసిన చర్యను గురించి గవర్నరు మంత్రి మండలితో సంప్రదించిన మీదట తీసుకొనవలసిన చర్యపై తన వ్యక్తిగత వివేచనను వినియోగించవలెను:

1. బొంబాయి పునర్ వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1960 (1960లోని 11వది) యొక్క 85వ సెక్షన్ ద్వారా "తక్కిన మహారాష్ట్రకు" అను పదములకు బదులుగా 1.5.1960 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (పదమూడవ సవరణ) చట్టము, 1962 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 1.12.1963 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

Provided that if any question arises whether any matter is or is not a matter as respects which the Governor is under this sub-clause required to act in the exercise of his individual judgment, the decision of the Governor in his discretion shall be final, and the validity of anything done by the Governor shall not be called in question on the ground that he ought or ought not to have acted in the exercise of his individual judgment:

Provided further that if the President on receipt of a report from the Governor or otherwise is satisfied that it is no longer necessary for the Governor to have special responsibility with respect to law and order in the State of Nagaland, he may by order direct that the Governor shall cease to have such responsibility with effect from such date as may be specified in the order;

(c) in making his recommendation with respect to any demand for a grant, the Governor of Nagaland shall ensure that any money provided by the Government of India out of the Consolidated Fund of India for any specific service or purpose is included in the demand for a grant relating to that service or purpose and not in any other demand;

(d) as from such date as the Governor of Nagaland may by public notification in this behalf specify, there shall be established a regional council for the Tuensang district consisting of thirty-five members and the Governor shall in his discretion make rules providing for—

(i) the composition of the regional council and the manner in which the members of the regional council shall be chosen:

Provided that the Deputy Commissioner of the Tuensang district shall be the Chairman ex officio of the regional council and the Vice-Chairman of the regional council shall be elected by the members thereof from amongst themselves;

(ii) the qualifications for being chosen as, and for being, members of the regional council;

(iii) the term of office of, and the salaries and allowances, if any, to be paid to members of, the regional council;

(iv) the procedure and conduct of business of the regional council;

(v) the appointment of officers and staff of the regional council and their conditions of services; and

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాళిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

అయితే ఈ సబ్-క్లాజ్ క్రింద గవర్నరు తన వ్యక్తిగత వివేచనను వినియోగించి వ్యవహరించవలసిన విషయమూ, కాదా అను ప్రశ్న ఉత్పన్నమైనచో, గవర్నరు తన వివేచనను బట్టి చేసిన నిర్ణయము అంతిమమై ఉండవలెను మరియు గవర్నరుచే చేయబడినట్టి దానిని గురించిన చెల్లుబాటును, ఆయన తన వ్యక్తిగత వివేచనను ఉపయోగించి వ్యవహరించి ఉండవలసినదను లేక వ్యవహరించి ఉండకూడదను కారణమునుబట్టి ప్రశ్నించరాదు:

అంతేకాక, గవర్నరు నుండి నివేదిక అందిన మీదట లేదా ఇతర విధంగా, నాగాల్లాండు రాష్ట్రములోని శాంతిభద్రతలకు సంబంధించి గవర్నరు ప్రత్యేక బాధ్యత వహించుట అవసరము లేదు అని రాష్ట్రపతి అభిప్రాయపడినచో, ఆయన ఉత్తరువు ద్వారా, అట్టి ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచబడు తేదీ నుండి గవర్నరుకు అట్టి బాధ్యత ఇకపై ఉండరాదని ఆదేశించవచ్చును.

(సి) నాగాల్లాండు గవర్నరు ఏదైనా గ్రాంటుకైన అభ్యర్థన గురించి తన సిఫారసును చేయుటలో, ఏదైనా నిర్దిష్ట సర్వీసుకు లేక ప్రయోజనమునకు భారత ప్రభుత్వముచే భారత సంచిత నిధి నుండి సమకూర్చబడిన ఏదైనా ధనమును, ఆ సర్వీసు లేక ప్రయోజనమునకు సంబంధించిన గ్రాంటు యొక్క అభ్యర్థనలోనే చేర్చునట్లు మరియు ఎటువంటి ఇతర అభ్యర్థనలో చేర్చకుండునట్లు, కట్టుదిట్టము చేయవలెను.

(డి) నాగాల్లాండు గవర్నరు ఈ విషయములో ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా నిర్దిష్టపరచు తేదీ నుండి ట్యూయన్సాంగు జిల్లాకు ముప్పై ఐదు మంది సభ్యులతో కూడిన ఒక ప్రాంతీయ మండలిని ఏర్పాటు చేయవలెను మరియు గవర్నరు తన విచక్షణానుసారము ఈ క్రింది విషయములను గురించి నిబంధన చేయు నియమావళిని చేయవలెను:-

(i) ప్రాంతీయ మండలి యొక్క కూర్పు మరియు ప్రాంతీయ మండలి యొక్క సభ్యులను ఎంపిక చేయవలసిన రీతి:

అయితే, ట్యూయన్సాంగ్ జిల్లా యొక్క డిప్యూటీ కమీషనరు ఆ ప్రాంతీయ మండలికి పదవిరీత్యా ఛైర్మనుగా ఉండవలెను మరియు ఆ మండలి యొక్క సభ్యులు తమలో నుండి ప్రాంతీయ మండలి యొక్క వైస్-ఛైర్మన్ను ఎన్నుకొనవలెను;

(ii) ప్రాంతీయ మండలి సభ్యులుగా ఎంపిక చేయబడుటకు మరియు అట్టి సభ్యులుగా ఉండుటకు అర్హతలు;

(iii) ప్రాంతీయ మండలి సభ్యుల యొక్క పదవీకాలము, వారికి చెల్లించవలసిన జీతములు, భత్యములు, ఏవైన ఉన్నచో అవి;

(iv) ప్రాంతీయ మండలి యొక్క ప్రక్రియ మరియు కార్యకలాపముల నిర్వహణ;

(v) ప్రాంతీయ మండలి అధికారుల మరియు సిబ్బంది నియామకము మరియు వారి సర్వీసు పరతులు; మరియు

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(vi) any other matter in respect of which it is necessary to make rules for the constitution and proper functioning of the regional council.

(2) Notwithstanding anything in this Constitution, for a period of ten years from the date of the formation of the State of Nagaland or for such further period as the Governor may, on the recommendation of the regional council, by public notification specify in this behalf,—

(a) the administration of the Tuensang district shall be carried on by the Governor;

(b) where any money is provided by the Government of India to the Government of Nagaland to meet the requirements of the State of Nagaland as a whole, the Governor shall in his discretion arrange for an equitable allocation of that money between the Tuensang district and the rest of the State;

(c) no Act of the Legislature of Nagaland shall apply to Tuensang district unless the Governor, on the recommendation of the regional council, by public notification so directs and the Governor in giving such direction with respect to any such Act may direct that the Act shall in its application to the Tuensang district or any part thereof have effect subject to such exceptions or modifications as the Governor may specify on the recommendation of the regional council:

Provided that any direction given under this sub-clause may be given so as to have retrospective effect;

(d) the Governor may make regulations for the peace, progress and good government of the Tuensang district and any regulations so made may repeal or amend with retrospective effect, if necessary, any Act of Parliament or any other law which is for the time being applicable to that district;

(e) (i) one of the members representing the Tuensang district in the Legislative Assembly of Nagaland shall be appointed Minister for Tuensang affairs by the Governor on the advice of the Chief Minister and the Chief Minister in tendering his advice shall act on the recommendation of the majority of the members as aforesaid¹;

1. Paragraph 2 of the Constitution (Removal of Difficulties) Order No.X provides (w.e.f.1.12.1963) that article 371A of the Constitution of India shall have effect as if the following proviso were added to paragraph (i) of sub-clause (e) of clause (2) thereof, namely:-

“Provided that the Governor may, on the advice of the Chief Minister, appoint any person as Minister for Tuensang affairs to act as such until such time as persons are chosen in accordance with law to fill the seats allocated to the Tuensang district, in the Legislative Assembly of Nagaland.”

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాలిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(vi) ప్రాంతీయ మండలి యొక్క ఏర్పాటు మరియు అది సమర్థవంతముగా పని చేయుటను గురించి నియమావళిని చేయుటకు అవసరమగు ఏదైనా ఇతర విషయము.

(2) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ, నాగాల్లాండు రాష్ట్రము ఏర్పాటు చేయబడిన తేదీ నుండి పది సంవత్సరముల కాలావధి వరకు, లేక ప్రాంతీయ మండలి యొక్క సిఫారసుపై గవర్నరు ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా ఈ విషయమును నిర్దిష్టపరచు అదనపు కాలావధి వరకు-

(ఎ) ట్యూయన్సాంగ్ జిల్లా యొక్క పరిపాలనను గవర్నరుచే సాగించవలెను;

(బి) నాగాల్లాండు రాష్ట్రము మొత్తము అవసరములను తీర్చుటకుగాను నాగాల్లాండు ప్రభుత్వమునకు భారత ప్రభుత్వముచే ఏదైనా డబ్బు సమకూర్చబడిన యెడల, గవర్నరు తన విచక్షణానుసారము ట్యూయన్సాంగ్ జిల్లాకు, ఆ రాష్ట్రములోని తక్కిన భాగమునకు మధ్య ఆ డబ్బును న్యాయబద్ధముగా కేటాయించు ఏర్పాటు చేయవలెను;

(సి) నాగాల్లాండు శాసనమండలి ఏదైనా చట్టము, ట్యూయన్సాంగ్ జిల్లాకు వర్తించునని ప్రాంతీయ మండలి సిఫారసుపై గవర్నరు ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా ఆదేశిస్తేనే తప్ప, అది ఆ జిల్లాకు వర్తించరాదు మరియు గవర్నరు అట్టి ఏదైనా చట్టమును గురించి ఆదేశమును ఇచ్చునప్పుడు ఆ చట్టము ట్యూయన్సాంగ్ జిల్లాకు లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగమునకుగాని వర్తించుటలో ప్రాంతీయ మండలి చేయు సిఫారసుపై గవర్నరు నిర్దిష్టపరచు మినహాయింపులకు లేక, మార్పులకు లోబడి ప్రభావము కలిగి ఉండవలెనని ఆదేశించవచ్చును:

అయితే ఈ సబ్-క్లాజ్ క్రింద ఈయబడిన ఏదైనా ఆదేశము గత కాలిక ప్రభావమును కలిగి ఉండునట్లుగా ఈయవచ్చును;

(డి) గవర్నరు, ట్యూయన్సాంగ్ జిల్లాలో శాంతి, ప్రగతి మరియు సుపరిపాలన కొరకు వినియమములను చేయవచ్చును మరియు అట్లు చేయబడిన ఏదైనా వినియమమును మరియు అవసరమైనచో ఆ జిల్లాకు తత్సమయమున అమలునందున్న ఏదైనా పార్లమెంటు యొక్క చట్టమును లేక ఇతర శాసనమును గతకాలిక ప్రభావముతో రద్దు లేక సవరణ చేయవచ్చును;

(ఇ)(i) గవర్నరు, నాగాల్లాండు శాసనసభలో ట్యూయన్సాంగ్ జిల్లాకు ప్రాతినిధ్యము వహించు సభ్యులలో ఒకరిని ముఖ్యమంత్రి సలహాపై ట్యూయన్సాంగ్ వ్యవహారముల మంత్రిగా నియమించవలెను. ముఖ్యమంత్రి తన సలహాను ఇచ్చుటలో పైన పేర్కొనిన సభ్యులలోని అధిక సంఖ్యాకుల సిఫారసు¹ ప్రకారము వ్యవహరించవలెను;

1. రాజ్యాంగ (ఇబ్బందుల తొలగింపు) 10వ ఉత్తరువు యొక్క 2వ పేరాగ్రాఫ్, 1.12.1963 నుండి భారత రాజ్యాంగం యొక్క 371-వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (2)లోని సబ్-క్లాజ్ (ఇ) యొక్క పేరా (i)కి ఈ క్రింది వినియోగం చేర్చబడునట్లుగా అమలు కలిగి ఉండునని నిబంధించుచున్నది.

“అయితే గవర్నరు ముఖ్యమంత్రి సలహాపై, నాగాల్లాండు శాసన సభలో ట్యూయన్సాంగ్ జిల్లాకు కేటాయించబడిన సీట్లను పూరించుటకు శాసనముననుసరించి వ్యక్తులను ఎంపిక చేసుకొనబడు వరకు, ట్యూయన్సాంగు వ్యవహారముల మంత్రిగా వ్యవహరించుటకు, ఏ వ్యక్తినైనా నియమించవచ్చును.”

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(ii) the Minister for Tuensang affairs shall deal with, and have direct access to the Governor on, all matters relating to the Tuensang district but he shall keep the Chief Minister informed about the same;

(f) notwithstanding anything in the foregoing provisions of this clause, the final decision on all matters relating to the Tuensang district shall be made by the Governor in his discretion;

(g) in articles 54 and 55 and clause (4) of article 80, references to the elected members of the Legislative Assembly of a State or to each such member shall include references to the members or member of the Legislative Assembly of Nagaland elected by the regional council established under this article;

(h) in article 170—

(i) clause (1) shall, in relation to the Legislative Assembly of Nagaland, have effect as if for the word “sixty”, the word “forty-six” had been substituted;

(ii) in the said clause, the reference to direct election from territorial constituencies in the State shall include election by the members of the regional council established under this article;

(iii) in clauses (2) and (3), references to territorial constituencies shall mean references to territorial constituencies in the Kohima and Mokokchung districts.

(3) If any difficulty arises in giving effect to any of the foregoing provisions of this article, the President may by order do anything (including any adaptation or modification of any other article) which appears to him to be necessary for the purpose of removing that difficulty:

Provided that no such order shall be made after the expiration of three years from the date of the formation of the State of Nagaland.

Explanation:- In this article, the Kohima, Mokokchung and Tuensang districts shall have the same meanings as in the State of Nagaland Act, 1962.]

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాళిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(ii) ట్యూయన్సాంగ్ వ్యవహారముల మంత్రి, ట్యూయన్సాంగ్ జిల్లాకు సంబంధించిన అన్ని విషయములలోను వ్యవహరించవలెను మరియు ఆ జిల్లాకు సంబంధించిన అన్ని విషయములలో ఆయన గవర్నరుతో నేరుగా సంప్రదించవచ్చును. అయితే ఆ విషయములను గురించి ఆయన ముఖ్యమంత్రికి తెలియజేయుచుండవలెను.

(ఎఫ్) ఈ క్లాజ్ యొక్క పైన పేర్కొని నిబంధనలలో ఏమున్నప్పటికీ, ట్యూయన్సాంగ్ జిల్లాకు సంబంధించిన అన్ని విషయములపై గవర్నరు తన విచక్షణానుసారము అంతిమ నిర్ణయమును చేయవలెను.

(జి) 54, 55వ ఆర్టికల్‌లలో మరియు 80వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (4)లో, ఒక రాష్ట్ర శాసన సభకు ఎన్నుకొనబడిన సభ్యులు లేక అట్టి ప్రతీ ఒక సభ్యుని గురించిన నిర్దేశములలో, ఈ ఆర్టికల్ క్రింద ఏర్పాటు చేసిన ప్రాంతీయ మండలి సభ్యుల ద్వారా నాగాలాండు శాసనసభకు ఎన్నుకొనబడిన సభ్యుడు లేక సభ్యులకైన నిర్దేశములు చేరి ఉండును.

(హెచ్) 170వ ఆర్టికల్‌లో-

(i) క్లాజ్ (1)లోని 'అరవై' అను పదమును నాగాలాండు శాసనసభకు సంబంధించినంతవరకు, 'నలభై ఆరు' అను పదము ఉంచబడినట్లు ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను.

(ii) సదరు క్లాజ్‌లో, రాష్ట్రములోని ప్రాదేశిక నియోజక వర్గముల నుండి ప్రత్యక్ష ఎన్నికను గురించిన నిర్దేశములో ఈ ఆర్టికల్ క్రింద ఏర్పాటు చేసిన ప్రాంతీయ మండలి యొక్క సభ్యులచే ఎన్నుకొనబడుట చేరి ఉండును.

(iii) క్లాజ్‌లు (2) మరియు (3)లలో ప్రాదేశిక నియోజక వర్గములను గురించిన నిర్దేశములనగా, కొహిమా, మొకాక్ చుంగ్ జిల్లాలలోని ప్రాదేశిక నియోజకవర్గములను గురించిన నిర్దేశములని అర్థము.

(3) ఈ ఆర్టికల్‌లోని పైన పేర్కొని నిబంధనలను అమలుపరచుటలో ఏదైనా ఇబ్బంది ఏర్పడినచో, రాష్ట్రపతి, ఉత్తరువు ద్వారా ఆ ఇబ్బందిని తొలగించుటకు అవసరమని తనకు తోచునట్టి ఏ పనినైనా (ఏదైనా ఇతర ఆర్టికల్ యొక్క అనుకూల సవరణ లేక మార్పుతో సహా) చేయవచ్చును:

అయితే నాగాలాండు రాష్ట్రము ఏర్పాటు చేయబడిన తేదీ నుండి మూడు సంవత్సరములు ముగిసిన తరువాత అట్టి ఏ ఉత్తరువును చేయరాదు.

విశదీకరణ:- ఈ ఆర్టికల్‌లో "కొహిమా, మొకాక్ చుంగ్ మరియు ట్యూయన్సాంగ్ జిల్లాలు" అను పదములకు, నాగాలాండు రాష్ట్ర చట్టము, 1962లో ఆ పదములకు ఏ అర్థము కలదో అవే అర్థమును కలిగి ఉండవలెను.]

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

¹**[371B. Special provision with respect to the State of Assam:-** Notwithstanding anything in this Constitution, the President may, by order made with respect to the State of Assam, provide for the constitution and functions of a committee of the Legislative Assembly of the State consisting of members of that Assembly elected from the tribal areas specified in ²[Part I] of the table appended to paragraph 20 of the Sixth Schedule and such number of other members of that Assembly as may be specified in the order and for the modifications to be made in the rules of procedure of that Assembly for the constitution and proper functioning of such committee.]

³**[371C. Special provision with respect to the State of Manipur:-** (1) Notwithstanding anything in this Constitution, the President may, by order made with respect to the State of Manipur, provide for the constitution and functions of a committee of the Legislative Assembly of the State consisting of members of that Assembly elected from the Hill Areas of that State, for the modifications to be made in the rules of business of the Government and in the rules of procedure of the Legislative Assembly of the State and for any special responsibility of the Governor in order to secure the proper functioning of such committee.

(2) The Governor shall annually, or whenever so required by the President, make a report to the President regarding the administration of the Hill Areas in the State of Manipur and the executive power of the Union shall extend to the giving of directions to the State as to the administration of the said areas.

Explanation:- In this article, the expression —Hill Areas” means such areas as the President may, by order, declare to be Hill areas.]

⁴**[371D. Special provisions with respect to** ⁵**[the State of Andhra Pradesh or the State of Telangana]:-** ⁶[(1) The President may by order made with respect to the State of Andhra Pradesh or the State of Telangana, provide, having regard to the requirement of each State, for equitable opportunities and facilities for the people belonging to different parts of such State, in the matter of public employment and in the matter of education, and different provisions may be made for various parts of the States.]

(2) An order made under clause (1) may, in particular,—

1. Inserted by the Constitution (Twenty-second Amendment) Act, 1969 s.4 (w.e.f.25.9.1969).

2. Substituted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971) s.7, for “Part A” (w.e.f.21.1.1972).

3. Inserted by the Constitution (Twenty-seventh Amendment) Act, 1971, s.5 (w.e.f.15.2.1972).

4. Inserted by the Constitution (Thirty-second Amendment) Act, 1973, s.3 (w.e.f.1.7.1974).

5. Substituted by the Andhra Pradesh Reorganisation Act, 2014, s.97, for “the State of Andhra Pradesh” (w.e.f.2.6.2014).

6. Substituted by *ibid*.

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాలిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

¹[371బీ. అస్సాం రాష్ట్రమును గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన:- ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ, రాష్ట్రపతి అస్సాం రాష్ట్రమునకు సంబంధించి చేసిన ఉత్తరువు ద్వారా, ఆరవ షెడ్యూల్ యొక్క పేరా 20కి జతపరచబడిన పట్టిక యొక్క ²[భాగము-1]లో నిర్దిష్టపరచబడిన గిరిజన ప్రాంతముల నుండి ఎన్నుకొనబడిన ఆ రాష్ట్రము యొక్క శాసనసభ సభ్యులతోను, ఆ ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచబడునంత మంది ఆ శాసనసభ యొక్క ఇతర సభ్యులతోనూ కూడి ఉండు ఆ శాసనసభ యొక్క కమిటీని ఒకదానిని ఏర్పాటు చేయుటకు మరియు అది సమర్థవంతముగా పని చేయుటకైన శాసనసభ ప్రక్రియా నియమావళియందు చేయవలసిన మార్పుల కొరకు నిబంధనలను చేయవచ్చును.]

³[371సీ. మణిపూర్ రాష్ట్రమును గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన:- (1) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ, రాష్ట్రపతి, మణిపూర్ రాష్ట్రమును గురించి చేసిన ఉత్తరువు ద్వారా, ఆ రాష్ట్రము యొక్క కొండ ప్రాంతముల నుండి ఎన్నుకొనబడిన రాష్ట్ర శాసనసభ సభ్యులతో కూడి ఉండు, ఆ సభ యొక్క కమిటీని ఒకదానిని ఏర్పాటు చేయుటకు దాని కర్తవ్యముల నిర్వహణకు ప్రభుత్వము యొక్క కార్యకలాప నియమావళియందు మరియు ఆ రాష్ట్ర శాసనసభ యొక్క ప్రక్రియా నియమావళియందు చేయబడవలసిన మార్పుల కొరకు మరియు అట్టి కమిటీ సమర్థవంతముగా పని చేయునట్లు కట్టుదిట్టము చేయుటకు గవర్నరుకుగల ఏదైనా ప్రత్యేక బాధ్యత కొరకు, నిబంధనలు చేయవచ్చును.

(2) గవర్నరు ప్రతి సంవత్సరము లేక రాష్ట్రపతి ఎప్పుడు కోరిననూ, మణిపూర్ రాష్ట్రములోని కొండ ప్రాంతముల పరిపాలనను గురించి రాష్ట్రపతికి నివేదించవలెను మరియు సదరు ప్రాంతముల పరిపాలనను గురించి రాష్ట్రమునకు ఆదేశములనిచ్చుట కేంద్ర యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములో చేరి ఉండవలెను.

విశదీకరణ: ఈ ఆర్టికల్‌లో “కొండ ప్రాంతములు” అనగా రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా కొండ ప్రాంతములని ప్రకటించు ప్రాంతము అని అర్థము.]

⁴[371డీ. ⁵[ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రము లేక తెలంగాణ రాష్ట్రములను గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన]:- ⁶[(1) ప్రభుత్వము ఉద్యోగము విషయములోను, విద్యా విషయములోను, ఆంధ్రప్రదేశ్ లేక తెలంగాణ రాష్ట్రములందలి వేరు వేరు భాగములకు చెందిన ప్రజలకు సమానావకాశములను మరియు సౌకర్యములను కలిగించుటకై, ప్రతి రాష్ట్రము యొక్క అవసరమును దృష్టియందుంచుకొని రాష్ట్రపతి, ఆ రాష్ట్రముల విషయమున ఉత్తరువు ద్వారా నిబంధనలను చేయవచ్చును మరియు ఆ రాష్ట్రములందలి వేరు వేరు భాగములకు వేరు వేరు నిబంధనలను చేయవచ్చును.

(2) క్లాజ్ (1) క్రింద చేయబడిన ఉత్తరువు, ప్రత్యేకముగా-

1. రాజ్యాంగ (ఇరవై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1969 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 25.09.1969 నుండి చొప్పించబడినది.
2. ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) ద్వారా “భాగము-ఏ”కు బదులుగా 21.1.1972 నుండి ఉంచబడినది.
3. రాజ్యాంగ (ఇరవై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 15.2.1972 నుండి చొప్పించబడినది.
4. రాజ్యాంగ (ముప్పది రెండవ సవరణ) చట్టము, 1973 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 371డీ మరియు 371ఈ ఆర్టికల్‌లు 1.7.1974 నుండి చొప్పించబడినవి.
5. ఆంధ్రప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2014 యొక్క 97వ సెక్షన్ ద్వారా “ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రము”నకు బదులుగా 02.06.2014 నుండి ఉంచబడినది.
6. అదే చట్టము యొక్క 97వ సెక్షన్ ద్వారా క్లాజ్ (1)కి బదులుగా 02.06.2014 నుండి ఉంచబడినది.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(a) require the State Government to organise any class or classes of posts in a civil service of, or any class or classes of civil posts under, the State into different local cadres for different parts of the State and allot in accordance with such principles and procedure as may be specified in the order the persons holding such posts to the local cadres so organised;

(b) specify any part or parts of the State which shall be regarded as the local area—

(i) for direct recruitment to posts in any local cadre (whether organised in pursuance of an order under this article or constituted otherwise) under the State Government;

(ii) for direct recruitment to posts in any cadre under any local authority within the State; and

(iii) for the purposes of admission to any University within the State or to any other educational institution which is subject to the control of the State Government;

(c) specify the extent to which, the manner in which and the conditions subject to which, preference or reservation shall be given or made—

(i) in the matter of direct recruitment to posts in any such cadre referred to in sub-clause (b) as may be specified in this behalf in the order;

(ii) in the matter of admission to any such University or other educational institution referred to in sub-clause (b) as may be specified in this behalf in the order, to or in favour of candidates who have resided or studied for any period specified in the order in the local area in respect of such cadre, University or other educational institution, as the case may be.

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాలిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(ఎ) రాష్ట్రము యొక్క సివిలు సర్వీసులోని ఏదైనా తరగతి లేక తరగతుల పదవులను లేక రాష్ట్రమునకు అధీనంలోని ఏదైనా తరగతి లేక తరగతుల సివిలు పదవులను రాష్ట్రమునందలి వేరు వేరు భాగములకు వేరు వేరు స్థానిక కేడర్లుగా ఏర్పాటు చేయవలసినదిగా మరియు అట్లు ఏర్పాటు చేయబడిన స్థానిక కేడర్లలో ఆ పదవులందున్న వ్యక్తులను ఉత్తరువులో నిర్దిష్ట పరచబడిన సూత్రములను మరియు ప్రక్రియను అనుసరించి కేటాయించవలసినదిగా, రాష్ట్ర ప్రభుత్వమును కోరవచ్చును.

(బి) ఈ క్రింది వాటి కొరకై స్థానిక ప్రాంతముగ పరిగణించవలసిన రాష్ట్ర భాగమును లేక భాగములను నిర్దిష్ట పరచవచ్చును-

(i) (ఈ ఆర్టికల్ క్రింది ఉత్తర్వును పురస్కరించుకొని ఏర్పాటు చేయబడిననైనా లేదా ఇతర విధముగా ఏర్పాటు చేయబడిననైనా), రాష్ట్ర ప్రభుత్వ అధీనంలోని ఏదైనా స్థానిక కేడరులోని పదవులను ప్రత్యక్ష నియామకము ద్వారా భర్తీ చేయుటకు;

(ii) రాష్ట్రములోని ఏదైనా స్థానిక అధికార సంస్థ అధీనంలోని ఏదైనా కేడరులోని పదవులను ప్రత్యక్ష నియామకము ద్వారా భర్తీ చేయుటకు; మరియు

(iii) రాష్ట్రములోని ఏదైనా విశ్వవిద్యాలయములో లేక రాష్ట్ర ప్రభుత్వ నియంత్రణకు లోబడి ఉన్న ఏదైనా ఇతర విద్యా సంస్థలో ప్రవేశము కొరకు;

(సి) ఈ క్రింది వాటి విషయమున,

(i) సబ్-క్లాజ్ (బి)లో నిర్దేశించబడిన ఏదైనా కేడరులోనినై ఉండి, ఈ విషయములో ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచిన పదవులను ప్రత్యక్ష నియామకము ద్వారా భర్తీ చేయు విషయమున;

(ii) సబ్-క్లాజ్ (బి)లో నిర్దేశించబడిననై ఉండి ఈ విషయములో ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచిన ఏదైనా విశ్వవిద్యాలయములో లేక ఇతర విద్యాసంస్థలలో ప్రవేశము విషయమున అట్టి కేడరుకు, విశ్వవిద్యాలయమునకు లేక సందర్భానుసారముగా ఇతర విద్యాసంస్థకు సంబంధించిన స్థానిక ప్రాంతమునందు ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచబడిన ఏదైనా కాలావధి పాటు నివసించిన లేక చదివిన అభ్యర్థులకు ఎంత మేరకు ఏ రీతిలో మరియు ఎటువంటి పరతులకు లోబడి ప్రాధాన్యత ఈయబడవలెనో లేక ప్రత్యేకింపు చేయబడవలెనో నిర్దిష్టపరచవచ్చును;

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(3) The President may, by order, provide for the constitution of an Administrative Tribunal for ¹[the State of Andhra Pradesh and for the State of Telangana] to exercise such jurisdiction, powers and authority [including any jurisdiction, power and authority which immediately before the commencement of the Constitution (Thirty-second Amendment) Act, 1973, was exercisable by any court (other than the Supreme Court) or by any tribunal or other authority] as may be specified in the order with respect to the following matters, namely:—

(a) appointment, allotment or promotion to such class or classes of posts in any civil service of the State, or to such class or classes of civil posts under the State, or to such class or classes of posts under the control of any local authority within the State, as may be specified in the order;

(b) seniority of persons appointed, allotted or promoted to such class or classes of posts in any civil service of the State, or to such class or classes of civil posts under the State, or to such class or classes of posts under the control of any local authority within the State, as may be specified in the order;

(c) such other conditions of service of persons appointed, allotted or promoted to such class or classes of posts in any civil service of the State or to such class or classes of civil posts under the State or to such class or classes of posts under the control of any local authority within the State, as may be specified in the order.

(4) An order made under clause (3) may—

(a) authorise the Administrative Tribunal to receive representations for the redress of grievances relating to any matter within its jurisdiction as the President may specify in the order and to make such orders thereon as the Administrative Tribunal deems fit;

(b) contain such provisions with respect to the powers and authorities and procedure of the Administrative Tribunal (including provisions with respect to the powers of the Administrative Tribunal to punish for contempt of itself) as the President may deem necessary;

1. Substituted by the Andhra Pradesh Reorganisation Act, 2014, s.97, for “the State of Andhra Pradesh” (w.e.f.2.6.2014).

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాళిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(3) ఈ క్రింది విషయములకు సంబంధించిన [(సర్వోన్నత న్యాయస్థానము మినహా) ఏదైనా న్యాయస్థానముచే ఏదైనా బ్రిట్టన్‌లో లేక ఇతర అధికార సంస్థచే రాజ్యాంగ (ముష్టి రెండవ సవరణ) చట్టము, 1973 ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే వినియోగించదగి ఉండిన అధికార పరిధి, అధికారము మరియు అధికారితో సహా] ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచబడు అధికార పరిధిని, అధికారములను మరియు అధికారిని వినియోగించుటకై¹ [ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రమునకు మరియు తెలంగాణ రాష్ట్రమునకు] పరిపాలనా బ్రిట్టన్‌లు నొకదానిని ఏర్పాటు చేయుటకై, రాష్ట్రపతి ఉత్తర్వు ద్వారా నిబంధనలు చేయవచ్చును, అవేవనగా:-

(ఎ) ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచునట్లుగా రాష్ట్రము యొక్క ఏదైనా సివిల్ సర్వీసులోని ఏదైనా తరగతి లేక తరగతుల పదవులలో లేక రాష్ట్రమునకు అధీనమై ఉన్న ఏదైనా తరగతి లేక తరగతుల సివిల్ పదవులలో లేక రాష్ట్రములోని ఏదైనా స్థానిక అధికార సంస్థ యొక్క నియంత్రణలో ఉన్న ఏదైనా తరగతి లేక తరగతుల పదవుల కేటాయింపు లేక ఆ నియామకము లేక పదోన్నతి కల్పించుట;

(బి) ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచినట్లుగా, రాష్ట్రము యొక్క ఏదైనా సివిల్ సర్వీసులోని ఏదైనా తరగతి లేక తరగతుల పదవులకు లేదా రాష్ట్రమునకు అధీనమై ఉన్న ఏదైనా తరగతి లేక తరగతుల సివిల్ పదవులకు లేదా రాష్ట్రములోని ఏదైనా స్థానిక అధికార సంస్థ యొక్క నియంత్రణలో ఉన్న ఏదైనా తరగతి లేక తరగతుల పదవులకు నియమించబడిన, కేటాయించబడిన, లేక పదోన్నతి ఈయబడిన వ్యక్తుల సీనియారిటీ;

(సి) ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచినట్లుగా, రాష్ట్రము యొక్క ఏదైనా సివిల్ సర్వీసులోని ఏదైనా తరగతి లేక తరగతుల పదవులకు లేదా రాష్ట్రమునకు అధీనమై ఉన్న ఏదైనా తరగతి లేక తరగతుల సివిల్ పదవులకు లేదా రాష్ట్రములోని ఏదైనా స్థానిక అధికార సంస్థ యొక్క నియంత్రణలో ఉన్న ఏదైనా తరగతి లేక తరగతుల పదవులకు నియమించబడిన, కేటాయించబడిన, లేక ప్రమోషను ఈయబడిన వ్యక్తుల యొక్క ఇతర సర్వీసు షరతులు.

(4) క్లాజ్ (3) క్రింద చేయబడిన ఉత్తరువు,-

(ఎ) రాష్ట్రపతి, ఆ ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచు పరిపాలనా బ్రిట్టన్‌లో యొక్క అధికార పరిధిలో చేరి ఉన్న ఏదైనా విషయమునకు సంబంధించిన ఇబ్బందుల నివారణకై విన్నపములను స్వీకరించి, వాటిపై పరిపాలనా బ్రిట్టన్‌లో తాను సబబని భావించు ఉత్తరువులనిచ్చుటకు ఆ బ్రిట్టన్‌లోకు అధికారమీయవచ్చును;

(బి) పరిపాలనా బ్రిట్టన్‌లోను ధిక్కరించినందుకు శిక్షించుటకై ఆ బ్రిట్టన్‌లో యొక్క అధికారములను గురించిన నిబంధనలతో సహా పరిపాలనా బ్రిట్టన్‌లో యొక్క అధికారులను, అధికారములను మరియు ప్రక్రియను గురించి రాష్ట్రపతి తాను అవసరమని భావించునట్టి నిబంధనలు దానిలో ఉండవచ్చును;

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2014 యొక్క 97వ సెక్షన్ ద్వారా "ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రము"నకు బదులుగా 02.06.2014 నుండి బదులుగా ఉంచబడినది.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(c) provide for the transfer to the Administrative Tribunal of such classes of proceedings, being proceedings relating to matters within its jurisdiction and pending before any court (other than the Supreme Court) or tribunal or other authority immediately before the commencement of such order, as may be specified in the order;

(d) contain such supplemental, incidental and consequential provisions (including provisions as to fees and as to limitation, evidence or for the application of any law for the time being in force subject to any exceptions or modifications) as the President may deem necessary.

**(5)* The Order of the Administrative Tribunal finally disposing of any case shall become effective upon its confirmation by the State Government or on the expiry of three months from the date on which the order is made, whichever is earlier:

Provided that the State Government may, by special order made in writing and for reasons to be specified therein, modify or annul any order of the Administrative Tribunal before it becomes effective and in such a case, the order of the Administrative Tribunal shall have effect only in such modified form or be of no effect, as the case may be.

(6) Every special order made by the State Government under the proviso to clause (5) shall be laid, as soon as may be after it is made, before both Houses of the State Legislature.

(7) The High Court for the State shall not have any powers of superintendence over the Administrative Tribunal and no court (other than the Supreme Court) or tribunal shall exercise any jurisdiction, power or authority in respect of any matter subject to the jurisdiction, power or authority of, or in relation to, the Administrative Tribunal.

(8) If the President is satisfied that the continued existence of the Administrative Tribunal is not necessary, the President may by order abolish the Administrative Tribunal and make such provisions in such order as he may deem fit for the transfer and disposal of cases pending before the Tribunal immediately before such abolition.

* In *P.Sambamurthy and Others Vs. State of Andhra Pradesh and Others*, AIR 1987 SC 663, the Supreme Court declared clause (5) of article 371D along with the proviso to be unconstitutional and void.

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాళిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(సి) పరిపాలనా బ్రీజ్యునలు యొక్క అధికార పరిధిలోని విషయములకు సంబంధించిన చర్యలై ఉండి, అట్టి ఉత్తరువు ప్రారంభమగుటకు ముందు వెంటనే (సర్వోన్నత న్యాయస్థానము మినహా) ఏదైనా న్యాయస్థానము లేక బ్రీజ్యునలు లేక ఇతర అధికారి సమక్షమున ఉన్నట్టివై, ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచబడిన తరగతుల చర్యలను పరిపాలనా బ్రీజ్యునల్ కు బదిలీ చేయుటకైన నిబంధనలను చేయవచ్చును;

(డి) (ఫీజును, మరియు కాల పరిమితిని, సాక్ష్యమును గురించిన లేక ఏదైనా మినహాయింపులకు లేక మార్పులకు లోబడి తత్సమయమున అమలులోనున్న ఏదైనా శాసనమును వర్తింపజేయుట కొరకు నిబంధనలతో సహా) రాష్ట్రపతి తాను అవసరమని భావించు అనుబంధ, సందర్భానుసార మరియు పర్యవసాన నిబంధనలు దానిలో ఉండవచ్చును;

* (5) ఏదైనా కేసును అంతిమముగ పరిష్కారము చేయుచూ పరిపాలనా బ్రీజ్యునలు చేసిన ఉత్తరువు, రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే ధృవీకరించబడిన మీదట లేక ఉత్తరువు ఈయబడిన తేదీ నుండి మూడు నెలలు గడచిన మీదట, ఈ రెంటిలో ఏది ముందు జరుగునో అప్పటి నుండి అమలు లోనికి రావలెను:

అయితే, పరిపాలనా బ్రీజ్యునలు యొక్క ఏదైనా ఉత్తరువు అమలులోనికి వచ్చుటకు ముందే రాష్ట్ర ప్రభుత్వము లిఖితపూర్వకమైన ప్రత్యేక ఉత్తరువు ద్వారా, దానిలో నిర్దిష్టపరచిన కారణములపై ఆ ఉత్తరువులో మార్పు చేయవచ్చును లేక దానిని రద్దు చేయవచ్చును మరియు అట్టి సందర్భములలో పరిపాలనా బ్రీజ్యునలు యొక్క ఉత్తరువు అట్లు మార్పు చేయబడిన రూపములో మాత్రమే ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను లేక సందర్భానుసారముగ ఎట్టి ప్రభావమును కలిగి ఉండదు.

(6) క్లాజ్ (5) యొక్క వినియోగం క్రింద రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే చేయబడిన ప్రతీ ప్రత్యేక ఉత్తరువును దానిని చేసిన తరువాత వీలైనంత త్వరితముగ, రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఉభయ సభల సమక్షమున ఉంచవలెను.

(7) రాష్ట్రములోని ఉన్నత న్యాయస్థానమునకు పరిపాలనా బ్రీజ్యునలుపై ఎట్టి పర్యవేక్షణాధికారము వుండరాదు మరియు పరిపాలనా బ్రీజ్యునలు యొక్క లేక దానికి సంబంధించిన అధికార పరధి, అధికారము లేక అధికారికి లోబడి ఏ విషయములోను (సర్వోన్నత న్యాయస్థానము మినహా) ఏ న్యాయస్థానము లేక బ్రీజ్యునలు ఎటువంటి అధికార పరిధిని, అధికారమును లేక అధికారిని వినియోగించరాదు.

(8) పరిపాలనా బ్రీజ్యునల్ కొనసాగించవలసిన అవసరము లేదని రాష్ట్రపతి అభిప్రాయపడినచో, రాష్ట్రపతి, ఉత్తరువు ద్వారా, పరిపాలనా బ్రీజ్యునలును రద్దు చేయవచ్చును మరియు అట్లు రద్దు చేయుటకు ముందు వెంటనే పరిపాలనా బ్రీజ్యునల్ సమక్షమున జరుగుచున్న కేసుల బదిలీకి మరియు పరిష్కారమునకు, తాను సబబని భావించునట్టి నిబంధనలను ఆ ఉత్తరువులో చేయవచ్చును.

* పి.సాంబముర్తి మరియు ఇతరులు వర్సెస్ ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రము మరియు ఇతరులు, ఏ.ఐ.ఆర్. 1987 ఎస్.సి. పేజీ 663 లో సర్వోన్నత న్యాయస్థానము, 371డి ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (5)నకు గల వినియోగంతో సహా ఆ క్లాజ్ ను రాజ్యాంగమునకు విరుద్ధమైనదిగా మరియు చెల్లనిదిగా ప్రకటించినది.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(9) Notwithstanding any judgment, decree or order of any court, tribunal or other authority,—

(a) no appointment, posting, promotion or transfer of any person—

(i) made before the 1st day of November, 1956, to any post under the Government of, or any local authority within, the State of Hyderabad as it existed before that date; or

(ii) made before the commencement of the Constitution (Thirty-second Amendment) Act, 1973, to any post under the Government of, or any local or other authority within, the State of Andhra Pradesh; and

(b) no action taken or thing done by or before any person referred to in sub-clause (a),

shall be deemed to be illegal or void or ever to have become illegal or void merely on the ground that the appointment, posting, promotion or transfer of such person was not made in accordance with any law, then in force, providing for any requirement as to residence within the State of Hyderabad or, as the case may be, within any part of the State of Andhra Pradesh, in respect of such appointment, posting, promotion or transfer.

(10) The provisions of this article and of any order made by the President thereunder shall have effect notwithstanding anything in any other provision of this Constitution or in any other law for the time being in force.

371E. Establishment of Central University in Andhra Pradesh:- Parliament may by law provide for the establishment of a University in the State of Andhra Pradesh.]

¹[**371F. Special provisions with respect to the State of Sikkim:-** Notwithstanding anything in this Constitution,—

(a) the Legislative Assembly of the State of Sikkim shall consist of not less than thirty members;

(b) as from the date of commencement of the Constitution (Thirty-sixth Amendment) Act, 1975 (hereafter in this article referred to as the appointed day)—

(i) the Assembly for Sikkim formed as a result of the elections held in Sikkim in April, 1974 with thirty-two members elected in the said elections (hereinafter referred to as the sitting members) shall be deemed to be the Legislative Assembly of the State of Sikkim duly constituted under this Constitution;

1. Inserted by the Constitution (Thirty-sixth Amendment) Act, 1975, s.3 (w.e.f.26.4.1975).

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాళిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(9) ఏదైనా న్యాయస్థానము, ట్రిబ్యునలు లేక ఇతర అధికార సంస్థ యొక్క తీర్పు, డిక్రీ, లేక ఉత్తరువులో ఏమి ఉన్నప్పటికీనీ,-

(ఎ) (i) 1956, నవంబరు మొదటి దినమునకు ముందు ఉండిన హైదరాబాదు రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింది లేక ఆ రాష్ట్రములోని ఏదైనా స్థానిక అధికార సంస్థ క్రింది ఏదైనా పదవికి ఆ తేదీకి ముందు చేయబడిన; లేక

(ii) రాజ్యాంగ (ముప్పై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1973 యొక్క ప్రారంభమునకు ముందు, ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింది లేక ఆ రాష్ట్రములోని ఏదైనా స్థానిక లేక ఇతర ప్రాధికారి క్రింది ఏదైనా పదవిలో లేక పదవికి చేయబడిన ఎవరైనా వ్యక్తి యొక్క ఏదైనా నియామకము, పోస్టింగు, పదోన్నతి లేక బదిలీ; మరియు

(బి) సబ్-క్లాజ్ (ఎ)లో నిర్దేశితుడైన ఎవరైనా వ్యక్తిచే లేక అతని సమక్షమున చేయబడిన లేదా తీసికొనబడిన ఏదైనా చర్య,

అట్టి వ్యక్తి యొక్క నియామకము పోస్టింగు, పదోన్నతి లేక బదిలీకి సంబంధించి, హైదరాబాదు రాష్ట్రములో లేక సందర్భానుసారముగా ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రములోని ఏదైనా భాగములో నివశించవలెననే నిబంధనతో ఆ సమయములో అమలులో ఉండిన ఏదైనా శాసనముననుసరించి చేయబడలేదను కారణమునుబట్టి మాత్రమే దానిని శాసన విరుద్ధమైనదిగా లేక చెల్లనిదిగా భావించరాదు లేక ఎప్పుడైనను శాసన విరుద్ధమై ఉండినట్లు లేక చెల్లనిదిగా ఉండినట్లు భావించరాదు.

(10) ఈ రాజ్యాంగం యొక్క ఏదైనా ఇతర నిబంధనలో లేదా తత్సమయమున అమలులోనున్న ఏదైనా ఇతర శాసనములో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, ఈ ఆర్టికల్ మరియు దాని క్రింద రాష్ట్రపతిచే చేయబడిన ఏదైనా ఉత్తరువు యొక్క నిబంధనలు, ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను.

371ఈ. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో కేంద్రీయ విశ్వవిద్యాలయము యొక్క ఏర్పాటు:- ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రములో కేంద్రీయ విశ్వవిద్యాలయమును స్థాపించుటకై పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా నిబంధనలను చేయవచ్చును.]

¹[371ఎఫ్. సిక్కిం రాష్ట్రమును గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన:- ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ,-

(ఎ) సిక్కిం రాష్ట్రము యొక్క శాసనసభ ముప్పై మందికి తక్కువకాని సభ్యులతో కూడి ఉండవలెను;

(బి) (ఈ ఆర్టికల్‌లో ఇటు తరువాత నిర్దిష్టపరచిన దినముగా నిర్ణయించబడు) రాజ్యాంగ (ముప్పై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క ప్రారంభపు తేదీ నుండి,-

(i) 1974, ఏప్రిల్‌లో జరిగిన ఎన్నికలలో ఎన్నుకొనబడిన ముప్పై రెండు మంది (ఇందు ఇటు తరువాత ప్రస్తుత సభ్యులని నిర్దేశించబడిన) సభ్యులతో సిక్కిం శాసనసభను ఈ రాజ్యాంగం క్రింద తగు రీతిగ ఏర్పాటు చేసిన సిక్కిం రాష్ట్ర శాసనసభగా భావించవలెను;

1. రాజ్యాంగ (ముప్పై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 26.4.1975 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(ii) the sitting members shall be deemed to be the members of the Legislative Assembly of the State of Sikkim duly elected under this Constitution; and

(iii) the said Legislative Assembly of the State of Sikkim shall exercise the powers and perform the functions of the Legislative Assembly of a State under this Constitution;

(c) in the case of the Assembly deemed to be the Legislative Assembly of the State of Sikkim under clause (b), the references to the period of ¹[five years], in clause (1) of article 172 shall be construed as references to a period of ²[four years] and the said period of ²[four years] shall be deemed to commence from the appointed day;

(d) until other provisions are made by Parliament by law, there shall be allotted to the State of Sikkim one seat in the House of the People and the State of Sikkim shall form one parliamentary constituency to be called the parliamentary constituency for Sikkim;

(e) the representative of the State of Sikkim in the House of the People in existence on the appointed day shall be elected by the members of the Legislative Assembly of the State of Sikkim;

(f) Parliament may, for the purpose of protecting the rights and interests of the different sections of the population of Sikkim make provision for the number of seats in the Legislative Assembly of the State of Sikkim which may be filled by candidates belonging to such sections and for the delimitation of the assembly constituencies from which candidates belonging to such sections alone may stand for election to the Legislative Assembly of the State of Sikkim;

(g) the Governor of Sikkim shall have special responsibility for peace and for an equitable arrangement for ensuring the social and economic advancement of different sections of the population of Sikkim and in the discharge of his special responsibility under this clause, the Governor of Sikkim shall, subject to such directions as the President may, from time to time, deem fit to issue, act in his discretion;

1. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.43, for “six years” (w.e.f.6.9.1979). The words “six years” were substituted for the original words “five years” by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.56 (w.e.f.3.1.1977).

2. Substituted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.43, for “five years” (w.e.f.6.9.1979). The words “five years” were substituted for the original words “four years” by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.56 (w.e.f.3.1.1977).

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాళిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(ii) పదవిలో ఉన్న సభ్యులు ఈ రాజ్యాంగం క్రింద తగు రీతిగా ఎన్నుకొనబడిన సిక్కిం రాష్ట్ర శాసన సభా సభ్యులుగా భావించవలెను; మరియు

(iii) సదరు సిక్కిం రాష్ట్ర శాసనసభ ఈ రాజ్యాంగం క్రింద ఒక రాష్ట్ర శాసనసభ యొక్క అధికారములను వినియోగించవలెను; మరియు కర్తవ్యములను నిర్వహించవలెను;

(సి) క్లాజ్ (బి) క్రింద సిక్కిం రాష్ట్ర శాసనసభగా భావించబడిన శాసనసభ విషయములో 172వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1)లో ¹[అయిదు సంవత్సరముల] కాలావధిని గురించిన నిర్దేశములు ²[నాలుగు సంవత్సరముల] కాలావధిని గురించిన నిర్దేశములుగా అన్వయించుకొనవలెను మరియు సదరు ²[నాలుగు సంవత్సరముల] కాలావధిని నిర్ణయించిన తేదీ నుండి ప్రారంభమగునట్లు భావించవలెను;

(డి) పార్లమెంటుచే శాసనము ద్వారా ఇతర నిబంధనలు చేయబడునంత వరకు, లోక్ సభలో సిక్కిం రాష్ట్రమునకు ఒక సీటును కేటాయించవలెను, మరియు సిక్కిం రాష్ట్రము, సిక్కిం పార్లమెంటరీ నియోజకవర్గము అనబడు ఒక పార్లమెంటరీ నియోజక వర్గముగా రూపొందవలెను;

(ఇ) నిర్ణయించిన దినమున ఉన్నట్టి లోక్ సభలోని సిక్కిం రాష్ట్ర ప్రతినిధి, సిక్కిం రాష్ట్ర శాసనసభ సభ్యులచే ఎన్నుకొనబడవలెను;

(ఎఫ్) సిక్కిం జనాభాలోని వివిధ తరగతులవారి హక్కులను మరియు ప్రయోజనములను కాపాడుటకుగాను, సిక్కిం రాష్ట్ర శాసనసభలో అట్టి తరగతులకు చెందిన అభ్యర్థులచే భర్తీ చేయదగినన్ని సీట్లను కేటాయించుటకు, సిక్కిం రాష్ట్ర మరియు అట్లు కేటాయించిన సీట్లకు అట్టి తరగతులకు చెందిన అభ్యర్థులు మాత్రమే పోటీ చేయుటకైన ఆ నియోజక వర్గముల విభజనకు, పార్లమెంటు నిబంధన చేయవచ్చును;

(జి) సిక్కిం గవర్నరు, శాంతిని కాపాడుటకొరకు మరియు సిక్కిం జనాభాలోని వివిధ తరగతులకు సామాజిక మరియు ఆర్థిక పురోభివృద్ధిని కట్టుదిట్టము చేయుటకై న్యాయమైన ఏర్పాటు చేయుటకొరకు ప్రత్యేక బాధ్యత వహించవలెను, మరియు రాష్ట్రపతి ఆయా సమయములందు తాను సబబని భావించునట్టి ఆదేశములను జారీ చేయుటకు లోబడి, ఈ క్లాజ్ క్రింద తన ప్రత్యేక బాధ్యతను నిర్వహించుటలో సిక్కిం గవర్నరు, తన విచక్షణానుసారము వ్యవహరించవలెను;

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 56వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి మొదట ఉన్న “ఐదు సంవత్సరములు” అను పదములకు బదులుగా “ఆరు సంవత్సరములు”, అను పదములు ఉంచబడి, తిరిగి రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 43వ సెక్షన్ ద్వారా “ఆరు సంవత్సరములు” అను పదములకు బదులు “ఐదు సంవత్సరములు” అను పదములు 6.9.1979 నుండి ఉంచబడినవి.
2. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 56వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి మొదట ఉన్న “నాలుగు సంవత్సరములు” అను పదములకు బదులుగా “ఐదు సంవత్సరములు” అను పదములు ఉంచబడి, తిరిగి రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 43వ సెక్షన్ ద్వారా 6.9.1979 నుండి “ఐదు సంవత్సరములు” అను పదములకు బదులుగా “నాలుగు సంవత్సరములు” అని ఉంచబడినది.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(h) all property and assets (whether within or outside the territories comprised in the State of Sikkim) which immediately before the appointed day were vested in the Government of Sikkim or in any other authority or in any person for the purposes of the Government of Sikkim shall, as from the appointed day, vest in the Government of the State of Sikkim;

(i) the High Court functioning as such immediately before the appointed day in the territories comprised in the State of Sikkim shall, on and from the appointed day, be deemed to be the High Court for the State of Sikkim;

(j) all courts of civil, criminal and revenue jurisdiction, all authorities and all officers, judicial, executive and ministerial, throughout the territory of the State of Sikkim shall continue on and from the appointed day to exercise their respective functions subject to the provisions of this Constitution;

(k) all laws in force immediately before the appointed day in the territories comprised in the State of Sikkim or any part thereof shall continue to be in force therein until amended or repealed by a competent Legislature or other competent authority;

(l) for the purpose of facilitating the application of any such law as is referred to in clause (k) in relation to the administration of the State of Sikkim and for the purpose of bringing the provisions of any such law into accord with the provisions of this Constitution, the President may, within two years from the appointed day, by order, make such adaptations and modifications of the law, whether by way of repeal or amendment, as may be necessary or expedient, and thereupon, every such law shall have effect subject to the adaptations and modifications so made, and any such adaptation or modification shall not be questioned in any court of law;

(m) neither the Supreme Court nor any other court shall have jurisdiction in respect of any dispute or other matter arising out of any treaty, agreement, engagement or other similar instrument relating to Sikkim which was entered into or executed before the appointed day and to which the Government of India or any of its predecessor Governments was a party, but nothing in this clause shall be construed to derogate from the provisions of article 143;

(n) the President may, by public notification, extend with such restrictions or modifications as he thinks fit to the State of Sikkim any enactment which is in force in a State in India at the date of the notification;

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాళిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(హెచ్) నిర్ణయించిన దినమునకు ముందు వెంటనే, సిక్కిం ప్రభుత్వంలో లేదా సిక్కిం ప్రభుత్వ ప్రయోజనములకై ఎవరైనా ఇతర అధికారి లేక వ్యక్తియందు ఉన్న (సిక్కిం రాష్ట్రములో చేరి ఉన్న భూభాగములో ఉన్న లేక వెలుపల ఉన్న) ఆస్తి మరియు సంపదలన్నీ, ఆ నిర్ణయించిన దినము నుండి సిక్కిం రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకు సంక్రమించవలెను;

(ఐ) సిక్కిం రాష్ట్రములో చేరి ఉన్న భూభాగములో నిర్ణయించిన దినమునకు ముందు వెంటనే ఉన్నత న్యాయస్థానముగా పని చేయుచున్నట్టి న్యాయస్థానమును, నిర్ణయించిన దినమున మరియు అప్పటి నుండి సిక్కిం రాష్ట్రపు ఉన్నత న్యాయస్థానముగా భావించవలెను;

(జె) సిక్కిం రాష్ట్రము యొక్క భూభాగములోని సివిల్, క్రిమినల్ మరియు రెవిన్యూ అధికార పరిధి గల అన్ని న్యాయస్థానములు, న్యాయ సంబంధ, కార్యనిర్వాహక మరియు మినిస్ట్రీరియల్ కోవకు చెందిన అధికార సంస్థలు, అధికారులందరూ, నిర్దిష్టపరచిన దినమున మరియు అప్పటి నుండి, వారి వారి కర్తవ్యములను ఈ రాజ్యాంగం యొక్క నిబంధనలకు లోబడి నిర్వహించుచుండవలెను;

(కె) సిక్కిం రాష్ట్రములో లేదా దాని యొక్క ఏదైనా భాగములో చేరి ఉన్న భూభాగములో నిర్ణయించిన దినమునకు ముందు వెంటనే అమలులో ఉన్న శాసనములన్నీ, సమర్థ శాసనమండలిచే లేక ఇతర సమర్థ అధికార సంస్థచే సవరించబడువరకు లేక రద్దు చేయబడువరకు, అమలులో కొనసాగవలెను;

(ఎల్) క్లాజ్ (కె)లో నిర్దేశించబడిన ఏదైనా శాసనమును సిక్కిం రాష్ట్రము యొక్క పరిపాలనా విషయమున వర్తింపజేయు ప్రయోజనముల కొరకు మరియు అట్టి ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలను ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలకు అనుకూల సవరణ చేయు ప్రయోజనము కొరకు రాష్ట్రపతి నిర్ణయించిన దినము నుండి రెండు సంవత్సరముల లోపల, ఉత్తరువు ద్వారా అట్టి శాసనమును రద్దు లేక సవరణచేయుచు, దానిలో అవసరమైన లేక సముచితమైన, అనుకూల సవరణలను మరియు మార్పులను చేయవచ్చును, అటుపై అట్టి శాసనము అట్లు చేయబడిన అనుకూల సవరణలకు మరియు మార్పులకును లోబడి ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను, అట్టి ఏ అనుకూల సవరణను లేదా మార్పును ఏ న్యాయస్థానములోను ప్రశ్నించరాదు;

(ఎమ్) సిక్కింనకు సంబంధించినదై, నిర్ణయించిన దినమునకు ముందే చేసుకొనబడిన లేక అము చేయబడినటువంటి మరియు భారత ప్రభుత్వము లేదా దానికంటే ముందు ప్రభుత్వము ఒక కక్షిదారుగా ఉండిన ఏదైనా సంధి, ఒప్పందము లేక అదే విధమైన అధికార పత్రము నుండి ఉత్పన్నమగు ఏదైనా వివాదము లేక ఇతర విషయమునకు సంబంధించి ఉన్నత న్యాయస్థానమునకుగాని, మరే ఇతర న్యాయస్థానమునకుగాని, అధికార పరిధి ఉండరాదు, అయితే ఈ క్లాజ్‌లో ఉన్నదేదియు 143వ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలను తక్కువ చేయునవిగా అన్వయించుకొనరాదు;

(ఎన్) రాష్ట్రపతి, ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా, ఆ అధికారిక ప్రకటన తేదీన భారతదేశములోని ఏదైనా రాష్ట్రములో అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనమును తాను సబబని తలచునట్టి పరిమితులు లేక మార్పులతో సిక్కిం రాష్ట్రమునకు విస్తరింపజేయవచ్చును;

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(o) if any difficulty arises in giving effect to any of the foregoing provisions of this article, the President may, by order¹, do anything (including any adaptation or modification of any other article) which appears to him to be necessary for the purpose of removing that difficulty:

Provided that no such order shall be made after the expiry of two years from the appointed day;

(p) all things done and all actions taken in or in relation to the State of Sikkim or the territories comprised therein during the period commencing on the appointed day and ending immediately before the date on which the Constitution (Thirty-sixth Amendment) Act, 1975, receives the assent of the President shall, in so far as they are in conformity with the provisions of this Constitution as amended by the Constitution (Thirty-sixth Amendment) Act, 1975, be deemed for all purposes to have been validly done or taken under this Constitution as so amended.]

²[371G. **Special provision with respect to the State of Mizoram:-** Notwithstanding anything in this Constitution,—

(a) no Act of Parliament in respect of—

(i) religious or social practices of the Mizos,

(ii) Mizo customary law and procedure,

(iii) administration of civil and criminal justice involving decisions according to Mizo customary law,

(iv) ownership and transfer of land,

shall apply to the State of Mizoram unless the Legislative Assembly of the State of Mizoram by a resolution so decides:

Provided that nothing in this clause shall apply to any Central Act in force in the Union territory of Mizoram immediately before the commencement of the Constitution (Fifty-third Amendment) Act, 1986;

(b) the Legislative Assembly of the State of Mizoram shall consist of not less than forty members.]

1. See the Constitution (Removal of Difficulties) Order No.XI (C.O.99).

2. Inserted by the Constitution (Fifty-third Amendment) Act, 1986, s.2 (w.e.f.20.2.1987).

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాళిక మరియు విశేష నిబంధనలు)

(ఓ) ఈ ఆర్టికల్ యొక్క పైన పేర్కొని నిబంధనలలో వేటినినా అమలుపరచుటలో ఏదైనా ఇబ్బంది ఏర్పడినచో రాష్ట్రపతి, ¹ ఉత్తరువు ద్వారా, ఆ ఇబ్బందిని తొలగించుటకు తాను అవసరమని భావించునట్టి (ఏదైనా ఇతర ఆర్టికల్ అనుకూల సవరణ లేక మార్పు చేయుటతో సహా) దేనినైనా చేయవచ్చును:

అయితే, అట్టి ఏ ఉత్తరువు నిర్ణయించిన దినము నుండి రెండు సంవత్సరములు గడచిన తరువాత చేయరాదు.

(సి) నిర్ణయించిన దినమున ప్రారంభమై, రాజ్యాంగ (ముప్పై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1975 రాష్ట్రపతి అనుమతిని పొందు తేదీకి ముందు వెంటనే ముగియు కాలావధిలో, సిక్కిం రాష్ట్రంలో లేదా దానిలో చేరి ఉన్న భూభాగములో లేక ఆ రాష్ట్రము లేక భూభాగమునకు సంబంధించి చేయబడిన పనులన్నీ మరియు, తీసికొనబడిన చర్యలన్నింటినీ, ఈ రాజ్యాంగం యొక్క నిబంధనలకు అనుగుణముగా ఉన్నంతమేరకు, అవి రాజ్యాంగ (ముప్పై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1975 చే అన్ని ప్రయోజనముల నిమిత్తంగా సవరించబడినట్లుగా మరియు ఈ రాజ్యాంగం క్రింద చేయబడినట్లుగా లేక తీసికొనబడినట్లుగా చెల్లుబాటు కలిగినవిగా భావించవలెను.]

²[371-జీ. మిజోరాం రాష్ట్రమును గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన:- ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ,-

(ఎ) పార్లమెంటుచే ఈ క్రింది విషయములలో అనగా,-

(i) మిజోల మత లేక సాంఘిక ఆచారములు,

(ii) మిజోల సంప్రదాయక న్యాయము మరియు కార్య ప్రక్రియ,

(iii) మిజోల సంప్రదాయక శాసనముల ననుసరించి ఈయబడిన నిర్ణయములతో కూడిన సివిల్ మరియు క్రిమినల్ న్యాయపాలన, మరియు

(iv) భూమి యాజమాన్యము మరియు బదిలీకి

సంబంధించి చేయబడిన ఏదైనా చట్టము, మిజోరాం రాష్ట్ర శాసన మండలి తీర్మానము ద్వారా అట్లు నిర్ణయించిననే తప్ప మిజోరాం రాష్ట్రమునకు వర్తించదు:

అయితే ఈ క్లాజ్ లో ఉన్నదేదియు రాజ్యాంగ (యాభై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1986 ప్రారంభము కాకముందు మిజోరాం కేంద్రపాలిత ప్రాంతములో అమలులో ఉన్న ఏదైనా కేంద్ర శాసనమునకు వర్తించదు.

(బి) మిజోరాం రాష్ట్ర శాసన సభలో నలభై కంటే తక్కువ మంది సభ్యులువుండరాదు.]

1. రాజ్యాంగ (ఇబ్బందుల తొలగింపు) 11వ ఉత్తరువు (సి.ఓ.99) చూడము.

2. రాజ్యాంగ (యాభై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1986 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 20.02.1987 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

¹**[371H. Special provision with respect to the State of Arunachal Pradesh:-** Notwithstanding anything in this Constitution,—

(a) the Governor of Arunachal Pradesh shall have special responsibility with respect to law and order in the State of Arunachal Pradesh and in the discharge of his functions in relation thereto, the Governor shall, after consulting the Council of Ministers, exercise his individual judgment as to the action to be taken:

Provided that if any question arises whether any matter is or is not a matter as respects which the Governor is under this clause required to act in the exercise of his individual judgment, the decision of the Governor in his discretion shall be final, and the validity of anything done by the Governor shall not be called in question on the ground that he ought or ought not to have acted in the exercise of his individual judgment:

Provided further that if the President on receipt of a report from the Governor or otherwise is satisfied that it is no longer necessary for the Governor to have special responsibility with respect to law and order in the State of Arunachal Pradesh, he may by order direct that the Governor shall cease to have such responsibility with effect from such date as may be specified in the order;

(b) the Legislative Assembly of the State of Arunachal Pradesh shall consist of not less than thirty members.]

²**[371-I. Special provision with respect to the State of Goa:-** Notwithstanding anything in this Constitution, the Legislative Assembly of the State of Goa shall consist of not less than thirty members.]

³**[371J. Special provisions with respect to the State of Karnataka:-** (1) The President may, by order made with respect to the State of Karnataka, provide for any special responsibility of the Governor for—

(a) establishment of a separate development board for Hyderabad-Karnataka region with the provision that a report on the working of the board will be placed each year before the State Legislative Assembly;

(b) equitable allocation of funds for developmental expenditure over the said region, subject to the requirements of the State as a whole; and

(c) equitable opportunities and facilities for the people belonging to the said region, in matters of public employment, education and vocational training, subject to the requirements of the State as a whole.

1. Inserted by the Constitution (Fifty-fifth Amendment) Act, 1986, s.2 (w.e.f.20.2.1987).

2. Inserted by the Constitution (Fifty-sixth Amendment) Act, 1987, s.2 (w.e.f.30.5.1987).

3. Inserted by the Constitution (Ninety-eighth Amendment) Act, 2012, s.2 (w.e.f.1.10.2013).

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాళిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

¹[371 హెచ్. అరుణాచల్ ప్రదేశ్ రాష్ట్రమును గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన:- ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ,-

(ఎ) అరుణాచల్ ప్రదేశ్ గవర్నరు, అరుణాచల్ ప్రదేశ్ రాష్ట్రములో శాంతి భద్రతల విషయములో ప్రత్యేక బాధ్యత కలిగి ఉండును. దీనికి సంబంధించి ఆయన తన కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుటలో, మంత్రిమండలిని సంప్రదించిన మీదట తీసుకొనవలసిన చర్య విషయంలో తన వ్యక్తిగత విచక్షణను వినియోగించవలెను:

అయితే, ఏదైనా ఒక విషయమును ఈ క్లాజ్ క్రింద గవర్నరు తన వ్యక్తిగత నిర్ణయము వినియోగించి వ్యవహరించదగిన విషయము అవునా, కాదా అను ప్రశ్న ఉత్పన్నమైనప్పుడు, దానిపై ఆయన తన విచక్షణానుసారముగా చేయు నిర్ణయము అంతిమమైనదై ఉండును. ఆయన తన వ్యక్తిగత నిర్ణయము మేరకు వ్యవహరించి ఉండదగినది లేదా వ్యవహరించి ఉండదగినది కాదనే కారణముగా గవర్నరుచే చేయబడినటువంటి దాని చెల్లుబాటును ప్రశ్నించరాదు.

అంతేకాకుండా, రాష్ట్రపతి, గవర్నరు నుండి నివేదిక పొందిన మీదట లేదా ఇతర విధముగా, అరుణాచల్ ప్రదేశ్ రాష్ట్రములో గవర్నరు శాంతి భద్రతల విషయంలో ప్రత్యేక బాధ్యత కలిగి ఉండవలసిన అవసరం ఇంక ఎంత మాత్రము లేదని భావించినచో, ఆయన ఉత్తరువు ద్వారా ఆ ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచిన తేదీ నుండి గవర్నరును అట్టి బాధ్యత నుండి విరమించవలెనని ఆదేశించవచ్చును.

(బి) అరుణాచల్ ప్రదేశ్ రాష్ట్ర శాసనసభ ముప్పైకంటే తక్కువ కాని సభ్యులతో కూడి ఉండవలెను.]

²[371-ఐ. గోవా రాష్ట్రము గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన:- ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ, గోవా రాష్ట్ర శాసనసభ ముప్పైకి తక్కువ కాని సభ్యులతో కూడి ఉండవలెను.]

³[371-జే. కర్ణాటక రాష్ట్రము గురించిన ప్రత్యేక నిబంధన:- (1) రాష్ట్రపతి, కర్ణాటక రాష్ట్రమునకు సంబంధించి చేసిన ఉత్తర్వు ద్వారా ఈ క్రింది వాటికై గవర్నరుకు గల ఏదైనా ప్రత్యేక బాధ్యత కొరకు నిబంధనలు చేయవచ్చును-

(ఎ) బోర్డు పని తీరును గురించి నివేదికను ప్రతి సంవత్సరము రాష్ట్ర శాసనసభ సమక్షమున ఉంచవలెనను నిబంధనతో, హైదరాబాదు-కర్ణాటక ప్రాంతమునకు వేరుగా అభివృద్ధి బోర్డుని ఏర్పాటు చేయుటకు;

(బి) రాష్ట్ర మొత్తము అవసరాలకు లోబడి, సదరు ప్రాంత అభివృద్ధి వ్యయమునకై సమ వాటాలో నిధుల కేటాయింపు కొరకు మరియు

(సి) రాష్ట్ర మొత్తము అవసరాలకు లోబడి, ప్రభుత్వ ఉద్యోగ, విద్య మరియు వృత్తి పరమైన శిక్షణకు సంబంధించి సదరు ప్రాంతమునకు చెందిన ప్రజలకు సమాన అవకాశములను మరియు వసతులను ఏర్పాటు చేయుటకు.

1. రాజ్యాంగ (యాభై ఐదవ సవరణ) చట్టము, 1986 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 20.2.1987 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (యాభై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1987 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 30.5.1987 నుండి చొప్పించబడినది.

3. రాజ్యాంగ (తొంభై-ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 2012 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 01.10.2013 నుండి చొప్పించబడినది.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(2) An order made under sub- clause (c) of clause (1) may provide for—

(a) reservation of a proportion of seats educational and vocational training institutions in the Hyderabad-Karnataka region for students who belong to that region by birth or by domicile; and

(b) identification of posts or classes of posts under the State Government and in any body or organisation under the control of the State Government in the Hyderabad-Karnataka region and reservation of a proportion of such posts for persons who belong to that region by birth or by domicile and for appointment thereto by direct recruitment or by promotion or in any other manner as may be specified in the order.]

372. Continuance in force of existing laws and their adaptation:- (1) Notwithstanding the repeal by this Constitution of the enactments referred to in article 395 but subject to the other provisions of this Constitution, all the law in force in the territory of India immediately before the commencement of this Constitution shall continue in force therein until altered or repealed or amended by a competent Legislature or other competent authority.

(2) For the purpose of bringing the provisions of any law in force in the territory of India into accord with the provisions of this Constitution, the President may by order¹ make such adaptations and modifications of such law, whether by way of repeal or amendment, as may be necessary or expedient, and provide that the law shall, as from such date as may be specified in the order, have effect subject to the adaptations and modifications so made, and any such adaptation or modification shall not be questioned in any court of law.

(3) Nothing in clause (2) shall be deemed—

(a) to empower the President to make any adaptation or modification of any law after the expiration of ²[three years] from the commencement of this Constitution; or

1. See the Adaptation of Laws Order, 1950 dated the 26th January, 1950, Gazette of India, Extraordinary, p.449, as amended by notification No. S.R.O. 115, dated the 5th June, 1950, Gazette of India, Extraordinary, Part II, Section 3, p.51, notification No. S.R.O.870, dated the 4th November, 1950, Gazette of India, Extraordinary, Part II, Section 3, p.903, notification No.S.R.O.508, dated 4th April, 1951, Gazette of India, Extraordinary, Part II, Section 3, p.287, notification No.S.R.O.1140B, dated the 2nd July, 1952, Gazette of India, Extraordinary, Part II, Section 3, p. 616/1, and the Adaptation of the Travancore-Cochin Land Acquisition Laws Order, 1952, dated the 20th November, 1952, Gazette of India, Extraordinary, Part II, Section 3, p.923.

2. Substituted by the Constitution (First Amendment) Act, 1951, s.12, for “two years” (w.e.f.18.6.1956).

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాళిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(2) ఈ క్రింది వాటి కొరకు క్లాజ్ (1) యొక్క సబ్-క్లాజ్ (సి) క్రింద చేసిన ఉత్తరువులో,-

(ఎ) హైదరాబాదు - కర్ణాటక ప్రాంతములో పుట్టుకతో ద్వారా లేదా నివశించుట ద్వారా ఆ ప్రాంతమునకు చెందిన విద్యార్థులకు విద్య మరియు వృత్తిపరశిక్షణా సంస్థలలో ఒక నిష్పత్తిలో సీట్లు ప్రత్యేకింపు కొరకు; మరియు

(బి) హైదరాబాదు-కర్ణాటక ప్రాంతములో రాష్ట్ర ప్రభుత్వ లేదా రాష్ట్ర ప్రభుత్వ నియంత్రణలో ఉన్న ఏదైనా సంస్థ లేదా వ్యవస్థలోని పదవులు లేదా పదవుల యొక్క తరగతులను గుర్తించుటకు మరియు పుట్టుకతో లేదా నివశించడం ద్వారా ఆ ప్రాంతమునకు చెందిన వ్యక్తులకు అట్టి పదవులకు ప్రత్యక్ష నియామకము లేక పదోన్నతి లేదా ఉత్తర్వులో నిర్దిష్టపరచబడినట్టి ఏదైనా ఇతర రీతిలో నియామకము కొరకు ఒక నిష్పత్తి ఏర్పాటుకైన నిబంధనలు చేయవచ్చును.]

372. అమలులో ఉన్న శాసనములను కొనసాగించుట, మరియు వాటి అనుకూల సవరణ:-

(1) 395వ ఆర్టికల్‌లో నిర్దేశించబడిన శాసనములు ఈ రాజ్యాంగముచే రద్దు చేయబడినప్పటికిని, ఈ రాజ్యాంగం యొక్క ఇతర నిబంధనలకు లోబడి, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే భారత భూభాగములో అమలులోనున్న సమస్త శాసనములు, సమర్థ శాసనమండలిచే లేక ఇతర సమర్థ అధికారిచే లేక మార్పు లేక రద్దు లేక సవరణ చేయబడునంతవరకు, అవి అట్టి భూభాగములో అమలులో కొనసాగవలెను.

(2) భారత భూభాగములో అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలను ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలకు అనుగుణముగా చేయు నిమిత్తము, రాష్ట్రపతి, ¹ఉత్తరువు ద్వారా అట్టి శాసనమును సవరించుట లేదా రద్దు చేయుట ద్వారా దానిలో అవసరమగు లేక ఉపయోగకరమగు అనుకూల సవరణలను మరియు మార్పులను చేయవచ్చును మరియు ఆ ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచబడు తేదీ నుండి, ఆ శాసనము అట్లు చేయబడిన అనుకూల సవరణలకు, మార్పులకు లోబడి ప్రభావము కలిగి ఉండవలెనని నిబంధన చేయవచ్చును మరియు అట్టి అనుకూల సవరణ లేదా మార్పును ఏ న్యాయస్థానములోను ప్రశ్నించరాదు.

(3) క్లాజ్ (2)లో ఉన్నదేదియు-

(ఎ) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి ²[మూడు సంవత్సరములు] ముగిసిన తరువాత అట్టి ఏదైనా శాసనమునకు అనుకూల సవరణలను లేక మార్పులను చేయుటకు రాష్ట్రపతికి అధికారమును ఇచ్చునదిగా; లేక

1. చూడుము:- 5.6.1950వ తేదీ నాటి అధిసూచన నెం.ఎస్.ఆర్.ఓ.115 ద్వారా సవరించబడినట్లుగా అనుకూల సవరణ శాసనముల ఉత్తరువు, 1950, తేదీ 26.1.1950, భారత రాజపత్రము, అసాధారణ, పేజి.449, భారత రాజపత్రము, అసాధారణ, భాగము-2, సెక్షన్ 3, పేజి.51, 4.11.1950వ తేదీ నాటి అధిసూచన నెం.ఎస్.ఆర్.ఓ.870, భారత రాజపత్రము, అసాధారణ భాగము-2, సెక్షన్ 3, పేజి.903, 4.4.1951వ తేదీ నాటి అధిసూచన నెం.508, భారత రాజపత్రము, అసాధారణ, భాగము-2, సెక్షన్ 3, పేజి.287, 2.7.1952వ తేదీ నాటి అధిసూచన నెం.ఎస్.ఆర్.ఓ.1140 బీ, భారత రాజపత్రము, అసాధారణ, భాగము-2, సెక్షన్ 3, పేజి.616/1, మరియు ట్రావన్‌కోర్-కొచ్చిన్ భూసేకరణ అనుకూల సవరణ శాసనము ఉత్తరువు, 1952, తేదీ 20.11.1952, భారత రాజపత్రము, అసాధారణ, భాగము-2, సెక్షన్ 3, పేజి.923.

2. రాజ్యాంగ (ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1951 యొక్క 12వ సెక్షన్ ద్వారా "రెండు సంవత్సరములు"కు బదులుగా 18.06.1956 నుండి ఉంచబడినది.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(b) to prevent any competent Legislature or other competent authority from repealing or amending any law adapted or modified by the President under the said clause.

Explanation I:- The expression “law in force” in this article shall include a law passed or made by a Legislature or other competent authority in the territory of India before the commencement of this Constitution and not previously repealed, notwithstanding that it or parts of it may not be then in operation either at all or in particular areas.

Explanation II:- Any law passed or made by a Legislature or other competent authority in the territory of India which immediately before the commencement of this Constitution had extra-territorial effect as well as effect in the territory of India shall, subject to any such adaptations and modifications as aforesaid, continue to have such extra-territorial effect.

Explanation III:- Nothing in this article shall be construed as continuing any temporary law in force beyond the date fixed for its expiration or the date on which it would have expired if this Constitution had not come into force.

Explanation IV:- An Ordinance promulgated by the Governor of a Province under section 88 of the Government of India Act, 1935, and in force immediately before the commencement of this Constitution shall, unless withdrawn by the Governor of the corresponding State earlier, cease to operate at the expiration of six weeks from the first meeting after such commencement of the Legislative Assembly of that State functioning under clause (1) of article 382, and nothing in this article shall be construed as continuing any such Ordinance in force beyond the said period.

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాలిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(బి) సదరు క్లాజ్ క్రింద రాష్ట్రపతిచే అనుకూల సవరణ లేక మార్పు చేయబడిన ఏదైనా శాసనమును, రద్దు చేయుట లేక సవరణ చేయుట నుండి ఏదైనా సమర్థ శాసన మండలిని లేదా ఇతర సమర్థ అధికారిని నివారించునట్టిదిగా భావించరాదు.

విశదీకరణ-I:- ఈ ఆర్టికల్‌లో “అమలులో ఉన్న శాసనము అనువదబంధములో, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు భారత భూభాగములోని ఏదైనా శాసనమండలిచే లేక ఇతర సమర్థ అధికారిచే ఆమోదించబడి లేక చేయబడి, ఆ శాసనము లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగము అప్పుడు పూర్తిగా లేదా కొన్ని ప్రత్యేక ప్రాంతములలో అమలులో ఉన్నప్పటికీ, లేనప్పటికీ అంతకుముందు రద్దు చేయనటువంటి శాసనము చేరి ఉండును.

విశదీకరణ-II:- ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే భారత భూభాగములో ప్రభావమును కలిగి ఉండుటతో పాటుగా వెలుపల కూడా ప్రభావమును కలిగి ఉండి, భారత భూభాగములోని ఒక శాసన మండలిచే లేక ఇతర సమర్థ అధికారిచే ఆమోదించబడినట్టి లేక చేయబడినట్టి ఏదైనా శాసనము, పైన పేర్కొనిన ఏదైనా అనుకూల సవరణలకు లేదా మార్పులకు లోబడి అట్టి భూభాగమునకు వెలుపలకూడా ప్రభావము కలిగి ఉండుట కొనసాగవలెను.

విశదీకరణ-III:- ఈ ఆర్టికల్‌లో ఉన్నదేదియు, అమలులోనున్న ఏదైనా తాత్కాలిక శాసనమును, అది ముగియుటకు నిర్దిష్టము చేయబడిన తేదీ దాటి లేదా ఈ రాజ్యాంగం అమలులోనికి రానపుడు అది ముగిసి ఉండెడి తేదీని దాటి కొనసాగించునదిగా అన్వయించుకొనరాదు.

విశదీకరణ-IV:- భారత ప్రభుత్వ చట్టము, 1935, యొక్క 88వ సెక్షన్ క్రింద ఒక ప్రావిన్సు యొక్క గవర్నరుచే జారీ చేయబడి, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే అమలులో ఉండిన ఏదైనా అధ్యాదేశము, అట్టి ప్రారంభమునకు తరువాత ఆ ప్రావిన్సు స్థానములో 382వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1) క్రింద ఉన్నటువంటి ఆ రాష్ట్రము యొక్క గవర్నరుచే అంతకుముందే ఉపసంహరించబడితేనే తప్ప, ఆ రాష్ట్ర శాసనసభ యొక్క మొదటి సమావేశము నుండి ఆరు వారముల కాలావధి ముగియగానే ఆ అధ్యాదేశము అమలులో ఉండుట ఆగిపోవలెను, మరియు ఈ ఆర్టికల్‌లో ఉన్నదేదియు, సదరు కాలావధి దాటి అమలులో ఉన్నట్టి అధ్యాదేశమును కొనసాగించునదిగా అన్వయించరాదు.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

¹[372A. **Power of the President to adapt laws:-** (1) For the purposes of bringing the provisions of any law in force in India or in any part thereof, immediately before the commencement of the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, into accord with the provisions of this Constitution as amended by that Act, the President may by order² made before the first day of November, 1957, make such adaptations and modifications of the law, whether by way of repeal or amendment, as may be necessary or expedient, and provide that the law shall, as from such date as may be specified in the order, have effect subject to the adaptations and modifications so made, and any such adaptation or modification shall not be questioned in any court of law.

(2) Nothing in clause (1) shall be deemed to prevent a competent Legislature or other competent authority from repealing or amending any law adapted or modified by the President under the said clause.]

373. Power of President to make order in respect of persons under preventive detention in certain cases:- Until provision is made by Parliament under clause (7) of article 22, or until the expiration of one year from the commencement of this Constitution, whichever is earlier, the said article shall have effect as if for any reference to Parliament in clauses (4) and (7) thereof there were substituted a reference to the President and for any reference to any law made by Parliament in those clauses there were substituted a reference to an order made by the President.

374. Provisions as to Judges of the Federal Court and proceedings pending in the Federal Court or before His Majesty in Council:- (1) The Judges of the Federal Court holding office immediately before the commencement of this Constitution shall, unless they have elected otherwise, become on such commencement the Judges of the Supreme Court and shall thereupon be entitled to such salaries and allowances and to such rights in respect of leave of absence and pension as are provided for under article 125 in respect of the Judges of the Supreme Court.

(2) All suits, appeals and proceedings, civil or criminal, pending in the Federal Court at the commencement of this Constitution shall stand removed to the Supreme Court, and the Supreme Court shall have jurisdiction to hear and determine the same, and the judgments and orders of the Federal Court delivered or made before the commencement of this Constitution shall have the same force and effect as if they had been delivered or made by the Supreme Court.

1. Inserted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.23 (w.e.f.1.11.1956).

2. See the Adaptation of Laws Order of 1956 and 1957.

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాలిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

¹[372ఏ. శాసనముల అనుకూల సవరణకు రాష్ట్రపతికి గల అధికారము:- (1) రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే భారతదేశములో లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగములో అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలను, ఆ చట్టముచే సవరించబడిన ఈ రాజ్యాంగం యొక్క నిబంధనలకు అనుగుణముగా చేయు నిమిత్తము, రాష్ట్రపతి, 1957 నవంబరు ఒకటవ తేదీకి ముందు చేయబడిన ²ఉత్తరువు ద్వారా అట్టి శాసనమును సవరించుట లేదా రద్దు చేయుట ద్వారా దానిలో అవసరమగు లేదా సముచితమగు అనుకూల సవరణలను మరియు మార్పులను చేయవచ్చును, మరియు ఉత్తరువునందు నిర్దిష్టపరచబడు తేదీ నుండి ఆ శాసనము, అట్లు చేయబడిన అనుకూల సవరణలకు లేదా మార్పులకు లోబడి ప్రభావము కలిగి ఉండవలెనని నిబంధన చేయవచ్చును మరియు అట్టి అనుకూల సవరణ లేదా మార్పును ఏ న్యాయస్థానములోను ప్రశ్నించరాదు.

(2) క్లాజ్ (1)లో ఉన్నదేదియు, సదరు క్లాజ్ క్రింద రాష్ట్రపతిచే అనుకూల సవరణ లేక మార్పు చేయబడిన ఏదైనా శాసనమును రద్దు చేయుట లేక సవరణ చేయుట నుండి ఒక సమర్థ శాసనమండలిని లేదా ఇతర సమర్థ అధికారిని నివారించునదిగా భావించరాదు.]

373. నిర్ణీతమైన సందర్భములలో ముందస్తు నిర్బంధము (ప్రివెన్టివ్ డిటెన్షన్) నందున్న వ్యక్తుల విషయమున ఉత్తరువు ఇచ్చుటకు రాష్ట్రపతికి గల అధికారము:- 22వ ఆర్టికల్‌లోని క్లాజ్ (7) క్రింద పార్లమెంటుచే నిబంధన చేయబడు వరకు లేక ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము నుండి ఒక సంవత్సరము ముగియు వరకు, వీటిలో ఏది ముందు జరుగునో అంతవరకు, సదరు ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్‌లు (4) మరియు (7)లలో పార్లమెంటును గురించిన ఏదైనా నిర్దేశమునకు బదులు రాష్ట్రపతిని గురించిన నిర్దేశము ఉంచబడినట్లు మరియు ఆ క్లాజ్‌లందు పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనమును గురించిన నిర్దేశముకు బదులు రాష్ట్రపతిచే చేయబడిన ఉత్తరువును గురించిన నిర్దేశము ఉంచినట్లు సదరు ఆర్టికల్ ప్రభావమును కలిగి ఉండవలెను.

374. ఫెడరల్ న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులను గురించిన మరియు ఫెడరల్ న్యాయస్థానములో లేదా హిజ్ మెజిస్ట్రే సమక్షమున పెండింగులో ఉన్న చర్యలను గురించిన నిబంధనలు:- (1) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే పదవిలో ఉండిన ఫెడరల్ న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులు, ఇతర విధముగా కోరుకొని ఉంటేనే తప్ప, అట్టి ప్రారంభమున, సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులు కావలెను మరియు అటు పైన వారు సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులకు సంబంధించి 125వ ఆర్టికల్ క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన జీతములను, భత్యములను, గౌరవాజరీ సెలవును, పింఛనును గురించిన హక్కులను కలిగి ఉండవలెను.

(2) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమున ఫెడరల్ న్యాయస్థానములో పెండింగులో ఉన్న అన్ని సివిల్ మరియు క్రిమినల్ దావాలు, అప్పీళ్లు మరియు చర్యలు, సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు మార్చబడినవై ఉండవలెను మరియు వాటిని విచారించుటకు, నిర్ణయించుటకు, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము అధికార పరిధిని కలిగి ఉండవలెను. ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు ఫెడరల్ న్యాయస్థానముచే ఇవ్వబడిన తీర్పులకు లేక చేయబడిన ఉత్తర్వులకు, అవి సర్వోన్నత న్యాయస్థానముచే చేయబడినట్లు లేక ఇవ్వబడినట్లు ప్రభావములను కలిగి ఉండవలెను.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 23వ సెక్షన్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి చొప్పించబడినది.

2. శాసనముల అనుకూల సవరణ ఉత్తరువులు, 1956 మరియు 1957 చూడుము.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(3) Nothing in this Constitution shall operate to invalidate the exercise of jurisdiction by His Majesty in Council to dispose of appeals and petitions from, or in respect of, any judgment, decree or order of any court within the territory of India in so far as the exercise of such jurisdiction is authorised by law, and any order of His Majesty in Council made on any such appeal or petition after the commencement of this Constitution shall for all purposes have effect as if it were an order or decree made by the Supreme Court in the exercise of the jurisdiction conferred on such Court by this Constitution.

(4) On and from the commencement of this Constitution the jurisdiction of the authority functioning as the Privy Council in a State specified in Part B of the First Schedule to entertain and dispose of appeals and petitions from or in respect of any judgment, decree or order of any court within that State shall cease, and all appeals and other proceedings pending before the said authority at such commencement shall be transferred to, and disposed of by, the Supreme Court.

(5) Further provision may be made by Parliament by law to give effect to the provisions of this article.

375. Courts, authorities and officers to continue to function subject to the provisions of the Constitution:- All courts of civil, criminal and revenue jurisdiction, all authorities and all officers, judicial, executive and ministerial, throughout the territory of India, shall continue to exercise their respective functions subject to the provisions of this Constitution.

376. Provisions as to Judges of High Courts:- (1) Notwithstanding anything in clause (2) of article 217, the Judges of a High Court in any Province holding office immediately before the commencement of this Constitution shall, unless they have elected otherwise, become on such commencement the Judges of the High Court in the corresponding State, and shall thereupon be entitled to such salaries and allowances and to such rights in respect of leave of absence and pension as are provided for under article 221 in respect of the Judges of such High Court. ¹[Any such Judge shall, notwithstanding that he is not a citizen of India, be eligible for appointment as Chief Justice of such High Court, or as Chief Justice or other Judge of any other High Court.]

1. Added by the Constitution (First Amendment) Act, 1951, s.13 (w.e.f.18.6.1951).

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాళిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(3) భారత భూభాగములోని ఏదైనా న్యాయస్థానము యొక్క తీర్పు, డిక్రీ, లేక ఉత్తర్వుపై లేదా దానికి సంబంధించి చేయబడిన అప్పీళ్ళను మరియు అర్జీలను పరిష్కరించుటకు పరిపత్తుతో కూడిన హిజ్ మేజిస్ట్రేట్ శాసన రీత్యా అధికారం ఇవ్వబడినంత మేరకు, ఆయన అధికార పరిధిని వినియోగించుటకు ఈ రాజ్యాంగంలో ఉన్నదేదియు, చెల్లనిదానిగా చేయరాదు, మరియు ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు తరువాత అట్టి ఏ అప్పీలుపై లేదా అర్జీపై పరిపత్తుతో కూడిన హిజ్ మేజిస్ట్రేట్ ఇవ్వబడిన ఏదైనా ఉత్తర్వు, అది ఈ రాజ్యాంగం ద్వారా ఈయబడిన అధికార పరిధిని వినియోగించు సర్వోన్నత న్యాయస్థానముచే ఇవ్వబడిన ఉత్తర్వు లేక డిక్రీ అయిన ఎట్లో అట్లే అన్ని ప్రయోజనములకు ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను.

(4) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమున మరియు అప్పటి నుండి ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము (బీ)లో నిర్దిష్టపరచబడిన ఒక రాష్ట్రమునందు ప్రివీ కౌన్సిలుగా వ్యవహరించుచున్న అధికారికి, ఆ రాష్ట్రములోని ఏదైనా న్యాయస్థానము యొక్క ఏదైనా తీర్పు, డిక్రీ లేక ఉత్తర్వుపై లేదా వాటికి సంబంధించిన అప్పీళ్ళను, అర్జీలను స్వీకరించుటకు మరియు పరిష్కరించుటకుగల అధికార పరిధి అంతమగును మరియు అట్టి ప్రారంభమున సదరు అధికారి సమక్షమున పెండింగులోనున్న అన్ని అప్పీళ్ళను, ఇతర చర్యలను సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు బదిలీ చేయవలెను మరియు దానిచే అవి పరిష్కరించబడవలెను.

(5) ఈ ఆర్టికల్ యొక్క నిబంధనలను అమలుపరచుటకు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఇంకను నిబంధనలు చేయవచ్చును.

375. రాజ్యాంగ నిబంధనలకు లోబడి న్యాయస్థానములు, అధికార సంస్థలు మరియు అధికారులు తమ తమ కర్తవ్యములను కొనసాగించుట:- భారత భూభాగమంతటా సివిలు, క్రిమినలు, మరియు రెవిన్యూ అధికార పరిధి గల అన్ని న్యాయస్థానములు, న్యాయ పర, కార్యనిర్వహక, మరియు మినిస్టీరియల్ కోవకు చెందిన అని అధికార సంస్థలు, అధికారులు తమ తమ కర్తవ్యములను ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలకు లోబడి కొనసాగించవలెను.

376. ఉన్నత న్యాయస్థానముల న్యాయమూర్తులకు సంబంధించిన నిబంధనలు:- (1) 217వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (2)లో ఏమున్నప్పటికీ, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఏ ప్రావిన్సులోనైన పదవిలో ఉండిన ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులు వారు ఇతర విధముగా ఎంచుకొంటే తప్ప, అట్టి ప్రారంభమున ఆ ప్రావిన్సు స్థానములోనున్న రాష్ట్రములోని ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులు కావలెను మరియు అటుపైన వారికి అట్టి ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులకు సంబంధించి 221వ ఆర్టికల్ క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన జీతములను, భత్యములను, గౌరు హాజరీ సెలవును, పింఛనును గురించిన హక్కులను కలిగి ఉండవలెను. ¹[ఎవరైనా అట్టి న్యాయమూర్తి భారతేదశ పౌరుడు కానప్పటికీ, అట్టి ఉన్నత న్యాయస్థాన ప్రధానన్యాయమూర్తిగా లేదా ఏదైనా ఇతర ఉన్నత న్యాయస్థాన ప్రధాన న్యాయమూర్తిగా లేదా ఇతర న్యాయమూర్తిగా నియమించబడుటకు అర్హుడై ఉండును.]

1. రాజ్యాంగ (మొదటి సవరణ) చట్టము, 1951 యొక్క 13వ సెక్షన్ ద్వారా 18.06.1951 నుండి 18.06.1951 నుండి చేర్చబడినది.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

(2) The Judges of a High Court in any Indian State corresponding to any State specified in Part B of the First Schedule holding office immediately before the commencement of this Constitution shall, unless they have elected otherwise, become on such commencement the Judges of the High Court in the State so specified and shall, notwithstanding anything in clauses (1) and (2) of article 217 but subject to the proviso to clause (1) of that article, continue to hold office until the expiration of such period as the President may by order determine.

(3) In this article, the expression “Judge” does not include an acting Judge or an additional Judge.

377. Provisions as to Comptroller and Auditor-General of India.— The Auditor-General of India holding office immediately before the commencement of this Constitution shall, unless he has elected otherwise, become on such commencement the Comptroller and Auditor-General of India and shall thereupon be entitled to such salaries and to such rights in respect of leave of absence and pension as are provided for under clause (3) of article 148 in respect of the Comptroller and Auditor-General of India and be entitled to continue to hold office until the expiration of his term of office as determined under the provisions which were applicable to him immediately before such commencement.

378. Provisions as to Public Service Commissions:- (1) The members of the Public Service Commission for the Dominion of India holding office immediately before the commencement of this Constitution shall, unless they have elected otherwise, become on such commencement the members of the Public Service Commission for the Union and shall, notwithstanding anything in clauses (1) and (2) of article 316 but subject to the proviso to clause (2) of that article, continue to hold office until the expiration of their term of office as determined under the rules which were applicable immediately before such commencement to such members.

(2) The Members of a Public Service Commission of a Province or of a Public Service Commission serving the needs of a group of Provinces holding office immediately before the commencement of this Constitution shall, unless they have elected otherwise, become on such commencement the members of the Public Service Commission for the corresponding State or the members of the Joint State Public Service Commission serving the needs of the corresponding States, as the case may be, and shall, notwithstanding anything in clauses (1) and (2) of article 316 but subject to the proviso to clause (2) of that article, continue to hold office until the expiration of their term of office as determined under the rules which were applicable immediately before such commencement to such members.

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాళిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

(2) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే భారత సంస్థానములలో పదవిలో నుండిన ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులు, వారు ఇతర విధముగా ఎంచుకొనిననే తప్ప, అట్టి ప్రారంభమున ఒకటవ పెడ్యూల్ యొక్క భాగము (బి)లో నిర్దిష్టపరచబడిన ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులు కావలెను మరియు 217వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1), (2)లలో ఏమున్నప్పటికీ, ఆ ఆర్టికల్ లోని క్లాజ్ (1) యొక్క వినాయింపుకు లోబడి, రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా నిర్ధారణ చేయు కాలావధి ముగియు వరకు పదవిలో కొనసాగవలెను.

(3) ఈ ఆర్టికల్ లో “న్యాయమూర్తి” అనుపదములో తాత్కాలిక న్యాయమూర్తిగాని, అదనపు న్యాయమూర్తిగాని చేరి ఉండదు.

377. భారతదేశ కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ కు సంబంధించిన నిబంధనలు:- ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే పదవిలో ఉండిన భారతదేశ ఆడిటరు జనరలు, ఆయన ఇతర విధముగా ఎంచుకొంటే తప్ప, అట్టి ప్రారంభమున భారతదేశ కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ కు సంబంధించి ఆర్టికల్ 148లోని క్లాజ్ (3) క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన జీతములను, గైరు హాజరీ సెలవును మరియు పింఛనుకు సంబంధించిన హక్కులను కలిగి ఉండును మరియు అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఆయనకు వర్తించుచుండిన నిబంధనల క్రింద నిర్ధారణ చేయబడినట్లుగా ఆయన పదవీ కాలము ముగియు వరకు పదవిలో కొనసాగుటకు హక్కు కలిగి ఉండును.

378. పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషనులకు సంబంధించిన నిబంధనలు:- (1) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే పదవిలో ఉండిన అధినివేశ భారతదేశమునకు చెందిన పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్ యొక్క సభ్యులు, వారు ఇతర విధముగా ఎంచుకొని ఉంటే తప్ప, అట్టి ప్రారంభమున, కేంద్రమునకు చెందిన పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషను యొక్క సభ్యులు కావలెను మరియు 316వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1) మరియు (2)లో ఏమున్నప్పటికీ, ఆ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (2)లోని వినాయింపుకు లోబడి అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే అట్టి సభ్యులకు వర్తించుచుండిన నియమావళి క్రింద నిర్ధారణ చేయబడినట్లుగా వారి పదవీకాలము ముగియు వరకు పదవిలో కొనసాగవలెను.

(2) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే పదవిలో ఉండిన, ఒక ప్రావిన్సుకు చెందిన ఒక పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషను యొక్క సభ్యులు లేదా ఒక ప్రావిన్సుల సమూహము యొక్క అవసరములను తీర్చుచున్న పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషను యొక్క సభ్యులు, వారు ఇతర విధముగా ఎంచుకొని ఉంటేనే తప్ప, అట్టి ప్రారంభమున, ఆ ప్రావిన్సు స్థానములోనున్న రాష్ట్రమునకు చెందిన పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషను యొక్క సభ్యులుగా, లేక ఆ ప్రావిన్సుల స్థానములోనున్న రాష్ట్రముల యొక్క అవసరములను తీర్చుచున్న సంయుక్త రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషను యొక్క సభ్యులు అగుదురు మరియు 316వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (1) మరియు (2)లో ఏమున్నప్పటికీ, ఆ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (2)లోని వినాయింపుకు లోబడి, అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే అట్టి సభ్యులకు వర్తించుచుండిన నియమావళి క్రింద నిర్ధారణ చేయబడినట్లుగా వారి పదవీ కాలము ముగియు వరకు పదవిలో కొనసాగవలెను.

(Part XXI. - Temporary, Transitional and Special Provisions)

¹[378A. **Special provision as to duration of Andhra Pradesh Legislative Assembly:-** Notwithstanding anything contained in article 172, the Legislative Assembly of the State of Andhra Pradesh as constituted under the provisions of sections 28 and 29 of the States Reorganisation Act, 1956, shall, unless sooner dissolved, continue for a period of five years from the date referred to in the said section 29 and no longer and the expiration of the said period shall operate as a dissolution of that Legislative Assembly.]

379.-391. Omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s. 29 and Sch. (w.e.f. 1-11-1956).

392. Power of the President to remove difficulties:- (1) The President may, for the purpose of removing any difficulties, particularly in relation to the transition from the provisions of the Government of India Act, 1935, to the provisions of this Constitution, by order direct that this Constitution shall, during such period as may be specified in the order, have effect subject to such adaptations, whether by way of modification, addition or omission, as he may deem to be necessary or expedient:

Provided that no such order shall be made after the first meeting of Parliament duly constituted under Chapter II of Part V.

(2) Every order made under clause (1) shall be laid before Parliament.

(3) The powers conferred on the President by this article, by article 324, by clause (3) of article 367 and by article 391 shall, before the commencement of this Constitution, be exercisable by the Governor-General of the Dominion of India.

1. Inserted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.2 (w.e.f.1.11.1956).

(భాగము XXI. - తాత్కాలిక, పరివర్తనకాలిక మరియు ప్రత్యేక నిబంధనలు)

¹[378ఏ. ఆంధ్రప్రదేశ్ శాసనసభ కాలపరిమితికి సంబంధించిన ప్రత్యేక నిబంధన:- 172వ ఆర్టికల్‌లో ఏమున్నప్పటికీ, రాష్ట్రముల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1956, యొక్క 28 మరియు 29వ సెక్షన్‌లలోని నిబంధనల క్రింద ఏర్పాటైన ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర శాసనసభ, సదరు 29వ సెక్షన్‌లో నిర్దేశించబడిన తేదీ నుండి అయిదు సంవత్సరముల కాలపరిమితి వరకు, ఆ లోపున అది రద్దు చేయబడితేనే తప్ప, కొనసాగవలెను, అంతకుమించి కొనసాగరాదు మరియు సదరు కాలావధి ముగింపును, ఆ శాసన సభ యొక్క రద్దుగా పరిగణించవలెను.]

379-391. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా (1-11-1956 నుండి) వదిలి వేయబడినవి.

392. ఇబ్బందులను తొలగించుటకు రాష్ట్రపతికి గల అధికారము:- (1) ప్రత్యేకించి భారత ప్రభుత్వ చట్టము, 1935 యొక్క నిబంధనలను, ఈ రాజ్యాంగం యొక్క నిబంధనలుగా మార్పు చెందుటకు సంబంధించినట్టి ఏవైనా ఇబ్బందులను తొలగించుటకు, రాష్ట్రపతి ఉత్తరువు ద్వారా, ఆ ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచునట్టి కాలావధిలో ఆయన తాను అవసరమని లేక సముచితమని భావించు మార్పు, చేర్పు లేక వదిలి వేయు రూపమున చేసిన అనుకూల సవరణలకు లోబడి ఈ రాజ్యాంగంగా ప్రభావము కలిగి ఉండవలెనని ఆదేశించవచ్చును:

అయితే, భాగము (V) యొక్క IIవ అధ్యాయము క్రింద తగు రీతిగా ఏర్పాటు చేసిన పార్లమెంటు యొక్క మొదటి సమావేశమునకు తరువాత అట్టి ఉత్తరువేదియు చేయరాదు.

(2) క్లాజ్ (1) క్రింద చేయబడిన ప్రతి ఉత్తరువును పార్లమెంటు సమక్షమున ఉంచవలెను.

(3) ఈ ఆర్టికల్ ద్వారా, 324వ ఆర్టికల్ ద్వారా, 367వ ఆర్టికల్ యొక్క క్లాజ్ (3) ద్వారా మరియు 391వ ఆర్టికల్ ద్వారా రాష్ట్రపతికి ఈయబడిన అధికారములు, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు అధినివేశ భారతదేశము యొక్క గవర్నరు జనరల్‌చే వినియోగించదగినవై ఉండవలెను.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము ద్వారా, 1956 యొక్క 24వ సెక్షన్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి 01.11.1956 నుండి చొప్పించబడినది.

PART- XXII**SHORT TITLE, COMMENCEMENT, ¹[AUTHORITATIVE
TEXT IN HINDI] AND REPEALS**

393. Short Title:- This Constitution may be called the Constitution of India.

394. Commencement:- This article and articles 5, 6, 7, 8, 9, 60, 324, 366, 367, 379, 380, 388, 391, 392 and 393 shall come into force at once, and the remaining provisions of this Constitution shall come into force on the twenty-sixth day of January, 1950, which day is referred to in this Constitution as the commencement of this Constitution.

²**[394A. Authoritative text in the Hindi language:-** 1) The President shall cause to be published under his authority,—

(a) the translation of this Constitution in the Hindi language, signed by the members of the Constituent Assembly, with such modifications as may be necessary to bring it in conformity with the language, style and terminology adopted in the authoritative texts of Central Acts in the Hindi language, and incorporating therein all the amendments of this Constitution made before such publication; and

(b) the translation in the Hindi language of every amendment of this Constitution made in the English language.

(2) The translation of this Constitution and of every amendment thereof published under clause (1) shall be construed to have the same meaning as the original thereof and if any difficulty arises in so construing any part of such translation, the President shall cause the same to be revised suitably.

(3) The translation of this Constitution and of every amendment thereof published under this article shall be deemed to be, for all purposes, the authoritative text thereof in the Hindi language.]

395. Repeals:- The Indian Independence Act, 1947, and the Government of India Act, 1935, together with all enactments amending or supplementing the latter Act, but not including the Abolition of Privy Council Jurisdiction Act, 1949, are hereby repealed.

1. Inserted by the Constitution (Fifty-eighth Amendment) Act, 1987, s.2 (w.e.f.9.12.1987).

2. Inserted by the Constitution (Fifty-eighth Amendment) Act, 1987, s.3 (w.e.f.9.12.1987).

భాగము - XXII

సంగ్రహనామము, ప్రారంభము, ¹[హిందీ భాషలో అధికారమైన మూల గ్రంథము] మరియు రద్దులు

393. సంగ్రహనామము:- ఈ రాజ్యాంగంను “భారత రాజ్యాంగం” అని పిలువవచ్చును.

394. ప్రారంభము:- ఈ ఆర్టికల్ మరియు 5, 6, 7, 8, 9, 60, 324, 366, 367, 379, 380, 388, 391, 392 మరియు 393వ ఆర్టికల్లు వెంటనే అమలులోనికి వచ్చును, మరియు ఈ రాజ్యాంగంలోని తక్కిన నిబంధనలు, ఈ రాజ్యాంగంలో, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభ దినముగా నిర్దేశించబడిన 1950, జనవరి ఇరవై ఆరవ దినమున అమలులోనికి రావలెను.

²[394ఏ. హిందీ భాషలో అధికారిక పాఠము:- (1) రాష్ట్రపతి తన అధికారము ద్వారా-

(ఎ) రాజ్యాంగ సభ యొక్క సభ్యులచే సంతకము చేయబడి ఈ రాజ్యాంగం యొక్క హిందీ భాషలో ఉన్న అనువాదమును, హిందీ భాషలోని కేంద్ర చట్టముల అధికారిక పాఠములలో అనుసరించిన భాష శైలి మరియు పదజాలమును అనుసరిస్తూ, హిందీ భాషకు అనుగుణముగా అవసరమైనట్టి మార్పులతో మరియు అట్టి ప్రచురణకు ముందు ఈ రాజ్యాంగంనకు చేయబడిన అన్ని సవరణలను చొప్పించుచూ; మరియు

(బి) ఇంగ్లీషు భాషలో ఈ రాజ్యాంగంనకు చేయబడిన ప్రతి సవరణకు, హిందీ భాషలో చేసిన అనువాదమును ప్రచురించబడునట్లు చేయవలెను.

(2) ఈ రాజ్యాంగం యొక్క అనువాదమును మరియు క్లాజ్ (1) క్రింద ప్రచురింపబడిన దాని యొక్క ప్రతి సవరణను దాని యొక్క అసలు అర్థమునే కలిగి ఉన్నట్లు భావించవలెను మరియు అట్టి అనువాదము యొక్క ఏదైనా భాగమును అన్వయించుటలో ఏదైనా ఇబ్బంది ఏర్పడినచో, రాష్ట్రపతి దానిని తగు విధముగా మార్పు చేయబడునట్లు చూడవలెను.

(3) ఈ రాజ్యాంగం యొక్క అనువాదము మరియు ఈ ఆర్టికల్ క్రింద ప్రచురించబడిన దాని యొక్క ప్రతి సవరణను, అన్ని ప్రయోజనముల దృష్ట్యా, హిందీ భాషలో దాని యొక్క అధికారిక పాఠముగా భావించవలెను.]

395. రద్దులు:- పీవీ కౌన్సిల్ అధికార పరిధి తొలగింపు చట్టము, 1949 మినహా, భారత స్వాతంత్ర్య చట్టము, 1947 మరియు భారత ప్రభుత్వ చట్టము, 1935నకు చేసిన సవరణలతో సహా ఆ చట్టమునకు చేసిన ఇతర అనుబంధ శాసనములను ఇందుమూలముగా రద్దు చేయడమైనది.

1. రాజ్యాంగ (యాభై ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 1987 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 09.12.1987 నుండి చొప్పించబడినది.

2. అదే చట్టపు 3వ సెక్షన్ ద్వారా 09.12.1987 నుండి చొప్పించబడినది.

¹[FIRST SCHEDULE

[Articles 1 and 4]

I. THE STATES

NAME	TERRITORIES
1. Andhra Pradesh	² [The territories specified in sub-section (1) of section 3 of the Andhra State Act, 1953, sub-section (1) of section 3 of the States Reorganisation Act, 1956, the First Schedule to the Andhra Pradesh and Madras (Alteration of Boundaries) Act, 1959, and the Schedule to the Andhra Pradesh and Mysore (Transfer of Territory) Act, 1968, but excluding the territories specified in the Second Schedule to the Andhra Pradesh and Madras (Alteration of Boundaries) Act, 1959] ³ [and the territories specified in section 3 of the Andhra Pradesh Reorganisation Act, 2014].
2. Assam	The territories which immediately before the commencement of this Constitution were comprised in the Province of Assam, the Khasi States and the Assam Tribal Areas, but excluding the territories specified in the Schedule to the Assam (Alteration of Boundaries) Act, 1951 ⁴ [and the territories specified in sub-section (1) of section 3 of the State of Nagaland Act, 1962] ⁵ [and ⁵ [and the territories specified in sections 5, 6 and 7 of the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971] ⁶ [and the territories referred to in Part I of the Second Schedule to the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015, notwithstanding anything contained in clause (a) of section 3 of the Constitution (Ninth Amendment) Act, 1960, so far as it relates to the territories referred to in Part I of the Second Schedule to the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015.]

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.2, for the First Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

2. Substituted by the Andhra Pradesh and Mysore (Transfer of Territory) Act, 1968 (36 of 1968), s.4, for the former entry (w.e.f. 1.10.1968).

3. Inserted by the Andhra Pradesh Reorganisation Act, 2014 (6 of 2014), s.10 (w.e.f. 2.6.2014).

4. Added by the State of Nagaland Act, 1962 (27 of 1962), s.4 (w.e.f. 1.12.1963).

5. Added by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.9 (w.e.f. 21.1.1972).

6. Added by the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015, s.3 (w.e.f. 31.7.2015).

¹[ఒకటవ పెడ్యూల్
[ఆర్టికల్లు 1 మరియు 4]

1. రాష్ట్రములు

పేరు	రాష్ట్ర భూభాగములు
1. ఆంధ్రప్రదేశ్	² [ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు మద్రాసు (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1959 యొక్క రెండవ పెడ్యూల్లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములను మినహాయించి, ఆంధ్ర రాష్ట్ర చట్టము, 1953, యొక్క 3వ సెక్షన్ లోని (1)వ సబ్-సెక్షన్లో, రాష్ట్రముల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1956 యొక్క 3వ సెక్షన్ లోని (1)వ సబ్-సెక్షన్లో, ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు మద్రాసు (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1959 యొక్క ఒకటవ పెడ్యూల్లోను, మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు మైసూరు (భూభాగ బదిలీ) చట్టము, 1968 యొక్క పెడ్యూల్లోను ³ [మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2014 యొక్క 3వ సెక్షన్లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు]].
2. అస్సాము	అస్సాం (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1951 యొక్క పెడ్యూల్లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములను మినహాయించి, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే, అస్సాం ప్రావిన్సులో, ఖాశీ రాష్ట్రములలో మరియు అస్సాం గిరిజన ప్రాంతములలో చేరియున్న భూభాగములు ⁴ [మరియు నాగాల్లాండు రాష్ట్ర చట్టము, 1962 యొక్క 3వ సెక్షన్లోని (1)వ సబ్-సెక్షన్లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు] ⁵ [మరియు ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 5, 6 మరియు 7వ సెక్షన్లలో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు] ⁶ [మరియు రాజ్యాంగ (తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1960 యొక్క 3వ సెక్షన్లోని క్లాజ్ (ఎ)లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015 యొక్క రెండవ పెడ్యూల్లోని భాగము-1లో నిర్దేశించిన భూభాగములకు సంబంధించినంత వరకు రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015 యొక్క రెండవ పెడ్యూల్లోని భాగము-1లో నిర్దేశించిన భూభాగములు].

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా మొదటి పెడ్యూల్కి బదులుగా ఉంచబడినది.

2. ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు మైసూరు (భూభాగ బదిలీ) చట్టము, 1968 (1968లోని 36వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా పూర్వపు నమోదుకు బదులుగా 01.10.1968 నుండి ఉంచబడినది.

3. ఆంధ్రప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2014 (2014లోని 6వది) యొక్క 10వ సెక్షన్ ద్వారా 02.06.2014 నుండి చొప్పించబడినది.

4. నాగాల్లాండు రాష్ట్ర చట్టము, 1962 (1962లోని 27వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 01.12.1963 నుండి చేర్చబడినది.

5. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 9వ సెక్షన్ ద్వారా 21.01.1972 నుండి చేర్చబడినది.

6. రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 31.7.2015వ తేదీ నుండి చేర్చబడినది.

(First Schedule)

3. Bihar ¹[The territories which immediately before the commencement of this Constitution were either comprised in the Province of Bihar or were being administered as if they formed part of that Province and the territories specified in clause (a) of sub-section (1) of section 3 of the Bihar and Uttar Pradesh (Alteration of Boundaries) Act, 1968, but excluding the territories specified in sub-section (1) of section 3 of the Bihar and West Bengal (Transfer of Territories) Act, 1956, and the territories specified in clause (b) of sub-section (1) of section 3 of the first mentioned Act ²[and the territories specified in section 3 of the Bihar Reorganisation Act, 2000].]
- ³[4. Gujrat The territories referred to in sub-section (1) of section 3 of the Bombay Reorganisation Act, 1960.]
5. Kerala The territories specified in sub-section (1) of section 5 of the States Reorganisation Act, 1956.
6. Madhya Pradesh The territories specified in sub-section (1) of section 9 of the States Reorganisation Act, 1956 ⁴[and the First Schedule to the Rajasthan and Madhya Pradesh (Transfer of Territories) Act, 1959], ⁵[but excluding the territories specified in section 3 of the Madhya Pradesh Reorganisation Act, 2000.]

1. Substituted by the Bihar and Uttar Pradesh (Alteration of Boundaries) Act, 1968 (24 of 1968), s.4, for former entry (w.e.f. 10.6.1970).

2. Inserted by the Bombay Reorganisation Act, 1960 (11 of 1960), s.4 (w.e.f. 1.5.1960).

3. Substituted by the Bombay Reorganisation Act, 1960 (11 of 1960), s.4 (w.e.f. 1.5.1960).

4. Inserted by the Rajasthan and Madhya Pradesh (Transfer of Territories) Act, 1959), s.4 (w.e.f. 1.10.1959).

5. Inserted by the Madhya Pradesh Reorganisation Act, 2000 (28 of 2000), s.5 (w.e.f. 1.11.2000).

(ఒకటవ షెడ్యూల్)

3. బీహార్ ¹[బీహార్ మరియు పశ్చిమబెంగాల్ (భూభాగముల బదిలీ) చట్టము, 1956 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లోని (1)వ సబ్-సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములను మరియు బీహార్ మరియు ఉత్తర ప్రదేశ్ (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1968 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లోని (1)వ సబ్-సెక్షన్ యొక్క క్లాజ్ (బి)లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములను మినహాయించి, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే బీహార్ ప్రావిన్సులో చేరి ఉన్న లేక ఆ ప్రావిన్సు యొక్క భాగమై ఉన్నట్లు పరిపాలించబడుచుండిన భూభాగములు మరియు బీహార్ మరియు ఉత్తరప్రదేశ్ (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1968 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లోని సబ్-సెక్షన్ (1) యొక్క క్లాజ్ (ఎ)లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు] ²[మరియు బీహార్ పునర్వ్యస్థీకరణ చట్టము, 2000 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు].]
- ³[4.గుజరాత్ బొంబాయి పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1960 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లోని (1)వ సబ్-సెక్షన్‌లో నిర్దేశించబడిన భూభాగములు.]
5. కేరళ రాష్ట్రముల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1956 యొక్క 5వ సెక్షన్‌లోని (1)వ సబ్-సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.
6. మధ్యప్రదేశ్ ⁴[మధ్యప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములను మినహాయించి] రాష్ట్రముల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1956 యొక్క 9వ సెక్షన్‌లోని, సబ్-సెక్షన్ (1)లోను ⁵[మరియు రాజస్థాన్ మరియు మధ్యప్రదేశ్ (భూభాగముల బదిలీ) చట్టము, 1959 యొక్క ఒకటవ షెడ్యూల్‌లోను,] నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.

1. బీహారు మరియు ఉత్తరప్రదేశ్ (సరిహద్దు మార్పు) చట్టము, 1968 (1968లోని 24వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా పూర్వపు నమోదుకు బదులుగా 10.06.1970 నుండి ఉంచబడినది.

2. బీహారు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 (2000లోని 30వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 15.11.2000 నుండి చొప్పించబడినది.

3. బొంబాయి పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1960 (1960లోని 11వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా, 4వ నమోదుకు బదులుగా 01.05.1960 నుండి ఉంచబడినది.

4. మధ్యప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 (2000లోని 28వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా, 01.11.2000 నుండి చొప్పించబడినది.

5. రాజస్థాన్ మరియు మధ్యప్రదేశ్ (భూభాగముల బదిలీ) చట్టము, 1959 (1959లోని 47వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 01.10.1959 నుండి చొప్పించబడినది.

*(First Schedule)*¹[7. Tamil Nadu]

The territories which immediately before the commencement of this Constitution were either comprised in the Province of Madras or were being administered as if they formed part of that Province and the territories specified in section 4 of the States Reorganisation Act, 1956, ²[and the Second Schedule to the Andhra Pradesh and Madras (Alteration of Boundaries) Act, 1959], but excluding the territories specified in sub-section (1) of section 3 and sub-section (1) of section 4 of the Andhra State Act, 1953 ³[and the territories specified in clause (b) of Substituted-section (1) of section 5, section 6 and clause (d) of sub-section (1) of section 7 of the States Reorganisation Act, 1956 and the territories specified in the First Schedule to the Andhra Pradesh and Madras (Alteration of Boundaries) Act, 1959.]

⁴[8. Maharashtra]

The territories specified in sub-section (1) of section 8 of the States Reorganisation Act, 1956, but excluding the territories referred to in sub-section (1) of section 3 of the Bombay Reorganisation Act, 1960.]

1. Substituted by the Madras State (Alteration of Name) Act, 1968 (53 of 1968), s.5, for "7.Madras" (w.e.f. 14.1.1969).

2. Inserted by the Andhra Pradesh and Madras (Alteration of Boundaries) Act, 1959 (56 of 1959), s.6 (w.e.f. 1.4.1960).

3. Substituted by *ibid.*, for certain words.

4. Inserted by the Bombay Reorganisation Act, 1960 (11 of 1960), s.4 (w.e.f. 1.5.1960).

(ఒకటవ షెడ్యూల్)

¹[7. తమిళనాడు]

ఆంధ్ర రాష్ట్ర చట్టము, 1953 యొక్క సెక్షన్ 3లోని సబ్-సెక్షన్ (1)లో మరియు సెక్షన్ 4లోని సబ్-సెక్షన్ (1)లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములను, మరియు రాష్ట్రముల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1956 యొక్క ²[సెక్షన్ 5లోని సబ్-సెక్షన్ (1) యొక్క క్లాజ్ (బి)లోను, సెక్షన్ 6లోను, మరియు సెక్షన్ 7లోని సబ్-సెక్షన్ (1) యొక్క క్లాజ్ (డి)లోను నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములను మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు మద్రాసు (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1959 యొక్క ఒకటవ షెడ్యూల్లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములను] మినహాయించి, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే మద్రాసు ప్రావిన్సులో చేరి ఉన్న లేక ఆ ప్రావిన్సు యొక్క భాగమై ఉన్నట్లు పరిపాలింపబడుచుండిన భూభాగములు, మరియు రాష్ట్రముల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1959 యొక్క సెక్షన్ 4లో ³[మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు మద్రాసు (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1959 యొక్క రెండవ షెడ్యూల్లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.

⁴[8. మహారాష్ట్ర]

బొంబాయి పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1960 యొక్క సెక్షన్ 3లోని సబ్-సెక్షన్ (1)లో నిర్దేశించబడిన భూభాగములను మినహాయించి, రాష్ట్రముల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1956 యొక్క సెక్షన్ 8లోని సబ్-సెక్షన్ (1)లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.]

-
1. మద్రాసు రాజ్యపు (పేరు మార్పు) చట్టము, 1968 (1968లోని 53వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా "7.మద్రాసు"కు బదులుగా, 14.01.1969 నుండి ఉంచబడినది.
 2. ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు మద్రాసు (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1959 యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా 01.04.1960 నుండి కొన్ని పదములకు బదులుగా ఉంచబడినది.
 3. ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు మద్రాసు (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1959 (1959లోని 56ది) యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా 01.04.1960 నుండి చొప్పించబడినది.
 4. బొంబాయి పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1960 (1960లోని 11వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 01.05.1960 నుండి చొప్పించబడినది.

(First Schedule)

- ¹[²[9.] Karnataka] The territories specified in sub-section (1) of section 7 of the States Reorganisation Act, 1956 ³[but excluding the territory specified in the Schedule to the Andhra Pradesh and Mysore (Transfer of Territory) Act, 1968.]
- ²[10.] ⁴[Odisha] The territories which immediately before the commencement of this Constitution were either comprised in the Province of Orissa or were being administered as if they formed part of that Province.
- ²[11.] Punjab The territories specified in section 11 of the States Reorganisation Act, 1956 ⁵[and the territories referred to in Part II of the First Schedule to the Acquired Territories (Merger) Act, 1960] ⁶[but excluding the territories referred to in Part II of the First Schedule to the Constitution (Ninth Amendment) Act, 1960] ⁷[and the territories specified in sub-section (1) of section 3, section 4 and sub-section (1) of section 5 of the Punjab Reorganisation Act, 1966.]
- ⁸[12.] Rajasthan The territories specified in section 10 of the States Reorganisation Act, 1956 ⁹[but excluding the territories specified in the First Schedule to the Rajasthan and Madhya Pradesh (Transfer of Territories) Act, 1959].

1. Substituted by the Mysore State (Alteration of Name) Act, 1973 (31 of 1973), s.5, for “9.Mysore” (w.e.f. 1.11.1973).
 2. Entries 8 to 14 renumbered as entries 9 to 15 by the Bombay Reorganisation Act, 1960 (11 of 1960), s.4 (w.e.f. 1.5.1960).
 3. Inserted by the Andhra Pradesh and Mysore (Transfer of Territory) Act, 1968 (36 of 1968), s.4, (w.e.f. 1.10.1968).
 4. Substituted by the Orissa (Alteration of Name) Act, 2011, s.6, for “Orissa” (w.e.f. 1.11.2011).
 5. Inserted by Acquired Territories (Merger) Act, 1960 (64 of 1960), s.4 (w.e.f. 17.1.1961).
 6. Added by the Constitution (Ninth Amendment) Act, 1960, s.3 (w.e.f. 17.1.1961).
 7. Inserted by the Punjab Reorganisation Act, 1966 (31 of 1966), s.7 (w.e.f. 1.11.1966).
 8. Entries 8 to 14 renumbered as entries 9 to 15 by the Bombay Reorganisation Act, 1960 (11 of 1960), s.4, (w.e.f. 1.5.1960).
 9. Inserted by the Rajasthan and Madhya Pradesh (Transfer of Territories) Act, 1959 (47 of 1959), s.4 (w.e.f. 1.10.1959).

(ఒకటవ షెడ్యూల్)

- ¹[²[9.] కర్నాటక] ³[ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు మైసూరు (భూభాగముల బదిలీ) చట్టము, 1968, యొక్క షెడ్యూల్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములను మినహాయించి] రాష్ట్రముల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1956 యొక్క 7వ సెక్షన్‌లోని సబ్-సెక్షన్ (1)లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.
- ²[10.] ⁴[ఒడిషా] ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఒరిస్సా ప్రావిన్సులో చేరి ఉన్న లేక ఆ ప్రావిన్సు యొక్క భాగమై ఉన్నట్లు పరిపాలించబడుచుండిన భూభాగములు.
- ²[11.] పంజాబు ⁵[రాజ్యాంగ (తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1960 యొక్క 1వ షెడ్యూల్‌లోని భాగము 2లో నిర్దేశించబడిన భూభాగములను] ⁶[మరియు పంజాబ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1966 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లోని సబ్-సెక్షన్ (1)లో, 4వ సెక్షన్‌లో, మరియు 5వ సెక్షన్‌లోని సబ్-సెక్షన్ (1)లో నిర్దిష్టపరచిన భూభాగములను మినహాయించి,] రాష్ట్రముల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1956 యొక్క 11వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు మరియు ⁷[ఆర్జించిన భూభాగముల (విలీన) చట్టము, 1960 యొక్క మొదటి షెడ్యూల్‌లోని భాగము-2లో నిర్దేశించిన భూభాగములు.]
- ⁸[12.] రాజస్థాన్ ⁹[రాజస్థాన్ మరియు మధ్యప్రదేశ్ (భూభాగముల బదిలీ) చట్టము, 1959 యొక్క మొదటి షెడ్యూల్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములను మినహాయించి] రాష్ట్రముల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1956 యొక్క 10వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.

-
- మైసూరు రాజ్య (పేరు మార్పు) చట్టము, 1973 (1973లోని 31వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా, "9. మైసూరు" కు బదులుగా 01.11.1973 నుండి ఉంచబడినది.
 - బొంబాయి పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1960 (1960లోని 11వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా, 01.05.1960 నుండి నవంబరు 8 నుండి 14లను, 9 నుండి 15వ నవంబరులుగా తిరిగి అంకె వేయబడినవి.
 - ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు మైసూరు (భూభాగముల బదిలీ) చట్టము, 1968 (1968లోని 36వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా, 01.10.1968 నుండి చొప్పించబడినది.
 - ఒరిస్సా (పేరు మార్పు) చట్టము, 2011 (2011లోని 15వది) యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా, "ఒరిస్సా" అను పదముకు బదులుగా 01.11.2011 నుండి ఉంచబడినది.
 - రాజ్యాంగ (తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1960 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా, 17.01.1961 నుండి చేర్చబడినది.
 - పంజాబు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1966 (1966లోని 31వది) యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా, 01.11.1966 నుండి చొప్పించబడినది.
 - ఆర్జించిన భూభాగముల (సంవిలీన) చట్టము, 1960 (1960లోని 64వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 17.01.1961 నుండి చొప్పించబడినది.
 - బొంబాయి పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1960 (1960లోని 11వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా, 01.05.1960 నుండి నవంబరు 8 నుండి 14లను, 9 నుండి 15వ నవంబరులుగా తిరిగి అంకె వేయబడినవి.
 - రాజస్థాన్ మరియు మధ్యప్రదేశ్ (భూభాగముల బదిలీ) చట్టము, 1959 (1959లోని 47వది) ద్వారా, 01.10.1959 నుంచి చొప్పించబడినది.

*(First Schedule)*¹[13.] Uttar Pradesh

¹[The territories which immediately before the commencement of this Constitution were either comprised in the Province known as the United Provinces or were being administered as if they formed part of that Province, the territories specified in clause (b) of sub-section (1) of section 3 of the Bihar and Uttar Pradesh (Alteration of Boundaries) Act, 1968, and the territories specified in clause (b) of sub-section (1) of section 4 of the Haryana and Uttar Pradesh (Alteration of Boundaries) Act, 1979, but excluding the territories specified in clause (a) of sub-section (1) of section 3 of the Bihar and Uttar Pradesh (Alteration of Boundaries) Act, 1968, ²[and the territories specified in section 3 of the Uttar Pradesh Reorganisation Act, 2000] and the territories specified in clause (a) of sub-section (1) of section 4 of the Haryana and Uttar Pradesh (Alteration of Boundaries) Act, 1979.]

³[14.] West Bengal

The territories which immediately before the commencement of this Constitution were either comprised in the Province of West Bengal or were being administered as if they formed part of that Province and the territory of Chandernagore as defined in clause (c) of section 2 of the Chandernagore (Merger) Act, 1954 and also the territories specified in sub-section (1) of section 3 of the Bihar and West Bengal (Transfer of Territories) Act, 1956 ⁴[and also the territories referred to in Part III of the First Schedule but excluding the territories referred to in Part III of the Second Schedule to the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015, notwithstanding anything contained in clause (c) of section 3 of the Constitution (Ninth Amendment) Act, 1960, so far as it relates to the territories referred to in Part III of the First Schedule and the territories referred to in Part III of the Second Schedule to the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015.]

³[⁵[* * * .]]

* * * *]

1. Substituted by the Haryana and Uttar Pradesh (Alteration of Boundaries) Act, 1979 (31 of 1979), s.5, for the entry against "13.Uttar Pradesh" (w.e.f. 15.9.1983).

2. Inserted by the Uttar Pradesh Reorganisation Act, 2000 (29 of 2000), s.5 (w.e.f. 9.11.2000).

3. Entries 8 to 14 renumbered as entries 9 to 15 by the Bombay Reorganisation Act, 1960 (11 of 1960), s. 4, (w.e.f. 1-5-1960).

4. Added by the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015, s.3 (w.e.f. 31.7.2015).

5. ** Entry 15 relating to Jammu and Kashmir deleted by the Jammu and Kashmir Reorganisation Act, 2019 (34 of 2019), s. 6 (w.e.f. 31-10-2019).

(ఒకటవ షెడ్యూల్)

¹[13.] ఉత్తర ప్రదేశ్

¹[బీహార్ మరియు ఉత్తరప్రదేశ్ (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1968 యొక్క 3వ సెక్షన్లోని సబ్-సెక్షన్ (1) యొక్క క్లాజ్ (ఎ)లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములను, హర్యానా మరియు ఉత్తరప్రదేశ్ (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1979 యొక్క 4వ సెక్షన్లోని సబ్-సెక్షన్ (1)వ యొక్క క్లాజ్ (ఎ)లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములను ²[మరియు ఉత్తర ప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 యొక్క 3వ సెక్షన్లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములను] మినహాయించి, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే సంయుక్త ప్రావిన్సులు అని అనబడుచుండిన ప్రావిన్సులో చేరి ఉన్న లేక ఆ ప్రావిన్సు యొక్క భాగమై ఉన్నట్లు పరిశీలించబడుచుండిన భూభాగములు, మరియు బీహార్ మరియు ఉత్తరప్రదేశ్ (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1968 యొక్క 3వ సెక్షన్ (1) సబ్-సెక్షన్ యొక్క క్లాజ్ (బి)లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.]

³[14.] పశ్చిమ బెంగాల్

ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే పశ్చిమ బెంగాల్ ప్రావిన్సులో చేరి ఉన్న లేక ఆ ప్రావిన్సు యొక్క భాగమై ఉన్నట్లు పరిపాలించబడుచుండిన భూభాగములు, మరియు చెందర్నాగూర్ (విలీన) చట్టము, 1954 యొక్క 2వ సెక్షన్లోని క్లాజ్ (సి)లో నిర్వచించబడినట్లు చెందర్నాగూర్ భూభాగము, మరియు బీహార్ మరియు పశ్చిమ బెంగాల్ (భూభాగముల బదిలీ) చట్టము, 1956 యొక్క 3వ సెక్షన్లోని సబ్-సెక్షన్ (1)లో, ⁴[మరియు రాజ్యాంగ (తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1960 యొక్క 3వ సెక్షన్లోని క్లాజ్ (సి)లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015 యొక్క రెండవ షెడ్యూల్లోని భాగము-3లో నిర్దేశించిన భూభాగములు, మొదటి షెడ్యూల్లోని భాగము - 3లో నిర్దేశించిన భూభాగములకు సంబంధించినంత వరకు.]

³[⁵[* * *.]

* * * *]

1. హర్యానా మరియు ఉత్తరప్రదేశ్ (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1979 (1979లోని 31వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా, 15.09.1983 నుండి "13. ఉత్తరప్రదేశ్" నమోదుకు బదులుగా ఉంచబడినది.
2. ఉత్తరప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 (2000లోని 29వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా, 09.11.2000 నుండి చొప్పించబడినది.
3. బొంబాయి పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1960 (1960లోని 11వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా, 01.05.1960 నుండి నమోదులు 8 నుండి 14లను, 9 నుండి 15వ నమోదులుగా తిరిగి అంకె వేయబడినవి.
4. రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా, 31.07.2015 నుండి చేర్చబడినది.
5. జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2019 (2019లోని 34వది) 6వ సెక్షన్ ద్వారా 31.10.2019 నుండి జమ్మూ మరియు కాశ్మీరుకు సంబంధించిన నమోదు 15 తొలగించబడినది.

(First Schedule)

- ¹[²[15. Nagaland The territories specified in sub-section (1) of section 3 of the State of Nagaland Act, 1962.]
- ²[³[16. Haryana ⁴[The territories specified in sub-section (1) of section 3 of the Punjab Reorganisation Act, 1966 and the territories specified in clause (a) of sub-section (1) of section 4 of the Haryana and Uttar Pradesh (Alteration of Boundaries) Act, 1979, but excluding the territories specified in clause (v) of sub-section (1) of section 4 of that Act.]]
- ⁵[⁶[17. Himachal Pradesh The territories which immediately before the commencement of this Constitution were being administered as if they were Chief Commissioners' Provinces under the names of Himachal Pradesh and Bilaspur and the territories specified in sub-section (1) of section 5 of the Punjab Reorganisation Act, 1966.]
- ²[⁷[18. Manipur The territory which immediately before the commencement of this Constitution was being administered as if it were a Chief Commissioner's Province under the name of Manipur.

1. Inserted by the State of Nagaland Act, 1962 (27 of 1962), s.4 (w.e.f. 1.12.1963).

2. Entries 16 to 29 renumbered as entries 15 to 28 by the Jammu and Kashmir Reorganisation Act, 2019 (34 of 2019), s. 6 (w.e.f. 31-10-2019).

3. Inserted by the Punjab Reorganisation Act, 1966 (31 of 1966), s.7 (w.e.f. 1.11.1966) and the entry therein subsequently amended by Haryana and Uttar Pradesh (Alteration of Boundaries) Act, 1979 (31 of 1979), s.5 (w.e.f. 15.9.1983).

4. Substituted by the Haryana and Uttar Pradesh (Alteration of Boundaries) Act, 1979 (31 of 1979), s.5, for the entry against "17.Haryana" (w.e.f. 15.9.1983).

5. Entries 16 to 29 renumbered as entries 15 to 28 by the Jammu and Kashmir Reorganisation Act, 2019 (34 of 2019), s.6 (w.e.f. 31-10-2019).

6. Inserted by the State of Himachal Pradesh Act, 1970 (53 of 1970), s.4 (w.e.f. 25.1.1971).

7. Inserted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.9 (w.e.f. 21.1.1972).

(ఒకటవ షెడ్యూల్)

- ¹[²[15.] నాగాల్లాండు నాగాల్లాండు రాష్ట్ర చట్టము, 1962 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లోని సబ్-సెక్షన్ (1)లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగము.]
- ²[³[16.] హర్యానా ⁴[హర్యానా మరియు ఉత్తర ప్రదేశ్ (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1979 యొక్క 4వ సెక్షన్‌లోని సబ్-సెక్షన్ (1) యొక్క క్లాజ్ (వి)లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములను మినహాయించి, అదే చట్టము యొక్క 4వ సెక్షన్‌లోని సబ్-సెక్షన్ (1) యొక్క క్లాజ్ (ఎ)లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు మరియు పంజాబు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1968 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లోని సబ్-సెక్షన్ (1)లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.]]
- ¹[¹[17.] హిమాచల్ ప్రదేశ్ ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే హిమాచల్ ప్రదేశ్ మరియు బిలాస్‌పూర్ అను పేర్లతో అవి ప్రధాన కమీషనర్ ప్రావిన్సులై ఉండినట్లు పరిపాలించబడుచుండిన భూభాగములు, మరియు పంజాబ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1966 యొక్క 5వ సెక్షన్ యొక్క సబ్-సెక్షన్ (1)లో నిర్దిష్టపరచిన భూభాగములు.]
- ²[⁷[18.] మణిపూర్ ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే మణిపూర్ అను పేరుతో, అది ఒక ప్రధాన కమీషనర్ ప్రావిన్సు అయి ఉండినట్లు పరిపాలించబడుచుండిన భూభాగము.]

-
1. నాగాల్లాండు రాజ్యపు చట్టము, 1962 (1962లోని 27వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా, 01.12.1963 నుండి చొప్పించబడినది.
 2. జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2019 (2019లోని 34వది) 6వ సెక్షన్ ద్వారా 31.10.2019 నుండి నమోదులు 16 నుండి 29లను, 15 నుండి 28వ నమోదులుగా తిరిగి అంకెవేయబడినవి.
 3. పంజాబు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1966 (1966లోని 31వది) యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా, 01.11.1966 నుండి చొప్పించబడినది.
 4. హర్యానా మరియు ఉత్తరప్రదేశ్ (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1979 (1979లోని 31వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా, "17. హర్యానా" నమోదుకు బదులుగా 15.09.1983 నుండి ఉంచబడినది.
 5. జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2019 (2019లోని 34వది) 6వ సెక్షన్ ద్వారా 31.10.2019 నుండి నమోదులు 16 నుండి 29లను, 15 నుండి 28వ నమోదులుగా తిరిగి అంకెవేయబడినవి.
 6. హిమాచల్ ప్రదేశ్ రాజ్యపు చట్టము, 1970 (1970లోని 53వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 25.01.1971 నుండి చొప్పించబడినది.
 7. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 9వ సెక్షన్ ద్వారా 21.01.1972 నుండి చొప్పించబడినది.

(First Schedule)

- ¹[19.] Tripura The territory which immediately before the commencement of this Constitution was being administered as if it were a Chief Commissioner's Province under the name of Tripura ²[and the territories referred to in Part II of the First Schedule to the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015, notwithstanding anything contained in clause (d) of section 3 of the Constitution (Ninth Amendment) Act, 1960, so far as it relates to the territories referred to in Part II of the First Schedule to the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015.]
- ¹[20.] Meghalaya The territories specified in section 5 of the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971] ²[and the territories referred to in Part I of the First Schedule but excluding the territories referred to in Part II of the Second Schedule to the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015.]
- ¹[³21.] Sikkim The territories which immediately before the commencement of the Constitution (Thirty-sixth Amendment) Act, 1975, were comprised in Sikkim.]
- ¹[⁴22. Mizoram The territories specified in section 6 of the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971.]
- ¹[⁵23. Arunachal Pradesh The territories specified in section 7 of the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971.]
- ¹[⁶24. Goa The territories specified in section 3 of the Goa, Daman and Diu Reorganisation Act, 1987.]

1. Entries 16 to 29 renumbered as entries 15 to 28 by the Jammu and Kashmir Reorganisation Act, 2019 (34 of 2019), s.6 (w.e.f. 31-10-2019).

2. Added by the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015, s.3 (w.e.f. 31.7.2015).

3. Inserted by the Constitution (Thirty-sixth Amendment) Act, 1975, s.2 (w.e.f. 26.4.1975).

4. Inserted by the State of Mizoram Act, 1986 (34 of 1986), s.4 (w.e.f. 20.2.1987).

5. Inserted by the State of Arunachal Pradesh Act, 1986 (69 of 1986), s.4 (w.e.f. 20.2.1987).

6. Inserted by the Goa, Daman and Diu Reorganisation Act, 1987 (18 of 1987), s.5 (w.e.f. 30.5.1987).

(ఒకటవ షెడ్యూల్)

- ¹[19.] త్రిపుర ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే త్రిపుర అను పేరుతో, అది ఒక ప్రధాన కమిషన్ ప్రావిన్సు అయి ఉండినట్లు పరిపాలించబడుచుండిన భూభాగము ²[మరియు రాజ్యాంగ (తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1960 యొక్క 3వ సెక్షన్ క్లాజ్ (డి)లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015 యొక్క మొదటి షెడ్యూల్‌లోని భాగము-2లో నిర్దేశించిన భూభాగములకు సంబంధించినంత వరకు, రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015 యొక్క మొదటి షెడ్యూల్‌లో భాగము-2లో నిర్దేశించిన భూభాగములు.]
- ¹[20.] మేఘాలయ ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంత (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 5వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు ²[మరియు రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015 యొక్క రెండవ షెడ్యూల్‌లోని భాగము-2లో నిర్దేశించిన భూభాగములు మినహాయించి, అయితే మొదటి షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-1లో నిర్దేశించిన భూభాగములు.]
- ¹[³[21.] సిక్కిం రాజ్యాంగ (ముప్పై ఆరవ సవరణ) చట్టము 1975 యొక్క ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే సిక్కింలో చేరి ఉన్న భూభాగములు.]
- ¹[⁴[22.] మిజోరాం ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంత (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 6వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.]
- ¹[⁵[23. అరుణాచల్ ప్రదేశ్ ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంత (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 యొక్క 7వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.]
- ¹[⁶[24. గోవా గోవా, డామన్ మరియు డయ్యూ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1987 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.]

1. జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2019 (2019లోని 34వది) 6వ సెక్షన్ ద్వారా 31.10.2019 నుండి నమోదులు 16 నుండి 29లను, 15 నుండి 28వ నమోదులుగా తిరిగి అంకెవేయబడినవి.

2. రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా, 31.07.2015 నుండి చేర్చబడినది.

3. రాజ్యాంగ (ముప్పది ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 26.04.1975 నుండి చొప్పించబడినది.

2. మిజోరాం రాజ్య చట్టము, 1986 (1986లోని 34వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 20.02.1987 నుండి చొప్పించబడినది.

5. అరుణాచల్ ప్రదేశ్ రాజ్య చట్టము, 1986 (1986లోని 69వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 20.02.1987 నుండి చొప్పించబడినది.

6. గోవా, డామన్ మరియు డయ్యూ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1987 (1987లోని 18వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 30.05.1987 నుండి చొప్పించబడినది.

(First Schedule)

- ¹[²[25. Chhatisgarh The territories specified in section 3 of the Madhya Pradesh Reorganisation Act, 2000.]
- ³[26. ⁴[Uttarakhand] The territories specified in section 3 of the Uttar Pradesh Reorganisation Act, 2000.]
- ¹[⁵[27. Jharkhand The territories specified in section 3 of the Bihar Reorganisation Act, 2000.]
- ¹[⁶[28. Telangana The territories specified in section 3 of the Andhra Pradesh Reorganisation Act, 2014.]

1. Entries 16 to 29 renumbered as entries 15 to 28 by the Jammu and Kashmir Reorganisation Act, 2019 (34 of 2019), s.6 (w.e.f. 31-10-2019).

2. Inserted by the Madhya Pradesh Reorganisation Act, 2000 (28 of 2000), s.5 (w.e.f. 1.11.2000).

3. Inserted by the Uttar Pradesh Reorganisation Act, 2000 (29 of 2000), s.5 (w.e.f. 9.11.2000).

4. Substituted by the Uttaranchal (Alteration of Name) Act, 2006 (52 of 2006), s.4, for the word "Uttaranchal" (w.e.f. 1.1.2007).

5. Inserted by the Bihar Reorganisation Act, 2000 (30 of 2000), s.5 (w.e.f. 15.11.2000).

6. Inserted by the Andhra Pradesh Reorganisation Act, 2014 (6 of 2014), s.10 (w.e.f. 2.6.2014).

(ఒకటవ షెడ్యూల్)

- ¹[²[25. ఛత్తీస్‌ఘర్ మధ్య ప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.]
- ³[26. ⁴[ఉత్తరాఖండ్] ఉత్తర ప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.]
- ¹[⁵[27. ఝార్ఖండ్ బీహార్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.]
- ¹[⁶[28. తెలంగాణ ఆంధ్రప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2014 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.]

1. జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు పునర్ వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2019 (2019లోని 34వది) 6వ సెక్షన్ ద్వారా 31.10.2019 నుండి నమోదులు 16 నుండి 29లను, 15 నుండి 28వ నమోదులుగా తిరిగి అంకెవేయబడినవి.

2. మధ్యప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 (2000లోని 28వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 01.11.2000 నుండి చొప్పించబడినది.

3. ఉత్తరప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 (2000లోని 29వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 09.11.2000 నుండి చొప్పించబడినది.

4. ఉత్తరాంధల్ (పేరు మార్పు) చట్టము, 2006 (2006లోని 52వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 01.01.2007 నుండి “ఉత్తరాంచల్” అను పదమునకు బదులుగా ఉంచబడినది.

5. బీహార్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 (2000లోని 30వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 15.11.2000 నుండి చొప్పించబడినది.

6. ఆంధ్రప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2014 యొక్క 10వ సెక్షన్ ద్వారా 02.06.2014 నుండి చొప్పించబడినది.

*(First Schedule)***II. THE UNION TERRITORIES**

NAME	EXTENT
1. Delhi	The territory which immediately before the commencement of this Constitution was comprised in the Chief Commissioner's Province of Delhi.
¹ [* * * *]	
² [* * * *]	
³ [2.] The Andaman and Nicobar Islands.	The territory which immediately before the commencement of this Constitution was comprised in the Chief Commissioner's Province of the Andaman and Nicobar Islands.
³ [3.] ⁴ [Lakshadweep]	The territory specified in section 6 of the States Reorganisation Act, 1956.
⁵ [³ [4.] Dadra and Nagar Haveli and Daman and Diu	The territory which immediately before the eleventh day of August, 1961 was comprised in Free Dadra and Nagar Haveli and the territories specified in section 4 of the Goa, Daman and Diu Reorganisation Act, 1987.]
⁶ [³ [5.] * * * *]	

-
1. Entry 2 relating to "Himachal Pradesh" omitted and entries 3 to 10 re-numbered as entries 2 to 9 respectively by the State of Himachal Pradesh Act, 1970 (53 of 1970), s.4 (w.e.f. 25.1.1971).
 2. Entries relating to Manipur and Tripura (i.e. entries 2 and 3) omitted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.9 (w.e.f. 21.1.1972).
 3. Entries 4 to 9 renumbered as entries 2 to 7 respectively by *ibid*.
 4. Substituted by the Laccadive, Minicoy and Amindivi Islands (Alteration of Name) Act, 1973 (34 of 1973), s.5, for "The Laccadive, Minicoy and Amindivi Islands" (w.e.f. 1.11.1973).
 5. Subs. by the Dadra and Nagar Haveli was ins. by the Constitution (Tenth Amendment) Act, 1961, s.2 (w.e.f. 11-8-1961).
 6. Subs. by the Goa, Daman and Diu (Reorganisation) Act, 1987 (18 of 1987), s. 5, for entry 5 (w.e.f. 30-5-1987) and later for entries 4 and 5, entry 4 was subs. by the Dadra and Nagar Haveli and Daman and Diu (Merger of Union Territories) Act, 2019 (44 of 2019), s.5 (w.e.f. 19-12-2019).

(ఒకటవ షెడ్యూల్)

II. కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు

పేరు

విస్తీర్ణము

1. ఢిల్లీ

ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఢిల్లీ ప్రధాన కమీషనర్ ప్రావిన్సులో చేరి ఉన్న భూభాగము.

¹[* * * *]²[* * * *]

³[2. అండమాను మరియు నికోబారు దీవులు.

ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే అండమాన్ మరియు నికోబార్ దీవుల ప్రధాన కమీషనర్ యొక్క ప్రావిన్సులో చేరి ఉన్న భూభాగము.

³[3.] ⁴[లక్షద్వీప్]

రాష్ట్రముల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1956 యొక్క 6వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగము.

⁵[³[4.] దాద్రా మరియు నాగర్ నాగర్ హవేలి మరియు డామన్ మరియు డయ్యూ

1961 ఆగస్టు పదకొండవ దినమునకు ముందు వెంటనే స్వతంత్ర దాద్రా మరియు నాగర్ హవేలిలో చేరి ఉన్న భూభాగము మరియు గోవా, డామన్ మరియు డయ్యూ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1987 యొక్క 4వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.]

⁶[³[5.]* * * *]

1. హిమాచల్ ప్రదేశ్ రాజ్యపు చట్టము, 1970 (1970లోని 53వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా, 25.01.1971 నుండి “హిమాచల్ ప్రదేశ్”కు సంబంధించిన 2వ నమోదు వదిలి వేయబడినది మరియు నమోదులు 3 నుండి 10లను, 2 నుండి 9వ నమోదులుగా తిరిగి అంకె వేయబడినవి.
2. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 9వ సెక్షన్ ద్వారా, 21.01.1972 నుండి మణిపూర్ మరియు త్రిపురలకు సంబంధించిన నమోదులు (2 మరియు 3 నమోదులు) వదిలి వేయబడినవి.
3. అదే చట్టము యొక్క 9వ సెక్షన్ ద్వారా, 4 నుండి 9 వరకు గల నమోదులను 2 నుండి 7 వరకు గల నమోదులుగా 21.01.1972 నుండి తిరిగి అంకె వేయబడినది.
4. లక్కదీవులు, మినికోయ్ మరియు అమిన్‌దీవి దీవుల (పేరు మార్పు) చట్టము, 1973 (1973లోని 34వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా, 01.11.1973 నుండి “లక్కదీవులు, మినికోయ్ మరియు అమిన్‌దీవి దీవులకు” బదులుగా ఉంచబడినది.
5. రాజ్యాంగ (పదవ చట్టము) చట్టము, 1961 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా దాద్రా మరియు నాగర్ హవేలి అను పదములను ఉంచబడినది.
6. గోవా డామన్ మరియు డయ్యూ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1987 (1987లోని 18వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 30.05.1987 నుండి 5వ నమోదుకు బదులుగా ఉంచబడినది తరువాత దాద్రా నాగర్ హవేలి డామన్ మరియు డయ్యూ (కేంద్ర పాలిత ప్రాంతముల సంవీలీన) చట్టము, 2019 (2019లోని 44వది) 5వ సెక్షన్ ద్వారా 19.12.2019 నుండి నమోదులు 4 మరియు 5 కొరకు, నమోదు 4కు బదులుగా ఉంచబడినది.

(First Schedule)

¹ [² [6.] ³ [Puducherry]	The territories which immediately before the sixteenth day of August, 1962, were comprised in the French, Establishments in India known as Pondicherry, Karikal, Mahe and Yanam.]
⁴ [² [7.] Chandigarh]	The territories specified in section 4 of the Punjab Reorganisation Act, 1966.]
⁵ [* * * *]	
⁵ [* * * *]	
⁶ [8. Jammu and Kashmir Kashmir 9. Ladakh]	The territories specified in section 4 of the Jammu and Kashmir Reorganization Act, 2019. The territories specified in section 3 of the Jammu and Kashmir Reorganization Act, 2019.]

1. Inserted by the Constitution (Fourteenth Amendment) Act, 1962, s.3 (w.e.f. 16.8.1962).

2. Entries 4 to 9 renumbered as entries 2 to 7 respectively by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.9 (w.e.f. 21.1.1972).

3. Substituted by the Pondicherry (Alteration of Name) Act, 2006 (44 of 2006), s.5, for the word "Pondicherry" (w.e.f. 1.10.2006).

4. Inserted by the Punjab Reorganisation Act, 1966 (31 of 1966), s.7 (w.e.f. 1.11.1966).

5. Entry 8 relating to Mizoram omitted by the State of Mizoram Act, 1986 (34 of 1986), s.4 and entry 9 relating to Arunachal Pradesh renumbered as entry 8 (w.e.f. 20.2.1987) and entry 8 relating to Arunachal Pradesh omitted by the State of Arunachal Pradesh Act, 1986 (69 of 1986), s.4 (w.e.f. 20.2.1987).

6. Ins. by the Jammu and Kashmir Reorganisation Act, 2019 (34 of 2019), s.6 (w.e.f. 31-10-2019).

(ఒకటవ షెడ్యూల్)

- ¹[²[6.] ³[పుదుచ్చేరి] 1962 ఆగస్టు పదహారవ దినమునకు ముందు వెంటనే ఇండియాలోని ఫ్రెంచి స్థావరములో పాండిచ్చేరి, కరికాల్, మాహె మరియు యానాంగా తెలిసియున్న వాటిలో చేరియున్న భూభాగములు.]
- ⁴[²[7.] చండిఘర్ పంజాబ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1966 యొక్క 4వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.]
- ⁵[* * * *] *
- ⁶[* * * *] *
- ⁶[8. జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు జమ్మూ మరియు కాశ్మీర్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2019 యొక్క 4వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.
- కాశ్మీరు
9. లద్దాఖ్ జమ్మూ మరియు కాశ్మీర్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2019 యొక్క 3వ సెక్షన్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన భూభాగములు.]

-
1. రాజ్యాంగ (పదునాల్గవ సవరణ) చట్టము, 1962 సబ్-సెక్షన్ 3 మరియు 7ల ద్వారా 16.08.1962 నుండి చొప్పించబడినది.
 2. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 9వ సెక్షన్ ద్వారా, 4 నుండి 9 వరకు గల నమోదులను 2 నుండి 7 వరకు గల నమోదులుగా 21.01.1972 నుండి తిరిగి అంకె వేయబడినది.
 3. పాండిచ్చేరి (పేరు మార్పు) చట్టము, 2006 (2006లోని 44వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 01.10.2006 నుండి "పాండిచ్చేరి" అను పదమునకు బదులుగా ఉంచబడినది.
 4. పంజాబు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1966 (1966లోని 31వది) యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా, 1.11.1966 నుండి చొప్పించబడినది.
 5. మిజోరాం రాష్ట్ర చట్టము, 1986 (1986లోని 34వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 20.02.1987 నుండి మిజోరాంకు సంబంధించిన 8వ నమోదు వదలి వేయబడినది మరియు అరుణాచల్ ప్రదేశ్‌కు సంబంధించిన 9వ నమోదును 20.02.1987 నుండి 8వ నమోదుగా తిరిగి అంకె వేయబడినది. మరియు అరుణాచల్ ప్రదేశ్ రాష్ట్ర చట్టము, 1986 (1986లోని 69వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 20.02.1987 నుండి అరుణాచల్ ప్రదేశ్‌కు సంబంధించిన 8వ నమోదు వదలివేయబడినది.
 6. జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2019 (2019లోని 34వది) 6వ సెక్షన్ ద్వారా 31.10.2019 నుండి చొప్పించబడినది.

SECOND SCHEDULE

[Articles 59(3), 65(3), 75(6), 97, 125, 148(3), 158(3), 164 (5), 186 and 221]

PART - A**PROVISIONS AS TO THE PRESIDENT AND THE GOVERNORS OF STATES ¹[***]**

1. There shall be paid to the President and to the Governors of the States ¹*** the following emoluments per mensem, that is to say:—

The President - 10,000 rupees*.

The Governor of a State - 5,500 rupees**.

2. There shall also be paid to the President and to the Governors of the States ²[***] such allowances as were payable respectively to the Governor-General of the Dominion of India and to the Governors of the corresponding Provinces immediately before the commencement of this Constitution.

3. The President and the Governors of ³[the States] throughout their respective terms of office shall be entitled to the same privileges to which the Governor-General and the Governors of the corresponding Provinces were respectively entitled immediately before the commencement of this Constitution.

4. While the Vice-President or any other person is discharging the functions of, or is acting as, President, or any person is discharging the functions of the Governor, he shall be entitled to the same emoluments, allowances and privileges as the President or the Governor whose functions he discharges or for whom he acts, as the case may be.

PART - B

⁴[* * * *]

1. The words and letter “specified in Part A of the First Schedule” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

* Now five lakh rupees, vide the Finance Act, 2018 (13 of 2018), s.137 (w.e.f. 1.1.2016).

** Now three lakh fifty thousand rupees by s. 161, *ibid*

2. The word “so specified” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Sch. (w.e.f.1.11.1956).

3. Subs. by *ibid.*, for “such states”.

4. Part B omitted by *ibid.*

రెండవ షెడ్యూల్

[ఆర్టికల్లు 59 (3), 65 (3), 75 (6), 97, 125, 148 (3), 158 (3), 164 (5), 186 మరియు 221].

భాగము - ఏ

రాష్ట్రపతి మరియు రాష్ట్ర గవర్నర్లను గురించిన నిబంధనలు ¹[***]

1. రాష్ట్రపతి మరియు ¹[***] రాష్ట్ర గవర్నర్లకు ఈ క్రింది నెలసరి ప్రతిఫలములు చెల్లించబడవలెను, అవేవనగా-

రాష్ట్రపతి - 10,000 రూపాయలు*

రాష్ట్ర గవర్నరు - 5,500 రూపాయలు**

2. ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే అధినివేశ భారతదేశ గవర్నరు జనరలుకు మరియు ఆయా రాష్ట్రముల స్థానమునందుండిన ప్రావిన్సుల గవర్నర్లకు చెల్లించదగి ఉండినట్టి భత్యములు కూడ వరుసగా రాష్ట్రపతికి, మరియు ²[***] రాష్ట్ర గవర్నర్లకు చెల్లించవలెను.

3. ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే గవర్నర్ జనరల్ మరియు ఆయా రాష్ట్రముల స్థానములందుండిన ప్రావిన్సుల గవర్నర్లకు హక్కు కలిగి ఉండిన విశేషాధికారములను వరుసగా రాష్ట్రపతి మరియు ³[రాష్ట్రముల] గవర్నర్లు వారి వారి పదవీకాల పర్యంతము హక్కు కలిగి ఉందురు.

4. ఉపరాష్ట్రపతి లేక ఎవరైనా ఇతర వ్యక్తి, రాష్ట్రపతి యొక్క కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుచున్నప్పుడు లేక రాష్ట్రపతిగ వ్యవహరించుచున్నప్పుడు లేక ఎవరైనా వ్యక్తి గవర్నరు యొక్క కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుచున్నప్పుడు, ఆయన ఎవరి కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుచున్నాడో లేక ఎవరిస్థానే వ్యవహరించుచున్నాడో అట్టి రాష్ట్రపతి లేక గవర్నరు పొందు ప్రతిఫలములు, భత్యములు, మరియు విశేషాధికారములకు హక్కు కలిగి ఉండును.

భాగము - బీ

⁴[* * * *]

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము - ఏలో నిర్దిష్టపరచబడిన” అను పదములు మరియు అక్షరము వదిలి వేయబడినవి.

* ప్రస్తుతము ఐదు లక్షలు (5,00,000/-) రూపాయలు, ఆర్థిక చట్టము, 2018 (2018లోని 13వది) యొక్క 137వ సెక్షన్ ద్వారా 01.01.2016 నుండి అమలులోనికి వచ్చినది.

** ప్రస్తుతము మూడు లక్షల యాభైవేల (3,50,000/-) రూపాయలు, అదే చట్టము యొక్క 161వ సెక్షన్ ద్వారా 01.01.2016 నుండి అమలులోనికి వచ్చినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “అట్లు నిర్దిష్టపరచబడిన” అను పదములు వదిలి వేయబడినవి.

3. అదే చట్టము యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “అట్టి రాష్ట్రములు”కు బదులుగా ఉంచబడినవి.

4. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా భాగము-బీ వదిలి వేయబడినది.

*(Second Schedule)***PART - C**

**PROVISIONS AS TO THE SPEAKER AND THE DEPUTY SPEAKER OF THE
HOUSE OF THE PEOPLE AND THE CHAIRMAN AND THE DEPUTY CHAIRMAN
OF THE COUNCIL OF STATES AND THE SPEAKER AND THE DEPUTY
SPEAKER OF THE LEGISLATIVE ASSEMBLY ¹[***] AND THE CHAIRMAN
AND THE DEPUTY CHAIRMAN OF THE LEGISLATIVE COUNCIL OF ²[A
STATE]**

7. There shall be paid to the Speaker of the House of the People and the Chairman of the Council of States such salaries and allowances as were payable to the Speaker of the Constituent Assembly of the Dominion of India immediately before the commencement of this Constitution, and there shall be paid to the Deputy Speaker of the House of the People and to the Deputy Chairman of the Council of States such salaries and allowances as were payable to the Deputy Speaker of the Constituent Assembly of the Dominion of India immediately before such commencement.

8. There shall be paid to the Speaker and the Deputy Speaker of the Legislative Assembly ³[***] and to the Chairman and the Deputy Chairman of the Legislative Council of ⁴[a State] such salaries and allowances as were payable respectively to the Speaker and the Deputy Speaker of the Legislative Assembly and the President and the Deputy President of the Legislative Council of the corresponding Province immediately before the commencement of this Constitution and, where the corresponding Province had no Legislative Council immediately before such commencement, there shall be paid to the Chairman and the Deputy Chairman of the Legislative Council of the State such salaries and allowances as the Governor of the State may determine.

1. The words and letter "OF A STATE IN PART A OF THE FIRST SCHEDULE" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Sch. (w.e.f.1.11.1956).

2. Substituted by *ibid.*, for "ANY SUCH STATE".

3. The words and letter "of a State specified in Part A of the First Schedule" omitted by *ibid.*

4. Substituted by *ibid.*, for "such State".

(రెండవ షెడ్యూల్)

భాగము - సీ

లోకసభ స్పీకర్ మరియు డిప్యూటీ స్పీకర్, రాజ్యసభ చైర్మన్ మరియు డిప్యూటీ చైర్మన్, ¹[***] ²[రాష్ట్రము] యొక్క శాసనసభ స్పీకర్ మరియు డిప్యూటీ స్పీకర్, శాసన పరిషత్తు యొక్క చైర్మన్ మరియు డిప్యూటీ చైర్మన్ను గురించిన నిబంధనలు.

7. ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే అధినివేశ భారతదేశ రాజ్యాంగ సభ యొక్క స్పీకర్కు చెల్లించదగి ఉండిన జీతములు మరియు భత్యములను లోకసభ స్పీకర్కు మరియు రాజ్యసభ చైర్మన్కు చెల్లించవలెను మరియు అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే అధినివేశ భారతదేశ రాజ్యాంగ సభ యొక్క డిప్యూటీ స్పీకర్కు చెల్లించదగి ఉండిన జీతములు మరియు భత్యములను లోకసభ యొక్క డిప్యూటీ స్పీకర్కు, రాజ్యసభ యొక్క డిప్యూటీ చైర్మన్కు చెల్లించవలెను.

8. ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ³[***] ఒక రాష్ట్రము యొక్క స్థానమునందు ఉండిన ప్రావిన్సు యొక్క శాసనసభ స్పీకర్కు, డిప్యూటీ స్పీకర్కు మరియు శాసనపరిషత్తు చైర్మన్కు మరియు డిప్యూటీ చైర్మన్కు చెల్లించదగి ఉండిన జీతములు మరియు భత్యములు, వరుసగా ⁴[ఒక రాష్ట్రము] యొక్క శాసనసభ స్పీకర్కు, డిప్యూటీ స్పీకర్కు, శాసన పరిషత్తు చైర్మన్కు, డిప్యూటీ చైర్మన్కు చెల్లించవలెను; మరియు అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఏదైనా రాష్ట్రము యొక్క స్థానము నందు ఉండిన ప్రావిన్సుకు శాసనపరిషత్తు లేకుండిన యెడల ఆ రాష్ట్ర గవర్నర్ నిర్ధారణ చేయు జీతములు మరియు భత్యములను ఆ రాష్ట్ర శాసన పరిషత్తు యొక్క చైర్మన్, డిప్యూటీ చైర్మన్కు చెల్లించవలెను.

-
1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు "ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము - ఏ లోని ఒక రాష్ట్రము యొక్క" అను పదములు మరియు అక్షరము 1.11.1956 నుండి వదిలి వేయబడినది.
 2. అదే చట్టము యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "ఏదైనా అట్టి రాష్ట్రము"కు బదులుగా ఉంచబడినది.
 3. అదే చట్టము యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-ఏ లో నిర్దిష్టపరచబడిన రాష్ట్రము యొక్క" అను పదములు మరియు అక్షరము వదిలి వేయబడినవి.
 4. అదే చట్టము యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "అట్టి రాష్ట్రము"కు బదులుగా ఉంచబడినది.

(Second Schedule)

PART - D

PROVISIONS AS TO THE JUDGES OF THE SUPREME COURT AND OF THE HIGH COURTS ¹[***]

9. ²[(1) There shall be paid to the Judges of the Supreme Court, in respect of time spent on actual service, salary at the following rates per mensem, that is to say:—

The Chief Justice .. ³[10,000 rupees.]*

Any other Judge .. ⁴[9,000 rupees.]**

Provided that if a Judge of the Supreme Court at the time of his appointment is in receipt of a pension (other than a disability or wound pension) in respect of any previous service under the Government of India or any of its predecessor Governments or under the Government of a State or any of its predecessor Governments, his salary in respect of service in the Supreme Court ⁵[shall be reduced—

(a) by the amount of that pension, and

(b) if he has, before such appointment, received in lieu of a portion of the pension due to him in respect of such previous service the commuted value thereof, by the amount of that portion of the pension, and

(c) if he has, before such appointment, received a retirement gratuity in respect of such previous service, by the pension equivalent of that gratuity].

(2) Every Judge of the Supreme Court shall be entitled without payment of rent to the use of an official residence.

1. The words and letter “IN STATES IN PART A OF THE FIRST SCHEDULE” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

2. Substituted by *ibid.*, s.25, for sub-paragraph (1).

3. Substituted by the Constitution (Fifty-Fourth Amendment) Act, 1986, s.4, for “5,000 Rupees” to “10,000 Rupees” (w.e.f. 1.4.1986).

* Now two lakh eighty thousand rupees, vide the High Court and Supreme Court Judges (Salaries and Conditions of Service) Amendment Act, 2018 (10 of 2018), s. 6 (w.e.f. 1.1.2016).

4. Substituted by the Constitution (Fifty-Fourth Amendment) Act, 1986, s.4, for “4,000 Rupees” to “9,000 Rupees” (w.e.f.1.4.1986).

** Now two lakh fifty thousand rupees, vide the High Court and Supreme Court Judges (Salaries and Conditions of Service) Amendment Act, 2018 (10 of 2018), s.6 (w.e.f. 1.1.2016).

5. Substituted by Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, S.25(b), for “shall be reduced by the amount of that pension” (w.e.f.01.11.1956).

(రెండవ షెడ్యూల్)

భాగము - డీ

¹[***] సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క మరియు ఉన్నత న్యాయస్థానముల యొక్క న్యాయమూర్తులను గురించిన నిబంధనలు.

9. ²[(1) సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులకు వారు వాస్తవ సర్వీసులో గడిపిన కాలమునకు సంబంధించి ఈ క్రింది రేట్ల చొప్పున నెలసరి జీతము చెల్లించవలెను అవేవనగా:-

ప్రధాన న్యాయమూర్తి .. ³[10,000 రూపాయలు]*

ఎవరైనా ఇతర న్యాయమూర్తి .. ⁴[9,000 రూపాయలు]**

అయితే, సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు ఎవరైనా న్యాయమూర్తి ఆయన నియమించబడిన సమయమున భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేక దాని ముందరి ఏదైనా ప్రభుత్వము క్రింద లేక ఒక రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద లేక దాని ముందరి ఏదైనా ప్రభుత్వము క్రింద తాను చేసిన ఏదైనా ముందరి సర్వీసుకు సంబంధించి (అశక్తత లేక గాయపు పింఛను మినహా) ఇతర పింఛను పొందుచుండినచో, సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు సర్వీసుకు సంబంధించి ఆయన జీతము ⁵[ఈ క్రింది మేరకు తగ్గించబడవలెను-

(ఎ) ఆ పింఛను మొత్తము మేరకు, మరియు

(బి) ఆయన అట్లు నియమించబడుటకు ముందు అట్టి ముందరి సర్వీసుకు సంబంధించి ఆయనకు రావలసి ఉండిన పింఛనులో ఒక భాగమునకు బదులుగా, మదింపు మూల్యమును పొంది ఉండినచో పింఛనులో ఆ భాగపు మొత్తము మేరకు, మరియు

(సి) ఆయన అట్లు నియమించబడుటకు ముందు అట్టి ముందరి సర్వీసుకు సంబంధించి పదవీ విరమణ గ్రాట్యూటీని పొంది ఉండినచో, ఆ గ్రాట్యూటీకి సమానమగు పింఛను మేరకు.]

(2) సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ప్రతీ న్యాయమూర్తి, అద్దె చెల్లించకుండా అధికారిక నివాస గృహమును ఉపయోగించుకొనుటకు హక్కు కలిగి ఉండును.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ ద్వారా “ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-ఏ లోని ఒక రాష్ట్రములో” అను పదములు, అక్షరము వదిలి వేయబడినవి.

2. అదే చట్టము యొక్క 25వ సెక్షన్ ద్వారా ఉప-సేరా (1) బదులుగా ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (యాభై నాలుగవ) (సవరణ) చట్టము, 1986 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా “5000 రూపాయలు”కు బదులుగా “10,000 రూపాయలుగా” 01.04.1986 నుండి ఉంచబడినది.

* ప్రస్తుతము రెండు లక్షల ఎనభై వేల (2,80,000/-) రూపాయలు, ఉన్నత న్యాయస్థానము మరియు సర్వోన్నత న్యాయస్థానముల న్యాయాధీశులు (జీతము మరియు సేవా షరతులు) (సవరణ) చట్టము, 2018 (2018లోని 10వది) యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా 01.01.2016 నుండి ఉంచబడినది.

4. అదే చట్టపు 4వ సెక్షన్ ద్వారా “4000 రూపాయలకు” బదులుగా “9000/-ల రూపాయలుగా” 01.04.1986 నుండి ఉంచబడినది.

** ప్రస్తుతము రెండు లక్షల యాభై వేల (2,50,000/-) రూపాయలు, ఉన్నత న్యాయస్థానము మరియు సర్వోన్నత న్యాయస్థానముల న్యాయాధీశులు (జీతము మరియు సేవా షరతులు) (సవరణ) చట్టము, 2018 (2018లోని 10వది) యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా 01.01.2016 నుండి ఉంచబడినది.

5. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 25వ సెక్షన్ ద్వారా “షెడ్యూలు మొత్తము మేరకు తగ్గించబడవలెను” అను పదములకు బదులుగా ఉంచబడినది.

(Second Schedule)

(3) Nothing in sub-paragraph (2) of this paragraph shall apply to a Judge who, immediately before the commencement of this Constitution,—

(a) was holding office as the Chief Justice of the Federal Court and has become on such commencement the Chief Justice of the Supreme Court under clause (1) of article 374, or

(b) was holding office as any other Judge of the Federal Court and has on such commencement become a Judge (other than the Chief Justice) of the Supreme Court under the said clause,

during the period he holds office as such Chief Justice or other Judge, and every Judge who so becomes the Chief Justice or other Judge of the Supreme Court shall, in respect of time spent on actual service as such Chief Justice or other Judge, as the case may be, be entitled to receive in addition to the salary specified in sub-paragraph (1) of this paragraph as special pay an amount equivalent to the difference between the salary so specified and the salary which he was drawing immediately before such commencement.

(4) Every Judge of the Supreme Court shall receive such reasonable allowances to reimburse him for expenses incurred in travelling on duty within the territory of India and shall be afforded such reasonable facilities in connection with travelling as the President may from time to time prescribe.

(5) The rights in respect of leave of absence (including leave allowances) and pension of the Judges of the Supreme Court shall be governed by the provisions which, immediately before the commencement of this Constitution, were applicable to the Judges of the Federal Court.

10. ¹[(1) There shall be paid to the Judges of High Courts, in respect of time spent on actual service, salary at the following rates per mensem, that is to say,—

The Chief Justice	..	² [9,000 rupees.]*
Any other Judge	..	³ [8,000 rupees.]**

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.25, for sub-paragraph (1).

2. Substituted by the Constitution (Fifty-fourth Amendment) Act, 1986, s.2, for “4,000 rupees” (w.e.f. 1.4.1986).

* Now two lakh fifty thousand rupees, vide the High Court and Supreme Court Judges (Salaries and Conditions of Service) Amendment Act, 2018 (10 of 2018), s.2 (w.e.f. 1.1.2016).

3. Substituted by the Constitution (Fifty-fourth Amendment) Act, 1986, s.2, for “3,500 rupees” (w.e.f. 1.4.1986).

** Now two lakh twenty-five thousand rupees, vide the High Court and Supreme Court Judges (Salaries and Conditions of Service) Amendment Act, 2018 (10 of 2018), s.2 (w.e.f. 1.1.2016).

(రెండవ షెడ్యూల్)

(3) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే-

(ఎ) ఫెడరల్ న్యాయస్థానపు ప్రధాన న్యాయమూర్తిగా పదవిలో ఉండి, ఈ రాజ్యాంగం ప్రారంభము కాగానే 374వ ఆర్టికల్ క్లాజ్ (1) క్రింద అట్లు ప్రధాన న్యాయమూర్తి పదవిలో ఉండు కాలావధిలో సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు ప్రధాన న్యాయమూర్తిగా అయినట్టి న్యాయమూర్తికి; లేదా

(బి) ఫెడరల్ న్యాయస్థానపు ఏదైనా ఇతర న్యాయమూర్తి పదవిలో ఉండి, ఈ రాజ్యాంగం ప్రారంభము కాగానే సదరు క్లాజ్ క్రింద (ప్రధాన న్యాయమూర్తి కాకుండా) సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు ఒక ఇతర న్యాయమూర్తిగా పదవిలో ఉన్న ఒక న్యాయమూర్తికి

ఈ పేరా యొక్క సబ్-పేరా (2)లో ఉన్నదేదియు వర్తించరాదు; మరియు ఈ రీతిగా సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు ప్రధాన న్యాయమూర్తిగా లేదా ఇతర న్యాయమూర్తిగా ఉన్నటువంటి ప్రధాన న్యాయమూర్తికి లేదా సందర్భానుసారముగా ఇతర న్యాయమూర్తిగా ప్రస్తుత సర్వీసులో గడిపిన కాలమునకు సంబంధించి ఈ పేరా యొక్క సబ్-పేరా (1)లో నిర్దిష్టపరచినట్టి జీతమునకు అదనముగా, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు ఆయన తీసుకొనుచుండిన జీతమునకు గల తేడాకు సమానమగు మొత్తమును ప్రత్యేక వేతనముగా పొందుటకు హక్కు కలిగి ఉండును.

(4) సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు ప్రతీ న్యాయమూర్తి తన విధి నిర్వహణలో భారత భూభాగములో చేసిన ప్రయాణపు ఖర్చులను రాబట్టుకొనుటకు ఆయా సమయములందు రాష్ట్రపతి నిర్ణయించు ప్రయాణ భత్యములను పొందవలెను మరియు ప్రయాణమునకు సంబంధించి తగిన సౌకర్యములను పొందవలెను.

(5) సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తుల (సెలవు భత్యములతో సహా) గైరు హాజరు సెలవును మరియు పింఛనును గురించిన హక్కులకు సంబంధించి, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఫెడరల్ న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులకు వర్తించదగి ఉండిన నిబంధనలే వర్తించును.

10. ¹[(1) ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులు వారు అసలు సర్వీసులో గడిపిన కాలమునకు సంబంధించి, ఈ క్రింది రేట్లు చొప్పున నెలసరి జీతము చెల్లించబడవలెను, అదేదనగా

ప్రధాన న్యాయమూర్తి .. ²[9,000 రూపాయలు]*

ఎవరైనా ఇతర న్యాయమూర్తి .. ³[8,000 రూపాయలు]**

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 25వ పరిచ్ఛేదము ద్వారా ఉపపేరా (1)కి బదులుగా ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1986 యొక్క 4వ పరిచ్ఛేదము ద్వారా "4000 రూపాయలు"కు బదులుగా 01.04.1986 నుండి ఉంచబడినది.

* ప్రస్తుతము రెండు లక్షల యాభై వేల (2,50,000/-) రూపాయలు, ఉన్నత న్యాయస్థానము మరియు సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులు (జీతము మరియు సేవా షరతులు) (సవరణ) చట్టము, 2018 (2018లోని 10వది) యొక్క 2వ పరిచ్ఛేదము ద్వారా 1.1.2016 నుండి ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1986 యొక్క 4వ పరిచ్ఛేదము ద్వారా "3,500 రూపాయలు"కు బదులుగా 01.04.1986 నుండి ఉంచబడినది.

** ప్రస్తుతం రెండు లక్షల ఇరవై ఐదు వేల (2,25,000/-) రూపాయలు, ఉన్నత న్యాయస్థానము మరియు సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తుల (జీతము మరియు సేవా షరతులు) (సవరణ) చట్టము, 2018 (2018లోని 10వది) యొక్క 2వ పరిచ్ఛేదము ద్వారా 1.1.2016 నుండి ఉంచబడినది.

(Second Schedule)

Provided that if a Judge of a High Court at the time of his appointment is in receipt of a pension (other than a disability or wound pension) in respect of any previous service under the Government of India or any of its predecessor Governments or under the Government of a State or any of its predecessor Governments, his salary in respect of service in the High Court shall be reduced—

(a) by the amount of that pension, and

(b) if he has, before such appointment, received in lieu of a portion of the pension due to him in respect of such previous service the commuted value thereof, by the amount of that portion of the pension, and

(c) if he has, before such appointment, received a retirement gratuity in respect of such previous service, by the pension equivalent of that gratuity.]

(2) Every person who immediately before the commencement of this Constitution—

(a) was holding office as the Chief Justice of a High Court in any Province and has on such commencement become the Chief Justice of the High Court in the corresponding State under clause (1) of article 376, or

(b) was holding office as any other Judge of a High Court in any Province and has on such commencement become a Judge (other than the Chief Justice) of the High Court in the corresponding State under the said clause,

shall, if he was immediately before such commencement drawing a salary at a rate higher than that specified in sub-paragraph (1) of this paragraph, be entitled to receive in respect of time spent on actual service as such Chief Justice or other Judge, as the case may be, in addition to the salary specified in the said sub-paragraph as special pay an amount equivalent to the difference between the salary so specified and the salary which he was drawing immediately before such commencement.

(రెండవ షెడ్యూల్)

అయితే, ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తి, అతడు నియమించబడిన సమయమున భారత ప్రభుత్వము క్రింద లేదా దాని ముందరి ఏదైనా ప్రభుత్వము క్రింద లేదా ఒక రాష్ట్ర ప్రభుత్వము క్రింద లేదా దాని ముందరి ఏదైనా ప్రభుత్వము క్రింద తాను చేసిన ఏదైనా మునుపటి సర్వీసుకు సంబంధించి (అశక్తత లేదా గాయపు పింఛను మినహా) పింఛను పొందుచుండినచో, ఉన్నత న్యాయస్థానపు సర్వీసుకు సంబంధించి అతని జీతము ఈ క్రింది మేరకు తగ్గించబడవలెను-

(ఎ) ఆ పింఛను మొత్తము మేరకు, మరియు

(బి) ఆయన అట్లు నియమించబడుటకు ముందు, అట్టి మునుపటి సర్వీసుకు సంబంధించి ఆయనకు రావలసి ఉండిన పింఛనులో ఒక భాగమునకు బదులుగా మదింపు చేసిన మూల్యమును పొంది ఉండినచో, పింఛనులో ఆ భాగపు మొత్తము మేరకు, మరియు

(సి) ఆయన అట్లు నియమించబడుటకు ముందు, అట్టి ముందు సర్వీసుకు సంబంధించి పదవీ విరమణ గ్రాట్యూటీని పొంది ఉండినచో, ఆ గ్రాట్యూటీకి సమానమగు పింఛను మేరకు.]

(2) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే-

(ఎ) ఏదైనా ప్రావిన్సులోని ఉన్నత న్యాయస్థానపు ప్రధాన న్యాయమూర్తిగా పదవిలో ఉండి మరియు ఈ రాజ్యాంగం ప్రారంభము కాగానే 376వ ఆర్టికల్ క్లాజ్ (1) క్రింద, ఆ ప్రావిన్సు స్థానములోనున్న రాష్ట్రములోని ఉన్నత న్యాయస్థానపు ప్రధాన న్యాయమూర్తి అయినట్టి; లేక

(బి) ఏదైనా ప్రావిన్సులోని ఉన్నత న్యాయస్థానపు ఇతర న్యాయమూర్తిగా పదవిలో ఉండి మరియు ఈ రాజ్యాంగం ప్రారంభము కాగానే సదరు క్లాజ్ క్రింద, ఆ ప్రావిన్సు స్థానములో ఉన్న రాష్ట్ర ఉన్నత న్యాయస్థానపు (ప్రధాన న్యాయమూర్తి మినహా) ఇతర న్యాయమూర్తి అయినట్టి,

ప్రతి వ్యక్తి, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఈ పేరా యొక్క సబ్-పేరా (1)లో నిర్దిష్టపరచబడిన రేటు కంటే ఆయన హెచ్చు జీతమును తీసుకొనుచుండినచో, అట్టి ప్రధాన న్యాయమూర్తిగా లేక సందర్భానుసారముగా ఇతర న్యాయమూర్తిగా వాస్తవ సర్వీసులో గడిపిన కాలమునకు సంబంధించి, సదరు సబ్-పేరాలో నిర్దిష్టపరచబడిన జీతమునకు అదనముగ, అట్లు నిర్దిష్టపరచబడిన జీతమునకు, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే అతడు తీసుకొనుచుండిన జీతమునకు గల తేడాకు సమానమగు మొత్తమును ప్రత్యేక వేతనముగ పొందుటకు హక్కు కలిగి ఉండును.

(Second Schedule)

¹[(3) Any person who, immediately before the commencement of the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, was holding office as the Chief Justice of the High Court of a State specified in Part B of the First Schedule and has on such commencement become the Chief Justice of the High Court of a State specified in the said Schedule as amended by the said Act, shall, if he was immediately before such commencement drawing any amount as allowance in addition to his salary, be entitled to receive in respect of time spent on actual service as such Chief Justice, the same amount as allowance in addition to the salary specified in sub-paragraph (1) of this paragraph.]

11. In this Part, unless the context otherwise requires,—

(a) the expression “Chief Justice” includes an acting Chief Justice, and a “Judge” includes an ad hoc Judge;

(b) “actual service” includes—

- (i) time spent by a Judge on duty as a Judge or in the performance of such other functions as he may at the request of the President undertake to discharge;
- (ii) vacations, excluding any time during which the Judge is absent on leave; and
- (iii) joining time on transfer from a High Court to the Supreme Court or from one High Court to another.

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.25, for sub-paragraphs (3) and (4) (w.e.f.1.11.1956).

(రెండవ షెడ్యూల్)

¹[(3) రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే, ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము 'బీ'లో నిర్దిష్టపరచబడిన ఒక రాష్ట్రము యొక్క ఉన్నత న్యాయస్థానపు ప్రధాన న్యాయమూర్తిగా పదవిలో ఉండి ఆ చట్టము ప్రారంభము కాగానే, సదరు చట్టముచే సవరణ చేయబడినట్లుగా సదరు షెడ్యూల్‌లో నిర్దిష్టపరచబడిన ఒక రాష్ట్రము యొక్క ఉన్నత న్యాయస్థానపు ప్రధాన న్యాయమూర్తి అయినట్టి ఎవరైనా వ్యక్తి, అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే ఆయన తన జీతమునకు అదనముగ ఏదైన మొత్తమును భత్యముగ తీసుకొనుచుండినచో, అట్టి ప్రధాన న్యాయమూర్తిగా ప్రస్తుత సర్వీసులో గడిపిన కాలమునకు సంబంధించి ఈ పేరా యొక్క 1వ సబ్-పేరాలో నిర్దిష్టపరచబడిన జీతమునకు అదనముగ అదే మొత్తమును భత్యముగా పొందుటకు హక్కు కలిగి ఉండును.]

11. ఈ భాగములో సందర్భము ఇతర విధముగా కోరితేనే తప్ప,-

(ఎ) 'ప్రధాన న్యాయమూర్తి' అను పదములో తాత్కాలిక ప్రధాన న్యాయమూర్తి చేరి ఉండును మరియు "న్యాయమూర్తి" అను పదములో తాత్కాలిక (అడ్‌హోక్) న్యాయమూర్తి చేరి ఉండును;

(బి) 'వాస్తవ సర్వీసు'లో ఈ క్రిందివి చేరి ఉండును:-

- (i) ఒక న్యాయమూర్తిగా తన విధి నిర్వహణలో లేక రాష్ట్రపతి అభ్యర్థనపై తాను నిర్వర్తించుటకు వూనుకొనునట్టి ఇతర కర్తవ్యముల నిర్వహణలో ఒక న్యాయమూర్తి గడిపిన కాలము;
- (ii) ఆ న్యాయమూర్తి సెలవుపై గైరుహాజరైన కాలమును మినహాయించి, ఇతర సెలవులుగా పరిగణించిన కాలము; మరియు
- (iii) ఉన్నత న్యాయస్థానము నుండి సర్వోన్నత న్యాయస్థానమునకు లేక ఒక ఉన్నత న్యాయస్థానము నుండి వేరొక దానికి బదిలీ చేయబడినప్పుడు పదవిలో చేరుటకైన వ్యవధి.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 25వ సెక్షన్ ద్వారా ఉప-పేరాలు (3) మరియు (4)లకు బదులుగా 1.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

*(Second Schedule)***PART - E****PROVISIONS AS TO THE COMPTROLLER AND AUDITOR-GENERAL OF INDIA**

12. (1) There shall be paid to the Comptroller and Auditor-General of India a salary at the rate of *four thousand rupees per mensem.

(2) The person who was holding office immediately before the commencement of this Constitution as Auditor-General of India and has become on such commencement the Comptroller and Auditor-General of India under article 377 shall in addition to the salary specified in sub-paragraph (1) of this paragraph be entitled to receive as special pay an amount equivalent to the difference between the salary so specified and the salary which he was drawing as Auditor-General of India immediately before such commencement.

(3) The rights in respect of leave of absence and pension and the other conditions of service of the Comptroller and Auditor-General of India shall be governed or shall continue to be governed, as the case may be, by the provisions which were applicable to the Auditor-General of India immediately before the commencement of this Constitution and all references in those provisions to the Governor-General shall be construed as references to the President.

* The Comptroller and Auditor-General of India shall be paid a salary of the Judges of the Supreme Court vide s.3 of the Comptroller and Auditor-General's (Duties, Powers and Conditions of Service) Act, 1971 (56 of 1971). The salary of Judges of the Supreme Court has been raised to two lakh fifty thousand rupees per mensem by the High Court and Supreme Court Judges (Salaries and Conditions of Service) Amendment Act, 2018 (10 of 2018), s.6 (w.e.f.22.9.2017).

(రెండవ షెడ్యూల్)

భాగము - ఈ

భారతదేశ కన్స్ట్యూలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్‌ను గురించిన నిబంధనలు

12. (1) భారతదేశ కన్స్ట్యూలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్‌కు *నాలుగు వేల రూపాయలు రేటు చొప్పున నెలసరి జీతము చెల్లించవలెను.

(2) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే భారతదేశ ఆడిటర్ జనరల్ పదవిలో ఉండి, ఈ రాజ్యాంగం ప్రారంభము కాగానే 377వ ఆర్టికల్ క్రింద భారతదేశ కన్స్ట్యూలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ అయినట్టి వ్యక్తి, ఈ పేరా యొక్క సబ్-పేరా (1)లో నిర్దిష్టపరచబడిన జీతమునకు అదనముగ, అట్లు నిర్దిష్టపరచబడిన జీతమునకును, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే భారతదేశ ఆడిటరు జనరలుగా ఆయన తీసుకొనిచుండిన జీతమునకు గల తేడాకు సమానమైన మొత్తమును ప్రత్యేక వేతనముగ పొందుటకు హక్కు కలిగి ఉండును.

(3) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే భారతదేశ ఆడిటర్ జనరల్‌కు వర్తింపదగి ఉండిన గౌరవ హాజరీ సెలవు మరియు పింఛను గురించిన హక్కులు, ఇతర సేవా షరతుల నిబంధనలు భారతదేశ కన్స్ట్యూలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్‌కు వర్తించవలెను లేదా సందర్భానుసారముగా వర్తించుట కొనసాగవలెను మరియు ఆ నిబంధనలలో గవర్నరు జనరల్‌ను గురించిన అన్ని నిర్దేశములను రాష్ట్రపతిని గురించిన నిర్దేశములుగ అన్వయించుకొనవలెను.

* కన్స్ట్యూలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ (విధులు, అధికారములు మరియు సర్వీసు షరతులు) చట్టము, 1971, (1971లోని 56వ చట్టము) యొక్క 3వ సెక్షన్ ప్రకారం కన్స్ట్యూలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్‌కు సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులు జీతమునకు సమానముగ చెల్లించవలెను. అటు తరువాత సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క న్యాయమూర్తి జీతమును, ఉన్నత న్యాయస్థానము మరియు సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తుల (జీతము మరియు సేవా షరతులు) సవరణ చట్టము, 2018 (2018లోని 10వది) యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా 22.09.2017 నుండి నెలకు రెండు లక్షల యాభై వేల రూపాయలకు పెంచడం జరిగింది.

THIRD SCHEDULE

[Articles 75(4), 99, 124(6), 148(2), 164(3), 188 and 219]*

Forms of Oaths or Affirmations

I

Form of oath of office for a Minister for the Union:—

“I, A. B., do swear in the name of God that I will bear true faith
solemnly affirm

and allegiance to the Constitution of India as by law established, ¹[that I will uphold the sovereignty and integrity of India,] that I will faithfully and conscientiously discharge my duties as a Minister for the Union and that I will do right to all manner of people in accordance with the Constitution and the law, without fear or favour, affection or ill-will.”

II

Form of oath of secrecy for a Minister for the Union:—

“I, A.B., do swear in the name of God that I will not directly or
solemnly affirm

indirectly communicate or reveal to any person or persons any matter which shall be brought under my consideration or shall become known to me as a Minister for the Union except as may be required for the due discharge of my duties as such Minister.”

²III

‘A’

Form of oath or affirmation to be made by a candidate for election to Parliament:—

“I, A.B., having been nominated as a candidate to fill a seat in the Council of States (or the House of the People) do swear in the name of God
solemnly affirm

that I will bear true faith and allegiance to the Constitution of India as by law established and that I will uphold the sovereignty and integrity of India.”

* See also articles 84 (a) and 173 (a).

1. Inserted by the Constitution (Sixteenth Amendment) Act, 1963, s.5 (w.e.f.5.10.1963).

2. Substituted by *ibid.*, for Form III.

మూడవ షెడ్యూల్

[ఆర్టికల్లు 75 (4), 99, 124 (6), 148 (2), 164 (3), 188 మరియు 219]*

ప్రమాణముల లేక ప్రతిజ్ఞల నమూనాలు

I

కేంద్ర మంత్రి ప్రమాణంలో:

“ఎ.బి. అను నేను శాసనము ద్వారా రూపొందిన భారత రాజ్యాంగంపట్ల విశ్వాసం మరియు విధేయతలను కలిగి ఉందునని, ¹[భారతదేశము యొక్క సార్వభౌమతను మరియు అఖండతను నిలబెట్టెదనని] కేంద్రము యొక్క మంత్రిగా నా విధులను నమ్మకంగాను మరియు మనసాక్షిగా నిర్వహింతునని మరియు భయము, పక్షపాతము, రాగ, ద్వేషరహితముగా రాజ్యాంగంనకు మరియు శాసనమునకు అనుగుణముగా సకల జనులకు న్యాయము చేకూర్చుదునని దైవసాక్షిగా ప్రమాణము చేయుచున్నాను/సత్యనిష్ఠతో ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను.”

II

కేంద్ర మంత్రి గోప్యత పాలన ప్రమాణ నమూనా:

“ఎ.బి.అను నేను, కేంద్ర/కేంద్ర మంత్రిగా నా పరిశీలనకు తేబడునట్టి లేక నాకు తెలియవచ్చునట్టి ఏ విషయమునైనను అట్టి మంత్రిగా నా కర్తవ్యములను తగిన విధంగా నిర్వర్తించుట కొరకు అవసరమైతేనే తప్ప, ఏ వ్యక్తికి లేదా వ్యక్తులకు ప్రత్యక్షముగా లేదా పరోక్షముగాని తెలియపరచనని లేక వెల్లడించనని దైవసాక్షిగా ప్రమాణము చేయుచున్నాను/సత్యనిష్ఠతో ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను.”

²[III

‘ఏ’

పార్లమెంటు ఎన్నికకు అభ్యర్థిచే చేయబడవలసిన ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ యొక్క నమూనా:

“ఎ.బి.అను నేను, రాజ్యసభలోని (లేక లోకసభలోని) ఒక స్థానమును పూరించుటకు అభ్యర్థిగా నామనిర్దేశము చేయబడినవాడనై, శాసనము ద్వారా రూపొందిన భారత రాజ్యాంగం పట్ల విశ్వాసం మరియు విధేయతలను కలిగి ఉందునని, భారతదేశము యొక్క సార్వభౌమతను మరియు అఖండతను నిలబెట్టెదనని దైవసాక్షిగా ప్రమాణము చేయుచున్నాను/సత్యనిష్ఠతో ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను.”

* 84(ఎ) మరియు 173(ఎ) ఆర్టికల్లను కూడా చూడుము.

1. రాజ్యాంగ (పదహారవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (పదహారవ సవరణ) చట్టము, 1963, యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా నమూనా - III బదులుగా ఉంచబడినది.

*(Third Schedule)***‘B’****Form of oath or affirmation to be made by a member of Parliament:—**

“I, A.B., having been elected (or nominated) a member of the Council of States (or the House of the People) do swear in the name of God

solemnly affirm

that I will bear true faith and allegiance to the Constitution of India as by law established, that I will uphold the sovereignty and integrity of India and that I will faithfully discharge the duty upon which I am about to enter.”]

IV**Form of oath or affirmation to be made by the Judges of the Supreme Court and the Comptroller and Auditor-General of India:—**

“I, A.B., having been appointed Chief Justice (or a Judge) of the Supreme Court of India (or Comptroller and Auditor-General of India) do swear in the name of God that I will

solemnly affirm

bear true faith and allegiance to the Constitution of India as by law established, ¹[that I will uphold the sovereignty and integrity of India,] that I will duly and faithfully and to the best of my ability, knowledge and judgment perform the duties of my office without fear or favour, affection or ill-will and that I will uphold the Constitution and the laws.”

V**Form of oath of office for a Minister for a State:—**

“I, A.B., do swear in the name of God that I will bear true faith and allegiance to the
solemnly affirm

Constitution of India as by law established, ¹[that I will uphold the sovereignty and integrity of India,] that I will faithfully and conscientiously discharge my duties as a Minister for the State of and that I will do right to all manner of people in accordance with the Constitution and the law without fear or favour, affection or ill-will.”

¹. Inserted by the Constitution (Sixteenth Amendment) Act, 1963, s. 5 (w.e.f. 5.10.1963).

(మూడవ షెడ్యూల్)

‘ఛీ’

పార్లమెంటు సభ్యునిచే చేయబడవలసిన ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ యొక్క నమూనా:

“ఎ.బి. అను నేను, రాజ్యసభ యొక్క (లేక లోకసభ యొక్క) సభ్యునిగ ఎన్నుకొనబడిన (లేక నామనిర్దేశము చేయబడిన) వాడనై, శాసనము ద్వారా రూపొందిన భారత రాజ్యాంగం పట్ల విశ్వాసం మరియు విధేయతలను కలిగి ఉందునని, భారతదేశము యొక్క సార్వభౌమతను మరియు అఖండతను నిలబెట్టెదనని, నేను చేపట్టునున్న విధులను నమ్మకముగా నిర్వహింతుననియు దైవసాక్షిగా ప్రమాణము చేయుచున్నాను/సత్యనిష్ఠతో ప్రతిజ్ఞ చేయు చున్నాను.”

IV

సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులచే మరియు భారతదేశ కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్చే చేయబడవలసిన ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ యొక్క నమూనా:

“ఎ.బి.అను నేను, భారతదేశ సర్వోన్నత న్యాయస్థానపు ప్రధాన న్యాయమూర్తిగా (లేక న్యాయమూర్తిగా), (లేక భారతదేశ కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్గా) నియమింపబడినవాడనై, శాసనము ద్వారా రూపొందిన భారత రాజ్యాంగం పట్ల విశ్వాసం మరియు విధేయతలను కలిగి ఉందునని ¹[భారతదేశము యొక్క సార్వభౌమతను మరియు అఖండతను నిలబెట్టెదనని], నా పదవీ కర్తవ్యములను భయము, పక్షపాతము, రాగ, ద్వేష రహితముగా, తగురీతిగా నమ్మకముగాను నా సమర్థత, జ్ఞానము, వివేకముల మేరకు నిర్వహింతునని, రాజ్యాంగం మరియు శాసనములను గౌరవించెదనని, దైవసాక్షిగా ప్రమాణము చేయుచున్నాను/సత్యనిష్ఠతో ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను.”

V

రాష్ట్రమంత్రి పదవి ప్రమాణపు నమూనా:

“ఎ.బి.అను నేను, శాసనము ద్వారా రూపొందిన భారత రాజ్యాంగం పట్ల విశ్వాసం మరియు విధేయతలను కలిగి ఉందునని, ¹[భారతదేశము యొక్క సార్వభౌమత మరియు అఖండతను నిలబెట్టెదనని] రాష్ట్రము యొక్క మంత్రిగా నా విధులను నమ్మకముగా మరియు మనస్సాక్షిగా నిర్వహింతునని మరియు భయము, పక్షపాతము, రాగ, ద్వేష రహితముగా రాజ్యాంగంనకు మరియు శాసనములకు అనుగుణముగా సకల జనులకు న్యాయమును చేకూర్తునని, దైవసాక్షిగా ప్రమాణము చేయుచున్నాను/సత్యనిష్ఠతో ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను.”

1. రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 05.10.1963 నుండి చొప్పించబడినది.

*(Third Schedule)***VI****Form of oath of secrecy for a Minister for a State:—**

“I, A.B., do swear in the name of God that I will not directly or indirectly communicate solemnly affirm

or reveal to any person or persons any matter which shall be brought under my consideration or shall become known to me as a Minister for the State of except as may be required for the due discharge of my duties as such Minister.”

**¹[VII
‘A’****Form of oath or affirmation to be made by a candidate for election to the Legislature of a State:—**

“I, A.B., having been nominated as a candidate to fill a seat in the Legislative Assembly (or Legislative Council), do swear in the name of God that I will bear true faith. solemnly affirm

and allegiance to the Constitution of India as by law established and that I will uphold the sovereignty and integrity of India.”

‘B’**Form of oath or affirmation to be made by a member of the Legislature of a State:—**

“I, A.B., having been elected (or nominated) a member of the Legislative Assembly (or Legislative Council), do swear in the name of God that I will bear true faith and solemnly affirm

allegiance to the Constitution of India as by law established, that I will uphold the sovereignty and integrity of India and that I will faithfully discharge the duty upon which I am about to enter.”]

¹ Substituted by the Constitution (Sixteenth Amendment) Act, 1963, s. 5 for form VII (w.e.f. 5-10-1963).

(మూడవ షెడ్యూల్)

VI

రాష్ట్ర మంత్రి గోవ్యత పాలన ప్రమాణపు నమూనా:

“ఎ.బి.అను నేను రాష్ట్ర మంత్రిగా నా పరిశీలనకు తేబడునట్టి లేక నాకు తెలియవచ్చునట్టి ఏ విషయమునైనా అట్టి మంత్రిగా నా కర్తవ్యములను తగువిధంగా నిర్వర్తించుట కొరకు అవసరమైతే తప్ప, ఏ వ్యక్తికి లేక వ్యక్తులకు ప్రత్యక్షముగా లేక పరోక్షముగా తెలియపరచనని లేక వెల్లడించనని దైవసాక్షిగా ప్రమాణము చేయుచున్నాను/ సత్యనిష్ఠతో ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను.”

¹[VII

‘ఏ’

రాష్ట్ర శాసనమండలి ఎన్నికకై నిలుచు అభ్యర్థిచే చేయబడవలసిన ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ యొక్క నమూనా:

“ఎ.బి., అను నేను శాసనసభలోని (లేక శాసన పరిషత్తులోని) ఒక స్థానమును పూరించుటకు అభ్యర్థిగా నామనిర్దేశము చేయబడినవాడనై శాసనము ద్వారా రూపొందిన భారత రాజ్యాంగం పట్ల విశ్వాసం మరియు విధేయతలను కలిగి ఉండునని, భారతదేశము యొక్క సార్వభౌమతను మరియు అఖండతను నిలబెట్టెదనని దైవసాక్షిగా ప్రమాణము చేయుచున్నాను/సత్యనిష్ఠతో ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను.”

‘బీ’

రాష్ట్ర శాసనమండలి సభ్యునిచే చేయబడవలసిన ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ యొక్క నమూనా:

“ఎ.బి., అను నేను శాసనసభ యొక్క (లేక శాసన పరిషత్తు యొక్క) సభ్యునిగ ఎన్నుకొనబడిన (లేక నామనిర్దేశము చేయబడిన) వాడనై, శాసనము ద్వారా రూపొందిన భారత రాజ్యాంగం పట్ల విశ్వాసం మరియు విధేయతలను కలిగి ఉండుననియు, భారతదేశము యొక్క సార్వభౌమతను మరియు అఖండతను నిలబెట్టెదనని, నేను చేపట్టనున్న కర్తవ్యములను సమ్మతముగా నిర్వహింతునని, దైవసాక్షిగా ప్రమాణము చేయుచున్నాను/ సత్యనిష్ఠతో ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను.”]

1. రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా నమూనా-VIIకు బదులుగా ఉంచబడినది.

*(Third Schedule)***VIII**

Form of oath or affirmation to be made by the Judges of a High Court:—

“I, A.B., having been appointed Chief Justice (or a Judge) of the High Court at (or of) do swear in the name of God that I will bear true faith and allegiance to the
solemnly affirm

Constitution of India as by law established, ¹[that I will uphold the sovereignty and integrity of India,] that I will duly and faithfully and to the best of my ability, knowledge and judgment perform the duties of my office without fear or favour, affection or ill-will and that I will uphold the Constitution and the laws.”

¹ Inserted by the Constitution (Sixteenth Amendment) Act, 1963, s. 5 (w.e.f. 5.10.1963).

(మూడవ షెడ్యూల్)

VIII

ఉన్నత న్యాయస్థానపు న్యాయమూర్తులచే చేయబడవలసిన ప్రమాణము లేక ప్రతిజ్ఞ యొక్క నమూనా:

“ఎ.బి., అను నేను లోని (లేక యొక్క) ఉన్నత న్యాయస్థానపు ప్రధాన న్యాయమూర్తిగా (లేక న్యాయమూర్తిగా) నియమింపబడినవాడనై, శాసనము ద్వారా రూపొందిన భారత రాజ్యాంగం పట్ల విశ్వాసం మరియు విధేయతలను కలిగి ఉందునని, ¹[భారతదేశము యొక్క సార్వభౌమతను మరియు అఖండతను నిలబెట్టెదనని] నా పదవీ కర్తవ్యములను భయము, పక్షపాతము, రాగ, ద్వేష రహితముగా తగు విధంగా మరియు నమ్మకంగా, నా సమర్థత, జ్ఞానము, వివేకముల మేరకు నిర్వర్తింతునని, రాజ్యాంగం మరియు శాసనములను గౌరవించెదనని దైవసాక్షిగా ప్రమాణము చేయుచున్నాను/సత్యనిష్ఠతో ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను.”

1. రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 05.10.1963 నుండి చొప్పించబడినది.

¹[FOURTH SCHEDULE

[Articles 4(1) and 80(2)]

Allocation of seats in the Council of States

To each State or Union territory specified in the first column of the following table, there shall be allotted the number of seats specified in the second column thereof opposite to that State or that Union territory, as the case may be:

TABLE

1.	Andhra Pradesh	² [11]
³ [2.	Telangana	7]
⁴ [3.]	Assam	7
⁴ [4.]	Bihar	⁵ [16]
⁶ ⁴ [5.]	Jharkhand	6]
⁷ ⁸ ⁴ [6.]	Goa	1]
⁹ ⁸ ⁴ [7.]	Gujrat	11]
¹⁰ ⁸ ⁴ [8.]	Haryana	5]

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.3, for the Fourth Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

2. Substituted by the Andhra Pradesh Reorganisation Act, 2014 (6 of 2014), s.12, for “18” (w.e.f. 2.6.2014).

3. Inserted by *ibid.*

4. Entries 2 to 30 renumbered as entries 3 to 31 respectively by *ibid.*

5. Substituted by the Bihar Reorganisation Act, 2000 (30 of 2000), s.7, for “22” (w.e.f. 15.11.2000).

6. Inserted by *ibid.*

7. Inserted by the Goa, Daman and Diu Reorganisation Act, 1987 (18 of 1987), s.6 (w.e.f. 30.5.1987).

8. Entries 4 to 29 renumbered as entries 5 to 30 by the Bihar Reorganisation Act, 2000 (30 of 2000), s.7 (w.e.f. 15.11.2000).

9. Substituted by the Bombay Reorganisation Act, 1960 (11 of 1960), s.6, for entry “4” (w.e.f. 1.5.1960).

10. Inserted by the Punjab Reorganisation Act, 1966 (31 of 1966), s.9 (w.e.f. 1.11.1966).

¹[నాల్గవ షెడ్యూల్
[ఆర్టికల్లు 4(1) మరియు 80 (2)]
రాజ్యసభలో సీట్ల కేటాయింపు

ఈ క్రింది పట్టిక యొక్క ఒకటవ గడిలో నిర్దిష్టపరచబడిన ప్రతీ రాష్ట్రమునకు లేక సందర్భానుసారముగా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు దానికి ఎదురుగా రెండవ గడిలో నిర్దిష్టపరచబడినన్ని సీట్లను కేటాయించవలెను.

పట్టిక

1.	ఆంధ్రప్రదేశ్	² [11]
⁵ [2.	తెలంగాణ	7]
⁴ [3.	అస్సాం.....	7
⁴ [4.]	బీహార్	⁹ [16]
⁶ [⁴ [5.]	ఝార్ఖండ్	6]
⁷ [⁸ [⁴ [6.]	గోవా	1]]
⁹ [⁸ [⁴ [7.]	గుజరాత్	11]]
¹⁰ [⁸ [⁴ [8.]	హర్యానా	5]]

-
- రాజ్యాంగం (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా నాలుగవ షెడ్యూల్ కి బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.
 - ఆంధ్రప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2014 (2014లోని 6వది) యొక్క 12వ సెక్షన్ ద్వారా "18"కి బదులుగా 02.06.2014 నుండి ఉంచబడినది.
 - అదే చట్టము ద్వారా చొప్పించబడినది.
 - అదే చట్టము ద్వారా 2 నుండి 30 నమోదులను వరుసగా 3 నుండి 31వ నమోదులుగా తిరిగి అంకెలు వేయడమైనది.
 - బీహార్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 (2000లోని 30వది) యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా 15.11.2000వ తేదీ నుండి "22"కు బదులుగా ఉంచబడినది.
 - అదే చట్టపు 7వ సెక్షన్ ద్వారా 15.01.2000 నుండి చొప్పించబడినది.
 - గోవా, డామన్ మరియు డయ్యూ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1987 (1987లోని 18వది) యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా 30.05.1987 నుండి చొప్పించబడినది.
 - బీహార్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 (2000లోని 30వది) యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా 4 నుండి 29 వరకు గల నమోదులు 5 నుండి 30 వరకు నమోదులుగా 15.11.2000 నుండి తిరిగి వేయబడినవి.
 - బొంబాయి పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1960 (1960లోని 11వది) యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా "4"కు బదులుగా 01.05.1960 నుండి ఉంచబడినది.
 - పంజాబు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1966 (1966లోని 31వది) యొక్క 9వ సెక్షన్ ద్వారా 01.11.1966 నుండి చొప్పించబడినది.

(Fourth Schedule)

¹ [² 9.]	Kerala	9
¹ [² 10.]	Madhya Pradesh	³ [11]
¹ [² 4[11.]	Chhattisgarh	5
¹ [² 5[12.]	Tamil Nadu	⁶ [18]
¹ [² 7[13.]	Maharashtra	19
¹ [² 8[14.]	Karnataka	12
¹ [² 15.]	⁹ [Odisha]	10
		
¹ [² 16.]	Punjab	¹⁰ [7]
¹ [² 17.]	Rajasthan	10
¹ [² 18.]	Uttar Pradesh	¹¹ [31]

-
- Entries 4 to 29 renumbered as entries 5 to 30 by the Bihar Reorganisation Act, 2000 (30 of 2000), s.7 (w.e.f. 15.11.2000).
 - Entries 2 to 30 renumbered as entries 3 to 31 respectively by the Andhra Pradesh Reorganisation Act, 2014 (6 of 2014), s.12 (w.e.f. 2.6.2014).
 - Substituted by the Madhya Pradesh Reorganisation Act, 2000 (28 of 2000), s.7, for “16” (w.e.f. 1.11.2000).
 - Inserted by *ibid*.
 - Substituted by the Madras State (Alteration of Name) Act, 1968 (53 of 1968), s.5, for “8. Madras” (re-numbered as *11) (w.e.f. 14.1.1969).
 - Substituted by the Andhra Pradesh and Madras (Alteration of Boundaries) Act, 1959 (56 of 1959), s.8, for “17” (w.e.f. 1.4.1960).
 - Inserted by the Bombay Reorganisation Act, 1960 (11 of 1960), s.6 (w.e.f. 1.5.1960).
 - Entries 4 to 29 renumbered as entries 5 to 30 by the Bihar Reorganisation Act, 2000 (30 of 2000), s.7 (w.e.f. 15.11.2000).
 - Substituted by the Orissa (Alteration of Name) Act, 2011, s.7, for “Orissa” (w.e.f. 1.11.2011).
 - Substituted by the Punjab Reorganisation Act, 1966 (31 of 1966), s.9, for “11” (w.e.f. 1.11.1966).
 - Substituted by the Uttar Pradesh Reorganisation Act, 2000 (29 of 2000), s.7, for “34” (w.e.f. 9.11.2007).

(నాలుగవ షెడ్యూల్)

¹ [² [9.]	కేరళ	9
¹ [² [10.]	మధ్యప్రదేశ్	³ [11]
¹ [² [⁴ [11.]	ఛత్తీస్‌ఘర్	5]]
¹ [² [⁵ [12.]	తమిళనాడు	⁶ [18]]
¹ [² [⁷ [13.]	మహారాష్ట్ర	19]]
¹ [² [⁸ [14.]	కర్నాటక	12]]
¹ [² [15.]	⁹ [ఒడిషా	10]
		
¹ [² [16.]	పంజాబ్	¹⁰ [7]
¹ [² [17.]	రాజస్థాన్	10
¹ [² [18.]	ఉత్తరప్రదేశ్	¹¹ [31]

1. బీహారు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 (2000లోని 30వది) యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా 4 నుండి 29 వరకు గల సమోదాలను 5 నుండి 30 సమోదాలుగా 15.11.2000 నుండి తిరిగి వేయబడినది.
2. ఆంధ్రప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2014 (2014లోని 6వది) యొక్క 12వ సెక్షన్ ద్వారా 2 నుండి 30 సమోదాలను వరుసగా 3 నుండి 31 సమోదాలుగా 02.06.2014 నుండి తిరిగి అంకెలు వేయబడినది.
3. మధ్యప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 (2000లోని 28వది) యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా "16"కు బదులుగా 01.11.2000 నుండి ఉంచబడినది.
4. అదే చట్టపు 7వ సెక్షన్ ద్వారా 01.11.2000 నుండి చొప్పించబడినది.
5. మద్రాసు రాష్ట్ర (పేరు మార్పు) చట్టము, 1968 (1968లోని 53వది) యొక్క 54వ సెక్షన్ ద్వారా 14.01.1969 నుండి "మద్రాసు"కు బదులుగా "తమిళనాడు" అని ఉంచబడినది.
6. ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు మద్రాసు (సరిహద్దుల మార్పు) చట్టము, 1959 (1959లోని 56వది) యొక్క 8వ సెక్షన్ ద్వారా "17"కు బదులుగా 01.04.1960 నుండి ఉంచబడినది.
7. బొంబాయి పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1960 (1960లోని 11వది) యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా 01.05.1960 నుండి చొప్పించబడినది.
8. మైసూరు రాష్ట్ర (పేరు మార్పు) చట్టము, 1973 (1973లోని 31వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా "10. మైసూరు"కు బదులుగా "14 కర్నాటక" అని 15.11.2000 నుండి ఉంచబడినది.
9. ఒరిస్సా రాష్ట్ర (పేరు మార్పు) చట్టము, 2011 (2011లోని 15వది) యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా 01.11.2011 నుండి "ఒరిస్సా" అను పదమునకు బదులుగా ఉంచబడినది.
10. పంజాబ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1966 (1966లోని 31వది) యొక్క 9వ సెక్షన్ ద్వారా 01.11.1966 నుండి "11"కు బదులుగా ఉంచబడినది.
11. ఉత్తరప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 (2000లోని 29వది) యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా 09.11.2007 నుండి "34"కు బదులుగా ఉంచబడినది.

(Fourth Schedule)

¹ [² [³ [19.]	⁴ [Uttarakhand	3]
¹ [² [20.]	West Bengal	16
¹ [² [⁵ [**]	* * *	* *]
	* *	
¹ [² [⁶ [⁷ [21.]	Nagaland	1
¹ [² [⁸ [⁷ [22.]	Himachal Pradesh	3
¹ [² [⁷ [23.]	Manipur	1
¹ [² [⁷ [24.]	Tripura	1
¹ [² [⁷ [25.]	Meghalaya	1
¹ [² [⁷ [⁹ [26.]	Sikkim	1
¹ [² [⁷ [¹⁰ [27.]	Mizoram	1]
² [⁷ [⁸ [¹¹ [28.]	Arunachal Pradesh	1]
¹ [² [⁷ [29.]	Delhi	3
¹ [² [⁷ [30.]	¹² [Puducherry]	1

1. Entries 4 to 29 renumbered as entries 5 to 30 by the Bihar Reorganisation Act, 2000 (30 of 2000), s.7 (w.e.f. 15.11.2000).
2. Entries 2 to 30 renumbered as entries 3 to 31 respectively by the Andhra Pradesh Reorganisation Act, 2014 (6 of 2014), s.12 (w.e.f. 2.6.2014).
3. Inserted by the Uttar Pradesh Reorganisation Act, 2000 (29 of 2000), s.7, for "34" (w.e.f. 9.11.2007).
4. Substituted by the Uttaranchal (Alteration of Name) Act, 2006 (52 of 2006), s.41, for "Uttaranchal" (w.e.f. 1.1.2007).
5. **Entry 21 relating to Jammu and Kashmir deleted by the Jammu and Kashmir Reorganisation Act, 2019 (34 of 2019), s. 8 (w.e.f. 31.10.2019).
6. Inserted by the State of Nagaland Act, 1962 (27 of 1962), s.6 (w.e.f. 1.12.1963).
7. Entries 22 to 31 re-numbered as entries 21 to 30, respectively by the Jammu and Kashmir Reorganisation Act, 2019 (34 of 2019), s. 8 (w.e.f. 31.10.2019).
8. Inserted by the State of Himachal Pradesh Act, 1970 (53 of 1970), s.5, (w.e.f. 25.1.1971).
9. Inserted by the Constitution (Thirty-sixth Amendment) Act, 1975, s.4 (w.e.f. 26.4.1975).
10. Inserted by the State of Mizoram Act, 1986 (34 of 1986), s.5 (w.e.f. 20.2.1987).
11. Inserted by the State of Arunachal Pradesh Act, 1986 (69 of 1986), s.5 (w.e.f. 20.2.1987).
12. Substituted by the Pondicherry (Alteration of Name) Act, 2006 (44 of 2006), s.4, for "Pondicherry" (w.e.f. 1.10.2006).

(నాలుగవ షెడ్యూల్)

¹ [² [³ [19.]	⁴ [ఉత్తరాఖండ్	3]]
¹ [² [20.]	పశ్చిమబెంగాల్	16]
¹ [² [⁵ [**]	* * * *	*]
	* *	
¹ [² [⁶⁻⁷ [21]	నాగాల్లాండు	1]]
¹ [² [⁷ [⁸ [22]	హిమాచల్ ప్రదేశ్	3]]]
¹ [² [⁷ [23.]	మణిపూర్	1]
¹ [² [⁷ [24]	త్రిపుర	1]]
¹ [² [⁷ [25.	మేఘాలయ.....	1]]
¹ [² [⁷ [⁹ [26.	సిక్కిం.....	1]]
¹ [² [⁷ [¹⁰ [27	మిజోరాం	1]]
² [⁷ [⁸ [¹¹ [28]	అరుణాచల్ ప్రదేశ్	1]]
¹ [² [⁷ [29]	ఢిల్లీ	3]]
¹ [² [⁷ [30.]	¹ [పుదుచ్చేరి]	1]]

1. బీహారు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 (2000లోని 30వది) యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా, 15.11.2000 నుండి 4 నుండి 29 వరకు గల నమోదు అంకెలను 5 నుండి 30 అంకెలుగా తిరిగి వేయడమైనది.
2. ఆంధ్రప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2014 (2014లోని 6వది) యొక్క 12వ సెక్షన్ ద్వారా, 2 నుండి 30 నమోదులను వరుసగా 3 నుండి 31వ నమోదులుగా తిరిగి అంకెలు వేయడమైనది. (02.06.2014 నుండి)
3. ఉత్తరప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2000 (2000లోని 29వది) యొక్క 7వ సెక్షన్ ద్వారా 09.11.2000 నుండి చొప్పించబడినది.
4. ఉత్తరాంచల్ (పేరు మార్పు) చట్టము, 2006 (2006లోని 52వది) యొక్క 41వ సెక్షన్ ద్వారా, 01.01.2007 నుండి "ఉత్తరాంచల్"కు బదులుగా ఉంచబడినది.
5. జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2019 (2019లోని 34వది) 8వ సెక్షన్ ద్వారా 31-10-2019 నుండి జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు రాష్ట్రమునకు సంబంధించిన నమోదు 21ని తొలగించడమైనది.
6. నాగాల్లాండు రాష్ట్ర చట్టము, 1962 (1962లోని 27వది) యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా 01.12.1971 నుండి చొప్పించబడినది.
7. జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2019 (2019లోని 34వది) 8వ సెక్షన్ ద్వారా 31-10-2019 నుండి నమోదులు 22 నుండి 31 వరకు సంఖ్యలను 21 నుండి 30 లుగా ఇదే చట్టం ద్వారా తిరిగి అంకెలు వేయబడినది.
8. హిమాచల్ ప్రదేశ్ రాష్ట్ర చట్టము, 1970 (1970లోని 53వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 25.01.1971 నుండి చొప్పించబడినది.
9. రాజ్యాంగ (ముప్పై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 26.04.1975 నుండి చొప్పించబడినది.
10. మిజోరాం చట్టము, 1986 (1986లోని 34వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 20.02.1987 నుండి చొప్పించబడినది.
11. అరుణాచల్ ప్రదేశ్ చట్టము, 1986 (1986లోని 69వది) యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 20.02.1987 నుండి చొప్పించబడినది.

(Fourth Schedule)

² [31.	Jammu and Kashmir	4]
	Total	³ [233]

1. పాండిచ్చేరి (పేరు మార్పు) చట్టము, 2006 (2006లోని 44వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 01.10.2006 నుండి “పాండిచ్చేరి” అను పదమునకు బదులుగా ఉంచబడినది.

2. Inserted by the Jammu and Kashmir Reorganisation Act, 2019 (34 of 2019), s. 8 (w.e.f. 31-10-2019).

3. Substituted by the Goa, Daman and Diu Reorganisation Act, 1987 (18 of 1987), s.6, for “232” (w.e.f. 30.5.1987).

(నాలుగవ షెడ్యూల్)

¹[31.] జమ్మూ మరియు కాశ్మీర్ 4]మొత్తం ²[233]

1. జమ్మూ మరియు కాశ్మీర్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 2019 (2019లోని 34వది) 8వ సెక్షన్ ద్వారా (31-10-2019 నుండి) చొప్పించబడినది.

2. గోవా, డామన్ మరియు డయ్యూ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1987 (1987లోని 18వది) యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా 30.05.1987 నుండి "232" అను అంకెకు బదులుగా ఉంచబడినది.

FIFTH SCHEDULE

[Articles 244 (1)]

Provisions as to the Administration and Control of Scheduled Areas and Scheduled Tribes

PART A

GENERAL

1. Interpretation:- In this Schedule, unless the context otherwise requires, the expression “State” ¹[***] does not include the ²[States of Assam, ³[,⁴[Meghalaya, Tripura and Mizoram.]]]

2. Executive power of a State in Scheduled Areas:- Subject to the provisions of this Schedule, the executive power of a State extends to the Scheduled Areas therein.

3. Report by the Governor ⁵[*] to the President regarding the administration of Scheduled Areas:-** The Governor ⁵[***] of each State having Scheduled Areas therein shall annually, or whenever so required by the President, make a report to the President regarding the administration of the Scheduled Areas in that State and the executive power of the Union shall extend to the giving of directions to the State as to the administration of the said areas.

PART - B

ADMINISTRATION AND CONTROL OF SCHEDULED AREAS AND SCHEDULED TRIBES

4. Tribes Advisory Council:- (1) There shall be established in each State having Scheduled Areas therein and, if the President so directs, also in any State having Scheduled Tribes but not Scheduled Areas therein, a Tribes Advisory Council consisting of not more than twenty members of whom, as nearly as may be, three-fourths shall be the representatives of the Scheduled Tribes in the Legislative Assembly of the State:

1. The words and letters “means a State specified in Part A or Part B of the First Schedule but” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

2. Substituted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71, for “State of Assam” (w.e.f. 21.1.1972).

3. Substituted by the Constitution (Forty-ninth Amendment) Act, 1984, s.3 for “and Meghalaya and Tripura” (w.e.f. 20.2.1987).

4. Substituted by the State of Mizoram Act, 1986 (34 of 1986), s.39, for “Meghalaya and Tripura” (w.e.f. 20.2.1987).

5. The words “or Rajpramukh” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

అయిదవ షెడ్యూల్

[ఆర్టికల్ 244 (1)]

షెడ్యూల్లు ప్రాంతముల మరియు షెడ్యూల్లు జాతుల పరిపాలనను మరియు నియంత్రణను గురించిన
నిబంధనలు

భాగము - ఏ

సాధారణ విషయములు

1. అర్థ వివరణ:- ఈ షెడ్యూల్‌లో, సందర్భము ఇతర విధముగా కోరితేనే తప్ప “రాష్ట్రము” ¹[***] అను పదములో ²[అస్సాం], ³[***], ⁴[మేఘాలయ, త్రిపుర మరియు మిజోరాం] రాష్ట్రములు చేరి ఉండవు.
2. షెడ్యూల్లు ప్రాంతములలో ఒక రాష్ట్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారము:- ఈ షెడ్యూల్‌లోని నిబంధనలకు లోబడి, ఒక రాష్ట్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారము, ఆ రాష్ట్రములోని షెడ్యూల్లు ప్రాంతములకు విస్తరించును.
3. షెడ్యూల్లు ప్రాంతముల పరిపాలనను గురించి గవర్నరు రాష్ట్రపతికి ⁵[***] రిపోర్టు చేయుట:- షెడ్యూల్లు ప్రాంతములు గల ప్రతీ రాష్ట్రము యొక్క గవర్నరు, ⁵[***] ప్రతి సంవత్సరము లేక రాష్ట్రపతి ఎప్పుడు కోరిననూ, ఆ రాష్ట్రములోని షెడ్యూల్లు ప్రాంతముల పరిపాలనను గురించి రాష్ట్రపతికి రిపోర్టు చేయవలెను మరియు సదరు ప్రాంతముల పరిపాలనను గురించి ఆ రాష్ట్రమునకు ఆదేశములనిచ్చుట కేంద్రము యొక్క కార్య నిర్వహణాధికారములో చేరి ఉండును.

భాగము - బీ

షెడ్యూల్లు ప్రాంతముల మరియు షెడ్యూల్లు జాతుల
పరిపాలన మరియు నియంత్రణ.

4. గిరిజన సలహా మండలి:- (1) షెడ్యూల్లు ప్రాంతములు గల ప్రతీ రాష్ట్రమునందు మరియు రాష్ట్రపతి ఆదేశించినచో, షెడ్యూల్లు ప్రాంతములు లేకున్ననూ షెడ్యూల్లు జాతులు గల రాష్ట్రమునందు కూడా, ఇరవై మందికి మించని సభ్యులతో కూడినట్టి, వారిలో వీలైనంత దగ్గరి సంఖ్యలో నాలుగింట మూడు వంతుల మంది ఆ రాష్ట్ర శాసనసభలోని షెడ్యూల్లు జాతుల ప్రతినిధులైనవారు సభ్యులుగా ఉన్నట్టి ఒక జాతుల సలహా మండలిని ఏర్పాటు చేయవలెను:

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “అనగా ఒకటవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము ‘ఏ’ లేక భాగము ‘బీ’లో నిర్దిష్టపరచబడిన అని అర్థము, కాని” అను పదములు, అక్షరములు 01.11.1956 నుండి వదిలి వేయబడినవి.

2. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) ద్వారా “అస్సాం రాష్ట్రము”కు బదులుగా 21.01.1972 నుండి ఉంచబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నలభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1984 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 01.04.1985 నుండి “మరియు మేఘాలయ” అను పదమునకు బదులుగా ఉంచబడినది.

4. మిజోరాం రాష్ట్ర చట్టము, 1986 (1986లోని 34వది) యొక్క 39వ సెక్షన్ ద్వారా 20.02.1987 నుండి “మేఘాలయ మరియు త్రిపుర” అను పదములకు బదులుగా ఉంచబడినది.

5. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “లేక రాజ్యప్రముఖ” అను పదములు వదిలి వేయబడినవి.

(Fifth Schedule)

Provided that if the number of representatives of the Scheduled Tribes in the Legislative Assembly of the State is less than the number of seats in the Tribes Advisory Council to be filled by such representatives, the remaining seats shall be filled by other members of those tribes.

(2) It shall be the duty of the Tribes Advisory Council to advise on such matters pertaining to the welfare and advancement of the Scheduled Tribes in the State as may be referred to them by the Governor ¹[***].

(3) The Governor ²[***] may make rules prescribing or regulating, as the case may be,—

(a) the number of members of the Council, the mode of their appointment and the appointment of the Chairman of the Council and of the officers and servants thereof;

(b) the conduct of its meetings and its procedure in general; and

(c) all other incidental matters.

5. Law applicable to Scheduled Areas:- (1) Notwithstanding anything in this Constitution, the Governor ²[***] may by public notification direct that any particular Act of Parliament or of the Legislature of the State shall not apply to a Scheduled Area or any part thereof in the State or shall apply to a Scheduled Area or any part thereof in the State subject to such exceptions and modifications as he may specify in the notification and any direction given under this sub-paragraph may be given so as to have retrospective effect.

(2) The Governor ²[***] may make regulations for the peace and good government of any area in a State which is for the time being a Scheduled Area.

In particular and without prejudice to the generality of the foregoing power, such regulations may—

(a) prohibit or restrict the transfer of land by or among members of the Scheduled Tribes in such area;

1. The words “or Rajpramukh” as the case may be” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

2. The words “or Rajpramukh” omitted by *ibid*.

(అయిదవ షెడ్యూల్)

అయితే ఆ రాష్ట్ర శాసనసభలోని షెడ్యూల్లు జాతుల ప్రతినిధుల సంఖ్య, జాతుల సలహా మండలిలో అట్టి ప్రతినిధులచే పూరించబడవలసిన సీట్ల సంఖ్య కంటే తక్కువగా ఉన్నచో, మిగిలిన సీట్లను ఆ జాతులకు చెందిన ఇతర వ్యక్తులచే పూరించవలెను.

(2) ఆ రాష్ట్రములోని షెడ్యూల్లు జాతుల సంక్షేమము మరియు అభివృద్ధికి సంబంధించి గవర్నరుచే ¹[***] తమకు నిర్దేశించబడునట్టి విషయములపై సలహా ఇచ్చుట, షెడ్యూల్డ్ జాతుల సలహా మండలి యొక్క విధి అయి ఉండును.

(3) గవర్నరు ²[***] ఈ క్రింది వాటిని నిర్ణయిస్తూ లేక సందర్భానుసారముగా క్రమబద్ధం చేయుచూ నియమావళిని చేయవచ్చును.

(ఎ) మండలి యొక్క సభ్యుల సంఖ్య, వారిని నియమించు వద్దతి మరియు ఆ మండలి యొక్క చైర్మను, అధికారుల మరియు ఉద్యోగుల యొక్క నియామకము;

(బి) దాని సమావేశముల నిర్వహణ మరియు దాని సాధారణ ప్రక్రియ; మరియు

(సి) ఇతర సందర్భానుసారమైన విషయములన్నీ.

5. షెడ్యూల్లు ప్రాంతములకు వర్తించదగు శాసనము:- (1) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమీ ఉన్నప్పటికీ, గవర్నర్ ²[* * *] ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా, దానిలో పేర్కొనబడిన ఏదైనా ఒక పార్లమెంటు చట్టము లేక రాష్ట్ర శాసనమండలి చట్టము, ఆ రాష్ట్రములోని షెడ్యూల్లు ప్రాంతమునకు లేక దానిలోని ఏదైనా భాగమునకు వర్తించరాదని లేక ఆ రాష్ట్రములోని షెడ్యూల్లు ప్రాంతమునకు లేక అందలి ఏదైనా భాగమునకు ఆ అధికారిక ప్రకటనలో తాను నిర్దిష్టపరచు మినహాయింపుకు మరియు మార్పులకును లోబడి వర్తించవలెనని ఆదేశించవచ్చును మరియు ఈ సబ్-పేరా క్రింద ఇవ్వబడిన ఏ ఆదేశమునైనా గతకాలిక ప్రభావము కలిగి ఉండునట్లుగా ఇవ్వవచ్చును.

(2) ఒక రాష్ట్రములో తత్సమయమున ఒక షెడ్యూల్లు ప్రాంతముగా ఉన్న ఏదైనా ప్రాంతము యొక్క శాంతి మరియు సుపరిపాలన కొరకు గవర్నరు ²[* * *] వినిమయములను చేయవచ్చును.

పైన చెప్పబడిన అధికారము యొక్క సాధారణతకు ప్రతికూల అభిప్రాయం కలుగకుండా అట్టి వినిమయములను ప్రత్యేకముగ,-

(ఎ) అట్టి ప్రాంతములోని షెడ్యూల్లు జాతులకు చెందిన వ్యక్తులలో లేక వారి మధ్య భూబదిలీలను నిషేధించవచ్చు లేక పరిమితపరచవచ్చును;

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "లేక సందర్భానుసారముగా రాజప్రముఖ్" అను పదములు 01.11.1956 నుండి వదిలి వేయబడినవి.

2. అదే చట్టము యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "లేక రాజప్రముఖ్" అను పదములు వదిలి వేయబడినవి.

(Fifth Schedule)

(b) regulate the allotment of land to members of the Scheduled Tribes in such area;

(c) regulate the carrying on of business as money-lender by persons who lend money to members of the Scheduled Tribes in such area.

(3) In making any such regulation as is referred to in sub-paragraph (2) of this paragraph, the Governor ¹[***] may repeal or amend any Act of Parliament or of the Legislature of the State or any existing law which is for the time being applicable to the area in question.

(4) All regulations made under this paragraph shall be submitted forthwith to the President and, until assented to by him, shall have no effect.

(5) No regulation shall be made under this paragraph unless the Governor ²[***] making the regulation has, in the case where there is a Tribes Advisory Council for the State, consulted such Council.

PART - C**SCHEDULED AREAS**

6. Scheduled Areas:- (1) In this Constitution, the expression “Scheduled Areas” means such areas as the President may by order³ declare to be Scheduled Areas.

(2) The President may at any time by order⁴—

(a) direct that the whole or any specified part of a Scheduled Area shall cease to be a Scheduled Area or a part of such an area;

⁵[(aa) increase the area of any Scheduled Area in a State after consultation with the Governor of that State;

1. The words “or Rajpramukh” omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

2. The words “or the Rajpramukh” omitted by *ibid*.

3. See the Scheduled Areas (Part A States) Order, 1950 (C.O. 9), the Scheduled Areas (Part B States) Order, 1950 (C.O.26), the Scheduled Areas (Himachal Pradesh) Order, 1975 (C.O.102) and the Scheduled Areas (States of Bihar, Gujrat, Madhya Pradesh and Orissa) Order, 1977 (C.O.109).

4. See the Madras Scheduled Areas (Cessor) Order, 1950 (C.O.30) and the Scheduled Areas (Cessor) Order, 1955 (C.O.50).

5. Inserted by the Fifth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1976 (101 of 1976), s.2 (w.e.f. 7.9.1976).

(అయిదవ షెడ్యూల్)

(బి) అట్టి ప్రాంతములోని షెడ్యూల్లు జాతులకు చెందిన వ్యక్తులకు భూమి కేటాయింపును క్రమబద్ధము చేయవచ్చును;

(సి) అట్టి ప్రాంతములోని షెడ్యూల్లు జాతులకు చెందిన వ్యక్తులకు డబ్బును అప్పుగా ఇచ్చు వ్యక్తులు సాగించు వడ్డీ వ్యాపారమును క్రమబద్ధము చేయవచ్చును.

(3) ఈ పేరా యొక్క (2)వ సబ్-పేరాలో నిర్దేశించబడిన ఏదైనా వినియమమును చేయుటలో గవర్నరు, ¹[***] అట్టి ప్రాంతమునకు ఆ సమయమున వర్తించు ఏదైనా పార్లమెంటు చట్టమును లేక రాష్ట్ర శాసనమండలి చట్టమును లేక ఆ సమయమున అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనమును రద్దు లేక సవరణ చేయవచ్చును.

(4) ఈ పేరా క్రింద చేయబడిన వినియమములన్నింటిని వెంటనే రాష్ట్రపతికి సమర్పించవలెను మరియు ఆయన అనుమతించు వరకు అవి ఎట్టి ప్రభావమును కలిగి ఉండరాదు.

(5) ఆ రాష్ట్రములో షెడ్యూల్డ్ జాతుల సలహా మండలి ఉండినచో, అట్టి మండలిని సంప్రదిస్తే తప్ప, ఈ పేరా క్రింద గవర్నర్ ²[***] ఎట్టి వినియమముగా అయినను చేయరాదు.

భాగము - సీ

షెడ్యూల్లు ప్రాంతములు

6. షెడ్యూల్లు ప్రాంతములు: (1) ఈ రాజ్యాంగంలో “షెడ్యూల్లు ప్రాంతములు” అనగా రాష్ట్రపతిచే ³ఉత్తరువు ద్వారా షెడ్యూల్లు ప్రాంతములుగా ప్రకటించబడిన ప్రాంతములని అర్థము.

(2) రాష్ట్రపతి ఎప్పుడైనను ⁴ఉత్తరువు ద్వారా:

(ఎ) ఒక షెడ్యూల్లు ప్రాంతమంతటా లేదా దానిలోని ఏదైన నిర్దిష్ట భాగమును షెడ్యూల్లు ప్రాంతముగా లేక అట్టి ప్రాంతము యొక్క భాగముగా ఉండదని ఆదేశించ వచ్చును.

⁵[(ఎఎ) ఆ రాష్ట్ర గవర్నర్తో సంప్రదించిన తరువాత ఒక రాష్ట్రములోని ఏదైనా షెడ్యూల్లు ప్రాంతము యొక్క విస్తీర్ణమును పెంచవచ్చును;]

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “లేక సందర్భానుసారముగా రాజసముఖ్” అను పదములు వదిలివేయబడినవి.

2. అదే చట్టము యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా “లేక రాజసముఖ్” అను పదములు వదిలి వేయబడినవి.

3. చూడుము: (1) షెడ్యూల్లు ప్రాంతము (భాగము “ఏ” రాష్ట్రములు) ఉత్తరువు, 1950 (సి.ఓ.9), (2) షెడ్యూల్లు ప్రాంతముల (భాగము “బీ” రాష్ట్రములు) ఉత్తరువు, 1950 (సి.ఓ.26), (3) షెడ్యూల్లు ప్రాంతముల (హిమాచల్ ప్రదేశ్) ఉత్తరువు, 1975 (సి.ఓ.102), (4) షెడ్యూల్లు ప్రాంతము (బీహార్, గుజరాత్, మధ్యప్రదేశ్ మరియు ఒరిస్సా రాష్ట్రములు) ఉత్తరువు, 1977 (సి.ఓ.109)

4. అనుబంధములోని మదరాసు షెడ్యూల్లు ప్రాంతముల (సర్వాపన) ఉత్తరువు, 1950 (సి.ఓ.30) మరియు ఆంధ్ర షెడ్యూల్లు ప్రాంతము (సర్వాపన) ఉత్తరువు, 1955 (సి.ఓ.50).

5. రాజ్యాంగ అయిదవ షెడ్యూల్ (సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 101వది) యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 7.9.1976 నుండి చొప్పించబడినది.

(Fifth Schedule)

(b) alter, but only by way of rectification of boundaries, any Scheduled Area;

(c) on any alteration of the boundaries of a State or on the admission into the Union or the establishment of a new State, declare any territory not previously included in any State to be, or to form part of, a Scheduled Area;

¹[(d) rescind, in relation to any State or States, any order or orders made under this paragraph, and in consultation with the Governor of the State concerned, make fresh orders redefining the areas which are to be Scheduled Areas;]

and any such order may contain such incidental and consequential provisions as appear to the President to be necessary and proper, but save as aforesaid, the order made under sub-paragraph (1) of this paragraph shall not be varied by any subsequent order.

PART - D

AMENDMENT OF THE SCHEDULE

7. Amendment of the Schedule:- (1) Parliament may from time to time by law amend by way of addition, variation or repeal any of the provisions of this Schedule and, when the Schedule is so amended, any reference to this Schedule in this Constitution shall be construed as a reference to such Schedule as so amended.

(2) No such law as is mentioned in sub-paragraph (1) of this paragraph shall be deemed to be an amendment of this Constitution for the purposes of article 368.

1. Inserted by the Fifth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1976 (101 of 1976), s.2 (w.e.f. 7.9.1976).

(అయిదవ షెడ్యూల్)

(బి) ఏదైనా షెడ్యూల్లు ప్రాంతమును, సరిహద్దుల సర్దుబాటు ద్వారా మాత్రమే మార్చవచ్చును.

(సి) ఒక రాష్ట్రము యొక్క సరిహద్దులలో ఏదైనా మార్పు చేయబడినప్పుడు లేదా, ఒక క్రొత్త రాష్ట్రమును కేంద్రములో చేర్చుకొనినప్పుడు లేదా ఏర్పాటు చేసినపుడు, అంతకు ముందు ఏ రాష్ట్రములో చేరి ఉండని ఏదైనా ప్రాంతమును ఒక షెడ్యూల్లు ప్రాంతముగా లేదా దానిలో భాగముగా ప్రకటించవచ్చును.

¹[(డి) ఏదైనా రాష్ట్రము లేక రాష్ట్రములకు సంబంధించి ఈ పేరా క్రింద చేయబడిన ఏదైనా ఉత్తరువును లేక ఉత్తరువులను రద్దు చేసి, దానికి సంబంధించిన రాష్ట్ర గవర్నరుతో సంప్రదించి, షెడ్యూల్లు ప్రాంతములుగా ఉండవలసిన ప్రాంతములను తిరిగి నిర్వహిస్తూ క్రొత్త ఉత్తరువులను చేయవచ్చును;]

మరియు ఏదైనా అట్టి ఉత్తరువు, అవసరమైనదని మరియు సరియైనదని రాష్ట్రపతికి తోచునట్టి సందర్భానుసార మరియు పర్యావసాన నిబంధనలను కలిగి ఉండవచ్చును, అయితే ముందర చెప్పబడినట్లు తప్ప, ఈ పేరలోని 1వ ఉపపేరా క్రింద చేయబడిన ఉత్తరువును, ఏదైనా తరువాతి ఉత్తరువు ద్వారా మార్చరాదు.

భాగము - డీ

షెడ్యూల్‌ని సవరించుట

7. షెడ్యూల్‌ని సవరించుట:- (1) పార్లమెంటు ఆయా సమయములందు శాసనము ద్వారా చేర్చుట, మార్పుట లేక రద్దు చేయు రూపమున ఈ షెడ్యూల్‌లోని ఏ నిబంధనలనైనా సవరించవచ్చును. అట్లు సవరించినప్పుడు ఈ రాజ్యాంగంలోని ఈ షెడ్యూల్‌ని గురించిన ఏదైనా నిర్దేశమును, అట్లు సవరించబడిన షెడ్యూల్‌ని గురించి చేసిన నిర్దేశముగ అన్వయించుకొనవలెను.

(2) ఈ పేరలోని (1)వ సబ్-పేరలో పేర్కొనబడిన ఏదైనా శాసన సవరణను, 368వ ఆర్టికల్ నిమిత్తం ఈ రాజ్యాంగం యొక్క సవరణగా భావించరాదు.

1. రాజ్యాంగ అయిదవ షెడ్యూల్ (సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 101వది) యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 7.9.1976 నుండి చొప్పించబడినది.

SIXTH SCHEDULE

[Articles 244(2) and 275(1)]

Provisions as to the Administration of Tribal Areas in ¹[the States of Assam, Meghalaya, Tripura and Mizoram]

²**1. Autonomous districts and autonomous regions:-** (1) Subject to the provisions of this paragraph, the tribal areas in each item of ³[⁴[Parts I, II and IIA] and in Part III] of the table appended to paragraph 20 of this Schedule shall be an autonomous district.

(2) If there are different Scheduled Tribes in an autonomous district, the Governor may, by public notification, divide the area or areas inhabited by them into autonomous regions.

(3) The Governor may, by public notification,—

- (a) include any area in ³[any of the Parts] of the said table,
- (b) exclude any area from ³[any of the Parts] of the said table,
- (c) create a new autonomous district,
- (d) increase the area of any autonomous district,
- (e) diminish the area of any autonomous district,
- (f) unite two or more autonomous districts or parts thereof so as to form one autonomous district,
- ⁵[(ff) alter the name of any autonomous district],
- (g) define the boundaries of any autonomous district:

1. Substituted by the State of Mizoram Act, 1986 (34 of 1986), s.39, for certain words (w.e.f. 20.2.1987).

2. Paragraph 1 has been amended in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 2003 (44 of 2003), s.2, so as to insert the following proviso after sub-paragraph (2), namely:—
“Provided that nothing in this sub-paragraph shall apply to the Bodoland Territorial Areas District.

3. Substituted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71(i) and Eighth Schedule, for “Part A” (w.e.f. 21.1.1972).

4. Substituted by the Constitution (Forty-ninth Amendment) Act, 1984, s.4, for “Parts I and II” (w.e.f. 1.4.1985).

5. Inserted by the Assam Reorganisation (Meghalaya) Act, 1969 (55 of 1969), s.74 and Fourth Schedule (w.e.f. 2.4.1970).

ఆరవ షెడ్యూల్

[ఆర్టికల్లు 244 (2) మరియు 275 (1)]

¹[అస్సాం, మేఘాలయ, త్రిపుర మరియు మిజోరం రాష్ట్రములలోని]

గిరిజన ప్రాంతముల పరిపాలనను గురించిన నిబంధనలు

²1. స్వయం ప్రతిపత్తిగల జిల్లాలు మరియు స్వయం ప్రతిపత్తిగల ప్రాంతములు:- (1) ఈ పేరా యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 20వ పేరాకు జతపరచబడిన పట్టికలోని ³[⁴భాగములు 1, 2 మరియు 2ఎ] మరియు భాగము 3లోని ప్రతీ అంశములోని] గిరిజన ప్రాంతములు ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగిన జిల్లాగా ఉండవలెను.

(2) ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి గల జిల్లాలో విభిన్న షెడ్యూల్లు జాతులు ఉన్నచో గవర్నరు ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా వారు నివసించు ప్రాంతమును లేదా ప్రాంతములను స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగిన ప్రాంతములుగా విభజించవచ్చును.

(3) గవర్నరు ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా-

(ఎ) సదరు పట్టిక యొక్క ³[ఏ భాగములోనైనా] ఏదైనా ప్రాంతమును చేర్చవచ్చును,

(బి) సదరు పట్టిక యొక్క ³[ఏ భాగములోనైనా] ఏదైనా ప్రాంతమును మినహాయించవచ్చును,

(సి) ఒక కొత్త స్వయం ప్రతిపత్తి గల జిల్లాను సృష్టించవచ్చును,

(డి) ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి గల జిల్లా విస్తీర్ణమును పెంచవచ్చును,

(ఇ) ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి గల జిల్లా విస్తీర్ణమును తగ్గించవచ్చును,

(ఎఫ్) రెండు లేక అంతకు మించిన స్వయం ప్రతిపత్తి గల జిల్లాలను లేక అందలి భాగములను కలిపి ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి గల జిల్లాగా ఏర్పరచవచ్చును,

⁵[(ఎఫ్ఎఫ్) ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి గల జిల్లా పేరును మార్చవచ్చును,]

(జి) ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి గల జిల్లా సరిహద్దులను ఏర్పరచవచ్చును:

1. మిజోరాం రాష్ట్ర చట్టము, 1986 (1986లోని 34వది) యొక్క 39వ సెక్షన్ ద్వారా 20.2.1987 నుండి కొన్ని పదములకు బదులుగా ఉంచబడినది.

2. అస్సాం రాష్ట్రమునకు వర్తించజేయుటకై ఉప-పేరాగ్రాఫ్ (2) తరువాత ఈ క్రింది వినియోగమును చొప్పించుటకు రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 2003 (2003లోని 44వది) యొక్క 2వ సెక్షన్ మరియు ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా 1వ పేరాగ్రాఫ్ సవరించబడినది. అదేదనగా:-

“అయితే ఈ ఉప పేరాగ్రాఫ్లో ఉన్నదేదీయు బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక ప్రాంతముల జిల్లాకు వర్తించదు”.

3. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71 (i)వ సెక్షన్ మరియు ఎనిమిదవ షెడ్యూల్ ద్వారా “భాగము ఏ” కు బదులుగా 21.1.1972 నుండి ఉంచబడినది.

4. రాజ్యాంగ (నలభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1984 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా “భాగములు 1 మరియు 2 కు” బదులుగా 1.4.1985 నుండి ఉంచబడినది.

5. అస్సాం పునర్వ్యవస్థీకరణ (మేఘాలయ) చట్టము, 1969 (1969లోని 55వది) యొక్క 74వ సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా 2.4.1970 నుండి చొప్పించబడినది.

(Sixth Schedule)

Provided that no order shall be made by the Governor under clauses (c), (d), (e) and (f) of this sub-paragraph except after consideration of the report of a Commission appointed under sub-paragraph (1) of paragraph 14 of this Schedule:

¹[Provided further that any order made by the Governor under this sub-paragraph may contain such incidental and consequential provisions (including any amendment of paragraph 20 and of any item in any of the Parts of the said Table) as appear to the Governor to be necessary for giving effect to the provisions of the order.

²⁻³⁻⁴**2. Constitution of District Councils and Regional Councils:-** ⁵[(1) There shall be a District Council for each autonomous district consisting of not more than thirty members, of whom not more than four persons shall be nominated by the Governor and the rest shall be elected on the basis of adult suffrage.]

(2) There shall be a separate Regional Council for each area constituted an autonomous region under sub-paragraph (2) of paragraph 1 of this Schedule.

(3) Each District Council and each Regional Council shall be a body corporate by the name respectively of “the District Council of (name of district)” and “the Regional Council of (name of region)”, shall have perpetual succession and a common seal and shall by the said name sue and be sued.

1. Inserted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71(i) and Eighth Schedule (w.e.f. 21.1.1972).

2. Paragraph 2 has been amended in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 2003 (44 of 2003), s. 2, so as to insert the following proviso after sub-paragraph (1), namely:-
“Provided that the Bodoland Territorial Council shall consist of not more than forty-six members of whom forty shall be elected on the basis of adult suffrage, of whom thirty shall be reserved for the Scheduled Tribes, five for non-tribal communities, five open for all communities and the remaining six shall be nominated by the Governor having same rights and privileges as other members, including voting rights, from amongst the un-represented communities of the Bodoland Territorial Areas District, of which at least two shall be women.”

3. Paragraph 2 has been amended in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1995 (42 of 1995), s.2, so as to insert the following proviso after sub-paragraph (3), namely:-
“Provided that the District Council constituted for the North Cachar Hills District shall be called as the North Cachar Hills Autonomous Council and the District Council constituted for the Karbi Anglong District shall be called as the Karbi Anglong Autonomous Council.”

4. Paragraph 2 has been amended in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 2003 (44 of 2003), s. 2, so as to insert the following proviso after sub-paragraph (3), namely:—
“Provided further that the District Council constituted for the Bodoland Territorial Areas District shall be called the Bodoland Territorial Council.”

5. Substituted by the Assam Reorganisation (Meghalaya) Act, 1969 (55 of 1969), s.74 and Fourth Schedule, for sub-paragraph (1) (w.e.f. 2.4.1970).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

అయితే, ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 14వ పేరాలోని (1)వ సబ్-పేరా క్రింద నియమించబడిన కమీషను యొక్క రిపోర్టును పరిశీలించిన తరువాతనే తప్ప, ఈ సబ్-పేరా యొక్క క్లాజ్ లు (సి), (డి), (ఇ) మరియు (ఎఫ్) క్రింద గవర్నరు ఎటువంటి ఉత్తరువును చేయరాదు.

¹[అంతేగాక, ఈ సబ్-పేరా క్రింద గవర్నరుచే చేయబడిన ఏ ఉత్తరువులోనైనా, (20వ పేరా యొక్క మరియు సదరు పట్టిక యొక్క ఏదైనా భాగములోని ఏదైనా అంశము యొక్క సవరణతో సహా) ఆ ఉత్తరువు యొక్క నిబంధనలను అమలుపరచుటకు అవసరమని గవర్నరుకు తోచునట్టి సందర్భానుసార మరియు పర్యవసాన నిబంధనలు ఉంచవచ్చును.]

²⁻³⁻⁴ 2. జిల్లా మండలాల మరియు ప్రాంతీయ మండలాల ఏర్పాటు:- ⁵[(1) స్వయం ప్రతిపత్తి గల ప్రతీ జిల్లాకు, ముప్పై మందికి మించని సభ్యులతో కూడిన ఒక జిల్లా మండలి ఉండవలెను, ఆ సభ్యులలో నలుగురికి మించని వ్యక్తులు గవర్నరుచే నామ నిర్దేశము చేయబడవలెను. తక్కినవారు వయోజన ఓటు హక్కు ప్రాతిపదికపై ఎన్నుకొనబడవలెను.]

(2) ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 1వ పేరాలోని (2)వ సబ్-పేరా క్రింద స్వయం ప్రతిపత్తి గల ప్రాంతముగ ఏర్పరచబడిన ఒక్కొక్క ప్రాంతమునకు ఒక ప్రాంతీయ మండలి ఉండవలెను.

(3) ప్రతీ జిల్లా మండలి మరియు ప్రతీ ప్రాంతీయ మండలి వరుసగా “(జిల్లా పేరు) యొక్క జిల్లా మండలి” మరియు “(ప్రాంతము పేరు) యొక్క ప్రాంతీయ మండలి” అను పేరుతో ఒక సంస్థగా ఏర్పడవలెను. అది శాశ్వత ఉత్తరాధికారమును మరియు సాధారణ ముద్రను కలిగి ఉండవలెను మరియు సదరు పేరుతో అది దావా వేయవచ్చును లేక దానిపై దావా వేయబడవచ్చును.

1. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71(i) వ సెక్షన్ మరియు ఎనిమిదవ షెడ్యూల్ ద్వారా 21.1.1972 నుండి ఉంచబడినది.

2. అస్సాం రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుటకై సబ్-పేరా (1) తరువాత ఈ క్రింది వినాయింపు చొప్పించుటకు రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 2003 (2003లోని 44వది) యొక్క 2వ సెక్షన్, ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా 2వ పేరా సవరించబడినది, అదేదనగా:-

“అయితే బోడోలాండ్ ప్రాంతీయ పరిషత్తు నలభై ఆరు కంటే ఎక్కువ కానట్టి సభ్యులతో కూడి ఉండవలెను, వీరిలో నలభై మంది వయోజన ఓటు హక్కు ప్రాతిపదికపై ఎన్నిక కావలెను. వీటిలో షెడ్యూల్లు జాతులకు ముప్పై, జనజాతీయతరులకు ఐదు, ఇతర అన్ని సముదాయాలకు ఐదు కేటాయించవలెను మరియు మిగిలిన ఆరుగురు బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక ప్రాంతముల జిల్లాలో ప్రాతినిధ్యము లేనటువంటి ఓటు చేయు హక్కుతో సహా సమాన హక్కులు మరియు విశేషాధికారములు కలిగియున్న వారి నుండి గవర్నరుచే నామనిర్దేశము చేయబడవలెను. వీరిలో కనీసము ఇద్దరు మహిళలే ఉండవలెను.”

3. అస్సాం రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుటకై సబ్-పేరా (3) తరువాత ఈ క్రింది వినాయింపు చొప్పించుటకు రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1995 (1995లోని 42వది) యొక్క 2వ సెక్షన్ ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా 2వ పేరా సవరించబడినది, అదేదనగా:-

“అయితే ఉత్తర కాచారు కొండల జిల్లా కొరకు ఏర్పాటైన జిల్లా మండలిని ఉత్తరకాచారు కొండల జిల్లా స్వయం ప్రతిపత్తి గల పరిషత్తుగా, కర్చీ అంగ్లాంగ్ జిల్లా కొరకు ఏర్పాటైన జిల్లా పరిషత్తును కర్చీ అంగ్లాంగ్ స్వయం ప్రతిపత్తి గల పరిషత్తుగా పిలువవలెను.”

4. అస్సాం రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుటకై సబ్-పేరా (3)లోని వినాయింపు తరువాత ఈ క్రింది వినాయింపు చొప్పించుటకు రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 2003 (2003లోని 44వది) యొక్క 2వ సెక్షన్ ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా 2వ పేరా సవరించబడినది. అదేదనగా:-

“అయితే ఇంకనూ బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక ప్రాంతముల జిల్లా కొరకు ఏర్పాటైన జిల్లా పరిషత్తును బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక పరిషత్తుగా పిలువవలెను.”

5. అస్సాం పునర్వ్యవస్థీకరణ (మేఘాలయ) చట్టము, 1969 (1969లోని 55వది) యొక్క 74వ సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా, సబ్-పేరా (1)కి బదులుగా 2.4.1970 నుండి ఉంచబడినది.

(Sixth Schedule)

(4) Subject to the provisions of this Schedule, the administration of an autonomous district shall, in so far as it is not vested under this Schedule in any Regional Council within such district, be vested in the District Council for such district and the administration of an autonomous region shall be vested in the Regional Council for such region.

(5) In an autonomous district with Regional Councils, the District Council shall have only such powers with respect to the areas under the authority of the Regional Council as may be delegated to it by the Regional Council in addition to the powers conferred on it by this Schedule with respect to such areas.

(6) The Governor shall make rules for the first constitution of District Councils and Regional Councils in consultation with the existing tribal Councils or other representative tribal organisations within the autonomous districts or regions concerned, and such rules shall provide for—

(a) the composition of the District Councils and Regional Councils and the allocation of seats therein;

(b) the delimitation of territorial constituencies for the purpose of elections to those Councils;

(c) the qualifications for voting at such elections and the preparation of electoral rolls therefor;

(d) the qualifications for being elected at such elections as members of such Councils;

(e) the term of office of members of ¹[Regional Councils];

(f) any other matter relating to or connected with elections or nominations to such Councils;

(g) the procedure and the conduct of business ²[(including the power to act notwithstanding any vacancy)] in the District and Regional Councils;

(h) the appointment of officers and staff of the District and Regional Councils.

1. Substituted by the Assam Reorganisation (Meghalaya) Act, 1969), s.74 and Fourth Schedule, for “such councils” (w.e.f. 2.4.1970).

2. Inserted by *ibid.*

(ఆరవ షెడ్యూల్)

(4) ఈ షెడ్యూల్ యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి గల జిల్లా యొక్క పరిపాలన, అది ఆ జిల్లాలోని ఏదైనా ప్రాంతీయ మండలిలో ఈ షెడ్యూల్ క్రింద అధికారం ఉండనంత మేరకు అట్టి జిల్లా యొక్క జిల్లా మండలిలో అధికారమై ఉండును మరియు ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి గల ప్రాంతము యొక్క పరిపాలన, అట్టి ప్రాంతము యొక్క ప్రాంతీయ మండలిలో అధికారం ఉండును.

(5) ప్రాంతీయ మండలి గల స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాలో, ప్రాంతీయ మండలి యొక్క అధికారము క్రింద గల ప్రాంతములకు సంబంధించి ఈ షెడ్యూల్ ద్వారా దానికి ఇవ్వబడిన అధికారములకు అదనముగా, ప్రాంతీయ మండలిచే దానికి అప్పగించబడు అధికారములను మాత్రమే కలిగి ఉండును.

(6) గవర్నరు, జిల్లా మండలులను మరియు ప్రాంతీయ మండలులను మొదటిసారి ఏర్పాటు చేయుట కొరకు, సంబంధిత స్వయం ప్రతిపత్తి గల జిల్లాలలోను లేక ప్రాంతములలోను ప్రస్తుతమున్న గిరిజన మండలులతో లేక ప్రాతినిధ్యము వహించుచున్న ఇతర గిరిజన వ్యవస్థలతో సంప్రదించి నియమావళిని చేయవలెను మరియు అట్టి నియమావళి ఈ క్రింది విషయముల కొరకు పాండుపరచవలెను:-

- (ఎ) జిల్లా మండలి మరియు, ప్రాంతీయ మండలుల కూర్పు మరియు దానిలోని సీట్ల కేటాయింపు;
- (బి) ఆ మండలి ఎన్నికల కొరకు ప్రాదేశిక నియోజక వర్గముల విభజన;
- (సి) అట్టి ఎన్నికలలో ఓటు చేయుటకు అర్హతలు, మరియు ఆ ఎన్నికల కొరకు ఓటర్ల జాబితాలు తయారు చేయుట;
- (డి) అట్టి ఎన్నికలలో అట్టి మండల సభ్యులుగా ఎన్నుకొనబడుటకు అర్హతలు;
- (ఇ) ¹[ప్రాంతీయ మండలు] యొక్క సభ్యుల పదవీకాలము;
- (ఎఫ్) అట్టి మండలులకు జరుగు ఎన్నికలకు లేక నామినేషన్ వేయుటకు సంబంధించిన లేక నాటికి చెందిన ఏదైనా ఇతర విషయము;
- (జి) జిల్లా మరియు ప్రాంతీయ మండలులలోని ²[ఏదైనా ఖాళీ ఉన్నప్పటికీ వ్యవహరించు అధికారముతో సహా] ప్రక్రియ మరియు కార్యకలాప నిర్వాహణ;
- (హెచ్) జిల్లా మండల మరియు ప్రాంతీయ మండల అధికారుల మరియు, సిబ్బంది యొక్క నియామకము.

1. అసాం పునర్వ్యవస్థీకరణ (మేఘాలయ) చట్టము, 1969 (1969లోని 55వది) యొక్క 74వ సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా “అట్టి పరిపత్తులు” అనుపదములకు బదులుగా 2.4.1970 నుండి చొప్పించబడినది.

2. అదే చట్టము యొక్క 74వ సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా 2.4.1970 నుండి చొప్పించబడినది.

(Sixth Schedule)

¹[(6A) The elected members of the District Council shall hold office for a term of five years from the date appointed for the first meeting of the Council after the general elections to the Council, unless the District Council is sooner dissolved under paragraph 16 and a nominated member shall hold office at the pleasure of the Governor:

Provided that the said period of five years may, while a Proclamation of Emergency is in operation or if circumstances exist which, in the opinion of the Governor, render the holding of elections impracticable, be extended by the Governor for a period not exceeding one year at a time and in any case where a Proclamation of Emergency is in operation not extending beyond a period of six months after the Proclamation has ceased to operate:

Provided further that a member elected to fill a casual vacancy shall hold office only for the remainder of the term of office of the member whom he replaces.]

(7) The District or the Regional Council may after its first constitution make rules ¹[with the approval of the Governor] with regard to the matters specified in sub-paragraph (6) of this paragraph and may also make ¹[rules with like approval] regulating—

(a) the formation of subordinate local Councils or Boards and their procedure and the conduct of their business; and

(b) generally all matters relating to the transaction of business pertaining to the administration of the district or region, as the case may be:

Provided that until rules are made by the District or the Regional Council under this sub-paragraph the rules made by the Governor under sub-paragraph (6) of this paragraph shall have effect in respect of elections to, the officers and staff of, and the procedure and the conduct of business in, each such Council.

²[* * * *]

1. Inserted by s.74 and Fourth Schedule of the Assam Reorganisation (Meghalaya) Act, 1969 (55 of 1969) (w.e.f. 2.4.1970).

2. Second proviso omitted by *ibid.*

(ఆరవ షెడ్యూల్)

¹[(6వ) ఒక జిల్లా మండలి 16వ పేరా క్రింద రద్దు చేయబడితే తప్ప, జిల్లా మండలి యొక్క ఎన్నుకొనబడిన సభ్యులు, ఆ మండలి సాధారణ ఎన్నికల తరువాత దాని మొదటి సమావేశమునకై నిర్ణయించిన తేదీ నుండి అయిదు సంవత్సరముల కాలావధి వరకు పదవిలో ఉండవలెను మరియు నామనిర్దేశము చేయబడిన సభ్యుడు గవర్నరు యొక్క అనుగ్రహమున్నంత వరకు పదవిలో ఉండవలెను:

అయితే అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ఒక ప్రకటన అమలులో ఉన్నప్పుడు లేక ఎన్నికలు జరుపుటకు అసాధ్యమైన పరిస్థితులు ఉన్నవని గవర్నరు అభిప్రాయపడినచో, ఒక్కసారికి ఒక సంవత్సరమునకు మించకుండునట్లు, అత్యవసర పరిస్థితి గురించిన ప్రకటన అమలులో ఉన్నప్పుడు ఏ సందర్భములోను ప్రకటన యొక్క అమలు ఆగిపోయిన తరువాత ఆరు నెలలకు మించకుండునట్లు సదరు ఐదు సంవత్సరముల కాలావధిని గవర్నరు పొడిగించవచ్చును:

అంతేగాక, ఆకస్మికముగ ఏర్పడిన ఒక ఖాళీని పూరించుటకు ఎన్నుకొనబడిన సభ్యుడు, తాను ఎవరి స్థానములో ఎన్నుకొనబడెనో అతని పదవీ కాలావధిలో మిగిలియున్న కాలము వరకు మాత్రమే పదవిలో ఉండవలెను.]

(7) జిల్లా మండలి లేక ప్రాంతీయ మండలి, మొదటిసారిగా ఏర్పాటు చేయబడిన తరువాత ఈ పేరా యొక్క 6వ సబ్-పేరాలో నిర్దిష్టమైన విషయములను గురించి ¹[గవర్నరు యొక్క ఆమోదముతో] నియమములను చేయవచ్చును మరియు ¹[అట్టి ఆమోదముతో] ఈ క్రింది వాటిని క్రమబద్ధము చేయు నియమములను కూడా చేయవచ్చును.

(ఎ) క్రింది స్థాయి స్థానిక మండలాల లేక బోర్డుల ఏర్పాటు మరియు వాటి ప్రక్రియ మరియు వాటి కార్యకలాప నిర్వహణ; మరియు

(బి) సాధారణముగ, జిల్లా యొక్క లేక సందర్భానుసారముగా ప్రాంతము యొక్క పరిపాలనకు చెందిన కార్యకలాప నిర్వహణమునకు సంబంధించిన అన్ని విషయములు:

అయితే, ఈ సబ్-పేరా క్రింద జిల్లా మండలిచే లేదా ప్రాంతీయ మండలిచే నియమావళి చేయబడునంత వరకు ఈ పేరా యొక్క 6వ సబ్-పేరా క్రింద గవర్నరుచే చేయబడు నియమములు, అట్టి ప్రతీ మండలి యొక్క ఎన్నికలను గురించి, దాని అధికారులను మరియు సిబ్బందిని గురించి మరియు దానిలోని ప్రక్రియ మరియు కార్యకలాప నిర్వహణను గురించిన ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను.

²[* * * *]

1. అస్సాం పునర్వ్యవస్థీకరణ (మేఘాలయ) చట్టము, 1969 (1969లోని 55వది) యొక్క 74వ సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా 2.4.1970 నుండి చొప్పునబడినది.

2. అదే చట్టము యొక్క 74వ సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా 2.4.1970 నుండి రెండవ వినియోగపు వదిలి వేయబడినది.

(Sixth Schedule)

1-2-33. Powers of the District Councils and Regional Councils to make laws:- (1) The Regional Council for an autonomous region in respect of all areas within such region and the District Council for an autonomous district in respect of all areas within the district except those which are under the authority of Regional Councils, if any, within the district shall have power to make laws with respect to—

1. Paragraph 3 has been amended in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 2003 (44 of 2003), s. 2, so as to substitute sub-paragraph (3) as under (w.e.f. 7-9-2003), —

“(3) Save as otherwise provided in sub-paragraph (2) of paragraph 3A or sub-paragraph (2) of paragraph 3B, all laws made under this paragraph or sub-paragraph (1) of paragraph 3A or sub-paragraph (1) of paragraph 3B shall be submitted forthwith to the Governor and, until assented to by him, shall have no effect.”.

2. After paragraph 3, the following paragraph has been inserted in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1995 (42 of 1995), s. 2 and after paragraph 3A, the following paragraph has been inserted in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 2003 (44 of 2003), s. 2, namely: —

“3A. Additional powers of the North Cachar Hills Autonomous Council and the Karbi Anglong Autonomous Council to make laws:- (1) Without prejudice to the provisions of paragraph 3, the North Cachar Hills Autonomous Council and the Karbi Anglong Autonomous Council within their respective districts, shall have power to make laws with respect to—

- (a) industries, subject to the provisions of entries 7 and 52 of List I of the Seventh Schedule;
- (b) communications, that is to say, roads, bridges, ferries and other means of communication not specified in List I of the Seventh Schedule; municipal tramways, ropeways, inland waterways and traffic thereon subject to the provisions of List I and List III of the Seventh Schedule with regard to such waterways; vehicles other than mechanically propelled vehicles;
- (c) preservation, protection and improvement of stock and prevention of animal diseases; veterinary training and practice; cattle pounds;
- (d) primary and secondary education;
- (e) agriculture, including agricultural education and research, protection against pests and prevention of plant diseases;
- (f) fisheries;
- (g) water, that is to say, water supplies, irrigation and canals, drainage and embankments, water storage and water power subject to the provisions of entry 56 of List I of the Seventh Schedule;
- (h) social security and social insurance; employment and unemployment;
- (i) flood control schemes for protection of villages, paddy fields, markets, towns, etc. (not of technical nature);
- (j) theatre and dramatic performances, cinemas subject to the provisions of entry 60 of List I of the Seventh Schedule; sports, entertainments and amusements;
- (k) public health and sanitation, hospitals and dispensaries;
- (l) minor irrigation;
- (m) trade and commerce in, and the production supply and distribution of, food stuffs, cattle fodder, raw cotton and raw jute;
- (n) libraries, museums and other similar institutions controlled or financed by the State; ancient and historical monuments and records other than those declared by or under any law made by Parliament to be of national importance; and
- (o) alienation of land.

(ఆరవ షెడ్యూల్)

¹⁻²⁻³ 3. శాసనములను చేయుటకు జిల్లా మండలాల మరియు ప్రాంతీయ మండలాల అధికారములు:- (1) ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి గల ప్రాంతము యొక్క ప్రాంతీయ మండలి అట్టి ప్రాంతములోని అన్ని ప్రాంతములను గురించి మరియు ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి గల జిల్లా యొక్క జిల్లా మండలి ఆ జిల్లాలో ప్రాంతీయ మండల ఏమైనా ఉన్నచో వాటి అధికారము క్రిందనున్న ప్రాంతములు మినహా ఆ జిల్లాలోని మిగతా అన్ని ప్రాంతములను గురించి ఈ క్రింది వాటికి సంబంధించి శాసనములను చేయుటకు అధికారము కలిగి ఉండును:-

1. అసాం రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుటకై రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 2003 (2003లోని 44వది) యొక్క 2వ సెక్షన్ ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా ఈ క్రింది విధంగా ఉపసేరా (3)ను ఉంచుటకు 3వ సేరా సవరించబడినది. అదేదనగా,-

“(3) సేరా 3వ యొక్క ఉపసేరా (2) లేక సేరా 3బీ యొక్క ఉపసేరా (2)లో ఇతర విధముగా నిబంధించబడిననే తప్ప, సేరా 3వ యొక్క ఉపసేరాలన్నింటినీ వెంటనే గవర్నరుకు సమర్పించవలెను మరియు అవి ఆయనచే ఆమోదించబడనంత వరకు ప్రభావము కలిగి ఉండవు.”;

2. అసాం రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుటకై రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1995 (1995లోని 42వది) యొక్క 2వ సెక్షన్ ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా, 3వ సేరా తరువాత క్రింది సేరా చొప్పించబడినది. అదేదనగా-

“3వ. శాసనములు చేయుటకు ఉత్తర కాచారు కొండల స్వయం ప్రతిపత్తి గల పరిషత్తు మరియు కర్చీ అంగ్లాంగ్ స్వయం ప్రతిపత్తి గల పరిషత్తులకు గల అదనపు అధికారములు:- (1) 3వ సేరాలోని నిబంధనలకు భంగము కలుగకుండ తమ జిల్లాలకు సంబంధించినంత వరకు ఈ క్రింది విషయాలకు సంబంధించిన శాసనములు చేసుకొనుటకు ఉత్తర కాచారు కొండల స్వయం ప్రతిపత్తి గల పరిషత్తు మరియు కర్చీ అంగ్లాంగ్ స్వయం ప్రతిపత్తి గల పరిషత్తులకు అధికారము ఉండును, అవేదనగా-

(ఎ) ఏడవ షెడ్యూల్ యొక్క సూచి-1లోని 7 మరియు 52వ నమోదుల యొక్క నిబంధనలకు లోబడి పరిశ్రమలు.

(బి) సంచార మార్గములు అనగా రోడ్లు, వంతెనలు, బల్లకట్లు మరియు ఏడవ షెడ్యూల్ యొక్క సూచి-1లో నిర్దిష్టపరచబడిన ఇతర సంచార సాధనములు, పురపాలక ట్రామ్వేలు, రజ్జు పథకములు, దేశీయ జలమార్గములను గూర్చి సూచి-1 మరియు సూచి-3 యొక్క నిబంధనలకు లోబడి దేశీయ జలమార్గములు మరియు వాటిపై రవాణా, యంత్ర చాలిత వాహనములు మినహా ఇతర వాహనములు.

(సి) పశుగణా పరిరక్షణ, రక్షణ మరియు అభివృద్ధి, జంతురోగములు నివారణ, పశువైద్య ప్రశిక్షణ మరియు వృత్తి, పశువుల బండెల దొడ్లు;

(డి) ప్రాథమిక మరియు మాధ్యమిక విద్య;

(ఇ) వ్యవసాయ విద్య మరియు పరిశోధన, చీడపురుగుల నుండి రక్షణ మరియు మొక్కల తెగుళ్ళ నివారణతో సహా, వ్యవసాయము;

(ఎఫ్) మత్స్య క్షేత్రములు;

(జి) ఏడవ షెడ్యూల్ యొక్క సూచి-1లోని 56వ నమోదులోని నిబంధనలకు లోబడి జలము అనగా నీటి పారుదల మరియు కాలువలు, మురుగునీటి పారుదల మరియు పోతగట్లు, జల సంచయము మరియు జలశక్తి.

(హచ్) సామాజిక భద్రత మరియు సామాజిక భీమా; ఉపాధి కల్పన మరియు నిరుద్యోగము;

(ఐ) గ్రామములు, పంట పొలములు, మార్కెట్లు, పట్టణములు (సాంకేతిక స్వభావము కానట్టి) మొదలైనటువంటి వాటి రక్షణ కొరతైన వరద నివారణ పథకములు;

(జె) ఏడవ షెడ్యూల్ యొక్క సూచి-1లో 60వ నమోదులోని నిబంధనలకు అధ్యాధీనమై రంగశాలలు మరియు నాటక ప్రదర్శనలు, చలన చిత్రములు, క్రీడలు, వినోదములు మరియు మనోరంజకములు;

(కె) ప్రజారోగ్య మరియు పారిశుధ్యము, వైద్యశాలలు మరియు ఔషధశాలలు;

(ఎల్) చిన్న తరహా నీటిపారుదల;

(ఎమ్) వ్యాపార, వాణిజ్యములు మరియు ఆహార పదార్థములు, పశుగ్రాసం, ముడి ప్రత్తి మరియు ముడి జనవసార ఉత్పాదన, సరఫరా మరియు పంపిణీ;

(ఎన్) గ్రంథాలయములు, పస్తా ప్రదర్శనశాలలు మరియు రాష్ట్రముచే నియంత్రిత చేయబడిన లేక విత్తము సమకూర్చబడిన ఇతర తాదృశ్యా సంస్థలు; పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద జాతీయ ప్రాముఖ్యము కలవిగా ప్రకటించబడినవి మినహా ఇతర ప్రాచీన మరియు చారిత్రక స్మారక చిహ్నములు మరియు రికార్డులు; మరియు

(ఒ) భూమి యొక్క అన్యక్రాంతము.

(Foot-note Continue),—

(2) All laws made by the North Cachar Hills Autonomous Council and the Karbi Anglong Autonomous Council under paragraph 3 or under this paragraph shall, in so far as they relate to matters specified in List III of the Seventh Schedule, be submitted forthwith to the Governor who shall reserve the same for the consideration of the President.

(3) When a law is reserved for the consideration of the President, the President shall declare either that he assents to the said law or that he withholds assent therefrom:

Provided that the President may direct the Governor to return the law to the North Cachar Hills Autonomous Council or the Karbi Anglong Autonomous Council, as the case may be, together with a message requesting that the said Council will reconsider the law or any specified provisions thereof and, in particular, will consider the desirability of introducing any such amendments as he may recommend in his message and, when the law is so returned, the said Council shall consider the law accordingly within a period of six months from the date of receipt of such message and, if the law is again passed by the said Council with or without amendment it shall be presented again to the President for his consideration.”

3. After paragraph 3A, the following paragraph has been inserted in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 2003 (44 of 2003), s.2, namely:—

“3B. Additional powers of the Bodoland Territorial Council to make laws:— (1) Without prejudice to the provisions of paragraph 3, the Bodoland Territorial Council within its areas shall have power to make laws with respect to:—

(i) agriculture, including agricultural education and research, protection against pests and prevention of plant diseases; (ii) animal husbandry and veterinary, that is to say, preservation, protection and improvement of stock and prevention of animal diseases, veterinary training and practice, cattle pounds; (iii) co-operation; (iv) cultural affairs; (v) education, that is to say, primary education, higher secondary including vocational training, adult education, college education (general); (vi) fisheries; (vii) flood control for protection of village, paddy fields, markets and towns (not of technical nature); (viii) Food and civil supply; (ix) forests (other than reserved forests); (x) handloom and textile; (xi) health and family welfare, (xii) intoxicating liquors, opium and derivatives, subject to the provisions of entry 84 of List I of the Seventh Schedule; (xiii) irrigation; (xiv) labour and employment; (xv) land and revenue; (xvi) library services (financed and controlled by the State Government); (xvii) lotteries (subject to the provisions of entry 40 of List I of the Seventh Schedule), theatres, dramatic performances and cinemas (subject to the provisions of entry 60 of List I of the Seventh Schedule); (xviii) markets and fairs; (xix) municipal corporation, improvement trust, district boards and other local authorities; (xx) museum and archaeology institutions controlled or financed by the State, ancient and historical monuments and records other than those declared by or under any law made by Parliament to be of national importance; (xxi) panchayat and rural development; (xxii) planning and development; (xxiii) printing and stationery; (xxiv) public health engineering; (xxv) public works department; (xxvi) publicity and public relations; (xxvii) registration of births and deaths; (xxviii) relief and rehabilitation; (xxix) sericulture; (xxx) small, cottage and rural industry subject to the provisions of entries 7 and 52 of List I of the Seventh Schedule; (xxxi) social Welfare; (xxxii) soil conservation; (xxxiii) sports and youth welfare; (xxxiv) statistics; (xxxv) tourism; (xxxvi) transport (roads, bridges, ferries and other means of communications not specified in List I of the Seventh Schedule, municipal tramways, ropeways, inland waterways and traffic thereon subject to the provision of List I and List III of the Seventh Schedule with regard to such waterways, vehicles other than mechanically propelled vehicles); (xxxvii) tribal research institute controlled and financed by the State Government; (xxxviii) urban development—town and country planning; (xxxix) weights and measures subject to the provisions of entry 50 of List I of the Seventh Schedule; and (xl) Welfare of plain tribes and backward classes:

Provided that nothing in such laws shall—

(a) extinguish or modify the existing rights and privileges of any citizen in respect of his land at the date of commencement of this Act; and

(2) ఏడవ షెడ్యూల్ యొక్క సూచి-3లో నిర్దిష్టపరచిన విషయములకు సంబంధించినంత వరకు 3వ పేరా క్రింద లేక ఈ పేరా క్రింద, ఉత్తర కాచారు కొండల స్వయం ప్రతిపత్తి పరిషత్తు మరియు కర్నీ అంగ్లాంగ్ స్వయం ప్రతిపత్తి పరిషత్తులచే చేయబడిన శాసనములన్నింటిని, వెంటనే గవర్నరుకు సమర్పించవలెను మరియు ఆయన వాటిని రాష్ట్రపతి ప్రశీలనకు ప్రత్యేకించవలెను.

(3) ఒక శాసనమును రాష్ట్రపతి పరిశీలనకు ప్రత్యేకించబడినప్పుడు, రాష్ట్రపతి ఆ శాసనమునకు అనుమతించుచున్నానని గాని లేక అనుమతి నిలువరించుచున్నానని గాని ప్రకటించవలెను:

అయితే రాష్ట్రపతి, ఆ శాసనమును గాని, దానిలోని ఏదైనా నిర్దిష్ట నిబంధనలనుగాని పునః పరిశీలించవలెననియు, ప్రత్యేకముగా, తన సందేశముతో తాను సిఫారసు చేయు ఏదేని సవరణలు ప్రవేశపెట్టుట వాచనీయమూ అని పరిశీలించవలెననియు కోరు సందేశముతో సహా ఆ శాసనమును ఉత్తర కాచారు కొండ స్వయం ప్రతిపత్తి పరిషత్తు లేక సందర్భానుసారము కర్నీ అంగ్లాంగ్ స్వయం ప్రతిపత్తి పరిషత్తుకు త్రిప్పి పంపవలెనని గవర్నరును ఆదేశించవచ్చును మరియు శాసనము అట్లు త్రిప్పి పంపబడినప్పుడు, సదరు పరిషత్తు అట్టి సందేశము అందిన తేదీ నుండి ఆరు మాసముల కాలావధిలో దానిని తదనుసారముగా పునఃరాలోచన చేయవలెను మరియు ఆ శాసనము సవరణతో గాని, సవరణ లేకుండాగాని, సదరు పరిషత్తుచే మరల పాస్ చేయబడిన యెడల, రాష్ట్రపతి పరిశీలన కొరకు తిరిగి సమర్పించవలెను."

3. అసాం రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుటకై రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 2003, (2003లోని 44వది) యొక్క ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా పేరా 3వ తరువాత ఈ క్రింది పేరా చొప్పించబడినది, అదేదనగా,-

"3బీ. శాసనము చేయుటకై బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక పరిషత్తుకు గల ఆదనపు అధికారములు:- (1) 3వ పేరాలోని నిబంధనలకు భంగము కలుగకుండ తమ ప్రాంతములలో ఈ క్రింది విషయాలకు సంబంధించిన శాసనములను చేసుకొనుటకు బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక పరిషత్తుకు అధికారముండును, అవేవనగా:-

(i) వ్యవసాయ విద్య మరియు పరిశోధన, చీడపురుగుల నుండి రక్షణ మరియు మొక్కల తెగుళ్ళ నివారణతో సహా వ్యవసాయము; (ii) పశుసంవర్ధన మరియు పశువైద్యము అనగా పశుగణ పరిరక్షణ, రక్షణ మరియు అభివృద్ధి, జంతురోగముల నివారణ, పశువైద్య ప్రశిక్షణ మరియు వృత్తి, పశువుల బంజెరు దొడ్లు; (iii) సహకారము; (iv) సాంస్కృతిక వ్యవహారములు; (v) విద్య అనగా ప్రాథమిక విద్య, వ్యవసాయిక ప్రశిక్షణతో సహా ఉన్నత మాధ్యమిక విద్య, వయోజన విద్య, కళాశాల విద్య (సాధారణ); (vi) మత్స్య క్షేత్రములు; (vii) గ్రామములు, పంటపొలములు, మార్కెట్లు, పట్టణములు (సాంకేతిక స్వభావము కానట్టి) మొదలైనటువంటి వాటి రక్షణ కొరకైన వరద నియంత్రణ; (viii) ఆహార మరియు పౌరసరఫరా; (ix) అడవులు (రిజర్వ్ అడవులు కాకుండా); (x) చేనేత మరియు జౌళి; (xi) ఆరోగ్య మరియు కుటుంబ సంక్షేమము; (xii) ఏడవ షెడ్యూల్ యొక్క సూచి-1లోని 84వ నమోదు యొక్క నిబంధనలకు అధ్యాధీనమై మత్తు కలిగించు సానియములు, నల్లమందు మరియు మత్తు పదార్థములు; (xiii) నీటిపారుదల; (xiv) కార్మిక మరియు ఉపాధి; (xv) భూమి మరియు రాబడి; (xvi) (రాజ్యముచే నియంత్రించబడ లేక విత్తము సమకూర్చబడు) గ్రంథాలయ సేవలు; (xvii) (ఏడవ షెడ్యూల్ యొక్క సూచి-1లో 40వ నమోదులోని నిబంధనలకు అధ్యాధీనమై) లాటరీలు, (ఏడవ షెడ్యూల్ యొక్క-1లో 60వ నమోదులోని నిబంధనలకు అధ్యాధీనమై) రంగశాలలు, నాటక ప్రదర్శనలు మరియు చలనచిత్రములు; (xviii) మార్కెట్లు మరియు సంతలు; (xix) పురపాలక కార్పొరేషన్లు, అభివృద్ధి ట్రస్టులు, జిల్లా బోర్డులు మరియు ఇతర స్థానిక ప్రాథికార సంస్థలు; (xx) పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద జాతీయ ప్రాముఖ్యము గలవిగా ప్రకటించబడినవి మినహా రాజ్యముచే నియంత్రించబడు లేక విత్తము సమకూర్చబడు పురావస్తు ప్రదర్శనశాలలు మరియు పురాతత్వీయ సంస్థలు, ఇతర ప్రాచీన మరియు చారిత్రక స్మారక చిహ్నములు మరియు రికార్డులు; (xxi) పంచాయతి మరియు గ్రామీణాభివృద్ధి; (xxii) ప్రణాళిక మరియు అభివృద్ధి; (xxiii) ముద్రణ మరియు స్టేషనరీ; (xxiv) ప్రజారోగ్య ఇంజనీరింగ్; (xxv) ప్రజాసనుల శాఖ; (xxvi) ప్రచారము మరియు ప్రజా సంబంధములు; (xxvii) జనన మరియు మరణముల రిజిస్ట్రీకరణ; (xxviii) సహాయ మరియు పునరావాసము; (xxix) పట్టు పరిశ్రమలు; (xxx) ఏడవ షెడ్యూల్ యొక్క సూచి-1లో 7వ మరియు 52వ నమోదులలోని నిబంధనలకు అధ్యాధీనమై చిన్న, కుటీర మరియు గ్రామీణ పరిశ్రమ; (xxxi) సాంఘిక సంక్షేమము; (xxxii) భూసార పరిరక్షణ; (xxxiii) క్రీడముల మరియు యువజన సంక్షేమము; (xxxiv) గణాంకములు; (xxxv) పర్యటన; (xxxvi) రవాణా (రోడ్లు, వంతెనలు, బల్లకట్లు మరియు ఏడవ షెడ్యూల్ యొక్క సూచి-1లో నిర్దిష్టపరచబడిన ఇతర సంచార సాధనములు, పురపాలక ట్రావ్సేలు, రజ్జు పథకములు, దేశీయ జలమార్గములు గూర్చి ఏడవ షెడ్యూల్ యొక్క సూచి-1 మరియు సూచి-3 యొక్క నిబంధనల కధ్యాధీనమై దేశీయ జలమార్గములు మరియు వాటిపై రవాణా, యంత్ర చాలిత వాహనములు మినహా ఇతర వాహనములు) (xxxvii) రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే నియంత్రించబడు మరియు విత్తము సమకూర్చబడు గిరిజనపరిశోధన సంస్థ; (xxxviii) పట్టణాభివృద్ధి - నగర మరియు పట్టణ ప్రణాళిక; (xxxix) ఏడవ షెడ్యూల్ యొక్క సూచి-1లో 50వ నమోదులోని నిబంధనల కధ్యాధీనమై తూనికలు మరియు కొలతలు; మరియు (xl) సాధారణ జాతులు మరియు వెనుకబడిన తరగతుల సంక్షేమము;

అయితే, అట్టి శాసనములలో ఉన్నదేదియు-

(ఎ) ఈ చట్టము ప్రారంభమైన తేదీని ఎవరేని పౌరునికి సంబంధించి అతనికి ఉన్న భూమి హక్కులు మరియు విశేషాధికారములను రద్దు చేయవు లేక మార్చవు; మరియు

(b) disallow and citizen from acquiring land either by way of inheritance, allotment, settlement or by any other way of transfer if such citizen is otherwise eligible for such acquisition of land within the Bodoland Territorial Areas District.

(2) All laws made under paragraph 3 or under this paragraph shall in so far as they relate to matters specified in List III of the Seventh Schedule, be submitted forthwith to the Governor who shall reserve the same for the consideration of the President.

(3) When a law is reserved for the consideration of the President, the President shall declare either that he assents to the said law or that he withholds assent therefrom:

Provided that the President may direct the Governor to return the law to the Bodoland Territorial Council, together with the message requesting that the said Council will reconsider the law or any specified provisions thereof and, in particular, will consider the desirability of introducing any such amendments as he may recommend in his message and, when the law is so returned, the said Council shall consider the law accordingly within a period of six month from the date of receipt of such message and, if the law is again passed by the said Council with or without amendments it shall be presented again to the President for his consideration.”.

(బి) వారసత్వము, కేటాయింపు పరిష్కారము లేక ఏదైనా ఇతర విధమైన బదిలీ ద్వారా బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక ప్రాంతముల జిల్లా లోపల అట్టి భూమి యొక్క ఆర్జనకు అట్టి పౌరుడు అర్హుడైనపుడు, అట్టి పౌరుడిని నిరాకరించదు.

(2) ఏడవ షెడ్యూల్ యొక్క సూచీ-3లో నిర్దిష్టపరచబడిన విషయములకు సంబంధించినంత వరకు ఈ పేరా క్రింద చేయబడిన శాసనములన్నింటిని గవర్నరుకు సమర్పించవలెను, ఆయన వాటిని రాష్ట్రపతి పరిశీలనకు ప్రత్యేకించవలెను.

(3) ఒక శాసనమును రాష్ట్రపతి పర్యలోచనకు ప్రత్యేకించబడినపుడు, రాష్ట్రపతి ఆ శాసనమునకు అనుమతినిచ్చుచున్నాడనిగాని లేక అనుమతిని నిలువరించుచున్నాడనిగాని ప్రకటించవలెను:

అయితే, పరిషత్తు ఆ శాసనమును గాని, దానిలోని ఏదైనా నిర్దిష్ట నిబంధనలను గాని పునఃపరిశీలించవలెననియు, ప్రత్యేకముగా, తన సందేశములో తాను సిఫారసు చేయు ఏదైనా సవరణలు ప్రవేశపెట్టుట వాంఛనీయమో అని పరిశీలించవలెననియు కోరు సందేశముతో సహా, ఆ శాసనమును బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక పరిషత్తుకు త్రిప్పి పంపవలెనని రాష్ట్రపతి గవర్నరును ఆదేశించవచ్చును; శాసనము అట్లు త్రిప్పి పంపబడినప్పుడు, సదరు పరిషత్తు అట్టి సందేశము అందిన తేదీ నుండి ఆరు మాసముల కాలావధిలో దానిని తదనుసారముగా పునఃపరిశీలించవలెను మరియు ఆ శాసనము సవరణతోగాని, సవరణ లేకుండాగాని, పరిషత్తుచే మరల చేయబడి రాష్ట్రపతి పరిశీలన కొరకు తిరిగి సమర్పించవలెను.”.

(Sixth Schedule)

(a) the allotment, occupation or use, or the setting apart, of land, other than any land which is a reserved forest for the purposes of agriculture or grazing or for residential or other non-agricultural purposes or for any other purpose likely to promote the interests of the inhabitants of any village or town:

Provided that nothing in such laws shall prevent the compulsory acquisition of any land, whether occupied or unoccupied, for public purposes ¹[by the Government of the State concerned] in accordance with the law for the time being in force authorising such acquisition;

- (b) the management of any forest not being a reserved forest;
- (c) the use of any canal or water-course for the purpose of agriculture;
- (d) the regulation of the practice of jhum or other forms of shifting cultivation;
- (e) the establishment of village or town committees or councils and their powers;
- (f) any other matter relating to village or town administration, including village or town police and public health and sanitation;
- (g) the appointment or succession of Chiefs or Headmen;
- (h) the inheritance of property;
- ²[(i) marriage and divorce;]
- (j) social customs.

(2) In this paragraph, a “reserved forest” means any area which is a reserved forest under the Assam Forest Regulation, 1891, or under any other law for the time being in force in the area in question.

(3) All laws made under this paragraph shall be submitted forthwith to the Governor and, until assented to by him, shall have no effect.

1. Substituted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1979), s.71 (i) and Eighth Schedule, for certain words (w.e.f. 21.1.1972).

2. Substituted by the Assam Reorganisation (Meghalaya) Act, 1969 (55 of 1969), s.74 and Fourth Schedule, for clause (1) w.e.f. 2.4.1970).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

(ఎ) వ్యవసాయమునకు లేక పశువులను మేపుటకు లేక నివాసమునకు లేక ఇతర వ్యవసాయేతర ప్రయోజనము కొరకు లేక ఏదైనా గ్రామము లేక పట్టణ నివాసుల ప్రయోజనమును పెంపొందించగల ఏదైనా ఇతర ప్రయోజనము కొరకు రిజర్వు అడవి కానట్టి ఏదైనా భూమి యొక్క కేటాయింపు, స్వాధీనము లేక ఉపయోగము లేక ప్రత్యేకింపు:

అయితే, ఆక్రమించినదైనా, లేక ఆక్రమించబడిన ఏదైనా భూమి సార్వజనిక ప్రయోజనముల కొరకు తత్సమయమునందు అమలులోనున్న శాసనమును అనుసరించి ¹[సంబంధిత రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే] అనివార్యముగా స్వాధీన పరచుకొనుటను అట్టి శాసనములలో ఉన్నదేదియు నివారించదు.

(బి) రిజర్వు అడవి కానట్టి ఏదైనా అడవి యొక్క నిర్వహణ;

(సి) వ్యవసాయము యొక్క ప్రయోజనము కొరకు ఏదైనా కాలువ లేక జల ప్రవాహము యొక్క ఉపయోగము;

(డి) “ర్యూం” లేక ఇతర పద్ధతుల “పోడు” సేద్యమును క్రమబద్ధము చేయుట;

(ఇ) గ్రామ లేక పట్టణ కమిటీల లేక మండలాల ఏర్పాటు మరియు వాటి అధికారములు;

(ఎఫ్) గ్రామ లేక పట్టణ పోలీసు, ప్రజారోగ్యము మరియు పారిశుధ్యములతో సహా, గ్రామ లేక పట్టణ పరిపాలనకు సంబంధించిన ఏదైనా ఇతర విషయము;

(జి) ప్రముఖుల యొక్క లేక గ్రామ పెద్దల యొక్క నియామకము లేక ఉత్తరాధికారము;

(హెచ్) ఆస్తి వారసత్వము;

²[(ఐ) వివాహము మరియు విడాకులు;]

(జె) సాంఘిక ఆచారములు.

(2) ఈ పేరాలో “రిజర్వు అడవి” అనగా అస్సాం అటవీ వినియోగము, 1891 క్రిందగాని లేదా అట్టి ప్రాంతమునందు ఆ సమయమున అమలునందున్న ఏదైనా ఇతర శాసనము క్రిందగాని రిజర్వు అడవిగానున్న ఏదైనా ప్రాంతము అని అర్థము.

(3) ఈ పేరా క్రింద చేయబడు శాసనములన్నింటినీ తక్షణమే గవర్నరుకు సమర్పించవలెను, మరియు ఆయనచే అనుమతించబడు వరకు అవి ఎట్టి ప్రభావమును కలిగి ఉండరాదు.

1. ఉత్తర-ఈశాన్య రాష్ట్రముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71(i)వ సెక్షన్ మరియు ఎనిమిదవ షెడ్యూల్ ద్వారా 21.1.1972 నుండి కొన్ని పదములకు బదులుగా ఉంచబడినది.

2. అస్సాం పునర్వ్యవస్థీకరణ (మేఘాలయ) చట్టము, 1969 (1969లోని 55వది) యొక్క 74వ సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా ఖండము (i)కు బదులుగా 2.4.1970 నుండి ఉంచబడినది.

*(Sixth Schedule)***¹4. Administration of justice in autonomous districts and autonomous regions:-**

(1) The Regional Council for an autonomous region in respect of areas within such region and the District Council for an autonomous district in respect of areas within the district other than those which are under the authority of the Regional Councils, if any, within the district may constitute village councils or courts for the trial of suits and cases between the parties all of whom belong to Scheduled Tribes within such areas, other than suits and cases to which the provisions of sub-paragraph (1) of paragraph 5 of this Schedule apply, to the exclusion of any court in the State, and may appoint suitable persons to be members of such village councils or presiding officers of such courts, and may also appoint such officers as may be necessary for the administration of the laws made under paragraph 3 of this Schedule.

(2) Notwithstanding anything in this Constitution, the Regional Council for an autonomous region or any court constituted in that behalf by the Regional Council or, if in respect of any area within an autonomous district there is no Regional Council, the District Council for such district, or any court constituted in that behalf by the District Council, shall exercise the powers of a court of appeal in respect of all suits and cases triable by a village council or court constituted under sub-paragraph (1) of this paragraph within such region or area, as the case may be, other than those to which the provisions of sub-paragraph (1) of paragraph 5 of this Schedule apply, and no other court except the High Court and the Supreme Court shall have jurisdiction over such suits or cases.

(3) The High Court ²[***] shall have and exercise such jurisdiction over the suits and cases to which the provisions of sub-paragraph (2) of this paragraph apply as the Governor may from time to time by order specify.

1. Paragraph 4 has been amended in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 2003 (44 of 2003), s. 2, so as to insert the following sub-paragraph after sub-paragraph (5), namely (w.e.f. 7-9-2003):—

“(6) Nothing in this paragraph shall apply to the Bodoland Territorial Council constituted under the proviso to sub-paragraph (3) of paragraph 2 of this Schedule.”.

2. The words “of Assam” omitted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71(i) and Eighth Schedule (w.e.f. 21.1.1972).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

¹ 4. స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాలలో మరియు స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతములలో న్యాయ పరిపాలన:- (1) ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి గల ప్రాంతము యొక్క ప్రాంతీయ మండలి, అట్టి ప్రాంతమునందలి ప్రాంతములను గురించి, మరియు ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి గల జిల్లా యొక్క జిల్లా మండలి, ఆ జిల్లాలో ప్రాంతీయ మండలులు ఏవైనా ఉన్నచో వాటి అధికారము క్రిందనున్న ప్రాంతములు మినహా, ఆ జిల్లాలోని ఇతర ప్రాంతములను గురించి, ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 5వ పేరాలోని 1వ సబ్-పేరా యొక్క నిబంధనలు వర్తించు దావాలు, కేసులు కానట్టివి, అట్టి ప్రాంతములలోని షెడ్యూల్లు జాతులకే చెందిన కక్షిదారుల మధ్య ఏర్పడినట్టివైన ఇతర దావాలను, కేసులను విచారణ చేయుటకు రాష్ట్రములోని ఏదైనా న్యాయస్థానమును మినహాయించి గ్రామ మండలులను లేదా గ్రామ న్యాయస్థానములను ఏర్పాటు చేయవచ్చును, మరియు అట్టి గ్రామ మండలుల యొక్క సభ్యులుగా లేదా అట్టి న్యాయస్థానములలో అధ్యక్షత వహించు అధికారులుగా ఉండుటకు తగిన వ్యక్తులను నియమించవచ్చును మరియు ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 3వ పేరా క్రింద చేయబడు శాసనములను అమలుపరచుటకు అవసరమగు అధికారులను కూడా నియమించవచ్చును.

(2) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ, ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి గల ప్రాంతము యొక్క ప్రాంతీయ మండలి లేక ఈ విషయంలో ప్రాంతీయ మండలిచే ఏర్పాటు చేయబడు ఏదైనా న్యాయస్థానము లేక స్వయం ప్రతిపత్తి గల జిల్లాలోని ఏదైనా ప్రాంతమునకు ప్రాంతీయ మండలి లేనిచో అట్టి జిల్లా యొక్క జిల్లా మండలి లేక ఈ విషయములో జిల్లా మండలిచే ఏర్పాటు చేయబడు ఏదైనా న్యాయస్థానము, ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 5వ పేరాలోని 1వ సబ్-పేరాలోని వర్తించు నిబంధనలు మినహా, ఈ పేరా యొక్క 1వ సబ్-పేరా క్రింద, అట్టి ప్రాంతములో లేక ప్రదేశములో ఏర్పాటు చేయబడిన గ్రామ మండలిచే లేదా గ్రామ న్యాయస్థానముచే విచారణ చేయబడదగినట్టి ఇతర దావాలు మరియు కేసులన్నింటికీ సంబంధించి అప్పీలు న్యాయస్థానమునకుగల అధికారములను వినియోగించవలెను మరియు అట్టి దావాలపై లేక కేసులపై ఉన్నత న్యాయస్థానము మరియు సర్వోన్నత న్యాయస్థానము తప్ప ఏదైనా ఇతర న్యాయస్థానము అధికార పరిధిని కలిగి ఉండరాదు.

(3) ²[***] ఉన్నత న్యాయస్థానము, ఈ పేరా యొక్క 2వ సబ్-పేరాలోని నిబంధనలు వర్తించునట్టి దావాలపై మరియు కేసులపై, గవర్నరు ఉత్తరువు ద్వారా ఆయా సమయములందు నిర్దిష్టపరచునట్టి అధికార పరిధిని కలిగి ఉండవలెను మరియు దానిని వినియోగించవలెను.

1. అస్సాం రాజ్యమునకు వర్తింపజేయుటకై ఉపపేరా (5) తరువాత ఈ క్రింది ఉపపేరాను చొప్పించుటకు వీలుగా, రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 2003 (2003లోని 44వది) యొక్క 2వ సెక్షన్ మరియు ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా 4వ పేరా సవరించబడినది, అదేదనగా:-

“(6) ఈ పేరాలో ఉన్నదేదియూ, ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 2వ పేరాలోని ఉపపేరా (3)కు గల వినియోగపు క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక ప్రాంతముల పరిపత్తుకు వర్తించదు.”.

2. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71(i)వ సెక్షన్ మరియు వినిమిదవ షెడ్యూల్ ద్వారా 21.1.1972 నుండి “అస్సాము” అను పదము వదిలివేయబడినది.

(Sixth Schedule)

(4) A Regional Council or District Council, as the case may be, may with the previous approval of the Governor make rules regulating—

- (a) the constitution of village councils and courts and the powers to be exercised by them under this paragraph;
- (b) the procedure to be followed by village councils or courts in the trial of suits and cases under sub-paragraph (1) of this paragraph;
- (c) the procedure to be followed by the Regional or District Council or any court constituted by such Council in appeals and other proceedings under sub-paragraph (2) of this paragraph;
- (d) the enforcement of decisions and orders of such councils and courts;
- (e) all other ancillary matters for the carrying out of the provisions of sub-paragraphs (1) and (2) of this paragraph.

¹[(5) On and from such date as the President may, ²[after consulting the Government of the State concerned], by notification appoint in this behalf, this paragraph shall have effect in relation to such autonomous district or region as may be specified in the notification, as if—

- (i) in sub-paragraph (1), for the words “between the parties all of whom belong to Scheduled Tribes within such areas, other than suits and cases to which the provisions of sub-paragraph (1) of paragraph 5 of this Schedule apply,” the words “not being suits and cases of the nature referred to in sub-paragraph (1) of paragraph (5) of this Schedule, which the Governor may specify in this behalf,” had been substituted;
- (ii) sub-paragraphs (2) and (3) had been omitted;

1. Inserted by the Assam Reorganisation (Meghalaya) Act, 1969 (55 of 1969), s.74 and Fourth Sch. (w.e.f. 2.4.1970).

2. Substituted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71(i) and Eighth Schedule, for certain words (w.e.f. 21.1.1972).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

(4) ప్రాంతీయ మండలి లేక సందర్భానుసారముగా జిల్లా మండలి, గవర్నరు యొక్క పూర్వామోదముతో ఈ క్రింది విషయములను క్రమబద్ధము చేయు నియమావళిని చేయవచ్చును,-

(ఎ) గ్రామ మండలుల మరియు న్యాయస్థానముల ఏర్పాటు మరియు ఈ పేరా క్రింద వాటిచే వినియోగించబడవలసిన అధికారములు;

(బి) ఈ పేరా యొక్క 1వ సబ్-పేరా క్రింద దావాలను మరియు కేసులను విచారణ చేయుటలో గ్రామ మండలుల లేక న్యాయస్థానములు అనుసరించవలసిన ప్రక్రియ;

(సి) ఈ పేరా యొక్క 2వ సబ్-పేరా క్రింద అపీళ్ళలోను, ఇతర చర్యలలోను ప్రాంతీయ మండలి లేక జిల్లా మండలి లేక అట్టి మండలిచే ఏర్పాటు చేయబడిన ఏదైనా న్యాయస్థానము అనుసరించవలసిన ప్రక్రియ;

(డి) అట్టి మండల మరియు న్యాయస్థానముల నిర్ణయములను మరియు ఉత్తరువులను అమలు పరచుట;

(ఇ) ఈ పేరా యొక్క (1)వ మరియు (2)వ సబ్-పేరా నిబంధనలను అమలుపరచుటలో సహాయకమగు ఇతర విషయములన్నియు;

¹[(5) ²[సంబంధించిన రాష్ట్ర ప్రభుత్వముతో సంప్రదించిన మీదట], రాష్ట్రపతి, అధికారిక ప్రకటన ద్వారా ఈ విషయమై నిర్ణయించు తేదీన మరియు అట్టి తేదీ నుండి, ఆ అధికారిక ప్రకటనలో నిర్దిష్టపరచబడు స్వయం ప్రతిపత్తి గల జిల్లాకు లేక ప్రాంతమునకు సంబంధించి ఈ క్రింది మార్పు లేక సవరణ చేయబడినట్లు ఈ పేరా ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను:

(i) (1)వ సబ్-పేరాలో “ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 5వ పేరాలోని (1)వ సబ్-పేరా యొక్క నిబంధనలు వర్తించు దావాలు, కేసులు కానట్టివి, అట్టి ప్రాంతములలోని షెడ్యూల్లు జాతులకే చెందిన కక్షిదారుల మధ్య ఏర్పడినట్టివైన ఇతర” అను పదబంధమునకు బదులుగా “ఈ విషయమై గవర్నరు నిర్దిష్టపరచునట్టి, ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 5వ పేరాలోని (1)వ సబ్-పేరాలో నిర్దేశించిన స్వభావము గల దావాలు మరియు కేసులు కానట్టి” అను పదబంధము ఉంచబడినట్లు;

(ii) (2)వ మరియు (3)వ సబ్-పేరాలు వదిలివేయబడినవి;

1. అస్సాం పునర్వ్యవస్థీకరణ (మేఘాలయ) చట్టము, 1969 (1969లోని 55వది) యొక్క 74వ సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా 2.4.1970 నుండి ఉంచబడినది.

2. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71(i)వ సెక్షన్ మరియు వినిమిదవ షెడ్యూల్ ద్వారా 21.1.1972 నుండి కొన్ని పదములకు బదులుగా ఉంచబడినది.

(Sixth Schedule)

(iii) in sub-paragraph (4)—

(a) for the words “A Regional Council or District Council, as the case may be, may with the previous approval of the Governor make rules regulating”, the words “the Governor may make rules regulating” had been substituted; and

(b) for clause (a), the following clause had been substituted, namely:—

“(a) the constitution of village councils and courts, the powers to be exercised by them under this paragraph and the courts to which appeals from the decisions of village councils and courts shall lie;”;

(c) for clause (c), the following clause had been substituted, namely:—

“(c) the transfer of appeals and other proceedings pending before the Regional or District Council or any court constituted by such Council immediately before the date appointed by the President under sub-paragraph (5);”;

(d) in clause (e), for the words, brackets and figures “sub-paragraphs (1) and (2)”, the word, brackets and figure “sub-paragraph (1)” had been substituted.]

5. Conferment of powers under the Code of Civil Procedure, 1908, and the Code of Criminal Procedure, 1898¹, on the Regional and District Councils and on certain courts and officers for the trial of certain suits, cases and offences:- (1) The Governor may, for the trial of suits or cases arising out of any law in force in any autonomous district or region being a law specified in that behalf by the Governor, or for the trial of offences punishable with death, transportation for life, or imprisonment for a term of not less than five years under the Indian Penal Code or under any other law for the time being applicable to such district or region, confer on the District Council or the Regional Council having authority over such district or region or on courts constituted by such District Council or on any officer appointed in that behalf by the Governor, such powers under the Code of Civil Procedure, 1908, or, as the case may be, the Code of Criminal Procedure, 1898¹, as he deems appropriate, and thereupon the said Council, court or officer shall try the suits, cases or offences in exercise of the powers so conferred.

1. See the Code of Criminal Procedure, 1973 (2 of 1974).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

(iii) (4)వ ఉప-పేరాలో,-

(ఎ) “ప్రాంతీయ మండలి లేక సందర్భానుసారముగా జిల్లా మండలి, గవర్నరు యొక్క పూర్వమోదముతో ఈ క్రింది విషయములను క్రమబద్ధము చేయు నియమావళిని చేయ వచ్చును” అను పదబంధములకు బదులుగా “గవర్నరు ఈ క్రింది విషయములను క్రమబద్ధము చేయు నియమావళిని చేయవచ్చును” అను పదబంధము ఉంచబడినట్లు; మరియు

(బి) క్లాజ్ (ఎ)కు బదులుగా ఈ క్రింది క్లాజ్ ఉంచబడింది; అదేదనగా,-

“(ఎ) గ్రామ మండలాల మరియు న్యాయస్థానముల ఏర్పాటు, ఈ పేరా క్రింద వాటిచే వినియోగించబడవలసిన అధికారములు మరియు గ్రామ మండలాల మరియు న్యాయ స్థానముల నిర్ణయములపై అప్పీలు చేసికొనదగిన న్యాయస్థానములు”.

(సి) క్లాజ్ (సి)కి బదులుగా ఈ క్రింది క్లాజ్ ఉంచబడింది; అదేదనగా-

“(సి) ప్రాంతీయ లేక జిల్లా మండలాల సమక్షమున లేక అట్టి మండలిచే ఏర్పాటు చేయబడిన ఏదైనా న్యాయస్థానము సమక్షమున, (5)వ ఉప-పేరా క్రింద రాష్ట్రపతిచే నిర్ణయించిన తేదీకి ముందు వెంటనే జరుగుచుండిన అప్పీళ్ల మరియు ఇతర చర్యల బదిలీ;” మరియు

(డి) క్లాజ్ (ఇ)లో “(1)వ మరియు (2)వ సబ్-పేరాలు” అను పదములు బ్రాకెట్లు మరియు అంకెలకు బదులు “(1)వ ఉప-పేరా” అను పదము, బ్రాకెట్లు మరియు అంకె ఉంచబడినవి.]

5. సివిల్ ప్రక్రియా స్మృతి, 1908 క్రింద మరియు ¹క్రిమినల్ ప్రక్రియా స్మృతి, 1898 క్రింది అధికారములను కొన్ని దావాలను, కేసులను మరియు నేరములను విచారణ చేయుటకు ప్రాంతీయ మండలాలకు, జిల్లా మండలాలకు, నిర్ణీతమైన న్యాయస్థానములకు మరియు కొందరు అధికారులకు అప్పగించుట:- (1) ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లా లేక ప్రాంతములో అమలులో ఉండి, ఈ విషయములో గవర్నరుచే నిర్దిష్టపరచబడిన ఏదైనా శాసనము నుండి ఏర్పడు దావాల లేక కేసుల యొక్క విచారణకై లేక భారత శిక్షా స్మృతి క్రింద లేదా అట్టి జిల్లాకు లేక ప్రాంతమునకు తత్సమయమున వర్తించదగిన ఏదైనా ఇతర శాసనము క్రింద మరణశిక్ష లేక యావజ్జీవ ద్వీపాంతరవాసము లేక అయిదు సంవత్సరములకు తక్కువ కాని కారాగారవాసము విధింపబడదగిన నేరముల విచారణ కొరకు గవర్నరు, అట్టి జిల్లా లేక ప్రాంతముపై అధికారముగల జిల్లా మండలి లేక ప్రాంతీయ మండలి లేక అట్టి జిల్లా మండలిచే ఏర్పాటు చేయబడిన న్యాయస్థానములకు లేక ఈ విషయములో గవర్నరుచే నియమించబడిన ఎవరైనా అధికారికి సివిల్ ప్రక్రియా స్మృతి, 1908 క్రింద లేక సందర్భానుసారముగా ¹క్రిమినల్ ప్రక్రియా స్మృతి, 1898 క్రింద ఆయన సముచితమని భావించు అధికారములను ఇవ్వవచ్చును మరియు అటుపై సదరు మండలి, న్యాయస్థానము లేక అధికారి అట్లు ఇచ్చిన అధికారములను వినియోగించుచు ఆ దావాలను కేసులను లేక అపరాధములను విచారణ చేయవలెను.

1. ఇప్పుడు క్రిమినల్ ప్రక్రియా స్మృతి, 1973 (1974లోని 2వ చట్టము) చూడుము.

(Sixth Schedule)

(2) The Governor may withdraw or modify any of the powers conferred on a District Council, Regional Council, court or officer under sub-paragraph (1) of this paragraph.

(3) Save as expressly provided in this paragraph, the Code of Civil Procedure, 1908, and the Code of Criminal Procedure, 1898¹, shall not apply to the trial of any suits, cases or offences in an autonomous district or in any autonomous region to which the provisions of this paragraph apply.

¹[(4) On and from the date appointed by the President under sub-paragraph (5) of paragraph 4 in relation to any autonomous district or autonomous region, nothing contained in this paragraph shall, in its application to that district or region, be deemed to authorise the Governor to confer on the District Council or Regional Council or on courts constituted by the District Council any of the powers referred to in sub-paragraph (1) of this paragraph.]

²**[6. Powers of the District Council to establish primary schools, etc.:-** (1) The District Council for an autonomous district may establish, construct, or manage primary schools, dispensaries, markets, ³[cattle pounds], ferries, fisheries, roads, road transport and waterways in the district and may, with the previous approval of the Governor, make regulations for the regulation and control thereof and, in particular, may prescribe the language and the manner in which primary education shall be imparted in the primary schools in the district.

(2) The Governor may, with the consent of any District Council, entrust either conditionally or unconditionally to that Council or to its officers functions in relation to agriculture, animal husbandry, community projects, co-operative societies, social welfare, village planning or any other matter to which the executive power of the State ⁴[***] extends.]

7. District and Regional Funds:- (1) There shall be constituted for each autonomous district, a District Fund and for each autonomous region, a Regional Fund to which shall be credited all moneys received respectively by the District Council for that district and the Regional Council for that region in the course of the administration of such district or region, as the case may be, in accordance with the provisions of this Constitution.

1. Inserted by the Assam Reorganisation (Meghalaya) Act, 1969 (55 of 1969), s.74 and Fourth Sch. (w.e.f. 2.4.1970).

2. Substituted by *ibid.*, for “paragraph 6”.

3. Substituted by the Repealing and Amending Act, 1974 (56 of 1974), s. 4, for “cattle pounds” (w.e.f. 20.12.1974).

4. The words “of Assam or Meghalaya, as the case may be” omitted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s. 71(i) and Eighth Schedule (w.e.f. 21.1.1972).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

(2) గవర్నర్, ఈ పేరా యొక్క (1)వ ఉప-పేరా క్రింద జిల్లా మండలికి, ప్రాంతీయ మండలికి, న్యాయస్థానమునకు లేక అధికారికి ఈయబడిన అధికారములలో దేనినైనా ఉపసంహరించవచ్చును లేక మార్చవచ్చును.

(3) ఈ పేరాలో స్పష్టముగా పొందుపరిస్తేనే తప్ప, ఈ పేరా యొక్క నిబంధనలు వర్తించునట్టి ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాలో లేదా ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతములోని, దావాల, కేసుల లేక నేరముల విచారణకు సివిల్ ప్రక్రియా స్మృతి, 1908 మరియు ¹క్రిమినలు ప్రక్రియా స్మృతి, 1898 వర్తించరాదు.

¹[(4) ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు లేక స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతమునకు సంబంధించి 4వ పేరాలోని (5)వ ఉప-పేరా క్రింద రాష్ట్రపతిచే నిర్ణయించిన తేదీన మరియు ఆ తేదీ నుండి ఈ పేరాలో ఉన్నదేదియు, ఆ జిల్లాకు లేక ఆ ప్రాంతమునకు వర్తించుటలో, ఆ జిల్లా మండలికి లేక ఆ ప్రాంతీయ మండలికి లేక జిల్లా మండలిచే ఏర్పాటు చేయబడిన న్యాయస్థానములకు ఈ పేరా యొక్క (1)వ ఉప-పేరాలో నిర్దేశించబడిన ఏదైనా అధికారమును ఇచ్చుటకు గవర్నరుకు అధికారమిచ్చునదిగా భావించరాదు.]

²[6. ప్రాథమిక పాఠశాలలు మున్నగునవి స్థాపించుటకు జిల్లా మండలికి గల అధికారములు:- (1) ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లా యొక్క జిల్లా మండల, ఆ జిల్లాలో ప్రాథమిక పాఠశాలలను, వైద్య శాలలను, మార్కెట్లను, ³[బండెల దొడ్లను] బల్లకట్లను, చేపల కేంద్రములను, రోడ్లను, రోడ్డు రవాణాను మరియు జలమార్గములను ఏర్పాటు చేయవచ్చును, నిర్మించవచ్చును లేక నిర్వహించవచ్చును మరియు వాటిని క్రమబద్ధపరచుటకు, నియంత్రించుటకు గవర్నరు యొక్క పూర్వామోదముతో నియమములను చేయవచ్చును మరియు ప్రత్యేకముగా ఆ జిల్లాలోని ప్రాథమిక పాఠశాలలలో ప్రాథమిక విద్య ఏ భాషలో మరియు ఏ రీతిగా జరగవలెనో నిర్ణయించవలెను.

(2) వ్యవసాయము, పశుసంవర్ధన, కమ్యూనిటీ ప్రాజెక్టులు, సహకార సంఘములు, సాంఘిక సంక్షేమము, గ్రామ ప్రణాళికా రచన లేక ⁴[***] రాష్ట్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారములలో చేరి ఉన్న ఏదైనా ఇతర విషయమునకు సంబంధించిన కర్తవ్యములను గవర్నరు, పరతులతో లేక భేషరతుగా, ఏదైనా జిల్లా మండలి సమ్మతితో దానికి లేక దాని అధికారులకు అప్పగించవచ్చును.]

7. జిల్లా మరియు ప్రాంతీయ నిధులు:- (1) ప్రతీ స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు ఒక జిల్లా నిధి మరియు ప్రతీ స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతమునకు ఒక ప్రాంతీయ నిధిని ఏర్పాటు చేయవలెను. అట్టి జిల్లాను లేదా ప్రాంతమును ఈ రాజ్యాంగ నిబంధనలనుసరించి పరిపాలన సమయములో క్రమముగా ఆ జిల్లా యొక్క జిల్లా మండలిచే లేదా ఆ ప్రాంతము యొక్క ప్రాంతీయ మండలిచే స్వీకరించిన డబ్బును జిల్లా నిధికి లేక సందర్భానుసారముగా ప్రాంతీయ నిధికి జమకట్టవలెను.

1. అస్సాం పునర్వ్యవస్థీకరణ (మేఘాలయ) చట్టము, 1969 (1969లోని 55వది) యొక్క 74వ సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా 2.4.1970 నుండి ఉంచబడినది.
2. అదే చట్టము యొక్క 74వ సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా 2.4.1970 నుండి 6వ పేరాకు బదులుగా ఉంచబడినది.
3. రద్దు మరియు సవరణ చట్టము, 1974 (1974లోని 56వది) యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా "cattle ponds"కు బదులుగా 20.12.1974 నుండి ఉంచబడినది.
4. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71(1)వ సెక్షన్ మరియు ఎనిమిదవ షెడ్యూల్ ద్వారా, 21.1.1972 నుండి "సందర్భానుసారముగా అస్సాం లేక మేఘాలయ" అను పదములు వదిలి వేయబడినవి.

(Sixth Schedule)

¹[(2) The Governor may make rules for the management of the District Fund, or, as the case may be, the Regional Fund and for the procedure to be followed in respect of payment of money into the said Fund, the withdrawal of moneys therefrom, the custody of moneys therein and any other matter connected with or ancillary to the matters aforesaid.

(3) The accounts of the District Council or, as the case may be, the Regional Council shall be kept in such form as the Comptroller and Auditor-General of India may, with the approval of the President, prescribe.

(4) The Comptroller and Auditor-General shall cause the accounts of the District and Regional Councils to be audited in such manner as he may think fit, and the reports of the Comptroller and Auditor-General relating to such accounts shall be submitted to the Governor who shall cause them to be laid before the Council.]

8. Powers to assess and collect land revenue and to impose taxes:- (1) The Regional Council for an autonomous region in respect of all lands within such region and the District Council for an autonomous district in respect of all lands within the district except those which are in the areas under the authority of Regional Councils, if any, within the district, shall have the power to assess and collect revenue in respect of such lands in accordance with the principles for the time being followed ²[by the Government of the State in assessing lands for the purpose of land revenue in the State generally.]

(2) The Regional Council for an autonomous region in respect of areas within such region and the District Council for an autonomous district in respect of all areas in the district except those which are under the authority of Regional Councils, if any, within the district, shall have power to levy and collect taxes on lands and buildings, and tolls on persons resident within such areas.

1. Substituted by the Assam Reorganisation (Meghalaya) Act, 1969 (55 of 1969), s.74 and Fourth Schedule, for sub-paragraph (2) (w.e.f. 2.4.1970).

2. Substituted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s. 71(i) and Eighth Schedule, for certain words (w.e.f. 21.1.1972).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

¹[(2) జిల్లా నిధి లేక సందర్భానుసారముగా ప్రాంతీయ నిధి యొక్క నిర్వహణ కొరకు మరియు సదరు నిధికి డబ్బును చెల్లించుటకు, దాని నుండి డబ్బును తీసుకొనుటకు సంబంధించి అనుసరించవలసిన ప్రక్రియను, దానిలోని డబ్బుపై అధీనము మరియు ముందు చెప్పిన విషయములకు సంబంధించిన లేక సహాయకరమగు ఏదైనా విషయమును గురించి గవర్నరు నియమములను చేయవచ్చును.]

(3) జిల్లా మండలి యొక్క లేక సందర్భానుసారముగా ప్రాంతీయ మండలి యొక్క ఖాతాలను, రాష్ట్రపతి యొక్క ఆమోదముతో భారతదేశ కంప్ట్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ నిర్ణయించునట్టి నమూనాలో వ్రాసి ఉంచవలెను.

(4) కంప్ట్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్, జిల్లా మరియు ప్రాంతీయ మండలాల ఖాతాలను తాను సబబని తలచునట్టి రీతిగా ఆడిటు చేయించవలెను మరియు అట్టి ఖాతాలకు సంబంధించిన కంప్ట్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ యొక్క నివేదిక గవర్నరుకు సమర్పించవలెను, గవర్నరు ఆ నివేదికలను మండలి సమక్షమున ఉంచు ఏర్పాటు చేయించవలెను.]

8. భూమి శిస్తును మదింపు చేయుటకు, వసూలు చేయుటకు మరియు పన్నులను విధించుటకు అధికారము:-

(1) ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతము యొక్క ప్రాంతీయ మండలి, ఆ ప్రాంతమునందలి భూములన్నింటిని గురించి మరియు ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లా యొక్క జిల్లా మండలి క్రింద ఆ జిల్లాలో ప్రాంతీయ మండలులు ఏవైనా ఉన్నచో వాటి అధికారము క్రింది ప్రాంతములలోని భూములు మినహా, ఆ జిల్లాలోని ఇతర భూములన్నింటిని గురించి, ²[సాధారణముగ రాష్ట్రములో భూమి శిస్తు మదింపు చేయుటలో రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే] ఆ సమయమున అనుసరించబడుచుండిన సూత్రములనుసరించి శిస్తును మదింపు చేయుటకు, వసూలు చేయుటకు అధికారము కలిగి ఉండును.

(2) ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతము యొక్క ప్రాంతీయ మండలి, ఆ ప్రాంతమునందలి ప్రాంతములను గురించి మరియు ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లా యొక్క జిల్లా మండలి క్రింద ఆ జిల్లాలో మండలులు ఏవైనా ఉన్నచో వాని అధికారము క్రింది ప్రాంతములు మినహా, ఆ జిల్లాలోని ఇతర ప్రాంతములన్నింటికి సంబంధించిన భూములపైన భవనములపైన పన్నులను మరియు అట్టి ప్రాంతములందు నివసించుచున్న వ్యక్తులపైన రహదారి పన్నులను విధించుటకు, వసూలు చేయుటకును అధికారము కలిగి ఉండును.

1. అసాను పునర్వ్యవస్థీకరణ (మేఘాలయ) చట్టము, 1969 (1969లోని 55వది) యొక్క 74వ సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా 2.4.1970 నుండి ఉపసేరా (2)కు బదులుగా ఉంచబడినది.

2. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71 (1)వ సెక్షన్ మరియు ఎనిమిదవ షెడ్యూల్ ద్వారా 21.1.1972 నుండి కొన్ని పదములకు బదులుగా ఉంచబడినది.

(Sixth Schedule)

(3) The District Council for an autonomous district shall have the power to levy and collect all or any of the following taxes within such district, that is to say —

- (a) taxes on professions, trades, callings and employments;
- (b) taxes on animals, vehicles and boats;
- (c) taxes on the entry of goods into a market for sale therein, and tolls on passengers and goods carried in ferries; ¹[***]
- (d) taxes for the maintenance of schools, dispensaries or roads; ²[and]
- ³[(e) taxes on entertainment and amusements.]

(4) A Regional Council or District Council, as the case may be, may make regulations to provide for the levy and collection of any of the taxes specified in sub-paragraphs (2) and (3) of this paragraph ⁴[and every such regulation shall be submitted forthwith to the Governor and, until assented to by him, shall have no effect.]

⁵9. Licences or leases for the purpose of prospecting for, or extraction of, minerals:-

(1) Such share of the royalties accruing each year from licences or leases for the purpose of prospecting for, or the extraction of, minerals granted by ⁶[the Government of the State] in respect of any area within an autonomous district as may be agreed upon between ⁶[the Government of the State] and the District Council of such district shall be made over to that District Council.

1. Omitted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s. 16(i) (w.e.f. 16.9.2016).

2. Inserted by s.16 (ii), *ibid*.

3. Inserted by s.16 (iii), *ibid*.

4. Inserted by the Assam Reorganisation (Meghalaya) Act, 1969 (55 of 1969), s.74 and Fourth Schedule (w.e.f. 2.4.1970).

5. Paragraph 9 has been amended in its application to the State of Tripura and Mizoram by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1988 (67 of 1988), s. 2 (w.e.f. 16.12.1988), so as to insert the following sub-paragraph after sub-paragraph (2), namely:-

“(3) The Governor may, by order, direct that the share of royalties to be made over to a District Council under this paragraph shall be made over to that Council within a period of one year from the date of any agreement under sub-paragraph (1) or, as the case may be, of any determination under sub-paragraph (2).”

6. Substituted by North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71(i) and Eighth Schedule, for “the Government of Assam” (w.e.f. 21-1-1972).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

(3) ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లా యొక్క జిల్లా మండలి అట్టి జిల్లాలో, ఈ క్రింది పన్నులనన్నింటిని లేదా వాటిలో వేటినినా విధించుటకు మరియు వసూలు చేయుటకు అధికారము కలిగి ఉండును, అవేవనగా,-

(ఎ) వృత్తులు, వ్యాపారములు, ప్రత్యేక వృత్తిలోని నిపుణులు మరియు ఉద్యోగములపై పన్నులు;

(బి) జంతువులు, వాహనములు మరియు పడవలపై పన్నులు;

(సి) సరకులను విక్రయించుట కొరకు మార్కెట్టులోనికి తెచ్చుటపై పన్నులు మరియు బల్లకట్టలో తీసుకొనివెళ్ళు ప్రయాణికులపైన, సరకులపైన రహదారి పన్నులు; ¹[* * *]

(డి) పాఠశాలలు, ఔషధశాలల మరియు రోడ్ల నిర్వహణ కొరకు పన్నులు; ²[మరియు]

³[(ఇ) వినోదము మరియు ఉల్లాసమునకైన సాధనములపై పన్ను.]

(4) ప్రాంతీయ మండలి లేక సందర్భానుసారముగా జిల్లా మండలి, ఈ పేరా యొక్క (2)వ మరియు (3)వ సబ్-పేరాలలో నిర్దిష్టపరచిన పన్నులలో వేటినినా విధించుటకు మరియు వసూలు చేయుటకు పొందుపరచుటకు వినిమయములను చేయవచ్చును ⁴[మరియు అట్టి ప్రతీ ఒక వినిమయమును వెంటనే గవర్నరుకు సమర్పించవలెను, సమర్పించవలెను, మరియు ఆయనచే అనుమతి ఈయబడువరకు అది ఎట్టి ప్రభావమును కలిగి ఉండరాదు.]

⁵9. ఖనిజములను కోసం అన్వేషణ లేక వాటిని వెలికి తీయుటకై లైసెన్సులు లేక లీజులు:- (1) ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాలోని ఏదైనా ప్రాంతమునకు సంబంధించి ఖనిజముల అన్వేషణ లేక వాటిని వెలికి తీయుటకు ⁶[రాష్ట్ర ప్రభుత్వము]చే ఇవ్వబడిన లైసెన్సుల నుండి లేక లీజుల నుండి ప్రతి సంవత్సరము జమ అయ్యే రాయల్టీలలో ⁶[రాష్ట్ర ప్రభుత్వము] మరియు అట్టి జిల్లా యొక్క జిల్లా మండలి ఒప్పందము చేసికొనిన వాటాను ఆ జిల్లా మండలికి చెల్లించవలెను.

1. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 16(i)వ సెక్షన్ ద్వారా “మరియు” అను పదము 16.9.2016 నుండి వదిలివేయబడినది.

2. అదే చట్టము యొక్క 16(ii)వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది.

3. అదే చట్టము యొక్క 16(iii)వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది.

4. అస్సాం పునర్వ్యవస్థీకరణ (మేఘాలయ) చట్టము, 1969 (1971లోని 55వది) యొక్క 74వ సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా 2.4.1970 నుండి చొప్పించబడినది.

5. త్రిపుర మరియు మిజోరాం రాష్ట్రములకు వర్తింపజేయుటకై రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1988 (1988లోని 67వది) యొక్క 2వ సెక్షన్ మరియు ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా (2)వ ఉపపేరా తరువాత ఈ క్రింది ఉపపేరాను చొప్పించుటకు వీలుగా 9వ పేరా సవరించబడినది. అదేదనగా-

“(3) ఈ పేరా క్రింద అట్టి రాయల్టీలలో జిల్లా పరిషత్తుకు ఈయబడవలసిన వాటాను ఉపపేరా (1) క్రింది ఏదైనా ఒప్పందము యొక్క తేదీ నుండి ఒక సంవత్సరము లేక సందర్భానుసారముగా ఉపపేరా (2) క్రింది ఏదైనా నిర్దారిత కాలావధి లోపుగా ఆ పరిషత్తుకు ఈయవలెనని గవర్నరు ఉత్తరువు ద్వారా ఆదేశించవచ్చును.”

6. ఈశాన్య ప్రాంతముల పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71 (1)వ సెక్షన్ మరియు ఎనిమిదవ షెడ్యూల్ ద్వారా “అస్సాం ప్రభుత్వము”కు బదులు 21.1.1972 నుండి ఉంచబడినది.

(Sixth Schedule)

(2) If any dispute arises as to the share of such royalties to be made over to a District Council, it shall be referred to the Governor for determination and the amount determined by the Governor in his discretion shall be deemed to be the amount payable under sub-paragraph (1) of this paragraph to the District Council and the decision of the Governor shall be final.

¹[(3) The Governor may, by order, direct that the share of royalties to be made over to a District Council under this paragraph shall be made over to that Council within a period of one year from the date of any agreement under sub-paragraph (1) or, as the case may be, of any determination under Substituted-paragraph (2).]

²⁻³**10. Power of District Council to make regulations for the control of money-lending and trading by non-tribals:-** (1) The District Council of an autonomous district may make regulations for the regulation and control of money-lending or trading within the district by persons other than Scheduled Tribes resident in the district.

(2) In particular and without prejudice to the generality of the foregoing power, such regulations may—

(a) prescribe that no one except the holder of a licence issued in that behalf shall carry on the business of money-lending;

(b) prescribe the maximum rate of interest which may be charged or be recovered by a money-lender;

1. Paragraph 9 has been amended in its application to the States of Tripura and Mizoram by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1988 (67 of 1988), s.2, so as to insert the sub-paragraph (3) after sub-paragraph (2).

2. Paragraph 10 has been amended in its application to the States of Tripura and Mizoram by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1988 (67 of 1988), s.2, as under—

(a) in the heading, the words “by non-tribals” shall be omitted;

(b) in sub-paragraph (1), the words “other than Scheduled Tribes” shall be omitted;

(c) in sub-paragraph (2), for clause (d), the following clause shall be substituted, namely:—

“(d) prescribe that no person resident in the district shall carry on any trade, whether wholesale or retail, except under a licence issued in that behalf by the District Council.”

3. Paragraph 10 has been amended in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 2003 (44 of 2003), s.2, so as to insert the following sub-paragraph after sub-paragraph (3), namely:-

“(4) Nothing in this paragraph shall apply to the Bodoland Territorial Council constituted under the proviso to sub-paragraph (3) of paragraph 2 of this Schedule.”.

(ఆరవ షెడ్యూల్)

(2) అట్టి రాయల్టీలలో ఒక జిల్లా మండలికి ఈయవలసిన వాటాను గురించి ఏదైనా వివాదము ఉత్పన్నమైనచో, ఆ వివాదమును గవర్నరు నిర్ధారణకై నిర్దేశించవలెను మరియు గవర్నరు తన విచక్షణతో నిర్ధారణ చేసిన మొత్తము, ఈ పేరా యొక్క (1)వ సబ్-పేరా క్రింద జిల్లా మండలికి చెల్లించవలసిన మొత్తముగ భావించవలెను మరియు గవర్నరు యొక్క నిర్ణయము అంతిమమైనదై ఉండవలెను.

¹[(3) ఈ పేరా క్రింద అట్టి రాయల్టీలలో జిల్లా మండలికి ఈయవలసిన వాటాను సబ్-పేరా (1) క్రింది ఏదైనా ఒప్పందము యొక్క తేదీ నుండి ఒక సంవత్సరము లేక సందర్భానుసారముగా సబ్-పేరా (2) క్రింది ఏదైనా నిర్ధారిత కాలావధి లోపుగా ఆ మండలికి ఈయవలెనని గవర్నరు ఉత్తరువు ద్వారా ఆదేశించవచ్చును.]

²⁻³ 10. షెడ్యూల్డ్ జాతులకు చెందని వారిచే చేయబడు వడ్డీ వ్యాపారము మరియు వ్యాపారము యొక్క నియంత్రణకై వినియమములు చేయుటకు జిల్లా మండలికి గల అధికారము:- (1) స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లా యొక్క జిల్లా మండలి, ఆ జిల్లాలో నివసించు షెడ్యూల్డ్ జాతులు కానటువంటి ఇతర వ్యక్తులచే ఆ జిల్లాలో చేయబడు వడ్డీ వ్యాపారము యొక్క లేక ఇతర వ్యాపారము యొక్క క్రమబద్ధము మరియు నియంత్రణ కొరకు వినియమములను చేయవచ్చును.

(2) పైన చెప్పబడిన అధికారము యొక్క సాధారణతకు ప్రతికూల అభిప్రాయము కలుగకుండా అట్టి వినియమములు, ప్రత్యేకముగా,-

(ఎ) ఈ విషయములో జారీ చేయబడిన లైసెన్సును కలిగి ఉన్న వ్యక్తి తప్ప మరెవ్వరు వడ్డీ వ్యాపారమును కొనసాగించరాదని నిర్ణయించవచ్చును;

(బి) ఒక వడ్డీ వ్యాపారస్థునిచే విధించదగు లేక వసూలు చేయదగు వడ్డీ యొక్క గరిష్ఠ రేటును నిర్ణయించవచ్చును;

1. త్రిపుర మరియు మిజోరాం రాష్ట్రములకు వర్తింపజేయుటకై, రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1988 (1988లోని 67వది) యొక్క 2వ సెక్షన్, షెడ్యూల్డ్ ద్వారా 10వ పేరా చొప్పునచబడినది.

2. త్రిపుర మరియు మిజోరాం రాష్ట్రములకు వర్తింపజేయుటకై, రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1988 (1988లోని 67వది) యొక్క 2వ సెక్షన్, షెడ్యూల్డ్ ద్వారా 10వ పేరా ఈ క్రింది విధముగా సవరించబడినది-

(ఎ) శీర్షికలోని "జనజాతులకు చెందని వారిచే" అను పదములను వదిలి వేయవలెను.

(బి) ఉప పేరా (1)లోని "షెడ్యూల్డ్ జాతులు కానటువంటి ఇతర" అను పదములను వదిలి వేయవలెను.

(సి) ఉప పేరా (2)లోని క్లాజ్ (డి)కి బదులుగా ఈ క్రింది క్లాజ్ ను ఉంచవలెను, అదేదనగా-

"(డి) జిల్లాలో నివసించే ఏ వ్యక్తియు, ఈ విషయములో జిల్లా పరిషత్తుచే జారీ చేయబడిన లైసెన్సు క్రింద తప్ప, టోకు లేక చిల్లర వ్యాపారమేదియును సాగించరాదని నిర్దిష్టపరచవచ్చును."

3. అస్సాం రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుటకై రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 2003 (2003లోని 44వది) యొక్క 2వ సెక్షన్, ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా ఉపపేరా (3) తరువాత ఈ క్రింది ఉపపేరాను చొప్పించుటకు నీలుగా 10వ పేరా సవరించబడినది. అదేదనగా-

"(4) ఈ పేరాలో ఉన్నదేదియు, ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 2వ పేరాలోని (3)వ ఉపపేరాలోని వినాయింపు క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక పరిషత్తుకు వర్తించదు."

(Sixth Schedule)

(c) provide for the maintenance of accounts by money-lenders and for the inspection of such accounts by officers appointed in that behalf by the District Council;

(d) prescribe that no person who is not a member of the Scheduled Tribes resident in the district shall carry on wholesale or retail business in any commodity except under a licence issued in that behalf by the District Council :

Provided that no regulations may be made under this paragraph unless they are passed by a majority of not less than three-fourths of the total membership of the District Council:

Provided further that it shall not be competent under any such regulations to refuse the grant of a licence to a money-lender or a trader who has been carrying on business within the district since before the time of the making of such regulations.

(3) All regulations made under this paragraph shall be submitted forthwith to the Governor and, until assented to by him, shall have no effect.

¹[(4) Nothing in this paragraph shall apply to the Bodoland Territorial Council constituted under the proviso to sub-paragraph (3) of paragraph (2) of this Schedule.]

11. Publication of laws, rules and regulations made under the Schedule:- All laws, rules and regulations made under this Schedule by a District Council or a Regional Council shall be published forthwith in the Official Gazette of the State and shall on such publication have the force of law.

1. Paragraph 10 has been amended in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 2003 (44 of 2003), s.2, so as to insert the following sub-paragraph after sub-paragraph (3), namely:-

“(4) Nothing in this paragraph shall apply to the Bodoland Territorial Council constituted under the proviso to sub-paragraph (3) of paragraph 2 of this Schedule.”.

(ఆరవ షెడ్యూల్)

(సి) వడ్డీ వ్యాపారస్థులు ఖాతాలను నిర్వహించుటను, అట్టి ఖాతాలను ఈ విషయములో జిల్లా మండలిచే నియమించబడిన అధికారులు తనిఖీ చేయుటకు నిబంధన చేయవచ్చును.

(డి) ఈ విషయములో జిల్లా మండలిచే జారీ చేయబడిన లైసెన్సు క్రింద తప్ప, ఆ జిల్లాలో నివసించెడి షెడ్యూల్లు జాతులకు చెందిన సభ్యుడు కానటువంటి ఏ వ్యక్తి ఎటువంటి సరుకుల టోకు లేక చిల్లర వర్తకమును సాగించరాదని నిర్ణయించవచ్చును:

అయితే, జిల్లా మండలి యొక్క సభ్యుల మొత్తము సంఖ్యలో నాలుగింట మూడు వంతులకు తక్కువకాని అధిక సంఖ్యాకులచే ఆమోదిస్తేనే తప్ప, ఈ పేరా క్రింద ఎట్టి వినియమములను చేయరాదు:

అంతేకాక, అట్టి వినియమములు చేయుటకు ముందు నుండి ఆ జిల్లాలో వ్యాపారమును కొనసాగించుచున్న వడ్డీ వ్యాపారస్థునికి లేక ఇతర వర్తకునికి లైసెన్సును నిరాకరించుటకై, అట్టి ఏ వినియమముల క్రింద సమర్థత ఉండదు.

(3) ఈ పేరా క్రింద చేయబడిన వినియమములన్నింటినీ తక్షణమే గవర్నరుకు సమర్పించవలెను మరియు ఆయనచే అనుమతింపబడు వరకు అవి ఎట్టి ప్రభావమును కలిగి ఉండదు.

¹[(4) ఈ పేరాలో ఉన్నదేదియు, ఈ షెడ్యూల్ యొక్క (2)వ పేరాలోని సబ్-పేరా (3)కు గల వినాయింపు క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక మండలికి వర్తించదు.]

11. ఈ షెడ్యూల్ క్రింద చేసిన శాసనములు, నియమములు మరియు వినియమముల యొక్క ప్రచురణ:- జిల్లా మండలిచే లేక ప్రాంతీయ మండలిచే ఈ షెడ్యూల్ క్రింద చేసిన శాసనములు, నియమములు మరియు వినియమములు తక్షణమే రాష్ట్రము యొక్క అధికారిక గెజెటులో ప్రచురించబడవలెను మరియు అట్లు ప్రచురించబడిన మీదట అవి శాసనమువలె అమలు కలిగి ఉండును.

1. అస్సాం రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుటకై రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 2003 (2003లోని 44వది) యొక్క 2వ సెక్షన్, ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా, ఉపపేరా (3) తరువాత ఉపపేరా (4)ను చొప్పించుటకు వీలుగా 10వ పేరా సవరించబడినది.

“(4) ఈ పేరాలో ఉన్నదేదియు, ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 2వ పేరాలోని (3)వ ఉపపేరాలోని వినాయింపు క్రింద ఏర్పాటు చేయబడిన బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక పరిషత్తుకు వర్తించదు.”

(Sixth Schedule)

¹⁻²12. ³[Application of Acts of Parliament and of the Legislature of the State of Assam to autonomous districts and autonomous regions in the State of Assam]:-

(1) Notwithstanding anything in this Constitution,—

(a) no Act of the ⁴[Legislature of the State of Assam] in respect of any of the matters specified in paragraph 3 of this Schedule as matters with respect to which a District Council or a Regional Council may make laws, and no Act of the Legislature of the State of Assam prohibiting or restricting the consumption of any non-distilled alcoholic liquor shall apply to any autonomous district or autonomous region ⁵[in that State] unless in either case the District Council for such district or having jurisdiction over such region by public notification so directs, and the District Council in giving such direction with respect to any Act may direct that the Act shall in its application to such district or region or any part thereof have effect subject to such exceptions or modifications as it thinks fit;

(b) the Governor may, by public notification, direct that any Act of Parliament or of the ⁴[Legislature of the State of Assam] to which the provisions of clause (a) of this sub-paragraph do not apply shall not apply to an autonomous district or an autonomous region ⁵[in that State], or shall apply to such district or region or any part thereof subject to such exceptions or modifications as he may specify in the notification.

(2) Any direction given under sub-paragraph (1) of this paragraph may be given so as to have retrospective effect.

1. Paragraph 12 has been amended to its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1995 (42 of 1995), s.2, (w.e.f. 12.9.1995) as under,—

‘in paragraph 12, in sub-paragraph (1), for the words and figure “matters specified in paragraph 3 of this Schedule”, the words, figures and letter “matters specified in paragraph 3 or paragraph 3A of this Schedule” shall be substituted.’

2. Paragraph 12 has been amended in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 2003 (44 of 2003), s. 2, as under,—

‘in paragraph 12, in sub-paragraph (1), in clause (a), for the words, figures and letter “matters specified in paragraph 3 or paragraph 3A of this Schedule”, the words, figures and letter “matters specified in paragraph 3 or paragraph 3A or paragraph 3B of this Schedule” shall be substituted.’

3. Substituted by North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71(i) and Eighth Schedule, for the heading (w.e.f. 21.1.1972).

4. Substituted by North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71(i) and Eighth Schedule, for the words “Legislature of the State” (w.e.f. 21.1.1972).

5. Inserted by *ibid*.

(ఆరవ షెడ్యూల్)

¹⁻² 12. ³[అస్సాం రాష్ట్రములోని స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు మరియు స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతములకు, పార్లమెంటు మరియు, అస్సాం రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క చట్టముల వర్తింపు]:- (1) ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ-

(ఎ) ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 3వ పేరాలో ఏ విషయమును గురించి ఒక జిల్లా మండలి లేక ప్రాంతీయ మండలి శాసనములు చేయవచ్చునని నిర్దిష్టపరచబడినదో అట్టి ఏదైనా విషయములను గురించిన ⁴[అస్సాం రాష్ట్ర శాసన మండలి] యొక్క ఏదైనా చట్టము మరియు స్వేదనం చేయని ఆల్ఫాహాలు సారాయిని సేవించుటను నిషేధించు లేక పరిమితపరచు ⁴[అస్సాం రాష్ట్ర శాసన మండలి] యొక్క ఏదైనా చట్టము, అట్టి జిల్లాకు చెందిన లేదా అట్టి ప్రాంతముపై అధికారపరిధి గల జిల్లా మండలి లేదా ప్రాంతము, వీటిలో ఏదైనా ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా అట్లు ఆదేశిస్తే తప్ప, ⁵[ఆ రాష్ట్రములోని] ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు లేదా ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రతిపత్తి ప్రాంతమునకు వర్తించు మరియు అట్టి ఏదైనా చట్టమును గురించి ఆ జిల్లా మండలి అట్టి ఆదేశమునిచ్చునప్పుడు ఆ చట్టము అట్టి జిల్లాకు లేదా ప్రాంతమునకు లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగముకుగాని వర్తించుటలో ఆ మండలి తాను సబబని తలచు మినహాయింపులకు, మార్పులకు లోబడి ప్రభావము కలిగి ఉండవలెనని ఆదేశించవచ్చును.

(బి) గవర్నరు, ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా, ఈ సబ్-పేరా యొక్క క్లాజ్ (ఎ)లోని నిబంధనలు వర్తించనటువంటి పార్లమెంటు లేదా ⁴[అస్సాం రాష్ట్ర శాసనమండలి] యొక్క ఏదైనా చట్టము ⁵[ఆ రాష్ట్రములోని] స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు లేదా స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతమునకు వర్తించరాదని లేదా అట్టి జిల్లాకు లేదా ప్రాంతమునకు లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగమునకు ఆ అధికారిక ప్రకటనలో ఆయన నిర్దిష్టపరచు మినహాయింపులకు లేక మార్పులకు లోబడి వర్తించవలెనని ఆదేశించవచ్చును.

(2) ఈ పేరా యొక్క (1)వ సబ్-పేరా క్రింద ఈయబడిన ఏదైనా ఆదేశమును గత కాలిక ప్రభావము కలిగి ఉండునట్లు ఈయవచ్చును.

1. అస్సాం రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుటకై రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1995 (1995లోని 42వది) యొక్క 2వ సెక్షన్ ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా 12వ పేరా ఈ క్రింది విధముగా సవరించబడినది.

“12వ పేరాలోని ఉపపేరా (1)లో “ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 3వ పేరాలో నిర్దిష్టపరచబడిన విషయములు” అను పదములు మరియు అంకెలకు బదులుగా “ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 3వ పేరా లేక 3వ పేరాలో నిర్దిష్టపరచబడిన విషయములు” అను పదములు మరియు అంకెలు ఉంచవలెను.

2. అస్సాం రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుటకై, రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 2003 (2003లోని 44వది) యొక్క ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా 12వ పేరా ఈ క్రింది విధముగా సవరించబడినది.

“12వ పేరా యొక్క ఉపపేరా (1)లోని క్లాజ్ (ఎ)లో “ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 3వ పేరా లేక 3వ పేరాలో నిర్దిష్టపరచబడిన విషయములు” అను పదములు మరియు అంకెలను బదులుగా “ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 3వ పేరా లేక 3వ పేరా లేక 3బీ పేరాలో నిర్దిష్టపరచబడిన విషయములు” అను పదములు మరియు అంకెలను ఉంచవలెను.”

3. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71(i)వ సెక్షన్, షెడ్యూల్ మరియు ఎనిమిదవ షెడ్యూల్ ద్వారా 21.1.1972 నుండి అంతకు ముందున్న శీర్షికకు బదులుగా ఉంచబడినది.

4. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71(i)వ సెక్షన్ మరియు ఎనిమిదవ షెడ్యూల్ ద్వారా “రాష్ట్రము యొక్క శాసన మండలికి” బదులుగా 21.1.1972 నుండి ఉంచబడినది.

5. అదే చట్టము యొక్క 71 (i)వ సెక్షన్ మరియు ఎనిమిదవ షెడ్యూల్ ద్వారా 21.1.1972 నుండి చొప్పించబడినది.

(Sixth Schedule)

¹[12A. **Application of Acts of Parliament and of the Legislature of the State of Meghalaya to autonomous districts and autonomous regions in the State of Meghalaya:-** Notwithstanding anything in this Constitution,—

(a) if any provision of a law made by a District or Regional Council in the State of Meghalaya with respect to any matter specified in sub-paragraph (1) of paragraph 3 of this Schedule or if any provision of any regulation made by a District Council or a Regional Council in that State under paragraph 8 or paragraph 10 of this Schedule, is repugnant to any provision of a law made by the Legislature of the State of Meghalaya with respect to that matter, then, the law or regulation made by the District Council or, as the case may be, the Regional Council whether made before or after the law made by the Legislature of the State of Meghalaya, shall, to the extent of repugnancy, be void and the law made by the Legislature of the State of Meghalaya shall prevail;

(b) the President may, with respect to any Act of Parliament, by notification, direct that it shall not apply to an autonomous district or an autonomous region in the State of Meghalaya, or shall apply to such district or region or any part thereof subject to such exceptions or modifications as he may specify in the notification and any such direction may be given so as to have retrospective effect.]

²[12AA. **Application of Acts of Parliament and of the Legislature of the State of Tripura to the autonomous districts and autonomous regions in the State of Tripura:-** Notwithstanding anything in this Constitution,—

(a) no Act of the Legislature of the State of Tripura in respect of any of the matters specified in paragraph 3 of this Schedule as matters with respect to which a District Council or a Regional Council may make laws, and no Act of the Legislature of the State of Tripura prohibiting or restricting the consumption of any non-distilled alcoholic liquor shall apply to any autonomous district or autonomous region in that State unless, in either case the, District Council for such district or having jurisdiction over such region by public notification so directs, and the District Council in giving such direction with respect to any Act may direct that the Act shall, in its application to that district or such region or any part thereof have effect subject to such exceptions or modifications as it thinks fit;

1. Substituted by *ibid.*, for “paragraph 12A, by paragraph 12A and 12B”.

2. Substituted by Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1988, s. 2, for paragraphs 12AA and 12B (w.e.f. 16.12.1988). Paragraph 12AA was ins. by the Constitution (Forty-ninth Amendment) Act, 1984, s. 4 (w.e.f. 1.4.1985).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

¹[12ఏ. మేఘాలయ రాష్ట్రములోని స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాలకు మరియు స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతములకు పార్లమెంటు మరియు మేఘాలయ రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క చట్టముల వర్తింపు:- ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ-

(ఎ) ఈ షెడ్యూల్లోని 3వ పేరా యొక్క (1)వ సబ్-పేరాలో నిర్దిష్టపరచబడిన ఏదైనా విషయమును గురించి మేఘాలయ రాష్ట్రములోని ఒక జిల్లా మండలిచే లేక ప్రాంతీయ మండలిచే చేయబడిన శాసనము యొక్క ఏదైనా నిబంధన లేదా ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 8 లేక 10వ పేరా క్రింద ఆ రాష్ట్రములోని ఒక జిల్లా మండలిచే లేక ప్రాంతీయ మండలిచే చేయబడిన ఏదైనా వినియమము యొక్క ఏదైనా నిబంధన ఆ విషయమును గురించి మేఘాలయ రాష్ట్ర శాసన మండలిచే చేయబడిన శాసనము యొక్క ఏదైనా నిబంధనకు విరుద్ధముగా ఉన్నచో, అప్పుడు ఆ జిల్లా మండలిచే లేక సందర్భానుసారముగ ప్రాంతీయ మండలిచే చేయబడిన శాసనము లేక వినియమము, అది మేఘాలయ రాష్ట్ర శాసన మండలిచే చేయబడిన శాసనమునకు ముందు చేయబడిన లేక తరువాత చేయబడిన, అట్లు విరుద్ధముగ ఉన్నంత మేరకు చెల్లనిది అగును మరియు మేఘాలయ రాష్ట్ర శాసన మండలిచే చేయబడిన శాసనమే చెల్లుబాటు కలిగి ఉండవలెను;

(బి) పార్లమెంటు యొక్క ఏదైనా చట్టమును గురించి రాష్ట్రపతి, ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా, ఆ చట్టము మేఘాలయ రాష్ట్రములోని ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు లేక ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతమునకు వర్తించరాదని లేదా అట్టి జిల్లాకు లేక ప్రాంతమునకు లేక దానిలోని ఏదైనా భాగమునకు, తాను ఆ అధికారిక ప్రకటనలో నిర్దిష్టపరచు మినహాయింపులకు లేక మార్పులకు లోబడి వర్తించవలెనని ఆదేశించవచ్చును మరియు అట్టి ఏదైనా ఆదేశము గత కాలిక ప్రభావమును కలిగి ఉండునట్లుగ ఈయవచ్చును.]

²[12ఏఏ. త్రిపుర రాష్ట్రములోని స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాలకు మరియు స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతములకు పార్లమెంటు మరియు త్రిపుర రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క చట్టముల వర్తింపు:- ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమి ఉన్నప్పటికీ-

(ఎ) ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 3వ పేరాలో ఏ విషయమును గురించి ఒక జిల్లా మండలి లేక ప్రాంతీయ మండలి శాసనములు చేయవచ్చునని నిర్దిష్టపరచబడినదో అట్టి ఏదైనా విషయములను గురించిన త్రిపుర రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క ఏదైనా చట్టము మరియు స్వేదనం చేయని అల్పాంశాలు మధ్యమును సేవించుటను నిషేధించు లేక పరిమిత పరచు త్రిపుర రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఏదైనా చట్టము, అట్టి జిల్లాకు చెందిన లేక అట్టి ప్రాంతముపై అధికార పరిధి కలిగిన జిల్లా మండలి లేదా ప్రాంతము, వీటిలో ఏదైనా ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా అట్లు ఆదేశిస్తేనే తప్ప, ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు లేక ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతమునకు వర్తించవు మరియు అట్టి ఏదైనా చట్టమును గురించి ఆ జిల్లా మండలి అట్టి ఆదేశమునిచ్చినప్పుడు ఆ చట్టము అట్టి జిల్లాకు లేదా ప్రాంతమునకు లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగమునకుగాని వర్తించుటలో ఆ మండలి తాను సబబని తలచునట్టి మినహాయింపులకు, మార్పులకు లోబడి ప్రభావము కలిగి ఉండవలెనని ఆదేశించవచ్చును.

1. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, యొక్క 71 (i)వ పరిచ్ఛేదము మరియు ఎనిమిదవ షెడ్యూల్ ద్వారా 21.1.1972 నుండి 12ఏ పేరాకు బదులుగా ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1988 (1988లోని 67వది) యొక్క 2వ పరిచ్ఛేదము ద్వారా ఆరవ షెడ్యూల్లో 12ఏఏ మరియు 12బీ పేరాలకు బదులుగా ఉంచడమైనది. రాజ్యాంగ (నలుబది తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1984 యొక్క 4వ పరిచ్ఛేదము ద్వారా మొదట పేరా 12ఏఏ ని 1.4.1985 నుండి చొప్పించడమైనది.

(Sixth Schedule)

(b) the Governor may, by public notification, direct that any Act of the Legislature of the State of Tripura to which the provisions of clause (a) of this sub-paragraph do not apply, shall not apply to the autonomous district or an autonomous region in that State, or shall apply to that district or such region, or any part thereof, subject to such exceptions or modifications, as he may specify in the notification;

(c) the President may, with respect to any Act of Parliament, by notification, direct that it shall not apply to the autonomous district or an autonomous region in the State of Tripura, or shall apply to such district or region or any part thereof, subject to such exceptions or modifications as he may specify in the notification and any such direction may be given so as to have retrospective effect.

12B. Application of Acts of Parliament and of the Legislature of the State of Mizoram to autonomous districts and autonomous regions in the State of Mizoram:- Notwithstanding anything in this Constitution,—

(a) no Act of the Legislature of the State of Mizoram in respect of any of the matters specified in paragraph 3 of this Schedule as matters with respect to which a District Council or a Regional Council may make laws, and no Act of the Legislature of the State of Mizoram prohibiting or restricting the consumption of any non-distilled alcoholic liquor shall apply to any autonomous district or autonomous region in that State unless, in either case, the District Council for such district or having jurisdiction over such region, by public notification, so directs, and the District Council, in giving such direction with respect to any Act, may direct that the Act shall, in its application to such district or region or any part thereof, have effect subject to such exceptions or modifications as it thinks fit;

(b) the Governor may, by public notification, direct that any Act of the Legislature of the State of Mizoram to which the provisions of clause (a) of this sub-paragraph do not apply, shall not apply to an autonomous district or an autonomous region in that State, or shall apply to such district or region, or any part thereof, subject to such exceptions or modifications, as he may specify in the notification;

(c) the President may, with respect to any Act of Parliament, by notification, direct that it shall not apply to an autonomous district or an autonomous region in the State of Mizoram, or shall apply to such district or region or any part thereof, subject to such exceptions or modifications as he may specify in the notification and any such direction may be given so as to have retrospective effect.]

(ఆరవ షెడ్యూల్)

(బి) గవర్నరు, ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా, ఈ సబ్-పేరా యొక్క క్లాజ్ (ఎ)లోని నిబంధనలు వర్తించని త్రిపుర రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఏదైనా చట్టము ఆ రాష్ట్రములోని స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకుగాని లేక స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతమునకు వర్తించరాదని లేక అట్టి జిల్లాకు లేదా ప్రాంతమునకు లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగమునకు, ఆ అధికారిక ప్రకటనలో ఆయన నిర్దిష్టపరచు మినహాయింపులకు లేక మార్పులకు లోబడి వర్తించవలెనని ఆదేశించవచ్చును.

(సి) పార్లమెంటు యొక్క ఏదైనా చట్టమును గురించి రాష్ట్రపతి ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా, ఆ చట్టము త్రిపుర రాష్ట్రములోని ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు లేక ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతమునకు వర్తించరాదని లేదా అట్టి జిల్లాకు లేక ప్రాంతమునకు లేక దానిలోని ఏదైనా భాగమునకు, తాను అధికారిక ప్రకటనలో నిర్దిష్టపరచు మినహాయింపులకు లేక మార్పులకు లోబడి వర్తించవలెనని ఆదేశించవచ్చును. అట్టి ఏదైనా ఆదేశము గత కాలిక ప్రభావము కలిగి ఉండునట్లుగా ఈయవచ్చును.]

12బీ. మిజోరాం కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములోని స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాలకు మరియు స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతములకు, పార్లమెంటు మరియు మిజోరాం కేంద్ర పాలిత ప్రాంత శాసనమండలి యొక్క చట్టముల వర్తింపు:-
ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమి ఉన్నప్పటికీ-

(ఎ) ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 3వ పేరాలో ఏ విషయమును గురించి ఒక జిల్లా మండలి లేక ప్రాంతీయ మండలి శాసనములు చేయవచ్చునని నిర్దిష్టపరచబడినదో అట్టి ఏదైనా విషయములను గురించిన మిజోరాం రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఏదైనా చట్టము మరియు బట్టి పట్టని ఆల్ఫాబెట్ సారాన్ని సేవించుటను నిషేధించు లేక పరిమిత పరచు ఆ రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క ఏదైనా చట్టము, అట్టి జిల్లాకు చెందిన లేక అట్టి ప్రాంతముపై అధికార పరిధి కలిగిన జిల్లా మండలి లేదా ప్రాంతము వీటిలో ఏదైనా విషయముపై ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా అట్లు ఆదేశిస్తేనే తప్ప, ఆ రాష్ట్రములోని ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు లేదా ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతమునకు వర్తించరాదు మరియు అట్టి ఏదైనా చట్టమును గురించి ఆ జిల్లా మండలి అట్టి ఆదేశము ఇచ్చినప్పుడు ఆ చట్టము అట్టి జిల్లాకు లేదా ప్రాంతమునకు లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగమునకు వర్తించుటలో ఆ మండలి తాను సబబని తలచునట్టి మినహాయింపులకు, మార్పులకు లోబడి ప్రభావము కలిగి ఉండవలెనని ఆదేశించవచ్చును.

(బి) గవర్నరు ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా ఈ ఉప-పేరా యొక్క క్లాజ్ (ఎ)లోని నిబంధనలు వర్తించని మిజోరాం రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఏదైనా చట్టము, ఆ రాష్ట్రములోని స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు లేదా ప్రాంతమునకు లేదా దానిలోని ఏదైనా భాగమునకు ఆ అధికారిక ప్రకటనలో ఆయన నిర్దిష్టపరచు మినహాయింపులకు లేక మార్పులకు లోబడి వర్తించవలెనని ఆదేశించవచ్చును.

(సి) పార్లమెంటు యొక్క ఏదైనా చట్టమును గురించి రాష్ట్రపతి ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా, ఆ చట్టము మిజోరాం కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములోని ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు లేక ఏదైనా స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతమునకు వర్తించరాదని లేదా అట్టి జిల్లాకు లేక ప్రాంతమునకు లేక దానిలో ఏదైనా భాగమునకు తాను ఆ అధికారిక ప్రకటనలో నిర్దిష్టపరచు మినహాయింపులకు లేక మార్పులకు లోబడి వర్తించవలెనని ఆదేశించవచ్చును. అట్టి ఏదైనా ఆదేశము గతకాలిక ప్రభావము కలిగి ఉండునట్లుగా ఈయవచ్చును.]

(Sixth Schedule)

13. Estimated receipts and expenditure pertaining to autonomous districts to be shown separately in the annual financial statement:- The estimated receipts and expenditure pertaining to an autonomous district which are to be credited to, or is to be made from, the Consolidated Fund of the State ¹[***] shall be first placed before the District Council for discussion and then after such discussion be shown separately in the annual financial statement of the State to be laid before the Legislature of the State under article 202.

²14. Appointment of Commission to inquire into and report on the administration of autonomous districts and autonomous regions:- (1) The Governor may at any time appoint a Commission to examine and report on any matter specified by him relating to the administration of the autonomous districts and autonomous regions in the State, including matters specified in clauses (c), (d), (e) and (f) of sub-paragraph (3) of paragraph 1 of this Schedule, or may appoint a Commission to inquire into and report from time to time on the administration of autonomous districts and autonomous regions in the State generally and in particular on—

(a) the provision of educational and medical facilities and communications in such districts and regions;

(b) the need for any new or special legislation in respect of such districts and regions; and

(c) the administration of the laws, rules and regulations made by the District and Regional Councils;

and define the procedure to be followed by such Commission.

(2) The report of every such Commission with the recommendations of the Governor with respect thereto shall be laid before the Legislature of the State by the Minister concerned together with an explanatory memorandum regarding the action proposed to be taken thereon by ³[the Government of the State.]

1. The words “of Assam” omitted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71(i) and Eighth Schedule, (w.e.f. 21.1.1972).

2. Paragraph 14 has been amended in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1995 (42 of 1995), s.2, as under,-

‘in paragraph 14, in sub-paragraph (2), the words “with the recommendations of the Governor with respect thereto” shall be omitted.’.

3. Substituted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71(i) and Eighth Schedule for “the Government of Assam” (w.e.f. 21.1.1972).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

13. స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాలకు సంబంధించి అంచనా వేయబడిన రాబడులను, వ్యయములను వార్షిక ఆర్థిక వివరణలో వేరువేరుగా చూపుట:- ¹[***] రాష్ట్ర సంచిత నిధికి జమకట్ట వలసినవైన లేక దాని నుండి వ్యయము చేయవలసినవైన, ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు సంబంధించి అంచనా వేయబడిన రాబడులు మరియు వ్యయమును మొదట చర్చించుటకు వాటిని జిల్లా మండలి సమక్షమున ఉంచవలెను మరియు అట్టి చర్చ జరిగిన తరువాత 202వ ఆర్డికల్ క్రింద ఆ రాష్ట్రము యొక్క శాసనమండలి సమక్షమున ఉంచవలసిన ఆ రాష్ట్రము యొక్క వార్షిక ఆర్థిక వివరణమునందు దానిని వేరుగా చూపవలెను.

²14. స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాల మరియు స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతముల పరిపాలనను గురించి పరిశీలన చేయుటకు మరియు రిపోర్టు ఇచ్చుటకు కమీషనును నియమించుట:- (1) గవర్నరు ఎప్పుడైనను, ఈ షెడ్యూల్లోని 1వ పేరా యొక్క (3)వ ఉప-పేరాలోని క్లాజ్లు (సి), (డి), (ఇ) మరియు (యఫ్)లలో నిర్దిష్టపరచబడిన విషయములతో సహా రాష్ట్రములోని స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాల మరియు స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతముల పరిపాలనకు సంబంధించి ఆయనచే నిర్దిష్టపరచబడు ఏదైనా విషయమును గురించి పరిశీలన చేయుటకు మరియు రిపోర్టు ఇచ్చుటకు ఒక కమీషనును నియమించవచ్చును లేక రాష్ట్రములో స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాల యొక్క మరియు స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతముల యొక్క పరిపాలనను గురించి ఆయా సమయములందు సాధారణముగా మరియు ఈ క్రింది వాటిని గురించి ప్రత్యేకముగా విచారణ చేసి నివేదికను ఇచ్చుటకు ఒక కమీషనును నియమించవచ్చును, మరియు అట్టి కమీషను అనుసరించవలసిన ప్రక్రియను నిర్వచించవచ్చును-

(ఎ) అట్టి జిల్లాలలోను మరియు ప్రాంతములలోని విద్యాసౌకర్యములను, వైద్య సౌకర్యములను, మరియు రవాణా సదుపాయాలు ఏర్పాటు చేయుట గురించి;

(బి) అట్టి జిల్లాల మరియు ప్రాంతముల విషయమున క్రొత్త లేక ప్రత్యేక శాసన నిర్మాణము యొక్క అవసరమును గురించి; మరియు

(సి) జిల్లా మండలాలచే మరియు ప్రాంతీయ మండలాలచే చేయబడిన శాసనములను, నియమములను, మరియు వినియమములను అమలు పరచుట గురించి;

(2) అట్టి కమీషను యొక్క ప్రతీ నివేదికను, దానికి సంబంధించి గవర్నరు యొక్క సిఫారసులను, ³[రాష్ట్ర ప్రభుత్వము] దానిపై తీసుకొనుటకు ప్రతిపాదించిన చర్యను గురించిన వివరణాత్మకమైన పత్రముతో పాటుగా సంబంధిత మంత్రి దానిని రాష్ట్ర శాసనమండలి సమక్షమున ఉంచవలెను.

1. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71(i)వ పరిచ్ఛేదము మరియు 8వ షెడ్యూల్ ద్వారా 21.1.1972 నుండి "అస్సాము" అను పదములు వదిలివేయబడినది.

2. రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1995 (1995లోని 42వది) యొక్క ఆరవ షెడ్యూల్లోని అస్సాం రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుటకు గాను 14వ పేరాలోని (2)వ సబ్-పేరాలో ఉన్న "దానిని గురించి గవర్నరు చేయు సిఫారసులతో" అను పదములు వదిలి వేయవలెను.

3. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71(i)వ పరిచ్ఛేదము మరియు ఎనిమిదవ షెడ్యూల్ ద్వారా "అస్సాం రాష్ట్రము" అను పదములకు బదులుగా 21.1.1972 నుండి ఉంచబడినది.

(Sixth Schedule)

(3) In allocating the business of the Government of the State among his Ministers the Governor may place one of his Ministers specially in charge of the welfare of the autonomous districts and autonomous regions in the State.

¹15. Annulment or suspension of acts and resolutions of District and Regional Councils:- (1) If at any time the Governor is satisfied that an act or resolution of a District or a Regional Council is likely to endanger the safety of India ²[or is likely to be prejudicial to public order], he may annul or suspend such act or resolution and take such steps as he may consider necessary (including the suspension of the Council and the assumption to himself of all or any of the powers vested in or exercisable by the Council) to prevent the commission or continuance of such act, or the giving of effect to such resolution.

(2) Any order made by the Governor under sub-paragraph (1) of this paragraph together with the reasons therefor shall be laid before the Legislature of the State as soon as possible and the order shall, unless revoked by the Legislature of the State, continue in force for a period of twelve months from the date on which it was so made:

Provided that if and so often as a resolution approving the continuance in force of such order is passed by the Legislature of the State, the order shall unless cancelled by the Governor continue in force for a further period of twelve months from the date on which under this paragraph it would otherwise have ceased to operate.

1. Paragraph 15 has been amended in its application to the States of Tripura and Mizoram by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1988 (67 of 1988), s.2, (w.e.f. 16.12.1988) as under,--

‘(a) in the opening paragraph, for the words “by the Legislature of the State”, the words “by him” shall be substituted;

(b) the proviso shall be omitted.’.

2. Inserted by the Assam Reorganisation (Meghalaya) Act, 1969 (55 of 1969), s.74 and Fourth Schedule (w.e.f. 2.4.1970).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

(3) రాష్ట్రము యొక్క ప్రభుత్వ కార్యకలాపమును తన మంత్రులకు కేటాయించునప్పుడు, గవర్నరు, ఆ రాష్ట్రములోని స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాల మరియు స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతముల సంక్షేమమును చూచుటకు ఒక మంత్రికి ప్రత్యేకముగా అప్పగించవచ్చును.

¹ 15. జిల్లా మరియు ప్రాంతీయ మండలాల కార్యములను, తీర్మానములను కొట్టివేయుట లేక సస్పెండు చేయుట:-

(1) ఒక జిల్లా లేక ప్రాంతీయ మండలి యొక్క ఏదైనా చర్య లేక తీర్మానము భారతదేశ భద్రతకు అపాయము కలిగించవచ్చునని, ²[లేక ప్రజాశాంతికి భంగము కలిగించవచ్చునని], గవర్నరు ఎప్పుడైనా అభిప్రాయపడినచో, ఆయన ఆ కార్యమును లేక తీర్మానమును కొట్టివేయవచ్చును లేక సస్పెండు చేయవచ్చును మరియు అట్టి కార్యమును చేయుటకు లేక కొనసాగించుటకు లేక అట్టి తీర్మానమును అమలు పరచుటకు, నివారించుటకు ఆయన అవసరమని తలచునట్టి చర్యలను (మండలిని తాత్కాలిక నిలుపుదల చేయుట మరియు ఆ మండలిలో ఉన్న లేక దానిచే వినియోగించదగు అధికారములన్నింటిని లేక వాటిలో వేటినినైనా తానే స్వీకరించుటతో సహా) తీసికొనవచ్చును.

(2) ఈ పేరా యొక్క (1)వ సబ్-పేరా క్రింద గవర్నరుచే చేయబడిన ఏదైనా ఉత్తరువు, దానికిగల కారణములతో సహా, సాధ్యమైనంత త్వరగా, ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలి సమక్షమున ఉంచవలెను మరియు ఆ రాష్ట్ర శాసన మండలిచే కొట్టి వేయబడితేనే తప్ప, ఆ ఉత్తరువు, అది అట్లు చేయబడిన తేదీ మొదలు పన్నెండు నెలల కాలావధి వరకు అమలులో కొనసాగవలెను:

అయితే అట్టి ఉత్తరువును అమలులో కొనసాగించుటను ఆమోదించు ఒక తీర్మానము రాష్ట్ర శాసనమండలిచే ఆమోదించబడినచో మరియు అట్లు ఆమోదించబడినప్పుడు అది గవర్నరుచే కొట్టి వేయబడితేనే తప్ప, ఆ ఉత్తరువు, అట్టి తీర్మానము ఆమోదించబడకుండున యెడల ఈ పేరా క్రింద ఏ తేదీన ఇతర విధముగా దాని అమలు ఆగిపోయి ఉండెడిదో ఆ తేదీ నుండి ఇంకను పన్నెండు నెలల కాలావధి వరకు అది అమలులో కొనసాగవలెను.

1. త్రిపుర మరియు మిజోరాం రాష్ట్రములకు వర్తింపజేయుటకై రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1988 (1988లోని 67వది) యొక్క ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా 15వ పేరా ఈ క్రింది విధముగా సవరించబడినది. అదేదనగా-

“(ఎ) ప్రారంభపు పేరాలో “రాష్ట్ర శాసనమండలిచే” అను పదములకు బదులుగా “ఆయనచే” అను పదములను ఉంచవలెను;

(బి) వినియోగము వదిలివేయవలెను.”

2. అస్సాం పునర్వ్యవస్థీకరణ (మేఘాలయ) చట్టము, 1969 (1969లోని 55వది) యొక్క 74వ సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా 2.4.1970 నుండి చొప్పించబడినది.

(Sixth Schedule)

¹16. Dissolution of a District or a Regional Council:- ²[(1)] The Governor may on the recommendation of a Commission appointed under paragraph 14 of this Schedule by public notification order the dissolution of a District or a Regional Council, and—

(a) direct that a fresh general election shall be held immediately for the reconstitution of the Council, or

(b) subject to the previous approval of the Legislature of the State assume the administration of the area under the authority of such Council himself or place the administration of such area under the Commission appointed under the said paragraph or any other body considered suitable by him for a period not exceeding twelve months:

Provided that when an order under clause (a) of this paragraph has been made, the Governor may take the action referred to in clause (b) of this paragraph with regard to the administration of the area in question pending the reconstitution of the Council on fresh general election:

Provided further that no action shall be taken under clause (b) of this paragraph without giving the District or the Regional Council, as the case may be, an opportunity of placing its views before the Legislature of the State.

³[(2) If at any time the Governor is satisfied that a situation has arisen in which the administration of an autonomous district or region cannot be carried on in accordance with the provisions of this Schedule, he may, by public notification, assume to himself all or any of the functions or powers vested in or exercisable by the District Council or, as the case may be, the Regional Council and declare that such functions or powers shall be exercisable by such person or authority as he may specify in this behalf, for a period not exceeding six months:

1. Paragraph 16 has been amended in its application to the States of Tripura and Mizoram by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1988 (67 of 1988) section 2, (w.e.f. 16-12-1988) as under,--

‘(a) in sub-paragraph (1), the words “subject to the previous approval of the Legislature of the State” occurring in clause (b), and the second proviso shall be omitted;

(b) for sub-paragraph (3), the following sub-paragraph shall be substituted, namely:—

“(3) Every order made under sub-paragraph (1) or sub-paragraph (2) of this paragraph, along with the reasons therefor shall be laid before the Legislature of the State.”’.

2. Paragraph 16 re-numbered as sub-paragraph (1) thereof by the Assam Reorganisation (Meghalaya) Act, 1969 (55 of 1969), s.74 and Fourth Schedule (w.e.f. 2.4.1970).

3. Inserted by the Assam Reorganisation (Meghalaya) Act, 1969 (55 of 1969), s. 74 and Fourth Schedule (w.e.f. 2.4.1970).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

¹16. ఒక జిల్లా లేక ఒక ప్రాంతీయ మండలి యొక్క రద్దు:- ²[(1)] గవర్నరు ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 14వ పేరా క్రింద నియమించబడిన కమీషను యొక్క సిఫారసుపై ఒక జిల్లా లేక ఒక ప్రాంతీయ మండలి రద్దు చేయబడవలెనని ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా ఉత్తరువు చేయవచ్చును, మరియు

(ఎ) ఆ మండలి యొక్క పునరుద్ధరణకై మరొక సాధారణ ఎన్నిక వెంటనే జరుపవలెనని ఆదేశించవచ్చును, లేక

(బి) ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క పూర్వామోదమునకు లోబడి, ఆ మండలి యొక్క అధికారము క్రింది ప్రాంతము యొక్క పరిపాలనను తానే స్వీకరించవచ్చును లేక అట్టి ప్రాంతము యొక్క పరిపాలనను సదరు పేరా క్రింద నియమించబడిన కమీషనుకు లేక దానికి తగినదని ఆయన తలచు ఏదైనా ఇతర సంస్థకు వన్నెండు నెలలకు మించని కాలావధి వరకు అప్పగించవచ్చును:

అయితే ఈ పేరా యొక్క క్లాజ్ (ఎ) క్రింద ఉత్తరువు చేయబడినప్పుడు గవర్నరు, మరొక సాధారణ ఎన్నిక తరువాత ఆ మండలి యొక్క పునరుద్ధరణ జరుగు వరకు అట్టి ప్రాంతము యొక్క పరిపాలనను గురించి ఈ పేరా యొక్క క్లాజ్ (బి)లో నిర్దేశించబడిన చర్యను తీసుకొనవచ్చును:

అంతేకాక, జిల్లా మండలి లేక సందర్భానుసారముగా ప్రాంతీయ మండలికి తన అభిప్రాయములను ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలికి తెలియజేయు ఆవకాశము ఈయకుండు ఈ పేరా యొక్క క్లాజ్ (బి) క్రింద ఎట్టి చర్య తీసుకొనరాదు.

³[(2) ఈ షెడ్యూల్ యొక్క నిబంధనలనుసరించి ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లా లేక ప్రాంతము యొక్క పరిపాలనను జరుపుటకు వీలుకాని పరిస్థితి ఏర్పడినదని గవర్నరు ఎప్పుడైనా అభిప్రాయపడినచో, ఆయన ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా, ఆ జిల్లా మండలిలో లేక సందర్భానుసారముగా ప్రాంతీయ మండలిలో ఉన్న లేక ఆ మండలిచే వినియోగించదగు కర్తవ్యములను లేక అధికారములను అన్నింటినిగాని లేక వాటిలో వేటినినైనా తానే స్వీకరించవచ్చును మరియు ఈ విషయములో తాను నిర్దిష్టపరచు వ్యక్తిచే లేక అధికారిచే, ఆరు నెలలకు మించని కాలావధి వరకు అట్టి కర్తవ్యములు లేక అధికారములు వినియోగించదగునని ప్రకటించవచ్చును:

1. రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1988 (1988లోని 67వది) యొక్క 2వ సెక్షన్లోని ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా త్రిపుర మరియు మిజోరాం రాష్ట్రములకు వర్తింపజేయుటకై, 16వ పేరాను ఈ క్రింది విధముగా సవరించబడినది, అదేదనగా-

(ఎ) ఉప-పేరా (1)లోని క్లాజ్ (బి)లో వచ్చిన "రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క పూర్వామోదమునకు లోబడి" అను పదములు మరియు రెండవ వినాయింపును వదలివేయవలెను.

(బి) ఉప-పేరా (3)కు బదులుగా ఈ క్రింది సబ్-పేరాను ఉంచవలెను, అదేదనగా-

"(3) ఈ పేరాలలోని సబ్-పేరా (1) లేక సబ్-పేరా (2) క్రింద చేయబడిన ప్రతి ఉత్తరువు, దానికి గల కారణములతో సహా, రాష్ట్ర శాసనమండలి సమక్షమున ఉంచవలెను."

2. అస్సాం పునర్వ్యవస్థీకరణ (మేఘాలయ) చట్టము, 1969 (1969లోని 55వది) యొక్క 74వ సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా 16వ పేరాను సబ్-పేరా (1)గా, 2.4.1970 నుండి తిరిగి అంకెవేయడమైనది.

3. అస్సాం పునర్వ్యవస్థీకరణ (మేఘాలయ) చట్టము, 1969 (1969లోని 55వది) యొక్క 74 సెక్షన్ మరియు నాలుగవ షెడ్యూల్ ద్వారా 16వ పేరాను సబ్-పేరా (1)గా తిరిగి అంకె వేయడమైనది (2.4.1970 నుండి).

(Sixth Schedule)

Provided that the Governor may by a further order or orders extend the operation of the initial order by a period not exceeding six months on each occasion.

(3) Every order made under sub-paragraph (2) of this paragraph with the reasons therefor shall be laid before the Legislature of the State and shall cease to operate at the expiration of thirty days from the date on which the State Legislature first sits after the issue of the order, unless, before the expiry of that period it has been approved by that State Legislature.]

¹17. Exclusion of areas from autonomous districts in forming constituencies in such districts.— For the purposes of elections to ²[the Legislative Assembly of Assam or Meghalaya] ³[or Tripura] ⁴[or Mizoram], the Governor may by order declare that any area within an autonomous district ⁵[in the State of Assam or Meghalaya ⁴[or Tripura] ⁵[or Mizoram], as the case may be], shall not form part of any constituency to fill a seat or seats in the Assembly reserved for any such district but shall form part of a constituency to fill a seat or seats in the Assembly not so reserved to be specified in the order.

⁶[18. * * * * *]

1. Paragraph 17 has been amended in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 2003 (44 of 2003), s.2, so as to insert the following proviso, namely:—

“Provided that nothing in this paragraph shall apply to the Bodoland Territorial Areas District.”.

2. Substituted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71(i) and Eighth Schedule for “the Legislative Assembly of Assam” (w.e.f. 21.1.1972).

3. Inserted by the Constitution (Forty-ninth Amendment) Act, 1984, s.4 (w.e.f. 1.4.1985).

4. Inserted by the State of Mizoram Act, 1986 (34 of 1986), s.39 (w.e.f. 20.2.1987).

5. Inserted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71(i) and Eighth Schedule for “the Legislative Assembly of Assam” (w.e.f. 21.1.1972).

6. Paragraph 18 omitted by *ibid*.

(ఆరవ షెడ్యూల్)

అయితే, గవర్నరు తదుపరి ఉత్తరువు లేక ఉత్తరువుల ద్వారా మొదటి ఉత్తరువు యొక్క అమలును, ప్రతిసారి ఆరు నెలలకు మించని కాలావధి వరకు పొడిగించవచ్చును.

(3) ఈ పేరా యొక్క (2)వ ఉప-పేరా క్రింద చేయబడిన ప్రతి ఉత్తరువు దానికి గల కారణములతో సహా, రాష్ట్ర శాసనమండలి సమక్షమున ఉంచవలెను మరియు ఆ ఉత్తరువు జారీ చేయబడిన తరువాత రాష్ట్ర శాసనమండలి మొదటిసారి సమావేశమగు తేదీ నుండి ముప్పై దినములు ముగియుటకు ముందు, రాష్ట్ర శాసనమండలి దానిని ఆమోదిస్తేనే తప్ప, ఆ కాలావధి ముగియగానే ఆ ఉత్తరువు యొక్క అమలు ఆగిపోవలెను.]

¹ 17. స్వయంప్రతిపత్తి జిల్లాలలో నియోజక వర్గములను ఏర్పరచుటలో అట్టి జిల్లాల నుండి ప్రాంతముల మినహాయింపు:- ²[అస్సాం లేక మేఘాలయ ³[లేక త్రిపుర] ⁴[లేక మిజోరాం] యొక్క శాసనసభకు] ఎన్నికల నిమిత్తము గవర్నరు ఉత్తరువు ద్వారా, ⁵[అస్సాం లేక మేఘాలయ ³[లేక సందర్భానుసారముగా త్రిపుర] ⁴[లేక మిజోరాం] రాష్ట్రమునందలి] ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాలోని ఏదైనా ప్రాంతము, అట్టి జిల్లాకు ఆ శాసనసభలో ప్రత్యేకించబడిన సీటును లేక సీట్లను పూరించుట కొరకు ఏదైనా నియోజక వర్గమునందు భాగము కారాదనీ, అట్లు ప్రత్యేకించబడి ఉండక, ఆ ఉత్తరువులో నిర్దిష్టపరచబడిన ఏదైనా సీటును లేక ఏదైనా సీట్లను పూరించుట కొరకు నియోజక వర్గములో భాగము కావలెనని ప్రకటించవచ్చును.

⁶[18. * * * * *]

1. రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 2003 (2003లోని 44వది) యొక్క ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా అస్సాం రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుటకై ఈ క్రింది వినియోగమును చొప్పించుటకు వీలుగా 17వ పేరాను సవరించబడినది, అదేదనగా-
“అయితే ఈ పేరాలో ఉన్నదేదియు బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక ప్రాంతముల జిల్లాకు వర్తించదు.”
2. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71(i)వ సెక్షన్ మరియు 8వ షెడ్యూల్ ద్వారా “అస్సాం శాసన మండలి”కి బదులుగా 21.1.1972 నుండి ఉంచబడినది.
3. రాజ్యాంగ (నలభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1984 యొక్క నాలుగవ సెక్షన్ ద్వారా 1.4.1985 నుండి చొప్పించబడినది.
4. మిజోరాం రాష్ట్ర చట్టము, 1986 (1986లోని 34వది) యొక్క 39వ సెక్షన్ ద్వారా 1.4.1985 నుండి చొప్పించబడినది.
5. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) యొక్క 71(i)వ సెక్షన్ మరియు 8వ షెడ్యూల్ ద్వారా 21.1.1972 నుండి ఉంచబడినది.
6. ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) ద్వారా పేరా 18 వదిలివేయబడినది.

(Sixth Schedule)

¹19. Transitional provisions:- (1) As soon as possible after the commencement of this Constitution the Governor shall take steps for the constitution of a District Council for each autonomous district in the State under this Schedule and, until a District Council is so constituted for an autonomous district, the administration of such district shall be vested in the Governor and the following provisions shall apply to the administration of the areas within such district instead of the foregoing provisions of this Schedule, namely:—

(a) no Act of Parliament or of the Legislature of the State shall apply to any such area unless the Governor by public notification so directs; and the Governor in giving such a direction with respect to any Act may direct that the Act shall, in its application to the area or to any specified part thereof, have effect subject to such exceptions or modifications as he thinks fit;

(b) the Governor may make regulations for the peace and good government of any such area and any regulations so made may repeal or amend any Act of Parliament or of the Legislature of the State or any existing law which is for the time being applicable to such area.

(2) Any direction given by the Governor under clause (a) of sub-paragraph (1) of this paragraph may be given so as to have retrospective effect.

(3) All regulations made under clause (b) of sub-paragraph (1) of this paragraph shall be submitted forthwith to the President and, until assented to by him, shall have no effect.

1. Paragraph 19 has been amended in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 2003 (44 of 2003), s.2, so as to insert the following sub-paragraph after sub-paragraph (3), namely:—

‘(4) As soon as possible after the commencement of this Act, an Interim Executive Council for Bodoland Territorial Areas District in Assam shall be formed by the Governor from amongst leaders of the Bodo movement, including the signatories to the Memorandum of Settlement, and shall provide adequate representation to the non-tribal communities in that area:

Provided that Interim Council shall be for a period of six months during which endeavour to hold the election to the Council shall be made.

Explanation:- For the purposes of this sub-paragraph, the expression “Memorandum of Settlement” means the Memorandum signed on the 10th day of February, 2003 between Government of India, Government of Assam and Bodo Liberation Tigers.’.

(ఆరవ షెడ్యూల్)

¹ 19. పరివర్తన కాలిక నిబంధనలు:- (1) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు తరువాత సాధ్యమైనంత త్వరగా గవర్నర్, రాష్ట్రములోని ప్రతి స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు, ఈ షెడ్యూల్ క్రింద ఒక జిల్లా మండలిని ఏర్పాటు చేయుటకు చర్యలను తీసుకొనవలెను మరియు ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాకు అట్లు జిల్లా మండలి ఏర్పాటు చేయబడు వరకు అట్టి జిల్లా యొక్క పరిపాలన గురించి గవర్నరుకు అధికారము ఉండవలెను మరియు అట్టి జిల్లాలోని ప్రాంతముల యొక్క పరిపాలనకు, ఈ షెడ్యూల్ లో పైన పేర్కొనిన నిబంధనలకు బదులుగా ఈ క్రింది నిబంధనలు వర్తించవలెను, అవేవనగా-

(ఎ) పార్లమెంటు లేక రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క ఏదైనా చట్టము అది అట్టి ఏదైనా ప్రాంతమునకు వర్తించవలెనని గవర్నరు ప్రభుత్వ ప్రకటన ద్వారా ఆదేశిస్తే తప్ప, ఆ ప్రాంతమునకు వర్తించరాదు మరియు గవర్నరు ఏదైనా చట్టమును గురించి అట్టి ఆదేశమును ఇచ్చునప్పుడు, ఆ ప్రాంతమునకు లేక నిర్దిష్టపరచబడిన దానిలోని ఏదైనా భాగమునకు ఆ చట్టము యొక్క వర్తింపులో తాను సబబని తలచునట్టి మినహాయింపులకు లేక మార్పులకు లోబడి అది ప్రభావము కలిగి ఉండవలెనని ఆదేశించవచ్చును.

(బి) అట్టి ఏదైనా ప్రాంతము యొక్క శాంతి మరియు సుపరిపాలన కొరకు గవర్నరు వినియమములను చేయవచ్చును మరియు అట్లు చేయబడిన ఏదైనా వినియమములు, అట్టి ప్రాంతమునకు ఆ సమయమున వర్తించు ఏదైనా పార్లమెంటు చట్టమును లేక రాష్ట్ర శాసనమండలి చట్టమును లేక అమలులో ఉన్న ఏదైనా శాసనమును రద్దు లేక సవరణ చేయవచ్చును.

(2) ఈ పేరా యొక్క (1)వ సబ్-పేరాలోని క్లాజ్ (ఎ) క్రింద గవర్నరుచే ఈయబడిన ఏ ఆదేశమైనా గతకాలిక ప్రభావమును కలిగి ఉండునట్లు ఈయవచ్చును.

(3) ఈ పేరా యొక్క (1)వ సబ్-పేరాలోని క్లాజ్ (బి) క్రింద చేయబడిన వినియమములన్నింటినీ, వెంటనే రాష్ట్రపతికి సమర్పించవలెను మరియు ఆయనచే అనుమతించబడు వరకు అవి ఎట్టి ప్రభావము కలిగి ఉండరాదు.

1. అస్సాం రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుటకై సబ్-పేరా (3) తరువాత క్రింది సబ్-పేరాను చొప్పించుటకు రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 2003 (2003లోని 44వది) యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా పేరా 9 సవరించబడినది. అదేదనగా-

“(4) ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభము తరువాత సాధ్యమైనంత త్వరగా గవర్నరుచే పరిష్కార జ్ఞాపనపై సంతకములు చేసిన వారితో సహా బోడో ఉద్యమము యొక్క నాయకుల నుండి ఆస్సాములోని బోడోలాండ్ ప్రాదేశిక ప్రాంతముల జిల్లా కొరకైన మధ్యంతర కార్యపాలక పరిషత్తు రూపొందించవలెను మరియు ఆ ప్రాంతములోని జనజాతీతర సముదాయములకు సముచిత ప్రాధాన్యము కల్పించవలెను:

అయితే మధ్యంతర పరిషత్తు యొక్క కాలావధి ఆరు మాసములు, ఆ లోపుగా పరిషత్తుకు ఎన్నికను జరిపించుటకు సన్నాహములను చేయవలెను.

విశదీకరణ:- ఈ సబ్-పేరా నిమిత్తము “పరిష్కార జ్ఞాపన” అను పదబంధమునకు భారత ప్రభుత్వము, అస్సాం ప్రభుత్వము మరియు బోడో లిబరేషన్ టైగర్లకు మధ్య 2003, ఫిబ్రవరి 10వ రోజున సంతకము చేయబడిన జ్ఞాపన పత్రము అని అర్థము.”.

(Sixth Schedule)

¹[**20. Tribal areas**(1) The areas specified in Parts I, II ²[, IIA] and III of the table below shall respectively be the tribal areas within the State of Assam, the State of Meghalaya ³[, the State of Tripura] and the ³[State] of Mizoram.

(2) ⁴[Any reference in Part I, Part II or Part III of the table below] to any district shall be construed as a reference to the territories comprised within the autonomous district of that name existing immediately before the day appointed under clause (b) of section 2 of the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971:

Provided that for the purposes of clauses (e) and (f) of sub-paragraph (1) of paragraph 3, paragraph 4, paragraph 5, paragraph 6, sub-paragraph (2), clauses (a), (b) and (d) of sub-paragraph (3) and Substituted-paragraph (4) of paragraph 8 and clause (d) of sub-paragraph (2) of paragraph 10 of this Schedule, no part of the area comprised within the municipality of Shillong shall be deemed to be within the ⁵[Khasi Hills District].

⁶[(3) The reference in Part IIA in the table below to the "Tripura Tribal Areas District" shall be construed as a reference to the territory comprising the tribal areas specified in the First Schedule to the Tripura Tribal Areas Autonomous District Council Act, 1979.]

1. Substituted by the North-Eastern Areas (Reorganisation) Act, 1971 (81 of 1971), s.71 (i) and Eighth Schedule, for paragraphs 20 and 20A (w.e.f.21.1.1972) and paragraph 20A further substituted by the Government of Union Territory (Amendment) Act, 1971 (83 of 1971) s.13 (w.e.f.29.4.1972).

2. Inserted by the Constitution (Forty-ninth Amendment) Act, 1984, s.4 (w.e.f.1.4.1985).

3. Subs. by the State of Mizoram Act, 1986 (34 of 1986), s. 39, for "Union Territory" (w.e.f. 20-2-1987).

4. Subs. by the Constitution (Forty-ninth Amendment) Act, 1984, s. 4, for "any reference in the table below" (w.e.f.1.4.1985).

5. Substituted by the Government of Meghalaya notification No. DCA 31/72/11, dated the 14th June, 1973, Gazette of Meghalaya, Pt. VA, dated 23.6.1973, p. 200.

6. Inserted by the Constitution (Forty-ninth Amendment) Act, 1984, s.4(w.e.f. 1.4.1985).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

¹[20. గిరిజన ప్రాంతములు:- (1) ఈ క్రింది పట్టిక యొక్క భాగములు I, II, ²[IIA] మరియు IIIలో నిర్దిష్టపరచబడిన ప్రాంతములు వరుసగా అస్సాం రాష్ట్రము, మేఘాలయ రాష్ట్రము, ²[త్రిపుర రాష్ట్రము] మరియు మిజోరాం ³[రాష్ట్రముల]లోని గిరిజనప్రాంతములై ఉండవలెను.

(2) ⁴[ఈ క్రింది పట్టిక యొక్క భాగములు I, II, IIA మరియు IIIలలోని] ఏదైనా జిల్లాను గురించిన నిర్దేశము, ఉత్తర-ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ), 1971 యొక్క 2వ సెక్షన్‌లోని క్లాజ్ (బి) క్రింద నిర్ణయించిన తేదీకి ముందు వెంటనే ఈ పేరుతో ఉండిన స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాలో చేరి ఉన్న భూభాగములకైన నిర్దేశముగా అన్వయించుకొనవలెను:

అయితే ఈ షెడ్యూల్‌లోని 3వ పేరా యొక్క (1)వ సబ్-పేరాలోని క్లాజ్‌లు (ఇ) మరియు (యఫ్) 4వ పేరా, 5వ పేరా మరియు 6వ పేరా యొక్క సబ్-పేరా (2), 8వ పేరాలోని (2)వ సబ్-పేరా, మరియు (3)వ సబ్-పేరాలోని క్లాజ్‌లు (ఎ), (బి) మరియు (డి)లు మరియు (4)వ సబ్-పేరా మరియు 10వ పేరా యొక్క (2)వ సబ్-పేరాలోని క్లాజ్ 'డి' యొక్క ప్రయోజనముల కొరకు షిల్లాంగు పురపాలకలో చేరి ఉన్న భాగము యొక్క ఏ ప్రాంతమును ⁵[ఖాసీ కొండల జిల్లా] లోనిదిగా భావించబడరాదు.

²[(3) దిగువ గల పట్టికలోని భాగము-2లోని “త్రిపుర గిరిజనప్రాంతముల జిల్లా” కొరకు నిర్దేశమును త్రిపుర గిరిజనప్రాంతముల స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లా మండలి చట్టము, 1979నకు గల మొదటి షెడ్యూల్‌లో నిర్దిష్టపరచిన గిరిజనప్రాంతములను కూడి ఉన్న భూభాగమునకైన నిర్దేశముగా భావించవలెను.

-
1. ఈశాన్య ప్రాంతముల (పునర్వ్యవస్థీకరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 81వది) 71(1)వ సెక్షన్ మరియు 8వ షెడ్యూల్ ద్వారా 20 మరియు 20వ పేరాలకు బదులుగా 21.1.1972 నుండి ఉంచబడినది.
 2. రాజ్యాంగ (నలభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1984 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 1.4.1985 నుండి చొప్పించబడినది.
 3. మిజోరాం రాష్ట్ర చట్టము, 1986 (1986లోని 34వది) యొక్క 39వ సెక్షన్ ద్వారా “కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములు” అను దానికి బదులుగా 20.2.1987 నుండి ఉంచబడినది.
 4. రాజ్యాంగ (నలభై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1984 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 1.4.1985 నుండి “ఈ క్రింది పట్టికలోని ఏదైనా నిర్దేశమునకు” అను పదములకు బదులుగా ఉంచబడినది.
 5. 1973 జూన్ 14వ తేదీ గల మేఘాలయ ప్రభుత్వపు అధిసూచన నెంబరు డిసిని 31-72-11, 23.6.1973 తేదీ గల మేఘాలయ గెజెటు, భాగము 5వ పుట 200 ద్వారా ఉంచబడినది.

*(Sixth Schedule)***TABLE****PART - I**

1. The North Cachar Hills District.
2. ¹[The Karbi Anglong District.]
- ²[3. The Bodoland Territorial Area District.]

PART - II

- ³[1. Khasi Hills District.
2. Jaintia Hills District.]
3. The Garo Hills District.

⁴[**PART - IIA**

Tripura Tribal Areas District]

PART - III

⁵[* * * *]

- ⁶[1. The Chakma District.
- ⁷[2. The Mara District.
3. The Lai District.]]

1. Substituted by the Government of Assam notification No. TAD/R/115/74/47, dated the 14-10-1976, for "The Mikir Hills District".

2. Inserted by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 2003 (44 of 2003), s. 2 (w.e.f. 7.9.2003).

3. Substituted by the Government of Meghalaya notification No. DCA 31/72/11, dated the 14th June, 1973, Gazette of Meghalaya, Pt. VA, dated 23.6.1973, p. 200.

4. Inserted by the Constitution (Forty-ninth Amendment) Act, 1984, s. 4 (w.e.f. 1.4.1985).

5. The words "The Mizo District" omitted by the Government of Union Territories (Amendment) Act, 1971 (83 of 1971), s. 13 (w.e.f. 29.4.1972).

6. Inserted by the Mizoram District Council (Miscellaneous Provisions) Order, 1972, published in the Mizoram Gazette, 1972, dated the 5th May, 1972, Vol. I, Pt. II, p.17 (w.e.f. 29.4.1972).

7. Substituted by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1988 (67 of 1988), s.2, for serial numbers 2 and 3 and the entries relating thereto (w.e.f. 16.12.1988).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

పట్టిక

భాగము - I

1. ఉత్తర కాచార్ కొండల జిల్లా
2. ¹[కర్చీ అంగ్లాంగ్ జిల్లా]
- ²[3.బోడోల్యాండ్ ప్రాదేశిక ప్రాంతముల జిల్లా]

భాగము - II

- ³[1. ఖాసీ కొండల జిల్లా
2. జైన్‌టియా కొండల జిల్లా]
3. గారోకొండల జిల్లా.

⁴[భాగము - IIవ]

త్రిపుర గిరిజనప్రాంతముల జిల్లా]

భాగము - III

⁵[* * * *]⁶[1. చక్కా జిల్లా.⁷[2. మరా జిల్లా

3. లాయి జిల్లా.]]

-
1. అస్సాం ప్రభుత్వ అధిసూచన నెం. టీవీడి/ఆర్/115/74/47 తేదీ 14.10.1976 ద్వారా “మికిరూ కొండ జిల్లా” అనుదానికి బదులుగా ఉంచబడినది.
 2. రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 2003 (2003లోని 44వది) యొక్క 2వ సెక్షన్, దానికి గల ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా 07.09.2003 నుండి చొప్పించబడినది.
 3. 1973 జూన్ 14వ తేదీ గల మేఘాలయ ప్రభుత్వపు అధిసూచన నెంబరు డిసిని 31-72-11, 23.6.1973 తేదీ గల మేఘాలయ గెజెటు, భాగము 5వ పుట 200 ద్వారా ఉంచబడినది.
 4. రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1984 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా, 01.04.1985 నుండి చొప్పించబడినది.
 5. కేంద్ర పాలిత ప్రాంత ప్రభుత్వ (సవరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 83వది) యొక్క 13వ సెక్షన్ ద్వారా 29.4.1972 నుండి “మిజో జిల్లా” అను పదములు వదిలివేయబడినది.
 6. మిజోరాం జిల్లా పరిపత్తుల (వివిధ నిబంధనల) ఉత్తరువు, 1972 ద్వారా 29.4.1972 నుండి చొప్పించబడినది. ఈ ఉత్తరువు 5.5.1972వ తేదీ గల మిజోరాం గెజెటు, భాగము - II పుట 17 ద్వారా ప్రచురించబడినది.
 7. రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1988 (1988లోని 67వది) యొక్క 2వ సబ్-సీరా దానికి గల ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా క్రమ సంఖ్య 2 మరియు 3 మరియు దానికి సంబంధించిన సమోదులకు బదులుగా ఉంచబడినది.

(Sixth Schedule)

¹[20A. **Dissolution of the Mizo District Council:-** (1) Notwithstanding anything in this Schedule, the District Council of the Mizo District existing immediately before the prescribed date (hereinafter referred to as the Mizo District Council) shall stand dissolved and cease to exist.

(2) The Administrator of the Union territory of Mizoram may, by one or more orders, provide for all or any of the following matters, namely:—

(a) the transfer, in whole or in part, of the assets, rights and liabilities of the Mizo District Council (including the rights and liabilities under any contract made by it) to the Union or to any other authority;

(b) the substitution of the Union or any other authority for the Mizo District Council, or the addition of the Union or any other authority, as a party to any legal proceedings to which the Mizo District Council is a party;

(c) the transfer or re-employment of any employees of the Mizo District Council to or by the Union or any other authority, the terms and conditions of service applicable to such employees after such transfer or re-employment;

(d) the continuance of any laws, made by the Mizo District Council and in force immediately before its dissolution, subject to such adaptations and modifications, whether by way of repeal or amendment, as the Administrator may make in this behalf, until such laws are altered, repealed or amended by a competent Legislature or other competent authority;

(e) such incidental, consequential and supplementary matters as the Administrator considers necessary.

Explanation:- In this paragraph and in paragraph 20B of this Schedule, the expression “prescribed date” means the date on which the Legislative Assembly of the Union territory of Mizoram is duly constituted under and in accordance with the provisions of the Government of Union Territories Act, 1963.

1. Subs. by the Government of Union Territories (Amendment) Act, 1971 (83 of 1971), s. 13, for paragraph 20A by paragraph 20A, 20B and 20C (w.e.f. 29.4.1972).

(ఆరవ షెడ్యూల్)

¹[20-ఏ. మిజో జిల్లా మండలి రద్దు:- (1) ఈ షెడ్యూల్‌లో ఏమున్నప్పటికీ, నిర్ణయించిన తేదీకి ముందు వెంటనే ఉన్న (ఇక మీదట మిజో జిల్లా మండలి అని నిర్దేశించబడిన) మిజో జిల్లా యొక్క జిల్లా మండలి రద్దైనట్లుగా మరియు అస్తిత్వములో లేనట్లుగా ఉండును.

(2) మిజోరం కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము యొక్క కార్యనిర్వహకుడు, ఒకటి లేక అంతకంటే ఎక్కువ ఉత్తరువుల ద్వారా, ఈ క్రింది విషయములన్నింటి కొరకు లేదా వాటిలో ఏవైనా కొన్నింటి కొరకుగాని నిబంధనలు చేయవచ్చును, అవేవనగా-

(ఎ) మిజో జిల్లా మండలి యొక్క (దానిచే చేయబడిన ఏదైనా కాంట్రాక్టు క్రింది హక్కులు మరియు బాధ్యతలతో సహా) ఆస్తులను, హక్కులను మరియు బాధ్యతలను పూర్తిగా లేక పాక్షికంగా కేంద్రము లేక ఎవరైనా ఇతర అధికార సంస్థకు బదిలీ చేయుట;

(బి) మిజో జిల్లా మండలి ఏ శాసనబద్ధ చర్యలకు కక్షిదారుగా ఉన్నదో ఆ కక్షిదారుని, కేంద్రము లేక మిజో జిల్లా మండలి యొక్క ఎవరైనా ఇతర అధికార సంస్థకు బదులుగా లేదా కేంద్రము లేక ఎవరైనా ఇతర అధికారికి అదనముగా చేర్చుట;

(సి) మిజో జిల్లా మండలి యొక్క ఎవరైనా ఉద్యోగులను కేంద్రమునకు లేక ఎవరైనా ఇతర అధికార సంస్థకు బదిలీ చేయుట లేక కేంద్రము లేక ఎవరైనా ఇతర అధికార సంస్థచే అట్టి ఉద్యోగులు తిరిగి ఉద్యోగములో నియమించబడుట, అట్లు బదిలీ చేయబడిన లేక తిరిగి ఉద్యోగములో నియమించబడిన తరువాత అట్టి ఉద్యోగులకు వర్తించదగు సర్వీసు నిబంధనలు మరియు షరతులు;

(డి) రద్దు ముందు వెంటనే మిజో జిల్లా మండలిచే చేయబడి అమలులో ఉన్న ఏవైనా శాసనములను, అట్టి శాసనములు సమర్థ శాసనమండలిచే లేదా ఇతర సమర్థ అధికార సంస్థచే మార్చబడు వరకు, రద్దు చేయబడు వరకు లేక సవరించబడు వరకు ఈ విషయమై కార్యనిర్వహకుడు, రద్దు లేక సవరణ రూపమున చేయు అనుకూల సవరణలకు, మార్పులకు లోబడి కొనసాగించుట;

(ఇ) కార్యనిర్వహకుడు అవసరమని భావించునట్టి సందర్భరానుసార, పర్యవసాన మరియు అనుబంధ విషయములు.

విశదీకరణ: ఈ పేరాలో మరియు ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 20బీ పేరాలోని “నిర్ణయించిన తేదీ” అనగా ప్రభుత్వ కేంద్ర పాలిత ప్రాంతముల చట్టము, 1963 యొక్క నిబంధనల క్రింద మరియు ఆ నిబంధనల అనుసరించి మిజోరాం కేంద్ర పాలిత ప్రాంత శాసనసభ తగురీతిగా ఏర్పాటు చేయబడిన తేదీ అని అర్థము.

1. ప్రభుత్వ కేంద్ర పాలిత ప్రాంతముల (సవరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 83వది) యొక్క 13వ సెక్షన్ ద్వారా పేరా 20ఏ కు బదులుగా “20ఎ, 20బి మరియు 20సీ” అను పేరాలు 16.2.1972 నుండి ఉంచబడినవి.

(Sixth Schedule)

¹⁻²20B. Autonomous regions in the Union territory of Mizoram to be autonomous districts and transitory provisions consequent thereto:- (1) Notwithstanding anything in this Schedule,—

(a) every autonomous region existing immediately before the prescribed date in the Union territory of Mizoram shall, on and from that date, be an autonomous district in that Union territory (hereafter referred to as the corresponding new district) and the Administrator thereof may, by one or more orders, direct that such consequential amendments as are necessary to give effect to the provisions of this clause shall be made in paragraph 20 of this Schedule (including Part III of the table appended to that paragraph) and thereupon the said paragraph and the said Part III shall be deemed to have been amended accordingly;

(b) every Regional Council of an autonomous region in the Union territory of Mizoram existing immediately before the prescribed date (hereafter referred to as the existing Regional Council) shall, on and from that date and until a District Council is duly constituted for the corresponding new district, be deemed to be the District Council of that district (hereafter referred to as the corresponding new District Council).

(2) Every member whether elected or nominated of an existing Regional Council shall be deemed to have been elected or, as the case may be, nominated to the corresponding new District Council and shall hold office until a District Council is duly constituted for the corresponding new district under this Schedule.

1. After paragraph 20B, the following paragraph has been inserted in its application to the State of Assam by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1995 (42 of 1995), s. 2, namely:—

“20BA. Exercise of discretionary powers by the Governor in the discharge of his functions:- The Governor in the discharge of his functions under sub-paragraphs (2) and (3) of paragraph 1, sub-paragraphs (1), (6), sub-paragraph (6A) excluding the first proviso and sub-paragraph (7) of paragraph 2, sub-paragraph (3) of paragraph 3, sub-paragraph (4) of paragraph 4, paragraph 5, sub-paragraph (1) of paragraph 6, sub-paragraph (2) of paragraph 7, sub-paragraph (4) of paragraph 8, sub-paragraph (3) of paragraph 9, sub-paragraph (3) of paragraph 10, sub-paragraph (1) of paragraph 14, sub-paragraph (1) of paragraph 15 and sub-paragraphs (1) and (2) of paragraph 16 of this Schedule, shall, after consulting the Council of Ministers and the North Cachar Hills Autonomous Council or the Karbi Anglong Autonomous Council, as the case may be, take such action as he considers necessary in his discretion.”

2. After paragraph 20B, the following paragraph has been inserted in its application to the States of Tripura and Mizoram, by the Sixth Schedule to the Constitution (Amendment) Act, 1988 (67 of 1988), s. 2, namely:—

“20BB. Exercise of discretionary powers by the Governor in the discharge of his functions:- The Governor, in the discharge of his functions under sub-paragraphs (2) and (3) of paragraph 1, sub-paragraphs (1) and (7) of paragraph 2, sub-paragraph (3) of paragraph 3, sub-paragraph (4) of paragraph 4, paragraph 5, sub-paragraph (1) of paragraph 6, sub-paragraph (2) of paragraph 7, sub-paragraph (3) of paragraph 9, sub-paragraph (1) of paragraph 14, sub-paragraph (1) of paragraph 15 and sub-paragraphs (1) and (2) of paragraph 16 of this Schedule, shall, after consulting the Council of Ministers, and if he thinks it necessary, the District Council or the Regional Council concerned, take such action as he considers necessary in his discretion.”

(ఆరవ షెడ్యూల్)

¹⁻² 20బీ. మిజోరాం కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములోని స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతములు స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాలుగా ఉండుట, దాని పర్యవసానంగా పరివర్తన కాలిక నిబంధనలు:- (1) ఈ షెడ్యూల్‌లో ఏమున్నప్పటికీ,-

(ఎ) నిర్ణయించిన తేదీకి ముందు వెంటనే మిజోరాం కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములో ఉండిన ప్రతీ ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతము, ఆ తేదీన మరియు ఆ తేదీ నుండి ఆ కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములో (ఇక మీదట దాని స్థానములో క్రొత్త జిల్లా అని నిర్దేశించబడిన) ఒక స్వయం ప్రతిపత్తి జిల్లాగా ఉండవలెను మరియు దాని కార్యనిర్వహకుడు ఒకటి లేక అంతకంటే ఎక్కువ ఉత్తరువుల ద్వారా, (ఈ క్లాజ్ యొక్క నిబంధనలను అమలు పరచుటకు అవసరమగు పర్యవసాన సవరణలు) ఈ షెడ్యూల్‌కు జతపరచబడిన పట్టిక యొక్క భాగము 3తో సహా, ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 20వ పేరాలో సవరణలు చేయవలెనని ఆదేశించవచ్చును. అటుపై సదరు పేరా మరియు సదరు భాగము 3 తదనుసారముగా సవరించబడినట్లు భావించబడవలెను;

(బి) నిర్ణయించిన తేదీకి ముందు వెంటనే మిజోరాం కేంద్ర పాలిత ప్రాంతములో ఉండిన (ఇక మీదట అస్తిత్వములోనున్న ప్రాంతీయ మండలి అని నిర్దేశించబడిన) ప్రతీ స్వయం ప్రతిపత్తి ప్రాంతపు ప్రాంతీయ మండలిని ఆ తేదీన మరియు ఆ తేదీ నుండి మరియు దాని స్థానములోని క్రొత్త జిల్లా కొరకు ఒక జిల్లా మండలిని తగురీతిగా ఏర్పాటు చేయు వరకు, ఆ జిల్లా యొక్క (ఇక మీదట దాని స్థానములోని క్రొత్త జిల్లా మండలి అని నిర్దేశించబడిన) జిల్లా మండలిగా భావించవలెను.

(2) అస్తిత్వములోనున్న ప్రాంతీయ మండలి యొక్క ప్రతీ సభ్యుడు, ఎన్నుకొనబడిన వాడైనా లేదా నామ నిర్దేశము చేయబడినవాడైనా, దాని స్థానములోని క్రొత్త జిల్లా మండలికి ఎన్నుకొనబడినట్లు లేక సందర్భానుసారముగా నామ నిర్దేశము చేయబడినట్లు భావించవలెను మరియు అతడు ఈ షెడ్యూల్ క్రింద దాని స్థానములోని క్రొత్త జిల్లా కొరకు ఒక జిల్లా మండలిని తగురీతిగా ఏర్పాటు చేయు వరకు పదవిలో ఉండవలెను.

1. రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1995 (1995లోని 42వది) యొక్క 2వ సెక్షన్ ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా, అసాం రాష్ట్రమునకు వర్తింపజేయుటకై, 20బీ పేరా తరువాత ఈ క్రింది పేరా చొప్పించబడినది, అదేదనగా-

“20బీఏ. గవర్నరు తన కర్తవ్యములను నిర్వర్తించుటలో విచక్షణాధికారముల వినియోగము:- గవర్నరు ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 1వ పేరాలోని సబ్-పేరాలు (2) మరియు (3), 2వ పేరా యొక్క సబ్-పేరా (1), (6), మొదటి విన్యాసపు మినహాయించి సబ్-పేరా (6ఏ) మరియు సబ్-పేరా (7), 3వ పేరా యొక్క సబ్-పేరా (3) 4వ పేరాలోని సబ్-పేరా (4), పేరా 5, 6వ పేరాలోని సబ్-పేరా (1), 7వ పేరాలోని సబ్-పేరా (2), 8వ పేరాలోని సబ్-పేరా (4) 9వ పేరాలోని సబ్-పేరా (3), 10వ పేరాలోని సబ్-పేరా (3), 14వ పేరాలోని సబ్-పేరా (1), 15వ పేరా యొక్క సబ్-పేరా (1), 15వ పేరాలోని సబ్-పేరా (1), మరియు 16వ పేరాలోని సబ్-పేరాలు (1), (2)ల క్రింద తన కర్తవ్యములను నిర్వర్తించునపుడు, మంత్రి మండలి మరియు ఉత్తర కావారు కొండల స్వయం ప్రతిపత్తి పరిషత్తు లేక సందర్భానుసారముగా కర్బీ అంగ్‌లాంగ్ స్వయం ప్రతిపత్తి పరిషత్తును సంప్రదించిన మీదట, తన వివేచనానుసారము తాను అవసరమని భావించినట్టి చర్య తీసుకొనవలెను.”

2. త్రిపుర మరియు మిజోరాం రాష్ట్రములకు వర్తింపజేయుటకై, రాజ్యాంగ (సవరణ) చట్టము, 1988 (1988లోని 67వది) యొక్క ఆరవ షెడ్యూల్ ద్వారా పేరా 20బీ తరువాత ఈ క్రింది పేరా చొప్పించబడినది. అదేదనగా-

“20బీబీ. గవర్నరు తన కర్తవ్యమును నిర్వర్తించుటలో విచక్షణాధికారముల వినియోగము:- గవర్నరు, ఈ షెడ్యూల్ యొక్క 1వ పేరాలోని సబ్-పేరాలు (2) మరియు (3), 2వ పేరాలోని సబ్-పేరా (1) మరియు (7), 3వ పేరాలోని సబ్-పేరా (3), 4వ పేరాలోని సబ్-పేరా (4), పేరా 5, 6వ పేరాలోని సబ్-పేరా (1), 7వ పేరాలోని సబ్-పేరా (2), 9వ పేరాలోని సబ్-పేరా (3), 14వ పేరాలోని సబ్-పేరా (1), 15వ పేరాలోని సబ్-పేరా (1) మరియు 16వ పేరాలోని సబ్-పేరా (1) మరియు (2)ల క్రింద తన కర్తవ్యములను నిర్వర్తించునపుడు, మంత్రి మండలి మరియు తాను అవసరమని భావించినచో సంబంధిత జిల్లా పరిషత్తు లేక ప్రాంతీయ పరిషత్తును సంప్రదించిన మీదట తన వివేచనానుసారము తాను అవసరమని భావించినట్టి చర్య తీసుకొనవలెను.”

(Sixth Schedule)

(3) Until rules are made under sub-paragraph (7) of paragraph 2 and sub-paragraph (4) of paragraph 4 of this Schedule by the corresponding new District Council, the rules made under the said provisions by the existing Regional Council and in force immediately before the prescribed date shall have effect in relation to the corresponding new District Council subject to such adaptations and modifications as may be made therein by the Administrator of the Union territory of Mizoram.

(4) The Administrator of the Union territory of Mizoram may, by one or more orders, provide for all or any of the following matters, namely:—

(a) the transfer in whole or in part of the assets, rights and liabilities of the existing Regional Council (including the rights and liabilities under any contract made by it) to the corresponding new District Council;

(b) the substitution of the corresponding new District Council for the existing Regional Council as a party to the legal proceedings to which the existing Regional Council is a party;

(c) the transfer or re-employment of any employees of the existing Regional Council to or by the corresponding new District Council, the terms and conditions of service applicable to such employees after such transfer or re-employment;

(d) the continuance of any laws made by the existing Regional Council and in force immediately before the prescribed date, subject to such adaptations and modifications, whether by way of repeal or amendment, as the Administrator may make in this behalf until such laws are altered, repealed or amended by a competent Legislature or other competent authority;

(e) such incidental, consequential and supplementary matters as the Administrator considers necessary.

(ఆరవ షెడ్యూల్)

(3) ఈ షెడ్యూల్‌లోని 2వ పేరా యొక్క (7)వ సబ్-పేరా మరియు 4వ పేరా యొక్క (4)వ సబ్-పేరా క్రింద ఉన్న ప్రాంతీయ మండలిచే చేయబడి నిర్ణయించిన తేదీకి ముందు వెంటనే అమలులో ఉన్న నియమములు, దాని స్థానములోనున్న క్రొత్త జిల్లా మండలిచే సదరు నిబంధనల క్రింద నియమములు చేయబడు వరకు, మిజోరాం కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము యొక్క కార్యనిర్వహకునిచే చేయబడునట్టి అనుకూల సవరణలకు, మార్పులకు లోబడి, దాని స్థానములోనున్న క్రొత్త జిల్లా మండలికి సంబంధించి ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను.

(4) మిజోరాం కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము యొక్క కార్యనిర్వహకుడు ఒకటి లేక అంతకంటే ఎక్కువ ఉత్తరువుల ద్వారా, ఈ క్రింది విషయములన్నింటి లేదా వాటిలో ఏవైనా కొన్నింటి కొరకు నిబంధనలు చేయవచ్చును, అవేనగా,-

(ఎ) అస్తిత్వములోనున్న ప్రాంతీయ మండలి యొక్క (దానిచే కుదుర్చుకొనబడిన ఏదైనా కాంట్రాక్టు క్రింద హక్కులు మరియు బాధ్యతలతో సహా) సంపదలను, హక్కులను మరియు బాధ్యతలను పూర్తిగా లేక పాక్షికంగా, దాని స్థానములో ఉన్న క్రొత్త జిల్లా మండలికి బదిలీ చేయుట;

(బి) అస్తిత్వములోనున్న ప్రాంతీయ మండలి ఒక కక్షిదారుగా ఉన్నట్టి ఏవైనా శాసనబద్ధ ప్రాసీడింగులను, దాని స్థానములోనున్న క్రొత్త జిల్లా మండలికి చేర్చుట;

(సి) అస్తిత్వములోనున్న ప్రాంతీయ మండలి యొక్క ఉద్యోగులను దాని స్థానములోనున్న క్రొత్త జిల్లా మండలికి బదిలీ చేయుట లేక అట్టి ఉద్యోగులు అట్టి క్రొత్త జిల్లా మండలిచే తిరిగి ఉద్యోగములో నియమించబడుట, అట్లు బదిలీ చేయబడిన లేక తిరిగి ఉద్యోగములో నియమించబడిన తరువాత అట్టి ఉద్యోగులకు వర్తించదగు సర్వీసు నిబంధనలు మరియు షరతులు.

(డి) అస్తిత్వములోనున్న ప్రాంతీయ మండలిచే చేయబడి, నిర్ణయించిన తేదీకి ముందు వెంటనే అమలులో ఉన్న ఏవైనా శాసనములను, అట్టి శాసనములు సమర్థ శాసనమండలిచే లేక ఇతర సమర్థ అధికారిచే మార్చబడువరకు, రద్దు చేయబడువరకు లేక సవరించబడు వరకు ఈ విషయమై కార్యనిర్వహకుడు రద్దు రూపమున లేదా సవరణ రూపమున చేయు అనుకూల సవరణలకు, మార్పులకు లోబడి అనుసరించుట.

(ఇ) కార్యనిర్వహకుడు అవసరమని భావించునట్టి సందర్భానుసార, పర్యవసాన మరియు అనుబంధ విషయములు.

(Sixth Schedule)

20C. Interpretation:- Subject to any provision made in this behalf, the provisions of this Schedule shall, in their application to the Union territory of Mizoram, have effect—

(1) as if references to the Governor and Government of the State were references to the Administrator of the Union territory appointed under article 239, references to State (except in the expression "Government of the State") were references to the Union territory of Mizoram and references to the State Legislature were references to the Legislative Assembly of the Union territory of Mizoram;

(2) as if—

(a) in sub-paragraph (5) of paragraph 4, the provision for consultation with the Government of the State concerned had been omitted;

(b) in sub-paragraph (2) of paragraph 6, for the words "to which the executive power of the State extends", the words "with respect to which the Legislative Assembly of the Union territory of Mizoram has power to make laws" had been substituted;

(c) in paragraph 13, the words and figures "under article 202" had been omitted.

21. Amendment of the Schedule:- (1) Parliament may from time to time by law amend by way of addition, variation or repeal any of the provisions of this Schedule and, when the Schedule is so amended, any reference to this Schedule in this Constitution shall be construed as a reference to such Schedule as so amended.

(2) No such law as is mentioned in sub-paragraph (1) of this paragraph shall be deemed to be an amendment of this Constitution for the purposes of article 368.

(ఆరవ షెడ్యూల్)

20^{సీ}. అర్థ వివరణ:- ఈ విషయమై చేయబడిన ఏదైనా నిబంధనకు లోబడి, ఈ షెడ్యూల్ యొక్క నిబంధనలు, మిజోరాం కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు వర్తింపజేయుటలో ఈ క్రింది మార్పులతో ప్రభావము కలిగి ఉండవలెను-

(1) రాష్ట్ర గవర్నర్ మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వమును గురించిన నిర్దేశములు, 239వ ఆర్టికల్ క్రింద నియమించబడిన కేంద్ర పాలిత ప్రాంత కార్యనిర్వహకుని గురించిన నిర్దేశములైన ఎట్లో అట్లే (“రాష్ట్ర ప్రభుత్వము” అను పదబంధముతో తప్ప) రాష్ట్రమును గురించిన నిర్దేశములను, మిజోరాం కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమును గురించి చేసిన నిర్దేశములుగాను మరియు మిజోరాం కేంద్ర పాలిత ప్రాంత శాసన సభను గురించి చేసిన నిర్దేశములను ఆ రాష్ట్ర శాసనమండలిని గురించి చేసిన నిర్దేశములుగా ఉండును;

(2)(ఎ) 4వ పేరా యొక్క (5)వ సబ్-పేరాలలో, సంబంధించిన రాష్ట్ర ప్రభుత్వముతో సంప్రదించుటకైన నిబంధన వదిలివేయబడినట్లుగాను;

(బి) 6వ పేరా యొక్క (2)వ సబ్-పేరాలలో “రాష్ట్రము యొక్క కార్యనిర్వహణాధికారము విస్తరించిన” అను పదబంధమునకు బదులు “మిజోరాం కేంద్ర పాలిత ప్రాంత శాసనసభ వేటిని గురించి శాసనములను చేయుటకు అధికారము కలిగి ఉన్నదో అట్టి” అను పదబంధము ఉంచబడినట్లుగాను;

(సి) 13వ పేరాలలో “202వ సెక్షన్ క్రింద” అను పదములు, అంకెలు వదిలి వేయబడినట్లుగాను, ప్రభావము కలిగి ఉండును.

21. షెడ్యూల్ ను సవరించుట:- (1) పార్లమెంటు ఆయా సమయములందు శాసనము ద్వారా, చేర్పు రూపమున, మార్పు రూపమున లేక రద్దు రూపమున ఈ షెడ్యూల్ యొక్క నిబంధనలలో దేనినైనను సవరణ చేయవచ్చును; మరియు అట్లు షెడ్యూల్ సవరణ చేయబడినప్పుడు, ఈ రాజ్యాంగంలోని ఈ షెడ్యూల్ ను గురించిన ఏ నిర్దేశమైనా అట్లు సవరణ చేయబడినట్టి షెడ్యూల్ ను గురించిన నిర్దేశముగ అన్వయించుకొనవలెను.

(2) ఈ పేరా యొక్క (1)వ సబ్-పేరాలలో పేర్కొనబడిన ఏ శాసనమును, 368వ ఆర్టికల్ యొక్క ప్రయోజనముల నిమిత్తము, ఈ రాజ్యాంగం యొక్క సవరణగా భావించరాదు.

SEVENTH SCHEDULE**(Article 246)****List I—Union List**

1. Defence of India and every part thereof including preparation for defence and all such acts as may be conducive in times of war to its prosecution and after its termination to effective demobilisation.
2. Naval, military and air forces; any other armed forces of the Union.
¹[2A. Deployment of any armed force of the Union or any other force subject to the control of the Union or any contingent or unit thereof in any State in aid of the civil power; powers, jurisdiction, privileges and liabilities of the members of such forces while on such deployment.]
3. Delimitation of cantonment areas, local self-government in such areas, the constitution and powers within such areas of cantonment authorities and the regulation of house accommodation (including the control of rents) in such areas.
4. Naval, military and air force works.
5. Arms, firearms, ammunition and explosives.
6. Atomic energy and mineral resources necessary for its production.
7. Industries declared by Parliament by law to be necessary for the purpose of defence or for the prosecution of war.
8. Central Bureau of Intelligence and Investigation.
9. Preventive detention for reasons connected with Defence, Foreign Affairs, or the security of India; persons subjected to such detention.
10. Foreign affairs; all matters which bring the Union into relation with any foreign country.
11. Diplomatic, consular and trade representation.
12. United Nations Organisation.
13. Participation in international conferences, associations and other bodies and implementing of decisions made thereat.

1. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.57 (w.e.f. 3.1.1977).

ఏడవ షెడ్యూల్

(ఆర్టికల్ - 246)

జాబితా I - కేంద్ర జాబితా

1. భారతదేశము మరియు దానిలోని ప్రతీ భాగము యొక్క రక్షణతో సహా రక్షణ సన్నాహము మరియు యుద్ధ కాలమున యుద్ధమును నడుపుటకు అవసరమగు అన్ని చర్యలు సహా మరియు అది ముగిసిన తరువాత కట్టుదిట్టముగా నిస్సైన్యీకరణ చేయుట.
2. నౌకా, సైనిక మరియు వైమానిక బలగములు, కేంద్రము యొక్క ఏదైనా ఇతర సాయుధ బలగములు.
¹[2ఏ. కేంద్రము యొక్క ఏదైనా సాయుధ బలగమును లేదా కేంద్రము యొక్క నియంత్రణలో ఉన్న ఏదైనా ఇతర బలగమును లేదా దాని యొక్క దళమును లేదా యూనిటును ఏదైనా రాష్ట్రములో సివిల్ అధికారమునకు తోడ్పడుటకై మొహరించుట, అట్లు మొహరించినట్టి బలగములకు చెందిన సభ్యుల అధికారములు, అధికార పరిధి, విశేషాధికారములు మరియు బాధ్యతలు.]
3. కంటోన్మెంటు ప్రాంతముల హద్దుల నిర్ణయం, అట్టి ప్రాంతములందు స్థానిక స్వపరిపాలన, అట్టి ప్రాంతములందు కంటోన్మెంటు అధికార సంస్థల ఏర్పాటు వాటి అధికారములు, మరియు అట్టి ప్రాంతములందు (అద్దెల నియంత్రణతో సహా) గృహవసతిని క్రమబద్ధము చేయుట.
4. నౌకా, సైనిక మరియు వైమానిక బలగములకు సంబంధించిన నిర్మాణములు.
5. ఆయుధములు, మందుతో కాల్చే ఆయుధములు, మందుగుండు సామగ్రి మరియు ప్రేలుడు వస్తువులు.
6. అణుశక్తి మరియు దాని ఉత్పాదనకు అవసరమైన ఖనిజ వనరులు.
7. రక్షణ నిమిత్తము లేదా యుద్ధమును కొనసాగించుటకు అవసరమైనవని పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ప్రకటించు పరిశ్రమలు.
8. కేంద్ర రహస్య సమాచార మరియు దర్యాప్తు విభాగము.
9. రక్షణకు, విదేశీ వ్యవహారములకు లేక భారతదేశ భద్రతకు సంబంధించిన కారణములను బట్టి ముందస్తు నిర్బంధము, అట్టి నిర్బంధమునకు గురి అయిన వ్యక్తులు.
10. విదేశీ వ్యవహారములు, కేంద్రమునకు ఏ విదేశముతోనైనా సంబంధమును కలిగించు అన్ని విషయములు.
11. దౌత్య వాణిజ్య మరియు వర్తక ప్రాతినిధ్యము.
12. ఐక్యరాజ్య సమితి.
13. అంతర్జాతీయ సమ్మేళనములలోను, అసోసియేషనులలోను ఇతర సంస్థలలోను పాల్గొనుట మరియు వాటిలో చేయబడు నిర్ణయములను అమలు పరచుట.

1. రాజ్యాంగ (సలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 57వ సెక్షన్ ద్వారా 03.01.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

(Seventh Schedule)

14. Entering into treaties and agreements with foreign countries and implementing of treaties, agreements and conventions with foreign countries.
15. War and peace.
16. Foreign jurisdiction.
17. Citizenship, naturalisation and aliens.
18. Extradition.
19. Admission into, and emigration and expulsion from, India; passports and visas.
20. Pilgrimages to places outside India.
21. Piracies and crimes committed on the high seas or in the air; offences against the law of nations committed on land or the high seas or in the air.
22. Railways.
23. Highways declared by or under law made by Parliament to be national highways.
24. Shipping and navigation on inland waterways, declared by Parliament by law to be national waterways, as regards mechanically propelled vessels; the rule of the road on such waterways.
25. Maritime shipping and navigation, including shipping and navigation on tidal waters; provision of education and training for the mercantile marine and regulation of such education and training provided by States and other agencies.
26. Light houses, including light ships, beacons and other provision for the safety of shipping and aircraft.
27. Ports declared by or under law made by Parliament or existing law to be major ports, including their delimitation, and the constitution and powers of port authorities therein.
28. Port quarantine, including hospitals connected therewith; seamen's and marine hospitals.

(ఏడవ షెడ్యూల్)

14. విదేశములతో సంధిలను, ఒప్పందమును చేసికొనుట మరియు విదేశములతో చేసికొనిన సంధిల, ఒప్పందముల, అంతర్జాతీయ ఒప్పందములను అమలు పరచుట.
15. యుద్ధము మరియు శాంతి.
16. విదేశీ అధికార పరిధి.
17. పౌరసత్వము, పౌరసత్వమును ఇచ్చుట మరియు విదేశీయులు.
18. పరదేశస్థుని అప్పగింత.
19. భారతదేశములోనికి ప్రవేశము మరియు భారతదేశము నుండి వలస వెళ్లుట మరియు భారతదేశము నుండి బహిష్కరణ, పాస్‌పోర్టులు మరియు వీసాలు.
20. భారతదేశము వెలుపలి ప్రదేశములకు తీర్థయాత్రలు.
21. అంతర్జాతీయ జలములలో సముద్రపు దోపిడి లేక విమానయాన మార్గములందు జరిగే దోపిడి, నేరములు, భూమి మీద లేదా సముద్రములందు లేదా విమానాయాన మార్గమునందు అంతర్జాతీయ శాసనమునకు విరుద్ధముగ జరిగే అపరాధములు.
22. రైలు మార్గములు.
23. పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద జాతీయ రహదారులుగా ప్రకటించబడిన రహదారులు.
24. పార్లమెంటుచే శాసనము ద్వారా జాతీయ జలమార్గములుగా ప్రకటించబడిన దేశీయ జల మార్గములపై, యంత్రచాలిత జలయానములకు సంబంధించిన నౌకలు మరియు నౌకాయానము, అట్టి జలమార్గములలో ఓడలు లంగరు వేయు స్థలము యొక్క నియమములు.
25. పోటు నీటియందు నౌకలు మరియు నౌకాయానములతో సహా సముద్ర నౌకాయానము; వాణిజ్య నౌకాదళంనకు సంబంధించిన విద్య మరియు శిక్షణ ఏర్పాటు, మరియు రాష్ట్రములచే మరియు ఇతర ఏజెన్సీలచే ఏర్పాటు చేయబడిన అట్టి విద్యను మరియు శిక్షణను క్రమబద్ధము చేయుట.
26. దీపపు నౌకలు, దారి చూపు గుర్తులతో సహా దీప స్తంభములు మరియు నౌకల, వాయుయానముల భద్రతకుగాను ఇతర ఏర్పాట్లు.
27. పార్లమెంటుచే చేయబడిన లేక అమలులో ఉన్న శాసనము ద్వారా లేక ఆ శాసనము క్రింద పెద్ద ఓడరేవులని ప్రకటించబడిన ఓడరేవులు, వాటి సరిహద్దుల నిర్ణయముతో సహా వాటిలో ఓడరేవు అధికార సంస్థల ఏర్పాటు మరియు అధికారములు.
28. ఓడరేవుల క్వారంటైను, దానికి సంబంధించిన వైద్యశాలలతో సహా, నావికుల మరియు సముద్ర తీరమందు ఉండెడు వైద్యశాలలు.

(Seventh Schedule)

29. Airways; aircraft and air navigation; provision of aerodromes; regulation and organisation of air traffic and of aerodromes; provision for aeronautical education and training and regulation of such education and training provided by States and other agencies.
30. Carriage of passengers and goods by railway, sea or air, or by national waterways in mechanically propelled vessels.
31. Posts and telegraphs; telephones, wireless, broadcasting and other like forms of communication.
32. Property of the Union and the revenue therefrom, but as regards property situated in a State ¹[***] subject to legislation by the State, save in so far as Parliament by law otherwise provides.
- ²[33. * * * * *]
34. Courts of wards for the estates of Rulers of Indian States.
35. Public debt of the Union.
36. Currency, coinage and legal tender; foreign exchange.
37. Foreign loans.
38. Reserve Bank of India.
39. Post Office Savings Bank.
40. Lotteries organised by the Government of India or the Government of a State.
41. Trade and commerce with foreign countries; import and export across customs frontiers; definition of customs frontiers.
42. Inter-State trade and commerce.
43. Incorporation, regulation and winding up of trading corporations, including banking, insurance and financial corporations, but not including co-operative societies.

1. The words and letter "specified in Part A of the First Schedule" omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s. 29 and Sch. (w.e.f. 1-11-1956).

2. Entry 33 omitted by s. 26, *ibid.*

(ఏడవ షెడ్యూల్)

29. విమాన మార్గములు, విమానములు మరియు విమాన యానము, విమానాశ్రయముల ఏర్పాటు, వాయు మార్గమున రవాణా మరియు విమానాశ్రయముల క్రమబద్ధము మరియు నిర్వహణ, వైమానిక విద్య మరియు శిక్షణకు ఏర్పాటు మరియు రాష్ట్రములచే మరియు ఇతర ఏజెన్సీలచే ఏర్పాటు చేయబడినట్టి విద్య మరియు శిక్షణను క్రమబద్ధము చేయుట.
30. రైలు మార్గమున, సముద్ర లేక వాయు మార్గమున లేక జాతీయ జలమార్గములలో యాంత్రికముగా నడిచే ఓడలతో ప్రయాణీకులు మరియు సరకుల రవాణా.
31. తపాలా మరియు తంతి, టెలిఫోనులు, వైర్లెసు, రేడియో ప్రసారము మరియు అట్టి ఇతర వార్తా సౌకర్యాలు.
32. ¹[***] ఒక రాష్ట్రములో ఉన్నటువంటి ఆస్తి విషయమున పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా ఇతర విధముగా పొందుపరచునంత మేరకు తప్ప, ఆ రాష్ట్రముచే చేయబడు శాసనములకు లోబడి, కేంద్రము యొక్క ఆస్తి మరియు దాని నుంచి ఆదాయం.
- ²[33. * * * * *]
34. భారత సంస్థానముల పాలకుల ఎస్టేట్లకు కోర్టు ఆఫ్ వార్డుస్.
35. కేంద్ర ప్రభుత్వము యొక్క ఋణము.
36. కరెన్సీ, నాణెముల తయారీ మరియు న్యాయ సమ్మత ద్రవ్యం (టెండర్లు), విదేశీ మారకము.
37. విదేశీ ఋణములు.
38. భారతీయ రిజర్వు బ్యాంకు.
39. తపాలాకార్యాలయ పొదుపు బ్యాంకు.
40. భారత ప్రభుత్వముచే లేదా ఏదైనా రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచే నడుపబడు లాటరీలు.
41. విదేశములతో వర్తకము మరియు వాణిజ్యము, కస్టమ్స్ సరిహద్దుల మీదుగా దిగుమతి మరియు ఎగుమతి, కస్టమ్స్ సరిహద్దుల నిర్వచనం.
42. అంతర్ రాష్ట్ర వర్తకము మరియు వాణిజ్యము.
43. సహకార సంఘములు మినహా, బ్యాంకింగు, బీమా మరియు ఆర్థిక పరమైన కార్పొరేషనులతో సహా, వ్యాపార కార్పొరేషనుల నమోదు, క్రమబద్ధము మరియు ముగింపు.

1. రాజ్యాంగ (ఐదవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా "మొదటి షెడ్యూల్లోని భాగము-ఏలో నిర్దిష్టపరచిన" అనుపదములు మరియు అక్షరము, 01.11.1956 నుండి వదిలివేయబడినది.

2. అదే చట్టము యొక్క 26వ సెక్షన్ ద్వారా 33వ నమోదు వదిలి వేయబడినది.

(Seventh Schedule)

44. Incorporation, regulation and of corporations, whether trading or not, with objects not confined to one State, but not including universities.
45. Banking.
46. Bills of exchange, cheques, promissory notes and other like instruments.
47. Insurance.
48. Stock exchanges and futures markets.
49. Patents, inventions and designs; copyright; trade-marks and merchandise marks.
50. Establishment of standards of weight and measure.
51. Establishment of standards of quality for goods to be exported out of India or transported from one State to another.
52. Industries, the control of which by the Union is declared by Parliament by law to be expedient in the public interest.
53. Regulation and development of oilfields and mineral oil resources; petroleum and petroleum products; other liquids and substances declared by Parliament by law to be dangerously inflammable.
54. Regulation of mines and mineral development to the extent to which such regulation and development under the control of the Union is declared by Parliament by law to be expedient in the public interest.
55. Regulation of labour and safety in mines and oil fields.
56. Regulation and development of inter-State rivers and river valleys to the extent to which such regulation and development under the control of the Union is declared by Parliament by law to be expedient in the public interest.
57. Fishing and fisheries beyond territorial waters.
58. Manufacture, supply and distribution of salt by Union agencies; regulation and control of manufacture, supply and distribution of salt by other agencies.
59. Cultivation, manufacture, and sale for export, of opium.
60. Sanctioning of cinematograph films for exhibition.
61. Industrial disputes concerning Union employees.

(ఏడవ షెడ్యూల్)

44. విశ్వవిద్యాలయములు మినహా, ఒకే రాష్ట్రమునకు పరిమితము కాని ఉద్దేశములు కలిగి ఉండి వ్యాపారము చేస్తున్న లేదా చేయునట్టి కార్పొరేషనుల నమోదు, క్రమబద్ధము మరియు ముగింపు.
45. బ్యాంకింగు.
46. వినిమయ పత్రములు, చెక్కులు, ప్రామిసరీ నోట్లు మరియు అట్టి ఇతర అధికార పత్రములు.
47. బీమా.
48. స్టాక్ ఎక్స్చేంజీలు మరియు సట్టా మార్కెట్లు.
49. పేటెంట్లు, నవకల్పనలు మరియు రూప కల్పనలు, కాపీరైటు వ్యాపార చిహ్నములు మరియు వస్తు చిహ్నములు.
50. తూనికలు మరియు కొలతల ప్రమాణముల నిర్ణయము.
51. భారతదేశము నుండి వెలుపలకు ఎగుమతి చేయు లేక ఒక రాష్ట్రము నుండి మరొక రాష్ట్రమునకు రవాణా చేయు సరకుల నాణ్యతా ప్రమాణముల నిర్ణయము.
52. పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా, ప్రజాప్రయోజనము దృష్ట్యా కేంద్రము ద్వారా నియంత్రించబడుట సముచితమని ప్రకటించబడినట్టి పరిశ్రమలు.
53. చమురు క్షేత్రాలు మరియు ఖనిజ తైల వనరుల క్రమబద్ధము మరియు అభివృద్ధి, పెట్రోలియము మరియు పెట్రోలియము ఉత్పత్తులు, పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా మండేడి స్వభావము కలవని ప్రకటించు ఇతర ద్రవములు మరియు పదార్థములు.
54. ప్రజాప్రయోజనము దృష్ట్యా కేంద్రము ద్వారా నియంత్రించబడుట సముచితమని పార్లమెంటుచే శాసనము ద్వారా ప్రకటించబడునంత మేరకు, గనుల క్రమబద్ధీకరణ, ఖనిజముల అభివృద్ధి.
55. గనులలోను, చమురు క్షేత్రాలలోను శ్రామికుల యొక్క మరియు భద్రత యొక్క క్రమబద్ధీకరణ.
56. పార్లమెంటుచే శాసనము ద్వారా, ప్రజాప్రయోజనము దృష్ట్యా కేంద్రము ద్వారా నియంత్రించబడుట సముచితమని ప్రకటించబడునంత మేరకు, అంతర్జాతీయ నదుల మరియు నదిలోయల క్రమబద్ధము మరియు అభివృద్ధి.
57. ప్రాదేశిక జలముల వెలుపల చేపలు పట్టుట మరియు మత్స్య పరిశ్రమ.
58. కేంద్రము యొక్క ఏజెన్సీలచే ఉప్పు తయారీ, సరఫరా మరియు పంపిణీ, ఇతర ఏజెన్సీలచే ఉప్పు తయారీ సరఫరా మరియు పంపిణీల క్రమబద్ధము మరియు నియంత్రణ.
59. నల్లమందు సేద్యము, దాని తయారీ మరియు ఎగుమతి కొరకు అమ్మకము.
60. ప్రదర్శనార్థము చలన చిత్రముల మంజూరీ.
61. కేంద్ర ఉద్యోగులకు సంబంధించిన పారిశ్రామిక నివాదములు.

(Seventh Schedule)

62. The institutions known at the commencement of this Constitution as the National Library, the Indian Museum, the Imperial War Museum, the Victoria Memorial and the Indian War Memorial, and any other like institution financed by the Government of India wholly or in part and declared by Parliament by law to be an institution of national importance.
63. The institutions known at the commencement of this Constitution as the Benares Hindu University, the Aligarh Muslim University and the ¹[Delhi University; the University established in pursuance of article 371E;] any other institution declared by Parliament by law to be an institution of national importance.
64. Institutions for scientific or technical education financed by the Government of India wholly or in part and declared by Parliament by law to be institutions of national importance.
65. Union agencies and institutions for—
- (a) professional, vocational or technical training, including the training of police officers; or
 - (b) the promotion of special studies or research; or
 - (c) scientific or technical assistance in the investigation or detection of crime.
66. Co-ordination and determination of standards in institutions for higher education or research and scientific and technical institutions.
67. Ancient and historical monuments and records, and archaeological sites and remains, ²[declared by or under law made by Parliament] to be of national importance.
68. The Survey of India, the Geological, Botanical, Zoological and Anthropological Surveys of India; Meteorological organisations.
69. Census.
70. Union Public Service; All-India Services; Union Public Service Commission.

1. Substituted by the Constitution (Thirty-second Amendment) Act, 1973, s.4, for “Delhi University and” (w.e.f. 1-7-1974).

2. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s. 27, for “declared by Parliament by law” (w.e.f. 1-11-1956).

(ఏడవ షెడ్యూల్)

62. ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమున జాతీయ గ్రంథాలయము, భారతీయ వస్తుప్రదర్శనశాల, సామ్రాజ్య యుద్ధవస్తు ప్రదర్శనశాల, విక్టోరియా స్మారక చిహ్నము మరియు భారతదేశ యుద్ధ స్మారక చిహ్నములుగా పిలువబడుతున్న సంస్థలు మరియు భారత ప్రభుత్వముచే పూర్తిగా లేదా కొంతవరకు ఆర్థిక సహాయము సమకూర్చబడిన మరియు పార్లమెంటుచే శాసనము ద్వారా, జాతీయ ప్రాముఖ్యముగల సంస్థలుగా ప్రకటించబడిన అదే విధమైన ఇతర సంస్థలు.
63. ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమున బెనారసు హిందూ విశ్వవిద్యాలయము, అలిఘర్ ముస్లిము విశ్వవిద్యాలయము మరియు ¹[ఢిల్లీ విశ్వవిద్యాలయముగా పిలువబడుతున్న సంస్థలు మరియు 371ఈ ఆర్టికల్‌ను పురస్కరించుకొని స్థాపించబడిన విశ్వవిద్యాలయము,] పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా జాతీయ ప్రాముఖ్యము గల సంస్థగా ప్రకటించబడిన ఏదైనా ఇతర సంస్థ.
64. భారత ప్రభుత్వముచే పూర్తిగా లేక కొంతవరకు ఆర్థిక సహాయము సమకూర్చబడిన మరియు పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా జాతీయ ప్రాముఖ్యముగల సంస్థలుగా ప్రకటించబడిన వైజ్ఞానిక లేక సాంకేతిక విద్యాసంస్థలు.
65. ఈ క్రింది వాటికైన కేంద్రము యొక్క ఏజెన్సీలు మరియు సంస్థలు—
- (ఎ) పోలీసు అధికారుల శిక్షణతో సహా, వృత్తి పరమైన, వృత్తి సంబంధ లేక సాంకేతిక శిక్షణ; లేక
- (బి) ప్రత్యేక అధ్యయనములను లేక పరిశోధనలను పెంపొందించుట; లేక
- (సి) నేరములను దర్యాప్తు చేయుటలో లేక ఆచూకీ తీయుటలో వైజ్ఞానిక లేక సాంకేతిక సహాయము.
66. ఉన్నత విద్యా లేక పరిశోధనా సంస్థలలోను, వైజ్ఞానిక మరియు సాంకేతిక సంస్థలలోను, ప్రమాణముల సమన్వయము మరియు నిర్ధారణ.
67. జాతీయ ప్రాముఖ్యముగలవని ²[పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద ప్రకటించబడిన] ప్రాచీన మరియు చారిత్రక స్మారక చిహ్నములు, రికార్డులు మరియు పురాతత్వ స్థలములు మరియు అవశేషములు.
68. భారతదేశము యొక్క సర్వే, భారతదేశము యొక్క భూగర్భ, వృక్ష, జంతు, మానవ విజ్ఞాన సర్వేలు, వాతావరణ శాస్త్ర సంబంధమైన వ్యవస్థలు.
69. జనగణన.
70. కేంద్రము యొక్క పబ్లిక్ సర్వీసులు, అఖిల భారత సర్వీసులు, కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషను.

1. రాజ్యాంగ (ముప్పై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1973 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా “ఢిల్లీ విశ్వవిద్యాలయము మరియు” అను పదములకు బదులుగా 01.07.1974వ తేదీ నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 27వ సెక్షన్ ద్వారా “పార్లమెంటుచే శాసనము ద్వారా ప్రకటించబడిన” అను పదములకు బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

(Seventh Schedule)

71. Union pensions, that is to say, pensions payable by the Government of India or out of the Consolidated Fund of India.
72. Elections to Parliament, to the Legislatures of States and to the offices of President and Vice-President; the Election Commission.
73. Salaries and allowances of members of Parliament, the Chairman and Deputy Chairman of the Council of States and the Speaker and Deputy Speaker of the House of the People.
74. Powers, privileges and immunities of each House of Parliament and of the members and the Committees of each House; enforcement of attendance of persons for giving evidence or producing documents before committees of Parliament or commissions appointed by Parliament.
75. Emoluments, allowances, privileges, and rights in respect of leave of absence, of the President and Governors; salaries and allowances of the Ministers for the Union; the salaries, allowances, and rights in respect of leave of absence and other conditions of service of the Comptroller and Auditor-General.
76. Audit of the accounts of the Union and of the States.
77. Constitution, organisation, jurisdiction and powers of the Supreme Court (including contempt of such Court), and the fees taken therein; persons entitled to practise before the Supreme Court.
78. Constitution and organisation ¹[(including vacations)] of the High Courts except provisions as to officers and servants of High Courts; persons entitled to practise before the High Courts.
- ²[79. Extension of the jurisdiction of a High Court to, and exclusion of the jurisdiction of a High Court from, any Union territory.]

1. Inserted by the Constitution (Fifteenth Amendment) Act, 1963, s.12 (with retrospective effect).

2. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.29 and Schedule (w.e.f. 1.11.1956).

(ఏడవ షెడ్యూల్)

71. కేంద్రము యొక్క పింఛనులు అనగా భారత ప్రభుత్వము ద్వారా లేదా భారత సంచిత నిధి నుండి చెల్లించబడవలసిన పింఛనులు.
72. పార్లమెంటుకు, రాష్ట్ర శాసనమండలులకు మరియు రాష్ట్రపతి, ఉప రాష్ట్రపతి పదవులకు ఎన్నికలు, ఎన్నికల కమీషను.
73. పార్లమెంటు సభ్యుల, రాజ్యసభ చైర్మన్, డిప్యూటీ చైర్మన్, లోక్ సభ స్పీకర్ మరియు డిప్యూటీ స్పీకర్ యొక్క జీతములు మరియు భత్యములు.
74. పార్లమెంటు యొక్క ప్రతీ సభ, అట్టి ప్రతీ సభ యొక్క సభ్యుల మరియు కమిటీల యొక్క అధికారములు, విశేషాధికారములు మరియు మినహాయింపులు, పార్లమెంటు యొక్క కమిటీల సమక్షమున లేక పార్లమెంటుచే నియమింపబడిన కమీషనుల సమక్షమున సాక్ష్యమునిచ్చుటకు లేక వారి సమక్షమున దస్తావేజులను దాఖలు చేయుటకు తప్పనిసరిగా వ్యక్తులను హాజరగునట్లు చేయుట.
75. రాష్ట్రపతి మరియు గవర్నర్ల యొక్క ప్రతిఫలములు, భత్యములు, విశేషాధికారములు మరియు గౌరు హాజరీ సెలవును గురించిన హక్కులు, కేంద్ర మంత్రుల జీతములు మరియు భత్యములు, కంప్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ జీతములు మరియు భత్యములు మరియు గౌరుహాజరీ సెలవును గురించిన హక్కులు మరియు ఇతర సేవా షరతులు.
76. కేంద్రము మరియు రాష్ట్రముల యొక్క లెక్కల ఆడిట్.
77. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము యొక్క ఏర్పాటు, వ్యవస్థాపన, అధికార పరిధి మరియు అధికారములు (అట్టి న్యాయస్థాన ధిక్కారముతో సహా) మరియు దానిలో తీసికొనబడు ఫీజు; సర్వోన్నత న్యాయస్థానము సమక్షమున న్యాయవాద వృత్తి చేపట్టుటకు హక్కుగల వ్యక్తులు.
78. ఉన్నత న్యాయస్థానముల అధికారుల మరియు సేవకులను గురించిన నిబంధనలు తప్ప, ¹[విరామ కాలములలో సహా] ఉన్నత న్యాయస్థానముల ఏర్పాటు మరియు వ్యవస్థాపన, ఉన్నత న్యాయస్థానముల సమక్షమున న్యాయవాద వృత్తి చేపట్టుటకు హక్కుగల వ్యక్తులు.
- ²[79. ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అధికార పరిధిని ఏదైనా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతమునకు విస్తరింపజేయుట లేక ఏదైనా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతము నుండి మినహాయించుట.]

1. రాజ్యాంగ (పదిహేనవ సవరణ) చట్టము, 1963 యొక్క 12వ సెక్షన్ ద్వారా గతకాలిక ప్రభావముతో ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 29వ సెక్షన్ మరియు షెడ్యూల్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

(Seventh Schedule)

80. Extension of the powers and jurisdiction of members of a police force belonging to any State to any area outside that State, but not so as to enable the police of one State to exercise powers and jurisdiction in any area outside that State without the consent of the Government of the State in which such area is situated; extension of the powers and jurisdiction of members of a police force belonging to any State to railway areas outside that State.

81. Inter-State migration; inter-State quarantine.

82. Taxes on income other than agricultural income.

83. Duties of customs including export duties.

¹[84. Duties of excise on the following goods manufactured or produced in India, namely:—

- (a) petroleum crude;
- (b) high speed diesel;
- (c) motor spirit (commonly known as petrol);
- (d) natural gas;
- (e) aviation turbine fuel; and
- (f) tobacco and tobacco products.]

85. Corporation tax.

86. Taxes on the capital value of the assets, exclusive of agricultural land, of individuals and companies; taxes on the capital of companies.

87. Estate duty in respect of property other than agricultural land.

88. Duties in respect of succession to property other than agricultural land.

89. Terminal taxes on goods or passengers, carried by railway, sea or air; taxes on railway fares and freights.

90. Taxes other than stamp duties on transactions in stock exchanges and futures markets.

1. Substituted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.17(a)(i) (w.e.f. 16.9.2016).

(ఏడవ షెడ్యూల్)

80. ఏదైనా రాష్ట్రమునకు చెందిన పోలీసు బలగముల యొక్క సభ్యుల అధికారములను మరియు అధికార పరిధిని ఆ రాష్ట్రమునకు వెలుపల ఉండు ఏ ప్రాంతముకైనా విస్తరింపజేయుట మరియు ఏదైనా రాష్ట్రమునకు చెందిన పోలీసు బలగము యొక్క అధికారములను మరియు అధికార పరిధిని ఆ రాష్ట్రమునకు వెలుపల ఉండు రైలు మార్గ ప్రాంతములకు విస్తరింపజేయుట. అయితే అట్టి ప్రాంతము ఏ రాష్ట్రములో ఉన్నదో ఆ రాష్ట్ర ప్రభుత్వము యొక్క సమ్మతి లేకుండా ఒక రాష్ట్రము యొక్క పోలీసుకు, ఆ రాష్ట్రమునకు వెలుపల ఉండు ఏదైనా ప్రాంతములో ఆ అధికారమును మరియు అధికార పరిధిని వినియోగించుటకు వీలు లేదు.

81. ఒక రాష్ట్రము నుండి మరొక రాష్ట్రమునకు వలసపోవుట, అంతరాష్ట్ర క్వారంటైను.

82. వ్యవసాయ ఆదాయము మినహా ఇతర ఆదాయముపై పన్నులు.

83. ఎగుమతి సుంకములతో సహా, కస్టమ్సు సుంకములు.

¹[84. భారతదేశములో తయారు చేయబడిన లేక ఉత్పత్తి చేయబడిన ఈ క్రింది వస్తువులపైన ఎక్సైజ్ సుంకములు, అవేవనగా:-

(ఎ) పెట్రోలియం కూడ్ర్;

(బి) హై స్పీడ్ డీజిల్;

(సి) సాధారణంగా పెట్రోలుగా పిలువబడు మోటారు స్పిరిట్;

(డి) సహజ వాయువు;

(ఇ) వైమానిక టర్బైన్ ఇంధనం; మరియు

(ఎఫ్) పొగాకు మరియు పొగాకు ఉత్పత్తులు.]

85. కార్పొరేషను పన్ను.

86. వ్యవసాయ భూమి మినహా వ్యక్తుల మరియు కంపెనీల యొక్క సంపదల పెట్టుబడి విలువపై పన్నులు, కంపెనీల మూలధనముపై పన్నులు.

87. వ్యవసాయ భూమి మినహా ఇతర ఆస్తిని గురించిన ఎస్టేటు సుంకము.

88. వ్యవసాయ భూమి కానట్టి ఇతర ఆస్తి వారసత్వమునకు సంబంధించిన సుంకములు.

89. రైలు, సముద్ర, లేక వాయు మార్గమున తీసుకొనిపోబడు సరకులపై లేక ప్రయాణికులపై మార్గాంతపు పన్నులు, ప్రయాణికులను లేదా సరకు రవాణాకైన రైలు చార్జీల పైన పన్నులు.

90. స్టాకు ఎక్స్చేంజ్‌లలో మరియు సట్టా మార్కెట్లలోను జరుగు వ్యవహారములపై స్టాంపు సుంకములు మినహా ఇతరమైన పన్నులు.

1. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 17(ఎ)(i)వ సెక్షన్ ద్వారా 84వ నమోదుకు బదులుగా 16.9.2016 నుండి ఉంచబడినది.

(Seventh Schedule)

91. Rates of stamp duty in respect of bills of exchange, cheques, promissory notes, bills of lading, letters of credit, policies of insurance, transfer of shares, debentures, proxies and receipts.

¹[92. * * * * *]

²[92A. Taxes on the sale or purchase of goods other than newspapers, where such sale or purchase takes place in the course of inter-State trade or commerce.]

³[92B. Taxes on the consignments of goods (whether the consignment is to the person making it or to any other person), where such consignment takes place in the course of inter-State trade or commerce.]

⁴[92C. * * * * *]

93. Offences against laws with respect to any of the matters in this List.

94. Inquires, surveys and statistics for the purpose of any of the matters in this List.

95. Jurisdiction and powers of all courts, except the Supreme Court, with respect to any of the matters in this List; admiralty jurisdiction.

96. Fees in respect of any of the matters in this List, but not including fees taken in any court.

97. Any other matter not enumerated in List II or List III including any tax not mentioned in either of those Lists.

List II—State List

1. Public order (but not including ⁵[the use of any naval, military or air force or any other armed force of the Union or of any other force subject to the control of the Union or of any contingent or unit thereof] in aid of the civil power).

1. Entry 92 omitted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.17 (a)(ii) (w.e.f. 16.9.2016).

2. Inserted by the Constitution (Sixth Amendment) Act, 1956, s.2 (w.e.f. 11.9.1956).

3. Inserted by the Constitution (Forty-sixth Amendment) Act, 1982, s.5 (w.e.f. 2.2.1983).

4. Entry 92C was inserted by the Constitution (Eighty-eighth Amendment) Act, 2003, s.4. For the text of that Act, see Appendix-III (not enforced) and omitted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act 2016, s.17 (a)(ii) (w.e.f. 16.9.2016).

5. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.57, for certain words (w.e.f. 3.1.1977).

(ఏడవ షెడ్యూల్)

91. వినిమయ పత్రములు, చెక్కులు, ప్రామిసరీనోట్లు, సరుకు రవాణా బిల్లులు, పరపతి పత్రములు, బీమా పాలసీలు, వాటాల బదిలీ, డిబెంచర్లు, ప్రాతినిధ్య అధికార పత్రములు మరియు రసీదులకు సంబంధించి స్థాంపు సుంకపు రేట్లు.

¹[92. * * * * *]

²[92ఏ. వార్తాపత్రికలు మినహా సరకుల అమ్మకము లేదా కొనుగోలు అంతర్జాతీయ వర్తక లేక వాణిజ్య సరళిలో జరిగిన యెడల అట్టి అమ్మకము లేదా కొనుగోలులపై పన్నులు.]

³[92బీ. సరుకుల రవాణా (రవాణా చేయు వ్యక్తికైనా లేక ఎవరైనా ఇతర వ్యక్తికైనా) అంతర్ రాష్ట్ర వర్తక లేక వాణిజ్య సరళిలో జరిగిన యెడల అట్టి సరుకుల రవాణాపై పన్నులు.]

⁴[92సీ. * * * * *]

93. ఈ జాబితాలోని ఏదైనా విషయమును గురించిన శాసనములకు విరుద్ధమైన నేరములు.

94. ఈ జాబితాలోని ఏదైనా విషయము నిమిత్తమైన విచారణలు, సర్వేలు మరియు గణాంకములు.

95. సర్వోన్నత న్యాయస్థానము తప్ప, ఈ జాబితాలోని ఏదైనా విషయముల గురించి అన్ని న్యాయస్థానముల అధికార పరిధి మరియు అధికారములు, నౌకాదళ అధికార పరిధి.

96. ఏదైనా న్యాయస్థానమునందు తీసుకొనబడు ఫీజు కాకుండా, ఈ జాబితాలోని ఏదైనా విషయములను గురించిన ఫీజు.

97. జాబితా-IIలో లేక జాబితా-IIIలో పేర్కొనబడిన ఏదైనా పన్నుతో సహా, ఆ రెండు జాబితాలలో దేనిలోను పేర్కొనబడిన ఏదైనా ఇతర విషయము.

జాబితా II - రాష్ట్ర జాబితా

1. ప్రజాశాంతి (అయితే సివిల్ అధికారులకు సహాయకముగా ¹[కేంద్రము యొక్క ఏదైనా నౌకా, సైనిక లేక వైమానిక బలగములు లేదా ఏదైనా ఇతర సాయుధ బలగములు కేంద్రము యొక్క నియంత్రణకు లోబడి ఉన్న ఏదైనా ఇతర బలగము లేదా దాని యొక్క ఏదైనా దళము లేక యూనిటు] ఇందులో చేరి ఉండదు).

1. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 17(ఎ)(ii)వ సెక్షన్ ద్వారా 16.9.2016 నుండి 92వ సమోదు వదిలి వేయబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 11.9.1956 నుండి చొప్పించబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నలభై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1982 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 2.2.1983 నుండి చొప్పించబడినది.

4. రాజ్యాంగ (ఎనభై ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా సమోదు 92-సీ చొప్పించబడినది. తిరిగి రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 17(ఎ)(ii)వ సెక్షన్ ద్వారా 16.9.2016 నుండి వదిలి వేయబడినది.

5. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 57వ సెక్షన్ ద్వారా కొన్ని పదములకు బదులుగా 3.1.1977 నుండి ఉంచబడినది.

(Seventh Schedule)

¹[2. Police (including railway and village police) subject to the provisions of entry 2A of List I.]

3. ²[***] Officers and servants of the High Court; procedure in rent and revenue courts; fees taken in all all courts except the Supreme Court.

4. Prisons, reformatories, Borstal institutions and other institutions of a like nature, and persons detained therein; arrangements with other States for the use of prisons and other institutions.

5. Local government, that is to say, the constitution and powers of municipal corporations, improvement trusts, districts boards, mining settlement authorities and other local authorities for the purpose of local self-government or village administration.

6. Public health and sanitation; hospitals and dispensaries.

7. Pilgrimages, other than pilgrimages to places outside India.

8. Intoxicating liquors, that is to say, the production, manufacture, possession, transport, purchase and sale of intoxicating liquors.

9. Relief of the disabled and unemployable.

10. Burials and burial grounds; cremations and cremation grounds.

³[11. * * * * *]

12. Libraries, museums and other similar institutions controlled or financed by the State; ancient and historical monuments and records other than those ⁴[declared by or under law made by Parliament] to be of national importance.

1. Substituted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.57, for Entry 2.

2. Certain words omitted by *ibid.*

3. Entry 11 omitted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.57 (w.e.f. 3.1.1977).

4. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.27, for “declared by Parliament by law” (w.e.f. 1.11.1956).

(ఏడవ షెడ్యూల్)

- ¹[2. జాబితా - Iలోని 2వ నమోదులోని నిబంధనలకు లోబడి (రైల్వే మరియు గ్రామ పోలీసులతో సహా) పోలీసు.]
3. ²[***] ఉన్నత న్యాయస్థానము యొక్క అధికారులు మరియు ఉద్యోగులు, అదే మరియు రెవిన్యూ న్యాయస్థానములలో ప్రక్రియ, సర్వేన్నత న్యాయస్థానము తప్ప అన్ని న్యాయస్థానములలో తీసుకొనబడు ఫీజు.
4. కారాగారములు, సంస్కరణాలయములు బాలనేరస్థుల (బోర్న్స్టల్) సంస్థలు మరియు అదే స్వభావముగల ఇతర సంస్థలు మరియు వాటియందు నిర్బంధించిన వ్యక్తులు, కారాగారములను మరియు ఇతర సంస్థలను ఉపయోగించుటకై ఇతర రాష్ట్రములతో ఏర్పాటు.
5. స్థానిక పరిపాలన అనగా పురపాలక కార్పొరేషన్లు, అభివృద్ధి బ్రష్టులు, జిల్లా బోర్డులు, ఖనిజ నిర్ధారణ అధికార సంస్థలు మరియు స్థానిక స్వపరిపాలన లేక గ్రామ పరిపాలన నిమిత్తము ఇతర స్థానిక అధికార సంస్థల ఏర్పాటు మరియు అధికారములు.
6. ప్రజారోగ్యము మరియు పారిశుధ్యము, వైద్య శాలలు మరియు ఔషధశాలలు.
7. భారతదేశము వెలుపలి ప్రదేశములకు కానటువంటి తీర్థయాత్రలు.
8. మత్తు కలిగించే అనగా మత్తుపానీయముల ఉత్పాదన, తయారీ, స్వాధీనము, రవాణా, కొనుగోలు మరియు అమ్మకము.
9. వికలాంగులకు మరియు ఉద్యోగము చేయలేని వారికి సహాయము.
10. సమాధులు మరియు పూడ్చిపెట్టు స్థలములు, శవదహనము మరియు శవ దహన వాటికలు.
- ³[11. * * *]
12. గ్రంథాలయములు, వస్తుప్రదర్శనశాలలు మరియు రాష్ట్రముచే నియంత్రిత చేయబడిన లేక ఆర్థిక సహాయము సమకూర్చబడిన అదే విధమైన ఇతర సంస్థలు; జాతీయ ప్రాముఖ్యము గలవని ⁴[ప్రార్థమెంటుచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద ప్రకటించబడినవి మినహా], ఇతర ప్రాచీన మరియు చారిత్రక స్మారక చిహ్నములు మరియు రికార్డులు.

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 57వ సెక్షన్ ద్వారా నమోదు 2కు బదులుగా ఉంచబడినది.

2. అదే చట్టము ద్వారా కొన్ని పదములు వదిలి వేయబడినవి.

3. అదే చట్టము యొక్క 57వ సెక్షన్ ద్వారా నమోదు 11ను వదిలి వేయబడినది.

4. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 27వ సెక్షన్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

(Seventh Schedule)

13. Communications, that is to say, roads, bridges, ferries, and other means of communication not specified in List I; municipal tramways; ropeways; inland waterways and traffic thereon subject to the provisions of List I and List III with regard to such waterways; vehicles other than mechanically propelled vehicles.

14. Agriculture, including agricultural education and research, protection against pests and prevention of plant diseases.

15. Preservation, protection and improvement of stock and prevention of animal diseases; veterinary training and practice.

16. Pounds and the prevention of cattle trespass.

17. Water, that is to say, water supplies, irrigation and canals, drainage and embankments, water storage and water power subject to the provisions of entry 56 of List I.

18. Land, that is to say, rights in or over land, land tenures including the relation of landlord and tenant, and the collection of rents; transfer and alienation of agricultural land; land improvement and agricultural loans; colonization.

¹[19. * * * * *

20. * * * * *]

21. Fisheries.

22. Courts of wards subject to the provisions of entry 34 of List I; encumbered and attached estates.

23. Regulation of mines and mineral development subject to the provisions of List I with respect to regulation and development under the control of the Union.

24. Industries subject to the provisions of ²[entries 7 and 52] of List I.

25. Gas and gas-works.

1. Entries 19, 20 and 29 omitted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.57 (w.e.f. 3.1.1977).

2. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.28, for "entry 52" (w.e.f. 1.11.1956).

(ఏడవ షెడ్యూల్)

13. రవాణా సదుపాయము, అనగా రోడ్లు, వంతెనలు, బల్లకట్లు మరియు జాబితా-Iలో నిర్దిష్టపరచని ఇతర రవాణా సదుపాయములు, పురపాలక ప్రామేయలు; తాడు మార్గములు, జలమార్గములకు సంబంధించి జాబితా-I మరియు జాబితా-IIIలోని లోని నిబంధనలకు లోబడి దేశీయ జలమార్గములు మరియు వాటిపై రవాణా, యంత్రముతో నడిచే వాహనములు మినహా ఇతర వాహనములు.
14. వ్యవసాయ విద్య మరియు పరిశోధన, చీడపురుగుల నుండి రక్షణ మరియు మొక్కల తెగుళ్ళ నివారణతో సహా, వ్యవసాయము.
15. పశుగణ పరిరక్షణ, రక్షణ మరియు అభివృద్ధి మరియు జంతురోగముల నివారణ, పశువైద్య శిక్షణ మరియు అభ్యసించుట.
16. బండెలదొడ్లు మరియు పశువుల అక్రమ ప్రవేశమును నివారించుట.
17. జాబితా-Iలోని నమోదు 56 యొక్క నిబంధనలకు లోబడి జలము అనగా నీటి సరఫరాలు, నీటిపారుదల మరియు కాలువలు, మురుగు నీటి పారుదల మరియు కరకట్ట, నీటి నిల్వ మరియు జలశక్తి.
18. భూమి, అనగా భూమిలో లేక భూమిపై హక్కులు, భూస్వామికి మరియు కౌలుదారుకు మధ్య సంబంధముతో సహా, భూమి కౌళ్ళ మరియు కౌలు వసూలు, వ్యవసాయ భూమి యొక్క బదిలీ మరియు అన్యాయక్రంతము, భూమి అభివృద్ధి మరియు వ్యవసాయ రుణాలు, వలసపోవుట.
- ¹[19. * * * *
20. * * * *]
21. మత్స్య పరిశ్రమ.
22. జాబితా-Iలోని నమోదు 34 యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, కోర్టు ఆఫ్ వార్డ్స్, రుణగ్రస్త మరియు జప్తు చేయబడిన ఎస్టేట్లు.
23. కేంద్ర నియంత్రణ క్రింద క్రమబద్ధీకరణ మరియు అభివృద్ధికి సంబంధించి జాబితా-Iలో గల నిబంధనలకు లోబడి గనుల యొక్క క్రమబద్ధము మరియు ఖనిజాభివృద్ధి.
24. జాబితా-Iలోని ²[నమోదులు 7 మరియు 52] యొక్క నిబంధనలకు లోబడి పరిశ్రమలు.
25. గ్యాసు మరియు గ్యాసు పనులు.

1. రాజ్యాంగ (సలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 57వ సెక్షన్ ద్వారా 19, 20 మరియు 29వ నమోదులు 3.1.1977 నుండి వదిలివేయబడినవి.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 28వ సెక్షన్ ద్వారా "52వ నమోదుకు" బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

(Seventh Schedule)

26. Trade and commerce within the State subject to the provisions of entry 33 of List III.
27. Production, supply and distribution of goods subject to the provisions of entry 33 of List III.
28. Markets and fairs.
- ¹[29. * * * * *]
30. Money-lending and money-lenders; relief of agricultural indebtedness.
31. Inns and inn-keepers.
32. Incorporation, regulation and winding up of corporations, other than those specified in List I, and universities; unincorporated trading, literary, scientific, religious and other societies and associations; co-operative societies.
33. Theatres and dramatic performances; cinemas subject to the provisions of entry 60 of List I; sports, entertainments and amusements.
34. Betting and gambling.
35. Works, lands and buildings vested in or in the possession of the State.
- ²[36. * * * * *]
37. Elections to the Legislature of the State subject to the provisions of any law made by Parliament.
38. Salaries and allowances of members of the Legislature of the State, of the Speaker and Deputy Speaker of the Legislative Assembly and, if there is a Legislative Council, of the Chairman and Deputy Chairman thereof.
39. Powers, privileges and immunities of the Legislative Assembly and of the members and the committees thereof, and, if there is a Legislative Council, of that Council and of the members and the committees thereof; enforcement of attendance of persons for giving evidence or producing documents before committees of the Legislature of the State.

1. Entries 19, 20 and 29 omitted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.57 (w.e.f. 3.1.1977).
2. Entry 36 omitted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.26 (w.e.f. 1.11.1956).

(ఏడవ షెడ్యూల్)

26. జాబితా-IIIలోని నమోదు 33 యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, రాష్ట్రము లోపల వర్తకము మరియు వాణిజ్యము.
27. జాబితా-IIIలోని నమోదు 33 యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, సరకుల ఉత్పత్తి మరియు పంపిణీ.
28. మార్కెట్లు మరియు సంతలు.
- ¹[29. * * * * *]
30. వడ్డీ వ్యాపారము మరియు వడ్డీ వ్యాపారస్తులు, వ్యవసాయక ఋణగ్రస్తతకు సహాయం.
31. సత్రములు మరియు సత్రములను నడుపువారు.
32. జాబితా-Iలో నిర్దిష్టపరచబడినవి మినహా ఇతర కార్పొరేషనుల, విశ్వవిద్యాలయముల చట్టబద్ధమైన నమోదు, క్రమబద్ధము చేయుట మరియు మూసివేయుట, నమోదు కాని వ్యాపార, సాహిత్య, వైజ్ఞానిక, మత మరియు ఇతర సంఘములు మరియు అసోసియేషనులు, సహకార సంఘములు.
33. రంగస్థలములు మరియు నాటక ప్రదర్శనములు, జాబితా-Iలోని నమోదు 60 యొక్క నిబంధనలకు లోబడి సినిమాలు, క్రీడలు, వినోదములు మరియు ఉల్లాసములు.
34. పందెములాడుట మరియు జూదము.
35. రాష్ట్రమునందు లేక దాని స్వాధీనములోనున్న నిర్మాణములు, భూములు మరియు భవనములు.
- ²[36. * * * * *]
37. పార్లమెంటుచే చేయబడిన ఏదైనా శాసనము యొక్క నిబంధనలకు లోబడి రాష్ట్ర శాసనమండలికి ఎన్నికలు.
38. రాష్ట్ర శాసనమండలి సభ్యుల, శాసనసభ స్పీకరు మరియు డిప్యూటీ స్పీకరు, శాసన పరిషత్తు ఉన్నచో ఆ పరిషత్తు యొక్క చైర్మను మరియు డిప్యూటీ చైర్మనుల బీతములు మరియు భత్యములు.
39. శాసన సభ మరియు దాని సభ్యుల మరియు దాని కమిటీల మరియు శాసన పరిషత్తు ఉన్నచో ఆ పరిషత్తు మరియు దాని సభ్యుల మరియు దాని కమిటీల యొక్క అధికారములు, విశేషాధికారములు మరియు మినహాయింపులు, రాష్ట్ర శాసన మండలి యొక్క కమిటీల సమక్షమున సాక్ష్యమిచ్చుటకు లేక వాని సమక్షమున దస్తావేజులను దాఖలు చేయుటకు తప్పనిసరిగా వ్యక్తులను హాజరగునట్లు చేయుట.

1. రాజ్యాంగ (సలుబది రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 57వ సెక్షన్ ద్వారా 19, 20 మరియు 29వ నమోదులు 3.1.1977 నుండి పదిలివేయబడినవి.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 26వ సెక్షన్ ద్వారా 1.11.1956 నుండి 36వ నమోదు పదిలివేయబడినది.

(Seventh Schedule)

40. Salaries and allowances of Ministers for the State.
 41. State public services; State Public Service Commission.
 42. State pensions, that is to say, pensions payable by the State or out of the Consolidated Fund of the State.
 43. Public debt of the State.
 44. Treasure trove.
 45. Land revenue, including the assessment and collection of revenue, the maintenance of land records, survey for revenue purposes and records of rights, and alienation of revenues.
 46. Taxes on agricultural income.
 47. Duties in respect of succession to agricultural land.
 48. Estate duty in respect of agricultural land.
 49. Taxes on lands and buildings.
 50. Taxes on mineral rights subject to any limitations imposed by Parliament by law relating to mineral development.
 51. Duties of excise on the following goods manufactured or produced in the State and countervailing duties at the same or lower rates on similar goods manufactured or produced elsewhere in India:—
 - (a) alcoholic liquors for human consumption;
 - (b) opium, Indian hemp and other narcotic drugs and narcotics,but not including medicinal and toilet preparations containing alcohol or any substance included in sub-paragraph (b) of this entry.
- ¹[52. * * * * *]
53. Taxes on the consumption or sale of electricity.

1. Entry 52 omitted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.17 (b)(i) (w.e.f. 16.9.2016).

(ఏడవ షెడ్యూల్)

40. రాష్ట్రము యొక్క మంత్రుల జీతములు మరియు భత్యములు.
41. రాష్ట్రము యొక్క పబ్లిక్ సర్వీసులు, రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమీషన్.
42. రాష్ట్రపు ఫించనులు అనగా రాష్ట్రముచే లేక రాష్ట్ర సంచిత నిధి నుండి చెల్లించదగు పింఛనులు.
43. రాష్ట్రము యొక్క పబ్లిక్ ఋణము.
44. భూనిక్షిప్తములు.
45. శిస్తు మదింపు మరియు వసూలు, భూసంబంధ రికార్డుల నిర్వహణ, రెవిన్యూ ప్రయోజనముల కొరకు మరియు హక్కుల రికార్డుల కొరకు సర్వే, మరియు శిస్తుల అన్యాయక్రంతముతో సహా భూమిశిస్తు.
46. వ్యవసాయ రాబడిపై పన్నులు.
47. వ్యవసాయ భూమికి వారసత్వమునకు సంబంధించిన సుంకములు.
48. వ్యవసాయ భూమికి సంబంధించి సంపద సుంకము.
49. భూముల పైన మరియు భవనముల పైన పన్నులు.
50. ఖనిజముల అభివృద్ధికి సంబంధించి పార్లమెంటుచే శాసనము ద్వారా నిధించబడిన ఏదైనా పరిమితులకు లోబడి ఖనిజముల హక్కులపై పన్నులు.
51. మద్యముతో లేదా ఈ నమోదు యొక్క సబ్-పేరా (బి)లో చేర్చబడిన ఏదైనా పదార్థముతో కూడి ఉన్న ఔషధ మరియు అలంకరణ పదార్థములు మినహా, రాష్ట్రములో తయారు చేయబడిన లేక ఉత్పత్తి చేయబడిన ఈ క్రింది సరుకులపై ఎక్సైజు సుంకములు మరియు భారతదేశములో వేరోకచోట తయారు చేయబడిన లేక ఉత్పత్తి చేయబడిన అదే విధమైన సరుకులపై అవే రేట్ల ప్రకారము లేక అంతకు తక్కువ రేట్ల ప్రకారము అధిక సుంకములు,-

(ఎ) మనుష్యులు సేవించుటకు మద్యములు;

(బి) నల్లమందు, గంజాయి మరియు మత్తు కలిగించు ఇతర మాదకద్రవ్యాలు మరియు మత్తు మందు.

¹[52. * * * * *]

53. విద్యుచ్ఛక్తి వినియోగముపై లేక విక్రయముపై పన్నులు.

(Seventh Schedule)

¹[54. Taxes on the sale of petroleum crude, high speed diesel, motor spirit (commonly known as petrol), natural gas, aviation turbine fuel and alcoholic liquor for human consumption, but not including sale in the course of inter-State trade or commerce or sale in the course of international trade or commerce of such goods.]

²[55. * * * * *]

56. Taxes on goods and passengers carried by road or on inland waterways.

57. Taxes on vehicles, whether mechanically propelled or not, suitable for use on roads, including tramcars subject to the provisions of entry 35 of List III.

58. Taxes on animals and boats.

59. Tolls.

60. Taxes on professions, trades, callings and employments.

61. Capitation taxes.

³[62. Taxes on entertainments and amusements to the extent levied and collected by a Panchayat or a Municipality or a Regional Council or a District Council.]

63. Rates of stamp duty in respect of documents other than those specified in the provisions of List I with regard to rates of stamp duty.

64. Offences against laws with respect to any of the matters in this List.

65. Jurisdiction and powers of all courts, except the Supreme Court, with respect to any of the matters in this List.

66. Fees in respect of any of the matters in this List, but not including fees taken in any court.

1. Substituted by *ibid*, for entry 54 s.17 (b) (ii) (w.e.f. 16.9.2016).

2. Entry 55 omitted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.17 (b) (iii) (w.e.f. 16.9.2016).

3. Substituted by the Constitution (One Hundred and First Amendment) Act, 2016, s.17 (b) (iv) (w.e.f. 16.9.2016).

(వీడవ షెడ్యూల్)

¹[54. పెట్రోలియం క్రూడ్, హై స్పీడ్ డీజిలు, (సాధారణంగా పెట్రోలుగా పిలువబడు) మోటారు స్పిరిట్, సహజ వాయువు, విమానయాన టర్బైన్ ఇంధనం మరియు మానవ వినియోగమున కొరకు మరియు పానీయముల అమ్మకములపై పన్నులు, అయితే ఇందులో అంతర్ రాష్ట్ర వర్తకం లేదా వాణిజ్యం యొక్క సరళిలోని అమ్మకము లేదా అంతర్ జాతీయ వర్తకం లేదా వాణిజ్యం యొక్క సరళిలోని అట్టి వస్తువుల అమ్మకము చేరి ఉండవు.]

²[55. * * * * *]

56. రోడ్లపై లేదా దేశీయ జలమార్గములపై తీసుకొనిపోబడు సరకులపైన మరియు ప్రయాణికులపైన పన్నులు.

57. జాబితా-IIIలోని నమోదు 35 యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, బ్రాము కార్లతో సహా, యంత్రముతో నడుచునట్టివైనా లేదా కానట్టివైనా రోడ్లపై ఉపయోగించుటకు తగిన వాహనములపై పన్నులు.

58. జంతువులపైన మరియు వడవలపైనను పన్నులు.

59. రహదారి పన్నులు.

60. వృత్తులు, వ్యాపారములు, ఆజీవికలు మరియు ఉద్యోగములపై పన్నులు.

61. తలసరి పన్నులు.

³[62. ఒక పంచాయతీ లేదా ఒక పురపాలక లేదా ప్రాంతీయ మండలి లేదా ఒక జిల్లా మండలిచే విధించి, వసూలు చేయు మేరకు వినోదములు, ఉల్లాసములపై పన్ను.]

63. స్థాంపు సుంకపు రేట్ల విషయమున, జాబితా-Iలోని నిబంధనలలో నిర్దిష్టపరచబడినవి మినహా, ఇతర దస్తావేజులకు సంబంధించిన స్థాంపు సుంకపు రేట్లు.

64. ఈ జాబితాలోని ఏదైనా విషయములను గురించిన శాసనములకు విరుద్ధమైన నేరములు.

65. ఈ జాబితాలోని ఏదైనా విషయములను గురించి, సర్వోన్నత న్యాయస్థానము తప్ప, అన్ని న్యాయస్థానముల యొక్క అధికార పరిధి మరియు అధికారములు.

66. ఈ జాబితాలోని ఏదైనా విషయముల గురించి ఫీజు, అయితే ఏదైనా న్యాయస్థానమునందు తీసికొనబడు ఫీజు దీనిలో చేరి ఉండదు.

1. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము యొక్క 17 (బి) (ii) సెక్షన్ ద్వారా 16.9.2015 నుండి నమోదు 54కు బదులుగా ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 17 (బి) (iii) సెక్షన్ ద్వారా 16.9.2015 నుండి 55వ నమోదు వదిలి వేయబడినది.

3. రాజ్యాంగ (నూట ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2016 యొక్క 17 (బి) (iv) సెక్షన్ ద్వారా 16.9.2016 నుండి 62వ నమోదుకు బదులుగా ఉంచబడినది.

*(Seventh Schedule)***List III - Concurrent List**

1. Criminal law, including all matters included in the Indian Penal Code at the commencement of this Constitution but excluding offences against laws with respect to any of the matters specified in List I or List II and excluding the use of naval, military or air forces or any other armed forces of the Union in aid of the civil power.
2. Criminal procedure, including all matters included in the Code of Criminal Procedure at the commencement of this Constitution.
3. Preventive detention for reasons connected with the security of a State, the maintenance of public order, or the maintenance of supplies and services essential to the community; persons subjected to such detention.
4. Removal from one State to another State of prisoners, accused persons and persons subjected to preventive detention for reasons specified in entry 3 of this List.
5. Marriage and divorce; infants and minors; adoption; wills, intestacy and succession; joint family and partition; all matters in respect of which parties in judicial proceedings were immediately before the commencement of this Constitution subject to their personal law.
6. Transfer of property other than agricultural land; registration of deeds and documents.
7. Contracts, including partnership, agency, contracts of carriage, and other special forms of contracts, but not including contracts relating to agricultural land.
8. Actionable wrongs.
9. Bankruptcy and insolvency.
10. Trust and Trustees.
11. Administrators-general and official trustees.

¹[11A. Administration of Justice; constitution and organisation of all courts, except the Supreme Court and the High Courts.]

1. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.57 (w.e.f. 3.1.1977).

(ఏడవ షెడ్యూల్)

జాబితా III - ఉమ్మడి జాబితా

1. ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమున భారత శిక్షాస్మృతిలో చేర్చబడి ఉన్న విషయములన్నింటితో సహా, క్రిమినల్ శాసనము. అయితే జాబితా-Iలో లేక జాబితా-IIలో నిర్దిష్టపరచబడిన విషయములలో దేనిని గురించిన శాసనములకైనా విరుద్ధముగా ఉన్న నేరములను మినహాయించవలెను మరియు సివిల్ అధికారులకు సహాయకముగా కేంద్రము యొక్క నౌక, సెనిక లేక వైమానిక బలగములను లేదా ఏవైనా ఇతర సాయుధ బలగములను ఉపయోగించుటను మినహాయించవలెను.
2. ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమున క్రిమినల్ ప్రక్రియా స్మృతిలో చేర్చబడి ఉన్న విషయములన్నింటితో సహా, క్రిమినల్ ప్రక్రియ.
3. రాష్ట్ర భద్రతకు, ప్రజా శాంతిని కాపాడుటకు, సమాజమునకు అత్యవసర సరఫరాల మరియు సేవల నిర్వహణకు సంబంధించిన కారణములనుబట్టి ముందస్తు నిర్బంధము, అట్టి నిర్బంధమునకు గురి అయిన వ్యక్తులు.
4. ఖైదీలను, నేరం మోపబడిన వ్యక్తులను మరియు ఈ జాబితాలోని 3వ నమోదులో నిర్దిష్టపరచబడిన కారణములను బట్టి ముందస్తు నిర్బంధమునకు గురి అయిన వ్యక్తులను, ఒక రాష్ట్రము నుండి మరొక రాష్ట్రమునకు తీసుకొనిపోవుట.
5. వివాహము మరియు విడాకులు, శిశువులు మరియు మైనర్లు, దత్తత, వీలునామాలు, మరణ శాసనము లేకుండుట మరియు వారసత్వము; సమిష్టికుటుంబము మరియు పంపకము, ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే న్యాయవరమైన చర్యలందలి కక్షిదారులు ఏ విషయములను గురించి వారి వారి వ్యక్తిగత శాసనమునకు లోబడి ఉండిరో ఆ విషయములన్నీ.
6. వ్యవసాయ భూమి కానట్టి ఆస్తి యొక్క బదిలీ, పత్రములు మరియు దస్తావేజుల రిజిస్ట్రేషన్.
7. భాగస్వామ్యము, ఏజెన్సీ, రవాణా కాంట్రాక్టులు మరియు ఇతర ప్రత్యేక రూపములోని కాంట్రాక్టులతో సహా, కాంట్రాక్టులు. అయితే వ్యవసాయ భూమికి సంబంధించిన కాంట్రాక్టులు దీనిలో చేరి ఉండవు.
8. వ్యాజ్యం వేయదగిన తప్పు.
9. దివాలా మరియు అప్పులు చెల్లించలేని స్థితి.
10. ట్రస్టు మరియు ట్రస్టీలు.
11. అడ్మినిస్ట్రేటర్స్-జనరల్ మరియు అధికారిక ట్రస్టీలు.

¹[11ఏ. న్యాయ పరిపాలన; సర్వోన్నత న్యాయస్థానము మరియు ఉన్నత న్యాయస్థానములు తప్ప, అన్ని న్యాయస్థానముల ఏర్పాటు మరియు వ్యవస్థీకరణ.]

(Seventh Schedule)

12. Evidence and oaths; recognition of laws, public acts and records, and judicial proceedings.
13. Civil procedure, including all matters included in the Code of Civil Procedure at the commencement of this Constitution, limitation and arbitration.
14. Contempt of court, but not including contempt of the Supreme Court.
15. Vagrancy; nomadic and migratory tribes.
16. Lunacy and mental deficiency, including places for the reception or treatment of lunatics and mental deficient.
17. Prevention of cruelty to animals.
- ¹[17A. Forests.
- 17B. Protection of wild animals and birds.]
18. Adulteration of foodstuffs and other goods.
19. Drugs and poisons, subject to the provisions of entry 59 of List I with respect to opium.
20. Economic and social planning.
- ¹[20A. Population control and family planning.]
21. Commercial and industrial monopolies, combines and trusts.
22. Trade unions; industrial and labour disputes.
23. Social security and social insurance; employment and unemployment.
24. Welfare of labour including conditions of work, provident funds, employers' liability, workmen's compensation, invalidity and old age pensions and maternity benefits.
- ²[25. Education, including technical education, medical education and universities, subject to the provisions of entries 63, 64, 65 and 66 of List I; vocational and technical training of labour.]
26. Legal, medical and other professions.

1. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.57 (w.e.f. 3.1.1977).

2. Substituted by *ibid.*, for entry 25.

(ఏడవ షెడ్యూల్)

12. సాక్ష్యము మరియు ప్రమాణములు, శాసనముల, సార్వజనిక చట్టములు, రికార్డుల మరియు న్యాయపరమైన వ్యవహారముల యొక్క గుర్తింపు.
 13. ఈ రాజ్యాంగ ప్రారంభమున సివిల్ ప్రక్రియా స్మృతిలో చేర్చబడి ఉన్న అన్ని విషయములు, కాలపరిమితి మరియు మధ్యవర్తిత్వముతో సహా సివిల్ ప్రక్రియ.
 14. సర్వోన్నత న్యాయస్థాన ధిక్కారము మినహా, న్యాయస్థాన ధిక్కారము.
 15. దేశదిమ్మరితనము, ఊరూరా తిరిగే మరియు వలసపోవునట్టి జనజాతులు.
 16. పిచ్చి మరియు మానసిక లోపం కలవారిని ఆదరించుట లేక చికిత్స కొరకైన స్థలములతో సహా, పిచ్చి మరియు మనోవైకల్యము.
 17. జంతు హింసను నివారించట.
- ¹[17ఏ. అడవులు.
- 17బీ. వన్యమృగముల మరియు పక్షుల రక్షణ.]
18. ఆహార పదార్థముల మరియు ఇతర సరకుల కల్తీ.
 19. నల్లమందును గురించి జాబితా-Iలోని నమోదు 59 యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, మాదక ద్రవ్యాలు మరియు విషములు.
 20. ఆర్థిక మరియు సామాజిక ప్రణాళిక రచన.
- ¹[20ఏ. జనాభా నియంత్రణ మరియు కుటుంబ నియంత్రణ.]
21. వాణిజ్య మరియు పారిశ్రామిక గుత్తాధిపత్యములు, వర్తక సంఘములు మరియు బ్రహ్మలు.
 22. కార్మిక సంఘములు, పారిశ్రామిక మరియు కార్మిక వివాదములు.
 23. సామాజిక భద్రత మరియు సామాజిక భీమా; ఉద్యోగము మరియు నిరుద్యోగము.
 24. పని పరిస్థితులు, భవిష్యనిధులు, యాజమాన్య బాధ్యత, కార్మికులకు నష్ట పరిహారము, అశక్తతకూ మరియు వృద్ధాప్యానికి పింఛనులు మరియు ప్రసూతి సౌకర్యములతో సహా కార్మికుల సంక్షేమము.
- ²[25. జాబితా-Iలోని నమోదులు 63, 64, 65 మరియు 66 ల నిబంధనలకు లోబడి, సాంకేతిక విద్య, వైద్య విద్య మరియు విశ్వవిద్యాలయములతో సహా విద్య, కార్మికులకు వృత్తిపర మరియు సాంకేతిక శిక్షణ.]
26. న్యాయవాద వృత్తి, వైద్యవృత్తి మరియు ఇతర వృత్తులు.

1. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 57వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

2. అదే చట్టము 57వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

(Seventh Schedule)

27. Relief and rehabilitation of persons displaced from their original place of residence by reason of the setting up of the Dominions of India and Pakistan.
28. Charities and charitable institutions, charitable and religious endowments and religious institutions.
29. Prevention of the extension from one State to another of infectious or contagious diseases or pests affecting men, animals or plants.
30. Vital statistics including registration of births and deaths.
31. Ports other than those declared by or under law made by Parliament or existing law to be major ports.
32. Shipping and navigation on inland waterways as regards mechanically propelled vessels, and the rule of the road on such waterways, and the carriage of passengers and goods on inland waterways subject to the provisions of List-I with respect to national waterways.

¹[33. Trade and commerce in, and the production, supply and distribution of,—

(a) the products of any industry where the control of such industry by the Union is declared by Parliament by law to be expedient in the public interest, and imported goods of the same kind as such products;

(b) foodstuffs, including edible oilseeds and oils;

(c) cattle fodder, including oilcakes and other concentrates;

(d) raw cotton, whether ginned or unginned, and cotton seed; and

(e) raw jute.]

²[33A. Weights and measures except establishment of standards.]

34. Price control.

35. Mechanically propelled vehicles including the principles on which taxes on such vehicles are to be levied.

1. Substituted by the Constitution (Third Amendment) Act, 1954, s.2 (w.e.f. 22.2.1955).

2. Inserted by the Constitution (Forty-second Amendment) Act, 1976, s.57 (w.e.f. 3.1.1977).

(ఏడవ షెడ్యూల్)

27. భారతదేశ మరియు పాకిస్తాను అధినివేశముల ఏర్పాటు వలన వారి అసలైన నివాసస్థానములను వదలిన నిర్వాసిత వ్యక్తులకు సహాయము మరియు పునరావాసము.

28. ధానధర్మములు మరియు ధార్మిక సంస్థలు, ధార్మిక మరియు దేవాదాయములు మరియు మత సంస్థలు.

29. సాంక్రమిక లేక అంటు రోగములు మరియు మనుష్యులకు, జంతువులకు మరియు వృక్షములకు హాని కలిగించు చీడ పురుగులు ఒక రాష్ట్రము నుండి మరొక రాష్ట్రమునకు వ్యాపించుటను నివారించుట.

30. జనన మరణముల రిజిస్ట్రీకరణతో సహా జీవన సంబంధ గణాంకాలు.

31. పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద లేదా అమలులో ఉన్న శాసనము ద్వారాగాని లేక దాని క్రింద పెద్ద ఓడరేవులుగా ప్రకటించబడినవి మినహా ఇతర ఓడ రేవులు.

32. జాతీయ జలమార్గములకు సంబంధించి జాబితా-Iలో గల నిబంధనలకు లోబడి దేశీయ జలమార్గములపై యంత్రములతో నడుచు ఓడలకు సంబంధించిన నౌక వ్యాపారము మరియు నౌకాయానము మరియు అట్టి జలమార్గములపై ప్రయాణ నియమములు, మరియు దేశీయ జలమార్గములపై ప్రయాణీకులను మరియు సరకులను తీసుకొనిపోవుట.

¹[33. ఈ క్రింద తెలిపిన వాటిలో వర్తక వాణిజ్యములు మరియు వాటి ఉత్పత్తి, సరఫరా మరియు పంపిణీ,-

(ఎ) పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా, ప్రజాప్రయోజనము దృష్ట్యా కేంద్రము నియంత్రించుట సముచితమని ప్రకటించబడినట్టి ఏదైనా పరిశ్రమ యొక్క ఉత్పత్తులు మరియు అట్టి ఉత్పత్తులకు సమానమైన దిగుమతి సరుకులు;

(బి) తినదగిన నూనె గింజలు, నూనెలతో సహా ఆహార పదార్థములు.

(సి) నూనె కేకులు మరియు ఇతర సారకృత పదార్థములతో సహా పశుగ్రాసం.

(డి) గింజలు తీసినదైనను, తీయనిదైనను ముడి ప్రత్తి మరియు ప్రత్తి గింజలు మరియు;

(ఇ) ముడి జనపనార.]

²[33ఏ. ప్రమాణముల నిర్ణయము తప్ప, తూనికలు మరియు కొలతలు.]

34. ధరల నియంత్రణ.

35. యంత్రముతో నడుచు వాహనములపై పన్నులు విధించబడవలసిన సూత్రములతో సహా అట్టి వాహనములు.

1. రాజ్యాంగ (మూడవ సవరణ) చట్టము, 1954 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 22.2.1955 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 57వ సెక్షన్ ద్వారా 3.1.1977 నుండి చొప్పించబడినది.

(Seventh Schedule)

36. Factories
37. Boilers.
38. Electricity.
39. Newspapers, books and printing presses.
40. Archaeological sites and remains other than those ¹[declared by or under law made by Parliament] to be of national importance.
41. Custody, management and disposal of property (including agricultural land) declared by law to be evacuee property.
- ²[42. Acquisition and requisitioning of property.]
43. Recovery in a State of claims in respect of taxes and other public demands, including arrears of land-revenue and sums recoverable as such arrears, arising outside that State.
44. Stamp duties other than duties or fees collected by means of judicial stamps, but not including rates of stamp duty.
45. Inquiries and statistics for the purposes of any of the matters specified in List II or List III.
46. Jurisdiction and powers of all courts, except the Supreme Court, with respect to any of the matters in this List.
47. Fees in respect of any of the matters in this List, but not including fees taken in any court.

1. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.27, for “declared by Parliament by law” (w.e.f. 1.11.1956).

2. Substituted by the Constitution (Seventh Amendment) Act, 1956, s.26, (w.e.f. 1.11.1956).

(ఏడవ షెడ్యూల్)

36. ఫ్యాక్టరీలు.
37. బాయిలర్లు.
38. విద్యుచ్ఛక్తి.
39. వార్తాపత్రికలు, పుస్తకములు మరియు ముద్రణాలయములు.
40. ¹[పార్లమెంటుచే చేయబడిన శాసనము ద్వారా లేక దాని క్రింద జాతీయ ప్రాముఖ్యముగలవిగా ప్రకటించబడినవి] మినహా ఇతర పురావస్తు స్థలములు మరియు అవశేషములు.
41. (వ్యవసాయ భూమితో సహా) నిర్వాసితుని ఆస్తి అని ప్రకటించబడిన ఆస్తి యొక్క అధీనము, నిర్వహణ మరియు పరిష్కారము.
- ²[42. ఆస్తి యొక్క స్వాధీనం మరియు అభ్యర్థన (అధికారముతో గ్రహించుట).]
43. భూమి శిస్తు బకాయిలు మరియు అట్టి బకాయివలె వసూలు చేయదగిన మొత్తము డబ్బుతో సహా, వన్నులను, ఇతరమైన ప్రభుత్వ డిమాండ్లకు సంబంధించి ఏదైనా రాష్ట్రమునకు వెలుపల ఉత్పన్నమగు క్లెయిములను ఆ రాష్ట్రములో వసూలు చేయుట.
44. స్టాంపు సుంకపు రేట్లు కాకుండా జూడిషియల్ స్టాంపుల ద్వారా వసూలు చేయబడు సుంకములు లేక ఫీజులు మినహా ఇతర స్టాంపు సుంకము.
45. జాబితా-IIలో లేక జాబితా-IIIలో నిర్దిష్టపరచిన ఏదైనా విషయముల కొరకు విచారణలు జరుపుట మరియు గణాంకములు సేకరించుట.
46. ఈ జాబితాలోని ఏదైనా విషయములపై సర్వోన్నత న్యాయస్థానము తప్ప, అన్ని న్యాయస్థానముల అధికార పరిధి మరియు అధికారములు.
47. ఈ జాబితాలోని ఏదైనా విషయములకు సంబంధించిన ఫీజు. అయితే ఏదైనా న్యాయస్థానమునందు తీసికొనబడు ఫీజు దీనిలో చేరి ఉండదు.

1. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క 27వ సెక్షన్ ద్వారా “పార్లమెంటు శాసనము ద్వారా” అను పదములకు బదులుగా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1956 యొక్క ద్వారా 26వ సెక్షన్ ద్వారా 01.11.1956 నుండి ఉంచబడినది.

EIGHTH SCHEDULE
[Articles 344(1) and 351]
Languages

1. Assamese.
2. Bengali
- ¹[3. Bodo
4. Dogri]
- ²[5.] Gujarati
- ³[6.] Hindi
- ³[7.] Kannada
- ³[8.] Kashmiri
- ³[⁴9.] Konkani
- ¹[10. Maithili]
- ⁵[11.] Malayalam
- ⁴[⁶12.] Manipuri]
- ⁶[13.] Marathi
- ⁴[⁶14.] Nepali]
- ⁶[15.] ⁷[Odia]
- ⁶[16.] Punjabi

1. Inserted by the Constitution (Ninety-second Amendment) Act, 2003, s.2 (w.e.f. 7.1.2004).

2. Entry 3 renumbered as entry 5 by *ibid.*

3. Entries 4 to 7 renumbered as entries 6 to 9 by *ibid.*

4. Inserted by the Constitution (Seventh-first Amendment Act, 1992, s.2 (w.e.f. 31.8.1992).

5. Entry 8 renumbered as entry 11 by the Constitution (Ninety-second Amendment) Act, 2003, s.2 (w.e.f.7.1.2004).

6. Entry 9 to 14 renumbered as entry 12 to 17 by *ibid.*

7. Substituted by the Constitution (Ninety-sixth Amendment) Act, 2011, s.2, for “Oriya” (w.e.f. 23.9.2011).

ఎనిమిదవ షెడ్యూల్

[ఆర్టికల్లు 344(1) మరియు 351]

భాషలు

1. అస్సామీ
2. బెంగాలీ
- ¹[3. బోడో
4. డోగ్రి]
- ²[5.] గుజరాతీ
- ³[6.] హిందీ
- ³[7.] కన్నడము
- ³[8.] కాశ్మీరీ
- ³[⁴9.] కొంకణి
- ¹[10. మైథిలి]
- ⁵[11.] మళయాళం
- ⁴[⁶12.] మణిపురి]
- ⁶[13.] మరాఠీ
- ⁴[⁶14.] నేపాలి]
- ⁶[15.] ⁷[ఒడియా]
- ⁶[16.] పంజాబీ

-
1. రాజ్యాంగ (తొంభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 7.1.2004 నుండి చొప్పించబడినది.
 2. అదే చట్టము ద్వారా నమోదు 3ను, నమోదు 5గా తిరిగి అంకె వేయడమైనది.
 3. అదే చట్టము ద్వారా 4 నుండి 7వ నమోదులను, 6 నుండి 9గా తిరిగి అంకె వేయడమైనది.
 4. రాజ్యాంగ (డెబ్బై ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1992 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 31.8.1992 నుండి చొప్పించబడినది.
 5. రాజ్యాంగ (తొంభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 8వ నమోదును 11వ నమోదుగా 7.1.2004 నుండి తిరిగి అంకె వేయడమైనది.
 6. అదే చట్టము ద్వారా 9 నుండి 14వ నమోదులను, 12 నుండి 17 నమోదులుగా తిరిగి అంకెవేయడమైనది.
 7. రాజ్యాంగ (తొంభై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1967 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా “ఒరియా” అను దానికి బదులుగా 23.9.2011 నుండి ఉంచడమైనది.

(Eighth Schedule)

¹ [17.]	Sanskrit
² [18.]	Santhali]
³ ⁴ [19.]	Sindhi]
⁵ [20.]	Tamil
⁵ [21.]	Telugu
⁵ [22.]	Urdu

1. Entry 9 to 14 renumbered as entry 12 to 17 by the Constitution (Ninety-second Amendment) Act, 2003, s.2 (w.e.f.7.1.2004).

2. Inserted by the Constitution (Ninety-second Amendment) Act, 2003, s.2 (w.e.f. 7.1.2004).

3. Added by the Constitution (Twenty-first Amendment) Act, 1967, s.2 (w.e.f. 10.4.1967).

4. Entry 15 renumbered as entry 19 by the Constitution (Ninety-second Amendment) Act, 2003, s.2 (w.e.f. 7.1.2004).

5. Entry 16 to 18 renumbered as entry 20 to 22 by *ibid.*

(ఎనిమిదవ షెడ్యూల్)

- ¹[17.] సంస్కృతం
- ²[18.] సంథాలి]
- ³[⁴[19.] సింధీ]
- ⁵[20.] తమిళం
- ⁵[21.] తెలుగు
- ⁵[22.] ఉర్దూ

-
1. రాజ్యాంగ (తొంభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 9 నుండి 14వ నమోదులను, 12 నుండి 17 నమోదులుగా 07.01.2004 నుండి తిరిగి అంకెవేయడమైనది.
 2. రాజ్యాంగ (తొంభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 7.1.2004 నుండి చొప్పించబడినది.
 3. రాజ్యాంగ (ఇరవది ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 1967 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 10.4.1967 నుండి ఉంచబడినది.
 4. రాజ్యాంగ (తొంభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 15వ నమోదును 19వ నమోదుగా 7.1.2004 నుండి తిరిగి అంకె వేయడమైనది.
 5. అదే చట్టము ద్వారా 16 నుండి 18వ నమోదులను, 20 నుండి 22గా తిరిగి అంకె వేయడమైనది.

¹[NINTH SCHEDULE

(Article 31B)

Validation of Certain Acts And Regulations

1. The Bihar Land Reforms Act, 1950 (Bihar Act XXX of 1950).
2. The Bombay Tenancy and Agricultural Lands Act, 1948 (Bombay Act LXVII of 1948).
3. The Bombay Maleki Tenure Abolition Act, 1949 (Bombay Act LXI of 1949).
4. The Bombay Taluqdari Tenure Abolition Act, 1949 (Bombay Act LXII of 1949).
5. The Panch Mahals Mehwassi Tenure Abolition Act, 1949 (Bombay Act LXIII of 1949).
6. The Bombay Khoti Abolition Act, 1950 (Bombay Act VI of 1950).
7. The Bombay Paragana and Kulkarni Watan Abolition Act, 1950 (Bombay Act LX of 1950).
8. The Madhya Pradesh Abolition of Proprietary Rights (Estates, Mahals, Alienated Lands) Act, 1950 (Madhya Pradesh Act I of 1951).
9. The Madras Estates (Abolition and Conversion into Ryotwari) Act, 1948 (Madras Act XXVI of 1948).
10. The Madras Estates (Abolition and Conversion into Ryotwari) Amendment Act, 1950 (Madras Act I of 1950).
11. The Uttar Pradesh Zamindari Abolition and Land Reforms Act, 1950 (Uttar Pradesh Act I of 1951).
12. The Hyderabad (Abolition of Jagirs) Regulation, 1358F (No. LXIX of 1358, Fasli).
13. The Hyderabad Jagirs (Commutation) Regulation, 1359F (No. XXV of 1359, Fasli).]
- ²[14. The Bihar Displaced Persons Rehabilitation (Acquisition of Land) Act, 1950 (Bihar Act XXXVIII of 1950).
15. The United Provinces Land Acquisition (Rehabilitation of Refugees) Act, 1948 (U.P. Act XXVI of 1948).

1. Added by the Constitution (First Amendment) Act, 1951, s.14 (w.e.f. 18.6.1951).

2. Inserted by the Constitution (Fourth Amendment) Act, 1955, s.5 (w.e.f. 27.4.1955).

¹[తొమ్మిదవ షెడ్యూల్

(ఆర్టికల్ 31బీ)

కొన్ని చట్టములు మరియు వినియోగముల చెల్లుబాటు.

1. బీహార్ భూసంస్కరణల చట్టము, 1950 (1950లోని 30వ బీహార్ చట్టము).
2. బొంబాయి కౌలుదారీ మరియు వ్యవసాయ భూముల చట్టము, 1948 (1948లోని 67వ బొంబాయి చట్టము).
3. బొంబాయి మలెకీ టెన్యూరు రద్దు చట్టము, 1949 (1949లోని 61వ బొంబాయి చట్టము).
4. బొంబాయి తాలుక్దారీ టెన్యూరు రద్దు చట్టము, 1949 (1949లోని 62వ బొంబాయి చట్టము).
5. పంచ మహాళ్ల మెహవాసీ టెన్యూరు రద్దు చట్టము, 1949 (1949లోని 63వ బొంబాయి చట్టము).
6. బొంబాయి ఖోటి రద్దు చట్టము, 1950 (1950లోని 6వ బొంబాయి చట్టము).
7. బొంబాయి పరగణా మరియు కుల్కర్ణి వతన్ రద్దు చట్టము, 1950 (1950లోని 60వ బొంబాయి చట్టము).
8. మధ్యప్రదేశ్ ప్రాప్రయిటరీ హక్కుల (ఎస్టేట్లు, మహాళ్లు, అన్యాయక్రాంత భూములు) రద్దు చట్టము, 1950 (1951లోని 1వ మధ్యప్రదేశ్ చట్టము).
9. మద్రాసు ఎస్టేట్లు (రద్దు మరియు రైత్వారికి మార్పు) చట్టము, 1948 (1948లోని 26వ మద్రాసు చట్టము).
10. మద్రాసు ఎస్టేట్లు (రద్దు మరియు రైత్వారికి మార్పు) సవరణ చట్టము, 1950 (1950లోని 1వ మద్రాసు చట్టము).
11. ఉత్తరప్రదేశ్ జమీందారీ రద్దు మరియు భూసంస్కరణల చట్టము, 1950 (1951లోని 1వ ఉత్తరప్రదేశ్ చట్టము).
12. హైదరాబాద్ (జాగీర్ల రద్దు) క్రమబద్ధము చేయు, 1358 ఫ. (1358 ఫసలీల యొక్క సంఖ్య 69).
13. హైదరాబాద్ జాగీర్ల (మార్పిడి) క్రమబద్ధము చేయు, 1359 ఫ. (1359 ఫసలీ యొక్క సంఖ్య 25).
- ²[14. బీహార్ నిర్వాసితుల పునరావాస (భూమి సేకరణ) చట్టము, 1950 (1950లోని 38వ బీహార్ చట్టము).
15. యునైటెడ్ ప్రావిన్సుల భూమి సేకరణ (శరణార్థుల పునరావాసము) చట్టము, 1948 (1948లోని 26వ చట్టము).

1. రాజ్యాంగ (మొదటి సవరణ) చట్టము, 1951 యొక్క 14వ సెక్షన్ ద్వారా 18.6.1951 నుండి చేర్చబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1955 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 27.4.1955 నుండి చొప్పించబడినది.

(Ninth Schedule)

16. The Resettlement of Displaced Persons (Land Acquisition) Act, 1948 (Act LX of 1948).
17. Sections 52A to 52G of the Insurance Act, 1938 (Act IV of 1938), as inserted by section 42 of the Insurance (Amendment) Act, 1950 (Act XLVII of 1950).
18. The Railway Companies (Emergency Provisions) Act, 1951 (Act LI of 1951).
19. Chapter III-A of the Industries (Development and Regulation) Act, 1951 (Act LXV of 1951), as inserted by section 13 of the Industries (Development and Regulation) Amendment Act, 1953 (Act XXVI of 1953).
20. The West Bengal Land Development and Planning Act, 1948 (West Bengal Act XXI of 1948), as amended by West Bengal Act XXIX of 1951.]
- ¹[21. The Andhra Pradesh Ceiling on Agricultural Holdings Act, 1961 (Andhra Pradesh Act X of 1961).
22. The Andhra Pradesh (Telangana Area) Tenancy and Agricultural Lands (Validation) Act, 1961 (Andhra Pradesh Act XXI of 1961).
23. The Andhra Pradesh (Telangana Area) Ijara and Kowli Land Cancellation of Irregular Pattas and Abolition of Concessional Assessment Act, 1961 (Andhra Pradesh Act XXXVI of 1961)
24. The Assam State Acquisition of Lands belonging to Religious or Charitable Institution of Public Nature Act, 1959 (Assam Act IX of 1961).
25. The Bihar Land Reforms (Amendment) Act, 1953 (Bihar Act XX of 1954).
26. The Bihar Land Reforms (Fixation of Ceiling Area and Acquisition of Surplus Land) Act, 1961 (Bihar Act XII of 1962), except section 28 of this Act.
27. The Bombay Taluqdari Tenure Abolition (Amendment) Act, 1954 (Bombay Act I of 1955).
28. The Bombay Taluqdari Tenure Abolition (Amendment) Act, 1957 (Bombay Act XVIII of 1958).
29. The Bombay Inams (Kutch Area) Abolition Act, 1958 (Bombay Act XCVIII of 1958).

1. Inserted by the Constitution (Seventeenth Amendment) Act, 1964, s.3 (w.e.f.20.6.1964).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

16. నిర్వాసితుల పునరావాసపు (భూమి సేకరణ) చట్టము, 1948 (1948లోని 60వ చట్టము).
17. బీమా (సవరణ) చట్టము, 1950 (1950లోని 47వ చట్టము) యొక్క 42వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినట్లుగా, బీమా చట్టము, 1938 (1938లోని 4వ చట్టము)లో చేర్చబడిన సెక్షన్లు 52వ నుండి 52జీ వరకు.
18. రైల్వే కంపెనీల (అత్యవసర నిబంధనలు) చట్టము, 1951 (1951లోని 51వ చట్టము).
19. పరిశ్రమల (అభివృద్ధి మరియు క్రమబద్ధము) సవరణ చట్టము, 1953 (1953లోని 26వ చట్టము) యొక్క 13వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినట్లుగా, పరిశ్రమల (అభివృద్ధి మరియు క్రమబద్ధము) చట్టము, 1951 (1951లోని 65వ చట్టము)లో చేర్చబడిన అధ్యాయము-3^వ.
20. 1951లోని 29వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము ద్వారా సవరించబడిన, పశ్చిమ బెంగాల్ భూమి అభివృద్ధి మరియు ప్రణాళికా చట్టము, 1948 (1948లోని 21వ పశ్చిమ బెంగాలు చట్టము).]
- ¹[21. ఆంధ్రప్రదేశ్ వ్యవసాయ కమితముల గరిష్ట పరిమితి చట్టము, 1961 (1961లోని 10వ ఆంధ్రప్రదేశ్ చట్టము).
22. ఆంధ్రప్రదేశ్ (తెలంగాణా ప్రాంత) కౌలుదారీ మరియు వ్యవసాయ భూముల (చెల్లుబాటు) చట్టము, 1961 (1961లోని 21వ ఆంధ్రప్రదేశ్ చట్టము).
23. ఆంధ్రప్రదేశ్ (తెలంగాణా ప్రాంత) ఇజారా మరియు కౌలీ భూముల అక్రమపట్టాల రద్దు మరియు రాయితీ శిస్తు మదింపు రద్దు చట్టము, 1961 (1961లోని 36వ ఆంధ్రప్రదేశ్ చట్టము).
24. అస్సాం రాష్ట్ర సార్వజనిక స్వభావపు మత లేక ధార్మిక సంస్థలకు చెందిన భూముల ఆర్జన చట్టము, 1959 (1961లోని 9వ అస్సాం చట్టము).
25. బీహార్ భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1953 (1954లోని 20వ బీహార్ చట్టము).
26. బీహార్ భూసంస్కరణల (గరిష్ట పరిమితి ప్రాంత నిర్ణయము మరియు మిగులు భూముల సేకరణ) చట్టము, 1961 (1962లోని 12వ బీహార్ చట్టము), (ఈ చట్టము యొక్క 28వ సెక్షన్ మినహా).
27. బొంబాయి తాలుక్దారీ టెన్యూరు రద్దు (సవరణ) చట్టము, 1954 (1955లోని 1వ బొంబాయి చట్టము).
28. బొంబాయి తాలుక్దారీ టెన్యూరు రద్దు (సవరణ) చట్టము, 1957 (1958లోని 18వ బొంబాయి చట్టము).
29. బొంబాయి ఇనాముల (కచ్ ప్రాంత) రద్దు చట్టము, 1958 (1958లోని 98వ బొంబాయి చట్టము).

1. రాజ్యాంగ (పదిహేడవ సవరణ) చట్టము, 1964 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 20.6.1964 నుండి చొప్పించబడినది.

(Ninth Schedule)

30. The Bombay Tenancy and Agricultural Lands (Gujarat Amendment) Act, 1960 (Gujarat Act XVI of 1960).
31. The Gujarat Agricultural Lands Ceiling Act, 1960 (Gujarat Act XXVI of 1961).
32. The Sagbara and Mehwasssi Estates (Proprietary Rights Abolition, etc.) Regulation, 1962 (Gujarat Regulation I of 1962).
33. The Gujarat Surviving Alienations Abolition Act, 1963 (Gujarat Act XXXIII of 1963), except in so far as this Act relates to an alienation referred to in sub-clause (d) of clause (3) of section 2 thereof.
34. The Maharashtra Agricultural Lands (Ceiling on Holdings) Act, 1961 (Maharashtra Act XXVII of 1961).
35. The Hyderabad Tenancy and Agricultural Lands (Re-enactment, Validation and Further Amendment) Act, 1961 (Maharashtra Act XLV of 1961).
36. The Hyderabad Tenancy and Agricultural Lands Act, 1950 (Hyderabad Act XXI of 1950).
37. The Jenmikaram Payment (Abolition) Act, 1960 (Kerala Act III of 1961).
38. The Kerala Land Tax Act, 1961 (Kerala Act XIII of 1961).
39. The Kerala Land Reforms Act, 1963 (Kerala Act I of 1964).
40. The Madhya Pradesh Land Revenue Code, 1959 (Madhya Pradesh Act XX of 1959).
41. The Madhya Pradesh Ceiling on Agricultural Holdings Act, 1960 (Madhya Pradesh Act XX of 1960).
42. The Madras Cultivating Tenants Protection Act, 1955 (Madras Act XXV of 1955).
43. The Madras Cultivating Tenants (Payment of Fair Rent) Act, 1956 (Madras Act XXIV of 1956).
44. The Madras Occupants of Kudiyruppu (Protection from Eviction) Act, 1961 (Madras Act XXXVIII of 1961).
45. The Madras Public Trusts (Regulation of Administration of Agricultural Lands) Act, 1961 (Madras Act LVII of 1961).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

30. బొంబాయి కౌలుదారీ మరియు వ్యవసాయ భూముల (గుజరాత్ సవరణ) చట్టము, 1960 (1960లోని 16వ గుజరాతు చట్టము).
31. గుజరాతు వ్యవసాయ భూముల గరిష్ఠ పరిమితి చట్టము, 1960 (1961లోని 26వ గుజరాతు చట్టము).
32. సగ్భర మరియు మెహవాసి ఎస్టేట్ల (ప్రాప్రయిటరీ హక్కుల రద్దు మొదలగు వాటి) క్రమబద్ధము చేయు, 1962 (1962లోని 1వ గుజరాతు వినియమము).
33. గుజరాతులోని మిగిలి ఉండిన అన్యాయక్రొంతముల రద్దు చట్టము, 1963 (1963లోని 33వ గుజరాతు చట్టము) ఈ చట్టములోని 2వ సెక్షన్ యొక్క క్లాజ్ (3)లోని సబ్-క్లాజ్ (డి)లో నిర్దేశించబడిన అన్యాయక్రొంతములకు సంబంధించినంత వరకు తప్ప.
34. మహారాష్ట్ర వ్యవసాయ భూముల (కమతముల గరిష్ఠ పరిమితి) చట్టము, 1961 (1961లోని 27వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
35. హైదరాబాదు కౌలుదారీ మరియు వ్యవసాయ భూముల (పునః శాసనము చేయు, చెల్లుబాటు మరియు ఇంకను సవరించు) చట్టము, 1961 (1961లోని 45వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
36. హైదరాబాద్ కౌలుదారీ మరియు వ్యవసాయ భూముల చట్టము, 1950 (1950లోని 21వ హైదరాబాదు చట్టము).
37. జన్మీకరం చెల్లింపు (రద్దు) చట్టము, 1960 (1961లోని 3వ కేరళ చట్టము).
38. కేరళ భూమి పన్ను చట్టము, 1961 (1961లోని 13వ కేరళ చట్టము).
39. కేరళ భూసంస్కరణల చట్టము, 1963 (1964లోని 1వ కేరళ చట్టము).
40. మధ్యప్రదేశ్ భూమి శిస్తు కోడ్, 1959 (1959లోని 20వ మధ్యప్రదేశ్ చట్టము).
41. మధ్యప్రదేశ్ వ్యవసాయ కమతముల గరిష్ఠ పరిమితి చట్టము, 1960 (1960లోని 20వ మధ్యప్రదేశ్ చట్టము).
42. మద్రాస్ సేద్యపు కౌలుదార్ల రక్షణ చట్టము, 1955 (1955లోని 25వ మద్రాస్ చట్టము).
43. మద్రాస్ సేద్యపు కౌలుదార్ల (సముచితమైన కౌలు చెల్లింపు) చట్టము, 1956 (1956లోని 24వ మద్రాస్ చట్టము).
44. మద్రాస్ కుడియిరుప్పు ఆక్రమణదారుల (తొలగింపు నుండి రక్షణ) చట్టము, 1961 (1961లోని 38వ మద్రాస్ చట్టము).
45. మద్రాస్ పబ్లిక్ ట్రస్టుల (వ్యవసాయ భూముల నిర్వహణను క్రమబద్ధము చేయు) చట్టము, 1961 (1961లోని 57వ మద్రాస్ చట్టము).

(Ninth Schedule)

46. The Madras Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Act, 1961 (Madras Act LVIII of 1961).
47. The Mysore Tenancy Act, 1952 (Mysore Act XIII of 1952).
48. The Coorg Tenants Act, 1957 (Mysore Act XIV of 1957).
49. The Mysore Village Offices Abolition Act, 1961 (Mysore Act XIV of 1961).
50. The Hyderabad Tenancy and Agricultural Lands (Validation) Act, 1961 (Mysore Act XXXVI of 1961).
51. The Mysore Land Reforms Act, 1961 (Mysore Act X of 1962).
52. The Orissa Land Reforms Act, 1960 (Orissa Act XVI of 1960).
53. The Orissa Merged Territories (Village Offices Abolition) Act, 1963 (Orissa Act X of 1963).
54. The Punjab Security of Land Tenures Act, 1953 (Punjab Act X of 1953).
55. The Rajasthan Tenancy Act, 1955 (Rajasthan Act III of 1955).
56. The Rajasthan Zamindari and Biswedari Abolition Act, 1959 (Rajasthan Act VIII of 1959).
57. The Kumaun and Uttarakhand Zamindari Abolition and Land Reforms Act, 1960 (Uttar Pradesh Act XVII of 1960).
58. The Uttar Pradesh Imposition of Ceiling on Land Holdings Act, 1960 (Uttar Pradesh Act I of 1961).
59. The West Bengal Estates Acquisition Act, 1953 (West Bengal Act I of 1954).
60. The West Bengal Land Reforms Act, 1955 (West Bengal Act X of 1956).
61. The Delhi Land Reforms Act, 1954 (Delhi Act VIII of 1954).
62. The Delhi Land Holdings (Ceiling) Act, 1960 (Central Act 24 of 1960).
63. The Manipur Land Revenue and Land Reforms Act, 1960 (Central Act 33 of 1960).
64. The Tripura Land Revenue and Land Reforms Act, 1960 (Central Act 43 of 1960).]

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

46. మద్రాస్ భూసంస్కరణల (గరిష్ట భూపరిమితిని నిర్ణయించు) చట్టము, 1961 (1961లోని 58వ మద్రాస్ చట్టము).
47. మైసూరు కౌలుదారీ చట్టము, 1952 (1952లోని 13వ మైసూరు చట్టము).
48. కూర్గ్ కౌలుదార్ల చట్టము, 1957 (1957లోని 14వ మైసూరు చట్టము).
49. మైసూరు గ్రామ కార్యాలయముల రద్దు చట్టము, 1961 (1961లోని 14వ మైసూరు చట్టము).
50. హైదరాబాదు కౌలుదారీ మరియు వ్యవసాయ భూముల (చెల్లుబాటు) చట్టము, 1961 (1961లోని 36వ మైసూరు చట్టము).
51. మైసూరు భూసంస్కరణల చట్టము, 1961 (1962లోని 10వ మైసూరు చట్టము).
52. ఒరిస్సా భూసంస్కరణ చట్టము, 1960 (1960లోని 16వ ఒరిస్సా చట్టము).
53. ఒరిస్సా విలీన భూభాగముల (గ్రామ కార్యాలయముల రద్దు) చట్టము, 1963 (1963లోని 10వ ఒరిస్సా చట్టము).
54. పంజాబ్ భూమి టెన్యూరుల కౌలు హక్కు భద్రత చట్టము, 1953 (1953లోని 10వ పంజాబు చట్టము).
55. రాజస్థాన్ కౌలుదారీ చట్టము, 1955 (1955లోని 3వ రాజస్థాన్ చట్టము).
56. రాజస్థాన్ జమిందారీ మరియు బిస్వెదారీ రద్దు చట్టము, 1959 (1959లోని 8వ రాజస్థాన్ చట్టము).
57. కుమాన్ మరియు ఉత్తరాఖండ్ జమిందారీ రద్దు మరియు భూసంస్కరణల చట్టము, 1960 (1960లోని 17వ ఉత్తరప్రదేశ్ చట్టము).
58. ఉత్తరప్రదేశ్ భూకమతములపై గరిష్ట పరిమితి నిధింపు చట్టము, 1960 (1961లోని 1వ ఉత్తరప్రదేశ్ చట్టము).
59. పశ్చిమ బెంగాల్ ఎస్టేట్ల స్వాధీన చట్టము, 1953 (1954లోని 1వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
60. పశ్చిమ బెంగాల్ భూసంస్కరణల చట్టము, 1955 (1956లోని 10వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
61. ఢిల్లీ భూసంస్కరణల చట్టము, 1954 (1954లోని 8వ ఢిల్లీ చట్టము).
62. ఢిల్లీ భూకమతముల (గరిష్ట పరిమితి) చట్టము, 1960 (1960లోని 24వ కేంద్ర చట్టము).
63. మణిపూర్ భూమిశిస్తు మరియు భూసంస్కరణల చట్టము, 1960 (1960లోని 33వ కేంద్ర చట్టము).
64. త్రిపుర భూమి శిస్తు మరియు భూసంస్కరణల చట్టము, 1960 (1960లోని 43వ కేంద్ర చట్టము).]

(Ninth Schedule)

- ¹[65. The Kerala Land Reforms (Amendment) Act, 1969 (Kerala Act 35 of 1969).
66. The Kerala Land Reforms (Amendment) Act, 1971 (Kerala Act 25 of 1971).]
- ²[67. The Andhra Pradesh Land Reforms (Ceiling on Agricultural Holdings) Act, 1973 (Andhra Pradesh Act 1 of 1973).
68. The Bihar Land Reforms (Fixation of Ceiling Area and Acquisition of Surplus Land) (Amendment) Act, 1972 (Bihar Act I of 1973).
69. The Bihar Land Reforms (Fixation of Ceiling Area and Acquisition of Surplus Land) (Amendment) Act, 1973 (Bihar Act IX of 1973).
70. The Bihar Land Reforms (Amendment) Act, 1972 (Bihar Act V of 1972).
71. The Gujarat Agricultural Lands Ceiling (Amendment) Act, 1972 (Gujarat Act 2 of 1974).
72. The Haryana Ceiling on Land Holdings Act, 1972 (Haryana Act 26 of 1972).
73. The Himachal Pradesh Ceiling on Land Holdings Act, 1972 (Himachal Pradesh Act 19 of 1973).
74. The Kerala Land Reforms (Amendment) Act, 1972 (Kerala Act 17 of 1972).
75. The Madhya Pradesh Ceiling on Agricultural Holdings (Amendment) Act, 1972 (Madhya Pradesh Act 12 of 1974).
76. The Madhya Pradesh Ceiling on Agricultural Holdings (Second Amendment) Act, 1972 (Madhya Pradesh Act 13 of 1974).
77. The Mysore Land Reforms (Amendment) Act, 1973 (Karnataka Act 1 of 1974).
78. The Punjab Land Reforms Act, 1972 (Punjab Act 10 of 1973).
79. The Rajasthan Imposition of Ceiling on Agricultural Holdings Act, 1973 (Rajasthan Act 11 of 1973).
80. The Gudalur Janmam Estates (Abolition and Conversion into Ryotwari) Act, 1969 (Tamil Nadu Act 24 of 1969).

1. Inserted by the Constitution (Twenty-ninth Amendment) Act, 1972, s.2 (w.e.f. 9.6.1972).

2. Inserted by the Constitution (Thirty-fourth Amendment) Act, 1974, s.2 (w.e.f. 7.9.1974).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

- ¹[65. కేరళ భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1969 (1969లోని 35వ కేరళ చట్టము).
66. కేరళ భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 25వ కేరళ చట్టము).]
- ²[67. ఆంధ్రప్రదేశ్ భూసంస్కరణల (వ్యవసాయ కమితముల గరిష్ట పరిమితి) చట్టము, 1973 (1973లోని 1వ ఆంధ్రప్రదేశ్ చట్టము).
68. బీహార్ భూసంస్కరణల (గరిష్ట పరిమితి ప్రాంతమును నిర్ణయించు మరియు మిగులు భూముల సేకరణ) (సవరణ) చట్టము, 1973 (1973లోని 1వ బీహార్ చట్టము).
69. బీహార్ భూసంస్కరణల (గరిష్ట పరిమితి ప్రాంత నిర్ణయించు మరియు మిగులు భూముల సేకరణ) (సవరణ) చట్టము, 1973 (1973లోని 9వ బీహార్ చట్టము).
70. బీహార్ భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1972 (1972లోని 5వ బీహార్ చట్టము).
71. గుజరాత్ వ్యవసాయ భూముల గరిష్ట పరిమితి (సవరణ) చట్టము, 1972 (1974లోని 2వ గుజరాత్ చట్టము).
72. హర్యానా భూకమితముల గరిష్ట పరిమితి చట్టము, 1972 (1972లోని 26వ హర్యానా చట్టము).
73. హిమాచల్ ప్రదేశ్ భూకమితముల గరిష్ట పరిమితి చట్టము, 1972 (1973లోని 19వ హిమాచల్ ప్రదేశ్ చట్టము).
74. కేరళ భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1972 (1972లోని 17వ కేరళ చట్టము).
75. మధ్యప్రదేశ్ వ్యవసాయ కమితముల గరిష్ట పరిమితి (సవరణ) చట్టము, 1972 (1974లోని 12వ మధ్యప్రదేశ్ చట్టము).
76. మధ్యప్రదేశ్ వ్యవసాయ కమితముల గరిష్ట పరిమితి (రెండవ సవరణ) చట్టము, 1972 (1974లోని 13వ మధ్యప్రదేశ్ చట్టము).
77. మైసూరు భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1973 (1974లోని 1వ కర్ణాటక చట్టము).
78. పంజాబ్ భూసంస్కరణల చట్టము, 1972 (1973లోని 10వ పంజాబ్ చట్టము).
79. రాజస్థాన్ వ్యవసాయ కమితములపై గరిష్ట పరిమితి విధింపు చట్టము, 1973 (1973లోని 11వ రాజస్థాన్ చట్టము).
80. గుడలూరు జన్మం ఎస్టేట్లు (రద్దు మరియు రైత్వారికి మార్పిడి) చట్టము, 1969 (1969లోని 24వ తమిళనాడు చట్టము).

1. రాజ్యాంగ (ఇరవై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1972 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 09.06.1972 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (ముప్పై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1974 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా చొప్పించబడినది.

(Ninth Schedule)

81. The West Bengal Land Reforms (Amendment) Act, 1972 (West Bengal Act XII of 1972).
82. The West Bengal Estates Acquisition (Amendment) Act, 1964 (West Bengal Act XXII of 1964).
83. The West Bengal Estates Acquisition (Second Amendment) Act, 1973 (West Bengal Act XXXIII of 1973).
84. The Bombay Tenancy and Agricultural Lands (Gujarat Amendment) Act, 1972 (Gujarat Act 5 of 1973).
85. The Orissa Land Reforms (Amendment) Act, 1974 (Orissa Act 9 of 1974).
86. The Tripura Land Revenue and Land Reforms (Second Amendment) Act, 1974 (Tripura Act 7 of 1974).]
- ¹[²87. * * * * *]
88. The Industries (Development and Regulation) Act, 1951 (Central Act 65 of 1951).
89. The Requisitioning and Acquisition of Immovable Property Act, 1952 (Central Act 30 of 1952).
90. The Mines and Minerals (Regulation and Development) Act, 1957 (Central Act 67 of 1957).
- *91. The Monopolies and Restrictive Trade Practices Act, 1969 (Central Act 54 of 1969).
- ²[92. * * * * *]
93. The Coking Coal Mines (Emergency Provisions) Act, 1971 (Central Act 64 of 1971).
94. The Coking Coal Mines (Nationalisation) Act, 1972 (Central Act 36 of 1972).
95. The General Insurance Business (Nationalisation) Act, 1972 (Central Act 57 of 1972).
96. The Indian Copper Corporation (Acquisition of Undertaking) Act, 1972 (Central Act 58 of 1972).
97. The Sick Textile Undertakings (Taking Over of Management) Act, 1972 (Central Act 72 of 1972).

1. Inserted by the Constitution (Thirty-ninth Amendment) Act, 1975, s.5 (w.e.f. 10.8.1975).

2. Entries 87 and 92 omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.44 (w.e.f. 20.6.1979).

* Repealed by the Competition Act, 2002 (12 of 2003) (w.e.f. 1.9.2009).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

81. పశ్చిమ బెంగాల్ భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1972 (1972లోని 12వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
82. పశ్చిమ బెంగాల్ ఎస్టేట్ల స్వాధీన (సవరణ) చట్టము, 1964 (1964లోని 22వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
83. పశ్చిమ బెంగాల్ ఎస్టేట్ల స్వాధీన (రెండవ సవరణ) చట్టము, 1973 (1973లోని 33వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
84. బొంబాయి కౌలుదారీ మరియు వ్యవసాయ భూముల (గుజరాత్ సవరణ) చట్టము, 1972 (1973లోని 5వ గుజరాత్ చట్టము).
85. ఒరిస్సా భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1974 (1974లోని 9వ ఒరిస్సా చట్టము).
86. త్రిపుర భూమిశిస్తు మరియు భూసంస్కరణల (రెండవ సవరణ) చట్టము, 1974 (1974లోని 7వ త్రిపుర చట్టము).]
- ¹[²87. * * * * *]
88. పరిశ్రమల (అభివృద్ధి మరియు క్రమబద్ధము చేయు) చట్టము, 1951 (1951లోని 65వ కేంద్ర చట్టము).
89. స్థిరాస్తి అభ్యర్థన మరియు స్వాధీన చట్టము, 1952 (1952లోని 30వ కేంద్ర చట్టము).
90. గనులు మరియు ఖనిజముల (అభివృద్ధి మరియు క్రమబద్ధము చేయు) చట్టము, 1957 (1957లోని 67వ కేంద్ర చట్టము).
- *91. ఏకాధికారములు మరియు నిర్బంధక వర్తక సాధన చట్టము, 1969 (1969లోని 54వ కేంద్ర చట్టము).
- ²[92. * * * * *]
93. కోకింగ్ బొగ్గు గనుల (అత్యవసర నిబంధనల) చట్టము, 1971 (1971లోని 64వ కేంద్ర చట్టము).
94. కోకింగ్ బొగ్గు గనుల (జాతీయకరణ) చట్టము, 1972 (1972లోని 36వ కేంద్ర చట్టము).
95. సాధారణ బీమా వర్తకపు (జాతీయకరణ) చట్టము, 1972 (1972లోని 57వ కేంద్ర చట్టము).
96. ఇండియన్ కాపర్ కార్పొరేషన్ (స్వాధీనం చేయు సంస్థ) చట్టము, 1972 (1972లోని 58వ కేంద్ర చట్టము).
97. ఖాయిలా పడిన జౌళి సంస్థల (నిర్వహణను తీసుకొను) చట్టము, 1972 (1972లోని 72వ కేంద్ర చట్టము).

1. రాజ్యాంగ (ముప్పై తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1975 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా 10.8.1975 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (నలభై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1978 యొక్క 44వ సెక్షన్ ద్వారా 87 మరియు 92వ సమోదులు 20.6.1979 నుండి వదిలివేయబడినవి.

* సోటీ చట్టము, 2002 (2003లోని 12వది) ద్వారా 01.09.2009 నుండి రద్దు చేయబడినది.

(Ninth Schedule)

98. The Coal Mines (Taking Over of Management) Act, 1973 (Central Act 15 of 1973).
99. The Coal Mines (Nationalisation) Act, 1973 (Central Act 26 of 1973).
- **100. The Foreign Exchange Regulation Act, 1973 (Central Act 46 of 1973).
101. The Alcock Ashdown Company Limited (Acquisition of Undertakings) Act, 1973 (Central Act 56 of 1973).
102. The Coal Mines (Conservation and Development) Act, 1974 (Central Act 28 of 1974).
103. The Additional Emoluments (Compulsory Deposit) Act, 1974 (Central Act 37 of 1974).
104. The Conservation of Foreign Exchange and Prevention of Smuggling Activities Act, 1974 (Central Act 52 of 1974).
105. The Sick Textile Undertakings (Nationalisation) Act, 1974 (Central Act 57 of 1974).
106. The Maharashtra Agricultural Lands (Ceiling on Holdings) (Amendment) Act, 1964 (Maharashtra Act XVI of 1965).
107. The Maharashtra Agricultural Lands (Ceiling on Holdings) (Amendment) Act, 1965 (Maharashtra Act XXXII of 1965).
108. The Maharashtra Agricultural Lands (Ceiling on Holdings) (Amendment) Act, 1968 (Maharashtra Act XVI of 1968).
109. The Maharashtra Agricultural Lands (Ceiling on Holdings) (Second Amendment) Act, 1968 (Maharashtra Act XXXIII of 1968).
110. The Maharashtra Agricultural Lands (Ceiling on Holdings) (Amendment) Act, 1969 (Maharashtra Act XXXVII of 1969).
111. The Maharashtra Agricultural Lands (Ceiling on Holdings) (Second Amendment) Act, 1969 (Maharashtra Act XXXVIII of 1969).
112. The Maharashtra Agricultural Lands (Ceiling on Holdings) (Amendment) Act, 1970 (Maharashtra Act XXVII of 1970).
113. The Maharashtra Agricultural Lands (Ceiling on Holdings) (Amendment) Act, 1972 (Maharashtra Act XIII of 1972).

** Repealed by the Foreign Exchange Management Act, 1999 (42 of 1999) (w.e.f. 1.6.2000).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

98. బొగ్గుగనుల (నిర్వహణను తీసుకొను) చట్టము, 1973 (1973లోని 15వ కేంద్ర చట్టము).
99. బొగ్గుగనుల (జాతీయకరణ) చట్టము, 1973 (1973లోని 26వ కేంద్ర చట్టము).
- ** 100. విదేశీ మారక క్రమబద్ధం చేయు చట్టము, 1973 (1973లోని 46వ కేంద్ర చట్టము).
101. ఆల్కోక్ ఆష్ డాన్ కంపెనీ లిమిటెడ్ (స్వాధీనం చేయు సంస్థ) చట్టము, 1973 (1973లోని 56వ కేంద్ర చట్టము).
102. బొగ్గుగనుల (సంరక్షణ మరియు అభివృద్ధి) చట్టము, 1974 (1974లోని 28వ కేంద్ర చట్టము).
103. అదనపు ప్రతిఫలముల (తప్పనిసరి డిపాజిటు) చట్టము, 1974 (1974లోని 37వ కేంద్ర చట్టము).
104. విదేశీ మారక ద్రవ్య సంరక్షణ మరియు దొంగ రవాణా కార్యకలాపములను నివారించు చట్టము, 1974 (1974లోని 52వ కేంద్ర చట్టము).
105. ఖాయిలాపడిన జౌళి సంస్థల (జాతీయకరణ) చట్టము, 1974 (1974లోని 57వ కేంద్ర చట్టము).
106. మహారాష్ట్ర వ్యవసాయ భూముల (కమతముల గరిష్ఠ పరిమితి) (సవరణ) చట్టము, 1964 (1965లోని 16వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
107. మహారాష్ట్ర వ్యవసాయ భూముల (కమతముల గరిష్ఠ పరిమితి) (సవరణ) చట్టము, 1965 (1965లోని 32వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
108. మహారాష్ట్ర వ్యవసాయ భూముల (కమతముల గరిష్ఠ పరిమితి) (సవరణ) చట్టము, 1968 (1968లోని 16వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
109. మహారాష్ట్ర వ్యవసాయ భూముల (కమతముల గరిష్ఠ పరిమితి) (రెండవ సవరణ) చట్టము, 1968 (1968లోని 33వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
110. మహారాష్ట్ర వ్యవసాయ భూముల (కమతముల గరిష్ఠ పరిమితి) (సవరణ) చట్టము, 1969 (1969లోని 37వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
111. మహారాష్ట్ర వ్యవసాయ భూముల (కమతముల గరిష్ఠ పరిమితి) (రెండవ సవరణ) చట్టము, 1969 (1969లోని 38వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
112. మహారాష్ట్ర వ్యవసాయ భూముల (కమతముల గరిష్ఠ పరిమితి) (సవరణ) చట్టము, 1970 (1970లోని 27వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
113. మహారాష్ట్ర వ్యవసాయ భూముల (కమతముల గరిష్ఠ పరిమితి) (సవరణ) చట్టము, 1972 (1972లోని 13వ మహారాష్ట్ర చట్టము).

** విదేశీ మారక నిర్వహణ చట్టము, 1999 (1999లోని 42వది) ద్వారా 01.06.2000 నుండి రద్దు చేయబడినది.

(Ninth Schedule)

114. The Maharashtra Agricultural Lands (Ceiling on Holdings) (Amendment) Act, 1973 (Maharashtra Act L of 1973).
115. The Orissa Land Reforms (Amendment) Act, 1965 (Orissa Act 13 of 1965).
116. The Orissa Land Reforms (Amendment) Act, 1966 (Orissa Act 8 of 1967).
117. The Orissa Land Reforms (Amendment) Act, 1967 (Orissa Act 13 of 1967).
118. The Orissa Land Reforms (Amendment) Act, 1969 (Orissa Act 13 of 1969).
119. The Orissa Land Reforms (Amendment) Act, 1970 (Orissa Act 18 of 1970).
120. The Uttar Pradesh Imposition of Ceiling on Land Holdings (Amendment) Act, 1972 (Uttar Pradesh Act 18 of 1973).
121. The Uttar Pradesh Imposition of Ceiling on Land Holdings (Amendment) Act, 1974 (Uttar Pradesh Act 2 of 1975).
122. The Tripura Land Revenue and Land Reforms (Third Amendment) Act, 1975 (Tripura Act 3 of 1975).
123. The Dadra and Nagar Haveli Land Reforms Regulation, 1971 (3 of 1971).
124. The Dadra and Nagar Haveli Land Reforms (Amendment) Regulation, 1973 (5 of 1973).]
- ¹[125. Section 66A and Chapter IVA of the Motor Vehicles Act, 1939* (Central Act 4 of 1939).
126. The Essential Commodities Act, 1955 (Central Act 10 of 1955).
127. The Smugglers and Foreign Exchange Manipulators (Forfeiture of Property) Act, 1976 (Central Act 13 of 1976).
128. The Bonded Labour System (Abolition) Act, 1976 (Central Act 19 of 1976).
129. The Conservation of Foreign Exchange and Prevention of Smuggling Activities (Amendment) Act, 1976 (Central Act 20 of 1976).
- ²[130. * * * * *]

1. Entry 125 to 188 inserted by the Constitution (Fortieth Amendment) Act, 1976, s.3 (w.e.f.27.5.1976).

* See now the relevant provisions of the Motor Vehicles Act, 1988 (59 of 1988).

2. Entry 130 omitted by the Constitution (Forty-fourth Amendment) Act, 1978, s.44 (w.e.f. 20.6.1979).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

114. మహారాష్ట్ర వ్యవసాయ భూముల (కమతముల గరిష్టపరిమితి) (సవరణ) చట్టము, 1973 (1973లోని 50వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
115. ఒరిస్సా భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1965 (1965లోని 13వ ఒరిస్సా చట్టము).
116. ఒరిస్సా భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1966 (1967లోని 8వ ఒరిస్సా చట్టము).
117. ఒరిస్సా భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1967 (1967లోని 13వ ఒరిస్సా చట్టము).
118. ఒరిస్సా భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1969 (1969లోని 13వ ఒరిస్సా చట్టము).
119. ఒరిస్సా భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1970 (1970లోని 18వ ఒరిస్సా చట్టము).
120. ఉత్తరప్రదేశ్ భూకమతములపై గరిష్ట పరిమితి విధింపు (సవరణ) చట్టము, 1972 (1973లోని 18వ ఉత్తరప్రదేశ్ చట్టము).
121. ఉత్తరప్రదేశ్ భూకమతములపై గరిష్ట పరిమితి విధింపు (సవరణ) చట్టము, 1974 (1975లోని 2వ ఉత్తరప్రదేశ్ చట్టము).
122. త్రిపుర భూమిశిస్తు మరియు భూసంస్కరణల (మూడవ సవరణ) చట్టము, 1975 (1975లోని 3వ త్రిపుర చట్టము).
123. దాద్రా మరియు నాగర్ హవేలీ భూసంస్కరణల వినియోగము, 1971 (1971లోని 3వది).
124. దాద్రా మరియు నాగర్ హవేలీ భూసంస్కరణల (సవరణ) వినియోగము, 1973 (1973లోని 5వది).]
- ¹[125. మోటారు వాహనముల చట్టము, 1939* (1939లోని 4వ కేంద్ర చట్టము) యొక్క 66వ సెక్షన్, మరియు 4వ అధ్యాయము.
126. నిత్యావసర వస్తువుల చట్టము, 1955 (1955లోని 10వ కేంద్ర చట్టము).
127. స్మగ్లర్ల మరియు విదేశీ మారక ద్రవ్యపు మోసగాళ్ళు (ఆస్తి జప్తు) చట్టము, 1976 (1976లోని 13వ కేంద్ర చట్టము).
128. వెట్టి చాకిరి పద్ధతి (రద్దు) చట్టము, 1976 (1976లోని 19వ కేంద్ర చట్టము).
129. విదేశీ మారక ద్రవ్య సంరక్షణ మరియు దొంగ రవాణా కార్యకలాపములను నివారించు (సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 20వ కేంద్ర చట్టము).

¹[130. * * * *]

1. రాజ్యాంగ (సలభైయవ సవరణ) చట్టము, 1976 యొక్క 3వ సెక్షన్ ద్వారా 125 నుండి 188 వరకు సమోదులు 27.5.1976 నుండి చొప్పించబడినవి.

* మోటారు వాహనముల చట్టము, 1988 (1988లోని 59వది) యొక్క ప్రస్తుతమున్న సంబంధిత నిబంధనలను చూడుము.

(Ninth Schedule)

131. The Levy Sugar Price Equalisation Fund Act, 1976 (Central Act 31 of 1976).
132. The Urban Land (Ceiling and Regulation) Act, 1976 (Central Act 33 of 1976).
133. The Departmentalisation of Union Accounts (Transfer of Personnel) Act, 1976 (Central Act 59 of 1976).
134. The Assam Fixation of Ceiling on Land Holdings Act, 1956 (Assam Act 1 of 1957).
135. The Bombay Tenancy and Agricultural Lands (Vidarbha Region) Act, 1958 (Bombay Act XCIX of 1958).
136. The Gujarat Private Forests (Acquisition) Act, 1972 (Gujarat Act 14 of 1973).
137. The Haryana Ceiling on Land Holdings (Amendment) Act, 1976 (Haryana Act 17 of 1976).
138. The Himachal Pradesh Tenancy and Land Reforms Act, 1972 (Himachal Pradesh Act 8 of 1974).
139. The Himachal Pradesh Village Common Lands Vesting and Utilisation Act, 1974 (Himachal Pradesh Act 18 of 1974).
140. The Karnataka Land Reforms (Second Amendment and Miscellaneous Provisions) Act, 1974 (Karnataka Act 31 of 1974).
141. The Karnataka Land Reforms (Second Amendment) Act, 1976 (Karnataka Act 27 of 1976).
142. The Kerala Prevention of Eviction Act, 1966 (Kerala Act 12 of 1966).
143. The Thiruppuvaram Payment (Abolition) Act, 1969 (Kerala Act 19 of 1969).
144. The Sreepadam Lands Enfranchisement Act, 1969 (Kerala Act 20 of 1969).
145. The Sree Pandaravaka Lands (Vesting and Enfranchisement) Act, 1971 (Kerala Act 20 of 1971).
146. The Kerala Private Forests (Vesting and Assignment) Act, 1971 (Kerala Act 26 of 1971).
147. The Kerala Agricultural Workers Act, 1974 (Kerala Act 18 of 1974).
148. The Kerala Cashew Factories (Acquisition) Act, 1974 (Kerala Act 29 of 1974).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

131. లెవీ చక్రేర ధర సమానీకరణ నిధి చట్టము, 1976 (1976లోని 31వ కేంద్ర చట్టము).
132. పట్టణ భూమి (గరిష్ఠ పరిమితి మరియు క్రమబద్ధం చేయు) చట్టము, 1976 (1976లోని 33వ కేంద్ర చట్టము).
133. కేంద్ర ఖాతాలను విభాగీకరణ (సిబ్బంది బదిలీ) చట్టము, 1976 (1976లోని 59వ కేంద్ర చట్టము).
134. అస్సాం భూకమతములపై గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు చట్టము, 1956 (1957లోని 1వ చట్టము).
135. బొంబాయి కౌలుదారీ మరియు వ్యవసాయ భూముల (విదర్భ ప్రాంతపు) చట్టము, 1958 (1958లోని 99వ బొంబాయి చట్టము).
136. గుజరాత్ ప్రైవేటు అడవుల (అర్జన) చట్టము, 1972 (1973లోని 14వ గుజరాతు చట్టము).
137. హర్యానా భూ కమతములపై గరిష్ఠ పరిమితి (సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 17వ హర్యానా చట్టము).
138. హిమాచల్ ప్రదేశ్ కౌలుదారీ మరియు భూసంస్కరణల చట్టము, 1972 (1974లోని 8వ హిమాచల్ ప్రదేశ్ చట్టము).
139. హిమాచల్ ప్రదేశ్ గ్రామ ఉమ్మడి భూములు హక్కు మరియు ఉపయోగించు చట్టము, 1974 (1974లోని 18వ హిమాచల్ ప్రదేశ్ చట్టము).
140. కర్ణాటక భూసంస్కరణల (రెండవ సవరణ మరియు వివిధ నిబంధనల) చట్టము, 1974 (1974లోని 31వ కర్ణాటక చట్టము).
141. కర్ణాటక భూసంస్కరణల (రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 27వ కర్ణాటక చట్టము).
142. కేరళ తొలగింపు నివారణ చట్టము, 1966 (1966లోని 12వ కేరళ చట్టము).
143. తిరుప్పవరం చెల్లింపు (రద్దు) చట్టము, 1969 (1969లోని 19వ కేరళ చట్టము).
144. శ్రీపాదం భూముల విడుదల చట్టము, 1969 (1969లోని 20వ కేరళ చట్టము).
145. శ్రీ పండరవాక భూముల (హక్కు మరియు విడుదల చేయు) చట్టము, 1971 (1971లోని 20వ కేరళ చట్టము).
146. కేరళ ప్రైవేటు అడవుల (హక్కు మరియు అప్పగింత) చట్టము, 1971 (1971లోని 26వ కేరళ చట్టము).
147. కేరళ వ్యవసాయ కార్మికుల చట్టము, 1974 (1974లోని 18వ కేరళ చట్టము).
148. కేరళ బీడివప్పు ఫ్యాక్టరీల (ఆర్జన) చట్టము, 1974 (1974లోని 29వ కేరళ చట్టము).

(Ninth Schedule)

149. The Kerala Chitties Act, 1975 (Kerala Act 23 of 1975).
150. The Kerala Scheduled Tribes (Restriction on Transfer of Lands and Restoration of Alienated Lands) Act, 1975 (Kerala Act 31 of 1975).
151. The Kerala Land Reforms (Amendment) Act, 1976 (Kerala Act 15 of 1976).
152. The Kanam Tenancy Abolition Act, 1976 (Kerala Act 16 of 1976).
153. The Madhya Pradesh Ceiling on Agricultural Holdings (Amendment) Act, 1974 (Madhya Pradesh Act 20 of 1974).
154. The Madhya Pradesh Ceiling on Agricultural Holdings (Amendment) Act, 1975 (Madhya Pradesh Act 2 of 1976).
155. The West Khandesh Mehwassi Estates (Proprietary Rights Abolition, etc.) Regulation, 1961 (Maharashtra Regulation 1 of 1962).
156. The Maharashtra Restoration of Lands to Scheduled Tribes Act, 1974 (Maharashtra Act XIV of 1975).
157. The Maharashtra Agricultural Lands (Lowering of Ceiling on Holdings) and (Amendment) Act, 1972 (Maharashtra Act XXI of 1975).
158. The Maharashtra Private Forest (Acquisition) Act, 1975 (Maharashtra Act XXIX of 1975).
159. The Maharashtra Agricultural Lands (Lowering of Ceiling on Holdings) and (Amendment) Amendment Act, 1975 (Maharashtra Act XLVII of 1975).
160. The Maharashtra Agricultural Lands (Ceiling on Holdings) (Amendment) Act, 1975 (Maharashtra Act II of 1976).
161. The Orissa Estates Abolition Act, 1951 (Orissa Act I of 1952).
162. The Rajasthan Colonisation Act, 1954 (Rajasthan Act XXVII of 1954).
163. The Rajasthan Land Reforms and Acquisition of Landowners' Estates Act, 1963 (Rajasthan Act 11 of 1964).
164. The Rajasthan Imposition of Ceiling on Agricultural Holdings (Amendment) Act, 1976 (Rajasthan Act 8 of 1976).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

149. కేరళ చిట్టల చట్టము, 1975 (1975లోని 23వ కేరళ చట్టము).
150. కేరళ షెడ్యూల్లు జాతుల (భూముల బదిలీపై పరిమితి మరియు అన్యాయకాంత భూములను పునరుద్ధరించు) చట్టము, 1975 (1975లోని 31వ కేరళ చట్టము).
151. కేరళ భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 15వ కేరళ చట్టము).
152. కానం కౌలుదారి రద్దు చట్టము, 1976 (1976లోని 16వ కేరళ చట్టము).
153. మధ్యప్రదేశ్ భూకమతముల గరిష్ట పరిమితి (సవరణ) చట్టము, 1974 (1974లోని 20వ మధ్యప్రదేశ్ చట్టము).
154. మధ్యప్రదేశ్ భూకమతముల గరిష్ట పరిమితి (సవరణ) చట్టము, 1975 (1976లోని 2వ మధ్యప్రదేశ్ చట్టము).
155. పశ్చిమ ఖాందేశ్ మెహవస్సీ ఎస్టేట్లు (ప్రాప్రయిటరీ హక్కుల రద్దు మున్నగువాటి) వినియమము, 1961 (1962లోని 1వ మహారాష్ట్ర వినియమము).
156. మహారాష్ట్ర షెడ్యూల్లు జాతులకు భూములను పునరుద్ధరించు చట్టము, 1974 (1975లోని 14వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
157. మహారాష్ట్ర వ్యవసాయ భూముల (కమతముల గరిష్ట పరిమితిపై తగ్గింపు) మరియు (సవరణ) చట్టము, 1972 (1975లోని 21వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
158. మహారాష్ట్ర ప్రైవేటు అడవుల (ఆర్డన) చట్టము, 1975 (1975లోని 29వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
159. మహారాష్ట్ర వ్యవసాయ భూముల (కమతములపై గరిష్ట పరిమితి తగ్గింపు) మరియు (సవరణ) చట్టము, 1975 (1975లోని 47వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
160. మహారాష్ట్ర వ్యవసాయ భూముల (కమతములపై గరిష్ట పరిమితి) (సవరణ) చట్టము, 1975 (1976లోని 2వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
161. ఒరిస్సా ఎస్టేట్లు రద్దు చట్టము, 1951 (1952లోని 1వ ఒరిస్సా చట్టము).
162. రాజస్థాన్ వలస రాజ్య స్థాపన చట్టము, 1954 (1954లోని 27వ రాజస్థాన్ చట్టము).
163. రాజస్థాన్ భూసంస్కరణల మరియు భూస్వాముల ఎస్టేట్లు ఆర్డన చట్టము, 1963 (1964లోని 11వ రాజస్థాన్ చట్టము).
164. రాజస్థాన్ భూకమతముల గరిష్ట పరిమితుల విధింపు (సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 8వ రాజస్థాన్ చట్టము).

(Ninth Schedule)

165. The Rajasthan Tenancy (Amendment) Act, 1976 (Rajasthan Act 12 of 1976).
166. The Tamil Nadu Land Reforms (Reduction of Ceiling on Land) Act, 1970 (Tamil Nadu Act 17 of 1970).
167. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Amendment Act, 1971 (Tamil Nadu Act 41 of 1971).
168. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Amendment Act, 1972 (Tamil Nadu Act 10 of 1972).
169. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Second Amendment Act, 1972 (Tamil Nadu Act 20 of 1972).
170. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Third Amendment Act, 1972 (Tamil Nadu Act 37 of 1972).
171. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Fourth Amendment Act, 1972 (Tamil Nadu Act 39 of 1972).
172. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Sixth Amendment Act, 1972 (Tamil Nadu Act 7 of 1974).
173. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Fifth Amendment Act, 1972 (Tamil Nadu Act 10 of 1974).
174. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Amendment Act, 1974 (Tamil Nadu Act 15 of 1974).
175. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Third Amendment Act, 1974 (Tamil Nadu Act 30 of 1974).
176. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Second Amendment Act, 1974 (Tamil Nadu Act 32 of 1974).
177. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Amendment Act, 1975 (Tamil Nadu Act 11 of 1975).
178. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Second Amendment Act, 1975 (Tamil Nadu Act 21 of 1975).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

165. రాజస్థాన్ కౌలుదారీ (సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 12వ రాజస్థాన్ చట్టము).
166. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితి తగ్గింపు) చట్టము, 1970 (1970లోని 17వ తమిళనాడు చట్టము).
167. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు) సవరణ చట్టము, 1971 (1971లోని 41వ తమిళనాడు చట్టము).
168. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు) సవరణ చట్టము, 1972 (1972లోని 10వ తమిళనాడు చట్టము).
169. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు) రెండవ సవరణ చట్టము, 1972 (1972లోని 20వ తమిళనాడు చట్టము).
170. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు) మూడవ సవరణ చట్టము, 1972 (1972లోని 37వ తమిళనాడు చట్టము).
171. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు) నాలుగవ సవరణ చట్టము, 1972 (1972లోని 39వ తమిళనాడు చట్టము).
172. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు) ఆరవ సవరణ చట్టము, 1972 (1974లోని 7వ తమిళనాడు చట్టము).
173. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు) అయిదవ సవరణ చట్టము, 1972 (1974లోని 10వ తమిళనాడు చట్టము).
174. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు) సవరణ చట్టము, 1974 (1974లోని 15వ తమిళనాడు చట్టము).
175. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు) మూడవ సవరణ చట్టము, 1974 (1974లోని 30వ తమిళనాడు చట్టము).
176. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు) రెండవ సవరణ చట్టము, 1974 (1974లోని 32వ తమిళనాడు చట్టము).
177. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు) సవరణ చట్టము, 1975 (1975లోని 11వ తమిళనాడు చట్టము).
178. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు) రెండవ సవరణ చట్టము, 1975 (1975లోని 21వ తమిళనాడు చట్టము).

(Ninth Schedule)

179. Amendments made to the Uttar Pradesh Zamindari Abolition and Land Reforms Act, 1950 (Uttar Pradesh Act I of 1951) by the Uttar Pradesh Land Laws (Amendment) Act, 1971 (Uttar Pradesh Act 21 of 1971) and the Uttar Pradesh Land Laws (Amendment) Act, 1974 (Uttar Pradesh Act 34 of 1974).
180. The Uttar Pradesh Imposition of Ceiling on Land Holdings (Amendment) Act, 1976 (Uttar Pradesh Act 20 of 1976).
181. The West Bengal Land Reforms (Second Amendment) Act, 1972 (West Bengal Act XXVIII of 1972).
182. The West Bengal Restoration of Alienated Land Act, 1973 (West Bengal Act XXIII of 1973).
183. The West Bengal Land Reforms (Amendment) Act, 1974 (West Bengal Act XXXIII of 1974).
184. The West Bengal Land Reforms (Amendment) Act, 1975 (West Bengal Act XXIII of 1975).
185. The West Bengal Land Reforms (Amendment) Act, 1976 (West Bengal Act XII of 1976).
186. The Delhi Land Holdings (Ceiling) Amendment Act, 1976 (Central Act 15 of 1976).
187. The Goa, Daman and Diu Mundkars (Protection from Eviction) Act, 1975 (Goa, Daman and Diu Act 1 of 1976).
188. The Pondicherry Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Act, 1973 (Pondicherry Act 9 of 1974).]
- ¹[189. The Assam (Temporarily Settled Areas) Tenancy Act, 1971 (Assam Act XXIII of 1971).
190. The Assam (Temporarily Settled Areas) Tenancy (Amendment) Act, 1974 (Assam Act XVIII of 1974).

1. Entries 189 to 202 inserted by the Constitution (Forty-seventh Amendment) Act, 1984, s.2 (w.e.f. 26.8.1984).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

179. ఉత్తరప్రదేశ్ భూ శాసనముల (సవరణ) చట్టము, 1971 (1971లోని 21వ ఉత్తరప్రదేశ్ చట్టము) మరియు ఉత్తరప్రదేశ్ భూ శాసనముల (సవరణ) చట్టము, 1974 (1974లోని 34వ ఉత్తరప్రదేశ్ చట్టము)ల ద్వారా ఉత్తరప్రదేశ్ జమిందారీ రద్దు మరియు భూసంస్కరణల చట్టము, 1950 (1951లోని 1వ ఉత్తరప్రదేశ్ చట్టము)నకు చేయబడిన సవరణలు.
180. ఉత్తరప్రదేశ్ భూకమతములపై గరిష్ఠ పరిమితి విధింపు (సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 20వ ఉత్తరప్రదేశ్ చట్టము).
181. పశ్చిమ బెంగాల్ భూసంస్కరణల (రెండవ సవరణ) చట్టము, 1972 (1972లోని 28వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
182. పశ్చిమ బెంగాల్ అన్యాయాక్రంత భూములను పునరుద్ధరించు చట్టము, 1973 (1973లోని 23వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
183. పశ్చిమ బెంగాల్ భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1974 (1974లోని 33వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
184. పశ్చిమ బెంగాల్ భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1975 (1975లోని 23వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
185. పశ్చిమ బెంగాల్ భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 12వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
186. ఢిల్లీ భూకమతముల (గరిష్ఠ పరిమితి) సవరణ చట్టము, 1976 (1976లోని 15వ కేంద్ర చట్టము).
187. గోవా, డామన్, డయ్యూ ముండ్గార్ల (తొలగింపు నుండి రక్షణ) చట్టము, 1975 (1976లోని 1వ గోవా, డామన్, డయ్యూ చట్టము).
188. పాండిచ్చేరి భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితి నిర్ణయించు) చట్టము, 1973 (1973లోని 9వ పాండిచ్చేరి చట్టము).]
- ¹[189. అస్సాం (తాత్కాలికముగ స్థిరపడిన ప్రాంతముల) కౌలుదారీ చట్టము, 1971 (1971లోని 23వ అస్సాం చట్టము).
190. అస్సాం (తాత్కాలికముగ స్థిరపడిన ప్రాంతముల) కౌలుదారీ (సవరణ) చట్టము, 1974 (1974లోని 18వ అస్సాం చట్టము).

1. రాజ్యాంగ (నలభై ఏడవ సవరణ) చట్టము, 1984 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 189 నుండి 202 వరకు నమోదులు 26.8.1984 నుండి చొప్పించబడినవి.

(Ninth Schedule)

191. 191. The Bihar Land Reforms (Fixation of Ceiling Area and Acquisition of Surplus Land) (Amendment) Amending Act, 1974 (Bihar Act 13 of 1975).
192. 192. The Bihar Land Reforms (Fixation of Ceiling Area and Acquisition of Surplus Land) (Amendment) Act, 1976 (Bihar Act 22 of 1976).
193. 193. The Bihar Land Reforms (Fixation of Ceiling Area and Acquisition of Surplus Land) (Amendment) Act, 1978 (Bihar Act VII of 1978).
194. 194. The Land Acquisition (Bihar Amendment) Act, 1979 (Bihar Act 2 of 1980).
195. 195. The Haryana Ceiling on Land Holdings (Amendment) Act, 1977 (Haryana Act 14 of 1977).
196. 196. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Amendment Act, 1978 (Tamil Nadu Act 25 of 1978).
197. 197. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Amendment Act, 1979 (Tamil Nadu Act 11 of 1979).
198. 198. The Uttar Pradesh Zamindari Abolition Laws (Amendment) Act, 1978 (Uttar Pradesh Act 15 of 1978).
199. 199. The West Bengal Restoration of Alienated Land (Amendment) Act, 1978 (West Bengal Act XXIV of 1978).
200. 200. The West Bengal Restoration of Alienated Land (Amendment) Act, 1980 (West Bengal Act LVI of 1980).
201. 201. The Goa, Daman and Diu Agricultural Tenancy Act, 1964 (Goa, Daman and Diu Act 7 of 1964).
202. 202. The Goa, Daman and Diu Agricultural Tenancy (Fifth Amendment) Act, 1976 (Goa, Daman and Diu Act 17 of 1976).]
- ¹[203. The Andhra Pradesh Scheduled Areas Land Transfer Regulation, 1959 (Andhra Pradesh Regulation 1 of 1959).

1. Entries 203 to 257 inserted by the Constitution (Sixty-sixth Amendment) Act, 1990, s.2 (w.e.f. 7.6.1990).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

191. బీహార్ భూసంస్కరణల (గరిష్ఠ పరిమితి ప్రాంత నిర్ణయించు మరియు మిగులు భూముల సేకరణ) (సవరణ) చట్టము, 1974 (1975లోని 13వ బీహార్ చట్టము).
192. బీహార్ భూసంస్కరణల (గరిష్ఠ పరిమితి ప్రాంతమును నిర్ణయించు మరియు మిగులు భూముల సేకరణ) (సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 22వ బీహార్ చట్టము).
193. బీహార్ భూసంస్కరణల (గరిష్ఠ పరిమితి ప్రాంతమును నిర్ణయించు మరియు మిగులు భూముల సేకరణ) (సవరణ) చట్టము, 1978 (1978లోని 7వ బీహార్ చట్టము).
194. భూమి ఆర్జన (బీహార్ సవరణ) చట్టము, 1979 (1980లోని 2వ బీహార్ చట్టము).
195. హర్యానా, భూకమతముల గరిష్ఠ పరిమితి (సవరణ) చట్టము, 1977 (1977లోని 14వ హర్యానా చట్టము).
196. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు) (సవరణ) చట్టము, 1978 (1978లోని 25వ తమిళనాడు చట్టము).
197. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితిని నిర్ణయించు) (సవరణ) చట్టము, 1979 (1979లోని 11వ తమిళనాడు చట్టము).
198. ఉత్తరప్రదేశ్ జమీందారీ రద్దు శాసనముల (సవరణ) చట్టము, 1978 (1978లోని 15వ ఉత్తర ప్రదేశ్ చట్టము).
199. పశ్చిమ బెంగాల్ అన్యాయక్రంత భూములను పునరుద్ధరించు (సవరణ) చట్టము, 1978 (1978లోని 24వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
200. పశ్చిమ బెంగాల్ అన్యాయక్రంత భూములను పునరుద్ధరించు (సవరణ) చట్టము, 1980 (1980లోని 56వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
201. గోవా, డామన్, డయ్యూ వ్యవసాయ కౌలుదారీ చట్టము, 1964 (1964లోని 7వ గోవా, డామన్, డయ్యూ చట్టము).
202. గోవా, డామన్, డయ్యూ వ్యవసాయ కౌలుదారీ (ఐదవ సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 17వ గోవా, డామన్, డయ్యూ చట్టము).]
- ¹[203. ఆంధ్రప్రదేశ్ షెడ్యూల్డ్ ప్రాంతముల భూమి బదిలీ వినియోగము, 1959 (1959లోని 1వ ఆంధ్రప్రదేశ్ వినియోగము).

1. రాజ్యాంగ (ఆరవై ఆరవ సవరణ) చట్టము, 1990 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 203 నుండి 257 వరకు నమోదులు 07.06.1990 నుండి చొప్పించబడినవి.

(Ninth Schedule)

204. The Andhra Pradesh Scheduled Areas Laws (Extension and Amendment) Regulation, 1963 (Andhra Pradesh Regulation 2 of 1963).
205. The Andhra Pradesh Scheduled Areas Land Transfer (Amendment) Regulation, 1970 (Andhra Pradesh Regulation 1 of 1970).
206. The Andhra Pradesh Scheduled Areas Land Transfer (Amendment) Regulation, 1971 (Andhra Pradesh Regulation 1 of 1971).
207. The Andhra Pradesh Scheduled Areas Land Transfer (Amendment) Regulation, 1978 (Andhra Pradesh Regulation 1 of 1978).
208. The Bihar Tenancy Act, 1885 (Bihar Act 8 of 1885).
209. The Chota Nagpur Tenancy Act, 1908 (Bengal Act 6 of 1908) (Chapter VIII - sections 46, 47, 48, 48A and 49; Chapter X - sections 71, 71A and 71B; and Chapter XVIII - sections 240, 241 and 242).
210. The Santhal Parganas Tenancy (Supplementary Provisions) Act, 1949 (Bihar Act 14 of 1949) except section 53.
211. The Bihar Scheduled Areas Regulation, 1969 (Bihar Regulation 1 of 1969).
212. The Bihar Land Reforms (Fixation of Ceiling Area and Acquisition of Surplus Land) (Amendment) Act, 1982 (Bihar Act 55 of 1982).
213. The Gujarat Devasthan Inams Abolition Act, 1969 (Gujarat Act 16 of 1969).
214. The Gujarat Tenancy Laws (Amendment) Act, 1976 (Gujarat Act 37 of 1976).
215. The Gujarat Agricultural Lands Ceiling (Amendment) Act, 1976 (President's Act 43 of 1976).
216. The Gujarat Devasthan Inams Abolition (Amendment) Act, 1977 (Gujarat Act 27 of 1977).
217. The Gujarat Tenancy Laws (Amendment) Act, 1977 (Gujarat Act 30 of 1977).
218. The Bombay Land Revenue (Gujarat Second Amendment) Act, 1980 (Gujarat Act 37 of 1980).
219. The Bombay Land Revenue Code and Land Tenure Abolition Laws (Gujarat Amendment) Act, 1982 (Gujarat Act 8 of 1982).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

204. ఆంధ్రప్రదేశ్ షెడ్యూల్డ్ ప్రాంత శాసనముల (విస్తరణ, సవరణ) వినియమము, 1963 (1963లోని 2వ ఆంధ్రప్రదేశ్ వినియమము).
205. ఆంధ్రప్రదేశ్ షెడ్యూల్డ్ ప్రాంతముల భూమి బదిలీ (సవరణ) వినియమము, 1970 (1970లోని 1వ ఆంధ్రప్రదేశ్ వినియమము).
206. ఆంధ్రప్రదేశ్ షెడ్యూల్డ్ ప్రాంతముల భూమి బదిలీ (సవరణ) వినియమము, 1971 (1971లోని 1వ ఆంధ్రప్రదేశ్ వినియమము).
207. ఆంధ్రప్రదేశ్ షెడ్యూల్డ్ ప్రాంతముల భూమి బదిలీ (సవరణ) వినియమము, 1978 (1978లోని 1వ ఆంధ్రప్రదేశ్ వినియమము).
208. బీహార్ కౌలుదారీ చట్టము, 1885 (1885లోని 8వ బీహార్ చట్టము).
209. ఛోటా నాగ్పూర్ కౌలుదారీ చట్టము, 1908 (1908లోని 6వ బెంగాల్ చట్టము) (అధ్యాయము VIII సెక్షన్లు 46, 47, 48, 48-ఏ, 49; అధ్యాయము X - సెక్షన్లు 71, 71-ఏ, 71-బీ; మరియు అధ్యాయము XVIII సెక్షన్లు 240, 241, 242).
210. సంతాల్ పరగణాల కౌలుదారీ (అనుబంధ నిబంధనల) చట్టము, 1949 (1949లోని 14వ బీహార్ చట్టము) ఇందులోని 53వ సెక్షన్ మినహా.
211. బీహార్ షెడ్యూల్డ్ ప్రాంతముల వినియమము, 1969 (1969లోని 1వ బీహార్ వినియమము).
212. బీహార్ భూసంస్కరణల (గరిష్ట ప్రాంతమును నిర్ణయించు మరియు మిగులు భూములను సేకరించు (సవరణ) చట్టము, 1982 (1982లోని 55వ బీహార్ చట్టము).
213. గుజరాత్ దేవస్థానముల ఇనాముల రద్దు చట్టము, 1969 (1969లోని 16వ గుజరాత్ చట్టము).
214. గుజరాత్ కౌలుదారీ శాసనముల (సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 37వ రాష్ట్రపతి చట్టము).
215. గుజరాత్ వ్యవసాయ భూముల గరిష్ట పరిమితి (సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 43వ రాష్ట్రపతి చట్టము).
216. గుజరాత్ దేవస్థాన ఇనాముల రద్దు (సవరణ) చట్టము, 1977 (1977లోని 27వ గుజరాత్ చట్టము).
217. గుజరాత్ కౌలుదారీ శాసనముల (సవరణ) చట్టము, 1977 (1977లోని 30వ గుజరాత్ చట్టము).
218. బొంబాయి భూమి శిస్తు (గుజరాత్ రెండవ సవరణ) చట్టము, 1980 (1980లోని 37వ గుజరాత్ చట్టము).
219. బొంబాయి భూమి శిస్తు స్మృతి మరియు భూమి కౌళ్ల రద్దు శాసనాల (గుజరాత్ సవరణ) చట్టము, 1982 (1982లోని 8వ గుజరాత్ చట్టము).

(Ninth Schedule)

220. The Himachal Pradesh Transfer of Land (Regulation) Act, 1968 (Himachal Pradesh Act 15 of 1969).
221. The Himachal Pradesh Transfer of Land (Regulation) (Amendment) Act, 1986 (Himachal Pradesh Act 16 of 1986).
222. The Karnataka Scheduled Castes and Scheduled Tribes (Prohibition of Transfer of Certain Lands) Act, 1978 (Karnataka Act 2 of 1979).
223. The Kerala Land Reforms (Amendment) Act, 1978 (Kerala Act 13 of 1978).
224. The Kerala Land Reforms (Amendment) Act, 1981 (Kerala Act 19 of 1981).
225. The Madhya Pradesh Land Revenue Code (Third Amendment) Act, 1976 (Madhya Pradesh Act 61 of 1976).
226. The Madhya Pradesh Land Revenue Code (Amendment) Act, 1980 (Madhya Pradesh Act 15 of 1980).
227. The Madhya Pradesh Akrishik Jot Uchchatam Seema Adhiniyam, 1981 (Madhya Pradesh Act 11 of 1981).
228. The Madhya Pradesh Ceiling on Agricultural Holdings (Second Amendment) Act, 1976 (Madhya Pradesh Act 1 of 1984).
229. The Madhya Pradesh Ceiling on Agricultural Holdings (Amendment) Act, 1984 (Madhya Pradesh Act 14 of 1984).
230. The Madhya Pradesh Ceiling on Agricultural Holdings (Amendment) Act, 1989 (Madhya Pradesh Act 8 of 1989).
231. The Maharashtra Land Revenue Code, 1966 (Maharashtra Act 41 of 1966), sections 36, 36A and 36B.
232. The Maharashtra Land Revenue Code and the Maharashtra Restoration of Lands to Scheduled Tribes (Second Amendment) Act, 1976 (Maharashtra Act 30 of 1977).
233. The Maharashtra Abolition of Subsisting Proprietary Rights to Mines and Minerals in certain Lands Act, 1985 (Maharashtra Act 16 of 1985).
234. The Orissa Scheduled Areas Transfer of Immovable Property (by Scheduled Tribes) Regulation, 1956 (Orissa Regulation 2 of 1956).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

220. హిమాచల్ ప్రదేశ్ భూమి బదిలీ (క్రమబద్ధము) చట్టము, 1968 (1969లోని 15వ హిమాచల్ ప్రదేశ్ చట్టము).
221. హిమాచల్ ప్రదేశ్ భూమి బదిలీ (క్రమబద్ధము) (సవరణ) చట్టము, 1986 (1986లోని 16వ హిమాచల్ ప్రదేశ్ చట్టము).
222. కర్నాటక షెడ్యూల్డ్ కులముల మరియు షెడ్యూల్డ్ జాతుల (కొన్ని భూముల బదిలీపై నిషేధము) చట్టము, 1978 (1979లోని 2వ కర్నాటక చట్టము).
223. కేరళ భూ సంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1978 (1978లోని 13వ కేరళ చట్టము).
224. కేరళ భూ సంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1981 (1981లోని 19వ కేరళ చట్టము).
225. మధ్యప్రదేశ్ భూమి శిస్తు స్మృతి (మూడవ సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 61వ మధ్యప్రదేశ్ చట్టము).
226. మధ్యప్రదేశ్ భూమి శిస్తు స్మృతి (సవరణ) చట్టము, 1980 (1980లోని 15వ మధ్యప్రదేశ్ చట్టము).
227. మధ్యప్రదేశ్ అక్రిపిక్ జాట్ ఉచ్చతం సీమ అధినియమము, 1981 (1981లోని 11వ మధ్యప్రదేశ్ చట్టము).
228. మధ్యప్రదేశ్ వ్యవసాయ కమితములపై గరిష్ఠ పరిమితి (రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 (1984లోని 1వ మధ్యప్రదేశ్ చట్టము).
229. మధ్యప్రదేశ్ వ్యవసాయ కమితములపై గరిష్ఠ పరిమితి (సవరణ) చట్టము, 1984 (1984లోని 14వ మధ్యప్రదేశ్ చట్టము).
230. మధ్యప్రదేశ్ వ్యవసాయ కమితములపై పరిమితి (సవరణ) చట్టము, 1989 (1989లోని 8వ మధ్యప్రదేశ్ చట్టము).
231. మహారాష్ట్ర భూమిశిస్తు స్మృతి, 1966 (1966లోని 41వ మహారాష్ట్ర చట్టము)లోని సెక్షన్లు 36, 36-ఎ, 36-బీ.
232. మహారాష్ట్ర భూమిశిస్తు స్మృతి మరియు మహారాష్ట్ర షెడ్యూల్డ్ జాతులకు భూముల పునరుద్ధరణ (రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 (1977లోని 30వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
233. మహారాష్ట్రలోని కొన్ని భూములలోని గనుల మరియు ఖనిజములలో అనుబంధ ఉన్న యాజమాన్య హక్కుల రద్దు చట్టము, 1985 (1985లోని 16వ మహారాష్ట్ర చట్టము).
234. ఒరిస్సా షెడ్యూల్డ్ ప్రాంతాల (షెడ్యూల్డ్ జాతులచే) స్థిరాస్థి బదిలీ వినియమము, 1956 (1956లోని 2వ ఒరిస్సా వినియమము).

(Ninth Schedule)

235. The Orissa Land Reforms (Second Amendment) Act, 1975 (Orissa Act 29 of 1976).
236. The Orissa Land Reforms (Amendment) Act, 1976 (Orissa Act 30 of 1976).
237. The Orissa Land Reforms (Second Amendment) Act, 1976 (Orissa Act 44 of 1976).
238. The Rajasthan Colonisation (Amendment) Act, 1984 (Rajasthan Act 12 of 1984).
239. The Rajasthan Tenancy (Amendment) Act, 1984 (Rajasthan Act 13 of 1984).
240. The Rajasthan Tenancy (Amendment) Act, 1987 (Rajasthan Act 21 of 1987).
241. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Second Amendment Act, 1979 (Tamil Nadu Act 8 of 1980).
242. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Amendment Act, 1980 (Tamil Nadu Act 21 of 1980).
243. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Amendment Act, 1981 (Tamil Nadu Act 59 of 1981).
244. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Second Amendment Act, 1983 (Tamil Nadu Act 2 of 1984).
245. The Uttar Pradesh Land Laws (Amendment) Act, 1982 (Uttar Pradesh Act 20 of 1982).
246. The West Bengal Land Reforms (Amendment) Act, 1965 (West Bengal Act 18 of 1965).
247. The West Bengal Land Reforms (Amendment) Act, 1966 (West Bengal Act 11 of 1966).
248. The West Bengal Land Reforms (Second Amendment) Act, 1969 (West Bengal Act 23 of 1969).
249. The West Bengal Estate Acquisition (Amendment) Act, 1977 (West Bengal Act 36 of 1977).
250. The West Bengal Land Holding Revenue Act, 1979 (West Bengal Act 44 of 1979).
251. The West Bengal Land Reforms (Amendment) Act, 1980 (West Bengal Act 41 of 1980).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

235. ఒరిస్సా భూసంస్కరణల (రెండవ సవరణ) చట్టము, 1975 (1976లోని 29వ ఒరిస్సా చట్టము).
236. ఒరిస్సా భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 30వ ఒరిస్సా చట్టము).
237. ఒరిస్సా భూసంస్కరణల (రెండవ సవరణ) చట్టము, 1976 (1976లోని 44వ ఒరిస్సా చట్టము).
238. రాజస్థాన్ వలస రాజ్య స్థాపన (సవరణ) చట్టము, 1984 (1984లోని 12వ రాజస్థాన్ చట్టము).
239. రాజస్థాన్ కౌలుదారీ (సవరణ) చట్టము, 1984 (1984లోని 13వ రాజస్థాన్ చట్టము).
240. రాజస్థాన్ కౌలుదారీ (సవరణ) చట్టము, 1987 (1987లోని 21వ రాజస్థాన్ చట్టము).
241. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితి నిర్ణయించు) రెండవ సవరణ చట్టము, 1979 (1980లోని 8వ తమిళనాడు చట్టము).
242. తమిళనాడు భూ సంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితి నిర్ణయించు) సవరణ చట్టము, 1980 (1980లోని 21వ తమిళనాడు చట్టము).
243. తమిళనాడు భూ సంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితి నిర్ణయించు) సవరణ చట్టము, 1981 (1981లోని 59వ తమిళనాడు చట్టము).
244. తమిళనాడు భూసంస్కరణల (భూమి గరిష్ఠ పరిమితి నిర్ణయించు) రెండవ సవరణ చట్టము, 1983 (1984లోని 2వ తమిళనాడు చట్టము).
245. ఉత్తరప్రదేశ్ భూ శాసనముల (సవరణ) చట్టము, 1982 (1982లోని 20వ ఉత్తరప్రదేశ్ చట్టము).
246. పశ్చిమబెంగాల్ భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1965 (1965లోని 18వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
247. పశ్చిమబెంగాల్ భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1966 (1966లోని 11వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
248. పశ్చిమబెంగాల్ భూసంస్కరణల (రెండవ సవరణ) చట్టము, 1969 (1969లోని 23వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
249. పశ్చిమబెంగాల్ ఎస్టేట్ల ఆర్డన (సవరణ) చట్టము, 1977 (1977లోని 36వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
250. పశ్చిమబెంగాల్ భూకమతముల రెవెన్యూ చట్టము, 1979 (1979లోని 44వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
251. పశ్చిమబెంగాల్ భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1980 (1980లోని 41వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).

(Ninth Schedule)

252. The West Bengal Land Holding Revenue (Amendment) Act, 1981 (West Bengal Act 33 of 1981).
253. The Calcutta Thikka Tenancy (Acquisition and Regulation) Act, 1981 (West Bengal Act 37 of 1981).
254. The West Bengal Land Holding Revenue (Amendment) Act, 1982 (West Bengal Act 23 of 1982).
255. The Calcutta Thikka Tenancy (Acquisition and Regulation) (Amendment) Act, 1984 (West Bengal Act 41 of 1984).
256. The Mahe Land Reforms Act, 1968 (Pondicherry Act 1 of 1968).
257. The Mahe Land Reforms (Amendment) Act, 1980 (Pondicherry Act 1 of 1981).]
- ¹[257A. The Tamil Nadu Backward Classes, Scheduled Castes and Scheduled Tribes (Reservation of Seats in Educational Institutions and of appointments or posts in the Services under the State) Act, 1993 (Tamil Nadu Act 45 of 1994).]
- ²[258. The Bihar Privileged Persons Homestead Tenancy Act, 1947 (Bihar Act 4 of 1948).
259. The Bihar Consolidation of Holdings and Prevention of Fragmentation Act, 1956 (Bihar Act 22 of 1956).
260. The Bihar Consolidation of Holdings and Prevention of Fragmentation (Amendment) Act, 1970 (Bihar Act 7 of 1970).
261. The Bihar Privileged Persons Homestead Tenancy (Amendment) Act, 1970 (Bihar Act 9 of 1970).
262. The Bihar Consolidation of Holdings and Prevention of Fragmentation (Amendment) Act, 1973 (Bihar Act 27 of 1975).
263. The Bihar Consolidation of Holdings and Prevention of Fragmentation (Amendment) Act, 1981 (Bihar Act 35 of 1982).

1. Inserted by the Constitution (Seventy-sixth Amendment) Act, 1994, s.2 (w.e.f. 31.8.1994).

2. Entries 258 to 284 inserted by the Constitution (Seventy-eighth Amendment) Act, 1995, s.2 (w.e.f. 30.8.1995).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

252. పశ్చిమ బెంగాల్ భూకమతముల రెవెన్యూ (సవరణ) చట్టము, 1981 (1981లోని 33వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
253. కలకత్తా టిక్కా కౌలుదారీ (ఆర్జన మరియు క్రమబద్ధము) చట్టము, 1981 (1981లోని 37వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
254. పశ్చిమబెంగాల్ భూకమతముల రెవెన్యూ (సవరణ) చట్టము, 1982 (1982లోని 23వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
255. కలకత్తా టిక్కా కౌలుదారీ (ఆర్జన మరియు క్రమబద్ధము) (సవరణ) చట్టము, 1984 (1984లోని 41వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
256. మహా భూసంస్కరణల చట్టము, 1968 (1968లోని 1వ పాండిచ్చేరి చట్టము).
257. మహా భూసంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1980 (1980లోని 1వ పాండిచ్చేరి చట్టము).]
- ¹[257ఏ. తమిళనాడు వెనుకబడిన తరగతుల, షెడ్యూల్డు కులముల, షెడ్యూల్డు జాతుల (విద్యా సంస్థలలోని సీట్లు, రాష్ట్ర సర్వీసులలోని నియామకముల లేదా పదవులకు ప్రత్యేకింపు) చట్టము, 1993 (1994లోని 45వ తమిళనాడు చట్టము).]
- ²[258. బీహార్ విశేష హక్కులుగల వ్యక్తుల ఇంటి ఆవరణ కౌలుదారీ చట్టము, 1947 (1948లోని 4వ బీహార్ చట్టము).
259. బీహార్ కమతముల ఏకీకరణ మరియు విడగొట్టుటను నివారించు చట్టము, 1956 (1956లోని 22వ బీహార్ చట్టము).
260. బీహార్ కమతముల ఏకీకరణ మరియు విడగొట్టుటను నివారించు (సవరణ) చట్టము, 1970 (1970లోని 7వ చట్టము).
261. బీహార్ విశేష హక్కులు గల వ్యక్తుల ఇంటి ఆవరణ కౌలుదారీ (సవరణ) చట్టము, 1970 (1970లోని 9వ బీహార్ చట్టము).
262. బీహార్ కమతముల ఏకీకరణ మరియు విడగొట్టుటను నివారించు (సవరణ) చట్టము, 1975 (1975లోని 27వ బీహార్ చట్టము).
263. బీహార్ కమతముల ఏకీకరణ మరియు విడగొట్టుటను నివారించు (సవరణ) చట్టము, 1981(1982లోని 35వ బీహార్ చట్టము).

1. రాజ్యాంగ (డెబ్బై అరవ సవరణ) చట్టము, 1994 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 31.8.1994 నుండి చొప్పించబడినది.

2. రాజ్యాంగ (డెబ్బై ఎనిమిదవ సవరణ) చట్టము, 1995 యొక్క 2వ సెక్షన్ ద్వారా 258 నుండి 284 వరకు గల సమూహాలు 30.8.1995 నుండి చొప్పించబడినవి.

(Ninth Schedule)

264. The Bihar Land Reforms (Fixation of Ceiling Area and Acquisition of Surplus Land) (Amendment) Act, 1987 (Bihar Act 21 of 1987).
265. The Bihar Privileged Persons Homestead Tenancy (Amendment) Act, 1989 (Bihar Act 11 of 1989).
266. The Bihar Land Reforms (Amendment) Act, 1989 (Bihar Act 11 of 1990).
267. The Karnataka Scheduled Castes and Scheduled Tribes (Prohibition of Transfer of Certain Lands) (Amendment) Act, 1984 (Karnataka Act 3 of 1984).
268. The Kerala Land Reforms (Amendment) Act, 1989 (Kerala Act 16 of 1989).
269. The Kerala Land Reforms (Second Amendment) Act, 1989 (Kerala Act 2 of 1990).
270. The Orissa Land Reforms (Amendment) Act, 1989 (Orissa Act 9 of 1990).
271. The Rajasthan Tenancy (Amendment) Act, 1979 (Rajasthan Act 16 of 1979).
272. The Rajasthan Colonisation (Amendment) Act, 1987 (Rajasthan Act 2 of 1987).
273. The Rajasthan Colonisation (Amendment) Act, 1989 (Rajasthan Act 12 of 1989).
274. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Amendment Act, 1983 (Tamil Nadu Act 3 of 1984).
275. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Amendment Act, 1986 (Tamil Nadu Act 57 of 1986).
276. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Second Amendment Act, 1987 (Tamil Nadu Act 4 of 1988).
277. The Tamil Nadu Land Reforms (Fixation of Ceiling on Land) Amendment (Amendment) Act, 1989 (Tamil Nadu Act 30 of 1989).
278. The West Bengal Land Reforms (Amendment) Act, 1981 (West Bengal Act 50 of 1981).
279. The West Bengal Land Reforms (Amendment) Act, 1986 (West Bengal Act 5 of 1986).
280. The West Bengal Land Reforms (Second Amendment) Act, 1986 (West Bengal Act 19 of 1986).

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

264. బీహార్ భూ సంస్కరణల (గరిష్ట పరిమితి ప్రాంత నిర్ధారణ మరియు మిగులు భూమి సేకరణ) (సవరణ) చట్టము, 1987 (1987లోని 21వ చట్టము).
265. బీహార్ విశేష హక్కులుగల వ్యక్తుల ఇంటి ఆవరణ కౌలుదారీ (సవరణ) చట్టము, 1989 (1989లోని 11వ బీహార్ చట్టము).
266. బీహార్ భూ సంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1989 (1990లోని 11వ చట్టము).
267. కర్నాటక షెడ్యూల్డ్ కులముల మరియు షెడ్యూల్డ్ జాతుల (కొన్ని భూముల బదిలీపై నిషేధము) (సవరణ) చట్టము, 1984 (1984లోని 3వ కర్నాటక చట్టము).
268. కేరళ భూ సంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1989 (1989లోని 16వ కేరళ చట్టము).
269. కేరళ భూ సంస్కరణల (రెండవ సవరణ) చట్టము, 1989 (1990లోని 2వ కేరళ చట్టము).
270. ఒరిస్సా భూ సంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1989 (1990లోని 9వ ఒరిస్సా చట్టము).
271. రాజస్థాన్ కౌలుదారీ (సవరణ) చట్టము, 1979 (1979లోని 16వ రాజస్థాన్ చట్టము).
272. రాజస్థాన్ వలస రాజ్య స్థాపన (సవరణ) చట్టము, 1987 (1987లోని 2వ రాజస్థాన్ చట్టము).
273. రాజస్థాన్ వలస రాజ్య స్థాపన (సవరణ) చట్టము, 1989 (1989లోని 12వ రాజస్థాన్ చట్టము).
274. తమిళనాడు భూ సంస్కరణల (భూ గరిష్ట పరిమితులను నిర్ణయించు) (సవరణ) చట్టము, 1983 (1983లోని 3వ తమిళనాడు చట్టము).
275. తమిళనాడు భూ సంస్కరణల (భూ గరిష్ట పరిమితులను నిర్ణయించు) (సవరణ) చట్టము, 1986 (1986లోని 57వ తమిళనాడు చట్టము).
276. తమిళనాడు భూ సంస్కరణల (భూ గరిష్ట పరిమితులను నిర్ణయించు) రెండవ సవరణ చట్టము, 1987 (1988లోని 4వ తమిళనాడు చట్టము).
277. తమిళనాడు భూ సంస్కరణల (భూ గరిష్ట పరిమితులను నిర్ణయించు) (సవరణ) చట్టము, 1989 (1989లోని 30వ తమిళనాడు చట్టము).
278. పశ్చిమ బెంగాల్ భూ సంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1981 (1981లోని 50వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
279. పశ్చిమ బెంగాల్ భూ సంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1986 (1986లోని 5వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
280. పశ్చిమ బెంగాల్ భూ సంస్కరణల (రెండవ సవరణ) చట్టము, 1986 (1986లోని 19వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).

(Ninth Schedule)

281. The West Bengal Land Reforms (Third Amendment) Act, 1986 (West Bengal Act 35 of 1986).
282. The West Bengal Land Reforms (Amendment) Act, 1989 (West Bengal Act 23 of 1989).
283. The West Bengal Land Reforms (Amendment) Act, 1990 (West Bengal Act 24 of 1990).
284. The West Bengal Land Reforms Tribunal Act, 1991 (West Bengal Act 12 of 1991).]

Explanation:- Any acquisition made under the Rajasthan Tenancy Act, 1955 (Rajasthan Act III of 1955), in contravention of the second proviso to clause (1) of article 31A shall, to the extent of the contravention, be void.

(తొమ్మిదవ షెడ్యూల్)

281. పశ్చిమ బెంగాల్ భూ సంస్కరణల (మూడవ సవరణ) చట్టము, 1986 (1986లోని 35వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
282. పశ్చిమ బెంగాల్ భూ సంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1989 (1989లోని 23వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
283. పశ్చిమ బెంగాల్ భూ సంస్కరణల (సవరణ) చట్టము, 1990 (1990లోని 24వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).
284. పశ్చిమ బెంగాల్ భూ సంస్కరణల ట్రిబ్యూనల్ల చట్టము, 1991 (1991లోని 12వ పశ్చిమ బెంగాల్ చట్టము).]

విశదీకరణ :- ఆర్టికల్ 31 ఏ యొక్క క్లాజ్ (1) క్రింద రెండవ వినాయింపును ఉల్లంఘించుచు, రాజస్థాన్ కౌలుదారీ చట్టము, 1955 (1955లోని 3వ రాజస్థాన్ చట్టము) క్రింద చేయబడిన ఏదైనా స్వాధీనం, ఆ ఉల్లంఘన మేరకు చెల్లనిదగును.

¹[TENTH SCHEDULE

[Article 102(2) and 191(2)]

Provisions as to disqualifications on ground of defection

1. Interpretation:- In this Schedule, unless the context otherwise requires,—

(a) “House” means either House of Parliament or the Legislative Assembly or, as the case may be, either House of the Legislature of a State;

(b) “legislature party”, in relation to a member of a House belonging to any political party in accordance with the provisions of paragraph 2 or ²[* * *] paragraph 4, means the group consisting of all the members of that House for the time being belonging to that political party in accordance with the said provisions;

(c) “original political party”, in relation to a member of a House, means the political party to which he belongs for the purposes of sub-paragraph (1) of paragraph 2;

(d) “paragraph” means a paragraph of this Schedule.

2. Disqualification on ground of defection:- (1) Subject to the provisions of ³[paragraphs 4 and 5], a member of a House belonging to any political party shall be disqualified for being a member of the House—

(a) if he has voluntarily given up his membership of such political party; or

(b) if he votes or abstains from voting in such House contrary to any direction issued by the political party to which he belongs or by any person or authority authorised by it in this behalf, without obtaining, in either case, the prior permission of such political party, person or authority and such voting or abstention has not been condoned by such political party, person or authority within fifteen days from the date of such voting or abstention.

Explanation:- For the purposes of this sub-paragraph,—

(a) an elected member of a House shall be deemed to belong to the political party, if any, by which he was set up as a candidate for election as such member;

1. Added by the Constitution (Fifty-Second Amendment) Act, 1985, s.6, (w.e.f. 1.3.1985).

2. Certain words omitted by the Constitution (Ninety-first Amendment) Act, 2003, s.5 (w.e.f. 1.1.2004).

3. Substituted by *ibid.*, for “para 3, 4 and 5”.

¹[పదవ షెడ్యూల్

[ఆర్టికల్లు 102 (2) మరియు 191 (2)]

పార్టీ ఫిరాయింపు కారణంగా అనర్హతకు గురి చేయు నిబంధనలు

1. అర్థ వివరణ:- ఈ షెడ్యూల్‌లో, సందర్భము ఇతర విధముగా కోరితేనే తప్ప,-

(ఎ) “సభ” అనగా పార్లమెంటు ఉభయ సభలలోని ఏదైనా ఒక సభ లేక సందర్భానుసారముగా ఒక రాష్ట్రము యొక్క శాసన మండలిలోని ఉభయ సభలలోని ఏదైనా సభ అని అర్థము.

(బి) పేరాగ్రాఫ్ 2 లేక పేరాగ్రాఫ్ 4 యొక్క ²[* * *] నిబంధనల ననుసరించి ఏదైనా రాజకీయ పార్టీకి చెందిన ఒక సభలోని సభ్యుని విషయములో “శాసన సభా పక్షము” అనగా సదరు నిబంధనల ననుసరించి ఆ రాజకీయ పార్టీకి చెందిన, తాత్కాలికంగా ఆ సభ యొక్క సభ్యులందరితో కూడి ఉన్న బృందము అని అర్థము;

(సి) ఒక సభ యొక్క సభ్యుని విషయములో “అసలైన రాజకీయ పార్టీ” అనగా 2వ పేరాగ్రాఫ్‌లోని సబ్-పేరాగ్రాఫ్ (1) నిమిత్తము అతను చెందియున్న రాజకీయ పార్టీ అని అర్థము.

(డి) “పేరాగ్రాఫ్” అనగా ఈ షెడ్యూల్ యొక్క పేరాగ్రాఫ్ అని అర్థము.

2. పార్టీ ఫిరాయింపు కారణముగా అనర్హత:- (1) పేరాగ్రాఫ్‌లు ³[4 మరియు 5] యొక్క నిబంధనలకు తోబడి ఏదైనా రాజకీయ పార్టీకి చెందిన ఒక సభ యొక్క సభ్యుడు -

(ఎ) ఆయన స్వచ్ఛందముగా అట్టి రాజకీయ పార్టీలోని అతని సభ్యత్వమును వదులుకొనినచో; లేక

(బి) అతను ఏ రాజకీయ పార్టీకి చెందునో దానిచే లేదా ఈ విషయంలో అధికారమీయబడిన ఎవరైనా వ్యక్తి లేదా అధికారముచే జారీ చేయబడిన ఆదేశమునకు వ్యతిరేకంగా, అట్టి రాజకీయ పార్టీ, వ్యక్తి లేదా అధికారి యొక్క పూర్వానుమతి లేకుండా అట్టి సభలో ఓటు చేసినపుడు లేదా ఓటులో పాల్గొన్నపుడు మరియు అట్టి ఓటు చేసిన లేదా ఓటు వేయనప్పటి తేదీ నుండి పదిహేను దినముల లోపల దానిపై అట్టి రాజకీయ పార్టీ లేదా వ్యక్తి లేదా అధికారి యొక్క క్షమాపణను పొందనపుడు, అతడు సభ యొక్క సభ్యునిగా ఉండుటకు అనర్హుడగును.

విశదీకరణ: ఈ సబ్-పేరాగ్రాఫ్ యొక్క ప్రయోజనముల నిమిత్తము ---

(ఎ) ఏదైనా రాజకీయ పార్టీచే అట్టి పార్టీ సభ్యునిగా ఎన్నికకు ఒక అభ్యర్థిగా నిలబెట్టబడినప్పుడు, ఆ సభ యొక్క ఎన్నికైన అట్టి సభ్యుడిని, ఆ పార్టీకి చెందిన సభ్యునిగా భావించవలెను;

1. రాజ్యాంగ (యాభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1985 యొక్క 6వ సెక్షన్ ద్వారా 01.03.1985 నుండి చేర్చబడినది.

2. రాజ్యాంగ (తొంభై ఒకటవ సవరణ) చట్టము, 2003 యొక్క 5వ సెక్షన్ ద్వారా కొన్ని పదములు వదిలి వేయబడినవి.

3. అదే చట్టపు 5వ సెక్షన్ ద్వారా “పేరాగ్రాఫ్‌లు 3, 4 మరియు 5” అను దానికి బదులుగా ఉంచబడినవి.

(Tenth Schedule)

(b) a nominated member of a House shall,—

(i) where he is a member of any political party on the date of his nomination as such member, be deemed to belong to such political party;

(ii) in any other case, be deemed to belong to the political party of which he becomes, or, as the case may be, first becomes, a member before the expiry of six months from the date on which he takes his seat after complying with the requirements of article 99 or, as the case may be, article 188.

(2) An elected member of a House who has been elected as such otherwise than as a candidate set up by any political party shall be disqualified for being a member of the House if he joins any political party after such election.

(3) A nominated member of a House shall be disqualified for being a member of the House if he joins any political party after the expiry of six months from the date on which he takes his seat after complying with the requirements of article 99 or, as the case may be, article 188.

(4) Notwithstanding anything contained in the foregoing provisions of this paragraph, a person who, on the commencement of the Constitution (Fifty-second Amendment) Act, 1985, is a member of a House (whether elected or nominated as such) shall,—

(i) where he was a member of political party immediately before such commencement, be deemed, for the purposes of sub-paragraph (1) of this paragraph, to have been elected as a member of such House as a candidate set up by such political party;

(ii) in any other case, be deemed to be an elected member of the House who has been elected as such otherwise than as a candidate set up by any political party for the purposes of sub-paragraph (2) of this paragraph or, as the case may be, be deemed to be a nominated member of the House for the purposes of sub-paragraph (3) of this paragraph.

¹[3. * * * * *]

1. Paragraph 3 omitted by the Constitution (Ninety-first Amendment) Act, 2003, s.5 (w.e.f. 1.1.2004).

(వదవ షెడ్యూల్)

(బి) ఒక సభ యొక్క నామనిర్దేశితుడైన సభ్యుడు-

(i) అతనిని నామనిర్దేశము చేసిన తేదీన అతడు ఏదైనా రాజకీయ పార్టీ సభ్యుడై ఉన్నచో, అతడిని అట్టి రాజకీయ పార్టీకి చెందిన సభ్యునిగా భావించవలెను;

(ii) ఏదైనా ఇతర సందర్భములో, ఆర్టికల్ 99 లేక సందర్భానుసారముగా ఆర్టికల్ 188 యొక్క అవసరములను పాటించిన తరువాత ఒక సభ్యుడు తన స్థానమును స్వీకరించిన తేదీ నుంచి ఆరు నెలలు ముగియక ముందు, అతను ఏ రాజకీయ పార్టీ సభ్యుడుగా ఉండునో లేక సందర్భానుసారముగా మొదటిసారిగా చేరునో, అతడిని ఆ పార్టీకి చెంది ఉన్నట్లుగా భావించవలెను.

(2) ఏదైనా రాజకీయ పార్టీచే నిలబెట్టబడిన అభ్యర్థిగా కాకుండా, ఒక సభ యొక్క ఎన్నికైన సభ్యుడు అట్టి ఎన్నిక తరువాత అతడు ఏదైనా రాజకీయ పార్టీలో చేరినచో, సభ యొక్క సభ్యునిగా ఉండుటకు అనర్హుడగును.

(3) ఒక సభ యొక్క నామనిర్దేశితుడైన సభ్యుడు, ఆర్టికల్ 99 లేక సందర్భానుసారముగా ఆర్టికల్ 188 యొక్క అవసరములను పాటించిన తరువాత అతడు తన స్థానమును స్వీకరించిన తేదీ నుండి ఆరు నెలలు ముగిసిన తరువాత ఏదైనా రాజకీయ పార్టీలో చేరినచో, అతడు ఆ సభ యొక్క సభ్యునిగా ఉండుటకు అనర్హుడగును.

(4) ఈ పేరాగ్రాఫ్ కు పైన చెప్పిన నిబంధనలలో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, రాజ్యాంగ (యాభై రెండవ సవరణ) చట్టము, 1985 ప్రారంభమున (అట్లు ఎన్నుకొనబడిన లేక నామనిర్దేశం చేయబడిన) ఒక సభ యొక్క సభ్యునిగా ఉన్న ఒక వ్యక్తి,-

(i) అట్టి ప్రారంభమునకు ముందు వెంటనే అతను ఒక రాజకీయ పార్టీ సభ్యుడై ఉన్న యెడల, ఈ పేరాగ్రాఫ్ యొక్క సబ్-పేరాగ్రాఫ్ (1) నిమిత్తము, అట్టి రాజకీయ పార్టీచే నిలబెట్టబడిన అభ్యర్థిగా అట్టి సభకు ఎన్నుకొనబడినట్లు భావించవలెను;

(ii) ఏదైనా ఇతర సందర్భములో, ఈ పేరాగ్రాఫ్ యొక్క సబ్-పేరాగ్రాఫ్ (2) నిమిత్తము ఏదైనా రాజకీయ పార్టీచే నిలబెట్టబడిన అభ్యర్థిగా కాకుండా ఇతర విధంగా అట్లు ఎన్నుకొనబడిన సభ యొక్క సభ్యునిగా ఉన్నట్లు లేక సందర్భానుసారముగా ఈ పేరాగ్రాఫ్ యొక్క సబ్-పేరాగ్రాఫ్ (3) నిమిత్తము సభ యొక్క నామనిర్దేశము చేయబడిన సభ్యునిగా ఉన్నట్లు భావించవలెను.

¹[3. * * * * *]

(Tenth Schedule)

4. Disqualification on ground of defection not to apply in case of merger:- (1) A member of a House shall not be disqualified under sub-paragraph (1) of paragraph 2 where his original political party merges with another political party and he claims that he and any other members of his original political party—

(a) have become members of such other political party or, as the case may be, of a new political party formed by such merger; or

(b) have not accepted the merger and opted to function as a separate group, and from the time of such merger, such other political party or new political party or group, as the case may be, shall be deemed to be the political party to which he belongs for the purposes of sub-paragraph (1) of paragraph 2 and to be his original political party for the purposes of this sub-paragraph.

(2) For the purposes of sub-paragraph (1) of this paragraph, the merger of the original political party of a member of a House shall be deemed to have taken place if, and only if, not less than two-thirds of the members of the legislature party concerned have agreed to such merger.

5. Exemption:- Notwithstanding anything contained in this Schedule, a person who has been elected to the office of the Speaker or the Deputy Speaker of the House of the People or the Deputy Chairman of the Council of States or the Chairman or the Deputy Chairman of the Legislative Council of a State or the Speaker or the Deputy Speaker of the Legislative Assembly of a State, shall not be disqualified under this Schedule,-

(a) if he, by reason of his election to such office, voluntarily gives up the membership of the political party to which he belonged immediately before such election and does not, so long as he continues to hold such office thereafter, rejoin that political party or become a member of another political party; or

(b) if he, having given up by reason of his election to such office his membership of the political party to which he belonged immediately before such election, rejoins such political party after he ceases to hold such office.

(పదవ షెడ్యూల్)

4. విలీనమైన సందర్భములో ఫిరాయింపు వర్తించదను కారణముపై అనర్హత:- (1) ఒక సభ యొక్క సభ్యుడు, అతని యొక్క అసలు రాజకీయ పార్టీ మరొక రాజకీయ పార్టీతో విలీనమైనప్పుడు, అతడు మరియు అతని యొక్క అసలు రాజకీయ పార్టీ యొక్క ఇతర సభ్యులు-

(ఎ) అట్టి ఇతర రాజకీయ పార్టీ యొక్క సభ్యులుగా లేక సందర్భానుసారముగా అట్టి విలీనము వల్ల ఏర్పడిన కొత్త రాజకీయ పార్టీ యొక్క సభ్యులుగా అయినట్లు; లేదా

(బి) విలీనమును అంగీకరించలేదని మరియు ఒక వేరే సమూహముగా పనిచేయుటకు ఎంచుకొన్నామని,

క్లెయిము చేసినప్పుడు, పేరాగ్రాఫ్ 2 యొక్క సబ్-పేరాగ్రాఫ్ (1) క్రింద అనర్హునిగా చేయరాదు మరియు ఈ సబ్-పేరా యొక్క ప్రయోజనముల కొరకు అట్టి విలీన సమయము నుండి, అట్టి ఇతర రాజకీయ పార్టీ లేక సందర్భానుసారముగా కొత్త రాజకీయ పార్టీ లేక సమూహమునకు చెంది ఉన్నట్లుగా మరియు పేరాగ్రాఫ్ 2 యొక్క సబ్-పేరాగ్రాఫ్ (1) నిమిత్తము అదే అతని అసలు రాజకీయ పార్టీ అయినట్లుగా భావించవలెను.

(2) ఈ పేరాగ్రాఫ్ యొక్క సబ్-పేరాగ్రాఫ్ (1) నిమిత్తము, ఒక సభ యొక్క సభ్యుడి అసలైన రాజకీయ పార్టీ విలీనమును, సంబంధిత శాసన మండలి పార్టీ సభ్యులలో మూడింట రెండు వంతులకు తక్కువ కానట్టి సభ్యులు అట్టి విలీనమునకు అంగీకరించినప్పుడు మాత్రమే విలీనము జరిగినట్లు భావించవలెను.

5. మినహాయింపు:- ఈ షెడ్యూల్ లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, లోక్ సభ స్పీకర్ గా లేక డిప్యూటీ స్పీకర్ గా, లేక రాజ్యసభ చైర్మన్ గా లేక ఒక రాష్ట్ర శాసన పరిషత్తు యొక్క ఛైర్మన్ గా లేక డిప్యూటీ ఛైర్మన్ గా లేక ఒక రాష్ట్ర శాసనసభ యొక్క స్పీకర్ గా లేక డిప్యూటీ స్పీకర్ యొక్క పదవికి ఎన్నుకొనబడిన వ్యక్తి,-

(ఎ) అట్టి పదవికి ఎన్నుకొనబడిన కారణమున, అట్టి ఎన్నికకు ముందు వెంటనే అతనికి చెంది ఉన్నట్టి రాజకీయ పార్టీ సభ్యత్వమును స్వచ్ఛందముగా వదులుకొనినచో మరియు అటు తరువాత అట్టి పదవిని కలిగి ఉన్నంత కాలము ఆ రాజకీయ పార్టీయందు చేరనిచో లేక మరొక రాజకీయ పార్టీ సభ్యుడు కాకుండినచో; లేక

(బి) అతడు అట్టి పదవికి ఎన్నికైన కారణమున, అట్టి ఎన్నికకు ముందు వెంటనే అతనికి చెంది ఉన్నట్టి రాజకీయ పార్టీ సభ్యత్వమును వదిలి వేసి, అట్టి పదవిని వదులుకొనిన తరువాత అట్టి రాజకీయ పార్టీలో తిరిగి చేరి ఉన్నచో,

ఈ షెడ్యూల్ క్రింద అనర్హుడు కారాదు.

(Tenth Schedule)

6. Decision on questions as to disqualification on ground of defection:- (1) If any question arises as to whether a member of a House has become subject to disqualification under this Schedule, the question shall be referred for the decision of the Chairman or, as the case may be, the Speaker of such House and his decision shall be final:

Provided that where the question which has arisen is as to whether the Chairman or the Speaker of a House has become subject to such disqualification, the question shall be referred for the decision of such member of the House as the House may elect in this behalf and his decision shall be final.

(2) All proceedings under sub-paragraph (1) of this paragraph in relation to any question as to disqualification of a member of a House under this Schedule shall be deemed to be proceedings in Parliament within the meaning of article 122 or, as the case may be, proceedings in the Legislature of a State within the meaning of article 212.

***7. Bar of jurisdiction of courts:-** Notwithstanding anything in this Constitution, no court shall have any jurisdiction in respect of any matter connected with the disqualification of a member of a House under this Schedule.

8. Rules:- (1) Subject to the provisions of sub-paragraph (2) of this paragraph, the Chairman or the Speaker of a House may make rules for giving effect to the provisions of this Schedule, and in particular, and without prejudice to the generality of the foregoing, such rules may provide for—

(a) the maintenance of registers or other records as to the political parties, if any, to which different members of the House belong;

(b) the report which the leader of a legislature party in relation to a member of a House shall furnish with regard to any condonation of the nature referred to in clause (b) of sub-paragraph (1) of paragraph 2 in respect of such member, the time within which and the authority to whom such report shall be furnished;

(c) the reports which a political party shall furnish with regard to admission to such political party of any members of the House and the officer of the House to whom such reports shall be furnished; and

(d) the procedure for deciding any question referred to in sub-paragraph (1) of paragraph 6 including the procedure for any inquiry which may be made for the purpose of deciding such question.

* Paragraph 7 declared invalid for want of ratification in accordance with the proviso to clause (2) of article 368 as per majority opinion in *Kihoto Hollohon Vs. Zachilhu and others* AIR 1993 SC 412.

(పదవ షెడ్యూల్)

6. ఫిరాయింపు కారణముగా అనర్హతను గురించి ప్రశ్నలపై నిర్ణయము:- (1) ఈ షెడ్యూల్ క్రింది అనర్హతకు లోబడి, ఒక సభ యొక్క సభ్యుడు అనర్హతకు గురి అయినాడా అను దానిపై ప్రశ్న ఉత్పన్నమైనచో, అట్టి సభ యొక్క స్పీకర్ లేక సందర్భానుసారముగా చైర్మన్ యొక్క నిర్ణయమునకు నిర్దేశించవలెను మరియు ఆయన నిర్ణయము అంతిమమైనదై ఉండవలెను:

అయితే, ఒక సభ యొక్క స్పీకర్ లేక చైర్మన్ అట్టి అనర్హతకు గురి అయినాడా అను ప్రశ్న ఉత్పన్నమైనచో, ఈ విషయములో సభ ఎన్నుకొను ఆ సభ యొక్క సభ్యుని నిర్ణయమునకు నిర్దేశించవలెను మరియు ఆయన నిర్ణయము అంతిమమైనదై ఉండవలెను.

(2) ఈ షెడ్యూల్ క్రింద ఒక సభ యొక్క సభ్యుని అనర్హతను గురించిన ఏదైనా ప్రశ్నకు సంబంధించి ఈ పేరాగ్రాఫ్ లోని సబ్-పేరాగ్రాఫ్ (1) క్రింది అన్ని చర్యలు 122వ ఆర్టికల్ యొక్క అర్థపరిధిలోని పార్లమెంటు కార్యకలాపములు లేదా సందర్భానుసారముగా 212వ ఆర్టికల్ యొక్క అర్థపరిధిలోని ఒక రాష్ట్ర శాసనమండలి యొక్క కార్యకలాపములుగా భావించవలెను.

* 7. న్యాయస్థానముల అధికార పరిధికి నిరోధము :- ఈ రాజ్యాంగంలో ఏమున్నప్పటికీ, ఈ షెడ్యూల్ క్రింద ఒక సభ యొక్క సభ్యుని అనర్హతకు సంబంధించిన ఏదైనా విషయములో ఏ న్యాయస్థానము అధికారిత పరిధిని కలిగి ఉండదు.

8. నియమములు:- (1) ఈ పేరాగ్రాఫ్ లోని సబ్-పేరాగ్రాఫ్ (2) యొక్క నిబంధనలకు లోబడి, ఒక సభ యొక్క స్పీకర్ లేక చైర్మన్ ఈ షెడ్యూల్ లోని నిబంధనలకు ప్రభావము నిచ్చుటకు, ముఖ్యముగా, పైన చెప్పిన వాటి సాధరణతకు ప్రతికూలత కలుగకుండు, అట్టి నియమములు-

(ఎ) సభలోని వివిధ సభ్యులు చెంది ఉన్న రాజకీయ పార్టీలు ఏవైనా ఉన్నవో వాటి రిజిస్టర్లు లేక ఇతర రికార్డుల నిర్వహణ గురించి;

(బి) ఒక సభ యొక్క సభ్యునికి సంబంధించి ఒక శాసనమండలి పార్టీ నాయకుడు అట్టి సభ్యుడి గురించి పేరాగ్రాఫ్ 2లోని సబ్-పేరాగ్రాఫ్ (1)లోని క్లాజ్ (బి)లో నిర్దేశించినటువంటి ఏదైనా క్షమాపణ గురించిన నివేదికను, అట్టి నివేదికను సభలోని ఏ అధికారికి ఎంత కాలము లోపల సమర్పించవలెనను దాని గురించి, మరియు

(సి) ఒక రాజకీయ పార్టీ సభ యొక్క ఎవరైనా సభ్యులు అట్టి రాజకీయ పార్టీలో చేరుట గురించిన నివేదికలను మరియు అట్టి నివేదికలు సభలోని ఏ అధికారికి సమర్పించవలెనను దాని గురించి, మరియు

(డి) పేరాగ్రాఫ్ 6 యొక్క సబ్-పేరాగ్రాఫ్ (1)లో పేర్కొన్న ఏదైనా ప్రశ్నను, అట్టి ప్రశ్నను నిర్ణయించుటకై చేయవల్సిన ఏదైనా విచారణ కొరకైన ప్రక్రియతో సహా, నిర్ణయించుటకైన ప్రక్రియ గురించి పొందుబాటు చేయవచ్చును.

* కిహోబ్ హోల్స్ హన్ వర్సెస్ జాచిల్ హా మరియు ఇతరులు, ఏప్రిల్ 1993 ఎస్సీ 412లోని అధిక సంఖ్యాకుల అభిప్రాయం ప్రకారం ఆర్టికల్ 368లోని క్లాజ్ (2)కు గల వినాయింపు ననుసరించి ధృవీకరణ నిమిత్తం 7వ పేరాగ్రాఫ్ ను చెల్లనిదిగా ప్రకటించబడినది.

(Tenth Schedule)

(2) The rules made by the Chairman or the Speaker of a House under sub-paragraph (1) of this paragraph shall be laid as soon as may be after they are made before the House for a total period of thirty days which may be comprised in one session or in two or more successive sessions and shall take effect upon the expiry of the said period of thirty days unless they are sooner approved with or without modifications or disapproved by the House and where they are so approved, they shall take effect on such approval in the form in which they were laid or in such modified form, as the case may be, and where they are so disapproved, they shall be of no effect.

(3) The Chairman or the Speaker of a House may, without prejudice to the provisions of article 105 or, as the case may be, article 194, and to any other power which he may have under this Constitution direct that any wilful contravention by any person of the rules made under this paragraph may be dealt with in the same manner as a breach of privilege of the House.]

(వదవ షెడ్యూల్)

(2) ఈ పేరాగ్రాఫ్‌లోని సబ్-పేరాగ్రాఫ్ (1) క్రింద ఒక సభ యొక్క స్పీకర్ లేక చైర్మన్‌చే చేయబడిన నియమములను, అవి చేయబడిన తరువాత వీలైనంత త్వరగా సభ సమక్షమున మొత్తము ముప్పై దినముల కాలావధిపాటు ఉంచవలెను. ఆ కాలావధి ఒకే సమావేశములోగాని లేదా వరుసగా వచ్చు రెండు లేక అంతకెక్కువ సమావేశములలోగాని చేరి ఉండవచ్చును. అట్లు దానిని ఉంచిన సమావేశము లేదా దాని తరువాతి సమావేశము ముగియు లోపల సభచే ఆ నియమములు మార్పుతో లేక మార్పులు లేకుండా ఆమోదించబడిన యెడల, పైన పేర్కొన్న ముప్పై దినముల కాలావధి ముగిసిన తరువాత అవి ఉంచినట్లుగా లేదా మార్పు చేయబడిన రూపంలో ప్రభావము కలిగి ఉండును లేక సందర్భానుసారముగా అవి ఆమోదించబడనిచో, అవి ప్రభావము కలిగి ఉండవు.

(3) సభ యొక్క చైర్మన్ లేక స్పీకర్, ఆర్టికల్ 105 లేక సందర్భానుసారముగా ఆర్టికల్ 194 యొక్క నిబంధనలు లేక ఈ రాజ్యాంగం క్రింద ఆయన కలిగి ఉండు ఏదైనా ఇతర అధికారమునకు ప్రతికూల అభిప్రాయం కలుగకుండా, ఎవరైనా వ్యక్తి ఈ పేరాగ్రాఫ్ క్రింద చేయబడిన నియమములను బుద్ధిపూర్వకముగా ఉల్లంఘించినట్లయితే సభా హక్కుల ఉల్లంఘన క్రిందకి వచ్చునని మరియు తదనుగుణముగా చర్య తీసుకొనదగినదని ఆదేశించవచ్చును.]

¹[ELEVENTH SCHEDULE

(Article 243G)

Powers, authority and responsibilities of Panchayats.

1. Agriculture, including agricultural extension.
2. Land improvement, implementation of land reforms, land consolidation and soil conservation.
3. Minor irrigation, water management and watershed development.
4. Animal husbandry, dairying and poultry.
5. Fisheries.
6. Social forestry and farm forestry.
7. Minor forest produce.
8. Small scale industries, including food processing industries.
9. Khadi, village and cottage industries.
10. Rural housing.
11. Drinking water.
12. Fuel and fodder.
13. Roads, culverts, bridges, ferries, waterways and other means of communication.
14. Rural electrification, including distribution of electricity.
15. Non-conventional energy sources.
16. Poverty alleviation programme.
17. Education, including primary and secondary schools.
18. Technical training and vocational education.
19. Adult and non-formal education.
20. Libraries.
21. Cultural activities.
22. Markets and fairs.
23. Health and sanitation, including hospitals, primary health centres and dispensaries.

1. Added by the Constitution (Seventy-third Amendment) Act, 1992, s.4 (w.e.f. 24.4.1993).

¹[పదకొండవ షెడ్యూల్
[243 జీ ఆర్టికల్]

పంచాయితీల అధికారులు, అధికారము మరియు బాధ్యతలు.

1. వ్యవసాయ విస్తరణతో సహా వ్యవసాయము.
2. భూమి అభివృద్ధి, భూ సంస్కరణల అమలు, భూముల ఏకీకరణ మరియు భూసార పరిరక్షణ.
3. చిన్నతరహా నీటి పారుదల, నీటి నిర్వహణ మరియు వాటర్ షేడ్ అభివృద్ధి.
4. పశుసంవర్ధన, పాడి మరియు కోళ్ల పరిశ్రమ.
5. చేపల పెంపకము.
6. సామాజిక అడవులు మరియు వ్యవసాయక అడవులు.
7. చిన్నతరహా అటవీ ఉత్పత్తులు.
8. ఆహార తయారీ పరిశ్రమతో సహా చిన్నతరహా పరిశ్రమలు.
9. ఖాదీ, గ్రామీణ మరియు కుటీర పరిశ్రమలు.
10. గ్రామీణ గృహ నిర్మాణము.
11. త్రాగునీరు.
12. ఇంధనము మరియు పశుగ్రాసము.
13. రోడ్లు, చిన్న కాలువ వంతెనలు, వంతెనలు, ఫెర్రిలు, జల మార్గాలు మరియు ఇతర రవాణా సదుపాయాలు. సాధనాలు.
14. విద్యుత్తు పంపిణీతో సహా గ్రామీణ విద్యుద్ధీకరణ.
15. సంప్రదాయేతర ఇంధన వనరులు.
16. దారిద్ర్య నిర్మూలన కార్యక్రమము.
17. ప్రాథమిక మరియు మాధ్యమిక పాఠశాలల విద్య.
18. సాంకేతిక శిక్షణ మరియు వృత్తి విద్య.
19. వయోజన మరియు అనియత విద్య.
20. గ్రంథాలయములు.
21. సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలు.
22. మార్కెట్లు మరియు సంతలు.
23. అనువశ్రులు, ప్రాథమిక ఆరోగ్య కేంద్రాలు మరియు డిస్పెన్సరీలతో సహా ఆరోగ్యము మరియు పారిశుధ్యము.

1. రాజ్యాంగ (డెబ్టై మూడవ సవరణ) చట్టము, 1992 యొక్క సెక్షన్ 4ద్వారా 24.04.1993 నుండి చేర్చబడినది.

(Eleventh Schedule)

24. Family welfare.
25. Women and child development.
26. Social welfare, including welfare of the handicapped and mentally retarded.
27. Welfare of the weaker sections, and in particular, of the Scheduled Castes and the Scheduled Tribes.
28. Public distribution system.
29. Maintenance of community assets.]

(పదకొండవ షెడ్యూల్)

24. కుటుంబ సంక్షేమము.
25. మహిళా మరియు శిశు అభివృద్ధి.
26. వికలాంగుల మరియు బుద్ధిమాంధ్యముగల వ్యక్తుల సంక్షేమముతో సహా సాంఘిక సంక్షేమము.
27. షెడ్యూల్డు కులములు, షెడ్యూల్డు జాతులు మరియు ముఖ్యంగా బలహీన వర్గాల సంక్షేమము.
28. ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ.
29. సామాజిక ఆస్తుల నిర్వహణ.]

¹[TWELFTH SCHEDULE
(Article 243W)]

Powers, authority and responsibilities of Municipalities, etc.

1. Urban planning including town planning.
2. Regulation of land-use and construction of buildings.
3. Planning for economic and social development.
4. Roads and bridges.
5. Water supply for domestic, industrial and commercial purposes.
6. Public health, sanitation conservancy and solid waste management.
7. Fire services.
8. Urban forestry, protection of the environment and promotion of ecological aspects.
9. Safeguarding the interests of weaker sections of society, including the handicapped and mentally retarded.
10. Slum improvement and upgradation.
11. Urban poverty alleviation.
12. Provision of urban amenities and facilities such as parks, gardens, playgrounds.
13. Promotion of cultural, educational and aesthetic aspects.
14. Burials and burial grounds; cremations, cremation grounds; and electric crematoriums.
15. Cattle pounds, prevention of cruelty to animals.
16. Vital statistics including registration of births and deaths.
17. Public amenities including street lighting, parking lots, bus stops and public conveniences.
18. Regulation of slaughter houses and tanneries.]

1. Added by the Constitution (Seventy-fourth Amendment) Act, 1992, s.4 (w.e.f. 1.6.1993).

¹[వన్నెండవ షెడ్యూల్

[243డబ్ల్యూ ఆర్టికల్]

పురపాలికల అధికారులు, అధికారములు మరియు బాధ్యతలు మొదలగునవి

1. నగర ప్రణాళికతో సహా పట్టణ ప్రాంతాల ప్రణాళిక.
2. భూ వినియోగ క్రమబద్ధము మరియు భవనముల నిర్మాణం.
3. ఆర్థిక మరియు సామాజిక అభివృద్ధి ప్రణాళిక.
4. రోడ్లు మరియు వంతెనలు.
5. గృహసంబంధ, పారిశ్రామిక మరియు వాణిజ్య ప్రయోజనముల కొరకు నీటి సరఫరా.
6. ప్రజారోగ్యం, పారిశుద్ధ్య పరిరక్షణ మరియు ఘన వ్యర్థాల నిర్వహణ.
7. అగ్నిమాపక సేవలు.
8. పట్టణ అటవీ శాస్త్రం, పర్యావరణ పరిరక్షణ మరియు జీవావరణ సంబంధ కార్యక్రమాలను ప్రోత్సహించుట.
9. అంగవైకల్యము మరియు బుద్ధిమాంద్యముగల వారితో సహా సమాజములోని బలహీనవర్గాల ప్రయోజనములకు కాపాడుట.
10. మురికివాడల అభివృద్ధి మరియు వాటి స్థాయిని పెంచుట.
11. పట్టణ పేదరికం లేకుండా చేయటం.
12. పార్కులు, ఉద్యానవనములు, ఆట స్థలముల వంటి పట్టణ సదుపాయములు మరియు సౌకర్యముల ఏర్పాటు.
13. సాంస్కృతిక, విద్యావిషయక మరియు కళా సౌందర్యాత్మక కార్యక్రమాలను ప్రోత్సహించుట.
14. స్మశాన వాటికలు మరియు ఖనన మైదానములు; దహనవాటికలు, దహనవాటిక స్థలములు మరియు విద్యుత్ దహనవాటికలు.
15. బందెల దొడ్లు, జంతువులపట్ల క్రూరత్వ నివారణ.
16. జనన, మరణముల రిజిస్ట్రీకరణతో సహా ఆయురారోగ్యపు లెక్కలు.
17. వీధి దీపాలు, పార్కింగ్ స్థలాలు, బస్ స్టాపులు మరియు పబ్లిక్ సౌకర్యాలతో సహా పబ్లిక్ సదుపాయములు.
18. పశువధ గృహములు మరియు తోళ్ళను పదునుచేయు కేంద్రముల క్రమబద్ధీకరణ.]

1. రాజ్యాంగ (డెబ్బై నాలుగవ సవరణ) చట్టము, 1992 యొక్క 4వ సెక్షన్ ద్వారా 01.06.1993 నుండి చేర్చబడినది.

APPENDIX - I

THE CONSTITUTION (ONE HUNDREDTH AMENDMENT) ACT, 2015

[28th May, 2015.]

An Act further to amend the Constitution of India to give effect to the acquiring of territories by India and transfer of certain territories to Bangladesh in pursuance of the agreement and its protocol entered into between the Governments of India and Bangladesh.

Be it enacted by Parliament in the Sixty-sixth Year of the Republic of India as follows:—

1. **Short title:-** This Act may be called the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015.

2. **Definitions:-** In this Act,—

(a) “acquired territory” means so much of the territories comprised in the India-Bangladesh agreement and its protocol and referred to in the First Schedule as are demarcated for the purpose of being acquired by India from Bangladesh in pursuance of the agreement and its protocol referred to in clause (c);

(b) “appointed day” means such date as the Central Government may, by notification in the Official Gazette, appoint as the date for acquisition of territories from Bangladesh and transfer of the territories to Bangladesh in pursuance of the India-Bangladesh agreement and its protocol, after causing the territories to be so acquired and transferred as referred to in the First Schedule and Second Schedule and demarcated for the purpose;

(c) “India-Bangladesh agreement” means the agreement between the Government of the Republic of India and the Government of the People’s Republic of Bangladesh concerning the Demarcation of the Land Boundary between India and Bangladesh and Related Matters dated the 16th day of May, 1974, Exchange of Letters dated the 26th day of December, 1974, the 30th day of December, 1974, the 7th day of October, 1982, the 26th day of March, 1992 and protocol to the said agreement dated the 6th day of September, 2011, entered into between the Governments of India and Bangladesh, the relevant extracts of which are set out in the Third Schedule;

(d) “transferred territory”, means so much of the territories comprised in the India-Bangladesh agreement and its protocol and referred to in the Second Schedule as are demarcated for the purpose of being transferred by India to Bangladesh in pursuance of the agreements and its protocol referred to in clause (c).

అనుబంధము - I

రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015

(28 మే, 2015)

భారతదేశముచే భూభాగములను పొందుటను అమలు పరచుటకు మరియు భారత ప్రభుత్వము మరియు బంగ్లాదేశ్ ల మధ్య కుదుర్చుకున్న ఒప్పందము మరియు ప్రోటోకాల్ ను (సంధిపత్రము) అనుగుణంగా కొన్ని భూభాగములను బదిలీ చేయుటకై భారత రాజ్యాంగంను ఇంకనూ సవరించుటకైన చట్టము.

భారత ప్రజారాజ్యపు అరవై ఆరవ సంవత్సరములో పార్లమెంటుచే ఈ క్రింది శాసనము చేయబడినది.

1. **సంగ్రహనామము:-** (1) ఈ చట్టమును రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015 అని పేర్కొనవచ్చును.
2. **నిర్వచనములు:-** ఈ చట్టములో -

(ఎ) “సముపార్జించిన భూభాగము” అనగా క్లాజ్ (సి)లో నిర్దేశించిన ఒప్పందము మరియు దాని ప్రోటోకాల్ (సంధిపత్రము)కు అనుగుణంగా బంగ్లాదేశ్ నుండి భారతదేశము సముపార్జించు ప్రయోజనము కొరకు సరిహద్దులను నిర్ణయించి మొదటి షెడ్యూల్ లో నిర్దేశించిన మరియు భారత - బంగ్లాదేశ్ ఒప్పందము మరియు దాని ప్రోటోకాల్ లో పొందుపరచిన అనేక భూభాగములు అని అర్థము;

(బి) “నియమిత దినము” అనగా భారత్ - బంగ్లాదేశ్ ఒప్పందము మరియు దాని ప్రోటోకాల్ ను పురస్కరించుకుని మొదటి షెడ్యూల్ మరియు రెండవ షెడ్యూల్ లో నిర్దేశించినట్లుగా సముపార్జించు మరియు బదిలీ చేయుటకైన భూభాగముల సరిహద్దులను నిర్ణయించు ప్రయోజనము కొరకు బంగ్లాదేశ్ నుండి భూభాగములను సముపార్జించు మరియు బంగ్లాదేశ్ కు భూభాగములను బదిలీ చేయుటకైన తేదీని నిర్దిష్ట పరచుటకై కేంద్ర ప్రభుత్వము అధికారిక రాజపత్రములో అధినూచన ద్వారా నిర్దిష్టపరచునట్టి తేదీ అని అర్థము;

(సి) “భారత్-బంగ్లాదేశ్ ఒప్పందము” అనగా భారత మరియు బంగ్లాదేశ్ ల మధ్య భూమి సరిహద్దుల నిర్ణయము మరియు సంబంధిత విషయములపై 1974 మే 16వ తేదీన భారత గణతంత్ర రాజ్యపు ప్రభుత్వము మరియు బంగ్లాదేశ్ ప్రజాగణతంత్ర రాజ్యపు ప్రభుత్వముల మధ్య కుదుర్చుకున్న ఒప్పందము, ప్రకారము 1974 డిసెంబరు 26, 1974 డిసెంబరు 30, 1982 అక్టోబరు 7 మరియు 1992 మార్చి 26వ తేదీ నాటి లేఖలు మార్పుకొనుట మరియు భారత-బంగ్లాదేశ్ ప్రభుత్వముల మధ్య కుదుర్చుకున్న సదరు ఒప్పందములపైన 2011 సెప్టెంబరు 6వ తేదీ నాటి ప్రోటోకాల్ (సంధిపత్రములు), మరియు వాటికి సంబంధించి మూడవ షెడ్యూల్ లో పొందుపరచిన వాటి ఉదాహరణలు అని అర్థము ;

(డి) “బదిలీ చేయబడిన భూభాగము” అనగా ఖండము (సి)లో నిర్దేశించిన ఒప్పందములు మరియు దాని ప్రోటోకాల్ ను పురస్కరించుకుని భారతదేశము నుండి బంగ్లాదేశ్ కు బదిలీ చేయు ప్రయోజనము కొరకు సరిహద్దు నిర్ణయము చేసిన మీదట రెండవ షెడ్యూల్ లో నిర్దేశించబడిన భారత-బంగ్లాదేశ్ ఒప్పందము మరియు దాని ప్రోటోకాల్ లో పొందుపరచిన అనేక భూభాగములు అని అర్థము.

(Appendix-I)

3. Amendment of First Schedule to Constitution:- As from the appointed day, in the First Schedule to the Constitution,—

(a) in the paragraph relating to the territories of the State of Assam, the words, brackets and figures “and the territories referred to in Part I of the Second Schedule to the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015, notwithstanding anything contained in clause (a) of section 3 of the Constitution (Ninth Amendment) Act, 1960, so far as it relates to the territories referred to in Part I of the Second Schedule to the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015”, shall be added at the end;

(b) in the paragraph relating to the territories of the State of West Bengal, the words, brackets and figures “and also the territories referred to in Part III of the First Schedule but excluding the territories referred to in Part III of the Second Schedule to the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015, notwithstanding anything contained in clause (c) of section 3 of the Constitution (Ninth Amendment) Act, 1960, so far as it relates to the territories referred to in Part III of the First Schedule and the territories referred to in Part III of the Second Schedule to the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015”, shall be added at the end;

(c) in the paragraph relating to the territories of the State of Meghalaya, the words, brackets and figures “and the territories referred to in Part I of the First Schedule but excluding the territories referred to in Part II of the Second Schedule to the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015”, shall be added at the end;

(d) in the paragraph relating to the territories of the State of Tripura, the words, brackets and figures “and the territories referred to in Part II of the First Schedule to the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015, notwithstanding anything contained in clause (d) of section 3 of the Constitution (Ninth Amendment) Act, 1960, so far as it relates to the territories referred to in Part II of the First Schedule to the Constitution (One Hundredth Amendment) Act, 2015”, shall be added at the end.

(అనుబంధము -I)

3. రాజ్యాంగం యొక్క మొదటి షెడ్యూల్ కి సవరణ:- రాజ్యాంగపు మొదటి షెడ్యూల్ లోని నిర్దిష్టపరచిన దినము నుండి,-

(ఎ) అస్సాం రాష్ట్రము యొక్క భూభాగములకు సంబంధించిన పేరాలో “మరియు రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015కు గల రెండవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము -I లో నిర్దేశించబడిన భూభాగములకు సంబంధించినంత వరకు రాజ్యాంగ (తొమ్మిదవ సవరణ చట్టము), 1960 యొక్క మూడవ సెక్షన్ లోని క్లాజ్ (ఎ)లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015లోని రెండవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-Iలో నిర్దేశించబడిన భూభాగములు” అను పదములు బ్రాకెట్లు మరియు అంకెలను చివరన చేర్చవలెను;

(బి) పశ్చిమ బెంగాల్ రాష్ట్రము యొక్క భూభాగములకు సంబంధించిన పేరాలో “రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015లోని మొదటి షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-IIIలో నిర్దేశించబడినట్టి భూభాగములు మరియు రెండవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-IIIలో నిర్దేశించినట్టి భూభాగములకు సంబంధించినంతవరకు, రాజ్యాంగ (తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1960 యొక్క మూడవ సెక్షన్ యొక్క క్లాజ్ (సి)లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015లోని మొదటి షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-IIIలో నిర్దేశించబడినట్టి భూభాగములు, అయితే రెండవ షెడ్యూల్ లోని భాగము-IIIలో నిర్దేశించిన భూభాగములను మినహాయించవలెను” అను పదములు, బ్రాకెట్లు మరియు అంకెలను చివరన చేర్చవలెను;

(సి) మేఘాలయ రాష్ట్రము యొక్క భూభాగములకు సంబంధించిన పేరాలో “మరియు రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015 యొక్క మొదటి షెడ్యూల్ లోని భాగము-I లో నిర్దేశించబడినట్టి భూభాగములు, అయితే రెండవ షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-IIలో నిర్దేశించబడినట్టి భూభాగములను మినహాయించవలెను” అను పదములు, బ్రాకెట్లు మరియు అంకెలను చివరన చేర్చవలెను;

(డి) త్రిపుర రాష్ట్రము యొక్క భూభాగములకు సంబంధించిన పేరాలో “ మరియు రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015కు గల మొదటి షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-IIలో నిర్దేశించబడిన భూభాగములకు సంబంధించినంత వరకు, రాజ్యాంగ (తొమ్మిదవ సవరణ) చట్టము, 1960 యొక్క మూడవ సెక్షన్ లోని క్లాజ్ (డి)లో ఏమి ఉన్నప్పటికీ, రాజ్యాంగ (నూరవ సవరణ) చట్టము, 2015లోని మొదటి షెడ్యూల్ యొక్క భాగము-IIలో నిర్దేశించబడినట్టి భూభాగములు” అను పదములు, బ్రాకెట్లు మరియు అంకెలను చివరన చేర్చవలెను;

*(Appendix-I)***THE FIRST SCHEDULE**

[See sections 2(a), 2(b) and 3]

PART - I

The acquired territory in relation to Article 2 of the agreement dated the 16th day of May, 1974 and Article 3 (I) (b) (ii) (iii) (iv) (v) of the protocol dated the 6th day of September, 2011.

PART - II

The acquired territory in relation to Article 2 of the agreement dated the 16th day of May, 1974 and Article 3 (I) (c) (i) of the protocol dated the 6th day of September, 2011.

PART - III

The acquired territory in relation to Articles 1(12) and 2 of the agreement dated the 16th day of May, 1974 and Articles 2 (II), 3 (I) (a) (iii) (iv) (v) (vi) of the protocol dated the 6th day of September, 2011.

THE SECOND SCHEDULE

[See sections 2(b), 2(d) and 3]

PART - I

The transferred territory in relation to Article 2 of the agreement dated 16th day of May, 1974 and Article 3 (I) (d) (i) (ii) of the protocol dated 6th day of September, 2011.

PART - II

The transferred territory in relation to Article 2 of the agreement dated the 16th day of May, 1974 and Article 3 (I) (b) (i) of the protocol dated 6th day of September, 2011.

PART - III

The transferred territory in relation to Articles 1(12) and 2 of the agreement dated the 16th day of May, 1974 and Articles 2 (II), 3 (I) (a) (i) (ii) (vi) of the protocol dated the 6th day of September, 2011.

(అనుబంధము -I)

మొదటి షెడ్యూల్

[2(ఎ), 2(బి) మరియు 3 సెక్షన్లను చూడుము]

భాగము-I

1974 మే, 16వ తేదీనాటి ఒప్పందములోని 2వ ఆర్టికల్ మరియు 2011 సెప్టెంబరు 6వ తేదీనాటి ప్రోటోకాల్ యొక్క 3 (I)(బి)(ii)(iii)(iv)(v) వ ఆర్టికల్‌నకు సంబంధించి సముపార్జించిన భూభాగము.

భాగము-II

1974 మే, 16వ తేదీనాటి ఒప్పందములోని 2వ ఆర్టికల్ మరియు 2011 సెప్టెంబరు 6వ తేదీనాటి ప్రోటోకాల్ యొక్క 3(I)(సి)(i)వ ఆర్టికల్‌లకు సంబంధించి సముపార్జించిన భూభాగము.

భాగము-III

1974 మే, 16వ తేదీనాటి ఒప్పందములోని ఆర్టికల్ 1(12) మరియు 2వ ఆర్టికల్ మరియు 2011 సెప్టెంబరు 6వ తేదీనాటి ప్రోటోకాల్ యొక్క 2(II), 3(I)(ఎ)(iii)(iv)(v)(vi)వ ఆర్టికల్‌లకు సంబంధించి సముపార్జించిన భూభాగము.

రెండవ షెడ్యూల్

[2(బి), 2(డి) మరియు 3 సెక్షన్లను చూడుము]

భాగము-I

1974 మే, 16వ తేదీనాటి ఒప్పందములోని 2వ ఆర్టికల్ మరియు 2011 సెప్టెంబరు 6వ తేదీనాటి ప్రోటోకాల్ యొక్క 3(I)(డి)(i)(ii) వ ఆర్టికల్‌లకు సంబంధించి బదిలీ చేసిన భూభాగము.

భాగము-II

1974 మే, 16వ తేదీనాటి ఒప్పందములోని 2వ ఆర్టికల్ మరియు 2011 సెప్టెంబరు 6వ తేదీనాటి ప్రోటోకాల్ యొక్క 3(I)(బి)(i) వ ఆర్టికల్‌లకు సంబంధించి బదిలీ చేసిన భూభాగము.

భాగము-III

1974 మే, 16వ తేదీనాటి ఒప్పందములోని ఆర్టికల్ 1(12) మరియు 2వ ఆర్టికల్ మరియు 2011 సెప్టెంబరు 6వ తేదీనాటి ప్రోటోకాల్ యొక్క 2(II), 3(I)(ఎ)(i) (ii)(vi)వ ఆర్టికల్‌లకు సంబంధించి బదిలీ చేసిన భూభాగము.

(Appendix-I)

THE THIRD SCHEDULE

[See section 2(c)]

I. EXTRACTS FROM THE AGREEMENT BETWEEN GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF INDIA AND THE GOVERNMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF BANGLADESH CONCERNING THE DEMARCATION OF THE LAND BOUNDARY BETWEEN INDIA AND BANGLADESH AND RELATED MATTERS DATED THE 16TH DAY OF MAY, 1974

Article 1 (12): ENCLAVES

The Indian enclaves in Bangladesh and the Bangladesh enclaves in India should be exchanged expeditiously, excepting the enclaves mentioned in paragraph 14 without claim to compensation for the additional area going to Bangladesh.

Article 2:

The Governments of India and Bangladesh agree that territories in adverse possession in areas already demarcated in respect of which boundary strip maps are already prepared, shall be exchanged within six months of the signing of the boundary strip maps by the plenipotentiaries. They may sign the relevant maps as early as possible as and in any case not later than the 31st December, 1974. Early measures may be taken to print maps in respect of other areas where demarcation has already taken place. These should be printed by the 31st May, 1975 and signed by the plenipotentiaries thereafter in order that the exchange of adversely held possessions in these areas may take place by the 31st December, 1975. In sectors still to be demarcated, transfer of territorial jurisdiction may take place within six months of the signature by plenipotentiaries on the concerned boundary strip maps.

(అనుబంధము - I)

మూడవ షెడ్యూల్

[2(సి) సెక్షన్ చూడుము]

I. భారతదేశము మరియు బంగ్లాదేశ్ మధ్య భూమి సరిహద్దులను ఏర్పరచుట మరియు సంబంధిత విషయములకు సంబంధించి 1974 మే 16వ తేదీన భారత గణరాజ్య ప్రభుత్వము మరియు బంగ్లాదేశ్ ప్రజా గణరాజ్యపు ప్రభుత్వముల మధ్య జరిగిన ఒప్పందము నుండి తీసుకున్న ప్రతులు.

ఆర్టికల్ 1(12): విదేశములోని స్వదేశ ప్రాంతము.

బంగ్లాదేశ్ కు వెళుతున్న అదనపు ప్రాంతమునకు నష్టపరిహారం కోరకుండా 14వ పేరాలో పేర్కొనబడిన విదేశములోని స్వదేశ ప్రాంతమును మినహాయిస్తూ, బంగ్లాదేశ్ లోని భారతదేశపు స్వదేశ ప్రాంతము మరియు భారతదేశంలోని బంగ్లాదేశ్ స్వదేశ ప్రాంతములను త్వరితగతిన మార్పిడి చేసుకొనవలెను.

ఆర్టికల్ 2:

భారత మరియు బంగ్లాదేశ్ యొక్క ప్రభుత్వములు, ఇంతకుముందే తయారు చేయబడి విడదీయబడిన పటముల విషయములో ఇంతకుముందే సరిహద్దులను ఏర్పరచిన ప్రాంతములలో ఉన్న స్వాధీనంలోని భూభాగములను, ఆ విడదీయబడిన సరిహద్దు పటములపై సర్వాధికారములు కలిగిన రాయబారులు సంతకమును చేసిన ఆరు నెలల లోపల మార్చుకోవాలని అంగీకరించినవి. అవి వీలైనంత తొందరగా సంబంధిత పటములపై ఏ విధంగానైనా 1974 డిసెంబర్ 31 తేదీకి ముందు సంతకము చేయవలెను. ఇంతకుముందే సరిహద్దులను ఏర్పరచినట్టి ఇతర ప్రాంతముల విషయములో పటములను ముద్రించుటకు త్వరగా చర్యలను చేపట్టవలెను. వాటిని 1975 మే 31వ నాటికి ప్రచురించవలెను మరియు 1975, డిసెంబరు 31 తరువాత ఆ ప్రాంతములలో ఉన్న ప్రతికూల స్వాధీనములోని భూభాగములను మార్చుకొను ఉద్దేశ్యముతో ఆ తరువాత సర్వాధికారములు కలిగిన రాయబారులచే సంతకము చేయబడవలెను. ఇంకనూ సరిహద్దులను ఏర్పరచవలసి ఉన్న సెక్టారులలో సంబంధిత విడదీసిన సరిహద్దు పటములపై సర్వాధికారాలు కలిగిన రాయబారులచే సంతకము చేయబడిన ఆరు నెలల లోపల భూభాగముల అధికార పరిధి యొక్క బదిలీని జరుపవచ్చును.

*(Appendix-I)***II. EXTRACTS FROM THE PROTOCOL TO THE AGREEMENT BETWEEN THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF INDIA AND THE GOVERNMENT OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF BANGLADESH CONCERNING THE DEMARCATION OF THE LAND BOUNDARY BETWEEN INDIA AND BANGLADESH AND RELATED MATTERS, DATED THE 6TH DAY OF SEPTEMBER, 2011****Article 2:**

(II) Article 1 Clause 12 of the 1974 Agreement shall be implemented as follows:—

Enclaves

111 Indian Enclaves in Bangladesh and 51 Bangladesh Enclaves in India as per the jointly verified cadastral enclave maps and signed at the level of DGLR&S, Bangladesh and DLR&S, West Bengal (India) in April, 1997, shall be exchanged without claim to compensation for the additional areas going to Bangladesh.

Article 3:

(I) Article 2 of the 1974 Agreement shall be implemented as follows:—

The Government of India and the Government of Bangladesh agree that the boundary shall be drawn as a fixed boundary for territories held in Adverse Possession as determined through joint survey and fully depicted in the respective adversely possessed land area Index Map (APL map) finalised by the Land Records and Survey Departments of both the countries between December, 2010 and August, 2011, which are fully described in clause (a) to (d) below.

The relevant strip maps shall be printed and signed by the Plenipotentiaries and transfer of territorial jurisdiction shall be completed simultaneously with the exchange of enclaves. The demarcation of the boundary, as depicted in the above-mentioned Index Maps, shall be as under:—

(a) West Bengal Sector**(i) Bousmari - Madhugari (Kushtia-Nadia) area**

The boundary shall be drawn from the existing Boundary Pillar Nos. 154/5-S to 157/1-S to follow the centre of old course of river Mathabanga, as depicted in consolidation map of 1962, as surveyed jointly and agreed in June, 2011.

(అనుబంధము - I)

II. భారతదేశము మరియు బంగ్లాదేశ్ మధ్యన భూమి సరిహద్దుల యొక్క ఏర్పాటు మరియు సంబంధిత విషయములకు సంబంధించి 2011, సెప్టెంబరు 6వ తేదిన భారత గణరాజ్య ప్రభుత్వము మరియు బంగ్లాదేశ్ ప్రజా గణరాజ్యపు ప్రభుత్వము మధ్య చేసుకొన్న ఒప్పందము యొక్క ప్రోటోకాలు నుండి తీసుకొన్న ప్రతులు.

2వ ఆర్టికల్:

(II) 1974లోని ఆర్టికల్ 1లోని క్లాజ్ 12లో ఒప్పందమును ఈ క్రింది విధముగా అమలు పరచవలెను:-

విదేశములోని స్వదేశ ప్రాంతములు.

సమిష్టిగా నిరూపించబడిన మరియు డిజిటల్ ఆండ్ ఎస్, బంగ్లాదేశ్ మరియు డిజిటల్ ఆండ్ ఎస్, పశ్చిమ బెంగాల్ (భారతదేశం)చే 1997 ఏప్రిల్ లో స్థాయి సంతకము చేయబడిన భూమి లెక్కల రిజిష్టరు ప్రకారము బంగ్లాదేశ్ లోని 111 భారత స్వదేశీ ప్రాంతములు మరియు భారతదేశంలోని 51 బంగ్లాదేశ్ యొక్క స్వదేశీ ప్రాంతములను, బంగ్లాదేశ్ కు వెళుతున్న అదనపు ప్రాంతములకైన నష్టపరిహారమును క్లెయిమ్ చేయకుండా మార్చుకొనవలెను.

3వ ఆర్టికల్:

(I) 1974లోని ఆర్టికల్ 2వ ఒప్పందమును ఈ క్రింది విధముగా అమలు చేయవలెను:-

సమిష్టి సర్వే ద్వారా నిర్ధారించబడినట్లుగా ప్రతికూల స్వాధీనంలో ఉన్న ప్రాదేశిక ప్రాంతముల కొరకు మరియు ఈ క్రింది ఖండము (ఎ) నుండి (డి) లలో పూర్తిగా నిర్వచించబడినట్లుగా 2010 డిసెంబరు మరియు 2011 ఆగస్టు మధ్యన రెండు దేశముల యొక్క భూమి రికార్డులు మరియు సర్వే శాఖలచే తుది రూపము ఈయబడిన సంబంధిత ప్రతికూలంగా స్వాధీనంలో ఉన్న భూమి ప్రాంత సూచీపటములో (ఏపీఎల్ పటము) పూర్తిగా వర్ణించినట్లు భారత ప్రభుత్వము మరియు బంగ్లాదేశ్ ప్రభుత్వము నిర్ణయించిన సరిహద్దుగా గీసిన హద్దును అంగీకరించుకొనవలెను.

సంబంధిత విడదీయబడిన పటములను ముద్రించవలెను మరియు సర్వాధికారము కలిగిన రాయబారులు దానిపై సంతకము చేయవలెను మరియు ప్రాదేశిక అధికారితా పరిధి యొక్క బదిలీని విదేశములోని స్వదేశ ప్రాంతముల మార్పిడితో ఒకేసారి ముగించవలెను. ఆ సరిహద్దులను ఏర్పరచు హద్దులను తెలిపిన సూచిక పటములలో ఈ క్రింద వర్ణించినట్లుగా ఉండవలెను:-

(ఎ) పశ్చిమ బెంగాల్ సెక్టరు

(i) బీస్మారి - మధుగారి (కుష్టీయ - నాడియా) ప్రాంతము

ఉమ్మడిగా సర్వే చేయబడిన మరియు 2011 జూన్ లో అంగీకరించబడినట్లుగా 1962లోని ఏకీకరణ చేయబడిన పటములో వర్ణించినట్లుగా మాతాబంగా నది యొక్క పురాతన ప్రవాహ కేంద్రమును అనుసరిస్తూ ప్రస్తుతం ఉన్న సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 154/5-ఎస్ నుండి సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 157/1-ఎస్ వరకు సరిహద్దును గీయవలెను.

(Appendix-I)

(ii) Andharkota (Kushtia-Nadia) area

The boundary shall be drawn from existing Boundary Pillar No. 152/5-S to Boundary Pillar No. 153/1-S to follow the edge of existing River Mathabanga as jointly surveyed and agreed in June, 2011

(iii) Pakuria (Kushtia-Nadia) area

The boundary shall be drawn from existing Boundary Pillar No. 151/1-S to Boundary Pillar No. 152/2-S to follow the edge of River Mathabanga as jointly surveyed and agreed in June, 2011.

(iv) Char Mahishkundi (Kushtia-Nadia) area

The boundary shall be drawn from existing Boundary Pillar No. 153/1-S to Boundary Pillar No. 153/9-S to follow the edge of River Mathabanga as jointly surveyed and agreed in June, 2011.

(v) Haripal/Khutadah/Battoli/Sapameri/LNpur (Patari) (Naogaon-Malda) area

The boundary shall be drawn as line joining from existing Boundary Pillar No.242/S/13, to Boundary Pillar No.243/7-S/5 and as jointly surveyed and agreed in June, 2011.

(vi) Berubari (Panchagarh-Jalpaiguri area)

The boundary in the area Berubari (Panchagarh-Jalpaiguri) adversely held by Bangladesh, and Berubari and Singhapara-Khudipara (Panchagarh-Jalpaiguri), adversely held by India shall be drawn as jointly demarcated during 1996-1998.

(b) Meghalaya Sector

(i) Lobachera-Nuncherra

The boundary from existing Boundary Pillar No. 1315/4-S to Boundary Pillar No. 1315/15-S in Lailong - Balichera, Boundary Pillar No.1316/1-S to Boundary Pillar No. 1316/11-S in Lailong-Noonchera, Boundary Pillar No.1317 to Boundary Pillar No.1317/13-S in Lailong- Lahiling and Boundary Pillar No.1318/1-S to Boundary Pillar No.1318/2-S in Lailong- Lobhachera shall be drawn to follow the edge of tea gardens as jointly surveyed and agreed in December, 2010.

(అనుబంధము - I)

(ii) అంధార్కోట (కుష్టీయ - నాడియా) ప్రాంతము

ఉమ్మడిగా సర్వే చేయబడిన మరియు 2011 జూన్ లో అంగీకరించినట్లుగా ప్రస్తుతం ఉన్న మాతాబంగా నది చివరి భాగమును అనుసరించుటకు ప్రస్తుతం ఉన్న సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 152/5-ఎస్ నుండి సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 153/1-ఎస్ వరకు సరిహద్దును గీయవలెను.

(iii) పకూరియా (కుష్టీయ - నాడియా) ప్రాంతము

ఉమ్మడిగా సర్వే చేయబడి మరియు 2011 జూన్ లో అంగీకరించబడినట్లుగా మాతాబంగా నది చివరి భాగమును అనుసరించుటకు ప్రస్తుతం ఉన్న సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 151/1-ఎస్ నుండి సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 152/2-ఎస్ వరకు సరిహద్దును గీయవలెను.

(iv) చార్ మహిష్ కుండి (కుష్టీయ - నాడియా) ప్రాంతము

ఉమ్మడిగా సర్వే చేయబడిన మరియు 2011 జూన్ లో అంగీకరించబడినట్లుగా మాతాబంగా నది చివరి భాగమును అనుసరించుటకు ప్రస్తుతమున్న సరిహద్దు స్తంభముల సంఖ్య 153/1-ఎస్ నుండి 153/9-ఎస్ వరకు సరిహద్దును గీయవలెను.

(v) హరిపాల్/కుటాదహ/బట్టోలి/సాపామెరి/ఎల్ ఎన్ పూర్ (పటారి)(నాగోన్-మాల్దా) ప్రాంతము

ఉమ్మడిగా సర్వే చేయబడిన మరియు 2011 జూన్ లో ఒప్పందము చేసుకొన్నట్లుగా ప్రస్తుతమున్న సరిహద్దు స్తంభముల సంఖ్య 242/ఎస్/13 నుండి కలిసిపోయిన మార్గముగా అక్కడి నుండి సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 243/7-ఎస్/5 వరకు సరిహద్దులను గీయవలెను.

(vi) బెరుబారి (పంచాగ్రా-జల్ పాయిగురి ప్రాంతము)

బంగ్లాదేశ్ చే ప్రతికూలంగా నిర్వహించబడుచున్న బెరుబారి (పంచాగ్రా-జల్ పాయిగురి) మరియు భారతదేశముచే ప్రతికూలంగా నిర్వహించబడుచున్న బెరుబారి మరియు సింఘాపారా-ఖుదిపారా (పంచాగ్రా-జల్ పాయిగురి) సరిహద్దు ప్రాంతమును ఉమ్మడిగా 1996-1998 కాలావధిలో ఎల్లల సరిహద్దులను గీయవలెను.

(బి) మేఘాలయ సెక్టరు

(i) లోబాచెరా-నన్ చెర్రా

ఉమ్మడిగా సర్వే చేయబడిన మరియు 2010 డిసెంబరులో ఒప్పందము చేసుకొన్నట్లుగా లాయిలాంగ్-బాలిచిరాలోని ప్రస్తుతమున్న సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1315/4-ఎస్ నుండి సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1315/15-ఎస్, లాయిలాంగ్-నూన్ చిరాలోని సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1316/1-ఎస్ నుండి సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1316/11-ఎస్, లాయిలాంగ్-లాహిలింగ్ లోని సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1317 నుండి సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1317/13-ఎస్ మరియు లాయిలాంగ్-లోబిచిరాలోని సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1318/1-ఎస్ నుండి సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1318/2-ఎస్ సరిహద్దుగా తేయాకు తోటల చివరి భాగమును అనుసరిస్తూ పటమును గీయవలెను.

(Appendix-I)

(ii) Pyrduwah/ Padua Area

The boundary shall be drawn from existing Boundary Pillar No. 1270/1-S as per jointly surveyed and mutually agreed line till Boundary Pillar No. 1271/1-T. The Parties agree that the Indian Nationals from Pyrduwah village shall be allowed to draw water from Piyang River near point No. 6 of the agreed Map.

(iii) Lyngkhat Area

(aa) Lyngkhat-I/Kulumcherla and Lyngkhat-II/ Kulumcherla

The boundary shall be drawn from existing Boundary Pillar No. 1264/4-S to Boundary Pillar No. 1265 and BP No. 1265/6-S to 1265/9-S as per jointly surveyed and mutually agreed line.

(ab) Lyngkhat-III/Sonarhat

The boundary shall be drawn from existing Boundary Pillar No. 1266/13-S along the nallah southwards till it meets another nallah in the east-west direction, thereafter it shall run along the northern edge of the nallah in east till it meets the existing International Boundary north of Reference Pillar Nos. 1267/4-R-B and 1267/3-R-I.

(iv) Dawki/Tamabil area

The boundary shall be drawn by a straight line joining existing Boundary Pillar Nos. 1275/1-S to Boundary Pillar Nos. 1275/7-S. The Parties agree to fencing on 'zero line' in this area.

(v) Naljuri/Sreepur Area

(aa) Naljuri - I

The boundary shall be a line from the existing Boundary Pillar No. 1277/2-S in southern direction up to three plots as depicted in the strip Map No. 166 till it meets the nallah flowing from Boundary Pillar No. 1277/5-T, thereafter it will run along the western edge of the nallah in the southern direction up to 2 plots on the Bangladesh side, thereafter it shall run eastwards till it meets a line drawn in southern direction from Boundary Pillar No. 1277/4-S.

(అనుబంధము - I)

(ii) పైరిడివా/పాడువా ప్రాంతము

ఉమ్మడిగా సర్వే చేయబడినట్లు మరియు పరస్పరం అంగీకరించిన దాని ప్రకారము ప్రస్తుతమున్న సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1270/1-ఎస్ నుండి సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1271/1-టీ మార్గము వరకు సరిహద్దును గీయవలెను. అంగీకరించిన పటములోని పియాంగ్ నది దగ్గరి పాయింట్ నెం.6 నుండి నీటిని తీసుకొనడానికి భారత జాతీయులను పైరిడివా గ్రామము మీదుగా అనుమతించాలని ఉభయ పక్షాలు అంగీకరించినాయి.

(iii) లాయింగ్ కట్ ప్రాంతము

(ఎఎ) లాయింగ్ కట్ - I/కులుముచిర్రా మరియు లాయింగ్ కట్ - II/కులుముచిర్రా

ఉమ్మడి సర్వే చేయబడిన మరియు పరస్పరము అంగీకరించిన మార్గము ప్రకారము ప్రస్తుతమున్న సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1264/4-ఎస్ నుండి సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1265 మరియు సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1265/6-ఎస్ నుండి 1265/9-ఎస్ వరకు సరిహద్దు గీయవలెను.

(ఎబి) లాయింగ్ కట్- III /సోనార్ హట్

ప్రస్తుతమున్న సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1266/13-ఎస్ తోపాటు దక్షిణ భాగమున ఉన్న నాలా వరకు తూర్పు-పడమరను సూచిస్తూ ఉన్న వేరొక నాలా వరకు చేరునంతవరకు సరిహద్దును గీయవలెను. ఆ తరువాత ఉత్తరపు దిశగా వెళుతూ తూర్పు దిశలో అది ప్రస్తుతమున్న అంతర్జాతీయ సరిహద్దు ఉత్తర నిర్దేశము యొక్క స్తంభముల సంఖ్యలు 1267/4-ఆర్-బీ ద్వారా మరియు 1267/3-ఆర్-ఐ చేరునట్లు సరిహద్దును గీయవలెను.

(iv) దావ్ కి/ లామాబిల్ ప్రాంతము

ప్రస్తుతమున్న అంతర్జాతీయ సరిహద్దు యొక్క స్తంభముల సంఖ్యలు 1275/1-ఎస్ నుండి సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్యలు 1275/7-ఎస్ కలుపుతున్న తిన్నని మార్గముచే సరిహద్దును గీయవలెను. ఆ కక్షిదారులు ఈ ప్రాంతములో 'జీరో మార్గము' పైన కంచె వేయుటకు అంగీకరించవలెను.

(v) నాల్జారి/ శ్రీపూర్ ప్రాంతము

(ఎఎ) నాల్జారి- I

విడదీసిన పటము సంఖ్య 166లో వర్ణించబడినట్లుగా ప్రస్తుతమున్న సరిహద్దు స్తంభముల సంఖ్య 1277/2-ఎస్ నుండి దక్షిణ దిశలోని మూడు ప్లాట్ల వరకు సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1277/5-టీ నుండి నాలాను అనుసరించు నాలాను చేరునంత వరకు, తరువాత అది పడమర దిశగా వెళుతూ బంగ్లాదేశ్ వైపు రెండు ప్లాట్ల వరకు ఉత్తర దిశలోని నాలా యొక్క పడమటి చివరి వరకు సరిహద్దు మార్గము ఉండును. తదనంతరము సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1277/4-ఎస్ నుండి దక్షిణ దిశలో గీసిన మార్గమును చేరుతూ పడమటి దిశకు వెళ్లునట్లు ఉండవలెను.

*(Appendix-I)***(ab) Naljuri - III**

The boundary shall be drawn by a straight line from existing Boundary Pillar No. 1278/2-S to Boundary Pillar No. 1279/ 3-S.

(vi) Muktapur/ Dibir Hawor Area

The Parties agree that the Indian Nationals shall be allowed to visit Kali Mandir and shall also be allowed to draw water and exercise fishing rights in the water body in the Muktapur / Dibir Hawor area from the bank of Muktapur side.

(c) Tripura Sector**(i) Chandannagar-Champarai Tea Garden area in Tripura/Moulvi Bazar sector**

The boundary shall be drawn along Sonaraichhera river from existing Boundary Pillar No. 1904 to Boundary Pillar No. 1905 as surveyed jointly and agreed in July, 2011.

(d) Assam Sector**(i) Kalabari (Boroibari) area in Assam sector**

The boundary shall be drawn from existing Boundary Pillar No. 1066/24-T to Boundary Pillar No. 1067/16-T as surveyed jointly and agreed in August, 2011.

(ii) Pallathal area in Assam sector

The boundary shall be drawn from existing Boundary Pillar No. 1370/3-S to 1371/ 6-S to follow the outer edge of the tea garden and from Boundary Pillar No. 1372 to 1373/2-S along outer edge of the pan plantation.

(అనుబంధము -I)

(ఎబి) సర్జరీ- III

ప్రస్తుతమున్న సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1278/2-ఎస్ నుండి సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1279/3-ఎస్ వరకు తిన్నని మార్గముచే సరిహద్దును గీయవలెను.

(vi) ముక్తాపూర్/ డిబిర్ హవార్ ప్రాంతము

భారత పౌరులు కాళీ దేవాలయమును దర్శించుకొనుటకు మరియు నీటిని తీసుకొనడానికి కూడా అనుమతించాలని మరియు ముక్తాపూర్ దిక్కు తీరము నుండి ముక్తాపూర్/డిబిర్ హవార్ ప్రాంతములోని నీటి స్థావరములలో చేపలవేట హక్కులను వినియోగించుకొనాలని కక్షిదారులు అంగీకరించారు.

(సి) త్రిపుర సెక్టార్

(i) త్రిపుర/మౌల్వీ బజార్ సెక్టార్లోని చందానగర్-చంపారాయి తేయాకు తోట ప్రాంతము

ఉమ్మడిగా సర్వే చేయబడిన మరియు 2011, జూలైలో ఒప్పందము చేసుకున్నట్లుగా సోనారాయిచ్చారా మీదుగా ప్రస్తుతమున్న సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1904 నుండి సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1905 వరకు సరిహద్దును గీయవలెను.

(డి) అస్సామ్ సెక్టార్

(i) అస్సామ్ సెక్టారులోని కాలాబారి (బోరోయిబారి) ప్రాంతము

ఉమ్మడిగా సర్వే చేయబడిన మరియు 2011, ఆగష్టులో అంగీకరించినట్లుగా ప్రస్తుతమున్న సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1066/24-టీ నుండి సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1067/16-టీ వరకు సరిహద్దును గీయవలెను.

(ii) అస్సామ్ సెక్టారులోని పల్లాతల్ ప్రాంతము

తేయాకు తోట యొక్క వెలుపలి చివరను మరియు మొక్కలను నాటు గొయ్యి వెలుపలి చివరితోపాటు సరిహద్దు స్తంభము సంఖ్య 1372 నుండి 1373/2-ఎస్ వరకు అనుసరించడానికి సరిహద్దును గీయవలెను.

(Appendix-I)

III. LIST OF EXCHANGE OF ENCLAVES BETWEEN INDIA AND BANGLADESH IN PURSUANT TO ARTICLE 1 (12) OF THE AGREEMENT DATED 16TH MAY, 1974 AND THE PROTOCOL TO THE AGREEMENT DATED 6TH SEPTEMBER, 2011

A. EXCHANGEABLE INDIAN ENCLAVES IN BANGLADESH WITH AREA

Sl.	Name of Chhit	Chhit No.	Lying within Police station Bangladesh	Lying within Police station West Bengal	Area in acres
1	2	3	4	5	6
A. Enclaves with independent chhits					
1.	Garati	75	Pochagar	Haldibari	58.23
2.	Garati	76	Pochagar	Haldibari	0.79
3.	Garati	77	Pochagar	Haldibari	18
4.	Garati	78	Pochagar	Haldibari	958.66
5.	Garati	79	Pochagar	Haldibari	1.74
6.	Garati	80	Pochagar	Haldibari	73.75
7.	Bingimari Part -I	73	Pochagar	Haldibari	6.07
8.	Nazirganja	41	Boda	Haldibari	58.32
9.	Nazirganja	42	Boda	Haldibari	434.29
10.	Nazirganja	44	Boda	Haldibari	53.47
11.	Nazirganja	45	Boda	Haldibari	1.07
12.	Nazirganja	46	Boda	Haldibari	17.95
13.	Nazirganja	47	Boda	Haldibari	3.89
14.	Nazirganja	48	Boda	Haldibari	73.27
15.	Nazirganja	49	Boda	Haldibari	49.05
16.	Nazirganja	50	Boda	Haldibari	5.05
17.	Nazirganja	51	Boda	Haldibari	0.77
18.	Nazirganja	52	Boda	Haldibari	1.04

(అనుబంధము -I)

III. 1974 మే 16వ తేదీనాటి ఒప్పందము యొక్క 1(12)వ ఆర్టికల్‌ను అనుసరించి భారత మరియు బంగ్లాదేశ్‌ల మధ్య విదేశములోని స్వదేశ ప్రాంతముల యొక్క మార్పిడి మరియు 2011 సెప్టెంబరు 6వ తేదీ నాటి ఒప్పందమునకెన్న ప్రోటోకాల్ (సంధిపత్రము) యొక్క జాబితా.

ఏ. బంగ్లాదేశ్‌లోని మార్పిడి చేయదగిన భారత స్వదేశీ ప్రాంతములు.

క్రమ సంఖ్య	ఛిట్ పేరు	ఛిట్ నెం.	బంగ్లాదేశ్‌లోని పోలీస్ స్టేషను పరిధిలోనున్నది	పశ్చిమ బెంగాలులోని పోలీసుస్టేషను పరిధిలోనున్నది	ప్రాంతము ఎకరాలలో
1	2	3	4	5	6
ఏ. స్వతంత్ర ఛిట్స్‌తో విదేశములోని స్వదేశీ ప్రాంతములు					
1.	గరాటి	75	పోఛగర్	హల్దీబరి	58.23
2.	గరాటి	76	పోఛగర్	హల్దీబరి	0.79
3.	గరాటి	77	పోఛగర్	హల్దీబరి	18
4.	గరాటి	78	పోఛగర్	హల్దీబరి	958.66
5.	గరాటి	79	పోఛగర్	హల్దీబరి	1.74
6.	గరాటి	80	పోఛగర్	హల్దీబరి	73.75
7.	బింగిమర భాగము-I	73	పోఛగర్	హల్దీబరి	6.07
8.	నజిర్‌గన్జ్	41	బోడ	హల్దీబరి	58.32
9.	నజిర్‌గన్జ్	42	బోడ	హల్దీబరి	434.29
10.	నజిర్‌గన్జ్	44	బోడ	హల్దీబరి	53.47
11.	నజిర్‌గన్జ్	45	బోడ	హల్దీబరి	1.07
12.	నజిర్‌గన్జ్	46	బోడ	హల్దీబరి	17.95
13.	నజిర్‌గన్జ్	47	బోడ	హల్దీబరి	3.89
14.	నజిర్‌గన్జ్	48	బోడ	హల్దీబరి	73.27
15.	నజిర్‌గన్జ్	49	బోడ	హల్దీబరి	49.05
16.	నజిర్‌గన్జ్	50	బోడ	హల్దీబరి	5.05
17.	నజిర్‌గన్జ్	51	బోడ	హల్దీబరి	0.77
18.	నజిర్‌గన్జ్	52	బోడ	హల్దీబరి	1.04

(Appendix-I)

1	2	3	4	5	6
19.	Nazirganja	53	Boda	Haldibari	1.02
20.	Nazirganja	54	Boda	Haldibari	3.87
21.	Nazirganja	55	Boda	Haldibari	12.18
22.	Nazirganja	56	Boda	Haldibari	54.04
23.	Nazirganja	57	Boda	Haldibari	8.27
24.	Nazirganja	58	Boda	Haldibari	14.22
25.	Nazirganja	60	Boda	Haldibari	0.52
26.	Putimari	59	Boda	Haldibari	122.8
27.	Daikhata Chhat	38	Boda	Haldibari	499.21
28.	Salbari	37	Boda	Haldibari	1188.9
29.	Kajal Dighi	36	Boda	Haldibari	771.44
30.	Nataktoka	32	Boda	Haldibari	162.26
31.	Nataktoka	33	Boda	Haldibari	0.26
32.	Beuladanga Chhat	35	Boda	Haldibari	0.83
33.	Balapara Iagrabar	3	Debiganj	Haldibari	1752.44
34.	Bara Khankikharija Citaldaha	30	Dimla	Haldibari	7.71
35.	Bara Khankikharija Citaldaha	29	Dimla	Haldibari	36.83
36.	Barakhangir	28	Dimla	Haldibari	30.53
37.	Nagarjikobari	31	Dimla	Haldibari	33.41
38.	Kuchlibari	26	Patgram	Mekliganj	5.78
39.	Kuchlibari	27	Patgram	Mekliganj	2.04
40.	Bara Kuchlibari	Fragment of J.L.107 of P.S Mekliganj	Patgram	Mekliganj	4.35

(అనుబంధము - I)

1	2	3	4	5	6
19.	నజిర్ గన్జ్	53	బోడ	హార్దీబరి	1.02
20.	నజిర్ గన్జ్	54	బోడ	హార్దీబరి	3.87
21.	నజిర్ గన్జ్	55	బోడ	హార్దీబరి	12.18
22.	నజిర్ గన్జ్	56	బోడ	హార్దీబరి	54.04
23.	నజిర్ గన్జ్	57	బోడ	హార్దీబరి	8.27
24.	నజిర్ గన్జ్	58	బోడ	హార్దీబరి	14.22
25.	నజిర్ గన్జ్	60	బోడ	హార్దీబరి	0.52
26.	పుటిమర	59	బోడ	హార్దీబరి	122.8
27.	దైఖాలా ఛాట్	38	బోడ	హార్దీబరి	499.21
28.	సాల్బారి	37	బోడ	హార్దీబరి	1188.93
29.	కాజల్ డిఫ్సు	36	బోడ	హార్దీబరి	771.44
30.	నటక్టోకా	32	బోడ	హార్దీబరి	162.26
31.	నటక్టోకా	33	బోడ	హార్దీబరి	0.26
32.	బ్యూలదంగా ఛాట్	35	బోడ	హార్దీబరి	0.83
33.	బాలాపర ఐగ్రాబార్	3	దేబిగంజ్	హార్దీబరి	1752.44
34.	బారాఖన్సిఖరిజ సిటల్దాహ	30	డిమ్లా	హార్దీబరి	7.71
35.	బారాఖన్సిఖరిజ సిటల్దాహ	29	డిమ్లా	హార్దీబరి	36.83
36.	బారాఖన్సిర్	28	డిమ్లా	హార్దీబరి	30.53
37.	నాగర్జికోబారి	31	డిమ్లా	హార్దీబరి	33.41
38.	కుచ్ఛీబారి	26	పట్నామ్	మెక్కిగంజ్	5.78
39.	కుచ్ఛీబారి	27	పట్నామ్	మెక్కిగంజ్	2.04
40.	బారా కుచ్ఛీబారి	మెక్కిగంజ్ పీ.ఎస్ యొక్క 107 జె.ఎల్ తునక (ప్రాగ్మెంట్)	పట్నామ్	మెక్కిగంజ్	4.35

(Appendix-I)

1	2	3	4	5	6
41.	Jamaldaha-Balapukhari	6	Patgram	Mekliganj	5.24
42.	Uponchowki kuchlibari	115/2	Patgram	Mekliganj	0.32
43.	Uponchowki kuchlibari	7	Patgram	Mekliganj	44.04
44.	Bhothnri	11	Patgram	Mekliganj	36.83
45.	Balapukhari	5	Patgram	Mekliganj	55.91
46.	Bara Khangir	4	Patgram	Mekliganj	50.51
47.	Bara Khangir	9	Patgram	Mekliganj	87.42
48.	Chhat Bogdokra	10	Patgram	Mekliganj	41.7
49.	Ratanpur	11	Patgram	Mekliganj	58.91
50.	Bogdokra	12	Patgram	Mekliganj	25.49
51.	Fulker Dabri	Fragment of J.L. 107 of P.S Mekliganj	Patgram	Mekliganj	0.88
52.	Kharkharia	15	Patgram	Mekliganj	60.74
53.	Kharkharia	13	Patgram	Mekliganj	51.62
54.	Lotamari	14	Patgram	Mekliganj	110.92
55.	Bhotbari	16	Patgram	Mekliganj	205.46
56.	Komat Changrabandha	16A	Patgram	Mekliganj	42.8
57.	Komat Changrabandha	17A	Patgram	Mekliganj	16.01
58.	Panisala	17	Patgram	Mekliganj	137.66
59.	Dwarikamari Khasbash	18	Patgram	Mekliganj	36.5
60.	Panisala	153/P	Patgram	Mekliganj	0.27
61.	Panisala	153/0	Patgram	Mekliganj	18.01
62.	Panisala	19	Patgram	Mekliganj	64.63

(అనుబంధము - I)

1	2	3	4	5	6
41.	జమల్దాహ-బాలాపుఖారి	6	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	5.24
42.	ఉపాన్ఛాక్ కుచ్చీబారి	115/2	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	0.32
43.	ఉపాన్ఛాక్ కుచ్చీబారి	7	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	44.04
44.	భోథ్నీ	11	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	36.83
45.	బాలాపుఖారి	5	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	55.91
46.	బారాఖంగీర్	4	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	50.51
47.	బారాఖంగీర్	9	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	87.42
48.	ఛాట్బోగ్డోక్ర	10	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	41.7
49.	రతన్పూర్	11	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	58.91
50.	బోగ్డోక్ర	12	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	25.49
51.	పుల్కర్దబి	మెక్లిగంజ్ పీ.ఎస్ యొక్క 107 జె.ఎల్ తునక (ప్రాగ్మెంట్)	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	0.88
52.	ఖర్కారియా	15	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	60.74
53.	ఖర్కారియా	13	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	51.62
54.	లోటమరి	14	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	110.92
55.	భోట్పూరి	16	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	205.46
56.	కోమట్చంగ్రబంధ	16ఏ	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	42.8
57.	కోమట్చంగ్రబంధ	17ఏ	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	16.01
58.	పనిశాల	17	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	137.66
59.	ద్వారికామరి ఖస్పాష్	18	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	36.5
60.	పనిశాల	153/పీ	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	0.27
61.	పనిశాల	153/ఓ	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	18.01
62.	పనిశాల	19	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	64.63

(Appendix-I)

1	2	3	4	5	6
63.	Panisala	21	Patgram	Mekliganj	51.4
64.	Lotamari	20	Patgram	Mekliganj	283.53
65.	Lotamari	22	Patgram	Mekliganj	98.85
66.	Dwarikamari	23	Patgram	Mekliganj	39.52
67.	Dwarikamari	25	Patgram	Mekliganj	45.73
68.	Chhat Bhothat	24	Patgram	Mekliganj	56.11
69.	Baakata	131	Patgram	Hathabhanga	22.35
70.	Baakata	132	Patgram	Hathabhanga	11.96
71.	Baakata	130	Patgram	Hathibhanga	20.48
72.	Bhogramguri	133	Patgram	Hathibhanga	1.44
73.	Chenakata	134	Patgram	Mekliganj	7.81
74.	Banskata	119	Patgram	Mathabanga	413.81
75.	Banskata	120	Patgram	Mathabanga	30.75
76.	Banskata	121	Patgram	Mathabanga	12.15
77.	Banskata	113	Patgram	Mathabanga	57.86
78.	Banskata	112	Patgram	Mathabanga	315.04
79.	Banskata	114	Patgram	Mathabanga	0.77
80.	Banskata	115	Patgram	Mathabanga	29.2
81.	Banskata	122	Patgram	Mathabanga	33.22
82.	Banskata	127	Patgram	Mathabanga	12.72
83.	Banskata	128	Patgram	Mathabanga	2.33
84.	Banskata	117	Patgram	Mathabanga	2.55
85.	Banskata	118	Patgram	Mathabanga	30.98
86.	Banskata	125	Patgram	Mathabanga	0.64

(అనుబంధము - I)

1	2	3	4	5	6
63.	పనిశాల	21	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	51.4
64.	లోటమరి	20	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	283.53
65.	లోటమరి	22	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	98.85
66.	ద్వారికామరి	23	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	39.52
67.	ద్వారికామరి	25	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	45.73
68.	ఛాట్‌భోధట్	24	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	56.11
69.	బాకట	131	పట్నామ్	హథభంగ	22.35
70.	బాకట	132	పట్నామ్	హథభంగ	11.96
71.	బాకట	130	పట్నామ్	హథభంగ	20.48
72.	భోగంగురి	133	పట్నామ్	హథభంగ	1.44
73.	ఛేనకట	134	పట్నామ్	మెక్లిగంజ్	7.81
74.	బాన్స్‌కాట	119	పట్నామ్	మాథాభంగా	413.81
75.	బాన్స్‌కాట	120	పట్నామ్	మాథాభంగా	30.75
76.	బాన్స్‌కాట	121	పట్నామ్	మాథాభంగా	12.15
77.	బాన్స్‌కాట	113	పట్నామ్	మాథాభంగా	57.86
78.	బాన్స్‌కాట	112	పట్నామ్	మాథాభంగా	315.04
79.	బాన్స్‌కాట	114	పట్నామ్	మాథాభంగా	0.77
80.	బాన్స్‌కాట	115	పట్నామ్	మాథాభంగా	29.2
81.	బాన్స్‌కాట	122	పట్నామ్	మాథాభంగా	33.22
82.	బాన్స్‌కాట	127	పట్నామ్	మాథాభంగా	12.72
83.	బాన్స్‌కాట	128	పట్నామ్	మాథాభంగా	2.33
84.	బాన్స్‌కాట	117	పట్నామ్	మాథాభంగా	2.55
85.	బాన్స్‌కాట	118	పట్నామ్	మాథాభంగా	30.98
86.	బాన్స్‌కాట	125	పట్నామ్	మాథాభంగా	0.64

(Appendix-I)

1	2	3	4	5	6
87.	Banskata	126	Patgram	Mathabanga	1.39
88.	Banskata	129	Patgram	Mathabanga	1.37
89.	Banskata	116	Patgram	Mathabanga	16.96
90.	Banskata	123	Patgram	Mathabanga	24.37
91.	Banskata	124	Patgram	Mathabanga	0.28
92.	Gotamari Chhit	135	Hatibandha	Sitalkuchi	126.59
93.	Gotamari Chhit	136	Hatibandha	Sitalkuchi	20.02
94.	Banapachai	151	Lalmonirhat	Dinhata	217.29
95.	Banapachai	152	Lalmonirhat	Dinhata	81.71
	Bhitarkuthi				
96.	Dasiar Chhara	150	Fulbari	Dinhata	1643.44
97.	Dakurhat-	156	Kurigram	Dinhata	14.27
	Dakinirkuthi				
98.	Kalamati	141	Bhurungamari	Dinhata	21.21
99.	Bhahobganj	153	Bhurungamari	Dinhata	31.58
100.	Baotikursa	142	Bhurungamari	Dinhata	45.63
101.	Bara Coachulka	143	Bhurungamari	Dinhata	39.99
102.	Gaochulka II	147	Bhurungamari	Dinhata	0.9
103.	Gaochulka I	146	Bhurungamari	Dinhata	8.92
104.	Dighaltari II	145	Bhurungamari	Dinhata	8.81
105.	Dighaltari I	144	Bhurungamari	Dinhata	12.31
106.	Chhoto	149	Bhurungamari	Dinhata	17.85
	Garaljhora II				
107.	Chhoto	148	Bhurungamari	Dinhata	35.74
	Garaljhora I				

(అనుబంధము - I)

1	2	3	4	5	6
87.	బాన్స్ కాట	126	పట్నామ్	మాథాభంగా	1.39
88.	బాన్స్ కాట	129	పట్నామ్	మాథాభంగా	1.37
89.	బాన్స్ కాట	116	పట్నామ్	మాథాభంగా	16.96
90.	బాన్స్ కాట	123	పట్నామ్	మాథాభంగా	24.37
91.	బాన్స్ కాట	124	పట్నామ్	మాథాభంగా	0.28
92.	గోటామరి ఛిట్	135	హథిబంధ	సీతల్కుచి	126.59
93.	గోటామరి ఛిట్	136	హథిబంధ	సీతల్కుచి	20.02
94.	బానపఛాయ్	151	లాల్ మోనిర్హట్	దిన్హత	217.29
95.	బానపఛాయ్ భిటర్కుత్తి	152	లాల్ మోనిర్హట్	దిన్హత	81.71
96.	దసియర్ ఛారా	150	ఫుల్బారి	దిన్హత	1643.44
97.	డాకుర్హాట్ డాకినిర్కుత్తి	156	కురిగ్రామ్	దిన్హత	14.27
98.	కాలామతి	141	భురుంగమరి	దిన్హత	21.21
99.	భాహోబ్ గంజ్	153	భురుంగమరి	దిన్హత	31.58
100.	బావోటికుర్ప	142	భురుంగమరి	దిన్హత	45.63
101.	బారాకోచుల్క	143	భురుంగమరి	దిన్హత	39.99
102.	గావోచుల్క II	147	భురుంగమరి	దిన్హత	0.9
103.	గావోచుల్క I	146	భురుంగమరి	దిన్హత	8.92
104.	దిఘల్తరి II	145	భురుంగమరి	దిన్హత	8.81
105.	దిఘల్తరి I	144	భురుంగమరి	దిన్హత	12.31
106.	ఛోట్ గరల్జోర II	149	భురుంగమరి	దిన్హత	17.85
107.	ఛోట్ గరల్జోర I	148	భురుంగమరి	దిన్హత	35.74

(Appendix-I)

1	2	3	4	5	6
108.	1 chhit 1 without name & JL No. at the southern and of JL No. 38 & southern and of JL No. 39 (locally known as Ashokabari **)		Patgram	Mathabhanga	3.5
<i>Enclaves with Fragmented Chhits</i>					
109.	(i) Bewladanga	34	Haldibari	Boda	862.46
	(ii) Bewladanga	Fragment	Haldibari	Debiganj	
110.	(i) Kotbhajni	2	Haldibari	Debiganj	2012.27
	(ii) Kotbhajni	Fragment	Haldibari	Debiganj	
	(iii) Kotbhajni	Fragment	Haldibari	Debiganj	
	(iv) Kotbhajni	Fragment	Haldibari	Debiganj	
111.	(i) Dahala	Khagrabri	Haldibari	Debiganj	2650.35
	(ii) Dahala	Fragment	Haldibari	Debiganj	
	(iii) Dahala	Fragment	Haldibari	Debiganj	
	(iv) Dahala	Fragment	Haldibari	Debiganj	
	(v) Dahala	Fragment	Haldibari	Debiganj	
	(vi) Dahala	Fragment	Haldibari	Debiganj	
					17160.63

Corrected *vide* 150th (54th) India-Bangladesh Boundary Conference held at Kolkata from 29th September to 2nd October, 2002.

** Corrected *vide* 152nd (56th) India-Bangladesh Boundary Conference held at Kochbihar, India from 18th to 20th September, 2003.

(అనుబంధము - I)

1	2	3	4	5	6
108.	పేరు మరియు జె.ఎల్ సంఖ్య లేకుండా 1 ఛిట్ దక్షిణాన ¹ ఛిట్ మరియు జె.ఎల్. నెం.38 - దక్షిణాన మరియు జె.ఎల్.నెం.39 (స్థానికంగా ** అశోక్ బారి అని పిలిచెదరు)		పట్నామ్	మాధాభంగ	3.5
అంశపు చిట్తో విదేశంలోని స్వదేశ ప్రాంతములు.					
109.	(i) బేన్లాదంగ	34	హల్దిబరి	బోడ	862.46
	(ii) బేన్లాదంగ	తునక (ఫ్రాగ్ మెంట్)	హల్దిబరి	దేబిగంజ్	
110.	(i) కోట్ భజ్ని	2	హల్దిబరి	దేబిగంజ్	2012.27
	(ii) కోట్ భజ్ని	తునక	హల్దిబరి	దేబిగంజ్	
	(iii) కోట్ భజ్ని	తునక	హల్దిబరి	దేబిగంజ్	
	(iv) కోట్ భజ్ని	తునక	హల్దిబరి	దేబిగంజ్	
111.	(i) దహల	ఖగ్రబి	హల్దిబరి	దేబిగంజ్	2650.35
	(ii) దహల	అంశము	హల్దిబరి	దేబిగంజ్	
	(iii) దహల	అంశము	హల్దిబరి	దేబిగంజ్	
	(iv) దహల	అంశము	హల్దిబరి	దేబిగంజ్	
	(v) దహల	అంశము	హల్దిబరి	దేబిగంజ్	
	(vi) దహల	అంశము	హల్దిబరి	దేబిగంజ్	
					17160.63

1. 29 సెప్టెంబరు, 2002 నుండి 2002 అక్టోబరు 2 వరకు కోల్ కత్తలో జరిగిన 150వ (54వ) భారత్-బంగ్లాదేశ్ సరిహద్దుల సదస్సు ద్వారా సరిదిద్దబడినది.

**2003 సెప్టెంబరు, 18 నుండి 20 వరకు కోచ్ బిహార్ లో జరిగిన 152వ (56వ) భారత్-బంగ్లాదేశ్ సరిహద్దుల సదస్సు ద్వారా సరిదిద్దబడినది.

(Appendix-I)

The above given details of enclaves have been jointly compared and reconciled with records held by India and Bangladesh during the Indo-Bangladesh Conference held at Calcutta during 9th - 12th October, 1996 as well as during joint field inspection at Jalpaiguri (West Bengal) Panchagarh (Bangladesh) sector during 21 - 24 November, 1996.

Note: Name of enclave in Sl. No. 108 above has been identified as Ashokabari by joint ground verification during field season 1996-97.

Brig. J.R. Peter
Director Land Records & Survey
Officio) West Bengal, India
& Director, Eastern Circle Survey
of India, Calcutta.

Md. Shafi Uddin
Director General, Land Records (*Ex-*
and Surveys, Bangladesh.

(అనుబంధము -I)

పైన తెలిపిన విదేశంలోని స్వదేశీ భాగాలను 1996 అక్టోబరు 9-12 మధ్య తేదీలలో కలకత్తాలో జరిగిన భారత్-బంగ్లాదేశ్ సదస్సు సమయమున మరియు 1996 నవంబరు 21-24 తేదీల మధ్య జల్పాయ్‌గురి (పశ్చిమ-బెంగాల్) పంచాగర్ (బంగ్లాదేశ్) వద్ద క్షేత్రాన్ని ఉమ్మడి తనిఖీ సందర్భంగా భారత దేశము మరియు బంగ్లాదేశ్‌ల వద్దనున్న రికార్డులతో సమిష్టిగా సరిపోల్చి సమన్వయ పరచడమైనది.

గమనిక: పైన తెలిపిన క్రమ సంఖ్య 108లోని విదేశంలోని స్వదేశ భాగం (ఎన్‌క్లేవ్) యొక్క పేరు అశోకబరిగా 1996-97 ఫీల్డ్ సీజన్ కాలంలో సమిష్టిగా తనిఖీ చేయడం ద్వారా గుర్తించడమైనది.

బ్రిగేడియర్ జె.ఆర్.పీటర్

ఎమ్.డి. షఫీ ఉద్దీన్

లాండ్ రికార్డులు మరియు సర్వే డైరెక్టరు (పదవి రీత్యా) పశ్చిమబెంగాల్, భారతదేశం - డైరెక్టరు, తూర్పు సర్కిల్ సర్వే ఆఫ్ ఇండియా, కలకత్తా.

డైరెక్టర్ జనరల్, లాండ్ రికార్డులు మరియు సర్వేలు, బంగ్లాదేశ్.

(Appendix-I)

B. EXCHANGEABLE BANGLADESH ENCLAVES IN INDIA WITH AREA

Sl. No.	Name of Chhits	Lying within Police station W. Bengal	Lying within Police station Bangladesh	J.L. No.	Area in acres
1	2	3	4	5	6
A. Enclaves with independent chits					
1.	Chhit Kuchlibari	Mekliganj	Patgram	22	370.64
2.	Chhit Land of Kuchlibari	Mekliganj	Patgram	24	1.83
3.	Balapukhari	Mekliganj	Patgram	21	331.64
4.	Chhit Land of Panbari No. 2	Mekliganj	Patgram	20	1.13
5.	Chhit Panbari	Mekliganj	Patgram	18	108.59
6.	Dhabalsati Mirgipur	Mekliganj	Patgram	15	173.88
7.	Bamandal	Mekliganj	Patgram	11	2.24
8.	Chhit Dhabalsati	Mekliganj	Patgram	14	66.58
9.	Dhabalsati	Mekliganj	Patgram	13	60.45
10.	Srirampur	Mekliganj	Patgram	8	1.05
11.	Jote Nijjama	Mekliganj	Patgram	3	87.54
12.	Chhit Land of Jagatber No.3	Mathabhanga	Patgram	37	69.84
13.	Chhit Land of Jagatber No. 1	Mathabhanga	Patgram	35	30.66
14.	Chhit Land of Jagatber No.2	Mathabhanga	Patgram	36	27.09
15.	Chhit Kokoabari	Mathabhanga	Patgram	47	29.49
16.	Chhit Bhandardaha	Mathabhanga	Patgram	67	39.96
17.	Dhabalguri	Mathabhanga	Patgram	52	12.5
18.	Chhit Dhabalguri	Mathabhanga	Patgram	53	22.31

(అనుబంధము - I)

బీ. భారతదేశంలోని మార్పిడి చేయదగిన బంగ్లాదేశ్ స్వదేశీ ప్రాంతము.

క్రమ సంఖ్య	ఛిట్ పేరు	పశ్చిమ బెంగాలులోని పోలీసు స్టేషను పరిధిలోనున్నది.	బంగ్లాదేశ్‌లోని పోలీసు స్టేషను పరిధిలోనున్నది	జె.ఎల్. నెం.	ప్రాంతము ఎకరాల్లో

1	2	3	4	5	6

ఏ. స్వతంత్ర ఛిట్స్‌తో విదేశములో స్వదేశ ప్రాంతము.

1.	ఛిట్ కుచ్చిబారి	మెక్లిగంజ్	పట్‌గ్రాం	22	370.64
2.	కుచ్చిబారి ఛిట్ భూమి	మెక్లిగంజ్	పట్‌గ్రాం	24	1.83
3.	బాలాపుఖరి	మెక్లిగంజ్	పట్‌గ్రాం	21	331.64
4.	పన్‌బరి నెం.2 ఛిట్ భూమి	మెక్లిగంజ్	పట్‌గ్రాం	20	1.13
5.	ఛిట్ పన్‌బరి	మెక్లిగంజ్	పట్‌గ్రాం	18	108.59
6.	దబల్‌సతి మిర్జాపూర్	మెక్లిగంజ్	పట్‌గ్రాం	15	173.88
7.	బమండల్	మెక్లిగంజ్	పట్‌గ్రాం	11	2.24
8.	దబల్‌సతి ఛిట్	మెక్లిగంజ్	పట్‌గ్రాం	14	66.58
9.	దబల్‌సతి	మెక్లిగంజ్	పట్‌గ్రాం	13	60.45
10.	శ్రీరాంపూర్	మెక్లిగంజ్	పట్‌గ్రాం	8	1.05
11.	జోటె నిజ్జుమ	మెక్లిగంజ్	పట్‌గ్రాం	3	87.54
12.	జగత్‌బేర్ నెం.3 ఛిట్ భూమి	మాథాభంగ	పట్‌గ్రాం	37	69.84
13.	జగత్‌బేర్ నెం.1 ఛిట్ భూమి	మాథాభంగ	పట్‌గ్రాం	35	30.66
14.	జగత్‌బేర్ నెం.2 ఛిట్ భూమి	మాథాభంగ	పట్‌గ్రాం	36	27.09
15.	ఛిట్ కోకోబరి	మాథాభంగ	పట్‌గ్రాం	47	29.49
16.	ఛిట్ భండర్దాహ	మాథాభంగ	పట్‌గ్రాం	67	39.96
17.	ధబల్‌గురి	మాథాభంగ	పట్‌గ్రాం	52	12.5
18.	ఛిట్‌ధబల్‌గురి	మాథాభంగ	పట్‌గ్రాం	53	22.31

(Appendix-I)

1	2	3	4	5	6
19.	Chhit Land of Dhabalguri No. 3	Mathabhanga	Patgram	70	1.33
20.	Chhit Land of Dhabalguri No.4	Mathabhanga	Patgram	71	4.55
21.	Chhit Land of Dhabalguri No.5	Mathabhanga	Patgram	72	4.12
22.	Chhit Land of Dhabalguri No.1	Mathabhanga	Patgram	68	26.83
23.	Chhit Land of Dhabalguri No.2	Mathabhanga	Patgram	69	13.95
24.	Mahishmari	Sitalkuchi	Patgram	54	122.77
25.	Bura Saradubi	Sitalkuchi	Hatibadha	13	34.96
26.	Falnapur	Sitalkuchi	Patgram	64	505.56
27.	Amjhol	Sitalkuchi	Hatibandha	57	1.25
28.	Kismat	Dinhata	Kaliganj	82	209.95
29.	Durgapur	Dinhata	Kaliganj	83	20.96
30.	Bansua Khamar Gitaldaha	Dinhata	Lalmonirhat	1	24.54
31.	Poaturkuthi	Dinhata	Lalmonirhat	37	589.94
32.	Paschim Bakalir Chhara	Dinhata	Bhurungamari	38	151.98
33.	Madhya Bakalir Chhara	Dinhata	Bhurungamari	39	32.72
34.	Purba Bakalir Chhara	Dinhata	Bhurungamari	40	12.23
35.	Madhya Masaldanga	Dinhata	Bhurungamari	3	136.66
36.	Madhya Chhit Masaldanga	Dinhata	Bhurungamari	8	11.87
37.	Paschim Chhit Masaldanga	Dinhata	Bhurungamari	7	7.6
38.	Uttar Masaldanga	Dinhata	Bhurungamari	2	27.29
39.	Kachua	Dinhata	Bhurungamari	5	119.74
40.	Uttar Bansjani	Tufanganj	Bhurungamari	1	47.17
41.	Chhat Tilai	Tufanganj	Bhurungamari	17	81.56

(అనుబంధము - I)

1	2	3	4	5	6
19.	ధబల్గురి నెం.3 ఛిట్ భూమి	మాథాభంగ	పట్గ్రాం	70	1.33
20.	ధబల్గురి నెం.4 ఛిట్ భూమి	మాథాభంగ	పట్గ్రాం	71	4.55
21.	ధబల్గురి నెం.5 ఛిట్ భూమి	మాథాభంగ	పట్గ్రాం	72	4.12
22.	ధబల్గురి నెం.1 ఛిట్ భూమి	మాథాభంగ	పట్గ్రాం	68	26.83
23.	ధబల్గురి నెం.2 ఛిట్ భూమి	మాథాభంగ	పట్గ్రాం	69	13.95
24.	మహిష్మరి	సితాల్కుచి	పట్గ్రాం	54	122.77
25.	బురా సారాదుబి	సితాల్కుచి	హతిబంధ	13	34.96
26.	ఫల్నాపూర్	సితాల్కుచి	పట్గ్రాం	64	505.56
27.	అమ్జాల్	సితాల్కుచి	హతిబంధ	57	1.25
28.	కిస్మత్ బత్రిగచ్	దిన్హట	కాలీగంజ్	82	209.95
29.	దుర్గాపూర్	దిన్హట	కాలీగంజ్	83	20.96
30.	బన్సువా ఖమర్ గితల్దహ	దిన్హట	లాల్మోనిర్హట్	1	24.54
31.	పోవాటుర్కుతి	దిన్హట	లాల్మోనిర్హట్	37	589.94
32.	పశ్చిమ్ బకలిర్ ఛార	దిన్హట	భురుంగమరి	38	151.98
33.	మధ్య బకలిర్ ఛార	దిన్హట	భురుంగమరి	39	32.72
34.	పూర్వ బకలిర్ ఛార	దిన్హట	భురుంగమరి	40	12.23
35.	మధ్య ఛిట్ మసల్దంగ	దిన్హట	భురుంగమరి	3	136.66
36.	మధ్య ఛిట్ మసల్దంగ	దిన్హట	భురుంగమరి	8	11.87
37.	పశ్చిమ్చిత్ మసల్దంగ	దిన్హట	భురుంగమరి	7	7.6
38.	ఉత్తర్ మసల్దంగ	దిన్హట	భురుంగమరి	2	27.29
39.	కచువా	దిన్హట	భురుంగమరి	5	119.74
40.	ఉత్తర్ బన్సజని	తుఫాన్గంజ్	భురుంగమరి	1	47.17
41.	ఛాత్ తిలాయ్	తుఫాన్గంజ్	భురుంగమరి	17	81.56

(Appendix-I)

B. Enclaves with Fragmented Chhits

1	2	3	4	5	6
42.	(i) Nalgram	Sitalkuchi	Patgarm	65	1397.34
	(ii) Nalgram (Fragment)	Sitalkuchi	Patgarm	65	
	(iii) Nalgram (Fragment)	Sitalkuchi	Patgarm	65	
43.	(i) Chhit Nalgram	Sitalkuchi	Patgarm	66	49.5
	(ii) Chhit Nalgram (Fragment)	Sitalkuchi	Patgarm	66	
44.	(i) Batrigachh	Dinhata	Kaliganj	81	577.37
	(ii) Batrigachh (Fragment)	Dinhata	Kaliganj	81	
	(iii) Batrigachh (Fragment)	Dinhata	Phulbari	9	
45.	(i) Karala	Dinhata	Phulbari	9	269.91
	(ii) Karala (fragment)	Dinhata	Phulbari	9	
	(iii) Karala (fragment)	Dinhata	Phulbari	8	
46.	(i) Sipprasad Mustati	Dinhata	Phulbari	8	373.2
	(ii) Sipprasad Mustati (Fragment)	Dinhata	Phulbari	6	
47.	(i) Dakshin Masaldanga	Dinhata	Bhurungamari	6	571.38
	(ii) Dakshin Masaldanga (Fragment)	Dinhata	Bhurungamari	6	
	(iii) Dakshin Masaldanga (Fragment)	Dinhata	Bhurungamari	6	
	(iv) Dakshin Masaldanga Fragment)	Dinhata	Bhurungamari	6	

(అనుబంధము - I)

బీ. ఛిట్స్ అంశములలో విదేశంలోని స్వదేశీ భాగాలు (విదేశీ అంతఃక్షేత్రములు)

1	2	3	4	5	6
42.	(i) నల్గ్రామ్	సితాల్కుచి	పట్గ్రాం	65	1397.34
	(ii) నల్గ్రామ్ (అంశము)	సితాల్కుచి	పట్గ్రాం	65	
	(iii) నల్గ్రామ్ (అంశము)	సితాల్కుచి	పట్గ్రాం	65	
43.	(i) ఛిత్ నల్గ్రామ్	సితాల్కుచి	పట్గ్రాం	66	49.5
	(ii) ఛిత్ నల్గ్రామ్ (అంశము)	సితాల్కుచి	పట్గ్రాం	66	
44.	(i) బత్రిగఢ్	దిన్హట	కాలీగంజ్	81	577.37
	(ii) బత్రిగఢ్ (అంశము)	దిన్హట	కాలీగంజ్	81	
	(iii) బత్రిగఢ్ (అంశము)	దిన్హట	ఫుల్బారి	9	
45.	(i) కరల	దిన్హట	ఫుల్బారి	9	269.91
	(ii) కరల (అంశము)	దిన్హట	ఫుల్బారి	9	
	(iii) కరల (అంశము)	దిన్హట	ఫుల్బారి	8	
46.	(i) సిప్రసన్ ముస్తటి	దిన్హట	ఫుల్బారి	8	373.2
	(ii) సిప్రసన్ ముస్తటి (అంశము)	దిన్హట	ఫుల్బారి	6	
47.	(i) దక్షిణ్ మసల్దంగ	దిన్హట	భురుంగమరి	6	571.38
	(ii) దక్షిణ్ మసల్దంగ (అంశము)	దిన్హట	భురుంగమరి	6	
	(iii) దక్షిణ్ మసల్దంగ (అంశము)	దిన్హట	భురుంగమరి	6	
	(iv) దక్షిణ్ మసల్దంగ (అంశము)	దిన్హట	భురుంగమరి	6	

(Appendix-I)

1	2	3	4	5	6
	(v) Dakshin Masaldanga Fragment)	Dinhata	Bhurungamari	6	
	(vi) Dakshin Masaldanga (Fragment)	Dinhata	Bhurungamari	6	
48.	(i) Paschim Masaldanga	Dinhata	Bhurungamari	4	29.49
	(ii) Paschim Masaldanga (Fragment)	Dinhata	Bhurungamari	4	
49.	(i) Purba Chhit Masaldanga	Dinhata	Bhurungamari	10	35.01
	(ii) Purba Chhit Masaldanga (Fragment)	Dinhata	Bhurungamari	10	
50.	(i) Purba Masaldanga	Dinhata	Bhurungamari	11	153.89
	(ii) Purba Masaldanga (Fragment)	Dinhata	Bhurungamari	11	
51.	(i) Uttar Dhaldanga	Tufanganj	Bhurungamari	14	24.98
	(ii) Uttar Dhaldanga (Fragment)	Tufanganj	Bhurungamari	14	
	(iii) Uttar Dhaldanga (Fragment)	Tufanganj	Bhurungamari	14	
Total Area				7,110.02	

(అనుబంధము - I)

1	2	3	4	5	6
	(v) దక్షిణ మసల్దంగ (అంశము)	దిన్దట	భురుంగమరి	6	
	(vi) దక్షిణ మసల్దంగ (అంశము)	దిన్దట	భురుంగమరి	6	
48.	(i) పశ్చిమ్ మసల్దంగ	దిన్దట	భురుంగమరి	4	29.49
	(ii) పశ్చిమ్ మసల్దంగ (అంశము)	దిన్దట	భురుంగమరి	4	
49.	(i) పూర్వఛిత్ మసల్దంగ (అంశము)	దిన్దట	భురుంగమరి	10	35.01
	(ii) పూర్వఛిత్ మసల్దంగ	దిన్దట	భురుంగమరి	10	
50.	(i) పూర్వ మసల్దంగ	దిన్దట	భురుంగమరి	11	153.89
	(ii) పూర్వ మసల్దంగ (అంశము)	దిన్దట	భురుంగమరి	11	
51.	(iii) ఉత్తర ధల్దంగ	తుఫాన్గంజ్	భురుంగమరి	14	24.98
	(iv) ఉత్తర ధల్దంగ (అంశము)	తుఫాన్గంజ్	భురుంగమరి	14	
	(v) ఉత్తర ధల్దంగ (అంశము)	తుఫాన్గంజ్	భురుంగమరి	14	
మొత్తం విస్తీర్ణము					7,110.02

(Appendix-I)

The above given details of enclaves have been jointly compared and reconciled with records held by India and Bangladesh during the Indo-Bangladesh Conference held at Calcutta during 9th-12th October, 1996 as well as during joint field inspection at Jalpaiguri (West Bengal) – Panchagarh (Bangladesh) sector during 21 - 24 November, 1996.

Brig. J.R. Peter

Director Land Records & Survey (Ex
officio) West Bengal, India & Director,
Eastern Circle Survey of India, Calcutta.

Md. Shafi Uddin

Director General, Land Records and
Surveys, Bangladesh.

(అనుబంధము - I)

పైన తెలిపిన విదేశంలోని స్వదేశీ ప్రాంతములను 1996 అక్టోబరు 9-12 మధ్య తేదీలలో కలకత్తాలో జరిగిన భారత-బంగ్లాదేశ్ సదస్సు సమయమున మరియు 1996 నవంబరు 21-24 తేదీల మధ్య జల్పాయ్‌గురి (పశ్చిమ-బెంగాల్)-పంచాగర్ (బంగ్లాదేశ్) క్షేత్రం వద్ద ఉమ్మడి తనిఖీ సందర్భంగా భారత దేశము మరియు బంగ్లాదేశ్‌ల వద్దనున్న రికార్డులతో సమిష్టిగా సరిపోల్చి సమన్వయ పరచడమైనది.

బ్రిగేడియర్ జె.ఆర్.పీటర్

ఎమ్.డి. షఫీ యుద్ధీన్

లాండ్ రికార్డులు మరియు సర్వే డైరెక్టరు (పదవి రీత్యా)

డైరెక్టర్ జనరల్, లాండ్ రికార్డులు మరియు

పశ్చిమ బెంగాల్, భారతదేశం - డైరెక్టరు, తూర్పు సర్కిల్

సర్వేలు, బంగ్లాదేశ్.

సర్వే ఆఫ్ ఇండియా, కలకత్తా.

APPENDIX - II***THE CONSTITUTION (APPLICATION TO JAMMU AND KASHMIR) ORDER,
2019****C.O. 272**

In exercise of the powers conferred by clause (1) of article 370 of the Constitution, the President, with the concurrence of the Government of the State of Jammu and Kashmir, is pleased to make the following Order:—

1. (1) This Order may be called the Constitution (Application to Jammu and Kashmir) Order, 2019.

(2) It shall come into force at once, and shall thereupon supersede the Constitution (Application to Jammu and Kashmir) Order, 1954 as amended from time to time.

2. All the provisions of the Constitution, as amended from time to time, shall apply in relation to the State of Jammu and Kashmir and the exceptions and modifications subject to which they shall so apply shall be as follows:-

To article 367, there shall be added the following clause, namely:-

“(4) For the purposes of this Constitution as it applies in relation to the State of Jammu and Kashmir-

(a) references to this Constitution or to the provisions thereof shall be construed as references to the Constitution or the provisions thereof as applied in relation the said State;

(b) references to the person for the time being recognized by the President on the recommendation of the Legislative Assembly of the State as the *Sadar-i-Riyasat* of Jammu and Kashmir, acting on the advice of the Council of Ministers of the State for the time being in office, shall be construed as references to the Governor of Jammu and Kashmir;

(c) references to the Government of the said State shall be construed as including references to the Governor of Jammu and Kashmir acting on the advice of his Council of Ministers; and

(d) in proviso to clause (3) of article 370 of this Constitution, the expression “Constituent Assembly of the State referred to in clause (2)” shall read Legislative Assembly of the State”.”

* Published with the Ministry of Law and Justice, (Legislative Department) notification No. G.S.R. 551 (E) dated the 5th August, 2019, Gazette of India, Extraordinary, Part II, Section 3, Sub-section (i).

అనుబంధము - II

*రాజ్యాంగ (జమ్మూ మరియు కాశ్మీరుకు వర్తింపు) ఉత్తరువు, 2019

సీ.ఓ.272

రాజ్యాంగం యొక్క ఆర్టికల్ 370లోని క్లాజ్ (1)చే ఈయబడిన అధికారములను వినియోగించుచూ జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు రాష్ట్రము యొక్క సమ్మతితో, రాష్ట్రపతి ఈ క్రింది ఉత్తరువును జారీ చేయుటకు సంతుష్టి చెందినారు.

1. (1) ఈ ఉత్తరువును రాజ్యాంగ (జమ్మూ మరియు కాశ్మీరుకు వర్తింపు) ఉత్తరువు, 2019 అని పేర్కొనవచ్చును.

(2) ఇది వెంటనే అమలులోనికి వచ్చును మరియు ఇక మీదట ఆయా సమయములందు సవరించబడిన రాజ్యాంగ (జమ్మూ మరియు కాశ్మీరుకు వర్తింపు) ఉత్తరువు, 1954 రద్దగును.

2. ఈ క్రింది వాటికి సంబంధించి ఆయా సమయములందు సవరించబడినట్లుగా అట్టి మినహాయింపులు మరియు మార్పులు వర్తించుటకు లోబడి ఈ రాజ్యాంగపు నిబంధనలన్నియు జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు రాష్ట్రమునకు వర్తించును:-

ఆర్టికల్ 367కు, ఈ క్రింది క్లాజ్ను చేర్చవలెను, అదేదనగా:-

“(4) ఈ రాజ్యాంగపు ప్రయోజనముల కొరకు జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు రాష్ట్రమునకు సంబంధించి ఇవి వర్తించును-

(ఎ) ఈ రాజ్యాంగం లేదా దానిలోని నిబంధనలకైన నిర్దేశములను సదరు రాష్ట్రమునకు సంబంధించి వర్తింపజేయు రాజ్యాంగం లేదా దానిలోని నిబంధనలకైన నిర్దేశములుగా అన్వయించవలెను;

(బి) తత్సమయమున పదవిలోనున్న రాష్ట్ర మంత్రి మండలి యొక్క సలహాపై జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు యొక్క సదర్-ఎ-రియాసత్ గా పని చేయుచున్న ఆ రాష్ట్రపు శాసనసభ సిఫారసుపై తత్సమయమున రాష్ట్రపతిచే గుర్తింపబడిన వ్యక్తికైన నిర్దేశములను జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు యొక్క గవర్నరుకైన నిర్దేశములుగా అన్వయించుకొనవలెను;

(సి) సదరు రాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకైన నిర్దేశములలో, మంత్రి మండలి సలహాపై పనిచేయుచున్న జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు యొక్క గవర్నరుకైన నిర్దేశములు చేరి ఉన్నట్లుగా అన్వయించుకొనవలెను; మరియు

(డి) ఈ రాజ్యాంగం యొక్క ఆర్టికల్ 370వ క్లాజ్ (3)నకు గల వినాయింపులో “క్లాజ్ (2)లో నిర్దేశించబడిన రాష్ట్రము యొక్క రాజ్యాంగ సభ” అను పదబంధమును “రాష్ట్ర శాసనసభ”గా చదువుకొనవలెను.

* 2019 ఆగస్టు 5వ తేదీ నాటి న్యాయ మరియు న్యాయపాలన మంత్రిత్వ శాఖ (శాసనాధికార విభాగము) వారి అధిసూచన నెం.జీ.ఎస్.ఆర్.551 (ఈ), భారత ప్రభుత్వ రాజపత్రము, అసాధారణ, భాగము-II, 3వ సెక్షన్లోని సబ్-సెక్షన్ (i) ప్రచురించబడినది.

APPENDIX III**¹DECLARATION UNDER ARTICLE 370(3) OF THE CONSTITUTION****C.O. 273**

In exercise of the powers conferred by clause (3) of article 370 read with clause (1) of article 370 of the Constitution of India, the President, on the recommendation of Parliament, is pleased to declare that, as from the 6th August, 2019, all clauses of the said article 370 shall cease to be operative except the following which shall read as under, namely :—

“370. All provisions of this Constitution, as amended from time to time, without any modifications or exceptions, shall apply to the State of Jammu and Kashmir notwithstanding anything contrary contained in article 152 or article 308 or any other article of this Constitution or any other provision of the Constitution of Jammu and Kashmir or any law, document, judgement, ordinance, order, by-law, rule, regulation, notification, custom or usage having the force of law in the territory of India, or any other instrument, treaty or agreement as envisaged under article 363 or otherwise.”

1. Published with the Ministry of Law and Justice, (Legislative Department) notification No. G.S.R. 562(E), dated the 6th August, 2019, Gazette of India, Extraordinary, Part II, Section 3, Sub-section (i).

అనుబంధము - III

¹రాజ్యాంగం యొక్క 370(3)వ ఆర్టికల్ క్రింద ప్రకటన

సీ.ఓ.273

భారత రాజ్యాంగం యొక్క ఆర్టికల్ 370లోని క్లాజ్ (1)తో కలిపి చదువుకొను ఆర్టికల్ 370లోని క్లాజ్ (3) ద్వారా ఈయబడిన అధికారములను వినియోగించుచూ, పార్లమెంటు యొక్క సిఫారసుపై, రాష్ట్రపతి, ఈ క్రింది విధముగా చదువుకొనునది తప్ప, సదరు ఆర్టికల్ 370లోని క్లాజులన్నీ కూడా 2019 ఆగష్టు 6వ తేదీ నుండి అమలును కోల్పోవునని ప్రకటించుటకు సంతుష్టి చెందినారు, అదేదనగా:-

“370. ఈ రాజ్యాంగం యొక్క 152వ ఆర్టికల్ లేదా 308వ ఆర్టికల్ లేక ఈ రాజ్యాంగం యొక్క ఏదైనా ఇతర నిబంధన లేదా జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు యొక్క రాజ్యాంగంలోని లేదా ఏదైనా శాసనములోని ఏదైనా ఇతర నిబంధన, దస్తావేజు, తీర్పు, అధ్యాదేశము, ఉత్తరువు, ఉప-నిబంధన, నియమము, వినియమము, అధికారిక ప్రకటన, భారత భూభాగములో అమలులోనున్న ఆచారము లేదా వాడుక లేదా 363వ ఆర్టికల్ క్రింద లేదా ఇతర విధముగా పరిగణించు ఏదైనా పత్రము, ఒడంబడిక లేదా ఒప్పందములో విరుద్ధముగా ఏమి ఉన్నప్పటికీ, ఆయా సమయములందు సవరించినట్లుగా ఈ రాజ్యాంగం యొక్క నిబంధనలన్నీ ఎటువంటి మార్పులు మరియు మినహాయింపులు లేకుండా, జమ్మూ మరియు కాశ్మీరు రాష్ట్రమునకు వర్తించును.”.

1. 2019 ఆగష్టు 6వ తేదీ నాటి న్యాయ మరియు న్యాయపాలన (శాసనాధికార విభాగము) మంత్రిత్వ శాఖ వారి అధిసూచన నెం. జీ.ఎస్.ఆర్.562(ఈ) భారత ప్రభుత్వ రాజపత్రము, అసాధారణ, భాగము-II, సెక్షన్ 3లోని సబ్-సెక్షన్ (i)గా ప్రచురించబడినది.

GLOSSARY పదకోశము

A

Abandonment	పరిత్యాగము	39 (f)
Abolish	రద్దు	230
Abolition of titles	బిరుదుల రద్దు	18
Abolition of untouchability	అంటరానితనం నిర్మూలన, అస్పృశ్యత నిర్మూలన	17
Abridge (a right)	తగ్గించు	13, 31 A
Abrogate (rights)	రద్దు చేయు	33
Accept (title, recommendation, Resignation)	స్వీకరించు	18 (2) 109, 190
Accession	విలీనము	370
Accommodation (house)	గృహవసతి	7/1-3
Accuring	ప్రాప్తించు	363, 31A (1) (e)
Accused	నిందితుడు	134, 7/3-4
Acknowledgment (of allegiance)	ఒప్పకొనిన	102
Acquire (property)	స్వాధీనం	31
Acquire (territory, citizenship)	పొందు	1
Acquired (Rights, citizenship)	పొందు	295, 11
Act	కార్యము	233-A, 20
Act	వ్యవహారము	124 (7)
Act	చట్టము	240, 147
Acting judge	తాత్కాలిక న్యాయమూర్తి	376, 217
Action	చర్య	371 A (b), 340 (3), 77
Actionable wrong	న్యాయ్యం వేయదగిన తప్పు	7/3-8

(ii)

Activity	కార్యకలాపము	25
Adaptations	అనుకూల సవరణలు	366, 118
Additional judge	అదనపు న్యాయమూర్తి	376, 224
Adduced evidence	సాక్ష్యమును ప్రవేశపెట్టుట	311
Adherence to	కట్టుబడి ఉండుట	102
Adhoc	తాత్కాలిక	127
Adjourn	వాయిదా వేయు	100
Adjudication	న్యాయనిర్ణయము	262
Administer (a territory)	పాలించు	239
Administer (law)	అమలు జరుపు (శాసనము)	225
Administration of justice	న్యాయపాలన	225, 7/2-3
Administrator	పరిపాలకుడు	239 (1)
Administrators General	అడ్మినిస్ట్రేటర్స్ జనరలు	7/3-11
Admiralty jurisdiction	నౌకాదళ అధికార పరిధి	7/1-95
Admission (of States)	చేర్చుకొనుట	2
Adult suffrage	వయోజన వోటు హక్కు	326
Advance, in	ముందస్తుగా	206 (a)
Advances	అడ్వాన్సులు	267
Advocate	అడ్వోకేటు	233, 227, 124 (3)
Advocate General	అడ్వోకేటు జనరలు	165 (2)
Aeronautical education	వైమానిక విద్య	7/1-29
Affection or ill will	రాగద్వేషములు	3/1
Affirmation	ప్రతిజ్ఞ	60
Aggression	దురాక్రమణ	352 (1)
Agreement	కరారు	278, 253, 31(5)7/1-14

(iii)

Air craft	వాయుయానము	364, 7/1-26
Air force	వైమానిక బలములు	257, 7/1-2
Air traffic	వాయుమార్గమున రవాణా	7/1-29
Air ways	వాయుమార్గములు	364
Air Navigation	విమానయానము	364
Alcohol	ఆల్కహోలు	7/1-84
Alcoholic liquors	ఆల్కహోలు సారాయి	7/1-84
Alien enemy	శత్రుదేశీయుడు	22(3)
Alienation (lands)	అన్యాయక్రొంతము	7/2-18
All India Services	అఖిలభారత సర్వీసులు	310, 7/1-70
Allegiance	విధేయత	102 (d)
Amalgamation	విలీనం	31A (1) (c)
Amusements	ఉల్లాసం	7/2-33
Ancient and Historical monuments	ప్రాచీన మరియు చారిత్రక స్మారక చిహ్నములు	7/1-67
Ancillary (matters)	అనుబంధ	279 (2)
Annual financial statement	వార్షిక ఆర్థిక వివరణము	112
Annulment	రద్దు	371D/5
Anthropological Survey of India	భారతదేశము యొక్క మానవ విజ్ఞాన సర్వే	7/1-68
Appeal	అప్పీలు	134
Appellant	అప్పీలుదారు	132 (ex)
Appellate jurisdiction	అప్పీలు వేయు అధికార పరిధి.	132, 133
Appointed (date)	నిర్ణయించిన తేదీ	240

Apportion	పంచు	275 (1A) (i)
Appropriated (proceeds)	వినియోగము చేయబడు	27
Appropriation Bills	ద్రవ్య వినియోగ బిల్లులు (నభ ఆమోదించిన బడ్జెట్ పద్దుల మేరకు ప్రభుత్వ నిధులను వినియోగించేందుకు అనుమతించే బిల్లు).	114
Appropriation	వినియోగము	114
Approve	ఆమోదించు	249
Arbitral Tribunal	మధ్యవర్తిత్వ ట్రిబ్యునలు	112 (3) (F)
Archaeological sites	పురాతత్వ స్థలములు	7/1-67
Area	క్షేత్రము, విస్తీర్ణము, ప్రాంతము	3, 13, 112, 364
Arms	ఆయుధములు	7/1-5
Arrears of land revenue	భూమి శిస్తు బకాయిలు	7/3-43
Ascertained	తెలుసుకున్న	55
Assembled together (both houses)	కలిసి సమావేశమైన	86
Association	అసోసియేషను	253
(may) assume to himself	(తానే) పరిగ్రహించవచ్చును	356 (A)
Assurances of property	ఆస్తి హస్తాంతర పత్రములు	299 (1)
Attached	జప్తు చేయబడిన	7/2-22
Attached thereto (premises)	సంబంధించిన	28
Attached to the court (a person)	న్యాయస్థానమునకు చెందియండిన	146
Attorney General for India	భారతదేశ అటార్నీ జనరలు	76
Attributable to	కు సంబంధించి	269
At the disposal of	ఆధీనములో ఉంచు	267
At the hearing of the case	విచారణ సమయమున	145
Authenticated	ప్రమాణీకరించుట	77
Authorise	అధికారమిచ్చు	122 (4), 343, 116

Authorised (person)	అధికారమీయబడిన (వ్యక్తి)	84
Authority	అధికారి/అధికార సంస్థ/అధికారం	22 (2)
Authoritative Text	అధికారిక పాఠము	348
Autonomous districts	స్వయం ప్రతిపత్తిగల జిల్లాలు	330
Avocation	పనులు	39

B

Bail	జామీను	145
Banking Corporations	బ్యాంకింగు కార్పొరేషన్	7/1-43
Bankruptcy	దివాలా	7/3-9
Bar	నిరోధము	336 (2)
Beacons	దారి చూపుగుర్తులు	7/1-26
Bear true faith and allegiance	నిజమైన విశ్వాసం మరియు విధేయత	69
Begar	వెట్టి	23
Benefit	మేలు, లాభము	276
(for the) better administration of laws.	శ్రేష్ఠతరముగా అమలు జరుపుటకు	247
Better coordination	మెరుగైన సమన్వయము	263 (c)
Betting	పందెములాడుట	7/2-34
Beyond territorial waters	ప్రాదేశిక జలముల వెలుపల	
Bills of exchange	వినిమయ పత్రములు	7/1-46
Bills of lading	సరుకు రవాణా బిల్లులు	7/1-91
Biswedari	బిస్వెదారీ	9/56
Board	బోర్డు	22
Body	సంస్థ	253, 239-A
Body corporate	సంస్థగా ఏర్పడుట	321
Bona vacantia	వారసులు లేని గతించిన లేక ఎవరికి చెందని వాటిచే ప్రాప్తించిన ఆస్తి	296

(vi)

Borstal institutions	బోర్స్టల్ సంస్థలు	7/2-4
Botanical Survey	వృక్ష సర్వే	7/1-68
Breeds	జాతులు	48
Broad-casting	ప్రసారము	7/1-31
Bye-law	ఉప-విధి	13, 348
By warrant under his hand and seal	తన చేద్రాలు మరియు ముద్ర గల అధికార పత్రము ద్వారా	124 (2)
By way of repeal or amendment	రద్దు లేక సవరణ రూపమున	320 (5)
By writing under his hand	తన చేద్రాలుతో లేఖ వ్రాయుట ద్వారా	56

C

Called in question, shall not be	ప్రశ్నించరాదు	31 (4) 163 (2)
Callings	ప్రత్యేక వృత్తిలోని నిపుణులు	276
Cancellation	రద్దు	31-A (1)
Capacity (in a civil)	(సివిలు) హోదాలో	320 (3) (d)
Capital sums	మూలధనరాశులు	275 (1)
Capitation taxes	తలసరి పన్నులు	7/2-61
Casting vote	నిర్ణాయక వోటు	100
Cause, sufficient	తగినంత కారణము	22 (4) (a)
Cause (pending before court)	వ్యాజ్యము	142
Cause of action	వ్యాజ్య కారణం	226 (2)
Cease to have effect, shall	ప్రభావరహితము కావలెను	250
Cease to operate, shall	అమలు ఆగిపోవలెను	123
Ceased to hold office	పదవి నుండి నిరమించిన	148 (4)
Ceiling	గరిష్ఠ పరిమితి	9/62

Ceiling limit	గరిష్ఠ పరిమితి	31-A
Central Bureau of Intelligence and Investigation	కేంద్ర గుప్త సమాచారములు మరియు దర్యాప్తుల బ్యూరో	7/1-8
Certificate	ధృవీకరణ పత్రము	279
Certified	ధృవీకరించబడిన	31(6)
Certiorari (writ)	ఉత్త్రేపణ (అధిలేఖ)	32
Chairman (of council of States)	సభాపతి	64
Chairman (Advisory council)	అధ్యక్షుడు	5/4 (3)
Chairman (of Public Service Commission)	అధ్యక్షుడు	316
Charge	ఆరోపణ	61 (1)
Charges	భారములు	112 (3) (c)
Charged on the consolidated fund of India (shall be)	భారత సంఘిత నిధి నుండి భరించు వ్యయము	273
Charitable	ధార్మిక	7/3-28
Charitable institutions	ధార్మిక సంస్థలు	7/3-28
Charities	ధానధర్మములు	7/3-28
Chief Election Commissioner	ప్రధాన ఎన్నికల కమీషనరు	324
Chief Judge	ప్రధాన న్యాయమూర్తి	324
Chief Justice	ప్రధాన న్యాయమూర్తి	124,60,216
Chief Presidency Magistrate	ప్రధాన ప్రెసిడెన్సీ మెజిస్ట్రేటు	236
Choice	కోరిన	30 (1)
Choose, shall	ఎంపిక చేసుకొనవలెను	182
Chosen	ఎంపిక చేసుకొనబడిన	80 (5)
City Civil Court	నగర సివిల్ న్యాయస్థానము	236
Civil Code	సివిల్ స్పృతి	44

Civil and Criminal Justice	సివిల్ మరియు క్రిమినల్ న్యాయము	371-A
Civil Post	సివిల్ పదవి	310 (1)
Civil Procedure	సివిల్ ప్రక్రియ	7/3-13
Civil Service	సివిల్ సర్వీస్	310
Claim	క్లెయిము (కోరుట)	320 (3) (d), 7/3-43
Classes	వర్గములు	25 (2) (b)
Class or classes	తరగతి లేక తరగతులు	16 (3)
Class of trade	కోవకు చెందిన వ్యాపారము	289 (3)
Clause	క్లాజ్	56
Code of Criminal Procedure	క్రిమినలు ప్రక్రియా స్మృతి	7/3-2
Code of Civil Procedure	సివిలు ప్రక్రియా స్మృతి	7/3-13
Coinage	నాణెముల పద్ధతి	7/1-36
Colonization	ఉపనివేశనము	7/2-18
Combines	కూటములు	7/3-21
Commission (of an Act)	చేయుట	20 (1)
Commission	కమీషను	544
Committee	కమిటీ	88
Common Posts	ఉమ్మడి పదవులు	98
Common Seal	సాధారణ ముద్ర	6/2 (3)
Communications	ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు, సంచార మార్గములు	346, 6/14
Communications	సంసూచనలు	118 (3)
Communications, means of	సంచార మరియు సంసూచ సాధనములు	257 (2)
Commute (Sentence)	లఘూకరించు	72
Compensatory allowance	నష్టపరిహారక బత్తెము	222

Competent	సమర్థత, అర్హత	249
Competent authority	సమర్థ అధికారి	13
Complaint	ఫిర్యాదు	262
Compliance	పాటింపు	256
Composite culture	మిశ్రమ సంస్కృతి	351
Composition (of council of states)	కూర్పు	80,171,339
Compulsory acquired	నిర్బంధముగా స్వాధీనం చేసుకున్న	31
Compulsory education	నిర్బంధ విద్య	45
Compulsory service	నిర్బంధ సేవ	23 (2)
Compute	లెక్కించు	101, 316
Concentrate	సారకృత పదార్థములు	369, 7/3-33
Concession	రాయితీ	337
Concurrent list	ఉమ్మడి జాబితా	246
Conditionally	షరతుగ	258 (1)
Conditions	షరతులు	2
Conditions	పరిస్థితులు	43
Conductive (war)	అవసరమగు	7/1-1
Confer (powers)	ఇచ్చుట	134
Conference	సమ్మేళనము	253
Consequential	పర్యవసాన	4 (1)
Conserve	కాపాడుకొను	29
Consider	పరిశీలన	175
Consolidated fund	సంచిత నిధి	229, 110
Constitute	ఏర్పాటు చేయు	241, 344
Constituent power	రాజ్యాంగపరమైన అధికారం	268A
Constituent Assembly	రాజ్యాంగ సభ	370, Preamble

Constitutional (remedies)	రాజ్యాంగ (ప్రత్యుపాయములు)	32
Construed	అన్వయించు	25
Consumption (of liquors)	సేవించుట	7/1-84
Contagious diseases	సాంక్రమిక రోగములు	7/3-29
Contempt (of court)	న్యాయస్థాన ధిక్కారము	19
Continental shelf of India	భారత దేశపు ఖండాంతర పరిధి	297
Contingencies	అనిశ్చిత పరిస్థితులు	70
Contingency fund	ఆకస్మిక ఖర్చుల నిధి	110 (c), 199, 267, 283
Contracts of carriage	రవాణా కాంట్రాక్టులు	7/3-7
Contribution	సహాయము	290
Control	నియంత్రణ	12
Convene	సమావేశపరచు	370
Convention	సాముదాయక నిర్ణయము	253, 7/1-14
Convicted	దోషిగా నిర్ణీతుడైన	72
Conviction	నేరనిర్ణయము	20
Copy right	కాపీరైటు	7/1-49
Corporation	కార్పొరేషన్	31
Correspond to	సమంగా ఉన్న, అనుగుణంగా ఉన్న	370(1)(b)
Corrupt practice	అవినీతి చర్య	326
Council of ministers	మంత్రి మండలి	74
Council of States	రాజ్యసభ	64
Countervailing duties	సరితూగు సుంకములు	7/2-51
Court martial	సైనిక న్యాయస్థానము	42(2)
Court of Record	రికార్డు న్యాయస్థానము	129
Covenant	ఒడంబడిక	312A(3)

(xi)

Credit	పరపతి	116
Criminal proceedings	క్రిమినలు చర్యలు	132
Custody	అధీనం	283, 110 (c) 7/3-41

D

Dealings	వ్యవహారములు	51
Dealing with the situation	పరిస్థితిని ఎదుర్కొనుట	303 (2)
Debt charges	బుణభారములు	112 (3) (c) 202, 366(8)
Decent standard of life	సముచిత జీవన స్థాయి	43
Declaration	ప్రకటన	71
Deed	దస్తావేజు, పత్రం	7/3-6
Defamation	పరువు నష్టము	19 (2)
Defended (by a legal practitioner)	(న్యాయవాదిచే) ప్రతివాదన చేయుంచుకొను	22 (1) (b)
Defend (the Constitution)	రక్షించు	60
Definition (of frontiers)	సరిహద్దుల నిర్వచనం	7/1-41
Defrayable	భరించదగిన	282
Delegate	అప్పగించుట దత్తత	357 (1)(a)
Deliberation	సమాలోచన	108 (1)
Delimitation (of cantonment areas)	(కంటోన్మెంటు ప్రాంతముల) పునర్ విభజన	7/1-3
Delimitation (of constituencies)	(నియోజక వర్గముల) పునర్ విభజన	327
Demand (of fees)	అభ్యర్థన	199 (2), 110 (2)
Demand (for recognition of any language)	అభ్యర్థన	347
Demobilisation	నిస్సैन్యీకరణ	7/1-1

(xii)

(any) Denominational Institution	(ఏదైనా) శాఖకు చెందిన సంస్థ	16(5)
Deprive (of life)	లేకుండాచేయుట	21
Deprive	(వలన) లేకుండా పోవు	31 (2A)
Derogate	తగ్గించు, తక్కువ చేయుట	11
Descent	వంశము	16
Design	(నమూనా, పథకం వేయు)	7/1-49
Designation	పదవి, హోదా	239
Destination	లక్ష్యము, గమ్యము	114
Determine	నిర్ధారణ చేయు	228
Devaswam fund	దేవస్వ నిధి	290A
Development Board	అభివృద్ధి బోర్డు	371 (2)
Devote (I devote myself)	శ్రద్ధ వహించు	60
Diplomatic	దౌత్య సంబంధ	8
Directly (exercise, power)	స్వయముగా	53
Directions	ఆదేశములు	31A
Discriminate	విచక్షణ చేయుట	30
Diseases (of plants)	తెగుళ్లు	7/2-14
Disfigurement	విరూపనము	49
Displaced persons	నిర్వాసితులు	7/3-27, 9/14
Disposal of, at the	యొక్క అధీనములో నున్న	267
Disposal (of an object)	పారవేయటం	49
Disposal of the case	కేసు యొక్క పరిష్కారము	132
Disregarded	ఉపేక్షించబడిన	55
Dissenting judgement	అసమ్మతి తీర్పు	145 (5)

(xiii)

Dissolution	రద్దు	82
Distilled Alcoholic Liquor	బట్టి పెట్టిన అల్కహోలు సారాయి	6/12(1)
Distinguished jurist	సుప్రసిద్ధ న్యాయవేత్త	124(3)(c)
Distinguish (expenditure)	వేరుపరచవలెను	112(2)(b)
Dividends	లాభాంశములు	366
Division Court	డివిజన్ న్యాయస్థానము	5(2)
Documents	దస్తావేజులు	142,7/1-24
Domicile	నివసించుట	5
Dominion	అధినివేశము	6
Dominion of India	భారతదేశ అధినివేశము	106
Drainage	మురుగు నీటిపారుదల	7/2-17
Drawing up of schemes	పథకములను రూపొందించుట	339
Drinks (intoxicating)	పానీయంలు (మత్తు కలిగించెడు)	47
Draught cattle	బరువులు మోసే పశువులు	48
Due constitution	తగిన విధంగా సమావేశపరుచుటకు	327
Due discharge	తగిన విధంగా నిర్వర్తించుట	3/2
Duties	పన్నులు	266,7/1-83
Duty	విధి	37

E

Earliest opportunity	మొదటి అవకాశము	22
Economic and Social Planning	ఆర్థిక మరియు సామాజిక ప్రణాళిక రచన	7/3-20
Economic capacity	ఆర్థిక స్థోమత	41
Economic necessity	ఆర్థిక అవసరం	39 (e)
Economic organisation	ఆర్థిక వ్యవస్థాపన	43

Edible oil seeds	తినదగు చమురు గింజలు	369 (a)
Effective	కట్టుదిట్టమైన	41
Effective demobilisation	కట్టుదిట్టమైన నిస్సైన్యీకరణ	7/1-1
Effectively	ప్రభావవంతంగా	38
Efficiency (of administration)	పరిపాలన దక్షత	335
Efficiency	నైపుణ్యం, సామర్థ్యం	
Either at all	బొత్తిగా	92 (2)
Electoral college	ఎన్నికల గణము	54
Electorates	ఓటర్లు	171
Embankments	కరకట్ట	7/2-17
Embodied in	లో పోందుపరచబడిన	112
Emergency	అత్యవసర పరిస్థితి	352
Emergency proclamation	అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన	83
Emigration	వలస వెళ్ళుట	7/1-19
Emolument	ప్రతిఫలము	18
Employer's liability	యాజమాన్య బాధ్యత	7/3-24
Enact	శాసనము చేయు	117
Enactment	చట్టము, శాసనము	147
Encumbered	రుణగ్రస్త	7/2-22
Endorsed	సంతకం చేయు	199 (4) 110 (4)
Endowment	దేవాదాయములు	28 (2)
Enemy alien	శత్రుదేశీయుడు	22 (3)(a)
Enforcement	అమలు జరుపుట	17
Engage (in any employment)	ఉద్యోగములో ఉంచు	24

Engaged in teaching	బోధనలో నిమగ్నులైన	171
Engagement	ఒప్పందము	131
Enrichment	సుసంపన్నత	351
Ensure	జరుగునట్లు చూచుట	256
Ensuring	కట్టుదిట్టముగా చేయు	43
Entertain (an appeal)	స్వీకరించు	134, 145
Entry	నమోదు	227, 303
Enumerated	పేర్కొనబడిన	246
Equal protection of laws	శాసనములవలన సమాన రక్షణ	14
Equality before law	శాసన దృష్టిలో సమానత్వము	14
Equality of opportunity	సమానావకాశము	16
Equitable arrangement	న్యాయమైన ఏర్పాటు	371 (2) (6)
Equivalent (local)	సమానమగు	31-A
Escheat	వారసులు లేని లేక గతించిన లేక ఎవరికి చెందని వాటిచే ప్రాప్తించిన ఆస్తి	296
Establish	ఏర్పాటు	26
Establishment (in a territory)	స్థావరము ఏర్పరచుకొన్న	366 (2)
Establishment of standards (of weights)	ప్రమాణముల నిర్ణయము	7/1-50
Estate duty	సంపద సుంకము	366, 269
Estimated receipts	అంచనా వేయబడిన రాబడులు	112
Estimates	అంచనాలు	113
European descent	యూరప్ వంశము వాడు	366
Evacuee property	నిర్వాసితుని ఆస్తి	31 (5), 7/3-41
Evidence	సాక్ష్యము	311

Evidence, adduce	సాక్ష్యమును ప్రవేశపెట్టుట	311
Examine (the recommendations)	పరిశీలించు	344 (5)
Except	తప్ప	3
Except as expressly provided by this Constitution	ఈ రాజ్యాంగముచే స్పష్టముగా పొందుపరిస్తేనే తప్ప	310
Exceptional grant	అసాధారణ గ్రాంట్లు	116, 06 (c)
Excise duty	ఎక్సైజు సుంకం	268
Exercise (Power)	అధికారమును వినియోగించు	53 (1)
Exclude	మినహాయించుట	241 (4)
Execute (the office faithfully)	శ్రద్ధాపూర్వకముగా నిర్వహించుట	60
Execute (a document)	వ్రాసి ఈయబడిన	363, 77
Execute (Judgement)	(తీర్పును) అమలుపరచుట	
Executive Power	కార్యనిర్వాహణ అధికారం	60
Executive action	కార్యనిర్వాహక చర్య	77, 358
Existence	అస్తిత్వము	131
Ex-officio	పదవిరీత్యా	64
Explanatory (memorandum)	వివరణ మెమోరాండం	281
Explanation	విశదీకరణ	3
Exploitation	దోపిడీ	39 (f), 46
Express provision	తెలియజేయు నిబంధన	279 (2)
Expression	భావ ప్రకటన, వ్యక్తీకరణ	Preamble
Expulsion from	నుండి బహిష్కరణ	7/1-19
Extent (of right)	విస్తృత	131
Extent	పరిధి, మేర	245, 358
Extension	విస్తరింపజేయుట	7/1-79

(xvii)

Extension (prevention of diseases)	వ్యాపించుట	7/3-29
Extended (period, may be)	పొడిగించవచ్చును	83
External aggression	విదేశీ దురాక్రమణ	352
Extinguishment	రద్దు చేయుట	31A(a)(e)
Extra territorial effect	భూభాగమునకు వెలుపల ప్రభావము	372(3) ex-II
Extra territorial operation	అధికార పరిధిని మించి	245
Extraction (of minerals)	వెలికి తీయుట	6/9 (10)

F

Facilities	సౌకర్యములు	350 A, 1
Facts	సంగతులు	22 (6)
Fair rent	సముచితమైన కౌలు	9/43
Faithfully	శ్రద్ధాపూర్వకముగ	60
Fear or Favour	భయ పక్షపాతములు	3/1
Fees	ఫీజు	110
Ferries	బల్లకట్లు	7/2-13
Finance	విత్తము	264
Finance Commission	ఆర్థిక కమిషను	264
Financed (by the Government)	విత్తము సమకూర్చబడిన	7/1-62
Financial Bills	ఆర్థిక బిల్లులు	107
Financial Corporation	ఆర్థిక కార్పొరేషను	7/1-43
Financial Statement	ఆర్థిక వివరణ	112
First Schedule	మొదటి షెడ్యూల్	295
First sitting	మొదటి సమావేశము	174 (1)
Fisheries	చేపల పంపకము	7/1-57

Fit	సబబు	239.2
Fix	నిర్ణయించు	31
Force and effect	చెల్లుబడి మరియు ప్రభావము	374
Forced labour	బలవంతపు చాకిరీ	23
Foregoing	పైన చెప్పబడిన	10
Foreign jurisdiction	విదేశీ అధికార పరిధి	260, 7/1-16
Forfeiture	జప్తు	34
Form	సమూహా	6,75
Form (of a Bill)	రూపము, సమూహా	197
Formed part of (province)	చేరి ఉన్న భాగము	1/3
Formulated	రూపొందించబడిన	269
For the time being	ఆ సమయమున	8
Foster, to..	పెంపొందించుట	51 (c)
Fraternity	సౌభ్రాత్రము	Preamble
Free and compulsory education	ఉచిత నిర్బంధ విద్య	45
Freedom of conscience	అంతరాత్మననుసరించి స్వాతంత్ర్యము	25
Freedom of trade and commerce or intercourse	వర్తక, వాణిజ్య, లావాదేవీలలో స్వేచ్ఛ	301
Free profession, practice and Propagation of religion	స్వేచ్ఛాయుత మతావలంబన, ఆచరణ, ప్రచారము	25
Frivolous	వ్యర్థమైన	145 (1)(j)
From time to time	ఆయా సమయములందు, ఎప్పటికప్పుడు	75 (6)
Full faith and credit	సంపూర్ణమైన విశ్వాసము మరియు నమ్మకము	261
Functions	కర్తవ్యములు	53 (3)

Fundamental (in the Governance of the country)	పరిపాలనకు మూలాధారమైన	37
Fundamental rights	ప్రాథమిక హక్కులు	13
Further employment	మరొక ఉద్యోగము	319
Further jurisdiction	అదనపు అధికార పరిధి	138
Future markets	నట్టా మార్కెటులు	269 (1) (e)

G

General Public	జన సామాన్యము	19
General rules	సాధారణ నియమావళి	227 (2) (b)
Generality	సాధారణత	227
Generated	కలిగించు, రాగల, ఉత్పత్తి చేయబడిన	288 (1)
Ginned cotton	గింజలు తీసిన ప్రత్తి	369
Good Government	సుపరిపాలన	240
Governing body	పాలక వర్గము	16 (5)
Government of State	రాష్ట్ర ప్రభుత్వము	165 (2)
Grant (to, pardon etc.)	మంజూరు చేయుటకు	72
Grant of leave	సెలవు ఇచ్చుట	235
Gratuity	గ్రాట్యూటీ	366 (17)
Grave emergency	తీవ్రమైన అత్యవసర పరిస్థితి	352 (1)
Grievance	వ్యధ	350
Guilty of misbehaviour	దుర్వర్తనా దోషి	317 (4)

H

Habeas Corpus	బందీ ప్రత్యక్ష (అధిలేఖ)	226, 32
Habitually resident	నిత్యమూ నివసించుచుండిన	366 (2)
Hazardous employment	అపాయకరమైన ఉద్యోగము	24
Headman	గ్రామణులు, గ్రామ పెద్ద	6/3 (1)(g)

(xx)

Hear	వినుట	134 (4)
Here-to-force inforce	ఇంతకు ముందు అమలులోనున్న	299
His Majesty	సామ్రాట్టు	363
Historic interest	చారిత్రక ప్రయోజనము	49
Holdings (agriculture)	కమతములు	9/21
Hold a session	సమావేశము జరుపుట	127
House (of Parliament)	సభ	3
House of Commons	కామన్సు సభ	194
House of Parliament, either	పార్లమెంటు ఉభయ సభలలో ఏ సభ గాని	325
House of the People	లోక్ సభ	56
Houses	సభలు	54
Human conditions	మానవీయ పరిస్థితులు	42

I

Ijara	ఇజారా	9/23
Immovable property	స్థిరాస్తి	26 (c)
Immunities	మినహాయింపులు	65 (3)
Impeachment	మహాభియోగము	56 (1)(b)
Impede	ఆటంకపరచు	257
Impose	విధించు	19
Impose (duty)	పన్ను విధించు	258
Impracticable	అసాధ్యమైన	6/2 (6A)
Imprisonment	కారావాసము	361
Improvement of stock	పశుగణాభివృద్ధి	7/2-15
In advance	ముందస్తుగా	116 (a)
In admissible	అనుమతించదగినదా	114

Incidental	సందర్భానుసార	4
Incidents	సందర్భములు	286
Incitement (to an offence)	అపరాధ ప్రేరేపణ	19
Included	చేరిన	6
In computing	లెక్క పెట్టుటలో	124 ex-II
Incompetency	అనర్హత	249
Inconsistency	పరస్పర విరుద్ధము, విరుద్ధము	251
Incorporate	నమోదు, చట్టబద్ధముగా చేర్చుకొను	317
Incorporated	చట్టబద్ధంగా నమోదైన	317
Incorporated company	చట్టబద్ధంగా నమోదైన కంపెనీ	317 (4)
Incorporation	చట్టబద్ధమైన నమోదు	7/1-43
Incurred (costs)	అయిన (ఖర్చులు)	258
Indefinite character	అనిశ్చిత స్వభావము	116 (1) (b)
Indemnify	నష్టపరిహారం చెల్లింపు	34
Independently of	తో ప్రసక్తి లేకుండా	239
Indian Administrative Service (IAS)	భారతీయ పరిపాలక సేవా వర్గము	312 (2)
Indian Audit and Accounts	భారతీయ ఆడిటు మరియు లెక్కల విభాగము	148 (5)
Indian hemp	గంజాయి	7/1-84 (b)
Indian origin (person of)	భారతీయ మూలము కలిగిన వ్యక్తి	8
Indian Penal Code	భారత శిక్షా స్మృతి	7/3-1
Indian State	భారతదేశ స్థానంలోని ఏదైనా రాష్ట్రము	366 (15)
Indian War Memorial	భారతదేశ యుద్ధ స్మారక చిహ్నము	7/1-62
Individual	వ్యక్తిగత	43
Individual judgment	వ్యక్తిగత నిర్ణయము వ్యక్తిగత వివేచన	371 (A)(b)
Industrial and Labour disputes	పారిశ్రామిక మరియు కార్మిక వివాదములు	7/3-22

Infectious diseases	సాంక్రామిక రోగములు	7/3-29
Infirmity of mind or body	మానసిక లేక శారీరక దౌర్బల్యము	317
Inflamable	మండెడి స్వభావము	7/1-53
Inflict	విధించు	20
Injuries	గాయాలు, హాని, నష్టము	320
Inland water ways	దేశీయ జలమార్గములు	7/1-24
Inn Keepers	సత్రములు నడుపు వారు	7/2-31
Inoperative, shall be	అమలుకారాదు	251
In part	పాక్షికంగా	226
In pursuance of an order	ఉత్తరువుననుసరించి	22 (5)
In question (particular purpose)	ప్రసక్తిలో ఉన్న వివాదాస్పద చర్చలో ఉన్న, (ప్రత్యేక ప్రయోజనం)	366 (7)
Inquire into	విచారణ, పరిశీలన	6/14, 71
Inserted	చొప్పించబడిన	7
Insolvency	దివాలా	7/3-9
Insolvent (undischarged insolvent)	విముక్తి కాని దివాలాదారు	102 (c)
Inspection (of accounts)	తనిఖీ చేయుట	6/10(2) (c)
Instituted (Legal proceedings)	ప్రారంభించుట, మొదలు పెట్టు (శాసన బద్ధ చేర్యలు)	320
Institution	సంస్థ	16
Instructions	సూచనలు	213 (1)
Instrument of accession	విలీన పత్రము	370 (1) (b)
Integrity	అఖండత	19, 3/1
Intercourse	లావాదేవీలు	301
In the interest of the	ప్రయోజనముల దృష్ట్యా	19

Interest	వడ్డీ	112
Intermediary	మధ్యవర్తి	35 (a)
International conference	అంతర్జాతీయ సమ్మేళనము	253
International law	అంతర్జాతీయ శాసనము	51
Interepretation	అర్థ వివరణ	132
Inter State quarantine	అంతర్ రాష్ట్ర క్వారంటైను	7/1-81
Intervened (dissolution of House)	(సభ యొక్క రద్దు) జరిగినప్పటికీ	108 (5)
Intestacy	మరణశాసనము లేకుండుట	7/3-5
Intoxicant	మత్తుకలిగించు	
Intoxicating drinks Intoxicating drug	మద్యపానీయములు మాదక ఔషధము, మత్తు మందు	47
Intoxicating liquors	మత్తుకలిగించే మద్యము	7/2-8
In the course of inter State Trade or Commerce	అంతర్ రాష్ట్ర వాణిజ్య లేక వ్యాపార సరళిలో	239 (3)
In the interests of sound finance	ఆర్థిక సుస్థిరత ఒనగూరుటకు	280 (3) (c)
In the name of God	దైవసాక్షిగా	60, 3/2
In the nature of an imprest	అగ్రదాయ స్వభావముగల	267 (2)
Invalid (no law shall be)	చెల్లని	276
Invalidity and old age pensions	అశక్తతకు మరియు వృద్ధాప్యానికి పింఛనులు	7/3-24
Inventions	నవకల్పనలు	7/1-49
Investigation	దర్యాప్తు	124 (5)
In writing	వ్రాత పూర్వకముగా	127 (1)
Irregularity	క్రమరాహిత్యము	122
Irregular pattas	అక్రమ పట్టాలు	9/23
Issue	జారీ చేయు, వాదాంశము	132 exp

J

Janman right	జన్మం హక్కు	31A
Jenmikaram Payment	జన్మీకరము చెల్లింపు	9/37
Joining time	పదవిలో చేరుటకైన వ్యవధి	2/11 (b) (iii)
Joint Commission	సంయుక్త కమీషను	316 (1)
Joint Family	సమష్టి కుటుంబము	7/3-5
Joint recruitment	ఉమ్మడిగా భర్తీ చేయుట	320 (2)
Judge (of High Court) or (Supreme Court)	న్యాయమూర్తి	22, 60
Judgement (to the best of my judgment)	తీర్పు	3/4
Judicial Authorities	న్యాయ సంబంధ అధికారులు	144
Judiciary	న్యాయవ్యవస్థ	50
Jurist	న్యాయవేత్త	124 (3) (c)
Jurisdiction	అధికార పరిధి	131
Justice	న్యాయము, న్యాయమూర్తి	38, Preamble

K

Kapas	కపాసు	369
(office of any) kind	ఏ విధమగు పదవి అయినా	18
Kirpans	కృపాణ	25
Kowli	కౌలీ	9/23
Kudiyiruppu	కుడి యిరుప్పు	9/44
Kulkarniwatan	కుల్కర్ణివతన్	9/7

L

Labour disputes	కార్మిక వినాదములు	7/3-22
Land holdings	భూకమతములు	9/62
Land Lord	భూస్వామి	7/2-18
Land tenures	భూమికొళ్లు	31-A

Lapse, shall not	రద్దు కారాదు	107 (3)
Last proceeding census	కట్టకడపటి జనగణన	55
Law	శాసనము	2
Lawful (shall be)	శాసనసమ్మతమై ఉండవలెను	63
Law and order	శాంతి భద్రత	371-A
Leave	సెలవు	229
Legal character	శాసనిక స్వభావము గల	76
Legal matters	శాసనిక విషయములు	76, 165
Legal tender	శాసనసమ్మత సిక్కా (టెండరు)	7/1-36
Legislative Assembly	శాసన సభ	168
Legislative procedure	శాసన నిర్మాణ ప్రక్రియ	107
Legislature	శాసన మండలి	3
Letters of credit	పరపతి పత్రములు	7/1-91
Liable (shall be)	బాధ్యుడు	104
Liability	బాధ్యత	15 (2)
Lie (Appeal shall)	(అపీలు) చేసికొనుట	132
Light Houses	దీపపు స్తంభములు	7/1-26
Light ships	దీపపు నౌకలు	"
Line of communications	రవాణా మార్గములు	366 (20)(b)
Liquor (alcoholic)	(ఆల్కహోలిక్) సారాయి	7/1-84
List	సూచి, జాబితా	7/1
Living wage	జీవనభృతి	43
Local board	స్థానిక బోర్డు	276
Local body	స్థానిక సంస్థ	110
Local Self Government	స్థానిక స్వపరిపాలన	7/1-3

Lunacy	పిచ్చి	7/3-16
M		
Magnitude of service	సేవ యొక్క విస్తృతి	116
Maintaining order	శాంతిని కాపాడుట	122,212
Maintenance of means of communications	రవాణా మార్గముల యొక్క నిర్వహణ	257 (2)
Maintenance of any railway	రైలు మార్గము నిర్వహణ	287
Maintenance of public order	ప్రజాశాంతిని కాపాడుట	33
Maintenance of supplies and service	సరఫరాల మరియు సేవల నిర్వహణ	7/3-3
Male line	పితృ పరంపర	366 (2)
Male progenitors in the male line	పితృ పరంపరలోని పురుషులు	366 (2)
Managers	నిర్వాహకులు	31A
Managing directions	నిర్వాహక (మానేజింగ్) డైరెక్షర్స్	31A
Mandamus	పరమాదేశ (అధిలేఖ)	226, 32
Maritime shipping	సముద్ర నౌకాయానము	7/1-25
Material abandonment	భౌతిక త్యాగము	39 (f)
Material resources	భౌతిక వనరులు	39 (b)
Measures	చర్యలు	257 (3)
Measures	కొలతలు	7/2-29
Machanically propelled vessels	యాంత్రికముగా నడిచే ఓడ జలయానములు	7/1-24
Medicinal and toilet preparations	ఔషధ మరియు పదార్థాల అలంకరణ	268
Medium of expression	భావ ప్రకటనా సాధనము	351
Member	సభ్యుడు	16
Members (of tribes)	తెగలకు చెందిన వ్యక్తులు	5/4
Membership	సభ్యత్వము, సభ్యుల సంఖ్య	193

Memorandum	మెమోరాండం	281
Memories	స్మారక చిహ్నములు, మహజర్లు	320 (3) (c)
Mineral rights	ఖనిజముల హక్కులు	7/2-50
Mining settlement authorities	ఖనిజ నిర్ధారణ అధికార సంస్థలు	7/2-5
Minorities	అల్పసంఖ్యాకులు	29
Misbehaviour	దుర్వర్తన	124 (4)
Miscellaneous	వివిధ విషయములు	361
Moneys	డబ్బు	229
Monopolies	గుత్తాధిపత్యము	7/3-31
Moved (bill)	ప్రస్తావించబడిన	61 (2)
Multiples	గుణిజములు	55 (2) (a)
Municipal area	పురపాలక ప్రాంతము	366 (27) (a)
Municipal Corporation	పురపాలక కార్పొరేషను	7/2-5
Municipality	పురపాలిక	171
N		
Narcotic drugs	మత్తు కలిగించు మాదక ద్రవ్యము	7/1-84
Nation	జాతి	Preamble
National	జాతీయ	249
National Highways	జాతీయ రహదార్లు	7/1-23
Naturalisation	పౌరత్వమును ఇచ్చుట	7/1-17
Navigation	నౌకాయానము	7/1-24
Needs	అవసరాలు	290
Nomadic	సంచార	7/3-15
Nominate	నామ నిర్దేశము చేయు	80
Non distilled Alcoholic liquor	బట్టి పెట్టని ఆల్కహాల్ సారాయి	6/12 (1)

Notification	అధికారిక ప్రకటన	13
Nutrition	పోషకాహారం	47
O		
Oath	ప్రమాణము	60
Oath of Secrecy	రహస్యపాలన ప్రమాణము	3/2
Obtained (quotient)	వచ్చిన లబ్ధము	55 (2)(a)
Occupation	వృత్తి	19 (g)
Office bearer	కార్యవర్గ సభ్యుడు	243ZJ
Office of profit	లాభయుతమైన పదవి	18
Office of profit	లాభదాయక పదవి	
Office of trust	విశ్వాసయుతమైన పదవి	18
Official Gazette	అధికారిక గెజెటు	348 (3)
Official language	అధికార భాష	343
Official purposes	అధికారిక ప్రయోజనములు	343 (2)
Omission	వదలివేయు	392
Omitted	వదలివేయబడిన	
On the basis of	ప్రాతిపదికపై	26
Operate (shall)	అమలు కావలెను	83 (2), 172 (1)
Operation	అమలు	13 (3) (b)
Operations	కార్యకలాపములు	289 (2)
Order	ఉత్తరువు	13
Order	శాంతి	34
Order of acquittal	నిర్దోషిగా నిర్ణయించిన తీర్పు	134
Ordinance	అధ్యాదేశము	13
Organised peoples	వ్యవస్థీకృత ప్రజానీకము	51
Origin	మూలము	8
Original jurisdiction	ప్రాథమిక అధికార పరిధి	131

Outstanding loans	చెల్లించవలసిన అప్పులు	293 (3)
Ownership	స్వామ్యము, యాజమాన్యత్వము	31 (2) (a)
P		
Paid employment	జీతంతో కూడిన ఉద్యోగం	317 (3) (b)
Parliament	పార్లమెంటు	2, 116
Partly	కొంత వరకు	15
Partly	పాక్షికంగా	239A
Particular, in Particular matter in question	ప్రత్యేకించి ప్రసక్తిలోనున్న ప్రత్యేక విషయము	39
Party	కక్షిదారు	132 (3)
Pasture	పచ్చిక బయళ్లు	31A (2) (a) (iii)
Patents	పేటెంట్లు	7/1-49
Pecuniary penalties	ధనసంబంధమైన జరిమానాలు	110 (2)
Penal Code	శిక్షాస్మృతి	7/2-1
Pending (before the Court)	పెండింగ్ లో	142
Pension	ఫించను	229
Performance of the functions	కర్తవ్యములను నిర్వహించు	324
Period	కాలావధి	22, 65
Permanent Judge	శాశ్వత న్యాయమూర్తి	220
Perpetual succession	శాశ్వత ఉత్తరాధికారము	6/2-3
Piracies	సముద్రపు దోపిడీ	7/1-21
Places of public entertainment	బహిరంగ వినోద స్థలములు	15(2)(a)
Planning	ప్రణాళికా రచన	7/3-20
Pleasure of, at the	అబీష్టం ఉండునంత వరకు	6/2 (6A)
Policy	విధానము	263

	(xxx)	
Policy of the State	ప్రభుత్వ విధానము	31 (c)
Port quarantine	ఓడదేవుల క్వారంటైను	7/1-28
Posting	పోస్టింగ్	233
Post (civil post)	సివిలు	310
Posts	పదవులు	236, 16(4)
Pounds	బందెలదొడ్లు	7/2-16
Practice (of the court)	ఆచరణ	145 (1)
Practice of shifting cultivation	పోడుసేద్యపు పద్ధతి	6/3(1)(d)
Practicable (so far as)	సాధ్యమైనంత మేరకు	81(2)(b)
Practical experience Preamble	ఆచరణానుభవము	80
Predecessor Government	ముందున్న ప్రభుత్వము	293 (3)
Preference	ప్రాధాన్యత	303 (2)
Prejudice	ప్రతికూలత, ప్రతికూల అభిప్రాయము, పక్షపాతము	31A(c)
Premature (termination)	ముందే సమాప్తము చేయుట, ముందే ముగించుట	31A(e)
Prescribe	నిర్ణయించు	80(5)
Preserve	సంరక్షించు	4
Preside	అధ్యక్షత వహించు	92(1)
President	రాష్ట్రపతి	3, 52
Prevail, shall	చెల్లుబాటు కలిగియుండవలెను	119
Preventive detention	ముందస్తు నిర్బంధము	7/1-9, 22
Prevention of cattle trespass	పశువుల అక్రమ ప్రవేశమును నివారించుట	7/2-16
Prevention of cruelty to animals	జంతు హింసను నివారించుట	7/3-17
Prevention of plant diseases	మొక్కల తెగుళ్ల నివారణ	7/2-14

Previous approval	పూర్వానుమోదము	227 (3)
Previous consent	ముందస్తు అనుమతి	348 (2)
Previous sanction	ముందస్తు అనుమతి	255, 304
Primarily	ప్రధానముగా	351
Primary duties	ప్రాథమిక విధులు	47
Prime Minister	ప్రధాన మంత్రి	74
Principles of distribution	పంపిణీ సూత్రములు	269
Prisons	కారాగారములు, జైలు	7/2-4
Privileges	విశేషాధికారములు	127 (2)
Proceeds	రాబడి	27
Proceedings	చర్యలు	32 (1)
Proceedings of the House	కార్యకలాపములు	88
Procedure	ప్రక్రియ	263
Process	ప్రక్రియ	361 (3)
Proclamation	ప్రకటన	83
Proclamation of emergency	అత్యవసర పరిస్థితిని గురించిన ప్రకటన	83
Producing documents	దస్తావేజులను దాఖలు చేయుట	7/2-39
Prohibition (writ of)	ప్రతిషేధ అధిలేఖ	226, 32 (2)
Promotion of religion	మతమును ప్రోత్సహించుట	27
Promotion (special studies or research)	ప్రోత్సహించుట	7/1-65
Promulgate	జారీ చేయుట	123
Pronounced (Judgment)	చెప్పబడిన తీర్పు	137
Proportion	దామాషా	330
Proportional representation	దామాషా ప్రాతినిధ్యము	55

Proprietary rights	ప్రాప్రయిటరీ హక్కులు	9/8
Prorogation of the House	సభ యొక్క వాయిదా	196, 85
Prosecute	నేర విచారణ	20 (2)
Prospecting for (minerals)	కనుగొనుటకు, అన్వేషణ	6/9 (i)
Protection from eviction	తొలగింపు నుండి రక్షణ	9/44
Protection of interests	ప్రయోజనముల రక్షణ	19 (5)
Provide for	నిబంధనలు చేయు	25 (2) (b)
Provided further	అంతేగాక	200
Provided that	అయితే	25 (2) (a), 3
Provident fund	భవిష్య నిధి	7/3-24
Province	ప్రావిన్సు	1/2
Provisions	నిబంధనలు	4
Proviso	వినియోగం	56
Publication	ప్రచురణ	105
Public assistance	పబ్లిక్ సహాయము	41
Public debt	పబ్లిక్ ఋణము	7/1-35
Public employment	ప్రభుత్వ ఉద్యోగము	16
Public health	ప్రజారోగ్యము	26
Public interest	ప్రజా ప్రయోజనం	22
Public notification	బహిరంగ ప్రకటన	31 (6)
Public Service Commission	పబ్లిక్ సర్వీసు కమిషను	229 (1)
Public Services	పబ్లిక్ సర్వీసులు	50
Purchase	కొనుగోలు	269
Purporting to be done	చేయబడినట్లు భవించబడు	320 (3) (d)

Q

Question of fact	వాస్తవిక ప్రశ్న	131
Question of Law	శాసనమునకు సంబంధించిన ప్రశ్న	131
Question of Law	శాసనాత్మక ప్రశ్న	228
Quorum	కోరము	100, 127
Quotient	లబ్ధము	55 (2) (a)
Quo warranto	అధికార వృచ్చ (అధిలేఖ)	226, 32 (2)

R

Race	జాతి	15
Raising (loans)	అప్పులు చేయుట	112 (3)(c)
Raising (moneys)	డబ్బు సేకరించుట	284, 366 (4)
Rank	పదవీ స్థాయి	311 (2)
Rates of stamp duty	స్టాంపు సుంకం రేట్లు	7/1-91
Ratify	అనంతర సమర్థన చేయు	368 (2)
Reasonable	తగిన	19
Reasonable Allowances	తగిన భత్యములు	2/9 (4)
Received (the assent)	(అనుమతిని) పొందిన	254 (2)
Receipts	రసీదులు	7/1-91
Receipts (of the Govt.)	రాబడులు	112 (i)
Recess (of Parliament)	విరామకాలము	123
Recommendation	సిఫారసు	3
Reconsideration	తిరిగి పరిశీలన	111
Reconstitution	పునరుద్ధరణ	352
Recovery	వసూలు చేయుట	7/3-43
Rectification (of boundaries)	సరిహద్దుల సర్దుబాటు	5/6

Recurring sums	ఆవృత్తక ధనము	275(1)
Redemption charges	విమోచన భారములు	112 (3)(c)
Redemption of debt	ఋణముల విమోచన	112
Reduction in Rank	పదవీస్థాయిని తగ్గించు	311
Redress (of grievance)	ఇబ్బందుల నివారణ	350
Reenactment	పునఃశాసనము చేయు	9/35
Reference	నిర్దేశము	25 exp (2)
Referred to (in article)	నిర్దేశించబడిన	4
Regulate	క్రమబద్ధము చేయు	11
Regulation	వినియమము	13
Regulation of labour	కార్మికుల క్రమబద్ధీకరణ	7/1-55
Rehabilitation	పునరావాసము	7/3-27
Reimburse, to	రాబట్టుకొనుట	2/9 (4)
Relevant	సంబంధిత	108
Relevant	సంబంధించిన	81 (3)
Relief	పరిహారము	361 (4)
Relief	సహాయము	7/2-9
Relief of Agricultural indebtedness	వ్యవసాయక ఋణగ్రస్తతా నివారణ	7/2-30
Religious and charitable purposes	మత మరియు ధార్మిక ప్రయోజనములు	26
Religious or charitable institutions	మత లేక ధార్మిక సంస్థలు	9/24
Religious denomination	మత శాఖ	26
Religious Practice	మతాచరణ	25 (2)
Religious worship	మతసంబంధమైన ఆరాధన	28
Remainder (of the terms)	మిగిలి ఉన్న కాలము	6/2 (6A)
Remains	అనశేషములు	7/1-67

	(xxxv)	
Remedies (constitution)	పరిహారములు ప్రత్యుపాయములు	32
Remissions (of punishment)	తగ్గింపు	72 (1)
Removal	తీసివేయుట	62 (2), 68, 311, 317
Removal	తొలగించుట	90, 92, 94, 96, 121, 124, 179, 181, 183, 185, 217
Remuneration	ప్రతిఫలము	76 (4)
Rent (of lands)	కౌలు	9 (43)
Repeal	రద్దు	31B
Representative, consular	వాణిజ్య ప్రతినిధి	8
Reprieves	తాత్కాలిక నిలుపుదలలు	72 (1)
Republic	గణతంత్ర	Preamble
Repugnant	విరుద్ధము	251
Requisition	అభ్యర్థన	
Requisitioned	అభ్యర్థించిన	31 (2)
Requisitioning	అభ్యర్థించుట	
Resettlement of displaced persons	నిర్వాసితుల పునరావాసము	9/16
Residence official	అధికారిక నివాసం	158 (3), 2/9 (2)
Resources (mineral oil)	ఖనిజతైల వనరులు	7/1-53
Respite	వాయిదాలు	72 (1)
Responsible, (shall be)	బాధ్యత వహించవలెను	75
Rest of (the state)	మిగిలిన	371 (2) (a)
Retrospective effect	గతకాలిక ప్రభావము	371A (2)(c)
Returns	వివరణలు, రిటర్నులు	227 (2)
Revenue account	రెవెన్యూ ఖాతా	112
Reverse (order)	కొట్టి వేస్తూ	134

Review	సమీక్ష	137
Revoked, may be	ఉపసంహరించవచ్చును	352 (2) (a)
Right of audience	వాదనను వినిపించే హక్కు	76 (3)
Roadways	రోడ్డు మార్గములు	15, 7/2 13
Rule of the road	ఓడలు లంగరు వేయు, స్థలము	7/1-24
Rules of procedure	ప్రక్రియా నియమావళి	91 (2)
Ruler of an Indian State	ఇండియాలోని రాజ్యాధీశుడు	366 (22)
S		
Safeguards	రక్షణలు	338 (2)
Same session	అదే సమావేశము	124 (4)
Sanad	సనదు	363, 131
Sanction	మంజూరు చేయు	357 (1) (c)
Sanitation	పారిశుధ్యము	7/2-6
Satisfied	అభిప్రాయపడిన యెడల, సంతృప్తి చెందిన	311 (2) (b)
Schedule	షెడ్యూల్	244
Scheduled areas	షెడ్యూల్డ్ ప్రాంతములు	244
Scheduled castes	షెడ్యూల్డ్ కులములు	15
Scheduled tribes	షెడ్యూల్డ్ జనజాతులు	15
Seal	ముద్ర	124
Secondarily	మాధ్యమికముగా	351
Secrecy	రహస్యము, గోప్యత	164, 75 (4) (3)
Secretarial staff	సచివాలయ సిబ్బంది	98
Secretariat	సచివాలయము	98
Secular activity	లౌకిక కార్యకలాపము	25 (2)
Secure to	చేకూర్పు	31A

Securities	హామీ పత్రములు	366 (26)
Select	ఎంపిక చేయు	280 (2)
Senior most	అందరి కంటే సీనియర్	60
Sentence	శిక్ష, దండనోత్తరువు	72
Sentence of death	మరణ శిక్ష	72
Service	సేవ	60
Session	సమావేశము	320 (5)
Setting up of the Dominions of India and Pakistan.	భారత దేశ మరియు పాకిస్థాను అధినివేశముల ఏర్పాటు	7/3-27
Shifting cultivation	పోడు సేద్యము	6/3 (1) (d)
Shipping	నౌకాయానము	7/1-24
Shrines	పూజామందిరములు	290A
Similar	అదే విధమైన	23
Similar grant	అదే విధమైన గ్రాంటు	31A (2)
Single transferable vote	ఏక బదలాయించు ఓటు	344, 55 (3)
Sinking fund charges	విమోచనా భారములు	112 (3) (c)
Sites (of building)	భవనములు	31A (2)
Sitting (of house of Parliament)	సమావేశము	85
Social justice	సామాజిక న్యాయము	Preamble
Social welfare	సాంఘిక సంక్షేమము	25 (2), 6/6 (2)
Solemnly	సత్యనిష్ఠ	Preamble
Sound finance	ఆర్థిక సుస్థిరత పటిష్ఠమైన ఆర్థిక వ్యవస్థ	280 (3) (c)
Soverign Democratic Republic	సార్వభౌమ ప్రజాస్వామ్య గణతంత్ర	Preamble
Soverignty	సార్వభౌమత	19
Speaker	స్పీకర్	56
Special address	ప్రత్యేక ప్రసంగము	87

Special agreement	ప్రత్యేక ఒప్పందం	138 (2)
Special leave	ప్రత్యేక అనుమతి	133 (1)
Specified	నిర్దిష్టమైన	1
Stamp duties	స్టాంపు సుంకములు	268, 7/1-90
Standard of life	జీవన స్థాయి, జీవన ప్రమాణము	43
Standards	ప్రమాణములు	7/1-50
Standing Order	స్థాయి ఉత్తరువు, అమలులో ఉన్న ఉత్తరువు	105 (1)
State	రాష్ట్రము	1, 12
State List	రాష్ట్ర జాబితా	246
State Policy	ప్రభుత్వ విధానము	36
State Public Service Commission	రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీసు కమిషన్	315 (5)
Statement	వివరణ	112
Statistics	గణాంకములు	7/1-94
Stay (of proceedings)	చర్యల నిలుపుదల	145 (h)
Stock	పశుగణము	7/2-15
Subject to	లోబడి	10
Subjected to, persons	గురి చేయుట, లోను చేయుట	7/1-9
Subordinate	క్రింది, దిగువ, అధీనస్థ	53
Subscription	చందా	366 (17)
Substantial proportion	తగినంత భాగము,	7/1-53
Substantial question	ప్రాముఖ్యముగల ప్రశ్న	
Substitution	బదులుగా ఉంచుట	218
Succession	వారసత్వము, ఉత్తరాధికారము	269 (1) (a)
Successor	ఉత్తరాధికారి, వారసుడు	56 (1) (c)
Suitability of candidates	అభ్యర్థుల యోగ్యత	320 (3) (b)
Suitable (legislation)	తగిన శాసన నిర్మాణము	43

Suitors	కక్షిదారు	284
Summary (determination)	సంక్షిప్తముగ నిర్ధారణ చేయుట	145 (1) (i)
Sum	మొత్తము	257 (4)
Superintendence	పర్యవేక్షణ	227
Supplemental	అనుబంధ	4
Supplementing	అనుబంధించు	147
Supreme command	సర్వాధిపత్యము	53 (2)
Supreme Court	సర్వోన్నత న్యాయస్థానము	32
Surviving alienations	మిగిలి ఉండిన అన్య క్రాంతముల	9/33
Swear	ప్రమాణము చేయు	159, 3/2

T

Tables (of fees)	(ఫీజు) పట్టికలు	227 (3)
Tables	పట్టికలు	230 (2) (b)
Taxation	పన్ను విధింపు	289
Taxes on Railway fares and freights	ప్రయాణీకులకు గురించి సరకుల గురించి రైలు కిరాయలపై పన్నులు	7/1-89
Technical training	సాంకేతిక ప్రశిక్షణ	7/1-65
Tenancy	కౌలుదారీ	9/2
Tenant	కౌలుదారు	7/2-18
Tenure of office	పదవీ కాలము	324 (5)
Terminal taxes	మార్గాంతపు పన్నులు	7/1-89
Term of office	పదవీకాలం	56
Territory	భూభాగము	226, 1
Territorial constituencies	ప్రాదేశిక నియోజక వర్గములు	81
Territorial waters	ప్రాదేశిక జలాలు	297

(xl)

Tidal waters	పోటు నీరు	7/1-25
Titles	బిరుదులు	18
To the best of my judgment	నా వివేకము మేరకు	3/4
Toilet Preparations	అలంకరణ పదార్థములు	268
Tolls	రహదారి పన్నులు	7/2-59
Traffic	రవాణా	7/2-13
Traffic in human beings	మనుష్యుల క్రయవిక్రయములు	23
Training	శిక్షణ	7/1-25
Transactions	వ్యవహారములు	7/1-90, 269 (1) (e)
Transfer (functions)	బదిలీ	154
Transfer (of an officer)	బదిలీ	233A, 320
Transfer of territory	భూభాగ బదిలీ	1/1
Transition	మార్పు చెందుతున్న	392
Transitional provisions	పరివర్తన కాలిక నిబంధనలు	369, 6/19
Transportation for life	యావజ్జీవ ద్వీపాంతరవాసము	6/5 (1)
Treasure Trove	భూనిక్షప్తములు	7/2-44
Tresspass	అక్రమ ప్రవేశము	7/2-16
Tribal areas	గిరిజన ప్రాంతములు	275, 330
Tribes advisory council	గిరిజన సలహా మండలి	5/4
True faith and allegiance	నిజమైన విశ్వాసం మరియు విధేయత	69, 3/1
Trust	ట్రస్టు	28

U

Unconditionally	బేషరతుగ	258 (1)
Undertaking	నిర్వహణ/వ్యాపార సంస్థ	366 (13)
Under the control of	నియంత్రణలో	296

(xli)

Undischarged insolvent	విముక్తికాని దివాలాదారు అయినచో	102 (1) (c)
Unexpected demand	అశించని అభ్యర్థన	116 (1) (b)
Uniform	ఏకరూపమైన	44
Unincorporated	చట్టబద్ధముగా నమోదు చేయబడని	7/2-32
Union	కేంద్రము	1
Union List	కేంద్ర జాబితా	138
Union Public Service Commission	కేంద్ర పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్	315 (5)
Union territories	కేంద్రపాలిత ప్రాంతము	1(3)(b)
United Nations Organisation	ఐక్యరాజ్యసమితి	7/1-12
Unity of the nations	జాతి ఐక్యత	Preamble
Unsoundness of mind	మతిస్థిమీతము లేనివాడు	326
Untouchability	అస్పృశ్యత, అంటరానితనం	17

V

Vacations	సెలవులు	7/1-78
Vacation of such order	అట్టి ఉత్తరువును రద్దు చేయుట కొరకు	
Vagrancy	దేశదిమ్మరితనము	7/3-15
Valid (shall be)	చెల్లదగినవిగా ఉండును	100
Validate (may)	మాన్యమొనర్చవచ్చును	34
Validity	చెల్లుబాటు	77 (2)
Vested	కలిగి ఉండుట, ఇచ్చుట	235
Vexations	చికాకు కలిగించెడు	145 (1) (i)
Violation	ఉల్లంఘన	20
Vital Statistics	జీవన సంబంధ గణాంకాలు	7/3-30
Vocational training	వృత్తిపరప్రశిక్షణ	371 (2) (c)
Void (election)	చెల్లదు	71

Void (shall be) (law)	ప్రభావశూన్యము అగును	13, 123
Votes of credit	పరపతి వోట్లు	116 (1)
Votes on account	తాత్కాలిక వ్యయమును సమర్థించు ఓట్లు	206
W		
Wage	భృతి	43
Warrant	అధికార పత్రము, వారంటు	124
Warrant under his hand and seal.	తన సంతకము మరియు ముద్ర గల అధికార పత్రము	124
Water course	జలప్రవాహము	6/3 (1) (c)
Waterways	జలమార్గములు	257 (2)
Ways and Means of advances	అవసరమునకైన ధనములు	అడ్వాన్సులు, 266
Wearing and carrying of Kirpans	కృపాణమును ధరించుట, కృపాణమును తీసుకుని వెళ్ళుట	25 (2)
Wholly	పూర్తిగా	226
Winding up	ముగింపు	7/1-43
Without interfering	దాని స్వభావములో జోక్యం చేసుకోకుండా	351
Without prejudice to the Generality of the provisions	నిబంధనల సాధారణతకు ప్రతికూలత అభిప్రాయం కలుగకుండ	31B
Workers	కార్మికులు	39
Working of safeguards	రక్షణలు అమలు పరుచు తీరు	338 (2)
Wrong (actionable)	వ్యాజ్యం వేయదగిన తప్పు	7/3-8
Wrongly (decided)	తప్పుగా (నిర్ణయించబడిన)	132 (3)

(xliii)

Z

Zoological Survey of India
Zoo Park

ఇండియా యొక్క జంతు విజ్ఞాన సర్వే
జంతు ప్రదర్శనశాల

7/1-68

గమనిక: అత్యంత జాగ్రత్తలు తీసుకున్నప్పటికీ, ఈ పుస్తకంలోని తెలుగు అనువాదంలో కొన్ని పొరపాట్లు, విస్మరణలు జరిగే అవకాశం ఉంది. మా పాఠకులు దీన్ని సహృదయంతో అర్థం చేసుకోవాలని కోరుకుంటున్నాం. తెలుగు అనువాదంలో ఏదైనా సందిగ్ధత ఉంటే, ఆంగ్ల ప్రతినే ప్రామాణికంగా పరిగణించాలి. అలాగే, తెలుగు అనువాదంలోని తప్పిదాలకు ప్రచురణకర్తలు, రచయితలు, ముద్రణాకారులు బాధ్యులుకారని మనవి.